

www.igra.afhamontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

فقه السنة

به كوردی

سید سابق

وهرگیرانی

حه مه ئه مین ئه حمه د بهر زنجی

پیشه کی و تملیق

محمد ناصر الدین الالبانی

تمام المنة في تملیق. علی فقه السنة

شبهید هه سه ن به ئنن ئه پیشه کی یو ئو سیو ۵

چاپی سینه م

۲۰۱۳

یو نه کان

لشتی به ئه سه لانه

کری و فرشتی

دلاوردی

به شه دانه ورو کان

فقه السنة

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

فقہ السنۃ

بہ کوردی

سید سابق

وہرگیرائی

حہمہ نمین ٹہ حمہد بہ رزنجی

پیشہ کی و تعلیق

محمد ناصرالدين الالباني

تمام المنۃ فی تعلیق علی فقہ السنۃ

شہید حسہن بہ ننا پیشہ کی بو نویوہ

بہرگی دووہم

چاپی سیہم

۲۰۱۳

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ناسنامه‌ی کتیب

- ناوی کتیب : فقه السنه به کوردی
- نویسنی : سید سابق
- وه‌رگیپنی : همه‌ئهمین ئه‌حمده به‌رزنجی
- نۆره‌ی چاپ: سییه‌م ۲۰۱۳
- تیراژ : ۲۰۰۰ دهوره

له‌به‌رئوه‌به‌رایه‌تی کتیبخانه گشتیه‌کان ژماره‌ی سپاردنی
(۷۷۴)ی سالی ۲۰۰۷ ی پیدراوه

ناوه‌ندی روئشنبیر بو چاپ و بلاوکردنه‌وه

باسی شاردنه‌وهی مردوو (جناز)

ئەدەب و پرۆستی سوننەت لە نەخۆشی و پزیشکی دا:

نەخۆشی:-

فەرموودی صریح هاتووە کە نەخۆشی ئەبێتە بریتی گوناح و تاوانەکانی پێئەسپرتەوه. و
هەندیکیان باس ئەکەین:-

۱- بوخاری و موسلیم لە ئەبی هورەیرە ئەگێرنەوه کە پێغمبەر ﷺ فەرمویتی: (مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُصِبْ مِنْهُ) واتە: کەسێ کە خوا بیدوێ توشی خێری بکات، نەخۆشی ئەخات.

۲- هەرەها لێبەر ئەگێرنەوه کە پێغمبەر ﷺ فەرمویتی: (مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصِيٍّ وَلَا هَمٍّ وَلَا حَزَنٍ وَلَا أَذًى، حَتَّى الشُّوْكَةِ يُشَاكُهَا إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهَا). واتە: هەرچی توشی موسلمان بێت لە ماندورەتی و نەخۆشی و غەم و پەژارە و نازار هەتا درکێش بچیت بە شویتیکیدا خوا ئەیکاتە کەفارەت و بریتی خراپەکانی.

۳- بوخاری لە ئەبێنومەسعودە ئەگێرتەوه فەرمویتی: چوم بۆلای پێغمبەر ﷺ زۆر نەخۆش بوو مەش پێم ووت: ئەی نیراوی خوا تۆ زۆر تات لێ هاتوو فەرمووی: بەئێ (إِنِّي أُوَعِّدُكُمْ كَمَا يُوعِّدُ رَجُلَانِ مِنْكُمْ). واتە: من ئەوەندە دوو پیاو لە ئێوە تار نازارم ئەبێت. ئەئێ: ووتم: بۆه دوو پاداشتیش وەرئەگریت؟ فەرمووی: بەئێ: (ذَلِكَ كَذَلِكَ، مَا مِنْ مُسْلِمٍ أُذِيَ شَوْكَةً فَمَا فَوْقَهَا إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا سَيِّئَاتِهِ كَمَا تُحَطُّ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا). واتە: بەئێ: هەر بۆ شێوەیە، هێچ موسلمانێک نییە ئەوەندە درکێک و زیاتر لەوه نازاری توش بێت ئیلا خوا ئەبخاتە بریتی تاوانەکانی، وەک چۆن درخت گەڵاکانی ئەورتنی بۆ شێوەی گوناھی لێ هەلتەوه رتنی.

۴- لە ئەبوهورەیرە ئەگێرنەوه کە فەرمویتی: پێغمبەر ﷺ فەرمویتی: (مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ الْحَامَةِ مِنَ الزَّرْعِ مِنْ حَيْثُ أَتَتْهَا الرِّيحُ كَفَّاتُهَا، فَإِذَا اعْتَدَلَتْ تَكَفَّ بِالْبَلَاءِ، وَالْفَاجِرُ كَالْأُرْزَةِ صَمَاءٌ مَعْتَدِلَةٌ حَتَّى يَقْصِمَهَا اللَّهُ إِذَا شَاءَ). واتە: موسلمان وەک گزۆگیار شینایی وایە هەرکاتێک لە هەر شوێنێکەو با لێیدا لاری ئەکاتەوه، وە کەرەست بۆه بەهۆی بەلاوە ئەشکێتەوه، وە تاوانبارو فاجریش وەک داری کاژ وایە بە راست و پێکی ئەمێتتەوه هەتا خوا تێکی ئەشکێتت هەرکاتێک رستی.

ئارام گرتن لەکاتی نەخۆشی دا:

نەخۆش لەسەری پێوستە ئارام بگریت بەرامبەر ئەو نازارانە توشی دیت، چونکە لە ئارام گرتن خێرترو فراوانتر بە ئادەمی زاد ئەدراوه.

۱- موسليم نه گيريتمهوه له صوهدييي كوري سينانوه كه پيغمبر ﷺ فرمويدهتى: (عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ - وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَخْذِ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ - إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَاءٌ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ). واته: كارى موسلمان سيده، چونكه كاره كاني هموى خيترن - وه نومه بؤ موسلمان نهبيت بؤ كهسى تر نيه- نه گمر توشى خوڅى بوو سوپاسى خواى كرد نهوه خيتره بؤى، وه نه گمر توشى زيان و ناخوڅى بوو نارامى گرت لىسدى هر خيتره بؤى.

۲- بوخارى نه گيريتمهوه له نه نه سوه فرمويدهتى: گويم له پيغمبر ﷺ بووه نه يفرمو: (إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبْدِي بِخَبِيْبَتِهِ فَصَبْرًا، عَوَّضْتُ مِنْهُمَا الْجَنَّةَ). واته: خواى گوره فرمويدهتى: نه گمر بنده كهى خوڅم به هردرد چاوى تاقي كرده وه و كويزم كردن، نهوئش نارامى گرت، نهوه له برى نهو چاوانهى به ههشتى له پادا شتدا بؤ نهوسم.

بوخارى و موسليم نه گيرنهوه له عهدانى كورى نهى ره باحوه له ئيبنو عبباسوه فرمويدهتى: (نافره تيكي به ههشتيت نشان بدهم؟ ووتم: به لى: نيشام بده، فرموى: نهو نافره ته رهش پيسته يه. هاته لاي پيغمبر ﷺ ووتى: من توشى فى نهيم جا كاتى نهو رتيمهوه خوڅم روت نه كه موه وه خوڅم دهر نه خم، بؤم بپاريزوه له خوا كه چاكم بكاتوه، پيغمبر ﷺ فرموى: نه گمر نهوئ نارام بگريت لىسر نهوه خوا به ههشتت پى نه به خيشت، وه نه گمر نهوئت له خوا نه پاريزمهوه چاكت بكاتوه، نهوئش ووتى: نارام نه گرم. پاشان ووتى: من لهو كاتدا خوڅم دهر نه خم ده بؤم بپاريزوه خوڅم وا لى نه كم- نهوئش ﷺ بؤى پارايوه.

سكالا و دهرخستنى نه خوڅى:

دروسته بؤ نه خوڅ لاي هاوړئ يا پزىشك حالى خوڅى روون بكاتوه لهو نازارو نه خوڅيهى كه توشى بووه مادام به شتوى ناروازي و توره يى و دهرخستنى نانارامى نه بيت، وه له پيشهوه فرمووده كهى پيغمبر ﷺ باس كرد كه فرموى: (إِنِّي أُرْعَاكُمْ كَمَا يُرْعَاكُمْ رَبُّكُمْ) وه عايشه لاي پيغمبر ﷺ سكالاى كردوهو فرمويدهتى: ناي سهرم نهوئش ﷺ فرمويدهتى: من ناي سهرم، وه عبداللهى كورى زويه ير به نه سمائى ووت: - كاتى نه خوڅ بوو- حالت چونه؟ ووتى: نازارم زوره - وه لىسر نه خوڅ پيسته كه سوپاسى خوا بكات پيش نهوى باسى نه خوڅيه كهى بكات.

ئيبنو مسعود فرمويدهتى: نه گمر سوپاس گوزاره كه پيش بخات نهوه بيترارى دهرنبريوه، وه سكالا كردن بؤ لاي خوا مشروعه.

يهدقوب (عليه السلام) نه يفرمو: ﴿إِنَّمَا أَشْكُرُوا بَنِي وَحُرَّتِي إِلَى اللَّهِ﴾ (يوسف/ ۸۶). واته: هاواري غم و پوزاره م تنها بؤ خوا دهرنبريم.

پیغمبر ﷺ فرموده: (اللَّهُمَّ إِلَيْكَ أَشْكُو ضَعْفَ قُوَّتِي...) تا دروایی دعا که. واته: خواجه کم توانیم و لاوازم بز تو در تبریم...

نهخوش شو نمبره بز دهنوسریت که له کاتی لش ساغیدا به نهجامدانی دستی ده کوی: بوخاری له نه موسای نه شعری یوه ده گیتتهوه که پیغمبر ﷺ فرموده: (إِذَا مَرِضَ الْعَبْدُ أَوْ سَافَرَ، كُتِبَ لَهُ مِثْلُ مَا كَانَ مُقِيمًا صَحِيحًا). واته: کاتیک بهندهی موسلمان نهخوش کموت یان سهفری کرد، شو خیرو پاداشی بز دهنوسری که به ساغی له غهیری سهفردا دستی ده کوی.

سردانی نهخوش

له ناداب و رهوشی نیسلامی ره که موسلمان سر له نهخوش بدات و نهحوالی پیرسیت بز دل خوش کردنی و وهفا به مافی شو نهخوشه. ثینو عبباس فرموده: سردانی نهخوش یه کم جار سوننمه وه لعدوای نهوه پسهنده.

بوخاری له نهبو موساره نه گیتتهوه که پیغمبر ﷺ فرموده: (أَطْعِمُوا الْجَائِعَ، وَعَوِدُوا الْمَرِيضَ، وَفُكُّوا الْعَانِيَّ). واته: برسی تیر بکن، سردانی نهخوش بکن، وه دیل نازاد بکن.

بوخاری و موسلیم ره حمتهی خویان لسهر بیت نه گیتتهوه که پیغمبر ﷺ فرموده: (حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ: قِيلٌ: وَمَا هُنَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا لَقَيْتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ، وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانصَحْ لَهُ، وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدِ اللَّهَ فَشَمْتُهُ، وَإِذَا مَرِضَ فَعُدَّهُ، وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ). واته: مافی موسلمان لسهر موسلمان شمه، ووتیان: چین نهی نیررای خوا؟ فرمودی: کاتی له شونینکدا بیت گهشت سلاری لی بکه. نه گهر ده عوهتی کردی بجز به ده می یوه، نه گهر داوای رنمای لی کردی ناموزگاری بکه، نه گهر پڑمی و سوپاسی خوی کرد (روتی: الحمد لله) دعای بز بکه بلن (یرحمك الله)، نه گهر نهخوش کموت سهری لی بده، نه گهر مرد شونن ترمه کمی بکوه بز گوپستان.

فزل و چاکیتی سردانی نهخوش:

۱- نینوماجه له نهبوهوره یوه نه گیتتهوه که پیغمبر ﷺ فرموده: (مَنْ عَادَ مَرِيضًا نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ طِبْتَ وَطَابَ مَشَاكُ وَتَبَوَّاتٌ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْزِلًا). واته: هرکس سردانی نهخوشیک بکات بانگ بیژنک له ناسمانوه بانگ نهکات نه لیت: خوش بیت و هنگاره کانت خوش بن، وه له بهمشدا جهی خوت بگری.

۲- موسلیم له نهبوهوره یوه نه گیتتهوه که پیغمبر ﷺ فرموده: (إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: يَا ابْنَ آدَمَ! مَرِضْتُ فَلَمْ تَعُدَّنِي. قَالَ: يَا رَبِّ! كَيْفَ أَعُوذُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ عَبْدِي فَلَانًا مَرِضٌ فَلَمْ تَعُدَّهُ، أَمَا عَلِمْتَ إِنَّكَ لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ؟ يَا ابْنَ آدَمَ! اسْتَطَعْتَكُ فَلَمْ تُطْعِمْنِي. قَالَ: يَا رَبِّ! كَيْفَ أَطْعِمُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّهُ اسْتَطَعَمَكَ عَبْدِي فَلَانٌ فَلَمْ

تَطْعِمُهُ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ أَطْعَمْتَهُ لَوَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي؟ يَا ابْنَ آدَمَ! اسْتَسْقَيْتَكَ فَلَمْ تَسْقِنِي؛ قَالَ: يَا رَبُّ! كَيْفَ اسْقَيْكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: اسْتَسْقَاكَ عِبْدِي فَلَانَ فَلَمْ تُسْقِهِ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ سَقَيْتَهُ لَوَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي). واته: خوی گموره له رژی داییدا نه فرموت: نهی ناده میزاد نه خوش کوم سرت لی ندام. نه لیت: نهی پروردگارم چون سرت لی بدم و تو پروردگاری جیهانیانی؟ نه فرموت: نهی نازانیت فلانه بندهم نه خوش بو سرت لی نهدا؟ نه گمر سرت لی بدایه منت نمینی له لای؟ نهی ناده میزاد داوی خواردم لی کردیت خواردم نهدامی؛ نه لیت: نهی پروردگار چون خواردم بدامی تو پروردگاری جیهانیانی؟ نه فرموت: نهی نازانیت فلانه بندهم داوی خواردم لی کردی نهدا به؟ نه گمر خواردم بدایه نیستا لای من نهدا دی بده؟ نهی ناده میزاد داوی نارم لی کردی نهدا به نهدام؟ نه لیت: نهی پروردگار چون نار بدم به تو که پروردگاری جیهانیانی نه فرموت: فلانه بندهم تینوی بو داوی ناری لی کردی نهدا، نهی نازانی نه گمر نهدا به بدایه نیستا لای من نهدا.

۳- له نه بیانره هاتوره که پیغمبر ﷺ فرمویه تی: (إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا عَادَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ لَمْ يَزَلْ فِي خُرْفَةِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَرْجِعَ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا خُرْفَةُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: جَنَاهَا). واته: موسلمان نه گمر سری له برای موسلمانیدا هتا نه گموتوره میوهی بهمهشت نه چنی.

۴- له عدلی بده خوا لی ری رازی بیت هاتوره فرمویه تی: گویم له پیغمبر ﷺ بووه نهی فرموت: (مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَعُودُ مُسْلِمًا غُدْوَةً إِلَّا صَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ حَتَّى يُمَسِّيَ، وَإِنْ عَادَهُ عَشِيَّةً صَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ حَتَّى يُصْبِحَ، وَكَانَ لَهُ خُرْفٌ فِي الْجَنَّةِ) رواه الترمذي وقال: حديث حسن. واته: هیچ موسلمانیک نیه که بریژ سمر له برای موسلمانیدا بدات نیلا هفتا هفتا هزار فرشته بوی نیپارتنوه هتا نیواره، وه نه گمر بشمو سری دا هفتا هزار فرشته هتا بهیانی بوی نیپارتنوه، وه له بهمهشتا میوهی گهیشتری چنراوی بو ناماده نه کرت.

ناداب و رهوشتی سردانی نه خوش:

پهسندنه بو نکوسمی که سمر له نه خوش نهدات بوی نیپارتنوه که خوا شیقای بو بنیرت و چاکمی بکاتوره وه نه خوشه که ناموزگاری بکات که نارام بگری و خوی له ژیر باری نه خوشیه کدا بگرت، وه قسمی خوشی له گدل بکات بو نهوی دهرونی پیوی گمش بیتهوه و هیژ و تینی بیتهوه بهر.

چونکه ربوایدت کراره له پیغمبرهوه ﷺ که فرمویه تی: (إِذَا دَخَلْتُمْ عَلَى الْمَرِيضِ فَتَقَسُّوا لَهُ فِي الْأَجْلِ فَإِنَّ ذَلِكَ لَا يَرُدُّ شَيْئًا، وَهُوَ يُطِيبُ نَفْسَ الْمَرِيضِ). واته: نه گمر چونه لای نه خوش تومیدی مانوه و تلمن درژی بجهنم بهر، هرچنده تمو قسانه هیچ ناگیرنوه، بهلام نه خوشه که دلخوش نمیت پیوی.

وہ پیغمبر ﷺ کاتی بچوایہ بۆلای نہخوشیک پتی نفرمو: (لا بأس طهور إن شاء الله) واتہ: قدیناکہ، (إن شاء الله) پاکرہوی گوناہہ.

وہ پسنده بۆ ٹوکسمی کہ سردانی نہخوش نکات کم بمنتیموه بپتی توانا، هتا نعیته باریکی گران بسمہ نہخوشہ کموه، مدگر نہخوشہ کہ خوی حمز بکات.

سردانی پیوان لهلایمن ژنانوه:

بوخاری له بهشی سردانی پیوان لهلایمن ژنانوه نفرمویت: نومودهرداء، سری داره له پیاریکی نهلی مزگوت له تنصار.

نہگیرنوه له عانیسموه کہ فرمویت: کاتی پیغمبر ﷺ گیشته مدینه نموبه کر نہخوش کموت له گنل بیلالدا. منیش چوم بۆ سردانیان روم: بابه حالت چۆنو ئی بیلال تو حالت چۆنه؟ عانیسه نفرمویت: نموبه کر کاتی لمرزوتاکی نہگرت نفرمو:

كُلُّ امْرِئٍ مُصَبِّحٌ فِي اَهْلِهِ وَالْمَوْتُ اَدْنَىٰ مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ

واتہ: هموو کسیتک کہ پڑژ نہکاتوه لمار کس وکاره کیدا، مردن له قهیتانی نعله کی لی نزیکتره.

بیلالیش کاتی لمرزوتاکی لا نهچوو نفرمو:

أَلَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَيْتَنَ لَيْلَةً
بَوَادٍ وَحَوْلِي إِذْخِرَ وَجَلِيلُ
وَهَلْ أَرَدَنْ يَوْمًا مِيَاهَ مِجَنَّةٍ
وَهَلْ يَبْدُونَ لِي شَامَةً وَطَفِيلُ

واتہ: خۆزگه نهمزانی نایا نمتوانم شویتک له دۆلتیکدا بمنتیموه و له دهروربم (إذخر) جۆرتک گیایه و جهلیل هیتت. وه نایا نمتوانم پڑژتک بینه سر ناره کانی (مجنه) و لمرتوه هۆزی شامه و (طفیل) م لی دیار بیت. (مجنه) شویتیکه.

عانیسه نفرمویت: هاتموه بۆلای پیغمبر ﷺ و یتیم راگیاند فرموی: (اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْمَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ، اللَّهُمَّ وَصَّحِّهَا وَبَارِكْ لَنَا فِي مَدَّهَا وَصَاعِيهَا، وَأَنْتَلْ حُمَاهَا فَاجْعَلْهَا بِالْجُحْفَةِ). واتہ: خویه مدینهمان لا خۆشویست بکه وهک مهککه، یان زیاتر لومش، خویه بره کت بخره (مد) و صاعی مدینه، خویه خۆشی بکو لمرزوتاکی بگوزرهوه بۆ جوحفه.

سردانی بین باروه لهلایمن موسلمانوه:

قدیناکه موسلمان سر لهنهخۆشی بین باروه بدات. بوخاری له (باسی سردانی بین باروه لهلایمن موسلمانوه) نهگیرتتوه له نهمسوه فرمویت: غولامیتکی یهودی خزمته پیغمبری ﷺ نهکرد، نهخوش کموت، پیغمبر ﷺ سردانی کرد و پتی فرمو: (موسلمان به) نعریش موسلمان بوو.

سعدی کوری موسیب له بارکی یوه نه گیتیتوه و تویمتی: کاتی نه بو طالیب له سره مرگدا بوو پیغمبر ﷺ هات بولای.

سردانی کسیتک چاوی ژان بکات

نمو داود له زیدی کوری نمرقمهوه نه گیتیتوه و تویمتی: چاوم ژانی نه کرد پیغمبر ﷺ بهو بونه یوه هات بولام.

داوای دوعا کردن له نه خوش:

نیبنو ماجه له عومروه خوا لیتی رازی بیت نه گیتیتوه فرمویمتی: پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (إِذَا دَخَلْتَ عَلَى مَرِيضٍ فَمُرْهُ فَلْيَدْعُ لَكَ. فَإِنَّ دُعَاءَهُ كَدُعَائِ الْمَلَائِكَةِ). قال في الزوائد وإسناده صحيح ورجاله ثقات إلا أنه منقطع.

واته: نه گبر چورسته لای نه خوشیتک پتی بلتی: با بوت بیارتیتوه چونکه پارانهوه کهی وهک پارانهوی فریشته یه.

تداوی کردن:

پیغمبر ﷺ فرمانی داره به تداوی کردن نه خوش له زیاد له چمند فرموده یه کدا:

۱- نه محمد خاوهن سونه گان نه گیتیتوه (ترمذی) ش به صحیحی دانه له نوسامی کوری شوره بکوه فرمویمتی: هاته لای پیغمبر ﷺ و یاره گانی وهک بالنده بسمر سرمانوه بیت وا بوون، سلام لئ کردن و دانیستم، عده بی دهشته کی لیره و لوی هاتن پرساریان نه کرد نه بیان ووت: نهی نیررای خوا! نه خوشه گانمان دهران بکهن؟ نویش فرموی: (تَدَاوُوا فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً غَيْرَ دَاءٍ وَاحِدٍ، الْهَرَمُ). واته: نه خوشه گانمان تداوی بکن چونکه خوا دهردی بن دهرمانی دانناوه، جگه له دهردی پیری.

۲- نه سائی و نیبنو ماجو حاکم که به صحیحی دانه له نیبنو مسعودوه نه گیتیتوه پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (إِنَّ اللَّهَ لَمْ يُنْزِلْ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً فَتَدَاوُوا). واته: خوا دهردیکی نه نار دوه شیفاکشی له گه لدا نه نار دیتت، لمبر نوه نه خوشه گانمان تداوی بکن.

۳- موسلیم له جایروه نه گیتیتوه که پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ، فَإِذَا أُصِيبَ دَوَاءُ الدَّاءِ بَرِيءٌ بِإِذْنِ اللَّهِ). واته: هه موو دهردیک دهرمانی خوی هه یه جا نه گبر دهرمانه که پیکای چاک نه بیتتوه به نیرنی خوا.

تداوی کردن به شتی حرام:

جومهوری زانایان بو نوه چون که حرامه تداوی کردن به ناروق و غیری نوه له شته حرام کراوه گان، وه به لگه یان نم فرمودانهی لای خواره یه:

۱- موسلیم و تہودارودو (ترمذی) له وائیلی کوری حیجری حضرت موسیٰ یهوه ته گیترنهوه که طاریقی کوری سوید پرسیری له پیغمبر ﷺ کرد دهریاری تهو نارقهی بۆ تداوی دروستی نه کرد؟ فرموی: (إِنَّهَا لَيْسَتْ بِدَوَاءٍ وَلَكِنَّهَا دَاءٌ) واته: تهوه دهرمان نیه، به لکو تهوه دهرده.

تهم فرموده یه تهوه ده گیترنیت که تداوی به نارق حرامه، بۆیه پنی راگیان که عارهق خۆی دهرده نهک دهرمان و تداوی پین بکرت.

۲- به یههقی نه گیترنهوه و تیبنو حیسان به صحیحی داناره له نوموسه له موهه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلْ شِفَاءَكُمْ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ) ذکره البخاری عن ابن مسعود. واته: خوا شیفای نهخۆشه کانتانی نهخستۆته شتیکوه که لینی حرام کردون.

۳- تهبو داود له تهبی دهر دانهوه وه نه گیترنهوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الدَّاءَ وَالذَّوَاءَ، وَجَعَلَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً فَتَدَاوُوا وَلَا تَتَدَاوُوا بِحَرَامٍ). واته: خوا دهرد و دهرمانی نار دۆته خواره، وه بۆ همره دریک دهرمانیکی داناره، تیهوش تداوی نهخۆشه کانتان بکمن به لام به شتی حرام تداوی یان مهکن.

به لام تهم فرموده یه له سهنده که یدا ئیسماعیلی کوری عدیاش هیه، که لای شامیه کان جینی باوره، به لام لای حیجازی به کان لاوازه.

۴- تهحمود موسلیم و (ترمذی) و تیبنو ماجه له تهبو هوهره یهوه ته گیترنهوه که پیغمبر ﷺ دهرمانی پیسی قدهغه کردوه - واته زههری قدهغه کردبوو تداوی پین بکرت . .

به لام چند دلتیبیکی عارهق که دیار نه بیت به شته کوه یا کس سرخۆش نهکات، نه گتر تیکهلی دهرمانیکی پیکهاته بکرت حرام ناینت وهک که من حریر له ناو قوماشیکی تردا - تهمش له (المنار) دا هاتوه.

پزیشکی پین باوهر

له کتیبی (الآداب الشرعیة) ی (ابن مفلح) دا هاتوه ته لیت: (شیخی ئیسلام و تویهتی: نه گتر جووله که یهک یا گاورتک له پزیشکایهیدا پسۆر بیت و لای خهک جینی باوهر بیت، دروسته کاری پزیشکی بکات وهک چۆن دروسته شتی به نامانهت له لا دابنریت و مامهلهی له گه لدا بکرت.

وهک خوی گهوه فرمویت: ﴿وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِدِينَارٍ لَّا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا﴾ (آل عمران/ ۷۵). واته: له خاوهن کتیبه کاندایه هیه باری شتی لادا بنیی نهیداتهوه دهستت، وه هیه دینارنکی لادابنن نایداتهوه دهستت ههتا بهسریهوه نهوستیت.

له صحیح دا هاتوو که پیغمبر ﷺ کاتی کوچی کرد بۆ مدینه پیاریکی بی باوری به کری گرت بۆ ئەوی رنگیان نیشان بدات، چونکه پیاریکی شارهزار ووریا بو، وه به ئەمینی دانا بهرامبر بهخۆی و سامانی.

بهنو خوزاعه موسلمان و گاوریان جاسوس و چار بوون بۆ پیغمبر ﷺ - وه نهگێرئموه که پیغمبر ﷺ فهرمانی دا به حارثی کوری کلدە پزیشکی بکات که بی باوریش بو - .

بهلام نهگهتر بتوانریت لای موسلمان چارهسەر بکرت، ئەوه وهک ئەوه وایه توانیبیتی سپاردی لا دابنی یا مامهلهی لهگهلهدا بکات، کهواته نابیت له موسلمانکه لا بدات، بهلام نهگهتر کسینک وا پینویست بوو سپارده لای کیتابی دابنیت یا پیتوستی به پزیشکی کیتابی ههبوو ئەوه بۆی دروسته.

وه ئەمه له بهشی دۆستایهتی کردن لهگهله جو له کهو گاوردا نییه که قهدهغه کراوه، بهلام نهگهتر به قسمی خوش لهگهلهیاندا بچووتنموه ئەوه چاکه، چونکه خوی گوره نهفرموئ: ﴿وَلَا تَجْدِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ (العنکبوت/٤٦). واته: دهمه قاتی لهگهله خاوهن کتیبه ناسمانی بهکان مهکن بهچاکترین شیواز نهیتت -تمواو-.

ئهو خهطاب نهگێرئتموه نهئیتت: له پرودای رنکهوتنی حوده بیههوار ناردنی پیغمبر ﷺ به کیتی خوزاعهیی بۆ ههوائی دهروو پشت و قهبول کردنی ههواله کهی. بهلگی ئەوهی تیدا به که پزیشکی بی باور نهگهتر دلتیا بووت لینی ههچوی روت باورپ پیتی ههیتت دهبراری نهخۆشیه که و شیوی چارهسەر کردنی، بهمهرجینک ئهو پزیشکه تۆمهتی خرابی نه درابیته پال لهو بارهیهوه بهدگومانی پین نه کرابیتت.

تهدای کردنی نافرته دروسته:

دروسته پیار تهداوی نافرته بکات وه ههروهها دروسته نافرته تهداوی پیار بکات له کاتی پیتوستیدا. بوخاری ووتویهتی: نایا پیار تهداوی نافرته نهکات و نافرته تهداوی پیار نهکات؟ پاشان له روهبیهیی کچی (مهوذا)ی کوری عهفراوه نهگێرئتموه که فرموهتی: لهگهله پیغمبردا ﷺ غهزامان نهکرد ئیمه تاومان نهدا به جنگاوه رهکان و خزمهتان نهکردن و کوژراوو برینهداره کاتمان نهبردهوه بۆ مهدینه.

(حافظ) ئیبنوحهجر له (فتح) دا ووتویهتی: دروسته تهداوی کرنی بینگانه له کاتی پیتوستدا، وه دروسته سهیرکردن و دهست لێدانی بهیوی پیتوست.

ئیبنوموفلیح له کتیبی (الآداب الشرعیة) دا ووتویهتی: نهگهتر نافرته تیک نهخۆش بوو کس دهست نه نهکوت له پیار زیاتر فهحسی بکات، دروسته ئهو پیاره چهندی پیتوست کرد سهیری بکات ههتا بۆی ههیه سهیری عهروه تیشی بکات، ههروهها پیار لهگهله پیاردا بهوشیویه.

۳- (ترمذی) له موحه ممدی کوری سالموه نه گیترتوه ووتویهتی: ساییتی بمنانی پیتی ووتم: نهی محمد نه گمر شونیتکت توشی تازار هات دهستت بخره سر نو شونمی نازاره کهی هدیه و بلتی: (بِسْمِ اللَّهِ أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ مِنْ وَجَعِي هَذَا). واته: بلتی بمناری خوا پدنا نه گرم به گورهیی خوا له زیانی نهی نازاره هیستی پین نه کم، پاشان دهستت بهرز بکروه پاشان دووبارهی بکروه به ممرجینک تاک بیت، چونکه نهنمی کوری مالیک بوی گیتراموه که پیغمبر ﷺ نهوی پین فرمووه.

۴- له نیبنو عبباسوه هاتوه که پیغمبر فرموویهتی: هرکس سردانی نه خوشیکی کرد له سره ممرگدا نه بو له ژور سریموه حموت جار بلتی: (أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيكَ. إِلَّا شَفَاَهُ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ الْمَرَضِ). واته: داوا له خوی گوره و پوره ردگاری عمرشی گوره نه کم شیفات بوی بنیریت، نه گمر نهوت ووت نه خوشه خوا شیفای بوی نه نیریت و لو نه خوشیه چاک نهیستوه. نهی داوودو (ترمذی) که ووتویهتی: حسنه گیتراویانه توه، وه حاکم ووتویهتی: صحیحه لیسر ممرجی بوخاری.

۵- بوخاری له نیبنو عبباسوه نه گیترتوه فرموویهتی: پیغمبر ﷺ دعوی پدنا گرتی بوی حسنو حسین نه کرد و نهی فرموو: (أُعِيدُكُمْ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامِيَةٍ). وه نهی فرموو: باوکه نیبراهیمتان نهی خوتند بهسر نیسماعیل و نیسحاقدا. واته: پدنا تان پین نه گرم به ووشه تمواوه کانی خوا له شمپی شیتان و جانورهان که زهریان هبین و له همورو چاونکی پیس. ۶- موسلیم له سعدی کوری نهی و هقفاصوه نه گیترتوه فرموویهتی: نه خوش بووم پیغمبر ﷺ سعری لئی دام و فرمووی: (اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْدًا، اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْدًا، اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْدًا). واته: خویبه شیفای سعده بده، خویبه شیفای سعده بده، خویبه شیفای سعده بده.

قدهغه کردنی نوشته نو سین

پیغمبر ﷺ نوشته نو سین و هه لواسینی نوشته قدهغه کردوه.

۱- له عقبهی کوری عامیره وه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویهتی (مَنْ عَلَّقَ تَمِيمَةً فَلَا أْتَمُّ اللَّهُ لَهُ، وَمَنْ عَلَّقَ وَدَعَةً فَلَا أُوَدِّعَ اللَّهُ لَهُ) رواه أحمد و الحاکم وقال: صحیح الإسناد. واته: هرکس مت و مورو به ملیا هه لواسی خوا کاری تموار نه کات، وه هرکس نوشته یهک به ملیا هه لواسیت خوا نهی پارتزیت.

تعمیمه: نهی مت و موروانه بوون که عمره به کانی سرده می نه فامی به منداله کانی خویاندا هه لدهوایی بوی نهی به گومانی خویان له چاوه زار به دور بن، جا نیسلام پوچهللی کرده وه و قدهغه کرد، وه پیغمبر ﷺ دعوی کردوه لهوکسهی هه لی دهواسی که مدهسته کهی نهیتمدی.

۲- له نیبنو مسعودوه هاتوه که نهی جارینک نه چیتته مالهوه نه بنیت ژنه کهی پمتیکی گرتدرای له ملدایه، رای نه کیشی و نهی پچرتنن له ملیا، پاشان نه فرمویت: کس وکاری عبداللای وایان لیها توه که نیتر درین لهوه بی نیحتیاج بن که هاوبش بوی خودا پدیدا بکن، نهی هاوبه شانمی که خوا هیچ

به‌لگه‌یه‌کی لاسر نه‌ناردون، پاشان فرموی: گویم له پیغمبر ﷺ بووه فرمویمتی (إِنَّ الرُّقَى وَالْتَّمَانِمَ وَالْتَّوَلَةَ شِرْكَ). واته: (تَوَلَّة) و نوشته و مت‌وصور هابوش بز خوا پیدا کردنه. ووتیان: نمی نمبو عبدالله نموه نوشته و مت‌وصورمان زانی. نمی (تَوَلَّة) چی‌یه؟ فرموی: شتیکه ژنان دروستی نه‌کنن بز نموی لای می‌رده‌کانیان خزشورست بن. حاکم و نیبنو حیببان که به صحیحیان داناره گیتراویانه‌تموه.

۳- له عیمرانی کوری حوصه‌ینموره هاتوره که پیغمبر ﷺ بازنده‌کی مسی له قَوْلِی پیاوړتکدا یینی فرموی: (وَعَلَّكَ مَا هَذِهِ؟ قَالَ: مِنَ الْوَاهِنَةِ؛ قَالَ: أَمَا إِنَّهَا لَا تَزِيدُ إِلَّا وَهْنًا، أَنْبِذْهَا عَنْكَ، إِنَّكَ لَو مِتَّ وَهِيَ عَلَيْكَ، مَا أَفْلَحْتَ أَبَدًا). رواه احمد. واته: فرموی: ماژ خراب نموه چی‌یه؟ ووتی: بز باداری له ده‌ستم کردوه، فرموی: نمو جزره شتانه باداری نه‌ییت هیچ زیاد ناکمن، فری‌ی ده، چونکه نه‌گمر بمریت و نموت له قَوْلِدا بیټ هرگیز بزگار ناییت.

(واهنه) : ده‌مارتکه له شان و قَوْلِدا هه‌لشمورتستی، وه ووتراوه واهنه دهردیکه توشی قول‌ ده‌بی، جا نمو پیاره هه‌لقه‌یه‌کی مسی هه‌لگرتبور پیتی و ابو له بازار ده‌پیارتری، پیغمبر ﷺ نه‌می لی‌ کرد و نموی به تمیمه دانا.

۴- نمبو داود له عیسی کوری حمزه‌وه نه‌گیترتتموه ووتویمتی: چورم بز مالتی عبداللای کوری هه‌کیم سورکمی توش بوو بوو، منیش پیتم ووت: نموه بزچی نوشته‌یه‌ک یا مت‌وصوریه‌ک ناکه‌یته ملت؟ ووتی: پنا نه‌گمر به‌خوا لمو جزره شتانه، پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (مَنْ عَلَّقَ شَيْئًا وَكُلَّ إِلَيْهِ). واته: هرکس شتیکی هه‌لواسی به‌خزیدا، ندرتتموه ده‌ست نمو شتمو بوو ده‌سپتردری.

نایا دروسته نمو دوعایانمی که له کیتاب و سونمتدا هاتورن هه‌لواسرین به‌خزیدا؟:

عمری کوری شوعه‌یب له باوکی‌یموه له بایره‌یموه که عبداللای کوری عمری کوری عاصه نه‌گیترتتموه که پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (إِذَا فَرَعَ أَحَدُكُمْ فِي النَّوْمِ فَلْيَقُلْ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَرَشِّ عِبَادِهِ، وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَحْضُرُونَ فَإِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ). واته: نه‌گمر کسیتکتان بمرتسموه له خمو راپیری با بلیت: پنا نه‌گمر به‌ وشه تموازه‌کانی خوا له رق و کینه و سزای خوا و له شمپی بنده‌کانی و وه‌سوسمی شه‌یتانه‌کان ره همره‌ها پنا نه‌گمر له ناماده‌بونیان نیتر زبانی پین ناگه‌یمنت. وه عبداللای کوری عمر نمو مندالانمی که فامیان همبو پیتی لمبر نه‌کردن، وه نموانمی فامیان نمبو، له پارچه‌یه‌کدا نه‌ینوسی و نمی کرده ملیان. نمبو داود و نسائی گیتراویانه‌تموه و (ترمذی) ووتویمتی (حسن غریب).

هروه‌ها حاکم گیتراویته‌یموه ووتویمتی: نیسناده‌کی صحیحه، وه عاتیشو مالیک و بمشی زذری شافیعه‌کان بز نموه چورن.

بهلام ئیبنوععباس و ئیبنومسعود و حوزیفه و حنهفویهکان و هندیك له شافعییهکان و ریواینتیکی نهحمده بۆ ئهوه چوون، که دروست نهیه هیچ شتیك ههلواسریت یا بکرته مل به پینی ئهوه قدهغییه گشتیهی که له فرمودهکانی پیتشوهدا هاتوون.

منع کردنی نهخۆش له مانهوه لهگهڵ ساغهکاندا :

ههركس توشی نهخۆشی گهروه بوییت، دروسته پرنی نهدریت لهگهڵ ساغهکاندا دا بنیشیت و قسهیان لهگهڵدا بکات و نزیکیان بکوتتوه. چونکه پیغمبهر ﷺ فرمویهتی: (لا یوردنَ مُرِضٌ عَلٰی مُصِحِّ) واته: با نهخۆش نهچیتته ناو ساغهکانهوه، وه پرنی نهئهدا روشتری نهخۆش تیکهڵ به ساغهکان بکرته ههچنده ئهیفهرموو (لاعدوی ولا طیره)، واته: نه گرتنوه ههیه و نه بهدبوومی و بهدشومی.

ههروهها نهگێرتنوه که پیاریکی گهر وستی ییت بۆ مهینه موپایهعی بکات، پیغمبهر بهیعهتهکهی بۆ نارد و پرنی پنی نهدا ییتته ناو مهینهوه.

ههلهنهاتن له تاعون و نهچرونه ناو شاری تاعون لی دراو:

پیغمبهر ﷺ قدهغی کردبوو کهستیک لهو شوینه بهچیتته دهروه که نهخۆشی تاعونی تیدا بلاو بۆتوه یان بهچیتته ناو ئهوه شاروه که ئهوه نهخۆشییهی تیدایه، چونکه ئهوه خۆ خسته بهر ئهوه بهلایهیه، وه بۆ ئهوهی ئهوه نهخۆشیه لهو شوینهدا بهینیتتوهو وهبا بلاو نهیتتوه، نهههش ئهمرۆ پینی نهلتین (الحجرُ الصَّحِّي).

(ترمذی) نهیگێرتتوه و پلهی (حسن صحیح) ی بۆ داناوه.

له نوسامی کوپی زهیدهوه هاتوه که پیغمبهر ﷺ باسی تاعونی کردو فرمووی: (بَقِيَّةُ رَجَزٍ أَوْ عَذَابٍ أُرْسِلَ عَلَيَّ طَائِفَةٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضِ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضِ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَهَيِّطُوا عَلَيْهَا). واته: ئهوه پاش ماوهی سزایه که که بۆ سهر کۆمهلتیکی بنی ئیسرائیل نیراوه، جا نهگهر له زهوییهکدا بلاو بۆوه ئیوه لهو شوینه بوون دور مهکونوه و لهو شوینه مهپۆن، وه نهگهر له شوینتیک دا کهوتبوو ئیوه لهو شوینه دا نهپوون مهچنه ئهوه شوینه.

بوخاری له ئیبنوععباسوه نهگێرتتوه که: عومهری کوپی خهطاب بههوه شام پزیشته ههتا گهیشته شوینتیک پینی نهلتین سهرخ لهوی ئهمیری سوپاکانی پنی گهیشته، که ئهوه عوبهیده و هارهلهکانی بوون، پیریان روت که تاعون کهوتتوه له شام، ئیبنوععباس نهلیت: عومهر فرمووی: کۆچ کهرانی یهکهم جارم بۆ بانگ بکه، ئینجا بانگی کردو و پارۆژی پنی کردن و پینی راگهیاندن که تاعون له شام کهوتتوه، نهوانیش لهناو خۆیاندا جیاوازیان ههپوو، هندیکیان روتیان ئیمه بۆ کارتیک هاتوین ریمان نیه لیتی بگهڕیننوه، وه هندیکی تریان روتیان: یارهکانی پیغمبهر پاشماوهی ئهوه خهلهکمان لهگهڵدایه ریمان و نیه بههوه ئهوه دهدهیان بهریت، عومهریش فرمووی: لام چۆل بکهن، پاشان فرمووی: یارمتهی دهدهکام

(أنصار) بؤ بانگ بکه، کاتی بانگی کردن و پتی را گه یاندن دوو نفر له کؤمه له کدا له گنل یهک جیوازیان نبوو، وه ههموویان ووتیان: راسان وایه بگپریتتموه شو خه لکه بهرو شو درده نهبیت. جا عومر له ناو خه لکه کدا هاواری کرد: من بهرو دووا نه گپریتتموه ئیوش بگپریتتموه، نعبو عوبه ییده کوری جهراوح ووتی: نایا له قدهری خوا هه لئیی؟ عومر فرموی: خوزگه کسینکی تر شووی بویتایه؟ به لئیی له قدهری خوا هه لئیین بؤ قدهری خوا. نایا نه گپر تؤ کؤمه لئیک ووشترت هه بو له دؤلئیکدا بوون دوولای هه بو لایه کیان پر له ورو لاکهی تریان بین له ورو، نه گپر له لا پر له ورو کدا بیان له ورو پنتی له قدهری خوا ئییه؟ وه نه گپر له لا بین له وه ره کدا بیان له ورو پنتی هر له قدهری خوا نعت له ورو پاندوه؟ پاشان (عبدالرحمن)ی کوری عومر هات که له کاتی شو پاورؤژ کردندا له ورو نبوو، وه بؤ پیوستی خوی چوو بوو، ووتی: من لهو باره یوه شتیک نغزائم، گویم له پیغمبر ﷺ بووه فرمویمتی: (إِذَا سَمِعْتُمْ بِه فِی اَرْضٍ فَلَا تَقْدُمُوا عَلَیْهَا، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضِ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْه). واته: نه گپر بیستان ره با له شوئینیکدا کهوتوه مهچنه ناوی، وه نه گپر له شوئینیکدا کهوتوه و ئیوهی تیدا بوون دهر مهچن لهو شوئتمو هه لئیین له درده که. نه لئیی: نه جار عومر سوپاسی خوی کردو گه پرایهوه.

پهسنیدیتمی یادی مردن و خؤ ناماده کردن بؤی:

دانبری یاسای ئیسلام هانی داوه بؤ بیر کردنوه له مردن و خؤ ناماده کردن بؤی به کردوهی چاک، وه نهوی به ده لیلی خیر حساب کردوه.

له ئیبنو عومر وه هاتوه فرمویتمی: دهیم کس بووم هاتم بؤ لای پیغمبر ﷺ پیاوئیک له نه نصاری به کان هه ستار ووتی: ئهی نیرراری خوا کئی هؤشیارترین و چاکترین کسه؟ فرموی: (أَكْثَرُهُمْ ذِكْرًا لِلْمَوْتِ، وَأَكْثَرُهُمْ اسْتِعْزَادًا لِلْمَوْتِ، أُولَئِكَ الْأَكْيَاسُ ذَهَبُوا بِشَرْبِ الدُّنْيَا وَكَرَامَةِ الْآخِرَةِ). واته: نهوانه یان که زؤر یادی مردن نه کمن و خوی بؤ ناماده نه کمن، نهوانه هؤشیارن به سه ره زری دونیاو کهرامهتی پؤژی دواپی به ره پزیشتون.

هر له ووه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (أَكْثَرُوا مِنْ ذِكْرِ هَٰذِهِ اللَّذَاتِ) رواه الطبرانی بیاسناد حسن.

واته: زؤر یادی به ره وهی خؤشیه کان بکمن که مردنه.

له ئیبنو مسعود وه هاتوه فرمویتمی: پیغمبر ﷺ ده رباری نایمتی ﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ﴾ (الأنعام/۱۲۵). واته: هر کس خوا بیسوی ریتنمایی بکات سنگی فراوان نه کات بؤ ئیسلام. فرمویتمی: (إِذَا دَخَلَ النُّورُ الْقَلْبَ انْفَسَحَ وَانْشَرَحَ). واته: کاتی پؤشنایی کهوته دلوه، به رین و فراوان نه بین، ووتیان: بؤ شوه نیشانه یهک ههیه ههستی پین بکرتت؟ فرموی: (الْإِنَابَةُ إِلَى دَارِ

الْخُلُودِ، وَالتَّنَجِي عَنِ دَارِ الْغُرُورِ، وَالإِسْتِعْدَادُ لِلْمَوْتِ قَبْلَ لِقَاءِ الْمَوْتِ) رواه ابن جرير، وله طرق مرسله و متصله يشد بعضها بعضاً. واته: گهرانوه بز خانى هميشه يى و واز هينان له خانى سركشى و غرور، و خو ناماده كردن بز مردن پيش گهيشتن به مردن.

خراپى ناوات خواستنى مردن:

خرابه كسيك مردن به ناوات بخوازي و بپارتموه كه بمرت به هوى همزاري يا نه خوشى يا ناره حتى بهك يا هدرچى شتيكى ناخوش.

به پيتى نوهى جماعت له نه نسوه نه گيرنوه كه پيغمبر ﷺ فرموده: (الايْتَمَنُّنَّ أَحَدَكُمْ الْمَوْتَ لِيُضْرَ نَزْلَ بِهِ فَإِنْ كَانَ مُتَمَنِّياً لِلْمَوْتِ فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ أَحِنِّي مَا كَانَتْ الْحَيَاةُ خَيْراً لِي، وَتَوَقَّنِي إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةُ خَيْراً لِي). واته: كهستان مردن به ناوات نه خوازي، لمبر زيانك كه تووشى بيت، نه گمر هر به ناواتى خواست با بليت: خوايه نه گمر زيان خيري تيدايه بوم بمزينه، وه نه گمر مردن خيري تيدايه بوم بمرتته.

وه حيكمتى قده غبوني ناوات خواست بز مردن نوهيه: كه له حديسى (أم الفضل) دا هاتوه كه پيغمبر ﷺ چو بز لاي عبياسى مامى كه نه خوش بو مردنى به ناوات نه خواست. فرمود ﷺ: (يَا عَبَّاسُ! يَا عَمَّ رَسُولَ اللَّهِ! لَا تَتَمَنَّ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتَ مُحْسِناً تَزِدَادُ إِحْسَاناً إِلَى إِحْسَانِكَ خَيْرٌ لَكَ، وَإِنْ كُنْتَ مُسِيئاً فَإِنْ تَوَخَّرَ تَسْتَعْتَبَ خَيْرٌ لَكَ. فَلَا تَمَنَّ الْمَوْتَ) رواه أحمد والحاكم وقال: صحيح على شرط مسلم. واته: نهى عبياس نهى مامى پيغمبر ﷺ! مردن به ناوات مهخوازه، چونكه نه گمر چاكه كار بيت چاكه تر نه خيته سرچاكه كانت، جا خيره بوت، وه نه گمر خراپه كارش بيت نوه نه گمر مردن دوا بمرتت و هولى په زامندى خوا بهديت، نوهش هر خيره بوت لمبر نوه مردن به ناوات مهخوازه.

بهلام نه گمر كسيك ترسى هه لگه پانوهى له تاين هبورو، نوه دروسته حمز له مردن بكات بين نوهى كراهتى هبيت، وه نوهى بيستاره له پيغمبروه ﷺ نوهيه كه له پارانهوه كانيدا نهيفرموو: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي، وَإِذَا أُرِدْتَ فِتْنَةً فِي قَوْمِي فَتَوَقَّنِي غَيْرَ مَفْتُونٍ، وَأَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُ إِلَى حُبِّكَ) رواه الترمذي وقال حسن صحيح. واته: خوايه داوات لى ده كم يارمتميم بهديت كاري خير بكم و واز له خراپه كاري بهينم و همزارام خوش بويت، وه داوات لى نه كم ليم بيوريت و بهزويت پيمدا بيتنوه، وه نه گمر وستت نه نوهه كه توشى فيتنه بهكيت من بمرتته بين نوهى توشى فيتنه بيم، وه داوات لى نه كم خوش بوستى خوت بخديته دلنوه، وه نوانم خوش بويت كه تويمان خوش بويت، وه كارنكم خوش بويت كه نزيك بكاتنوه بز خوش بوستى تو.

له (الموطأ) دا هاتووه كه عومر خواى لى زازى بيت نه پارايموه نهى فمرووى: خوايه تمهه نم زور بووه و توانام لاواز بووه و ژير دهسته كانيشم بلاو بوونهوه، جا گيانم بگيشه بز لاي خوت بين نهوى هيچم له كيس خوم دا بيت و كمتر خميم كرديت.

چاكيته تمهن درزي لى كه گم كردهوى چاكدا:

۱- له عبد الرحمن ي كورى نهى به كهروه هاتووه ووتويهتى: باوكم ووتى: پياوتك هاته خزمهت پينغمبر ﷺ ووتى: نهى نيرراوى خوا چاكترين كس كزيه؟ فمرووى (مَنْ طَالَ عُمُرُهُ وَحَسَنَ عَمَلُهُ). واته: نهو كسهى تمهنى درزي بيت و كردهوى چاك بيت. ووتى: نهى خراپ ترين كس كزيه؟ فمرووى: (مَنْ طَالَ عُمُرُهُ وَسَاءَ عَمَلُهُ) رواه احمد والترمذى، وقال: حسن صحيح. واته: نهو كسهى تمهنى درزي بيت و كردهوى خراپ.

۲- له نهى هوهره پروه هاتووه كه پينغمبر ﷺ فمرويهتى: (أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرِكُمْ؟ قَالُوا: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: خَيْرُكُمْ أَطْوَلُكُمْ أَعْمَاراً وَأَحْسَنُكُمْ أَعْمَالاً) رواه احمد وغيره بسند صحيح. واته: نايا بيتان بليم چاكتريستان كامانم؟ ووتيان: به لى بيتان بلنى نهى نيرراوى خوا، فمرووى: چاكتريستان توانم كه تمهنيان درزيتر بيت و چاكترين كردهوه بكنم.

كردى كردهوى چاك پيش مردن به لگه عاقبته ختريه:

نه حمدو حاكم و نيبنوحيبيان له نه نسره نه گيرنهوه كه پينغمبر ﷺ فمرويهتى: (إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا اسْتَعْمَلَهُ) واته: نه گم خواى گوره چاكه بهنده به كى بوته به كارى نههيتت. ووتيان: چون به كارى نههيتت؟ فمرووى: (يُوقَفُ لِعَمَلٍ صَالِحٍ قَبْلَ الْمَوْتِ، ثُمَّ يَقْبِضُهُ عَلَيْهِ). واته: پيش نهوى برى يارمته نهدات بز كردهوى چاك پاشان گيانى نه كيشيت. پسندى گوماني چاك به خوا:

پنويسته نه خوش بيري فراوانى ره متهتى خوا بكاوه و گوماني چاكه به پروه درگارى خوى بيات به پتى نهوى موسليم له جايرهوه نه گيرتهوه فمرويهتى: گويم له پينغمبر ﷺ بوو پيش نهوى كوچى دووايى بكات بسى شو نهى فمرووى: (الْأَيُّمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ). واته: پيش نهوى كسيكتان برت با گوماني چاك به خوا بيات.

له فمرووده كه دا پسندى ره جا كرنى زور له خوا هيواي لى بوردى تيدايه، تاوه كو بكات به خوا لسر نهو شيويه كه خوشويست ترين شيويه لاي خوا، چونكه نهو ره مان و ره حيمو سه خريمو بهريره، لى بوردى و تكاي پى خوشه، وه له فمرووده دا هاتووه نه فمرويهتى: (يُبْعَثُ كُلُّ أَحَدٍ عَلَى مَا مَاتَ عَلَيْهِ) واته: هر كس لسر چى مردن لسر نهوه زيندو نه كرتهوه.

نیبئوماجو (ترمذی) بسندتیکى (جید) نه گیترنوه له ئهنسهوه فرمویتى: پیغمبهر ﷺ چوه لای کورتیکى گنج که له سهره مرگدا بوو فرموى: (کیف تجدک) واته: خوتت لا چونه لم کاتدا، روتى: هیوام به خوا هدیو له گوناهدکام نترسم، پیغمبهر ﷺ فرموى: (لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ مِثْلَ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ مَا يَرْجُوهُ وَأَمَّنَهُ مِمَّا يَخَافُ). واته: نو دوو شته لم کاتاندا له دلى هیچ بندهدکدا کوزانبهوه نیللا خوا نهوى نهداتى که به هیوایهتى و هیتنى نه کاتوه لهوى لى نترسیت. پهنسندى پارانهوه و یادى خوا له لایهن نو کسانوه که نامادن لای کستیک که له سهره مرگدا بیت: پهنسندى پیواچاکان حازرى لای نهوکسانه بن که لسهره مرگدان و خهریکن گیان نهدن، بو نهوى یادى خویان له لا بکن.

۱- نه محمدو موسلیهو خاوهن سونهکان له نومسه لهمهوه نه گیترنوه که پیغمبهر ﷺ فرمویتى: (إِذَا حَضَرْتُمُ الْمَرِيضَ، أَوْ الْمَيِّتَ فَقُولُوا خَيْرًا، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يُؤْمِنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ). واته: نه گهر ناماده لای نه خوش یان کستیک که له سهره مرگدایه بوون، قسهى خیر بکن چونکه فریشتهکان نامین دهکن لسهر نهوى نهیلین.

نومسه لهمه فرمویتى: کاتى نهبو سهلهمه کۆچى دوایى کرد، هاته خزمهتى پیغمبهر ﷺ پیم روت: نهى نیراوى خوا نهبوسه لهمه کۆچى دوایى کرد. فرموى بلى: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلَهُ، وَأَعْقِبْنِي مِنْهُ عَقِبِي حَسَنَةً). واته: خویه لهمن و لهویش بیووره و لهوم باشر بو بکه به جیتشین. نهلى: نو دوعایهم روت جا خوا لهو چاکترى بو دانام که پیغمبهر بوو ﷺ.

۲- له صحیحى موسلیهدا هاتوه هر له نومسه لهمهوه که پیغمبهر ﷺ هاته لای نهبوسه لهمه مردبوو چاوهکانى کرابونهوه، پیغمبهر ﷺ چاوهکانى به دهستى پیروزی داخستهوه پاشان فرموى: (إِنَّ الرُّوحَ إِذَا قُبِضَ، تَبِعَهُ الْبَصَرُ) واته: کاتى گیان کیشرا چاوش به دوایدا نهروات. کسوکارى دهستان کرد به هاوارو گریان: پیغمبهر ﷺ فرموى: (الْتَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِلَّا بَعْضَ، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يُؤْمِنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ) واته: به چاک نهیتت دوعا له خوتان مهکن چونکه نیره چى بلین فریشتهکان نهیلین: (آمین)، پاشان فرموى: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِي سَلَمَةَ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي الْمَهْدِيِّينَ، وَأَخْلِفْ فِي عَقِبِهِ الْغَابِرِينَ، وَاعْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ وَافْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ، وَتَوَرَّ لَهُ فِيهِ). واته: خویه له نهى سهله بیوره و پلهى لهناو ریتمون کراوهکاندا بهرز بکروه و جیتشینى به لهناو کسوکاره بهجى ماوهکانى و چاکیان بکه نهى پهروه گارى جیهانیان و له نینه و لهویش خوشبه، و گۆره کمى بو فراوانو روناک بکه.

نهوى سونهته له کاتى سهره مرگدا:

سونهته کاتیک کستیک گهیشه سهره مرگ نو کسانهى به دیاربهون چاودیری نه سونهتانهى

خواره بکن:

۱- ووشی (لا إله إلا الله) ای فیر بکرت: به پیئی نهوی موسلیمو نهبوداردو (ترمذی) له نموسه عیدی خودری بیهه نهگیرنموه که پیغمبر فرموهتی: (لَقْنُوا مَوْتَاكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ). واته: نمو نهخوشانهتان که نهکونه سره مهرگوه فیری (لا إله إلا الله) یان بکن.

نهبودارد نهگیرتتموهو حاکم به صحیحی داناره له موعادی کوری جهبهلموه خوا لیتی رازی بیت ووتوریته پیغمبر ﷺ فرموهتی: (مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ). واته: هرکس دووا قسمی (لا إله إلا الله) بیت نهچیتته بههشتهوه.

نمو فیرکردنه که پیئی نهوتریت (تلقین) بۆ کسیتکه لو کاتهدا شایهتمان نههیتنی. نهگینا نهگمر کسیتک خۆی نمو ووشیهه بلیت نیت فیرکردنی بین مانایه.

تدلقینیش بۆ کسیتکه که ناگای له خۆی ماییت و قسه بکات، چونکه کسیتکی بین هوش که ناگای لهخۆی نموو ناتوانریت فیر بکرت، بهلام نهگمر تنها زمانی شکابوو نهتوانی له دلی خۆی دا نمو ووشیهه بلیت.

زانایان نهلین: ناییت زوری لی بکرت بۆ ووتنی، وه نابیی پیئی بوتریت بلی (لا إله إلا الله) نهک ماندوو بییت و قسهیهکی نادروست بکات، بهلکو نهییت بهشیهیهک بیت خۆی له بهر خۆیموه ووشی (لا إله إلا الله) بلیت و بییات به گوی دا، بۆ نهوی مردوهکه تی بگات که مهبستیان نموه و بتوانیت بیلیت، وه نهگمر جارتک ووتی زوری لی نهکرت بۆ دووباره کردنهوی، نهگمر له دوی نموه قسمی تری نهکرد، بۆ نهوی دووا ووشی نموه بیت.

جومهوری زانایان لهسر نمون که نهوکسمی لهسر مهرگ دا بیت تنها فیری ووتنی: (لا إله إلا الله) نهکرت به پیئی روالتهی فرموودهکه.

بهلام کۆمهلیک له زانایان نهلین نهیی شایهتومانی تهاوی فیر بکرت چونکه یادی یهکتاپرستی و باهر لهسر نمو دووانه وهستارهتوه واته: فیری (لا إله إلا الله، محمد رسول الله) بکرت.

۲- پوی بکرتته قبیله و لهسر لای راست رابکیشیریت: بهپیئی نهوی بهیههتوو حاکم که به صحیحی داناره نهگیرنموه له نهیی قهتادهوه که پیغمبر ﷺ کاتی هاته معدینه هوالی بهرائی کوری مهرپوری پرسی؟ ووتیان: نهماوو وهسیتی کردوه سینهکی مالکهکی بدرت به تو، وهکاتی سهرههرگ پوی بکرتته قبیله، جا پیغمبر ﷺ فرموی: (أَصَابَ الْفِطْرَةَ وَقَدْ زَدَدْتُ ثُلُثَ مَالِهِ عَلَى وَاَلِهِ). واته: سرهوشی خۆی پیتکاوه، وا منیش سینهکی مالکهکیم دایم به مندالهکانی. پاشان چوو نوژی لهسر کردو فرموی: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَأَدْخِلْهُ جَنَّاتٍ وَقَدْ فَعَلْتَ). واته: خواجه لیتی بیوره و میهرهبان به لهگهلیا وه بیخمره بههشتهکتموه، وا دوعا کشت وهرگرم.

حاکم نهلیت: دهبارهی پوو بهرو قبیلهکردنی مردوو لهوه زیاتر هیچی تر نازام.

نه‌حمد نه‌گيرتتوه که فاطمى کچى پيغهمبەر ﷺ له کاتى سهرمه‌رگدا روى کردبووه قيبلهو لسهر لای راست راکشابوو.

نهمش نمو شتوه راکشانیه که پيغهمبەر ﷺ فرمان نکات به‌خوتو که له سهر نمو شتوه بخوت، هه‌روه‌ها مردوش له گۆردا لسهر نمو شتویه نه‌یت.

له ريوایه‌تیکدا له شافعی‌یهوه هاتوه که مردوو لسهر پشت را نه‌کیشرت و قاچه‌کانى به‌روه قيبله نه‌کرت، وه‌نه‌ختى سهرى به‌رز نه‌کرتتوه بۆ نه‌وى روى له قيبله بیت، به‌لام نمو شتویه‌ی جماعه‌ر به‌کم جار بۆى چوو، له‌پيشتره که کارى پى‌بکرت.

۳- خوێندنى سوره‌تى ياسين: به پى‌ئى نه‌وى نه‌حمد و نه‌بودارود و نه‌سائى و حاکم و ئيبنوحبيبمان له مه‌قه‌لى كورپى به‌ساره‌وه نه‌گيرتتوه، وه ئيبنوحبيبمان و حاکم به‌صه‌حیحیان داناه که پيغهمبەر ﷺ فرموه‌تى (يس، قَلْبُ الْقُرْآنِ، لَا يَقْرُوهَا رَجُلٌ يُرِيدُ اللَّهُ وَالِدَارَ الْآخِرَةَ إِلَّا غَفَرَ لَهُ. وَاقْرُوهَا عَلَىٰ مَوْتَاكُمْ). واته: سوره‌تى ياسين دلى قورئانه و هه‌رکس به‌مه‌به‌ستى رازى بوونى خوا و پاداشتى پۆزى دواى خوێندى، خوا لى خۆش نه‌یت، جا ئیوه‌ش لسهر مردوه‌کانان به‌خوینن.

ئيبنوحبيبمان ووتیه‌تى: مردوه‌کان لیره‌دا مه‌به‌ست نه‌وانن که له‌سهره مه‌رگدان، چونکه نه‌وکسه‌ى له‌سهره‌مه‌رگدا بیت قورئانى به‌سهردا نه‌خویندرت. (ابن القطان) نم حه‌دیشى به‌ عیله‌تدار داناه به‌وى (إضطراب) و (وقف) و (جهالة) هه‌ندیک له گيره‌وه‌کانى، وه له (دارقطنی) یوه نه‌گيره‌وه ووتیه‌تى: حه‌دیسیکه ئیسناده‌کى (مضطرب) تیکم‌ل‌وینکه له‌وه مه‌ته‌نه‌کى مه‌جه‌له‌وه‌ى صه‌حیح نه‌یه.

وه نه‌وى پشت گيرى نمو واتایه نکات نه‌ویه که نه‌حمد نه‌گيرتتوه له موسنده‌که‌یدا له صه‌فوانوه که زانایان نه‌یان ووت: نه‌گه‌ر سوره‌تى ياسين له کاتى سهرمه‌رگدا لای مردوه‌که خوینرا، گیان کیشانه‌کى لسهر ناسان نه‌یت.

خاوه‌نى (مسند الفردوس) ئیسناده‌کى نه‌گيره‌وه‌ى بۆ نه‌بوده‌په‌او (أبوذر) که ووتویه‌انه: پيغهمبەر ﷺ فرموه‌تى: (مَا مِنْ مَيِّتٍ يَمُوتُ فَتَقْرَأُ عِنْدَهُ يَسُ إِلَّا هَوَّنَ اللَّهُ عَلَيْهِ). واته: هه‌ر مردویه‌ک سوره‌تى ياسينى لسهر بخوینرت خوا گیان کیشانى لسهر ناسان نه‌کات.

۴- چاو به‌ستنى مردو نه‌وکاتى گیانى ده‌ر نه‌چیت: بۆ نه‌وى به‌مردوبى چاوه‌کانى نه‌کرتتوه، به پى نه‌وى موسليم نه‌گيره‌وه نه‌یت: پيغهمبەر ﷺ چوو بۆ لای نه‌بى سه‌له‌مه‌ر دبووه چاوه‌کانى کرابوونه‌وه نه‌وش ﷺ چارى نیشاند و فرمووى: (إِنَّ الرُّوحَ إِذَا قُبِضَ تَبِعَهُ الْبَصَرُ). واته: گیان که‌ده‌ر چوو چاوش شوینى نه‌کوت.

۵- داپۆشینی بۆ ئەوی شوینی عورەتی دەرە کەمۆت و دیمەنە گۆزپارە کەمی کاتی مەردنی نەیسەرت: عایشە خۆی لێ رازی بێت فەرمویەتی: پێغمبەر ﷺ کاتی گیانی دەرچوو بە قوماشتیکی خەت خەت دایان پۆشی. بوخاری و موسلیم گێڕاویانەتەوه.

وێ دروستە مەردوو ماچ بکەرت بەرای هەموو زانایان، چونکە عوسمانی کۆری (مظغون) پێغمبەری ماچ کردوو بەمەردویی، وێ ئەبویە کە خۆی داوێ بەسەر پێغمبەردا بەمەردویی و نیتوچاوانی ماچ کردوو فەرمویەتی: ئەوی پێغمبەر ئەوی هەلبێژاردەوی خوا.

۶- پەلە کەردن بۆ نامادە کەردنی مەردو، کاتێک مەردنە کەمی بە تەواوەتی زاندا: جا ئەبێ خێرا سەرپەرشتی کەمی دەست بکات بە شتێ و ناشتێ لێ ترسی گۆران و بۆن کەردنی، وێ نوێژی لەسەر بکەرت بە پێنی ئەوی ئەبو داوود گێڕاویەتەوه بێدەنگ بوێ لەسەر نەیسەندە کەمی لێ حوسەینی کۆری وەحوەحەوه کە (طلحە)ی کۆری بەرا، نەخۆش کەوت، جا پێغمبەر ﷺ هات سەردانی کەردو فەرموی: (إِنِّي لَا أَرَى طَلْحَةَ إِلَّا قَدْ حَدَّثَ فِيهِ الْمَوْتَ، فَأَذُنُونِي بِهِ، وَعَجَلُوا، فَإِنَّهُ لَا يَنْبَغِي لِجِيفَةِ مُسْلِمٍ أَنْ تُجَسَّنَ يَنْ ظَهْرِي أَهْلِهِ). واتە: مەن وائەزنام کە (طلحە) نەمەرت، جا کاتی مەرد خێرا ناگادارم بکەن و خێرا نامادەوی بکەن، چونکە دروست نەبە لاشەوی مۆسلمان بەمەردویی لەناو کەسوکاریا رابگێریت.

وێ نایبیت چاوەروانی هاتنی کەسو بکەرت جگە لەسەر پەرشتی کارە کەمی، ئەویش ئەوەندە چاوەروانی نەکەرت کە ترسی بۆن کەردنی نەبیت.

نەحمەدو (ترمذی) لێ عەلی یەوه خوا لێنی رازی بێت ئەگێرنەوه کە فەرمویەتی: پێغمبەر ﷺ فەرمویەتی: (يَا عَلِي! ثَلَاثٌ لَا تُؤَخَّرُهَا: الصَّلَاةُ إِذَا أَتَيْتَ، وَالْجَنَازَةُ إِذَا حَضَرْتَ، وَالْأَيْمُ إِذَا رَجَدَتْ كُفْتًا). واتە: ئەوی عەلی سێ شت هەرگیز دووا مەخە، نوێژ کە کاتی هات، جەنازه کاتی نامادە کرا، بێهۆژن کە هاتوای خۆی دۆزی یەوه.

۷- دانەوی قەرزه کانی: بەپێنی ئەوی نەحمەدو ئیبنوماجەو (ترمذی) گێڕاویانەتەوه (ترمذی) بە حەسەنی داناره لێ ئەبوهورەیره پیره کە پێغمبەر ﷺ فەرمویەتی: (نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدِينِهِ حَتَّى يَقْضَى عَنَّهُ). واتە: گیانی باوەردار بەستارەوه بە قەرزه کانی یەوه هەتا بۆی نەدەرتەوه. واتە: ئەو باوەرداره کاری نەوستیت، فەرمان نادریت بە رزگار بوونی یا بە فەوتانی، یاخود رانهگێژی لێ چونە بەهەشتەوه.

نەمە بۆ کەسێکە کە مالتی بەجی ماوی هەبوو لێو ماله قەرزه کەمی بۆ بدەرتەوه، بەلام نەگەر کەسێک مالتی بەجی ماوی نەبوو، وێ لێ ژاندا نیازی دانەوی ئەو قەرزهی هەبوو، ئەو سابت بوێ کە خۆی گەرە قەرزه کەمی بۆ ئەداتەوه، هەر وههیه کەسێکیش کە مالتی هەبوو وێ حەزی کردوو قەرزه کانی بەداتەوه، بەلام فریا نەکەوتوو میراتگرەکانیش لێ ماله بەجی ماوه کەمی قەرزه کەمی بۆ نەدەنەوه.

لهلای بوخاری هدیله له حمدیسی نبی هوردهیرهوه که پیغمبر ﷺ فرمویهتی: (مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى اللَّهُ عَنْهُ، وَمَنْ أَخَذَهَا يُرِيدُ إِتْلَافَهَا أَتْلَفَهُ اللَّهُ). واته: هرکس مالی کسینکی وەرگرت به نیازی دانوهی نموه خوا بۆی ئهداتموه، وه هرکس وهی بگرتت به نیازی لهناویردنی خوا لهناوی ئهبات.

ئهجمدهو ئهبنوعهیم و بهزارو (طبرانی) ئهگێرنهوه که پیغمبر ﷺ فرمویهتی: (يُدْعَى بِصَاحِبِ الدِّينِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُوقَفَ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ، فَيَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ! فِيمَ أَخَذْتَ هَذَا الدِّينَ، وَفِيمَ ضَيَعْتَ حَقَّوq النَّاسِ؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنِّي أَخَذْتُهُ فَلَمْ أَكُلْ وَلَمْ أَشْرَبْ وَلَمْ أَضَيِّعْ، وَلَكِنْ أَتَى عَلَيَّ إِمَّا حَرْقٌ، وَإِمَّا سَرَقٌ، وَإِمَّا وَضِيعَةٌ، فَيَقُولُ اللَّهُ: صَدَقَ عَبْدِي، وَأَنَا أَحَقُّ مَنْ قَضَى عَنْكَ، فَيَدْعُوا اللَّهُ بِشَيْءٍ فَيَضَعُهُ فِي كِفَّةٍ مِيزَانِهِ، فَتُرَجَّحُ حَسَنَاتُهُ عَلَى سَيِّئَاتِهِ، فَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ). واته: کسینک بمریت و قهرزاری کسینک بیت له پۆزی دواپی بانگ ئهکرتت و ئههستینرت لهبهینی دوو دهستی خوی گهروه، جا خوا ئهفرموتت: ئهی ئادههیزاد ئهه قهرزهت بۆچی وهرگرتوه؟ وه بۆچی مافی خهلتک لهناو برده؟ ئهوش ئهلتت: ئهی پهروهردگار خۆت ئهزانی من ئهه مالم وهرگرت نهمدا به شتی بیخۆم و نهمدا به شتی بیخۆممه، وه خۆشم لهناوم نهمرد، بهلکو سوتا یادزرا یا لهناو چوو، خوی گهروه ئهفرموتت: ئهه بهندههیم راست ئهکات، لهبر نموه من له ههموو کس له پینش ترم ئهه قهرزهت بۆ بدهمهوه، نینجا خوا داوای شتی ئهکات و ئههجاته ناو تای ترازوه کهیهوه و لای چاکهکانی قورس تر ئهبتت له خراپهکانی، و ئههچته بهههشتموه به ميههربانی خوا.

پیغمبر ﷺ له پینشا نوێزی لهسر مردوهیه که نه ئهکرد که قهرزاری خهلتک بوايه بهلام کاتئ خوا سهری خست و ولاتانی بۆ کردوهو سامانی دهولتی ئیسلامی زیاد بوو، نوێزی لهسر نهکردو خۆی قهرزهکمی بۆ ئهداوه، وه له بوخاریدا هاتوه پیغمبر ﷺ فرمویهتی: (أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، فَمَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ، وَلَمْ يَتْرِكْ وَفَاءً، فَعَلَيْنَا قَضَاؤُهُ، وَمَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِوَرَثَتِهِ). واته: من بۆ باوهرداران له خۆیان بۆ خۆیان له پینشترم، جا هرکس بمریت و قهرزکی بهسهروه بیت و هیهی بهجئ نههیشتیبت بۆ دانوهی، نیمه بۆی ئهدهینهوه، وه هرکس مالیکی بهجئ هیشت دانوهی بۆ میرات بهرهکانی ئهبتت.

به پینی ئهه بهلگهیه هرکس به قهرزدارای مرد مافی نموه هیه که له خانی دارایی موسلمانان (بیت المال) قهرزهکمی بۆ بدرتتموه، وه لهبهشی (الغارمین) که یهکیکن لهوانی زهکاتیان پین ئهشیت ئهبن قهرزهکمی بۆ بدرتتموه، چونکه به مردن مافهکمی لهناو ناچیت.

پسندى پارانموى ووتنى (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) له کاتى مردنهدا

پسندده موسلمان کاتیک کسیتی بمرت له خوا بیارتنموى بلت: (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) واته:

تیغه بنددى خوین و هدر بۆ لای نمر نهگرتنموى، بهم شتویهی خواره:

۱- نهحمدو موسلیم له نومو سهلمموى نهگرتنموى خوا لیتی وازی بیئت فرمویمتی: گویم له پیغمبر ﷺ بوو نهفرموى: (مَا مِنْ عَبْدٍ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ فَيَقُولُ: (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) اللَّهُمَّ اجْرِنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا، إِلَّا آجَرَهُ تَعَالَى فِي مُصِيبَتِهِ، وَأَخْلَفَ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا). واته: کسیتک نویه توشی موسیبهتیک و ناخوشیهک بیئت و بلت: (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) وه بلتی: خویه پاداشتی نمر موسیبهته و ناخوشیم بدرهوه و لموه چاکترم بۆ قهرهوه بکمرهوه. نیلا خوا پاداشتی نهداتموى لهو باشتی بۆ قهرهوه نهکاتموى.

نوموسهلممه دهفرمویت: کاتى نمر سهلممه مرد نموى پیغمبر ﷺ فرمانی پین کردم و تم، جا خوا لهو باشتی بۆ قهرهوه کردموى که پیغمبر بوو ﷺ .

۲- له (ترمذی)دا هاتوه له نبی موسای نهشعریموى خوا لیتی وازی بیئت که پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (إِذَا مَاتَ وَلَدُ الْعَبْدِ، قَالَ تَعَالَى لِمَلَائِكَتِهِ: قَبِضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِي؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: قَبِضْتُمْ ثَمَرَةَ فُؤَادِهِ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: مَاذَا قَالَ عَبْدِي؟ فَيَقُولُونَ: حَدِّثْكَ وَاسْتَرْجِعْ؛ فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: ابْنُوا لِعَبْدِي بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَسَمُّوهُ بَيْتَ الْحَمْدِ) قال حديث حسن. واته: نهگير کسیتک کوریکى مرد خوی گوره به فریشتهکانی نهفرمویت: گیانی رۆلهی بندهکمستان کیشا؟ نهلتین: بهلتی: نهفرمویت: بهریموی دلیتان لئ کردوه؟ نهلتین: بهلتی، نهفرمویت: نهی بندهکم چی ووت؟ نهلتین: سوپاسی توی کردوو ووتی: (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ)، نینجا خوی گوره نهفرمویت: ده تیوهش خانویهکی له بهشت بۆ دروست بکمن و نارى بنین خانوی سوپاس.

۳- له بوخاریدا هاتوه له نمر هوپیرهوه که ووتویمتی: پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى مَا لِعَبْدِي الْمُؤْمِنِ عِنْدِي جَزَاءٌ إِذَا قَبِضْتُ صَفِيَّهُ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، ثُمَّ أَحْتَسِبُهُ إِلَّا الْجَنَّةَ). واته: له بهشت بهلاوه پاداشتی ترم نویه بۆ نمر بنده باوهپاداره کاتى خۆشویستیکی له دنیا نمریت و پاداشتی له من داوا نهکات.

۴- له نبینو عبیاسموى هاتوه له تفسیری: (الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أَوْلَاتِكِ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأَوْلَاتِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿البقرة ١٥٦﴾- (۱۵۷). فرمویمتی: خوی گوره پیمان را نهگهینیت که باوهپادار کاتیک خوی سپارد بهخوا لهکاتى

موسیبت و ناخوشیداو ووتی: نیمه بندهی خواین و هر بز لای نمو نه گمیرتینموه سنی جوڑ خیری بز هیده: مدح کردن و میهره بانئ له لایمن خوارو بعدی هیتانی ریئی راست.

پهسندی ناگاداری کردنی خزم و کسی مردوو هاوړتکانی سبارت به مردنی

زانایان لایان پهسندنه خزمو کسی مردوه کهو هاوړتکانی و پیواچاکان ناگادار بکرتن له مردنی بز نموئی پاداشتی هاوبهشی بونیان له ناماده کردن و ناشتنی دست بکوړت، به پیئی نموئی که جماعت له نمبوهوره پروه نه گیترنموه که فرمویمتی: پیغهمبیر ﷺ مردنی نه جاشی به خه لک راگه یاند نمو پزوی که مرد، وه خه لکه کی برد بز جینگه نوژی جمن، و ریزی کردن و چوار (الله اکبر)ی کرد لهسری. نه حمدو بوخاری نه گیترنموه له نهسموه که پیغهمبیر ﷺ هوالتی مردنی زید و جمعفر و نیسنوره واحمی به خه لک راگه یاند پیش نموئی هوالته که یان پین بگات.

(ترمذی) نه لیت: قهینا که پیوا خزم و براو کسی ناگادار بکات له مردنی که سیکیان. وه به بهقی ووتویمتی: له مالیکی کوری نهسموه پیغ گیشتووه فرمویمتی: حمز له هاوار ناکم له بمردهم مزگوته کاندای بز مردنی که سیک، به لام نه گمیرت که سیک بووستیت له بمردهم دانیشتوانی مزگوتدا و مردنی که سیک پین راگه یاندن، نمو قهینا که.

به لام نموئی نه حمدو (ترمذی) نه گیترنموه (ترمذی) به (حسن)ی داناره، له حوزه یفوه که ووتویمتی: نه گمیرت مردم به کس مه لیتن، من لموه نه ترسم بیته بانگواز بوم، چونکه خوم گویم له پیغهمبیر ﷺ بووه راگه یاندنی قدهغه نه کرد که پیئی نه وترت (نهی) نممه حمل نه کرتته سر نمو شیوه بانگوازی که له سردهمی نه فامیدا کردیانه، چونکه له سردهمی نه فامیدا عاده تیان و ابووه نه گمیرت پیواړتی به دهسه لات بمرده سواریان بهم لادای بز ناو هوزه کان نه نارد و هاواریان نه کردو نه یان ووت: فلانه کس مرد عمره پیش مرد به مردنی فلانه کس، نیتر له گهل نموه شدا هاوار هاواریان نه کرد و نه شگریان.

گریان لهسر مردوو

زانایان هموویان کون لهسر نموئی که گریان لهسر مردوو دروسته به ممرجیک شیوه و لاواند نمووه هاوار هاواری تیدا نه بیت، له صحیح دا هاتووه که پیغهمبیر ﷺ فرمویمتی: (إِنَّ اللَّهَ لَا يُعَذِّبُ بِدَمْعِ الْعَيْنِ وَلَا بِحَزَنِ الْقَلْبِ، وَلَكِنْ يُعَذِّبُ بِهَذَا أَوْ يَرْحَمُ! وَأَشَارَ إِلَى لِسَانِهِ). واته: خوا سزای کس نادات لهسر فرمیسی چاو پزراهی دل، بدلکو لهسر نه میدان سزا نه درت یا ره می پین نه کرتت؛ و ناماژی کرد بز زمانی.

پیغهمبیر ﷺ بز مردنی نیراهیمی کوری گریاوه فرمویمتی: (إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ، وَالْقَلْبَ يَحْزَنُ، وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يُرْضِي رَبَّنَا، وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ). واته: به راستی چاو فرمیسیک نه رتت و دل

تنگ نهیبت، بهلام هیچ نالین مدگر نهوی که پروردگارمان پی پی رازی بیت، وه نیمه به جیابونهوت غه مبارهین نهی نیبراهیم.

همروه ها کاتئ نومدیمی کچی زینهبی کچی مردوه بزی گریاره، سعدی کوری عوباده پیتی ووت: نهی نیراوی خوا نموه نهگرت؟ نهی تو نههیت نهته کرد له زینهب که بگری؟ فرموی: (إِنَّمَا هِيَ رَحْمَةٌ جَعَلَهَا اللَّهُ فِي قُلُوبِ عِبَادِهِ، وَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللَّهُ مِنَ عِبَادِهِ الرَّحْمَاءَ). واته: نموه گریانه بهزه پیده که خوا خستوبهتی به دلئی بنده کانی بومه، وه خوا له نار بنده کانیدا تنها رحم بهوانه دهکات که بهبهزی و میهر بانن.

(طبرانی) له عبدوللای کوری زیدهوه نهگرتیموه که: پی دراره به گریان به بی شیون کردن. بهلام نهگمر گریانه که هاوارو شیون کردن بوو، نموه نهیبتت هویه که له هویه کانی نازار و سزای مردوه که.

له نیبنو عومره وه هاتوه فرموبهتی: کاتئ عومر خوی لئی رازی بیت خدغبرکهی لئی درا بورایموه و بی هوش بوو، دهستکرا به گریان و هاوار بهسرمیوه، کاتئ هاتوه هوش خوی فرموی: نهی نمتان زانیوه پیغمبر ﷺ فرموبهتی: (إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِكُأَيِّ الْحَيِّ) واته: بهراستی مردوه به گریانی زیندو سزا نهدرت.

له نمبو موساره هاتوه فرموبهتی: کاتئ عومر بریندار کرا صوهیب هاواری نهکردو نهی ووت: برا رو، عومریش پیتی فرموی: نهی صوهیب نهترانیوه که پیغمبر ﷺ فرموبهتی: (مَنْ نَبِحَ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ يُعَذَّبُ بِمَا نَبِحَ عَلَيْهِ) واته: همرکس شیونی لهسر بکرتت سزا نهدرت بهو شیونهی که لهسری کراوه) نم فرموردانه بوخاری و موسلم گتیرایانه توه.

واتای فرموده که نمویه نموه مردوه لای ناخوشه و توشی نیش و نازار نهیبت به گریانی کس و کاری، چونکه گریانه کیهان نهیستی و کردهوه کانیان نیشانی نهدرت، وه واتای فرموده که نموه نیبه که بههزی خودی گریانی نموانموه سزا بدرت، چونکه کس تاوانی کهسی نادریت بهسردا.

نیبنوجبریر له نمبو هورپهروه نهگرتیموه که فرموبهتی: کردهوه کانتان نیشان مردوه کانتان نهدرت، جا نهگمر بینان خیره دل خوش نمبن پیتی، وه نهگمر بینان شهره دل تنگ نمبن پیتی.

نهحمدر (ترمذی) نهگرتیموه له نهنسموه که پیغمبر ﷺ فرموبهتی: (إِنَّ أَعْمَالَكُمْ تُعْرَضُ عَلَى أَقَارِبِكُمْ وَعَشَائِرِكُمْ مِنَ الْأَمْوَاتِ، فَإِذَا كَانَ خَيْرًا اسْتَبَشَرُوا بِهِ، وَإِنْ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ قَالُوا: اللَّهُمَّ لَا تُمَتِّهِمْ حَتَّى تَهْدِيَهُمْ كَمَا هَدَيْتَنَا). واته: کردهوه کانتان نیشانی خزم و کسو هوزه مردوه کانتان نهدرت، جا نهگمر چاک بوو دلشاد نمبن پیتی، وه نهگمر چاک نمبو نیپارتیموه نهلین: خویبه مهیان مرتنه هتا هیدایه تیان نهدهیت وه ک چون نیمدت هیدایت داوه.

له نوعمانی کوری بشیره وه هاتوره ووتویمتی: کاتی عبداللای کوری رهواحه بورایهوه عمهری خوشکی نهگریار نمی لاواندهوه: نمی بز کتیه کم بز، بز نموه نهم بز، جا کاتی هوشی هاتوره وتی: همرجیت پی نهم پیتم نومترا نایا تز وایت؟. بوخاری گتیرایهتیهوه.

شیوهن (النیاچه)

نیاچه: له (نوح) وه هاتوره که به مانای گریان بدهنگی بمرزو بز زویه.

چند فرمود هاتوره که به ناشکرا وانه گه یمنن شیوهن کردن بز مردوو حرامه، له نمبو مالیکی نهمهری یهوه هاتوره که پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (أَرَيْعُ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ لَا يَتْرُكُونَهُنَّ: الْفَخْرُ فِي الْأَحْسَابِ، وَالطَّمَنُ فِي الْأَنْسَابِ، وَالْإِسْتِمْقَاءُ بِالْجُحُومِ، وَالنِّيَاحَةُ). واته: چوار شته له نار نهمتی منایه خوی سردمی نهفامی یهوه همرگیز وازی لی ناهینرتیت: شانازی کردن به بار بایرانوه، و تانه و توانج له رهچهلک و رهگزی بارو بایران، و دارای باران بههوی نهمتیره کانهوه (که پیران وایه باران بارین به تهمسیری نهمتیره کانهوه نهمیت)، و شیوهن کردن بز مردوو.

وه فرمویمتی: (النَّائِحَةُ إِذَا لَمْ تَتُبْ قَبْلَ مَوْتِهَا، تُقَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطْرَانٍ، وَدِرْعٌ مِنْ جَرَبٍ) رواه أحمد و مسلم. واته: شیوهن کمر نهگمر پیش مردن تزبه نهکات لهو کاره، له رزوی قیامتدا راست نهکرتهموه کراسی قهتران و پزاشکی گولی بهمردا نهکرت.

(أم عطية) فرمویمتی: (پیغمبر ﷺ پهیمانی لی وهرگرتین شیوهن نهکمین بز مردوو). بوخاری و موسلیم گتیرایانهموه.

بمزار بسمندیک که گتیرهوه کانی جینی باورن، نهگتیرتهموه که پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (صَوْتَانِ مَلْعُونَانِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، مِزْمَارٌ عِنْدَ نِعْمَةٍ، وَرَنَّةٌ عِنْدَ مُصِيبَةٍ). واته: دوو دنگ له دونیاو ناخهمردا نهفرینان لی کراوه جوزله لهکاتی خوشی، و شیوهن لهکاتی ناخوشی.

له صهحیحهدیندا له نمبو موساوه هاتوره که فرمویمتی: من بمرم لهو کسانهی پیغمبر ﷺ خوی لی بهری کردون، پیغمبر ﷺ خوی بهری کردوه لهو کسمی بز مردوو شیوهن نهکات و پرچی نهمرت و جلی خوی دا نهمرتیت.

نهحمد له نهمسوه نهگتیرتهموه فرمویمتی: پیغمبر ﷺ پهیمانی له نافرتهان وهرگرت کاتیک بدهمتی پی کردن که شیوهن بز مردوو نهکمن، نهمانیش ووتیان: چند نافرتهتیک لهسردمی نهفامیدا شیوهننیا لهگهل گتیراین، نایا له نیسلامدا شیوهننیا لهگهلدا نهگتیرنهموه؟ پیغمبر ﷺ فرموی: (لا إِسْعَادَ فِي الْإِسْلَامِ) واته: له نیسلامدا یارممتی دان نییه له شیوهن کردندا.

ماتمی گرتن بۆ مردوو (الإحداذ علی المیت)

دروسته بۆ نافرته سئی پۆژ ماتمی بگئیرئ بۆ کسینکی مردوی، بهمهرجینک میترده کئی پئی پی بدات وه لهوه زیاتر حرامه لهسهری، بهلام نهگهر مردوده که میتردی بوو پیوسته لهسهری که ماوهی عیدده کئی ماتمی بگئیرت، که چوار مانگ و ده پۆژه.

به پئی نهوهی خاوهنی شهش سونهکان جگه له (ترمذی) نهگئیرنوه له (أم عطیة) وه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (الَاتْحَادُ امْرَأَةً عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ، اِلَّا عَلَى زَوْجٍ، فَاِنَّهَا تَحُدُّ عَلَيْهِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا؛ وَلَا تَلْبَسُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا، اِلَّا ثَوْبَ عَصِيٍّ، وَلَا تَكْتَحِلُ، وَلَا تَمْسُ طِيْبًا، وَلَا تَخْتَضِبُ، وَلَا تَمْتَشِطُ، اِلَّا اِذَا طَهَّرَتْ، تَمْسُ نَبْدَةً مِنْ قَسَطٍ اَوْ اَطْفَارًا). واته: ناییت هیچ ژنیک له سئی پۆژ زیاتر بۆ مردویه کئی ماتمی بگرت جگه له میترد که نهییت چوار مانگ و ده پۆژ ماتمی بۆ بگرت، لهو ماوهیدا ناییت جلی رهنگاو رهنگ لهبهر بکات جگه له بوردی یهمانی، وه ناییت چاوی بریژت و بۆن له خۆی بدات و خهنه بگرتته سهری و شانمی بکات کاتی پاک بوونهوه له بئ نوژی نهییت، که بۆ ههیه کهمیک بۆنی خۆش به کار بهینی بۆ لابردنی بۆنی ناخۆش.

ماتمی گرتن نهوهیه نافرته واز لهو شتانه بهنییت که ژن خۆی پی نهرازیتهوه له خشل و کل و هریر و بۆنی خۆش و خهنه، وه نههمش لهسهر ژنی میترد مردو پیوست کراوه لهماوهی عیدده کهیدا لهبهر وهفای بهرامبهر به میتردو چاودئیری میترد.

پهسهندی بهتی خواردن دروست کردن بۆ کسو و کاری مردوده که

له عبیدوللای کوری جعفره وه هاتوه فرمویته: پیغمبر ﷺ فرمویته: (اصْنَعُوا لَالِ جَعْفَرٍ طَعَامًا، فَاِنَّهُ قَدْ اَتَاهُمْ اَمْرٌ يُشْغِلُهُمْ) رواه أبو داود و ابن ماجة و الترمذی وقال حسن صحیح. واته: خواردن دروست بکمن بۆ کسو و کاری جعفر، چونکه شتیکیان بۆ پیش هاتوه که سهرقالتی کردن. یاسادانهری ئیسلام نهو کرده وهیمی بۆیه پهسهند کرده چونکه کارتکی چاکو خۆ نزیک کرده وهیه له کسو و کارو بهرو دراوسیدا.

شافعی ره همتی خوی لئ بیت و وتویته: من وام پی خۆشه خزمهکانی مردوده که خواردن دروست بکمن بۆ خیزان و کسسی مردوده که بۆ ماوهی شهو پۆژتک، خواردنیککی واییت تیریان بکات، چونکه نهوه سونمهته و کاری نههلی چاکهیه.

زانایان لایان پهسهنده زۆر بگرت له کسو و کاری مردوده که خواردن بخۆن بۆ نهوهی لاواز نهبن بهی خواردن، جا له رویان نهیته خواردن بخۆن، یا لهبهر زۆری پهژاره خواردنیان بۆ نهخورت.

وه ووتوویانه: دروست نییه خواردن بۆ ئمو ژنانه بکرتت که شیوهن ئەکمن لەبەر ئهوی ئهییته یارمهتی دانیان بۆ ئمو سهڕپهتچییه.

وه پێشهواکانی ئیسلام لەسهڕ ئهوه رێکن، که کهراهدتی ههیه خاوهن مردوو خواردن بۆ خهڵگ دروست بکات تا کۆ ببهوه لهسهڕی، چونکه ئهییته هۆی زیاد کردنی موسیبهتهکه و سهرقاڵ کردنیان سهڕهپای کاروباری خۆیان، ههروهها ئمو کاره له کاری ئههلی سهردهمی نهفامی ئهچیت، بهپیتی ئمو هه دیسهی که جهیرر نهیگهتتهوه ئهفهرمویت: بهلای ئیممه کۆبونهوه لهلای کهس و کاری مردوو سازکردنی خواردن پاش ناشتنی مردوه که به نیاچه دانهرا. وه ههندی له زانیان به حهرا میان داناوه.

ئیهنوقودامه ووتوویته: ئهگه خواردن دروست کردن زۆر پتووست بوو، ئهوه دروسته چونکه لهوانهیه کسانیک له لادیکان و دوروی بوه هاتن و لایان بیهنوه، جا لهوکاته دا چار نییه ئهین میوان داری بکرتن.

ئاماده کردنی گۆڕو کفن پێش مردن دروسته :

بوخاری له باسی ئهوکسهی که کفنی بۆ خۆی ئاماده کردوه پێش مردنی لهسهردهمی پێغه مبهردا ﷺ، وه کهشیش ئینکاری لهو کاره نه کردوه ئهئیت:

له سههلهوه نهگهتتهوه که ئافرهتیک بوردیکی چنراوی هینا بۆ پێغه مبهرد ﷺ چوار دهوری چنرابوو. سههل ئهئیت: ئهزانن بورده چی به؟ روتیان: کهوايه، روتی: بهئی.

ئهئیت: ژنه که روتی: بهدهستی خۆم چنیومه هیناومه له بهری بکهیت، پێغه مبهرد ﷺ لینی وه رگرت چونکه پتووستی پیتی ههبوو، هاته دهروه کردبوری به بهرکۆشی، فلانه کهس به جوانی زانی و روتی: بیده بهمن، چهند جوانه، خهڵکه که روتیان: چاکت نه کرد، چونکه پێغه مبهرد ﷺ پتووستی پتی ههبوو، بۆیه له بهری کرد، ئینجا تو داوات لی کرد و ئهشت زانی که دهست نایت بهرتهوه، ئهوش روتی: سوتند بهخوا بۆ ئهوه داوام لی نه کرد که له بهری بکهم، بهلکو بۆ ئهوی دایهتیم بیکه به کفن، سههل ووتوویته: کاتی مرد کردیان به کفنی.

(حافظ) له تهعلیق لهسهڕ ئمو باسهی ئیمامی بوخاری ووتوویته: بۆیه بوخاری باسهکی بهستوه بهوه، واته: ئهوه که ووتوویته: کهس ئینکاری لی نه کردوه تاوه کو ئامازه بکات که ئمو ئینکاریه سهحابه کان کردیان له بهر ئهوه بوو که سهحابه یه که داوای بورده کهی کرد، جا کاتیک پتی راگه یاندون که ههلی نهگرتت بۆ کفن، ئیتر کهس ئینکاری ئمو کاره نه کردوه، ئههش سوودی ئهوی لی وه نهگهتت که دروسته بهچی هینانی ئمو شتانهی که پتووسته بۆ مردو، وه کو کفن و شتی تر، له کاتی ژبانی ئمو کهسه دا، وه ئایا ئاماده کردنی گۆڕیش نه بهسترتت بهوه؟ پاشان ووتوویته: (ابن بطال) ووتوویته: ئهوه

دروستی نموشی تیدایه که شت پیش کاتی پیتوستی ناماده بکرت، وه روتویهتی: کۆمه لیک له پیار چاکان گۆریان بۆ خۆیان ناماده کردوه پیش مردن.

زهینی کورپی مونیر به شوین نمهدا روتویهتی: نو کاره له لایهن هیچ کسینک له صحابه کانهوه نهکراوه که گۆز بۆخۆیان ناماده بکمن، وه نهگهر نموه پهمند بوايه، زۆر نمبوو لهناویاندا.

عهینی روتویهتی: بهوهی صحابه نهی کردوه نایته هۆی نادروستی بهتایبهتی نهگهر کۆمه لیک له زانایان کردیبتیان، چونکه نموهی موسلمان بهچاکی بزائن نموه لای خواش چاکه.

نهحمده روتویهتی: خراب نییه پیار شوینی گۆزه کهی بکرت و وهستیان پیکات کاتی مرد لهو شوینهدا بنیژرت. وه نهگهرنموه که عوسمان و عائشه و عومری کورپی عبدالعزیز خوا لییان رازی بیت نمویان کردوه.

پهسهنده داوا له خوا بکرت که له یهکی له دوو حهرمه کهدا بیمرینت:

پهسهنده کسینک داوا له خوا بکات که له یهکن له دوو حهرمه کهدا (حهرمی مهکه، یا حهرمی مدینه) برت، به پینی نموهی بوخاری له حه فصوره نهگهرتتهوه فرمویهتی: عومر خوا لیتی رازی بیت، نهی فرموو: خوايه شههیدیم پین ببخشه له رینگای تۆدا، وه مردنه کهم له شاره کهی پیغمبره کهدا بیت، نه لیت: و وتم: نموت له کۆتوه پین نمبه خشریت؟ و وتی خوی گوره پیم نمبه خشریت. ان شاء الله.

(طبرانی) له جابیره نهگهرتتهوه که پیغمبر ﷺ فرمویهتی: (مَنْ مَاتَ فِي أَحَدِ الْحَرَمَيْنِ بُعِثَ آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ). واته: ههرکس له یهکن له دوو حهرمه کهدا برت، رۆژی دواپی به پینی ترس زیندوو نهکرتتهوه.

به لām له سهندهی نم هه دیسهدا موسای کورپی (عبدالرحمن)ی تیدایه، ئیبنوحیببان لهناو نمواندا باسی کردوه که جیتی باوهرن، وه ههروهها عبداللای کورپی مونه مەلی تیدایه که نهحمده به لاوازی دانه نیت و ئیبنوحیببان به جیتی باره.

مردنی کوتوپر

نهبوداورد نهگهرتتهوه له عوبهیدی کورپی خالیدی سولهمیهوه - که صحابه بووه - روتویهتی: جارنک نه لئی که پیغمبر ﷺ فرمویهتی و جارنک نه لئی که عوبهید روتویهتی: (مَوْتُ الْفَجَاءِ اخْذَةٌ آسَفٌ). واته: مردنی کوتوپر جیتی نیگهرانی و داخه.

وه نم فرموودهیه له عبداللای کورپی مسعودو نهنسی کورپی مالیک و نهی ههوهیره و عائشهوه نهگهرتتهوه به لām لهسهر ههر رینگایه کیان قسه ههیه.

همروها نزدی ووتوویتهی: نم فرموده‌یه ریگای زوره به لام هیچ ریگایه کی صحیحی تیدا نیه له پیغمبرهوه بیته. وه حدیسه‌کی عوبید که نمبودارود ته‌خریجی کردوه پیاره‌کانی نیسناده‌کی جینی باورنو (وقف) وهستانی لسمر صحابی کار له راستیتی ناکات، وه رینهی نم حدیثه به راو بزچوون وه‌رناگریته، جا چوون وانه‌بیته له‌کاتیتکا گپروه‌کی یه‌ک سمر نیسنادی بو داناره.

پاداشتی نوکسه‌ی مندالی مردبیته:

۱- بوخاری له نه‌نسه‌وه نه‌گپرتتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتیه: (مَا مِنَ النَّاسِ مِنْ مُسْلِمٍ يُتَوَفَّى لَهُ ثَلَاثَةٌ لَمْ يَبْلُغُوا الْحِنْتَ، إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمْ). واته: له‌ناو خه‌لکدا موسلمانیک نیه سن مندالی نبالقی مردبیته خوا نئی خاته به‌هسته‌وه، به‌فزلتی نمر میهره‌بانی‌یهی که به‌رامبیران هدیتهی.

۲- بوخاری و موسلیم له نه‌وسه‌عیدی خودری‌یه‌وه نه‌گپرتنوه که نافرته موسلمانه‌کان ووتیان به پیغمبر ﷺ: پوژتیکش بو نیمه دابنن ووتارمان بو بده. نعریش لمر پوژده که بوژی دانابوون ناموژگاری کردن فرمووی: (أَيُّمَا امْرَأَةٍ مَاتَ لَهَا ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَالِدِ كَانُوا لَهَا حِجَابًا مِنَ النَّارِ، قَالَتْ امْرَأَةٌ: وَاثْنَانِ. قَالَ: وَاثْنَانِ. واته: هرژتیک سن مندالی بمریت له پوژی دواییدا بوژی نه‌بن به دیوارتک دوری نه‌خنه‌وه له ناگر، ژتیک ووتی: نئی دوو منال فرمووی: دوو مندالیش.

تممنی ناده‌میزاده‌کانی نه‌توهی نیسلام:

(ترمذی) له نبی هوریه‌یه‌وه نه‌گپرتتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتیه: (أَعْمَارُ أُمَّتِي مَا بَيْنَ السَّيْنِ إِلَى السَّبْعِينَ وَأَقْلَهُمْ مَنْ يَجُوزُ ذَلِكَ). واته: تممنی ناده‌میزادی نه‌توه‌کم له نیتوان شست و حفتا سالی‌دایه، و کم کسیان لوه تنی نه‌پیرت مردن حوانه‌وه‌یه.

بوخاری و موسلیم له نبی قمتاده‌وه خوا لینی رازی بیته نه‌گپرتنوه که پیغمبر ﷺ ترمیتکی به‌لادا تیپه‌ری فرمووی: (مُسْتَرِيحٌ وَمُسْتَرَاحٌ مِنْهُ) واته: خوژی حواوه‌توهو نیکش له دهستی حواونه‌وه؟ ووتیان: نئی نیروای خوا خوژی حواوه‌توهو نیکش له دهستی حواونه‌وه مانای چی‌یه؟ فرمووی: (الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ يَسْتَرِيحُ مِنَ نَصَبِ الدُّنْيَا، وَالْعَبْدُ الْفَاجِرُ يَسْتَرِيحُ مِنْهُ الْعِبَادُ وَالْبِلَادُ وَالشَّجَرُ وَالذُّوَابُ). واته: به‌ندهی موسلمان له ماندوویتهی دنیا نه‌حوتتوه، وه به‌ندهی خراپه‌کاریش به‌نده‌کانی خوا و رولات و دار و درخت و نازله نه‌حوتتوه له دهستی.

ناماده کردنی مردوو بۆ شاردهنوه

پیتوسته مردوو ناماده بکریت، چونکه ئەبێ بشۆریت و کفن بکریت و نوژی لاسر بکریت پاشان بشارریتموه، وه درژی ئەم باسه بهم جۆره خوارهویه:-

۱- شۆردنی مردوو:

هوکمهکی:

جومهوری زانایان رایان وایه که شۆردنی مردوو فەزری کیفایهته ئەگەر هەندیک پینی هەلسان له کۆل ئەوانی تریش ئەکوی، به پینی ئەوی پیغمبەر ﷺ فرمانی داوه به شۆردنی مردوو، وه به پینی ئەوی موسلمانان لاسری رۆبشتوون و پاراستویانه.

۲- کام مردوو پیتوسته بشۆریت و کامه پیتوست نیه:

ئەو موسلمانە خۆی بمریت و شهید نهکریت به دەستی بێ پروایان له جەنگدا، پیتوسته بشۆریت.

۳- شۆردنی پارچە مردوو:

زانایان جیاوازان هیه له شۆردنی پارچە موسلمانە مردوو، شافعی و ئەحمەد ئیبنو حەزم بۆ ئەو چوون ئەو پارچەیهی له موسلمانە مردوو ئەبیتموه ئەبێ بشۆریت و کفن بکریت و نوژی لاسر بکریت، وه شافعی و تۆرەتی پیم گەشتوو، له مەککه دەستی مرۆفیک له دەمی بآئندهیهک بهر بۆتموه له کاتی شەری (جمل)دا، به ئەنگوستیله کهیدا ناسیویانهتموه دەستی کێ بووه، شۆردویانمو نوژیان لاسر کردوو ئەم کارەش به ناماده بوونی صحابه کراوه.

ئەحمەد و تۆرەتی: ئەبو ئەیبوب نوژی لاسر لاقتیکی پەپرو کردوه، وه عومەر لاسر تیسکی ئادهمیزاد نوژی کردوو، وه ئیبنو حەزم و تۆرەتی: نوژی ئەکریت لاسر هەموو پارچە لەشی موسلمانە مردوو وه ئەشۆریت و کفن ئەکریت، بهلام پارچە شهید پیتوست ناکات، وه و تۆرەتی کاتی کەسێک نوژی لاسر پارچە که ئەکات ئەبێ نیهتی واییت لاسر هەموو لاشه که ئەیکات.

ئەبو حەنیفەو مالیک و تۆرەتی: ئەگەر له نیوی لەش زیاتر دژرایوه ئەشۆریت و نوژی لاسر ئەکریت، ئەگینا لوه کەمتر نه ئەشۆریت و نه نوژی لاسر ئەکریت.

۴- شهید ناشۆریت:

ئەو شهیدە بەدەستی بێ پروا له جەنگدا بکوژریت شۆردنی پیتوست نیه، ئەگەر چی لەشیشی گران بوویت، وه هەر به جەلهکانی خۆی کەلهبەریا بووه کفن ئەکریت ئەگەر به کاری کفن بیت، وه ناتەواوی کفنهکی بەشتی تر بۆ تەواو ئەکریت، وه ئەوی له جەلهکانی له کفنی سوننەت زیاد بوو لیتی کەم ئەکریتموه، وه هەر بهخۆنه که یوه ئەنێژریت و هیچی لێ ناشۆریت، ئەحمەد ئەگرتموه که پیغمبەر ﷺ

فرموده‌تی: (لَا تُغْسَلُوهُمْ فَإِنَّ كُلَّ جُرْحٍ أَوْ كُلِّ دَمٍ يَفُوحُ مِسْكَاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ). واته: مه‌يان شوړن، چونکه همر برينتيك يان همر دلټپه خوړتنيك له پوژي قيامت‌دا بوني ميسك بلاو نه كهنوه، وه پيغهمبر ﷺ فرماني به دفن كړدني شهيده كاني نوحود كړد به خوړنه كانيانوه، نه شوړدران و نه نوټي يان لسمر كرا.

شافيعی ته لیت: لهوانیه واز هینان له شوړدن و نوټ كړدن لسمر شهیدان، لهبر نوه بیت كه به برینه كانيانوه بگهن به خوا خوی خوړان، چونكه حدیسی هاتوه كه خوړنه كه‌یان بوني ميسك نمدات، وه نوان بهو ریز لینانمی خوا بوړان پیوستی یان نیه نوټی یان لسمر بكرت، له گهل نوه شدا كه بارسو كی به بو نوه موسلمانانمی مارن، چونكه نوانه یا بریندارن یاترسی گه‌رانوهی دوژمنیان هه‌یه، وه همرودها نومیډی نوه یان هه‌یه كه بگه‌رننوه بو ناوكسو كاریان، و كسو كاریشیان نومیډیان پی‌یان هه‌یه.

وه ووتراوه: حيكمت له نه كړدني نوټ لسمر شهید نوه‌یه: نوټ لسمر مردوو نه كړت، خو شهید زیندووه، یان لهبر نوهی نوټ كړدن شفاعته بو مردوو، وه شهید پیوستی بهو نیه چونكه بوخوړان شفاعت بو خه‌لكی تر نه كهن.

۵- نوه شهیدانمی نشوړین و نوټی یان لسمر نه كړت:

نهما نوه شهیدانمی كه به دهستی بی باوره‌ان له جنگدا نه كوژران و پيغهمبر ﷺ همر به شهید ناوی بردوون، نمانه نشوړین و نوټی یان لسمر نه كړت، چونكه پيغهمبر همر له ژبانی خویدا نه گهر كسنيك لهوانه بمردایه نمی شوړی، وه همرودها موسلمانان كانی ده‌وری پيغهمبر ﷺ عومر و عثمان و علی یان شوړدروه، همرچنده هموشیان شهید بوون، وا له خواره نوه شهیداننه باسی نه كهن:

۱- له جایی كوری عوته یكوه هاتوه كه پيغهمبر ﷺ فرموده‌تی: (الشَّاهِدَةُ سَبْعُ سَوَى الْقَتْلِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: الْمَطْعُونُ شَهِيدٌ، وَالْفَرَقُ شَهِيدٌ، وَصَاحِبُ ذَاتِ الْجَنْبِ شَهِيدٌ، وَالْمَبْطُونُ شَهِيدٌ، وَصَاحِبُ الْحَرْقِ شَهِيدٌ، وَالَّذِي يَمُوتُ تَحْتَ الْهَدْمِ شَهِيدٌ، وَالْمَرْأَةُ تَمُوتُ بِجَمْعِ شَهِيدَةٍ) رواه أحمد وأبو داود والنسائي بسند صحيح. واته: شهید حموت جزه جگه له شهیدی رنگای خوا: نوكسهی به تعاون برت شهیده، وه خنكار له‌ناو ناردا شهیده، وه نوهی به سیل مردوه شهیده، وه نوهی بهسك یتشه مردوه شهیده، وه نوهی به‌هوی سوتانوه مردوه شهیده، وه نوكسهی له ژر شتی روخاودا بری شهیده، و نوه‌نی بهسمر مندالوه پروات شهیده.

۲- له نهبو هورپه‌پروه هاتوه كه پيغهمبر ﷺ فرموده‌تی: یتوه كی له خوټان به شهید دانمیتن؟ روتیان نمی نیرراوی خوا همركس له رتی خوادا بكوژری نوه شهیده، فرموی: كواته شهیدی نؤمته‌كی من كهن: روتیان: نمی شهید كامانن؟ فرموی: همركس بكوژرت له رتی خوادا نوه شهیده، وه همركس برت له رنگای خوادا واته: له فرمانبری و گوی‌رایه‌تی خوادا نوه‌ش شهیده، وه

همرکس به تاعون بمریت شهیده، هرکس به سک نیشه بمریت شهیده، وه هرکس به خنکان له ناودا بمریت شهیده). موسلیم گنراویه تییهوه.

۳- له سعیدی کوری زهیدوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دِينِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ). رواه أحمد والترمذی و صححه. واته: هرکس له پیناوی سامانه کیدا بکوژریت شهیده، وه هرکس له پیناوی گیانی خزیدا بکوژریت شهیده، وه هرکس له پیناوی دینه کیدا بکوژریت شهیده، وه هرکس له پیناوی کسروکاریا بکوژریت شهیده.

۶- بئ پروا شوژدنی ناریت:

واجب نییه لیسر موسلمان بئ باوهر بشوات کاتی بمریت، بهلام همدنی له زانایان ریپان داوه به شوژدنی بیباوهر.

لای مالیکی و حنبه لویه کان موسلمان بۆی نییه بئ باوهری خزی خزی بشوات و کفر و دینی بکات، مدگر ترسی وون بوونی هدیته، ئهو کاته پیوسته لیسری بیشارتتوه.

به پیتی ئهوی نه حمد و نه بوداود و نهسانی و بهیهقی نه گنرتهوه که عدلی خوی لئ پازی بیت فرمویته: به پیغمبرم ووت: مامه گو مراکت مرد، فرموی: (بچۆ باوکت بکه به ژتر گلوه، وه هیچ قسم له گهل مه که هتا نه گنریتتوه لام، نه لئ: چوم کردم به ژتر گلوه هاتمهوه خزمته، پیغمبر ﷺ فرمانی پئ کردم خۆم شوژی، ئینجا بۆم پارایهوه و دوعای بۆ کردم. ئیبنو موندیر و توریته: بۆ شوژدنی مردو سوننه تیک نیه خه لگ لیسری پروات.

چۆنی یهتی شوژدنی مردو

ئهوی واجبه له شوژدنی مردو دا ئهویه که یهک جار ئاو بکرتت بهسر هممو لاشه کیدا، با له شیشی گران بوویته یا بئ نوژی بویت، وه ئهوی پهسهنده له مردو شوژدندا ئهویه که مردوه که بخرته سر شویتیکی بهرز و جله کانی له مردو دا بامالینرت^(۱) و شتیکی بدرتت بهسردا شوینی شرمی داپوشیتت بهمرجیک مردوه که مندا لئ نهیت، و نایته کس لای بمینتتوه جگه لهوکسانهی که پیوسته لهوی بن، وه ئهوی مردو شوژه که نهمین و پروا پئ کراو چاک بیت بۆ ئهوی هدرچی شتیکی چاک لئ بینی بلاوی بکاتوه وه هدرچی شتیکی خراپی لئ بینی بیشارتتوه.

(۱) شافعی رای وایه که له کراسه کهی خزیدا بشوژدری باشتره به مرجیک ناسک بیت و رنگر نهیتت لهوی که ناو بگات به لهشی، چونکه پیغمبر ﷺ له کراسه کهی خزیدا شوژدرا، بهلام راستر وایه که ئهوه تاییته بو به پیغمبروه ﷺ، چونکه روت کردنهوی مردو جگه له شوینی شرمی بنایانگ بوه.

چونکه لای ئیبنوماجه هاتووہ که پیغمبر ﷺ فرمودتی: (لِيَغْسِلَ مَوْتَاكُمْ الْمَأْمُونُونَ) واته: با دست پاک مردووہ کانتان بشورن. وه پیوسته ئو کسه نیرتی شوردنی ئو مردووہ بهینیت، چونکه ئو غوسله که نکات، پاشان به هیواشی دست بهینیت به سکی ئو مردووہ دا بۆ ئهوی نهگر پیسی تیدا بیت بیته دهر، وه همرچی پیسی یهک بهسره لشی مردووہ کهوه بوو لای بهریت بهمهرجیک دست کیش یان پارچه یهکی له دستدا بیت بۆ ئهوی عمورهتی پی بهریت، چونکه دست دان له عمورهت به پروتی حرامه، پاشان دست نوژیکی بۆ بگریته وهک دست نوژی نوژی کردن، لهبر فرموده پیغمبر ﷺ که فرمودتی: (إِبْدَانٌ بِمَيَامِنِهَا وَمَوَاضِعُ الْوُضُوءِ مِنْهَا). واته: له لای راستیهوه دست پین بکن ره ئو شوینانهی که بۆ دست نوژی نهشورن، وه لهبر تازه کردنهوی سیمای موسلمان له دهرکوتنی شونیی (غرة و تحجیل) - که له حدیدسا هاتووہ- له رژی قیامهتدا به هوی دست نوژیوه دهروشیتوه، پاشان سی جار به ئوو سابون ئهی شوریت و له لای راستیهوه دست پین نکات، جا نهگر ئو سی جار به کم زانی و پینی پاک نهبوه یا پینج یا حوت جار بیشوریت.

چونکه له صحیحدا هاتووہ که پیغمبر ﷺ فرمودتی: (إِغْسِلْنَهَا وَتَرَأُ، ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ سَبْعًا أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتَنَ). واته: با شوردنهکی تاک بیت، سی جار، پینج جار، حوت جار و زیاتر نهگر به پیوستان زانی.

ئیبو موندیر و توریتهی: بۆیه پای داره دهست ئوان بوو مهرجی باسکرا که ئهین جاری شوردنهکان تاک بی (سی، پینج، حوت).

جا نهگر مردووہ که نافرته بوو سونمهت وایه پرچهکانی بگریتهوه و بشوریت لهپاشاندا بگریتهوه به پرچ و له پشتوه بهر بدرتوه، له حدیدسهکی (أم عطية) دا هاتووہ که ئوان قزی کههکی پیغمبریان ﷺ کرد به سی پرچ، ئهلی، و تم: پرچه کانتان کردهوه پاشان کردتانهوه به پرچ بۆی؟ ووتی: بهلی.

له زاراههکی لای موسلیمدا ئهلیت: قزه که ایمان کرد به سی پرچ له تمنیشتی سهریوه و له نیوجوانیهوه، وه له صحیحی ئیبو حیبان دا هاتووہ: پیغمبر ﷺ فرمودتی: (واجعلن لها ثلاثة قرون) واته: سی پرچی بۆ بکن. وه نهمش فرمان کردنه.

جا کاتی له شوردن بووهوه به قوماشیکی خاوتن لاشهکی وشک نهکاتوه بۆ ئهوی کفنه که تهر نهیت، پاشان بۆنی خوشی نهکرتت بهسره، پیغمبر فرمودتی: (إِذَا أُجْرِمَتْ الْمَيِّتُ فَأَتَرُوا). رواه البیهقی والحاکم وابن حبان وصحاه. واته: کاتی بۆنی خوشتان کرد بهسره مردودا با تاک بیت.

ئبو وائیل و توریتهی: له لای علی هندیک میسک ههبوو، وهستی کرد کاتی مرد لیتی بدن وه ئهفرمود: ئهوه له کاتی شوردنهکی پیغمبردا ﷺ بۆمان به کار هیتاوه و ئو زیادیه مابۆوه ههلم گرتوه.

جوهوری زانایان لسه لسه نمون که نینۆک کردن و بهر سمیل کردن و توکی بن بال و نیوان دوو قاچی مردوه که کهراهمتی ههیه بکرتت، بهلام نیبنوحزم ری پی داوه.

زانایان لسه نمون ریکن که نهگەر له دواي شۆردن شتیك لهناو زگی مردوه که هاتدهر پیش نموی کفن بکرتت نهیئت نمون شوتهمی که پیسی بهکمی بهرکهوتوه بشۆرتت، بهلام جیاوازیان لهوه دایه که نایا نهیئت هممو لاشهکمی دووباره بشۆرتتهوه یان نا، ههیه نهلیتت: پیوست ناکات، وه ههیه نهلیتت: پیوسته دهست نوژنهکمی تازه بکرتتهوه، وه ههیه نهلیتت: پیوسته لسهروهه بشۆرتتهوه.

نمون بهنمایدی که زانایان نیجتههاده که بیان لسه داناره له چۆنهتی شۆردنی مردودا نمویه که (جماعة) گێراویانهتموه له نومو عهطیبهوه که فرمویهتی: پیغمبهر ﷺ کاتنی کهچهکمی کۆچی دواي کردبوو هات بۆ لامان فرمووی: سی جار، یان پینچ جار، یان زیاتر بیشۆرن نهگەر به پیوستستان زانی، و به ناوو سیدر بیشۆرن، و له دووا جاردا کافوری تی بکن — یاشتیك له کافور — جا کاتنی لی بونوه بانگم بکن. نهلیتت: کاتنی لی بونوه بانگمان کرد هات و بهرکۆشهکمی خۆی پینداین فرمووی: له پیندا نموی تیوه پینچ تینجا کفنی بکن به بهردا.

هیکمتهی کافور تی کردنهکمش نمویه که زانایان باسیان کردوه که بۆ بۆن خۆش کردنه، چونکه نموکاته کاتیکه فریشته ناماده نهیئت له لای. ههروهها کافور بۆ سارد کردنموی لاشه که یهو ههلمژینی- یعی، بهتایبهتی بۆ رهق کردنی لاشی مردوه که، ههروهها بۆ دروخستنموی کرم و جروجانهور له لاشه کهو دووا خستنی تیک چۆنهتی، جا نهگەر کافور نهبوو دروسته شتیکی تری تی بکرتت که جینی کافور بگرتتهوه له هممو نمون سیفه تانهدا یان له ههندیکیدا.

تهیه موم کردن بۆ مردوو، له کاتنی نهبوونی ناوه

نهگەر ناو نهبوو مردوه که تهیه مومی پی نهکرتت به پینی فرموودهی خوی گهوه که نه فرمویت: ﴿قَلَمٌ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمُّوهُ﴾ (المائدة/۶). واته: نهگەر ناوتان دهست نهکوت تهیه موم بکن.

وه به پینی فرموودهی پیغمبهر ﷺ که فرمویهتی: (جُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطُحُورًا). واته: زوی بۆ من کراوته جینگهی نوژنو پاک کهروهه.

ههروهها نهگەر لاشه که بۆ نمون نهیئت ناوی بهرکهوتت به جۆرئیک نهگەر بشۆرتت دابری. یا مردوه که نافرته بوو وه نموانی لموی بوون پیاری بیگانه بوون، یا پیار بوو وه نموانی دهوری نافرتهی بیگانه بوون، نهیئت تهیه مومیان بۆ بکرتت.

نمبو داورد له حه دیسه مورسه لهکانیدا نهگێرتتهوه، وه بهیهقی له مه کحولوه: که پیغمبهر ﷺ فرمویهتی: (إِذَا مَاتَتِ الْمَرْأَةُ مَعَ الرَّجَالِ لَيْسَتْ مَعَهُمْ امْرَأَةً غَيْرَهَا، وَالرَّجُلُ مَعَ النِّسَاءِ وَلَيْسَ مَعَهُنَّ رَجُلٌ

غَيْرُهُ، فَإِنَّهُمَا يُسَمَّانِ وَيُدْفَنَانِ وَهُمَا بِمَنْزِلَةِ مَنْ لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ). واته: نه گمر نافرته تيك له گمڻ كۆمه لتيك پيادا بوو مردو لهو زياتر نافرته تى تىدا نهبوو، يا پياوڻك له نافرته كۆمه لتيك نافرته دا مردو لهو زياتر پياوڻى تى تيا نهبوو، ثوانه ته يه موميان پيڻ نه كرت و نه نيژرتن، چونكه حالى ثمانه وهك حالى ثوانه وايه كه تاويان دهست نه كويټ.

نافرته مخره مى خۆى به دهستى خۆى ته يه مومى بۆ نه كات، جا نه گمر نهو مخره مه دهست نه كويټ ينگانه يهك بۆى نه كات و نه بن پارچه يهك له قوماش بناليتنن له دهستى. ثمنه مخره مې نه حمد و نه بوحه نيغه يه. وه لاي ماليك و شافيعى: نه گمر نهو نافرته كۆمه لتيك پياوڻى مخره م به خۆى له گه لدا بوو يه كڻى لهو مخره مانه نه بشورت، چونكه نهو نافرته به گوڙه ي نهوه وهك پياوڻى وايه له تمنيايى و عموره تدا.

له (المسوى) دا هاتوه له نيمامى ماليكه وه كه ووتويتمى: خۆى گوڙى له زانايان بووه ووتويانه: نه گمر نافرته تيك له نافرته كۆمه لتيك پيادا مردو نافرته تى له گه لدا نهبوو و بشورت، يا كسيكى مخره مى له گه لدا نهبوو، سرپرشتى شتنى بكات، ياميردى له گه لدا نهبوو بۆ سرپرشتى كردنى، نهوه نه ييت ته يه مومى پيڻ بكرت و دهست و ده و چاوى به گل مسح بكرت.

وه ووتويتمى: نه گمر پياوڻك مردو له ژن زياتر كسى تى له گمڻ نهبوو نه يي نهو نافرته تانه ته يه مومه كى بۆ بكن^(۱).

شۆردنى ژن و ميتره بۆ يه كڻى:

زانايان له سر نهوه رينكن كه دروسته ژن ميتردى خۆى بشورت.

عائيشه فرمويتمى: نه گمر وهكو نيستا بزانيايه نهم نه ييت جگه له خيزانه كانى پيغه مبر كسى تر پيغه مبر عليه السلام بشورت. نه حمد و نه داورود و حاكم گيټراويانه تموه و حاكم به سه حى داناه.

به لام جياوازن له وه دا كه تايا دروسته پياوڻى خۆى بشوات يان نا، جومهور ريټان بهوه داوه، به پيټى نهوه عهلى فاطمه خيزانى خۆى شۆردوه خوايان لى رازى ييت. به يه قى و (دارقطنى) گيټراويانه تموه. وه به پيټى فرموده ي پيغه مبر عليه السلام كه به عائيشه فرموده: (لَوْ مِتَّ قَبْلِي لَغَسَلْتُكَ وَكَفَّنْتُكَ) رواه ابن ماجه. واته: نه گمر پيټش من بمردى تايه نهم شۆردى و كفنم نه كردى.

(۱) تيبنوحزم راي وايه نه گمر پياوڻى مرد و له نافرته به لاره پياوڻى له گمڻ نهبوو، يا نافرته مردو له پياوڻى به لاره نافرته له گه لدا نه يي، نه يي نافرته كان پياوه كه بشورت، و پياوه كان نافرته كه بشورت، به لام جليكى نستورى بۆ له بر بكن و له سر نهو جلهوه نارى بكن به سردا، وه له مردو شۆردندا ته يه موم دروست نى به مه گمر ناو نه ييت

همنه فی به کان نه لئین: دروست نییه پیاو ژنی خوئی بشوات، وه نه گمر جگه له میترده کهمی کسی قری لا نهبور، ئه بئین ته به مومی بۆ بکات، به لام فرموده کان به لگمن به سمریانوه.

شۆردنی ئافرهت بۆ مندالتی نئیرینه:

ئیبینومونذیر ووتویهتی: زانا یان هه موو له سر نه ون که دروسته ژن مندالتی نئیرینهی بچوک بشۆرت.

کفن کردن

۱- هوکمی کفن کردن:

کفن کردنی مردوو به شتیک که هه موو له شی داپۆشیت باتهنها کراسیکیش بیت فیزی کیفایهته. بوخاری له خه بابوه خوا لئی رازی بیت نه گئیرتتهوه فرمویهتی: له گه ل پتغممبیردا کوچمان کرد له بر وه زامهندی خوا، وه خوا ی گه وه پاداشتی داینهوه، جا هه ندیکمان مرد و له پاداشتهی نه خوارده، له وانه موضعی کوری عومدیر بوو که له جهنگی ئو خوددا کوژرا هه چمان دهست نه کهوت پئی کفن بکهین، بورده یه که نعبیت کاتئ سمریمان پئ دا ئه پۆشی قاچه کانی ده رنه کهوت، وه کاتئ قاچه کانیام پئ دائه پۆشی سمری ده رنه کهوت، جا پتغممبیر فرمانی پئ کردین سمری داپۆشین و (إذخر)^(۱) به دین به سمر قاچه کانیدا.

۲- ئهوی په سنده له کفندا:

په سنده له کفن کردندا په پیرهوی ئه مانه ی خواروه بکرت:

أ- کفنه که پاک و چاک بیت و لاشه داپۆشیت، به پیتی ئهوی ئیبنوماجو (ترمذی) که به (حسن)ی داناوه له قمتاده گئیراویانهتتهوه که پتغممبیر عليه السلام فرمویهتی: (إِذَا وَلِيَّ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُحْسِنِ كَفْنَهُ). واته: نه گمر که سیکتان کرا به سمریرهشتی کمری برا موسلمانه کهمی با کفنی چاک بۆ بکات.

ب- ئه بئین کفنه که سپی بیت، به پیتی ئهوی نه حمدو نه بو داوردو (ترمذی) که به صحیحی داناوه نه گئیرنهوه له ئیبنوعه بیاسوه که پتغممبیر عليه السلام فرمویهتی: (إِلْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيْضَ فَإِنَّهَا مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُمْ، وَكَفَّنُوا فِيهَا مَوْتَاكُمْ). واته: له ناو پۆشاکه کانتاندا سپیه کانیان له بر بکهن، چونکه پۆشاکمی سپی له چاکترین پۆشاکتان، وه مردوه کانیشتانی پئ کفن بکهن.

ج- ئه بئین بخور و بۆنی خوئی به سردا بکرت، به پیتی ئهوی نه حمد و حاکم که به صحیحی داناوه نه گئیرنهوه له جابیرهوه که پتغممبیر عليه السلام فرمویهتی: (إِذَا أُجْرَتُمُ الْمَيِّتَ فَأَجِرُوهُ ثَلَاثًا). واته: نه گمر بۆنتان دا له مردوو با سئ جار بیت.

(۱) (إذخر) گیایه کی بۆن خوشه که له سر تهخته بهندی خانودا دائه نرت.

ئەبو سەئید ئىبنو عومەر ئىبنو عەبباس خويان لى رازى بىت دەستيان كرده كاتى مردن، كفنە كانيان بە عود بۆن خوش بىكرت.

د- ئەبى سى پىنچ بىت بۆ پىاو پىنچ بىت بۆ ئافەت، بە پىتى ئەوى خاۋنى شەش صىحاحە كان لە عائىشەو ئەگىرنەموە فەرموئەتى: پىغەمبەر ﷺ لە سى كراسى ئاودامانى سى تەنكى ناسكى تازەدا كفن كرا، كە نە كراسى كورتى لە گەلدا بوو نەمىزەر.

(ترمذى) ووتوئەتى: بەو پىزە كار كراوە لای بەشى زۆرى زانايان و صەحابە و كەسانى تىرش، وە ووتوئەتى: سوڧيانى ئەورى ووتوئەتى: پىاو لە سى كراسى ئاوداماندا كفن ئەكرت، جا ئەگەر ھەز ئەكەيت باكراسىك و دووپارچە قوماش بىت بۆ تىوہ ئالاندن، وە ئەگەر ھەز ئەكەيت ھەر با سى پارچە بىت.

وہ كراسىك دروستە ئەگەر دوو كراسى دەست نەكەوت، وە دوو كراسىش ھەر دورستە، بەلام زانايان ھەز ئەكەن ئەگەر كەسىك دەسلەتدار بوو سى كراسى بۆ بىكرت بەكفن، ئەمەش قەسى شافىعى و ئەھمەد و ئىسحاقە. وە ووتوئەتە: كفنى ئافەت ئەبىت پىنچ كراس بىت.

وہ لە ئوموعە طىبەو ھاتوہ كە پىغەمبەر ﷺ بەركۆشەك و كراسىك و سەپۆشەك و دوو كراسى ئاودامانى داہە بۆ كفن.

ئىبنو موندىر ووتوئەتى: زۆرى ئەوكەسانى زانايان لى وەرگرتون لە زانايان رايان وابوہ كە ئافەت لە پىنچ كراسدا كفن ئەكرت.

۳- كفن كەردنى كەسىك كە لە ئىھرامداہە:

ئەگەر كەسىك ئىھرامى بەست و مرد ئەبى وەك مردووى تر بشۆرت و بەكراسى ئىھرامەكەى كفن بىكرت، بەلام سەرى داناپۆشەرت و بۆنى لى نادەرت بۆ ئەوى ھوكى ئىھرامى پىوہ بىنەت، بەپىتى ئەوى جەماعت لە ئىبنو عەبباسو ئەگىرنەموە فەرموئەتى: پىاوئەك لە گەل پىغەمبەردا ﷺ لە عەرپەفە وەستا بوو لە ووشترەكەى كەوتە خواروہو ووشترەكە مىلى شكاند، بە پىغەمبەريان راگەياند فەرموئەتى: (إِغْسَلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ، وَكْفَنُوهُ فِي ثَوْبَيْهِ، وَلَا تُحَنِّطُوهُ، وَلَا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ، فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلْبِئًا). واتە: بە ئاوسىدەر بىشۆرن و بە بەركۆشەكەى خۆى و كراسەكەى كفنەى بىكەن، بەلام بۆنى لى مەدەن و سەرى دامپۆشن، چونكە خواى پەروەردگار رۆزى دواى زىندووى ئەكاتەوہ ئەو ھەر ئەتەت: (لبيك اللهم لبيك).

ھەنەفىيەكان و مالىكىيەكان بۆ ئەوہ چوون ئەگەر موحريم مرد ئىھرامەكەى ئەشكىت وە بە پىچراندنى ئىھرامەكەى وەك كەسىكى تر كفن ئەكرت و كفنەكەى ئەدورەت و سەرى دانەپۆشەرت و بۆنى لى

تدریت، وه ووتوبانه: بسسر هاتی نمو پیاره شتیکی تایبعت بووه بۆ گشت کس نییه، بهلام نمو ی که زیندوو نه کریتموه پوژی دوایی نمو هر (لیبک) نه لیت وا دهرئه کویت نمو بۆ همموو موحرعینکه. وه نهصل نمو یه که هرچی بۆ کسیتک بچسپیت له حوکی نیسلامیدا نمو بۆ همموو کسه بمرجیتک بهلگه یه کی وه ها نه ییت که نمو شته تایبعت بکات بۆ نمو کسه.

۴- زیاده پوهی کردن له کفندا کپراهمتی هیده:

پتوسته کفن چاک بیت بن نمو له نرخه کیدا زیاده پوهی بکرتت و شتی گران بهای بۆ بکرتت، وه نمبی له عادهت بهولاره ته کلیفی بۆ نه کرتت.

شمعی ووتوویمتی: عدلی خوی لسی رازی بیت فرمویمتی: کفنی گران بهام بۆ مهکن چونکه خۆم گوتم له پیغمبر ﷺ بووه فرمویمتی: (لَاتَقَالُوا فِي الْكَفَنِ فَإِنَّهُ يُسَلَبُ سَلْباً سَرِيعاً) رواه أبوداود و فی اسناده أبو مالك و فیه مقال. واته: کفنی گران بهما مهکن چونکه زوو له بریان دانمالتی و نمرزی.

له حوزه یفوه هاتوو که فرمویمتی: زیاده پوهی له کفندا مهکن، دوو کراسی پاکم بۆ بکرن بسه. نمو بهکر ﷺ فرمویمتی: هر نهم کراسی له برمایه بیشورن و دوو کراسی تر بجنه سمری و کفم بکن پتی، عانیشه فرموی: نمر کراسه کۆنه، نمریش فرموی: زیندوو له پیشتره بۆ بهرگی تازه له مردوو، نمو هر بۆ کیم و زوخاوه که له لاشه ده بیتموه.

۵- کفنی حمریر (ناوریشم) :

دروست نییه پیار له قوماشی ناویشم کفنی بۆ بکرتت، بهلام بۆ نافرته حه لاله به پتی فرموودی پیغمبر ﷺ که ده باره ی ناویشم و زیر فرمویمتی: (إِنَّهُمَا حَرَامٌ عَلَى ذُكُورِ أُمَّتِي حِلٌّ لِإِنَائِهَا). واته: نمو دووانه بۆ نیرنه ی نوممه ته کم حمرامو بۆ می نه کانی حه لاله.

زۆر له زانایان به خرابی نمرانن بۆ نافرته ییش چونکه دهست بلاری و به فیو دانه، وه نمو زیاده پوهی یه که قده غیه له نیسلامدا، وه نمو یان جیا کردوتموه که ناویشم له ژباندا بۆ خورا زاندنموه جوانی بیت بۆ نافرته، له گه له نمو کاتی مرد بکرتت به کفنی.

نه حمد و توبه تی: پیم خوش نییه نافرته کفنی له ناویشم بۆ بکرتت، همتا حمرناکم پارچه یه کی که میش به کفنه که یوه بیت، هر وه ها حمرن و نیبنوموباره ک و نیسحاق به خرابیان داناوه.

نیبنومونذیر و توبه تی: پیچوانمی نمو قسه ی نوا تم له کسه وه له بر نییه.

۶- کفن کردن له مالی مردوه که:

نه گهر كسيك مردوو مالى بهجى هيشتبوو، ثموه ثعبى لئو ماله كفى بؤ بكررت، بهلام نه گهر مالى نعبوو بهجى بهيلىت، ثموه پاروى كفته كى لسمر ثموكسه به كه نه فقهى لسمرى، بهلام نه گهر كسى نعبوو، ثموه له خانى داراى (بيت المال) كفى بؤ نه كپررت، نه گينا ثعبى موسلمانان پاروه كى بؤ كؤ بكمئوه و كفى بؤ بكرن.

نافره تيش لئمه دا وه كو پياو ره فتارى له گهل نه كرت.

ئيبنو حزم و تويرى: كفو هه لكه ندى گؤرى نافره ت ثعبى لئو ماله بيت كه بهجى هيشتوه و لسمر پياوه كى پتويست نييه، چونكه سامان و مالى موسلمانان پاروتزراوه به ده قى تايمت و حديث نهيت، پئغمبەر ﷺ فرمورى: (إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ) واته: خوئين و ماله كاتان بؤيك حرامه لسمرتان كه بهناهمق بخورت.

وه ثموى خوا پتويستى كردوه لسمر ميژد نه فقهه و پوشاك و جى و شوينه، وه بهو زمانى كه خوا و تويرى له گهل كردوين به كفن نالين پوشاك و به گؤز نالين جى و شوين.

نوئز لسمر مردوو

۱- هوكمى نوئزى مردوو:

ثموى پئشوا ئاينى به كان لسمرى رپكن ثموه به كه نوئز كردن لسمر مردوو فبرى كيفايته به پتى فرمانى پئغمبەر ﷺ به كردنى ثمو نوئزه، وه به پئى ثموى موسلمانان پاراستويانه و بهجى بان هيناوه. بوخارى و موسليم له ثعبى هوپه رپوه نه گيرنوه، كه پئغمبەر ﷺ كاتى پياوتكى مردويان نه هينا بؤ ثموى نوئزى لسمر بكات پرسارى نه كرد نه گهر قمرزار بوايه ثعبى فرموى: تايا نم مردوه ثموه ندى بهجى هيشتوه قمرزه كى لئ بدرتتوه؟ نه گهر پئيان رابگه ياندايه كه ثموه ندى بهجى هيشتوه نوئزى لسمر نه كرد، نه گينا به موسلمانه كانى نه فرموى: (صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ) واته: نوئز لسمر هاوه له كه تان بكم.

۲- فزلى نوئزى مردوو:

۱- جماعت له ثعبو هوپه رپوه نه گيرنوه كه پئغمبەر ﷺ فرموى: (مَنْ تَبِعَ جَنَازَةً وَصَلَّى عَلَيْهَا، فَلَهُ قِرَاطٌ، وَمَنْ تَبِعَهَا حَتَّى يُفْرَغَ مِنْهَا، فَلَهُ قِرَاطَانِ أَصْغَرُهُمَا مِثْلُ أَحَدٍ. أَوْ أَحَدُهُمَا مِثْلُ أَحَدٍ). واته: هر كس شوئى جنازه به بكررت و نوئزى لسمر بكات كؤمه لئك خبرى بؤ ثمنوسرت، وه نه گهر شوئى بكررت هتا ثنيترت و لئ ثعبنوه، ثموه دوو كؤمه له خبرى بؤ ثمنوسرت، چكؤله كه يان، يان هر به كه يان ثموه ندى كئوى ثوحد ده بيت.

ب- موسليم له خهبايهوه نهگيرتتموه خوا لتي پازي بيت فرمويتمى: روم: نهي عبداللای کورئ عومر! گویت لى نيه نهبو هوږهپه چي نهليت؟ نهليت: گویم له پينغمسبر عليه السلام بووه فرمويتمى: (مَنْ خَرَجَ مَعَ جَنَازَةٍ مِنْ بَيْتِهَا وَصَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ تَبِعَهَا حَتَّى تُدْفَنَ كَانَ لَهُ قِرَاطَانِ مِنْ أَجْرِ، كُلُّ قِرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ. وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ كَانَ لَهُ مِثْلُ أُحُدٍ). واته: هرکس لهگهل ترميکتدا بيت کاتئ له ماله کمي نهيهيننه دهره و نوږي لسر بکات پاشان لهگهلپا پروات هتا نهشارتتموه، نموه دوکومهل پاداشتي بؤ نهوسرتت، هر کومه لتيکي نهوندهي کتوي نوحود نهبيت، وه هرکس نوږي لسر بکات و بگيرتتموه هر نهوندهي کتوي نوحودي پاداشت بؤ هديه.

ئيبنوعممر خهبابي نارد بؤ لاي عايشه دهرارهي قسه کمي نهي هوږهپه پرسياي لى بکات و بگيرتتموه هرچي روت بؤي بگيرتتموه، نه لى عايشه فرموي: نهبو هوږهپه راست نهکات، ئيبنوعممر خوا لتي پازي بيت فرموي: چندها کومه له پاداشتمان له دست داره.

۳- مرجه کاني نوږي مردو:

نوږي مردو زاراوهي نوږي نهي گرتتموه، لهبر نموه مرجه کاني نوږي فرزي تيدا به مرجه گهراوه، له پاکيتمى توارو پاکي له لهشگراني و بنده ستونوږي و رو کرده قيبلهو داپوشيني عمورهت. مالیک له نافيعموه نهگيرتتموه که عبداللای کورئ عومر فرمويتمى: پياو ناييت نوږ بکات لسر مردو ئيللا به پاکي نهبيت.

وه نوږي مردو بوه له نوږه فرزه کان جيا نهگرتتموه که کاتي دياي کراي نيه، بهلکو لههممو کاتيکتدا نهگرتت هرکاتيتک ترميک ناماده بو، با لهو کاتانهشدا بيت که نوږي تيدا قده غهيه، لاي حنه فیه کان و شافيعی به کان.

بهلام نهحمد و ئيبنومويارهک و نيسحاق نه لىن: کهراهتي هديه نوږ کردن لسر مردو کاتئ روږ ههلدي و کاتئ نهکوتته ناره پاستي ناسمان و کاتئ خوږ نارو نهبيت، مهگر ترسي تیک چووني نهو ترمه هبيت.

۴- پايه کاني نوږي مردو:

نوږي مردو چنده روکن و پايه خوي هديه که لهسريان وه ستاوه، جا نهگير به کتيک لهو پايانه بهجن نعمات نهو نوږه پوچله و بهيتي شرع به هيچ ناژميترت. وا له خواروه نهو پايانه باس نهکين:

۱- نيهت هيتان: به پني فرمودهي خوي گموره که فرمويتمى: ﴿وَمَا أَمْرًا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ (البينه/۵). واته: تنها شتيک که فرمانيان پي کرابو نموه بو که خوا بپرستن و دينيان خالص بؤ خوا بيت.

وه به پیتی فرموده‌ی پیغمبر ﷺ که فرموده‌ی: (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ أَمْرٍ مَّا نَوَى). واته: پاداشتی کرده‌ی کانتان به پیتی نی‌یته‌ی کانتانه، وه هرکس لسه‌ی نی‌یته‌ی خوی پاداشتی نهدرتمه.

له پیشوه باسی حقیقه‌ی نی‌یته‌ی کرا، هروره‌ها نموره که جینگای نی‌یته‌ی دلوه ته‌له‌فوز پین کردنی شمرعی نی‌یه.

ب- وه‌ستان بز کمستیک که توانای وه‌ستانای هدیته: نموش روکنه لای جومهوری زانایان، جا هرکس به‌سهر شتیکموره بیته یا دانیشتیته‌ی به‌ی به‌هانه و نوژ لسه‌ی مردوه بکات نوژده‌کی دروست نی‌یه.

له موغنی دا هاتوه: نوژ کردن لسه‌ی مردوه له‌کاتی سواریدا دروست نی‌یه، چونکه به‌پتوه وه‌ستان کواجبه له دست نه‌جیت، نممش قسمی نبی حنیفه و شافعی و نبوشموره، وه نازام لم باره‌یوه خیلاف هدیته‌ی له‌نیوان زانایاندا.

وه په‌سنده ده‌ستی راست بخرتته سمر ده‌ستی چه‌پ له کاتی نوژده‌کدا وه‌ک چون له نوژدا نه‌کرت، وه ووتراوه په‌سند نی‌یه : به‌لام رای به‌کم له پیشتره.

ج- ووتنی چوار (الله اکبر) : به پیتی نموه بوخاری و موسلم له جابیره‌وه نه‌گپرنموره که پیغمبر ﷺ نوژی لسه‌ی نه‌جاشی کردو چوار (الله اکبر) کرد.

(ترمذی) ووتوبه‌تی کار لسه‌ی نموره کراوه له‌لایم بمشی زوری زانایان له یاره‌کاتی پیغمبروه دوای نه‌وانیش، وه رایان وا بووه که (الله اکبر) کردن لسه‌ی مردوه چوار (الله اکبر) نممش قسمی سوفیان و مالیک و نبینومباره‌ک و شافعی و نه‌محمد و نیه‌سحاقه.

ده‌ست به‌رز کرده‌نموره کاتی (الله اکبر) کردن :

سوننه‌ت نمویه ده‌ست به‌رز نه‌کرتمه کاتی (الله اکبر) کردن له نوژی مردودا، له به‌کم جاردا نه‌یته که (الله اکبر)ی نوژ دابه‌ستن نه‌کرت.

چونکه له پیغمبروه ﷺ نه‌هاتوه که ده‌ستی به‌رز کردبیتمه له هیچ کام له (الله اکبر)کاندا کاتی نوژی لسه‌ی مردوه کردوه نیلا له به‌کم (الله اکبر)دا نه‌یته.

شمرکانی - له‌پاش باس کردنی جیاوازه‌کاتی نیوان زانایان و لیکولینمویان - ووتوبه‌تی: خولاسه جگه له (الله اکبر)ی به‌کم شتیک سابت نموره که به‌کاری به‌لگه بیته له پیغمبروه ﷺ. وه قسمی صحابی و کرده‌ی‌ان ناپیته به‌لگه، کمواته پیوسته که تنها له ته‌کیره‌ی به‌کمدا ده‌ست به‌رز بکرتمه، چونکه له ته‌کیره‌کاتی تردا مشروع نی‌یه. مه‌گمر له‌کاتیکدا نه‌یته له شیوه‌کی نوژده‌ی بجیته شیوه‌کی تر، وه‌کو له نوژده‌کاتی تردا هدیبه، به‌لام خز نوژی مردوه نمو گواستنه‌وه و گورینه‌ی تیا نی‌یه.

د- خوندنی سورهی (الفاتحة) به نهیتی و سلاوات دان لسمسر پیغمبر ﷺ، به پیتی نموی شافعی له موسنده کهیدا دهگیتتموه له نمبی نومامی کوری سهلموه ووتویمتی: یه کیتک له یاره کانی پیغمبر ﷺ پیتی راگه یاندم که سونمت له نوژی جنانه دا نمویه: نیمام (الله اکبر) بکات، و دوای نمو ته کیره یه کهمه به نهیتی سورهی (الفاتحة) بخوینتی، پاشان سلاوات بدات لسمسر پیغمبر ﷺ، پاشان به ئیخلاصوه بز نمو مردوه بیارتتموه له کاتی ته کیره کاند، وه ناییت له هیچاندا سورهی تری قورنان بخوینتی، پاشان سلاوات بداتمه به بی دنگی و به نهیتی^(۱). (حافظ) له (الفتح) دا ووتویمتی: نیسناده که یه صحیحه.

بوخاری له طهلمی کوری عبدوللاوه خوا لی یی رازی بیت نه گیتتموه ووتویمتی: له گهل نیبنو عمباسدا نوژم لسمسر ترمیتک کردوه (فاتحة) ی خوندوه و ووتویمتی: نموه سونمته. (ترمذی) اش همر نموی گیتراه نموه و ووتویمتی: همدئ له زانیانی صحابه بهوه کاریان کردوه، و جگه لهوائش زانیانی تریش همر لسمسر نموه ریشتون، وه نمویان هه لبراردوه که سورهی فاتحه دوای ته کیره یه که کم بخوینتی. نممش قسمی شافعی و نه حمدو نیسحاقه. وه همدئکیان ووتویانه: سورهی فاتحه له نوژی مردودا ناخوینتی، به لکو نوژی مردوو برتی به له ستایش کردنی خوا و سلاوات دان لسمسر پیغمبر ﷺ و پارانه نمویه بز مردوه که، نممشیان قسمی نموی و چند کسیتی تره له کوفی به کان.

له به لگه کانی نموانی ووتویانه خوندنی سورهی فاتحه فرزه: نمویه که پیغمبر ﷺ ناوی ناوه نوژ فرمویمتی: نوژ لسمسر هاوه له که تان بکن وه فرمویمتی: نمو نوژی سورهی فاتحه ی تیدا نه خوینتی نوژ نیه.

شیهی سلاوات دان لسمسر پیغمبر ﷺ و جینگه که ی:

به همر شیههیک له شیهه کانی سلاوات، سلاوات بدرت لسمسر پیغمبر ﷺ درسته، همتا نموش بهسه که بوترت: (اللهم صل علی محمد).

به لام شین کومتی نموی که له پیغمبره وه ﷺ بزمان ماره نموه چاکره، وه ک نموی بوترت: (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَيَّ إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَيَّ إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ). نممش وا

(۱) جومهوری زانیان رایان وایه که قورنان خوندنه کهو سلاوات دان کهو پارانه که سونمته به نهیتی بیت، به لام نیمام سونمته (الله اکبر) کرده کانی و سلاوات نموی به دنگی بهر بیت بز نموی پیتی بزانتی چی نه کات.

دهرته کموت دوی ووتنی (الله اکبر)ی دوومه هرچنده به لنگی دیاری کردنی شوتنه کمشی له پیغمبرهوه ﷺ نه هاتووه.

و- پارانهوه: پارانهوش یه کیتکه له پایه کانی نوژی مردوو بهرین کموتنی زانایان به پیتی فرموده ی پیغمبر ﷺ که فرموده تی: (إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَيَّ الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ). واته: نه گهر نوژی تان کرد لهر مردوویه که به نیخلاصوه بوی بیارتنهوه، نه بودارود و به بهه قی و نیبنوماجه وه نیبنو حیبان که به صحیحی داناره گیرایانه توه.

دوعا هرچنده که میش بیته دیته دیو به جی دیت. به لام وا پسندنه به یه کی لم دوعایانه بیته که له حدیثدا هاتوه:

۱- نهو هوریه فرموده تی: پیغمبر ﷺ له نوژی کی مردودا نه پارایوه نهی فرمود: (اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبُّهَا، وَأَنْتَ خَلَقْتَهَا وَأَنْتَ رَزَقْتَهَا، وَأَنْتَ هَدَيْتَهَا لِلْإِسْلَامِ، وَأَنْتَ قَبَضْتَ رُوحَهَا، وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِسِرِّهَا وَعَلَائِقَتِهَا، جِنَانًا شَفَعَاءَ لَهُ، فَاعْفِرْ لَهُ ذَنْبَهُ). واته: خواجه خوت پروردگاری تم مردووی، وه خوت دروست کردوه، وه خوت رزقت داوه، وه خوت رنمایت کردوه بوی نیسلام وه خوت گیانت کیتشاره وه تنها خوت ناگاداری به سر نهینی و ناشکراکانیدا، وا نیمش هاتوین به تککاری بوی، خواجه له گوناهه کانی ببوره.

۲- له وانلی کوری نه سه عوه هاتوه ووتو به تی: پیغمبر ﷺ نوژی لهر ترمی پیارتک نه کرد پیمان، گویم لی بوو نه پارایوه نهی فرمود: (اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَانَ ابْنَ فُلَانٍ فِي ذِمَّتِكَ وَحَبْلِي جَوَارِكِ، فَقِهِ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ النَّارِ، وَأَنْتَ أَهْلُ الْوَفَاءِ وَالْحَقِّ، اللَّهُمَّ فَاعْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ، فَإِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ). رواهنا احمد و ابوداد. واته: خواجه فلانی کوری فلان له پهنای تودایه، بوی پرتزه له فیتنه ناوگوروی سزای ناگر، وه هر خوت شیاری وه فار راستیت، خواجه لینی ببوره و رهمی پی بکه، چونکه به راستی هر تو لینی بوردوه میهره بانی.

۳- له عوفی کوری مالیکوه هاتوه فرموده تی: گویم له پیغمبر ﷺ بووه نوژی لهر مردوویه نه کرد نهی فرمود: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ، وَاعْفُ عَنْهُ وَعَافِهِ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ، وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ وَأَغْسِلْهُ بِمَاءٍ وَكَلْحٍ وَبَرْدٍ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يَنْقَى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ، وَقِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَعَذَابِ النَّارِ) رواه مسلم. واته: خواجه لینی ببوره و میهره بان به له گه لیا و ناسوده و سه لامتی بکه و ریزی لینی بگره و گوره کمی بوی فراوان بکه، وه بیشوره به نارو به فر و تهرزه، وه له تاوان پاک بکهروه وه چون پو شاکیتی سی پی پاک نه کرتتوه له چلک و پیسی، خواجه خانوو کس و کارو خیزانی چاکتری پی به خشه و بیپارتزه له فیتنه گور و سزای ناگر.

۴- له نمبو هوږه پوره هاتوره فرمويه تي: پينغممبر ﷺ لسمر ترمينك نوژي ته كرد نهيفرموو: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا، وَذَكَرْنَا وَأُنْشَأْنَا، وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَيَّ الْإِيمَانَ، اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ، وَلَا تُضِلَّنَا بَعْدَهُ) رواه أحمد وأصحاب السنن. واته: خواجه له زيندوو مردوو گهورو بچوكو نيرو مي و حازرو غايبمان ببوره، خواجه هر كسيكت له نيمه ژياند لسمر نيسلام بيژينه، وه هر كست مراند لسمر باهر بيمرتته، خواجه له پاداشتي بن بهشمان مده و دوای نو گومرمان مده.

جا ته گهر نو كسي نوژي لسمر ده كړئ منال بووو واپسمنده نوژ كره كه بلئ: (اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا سَلْفًا وَقَرِطًا وَذَخْرًا). نيمامي بوخاري و بديهقي له قسي حسني بصري يوه روياتيان كرده.

نوهوي ووتويه تي: ته گهر مردوه كه مندال بوو نير بن يا مي نوه هر نو دوعايه بؤ ته كړئ كه لغاو نم فرموده يدها هديه: (اللهم اغفر لحينا وميتنا... الخ). نهمش زياد بكات: (اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ قَرِطًا لِأَبْوَيْهِ وَسَلْفًا وَذَخْرًا وَعِظَةً وَاعْتِبَارًا وَشَفِيعًا، وَثَقَلَهُ بِهِ مَوَازِينَهُمَا، وَأَفْرَغَ الصَّبْرَ عَلَيَّ قُلُوبَهُمَا، وَلَا تَفْتِنَهُمَا بَعْدَهُ وَلَا تَحْرِمَهُمَا أَجْرَهُ). واته: خواجه بيكهيت به پيشرو بؤ دايك و باوكي و زخيره بزبان، و بيته پند و ناموزگاري و تكاكار بزبان و تاي ترازوياني پښ قورس بكه و نارامي برژته بسمر دلتيان، و دوای نو توشي فيتتهيان مده و له پاداشتي بن بهشيان مده.

شونئى نو دوعايانه:

شوكاني ووتويه تي: بزانه شتيكي وا نه هاتوه كه شونئى نو دوعايانه دياري بكات، جا ته گهر نو نوژخونه ناره زوي كرد، ته تواني نوهي خوي هلي بژاردوه نو دوعايانه به يه كرهت بيخونئى، جا يان دوای ووتئى: (الله أكبر) هكان نه يليت، يادوای ته كبره ي يه كم يا دووم يا سريم، يا نو پارانهوه نه كات به دوو بشموه لغنيوان دوو ته كبره ده نه يان لئيت، يا لغنيوان هردوو ته كبره ده يه كئى نو دوعايانه نه لئيت، نهمش بؤ نوهي هموو نو دوعايانه بلئت كه له پينغممبر ﷺ هاتوه.

وه ووتويه تي: نوهي ناشكرايه نوهيه كه نه ييت بو له فزانه بپارتموه كه له حمديه كانا هاتون، جا نو مردوه نير بيت يا مي وه يه كه، و ناييت ضميره كان بگوريت بؤ نيرو مي، چونكه ضميره كان بؤ مردوه كه ته گرتنموه، مردوش به نيرو به مي نهوترت.

۷- پارانهوه دوای ته كبره ي چواره:

پسمنده دوای ووتئى (الله أكبر) ي چواره نو كسه بپارتموه بؤ مردوه كه هر چمنده دوای (الله أكبر) ي سريم پارايتموه، به پتي نوهي نه حمد له عبدوللاي كوري نعي نفواره گيرايه يه يه كه كچيكي نمرت چوار (الله أكبر) ي لسمر نه كات، پاشان دوای چواره نه ونده ي نيوان دوو ته كبره كه دستاره و پاراهتموه. نينجا ووتويه تي: پينغممبر ﷺ له نوژي مردودا نو شيويه يي كرده.

شافیعی ره‌جمتی خوی لسه‌ر بیت ووتویمتی: دوی ته‌کبیری چوارم ده‌لئی: خویه له‌پاداشتی بن به‌شمان مه‌که، وه‌دوای نمو تووشی فیتنهمان مه‌که.

ئیبنوئیمی هورپیره ووتویمتی: پینشینان دوای ته‌کبیری چوارم نه‌یان ووت: (اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ). واته: خویه له دونیاو رژئی دوایبدا چاکه‌مان پین بیه‌خشه و له سزای ناگر بمان پارزه.

۸- سلو‌دانوه:

زانایان هممو لسه‌ر نمو پ‌نکن که سلو‌دانوه فرزه له نوئژی مردوودا جگه له نمو حنیفه، که نه‌لئیت: همدو سلو‌دانوه‌که به‌لای راست و چه‌پدا واجبن، به‌لام روکن نین له نوئزه‌که، ره نموانی به فرمزیان داناوه به‌لگه‌یان نمویه که نوئژی مردو نوئزه ونوئژیش به سلو‌دانوه کو‌تایی دیت.

ئیبنومسعود فرمویمتی: سلو‌دانوه له نوئژی مردوودا وه‌ک سلو‌دانوه‌یه له نوئژی تردا لای کهمی سلو‌دانوه‌کش ووتنی: (السلام علیکم) یان (سلام علیکم)ه.

ئه‌محمد بو نمو چوه که یه‌ک سلو‌دانوه سوننه‌ته، نمو کهسه به‌لای راستدا سلو‌نده‌اتوه، وه قه‌یناکه نه‌گه‌ر به بمرده‌م خوی‌دا سلو‌داتوه، به به‌لگه‌ی کرده‌ی پیغمبهر ﷺ و سه‌حابه‌کانی که یه‌ک سلو‌ریان نه‌دایه‌وه، وه نماندراوه کسیتک پیجموانه‌یان بو‌بیت نمو زه‌ماندا.

شافیعی به په‌سندی داناوه دوو سلو‌دانوه بو‌وتریت یه‌که‌م جار به لای راستدا سلو‌داتوه، و دووه جار به‌لای چه‌پدا.

ئیبنوحزم ووتویمتی: سلو‌دانوه‌ی دووه‌م ذیکره و کارئکی چاکه.

چۆن‌ی‌ی‌متی نوئژ کردن لسه‌ر جه‌نازه:

نمویه که نوئژ‌که‌ر به پتوه نه‌ه‌ستیت دوی تمواو کردنی مهرجه‌کانی نوئژ به‌نیازی نموی نوئژ بکات لسه‌ر نمو ترممی حازر کراوه، جا همدووه ده‌ستی بعز نه‌کاتموه نه‌لئیت: (الله أكبر) پاشان ده‌ستی راستی نه‌خاته سه‌ر ده‌ستی چه‌پو ده‌ست به خوندنی سوهرتی فاتیه‌ه نه‌کات، پاش نموی له خوندن بو‌وه (الله أكبر) نه‌کاتموه و سلوات لسه‌ر پیغمبهر ﷺ نه‌دات، له پاش نمو (الله أكبر) نه‌کاتموه نه‌پارتنموه بو مردوه‌که، پاشان (الله أكبر) نه‌کاتموه نه‌پارتنموه بو مردوه‌که، پاشان سلو‌داتوه.

شوئنی وه‌ستانی تیمام لسه‌ر ترممی پیاوژن:

سوننه‌ته تیمام لای سه‌ری پیاوه‌وه بو‌ه‌ستی، و له‌لای ناو قعدی ژنوه بو‌ه‌ستی، به‌پیتی نموی هاتوه له نه‌نسه‌وه که لسه‌ر ترممی پیاوژن نوئژی کرده‌وه و لای سه‌ریه‌وه راوه‌ستاوه، کاتیک ترممی نمو پیاوه‌یان هه‌لگرت، ترممی نافره‌تیکیان هینا نوئژی لسه‌ر کرد و له‌لای ناو قعدی‌یه‌وه راوه‌ستا، جا کاتئ نمو باره‌یه‌وه پرسیاریان لی کردو ووتیان: نایا پیغمبهر ﷺ به‌و شیویه‌ه را نه‌ه‌ستا لسه‌ر پیاوژن وه‌ک تو

که دستایت؟ فرموی: بهائی. نه حمدو نه بودادو نه بنوماجو (ترمذی) که به حسنه داناوه گیتراویانه تموه.

(طحاوی) ووتویه تی: نیمهش نه وه مان پین خوشتره، چونکه نم بز چوونه نمو نسمرانه بهیتری نه کمن که له پیغمبره وه ^{صلواته} غلیرتیه ریوایه تمان کردوه.

نوئژ کردن لهسر زیاتر له یهک ترم:

نه گمر چمند ترمینک له یهک کاتدا کوبوننوه نیز بوون یامی، یهک به دوای یه کدا ریز نه کرین له بردهم نیمامدا بهره قیبله بز نهوی همموریان بکونه بردهم نیماموه، جا کامیان پیواچاکتر بوو له پیشهوه داننریت وه لهسر همموریان یهک نوئژ نه کرت.

نافیع نه گیترا تموه نه لیت: نیبنوعومر خویان لی رازی بیت لهسر نو ترمی ژن و پیوا نوئژی کردوه پیاره کانی له بردهم نیماموه داناوه و ژنه کانیسی لای قیبله، وه به یهک ریز ریزی کردن.

وه ترمه کی نومو کولسومی کچی علی خیزانی عومر ره زای خویان لی بی له گهل کورتکیدا - که ناوی زید بووه - دانرا، نیمامه کش نهوکاته سه عیدی کوری عاص بوو، وه له ناو خه لکه کدا نیبنوععباس و نه بوهره پیره و نه بو سه عید و نه بی قه تاده ناماده بوون، جا منداله که له بردهم نیمامدا دانرا.

پیوا تکیش ووتی: نینکاریم لهو کاره کرد سه یرکی نیبنو عبباس و نه بی هوهره پیره نه بی سه عیدو نه بی قه تادهم کردو و تم: نهوه چیه؟ ووتیان: سونندت وایه. نه سانی و به یه قی گیتراویانه تموه. (حافظ) ووتویه تی نیسناده کی صحیحه.

لهو حدیسه دا نهوه ده نه کوی نه گمر ژن و مندال نوئژیان به یه کوه لهسر کرا نه بی منداله که له بردهم نیماموه دابنریت و ژنه که له لای قیبله وه، به ممرجیک منداله که نیرینه بیت.

به لام نه گمر ترمه کان ترمی مندال و پیوا ژن بوو، مناله کان له دوای پیواه کانهوه ریز نه کرین.

په سندیه تی سی ریز و رتک ویتک کردنیان:

په سنده که نوئژ کمره کان لهسر جهنازه که بکرین به سی ریز و رتک ویتک بوستن، به پیتی نهوی مالیکی کوری هبیره گیتراویه تی پیوه ووتویه تی: پیغمبر ^{صلواته} غلیرتیه: (مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَمُوتُ فَيُصَلِّي عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَبْلُغُونَ أَنْ يَكُونُوا ثَلَاثَةَ صُفُوفٍ إِلَّا غُفِرَ لَهُ) رواه أحمد و أبوداود و ابن ماجه و الترمذی و حسنه و الحاکم و صححه. واته: هیچ برودرتک نیه که کومه لیک له موسلمانان نوئژی لهسر بکن و بگن به سی ریز، خوا له تاوانه کانی نه بو ریت.

لهبر نهوه مالیکی کوری هبیره نه گمر ژماره ی نوئژ کمره کان کم بونایه هملی نه دا نهی کردن به سی

ریزه وه.

نهجمد ووتوويتهتي: من پيم خوښه بکړين به سي ريزوه هرچمنده کهميش بن، ووتيان: نهگر چوار کس له دواوي بوون چون بيکات بهسي ريزو؟ ووتی: با بيکات به دوو ريز هر ريزه دوو کس، وهلاي خراب بوو بيکات به سي ريز هر ريزه پياړک.

پهسندي بهتي کزبونموي خه لکي زور:

پهسنده که کزمه لیکي زور لاسر ترمه که نويز بکن به پتي نموي عايشه گيړاويتهتي نموه که پيغمبر ﷺ فرمويتهتي: (مَا مِنْ مَيِّتٍ يُصَلِّي عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَبْلُغُونَ مِائَةَ، كُلُّهُمْ يَشْفَعُونَ لَهُ، إِلَّا شَفَعُوا) رواه أحمد ومسلم والترمذي. واته: هيچ مردويک نيه سد موسلمان نويزي لاسر بکن و همويان تکاي بز بکن خوا تکا کهيان قبول نهکات.

له نيبنو عهبا سوه هاتوه فرمويتهتي: گويم له پيغمبر ﷺ بووه فرمويتهتي: (مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ، فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلًا، لَا يُشْرِكُونَ بِاللَّهِ شَيْئًا إِلَّا شَفَعَهُمُ اللَّهُ فِيهِ) رواه أحمد ومسلم و أبوداود. واته: هيچ موسلمانتيک نيه کاتيک برت چل پياو لاسر ترمه کهي نويز بکن، که هاوبش بز خوا پهيدا نهکمن نيلا خوا تکا کهيان وه نهگرت و له مردوه که خوش نسيته.

کسيک له نويزي جهنازه دا دووا کهوي:

نهگر کسيک له نويزي مردودا له يه کي له (الله أكبر) کرده کاندا دوا کهوت، وا پهسنده دووبارهي بکاتوه بهدواي يه کدا، جا نهگر دووباره شي نهکاتوه قينا که، وه نيبنو عومرو حسن و نيبويي سهختياني و نمزاعي ووتويانه: هر ته کبیره يک فریانه کهوت نهیکاتوه وو له گهل نيامدا سلار بداتوه. نهجمد ووتوويتهتي: نهگر قزاشي نهکاتوه گوي نه داتي.

خاوهني کتيبي (المغني) نو بز چوونهي ترمجیح داوه ووتوويتهتي: بز نموه قسه کهي نيبنو عومرمان هديه که لمناو صحابه کاندا موخالفي نه بووه.

له عايشه نموه نه گيړنموه که فرمويتهتي: و تم: نهی نيرراوي خوا من له نويزي مردودا همندي ته کبیره لئ تیک نه چیت و گويم لئ ناييت فرموي: (مَا سَمِعْتِ فِكْبِرِي، وَمَا فَاتِكَ فَلَاقِضَاءَ عَلِيكَ). واته: هرچيت گوي لئ بوو بيلی، و هرچيت گوي لئ نه بوو قزاي مه کهروه.

نمه شتيکي ناشکراو صريحه چونکه نموه ته کبیرانه يک بهدواي يه کدان نموه که رزيشتن پنيوست نيه دووباره بکرتتوه، وه ته کبیره کاني نويزي جهن.

نوانهي نويزيان لاسر نهگرت و نوانهي نويزيان لاسر ناکرت:

زانايان لاسر نموه رنکن که موسلمان نير بيت يا مي گوره بيت با بچوک کاتي برت نويزي لاسر نهگرت، نيبنو مونذير ووتوويتهتي: زانايان همويان لاسر نموه که کزپه له نهگر کياني به بهردا کرايت و جوله يک بکات که بزاندري ژياني تيدايه، نويزي لاسر نهگرت.

له موغری کوری شو عبموه هاتوو له پیغمبروه ﷺ که فرمویتى: (الرَّكِبُ خَلْفَ الْجَنَازَةِ وَالْمَاشِي أَمَامَهَا قَرِيبًا مِنْهَا عَنْ يَمِينِهَا أَوْ عَنْ يَسَارِهَا، وَالسَّقَطُ يَصْلِي عَلَيْهِ وَيُدْعَى لَوَالِدَيْهِ بِالْمَغْفِرَةِ وَالرَّحْمَةِ) رواه أحمد وأبو داود. واته: سوار نمیت لعدوای جنازوه بروات، پیادهش له بردهم و لای راست و لای چپییموه نزیك لئیموه تهروات، وه مندالی لبارچوو نوژی لسمر نهکرتت وه بؤ دایک و باوکی دوعای خیر نهکرتت، وه له ریوایتهکی نعبودارودا هاتوه که: پیاده لعدواوه و له پیشموه لمرات و له چپموه له نزیکموه تهروات.

له ریوایتهکی تردا نه فرمویت: (الرَّكِبُ خَلْفَ الْجَنَازَةِ، وَالْمَاشِي حَيْثُ شَاءَ مِنْهَا، وَالطُّفُلُ يَصْلِي عَلَيْهِ) رواه أحمد والنسائي والترمذي وصححه. واته: سوار لعدوای جنازوه تهروات و پیاده تاره زوی خویتی، مندالیش نوژی لسمر نهکرتت.

نوژی کردن لسمر مندالی لبارچوو (سقط) :

مندالی لبارچوو نهگه چوار مانگی بسمردا تن نهپری بوو ناشورتت و نوژی لسمر ناکرتت، تنها نمیتچرتت له قوماشیکموه نهشاردرتتوه، نعه زانایان خیلافیان لسمری نییه.
بهلام نهگه چوار مانگ و بهرو ژوری بسمردا تن پری بیت و دهنگی لئوه هاتبئ نوه نشتورتت و نوژی لسمر نهکرتت برای هممو زانایان.
بهلام نهگه دهنگی لئوه نههاتبو و نهجولار نهپرمی نوه نوژی لسمر ناکرتت لای حنفییه کان و مالیک و نوزاعی و حسمن.

به پنی نوهی (ترمذی) و نسائی و نیبوماجه و بیهقی نهگرتنوه له جایروه که پیغمبر ﷺ فرمویتى: (إِذَا اسْتَهْلَ السَّقَطُ صُلِّيَ عَلَيْهِ وَوُرِّثَ). واته: نهگه مندالی له بار چوو دهنگی لئوه هات و جولایوه نوژی لسمر نهکرتت و میراتیش نهگرتت.

له فرمووده کهدا نمینن مرجی نوژی لسمر کردن جولاندن و دهنگ لئ هاتنه.

نهحمد و سعید و نیبوسیرین و نیسحاق بؤ نوه چون که مندالی (سقط) نشتورتت و نوژی لسمر نهکرتت به پنی فرمووده که پیشو که نه فرمویت: (سقط) نوژی لسمر نهکرتت، چونکه گیانیکه و گیان کراوه به بهریا، جا نوژی لسمر نهکرتت وهک جولوو دهنگ لئوه هاتو.

وه له بهر نوهی پیغمبر ﷺ رای گه یاندوه که کوزپه لئو چوار مانگه گیانی نهکرتت به بهردا، جا وهلامی نوهیان داوهتوه که کومه لئو یه کم کردویانته بهلگه بهوی که نوه حدیثه (مضطرب) تیکمل ریتکه لئو له گهل حدیسیکی لئو بهیتر بهره نگاری بؤتوه، کهواته به کاری نیش پئ کردن نایمت.

نوژی کردن لسمر شهید:

شهید کسیتکه که به دهستی بئ باوهر له جنگدا کوژرابیت، وه فرموده‌ی راست و رتک هاتوه دهرباری نه‌ی که نوژیی لسه‌ر ناکرتت.

۱- بوخاری نه‌گیتتوه له جابیره که پیغمبر ﷺ فرمائی دا کوژراوه‌کانی نوحود به‌خوتنه‌وه بنیژرین و نه‌یشۆردن و نوژیی لسه‌ریان نه‌کرد.

۲- نه‌حمدو نه‌بو داوودو (ترمذی) له نه‌نسه‌وه نه‌گیتتوه فرمویتتی: شهیده‌کانی نوحود نه‌شۆران و نه‌نوژیان لسه‌ر کرا، وه هر به‌خوتنه‌که‌یانوه نیژان.

به‌لام فرموده‌ی تری صحیح هاتوه که نوژیان لسه‌ر نه‌کرتت:-

۱- بوخاری له عوقبه‌ی کوری عامیره‌وه نه‌گیتتوه که پیغمبر ﷺ رۆژنک چوو نوژیی کرد لسه‌ر شهیده‌کانی نوحود له‌وای ههشت ساژ، هه‌روه‌ک کسیتک ماژ تاوایی له زیندوان بکات.

۲- له نه‌بی مالیکی غیفاریوه هاتوه ووتوویتتی: کوژراوه‌کانی نوحودیان نو نۆ نه‌هیتنا، و به‌حمزه‌وه نه‌بوون به‌ ده، پیغمبر ﷺ نوژیی لسه‌ر نه‌کردن پاشان نه‌وانه لا نه‌بران و نۆی تریان نه‌هیتنا، حمزه‌وه هر نه‌مایوه و لانه‌هه‌را، به‌و شتیویه پیغمبر ﷺ نوژیی لسه‌ر هه‌موویان کرد. به‌یه‌دی گیتراویتی- یه‌وه و ووتوویتتی: نه‌مه‌ه صحیحترین فرموده‌یه که له‌م بابدا هاتوه. وه هه‌دیسه‌که مورسه‌له.

پای زانیان به‌پیتی جیاوازی نه‌م فرمودانه جیاوازه، جا هه‌ندیکیان هه‌ردوو شتیوه فرموده‌کان وه‌نه‌گرن.

هه‌ندیکیان ته‌رجیحی هه‌ندی له‌و فرمودانه نه‌ده‌ن به‌سه‌ر هه‌ندیکی تریاندا.

له‌وانه‌ی به‌هه‌ردوو جزری فرموده‌که کار نه‌که‌ن نیسینوچه‌مه‌ه که کردن و نه‌کردنی به‌ دروست داناوه، وه ووتوویتتی: نه‌گه‌ر نوژیی لسه‌ر بکرتت چاکتره، وه نه‌گه‌ر نه‌شکرتت هر چاکه، که نه‌مه‌ش یه‌کیتکه له رپوایه‌ته‌کانی نه‌حمد.

نیسینو قه‌ییم نه‌و رایه‌یی به‌پراست داناوه ووتوویتتی: نه‌وه‌ی راست بیتت له‌م کیتشه‌یدا تیمام ئاره‌زوی خۆیه‌تی نوژیی لسه‌ر بکات یا نه‌یکات، چونکه نه‌سه‌رو رپوایه‌ت به‌هه‌ردوو شتیوه‌که هاتوه، نه‌مه‌ش یه‌کیتکی تره له‌رپوایه‌ته‌کانی نه‌حمد، نه‌وه‌ش گوته‌واتره به‌ به‌نه‌مای مه‌زه‌به‌که‌یه‌وه.

وه ووتوویتتی: نه‌وه‌ی دهر نه‌که‌وتت دهرباری شهیده‌کانی نوحود نه‌ویه که پیغمبر ﷺ کاتی ناشتینیان نوژیی لسه‌ر نه‌کردوون، چونکه هه‌فتاکس له نوحود شهیدکران و ناییتت شتیوا به‌شارتتوه‌وه نه‌زانوی نه‌گه‌ر نوژیی لسه‌ر کردبن.

وه هه‌دیسه‌که‌ی جاییی کوری عبه‌دوللا که فرمویتتی: نوژیان لسه‌ر نه‌کرا صحیح و سه‌ره‌هه، له‌کاتینکا عبه‌دوللای باوکیشی یه‌کیتک بوو له کوژراوه‌کان، که‌واته نه‌و له‌و باره‌یه‌وه ئاگادارتره له کسیتکی

ئەبو حەنىفە ئوروى و حەسەن و ئىبنو موسەيب ئەر رىوايەتەنە تەرجىح ئەدەن كە ئەلەين: نوژيان لەسەر كراوە، وە روتوويانە پىتويستە نوژى لەسەر شەھىد بىكرىت، بەلام مالىك و شافىعى و ئىسحاق و رىوايەتەك لە ئەحمەدەو پىتچوانەى ئەوانن، وە روتوويانە: شەھىد نوژى لەسەر ناكرىت.

شافىعى لە (الأم) دا راي خۆى تەرجىح ئەدات و ئەلەيت: رىوايەتەكان بە ئاشكرا واهاتوون وەك ئەوى بە چار بىبىندرىن لە چەند روىەكى موتەواتىرەو كە پىتغەمبەر ﷺ نوژى لەسەر كوژراوەكانى ئوھود نەكردووە، وە ئەوى ئەيگىزەنمەو كە نوژى لەسەر كەردوون و لەسەر حەمزە حەفتا (الله أكبر) كەردووە صحىح نىيە.

ئەوانەى بەم رىوايەتە بەرەنگارى ئەر حەدىسە صحىحانەيان كەردووە ئەبو شەرم بىبانگرىت، بەلام حەدىسەكەى عوقبەى كورى عامىر ئەو ھەر لە حەدىسەكەدا باس ئەكات كە دواى ھەشت ساڵ چووہ. ئەلەيت: ئەو ئەچىت پىتغەمبەر ﷺ چوويت بۆيان بپارىتەو و داوا لە خوا بىكات لىيان خۆش بىت، كاتىك زانىرەتى ئەجەلى نرىك بۆتەو، وە بەو كارەى ماڤ ئاوايى لى كەردون، ئىتر نايىتە بەلگەى نەسخ و سرىنەوى ھوكىمىكى سابت.

كەسىك لە جەنگدا بىرىندار بىكرىت و بىنىتەو:

ئەگەر كەسىك لە جەنگدا بىرىندار كراو پاشان چاك بۆو بە ئاسودەى ژيا، پاشان مرد، ئەو ھەرچەندە بە شەھىد دائىرنىت بەلام ئەبى بشۆرىت و نوژى لەسەر بىكرىت.

چونكە پىتغەمبەر ﷺ سەعدى كورى موعاڤى شۆرى و نوژى لەسەر كەرد دواى ئەوى كە مرد بەھۆى تىرىك كە درا لە دەمارى قۆلى و بىرى. جا بىردىيان بۆ مزگەوت و چەند رۆژىك ماىوہ، پاشان بىرىنەكەى دەمى كەردەو بە شەھىدى مرد، خوا لى رازى بىت.

بەلام ئەگەر بە بىرىندارى ماىوہو ژيانىكى نا ئاسودەى بىردە سەر، ھەر ئەوئەندە قەسى كەرد يا ئاوى خواردەو، پاشان مرد. ئەو ئەوكەسە ئاشۆرىت و نوژى لەسەر ناكرىت.

خاوەنى (مغنى) ئەلەيت: لەكاتى فەتەكانى شامدا، پىاوتك ئەگىزىتەو ئەلەيت: بە ئومىدى ئەوى ئامۆزاكەم گىيانى تىادا ماىت ئاوم بۆ بىرد تا بىدەمى، حارسى كورى ھىشام بىنى بە بىرىندارى. وىستەم ئاوەكە بىدەم بەو بىخواتەو. لەو لاوہ پىاوتك سەبرى نەكرد، ئىشارەتى بۆ كەردم كە ئاوەكە بىدەم بەو، چووم بىدەم بىنى، كەچى پىاوتكى تر لەو لاوہ سەبرى نەكرد، ئەوىش ئىشارەتى بۆ كەردم كە بىدەم بەو، ئەلەي: چووم بىدەمى كەچى يەكىكى تر لەو لاوہ سەبرى نەكرد ئەوىش ئىشارەتى بۆ كەردم بىدەم بەو يەكە. بەو شىوہە ھەموويان مردن كەسىان لە ئاوەكەيان نەخواردەو لە بەر ئەوى ترىان ئەلەيت: كەسىان نە شۆران و نە نوژيان لەسەر كرا، ھەرچەندە دوواى جەنگەكە مردن.

نوٹھ کردن لیسر کسینک که له (حد)دا بکوژرت :

کسینک که له (حد) تۆلهدا بکوژرتی و نوٹھی لیسر نه کرت، به پیتی نهوی بوخاری له جابیره نه گپرتنه که پیارتک له هۆزی نهسلم هات بۆ لای پیغمبیر ﷺ دانی بوهدا نا که زینای کردوه، پیغمبیر ﷺ پووی لئی وهرگپرا تا چوار جار لیسر خۆی نیعترافی کرد پیغمبیر ﷺ فرموی: نایا تۆ شیتی؟ کابرا وتی نه، فرموی ژنت هیناوه کابرا وتی: به لئی. پیغمبیر ﷺ فرمانی کرد بردیان بۆ شوئنی نوٹھی جهژن لهوی ره جیان کرد، لهوکاتهدا بمرده بارانیان نه کرد زۆری بۆ هات و ههلهات، پاشان گرتیانموه هتا مرد بمرده بارانیان کرد، پیغمبیر دهبراری به باشی دوواو نوٹھی لیسر کرد.

نه محمد وتوویتی: نازانین که پیغمبیر ﷺ نوٹھی نه کردینت لیسر هیچ کسینک جگه له خۆکوژو نه کسهی له غنیمت دزی کردینت.

نوٹھ کردن لیسر دزی تالانی و خۆکوژ و سرپیچی کهرانی تر:

جومهوری زانایان بۆ نهوه چون که نوٹھ نه کرت لیسر تهرمی نه کسهی دزی لهو سامان و ماله بکات که له جهنگدا نه گپرت (غنیمت)، وه نهوی خۆی بکوژرت، ههروهها نهوانی که سرپیچی فرمانی خوا نه کمن و نه مرن.

نهوی وتوویتی: قازی وتوویتی: بۆچونی تیکرای زانایان لیسر نهویه که نوٹھ بکرت لیسر ههموو موسلمانیک له تۆلهدا کوژرا، یا رهجم کرا، یا خۆی کوشت، یا مندالی زۆل بوو. وه نهوی له پیغمبیرهوه ﷺ نه گپرتنه که نوٹھی لیسر غنیمت دزو خۆکوژ نه کردوه لهوانه به بۆ سهرزنهشت بووینت، بۆ نهوی کس نهو کاره نه کات، وهک چۆن نوٹھی لیسر قهرزدار نه کردوه، وه فرمانی داوه به سهحابه نوٹھی لیسر بکمن.

نیبنوحزم وتوویتی: نوٹھ لیسر ههموو موسلمانیک نه کرت، چاک بیت یان خراب، له تۆلهدا کوژراییت یا له شهر ی نیوان دوو موسلماندا، یا لیسر ستم کردن و دهست درۆژی، جا نیمام و کسان ی تر نوٹھی لیسر نه کمن، وه ههروهها نوٹھ لیسر بیدهعه چی نه کرت بهمرجیک بهو بیدهعهی نهگه بشتبته سنوری کوفر، ههروهها کسینک خۆی کوشت بیت یا کسینکی تری کوشت بیت ههرجمنده خرابترین کس بیت لیسر زهویدا، بهمرجیک بهموسلمانی مردینت هر نوٹھی لیسر نه کرت، به پیتی فرمانه گشتی به کهی پیغمبیر ﷺ که فرمویتی: (صَلُّوا عَلٰی صَاحِبِکُمْ). واته نوٹھ لیسر هاوهله کمتان بکمن، موسلمانیش هاوهالی نیمهیه، خوی گموره فرمویتی: ﴿اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ﴾ (الحجرات/۱۰). واته: بهراستی باوهرداره کان ههموو برای یه کمن.

خوای گموره نه فرمویت: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾ (التوبة/۷۱). واته: پیاوان و ژنانی برودار دۆست و یاریده‌دهری یه‌کتن.

وه هدرکس بهرگری نویژ کردن بکات لیسر موسلمان نموه تاوانیکی گموره نه‌کات، وه تاوانبار زیاتر پیوستی به پارانهوی برا موسلمانه‌کانی هه‌یه وه‌ک له پیار چاک!!

به صحیحی هاتوره که پیاویتک له خدیبر نمریت، پیغمبر ﷺ نه فرمویت: (صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ إِنَّهُ قَدْ غَلُّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ). واته: نویژ لیسر هاره‌له‌کمتان بکمن نموه دزی لمو شتانه کردوه که له جنگی ریئی خوادا گیراوه.

نه‌لئ: کاتئ کدلو په‌له‌کمی گمراين مورویه‌کمان دۆزیموه تینیدا که دوو دره‌می نه‌ته‌هیتنا، وه به صحیحی هاتوره له عه‌طانه‌وه که نویژ نه‌کرتت لیسر مندالی زۆل، وه هه‌روه‌ها لیسر دایکی، وه لیسر نه‌فرین کمران (المتلاعین)، وه لیسر نمو کسمی له‌تۆلدا نه‌کوژرتت، وه لیسر ره‌جم کراو، وه لیسر نموی له جنگدا هه‌لدیتت و دوایی نه‌کوژرتت.

(عطاء) ووتویه‌تی: وازناهیتم له نویژ کردن لیسر کسیتک که ووتیبیتی (لا إله إلا الله) خوای گموره فرمویه‌تی: ﴿مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾ (التوبة/۱۱۳). واته: له‌دوای نموی بزبان ده‌رکوت که به‌راستی نموان دۆزه‌خین.

به‌صحیحی هاتوره که نی‌پراهمی نه‌خه‌عی ووتویه‌تی: هه‌رگیز موسلمانه پيشوه‌کان له سه‌حابو تابعین ریگری‌یان نه‌نه‌کرد له نویژ کردن لیسر هیچ کسیتک له نه‌هلی قیبله، وه نمو کس‌هش که خۆی بکوژرتت نویژی لیسر نه‌کرتت: هه‌روه‌ها ووتویه‌تی: سوننه‌ت وه‌هایه نویژ لیسر ره‌جم کراو بکری.

وه به صحیحی هاتوره له قه‌تاده‌وه ووتویه‌تی: کس نازام له زانایانی نی‌سلام دوری کردبئ لموی نویژ لیسر کسیتک بکات که ووتیبیتی: (لا إله إلا الله).

به صحیحی هاتوره له نی‌بنوسیرینه‌وه ووتویه‌تی: به کس نه‌گه‌یشتوم که نویژ کردن لیسر نه‌هلی قیبله‌ی به‌لاوه‌گونه بویتت.

له نمبوغالیبوه هاتوره ووتویه‌تی: به نمبی نومامه‌ی باهیلیم روت: پیاری عاره‌ق خۆر نویژی لیسر نه‌کرتت؟ ووتی: به‌لئ: به نومییدی نموی رۆژتک لیسر پیخه‌فینک پاکشاییت و ووتیبیتی: (لا إله إلا الله) و خوا لیتی خۆش بویتت.

به صحیحی هاتوره که حه‌سه‌ن ووتویه‌تی: نویژ نه‌کرتت لیسر هه‌رکسیتک که ووتیبیتی (لا إله إلا الله) و نویژی به‌ره‌و قیبله کردیتت، چونکه نویژ بۆ خۆی شه‌فاعه‌ته.

نویژ کردن لیسر کافر:

دروست نويه بؤ هيچ موسلمانيك كه نوٲ بكات لسمر هيچ بؤ باوه ٲنك، به ٲني فرموده‌ي خوي گموره: ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَيَّ أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّا تَأْتِي وَلَا تَقُمْ عَلَيَّ قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ (التوبة/٨٤). واته: هرگيز نوٲ لسمر كسيان مه كه كاتي كه نمرت وه لسمر گوره كه‌ي مموسته - بؤ نموي كه درعاي بؤ بكي - چونكه نموانه باوه ٲريان به خراو ٲنغممبمر كه‌ي نمبوره.

همروه‌ها فرموده‌ي: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَاللَّذِينَ ءَامَنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أَوْلَىٰ قُرْبَىٰ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَّهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ﴾ (التوبة/١١٣-١١٤). واته: نه نمبو بؤ ٲنغممبمر ﷺ و نمواني باوه ٲدار بوون، داواي لي بوردن بكن بؤ هاويش دانره كان بؤ خوا، باخمي نزكيشيان بووين، ٲاش نموي بزيان در كموت كه به راستي نه ملي دوزه‌خن، وه نمو داواي لي خوش بوونهي كه نيبراهيم كردي بؤ باوكي تمنها له لهبر نمو به لئنه بوو كه ٲيني دابوو، به لام كاتي بؤي ناشكرا بوو كه دوژمني خوايه، خؤي لي بهري كرد.

همروه‌ها نوٲ لسمر مندا له كانيشيان ناكريت، چونكه نموانيش حوكمي باوكيان بؤ دانمريت، مه گمر يه كئيكيان نه بيت كه نيمه خؤمان حوكم بدين به نيسلامه‌تي، بهم جوړه كه يه كئيك له دايلو باوكي موسلمان بوويت، يا بمرت، يا به ديل بگيرت به تمنها له باوكو دايك، يا له يه كئيكيان، نموه نوٲي لسمر نه كريت.

نوٲ كردن لسمر مردوي ناو گور:

دروسته نوٲ بگريت لسمر مردوو درواي ناشق له هر كاتيكدا بيت، با له ٲنش ناشتنيشيا نوٲي لسمر كرا بيت.

له ٲنشموه باس كرا كه ٲنغممبمر ﷺ لسمر شهيده كاني نوحود له درواي هشتم ساٲ نوٲي كردوه.

له زهيدي كوري سابتوه هاتوه فرموده‌ي: له گمل ٲنغممبمر ﷺ چوونه دره كاتي گه شتينه گورستاني به قيع گوريكي تازه مان بيني، ٲنغممبمر ﷺ ٲرسياري كرد نممه گوري كي به؟ ووتيان: گوري فلان نافرته، نریش ناسي بوه فرموي: نموه بؤچي ٲيتان رانه گدياندم كه مردوه؟ ووتيان: نمي نيرراوي خوا بهرؤو بويت و خوتبويت و له نيورهؤدا بوو، حزمان نه كرد نازارت بدين، فرموي: (لَا تَقْعَلُوا لِأَيْمُونَنَّا فِيكُمْ مَيِّتٌ مَا كُنْتُ بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ إِلَّا آذَنْتُمُونِي بِهِ فَإِنَّ صَلَاتِي عَلَيْهِ رَحْمَةٌ). واته: وامه كمن، هتا

من لَنَاوَاتَانِدَا بَم وَ كَسِيكْتَانِ مَرْد نِيَلَلَا نَاگَادَارْم بَكْمَن لِيْتِي چُونَكِه نُوِيژْ كَرْدَنِي مَن رِهْ حَمْدَتِه لَسْمَرِي.
 نَهَلِيْت: پاشان هاته سمر گۆرِه كَمُو نِيْتَمَشِي لِه دَوَايِعُوه رِيژْ كَرْدُو چَوَار (اللّٰهُ اَكْبَرُ) لَسْمَر كَرْد.
 نَهْ حَمْدُو نَسَائِي وَ بِيَهْقِي وَ حَاكْمُو نِيِينُو حِيْبِيَان گِيْرَاوِيَانْمَتْمُو، وَ نَهْم دَوَانِه بِه صَحِيحِي رِيَان دَانَاوَه.
 (تَرْمَذِي) وَ تَوِيْمَتِي: لَاي بَهْشِي زَرِي زَانَايَان لِه صَحَابِيُو كَسَانِي تَر عَمْمَل بُوِه كَرَاوَه، نَمُوَش قَسَمِي
 شَافِيَعِي وَ نَهْ حَمْد وَ نِيَسْحَاقَه.

لِه فَرْمُوودَه دَا هَاتُووَه كِه پِيْنَه مَبْر ﷺ نُوِيژِي لَسْمَر گۆرِ كَرْدُووَه دَوَاي نَمُوِي كِه يَارِهْ كَانِي پِيْتَش
 نَاشْتَنِي نُوِيژِيَان لَسْمَر كَرْدُووَه، چُونَكِه نَمُوَان كَسِيَان نَه نَمَاشْت هَمْتَا نُوِيژِيَان لَسْمَر نَه كَرْدَايِه.
 وَ لَمُوَدَا كِه يَارِهْ كَانِي نُوِيژِيَان كَرْدُووَه لِه گَهَلِيَا لَسْمَر گۆرِ بَه لَكَمِي نَمُوِه هَمِيَه كِه نَمُو نُوِيژِ كَرْدَنِه لَسْمَر
 گۆرِ تَايِبَت نِيِيَه بِه پِيْنَه مَبْر ﷺ.

نِيِينُو قَه يِيْم وَ تَوِيْمَتِي: نَهْم سُونَه تَانِه كِه (عَكْمَن) رَهْد كَرَاوَنْمَتْمُو بَم حَمْدِيَسِه (مَتَشَابِه) ه كِه
 دَه فَرْمُوِيْت: (لَا تَجْلِسُوا عَلَي الْقُبُورِ وَلَا تَصَلُّوا عَلَيْهَا). وَ اتَه: لَسْمَر گۆرِ دَا مَنِيْشْنُو نُوِيژِي بَعْرُو
 رُووَمَه كَمَن.

نَهْمَه فَرْمُوودَه يِه كِي صَحِيحَه، وَ نَمُو كَسَمِي كِه نَمُو قَسَمِي يِه فَرْمُووَه هَمْرُو خُوِي نُوِيژِي لَسْمَر گۆرِ
 كَرْدُووَه، جَا نَمُوِيَان وَ تَه كِه يِمْتِي وَ نَمُو هِيْشِيَان كَرْدَه كَمِي، لِه گَهَل نَمُو هَشْدَا هِيْچِيَان لِه گَهَل نَمُوِي تَرِيَان
 دَرَايِمْتِي نِيِيَه، چُونَكِه نَمُو نُوِيژِي كِه قَهْدَه غَمِي كَرْدُووَه بَعْرُو گۆرِ بَكْرِيْت، نَمُو نُوِيژِه نِيِيَه كِه لَسْمَر گۆرِ
 نَه كَرِيْت.

چُونَكِه نَهْمَه يَان نُوِيژِي جَه نَازِيْمُو تَايِبَت نِيِيَه بَه شُوِيْتِي كَمُو، بَه لَكُو كَرْدَنِي دَوُور لِه مَزْگَمُوْت چَا كَرِه
 لَمُوِي كِه لِه مَزْگَمُوْتَا بَكْرِيْت، كَمُوَاتَه نَمُو نُوِيژِي كِه لَسْمَر مَرْدُوَه كِه نَه كَرِيْت لَمْنَاو گۆرِه كَه دَا هَمْر لِه
 جَوْرِي نَمُو نُوِيژِيَه كِه لَسْمَر دَا رَمِيْتَه كَمِي نَه كَرِيْت، چُونَكِه هَمْر نَمُو نُوِيژِه مَبِيَسْتَه لِه هَمْر دُوو جِيْنَا كَه دَا،
 نِيْتَر جِيَاوَازِي نَرِيَه لَه نِيْتُوَان نَمُوِي كِه نَمُو مَرْدُوَه لَمْنَاو دَا رَمِيْتَه كَه دَا بِيْت لَسْمَر زَهْوِي يِه كِه، يَا خُوَد لَمْنَاو
 سَكِي زَهْوِي يِه كَه دَا بِيْت، بِه پِيْتَجُوَانَمِي نُوِيژِه كَانِي تَرُوَه، چُونَكِه نَمُوَان دَا نَمْرَاوِن بَعْرُو گۆرِ وَ لَمْنَاو
 گۆرِ سْتَان بَكْرِيْن، چُونَكِه نَمُو كَاَرِه نَه يِيْتَه هُوِي نَمُوِي كِه گۆرِ سْتَان بَكْرِيْتَه مَزْگَمُوْت. لِه كَاتِي كَه دَا پِيْنَه مَبْر
ﷺ نَه فَرِيْنِي لَمُوَانِه كَرْدُووَه كِه گۆرِ سْتَان نَه كَمَنَه مَزْگَمُوْت. نِيْتَر نَمُوِه لِه كُوِي يِه كِه نَه فَرِيْنِي كَرْدُوِه لَمُو
 كَسَمِي نَمُو كَاَرِه نَه كَات وَ تَر سَا نَدُوِيْمَتِي؟ وَ رَايِگَه يَانْدُوَه كِه نَمُوِي نَمُوِه بَكَاْت خِرَاطِرِيْنِي خَه لَكِه وَ لَك
 نَه فَرْمُوِيْت: (إِنَّ مِنْ شِرَارِ النَّاسِ مَنْ تُدْرِكُهُمُ السَّاعَةُ وَ هُمْ أَحْيَاءُ، وَ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْقُبُورَ مَسَاجِدَ). وَ اتَه:
 خِرَاطِرِيْنِي خَه لَك نَمُوَانَمَن كِه رَوُژِي دَوَايِي رِيَان بَه سَمْرَدَا دِيْت وَ نَمُوَان زِيْنْدُوون، هَمْرُو هَا نَمُوَانَمِي كِه گۆرِهْ كَان
 نَه كَمَنَه مَزْگَمُوْت، وَ نَهْمَه لِه كُوِي كِه خُوِي چَه نَدِيْن جَار نَمُو كَاَرِه كَرْدُوِه؟

نُوِيژِ كَرْدَن لَسْمَر نَادِيَار (غَاثَب) :

دروسته نوټز بکړیت لسم ناديار له ولایتیکی ترهه، جا ولایتکه دور بیت یا نزيك وه که یه که، وه نبيت نوټز کمه که بهره قیبله بوستیت با نو ولایتی که نادياره کمی تیدایه له لای قیبله شوه نبيت، پاشان نوکسه نبيت تهیتي و (الله اکبر) نکات، وه نوې لسم مردوی حازر نیکات. به پتی نوې (جماعة) له نهبو هورپه روه نهگيرنوه که پیغمبر ﷺ هوالی مردنی نهجاشی به خه لک راگه یاند، نوټزهی که مردبو، وه خه لکه کمی هینایه دهر بؤ نوټزگه و ریزی کردن و چوار (الله اکبر)ی کرد.

نبيتو حزم و توویتی: نوټز لسم مردوی ناديار (غائب) به جماعت و تاک نه کړیت، وه پیغمبر ﷺ له گمل یاره کانیدا به جماعت نوټزی لسم نهجاشی کردوه خوا لی پی رازی بیت له کاتیکدا نو له سرزوی حبه شه مردبو، همروه ها یاره کانشی بهریز له دوايموه نوټزیان کردوه، نم کارش نبيجاعتیکه له انوه که دروست نريه کس لی لابتات، به لام نبيو حنیفو مالیک پیچوانی نمون، و به لگه یه کیشیان نويه پشتی پی به ستریت.

نوټز کردن لسم مردو له مزگوتدا:

قدیناکه نوټز لسم مردو بکړیت له مزگوتدا نه گم مترسی پیس بونی مزگوتکه نبيت، به پتی نوې موسليم له عایشه نهگيرتتوه فرموویتی: پیغمبر ﷺ له مزگوتدا نبيت نوټزی نه کرد لسم سوهیلی کوری بهیضا.

صحابه نوټزیان لسم نبي به کرو عومر کردوه له مزگوتدا، پی نوې کس نینکاری نو کاری کردیت، چونکه نویش نوټزیکه وه نوټزه کانی تر.

به لام نوې که مالیک و نبي حنیفه نه لین کراهتی هیه و به لگه شیان نو فرموده یه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (مَنْ صَلَّى عَلَيَّ جَنَازَةً فِي الْمَسْجِدِ فَلَا شَيْءَ لَهُ). واته: هرکس له مزگوتدا نوټز لسم ترمینک بکات هیچ پاداشتی بؤ نيه.

نم فرموده یه له لایه کمه به کرده ی پیغمبر ﷺ و نصحابه کان به رنگاری کراوه له لایه کمی تریشوه زه عیفه.

نه حمدی کوری حنبعل و توویتی: نم فرموده یه لاوازه چونکه صالحی مولای تموممه به تمینیا هیناویتی، که نویش لاوازه.

زانایان نم فرموده یان به صحیح داناره و توویانه: نوې له نسخه صحیحه بناویانگه کمی سوننی نبي داودا هاتوه بم له فزه یه: (فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ) واته: هیچی لسم نبيت له تاوان، نک نوې هیچ پاداشتی بؤ نبيت.

ئىبنوقەيىم ووتتويەتى: نوپۇز كۆرۈن لىسىر مردوو لە مزگوتدا لە رەفتارى پىنغەمبەر ﷺ نەبوو، بەلكو لە دەرەوى مزگوتدا نوپۇزى لىسىر مردوو كەردو، مەگەر مەغزەرەتەيك بويەت. هەندەيك جار نوپۇزى لىسىر مردو كەردو لە مزگوتدا، وەك چۆن لىسىر ئىبنو بەيضا كەردويەتى. وە هەردو كارەكەش دوستن، بەلام چاكتەر وەهايه لە دەرەوى مزگوتدا بكتەت. نوپۇز كۆرۈن لىسىر تەرم لەناو كۆرستاندا:

جومهورى زانايان ئەلەين: كەراھەتى هەيه نوپۇز لىسىر تەرم لە ناو كۆرستاندا بكتەت. وە ئەو قەسيە لە عەلى و عبدوللەي كورپى عەمر و ئىبنو عەبباسو گىرراو تەو.

(عطاء) و نەخەى شافىعى و ئىسحاق و ئىبنومونذيريش بۇ ئەو چوون. بە پىتى فەرمودەى پىنغەمبەر ﷺ كە فەرمويەتى: (الأرضُ كُلُّهَا مَسْجِدٌ، إِلَّا الْمَقْبِرَةَ وَالْحَمَامَ). واتە: زەوى هەمووى مزگوتو نوپۇزى تىدا ئەكەرتت جگە لە كۆرستان و گەماو.

لە رىوايەتەيكى ئەحمەدا: نوپۇز كۆرۈن لىسىر مردوو لە كۆرستاندا قەيناكە، چوئە پىنغەمبەر ﷺ نوپۇزى لىسىر كۆر كەردو لە كۆرستاندا، وە ئەبو هوپەرە نوپۇزى لىسىر عائىشە كەردو لە ناو كۆرستانى بەقەيدا، ئىبنو عومەرىش ئاگادار بوو، وە عومەرى كورپى عەبدولعەزىزىش كەردويەتى.

دروستى نوپۇزى ئافرەت لىسىر تەرم:

دروستە بۇ ئافرەت نوپۇز بكات لىسىر جەنازە وەك پىار، جا بەتەنھا بىكات يا لە گەل كۆمەلدا وەك يەكە.

عومەر خواي لى پازى بىت چاوەروانى ئومو عبدوللەي كەرد هەتا نوپۇزى لىسىر عوتبە كەرد، وە عائىشە فەرمانىدا سەعدى كورپى ئەبى وەققاص بەهتەن بۇ ئەوى نوپۇزى لىسىر بكات. وەنەبووى ووتتويەتى: وە ئەبىت جەماعتىش سونەت بى بۆيان وەك نوپۇزەكانى تە.

حەسنى كورپى صالح و سوفيانى ئومو و ئەحمەدو حەنەفىيەكانىش ئەو رايەيان هەيه، وە مالىك ئەلەيت: ئەبى بەتەنھا نوپۇزەكە بگەن نەك بەجەماعت.

لەپىشتەرىن كەس كە لىسىر مردوو نوپۇز بكات:

زانايان جىاوازيان هەيه لەودا كە كى لە پىشتەرە بە ئىمامەت لە نوپۇزى مردودا، جا ووتراو: لەپىشتەرىن كەس بۇ ئىمامەت سەرپەرشتى كەرى مردوو كەيه، پاشان ئەمە، لەپاشاندا باوك و باپەران، لەپاشاندا كورپو كورەزاو بەرەوخوار، پاشان نەزىكتەرىن خەزىمى پەشتى، مالىكى و حەنبەلىيەكانىش بۇ ئەو چوون، وە ووتراو لەپىشتەرىن كەس باوكە، پاشان باپەرە، پاشان كورپو پاشان كورەزا، ئىنجا برا. لە پاشاندا برازا لە پاشاندا مام، پاشان ناموزا، بە پىنى تەرتىبى خەزىمەتە. ئەمەش بۇچونى شافىعى و ئەبو يوسەفە.

بژچونی نمبو حنیفه و موحهمدی کوری حسمن نوهیه که والی له پیشتین کسه نه گمر ناماده بوو پاش نو قازی، پاش نو نیمامی نو شوینه، پاش نو سرپرستی کبری ژنی مردوه که، پاشان به پتی نزیک خزمایه تی، جگه له بارک که ده بیت پیش کوری مردوه که بخرت نه گمر هر دو کیان ناماده بوون.

هلگرتنی ترمو بردنی بژ گۆرستان

له هلگرتن و بردنی جهنازه دا چهند شتیکی شرعی ههیه باسیان نه کهین:

۱- بهرئ کردنی مردوو هلگرتنی بژ گۆرستان کارتیکی مشروعه، وه سونعت وه هایه هلگرتن به دوری تابوته که دا بسوریتمه و له ههموو لایه که وه هلئ بگرت. نیبنوماجو به بهقی و نوبوادی طه یالیسی له نیبنومه سهوده وه نه گیترنه فرمویته: هرکس ترمیتی هلگرت با هر جاره شان بداته ژنر لایه کی، چونکه نو کاره سونعت^(۱)، پاشان نو کسه ناره زوی خزیتمی دوی نوهی له ههموو لاکانی یوه هلئ گرت دووباره نه کاتمه یا وازی لی نه هیتی، وه له نبی سعیده وه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (عُودُوا الْمَرِيضَ، وَأَمْسُوا مَعَ الْجَنَازَةِ تَذَكُّرُكُمْ الْآخِرَةَ) رواه أحمد ورجاله ثقات. واته: سر له نه خویش بدن و له گمل جهنازه دا برۆن چونکه برۆن دویستان بیر نه خاتمه.

۲- په له کردن له بردنه کی، به پتی نوهی جهماعت له نبی هوره یه وه نه گیترنه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ فَإِنَّ تَكُ صَالِحَةً فَخَيْرٌ تَقْدَمُونَهُ إِلَيْهِ، وَإِنْ تَكُ سَوِيًّا ذَلِكَ فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ). واته: په له جهنازه بکن نه گمر چاک بیت چاک له گه لدا نه کن، و نه گمر وانبوو شپرتک له کۆل خۆتان نه خن.

نه حمد و نسانی و جگه له وانیش نه گیترنه له نبی به کره توه که ووتویته: نه گمر چاوت لیمان نبوو چۆن له گمل پیغمبردا نمرۆشترین به په له، هر وه ک لۆقه مان به ترمه که بکر دایه وابوو. بوخاری له (التاریخ الکبیر) دا نه گیترنه که پیغمبر ﷺ نوهنده په لهی کرد هتا نه عله کافان بچرا نو برۆنی سعدی کوری موعاذ مرد.

خاوهنی (فتح) ووتویته: سر نه خجام نوهیه که په سنده په له له ترم بکرت بژ بردنی بهرو گۆرستان، به لام به صرچیک خیرایه که وانیه شتیکی خراب به سر مردوه که دا بیتت یا بیتت بارتکی گران به سر شانی هلگرتن کانه، یا نهوانی له گه لیا نرۆن، هتا نوهی مهبسته له پاکو خاوتنی و نه زیت نه کردنی موسلمان له دست نه چیت.

(قرطبی) ووتویته: مهبستی فرمووده که نوهیه که مردوه که له ناشن دوا نه خرت، چونکه له سر خۆ رۆشتن لهوانیه بیتت هۆی شانازی کردن و ده مار زلی.

(۱) نه گمر صهابی بلیت: نو شته سونعت حوکی (رفع) بهر زکردن نوهی ههیه بژ پیغمبر ﷺ.

۳- رژیشتن له بمردهم و درواو لای راست و لای چپیی ترمه کوهو نریک بوونوه لیتی. وه زانایان جیواوزیان هدیه لهسر نموی له کام لایانموه نمیت.

بهشی زژی نههلی عیلم نمویان ههلبژاردوه که رژیشتن له پیش ترمهوه چاکتره، چونکه پیغمبهر ﷺ و نموبه کروه عومر له پیش ترمهوه نمرژیشتن. نهحمدهو خاوهن سونمه کان گیتراویانمتهوه. حنه فی به کان رایان وایه که مردو نیتزه کان له دوای ترمه کوه برژن باشتره، چونکه له فرمانی پیغمبهرهوه ﷺ وا دهرده کموت، وه شوتن کموتو نموکسهیه که له دوایموه نمورات.

نهنسی کورپی مالیک رای وایه که هممو لایه کان وهک یهکن، به پیتی نموی له پیشموه باس کرا که پیغمبهر ﷺ فرمویمتی: (الرَّكِبُ يَسِيرُ خَلْفَ الْجَنَازَةِ، وَالْمَاشِي يَمْشِي خَلْفَهَا وَأَمَامَهَا وَعَنْ يَمِينِهَا وَعَنْ يَسَارِهَا؛ قَرِيبًا مِنْهَا). واته: سوار له دوای ترمهوه نمورات، پیادهش له دوارهوه له پیشموه و لای راستموه لای چپموه نریک لسیموه نمورات.

وا دهرده کموت هممو رایه کان جزیان نمیتتموه، وه نموه لهو جیواوزی به رهوایانهیه که پیتوسته بهسهختی نهگرت.

له (عبدالرحمن)ی کوری نمبازه هاتوره که نموبه کروه عومر پیش نه کموتن، بهلام علی دوای ترمه نکوت، پزیان روت: نموان پیش نه کموتن، فرمووی: بهراستی همردوکیان نهیان زانی که رژیشتن له دوای ترمهوه چاکتره له رژیشتن له پیشیموه، وهک چاکیتی نیوان نوژی جماعت و تاک، بهلام نموان کارناسان و لهبر کارناسانی بز خه لک نهمدیان نه کرد. بهیهقی و نیبنوئیمی شهبه گیتراویانمتهوه. (حافظ) ووتویمتی: سهنده کی (حسن)ه.

بهلام جوهموری زانایان بهرپی کردنی مردو به سواری به کهرامت دانمیتن، مهگرمه معزهرهت همیت، بهلام دوای ناشتنی و کاتی گهرانموه بهدروستیان داناره بهبن کهرامت، به پیتی نموی نمویان نهگرتتموه که پیغمبهر ﷺ لهگمل ترمیتکدا بوو ولاغیتکیان بز هیتنا سواری بیت، سواری نمبو بهلام کاتی گهرانموه ولاغیتکیان بز هیتنایموه سواری بوو، لهو بارهیموه پرساریان لسی کرد فرمووی: (إِنَّ الْمَلَائِكَةَ كَانَتْ تَمْشِي فَلَمْ أَكُنْ لِارْكَابِ وَهُمْ يَمْشُونَ، فَلَمَّا ذَهَبُوا رَكِبْتُ) رواه أبو داود والبيهقي والحاكم وقال: صحيح على شرط الشيخين. واته: بهراستی فرشته کان به پیادهیی نمرژیشتن نه نمبو من سواریم و نموان پیاده، بهلام کاتی رژیشتن سواری ولاغه که بووم.

همروهها پیغمبهر ﷺ لهگمل ترمی نیبو ده حداحدا به پیاده نمرژیشت، کاتی گهرانموه سوار نهسپیک بووو. (ترمذی) گیتراویمتهوه وه ووتویمتی: (حسن صحیح).

نیتر ووتنی ثموه کی سورای کراهمتی هدیه پیچوانهی نو فرموده یه نیبه که نه فرمویت: (سوار له دوای ترمه کموه بروات) چونکه نمیت پیغمبر بۆ ثموه فرمویت کسورایش دروسته به لام کراهمتی هدیه.

حده فی به کان رایان رایه که سواری خراب نیبه هرچنده به پی رویشتن چاکتره، نه گمر هویه نمیت، وه سونمه سوار له دوای جمنازه بروات له بهر نو حدیسی باس کرا.

(خطابی) ده براری سواری و توویته: نه مزانیوه زانایان جیاواریان همیت له وه دا که نمیت سوار له دوای ترمه بروات.

نو شتانهی کراهمتی هدیه له گمل ترمه بکریت:

کراهمتی هدیه له کاتی ناماده بوونی ترمیکدا یه کیک له کارانهی خواره بکریت:-

۱- بهرز کردنوهی دهنگ بهیادی خواو قورنان خونندن و شتی تر، نیبو مونذیر و توویته: له قهسی کوری عوباده ریوایه تمان کرده که و توویته: یاره کانی پیغمبر ﷺ بهرز کردنوهی دهنگیان له سن کاتدا لا ناخوش بوو: کاتی ناماده بوونی ترم، کاتی یادی خوا، وه کاتی جنگ.

سه عیدی کوری موسیباو سه عیدی کوری جوبه یرو حسن و نه خعی و نه حمدو نیسحاق لایان ناخوش بووه کسک له دوای ترمیکوه بویبو و تابه: داوای لی خوش بوونی بۆ بکن. نوزاعی و توویته: ثموه (بدعه) داهینراوه.

(فضیل) ای کوری عمر و توویته: نیبو عمر له دوای ترمیکوه نه رویشتن گونی لی بوو کابرایه کی ووت: داوای لی خوش بوونی بۆ بکن، نیبو عمر پی فرمو: خوا له تو خوش نمیت. نوهی و توویته: بزانه راست نوهیه که پیشینان لسه ری بوون، نوبش بی دهنگی به کاتی رویشتن به دوای ترمه، وه ناییت دهنگ بهرز بکرتمه به خونندن قورنان و یادی خوا کردن، چونکه ثمو شتویه بۆ دلی ثمو کسمو نارامتره و زیاتر بی لای ثمو شتانه نمیت که په یوندهی به جمنازه کموه هدیه، وه هر ثموهش پیوسته لهو حالته دا، جا نم قسه دیش همقو راسته، نیتر به زوری ثمو کسانه که پیچوانهی نه کمن فریو مه خو.

ثموه که نه زانه کان ثمی کمن بهوهی که قورنان نه خونتن لسه جمنازه درژی نه کمنوه مانای ووشه کان نه گزین، ثموه حرامه به نیجماعی زانایان.

شیخ محمد عبده فتوایه کی هدیه، ده براری بهرز کردنوهی دهنگ بهیادی خوا، و توویته: یادی خوا کردن به دهنگی بهرز له بردهم ترمه کدا له (الفتح) دا هاتوه له بابی جمنائیزدا: که کراهمتی هدیه کسک له دوای ترمه بروات و دهنگی به یادی خوا بهرز بکاتمه، وه نه گمر کسک ریستی یادی خوا بکات با له بهر خوویه بی دهنگ هله برین یادی بکات، چونکه ثمو دهنگ هله برینه کارنکی تازه داهینراوه

نه لسه رده می پیغمبردا ﷺ کراوه، نه لسه رده می یاره کانیدا، وه نه لسه رده می شوین کھوتوانی له صحابی و تابعیندا، لهبر نموه پیوسته بهری نم کاره بگیری.

۲- ناییت ناگر دوای جهنازه بخریت:

چونکه نمر کاره کاری سهرده می نه فامییه.

(ابن المنذر) و توریته می: هرچی زانستی لیوه لهبر کراوه له زانایان نمر کاره یان لا خراپه.

به یهقی و توریته می: له وه سیتمی عانیشمو عوباده ی کوری صامت و نمبوهوره یهروبو نمبو سه عیدی خوردی و نه سمائی کچی نمبو به کردا رهزای خویان لئی بیت هاتوه که فرمویانه: شوین تهرمه کم مه کمون به ناگروه، وه نیبنو ماجه ریوایته می کرده که نمبو موسای نمشعمری کاتیک له سهره مرگدا بووه فرمویته می: به ناگرو بخور شوینم مه کمون بۆ سر قبران. و تیان: شتیکتان لمر باره یهوه بیستوه؟ فرموی: به لئی له پیغمبرم ﷺ بیستوه^(۱).

به لام نه گمر ناشتنه که له شهودا بوو پیوستی به رونائی هه بوو نو کاته خراپ نییه.

(ترمذی) له نیبنو عبباسوه نه گپرتمه که پیغمبر ﷺ شهوتک بۆ ناشتنی ترمیتک چوه ناو

گۆرتکمه چراهه کیان بۆ داگیرساند، وه و توریته می: حدیسه که ی نیبنو عبباس (حسن)ه.

۳- دانیشتنی شوین کھوتوانی پیش دانانی تهرمه که لسه زوی:

بوخاری و توریته می: هرکس شوین ترمیتک بکویت بادانه نیشت ههتا تهرمه که لسه شانی

پیاره کان دانه نرت، وه نه گمر کسیتک دانیشته بوو نمبی هه لبسینرت.

پاشان له نمبی سه عیدی خودری یهوه نه گپرتمه که پیغمبر ﷺ فرمویته می: (اِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ

فَقُومُوا. فَمَنْ تَبِعَهَا فَلَا يَقْعُدْ حَتَّى تُوَضَّعَ). واته: نه گمر ترمیتکتان بینی هه لسنه سه رین، جا هرکس

شوینی کھوتبیت ههتا دانه نرت با دانه نیشت.

ریوایته کراوه له سه عیدی مهقبوری یهوه له باوکی و توریته می: بهدوای ترمیتکمه نه پزیشتن کاتن

گه یشتینه گۆرستانه که نمبو هوهره یه دهستی مهروانی گرت و دانیشتن پیش نموی تهرمه که دانه نرت، نمبو

سه عید خوا لینی رازی بیت هات و دهستی مهروانی گرت و پئی فرموو: هه لسه، سویند به خوا نمبو

هوهره نهزانیته که پیغمبر ﷺ نموی لئی قهدهغه نه کردین، نمبو هوهره یه فرموی: راست نه کات.

حاکم گپراوه می یهوه و نه مهشی بۆ زیاد کردوه نه لیت: کاتن نمبو سه عید به مهروانی ووت هه لسه،

هه لسا ووتی: بۆچی هه لته ساندیم؟ نه ریش حدیسه که ی بۆ باس کرد، پاشان مهروان به نمبو هوهره یه

فرموو: چی رتی لئی گرتی پتم رابگه یه نیت؟ فرموی: تۆ پیتشوا بویت و دانیشتی، منیش دانیشتم

(۱) له نیسناده که ی نمبو حمیری می مولای موغاری به هیه که نه ناسراوه.

له‌گه‌لتا؛ نهمش بۆچونی به‌شی زۆری صحابه‌و تابعی‌به‌کان و حنفی‌به‌کان و حنبه‌لی‌به‌کان و نوزاعی و نيسحاقه.

شافعی‌به‌کان نه‌لین: دانیشتی بۆ مردونیه‌کان پیش دانانی تهرمه‌که کهراهدتی نی‌یه. به‌لام لاسر نه‌وه رینکن که هرکس پیش تهرمه‌که بکویت و هتا نه‌گه‌نه لای دابنیشیت قیناکه، (ترمذی) ووتویه‌تی: له هندی له زانایانی صحابه‌وو له کسانێ تریشوه گێردراوه‌توه که نه‌وان پیش تهرمه‌که نه‌گه‌بشتنه سهر گۆره‌کهو دانیشتن.

نهمش قسه‌ی شافیعی‌یه: کاتیک تهرمه‌که هات و نه‌و دانیشتیوو با له به‌ری هه‌لنسیت. وه له نه‌حمده‌وه هاتوه که ووتویه‌تی: نه‌گهر هه‌لسا عه‌بیبی لێ ناگرم، نه‌گهر هه‌لش نسا نه‌وه قیناکه.
 4- هه‌لسان له‌بهر جهنازه له کاتی تی‌په‌ربوونیدا:

به پنی نه‌وهی نه‌حمد نه‌گێرتتوه له راقیدی کورپی عه‌مری کورپی سعدی کورپی موغازه‌وه که ووتویه‌تی: حازری تهرمیکی به‌نی سه‌لمه‌ه بووم، جا که تهرمه‌که‌یان هینا هه‌لسام، نافیعی کورپی جو به‌یر وتی: دانیشه من نیستا شتیکت له‌م باره‌یه‌وه بۆ نه‌گێرمه‌وه که به‌لگه‌یه: مه‌حمودی کورپی حاکی زورقی بۆی گێرامه‌وه که گوتی له عه‌لی کورپی نه‌بی طالب بووه خوا لێ‌ی رازی بیته فرمویه‌تی: پی‌نهم به‌یر ﷺ فرمائی پی نه‌کردین که له به‌ر تهرم هه‌لسین نهمش هه‌لنسا. پاشان خۆی وازی نه‌وه هینا و هه‌لنه‌ستا، وه فرمائی به نهمش کرد که هه‌لنستین. موسلیم به‌م له‌فهزه هیناویه‌تی: بی‌نیمان پی‌نهم به‌یر ﷺ هه‌لنستا نهمش هه‌لسان، جا نه‌و دانیشتی نهمش دانیشتن، واته: له‌بهر جهنازه.

(ترمذی) ووتویه‌تی: هه‌دیه‌که‌ی عه‌لی حه‌سه‌ن و صه‌حیحه، چوار تابعی تیدا به‌یک له به‌کی نه‌گێرنه‌وه، وه لای هندی له زانایان کار به‌وه نه‌کرت.

شافعی نه‌لینت: نه‌وه راستترین شته که له‌و باره‌یه‌وه هاتوه.

نهم هه‌دیه‌هه‌ ناسخی هه‌دیه‌که‌ی به‌که‌مه که نه‌فرمویه‌تی: (إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا). واته: کاتی تهرمیکتان بی‌نی له‌بهری هه‌لسن.

نه‌حمد ووتویه‌تی: نه‌و کهسه نارزه‌وی خۆیه‌تی هه‌لنسیت یان نا، وه به‌لگه‌شی نه‌ویه که له پی‌نهم به‌روه گێراویانه‌توه که له پیشه‌وه هه‌لنسا پاشان هه‌لنه‌نسا. نيسحاقی کورپی نی‌په‌هیمیش وه‌های ووتوه، وه له‌گه‌ل نه‌حمد و نيسحاقی کورپی حه‌یب و نی‌بنوماجیشون له مالیکی‌به‌کان رینکن لاسر نه‌وه.

نه‌وهی ووتویه‌تی: هه‌لبێ‌ترراو له‌وباره‌یه‌وه نه‌ویه که هه‌لسان له به‌ر تهرم په‌سه‌نده، خاوه‌ن مه‌زه‌ب و (هتولی) اش ههر نه‌وه نه‌لین.

ئىبنو حزم و توتوبهتى: هر كس ترمىكى يىنى پىسەندە لە بەرى ھەلئىست، نەگەر ترمى بىن بىروايە كىش بىت ھەتا دائىرەت يا تى ئەپەرت، يان دواى كەوت، جا نەگەر ھەلئىش نەسەت قەيناكە، ئەوانى ئەلئىن پىسەندە بەلگەيان ئەويە كە جماعت لە ئىبنو عومەرەو لە عامىرى كورى رەببەو نەگىر نەو كە پىغەمبەر ﷺ فرموبەتى: (إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا لَهَا حَتَّى تُخَلَّفَكُمْ أَوْ تُوضَعَ). واتە: نەگەر ترمىكتان بىنى لە بەرى ھەلئىن ھەتا تى ئەپەرت لى تان يا دائىرەت.

لە لای ئەھمەد ھاتووە: ئىبنو عومەر ھەر ترمىكى ئەبىنى لە بەرى ھەلئىسا ھەتا تى ئەپەرت، وە بوخارى و موسلىم لە سەھلى كورى حونەف و قەيسى كورى سەعدەو نەگىر نەو كە ھەردەكیان لە قەسىە دانىشتەبون، ترمىكتان بەلایاندا تىپەراندا، ئەوانىش ھەلئىسان، پىريان و ترا: ئەو جەنازە لە ئەھلى زىمە بوو. و تىيان: پىغەمبەر ﷺ ترمىكى بەلادا تىپەرت ھەلئىسا، و تىيان: ئەو ترمى جوولە كە بوو. فرموى: (أَوْلَيْتَ نَفْسًا) ئايا ئەرىش نەفسىك نەبوو؟

لە لای بوخارى لە ئەبى لەبىلاو ھاتووە و توتوبەتى: ئىبنو مەسعود و قەيس لە بەر ترم ھەلئىسان، وە حىكەت لە ھەلئىسان ئەويە: كە لە رىوايەتى ئەھمەد و ئىبنو حىببان و حاكىم دا ھاتووە لە حەدىسى عەبدوللاى كورى عەمرەو بەمەرفوعى: (إِنَّمَا تَقُومُونَ إِعْظَامًا لِلَّذِي يَقْبِضُ النَّفْسَ). واتە: تەنھا بۆ ھەلئىسن لەبەر گورەبى ئەويە گىانەكان نەكەش، وە لە رىوايەتەكەى ئىبنو حىبباندا ھاتووە ئەفرموت: (إِعْظَامًا لِلَّهِ تَعَالَى يَقْبِضُ الْأَرْوَاحَ). واتە: لەبەر گورەبى خوى گورە كە گىانەكان نەكەشەت.

بەكورتى ئەلئىن: زانايان لەم كەشەبەدا جىوازىيان ھەبە ھەندىكتيان بۆ ئەو چوون كە كراھەتى ھەبە ھەلئىسان لەبەر ترم، وە ھەندىكتى ترىان بۆ ئەو چوون كە پىسەندە، وە ھەندىكتى ترىان رايان واپە ھەر كس ئارەزووى خۆبەتى ھەلئىسەت يان نا، وە ھەربە كەيان بەلگەو بۆ چوونى خۆى ھەبە.

موكەللەفەش بەرامبەر ئەم رايانە چى پى دلتيا بو ئەتوانت ھەلى بۆرت. — وە خواش زانارە —.

۵- رۆشتى ئاھەتاتان بە شوین ترمدا:

بەپىنى حەدىسى ئوموعەطیە كە و توتوبەتى: لىمان قەدەغە كرابو شوین ترم بکەوین، بەلام زۆريان لى نە ئەكردین^(۱)، ئەھمەد و بوخارى و موسلىم و ئىبنو ماجە گىرارانەتەو.

(۱) حافظ لە (فتح) دا ئەلئىت: واتە زۆريان لى نەكردین كە نەچىن، وەك چۆن لە شتە قەدەغە كراوەكانى تردا زۆريان لى نەكردین، وەك ئەويە بلىت بە كراھەتیان داننا شوین ترم بکەوین بى ئەويە حەرامى بکەن، وە (قرطبي) و توتوبەتى: روالئى قەسەكى ئومو عەطیە ئەويە ئەو كراھەتە كراھەتى تەنزىبە، وە جەماوەرى زانايانىش ھەر ئەو ئەلئىن.

له عبدوللای کورپی عمرهوه هاتوه ووتوبهتی: جارتک له خزمستی پیغمبهردا ﷺ نهریشتین، نافرهتیکی بینی باوره پناکهین ناسیییتی، کاتی بهروه رینگاکه ریشتین پیغمبهر راوستا هتا پیمان گهشت، سهیرمان کرد فاتیمهیه خوی لئ رازی بیت، پیغمبهر ﷺ فرموی: فاتیمه چی توی له مالتوه هیناوتهدهر؟ وتی: هاتم بز نم ماله بهزهیم پیراندا هاتوه سرهخوشیم لئ کردن، فرموی: لهوانهیه گهیشتیته گورستانهکه؟ وتی: پنا بهخوا من لهوانه بم مردوهکم گهیاندیته گورستان له گهلیاندا، چونکه گویم لیت بووه لهو بارهیهوه چیت باس کردوه، فرموی: نهگهر بگهیشتیته گورستان بههشتت نهندی هتا باپیرهی بارکت نهی دیبایه. نهحمدو حاکم و نسانی و بدیهقی گپراویانهتوه.

زانایان تانیمان لهم همدیسه داوه ووتویانه راست نییه چونکه له سمندهکهیا رهبعی کورپی یوسف هدیسه همدیسی لاوازه همدیسی مونکری لا هدیسه.

نیبنوماجه و حاکم نهگپرنهوه له موحهمدی کورپی حنهفیهوه له عدلیهوه خویان لئ رازی بیت ووتوبهتی: پیغمبهر ﷺ هاته دهر بینی کومهلک نافرته دانیشتون فرموی: چی نیوی دانیشاندروه لیره؟ وتیان: چارهروانی ترمیک نهکین، فرموی: نیوه ئی شوژن؟ وتیان: نه، فرموی: ئی هلی نهگرن؟ وتیان: نه، فرموی: ئی ئی نیژن له گهلیان؟ وتیان: نه، فرموی: ده به گوناوهه بگپرنهوه نهک به پاداشتهوه.

له نیسنادهکهیدا دیناری کورپی عومر هدیسه نهبو حاتم ووتوبهتی: پیارکی مشهورو ناسراو نییه، نهزدی ووتوبهتی: واز لئ هینراوه: خلیلی له نیشادا ووتوبهتی: دروزنه. نهوش مذهبی نیبنومهسعودو نیبنوعومرو نهبوتمامو عایشو مسروق و حسن و نهخعی و نهوزاعی و نیسحاق و حنهفیهکان و شافیهیهکان و حنهفلیهکانه.

مالیک بهلای نهوه مدیلی هدیسه که دروسته، نهمش قسی خلیکی مدینهیه، وه بهلگی دروستی نهویه: که نیبنونبی شهبه له رینگای (عمدای کورپی عمری کورپی عدطانهوه له نبی هوریهوه نهگپرنهوه که پیغمبهر له گهلی ترمیکدا بوو، عومر ژنیکی بینی دهنگی دا، پیغمبهر ﷺ فرموی: وازی لئ بهتئی ئی عومر... نم همدیسه نیبنوماجو نسانی لهم رووه تخریبیان کردوه، وه رینگایهکی تری هدیسه له محمدی کورپی عمری کورپی عدطانهوه له سهلمی کورپی نهزدهقهوه له نبی هوریهوه، وه پیارهکانی سیقن، موهللب ووتوبهتی: همدیسهکی نومر عدطیه نهوه نهگهیفیت که قدهغهکردن له لایمن یاسادانهروه به چمد پله بوو. -تهواو-.

له لای مالیک هاتوو که چوونی پیره‌ژنی بۆ گۆرستان به‌خراب دانناوه، وه ههروه‌ها چوونی نافرتهی گنج له‌گه‌ڵ جنازهی کسینک که موسیبه‌ته‌که‌ی گه‌وره‌ بیت بۆی، به‌ مەرچینک داپۆشراو بیت و به‌ده‌رچوونه‌که‌ی توشی فیتنه‌ نه‌بیت.

ئیبینو حه‌زم رای وایه: ئه‌وه‌ی جو‌مه‌ور لهم باره‌یه‌وه‌ کردویه‌نامه‌ته‌ به‌لگه‌ راست نییه، وه‌ دروسته‌ نافرته‌ شوێن تهرم بکهرت.

وه‌ نه‌لێت: به‌خرایی نازانین نافرته‌ شوێن تهرم بکهرت، وه‌ به‌رگری ئه‌ویان لێ ناکه‌ین؛ وه‌ ده‌رباره‌ی قه‌ده‌غه‌یی ئه‌وه‌ چهند ئه‌سه‌رنک هاتوو هه‌یچیان راست نین، چونکه‌ یا مورسه‌له‌ یا له‌ نهناسراوه‌یه، یا له‌ کسه‌یکه‌وه‌یه که‌ ناکرتته‌ به‌لگه‌؛ پاشان حه‌دیه‌که‌ی ئومو عه‌طیه‌ی پێشوه‌ی باس کردوه‌ و ده‌رباره‌ی ووتویه‌تی: ئه‌گه‌ر به‌ سه‌ندیش سه‌حیح بیت هه‌یج به‌لگه‌ی قه‌ده‌غه‌یی تیدا نیه، به‌لکو تهنه‌ا له‌به‌ر که‌راهه‌ت بووه، وه‌ پێچه‌وانه‌ی ئه‌مه‌ ریه‌وایه‌تی سه‌حیح هاتوو، وه‌ک گه‌یروامانه‌ته‌وه‌ له‌ رته‌گای شوعه‌به‌: له‌ وه‌که‌یه‌وه‌ له‌ هه‌شامی کورێ عوروه‌وه‌ له‌ وه‌ه‌به‌ی کورێ که‌یسانه‌وه‌ له‌ موحه‌مه‌دی کورێ عه‌مری کورێ عه‌طانه‌وه‌ له‌ نه‌بی هورپه‌روه‌ که‌ پێغه‌مه‌بر ﷺ ناماده‌ی ناشتنی تهرمێک بوو، عومره‌ش نافرته‌تیکه‌ی له‌گه‌ڵدا بینین، هاواری لێ کردو ده‌نگی دا، پێغه‌مه‌بر ﷺ فرموی: (دَعَهَا يَا عُمَرُ فَإِنَّ الْعَيْنَ دَامِعَةٌ، وَالنَّفْسَ مُصَابَةٌ، وَالْعَهْدَ قَرِيبٌ) ^(١). واته‌: وازی لێ به‌یتنه‌ ئه‌ی عومهر، چونکه‌ چاو پر له‌ فرمیتسکو دلۆ ده‌رون برینه‌داره‌، کاره‌ساته‌که‌ش تازه‌یه.

هه‌روه‌ها نه‌لێت: له‌ ئیبینو عه‌بباسه‌وه‌ به‌ سه‌حیحی هاتوو که‌ به‌ خرابی دانناوه‌ نافرته‌ دوا‌ی تهرم بکهرت.

تهرم به‌جێ هه‌شتن له‌به‌ر بوونی کارنکی (هونکهر) خراب:

خاوه‌نی کتێبی (المغنی) ووتویه‌تی: ئه‌گه‌ر کسینک له‌گه‌ڵ تهرمێکدا رۆشیت و کارنکی خرابی بینی یا بیستی، ئه‌وه‌ نه‌گه‌ر توانای به‌رگری لێ کردنو لابردنی هه‌بوو با نه‌یه‌لێت بکهرت، به‌لام ئه‌گه‌ر توانای لابردنی نه‌بوو، ئه‌وه‌ دوو روه‌ی هه‌یه‌:-

یه‌که‌میان: با لای ناخۆش بیتو ئینکاری لێ بکات و به‌جێ نه‌هه‌لێت و هه‌ر به‌شوێنی‌یه‌وه‌ بیت، جا ئه‌وه‌ی له‌سه‌ری فه‌رزه‌ به‌ ئینکاری کرده‌که‌ له‌سه‌ر خۆی لای نه‌بات، و حه‌قیقێک واز لێ نه‌هه‌ینن بۆ شتیکی با تل.

(١) نیه‌سنادی ئه‌م حه‌دیه‌ سه‌حیحه‌.

دروم: نو کسه نه گيرتتموه له گمل نو ترمهدا ناروات، چونکه چوونی نهيته هوی بيستو بينینی خراپه، له گمل نهو دا که نمتوانی نره واز لئ بهينيت و نه چيت.

ناشتنی مردو (دفن)

۱- حوکمه کهي:

موسلمانان کون لسمر نوهی که مردو ناشتو شاردنوهی لاشه کهي فبرزی کیفایته، نه گمر چند کسینک پی هلسان له کول نوانی تر نه کویت، خوی گوره فرمویمتی: ﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا﴾ أَحْيَاءَ وَأَمْوَاتًا﴾ (المرسلات/ ۲۵-۲۶). واته: نایا زویمان نه کردو ته جی کوینوهی بشمر بو زیندوان و بو مردوان.

۲- ناشتی مردو بشمو:

جومهوری زانایان رایان وایه که ناشتی مردو به شو بیت یا بهرؤ وک یه که، چونکه پیغمبر ﷺ نو پیاهوی که دهنگی به زیکری خوا بهر نه کردوه لشمودا ناشتی، وه عهلی فاطمی له شودا ناشت خوا لئی رازی بیت، وه هروه ها نه بویه کرو عوسمان و عائیشو نیبنو مسعود بشمو نیژاون. له نیبنو عبباسوه هاتوه که پیغمبر ﷺ شوینک چوه نار گورتکوه و چرایان بو داگیرساند، پاشان لاشه کهي لای قبیلوه وه رگرت و فرموی: (رَحِمَكَ اللَّهُ إِنْ كُنْتَ لِأَرْأَهَا تَلَاءً لِلْقُرْآنِ) واته: خوا ره حمت پین بکات، چونکه پیارتکی زور له خوا ترسو زور قورنان خوین بوی، وه چوار (الله اکبر) لسمر کرد. (ترمذی) گپراویمتی بوه و ووتویمتی: حدیسیکی (حسن) ه ووتویمتی: بشی زوری زانایان ریپان داوه مردو بشمو بنیژرت.

نو ناشتمش کاتینک دروسته که هیچ مافینکی نو مردوه له دست نه چیت و نوژی لسمر بکرت، بهلام نه گمر بو ناشتنه نو کاتهدا مافه کانی بهج نهات و نوژی لسمر نه کرا، نوه دانبری یاسای نیسلام نهی لی کردوه به کمراهمتی داناوه.

موسلم نه گپرتتموه که پیغمبر ﷺ رؤژنک ووتاری داوه باسی یه کینک له یاره کانی کرده که کاتی خوی مردوه و کفن کراه به کفینکی ناتواو بشمو نیژاوه، جا پیغمبر ﷺ معنی نوهی کرد که پیو بشمو بنیژرت مه گمر کسینک ناچار بیت نو کاره بکات.

نیبنوماجه له جابیره نه گپرتتموه که پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (لَا تَدْفِنُوا مَوْتَاكُمْ بِاللَّيْلِ، إِلَّا أَنْ تُضْطَرُّوا). واته: مردوه کانتان بشمو مه نیژن مه گمر لسمر ناچاری نه بیت.

۳- ناشتن له کاتې خۆر ههلاتن و کاتې (استواء) و خۆر ئاوا بووندا:

زانایان لاسەر ئهوه رێک کوموتون که نهگهر ترسی تێک چوونی مردووه که ههبوو لهو سێ کاتهدا نهئیتزیت بێ ئهوهی کهراهدتی ههیتت، بهلام نهگهر ترسی تێک چوونی له ئارادا نهبوو، ئهوه ههر دروسته لهو کاتهدا بنیتزیت لای جومهوری زانایان، بهمهراجیک قسمتی تیدا نهیتت، چونکه نهگهر بهقسمتی بوو ئهوه کهراهدتی ههیه.

بهپێی ئهوهی ئهحمدهو موسلیم و خارهن سونهنهکان نهگهرنهوه له عوقبهوه که ووتویهتی: سێ کات پینغمبهر ﷺ لێی قهدهغه نهکردین نوژی تیدا بکهین و مردوهکانمانی تیدا بنیتزین: کاتێ خۆر ههلتی ههتا تهواو بهرز نهیتتوه، وه کاتێ خۆر نهگاته ناوهراستی ناسمان ههتا لانهیتتوه بهلای خۆرئاوا، و کاتێ خۆر بهرهو ئاوا بوون نهچیت ههتا ئاوا نهیتت.

حنهبلهیهکان ووتویهنه: کهراهدتی ههیه مردوو لهم کاتهدا بنیتزیت به موتهقی لهبهر ئهوه فرمودهیهی که باس کرا.

۴- پسهلندی قول کوردنی گۆر:

مهههست له ناشتنی مردو ئهوهیه که بهشاررتتوه له چالێکدا بۆ ئهوهی بۆنهکی نهیهته دهروه، وه پێ گری بالتندهو درنده بیت لهو مردووه.

جا بهههر شتیهیهک ئهوه مهههسته بهجێ هات هات ئهوه فهرزهکی پێ هاتۆته دی و واجبسی پێ تهواو بووه، بهلام ئههێ گۆر ئهوهندهی بالا پیاورتک قول بکرتت، بهپێی ئهوهی نساتی و (ترمذی) که به سهحیحی داناره نهگهرنهوه له هیشامی کورپی عامیرهوه ووتویهتی: له کاتێ جهنگی ئوچودا هاوارمان برد بۆ لای پینغمبهر ﷺ، ووتمان ئهی نیتزای خوا ههلهکندنێ گۆرتک بۆ ههر شههیدیک بارتکی گرانه لاسرمان، نیتز پینغمبهر ﷺ فرموی: (أَحْفَرُوا، وَأَعْمِقُوا، وَأَحْسِنُوا وَأَدْفِنُوا الْإِثْنَيْنِ وَالثَّلَاثَةَ فِي قَبْرِ وَاحِدٍ). واته: گۆر ههلهکنو قولی بکهن بهچاکی و دوو دوو سێ سێ بجهنه گۆرتکهوه. ووتیان: کامیان پیتش بجهین ئهی نیتزای خوا فرموی: (قدموا أكثرهم قرآنًا) واته: کامیان قورئانی زۆر تر لهبهر بوو ئهوهیان پیتش بجهن، نهیتت: باوکه سیتهم کس بوو له گۆرتکا.

ئیهنونهی شهیبو ئیهنومونذیر نهگهرنهوه له عومرهوه که فرمویهتی: ئهوهندهی بالا پیاورتک که دهست بهرز بکاتوه گۆر که قول بکهن و ئهوهندهی مردوه کهش فراوانی بکهن.

له لای ئههێ حهنیفهو ئهحمده گۆر ئهوهندهی نیو بالا پیاو قول نهکرتت، وه نهگهر لهو زیاتر بیت چاکتره.

۵- لادێ چاکتر، له ههلهکندن:

لادر (اللحد) نمر هه لکنده به له تهنیشتی گۆزه کهوه له لای قیبلهوه نه کریت، و به خشت هه ل ته چنریت، جا وه ک خانووی سرگیوای لی دیت، به لام چال کردن (الشق) چالیکه له ناوه پاستی گۆزه که دار نهم لاو لای به خشت هه لته چنریت و مردوه کهی تی نه خریت و پاشان سوری بۆ نه کریت به بهرد یا بهشتی تر (وه ک گۆزی لای خۆمان)، جا همدوو شیوه که دروسته، به لام لادر چاکره.

به پیتی نهمی نه حمدو نیبنو ماجه له نه نه سموه نه گیترنهوه فرمو بهتی: کاتی پیغمبر ﷺ کۆچی دوایی کرد کابرایه ک هه بوو لادری نه کرد و کابرایه کی تر هه بوو چالی نه کرد و تیان: (استخاره) داوانه کهین له پهروه ردگاری خۆمان کامهیان چاکه نهوه یانمان بۆ جی به جی بکات، نیمه جواب بۆ همدو کیان نه نیرین جا کامیان زوهات نهوه یانی بۆ نه کهین، کاتی نار دیان نهمی لادره کهی نه کرد زو تر گه یشت تیر لادریان بۆ کرد.

نهمش نهمه نه گه یه نیت که همدوو شیوه یه که دروسته، به لام لادر له پیتتره، به لگمش نهمه که نه حمدو خاوه ن سونه کهان نه گیترنهوه له نیبنو عبباسوه ووتو بهتی: پیغمبر ﷺ فرمو بهتی: (اللحدُ لَنَا، وَالشُّقُّ لِغَيْرِنَا) واته: لادر هه لکندی گۆز هی نیمه به - راته موسلمانان - و (شق) چال کردن هی غهیری نیمه یه. (ترمذی) نهم حمدیسه به (حسن) داناره.

۶- شیوهی مردوو خستنه ناو گۆز:

نهمی سونهت بیت بۆ مردوو خستنه ناو گۆز، نهمه یه که له پیتش دا قاچه کانی دابهیترته ناو گۆزه کهوه نه گهر توانرا، به پیتی نهمی نهمو داوودو نیبنو نهمی شهیمو به بهدی نه گیترنهوه له عبده و لالی کوری زیدوه که مردویه کی خسته ناو گۆزه له پیتشدا قاچه کانی برده ناو گۆزه کهوه فرمو ی: نهمه سونهته، به لام نه گهر نمتوانرا چۆن لوا وا بخرته ناو گۆزه کهوه.

نیبنو حهزم ووتو بهتی: چۆن لوا وها مردوو نه خرته ناو گۆزه، یا لای قیبلهوه یا له پاش قیبلهوه، یا لای سهریهوه، یا له لای قاچییهوه، چونکه ده قینک نه هاتوه لهو باره یهوه.

۷- په سفندی روو پین کردنی مردوو بۆ لای قیبله له گۆزه کهیداو پارانهوه بۆی کردنهمی گریی کهنه که:

نهم سونهتمی که کاری له سر رۆیشتوهوه نهمه یه که مردوه که له گۆزه کهدا له سر لای راست دانهریت و روی نه کرته قیبله، وه دانهر نه لیت: (بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَىٰ مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ، أُو: وَعَلَىٰ سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ). پاشان گریی کهنه که نه کرتهوه، چونکه له نیبنو عومرهوه خوا لی یان رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ: هه کاتی که مردو بخرایته ناو گۆز نه یفرمو: (بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَىٰ مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ، أُو: وَعَلَىٰ سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ). رواه أحمد وأبو داود والترمذی وابن ماجه، ورواه النسائي مسنداً وموقوفاً.

۸- خراپی دانانی پۆشاک لئناو گۆزدا:

جهماوهری زانایان به خراپیان داناره دانانی پۆشاک یا سهرین و ئهر جزره شتانه بۆ مردوو لئناو گۆزدا، وه ئیبنو جهزم رای وایه: که قهیناکه جل راجخرت لئزیر مردو لئناو گۆزدا.

به پیتی ئهوی موسلیم له ئیبنو عهبابسهوه ئهگهرتتهوه که فهرمویهتی: لئناو گۆزه کهی پیغمبهر ﷺ قتیفهیه کی سور پراخرا، وه فهرمویهتی: خوا وازی لهوکاره هینا کاتی ناشتنی پیغمبهره معصومه کهی و لسی قدهغه نه کرد، وه چاکترین کهسانی سهرزهوی لهوکارتهدا ئهر کاره یان کردوه به رای هموویان و کهسیان ئینکاریان لسی نه کرد.

زانایان به پسهندی دانهنن که خشتیک یا بهردیک بخرته ژیر سهری مردوه که یا کۆمهلتیک گل و رومهتی راستی بخرته سهر خشته کهیا ئهر شتهی له ژیر سهریا دانراوه، پاش ئهوی کهنه که لئسهر رومهتی لائهرت و نهخرته سهر گل.

عومهر فهرمویهتی: ئهگهر منتان خسته ناو گۆزوه، رومهتم بخرنه سهر گله که، وه (ضحاک) وهسیهتی کرد و رای سپارد که گهری کانی کهنه کهی بکه نهوو ده موچاروی له کهنه کهوه دربهیتن.

وه به پسهندیان داناره پالپشتیکی بۆ دابهرت به خشت یان یا به گل، بۆ ئهوی نه کهوتته سهر پشت. مالیک و ئهحمده و ئهبوحنیفه به پسهندیان داناره پۆشاکیک بهسهر گۆزه کهدا بدرت ئهگهر هاتوو مردوه که ئافرهت بوو، بهلام بۆ پیار پیوست ناکات، وه شافعییه کان به پسهندیان داناره ئهر کاره بکرت بۆ ژن و پیار.

۹- پسهندییهتی کردنی سنی مشت گل به سهر گۆزه کهیدا:

پسهنده بۆ ئهر کهسهی نامادهی ناشتنی مردوه که نهیت سی مست گل ههلدات بۆ گۆزه که لای سهری مردوه کهوه، به پیتی ئهوی ئیبنوماجه ئهگهرتتهوه که پیغمبهر ﷺ نوژی لئسهر جئنازهیک کرد، پاشان هات بۆ لای گۆزه که و سنی مست گلی ههلدات بۆ سهر گۆزه که، که لای سهری مردوه کهوه بوو.

سنی پیشوا ئایینی به کان به پسهندیان داناره کاتی مستی یه کهم بلیت: ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ﴾ واته: لهو

گله دروستمان کردوون، وه له دووه مدا بلیت: ﴿وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ﴾ واته: وه بۆ ناو گل ئهتان گهرتتهوه، وه

له سنی مدهدا بلیت: ﴿وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى﴾ واته: وه ههر لهو گله جاریکی تر دهواتن

ئههتینهوه، چونکه پیغمبهر ﷺ وای فهرموو کاتی ئومو که لوسمی کچی ناشتوه. ئهحمده و توهیهتی:

پیوست نیه هیچ بوترت کاتی ههلدانی گله که له بهر لاوازی هه دیسه که.

۱۰- په‌سندی‌یمتی پارانه‌وه بز مردوه‌که دواى ناشتنی:

په‌سندنه دواى نموی که مردوه‌که نمینژرت دواى لى خوش بوونی بز بکرت، وه همروه‌ها دواى سابت بوونو چسپاری له وه‌لامدا بز بکرت، چونکه له‌وکاته‌دا لى نمپرسرتموه (دواى ناشتنی). له عوسمانوه خواى لى رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ کاتى له ناشتنی مردو نمبوه له‌سری نموستار نمیفرمو: (اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ وَسَلُوا لَهُ التَّشْيِيعَ، فَإِنَّهُ الْآنَ يُسْأَلُ). واته: دواى لى بوردنو چسپاری بکن بز براکتان، چونکه نیتا پرسیاری لى نه‌کرت. نمبو دادو حاکم گتپراویه‌تموه، وه حاکم به‌صه‌حیحی داناه، وه همروه‌ها بززار ریوایتمی کردوه و وتویه‌تی: له‌م رووه‌ه نمیت کس له پیغمبروه نهی گتپراوه‌تموه.

روزه‌ین نه‌گتپرتموه له عدلی‌یموه خوا لى رازی بیت که نو کاتى له ناشتنی مردو نمبوه نمیفرمو: خوايه نموه بنددی خزه‌ه بزه‌ه میوانت، وه تز چاکترین خاوه‌ن مالیت ریز له میوان نه‌گرت، خوايه لى بوروه شوتنه‌کمی بز فراوان بکه.

نیمبو عومر به‌په‌سندی داناه که سه‌ره‌تاو کوتایی سوره‌تی (البقرة) له‌سر گزپه‌کمی بخوتیرت، دواى ناشتنی، به‌یه‌قی به‌سندنیکی حسن گتپراویه‌تی‌موه.

۱۱- هوکمی ته‌لقین دواى ناشتنی مردوه‌که:

هندی له زانایان و شافعی به‌په‌سندی دانمین که مردوی گموره نه‌ک مندالی بچوک ته‌لقین بکرت. دواى ناشتنی، به‌پتی نموی سه‌عیدی کوری مه‌نصور گتپراویه‌تی‌موه له راشیدی کوری سه‌عدو ضموره‌ی کوری حبیبو حکیمی کوری عومه‌یره‌وه که وتویانه: کاتى که مردو خرايه ناو گزپه‌وه گلی به‌سردا کرایموه خه‌لک به‌جریان هیشت، حمزبان نه‌کرد لای گزپه‌که‌یموه به‌مردوه‌که بووتیرت: نهی فلانه‌کس بلتی: (لا إله إلا الله؛ أشهد أن لا إله إلا الله) سى جار، نهی فلانه‌کس بلتی: په‌روه‌دگارم خوايمو نایم نیسلامه و پیغمبرم موحه‌مده، پاشان به‌جیتی بیتیت.

(حافظ) نو باسه‌ی له (تلخیص) دا باس کردوه، به‌لام بیده‌نگ بووه له‌سری. وه (طبرانی) له‌حمیدی نمبونوما‌مده نه‌گتپرتموه که پیغمبر ﷺ فرمویمتی: نه‌گر که‌سینکتان مرد و گله‌کتان کردوه به‌سردا، با په‌کینکتان لای سمری مردوه‌که بوه‌ستیت وه بلیت: نهی فلانه‌کسی کوری فلانه‌کس به‌ناوی دایکی‌یموه، چونکه مردوه‌که نهی بیستی به‌لام وه‌لامی نادا‌تموه، پاشان بلیتموه نهی فلانی کوری فلان مردوه‌که راست نمیتموه، پاشان بلیتموه: نهی فلانی کوری فلان مردوه‌که نه‌لیت: رنمایان بکه خوا میهره‌بانیت به‌سردا برژنیت، به‌لام نیه هه‌ست ناکن، نینجا با نو که‌سه بلیت: له بیرت بی له دنیا له‌سر چی دهرچویت نموش: (شهادة لا إله إلا الله وأن محمداً عبده ورسوله). وه بیرت بی که تز رازی

بویت خوا پەروردگارت بیئت، وه نیسلام ناینت بیئت، وه موحه محمد صلوات پیئغمبهرت بیئت، وه قورپان پیئشموات بیئت. چونکه که ئەمەوی ووت مونکەرو نەکیڕ دەستی یەک ئەگرنو ئەلێن: با بڕۆین چی دامان ئەنیشینێ لای کەسێک که فێری وهلامەکی کرایت. جا پیارێک ووتی: ئەی نیرراری خوا ئەی نەگەر دایکی ئەناسیت چی؟ فەرمووی: با بەناوی حەواوێ بانگی بکات، بلیت ئەی فلانی کۆری حەوا.

(حافظ) له (تلخیص) دا ووتی: نیسناده‌کە (صالح)، وه (ضیاء) له ئەحکامه‌کەیدا به (قوی) داناره، وه له نیسناده‌کەیدا عاصمی کۆری عبداللآ ههیه که ئەویش لاوازه، (هیشمی) دواى هیتانی ئەو فەرمووده‌یه ووتی: له نیسناده‌کەیدا کۆمه‌لێک ههیه نایان ناسم.

ئەووی ووتی: ئەو فەرمووده‌یه هەرچەندە لاوازه بەلام دل پێی خوش ئەیت. زانایانی فەرمووده‌و جگه له‌وانیش رێنکوتون لەسەر ئەوی که حەدیسه‌کانی (فضائل) و (ترغیب) و (ترهیب) زۆر بەتوندی نەگیرێن.

ئەو فەرمووده‌یه به‌هێز بوه به چەند شاهیدیێک وه ک حەدیسی: (واسألوا له الشیبت)، واته: داواى چەسپاری بۆ بکەن. وه وهک وه‌سه‌ته‌کەى عمری کۆری عاص که هەردووکیان سه‌حیحەن.

ئەهلی شام لەو سەرده‌وه ههتا ئیستا هەر لەسەر ئەو کاره بەردەوامن، وه مالیکی‌به‌کان له بۆچونه بەناوبانگه‌که‌یاندا وه‌ندێ له حەنبەلی‌به‌کان بۆ ئەوه چوون که تەلقین کەرهنه‌تی ههیه.

(أثر) ئەلێت: به ئەحمەد ووت: ئەوی خەلک ئەیکەن کاتێک کەسێک ئەنێژن، یه‌کێکیان له ژوو سەرپه‌وه ئەه‌ستیت و ئەلێت: ئەی فلانی کۆری فلان... هتد، چیه؟ ووتی: کەس ئەینیه‌وه شتی وه‌ها بکات خەلکی شام ئەیت له‌وکاتوه ئەو موغیره مردووه. وه له ئەبی بەکری کۆری ئەبی مەرپه‌وه ئەگێرنه‌وه ئەویش له مامۆستا‌کانی‌هه‌وه که شتی وه‌هایان کردووه، وه نیسماعیلی کۆری عه‌یاشیش ئەگێرنه‌وه. ئیشاره‌تی ئەکرد بۆ حەدیسه‌کەى ئەبی ئومامه.

ئەوی سوننه‌ته له دروست کردنی گۆزه‌کاندا

سوننه‌ته گۆر ئەه‌نده‌ی بستیێک له زه‌وی‌هه‌وه به‌رز بکرت‌هه‌وه بۆ ئەوی بزانی‌ت که قه‌بره، به‌لام له‌وه زیاتر حەرامه.

بەپێی ئەوی موسلیم و جگه له‌و ئەگێرنه‌وه له هارونه‌وه که ئومامه‌ی کۆری شوفی بۆی گێراوه‌ته‌وه ووتی: له‌گه‌ل (فضاله‌)ی کۆری عوبه‌یدا بوین له خاکی رۆم (رودس) هاره‌لێکمان مرد (فضاله‌) فەرمانی کرد گۆزه‌که‌یان تەخت کرد، پاشان ووتی: گوتم له پیئغمبهر صلوات بوه فەرمانی ئەکرد گۆر تەخت بکرت.

له تېمبهه ياجی نهدی يموه نه گيژنموه ووتويه تی: عدلی کورې نېمی طالب پیتی ووتم: وهك چۆن پينغمبهر ﷺ منی نارد منيش ناوا تو بنيرم؟ كه واز مهينه له هيچ پديكمرتك همتا لهنای نېمی، وه له هيچ گوزړنكي بهرزوه بو همتا رنكي نه كهيت.

(ترمذي) ووتويه تی: كار بموه كراوه له لايمن همدی زانايانموه، وه به خراپيان دانواه كه گوزړ له زهوی يموه بهرز بكرتموه، نه ونده نه بيت پیتی بزانت و بناسرتتموه كه نهوه گوزړو بس، بو نهوی كس بهسريا نپروات و كس لهسری دانميشيت.

واليه كان نو خانوانديان نپروخاند كه لهسر گوزړه كان دروست كرابون — نهوانی لهو راده يه زياتر بوون كه شمع دايناوه — بو نهوی كار به سوننه تی صحیح بكرت.

شافعی ووتويه تی: من وا حمزته كم گوزړ له گلگه کی خوی زياتری نه كرت بهسردا، وه هر نه وندهم پي باشه كه بستيك له زهوی بهرز بكرتموه، هر وه هدا نه بستريت و گچ كاری نه كرت، چونكه نهوه بو جوانی و شانازی كرده، وه مردن جتی هيچ يك لهم دوانه نپيه، وه گوزړی هيچ كام له موهاجيرين و نه نصارم نه بينيوه گچ كاری كراييت.

وه هتديك له واليه كام بينيوه كه بينای سر گوزړه كان تيك نه دن، وه نه شم بينيوه كه زانايان رده خنه يان لي بگرن.

شوكانی ووتويه تی: واده رنه كويت بهرز كردهوی گوزړه كان زياتر لهوی كه روخست درواه حرامه، وه يارانې نيمام نه حمد و كومه تيك له يارانې شافعی و يارانې مالك، نه مه يان به صراحت ووتوه.

وه نو قسه يی كه ووتراوه حرام نپيه چونكه له لايمن سه لهفو خه له فوه كراوه و نينكار نه كراوه — وهك نيمامی به حيار (مهدی) له (الفيث) دا ووتويان — صحیح نپه، چونكه نو پری نهوی كه هديه نهويه كه نهوان لینی بيده نگ بوون، وه بيده نگ بونيش به لگه نپه نه گهر لهو شتانه دا بيت كه جتی گومانه، وه حرام بونی بهرز كردهوی گوزړه كانيش گومانه. جا نم گومزانې سر قبره كان و نم گوزړی شهيدانه كه نارهدان كراونه تموه، حديسی بهرز كردهوی گوزړه كان هر له سره تاوه نهوان نه گرتتموه، وه ديسانموه نو كار له بهشی كردهی گوزړه كانه به مزگوت، كه پينغمبهر ﷺ نو كسانې نه فرين كردهوه كه نو كار نه كمن.

بهراستی بهزی بهرز كردهوه رازاندهوی گوزړه كانموه خراپو فسادې وها دروست بووه كه نيسلام بزبان نه گری، لهوانه بيرو باوهری نه فاصه كانه پريان كه وهك بپرو باوهری كافره كان وايه بهرامبهر به بته كان، وه نه ونده به گوره يان زانبون كه پريان وايه نه مانه توانايان هديه قازانچ بگه يمن و زبان دورخندهوه، نپتر كردهويان به جينگی مه بست، بو داوا كردهی نيازو پيرستيه كانيان وه به په ناگهيك بو به ديپه تانی داواكار به كانيان، شتی وا داوا نه كمن لهم قبرانه كه بنده كان له خوی داوا نه كمن، وه بو سه فر كردهن

بۆلایان بارگەر بنه ئەمپیتچنموه دەستی پیداتینن و هاوار ئەکەن لی-یان، خولاصه: هیچ شتیکیان نەمیتشتۆتموه لهو کارانمی خەلکی سەردەمی نەفامی لهگەڵ بته کانیاندا دەیانکرد که نەیکەن. (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ).

لهگەڵ ئەم کردوهە ناشیرین ئەم کوفره ترسینمەردا کەست دەست ناکەوی بۆ خوا توپه بییت و غیری بۆ دینی حەنیف ببولیت، نه زاناو نه قوتابی و نه پاشاو نه وهزیر، بەراستی بیستوومانو پیمان گه‌بووه که ئهو قەبربەرستانه هەموویان یا زۆریه‌یان کاتی سوتند ئەخۆن به‌خوا بەدرو هیچ باکیان لینی نیه، بەلام کاتیک پیتان بلین ئەگەر راست ئەکەمی به فلان شیخ و فلان وه‌لی که باوەرت پیتیمی سوتندم بۆ بخۆ، ناچیتته ژیری و سوتند ناخوات، وه نیعتراف بەراستی ئەکات، ئەمەش رۆشنترین بەلگه‌یه لەسر ئەوی که شیرکی ئەوان گه‌بیه‌ته پشت شیرکی ئهو کەسەمی که ئەلێن خوا دوو کەسه یا سێ کەسه!! (واته: جوله‌که و گاوه‌کان).

جا ئەمی زانیانی دین، ئەمی پاشایانی نیسلام، چ موسیبه‌تیک بۆ نیسلام سه‌ختره له کوفر، وه چ بەلایه‌ک بۆ ئەم دینه زیان به‌خشته له پەرسینی غیری خوا؟ وه چ غەم و ناخۆشی‌یه‌ک که موسلمانان دوچار بویتن به ئەندازه‌ی ئەمەیه؟ وه کام تاوان و مونکەر واجبه بەری لێ بگیرێ و تینکاری بکری ئەگەر تینکاری ئەم شیرکه ناشکرایه واجب نەیت؟.

لَقَدْ أَسْمَعْتُ لَوْ نَادَيْتَ حَيًّا وَلَكِنْ لَا حَيَاةَ لِمَنْ تَنَادِي
لَوْ نَارًا نَفَخْتَ بِهَا أَضَاءَاتٍ وَلَكِنْ أَنْتَ تَنفُخُ فِي رَمَادٍ

واته: بەراستی ئهو ئامۆژگاری‌یه‌ت به گونجکەمی گه‌یانده ئەگەر بانگی زیندوت کردبێ، بەلام خۆ تۆ ئهو کەسەمی بانگی ئەکەیت ژبانی تیدا نی‌یهو زیندو نی‌یه، وه ئەگەر ئهو پشکۆیه‌ی که نیستا فوی تی ئەکەیت بۆ ئەوی ببوژتموه پاشاوه‌ی ئاگری تیدا بجایه، نیستا ئەبوژایه‌وه، بەلام خۆ تۆ له جیاتی ئەوی فو به ئاگردا بکەیت فو به خۆلەمیشدا ئەکەیت.

وه زانیان فه‌توایان داوه به روخاندنی ئهو مزگوتانهو ئهو گومەزانه‌ی که له سەر گۆره‌کان کراوه. نیبنو حەجەر له (الزواج) دا ووتویه‌تی: پیتوسته دەست پیتشکەری بکری بۆ روخاندنی مزگوتو گومەزی سەر گۆره‌کان چونکه له مزگوتی (ضار) زیانیان زۆرتره، وه لەبەر ئەوی لەسر پیتچوانەمی فرمانی پیتغمبەر ﷺ دروستکراون، ئەمانەش که دروستکراون هەر له سەر پیتچوانەمی فرمانی ئەون ﷺ، چونکه پیتغمبەر ﷺ نەمی لهوه کردوهو فرمانی داوه به روخانی گۆره بەرز بووه‌کان، هەروه‌ها پیتوسته هەموو ئهو چراو چراخانەمی سەرگۆره‌کان لا‌بیریت، وه دروست نی‌یه وه‌قف بکریت یا نەزر بکریت.

بەرزکردنەوی گۆر ئەوه‌ندەمی بستی‌ک وه‌ک پستی وشتر یان ته‌خت کردنی:

زانیان له سەر ئەوه‌ن که دروسته گۆر وه‌ک پستی وشتر بەرز بکریتموه یا ته‌خت بکری.

(طبری) ووتوویه‌تی: من حزن‌ناکم که گۆز لعم دوو واتایه تن پپیری، یا تهخت بکری له گمّل زهوی‌دا یاوهک پشتی ووشتری لئ بکری ئه‌ندهی بستیک، وهک ئه‌وهی موسلمانانی ئه‌و کاته له سه‌ری بوون. وه رتک کردنی گۆز تهخت کردنی نیه.

زانایان جیاوازی‌یان هه‌یه له‌وه‌دا که کامه‌یان چاکتره، قازی (عیاض) له بهشی زۆری زانایانه‌وه نه‌گێرتنه‌وه که ووتوویانه: چاکتر ئه‌وه‌یه که‌وهک پشتی ووشتری لئ بکری و ئه‌وه‌ندهی بستیک به‌زر بکرتنه‌وه، چونکه سوفیانی ته‌مار بۆی گێراوه‌ته‌وه که گۆزی پیغمبه‌ری ﷺ بینیه وهک پشتی ووشتر بووه. بوخاری ئه‌وهی رپوایهت کردوه.

ئهمه‌ش رای ئه‌بی حه‌نیفه‌و مالیک و ئه‌حمده‌و موزه‌نی و بهشی زۆری شافعی‌یه‌کانه. وه شافعی بۆ ئه‌وه چوه که تهخت کردنی چاکتره، به پیتی ئه‌وهی که پیغمبه‌ر ﷺ فرمانی داوه به تهخت کردنی.

نیشان کردنی گۆز به نیشانه‌یک:

دروسته نیشانه‌یک به‌خړته سه‌ر گۆز، به‌رد بیت یا تهخته، بۆ ئه‌وهی بناسرتنه‌وه پتی، به‌پیتی ئه‌وهی ئیبنه‌وماجه نه‌گێرتنه‌وه له ئه‌نسه‌وه که پیغمبه‌ر ﷺ گۆزی عوسمانی کوری (مظعون)ی نیشانه کرد به به‌ردتک. واته: به‌ردتکی خسته سه‌ر بۆ ئه‌وهی دیاریت.

له کتیبی (الزوائد) دا هاتوه ئه‌و حه‌دیسه ئیسناده‌کی (حسن)ه ئه‌بو داود له حه‌دیسی (مطلب)ی کوری ئه‌بو وه‌داعه‌وه رپوایهتی کردوه.

وه ته‌بدا هاتوه که پیغمبه‌ر ﷺ به‌ردتکی هه‌لگرت و لای سه‌ریه‌وه دایناو فرموی: (أَتَعْمُ بِهَا قَبْرَ أُخِي، وَأَدْفِنُ إِلَيْهِ مَن مَاتَ مِنْ أَهْلِي). به‌م به‌رده گۆزی براکه‌م نه‌ناسمه‌وه، وه هه‌رچی که‌ستیکم مرد لایه‌وه ئه‌ی نیتم.

وه له حه‌دیسه‌که‌دا ئه‌وه ده‌رئه‌که‌وی که په‌سهنده ئه‌و مردوانه‌ی که خزمه‌ن کۆ بکرتنه‌وه له یه‌ک جیگادا به‌نیترین، چونکه ناساتره بۆ سه‌ردانیان وه بۆ زیاتر داوای لیتخۆشبون بۆ کردنیان.

داکه‌ندنی پیتلۆ له گۆزستاندا:

بهشی زۆری زانایان بۆ ئه‌وه چوون که رۆشتن قه‌یناکه به پیتلۆه به‌ناو گۆزستاندا.

جه‌ریری کوری حازیم ووتوویه‌تی: حه‌سه‌ن و ئیبنه‌و سه‌رینه‌م بینیه‌وه به پیتلۆه به‌ناو گۆزستاندا ئه‌روشتن. بوخاری و موسلیم و ئه‌بو داود نسانتی له ئه‌نسه‌وه نه‌گێرتنه‌وه که پیغمبه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: (إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ وَتَوَلَّى أَصْحَابَهُ، إِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نَعَالِهِمْ). واته: مردو که ته‌خړته ناو گۆزه‌که‌یه‌وه هاره‌له‌کانی به‌جی‌ی نه‌هیتلن، گویی له ده‌نگی پیتلۆه‌کانیانه.

زانایان ئه‌م فرمووده‌یان کردوه به به‌لگه‌ی ئه‌وهی که دروسته به پیتلۆه به‌ ناو گۆزستاندا هاتوچۆ بکرتت، چونکه ده‌نگی نایسته‌ری هه‌تا هاتو چۆی پتوه نه‌کری.

نیامی نه محمد هاتوو چۆکردنی بهناو گۆرستاندا به پیتلاری سبیتی-مهوه به خراب داناه (۱) به پیتی نهوهی نهبو داودو نهسانبو ئیبنو ماجه نهگیترنهوه له بهشیرهوه کهخزمت کاری پیغممبهر بووه ﷺ که پیغممبهر ﷺ پیواتکی بیینی بهناو گۆرستاندا هاتوو چۆی نهکرد به پیتلارهوه فرموی: (يَا صَاحِبَ السَّبْتِيَّيْنِ وَيَحَا أَلْقِ سَبْتِيَّتَيْكَ). واته: ئهی سبیتی لهپێی سبیتی-بهکانت داکنه مال وێران، کابراش سهیرتکی کرد که زانی پیغممبهر بوو دایکهنی و فرتی دان.

(خطابی) ووتویهتی: لهوه نهچیت پیغممبهر ﷺ لهبهر خۆ بهزل زانیینی ئهو کهسه پێی ناخۆش بووین، چونکه پیتلاری سبیتی نهوانی که لهدوینادا نههلی رابواردن و خۆش گوزهرانی بون لهپێریان نهکرد، پاشان ووتویهتی: لهبهر نهویه پیغممبهر ﷺ حمزی کردوه که بهچیتته ناو گۆرستانهوه به پۆشاکێ مام ناوهندو جلی ئهوکسانهێ که خۆ به کم نهگرن.

وه کهراستهکمی نه محمد بۆ کسینکه که بهپێی بههانه لهپێریان بکات و بهچیتته ناو گۆرستانهوه، به لام نهگهر بههانهیهک ههبوو که ئهو کهسه نهتوانی پیتلارهکانی لابهیری وهک درک و شتی بیس نهوه ئهو کهراسته نامینی.

قهدهغه کردن له داپۆشیی گۆر:

دروسته نیه گۆر داپۆشری (بهقوماش و شتی وا) چونکه سامان به فیرو دانه بۆ شتیکی نا شرعی و گومرا کردنی خهلکه، بوخاری و موسلیم له عایشهوه نهگیترنهوه که پیغممبهر ﷺ چوو بۆ غزایهک منیش پارچه فرشینکی بچوکم هیناو گرم به دهراگهوه، کاتی تشریفی هاتوه فرشهکمی بیینی رای کیشاو ههلی کیشا، لهپاشاندا فرموی: (إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَأْمُرْنَا أَنْ نَكْسُوَ الْحِجَابَةَ وَالطَّيْنَ) واته: خوا فرمانی پێ نهداوین که بهردو قور داپۆشین.

حرامی-یهتی دروست کردنی مزگوت و چراداناو لهسر گۆرستان:

چهند فرمودهێ صحیح و صریح هاتوون دهربارهێ حرامی دروستکردنی مزگوت لهناو گۆرستانداو داگیرساندنی چرا لهسریان.

- ۱- بوخاری و موسلیم نهگیترنهوه له ئهبی هوریرهوه که پیغممبهر ﷺ فرمویهتی: (قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ). واته: خوا جوولهکه لهناوهری گۆری پیغممبهرهکانیان نهکرده مزگوت.
- ۲- نه محمدو خاوهن سونهنهکان جگه له ئیبنو ماجه نهگیترنهوه و (ترمذی) بهحهسهنی داناه. له ئیبنوعهبابسهوه که پیغممبهر ﷺ نهفرینی کردوه لهو ئافرهتانهی نهچنه سهر گۆرو نهوانی مزگوتی له سهر دروست نهکهن و نهوانی چرای لهسر دا نهگرسیتن.

(۱) جزیرتک نهعله که له پیسته دروست نهکرت و پیستهکمی به جزیرتک گهنگای دار دهباغ نهکرت.

۳- له صحیحی موسلیمدا هاتوه له عبدوللای بوجه لی یوه که فرمویته: گوتم له پیغمبر ﷺ بوو پیش نوهی کوچی دواپی بکات به پینچ رۆژ نهی فرمود: (إِنِّي أَبْرَأُ إِلَى اللَّهِ أَنْ يَكُونَ لِي مِنْكُمْ خَلِيلٌ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ قَدْ اتَّخَذَنِي خَلِيلًا، كَمَا اتَّخَذَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا، وَلَوْ كُنْتُ مَتَّخِذًا خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا، وَإِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانُوا يَتَّخِذُونَ قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ وَصَالِحِيهِمْ مَسَاجِدَ، أَلَا فَلَا تَتَّخِذُوا الْقُبُورَ مَسَاجِدَ، إِنِّي أَنهَاكُمُ عَنْ ذَلِكَ). واته: من پاکانی خۆم نه کمم بۆ خوا که له نیه خه لیم همدیت، - خه لیل به خۆشویستی تایبته نه ترته - چونکه خوی گوره منی کردۆته خه لیلی خۆی وه چۆن نیراهیمی کردبوه خه لیلی خۆی، جا نه گهر من خه لیم بگرتایه، نه بویه کرم نه کرده خه لیلی خۆم، وه توانی پیش نیه گۆزی پیغمبرکانیان و پیارچاکانیان نه کرده مزگوت، جا ناگاتان لی بیت نابج نیه شتی وا بکن و گۆره کان بکنه مزگوت، به راستی من نه ده تان لی قده غه نه کم.

۴- وه هه له صحیحی موسلیمدا هاتوه، له نبی هوریره وه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ). واته: خوا نه فرینی له جوله که گاور کردوه که گۆزی پیغمبرکانیان کردوه به مزگوت.

۵- بوخاری و موسلیم نه گێرنه له عائیشه وه که ئوموحه بیه و ئوموسه لعه باسی که نیه سه کیان نه گێرایوه بۆ پیغمبر ﷺ که له حه بشه بینبویانو و نهی تیدا بوو، ئه ویش فرموی: (إِنَّ أَوْلَنِكَ إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَمَاتَ. بَنُوا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ الصُّورَ، أَوْلَنِكَ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ). واته: نه وانه نه توه یه کن که نه گهر پیو چاکنکیان تیدا بویه و بمر دایه لسه گۆره که مزگوتیان دروست نه کردو نه و نه تانه یان تیدا نه کیتشا، جا نه وانه خراپترین که سن لای خوا له رۆژی دوا ییدا.

خاوه نی کتبی (المغنی) نه لیت: نایته مزگوت له سه گۆر دروست بکری به پیتی نه فرموده یه پیغمبر ﷺ که فرمویته: خوا نه فرینی کردوه له نافرته نهی که زۆر نه چنه سه گۆرستان و نه وانه ده یکنه مزگوت چرای له سه دانننن. نه و داود و نه سانی گێرایانه توه و زاراوه که نه سانی بهم شتویه: پیغمبر ﷺ نه فرینی کردوه... هتد.

جا نه گهر ره وایه پیغمبر ﷺ نه فرینی نه ته کرد له کسانه نه نه که کن، وه له بهر نه و سامان به فیردانی تیدا به بهی سود، و زیاده وه یه له ریتلستانی گۆر که له ریتلستانی بت نه چیت، وه نایته مزگوت له سه گۆر دروست بکری به پیتی نه فرموده یه، وه له بهر نه و پیغمبر ﷺ فرمویته: (لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ) متفق علیه. واته: نه فرینی خوا له جوله که

بیت که گۆری پیغمبهرکانیان نه کرده مزگوت. پیغمبهر ﷺ نایان ترسیتنی له ورتنی نهمی که نوان کردویانه.

عائیشه فرمویهتی: گۆری پیغمبهر ﷺ بویه بمرز نه کرایموه بۆ نهمی نه کرتته مزگوت، وه لمبر نهمی تایبعت کردنی گۆر بهوی نوژی لهسر بکرتت، همدوک خو نزیك کردنهمو ریز لیتانی بتهکان وههابه، وه لهپیتشا گیترا مانموه که سهرهتای بت پهرستی له ریز لی نانی مردووه و دهست پیتدا هیتانیان و نوژ کردن لهسریان پهیدا بووه^(۱).

قدهغهیی سرپرین لهسر گۆر:

یاسا دانهری نیسلام قدهغهیی کردوه که شت له سر گۆر سر بیرۆ، لمبر خو لادان لهوی نهفامهکانی سردهمی نهمانی نهمان کرد، وه لمبر دور کومتهموه له شانازی کردن و خو بمل زانین. نهم داود نه گیترتهموه له نهنسموه که پیغمبهر ﷺ فرمویهتی: (لا عقرَ فی الإسلام) واته: له نیسلامدا شت له سر گۆر سرپرین نیه، (عبدالرزاق) ووتویهتی: له سردهمی نهفامیدا مانگا یا سرهیان سر نهمی لای گۆر.

(خطابی) ووتویهتی: نهفامهکانی سردهمی نهمانی ووشتریان له سر گۆری پیروی چاک و سهخی سر نهمی و نهمان ووت: پاداشتی کردهوه کهمی نهمه نهموه، چونکه خوئی له ژاندا بوخهلکی سر نهمی و دهرخواردی میوانهکانی نهم، وه تیممش له سر گۆره کهمی سهری نهمرین بۆ نهمی درنده و بالنده بیخون و خوراک دهرین دروی مردنیشی، وه ک چون له ژانیدا خواردنی نهم.

شاعره که بیان نه لیت:

عَقَرْتُ عَلَى قَبْرِ النَّجَاشِيِّ نَاقَتِي بَأَبْيَضَ عَضْبٍ أَخْلَصْتَهُ صَيَاقِلُهُ
عَلَى قَبْرِ مَنْ لَوْ أَنَّنِي مِتَّ قَبْلَهُ لَهَانَتْ عَلَيْهِ عِنْدَ قَبْرِي رَوَاحِلُهُ

(۱) نهمه نیشارته بۆ نهمی که بوخاری له نیبنوعه بیاسوه نه گیترتهموه، لمبارهی قومی نوح که چون کومتهم پهرستنی بتهکان: (وه دودو سواج و یغوث) و یهعوق و نهمسر، که نهمانه ناوی چمند پیار چاکی سردهمی خویمان بوون کاتن مردن بۆ یادگار پهیکریان بۆ دروست کردن بۆ نهمی چاویان لی بکن، جا کاتن خهلک نهمام بوون شمیتان هانی دان بۆ پهرستنی نهم پهیکرانه بهوی که ریزان لی ناون و دهستیان پیتدا هیتان و خویمان له خوا نزیك کردو نهمو بهوکارانه. جا خهلکیش همد وایان کرد له گۆری پیواچاکان، وه نهم کاره له بت پهرستهکانموه هاتوته ناو نهملی کیتابموه، لهپاش نهمانیش هاتوته ناو موسلمانانموه، جا بت پهرستیش له گمّل نهم کاره دا پهکسانه.

واته ووشتره کم لسمر گۆزی نه جاشی سمر بری، به شمشیترکی سپی تیژ که شمشیتر تیژ کفره کان باش تیژیان کردبو، جا من نم کارم لسمر قهبری کسیتک کردوه نه گمر من پیشی بکومتایه و بمرده مایه نموه بدلایموه کم و بن نرخ بوو که ووشتره چاک و بهیتره کانی له لای قهبری من دابنایه.

وه همدنیکیان باوه پریان وه هابوو نه گمر وولاغه کم له سمر گۆزه کم سمر بری پۆژی دوابی به سواری نهچی بۆ میدانی مهحشر، وه همرکس وولاغه کم سمر نه بررا له لای، نموه به پی نهچی بۆ مهحشر، نممه لسمر مزه مبی ئومانمی که باوه پریان وا بوو زیندوو بوونموه هدیه دوا ی مردن.

قدهغه کردنی دانیشتن له سمر گۆز و پالپتوه دان و بسمر پلایشتنی:

دروست نییه له سمر قمبر دانیشتن و پال پتوه دانی و بسمر پلایشتنی، به پتی نموهی عمری کوری حمزم گتیرا و متهیموه و وتوویمتی: پیغمبهر ﷺ چاوی لیم بوو پالم دابۆوه به گۆزیکوه فرمووی: (الْأُتُوذِ صَاحِبَ هَذَا الْقَبْرِ أَوْ لَا تُؤَذِهِ) رواه احمد باسناد صحیح. واته: نازاری خاوانی نموه گۆزه مده.

همروه ها له نمبو هوره پروه هاتوه که پیغمبهر ﷺ فرموویتمتی: (الآن يَجْلِسُ أَحَدُكُمْ عَلَى جَمْرَةٍ فَتَحْرِقُ شَيْبَاهُ فَتَخْلُصَ إِلَى جِلْدِهِ خَيْرٌ لَّهِ مِنْ أَنْ يَجْلِسَ عَلَى قَبْرِ) رواه احمد و مسلم و أبوداود و النسائي و ابن ماجه. واته: لسمر پشکزیهک دابنیشن و جله کاتان بسوتی و بگاته سمر پیست، چاکتره بۆتان نموهی که لسمر گۆزیک دابنیشن.

وه به حرام دانان مزه مبی نیبنو حمزمه لمبر نموه هره شهیدی که لهویارهیموه هاتوه.

نیبنو حمزم و وتوویمتی: نممه قسهی کۆمه لیکیشه له سه لهف، لهوانه نمبو هوره پروهیمه.

وه مزه مبی جمهور نموهیمه: که دانیشتن له سمر گۆز کراهتمی ههیمه.

نموهی و وتوویمتی: عیبارته کم شافیعی له (الأم) دا و بدشی زۆری یارانی شافیعی دوا ی نموش نموهیمه: که دانیشتن کراهتمی ههیمه، وه مهبستیان کراهتمی تمزیهه، وه که به کارهینانی زانایاندا بهناوبانگه، وه زۆریان به صراحت و توریانه. وه و وتوویمتی: جو مهوری زانایان هممو نموه نه لاین لهوانه: نهخعی و (لیث) و نه محمد و داوود، وه و وتوویمتی: پال پتوه دانیس همر بمو شتویه کراهتمی ههیمه.

نیبنو عومر له صهحابو نمبو حنیفو مالیک بۆ نموه چوون که دانیشتن له سمر گۆز دروسته.

له (الموطأ) دا نه لیت: نموه قدهغه کردنی دانیشتنی سمر قمبر (وهک ئیمه بزانی) که مهبستی دانیشتنه بۆ دهست به ئاو گه یاندن، وه لهو بارهیموه فرمودهیمه کی لاوازی باس کردوه، وه نه حمیدیش نموه لیک دانمویهیم به لاواز داناه، و وتوویمتی: نموه قسهیه هیچ نییه، وه نموهی و وتوویمتی: نموه لیکدانمویهیم لاوازه یا باتله، وه همروه ها نیبنو حمزم به باتلی داناه له چهند رویده کموه.

نم جیاوازییه لسمر نموهیمه که دانیشتنه که دانیشتنی سروشتی بیت، نهک بۆ دهست به ئاو گه یاندن، بهلام نه گمر بۆ دهست به ئاو گه یاندن بیت نموه هممو زانایان ریکن لسمر نموهی که حرامه، همروهک

چۆن پرتکن لیسر ئهوی که رۆشتن بلسر گۆرپدا دروسته نه گمر بۆ پیتوست بوو. وهک ئهوی نه گاته گۆری مردوه کهی خۆی بهونه بهی که بلسر گۆری تردا بروات.

نههی له گهچ کردنی گۆرپ نو سین لهسری:

له جابیره وه هاتوه که پیغمبهر ﷺ قهدهغهی کردبوو گۆر گهچ کاری بکری و له سهری دابنیشری و خانوی بلسروه بکری، نهحمد و موسلیم و نسانئ و نهبوداوودو (ترمذی) که به سهحیحی داناوه رپوایهتیا ن کردوه.

وه رپوایهته کهی (ترمذی) نهئیت: پیغمبهر ﷺ قهدهغهی کردبوو که گۆر گهچ کاری بکری و له سهری بنوسری و خانوی بلسروه بکری و پیتی لئ نری.

وه رپوایهتی نسانئ نهئیت: قهدهغهی کردبوو خانووی بلسروه بکری یا ن لینی زیاد بکری یا ن گهچ کاری بکری یا ن له سهری بنوسری.

جومهوری زانا یا ن نهوه قهدهغهیهشیان به قهدهغهی کهراههت داناوه، بهلام ئیبنو حهزم بهحرامی داناوه. وه ووتراوه: حیکمهت لهوهدا نهویه که گۆر بۆ لهناوچونه نهک بۆ مانهوه، وه گهچ کاری کردنی، جوانیتهکی دنیاییه، نهوه مردوه هیچ پیتوستی پیتی نهیه.

ههندیکیان ووتوویه حیکمهتی قهدهغه کردنه کهی گهچ کاری کردن بۆ گۆر نهویه که گهچ به ناگر نهسوئتری، ئینجا دروست نهکری، وه ئهوی پشت گیری نهوه رایه نهکات نهویه که له زیدی کوری نهرقمهوه نهگێرنهوه که بهو کهسهی ووت که نهی و بست گۆری کوره کهی ههلبهستی به گهچ: شتیکی خراب و پوچهل نه کهی، نابئ شتیکی لئ نزیک بکهترتموه که ناگری بهرکهوتی.

قورپدانی گۆر قهیناکا:

(ترمذی) ووتوویهتی: ههندی له زانا یا ن ری یا ن داوه — لهوانه حسهنی بهصری — که گۆر قور بدری.

شافعی ووتوویهتی: قورپدانی گۆر قهیناکه.

له جعفری کوری موحهمهده وه هاتوه له بارکی بهوه فرموویهتی: گۆره کهی پیغمبهریا ن ﷺ بستیک بهرز کردوه له زهویی بهوه و قورپکی سوریا ن پیددا داو چهریان کرده سهر.

نهویه کری نهججاده گێراویهتیهوه، وه (حافظ) لینی بیدهنگ بووه له (التلخیص) دا.

جا وهک چۆن زانا یا ن نهئین ههلبهستنی گۆر کهراههتی هیه، ئاواش به کهراههتیا ن داناوه که به خشتی سورو قسل یا تهخته دروست بکریت، یا ناشتنی مردوه که به تابوته کهوه نه گمر زهویه که شی دار و تهر نهییت، بهلام نه گمر بهو شیویه بوو دروسته دروست کردنی گۆر ههلبهستنی به قسل و چهمهنتۆ وه دروستیشه که به تابوتهوه بنیژری بی نهوی کهراههتی ههین.

له موغیره وه هاتوه له ئیبراھیموه که ووتویهتی: پیتشینان حمزبان له ههلبهستن نه کرد به خشتی قور بهلام به قسل لایان کهراھتی ههبووه، وه به قامیش پهسند بوو لایان و بهتخته کهراھتی ههبووه، وه له فرموده کهدا هاتوه که قهدهغمی نویسی کردوه لهسر گۆر، جا له ووالتهدا جیوازی نیه له نیوان نویسی ناوی مردووه که یا نویسی شتی تر له سری.

حاکم دواى تهخریج کردنی نهم فرموده یه ووتویهتی: نیسناده کوی صهحیه، بهلام کاری پین ناکرئ، چونکه پیتشوا موسلمانه کان له رۆژههلات و رۆژئاوادا ناربان نوسراوه له سر گۆره کانیان نهمش کارتکه بهرودوا له یه کیان وه رگرتووه.

(ذهبی) بهدواى نمر دا دهلیت: نهمه شتیکی تازه داهیتراوه نهمه یان پین نهگه یشتوه که قهدهغیه. بۆچونی حهنبهلی نهمه یه که نهم نههیه بۆ کهراھته، جا چ نویسی قورئان بیت یا ناوی مردووه که بیت یه کسانه.

شافیعی یه کان رینکووتون له گه لیاندا، بهلام ووتویانه: نهگمر گۆره که گۆری زانیه ک بیت یا پیارچاکیتک، پهسندنه که ناوه کوی له سر بنوسرئ بۆ نهمه یه له کسانه تر جیا بکرتنوه، وه مالیکیه کان پایان وه هایه نویسنه که نهگمر قورئان بیت حرامه نویسی، بهلام نهگمر بۆ دیاری کردنی ناوی مردووه که و بهرواری مردنه کوی بوو نهمه کهراھتی هیه.

حنه فیه کان نه لئین: نویسن له سر گۆر کهراھتی تهحریمه، بهلام نهگمر ترسی وون بوونی گۆره کوی ههبوو قهیناکه.

ئیبینو حزم نه لئین: نهگمر ناوی مردووه که له سر بهردیک ههلبهکنرئ نهمه بهخرایی نازانین، وه له فرموده کهدا قهدهغمی نهمه نهکات که له گله کوی خۆی زیاتر بکرئ بهسریا.

وه دهباره ی نهمه زیاده یه بهیهقی باسیکی هیه که نه لئین: (بَابُ لَا يُزَادُ عَلَى الْقَبْرِ أَكْثَرَ مِنْ تُرَابِهِ لِئَلَّا يَرْتَفِعَ). واته: نهمه باسیکه دهباره ی نهمه که له سر گۆر له گله کوی خۆی زیاتر ناکرئ به سریا بۆ نهمه بهزر نهیتموه.

شموکانی ووتویهتی: وادیاره مهبست لهو زیاده یه نهمه یه که له گله کوی خۆی زیاتر نه کرئ بهسریا. وه نه لئین: مهبست لهو زیاده یه نهمه یه که لهسر گۆری مردویه کوی تر گۆری بۆ ههلبهکندرئ، بهلام شافیعی واتای یه کم ترجیح نهدا وه ووتویهتی: پهسندنه که گۆره که له گله کوی خۆی زیاتر نه کرئ بهسریا، وه بۆیه نهمه یه لاپهسندنه تا گۆره که زۆر بهزر نهیتموه نهگینا نهگمر زیادیش کرا خراب نییه.

ناشتنی زیاتر له یه ک مردوو له گۆرئ کدا:

نهمه پئوپهوشتی که سه لهف لهسری ریشتون و کاری پین کراوه، نهمه یه که تنها کسیتک له گۆرئ کدا بنیژرئ، چونکه ناشتنی چهند مردوو یه که له گۆرئ کدا به کهراھت دانراوه، مهگمر کاره که گران بیت که

همردويهك گۆپتيكى بۆ هەلەكەندى، لە بەر زۆرى مردووهكان و كەمى ئىوانى دەيان نىژن، يالاواز بونيان، جا ئەگەر وابوو ئەو دروستە لە مردوويهك زياتر لە گۆپتيكدا بنىژنى، بە پىتى ئەوى ئەحمەدو (ترمىزى) كە بە صحىحى داناره ئەگىرنەوه كە ئەنصارەكان رۆژى ئوچود هاتنە لای پىغمبەر ﷺ روتيان: ئەى نىراوى خوا مەندوو برىندارىن چ فرمانىكمان پى ئەكى دەربارەى شەهيدەكان؟ فرمووى: (إِحْفَرُوا وَأَوْسَعُوا وَأَعْمِقُوا وَاجْعَلُوا الرَّجُلَيْنِ وَالثَّلَاثَةَ فِي الْقَبْرِ. قَالُوا: فَأَيُّهُمْ نَقَدْمُ؟ قَالَ: أَكْثَرُهُمْ قُرْآنًا). واتە: گۆرەكان فراوان و قول هەلەكەنن هەر دووان و سىان بىخەنە گۆپتيكەوه، روتيان: كامەيان پىش بىخەين؟ فرمووى: ئەوىيان كە قورئانى زۆرتر لەبەرە.

(عبدالرزاق) ئەگىرتتەوه بە سەنەدىكى حەسەن لە واىلەى كورى ئەسقەمەوه كە ژنىك و پىارتىك ئەخرايە ناو گۆپتيكەوه، جا پىاوه كە پىش ئەخراو ژنەكەش لەدواوەيمە دانەنرا.

مردووى دەريا:

لە (المغنى) دا ووتوويەتى: ئەگەر كەسێك لە ناو كەشتىيەكدا لەناو دەربايەكدا مرد، ئەحمەد ووتوويەتى: چاوەروانى ئەكرىت بەهيوای ئەوى شوئنىك بەدۆزىمە تىيدا بنىژن، بەو شىوہ رۆژنىك يان دوو رۆژ ئەهيتلنەوه، ئەگەر ترسى تىك چوونى نەبوو، جا ئەگەر جىنگەيان نەدۆزىمە ئەشورى و كفن ئەكرى و نوژى لە سەر ئەكرى و شتىكى قورسى پىوہ ئەبەستى و ئەخرتە ناو ئاوهكەوه، ئەوش قسەى (عطاء) و حەسەنە.

حەسەن ووتوويەتى: لە سەبەتەيەكدا دا ئەنرىت و ئەخرتە دەرياوه.

شافىعى ووتوويەتى: ئەخرتە نىوان دولوح و ئەبەستى بۆ ئەوى ئاو بىيات بۆ كەنارى دەريا، چونكە لەوانەيە دەست كۆمەلنىك بكموت و بىنىژن، وە ئەگەر بشى خەنە ناو ئاوهكەوه تاوانبار نابن، بەلام ئەو شىوہ يەكەم باشترە، چونكە ئەو شارەنەوى كە مەبەستە بە دەست دىت، بەلام بەستەنەوى لەنىوان دوو لەوح و تەخە لەوانەيە تىك بچىت و توشى ئەتەك بىت، وە لەوانەيە لە سەر كەنارى دەرياكە بەروتى و ئەتەك كراوى بىنىتتەوه، وە لەوانەيە بكموتتە دەستى كۆمەلنىك موشرىك، جا لەبەر ئەوه ئەوى كە باسەن كرد باشترە.

گەلاو پەلكە دار خستە سەر گۆر:

شەرى نىيە كە گەلاو پەلكە دارو گول بخرتە سەر گۆر، وە ئەوى بوخارى و كەسانى تر ئەگىرنەوه لە ئىبنوعەبباسەوه كە پىغمبەر ﷺ بەلای دوو گۆردا تى پەرى و فرمووى: (إِنَّهُمَا يُعَذَّبَانِ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَيْبٍ، أَمْ هَذَا فَكَانَ لَا يَسْتَنْزَهُ مِنَ الْبَوْلِ، وَأَمْ هَذَا فَكَانَ يَمْسِي بِالنَّسِيمَةِ، ثُمَّ دَعَا بِعَسِيبٍ رَطْبٍ، فَشَقَّهُ بِأَثْنَيْنِ، ثُمَّ غَرَسَ عَلَى هَذَا وَاحِدًا، وَعَلَى هَذَا وَاحِدًا وَقَالَ: لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَنْبَسَا). واتە: ئەم دوانە ئىستا سزا ئەدرىن و لەسەر تاوانى گەرەش سزا نادرىن، ئەمەيان خۆى نەئەپاراست لە مەز و

خوی خاویز نده کرده، وه نمویان دوو پویی نه کرد لمنیوان خه لکدا، لمپاشاندا داوای لقه هیتشویه کی خورمای تمپی کرد، لقه کهی کرد به دوو بهشوه و هر بهشیکی له سر گۆرتک چاند و فرموی: به نومیدی نموی خوا سزایان له سر سوک بکات. همتا تم شولانه وشک نمین.

(خطابی) وه نامی نموی داوه تموه و توتویته: چاندنی نیوه شولکه که نموی که فرمویته: (به نومیدی نموی خوا سزایان له سر سوک بکات همتا وشک نمین)، نموه لمپووی تمپرووک به شوتنواوی پیغمبهره بووه، وه همره ها به پارانه کهی که له سریان سوک بیت، وه نموی پیغمبهر صلوات الله علیه ماوی تهرتی داناوه بۆ سنوری پارانه کهی که له ماوی نموده دا خوا سزایان له سر سوک بکات.

نهک له بهر نموی له پهلکی داری تمپدا شتیک هبیت که له وشکدا نبیت، وه عاممی خه لک له زژی بهی وولاته کاندانه چن گهلا و په لکه داری تمپ رانه خن له ناو گۆری مردوه کانیان، من واتن نه گم که بۆ نموه چوبین که سزا له سر مردوو لایه رن، به لام به هیچ شتویه که وه ها نی یو هیچ په یوه ندی یه کی نی به به سر کاره کهی پیغمبهره صلوات الله علیه.

نموی (خطابی) و توتویته راسته، وه یاره کانی پیغمبهر هر بهوشویه تیگه یشتون، چونکه له کسینامه نه قل نه کراوه که لقو گه لای دارو گولیان له سر گۆر دانایی، جگه له بوپه یه نسلمی که پای سپارد دولتی دار بخنده ناو گۆره که یوه، بوخاری ریوایته کردوه.

نممش دوره که دانانی لق و گه لای شتیک مشروع بویت و له هه مو صه حابه کان شاراه بیتو جگه له بوپه یه کسی تر نه یزایین.

(حافظ) له (فتح) دا و توتویته: نموه نه چن بوپه یه فرمووده کهی له سر گشتیتی و عموم دانایته، وه نموی به تایبته نماز نبیت به دووانموه.

نیبنوروشد و توتویته: وا دهر نه کهوی له تصروفی بوخاری یوه که نموه تنها تایبته بووه به دوو کسه وه، لمبر نموه به داوی دا قسه کهی نیبنوعومر نه هینی کاتنی بینی فرشتک له سر گۆری (عبدالرحمن) راخرا بو فرموی: کوره لیتی بکهره وه چونکه هر کرده کانی تعبئه سیتبری. له قسه کهی نیبنو عومردا دهر نه کهوی که هرچی بخرته سر گۆر هیچ کار تک ناکات به لکو کرده وی چاک کار نه کات.

ژنیک هرپی و مندالیتی زینو له زگی دا بیت:

نه گهر ژنیک مردوو له زگی دا کۆر په له یه کی زینوو هبیت پیوسته زگی هه لدری بۆ نموی منداله که دهره یترتی نه گهر هیواوی ژیانی له بکری، نموش بهوی پزیشکی پسپۆری جینی باوه پوه نه زانی.

نافرہتی کیتابی ہجری و زگی پر بیت له موسلمانیک بہمنہا نہنیتزرت:

بہیہتی نہگیرتتہوہ له واثیلہی کوری نسمعموہ کہ خوی ژنیکہ نہصرانی ناشتوہ کہ مندالی
موسلمان له زگی دا بوہ له شوینیکدا کہ نہ گۆرستانی موسلمانان بوہ نہ گۆرستانی گاور.

نیمامی نہحمد نہوی ہلہبژاردوہ، چونکہ نافرہتہکہ خوی کافرہ له گۆرستانی موسلماناندا نانیتزری،
چونکہ کاتیک نہو سزا نہدری موسلمانانی دہوریشتی توشی نازار نہبن، وہ نابی له گۆرستانی کافراندا
بنیتزری، چونکہ مندالہکھی موسلمانو توشی نازار نہبیت بہ سزادانی کافرہکان.

پسہندیہتی ناشتنی مردوو له گۆرستاندا:

نیبنوقودامہ روتویہتی: مردوو ناشتن له گۆرستاندا باشتر بوہ لای نیمام نہحمد نہوی کہ له مالدا
بنیتزری، چونکہ زبانی کہمترہ بو میراتگرہ زیندوہکانی پاش خوی، وہ قہبری گۆرستان زیاتر له خانہی
رۆژی دواپی نہچیت، وہ زیاتر پارانہوی بۆ نہچیت، وہ بہردوام صہابہکان و تابعیہکان و کسانہی پاش
نہوانیش له بیاباندا نیتزراون.

جا نہگہر روتیان: خۆ پیغمبہر ﷺ لهمالہکہیدا نیتزراوہ ہمدوہا نہبوہکر و عومہریش لہگہلیدا
نیتزراون له ولامدا نہلین: عانیسہ فرمویہتی: نہویان بۆیہ کرد نہوک گۆرہکھی بکہنہ مزگموت.
بوخاری گیتراویہتیہوہ.

ہمدوہا لہبہر نہوہ کہ پیغمبہر ﷺ خوی یارہکانی له بہقیع نہناشت، جا کردہوی پیغمبہر ﷺ
له پیش ترہ له کردہوی کسانہی تر، وہ یارہکانی رایان وا بوہ کہ نہو کارہ تابعیہتہ بۆ پیغمبہر ﷺ،
چونکہ رپوایت کرارہ کہ فرمویہتی: (يُدْفَنُ الْأَنْبِيَاءَ حَيْثُ يَمُوتُونَ). واتہ: پیغمبران له کوئی کۆچی
دوایان کرد نہوی نہنیتزرین.

نہوہاش زیاتر گۆرہکھی نہپاریزی له زوری چونہ سہری، وہ بۆ نہوی له خہلکیش جیا بکرتتہوہ.
پرسیار کرا له نہحمد دہبارہی نہو پیارہی کہ وسیت نہکات له مالہکھی خویدا بینیتزرن؟ نیمام
نہحمد فرموی: له گۆرستانی موسلماناندا نہنیتزری.

قہدغہیی جوین دان بہ مردوو:

دروست نہیہ جوین دان بہ مردووانی موسلمان و باس کردنی خراپہکانیان، بہ پتی نہوی بوخاری له
عانیسہوہ نہگیرتتہوہ خوا لیتی رازی بیت کہ پیغمبہر ﷺ فرمویہتی: (لَا تَسْبُوا الْأَمْوَاتَ فَإِنَّهُمْ قَدْ
أَفْضَوْا إِلَيَّ مَا قَدَّمُوا). واتہ: جوین بہ مردووان مہدن، چونکہ چون بہرو نہوکارو کردہوی کہ پیش
خویان رہوانہیان کردوہ.

نمبود او دود (ترمذی) نه گیتړنمونه به سمنه دیکې لاواز له ټیبنو عومره و خوايان لى پازى بيت كه پينغمه مېر عليه السلام فرمويتمى: (أَذْكُرُوا مَحَاسِنَ مَوْتَاكُمْ وَكُفُّوا عَن مَسَائِرِهِمْ). واته: باسى چا كه كانى مردوه كانتان بكمن و له خراپه كانيان مه دوتين.

به لّام نمر موسلمانانې به ناشكرا له فرمانى خودا دهر نه چوون يا به ناشكرا بیدعويان نه كړد، يان كارى خراپديان نه كړد، ياد كړد نموى خراپى توانه په وايه نه گفر بهر ژوه ندى تيدا بوو، ورك نموى بؤ ناگادار كړد نموى دور كړد نموى خلك بيت له كاره كانيان و له ورته كانيان وه بؤ چا لى نه كړد نيان، به لّام نه گفر هيچ بهر ژوه ندى تيدا نمبوو نمره دروست نييه باس بكرين.

بوخارى و موسليم له نمنسوه نه گيتړنمونه خوا لى پازى بيت فرمويتمى: ترميكيان به لاماندا برد خلكه كه به باشى باسيان كړد. پينغمه مېر عليه السلام فرموي: (وَجَبَتْ) واته پيوتست بوو، له پاشاندا ترميكي تريان برد به خراپى باسيان كړد هر فرموي: (وَجَبَتْ) عومر خواى لى پازى بيت، ووتى چى پيوتست بوو؟ فرموي: (هَذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ خَيْرًا فَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وَهَذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا فَوَجَبَتْ لَهُ النَّارُ، أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ). واته: نمويان كه به چا كه باستان كړد به هشتى بؤ پيوتست بوو، و نمويان كه به خراپه باستان كړد ناگرى بؤ پيوتست بوو، نيوه شايتمى خوان له سر زوى.

جوين دان به مردوى كافران و نفرين لى كړد نيان دروسته، خواى گوره نه فرموي: ﴿لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ (المائدة/ ۷۸). واته: نفرين لمو بين بړويانې بنى ئيسرائيل كړاوه. هروه فرمويتمى: ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ﴾ (المسد/ ۱). دهسته كانى نمبولمه ب له ناو چى. نفرين كړدن له فيرعون و هاو شتوه كانى، وه قسه پى ووتنى بى ناو بانگه له ناو كتبه كمى خوادا ورك: ﴿أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ (هود/ ۱۸). واته: ناگادار بن نفرينى خوا لسمر ستمكارانه.

قورټان خوټندن لسمر گؤر:

زانايان جياوازيان هديه له حوكمى قورټان خوټندن لسمر گؤر، شافيعى و موحه مدهدى كورپى حسمن به پسه نديان داناره بؤ نموى نمر مردوه له پيرزيمتى به كمى ختري دهست بكوى، وه (قاضي عياض) و قمرافى له ماليكى به كان لسمر نمرن، وه نه حمد راي وايه كه خراپ نى يه.

به لّام ماليك و نمبو حنيفه به كراهمتيان داناره، چونكه له پينغمه مېر عليه السلام هيچ نه هاتوه لمو باره يوه.

هلدانهوی گۆز:

زانایان له سەر ئهوه رینکن که ئهوه شوئنهی موسلمانیکه تیدا نیژرا ئهبن به شوئنی خۆی مادام گوشت و ئیسقانی بیتی، جا ئهگەر شتیکی کهمیشی بیتیتموه بهتووای لهناو نهچی حرامیتی ئهوه شوئنه بۆ کسیتی تر ههر بهردوام نهبیت، بهلام ئهگەر لهناوچوو، و بۆوه به گل ئهوه دروسته لهوشوتنهدا مردووکهی تر بنیژری، یاسود له زهویهکهی وهربگیوی بۆ چاندن و خانو لهسر کردن و شتی تر، جا ئهگەر گۆزیک هلدرايهوه و پارچه ئیسکینکی تیدا مابو نابیت ههلهکهندنهوهکهی تهوار بکری، جا ئهگەر له ههلهکهندنهکهی بووبۆوه لهپاشاندا چهن پارچه ئیسقانیکی دییمهوه ئهبن کۆی بکاتمهوه لهلایهکی گۆزهکهوه دای بنیت ئینجا دروسته مردووکهی تری تیدا بنیژری، وه ئهگەر کهسێک پێش ئهوهی نوژی لهسر بکری له گۆز خرا، ئهگەر گلی بهسهردا نهکراوو دهردههینرتتموه نوژی لهسر دهکری، بهلام ئهگەر گلی بهسهردا کرابوو بهلای حهغهیهکان و شافیعییهکان و ریوایهتیک له ئیمام نهحمده حرامه گۆزهکهی ههلهکهندریتتموه، وه ههر بهو شیوه به نوژی لهسر دهکری، بهلام له ریوایهتیکه ئیمام نهحمده گۆزهکهی ههلهکهکن و لهدهروه نوژی لهسر دهکری.

ههروێه پێشهوای ئیسلام به دروستی دانهین که گۆز ههلبدریتتموه لهبهر مهبهستیکه صحیح، وه ئهوهی شتیکی له گۆزهکهدا بهچی مابو ههلبدریتتموه بۆ دهرهینانی، یان ئهگەر مردووکه رووی نهکراوو قیبله ههلهکهندریتتموه رووی نهکرتته قیبله، یا شۆردنی ئهوهی نهشۆراییت، یا بۆ چاک کردنی کفنهکهی، مهگەر ترسی لیک ههلهوهشانی ههیبیت، ئهوه وازی لهنههینری.

بهلام حهغهیهکان پینچوانهی ئهمان له ههلدانهوی گۆزدا بۆ نهوشتانه، و بهئهتک کردنی دانهین وه ئهتک کردنی له ئیسلامدا قهدهغهیه، ئیبنوقودامه ووتویهتی: ئهتک کردن تهنها بۆ کسێکه که تیک چووینت ئهوهش ههلهنادریتتموه.

وه ووتویهتی: ئهگەر بهبن کفن نیژرا بوو دوو لایهنی ههیه: یهکهمیان وازی له نههینری، چونکه مهبهست له کفن کردن داپۆشرايمهتی ئهوه مهبهستهم به خۆلهکه بهچی هاتوه، دووهمیان ههلهکهندریتتموه چونکه کفن کردنی مردوو پێوسته، و وهك شۆردن وههیه.

نهحمده ووتویهتی: ئهگەر گۆز ههلهکهکن خاکهنازهکهی له گۆزهکهدا بهچی مابوو دروسته ههلهی بداتمهوه بۆی، وه دهربارهی شت کهوتنه ناو گۆز وهك -سپاج و پاره- ووتویهتی ههلهکهندریتتموه بۆ ئهوه شتانه ئهگەر نرخیان ههبوو.

روتیان: ئهوهی ئهگەر خاوهن مردووکه حهقی ئهوه شتانهی دا به و کسه؟

روتی: جا ئیتر کابرا چی تری ئهوت؟!؟

لمو بارهیموه بوخاری له جابیرهوه نهگیترتموه که پیغمبهر ﷺ هاته سمر عبداللای کوری نویی دروای نموی خرابووه گۆزه کهیموه، فرمانی دا دهربان هیتاوه و خستیه سمر رانی و (نفث) فوی به کمیتک تفعوه کرد به سمریا و کراسیکی بۆ لهبهر کرد.

همروهها نهگیترتموه لسییموه که ووتویهتی: پیاوێک له گهل بارکما نیژرا دلم نارامی نهگرت همتا درم هیتاوه و بمتنها له گۆرتکدا ناشتم.

بوخاری بۆ نم دوو فرمودهیه بابیکی داناره که نویسویهتی: بابیک: نایا مردوو له گۆر یا له لا دردا دهر نههینرتتموه له بمر هۆیهک.

نهبو داود له عبداللای کوری عمروهوه نهگیترتتموه که فرمویهتی: گوتم له پیغمبهر ﷺ بووه کاتێ نهچوین بۆ طائف و بهلای گۆرتکدا تێ نهپهرین فرمویهتی: (هَذَا قَبْرُ أَبِي رُغَالٍ وَكَانَ بِهَذَا الْحَرَمِ يَدْفَعُ عَنْهُ، فَلَمَّا خَرَجَ أَصَابَتْهُ النَّقْمَةُ الَّتِي أَصَابَتْ قَوْمَهُ بِهَذَا الْمَكَانِ فَدَفِنَ فِيهِ، وَآيَةُ ذَلِكَ: أَنَّهُ دَفِنَ مَعَهُ غُصْنٌ مِنْ ذَهَبٍ، إِنْ أَنْتُمْ نَبَشْتُمْ عَنْهُ أَصْبَتُمْوَهُ مَعَهُ، فَأَبْتَدَرَهُ النَّاسُ فَاسْتَخْرَجُوا الْغُصْنَ). واته: نموه گۆزی نهبو روغاله که لم حمرههدا نهپارزرا، کاتێ لیتی دهرچوو توشی نمو بهلایه بوو که خهلهکی نم شوئنه تووشی بوون لم شوئندا، وه همر لیرهش نیژراوه، نیشانهکشی نمویه که پارچهیهک ئالتون له گهلایا نیژراوه نهگهر ههلی بدهنمه ئهی دۆزنمه، نهلهی خیرا خهلهکه که دهستیان کرد به ههلدانهوی و پارچهکه بیان دهرهیتنا.

(خطابی) ووتویهتی: نم فرمودهیه نهیته بهلگی نموی که دروسته گۆزی بێ پروایان ههلبدرتتموه نهگهر شتیکی تیدا بی موسلمانان سودی لێ وهریگرن، چونکه حورممتیان وهك حورممتی موسلمانان نییه.

گواستنوه مردوو:

لای شافیعی حرامه مردوو له شاریکهوه بیری بۆ شاریکی تر مهگهر نمو شوئنه نزیک بیت لهمهکهکه و مهدینه و قودسهوه، نمو کاته دروسته بیری بۆ یهکی لم سێ شوئنه لهبهر پیوژیان.

بهلام نهگهر نمو کسه وهسیهتی کرد بوو که بیری بۆ شوئینیکی تر جگه لمو سێ شوئنه، ناییت پاسپاردهکهی بهجی بیت، چونکه نهیته هۆی دواکوتنی ناشتهو تیک چوونی لاشهکی.

همروهها حرامه گواستنوهی له گۆزه کهیموه مهگهر بۆ بهمههستیکی صحیح بیت.

وهك نموی بێ شوژین نیژرابیت یا پووی نهکرا بته قیبله، یا گۆزه کهی ناوهزی بیت یا بمر لافاو کبوتی.

له (المنهاج) دا ووتوبه تی: هه‌لدانه‌وی گۆز و گواستنوه‌وی دوا‌ی ناشتنی حرامه بۆ پینوستی نه‌ییت، وه‌ک ئه‌وه‌ی نه‌یتراییت بئی ئه‌وه‌ی بشۆرت، یاله‌زه‌وی داگیر کراودا نه‌یتراییت، یا به‌ دوو قوماشی داگیر کراو کفن کراییت، یا شتی‌ک کموتبیتته ناو گۆزه‌که‌وه، یاروه‌و قبیله نه‌نیتراییت.

له لای مالیکی‌به‌کان: دروسته‌ مردوو له گۆزیکه‌وه بگۆزرتتموه بۆ گۆزیکه‌ی تر پیش ناشتن و دوا‌ی ناشتنی، وه‌ک ئه‌وه‌ی ترسی هه‌ییت ئه‌و گۆزه‌ ناو دای‌چپۆشی، یادرنده‌ مردوه‌که‌ بخوات، یا بۆ ئه‌وه‌ی نزیکه‌ی بکاتمه‌وه کس‌وکاره‌ی بتوان سهردانی بکه‌ن، یا بۆ ئه‌وه‌ی به‌ریتته گۆزستانی کس‌وکاره‌ی به‌وه، یا به‌هیوا‌ی پی‌وژی ئه‌و شوئنه‌ی که‌بۆی نه‌گۆزرتتموه، جا نه‌گه‌ر به‌و شیویه‌ بوو ئه‌وه‌ گواستنوه‌ی دروسته‌ به‌مهرجی نه‌ییتته هۆی ئه‌وه‌ی زیان به‌لاشه‌که‌یان بگات و نه‌تکیان پی نه‌کریت. وه‌ک ئه‌وه‌ی به‌هقیقت، یا تیک به‌چیت، یا ئیسقانه‌کانی بشکیت.

وه لای حه‌نه‌فی‌به‌کان که‌راهه‌تی هه‌یه‌ مردوو له شاریکه‌وه بگۆزرتتموه بۆ شاریکه‌ی ترو په‌سه‌نده‌ هه‌ر که‌سه‌ له کو‌ی‌دا مرد له گۆزستانی ئه‌و شاره‌ بنیترئ، وه‌خراب ئه‌یه‌ پیش ناشتنی ماوه‌ی میلیک یا دوو میل بگۆزرتتموه، چونکه‌ جاری وایه‌ ماوه‌ی نیوان شارو گۆزستان ئه‌وه‌نده‌ نه‌ییت، وه‌ حرامه‌ گواستنوه‌ی دووای ناشتن له‌به‌ر هۆیه‌ک نه‌ییت وه‌ک له‌ پیشمه‌ه‌ باسکرا.

نه‌گه‌ر نافره‌تیک کورپیکه‌ی مردو له شاره‌که‌ی نه‌نیترئا ئه‌ویش نه‌یسته‌وانی نارام بگه‌رئ وه‌ وستی بیگۆزرتتموه، وه‌لامی نادرتموه له‌و باره‌یه‌وه.

حه‌نبلی‌به‌کان ووتوبانه: وا په‌سه‌نده‌ شه‌هید له هه‌رجه‌نگایه‌ک کو‌ژراییت له‌و شوئنه‌دا بنیترئ.

نه‌حمه‌د ووتوبه‌تی: کو‌ژراوی جه‌نگ له سه‌ر حه‌دیه‌که‌ی جایی نه‌ییت که‌ پی‌غه‌مه‌به‌ر عليه السلام فه‌رمووبه‌تی:

(إدفنوا القتلى في مصارعهم) واته: کو‌ژراوه‌کانی جه‌نگ له شوئنی کوشتیان بنیترئ.

ئیه‌نو ماجه‌ نه‌گه‌یترتموه که‌ پی‌غه‌مه‌به‌ر عليه السلام فه‌رماییدا کو‌ژراوه‌کانی شه‌ری نوحد بگه‌یترمه‌وه شوئنی کوشتیان، به‌لام جگه‌ له‌وان نه‌لین مردو له شاریکه‌وه ناگۆزرتتموه بۆ شاریکه‌ی تر بۆ مه‌به‌ستیکی دروست نه‌ییت ئه‌وه‌ش مه‌زه‌به‌ی ئه‌وزاعی و ئیه‌بنومونذیره.

عه‌بدوللای کورپئ مه‌لیک ووتوبه‌تی عه‌بدولره‌جه‌نی کورپئ ئه‌به‌یه‌که‌ر له حه‌به‌شه‌ کۆچی دوا‌یی کرد، تهرمه‌که‌ی هه‌نرایمه‌وه مه‌که‌که‌ و له‌وی نیترئا، کاتئ عایشه‌ هاتمه‌وه چوه‌ سه‌ر گۆزه‌که‌ی، وه‌ فه‌رموی: سوئند به‌ خوا نه‌گه‌ر ئاماده‌ ئه‌بووم له‌لات له‌کو‌ی مردی هه‌ر له‌وی نه‌بوا‌یه‌ نه‌نه‌نیترای، وه‌ نه‌گه‌ر ئاماده‌ی مردنت بو‌مایه‌ ئیستا نه‌نه‌هاتمه‌ سه‌ر گۆزه‌که‌ت. چونکه‌ ناشتنی مردو له شوئنی مردن بار سوک ترو سه‌لامه‌تته‌ له‌وه‌ی که‌ تیک به‌چیت.

به‌لام نه‌گه‌ر مه‌به‌ستیکی دروستی تیدا بیت گواستنوه‌ی دروسته‌.

نه‌حمه‌د ووتوبه‌تی: ده‌باره‌ی گواستنوه‌ی مردوو له شاریکه‌وه بۆ شاریکه‌ی تر هه‌یج خراپی نازام.

له زوهری پرسیار کرا دهراره نو کاره؟ ووتی: سهعدی کوری نومی وه ققاص و سهعدی کوری زید له عهقیتموه گوئزانموه بز مدینه.

پرسه و سهوخوشی

پرسه و سهوخوشی نموده که به چند وشهیهک به کس و کاری مردوو هندی له نازار و ماتمیان کم کرتیموه کاره ساته که یان له سر سوک بکرتوو وایان لی بکری نارام بگرن له سر نموه که توشی بون. هوکمه که ی:

پرسه پهسهنده هتا نه گمر مردوه که کافری زمیش بیت، بپینی نموه نیبنوماجه و بهیهقی به سهندیکی حسدن له عمری کوری حمزموه نه گترنموه له پیغمبروه ﷺ که فرموهتی: (مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُعْزَىٰ أَخَاهُ بِمَصِيبَةٍ إِلَّا كَسَاهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ مِنْ حُلِيِّ الْكِرَامَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ). واته: باوه دار نیجه سهوخوشی له برابه کی بکات نیلا خوا خشلی زری بز لبر نه کات له رژی دوایدا. پرسش له جارتک زیاتر پهسند نییه.

وه پیوسته پرسه له هممو کسو کاری مردوو بکری گوروه بچوک و ژن و پیوا، جا نو پرسه به چ پیش ناشتن بیت یا دوی ناشتن، هتا سی رژی، مه گمر پرسه کمر یا خاون مردوه که نو کاته ناماده نه بیت، نو کاته قهینا که دوی سی رژه که سهوخوشی لی بکرت.

زاراوی سهوخوشی:

پرسه بههر وشمو زاراویهک بهجن دیت که باری گرانی خاون مردوه که سوک بکات و هدی بیت له سر نارام گرتن و دل چاک کردنموه، بهلام نه گمر له سر نو شتویه بیت که له ریوایدتا هاتوه نموه باشته، بوخاری نه گترتیموه له نوسامی کوری زیدوهه خوا لییان رازی بیت و تویهتی: کچنکی پیغمبر ﷺ کسینکی نارد بز لای پیغمبر ﷺ پینی راگهیننی که کورنکمان مردوه بیت بز لامان. پیغمبرش ﷺ وهلامی ناردوه که سلاری لی بیت و نه لیت: (إِنَّ لِلَّهِ مَا أَخَذَ وَلَهُ مَا أُعْطِيَ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُّسَمًّى فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ). واته: نموه خوا بردویهتی هی خویهتی، وه نموهی که نهیدات هر هی خویهتی، و هممو شتیک لای خوی کاتینکی دیاری کراوی هدی، جا با نارام بگری و بهیوای پاداشت بیت.

(طبرانی) و (حاکم) و نیبنومردویه بهسندیک نه گترنموه که پیواتکی لاوازی تیدایه له موغادی کوری جبهلموهه خوا لی رازی بیت که کورنکی مرد، جا پیغمبر ﷺ نامه کی بز نارد تیدا پرسه کوره کی لی کردبو، نوسی بوی: (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ إِلَىٰ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ. سَلَامٌ عَلَيْكَ، فَإِنِّي أَحْمَدُ إِلَيْكَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، أَمَا بَعْدُ: فَأَعْظِمَ اللَّهُ لَكَ الْأَجْرَ وَالْهَمَكَ الصَّبْرَ، وَرَزَقْنَا وَإِيَّاكَ الشُّكْرَ، فَإِنَّ أَنْفُسَنَا وَأَمْوَالَنَا وَأَهْلَنَا مِنْ مَوَاهِبِ اللَّهِ الْهَيْبَةِ وَعَوَارِيهِ الْمُسْتَوْدَعَةِ، مَتَّعَكَ اللَّهُ

بِهِ فِي غِبْطَةٍ وَسُرُورٍ، وَقَبْضُهُ مِنْكَ بِأَجْرٍ كَثِيرٍ، الصَّلَاةَ وَالرَّحْمَةَ وَالْهُدَى، إِنْ احْتَسَبْتَهُ فَاصْبِرْ، وَلَا يُحِيطُ جَزَعُكَ أَجْرَكَ فَتَنْدَمَ، وَاعْلَمْ أَنَّ الْجَزَعَ لَا يَرُدُّ مَيْتًا، وَلَا يَدْفَعُ حَزَنًا، وَمَا هُوَ نَازِلٌ فَكَأَنَّ قَدَّ، وَالسَّلَامَ). واته: بِنارای خوای رَه‌مان و رَه‌حیموه. له موحه‌مد نیراوی خواوه بۆ موغازی کوری جمدل، سلامت لی بیت، پاشان من لسمر تو سوپاسی نمو خویه نه‌کم که هیچ پرستارتک نیریه به حق شایسته‌ی پرستن بیت جگه له الله، دای نموه: خوی گموره پاداشتت بۆ زیاد بکات و نارام گرتنت پین بیه‌خشی، وشوکرانه‌بۆتری بیه‌خشی به نیمه و توش، چونکه خۆمان و مالمان و کسروکارمان لمو به‌خششه فراوانمی خوی گموریه، و له سپارده‌کانی‌بمی که وهری نه‌گرتیموه، خوی گموره‌ش له‌کاتی شادی و خوشیدا به‌توی به‌خشیون، وه به پاداشتیکی زۆروه لی‌ی وهر‌گرتیموه.

جا نوژ بکه و داوی لی‌ی بوردن و به‌زیی بۆ بکه، جا نه‌گمر لسمر نمو موصبیه‌ته به نومیدی پاداشتیت نموه نارام بگره، وه با بی‌سه‌بری و دان به‌خۆدا نه‌گرتنه‌کمت پاداشته‌کمت همل نموه‌شیتیتیموه و پشیمان بیتیموه، بشزانه که دان به‌خۆدا نه‌گرتن مردو ناگیتیموه، و خه‌فتیش لانا‌بات، وه نموه‌ش کمدیتته خوار له به‌لا نموه بزانه که نزیکه روو بدات. نیت سلامت لی‌ی بیت^(۱).

شافیعی له موسنده‌که‌یدا نه‌گیتیموه له جه‌عه‌فیری کوری موحه‌مدوه له باوکی‌یموه له باپیری‌یموه فرمویته: کاتی پیغمبر ﷺ کۆچی دواپی کرد و پرسدکی هات گوی‌یان لی‌ی بوو کسینک نمی بوت: به‌راستی له‌لای خواویه پرسه و سهره‌خۆشی بۆ هممو لی‌قومانیک، وه له‌لاین خواویه دانانی چی‌نشین بۆ هممو مردوویه‌ک، وه پین‌دا گه‌یشتن به‌هممو له‌ناوچویه‌ک، جا نپوهش برواتان به خوا بیت و به نومیدی نموه بن، چونکه لی‌قوموو موسیبه‌ت بار کسینکه که له پاداشت بی‌بیری بیت. نممه‌ش نيسنده‌کی لاوازه.

زانایان ورتویانه: جا نه‌گمر سهره‌خۆشی له موسلمانیک کرد به هۆی مردنی موسلمانیک، با پینی بلتی: خوا پاداشتت بداتیموه نارامیت پین بیه‌خشیتو له مردووکه‌تان خوش بیت.

نه‌گمر سهره‌خۆشی له موسلمانیک کرد به مردنی کافرک نه‌لینت: خوا پاداشتت بداتیموه نارامیت پین بیه‌خشیت.

وه نه‌گمر سهره‌خۆشی له کافرک کرد به مردنی موسلمانیک، پینی بلیت: خوا نارامیت پین بیه‌خشی و له مردووه‌کمت خوش بیت، وه نه‌گمر سهره‌خۆشی له کافرک کرد به مردنی کافرک پینی بلیت: خوا چی‌نشین بۆ مردووه‌کمتان دابنی.

(۱) نم ریوایته لاوازه و سابیت نییه چونکه کوره‌کی موعاذ دواپی کۆچی دواپی پیغمبر ﷺ به دوسال مردووه.

بهلام وهلامی سهرهخۆشی لئی کراو ئهمهیه که بلیت خوا پاداشتت بداتمه و دو عاکت وهر بگرت.

لهلامی ئهمه ناره زووی خویانه تهرقه له گهله یه بکمن، وه ئه گهر وستی نه بکات.

ئه گهر که سیتک که سیتکی بینی جلو بهرگی خۆی دادری بوو له سهر لئی قومانه که نه بی ههر سهرهخۆشی لئی بکات و نابین بو شتیکی پوچهل واز له مافینک بهینتی، وه ئه گهر بهرگری ئه کاره لئی بکات ئه مه چاک تره.

دانیشتن بۆ پرسه سهرهخۆشی

سوننهت وه هابه که کس و کاری مردوو سهرهخۆشی یان لئی بکری و ههر کس بهلامی کاری خۆیدا بروات بن ئه مهی که دانیشن بۆی، ئانه وهیه ریو رهوشتی پیتشینه چاکه کان. (سه له فی صالح). شافیعی له (الأم) دا ووتویهتی: پرسه به کۆمه له لا ناخۆشه، ئه گهر چی گریان و شیوه نیشتی تیدا نه بیته، چونکه ئه مه غهم و پهژاره تازه ئه کاتمه و مه سه ره فیشتی ئه مهی، له گهله ئه مه ئه سه رانه شدا که له مه به ره باس کرا.

ئه مه وی ووتویهتی: شافیعی و هاره له کانی ره جمه تی خویان لئی بیته ووتویهانه: که راهم تی ههیه دانیشتن بۆ پرسه سهرهخۆشی، وه ووتویهانه: مه به ست له دانیشتن ئه مهیه که کس و کاری مردوو له مالتیکدا کۆ بینمه بو ئه مهی خه لگ بیته بۆ لایان سهرهخۆشیان لئی بکات، به لکو پیتوسته له سه ریان برۆن بهلامی کارو پیتوستی به کانیانه مه، وه له نیوان ژن و پیاردا جیاوازی نه یه له دانیشتندا، و بۆ ههر دو کیان ههر که راهم تی ههیه.

مو حامیلی دانی به مه دا ناره له دهقی شافیعی یه مه نه قلی ئه کات خوا لئی یان پازی بیته، وه ئه مهش که راهم تی ته مزیه به ئه گهر شتی تازه په یدا بوی تیدا نه بوو، بهلام ئه گهر شتی تری له گهله دا کرا وه که ئه مه بیده تانهی که حه رامن - وه که به زۆری روو ئه دات - ئه مه کاته دانیشتنه که ش حه رامیکه له حه رانه خرا په کان، چونکه شتیکی تازه دا هیترا وه، وه له فه رموده شدا هاتوه که نه فه رموی: (أَنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٍ وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَالَّةٌ). واته: هه مه و دا هیترا وێکی تازه له دیندا بیده یه، وه هه مه و بیده یه که ش گو مرایی - یه.

ئهمه د و بهشی زۆری زانایانی حه نه فی ئه مه را و بۆ چوونیهانه.

بهلام حه نه فی یه پیتشینه کان بۆ ئه مه چوون که دانیشتنی سهی پۆژ قه یناکه، به مه رجی له مزگه وت دا نه بیته و حه رامیشی تیدا نه کری.

بهلام ئه مهی نیستا نه کریته له ته عزیه دا که سهی پۆژ کۆ نه بنمه له مزگه وتدا یا چادرو ده وار هه لئمه دن و فه رش را نه خه ن و پاره و پۆلیکی زۆر بۆ شانازی و خۆ هه لکیشان سه رف نه کمن ئه مه له کاره

تازدها هیتراوه کانه که پزیران نه لئین بیدعه، و پیوسته لهسر موسلمانان خوئی لی پپاریزن، نمو کارهش حمرامه لهسریمان، بمتایبمتی که نهیین زۆر شتی تیندا نه کرئی پینچوانهی قوربان و سونفته کانی تری پیغمبیرن صلوات الله علیه، به لکو په پرهوی خویرهوشتی سردهمی نه فامی نه کرئی وهک قوربان خویندن به گۆزانی بهوه و نیلتیزام نه کردن به نادابی قوربان خویندن و گوئی نه گرتن لی و خو خریک کردن به قسه کردن و جگه ره کینشان و گه لی شتی تر، وه نمو کسانهی که خاوهن ههواو نارزون به ممشوه نوه ستاون و زۆر لهوش تی په ریون نهیین خه لکه که بو سی رۆژه وازناهیتن له رۆژی چل هه مینیشدا نمو به زمه تازه نه که نموه و نمو بیدعه و خراپه به دو باره نه که نموه، له پاشاندا سالگهردی بۆ دانمیتن به بۆنهی تی په ریونی سالتیک بهسر مردنیدا، بهم جوژه شتی وها نه کرئی که نه عهقل و نه مشرع وهی ناگرئی.

سردانی گۆرستان

سردانی گۆرستان بۆ پیاوان موستهحه بیه، به پیتی نهوهی نه حمدو موسلیم و خاوهن سونفته کانه له عبداللای کوری بوریده وه نه گپرنهوه نهویش له باوکی بهوه که پیغمبیر صلوات الله علیه فرموهتی: (کُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، فُزُووها، فَإِنَّهَا تُذَكِّرُكُمْ الْآخِرَةَ). واته: لهو پیتش لیم قدهغه کرد بوون که سردانی گۆرستان بکمن، جا بچن چونکه بیوی رۆژی دوا بیتان نه خاتمه.

نمو قدهغه کرد نهش له سرتاوه بووه که خه لک تازه موسلمان بوون له سردهمی نه فامی بهوه نزیک بوون، چونکه لهو سردهمه دا خه لکه که خویمان نه نه پاراست له قسمی نابهجی وناشرین، به لام کاتی هاتنه ناو تاینی نیسلام وه به تمواوی دلتیا بوون لیتی و فیزی نه حکامه کانه بوون، پیغمبیر صلوات الله علیه ریوی دان که بچن بۆ سردانی گۆری مردوه کانیان.

له نهبو هو په پرهوه هاتوه که پیغمبیر صلوات الله علیه سردانی گۆری دایکی کرد و لهسر گۆره کهی گریاو نهوانشی هینایه گریان که به دهوری بهوه بون، تینجا فرموی: (إِسْتَأْذَنْتُ رَبِّي أَنْ أَسْتَغْفِرَ لَهَا، فَلَمْ يُؤْذَنْ لِي، وَإِسْتَأْذَنْتُهُ أَنْ أُزَوِّرَ قَبْرَهَا فَأَذِنَ لِي، فُزُووها فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ الْمَوْتَ) رواه أحمد ومسلم وأهل السنن إلا الترمذي. واته: داوام له پهروهره گارم کرد که ریم بدات داوای لی خویش بوون بکم بۆ دایکم ریتی نهدام، وه داوام لی کرد که ریم بدات بچمه سر گۆره کهی جا ریتی دام، ئیوهش بچن بۆ سر گۆرستان چونکه بیوی مردنتان نه خاتمه.

جا کاتی مه بست له سردانی گۆرستان نهوهی که یادی مردن و پهندی لی وه ریگهی، نمو دروسته چونه سر گۆری بی باوه ریش هه به مه به بسته، به لام نه گه رسته مکار بوون، و خوا به ستمه کهی خویمان له ناوی بردن، نمو وها په سهنده به گریان و ملکه چی بهوه له شوینی گۆرستان و شوینی له ناو چونیاندا تی

بپری، به پتی نومی بوخاری ته گیتیتموه له ئیبنو عومروه که پیغمبر ﷺ به یاره کانی فرموو - کاتئ گه یشتنه (حجر) دیاری نمود - (لَا تَدْخُلُوا عَلٰی هٰؤَلاءِ الْمَعْدِيْنَ اِلَّا اَنْ تَكُوْنُوْا بَاكِيْنَ فَاِنْ لَمْ تَكُوْنُوْا بَاكِيْنَ فَلَا تَدْخُلُوْا عَلَيْهِمْ، لَا يُصِيبُكُمْ مَّا اَصَابَهُمْ). واته: مه چنه ناو نو سزادارانموه به گریانموه نه بیت، جا نه گهر گریانتان نه هات مه چنه سهریان با ئیوهش توشی نومه نه بن که نموان توشی بوون.

شیتوای چونه سر گۆر

نه گهر که سیک بیویت بچیتته سر گۆرتک نه بن کاتئ گه یشتته سر گۆره که رو بکاته گۆره که بۆلای قیبلهوه و بۆی بپارتیتموه له خوا، لهم باره یه شموه گه لئ فرموده هاتوه:-

۱- له بوره یدوه هاتوه فرموه تی: پیغمبر ﷺ فیری هاره له کانی نه کرد کاتئ بچنه سر گۆرستان چی بلئ: (السَّلَامُ عَلَیْكُمْ اَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ وَالْمُسْلِمِیْنَ، وَاِنَّا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ بِكُمْ لَاحِقُوْنَ، اَنْتُمْ فَرَطُنَا وَنَحْنُ لَكُمْ تَبَعٌ، وَنَسْأَلُ اللّٰهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِیَةَ) رواه احمد و مسلم و غیرهما. واته: سلاوتان لئ بیت ئی دانیشتوانی نم جیگایه له باره درار و موسلمانان، ئیمش خوا بیوئ پیتان نه گه بن، ئیوه پیتش ئیمه کهوتون ئیمش به دواتانا دین، داواکارین له خوا عافیت و سهلامتی به ئیمه و ئیوه به خشئ.

۲- له ئیبنو عبباسوه هاتوه که پیغمبر ﷺ تئ پیری به لای گۆرستانی مه دیندا و رووی تئ کردن و فرموئ: (السَّلَامُ عَلَیْكُمْ يَا اَهْلَ الْقُبُوْرِ، یَغْفِرُ اللّٰهُ لَنَا وَلَكُمْ؛ اَنْتُمْ سَلَفُنَا وَنَحْنُ بِالْاَثْرِ) رواه الترمذی. واته: سلاوتان لئ بیت ئی دانیشتوانی گۆرستان، خوا له ئیمه له ئیوهش ببورئ، ئیوه پیتشان کهوتون و ئیمش واین له شوئنتانموه.

۳- له عایشموه هاتوه که فرموه تی: پیغمبر ﷺ کاتئ سهری نومه نه هات شو لای بیت له کو تایی شموه نه چوه در بز گۆرستانی به قیع و نه یفرموو: (السَّلَامُ عَلَیْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِیْنَ، وَاَتَاكُمْ مَا تُوْعَدُوْنَ عَدَا مُؤْجَلُوْنَ، وَاِنَّا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ بِكُمْ لَاحِقُوْنَ، اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَاهْلِ بَقِیْعِ الْغَرْقَدِ) رواه مسلم. واته: سلاوتان لئ سهری ئی نه توهی باره دراران، سه بنئ نومی په یانتان پئ دراوه پیتان نه گاتموه و دوا خراوه، ئیمش خوا بیوئ پیتان نه گه بن، خویه له دانیشتوانی به قیعی غرقده ببوره.

۴- همر له عایشموه نه گیتنموه که فرموه تی: و تم: ئی نیروای خوا! چی یان پئ بلئ که چومه سر گۆریان؟ فرموئ: بلئ: (السَّلَامُ عَلٰی اَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ وَالْمُسْلِمِیْنَ، وَیَرْحَمُ اللّٰهُ الْمُسْتَقْدِمِیْنَ مِنَّا وَالْمُسْتَخْرِیْنَ، وَاِنَّا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ بِكُمْ لَاحِقُوْنَ). واته: بلئ سلاو له دانیشتوانی نم جیگایه له باره درارو موسلمانان، خوا رهح بکات به پیتش کهوتو دا کهوتومان وه ئیمش خوا بیویت پیتان نه گه بن.

به‌لام نموی که هندی نهمان ده‌یکمن له دست هینان به گۆرۆ ماچ کردن و سورانهوه به‌دهوریا نموه
 حراموه له بیدعه خراپه‌کانه که پیوسته مرۆقی موسلمان لئی دور بکویتنموه، چونکه نمو کاره تنها
 بهرامبر که عبه نه‌کریت خوی گموره ریزی زیاتر بکات، وه نابئ گۆری هیچ کسی تری له سر پیتوانه
 بگری نه‌گۆری هیچ پیغمبریک و نه‌گۆری هیچ پیاوچاکینک، وه همموو خیر له شوین کومتی ره‌فتاری
 پیغمبردایه ﷺ وه همموو شهریش له (ابتداع) تازه‌دهیناندايه.

ئیبوقه‌ییم ورتوریه‌تی: پیغمبر ﷺ که بجوايه سر گۆرستان بۆ نموه نه‌چور بیارتنموه بۆ
 مردوه‌کان و به‌زه‌یی به‌حالیان بیتنموه و داوای لئی بوردنیاان بۆ بکات، به‌لام موشریکه‌کان به‌پینچوانموه
 بوون، بۆ نموه نه‌چونه سر گۆرستان که لئی‌یان بیارتنموه سوئندیان پئی بخۆن و داوای به‌جئ هینانی
 کاریان لئی بکمن و پهنایان بۆ ببهن و وریان تئ بکمن، پینچوانی رئ و ره‌وشتی راستی پیغمبر ﷺ.
 چونکه رئ و ره‌وشتی راستی پیغمبر ﷺ رئی به‌کتاپهرستی و چاکه کردنه له‌گه‌ل مردواندا، به‌لام
 رئ و شوینی نا نموانه هاوبه‌ش دانانه بۆ خواو خراپه کردنه له‌گه‌ل خزیان و مردواندا.

نموانی بۆ سرگۆرۆ ئه‌چن سئ به‌شن:

یا بۆ مردوه‌که ئه‌پارتنموه، یاان به‌خاتری مردوه‌که ئه‌پارتنموه، یاان لای مردوه‌که ئه‌پارتنموه، وه
 وانمزانن که پارانهوه لای نمو مردوه‌ چاکتره له پارانهوه‌ی نار مزگوت.
 جا هرکس باش سرنج بداته رئ و ره‌وشتی پیغمبر ﷺ و یاره‌کانی بۆی ده‌رئه‌کویت چهنده
 جیارازی هه‌یه له‌نیوان نمو دوو رینگایه‌دا.

چوونه سر قمبرستان بۆ ئافره‌تان

مالیک و هندی له حنه‌فی‌یه‌کان و ریوایه‌تیکه‌ی نه‌حمد و به‌شی زۆری زانایان رئی‌یان داوه که ئافره‌ت
 بجیتته سرگۆرستان، به‌پئی حدیسه‌که‌ی عایشه که فرموی: چوریان پئی بلیم ئه‌ی نیراوی خوا - راته
 کاتی سردانی گۆرستان - .

له پیتنموه باسکرا له عبداللای کوری ئه‌بی موله‌یکوه که عایشه رۆژتکیان نه‌هاتموه له گۆرستان،
 ووتم: ئه‌ی دایکی موسلمانان له کوی هاتیتنموه؟ فرموی: له سر گۆری (عبدالرحمن‌ای برام بووم، نه‌لئئ:
 منیش پیم ووت: ئه‌ی پیغمبر ﷺ قه‌ده‌غی نه‌کردبوو چونه سر گۆرستان؟ فرموی: با، له‌پیتنموه
 قه‌ده‌غی کردبوو، دواپی فرمائی‌دا به‌چوونه سر گۆر. حاکم و به‌یه‌قی گتیراویانه‌تیموه، وه به‌یه‌قی
 ورتوریه‌تی: به‌ته‌نها (بسطام‌ای کوری موسلیمی به‌صری نم حدیسه‌ی باس کردوه: به‌لام ئیمامی ذه‌هبی
 ورتوریه‌تی سه‌حیحه.

له صحیح‌هیندا هاتوره له نهنسهوه که پیغمبر ﷺ به لای نافرته‌تیکدا تین‌په‌ری که نگریا لیسر گۆری مندالتیکی، جا پینی فرموو: (إِتَّقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي، فَقَالَتْ: وَمَا تُبَالِي بِمُصِيبَتِي). واته: له خوا بتسه و نارام بگره، ژنه‌کش ووتی: تو چ دهریستی کاره‌ساتی منی؟.

ته‌لنی: کاتین پیغمبر ﷺ رۆیشت به نافرته‌که‌یان روت: ئه‌وه‌پیغمبر بوو ﷺ. ژنه‌که وه‌ک مردووی لئ هات، پاشان هاتمه ده‌رگای مالی پیغمبر ﷺ له بمرده‌گاکه‌یدا پاسوانی مالی نیینی، چوه ژوروه ووتی: ئه‌ی نیراوی خوا نم ناسیت، فرموی: (إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى). واته: له‌یه‌کم جاری لئ قومانه‌کدا ئه‌ییت خۆت بگری و نارام بیت.

جا ئه‌وه‌ی بگریته به‌لگه له‌م حه‌دیسه‌دا ئه‌وه‌یه که پیغمبر ﷺ کاتین نافرته‌که‌ی بینی لیسر گۆره‌که نینکاری لئ نه‌کرد.

وه له‌بهر ئه‌وه‌ی چونه سهر گۆر بۆ ئه‌وه‌یه یادی رۆژی دوا‌یی بگریته‌وه، ئه‌وه‌ش و کارنکه ژنو و پیاو تینیدا هاوبه‌شن، وه پیاو له نافرته‌ زیاتر پینوستی به‌وه نریه که بری مردن و رۆژی دوا‌یی بکاتوه.

وه کۆمه‌لێک به‌ که‌په‌هتی داننه‌ین چونه سهر گۆرستان له‌لایهن ژنانه‌وه، له‌بهر کم نارامی و زۆر دل‌ تنگ بونیان، وه له‌بهر فرموده‌ی پیغمبر ﷺ که فرمویت: (لَعَنَ اللَّهُ زُورَاتِ الْقُبُورِ) رواه احمد و ابن ماجه و الترمذی و صححه. واته: نه‌فرینی خوا له‌و نافرته‌تانه‌ بیته‌ که زۆر ئه‌چنه سهر گۆرستان.

(قرطبی) و تیره‌تی: ئه‌و نه‌فرینه که کراوه له فرموده‌کدا بۆ ئه‌و نافرته‌تانه‌یه که زۆر ئه‌چنه سهر گۆرستان، له‌بهر ئه‌وه‌ی زاراوه‌ی حه‌دیسه‌که واته‌گه‌یه‌نیته. وه له‌وانه‌شه هۆکه‌ی ئه‌وه بیته‌ ئه‌و نافرته‌ نه‌گهر ئه‌وه‌نده به‌چینه سهر گۆرستان خۆی ئه‌رازینیتته‌وه و مافی مێرده‌که‌ی نه‌فوتین، هه‌روه‌ها له‌و شین و شه‌پۆره‌ی که نافرته‌ تیکات وه‌ گه‌لئ شتی تر، وه ووتراوه: نه‌گهر چوونه سهر گۆرستان له‌وانه دور بوون، ئیتر لاری له‌ ری دانیان نییه، چونکه یادی مردن بۆ ژن و پیاو پینوسته.

شه‌رکانی ته‌علیقی لیسر قسه‌که‌ی (قرطبی) داوه و تیره‌تی: ئه‌وه ئه‌و قسه‌یه‌یه که پینوسته پشته‌ی پین بیه‌ستری بۆ کۆ کردنه‌وه‌ی رێک خستن له‌نیوان حه‌دیسه‌کانی ئه‌م به‌شه که به‌ رواله‌ت پینچوانه‌ی یه‌کن.

ئه‌و کرده‌وانه‌ی سوود به‌ مردوو ئه‌گه‌یه‌نن

ئه‌وه‌ی زانایان له‌ سه‌ری رێک که‌وتوون ئه‌وه‌یه که مردوو سوود له‌و کاره‌ خیرانه‌ وه‌رته‌گری که خۆی هۆیه‌ک بووه له‌ ژبانیان بۆ دروست بونیان. به‌ پینی ئه‌وه‌ی موسلیم و خاره‌ن سونه‌کان نه‌گتیره‌وه له‌ ئه‌بی هوره‌یره‌وه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ). واته: نه‌گهر ئه‌وه‌میزاد به‌ری کاری له‌ دنیا ئه‌به‌ری ئیلا له‌ سن شتدا

نعمیت؛ صدہ قہیہ کی بردہوام، یا زانستیک کہ سوودی لئی وەر بگیری، یا کورپکی صالح و چاک کہ بؤی پیارتموه.

نیبنوماجہ له نهبوهوره پیره نه گپرتتموه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (إِنَّ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ عِلْمُهُ وَعَشْرُهُ، أَوْ وُلْدًا صَالِحًا تَرَكَهُ، أَوْ مُصْحَفًا وَرَّثَهُ، أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ، أَوْ نَيْتًا بَنَاهُ لِابْنِ السَّبِيلِ، أَوْ نَهْرًا أَكْرَاهُ، أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ تَلَحُّقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ). واته: نموی نه گات به باوردار له کردارو چاکه کانی پاش مردنی، زانستیکه فیری بوویت و بلاری کردیتموه، یا کورپکی چاکی بهجی هیشتبن، یا قورناتیکی نویسیتموه و بهجی هیشتبن بؤ ورسه کانی، یا مزگوتیک که خوی دوستی کردبی یا خانویک خوی دوستی کردبی بؤ ریواران، یا روبرتکی هلبستبن، یا خیرتک که له ژانیدا لهو سامانهی بویتی جای کردیتموه دوی خوی کرایت به خیر، نموی پئی نه گات له دوی مردنه کی.

موسلم له جدریری کوی عبداللاره نه گپرتتموه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً، فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُنْقَصَ مِنْ أَجْرِهِمْ، وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً، كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ يَعْمَلُ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُنْقَصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ). واته: هرکس له نیسلامدا رهفتارتکی چاک دابنن، نموه خیری نمو کاری بؤ هیهو هروره خیری نمو کسانهی که لسه نمو رهفتاره نمونن، بی نموی له پاداشتی نموان کم بکات، وه هرکس له نیسلامدا رهفتارتکی ناشیرین دابنن، نموه تاوانی نمو کاری لسه له گهل تاوانی نموکسانهی که لسه نمونن، بی نموی له تاوانی نموان کم بکاتمه.

بهلام نمو کاره چاکانهی که کسیتی تر بیانکات و مرده که سویدان لئی وریگریت، بهم جؤری خوارویه:

۱- پارانهو داوای لئی بوردن بؤی، نممش نیجماعی لسه به پئی فرمودهی خوی گوره که نفرموی: ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ (الحشر/۱۰). واته: نموانه دین له دوی نموانمه نه لئین: پهره ردگارمان له گوناھی نیتمو نمو برابانهمان خوش ببه که له پيشمانمه باوردار بوون، وه هیچ کینههیکه مخره دلمانمه برامبر نموانه باوردارن، پهره ردگارمان برآستی تو ره نوف و رهجیمی.

له پيشمه باسکرا که پیغمبر ﷺ فرمویته: (إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلَصُوا لَهُ الدُّعَاءَ). واته: نه گور نویتان له سر مردویک کرد به نیخلاصمه بؤی پیارتموه.

له پارانهوه کانی پیغمبیردا ﷺ هاتوه که نه فرموی: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا) - خوییه له زیندوو مردومان ببوره - .

بهردهوام پیشینان و که سانی دواي نموانیش همر پاراونهتوهو نمپارتنهوه بۆ مردووان و داواي میهره بانوی لئی بوردنی خویان بۆ نه کمن به بیئ نهوهی کس ئینکاری نهو کاره بکات.

۲- صدهقه کردن:

نهوهی ئیجماعی ههموو زانایان له سر نهوه نههینیتتوه، که خیر بری مردو نه کویت و پاداشته کهشی پیئ نهگات، چ له کوپهوه بیئ یا له کسینکی ترهوه، به پیئ نهوهی نهحمد و موسلیم و جگه لهوان نهگیترنهوه له نهبی هوره پیرهوه که پیارنک هاته لای پیغمبیر ﷺ و پیئ ووت: بارکم مردوه و سامانی بهجی هیشتوه و وهسیهتی نه کردوه، نایا له جیتی نهو خیر لهو سامانه بکم بۆی نهیئت و نهیئته کهفارهت بۆی؟ فرموی: بهلئی.

له حسهمنهوه هاتوه له سعیدی کوپی عوبادهوه که نهو کاتی دایکی مرد، ووتی: نهی نیراوی خوا: دایکم کۆچی دوايي کردوه له جیتی نهو خیری بۆ بکم؟ فرموی: بهلئی، نهلئی: ووتم: چ خیرنک باشتره؟ فرموی: ناوردان به خه لک.

حسمن ووتویهتی: نهوه بوو خیراوه کهی نالی سعید له مدینهدا. نهحمدو نهساتی و کسانێ تر گیتراویانهتوه.

وه دروست نیره خیر کردن لهسر گۆرستانهکان، وه کهراهی هدییه له کاتی رژیشتنی جهنازهدا بکری:

۳- رۆژو:

به پیئ نهوهی بوخاری و موسلیم له ئیبنو عبباسوه نهگیترنهوه فرمویهتی: پیارنک هاته لای پیغمبیر ﷺ و ووتی: نهی نیراوی خوا دایکم مردوهو رۆژوی مانگنیک قهراره، نایا من بۆی بگرمهوه؟ فرموی: (لَوْ كَانَ عَلَىٰ أُمَّكَ دَيْنٌ أَكُنْتَ قَاضِيَهُ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَدَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ أَنْ يُقَضَىٰ). واته: نایا نهگهر دایکت قهرزداري کسینک بوايه بۆت نهداوه؟ کابرا ووتی: بهلئی فرموی: ده قهرزی خوا له پیشتره بدریتوه.

۴- حج :

به پیئ نهوهی بوخاری له ئیبنو عبباسوه نهگیترنهوه که ژنیک له هۆزی جوههینه هاته لای پیغمبیر ﷺ ووتی: دایکم نهزری کردوه بهجیته حج، بهلام کۆچی دوايي کردو حجه کهی نهکرد، نایا من له جیتی نهو حج بکم؟ فرموی: (حُجِّي عَنْهَا، أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ عَلَىٰ أُمَّكَ دَيْنٌ أَكُنْتَ قَاضِيَهُ؟ اقضوا، فَإِنَّهُ أَحَقُّ بِالْقَضَاءِ). واته: له جیتی دایکت حجه که بکه، نایا نهگهر دایکت قهرزکی لهسر بوايه بۆت نهداوه؟ قهرزهکان بدهنهوه، چونکه خوا له پیش تره قهرزی بدریتوه.

بهیټی ټوہی (دارقطنی) ټه گټرټموه که پټاوټک ووتی: ټی نټرروی خوا من دایک و باوکم کاتټ له ژباندا بوون چاکم له گه لدا ټه کردن ټیستا چوټ ټه توانم له پاش مردنیان چاکه بیان له گه لدا بکم؟ پټغمبیر عَلَيْهِ السَّلَام فرموی: (إِنَّ مِنَ الْبِرِّ بَعْدَ الْمَوْتِ أَنْ تُصَلِّيَ لَهَا مَعَ صَلَاتِكَ، وَأَنْ تُصَوِّمَ لَهَا مَعَ صِيَامِكَ). واته: له چاکه کردنی دوی مردنه که له گه لدا نوژه کانتدا نوژیش بټ ټوان بکمی و له گه لدا پټوژوه کانتدا پټوژوش بټ ټوان بگری.

۶- قورټان خوټندن:

ټهمش رای جومهوری زانایانه له ټهلی سونټت، ټوہوی ووتوہیټی: ټوہی بدنایانگه له معزهہی شافیټی دا ټوہیہ که قورټان خوټندن ناگات به مردوو.

وه ټهمدی کوری حنببل و کټمدلټک له هارولانی شافیټی بټ ټوہ چون که قورټان خوټندن ټه گات به مردوو، جا وا باشه ټو خوټنمره که لټ بووه بلټی: خواہ پاداشتی ټوہی خوټندووہه بگه یمنه به فلان. له موغنی ټیبنوقودامدا هاتووہ: ټهمدی کوری حنببل ووتوہیټی: مردوو هرچی شتیکی خټری بټ بکری پټی ټه گات، بهیټی ټو فرموردانی ټو باره یوه هاتووہ، وه چونکه موسلمانان له هموو وولاتیکدا کټ ټبټموه قورټان ټه خوټنن و همدیټی ټه کمټ به مردوان بټ ټوہی کس ټینکاری ټوہ بکات، ټهمش بوو به نیجماع.

به لټام ټوانی که ټه لټین پاداشتی قورټان خوټندن ټه گات به مردوو، ټه لټین: به مهرجیک پټی ټه گات که ټو قورټان خوټنه کری و هرنه گری، چونکه ټه گهر ټوکسه کری و هرگرت لټسر ټو خوټندنه، ټوہ حرام ټه بیټ لټسر خوټنمره کری دهر، وه ټو خوټنمره که کری کمی و هرگرت ټیتر پاداشتی نامټنټی له سر خوټندنه که هتا پټش کشی بکات به مردووہه، بهیټی ټوہی ټه حمد و (طبرانی) و به یهټقی له (عبدالرحمن) ی کوری شیبلموه ټه گټرټموه که پټغمبیر فرمویټی: (اقْرَأُوا الْقُرْآنَ، وَأَعْمَلُوا... وَلَا تَجْفُوا عَنْهُ، وَلَا تَفْغَلُوا فِيهِ، وَلَا تَأْكُلُوا بِهِ، وَلَا تَسْتَكْبِرُوا بِهِ). واته: قورټان بخوټنن و کردهوی پټی بکم... و لټی دور مه کمونوه و لټی بټ ناگا معین، وه به قورټان خوټان مهرټنن و خوټان دهلټمهند مه کمټ.

ټیبنوقه ییم ووتوہیټی: خوا پهرستی دوو به شه: مالی و بدہنی، وه پټغمبیر عَلَيْهِ السَّلَام ناگاداری کردووہنوه که له ناو هموو عیباده ته سامانیټه کانددا پاداشتی صددهقه ټه گات به مردوو، وه له ناو هموو عیباده ته بدہنیټه کانددا پاداشتی پټوژو ټه گات به مردوو، وه پټی راگه یاندرین که پاداشتی حج که عیباده تیکی مالی و بدہنیټه ټه گات به مردوو، جا ټم سی جزره سابت بوون به دق و نیعتیار.

مەرجى نىيەت ھىتان:

نەبىئ ئەم كارهى بۆ مردوو ئەكرىئ نىيەتى لىئ بەھىنرى، ئىبنوئەقىل ووتتويەتى: ئەگەر كەسىك شتىكى كرد بۆ مردوو لە نوپۆ پۆژوو قورئان خوئندن و بەخشىنى بە مردوو، وەك ئەوى بلىئ: پاداشتەكەى ئەبەخشم بە فلانە مردوى موسلمان، ئەو پىئى ئەگات و سودى لىئ وەرئەگرتت، بەمەرجى نىيەتى بەخشىنەكە پىئش تاغەتەكە بەكەوى و لەگەلدا بىتت. ئىبنوقەبىمىش ئەوى تەرجىح داو.

چاكتىن شت كە بەخشرى بە مردوو

ئىبنوقەبىم ووتتويەتى: ئەلئىن چاكتىن شت ئەويە كە لە خزىدا سودى زۆرتىر بىتت، بۆ نمونە بەندە ئازاد كردن لە برى مردو، پاشان خىرو سەدەقە چاكتە لە پۆژووگرتن بۆى، وە چاكتىن سەدەقەش ئەويە كە پرى بەكەوت لە گەل پىئىستى خىر پىئى كراو كەم بەردەوام و ھەمىشەبى بىتت، لەم بارەيەو فەرموودى پىئغەمبەر ﷺ كە فەرموودىتى: (أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ سَقِيُّ الْمَاءِ) واتە: چاكتىن سەدەقە خىراو، ئەمەش لە شوئىنكا ئەبىت كە ئارى كەم و رىبوارى تىنوى زۆر پىئى دا بروات، ئەگىنا خىراو لە شوئىنكى پىئاودا چاكتىر نا بىتت لە خواردن بەخشىن بۆ ئەم كەسانەى پىئىستىيان پىئىيەتى، ھەرەھا پارانەو و داواى لىئ خۆش بوون بۆى چاكتە ئەگەر ئەم كەسە بەدل و مل كەچىو بۆى پىئىتەرە، چونكە لە شوئىنى خزىدا لە سەدەقە چاكتە بۆى، ھەرەك نوپۆ كردن لەسەرى كاتى جەنازەيەو نەئىئراو چاكتە لە وەستان بۆ دوعا پارانەو بۆى لەسەر گۆرەكەى.

بەگشتى چاكتىن شت كە بەخشرى بەمردوو، بەندە ئازاد كردنە، پاشان سەدەقە، پاشان پارانەو داواى لىئ خۆش بوون بۆى، پاشان حج كردنە لەجىياتى.

بەخشىنى پاداشت بۆ پىئغەمبەر ﷺ

ئىبنوقەبىم ووتتويەتى: ئەلئىن: لە زانايانى ئەم داوايەدا ھىدە كە ئەلى پەسەندە، وە ھەشيانە بە پەسەندى نازانى و بە بىدەمى ئەزانى، چونكە سەحابە شتى وەھايان نەئەكرد، وە پىئغەمبەر ﷺ پاداشتى ھەموو ئەم خىرائەى پىئى ئەگات كە نەئەوى ئىسلام ئەيگەن بىئ ئەوى لە پاداشتى ئەوان ھىچ كەم بىتتەرە، چونكە ھەر ئەم بوو كە ھەمو خىرتىكى نىشان نەئەو كەى دا، وە بانگى كردن بۆى، وە ھەركەس بانگەواز بەكات بۆ پىئى ھىدايەت ئەوئەدى خىرى شوئىن كەوتوانى پىئى ئەگات، بىئ ئەوى لە پاداشتىيان كەم بىتتەرە، جا ھەموو پىئى غايى و زانستى بەك نەئەو كەى ھەر لەسەر دەستى ئەوئە پىئىيان گەشىتتەرە، لەبەر ئەو ئەوئەدى پاداشتى ئەوان خىرى پىئى ئەگات، پىئى بەخشرى يا پىئى نەبەخشرى.

مەندالى موسلمان و مەندالى موشرىك :

ھەرمەندالىك لە مەندالانى موسلمانان كە بەلخ نەبىئى بىئى ئەو ئەچىتتە بەھەشتەرە، بە پىئى ئەوى بوخارى رىوايەتى كەردە لە عەدى كورپى ئايىتەرە كە گوئى لە بەرا بەو خوا لىئى رازى بىتت فەرموودىتى:

کاتنی ئیبراهیمی کوری پیغمبهر ﷺ مرد پیغمبهر ﷺ فرموی: (إِنَّ لَهُ مُرْضِعاً فِي الْجَنَّةِ) واته: دایمیتکی هدی له بههشتدا شیری بداتی.

(حافظ) له (فتح الباری) دا ئەلئیت: بوخاری ئەوی بزیه کردوه به بابیتک چونکه رای دەرخواستوه که مندالانی موسلمانان ئەگەر مردن ئەچنه بههشتوه.

ئەگێر ئەوه له ئەنەسی کوری مالیکوه که پیغمبهر ﷺ فرمویەتی: (مَا مِنَ النَّاسِ مُسْلِمٌ يَمُوتُ لَهُ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَالِدِ لَمْ يَبْلُغُوا الْجِنْتَ، إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمْ). واته: هیچ موسلمانیک نیه سێ کوری نەبالتی مردین ئیلا که مرد خۆشی ئەچیتته بههشتوه بههۆی سۆزو بەزەیی خواوه بهو مندالانەدا.

ئەوی که لەم فرموده یه وه ئەگێر ئەوه که هەرکس بیته هۆی چونه بههشتی کەسێک خۆی له پیش تره بۆ چون چونکه ئەصلی رەحمەت و هۆیه کەبیتتی. بەلام مندالانی موشریک و بین باوەران ئەوانیش وهک مندالی موسلمانان له چونه بههشتدا.

ئەوی ئەلئیت: ئەوه مەزەهبی راست و هەلبێژراوه لەلاین لێ کۆلەرەوانی ئیسلاموه به پیتی فرموده ی خوا که ئەفرموی: ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً﴾ (الاسراء/ ۱۵). واته: ئیمه سزادەری کس نین هەتا پیغمبهری بۆ ئەنێرین.

جا ئەگەر خوا سزای بالغ و خاوەن ئاوەز ئەدات هەتا نێرراوی بۆ ئەنێرێ، چون سزای کەسێکی بێ ئاوەز ئەدات که نازار ئەدانی ئەم لەپێشتره.

وه به پیتی ئەوی ئەحمەد له خەنسای کچی موعاویە کوری صەرمیوه ئەگێر ئەوه که پوری ووتویەتی: وۆتم: ئەی نێرراوی خوا کێ ئەچیتته بههشتوه؟ فرموی: (النَّبِيُّ فِي الْجَنَّةِ، وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ، وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ) قال الحافظ إسناده حسن. واته: پیغمبهران ئەچنه بههشتوه و شهیدان ئەچنه بههشتوه و مندالان ئەچنه بههشتوه.

لێپرسینەوهی ناو گۆر

ئەهلی سوننەت و جماعەت لەسەر ئەوه رێکن که هەموو مرۆفێک لێی ئەپرسرتتوه دواي مردنی، جا ئەو کەسه بجزتته گۆرەوه یان ئەخەرتته گۆر، هەتا ئەگەر دەرندەش خواردبیتتی یا سوتابن و بوبن به خۆله میتش یا به هەوادا بلاو بوبیتتوه، یا خەنکابن و له ئاودا بیتت، هەر پرساری لێ ئەکرتتوه دەربارە کۆرەوه کانی و پاداشتی ئەدرتتوه بەخێر ئەگەر خیری کردبێ و بەشەر ئەگەر خراپی کردبێ، وه سزادان و پاداشت دانوه لەسەر گیان و لاشه ئەبیتت بەیه کوه.

ئىبنوقەيم ووتويەتى: مەزھەبى پېشىنەى نەتموئى ئىسلام و پېشەواكانى ئەويە ئەگەر كەستىك مرد يا لە خۆشيدا ئەبىت يالە سزاو ناخۆشيدا، وە ئەمە خۆشى ناخۆشىيە بۆ گيان و لاشەى روو ئەدات، وە گيان كە لە لاشە جىبابۆرە، يا لە خۆشيدا ئەبىت يا لە ناخۆشيدا، وە جارى وائەبىت ئەگەرئەتموئە نار لاشەكە و بەھەردووكيان نازارو خۆشىيەكەى ئەچىژن، لەپاشاندا كە پۆژى دوایی هات ھەموو گيانەكان ئەگەرئەتموئە نار لاشەكان و لە گۆرەكانيان ھەلئەسن بەرەو پەرەردەگاريان نەوژن. وە زىندوكرەنەوى لاشەكان شتەكە كە موستلمان و جولەكەو گاوار لە سەرى پەيكن.

سەروەزى ووتويەتى: باوكى عەبدوللا - واتە ئىمام ئەھمەد - ووتويەتى: سزادانى ناو گۆر ھەقە گومرا و گومراكەر نەبى كەس ئىنكارى ئەو ناكات.

ھەنبەل ئەلەيت: دەريارەى سزاي ناو گۆر پەرسىيارم لە ئەبى عەبدوللا كرد ووتى: ئەو فەرموودانەى لەو بارەيەو ھاتوون راستو بارەپەمان پەريان ھەيو دانيان پەيدا نەئەين، وە ھەرچى لە پەغەمبەرەو ﷺ بە ئىسنادىكى (جيد) ھاتبەى قەبولى ئەكەين، چونكە ئەگەر ئەمە پەريار لە سەر راستى ئەو شتانە نەدەين كە لە پەغەمبەرەو ھاتوون ماناي ئەويە فەرمانەكانى خواسان پەت كردۆتەو، چونكە خواى گومرە ئەفەرموئى: ﴿وَمَا آتَاكُمْ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (الحشر/۷). واتە: پەغەمبەر ﷺ ھەرچى بۆ ھىناون وەرى پەگرن و لە سەرى پەوژن، وە ھەرچى لىتى قەدەغە كردن لىتى دور بكمونەو و دەستى لى ھەلپەگرن، وە لە خوا بترسن چونكە بەراستى خوا سزاي توندە.

ئەلەى پەيم ووت: كەواتە سزاي ناو گۆر ھەقە؟ ووتى: ھەقە، لە گۆردا مردوو سزا ئەدرى. وە ئەلەيت: گوئەم لە ئەبا عەبدوللا بوو ئەى ووت: بارەپەمان بە سزاي ناوگۆر ھەيو بەمۆنەكىو نەكەريش، وە بەوى مردوو لە گۆردا پەرسىيارى لى ئەكرى: ﴿يُشِيتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ (ابراھىم/۲۷). واتە: خواى گومرە بارەپەاران جەگەر ئەكات لە ژيانى دونياو ناخەردەدا لەسەر ئەم ووتە دامەزراوئى كە فەيرى بوون.

ئىمام ئەھمەد ئەلەى: ئەمە لەناو گۆردا ئەبىت. ئەھمەدى كورپى قاسم ووتويەتى: ووتەم ئەى ئەبا عەبدوللا! دان ئەنەى بە بوونى مەنەكىو نەكەرو ئەوى كە ئەگەرئەتموئە دەريارەى سزاي ناو گۆر؟ ووتى: سەبھان اللە... بەلەى دانى پەيدا نەئەين و ئەشەلەين، ووتەم: بەم شەويە ئەبىتەيت: مۆنەكىو و نەكەر، يا ئەلەيت دور فەريشتە؟. ووتى: مۆنەكىو و نەكەين.

ووتەم: ئەلەين لە فەرموودەكەدا مۆنەكىو نەكەر نەھاتوئە، ووتى: ھەروان. - واتە: مۆنەكىو و نەكەين. - ھافىز لە فەھدە ئەلەيت: ئەھمەدى كورپى ھەزم و ئىبنوھەبەرە بۆ ئەو چوون كە پەرسىيار لە (روح) گيانەكە ئەكرى بىن ئەوى بەگەرئەتموئە ناو لاشەكەى، بەلام جومھورى زانايان پەنجوانەى ئەمان و ئەلەين:

گیان نه گیتیریتتوه ناولمش، یان نار هندیك لمش، وهك له فرموده کدها سابته، جا نه گهر پرسیار کردن تمنها لسمر گیانه که بویه لاشه هیچ په یوهندی نه نمبوو، نهمش بمرگری نموه ناکات که لاشه که پارچه پارچه بلاو بویتتوه، چونکه خوا دهسه لاتی نموهی ههیه نموه گیانه بگیتیریتتوه ناو بشیکی لاشه کهو پرسیاره کهی لئی بکری، وهك چۆن توانای نموهی ههیه همموو پارچه کان کۆ بکاتوه و بیان کاتوه بهیدک. وه نموانمی نه لئین لیتیرسینموه تمنها له (روح) گیانه بموه وانهلئین که جاری وا ههیه مردو بیبندری له گۆزه کهیدا، یا لهوکاته دا هیچ نیشانه یه کیش دهرنه کهوی، نه دانیشتنی له گۆزدا نه فراوان بوونی نه تسک بوونموی، وه همدوه ها کهسینک که له گۆز نه نرابی هیچ نیشانه یه کی پیوه دهرناکهوی وهك کهسینک که کرایتت بهدارا و همر پیوهی ماییتتوه.

له وه لامیاندا نه لئین: نموه شتیک نییه له دهسه لات و توانای خوا دهریچی، وه وینمشی له درنیادا ههیه که نوستوه خمر نمینمی، توشی خۆشی و ناخۆشی نمیتت بی نموهی تمنیشتی که نه نوستوه همستی پین بکات، وه همدوه ها به ناگاش، که همست به خۆشی یا ناخۆشی نکات له دهرنیدا کاتی بیر له شتیک نه کاتوه یا نه بیبستی، بی نموهی که له تمنیشتی بموه همستی پین بکریت، جا ههله که له وه دایه که شتی نادیار لسمر شتی دیار قیاس نه کمن، و حالی دواي مردن له سمر نموشیوه پینش مردن قیاس نه کمن. وه وادهرنه کهویت خوی گموره چاوو گوتی بهنده زیندوه کانی بهستوه له بینین و بیستنی نموه لئی شار دونه تموه نموهک یه کتر نه نیتن.

وه نه ندها کانی همستی درنیایی توانای همست کردنی کاروباری (ملکوت) یان نیری، مه گهر کهسینک که خوا خۆی بیبوی.

وه فرموده کان نموه سابت نه کمن که جومهور بۆی چون وهك فرموده: (إِنَّهُ لَيَسْمَعُ خَفَقَ نِجَالِهِمْ) واته: مردو گوتی له تمپمی ندهله کانیانه.

وه نموهی نه فرموی: (تَخْتَلِفُ أَضْلَاعُهُ لِضَمَّةِ الْقَبْرِ). واته: په راسوه کانی تیک نه چرۆتین به کۆبونموی گۆزه که.

وه نموهی که نه فرموی: (يُسْمَعُ صَوْتُهُ إِذَا ضَرَبَهُ بِالْمَطْرَقِ). واته: دهنگی هاواری نمیبستری که بهو چه گوشه لئی بهدن.

وه که نه فرموی: (يُضْرَبُ بَيْنَ أَذْنَيْهِ) واته: له نیتوان همدوو گوتی ندهن.

وه نموهی نه فرموی: (فَيُقْعِدَانِهِ) واته: دای تمنیشتنن.

نهمانه هموی صیفمتی لاشمن.

نیمش باسی همدی له فرموده صهیحانه نه کمن که لهوباره بموه هاتون:

۱- موسليم له زهیدی کورې ثابتمه نه گيړتموه که فرمويهتی: له کاتیکدا پيغمبر ﷺ لمانو باغيکی بمني نه ججاردا بوو، بسواری نيسره که يوه، نيمشی له گه لدا بوين، له پر نيسره که ي راپهري خهريک بوو بيخاته خواره وه، سهيرمان کرد پينچ شمش گور لواناوه دا بوون، پيغمبر ﷺ فرموي: کن مردوي نم گورانه نه ناسی؟ کابرايهک ووتی: من نه يان ناسم. فرموي: نه مانه که ي مردوون؟ کابرا ووتی: له سرده وی نه فاميدا، فرموي: نم کومه له دوچاری سزا بون له گوره که ياندا، جا نه گير له بر نه وه نه بوايه که نه وه که يه کتر نه نيزن داوام له خوا نه کرد نمو سزای گوره ي من نمي بيستم بيدايه به گوتي نيوه شدا، له پاشاندا پروي تن کردين و فرموي: په نا بگرن به خوا له سزای ناگري دوزخ، ووتيان: په نا نه گرين به خوا له سزای ناگر.

فرموي: په نا بگرن به خوا له سزای ناو گور، ووتيان: په نا نه گرين به خوا له سزای ناو گور، فرموي: په نا بگرن به خوا له فیتني ناشرکاو ناديار ووتيان: په نا نه گرين به خوا له فیتني ناشرکاو ناديار، فرموي په نا بگرن به خوا له فیتني ده جبال، ووتيان: په نا نه گرين به خوا له فیتني ده جبال.

۲- بوخاری و موسليم له قتاده وه نه گيړنموه نموش له نه مسوه که پيغمبر ﷺ فرمويهتی: (إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ، وَإِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نَعَالِهِمْ، أَتَاهُ مَلَكَانِ فَيَقْعِدَانِهِ، فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ - لِمُحَمَّدٍ - فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيَقُولُ: أَشْهَدُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، قَالَ: فَيَقُولَانِ: أَنْظِرْ إِلَى مَقْعَدِكَ مِنَ النَّارِ قَدْ أَبْدَلَكَ اللَّهُ بِه مَقْعَدًا مِنَ الْجَنَّةِ، فَيَرَاهُمَا جَمِيعًا. وَأَمَّا الْكَافِرُ، وَالْمُنَافِقُ، فَيُقَالُ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي، كُنْتُ أَقُولُ مَا يَقُولُ النَّاسُ. فَيَقُولَانِ: لَا دَرَيْتَ وَلَا تَلَيْتَ، وَيَضْرِبُ بِمِطْرَقٍ مِنْ حَدِيدٍ ضَرْبَةً فَيَصِيحُ صَيْحَةً فَيَسْمَعُهَا مَنْ يَلِيهِ، غَيْرَ الثَّقَلَيْنِ). واته: کاتي مردوو نه خريته ناو گوره وه خه لکه که به جيتي نه هيلن. نمو گوتي له دهنگي نه عله کانيانه، دوو فرشته دینه سرې و دايه نيشين و پتي نه لين: تو چيت نموت له بارې نمو پياووه - موحه محمد ﷺ - جا پروادار نه لیت: شايمتي نه ده م که نمو بهنده و نيردای خوا بوو، پتي نه لين: سديري شوتنه کمت بکه له ناو ناگردا خوا بوی گوزيت به شوتنيک له به هشتدا، نموش هر دوو شوتنه که نه يني. به لام کافرو دوو روو که پتي نه لين: تو چيت نموت له بارې نمو پياووه؟ نه لين: نازام، خه لک چي نموت مينش هر وه هام نموت، پتي نه لين: ياخوا هر نماز و نه خو نمر بيت، به کوته کيکی ناسن نه کيشن بسريا هاوارتک نه کات جگه له جنوکمو تاده ميزاد همموشتيکی تر نمي بيستی.

۳- بوخاری و موسليم و خاوه ن سوننه کان له بهرائي کورې عازبوه نه گيړنموه که پيغمبر ﷺ فرمويهتی: (الْمُسْلِمُ إِذَا سُئِلَ فِي قَبْرِهِ فَشَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ: ﴿يُنَبِّئُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ (ابراهيم/ ۲۷). واته:

موسلمان نه گهر له گورډا پرسپاری لښ کړاو شایه تېدا که هیچ خوا بهک نویه به حق شایسته ی پورتن بیت جگه له (الله)، وه موحه محمد ﷺ نیرراری خوا به، تا نمویه که خوا له قورناندانده فرموی: خوا باره پدران سابت نه کات لسمر ووتی داممزاو له ژبانی دنیا وه له رژی دوایدا.

وه له له فرزندکا نه فرموی: (تزلت فی عذاب القبر یقال له: من ربک؟ فیقول: الله ربی، ومحمد نبی، فذلک قول الله: ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ (ابراهیم/۲۷). واته: نمه ده رباری سزای ناو گور هاتوته خواروه به مردوه که نوتری: پوره دگارت کزیه؟ نمیش نه لیت: خوا پوره دگارمو پیغمبرم محمد، نموش فرمودی خوی گوره به که فرمودی: خوا باوره پدران سابت نه کات لسمر ووتی داممزاو له ژبانی دنیا وه له رژی دوایدا.

۴- له موسنده ی نیمام نه محمد و صحیحی نبی حاتمدا هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمودی: (ان المیت اذا وضع فی قبره انه یسمع خلق نعالهم حین یولون عنه. فان کان مؤمناً كانت الصلاة عند رأسه، والصیام عن یمینه، والزکاة عن شماله، وکان فعل الخیرات من الصدقة، والصلوة، والمعروف، والاحسان عند رجلیه، فیوتی من قبل رأسه، فتقول الصلاة: ما قبلی مدخل. ثم یوتی من یمینه، فیقول الصیام: ما قبلی مدخل، ثم یوتی من یناره، فتقول الزکاة: ما قبلی مدخل، ثم یوتی من قبل رجلیه، فیقول فعل الخیرات من الصدقة والصلوة والمعروف والاحسان: ما قبلی مدخل. فیقال له: اجلس فیجلس، قد مثلت له الشمس وقد أخذت للغروب فیقال له: هذا الرجل الذی کان فیکم ما تقول فیه؟ وماذا تشهد به علیه؟ فیقول: دعونی حتی أصلي، فیقولان: انک ستصلی، اخبرنا عما نسالک عنه؟ ارایتک هذا الرجل الذی کان فیکم ما تقول فیه؟ وما تشهد به علیه؟ فیقول: محمد؟ أشهد انه رسول الله جاء بالحق من عند الله، فیقال له: علی ذلک حییت، وعلی ذلک میت، وعلی ذلک تبعث ان شاء الله، ثم یفتح له باب الی الجنة. فیقال له: هذا مقعدک وما أعد الله لک فیها. فیزداد غبطة وسروراً، ثم یفسح له فی قبره سبعون ذراعاً رینور له فیه، وبعاد الجسد لما بدی منه، وتجعل نسمته فی التسیم الطیب. وهي طیر معلق فی شجر الجنة، قال: فذلک قول الله تعالی: ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ (ابراهیم/۲۷).

واته: مردو که خرایه گوره که یوه گوئی له ته قی نعلی نیتوره کانیمتی که نرژنوه، جا نه گهر نو کسه موسلمان بیت نویت له ژور سریموه نموستی و رژیو له لای راستیموه و زه کات له لای چه پییموه و کردوه چاکه کان وهک صدهقه و سیلمی رهم به جی هینانز چاکه لای خواریموه نموستی. که لای سریموه بوی دین نویت نه لیت: لای منوه رتگا نوبه. له پاشاندا لای راستیموه بوی دین، رژیو نه لیت: لای

منموه ریئ نییه. له پاشاندا لای چهپیموه بۆی دین، زهکات نه لیت: لای منموه ریئ نییه. له پاشاندا لای خواروه بۆی دین، کردهوی چاک وهك صده قمو سیلهی رهم بهجن هینان و چاکه کردن، نه لیت: لای منموه ریئ نییه. نیت پیتی نه لیتن: دانیشه. نموش دانمیشی و رژی بۆ والی نه کمن که له ناوابوندا بیت پیتی نه لیتن: نمو پیارهی له ناواتانا بوو تۆ چی نه لیتت ده ربارهی؟ وه شایهتی چی لاسر نه دهی؟ نموش نه لیت: وازم لئ بهینن با نوژنه کم بکم، پیتی نه لیتن: له دوا ییدا نوژنه کمی چیت لئ نهمرسین وه لامان بدهروه؟ ههوالی نمو پیاره مان بدهری که له ناواتانا بوو؟ شایهتی چی لاسر نه دهی؟ نه لیت: موحه ممد؟ شایهتی نه دهی که نیراوی خویمو له لایمن خواره راستی هیناوه، پیتی نه لیتن: تۆ له سمر نموه ژبایت و له سمر نموه مردی لاسر نموه زیندو نه کریتتوه نه گمر خوا بیهوی، له پاشاندا ده رگایه کی بۆ گوشاد نه کریت که بلسر به هشتدا نمروانی پیتی نمرتی: نموه شوینه کتمو نموهی خوا بۆی ناماده کردوی تینیدا. نموش زیاتر دلخۆش و شادومان نه بیت، له پاشاندا گۆزه کمی بۆ فراوان نه کری حفتا بال وه بۆی رووناک نه کریتتوه، وه لاشه کمی نه گمریتتوه بۆ نموهی لینی دروست کراوه، و گیانه کمی نه خریتتوه ناو شمالتیکی بۆن خۆش. که نموش بالندهیه که خۆی ههتواسیوه به داری به هشتدا، له پاشاندا فرمووی: نموهیه که خوی گموره نه فرمووی: ﴿يَكْتِبُ اللَّهُ الْأَدْبَانَ بِأَلْقَامِهِمْ وَأَمَّنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ (ابراهیم/ ۲۷).

وه ده ربارهی کافر پینچهوانمی نموهی باس کرد ههتا فرمووی: (ثُمَّ يُضِيقُ عَلَيْهِ فِي قَبْرِهِ إِلَى أَنْ تَخْتَلِفَ فِيهِ أَضْلَاعُهُ، فَلَيْتَكَ مَعِيشَةُ الضَّنْكِ الَّتِي قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿فَإِنْ لَهُ مَعِيشَةٌ ضَنْكًا وَحَشْرُهُ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى﴾ (طه/ ۱۲۴). واته: له پاشاندا گۆزه کمی لئ دیتتوه بهک، ههتا پهراسه کانی لیک تن نه پیری، نموهیه نمو ژبانه ناخۆشهیه که خوا نه فرمووی: ژبانیکی ناخۆش و تمسکی توش نه بیت، وه له رژی دوا ییدا به کویری حشر نه کری.

۵- له صحیحی بوخاریدا هاتوه له سمورهی کوری چوندیهوه فرموهتی: پیغمبر ﷺ که نوژی نه کرد روی تن نه کردین و نهی فرموو: کن له نیهو نه مشمو خورتکی بینیهوه؟ نه لیت: همرکستی خورتکی دی بوو بۆی نه گپراوه، نموش نهی فرموو: (ما شاء الله) جا رژیانک په سیاری لئ کردین و فرمووی: نایا کس له نیهو خوی بینیهوه؟ رومان: نه خیر. فرمووی: ده من نه مشمو له خومدا دویاو هاتن ده ستیان گرم و برد میان بۆ خاکی پیژن (الأرض المقدسة) سهیرم کرد پیانیک دانیشتبوو. وه پیانیکیش به پتوه وه ستاوه قولاییکی ناسنی بدهستهویه، نه بخاته لا لیغاوهی نمو پیاره دانیشتبوه رای نه کیتشی ههتا

لیغاوه کئی نه هیئتیه پستی سمری، له پاشان لا لیغاوه کئی تریشی وه ها لی نه کات، هتا نم لای وا لی نه کرد نمو لای چاک نمبووه نمویش دوباره وای لی نه کرده، منیش ووتم: نموه چییه؟

ووتیان برۆ، رژیشتین هتا گه یشتینه لای پیارنیک لهسر پشت را کشا بو پیارنیکیش له ژور سمریوه وهستابوو بهردیکی پر بهدهستی بهدهستمه گرتبوو نمی کیتشا بهسمریا، کاتنی پیا نه کیتشا بهرده که گلۆر نمبووه، نمویش نه چوو بهرده کئی نه هیئاوه، که نه گه یشتمه لای سمری چاک نه بووه، دوباره پیا نه کیتشاوه، ووتم: نموه چییه؟ ووتیان: برۆ، رژیشتین هتا گه یشتینه لای چالینک وهک تنور وابوو، سمرهوی تسک و بنه کئی فراوان بوو، ناگری له ژتردا کرابووه. سدریم کرد ژن و پیاری روتی تیدایو گری ناگر بزیان دیت له ژتروه. که گره کئی لی زیان نریک نمبووه خویان بهرز نه کرده وه هتا خریک بوو نه هاتنه در، که گره که نه کوژاوه نه گه پانوه- وتم: نموه چییه؟ ووتیان: برۆ، رژیشتین هتا گه یشتینه سمر روبرانکی خوتن، پیارنیک به پیوه له ناو روبراره خونه کدا وهستابوو، وه له ناوه راستی روبراره کدا پیارنیک راهه وهستابوو کومه لیک بهردی له بهرده مدا بوو، نمو پیاری له ناو روبراره کدا بوو کاتنی نه هاته پیتشوهو نمی وریست بهجیته دروه، کابرا بهردیکی نه دا به ناو ده میداو نمی گتیرایوه شوینه کئی خوی، سدریم کرد همرکاتی بیوستایه بهجیته در بهردیکی نه کیتشا به ناو ده میاو نمی گتیراوه، ووتم: نمی نموه چییه؟ ووتیان: برۆ هتا برده میانه ناو باغیکی سموز که دارنکی گمورهی تیدا بوو له بن داره کدا پیریکیشی لی بوو له گه ل مندالینکدا، له نریک داره کموه پیارنیک دانیشتبوو ناگرنکی خوش نه کرد، به داره که یا برده میانه سمری، برده میانه خانویهک همرگیز خانووم نموه خوشتر نه دیبوو، پیرو گه نجی تیدا بوو، پاشان سمریان خستم بق خانویهک نموهی پیتشو خوشتر بوو، ووتم: نه مشمو زرتان سورانومه تموه ده پیم بلین نموانه چی بوو بینیمن؟ ووتیان: به لی باشه، نموهی که لغاوه بیان هه لته قلیشانده نموه درۆزن بوو له ژیانیدا به درۆ قسهی نه کرد، جا نمو درۆیهی لی هه لته گهرا هتا نه گه یشت به گۆشمو کناره کانی ناسمان، جا نموه هتا رۆژی دواپی ناوای پی نه کری.

وه نموهی سمریان به بهرده که نه شکاند نموه پیاری بوو خوا فیری قورنانی کردبوو که چی به مشمو نه نوشت و قورنانی نه نه خویندو به رۆژیشتین کردهوی پی نه نه کرد، نموهش هتا رۆژی دواپی همر ناوای پی نه کری.

وه نموانمی له ناو چاله کدا بینیتن نموه نموانمن کمزینا نه کمن له دونیادا.

وه نموهش له ناو روبراره کدا بوو سوود خۆر بوو له دونیادا.

وه نمو پیوهی له بن داره کدا بوو تیبراهیم بوو منداله کانیش مندالی خه لک بوون به دهوری یهوه، وه نموهی ناگره کئی نه کردهوه (مالک) پاسمانی ناگر بوو، وه خانوه کئی یه کهمین خانووی عاممی باوه دارانه، به لام نم خانووه بیان خانووی شهیدانه، منیش جوهره نیلمو نموهش میکاتیله. سمرت بهرز بکمرهوه نه فیرموی: که سمرم بهرز کردهوه سدریم کرد کۆشکینک وهک په له همر به تا سمانوه بوو، ووتیان: نموهش کۆشکه کئی

تزیه، نه فرموی: و تم: دوازم لئ بینن با بجمه کۆشکه که مسوه، ووتیان: هیشتا تمهنت ماوه له دنیا دا
تواوت نه کردوه، جا همرکاتجی تماوت کرد دیت بۆ کۆشکه که مت.

ئیبوقهیم ووتیهتی: نهسه دهقیته که دهباری سزای بهرزخ، چونکه خوی پیغمبران (علیهم الصلاة
والسلام) وه حی یو بهرامبره له گهژ حهقیقهتی شته که دا.

۶- (طحاوی) له ئیبو مسعوده نه گیتیموه که پیغمبر ﷺ فرمویهتی: (أَمْرٌ بَعْدَ مِنْ عِبَادِ
اللَّهِ أَنْ يُضْرَبَ فِي قَبْرِ مَائَةِ جِلْدَةٍ، فَلَمْ يَزَلْ يَسْأَلُ اللَّهَ وَيَدْعُوهُ حَتَّى صَارَتْ وَاحِدَةً، فَامْتَلَأَ قَبْرُهُ عَلَيْهِ نَارًا
فَلَمَّا ارْتَفَعَ عَنْهُ أَفَاقٌ، قَالَ: عَلَامَ جَلَدْتُمُونِي؟ قَالُوا: إِنَّكَ صَلَّيْتَ صَلَاةَ بَغِيرِ طُهُورٍ وَمَرَرْتَ عَلَى مَظْلُومٍ فَلَمْ
تَنْصُرْهُ). واته: خوا فرمانی دا یه کجی له بنده کانی سهه قامچی لئ بدری له گۆزه کهیدا، نهونده پارایموه
ههتا بۆی کرایه قامچی بهک، له پاشاندا گۆزه کهی پرپوو له ناگر کاتیک ناگره کهی له سهه لایرا هوشی
هاتموه ووتی: بۆچی قامچی ریژتان کردم؟ ووتیان: تو نویژت بی دهست نویژت نه کردو بهلای ستم لئ
کراویشدا تی نه پهریت کهچی یارمهتیت نهتهدا له دنیا دا.

۷- له نهسه ههتاوه که پیغمبر ﷺ گوئی له دهنگیک بوو له گۆزیکوه نههات فرموی: نهسه
کهی مردوه؟ ووتیان: له سههدهمی نهفامی دا مردوه، نه لئ: پیغمبر ﷺ دلئ خۆش بوو وه
فرموی: (لَوْلَا أَنْ لَا تَدَافِنُوا لَدَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُسَمِعَكُمْ عَذَابَ الْقَبْرِ) رواه النسائي و مسلم. واته: نه گهر
ترسی نهوه نهبوايه که یه کرتی نه نیژن، له خوا نه پاراموه که دهنگی سزای نار گۆز بدات به گوتاندا.

۸- له ئیبو عومرهوه خوا لی یان رازی بیت ههتاوه که پیغمبر فرمویهتی: (هَذَا الَّذِي تَحْرَكُ لَهُ
الْعَرْشُ، وَفُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَشَهِدَهُ سَبْعُونَ أَلْفًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ، لَقَدْ ضَمَّ ضُمَّ ثُمَّ فُرِّجَ عَنْهُ) رواه
البخاري و مسلم و النسائي. واته: نا نهو کهسهی که عمرشی بۆ له رزی و ده رگای ناسمانه کانی بۆ کرایموه، و
حهفتا ههزار فریشتی له گهژدا بوو که نیژرا، گۆزه وشاریک درا، پاشان وازی لئ هیتندرا، گۆزه کهی کۆیوو
له پاشاندا بهری دا) واته: سههدهی کوری موعاذ.

نارامگای گیانه کان

ئیبوقهیم بهشیک داناوه باسی رای زانایان نهکات دهباری نارامگای گیانه کان، له پاشان راستترین
رای باس کردوه ووتویهتی: نه لئین: گیانه کان جیگا کانیان زۆر جیاوازه له بهرزخدا، چونکه گیانی وا
ههیه له بهرزترین شوته له عالمی (أرواح) دا که نهویش گیانی پیغمبرانه (علیهم الصلاة والسلام)
وه نهوایش جیگا کانیان جیاوازه، وه کو پیغمبر ﷺ له شهروهی به کهیدا که پئی کراو چوو بۆ میهرج
چاوی پئی یان کهوت.

هندیک لمو گیانانه له چیکلدانی بالتندی سوزدان که بهنار بههشتدا نهگهرین به نارزوی خویان، نعرش گیانی هندی له شهیدانن، نك همویان، نلكو هندیك شهید ههیه گیانهکی بند نهکری له چونه بههشت، بهوی قمرزاری یا شتی ترهه، وهک له موسهددا هاتوه له محمدی کوری عبداللهی کوری جمشوه که پیاریک هاته لای پیغمبر ﷺ ووتی: نمی نیرزای خوا چیم بۆ ههیه نهگهر لهرتی خوادا بکوژیم؟ فرموی: بههشت، کاتیک کابرا رزیش، پیغمبر ﷺ فرموی: (إِلا الدِّينَ، سَارِنِي بِهِ جَبْرِيلُ أَنْفًا). واته: بهمرجیک قمرزار نهیت، ئیستا جویریل چرباندی به گویمدا.

هندیکی کهیان لهر دهرگای بههشتدا بند کراوه وهک له فرمودهیهکی تردا هاتوه که فرموی: (زَأَيْتُ صَاحِبَكُمْ مَحْبُوساً عَلَىٰ بَابِ الْجَنَّةِ). واته: هاره کهتام بینی که بنده له بهر دهرگای بههشت.

وه گیان ههیه له گۆره کهیدا بنده وهک نو پیارهی که پارچه قوماشیکی دزی بوو له غنیمت، نپاشاندا شهید کرا، خه لکه که ووتیان: لیتی پرۆز بیت له بههشتدا، پیغمبر ﷺ فرموی: (وَأَلْزِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ الشَّمْلَةَ الَّتِي غَلَّهَا لَتَشْتَعِلُ عَلَيْهِ نَارًا فِي قَبْرِهِ). واته: بوو زاتمی گیانی منی به دهسته عباکی که دزی له غنیمت، له گۆره کهیدا بووه به ناگرو تینی بهر بووه.

وه گیان ههیه: جیگاکی دهرگای بههشته وهک له حدیسهکی ئینوعه بیاسدا هاتوه: (الشُّهَدَاءُ عَلَىٰ بَارِقٍ نَهْرٍ بِبَابِ الْجَنَّةِ فِي قَبَّةِ خَضْرَاءَ، يُخْرَجُ عَلَيْهِمْ رِزْقُهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ بُكْرَةً وَعَشِيًّا) رواه أحمد. واته: شهیدهکان له سهر روبرایتکن له دهرگای بههشتدا له گومزتیکی سوزدا بهیانی و تیاره له بههشتوه پرۆزیان بۆ دی.

نمانه به پیتچوانهی جهعفری کوری نهبو تالیسهویه که خوا قۆلهکانی بۆ نهگۆرئ به دویان له بههشتا پیریان نهفرئ به نارزوی خوی.

وه گیان ههیه ههر له زهویدا بنده، وه بهرز ناییتمه بۆلای عالمی رۆحهکان، چونکه نو گیانانه خویان نزم و زه مینین، وه گیانه زه مینی بهکانیش تیکهل به گیانه ناسمانی بهکان نابن وهک چون له دنیادا بهکیان نهتهگرت.

جا نو گیانهی له دنیا ههولتی نهداوه که پهروهگاری بناسی و خوشی بوئی و یادی بکاو لیتی نزیک بیتمه، نوو گیانی زه مینی نزمه، که له لاشه جیابۆوه ههر لهوی نهیت.

ههروهک چون گیانی بهرز له دنیادا ههر خهریکی خوشهوستی خواو یاد کردنی و ههولتی نزیک بوونمه بوو لیتی، نوو گیانه که له لاشمش جیابۆوه بهرز نهیتمه بۆ لای گیانه ناسمانی بهکان، چونکه پیساو لهگهل نهوه نهیت که خوشی رستهوه له بهرزخ و پرۆزی دواپی دا.

خوای گمورهش گیانه‌کان جوت نه‌کات به یه‌کموه له بمرزه‌خ و رۆژی دوا‌ییدا، وه‌گیانی باورداران له‌گمژ گیانه‌پاکه‌کان یه‌ک نه‌خات، چونکه گیان که جیابۆوه خۆی نه‌گه‌یه‌نیتته نمو گیانانمی که له خۆی نه‌چن نیتر له‌گه‌لیانا نه‌میتیتموه.

جا هه‌ندی گیان هه‌یه که له تهنوری زیناکمراندا‌یه، وه گیان هه‌یه له رۆباری خۆین دایه مه‌لمی تیندا نه‌کات و به‌رد قوت نه‌دات، جا رۆحه‌کان -خۆش به‌خت و به‌ده‌خت- یه‌ک شو‌تینان نی‌یه، به‌لکو گیان هه‌یه له شو‌تینه هه‌ره بمرزه‌کاندا‌یه، وه گیانیش هه‌یه هه‌ر له زوی دایمو به‌رز ناییتموه.

وه تو‌ ته‌گه‌ر باش له سوننه‌ت و نه‌سه‌ره‌کان که لهم باره‌یه‌وه‌ن ووردییتموه وه زیاتر په‌رۆش بیت پی‌یه‌وه نمو به‌لگمی نمو‌ت ده‌ست نه‌کمو‌ی، وه گومان‌ی نمو نه‌به‌ی که نمو نه‌سه‌ره راستانمی ناو نمو به‌شه هه‌یچیان به‌ره‌ه‌ستی هه‌یچیان بکمن، چونکه نمو‌نه هه‌مو‌ریان هه‌قن و یه‌کتی به‌راست نه‌گه‌ین، به‌لام نمو‌ی که گرینگه‌ زانین و تی‌گه‌یه‌شتنی نمو سوننه‌ت و نه‌سه‌رانیه، وه هه‌روه‌ها ناسینی رۆح - گیان - و حوکه‌کانی و نمو که رۆح حالته‌ی وه‌های هه‌یه که جیابوازه له‌گمژ حالته‌ی لاشه‌دا، وه نمو له‌گمژ نمو‌دا که له به‌هه‌شته له ناسمانیشه وه په‌یه‌وه‌ندی نه‌کات به‌ناو قه‌به‌ره‌کو لاشه‌که که له‌ویدا‌یه، وه نمو خه‌راترین شته له جه‌وجۆل و گواستنه‌وه سه‌رکومتن و دابه‌زیندا، وه رۆح ته‌کرت به‌ چند به‌شی نازادو به‌ند کراوو، به‌رزو نزمه‌وه، وه رۆح دوا‌ی جیابونه‌وه‌شی له لاشه حالته‌ی تهن‌دروستی و نه‌خۆشی و خۆشی و خۆش گوزه‌رانی هه‌یه، هه‌روه‌ها حالته‌ی نازاری سه‌ختی هه‌یه که زۆر گموره‌تره له نازاری نمو کاتمی که په‌یه‌وست بو به لاشه‌کموه، جا نمو لاشه‌یه‌دا به‌ند کردن و نازارو سزارو نه‌خۆشی و غم خواردن هه‌یه، وه له‌ویدا خۆشی وه‌رگرتن و ناسایش و خۆش گوزه‌رانی و په‌هایی هه‌یه، وه چنده حالی رۆح له لاشه‌دا له حالی لاشه نه‌چن له سکی دایکی‌دا!! وه حالی جیابونه‌وه‌شی له لاشه، له حالی لاشه نه‌چیت پاش ده‌رچونی له سکی دایک به‌ره نمو مالتی دونیایه.

جا نمو رۆحانه چوار مالتیان هه‌یه، هه‌ر مالتیکیان گموره‌تره له‌وه‌ی پیتش خۆی.

مالتی یه‌کهمیان: زگی دایکه نه‌ریش بریتی‌یه له ته‌سکی و ته‌نگه‌به‌ری و سه‌ی تاریکی‌یه‌که.

مالتی دووه‌میان: نمو دونیایه‌یه که تینیدا گموره نه‌یه‌ت و تینیدا رادیت و هه‌ولی خه‌رو شه‌رو هه‌زه‌کانی به‌خته‌وه‌ری و به‌ده‌ختی تی‌دا نه‌دات.

مالتی سه‌هه‌میان: مالتی به‌ره‌خه^(۱) که گموره‌تره فراوانتره لهم مالتی دونیایه، وه راده‌ی نیتوانیشیان وه‌ک راده‌ی مالتی یه‌کهم - زگی دایک - و نمو دونیا وه‌هایه.

مالتی چواره‌میان: مالتی قه‌رار گرتنه نه‌ریش به‌هه‌شته و جه‌ه‌ه‌ه‌هه نیتر دوا‌ی نمو دوانه مالتی تر نی‌یه.

(۱) به‌ره‌خ: نمو ماله‌یه که له نیتوان دنیار رۆژی دوا‌ییدا‌یه، له کاتی مرده‌نموه هه‌تا کاتی زیندو بونه‌وه.

خوای گموره نمو رۆحانه نه گویتزیتموره لمو مالآنه، چین له درای چین، تاوه کو نه یانگه یه نیتت بمو مالئی که جگه لمو هیچ مالئیکی تری بۆ ناگوئجین و شیاری نییه، وه نمو رۆحهش همر بۆ نمو جینگه یه دروست کراوه و ناماده کراوه، تا نمو کردهویه بکات که بهوئی نه گه یه نیتت.

جا رۆح له همر مالئیک لمو مالآنه کارو فرمانیکی ههیه، که جیاوازه له گه ل کارو فرمانه کهمی تر، کهواته پاک و بینگهردی بۆ الله که له نوئی دروست کهمی نمو رۆحانه یمو پهره و ده که بریانه و مرین بریانه و ژین بریانه و خۆشه بخت که بریانه و بهد بهخت که بریانه، نمو خوایمی که جیاوازی خستۆته نیتوان نم رۆحانه وه له پله کانی به ختموه ری و بهد بهختیاندا، ههروهک چۆن جیاوازی خستۆته نیتوانیان له پله پایمی زانستیان و کاروباریان و هیزو توانایان و خوو رهوشتیان، جا هه رکه سی رۆحی ناسی بمو جۆره ی که ئه بی بناسریت، نموه شایهتی نهدات که هیچ په رستراویکی به حق نییه جگه لمو خوایه به تنه او بی هه و به شه، که هوکمرانی هه مووی بۆ نموه سوپاس و ستایش هه مووی بۆ نموه، وه هه رچی خیر هه یه له دهستی نمودایه، وه هه رچی کارو فرمان هه یه نه گه ریتموره بۆ لای نمو، وه هیزو توانا و ده سه لات و عیززه ت و حیکمه ت و کهمالی مو تله ق له هه مو رویه که وه هه مووی هی نموه، وه به هۆی ناسینی گیانی خۆشی یه وه راستی پیغمه بیره کان و ره وانه کراوه کانی نه زانیتت، ههروه ها نه زانیتت نموه ی که نمو پیغمه بیره هه تیارانه نمو راسته قینه یه که عه قله کان شایهتی بۆ نهدن و سه روشتی مرۆقا یه تیش ئه یعتیرافی پی نه کات، وه هه ر شتیکی پیچه وانه ی نموه بیته نموه پوچه... وه سه ر کهوتنیش هه ر له خواره یه.

یادی خوا (الذکر)

زیکر: نمویه که بهسر زمان و دلدا نبروات له یاد کردنی خوا به پاک و بن گمردی و سوپاس و ستایشی و وصف کردنی به صیفته کانی کمال و گموره بی و جوانی.

۱- خوی گموره فرمائی داوه که زلر یادی خوا بکرت وه نهمومیت: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿١٥٢﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿١٥١﴾ (الأحزاب/ ٤١-٤٢). واته: نمی نمو کسانمی که باورتان هیتاره! زور یادی خوا بکنم و له به بیانان و نیواراندا تمسیحی بکنم.

۲- خوی گموره پیی راگه یاندورین همرکس یادی خوا بکات خواش یادی نکات وه نهمومیت: ﴿فَأَذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ﴾ (البقرة/ ١٥٢) واته: یادم بکنم - به تاعدت و عیبادهت - منیش یادی نیتوه نکم - به فزل و لیخوشبون - .

له همدیستی قودسی دا که نیمامی بوخاری و موسلم گیتراویانتموه نهمومیت: (أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَأَنَا مَعَهُ حِينَ يَذْكُرُنِي، فَإِنْ ذَكَرْتَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرْتَنِي فِي مَلَأٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَأٍ خَيْرٍ مِنْهُ، وَإِنْ اقْتَرَبَ إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا، وَإِنْ اقْتَرَبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا اقْتَرَبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا، وَإِنْ أَتَانِي يَمْشِي أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً). واته: بئنده کم چون به دلایا هات من بو شیتویهم، وه کاتنی یادم نکات له گه لیام، جا نه گمر له دلی خوی دا یادم بکات، منیش لمبر خوموه. یادی نکم، وه نه گمر لئناو کومه لیکدا یادم بکات لئناو کومه لیکدی لئناو چاکتردا یادی نکم، وه نه گمر بستیک لیم نریک بیتموه، من زراعتک لوی نریک نه بموه، وه نه گمر زراعتک لیم نریک بیتموه، من باعتک^(١) لوی نریک نه بموه، وه نه گمر بمریشتن بمره پیرم بیت نموه من به راکردن و به پله له نهچم بمره پیری^(٢) .

۳- خوی پاک و بن گمرد یادگمرانی خوی تایبعت نکات به پیش کومتن و تاکی رعتی له چاکدا، جا پیغمبر ﷺ فرمومیتی: (سَبِّحَ الْمُفْرَدُونَ قَالُوا: وَمَا الْمُفْرَدُونَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الذَّاكِرُونَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتُ) رواه مسلم. واته: تاکه کان پیش کومتن، روتیان: تاکه کان کین نمی نیراری خوا؟ فرموی: نمو ژن و پیوانمن که زور یادی خوا نکم.

(١) باع: نمندازی دریتی بهینی دو دسته که به همدولادا بکرتنموه.

(٢) واته همچندیک نمو بئنده زیاتر بمره خوا بروات و پوی تی بکات، خوی گموره له همموو خیرتکدا بزی خیرتره.

۴- برآستی یاد کهران زیندوی راسته قینمن، له نهبی موساره هاتوره که پیغمبیر ﷺ فرمویستی: **مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِي لَا يَذْكُرُ رَبَّهُ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ** رواه البخاری. واته: ورتنه کیستیک که یادی خوا بکات و کیستیک یادی خوا نهکات وهک زیندوو مردو وایه.

۵- یادی خوا سبری هموو کردهویهکی چاکهیه، جا همرکس سرکوت تییدا پسولمی خو شویستی و دوستی خوی نهدرتتی، هدیویه پیغمبیر ﷺ له هموو کاتهکانیدا یادی خوی نهکرد.

وه ناموژگاری نو پیارهی کرد که پی پی روت: شریعتهکانی نیسلام زور بوون لیسرم، شتیتم پین بلتی: دهستی پیوه بگرم؟ پیغمبیر ﷺ پی پی فرموو: **(لَا يَزَالُ فُوكَ رَطْبًا مِّنْ ذِكْرِ اللَّهِ)** واته: با همیشه دهست پارار بیت بهیادی خوا.

وه بهارهلهکانی نه فرمو: **(أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ وَأَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ، وَأَرْفَعُهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ، وَخَيْرٌ لَّكُمْ مِنْ إِنْفَاقِ الذَّهَبِ وَالْوَرِقِ وَخَيْرٌ لَّكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ، فَتَضْرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ وَيَضْرِبُوا أَعْنَاقَكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: ذِكْرُ اللَّهِ)** رواه الترمذی وأحمد والحاكم وقال: صحيح الإسناد. واته: نایا پیتان نهلتیم کام کردهواتان چاکه و خاوین تره لای پهروردگارتان و پلهتان زیاتر پی پی بهرز بیستموه و چاکتر بیت له بهخشینی زور و زیور چاکتر بیت لهوی بگنم بهدورژمنهکانتان، جا له ملیان بدن و لمسلتان بدن؟ روتیان: بهلتی پیمان بلتی نهی نیروای خوا فرموی: یادی خوایه.

۶- یادی خوا ریگای رزگارییه، له موعازی کوری جبهلهوه خوا لی پی رازی بیت هاتوره که پیغمبیر ﷺ فرمویستی: **(مَا عَمِلَ آدَمِيٌّ عَمَلًا قَطُّ أَتَجَى لَهُ مِنْ عَدَابِ اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ)** رواه أحمد. واته: نادهمیزاد همرگیز کردهویهکی نه کردهوه که رزگاری بکات له سزای خوا نهوندهی یادی خوی گوره.

۷- له لای نهحمد هاتوره که پیغمبیر ﷺ فرمویستی: **(إِنَّ مَا تَذْكُرُونَ مِنْ جَلَالِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ مِنَ التَّهْلِيلِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّحْمِيدِ يَتَعَاطَفْنَ حَوْلَ الْعَرْشِ، لَهَنَّ ذَوِي كَذَوِي النَّحْلِ، يُذَكَّرْنَ بِصَاحِبِهِنَّ، أَفَلَا يُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ لَهُ مَا يُذَكَّرُ بِهِ).** واته: نو (لا إله إلا الله) و (الله أكبر) و (الحمد لله) یه دهیکمن بهرز نهبنموه و به دهوری عمرشی خوادا نهسورتنموه بهریزهویز وهک وریزه وریز ههنگ خارونهکانیان بیر نهخنموه، جا کس هدی له پیوه حنز نهکات شتیکی همیبت پی پی یاد بکرتتموه؟!

سنوری یاد کردنی زور

خوی گوره فرمانی داوه یادیکی زوری بکرتت وه رهصفی نو خاوهن ثارهزانه نهکات که سوود له تهماشکردنی نیشانهکانی خوا وه نهگرن وه نه فرمویستی: **﴿الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقَعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ﴾** (آل عمران/ ۱۹۱). واته: نهوانی به پیوه و به دانیشتنموه و به پاکشانموه یادی خوا نهکن.

وہ نہ فرموتی: ﴿وَالذَّكْرِينَ اللَّهُ كَثِيرًا وَالذَّكْرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ (الأحزاب/۳۵). واتہ: تمو ژن و پیارانی زور یادی خوا نہ کن، خوا لی بودن و پاداشتی گوری بز نامادہ کردن.

موجاہید روتوبتی: کس نایبیت بزور یادگیری خوا، ہتا بہ پیوہ بہ دانیشتموہ و بہ پاکشانوہ یادی خوا نہ کات و ہمیشہ خوی لہ بیر نہ بیت.

لہ نیبو صلاحيان پرسی: تمو پادہیہ چہندہ کہ نادمیزاد پیوی نہ بیتتہ زور یادگیری خوا، روتی: ہمرکاتیک ہمدوام برو لہسر تمو یادانی کہ لہ سونہتموہ بزمان مارنہتموہ سابق لہ بیانی و نیوارو ہممو کات و حالتہ جیا جیاکان، بہ شمو بہ رورژ، تموہ تمو کہسہ لہوکسانہیہ کہ زور یادی خوا نہ کن. علی کوری نیمی طلعہ روتوبتی: نیبو عمباس دہریاری تمو تایتانہ فرموبتی: خوا لہسر ہندہکانی شتیکی فرز نہ کردوہ کہ سنوری دیاری بز بہجی ہینانی دانہنایت، وہ بہانہی رہوی بہانہدارہکانی ورنہ گرتیت لہ بہجی ہینانیاندا، تہنہا یادی خوا نہ بیت کہ سنوری بز دانہنارو بہانہی کسیش ورنہ گرت لہ بہجی ہینانی دا مہگر تمو کہسی ہیچ توانای نمایی، وہ نہ فرموت: ﴿أذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقَعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ﴾ واتہ: بہ پیوہ و بہ دانیشتموہ و لہسر تہنیشٹ یادی خوا بکن، بہ شمو بہ رورژ لہ وشکانیداو لہ بہردا، وہ لہ کاتی سہفرو نیشٹہجیتی دا، لہ کاتی دولہمندی و ہزاریدا و لہ نہخوشی و لہ ساغیدا، بہ ناشکراو بہ نہیتی، و لہ ہممو حالتیکدا.

یادی خوا ہممو خواپرستی بہکان نہ گرتتوہ

سعدی کوری جوہیر روتوبتی: ہمرکسیک کار بہ فرمانی خوا بکات و گوئی رایدل بیت تموہ یادی خوی کردوہ، وہ ہمدی لہ پیشینہکان رستویانہ تمو گشتی بہتی بہ تاییہت بکن، جا یادی خوا بہ ہمدی لہ جورہکانی تاعدت دائنین، لہوانہ (عطاء)ہ کہ روتوبتی: کوری یادی خوا کردن کوری حلال و حرامہ، چون ماملہی کپین و فروشتن نہکیت، وہ نوژو رورژو نہکیت، وہ ژن نہیتی و تہلاق نہدیت وہ چون حج نہکیت و تمو جورہ شانہیہ.

(قرطبی) روتوبتی: کوری یادی خوا مانای کوری زانستی و بیرکردنہویہ، وہک تمو کورانہی کہ باسی فرمودہکانی خوی گورہ و سونہتہکانی پیغمبری ﷺ تیدا نہکرت، وہ تمو کورانہی باسی پیواچاکان و پیشینانیان تیدا نہکرت، وہ ہرورہا باسی قسمی نیمامہ لہ خوا ترسہکانی پیتشوری تیدا نہکرت کہ دوریون لہ خو دہر خستن و بیدعہ و دور بون لہ مہبستی بی نرخ و تماع کاری.

نادابی یاد کردنی خوی گموره

معبست له یادی خوا کردن دهر وون و دل خاوین کردنوهیه و زیندو کردنوهیه ویزدانه، وه نمم نایتمش بؤ نموه نیشارهت نهکات که نهفرمویت: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾ (العنکبوت/۴۵). واته: نویتز بهجی بهینه چونکه نویتز ریگری تاوان و گوناهاه، وه یاد کردنی خوا - له نویتزو له غهیری نویتزدا - گمورهتره له نویتز کردن - بؤ ری گرتن له تاوان و خراپه - . چونکه کاتی یادکمری خوا دلی نهکاتموه بؤ پمورهردگاری و زمانی نهجولیتیت به یادی نموهه خوا یارمتمی نهکات به روشنایی خوی، پاشان پرواو دلتیایی زیاتر نهیتت و دلی دانهمزرتیتت لسمسر حقو پتی دلتیا نهیتت ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (الرعد/۲۸). واته: نهانمی که باورهپان هیناوهو دلتیا نمبن بهیادی خوا، ناگادار بن دلهکان هر بهیادی خوا دلتیا نمبن.

جا نهگمر دل به همق ناسودو دلتیا بوو بهرو پدوشتی بهرز نهچیتت و نمر ریگایه نهگرتت بین نموهی هموار نارهزوو لای پی بکاتموه. نالیرهوه پلمو پایمی (ذکر) گموره نهیتت وگرینگی بهکمی دهرنهکویت له ژبانی نادهمیزادا، جا معقول نیه که نمم نهغامانه تنها به ووتهدیک بیته دی که زمان نهیلیتت، چونکه جولانی زمان کم سوده نهگمر جتی خوی له دلدا نهکردیبتموه ولهگهلیا نهگوچاییتت.

خوا ریتنمایی کردوین بؤ نمو پدوشتمی که پیوسته نادهمیزاد لسمری بیتت کاتی یادی خوا نهکاتو نهفرمویت: ﴿وَأذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرَّعًا وَخِيفَةً وَذُوقَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ﴾ (الأعراف/۲۰۵). واته: یادی پمورهردگارت بکه بهدلؤ به ترسو ملکهچی بموه، وه به زمانیش یادی بکه بی نموهی بی نموهی دهنگ ههلیپیتت له بهیانیان و نیواراندا، وه له بی ناگایان معبه.

نایهتهکه دست نیشانی نموهمان بؤ نهکات که موستهحمبه یادی خوا بهنهیتی بیتت و دهنگی پی بهرز نهکرتموه. پیغمبر ﷺ لسمهفریتکدا گوی له کومدلتیک بوو به دهنگی بهرز یادی خویان نهکردو نیپارانموه فرموی: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ ارْجِعُوا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ، فإِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَحَدًا وَلَا غَائِبًا، إِنَّ الَّذِي تَدْعُونَهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ، أَقْرَبُ إِلَىٰ أَحَدِكُمْ مِنْ عُنُقِ رَاحِلَتِهِ). واته: نمی خهلیکنه لسمسر خو بن نیتوه هاواری کپ و نادیار ناکن، بهلکو نموهی نیتوه هاواری نهکن بیسر و نزیکه، همتا له ملی ووشترهکانتان لیتانوه نزیکتره.

همروهها دست نیشانی نموهمان بؤ نهکات که نهیتت بهترس و رهغبهتموه یادی خوا بکهین که جواتره نادهمیزاد بهر شیویه یادی خوا بکات.

همر له رهوشتی بهرز و ندهبه که یاد کمر لاشو جل و بدرگی خاوتن و بون خوش بیت، چونکه نمانه دهرون گورج و گول تر نه کمن، وه نه بن نموکسه به پنی توانا روو له قیبله بیت، چونکه باشترین کور نو کوریه که رووی پی بکریته قیبله.

پهسنندی کورنوه له کوره کانی یادی خوا

دانشتن به کومهل به شیوهی بازهیی بز یادی خوا پهسنده، وه لم بارهیموه نمانه خواروه هاتوه:-

۱- له نینوعومرهوه خوا لی بیان رازی بیت هاتوه که ده فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویته: (إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِیَاضِ الْجَنَّةِ، فَارْتَعُوا، قَالُوا: وَمَا رِیَاضُ الْجَنَّةِ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: حِلَقُ الذَّكْرِ، فَإِنَّ لِلَّهِ سَيَّارَاتٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ يَطْلُبُونَ حِلَقَ الذَّكْرِ. فَإِذَا أَتَوْا عَلَيْهِمْ حَفُّوا بِهِمْ). واته: کاتی بهلای باغچی بهمشتدا تی پیرین لابدن. روتیان: نهی نیراوی خوا باغچی بهمشت چیه؟ فرموی: ههلقه کانی یادی خوایه، چونکه خوی گموره فریشتهی گمورکی هدیبه نه گمورین به شوین ههلقه یادی خوا، جا کاتی نه بیان دوزنوه چوار دهریان نه گرن.

۲- موسلم له موعاوی یوه نه گموریتوه فرمویته: پیغمبر ﷺ بهلای کورتک له یارانی که به ههلقه دانیشتون تی پیری و فرموی: چی تیوه دانیشانوره لیته؟ روتیان: دانیشتون یادی خوی گموره نه کمین و سوپاس گوزاری نه کمین لمر نهوی که هیدایتهی داوین بز تیسلام، فرموی: توخوا تیوه بز نهو نهییت بز هیچی تر دانیشتون؟ نهلی: لهپاشاندا فرموی: بز نهو سویتندان نادم خراپهتان کردییت، بهلکو نیستا جبریل هات بولام و پی پی راگه یاندم که خوی گموره شانازی به تیوهه نهکات لای فریشتهکان.

۳- دیسانوه ربوایت کراوه له نهبوسه عیدی خوری و نهبوهوره پیره خویان لی رازی بیت که شایتهی نهدن پیغمبر ﷺ فرمویته: (لَا يَقَعْدُ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَعَالَى إِلَّا حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ، وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ). واته: هیچ کومه لیک نییه دابنیشن و یادی خوی گموره بکمن که فریشته دهریان نهدا و میهره بانی خوا دایان نه پوزشیت و نارامی نهباری بهسریاندا و خوا لای نمانهی که لای خویتهی باسیان نهکات.

فرزلی نموکسهی به نیخلاصوه بلیت: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) :

۱- له نهبوهوره پیره هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (مَا قَالَ عَبْدٌ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَطُّ مُخْلِصًا إِلَّا فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ حَتَّى يُفْضِيَ إِلَى الْعَرْشِ مَا اجْتَنِبَتِ الْكِبَائِرُ). واته: قمت هیچ بهندهیه که به نیخلاصوه نهی روتوه: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) نیللا ده رگکانی ناسمانی بز کراوهتوه همتا نو دهنگه نهکات به عرشه پوره دگار، به مریجیک خوی له تاوانه گموره کان به دور گرتییت.

۲- هر له نهبو هوره پره هاتوره که پیغمبر ﷺ فرموده: (جَدُّوْا اِيْمَانَكُمْ، قِيلَ: يَا رَسُوْلَ اللهِ! وَكَيْفَ نَجِدُّ اِيْمَانَنَا؟ قَالَ: اَكْثِرُوْا مِنْ قَوْلِ: لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ) رواه أحمد باسناد حسن. واته: باوره کتمان نوبی بکنه، ووتیان: نمی نیراوی خوا چون باوره که مان نوبی بکنه؟ فرمودی: زور بلین: (لا إله إلا الله).
 ۳- له جایره هاتوره ده فرمودت: پیغمبر ﷺ فرموده: (أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ، وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ الْحَمْدُ لِلَّهِ). رواه النسائي وابن ماجه والحاكم و وقال: صحيح الإسناد. واته باشتین (ذکر) (لا إله إلا الله) یه، وه باشتین دعا و پارانه (الحمد لله) یه.

فزلی ووتنی (سبحان الله) و (الحمد لله) و (لا إله إلا الله) و (الله أكبر) و جگه له وانش

۱- له نهبو هوره پره خوا لی رازی بیت هاتوره که پیغمبر ﷺ فرموده: (كَلِمَتَانِ خَفِيَّتَانِ عَلَيَّ اللِّسَانِ، ثَقِيْلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ، حَبِيْبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ، سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ) رواه الشيخان والترمذي. واته: دور وشه لسمه زمان سوکن و له ترازودا قورسن و لای پره وردگار خوشیستن، ثوانیش ووتنی: (سبحان الله ومحمد، سبحان الله العظيم). واته: پاک و بی گمردی و سوپاس و ستایش بخوا، پاک و بی گمردی بخوا گمردیه.

۲- له نهبو هوره خوا لی رازی بیت هاتوره که پیغمبر ﷺ فرموده: (لَأَنْ أَقُولَ سُبْحَانَ اللهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ) رواه مسلم والترمذي. واته: نه گم بلیم (سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر) لام خوشتره له هرچی شوی که پزوی لی هه لهاتوره نه گم پیم به خشن.

۳- وه له نهبو هوره هاتوره خوا لی رازی بیت که پیغمبر ﷺ فرموده: (أَلَا أُخْبِرُكَ بِأَحَبِّ الْكَلَامِ إِلَى اللهِ؟ قُلْتُ: أَخْبِرْنِي يَا رَسُوْلَ اللهِ! قَالَ: إِنَّ أَحَبَّ الْكَلَامِ إِلَى اللهِ: سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ). رواه مسلم والترمذي. ولفظه (أَحَبُّ الْكَلَامِ إِلَى اللهِ عَزَّوَجَلَّ مَا اصْطَفَى اللهُ لِمَلَائِكَتِهِ: (سُبْحَانَ رَبِّي وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ رَبِّي وَبِحَمْدِهِ). واته: بیت بلیم خوشترین قسه لای خوا چی به؟ و تم: به لی پیم بلی نمی نیراوی خوا! فرمودی: (خوشترین ووته لای خوا: (سبحان الله ومحمد) یه.

وه له زارویه کی (ترمذی) دا هاتوره فرموده: خوشترین ووته لای خوا گمرده نهویه که خوی هه لی بژاروه بفرشته گان نمرش (سُبْحَانَ رَبِّي وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ رَبِّي وَبِحَمْدِهِ) یه.

۴- له جایره خوا لی رازی بیت هاتوره که پیغمبر ﷺ فرموده: (مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ، غُرِسَتْ لَهُ نَخْلَةٌ فِي الْجَنَّةِ) رواه الترمذي وحسنه. واته: هرکس بلین: (سبحان الله العظيم ومحمد) دارخورمایه کی له بهشتدا بفرزندرت.

۵- له نهبو سعیده هاتوره که پیغمبر ﷺ فرموده: (اسْتَكْبَرُوا مِنَ الْبَاقِيَاتِ الصَّالِحَاتِ، قِيلَ: وَمَا هُنَّ يَا رَسُوْلَ اللهِ؟ قَالَ: (التَّكْبِيرُ، وَالتَّهْلِيلُ، وَالتَّسْبِيحُ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللَّهِ)

رواه النسائي والحاكم وقال: صحيح الإسناد. واته: (الباقیات الصالحات) زور بکمن، واته: ثم زکره چاکانهی که همیشه نمیننوه. ووتیان: (الباقیات الصالحات) چین نمی نیراوی خوا؟ فرموی: الله أكبر) و (لا إله إلا الله) و (سبحان الله) و (الحمد لله) و (لا حول ولا قوة إلا بالله) یه.

۶- له عبدالله وه خوا لی پی رازی بیت هاتوره که پیغمبر ﷺ فرموی: (لَقِيتُ إِبْرَاهِيمَ لَيْلَةَ أُسْرِي بِي فَقَالَ: يَا مُحَمَّدَ أَقْرَى. أُمَّتَكَ مِنِّي السَّلَامُ، وَأَخْبِرُهُمْ أَنَّ الْجَنَّةَ طَيِّبَةُ الثَّرْبَةِ، عَذْبَةُ الْمَاءِ، وَإِنَّهَا قِيَعَانُ، وَإِنَّ غِرَاسَهَا سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ) رواه الترمذي والطبراني وزاد: (ولا حول ولا قوة إلا بالله). واته ثم شوهی شو روم پی کرا، گهیشتم به نیبراهیم (علیه الصلاة والسلام) فرموی: نمی موحه ممد سلاوی من بگینه به نتموه کت و پیریان بلئی: بهمشت ناوه کمی سازگار و خاکه کمی بون خوشه، وه دهشتیکی پان و برینه، درخته کانی (سبحان الله، والحمد لله، ولا إله إلا الله، و الله أكبر) وه له لای (طبرانی) (ولا حول ولا قوة إلا بالله) یشه.

۷- له لای موسلم هاتوره که پیغمبر ﷺ فرموی: (أَحَبُّ الْكَلَامِ إِلَى اللَّهِ أَرْبَعٌ - لَا يَضُرُّكَ بِأَيِّهِنَّ بَدَأْتَ - سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ). واته: خوشروست ترین قسه لای خوا چواره: زیانی نییه به هر کامیان دست پی بکیت، ثوانیش (سبحان الله، والحمد لله، ولا إله إلا الله، والله أكبر).

۸- له نبینو مسعوده وه خوا لی پی رازی بیت هاتوره که پیغمبر ﷺ فرموی: (مَنْ قَرَأَ بِالْآيَاتِينَ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي لَيْلَةِ كَفْتَاهُ) رواه البخاري ومسلم. واته: هر کس دوو نایته کمی کوزایی سورته (البقرة) بخونیت له شو نکدا بسیمتی.

مدهست ثوره به بسیمتی له جیاتی شو نوژی شو شوه، وه ووتراوه بسیمتی بو برهه لستی له بهلاو موصیبتی شو شوه. وه نیبنو خوزوریمه له صحیحه کیدا هیناویمتی لوزیر باسی (کمترینی ثوره که بری قورناتن خوندن نه کموی له شونوژدا).

۹- له ثبو سعیده وه خوا لی پی رازی بیت هاتوره که پیغمبر ﷺ فرموی: (أَيَعِزُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يقرأَ ثُلُثَ الْقُرْآنِ فِي لَيْلَةٍ؟ فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ وَقَالُوا: أَيُنَا يُطِيقُ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ ﷺ (اللَّهُ الْوَاحِدُ الصَّمَدُ ثُلُثُ الْقُرْآنِ) رواه البخاري ومسلم والنسائي. واته: هرهیه که له نیوه توانای نریه که سزیه کمی قورناتن بخونیت له شو نکدا؟ هاره له کانی ثوره یان بهشان گران بو وتیان: جا کیمان نعتوانیت ثوره بکات نمی نیراوی خوا؟ فرموی: قل هو الله أحد الله الصمد... سزیه کمی قورنانه. واته: سورته (الإخلاص).

۱۰- له ثبو هوره یروه وه خوا لی پی رازی بیت هاتوره که پیغمبر ﷺ فرموی: (مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، فِي يَوْمٍ مائةَ مَرَّةٍ كَانَتْ لَهُ عَدْلُ

عَشْرَ رِقَابٍ، وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةٌ حَسَنَةً، وَمُحِيتَ عَنْهُ مِائَةٌ سَيِّئَةٍ وَكَانَتْ لَهُ حِرْزًا مِنَ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يُمِيسِيَ، وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلٍ مِمَّا جَاءَ بِهِ، إِلَّا أَحَدٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ) رواه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه. واته: هرکس له رُوژتکدا سدجار بلیت: (لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير) وهك نموه وایه ده بهندهی نازاد کردییت، وه سد چاکمی بۆ نهنوسریت و سد خراپهی لهنسر لا نه بریت، وه نه بیته به پهرژین بۆی له شهیتان نمو رُوژه همتا نیوارهو کمیش لهنو چاکتر ناکات مه گهر که سینک لهنو زیکره زیاتر بلیت.

مسلم و ترمذی نسائی نهن زیاده به شیان هیناوه که فهرموهیتی: (وَمَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ فِي يَوْمٍ مِائَةً مَرَّةً، حُطَّتْ خَطَايَاهُ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ). واته: هرکس سد جار له رُوژتکدا بلیت: (سبحان الله وبحمده) گوناهاکانی دانهورین نه گهر نموهندهی کهفی ده ریاش بن.

فهلز و چاکمی وتنی (استغفر الله)

له نهنسهوه خوا لی پی رازی بیته هاتوه فهرموهیتی: گوتم له پیغمبر ﷺ بووه نهی فهرموو: خوی گهوره نه فهرمویت: (يَا ابْنَ آدَمَ! إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي إِلَّا غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ مِنْكَ وَلَا أُبَالِي، يَا ابْنَ آدَمَ! لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عِثَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ وَلَا أُبَالِي، يَا ابْنَ آدَمَ! إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَنِي بِقِرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقَيْتَنِي لَا تَشْرُكَ بِي شَيْئًا لِأَتَيْتَكَ بِقِرَابِهَا مَغْفِرَةً) رواه الترمذي وقال: حديث حسن غريب. واته: خوی پاکوبین گهره نه فهرمویت: نهی ناده میزاد! هرکاتیک بیاریتیهته و تکام لی بکهیت هر لیته خوش نهنم - هرچیته کردییت - وگرینگ نهی به لامهوه، نهی ناده میزاد! نه گهر تاوانه کانت بگنه بهرزی ناسمان له پاشاندا داوای لی بوردنت لی کردم هر لیته نه بورم و گرینگ نهی به لامهوه، نهی ناده میزاد! نه گهر به نهندازی پری زهوی تاوانهوه پیم بگهیت به مرچیتک هاوبهشت بۆ دانه نام، به نهندازی لیواولیتوی زهوی لی بوردنم بهر پووت دیم.

له عبداللهی کورپی عهباسهوه خویان لی رازی بیته هاتوه ده فهرمویت: هرکس خوی گرت به ووتنی (استغفر الله) خوا له ههموو غه میتک رزگاری نهکات و له ههموو تهنگانهیک دهوی نههیتنی، وه بهشیهویدک رُوژی نه دات که خوشی نازانن چۆن بووه و به بیویدا نایته). نه بوواد و نسائی و نیبنو ماجه و حاکم که ووتوهیتی: نیسناده کهی صه حیهه گتیراویانهتهوه.

نهر (ذکر) انهی پاداشتیان چهند بهرام بهر به روشی پرمهنا ووتراون

۱- له جوهری بهوه خوا لهنی رازی بیته هاتوه فهرموهیتی: پیغمبر ﷺ بهیانی له لای نموهوه چوته دهرو پاشان بۆ چیته ننگار گهرایهوه بینی هیشتا دانیشتوم فهرموو: (مَا زَلَّتْ عَلَيَّ الْحَالُ الَّتِي فَارَقْتُكَ عَلَيْهَا؟ قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَقَدْ قُلْتُ بَعْدَكَ أَرْبَعَ كَلِمَاتٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، لَوْ وُزِنَتْ بِمَا قُلْتَ مِنْذُ الْيَوْمِ لَوَزَنَتْهُنَّ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَاءِ نَفْسِهِ، وَزِنَةَ عَرْشِهِ وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ) رواه مسلم

وآبوداود. واته: نموه چۆنم بهجی هیشتوی همروا دانیشتوی؟ ورتم بهلئی، فرموی: دهمن چوار روشم سنجار ووتوه نهگمر لهگم لهگم نموهی ووتوته لهو ساوه بکیشترین هاتوان: نمرانیش (سبحان الله وحمده، عدد خلقه ورضاء نفسه وزنه عرشه ومداد كلماته). واته: پاک و بی گمردی بۆ خوا و سوپاس و ستایش هر بۆ خواجه، نموهندهی دروست کراوهکانی و نموهندهی بۆ خۆی پئی پازییه و به کیشی عمرهشدهکی و بهنمنازهی مبرهکمی وشهکانی خۆی.

۲- پیغمبر ﷺ نافرتهیکی بینی کۆمه لیک چموی لهبهر دهستدا بوو (سبحان الله) ی پئی نهکردن، فرموی: (أخْبِرْكَ بِمَا هُوَ أَيْسَرُ عَلَيْكَ مِنْ هَذَا، أَوْ أَفْضَلُ. فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خُلِقَ فِي السَّمَاءِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خُلِقَ فِي الْأَرْضِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خُلِقَ بَيْنَ ذَلِكَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ مِثْلَ ذَلِكَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِثْلَ ذَلِكَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ) رواه أصحاب السنن والحاكم، وقال: صحيح على شرط مسلم. واته: شتیکت پئی نه لیم لهو ناسانتر بیته بۆت و چاکتر بیته. فرموی: بلئی: بهقدهدر ژمارهی دروست کراوهکانی خوا له ناسمان (سبحان الله)، وه به قدهدر ژمارهی دروست کراوهکانی خوا له زهویدا (سبحان الله)، وه به قدهدر ژمارهی نموهی که خوا دروستی کردون لهنیواناندا (سبحان الله)، و (الله أكبر) یش نموهنده، (الحمد لله) ش نموهنده، و (لا إله إلا الله) یش نموهنده، و (لا حول ولا قوة إلا بالله) یش نموهنده.

۳- له نیبو عومرهوه خوا لی یان پازی بیته هاتوه که پیغمبر ﷺ بۆی گێرانمه فرموی: بهندهیه که بهندهکانی خوا روتی: (يَا رَبِّ لَكَ الْحَمْدُ كَمَا يَنْبَغِي لِجَلَالِ وَجْهِكَ وَعَظِيمِ سُلْطَانِكَ). واته: ئهی پیرهردگار سوپاس ستایش بۆ تو وهک چۆن شایستهیه به روی بمرزی توذا و گمروهیی دهسته لاتدا. جا گران و سهخت بوو لهسر توو فریشتهیه و نهیان نهزانی چۆنی بنوسن، بمرز بونهوه بۆ ناسمان و ورتیان: ئهی پیرهردگارمان بهندهیه که شتیکی ووت نازانین چۆنی بنوسن؟ خوا فرموی: - هرچهنده بوخۆشی چاکی نهزانی چی ووتوه - بهندهکهم چی ووت؟ ورتیان: ووتیهتی: (يارب لك الحمد كما ينبغي لجلال وجهك ولعظيم سلطانك) خوی گموره پئی فرموی: چۆنی ووتوه همرهوه شیهویه بینوسن، تا نهگات به من، جا خۆم پادا شتی نهدهمهوه لهسری). نهحمده و نیبو ماچه گێراویانتموه.

یادی خواکردن و ژماردن به پنجه چاکتره له تسبیح

۱- له بوسهیرهوه خوا لی یی پازی بیته هاتوه فرموی: پیغمبر ﷺ ئهیفرموو: (عَلَيْكُمْ بِالتَّسْبِيحِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّقْدِيسِ، وَلَا تَغْفَلْنَ فَتَنْسِينَ الرَّحْمَةَ، وَاعْقِدْنَ بِالْإِتْمَالِ فَأَنْهَنَّ مَسْئُولَاتٍ، وَمُسْتَنْطَقَاتٍ) رواه أصحاب السنن والحاكم بسند صحيح. واته: ئهی نافرتهان! ئیهوش (سبحان الله) و (لا إله إلا الله) بکمن و خوا بهگموره بزنان و بئناگا مبن و میهره بانئ خواتان لهیاد بچیت، وه بسهری پهنجه کانتان بیان ژمیرن چونکه پهنجهکان پرسیاران لی نهگرت و نههینرنه قسه).

۲- عبد الله ی کوری عومر خوا لیان رازی بیئت فرموده‌تی: پیغمبرم ﷺ بینویه به په‌خه (سبحان الله)ی نه‌کرد. خاړن سونده‌کان گټراویانتموه.

ترساندنې ناده‌میزاد له‌وی له کورنکدا دابن‌شیت که یادی خوا ی تیډا نه‌کات و سلاوات نهدات له‌سر پیغمبر ﷺ (۱)

له نېو هوږه‌پړوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموده‌تی: (مَا قَعَدَ قَوْمٌ مَّقْعِدًا لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْهِ وَلَمْ يُصَلُّوا عَلَى النَّبِيِّ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ حَسْرَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) رواه الترمذي وقال: حديث حسن. واته: کومل نیره که کورنکیان گرتیبت و یادی خوا یان نه‌کردیبت تیډا و سلاواتیان نه‌دایبت له‌سر پیغمبر ﷺ نیلا له روژی دوایدا نه‌یته حسرت بزبان.

و نه‌محمد بم زارویه هیناریمتی: (مَا جَلَسَ قَوْمٌ مَجْلِسًا لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ فِيهِ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ تَرَةٌ، وَمَا مِنْ رَجُلٍ يَمْشِي طَرِيقًا فَلَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ تَعَالَى إِلَّا كَانَ عَلَيْهِ تَرَةٌ، وَمَا مِنْ رَجُلٍ أَرَى إِلَى فَرَّاشِهِ فَلَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِ تَرَةٌ). وفي رواية (إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ حَسْرَةٌ، وَإِنْ دَخَلُوا الْجَنَّةَ لِلثَّوَابِ). واته: هیچ کوملنک نیه له کورنکدا دایشن و یادی خوا نه‌کمن له دوایدا نه‌یته حسرت بزبان، و کس نیه به ریگایه‌کدا ریشتیبت و یادی خوا نه‌کردیبت نه‌یته حسرت بزوی، و هیچ کس نیه چویته نار جیگاکه‌ی و یادی خوا نه‌کردیبت نه‌یته حسرت بزوی). و له ریوایتیکی ترده هاتوه: نوکاره حسرته بزبان نه‌گم بشچنه به‌هشتیشموره له‌سر پاداشت هر حسرت نه‌کیشن.

له کتیبی (فتح‌العلام) دا هاتوه نه‌لیت: فرموده‌که به‌لگه‌به له‌سر نه‌وی پیوسته یادی خوا بکرت و سلاوات له‌سر پیغمبر ﷺ له کور مه‌جلسدا بدرت. به تایمته نه‌گم مانای (الترة) به ناگر و سزا لیک بدرتموه.

و به‌هردو کیشیان لیک دراوه‌توه. جا سزادان و توکسه‌ندن نایبت بز کسینک نه‌یبت واجبیکی واز لی‌هینایبت یا کارتکی ناروای کردیبت. رواه‌تی فرموده‌که نه‌ویه که (ذکر) کردن و سلاواته‌که به‌یه‌که‌وه واجبن.

ذیکری که‌فاره‌تی مجلس

۱- له نېو هوږه‌پړوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموده‌تی: (مَنْ جَلَسَ مَجْلِسًا فَكَثُرَ فِيهِ لَقَطُهُ، فَقَالَ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَدِّكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ لَهُ مَا كَانَ فِي مَجْلِسِهِ ذَلِكَ). واته: هر کس له کورنکدا دایشتېوو، و ه قسمی بن هودی زور

(۱) دورتره له‌وی روتویتی چونکه خولگمی حدیسه‌که له‌سر سعیدی نومی هیلاله له خوزه‌عموه، و سعید احمد دهریاری نه‌لیت: شتی تیکل و پیکل نه‌کرد، و خوزه‌عمه (ذهبی) و عمسه‌لانی نه‌لین: نه‌سراوه. (البانی).

تیدا کرا، نعوش پیش نموی هتسی بلیت: (سبحانک اللهم وبحمدک، أشهد أن لا إله إلا أنت، أستغفرک وأتوب إليك). واته: خواجه پاکر پن گمردی و ستایش هر بز تزیه، شایستی ندمم جگه له تز پرستراویکی به حقی تر که شایستی پرستن بیت نیه و داوای لی بوردنت لی نه کم و نه گپرتموه بزلی تز) خوا نمو روتیه نه خاته بریتی نموی لمو کزده داووه روتویتمی:

کسیک پاش مله باسی برایه کی موسلمانن بکات دهب چلی بلی.

نه گپرتموه له پیغمبروه ﷺ که فرمویتمی: (إِنَّ كَفَّارَةَ الْغَيْبَةِ أَنْ تَسْتَغْفِرَ لِمَنْ اغْتَابَهُ، تَقُولُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَلَهُ). واته: کفارهتی باس کردنی خه لک له پاشمله نمویه داوای لی بوردن بز نمو کسه بکیت که باس کردوه و بلی: خواجه له نیمه و نعوش خوش بیه

مزه بی هتپرتردراو نمویه که داوای لی خوش بورن بز نموکسی غیبیت نه کزیت و باس کردنی چاکه کانی نه بیته کفارهتی نموغه پیته، نیر پیوست ناکات نموکسی غیبیت کراوه ناگادار بکزیت و داوای لی خوشبونی لی بکزیت.

دوعا کردن

(۱) فرمان کردن به دوعا:

خوای گموره فرمانی به خه لک کردوه که لینی بیارتنموه و روو لمو بکن، وه پدیانی داوه که وه نامی پارانموه کیان بداتموه و داواکاری به کیان بز بهینیتته دی.

۱- نه حمدو خاوه سوننه کان له نوعمانی کوری بشروه نه گپرتموه که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ) واته: دوعا کردن خوی خوا پرستی به.

پاشان نم نایتمی خوتندهوه ﴿أَدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَخِرِينَ﴾ (غافر/۶۰). واته: تمنها له من بیارتنموه دوعا بکن تا دوعاکتان گرا بکم و وه نامتان بدهممه، چونکه بهراستی نمو کسانمی که خویان له پرستی من به زل نزانن، به سرشوری نه چنه ناو دوزه خمه.

(عبدالرزاق) له حممنمه نه گپرتموه که هاره له کانی پیغمبر ﷺ له پیغمبریان پرسی خوامان له کوی به؟ جا خوای گموره نم نایتمی ناره خوارهوه: ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ﴾ (البقرة/۱۸۶). واته: نه گمور بنده کانی من پرسیاریان لی کردی دهراری منمه، پیان بلی: که من نزیکم لی یانمه، بانگوازی نمو کسمی که لیم تمپارتنموه وه نام ندممه نه گمور داوام لی بکات و لیم بیارتنموه.

۳- (ترمذی) و نینوماجه له نمبو هورده پروه نه گیترتوه که پیغمبر ﷺ فرمودتی: (أيس شيء أكرم على الله من الدعاء) واته: هیچ شتیک له لای خوا له دوعا بهرترتر نیبه.

۴- (ترمذی) له نمبو هورده پروه نه گیترتوه که پیغمبر ﷺ فرمودتی: (مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَسْتَجِيبَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ عِنْدَ الشَّدَائِدِ وَالْكَرْبِ، فَلْيَكْثِرِ الدُّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ). واته هرکس پی پی خوشه که خوی گوره دوعاکمی وهرگرتت له کاتی ناردهمتی و تنگ و چهلمهدها با له کاتی ناسایش و فراوانیدا دوعا زور بکات.

۵- نمبو یه علا له نه نه سموه نه گیترتوه که پیغمبر ﷺ له خوی گوره نه گیترتوه که فرمودتی: (أَرْبَعُ خِصَالٍ وَاحِدَةٌ مِنْهُنَّ لِي، وَوَاحِدَةٌ لَكَ، وَوَاحِدَةٌ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَكَ، وَوَاحِدَةٌ فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ عِبَادِي، فَأَمَّا الَّتِي لِي، لِأَتَشْرِكَ بِبِي شَيْئاً، وَأَمَّا الَّتِي لَكَ فَمَا عَمِلْتَ مِنْ خَيْرٍ جَزَيْتُكَ عَلَيْهِ، وَأَمَّا الَّتِي بَيْنِي وَبَيْنِكَ، فَمِنْكَ الدُّعَاءُ وَعَلَيَّ الإِجَابَةُ، وَأَمَّا الَّتِي بَيْنَكَ وَبَيْنَ عِبَادِي، فَارْضَ لَهُمْ مَا تَرْضَى لِنَفْسِكَ). واته: چوار خصلته هدیبه: یه کتیک لمو خصلته تابهته به منوره و هی منه، و یه کتیکان هی تزیه و بز تزیه، وه یه کتیکان له نیتوان من و تزدايه، وه یه کتیکان له نیتوان تز و بنده کانی خوی گوره دایه، جا نمو خصلتهمتی که تابهته به منه نمویه که نایت هیچ شتیک بکهیته هاوتا و شمریکی من، وه نمو خصلتهمتی تابهته به تزوه نمویه که هرکاریکی چاک بکهیت پاداشتت نه ده سموه لسمری، وه نمو خصلتهمتی که له نیتوان من و تزدايه نمویه که لسمر تز دوعایه و لسمر من گورا کردنه، وه نمو خصلتهمتی که له نیتوان تز و بنده کام دایه، نمویه که هرچی بز خوت بیت خوشه بز نموانیش بیت خوش بیت.

۶- وه سابه له پیغمبره ﷺ که فرمودتی: (مَنْ لَمْ يَسْأَلِ اللَّهَ يَغْضَبْ عَلَيْهِ). واته: هرکس له خوا نه پارتتوره خوا لی توره یه.

۷- له عایشه خوا لی پی رازی بیت هاتوره و توبتی: پیغمبر ﷺ نه یفرمود (لا يُغْنِي حَذْرٌ مِنْ قَدْرِ، وَالدُّعَاءُ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزِلْ، وَإِنَّ الْبَلَاءَ لَيَنْزِلُ فَيَلْقَاهُ الدُّعَاءُ فَيَحْتَلِجَانِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ) رواه البزار والطبراني والحاكم وقال: صحيح الإسناد. واته: خو پراستن بی سووده بهرامبر قدهری خوا، وه پارانوره سوودی هدیبه بز نموی هاتوته خواروه و نموی هیشتا نه هاتوره، چونکه کاتی بهلا دیته خواروه پارانوره بهرنگاری نیتت و کیشمه کیشمیانه هتا رژی دوی.

۸- له سلمان فارسیمه خوا لپی رازی بیت هاتوره که پیغمبر ﷺ فرمودتی: (لا يَرُدُّ الْقَضَاءُ إِلَّا الدُّعَاءُ، وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمُرِ إِلَّا الْبِرُّ) رواه الترمذی وقال: حديث حسن غريب. واته: هیچ شتیک قضا ناگیترتوه پارانوره نه بیتت، وه هیچ شتیک تممن درتژ ناکات چاکه کردن نیتت.

۹- ثبو عوانمو نیبنوحیبان نه گپرنهوه که پیغمبر ﷺ فرموده‌تی: (إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلْيُعَظِّمِ الرَّغْبَةَ فَإِنَّهُ لَا يَتَعَاطَى عَنِ اللَّهِ شَيْئًا). واته: نه گمر کمسیکتان پارایموه با داوای شتی گموره بکات، چونکه هیچ شتی لای خوا زرزو گموره نیه.

(۲) ناداب و رهوشتی پارانهوه:

پارانهوه ناداب و رهوشتی خوی ههیه که نمبی چاودیری بکرین. وا له خوارهوه باسیان نه کمین.

۱- گهران به شوین ههلال دا:

(حافظ) ی کوری مردوهویه له نیبنوعه بیاسموه تهخریمی کردوه فرموده‌تی: نم نایمه لای پیغمبر ﷺ خوتندرایموه: ﴿يَأْتِيهَا الرُّسُلُ كُلُّوْا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَأَعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ (المؤمنون/۵۱). واته: نهی نیردراوه کان له شته پاک و ههلاله کان بخون و کردهوی چاک بکن، چونکه بهراستی من بهوی که نیوه دهیکمن ناگدارم و زانام. سعدی کوری نمبی وه تقاص ههلسار وتی: نهی نیرداری خوا! داوام بز بکه من لموانه بم که پارانهویان گپرا نهیبت، نیرش فرمودی: (يَا سَعْدُ أَطْبَ مَطْعَمَكَ تَكُنْ مُسْتَجَابَ الدَّعْوَةِ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَقْذِفُ اللَّقْمَةَ الْحَرَامَ فِي جَوْفِهِ مَا يُتَقَبَّلُ مِنْهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، وَأَيُّمَا عَبْدٍ نَبَتْ لِحْمَهُ مِنَ السُّحْتِ وَالرِّيَا، فَالْتَّارُ أَوْلَى بِهِ). واته: نهی سعده با خواردنت ههلال بیت، پارانهوت گپرا نهیبت، بهوزاتهی گیانی عمدهی بدهسه همرکس پارویه کی حرام ههلداته ناو سکیموه چل رزژ هیچی لی وه ناگپریت، وه همر بندههیک به حرام و سوودو رپبا گوشتی گرتبیت، ناگر بز تموکسه باشتره.

له موسندی نیمام نه محمدو صهیحی موسلیمدا هاتوه له ثبو هوره پروه که پیغمبر ﷺ فرموده‌تی: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ، فَقَالَ: ﴿يَأْتِيهَا الرُّسُلُ كُلُّوْا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَأَعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ (المؤمنون/۵۱) وقال: ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُلُّوْا مِنَ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ (البقرة/۱۷۲). ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ، أَشْعَثَ أَغْبَرَ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغَدَى بِالْحَرَامِ يَمْدُ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ: يَا رَبِّ يَا رَبِّ، فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟! واته: نهی خه لکینه خوا خوی پاکه و پاکیش نهیبت وهری ناگپریت، وه خوا چ فرمانیکی داوه به پیغمبران شو فرمانهشی داوه به باوه رداران، نه فرمودت: نهی فرستاده کان! له شته پاک و ههلاله کان بخون و کردهوی چاک بکن، چونکه من ناگداری کردهوه کانتام. وه نه فرمودت: نهی نمو کسانهی باوره تان هیتاره نمو خواردنه پوخت و ههلالانه بخون که بیتان به خشيون. پاشان باسی پیاریکی کرد که سه فوری درتوخایمن نهکات و قژ نالوزو خولوی، وه خواردنی حرام و پزاشکی حرام

بووه ره به حرام پمورهده کراوه، دهستهکانی بمرز نهکاتمه بؤ ناسمان و نهلّیت: نهی پمورهدهگار! نهی پمورهدهگار! جا چۆن وهلامی نمو جوژه کهسانه نهدرتتموه؟!.

۲- وهستان بمره قیبله بهیچی توانا:

چونکه پیغمبهر ﷺ کاتی چوو بؤ نوژی باران بارین و داوای باران بارینی کرد نهپارایموه، و رووهقیبله وهستابوو.

۳- ناگاداریبون له کاته چاکهکان و حالته پیوزدهکان بؤ دوعا کردن.

وهک پۆژی عمرهفه و مانگی رهههزان و پۆژی ههینی و سهیبهکی بهشی دوایی شو، و کاتی باران بارین و نیوانی بانگ و قامعت، و کاتی تیک ههلهپژانی سوپای نیسلام و سوپای کافر، و کاتی ترس و دل نهرم بوون.

أ- له نمو نومامموه هاتوو فرموهتی: له پیغمهبریان ﷺ پرسی ووتیان: نهی نیراوی خوا! کام پارانموه گپا نهییت؟ پیغمهبریش فرموی: (جَوْفَ اللَّيْلِ الْآخِرِ، وَدَبْرَ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوبَاتِ). رواه الترمذي بسند صحیح. واته: له کۆتایی شوو داوی نوژه فرزهکان.

ب- له نمو هورهیرهوه هاتوو که پیغمهبر ﷺ فرموهتی: (أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ، فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ، فَقَمِينَ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ) رواه مسلم. واته: بندهی خوا کاتی زۆر نزیکه له پمورهدهگاریموه که سمری له کرنوشدا بیته، جا ئیوه نمو کاتانهدا زۆر بیارتنموه چونکه شایمی نمویه وهلامتان بدرتتموه.

نمو بارهیمشموه همدیسی زۆر هاتوو که لهناو کتیهکاندا ههیه.

۴- دهست بمرزکردنموه ههتا ریکی شان:

به پچی نموی نمبوداد له نیبنو عبباسموه نهگپرتتموه فرموهتی: پارانموه نمویه دهستهکانت ههتا ریکی شانت بمرز بکهیتموه، یان نزیککی شان، وه داوای لی خوش بوون نمویه که به پهغهیهک ئیشارهت بکهیت، وه ئیبهتهال نمویه که همدوو دهستت تهوار بمرز بکهیتموه.

له مالیکی کوری یهسارهوه نهگپرتنموه که پیغمهبر ﷺ فرموهتی: (إِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ بِطُوبَى أَلْفُكُمْ، وَلَا تَسْأَلُوهُ بِظُهُورِهَا). واته: کاتی نهپارتنموه له خوی گوره به بمری دهستهکانتان بیارتنموه و بمرزی بکهنموه بمره ناسمان، نهک به پشتی دهستهکانتان.

له سلانموه نهگپرتنموه که پیغمهبر ﷺ فرموهتی: (إِنَّ رَبَّكُمْ تَبَارَكَ وَتَعَالَى حَيٌّ كَرِيمٌ، يَسْتَجِي مِنْ عَبْدِهِ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ إِلَيْهِ أَنْ يَرُدَّهُمَا صِفْرًا). واته: پمورهدهگاری بمرزو پیروزتان به همیار بمرتزه شهرم نهکات نهگمر بندهیهکی دهستهکانی بؤ بمرز بکاتموه و به خالی گپرتتموه.

۵- له پیتشوه دست بکریت به سوپاس و ستایش و به گوره دانانی خوا پاشان سلالات دان لسمر پیتغمبهر علیه السلام:

به پئی نعوئی نمبوداوردو نسائی و (ترمذی) که به صحیحی داناره له فضالهی کوری عوبه دیدهوه ته گیترنهوه که پیتغمبهر علیه السلام گوئی له پیاریک بوو ته پارایهوه له نوژده کهیدا نستایشی خوی کرد و نه سلالاتی لسمر پیتغمبهر علیه السلام دا، فرموی: (عَجَلْ هَذَا) واته نو پیاره په لوی کرد، پاشان بانگی کردو پئی فرموی یان به که سیکی تری فرموی: (إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَمَجِيدِ رَبِّهِ عَزَّوَجَلَّ، وَالْتَنَاءِ عَلَيْهِ، ثُمَّ يُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ يَدْعُو بَعْدُ بِمَا يَشَاءُ). واته: ته گهر که سینکتان ویستی پیاریتتهوه له خوا با له پیتشدا ستایش و سوپاس گوزاری په روره گاری بکات و سلالات بدات لسمر پیتغمبهر علیه السلام، پاشان بزچی ته پیاریتتهوه با پیاریتتهوه.

۶- به دل پارانهوه و دهرخستنی بیج ده سلالاتی و داماری بز خوی گورهوه دنگ نرم بکاتمهوه له نیتوان سرکه و هیواشی و ناشکراییدا:

خوی گورهوه ته فرمویت: ﴿وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا﴾ (الإسراء/۱۱۰). واته: کاتی ته پیاریتتهوه له خوی خوت، دنگ بهرز مه کهروهه وه زوریش دنگ نرم مه کهروهه به لکو ریئی نارهندی نو دوانه بگره.

وه فرمویته: ﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ (الأعراف/۵۵). واته: له په روره دگاری خوتان به ترس و ملکهچی و پنامه کی یهوه پیاریتتهوه، به راستی خوا دست درتو کمرانی خوش ناری.

نیبونو جبریر و توبه تی: ﴿تضرعاً﴾ سرکز و ملکهچ بز فرمانه کانی، وه ﴿خفیه﴾: ملکهچی به دل و یه قینی راست به تاک و ته نهایی خوا له نیتوان خوتان و خوی خوتاندا، نک به دهنگی بهرز که ریا کردن و شانازی بگه یه نیت.

له صحیحه یندا هاتوره له نهو موسای شمعی ری یهوه فرمویته: کاتی خه لکه که ته پارانهوه دهنگیان بهرز نه کردهوه، پیتغمبهر علیه السلام فرموی: (نهی خه لکینه لسمر خو بن، چونکه نیهوه له کهر و نادیار ناپارتنهوه، به لکو نیهوه له خویه کی بیسر و بینا ته پیاریتتهوه، نو خوی یی نیهوه لی پیاریتتهوه له هریه که تان نزیکتره له ملی و ناغبه کی یهوه. نهی عبدالله ی کوری قهیس فیری ووشه یه کت نه کم که له گنجی به هه شته؟ ووتنی (لاحول ولا قوة إلا بالله) یه.

ته حمد له عبدالله ی کوری عومروه ته گیترنهوه که پیتغمبهر علیه السلام فرمویته: (الْقُلُوبُ أَوْعِيَةٌ، وَبَعْضُهَا أَوْعَى مِنْ بَعْضٍ، فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ - أَيُّهَا النَّاسُ - فَاسْأَلُوهُ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ، فَإِنَّهُ لَا

يَسْتَجِيبُ لِعَبْدٍ دَعَاهُ عَنِ ظَهْرِ قَلْبِهِ غَافِلًا). واته: دلّه کان زهرفن، وه همدنیکیان وورباترن و زیاتر شت وورته گرن له همدنیکیان، جا خلهکینه نه گنر له خوا پارانهوه دلنیا بن که گیرا نه بیئت، چونکه خوا پارانهوهی کسینک وهرناگریت که به دلنکی بن ناگاره پاراپیتتهوه.

۷- پارانهوه تاوانی تیدا نه بیئت و سیلهی رهم بچراندنی تیدا نه بیئت:

بمینی نوهی نه حمد له نهبی سه عیدهوه نه گنریتتهوه که پیغمبر ﷺ فرمویتتی: (مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَدْعُوا اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ بِدَعْوَةٍ لَيْسَ فِيهَا إِثْمٌ وَلَا قَطِيعَةٌ رَحِمَ، إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ بِهَا إِحْدَى ثَلَاثِ خِصَالٍ: إِمَّا أَنْ يُعَجِّلَ لَهُ دَعْوَتَهُ، وَإِمَّا أَنْ يَدْخِرَهَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ، وَإِمَّا أَنْ يَصْرِفَ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهَا، قَالُوا: إِذَا نُكِّرْتُ؟ قَالَ: اللَّهُ أَكْثَرُ). واته: هیچ موسلمانیک نهبه له خوی گموره بیاریتتهوه و پارانهوه کی تاوانی تیدا نه بیئت و سیلهی رهم بچراندنی تیدا نه بیئت، خوا یه کن له سیانهی پین نعدات: یا پارانهوه کی زوو لی وهرته گنریت، یا بزوی هه لته گنریت بز رژی دواویی، یان به نندازی نمو درعایه شعرو خرابهی لی دورر نه کاتتهوه، ووتیان: کهواته زورر نه پارینتهوه؟ فرمووی: خواش بوتان زورتر نه کات.

۸- پهله نه کردن بز گیرا بوون:

بمینی نوهی مالیک له نهبو هوپه پروه نه گنریتتهوه که پیغمبر ﷺ فرمویتتی: (يُسْتَجَابُ لِأَخْذِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ يَقُولُ: دَعَوْتُ فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي). واته: خوا پارانهوهی کسینک گیرا نه کات به مخرجیک بپهله نه بیئت بز نه غامه کی و نه لیتت: پارانهوه و پارانهوه کم گیرا نه بوو.

۹- پارانهوه له گمکن ته نکید بوون لهوهی که همر گیرا نه بیئت:

بمینی نوهی نهبوداود له نهبو هوپه پروه نه گنریتتهوه که پیغمبر ﷺ فرمویتتی: (لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ، اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي إِنْ شِئْتَ، لِيَعْرِضَ الْمَسْأَلَةَ فَإِنَّهُ لَا مُكْرَهَ لَهُ). واته: کاتن نه پاریتتهوه مه لین خویبه نه گنر رستت لیم ببوره، خویبه نه گنر رستت رهم پین بکه، با به نوبادو سمباتتهوه بیاریتتهوه چونکه کس زورر له خوا ناکات.

۱۰- هه لته بژاردنی وشه پرماناکان: ﴿رَبَّنَا وَإِنَّا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةٌ وَقَنَا

عَذَابَ النَّارِ﴾. واته: خویبه له دنیاوا چاکمان بدهری و له رژی دوایشدا چاکمان بدهری و له سزای ناگر بمانپارنزه. چونکه پیغمبر ﷺ نمو جزوه دوعایانهی که کۆکروهه بوون لای پسندن بوو، وه وازی لهوه دوعایانه نه هیتنا که کۆکروهه نه بوو.

له سونهنی نیبنو ماجهدها هاتوهه که پیارنیک هاته لای پیغمبر ﷺ ووتی: نمی نیراوی خوا چ پارانهوه کی چاکه؟ فرمووی: (سَلْ رَبَّكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ). واته: داواوی لی بووردن و لهش ساغی و سرفرازی له دنیا و ناخیره تدا بکه له پروه رده گارت.

پژوی دروم و سینه‌میش هاتوه هر نو پرسیاره لی کرد نعوش صلوات هریو شیویه وهلامی دایموه. له پاشاندا فرموی: (فَإِذَا أُعْطِيتَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَقَدْ أَفْلَحْتَ). واته: نه‌گهر لی بودن و لمش ساغی و سرفرازیت پین درا له دونیار ناخیره‌تدا نهوه سرگموتوی.

هر له سونه‌نی نیبنو ماجه‌دا هاتوه که پیغمبر صلوات فرمویته: (مَا مِنْ دَعْوَةٍ يَدْعُو بِهَا الْعَبْدُ أَفْضَلَ مِنْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْمَغْفَاةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ). واته: پارانهوه نریه چاکتر بیته لهوی بنده‌یهک بلیت: خویبه داوای لی‌خوشبون و سهلامتی دنیا و پژوی دواپی له تو نه‌کم.

۱۱- دوریبت له دوعا کردن له خوی و کس و کار و مالی:

له جایبه‌وه هاتوه که پیغمبر صلوات فرمویته: (لا تَدْعُوا عَلَيَّ أَنْفُسِكُمْ، وَلَا تَدْعُوا عَلَيَّ أَوْلَادِكُمْ، وَلَا تَدْعُوا عَلَيَّ خُدَمِكُمْ، وَلَا تَدْعُوا عَلَيَّ أَمْوَالِكُمْ، لَا تُؤَافِقُوا مِنَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى سَاعَةَ نَيْلِ فِيهَا عَطَاءٌ فَيَسْتَجَابَ لَكُمْ). واته: دؤعا مه‌کمن له خوتانو مندالتانو خزمه‌تکارتان و مال و سامانتان، نه‌ک ریکموتی نه‌کاته بکات که خوا پارانهوه گپا نه‌کات و دوعاکتهان گپا بیته.

۱۲- سنی جار ووتنه‌وی پارانهوه‌که:

له عبدالله ی کوری مسعوده‌وه هاتوه فرمویته: پیغمبر صلوات حزی نه‌کرد سنی جار بیارینه‌وه ره سنی جار داوای لی بودن بکات. نه‌بوداد گپراویته‌یهوه.

۱۳- نه‌گهر بؤ کسیتی تر پارایه‌وه له خویبه ده‌ست پین بکات:

خوای گپوره نه‌فرمویته ﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ﴾ (الحشر/۱۰).

واته: نه‌ی په‌روه‌دگارمان له نیمه و برا باوه‌رده‌کانی پینش نیمش خوش ببه.

له نوبی کوری که‌عبه‌وه هاتوه فرمویته: پیغمبر صلوات نه‌گهر یادی کسیتی بکردایه و بؤی بیارایه‌وه له‌پیشدا بؤخوی نه‌پارایه‌وه پاشان بؤ نه‌وه. (ترمذی) به نیسنادیکی صحیح گپراویته‌یهوه

۱۴- ده‌ست هینان به پرودا له دوا پارانهوه سوپاس و ستایشی خواکردن و سلاوات دان لسه‌ر

پیغمبر صلوات.

له‌باره‌ی ده‌ست هینان به پرودا له‌دوای پارانهوه چند روایتیک نه‌گپرنه‌وه که هم‌موریان لاوازن وه حافظ نیشاره‌تی به‌وه کردوه که به هم‌موریان نه‌گننه پله‌ی (حسن).

پارانه‌وی باوک و پژووان و ریبوار و ستم لی‌کراو

نه‌حمدو نه‌بودادو (ترمذی) به سه‌نه‌دئکی حسن نه‌گپرنه‌وه که پیغمبر صلوات فرمویته: (ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٍ، لَا شَكَّ فِيهِنَّ: دَعْوَةُ الْوَالِدِ وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ). واته: سنی‌کس پارانه‌وه‌کانیان گپرایه بپا گومان: دو‌عای باوک و موسافیر و ستم لی‌کراو.

(ترمذی) به سنده تکی (حسن) نه گیتیموه که پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (ثَلَاثٌ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُمْ: الصَّائِمُ حِينَ يُفْطِرُ، وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ، وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ يَرْفَعُهَا اللَّهُ فَوْقَ الْغَمَامِ وَيُفْتَحُ لَهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ. وَيَقُولُ الرَّبُّ: وَعِزَّتِي لَأَنْصُرَنَّكَ وَلَوْ بَعْدَ حِينٍ). واته: سئ کس پارانهویان گیتانهوی نییه: پزژوان کاتی که پزژوو نهشکینیت، وه پیشموای دادپروهر، وه پارانهوی ستم لی کراو، خوی گوره بهرزی نه کاتموه پوسر هموره کان و دهرگانای ناسمانی بز نه کاتموه. جا پروهر دگار نه فرمویت: به عزیزهتی خوم سمرت نه ختم هرچنده ماوه به کهیشی پین بجیت.

پارانهوی موسلمان بز برای موسلمان بِن نهوی ناگای لی بِن

۱- موسلیم و نه بوداود له صهفوانی کوری عبدالله وه خوا لی رازی بیت نه گیتیموه فرمویمتی: چوم بز شام بز لای نه بو درء، بهلام له مالفوه نه بو، تنها نومو درء له مال بوو. ووتی: نه مسال نه جیت بز حج؟ و تم به لی، ووتی: بز مان بیاریره له خوا به چاکه. چونکه پیغمبر ﷺ نه یفرموو: (دَعْوَةُ الْمُسْلِمِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ مُسْتَجَابَةٌ، عِنْدَ رَأْسِهِ مَلَكٌ مُوَكَّلٌ كُلَّمَا دَعَا لِأَخِيهِ بِخَيْرٍ قَالَ الْمَلِكُ الْمُوَكَّلُ بِهِ: آمِينَ وَلَكَ بِمِثْلِ). واته: پارانهوی موسلمان له پاشه مله بز برای موسلمان گرایه. لای سمری نهو کسموه فریشته بهک دانه نرت همکاتی پارایموه بز برا موسلمانه که فریشته که نه لیت: نامین منیش نه ونده دعوات بز نه کم.

صهفوان نه فرمویت: پاشان چوم بز بازار توشی نه بو درء بووم. نهویش هر نهوی پین و تم له پیغمبروه ﷺ.

۲- لای نه بوداود (ترمذی) هاتوره که پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (أَسْرَعُ الدُّعَاءِ إِبَابَةُ دَعْوَةِ غَائِبٍ لِقَائِهِ). واته: خیرترین پارانهوی بز گیرابون پارانهوی موسلمان به برای موسلمان له پاشه مله.

۳- وه هر نه ودوانه له عومره وه نه گیتیموه که فرمویمتی: داوام له پیغمبر ﷺ کرد پتم بدات بچم عومره بکم، نهویش رتگای داو فرموی: (لَا تَسْتَأْنِ يَا أُخِيَّ مِنْ دُعَائِكَ). واته: براکم له بیرمان نه کهی که بز مان بیاریموه. عمر نه فرمویت: نه گهر له جی نهو قسه به همموه دونیام بیوا به نه ونده دل خوش نه بووم.

هنده لی لهو نه زکارانی که هاتون و نه بیت له سهرتای پارانهوه بووترین بوو نومیدهی دعا که

گرایت

۱- له بویده وه هاتوره: که پیغمبر ﷺ گوئی له بیارتک بوو نه پارایموه نهووت: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنِّي أَشْهَدُ أَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَخْدُ الصَّدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْوًا أَخْدُ). واته: خوی به من داوا له تو نه کم به خاتری نهوی که شایستی نه دم که هیچ پرستاری کی به حق

نریه که شایستهی پرستن بیت جگه له تو، که تاك و بن نیازیت و نه له دایک بویت و نه مندالیشت لی نهیبت، وه هیچ شیوت نریه و بن ورنه و تاکی). پیغمبر ﷺ فرموی: (لَقَدْ سَأَلْتَ اللَّهَ بِالاسْمِ الْأَعْظَمِ، الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ). رواه أبو داود والترمذي وحسنه). واته: تو به ناوه گموره کمی خوا داوات له خوا کرد، نمو ناوهی هرکس داواي شتیکی پی بکات نمی درتتی وه هرکس پیی بیاریتموه پارنموه کمی گپرا نهیبت.

(منذري) ووتیه تی: نمو حسنی صدیقی ماموستامان ووتیه تی: نیسنادی نم فرمودیه کسیتی تینا نریه که عه بیداری کردیبت، وه لهم باره یوه فرمودیه که نهعاتوه سنده کمی لهم چاکتر یبت.

۲- له موعازی کوری جه به لوه هاتوه که پیغمبر ﷺ گوئی لی بوو پیارنک نه پارایموه نه بووت: (يا ذا الجلال والإكرام) واته: نمی گموره و خاوهن شکوی خاوهن ریز. فرموی: (قَدْ اسْتَجِيبَ لَكَ فَسَلْ). واته: دو عاکت گپرا بوو کواته بیاریره وه، (ترمذي) گپرا به تی یوه و ووتیه تی: (حسن).

۳- له نه نسوه هاتوه فرموی تی: پیغمبر ﷺ به لای نمو عه یاشدا تن پیری که ناوی زیدی کوری صامتی زور هقی یه، نو یژی نه کردو نه بووت: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، يَا حَنَّانُ، يَا مَنَّانُ، يَا بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ). واته: خوايه من دوات لی نه کم چونکه نمازم سوپاس و ستایش هر بز تویه و هیچ پرستارنک نریه که شایستهی پرستن بیت به حق جگه له تو، نمی میهربانی به خشنده، به دی هیتمری ناسمانه کان و زوی، نمی گموره خاوهن شکوی خاوهن ریز، نمی زیندوی همیشه و راگری بونه ور.

پیغمبر ﷺ پیی فرموی: (لَقَدْ سَأَلْتَ اللَّهَ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ، وَإِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ). رواه أحمد وغيره، وقال الحاكم: صحيح على شرط مسلم. واته: بناوه گموره کمی خوا پارایتموه بو ناوهی نه گمر کسیتک پیی بیاریتموه دو عاکمی گپرا نه کات، وه نه گمر داواي شتیکی پی بکات نمی داتی.

۴- له موعاویوه هاتوه فرموی تی: گوتم له پیغمبر ﷺ بووه نه یفرموی: (مَنْ دَعَا بِهِؤَلَاءِ الْكَلِمَاتِ الْخَمْسِ، لَمْ يَسْأَلِ اللَّهَ شَيْئاً إِلَّا أُعْطَاهُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ) رواه الطبراني بأسناد حسن. واته: هرکس بم پنج وشانه بیاریتموه نموه هرچی له خواي بویت پیی نم به خشیت (لا إله إلا الله.... هتد).

زیکره‌کافی بدیانیان و ئیواران

زیکره‌کافی بدیانیان ووتنیان له ده‌رکوتنی کازیوهی بدیانموه ده‌ست پین ته‌کات همتا خۆر هه‌لاتن، وه
ذیکره‌کافی ئیواره له نینوان عیسو خۆر ناوا بوندايه.

۱- موسلیم نه‌گێرتتموه له ئەبی هوریره‌وه که پینغمبر ﷺ فرموه‌تی: (مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ وَحِينَ
يُمْسِي سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةَ مَرَّةٍ، لَمْ يَأْتِ أَحَدٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَفْضَلٍ مِمَّا جَاءَ بِهِ إِلَّا أَخَذَ قَالَ مِثْلَ مَا
قَالَ أَوْ زَادَ عَلَيْهِ). واته: هه‌رکس بدیانیان و ئیواران سه‌د جار بلیت: (سبحان الله و بحمده) - له پۆژی
داویدا کس لهو چاکتر ناهینیت کهسینک نه‌ییت که وه‌ک ئەوی ووتبیت یا زیاتری ووتبیت.

۲- هه‌روه‌ها له ئیبنو‌مسه‌عووه‌وه نه‌گێرتتموه فرموه‌تی: پینغمبر ﷺ کاتی نه‌گه‌یشته ئیواره
ئەیفه‌رمو: (أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمَلِكُ لِلَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ
وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ
اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَسُوءِ الْكِبَرِ، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ فِي النَّارِ وَعَذَابِ
فِي الْقَبْرِ). و کاتی بدیانی نه‌هات ئەی فه‌رمو: (أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ). واته: کهوتینه ئیواره‌وه هه‌ر
خوا خاوه‌نی مولکه، و سوپاس و ستایش بو خوا، هه‌یج خوايه‌ک نیه‌ه شایسته‌ی په‌رسن بیت جگه له الله،
ئه‌و خوايه ته‌نهايه و هاوتای نیه‌ه، مولک هه‌ر هی ئەوه و سوپاس و ستایش هه‌ر بو ئەوه، وه هه‌رئه‌وش
به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا به‌توانایه. په‌روه‌ردگا‌ر! داوای ئەو خه‌ره‌ت لی ته‌که‌م که له‌م شه‌وه‌دا هه‌یه و داوای
خه‌ری دووای ئەوه‌شت لی ته‌که‌م، په‌نا نه‌گرم به‌تۆ له‌و شه‌ره‌ی که له‌م شه‌وه‌دا هه‌یه و په‌نا نه‌گرم به‌ تۆ له
شه‌ره‌ی داوای ئەوه‌ش، په‌روه‌ردگا‌ر! من په‌نا نه‌گرم به‌تۆ له‌ ته‌مه‌لی و سه‌ره‌نجامی خراب، په‌روه‌ردگا‌ر! په‌نا
نه‌گرم به‌تۆ له‌ سه‌زای ناو‌ناگه‌ر و سه‌زای ناو‌گۆ‌ر). وه کاتی پۆژی ته‌که‌روه‌ه دیسان ئەی‌فه‌رمو: (کهوتینه
به‌دیانی‌یه‌وه هه‌ر خوا خاوه‌نی مولکه...).

۳- ئەبو‌داود له عبدالله ی کوری هه‌بیبه‌وه نه‌گێرتتموه فرموه‌تی: پینغمبر ﷺ پینی فه‌رمووم:
بلی. و تۆم: بلیم چی ئەی نیره‌روی خوا؟ فه‌رموی: بلی: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، وَالْمَعُودَتَيْنِ حِينَ تُمَسِّي وَحِينَ
تُصْبِحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ تَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ) قال الترمذي حديث حسن صحيح. واته: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ و
﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ و ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ بدیانیان و ئیواران سه‌ جار بخۆنه له شه‌ره‌ی هه‌موو
شت ئەپه‌رته‌ری.

۴- هه‌روه‌ها له ئەبو هوریره‌وه نه‌گێرتتموه که پینغمبر ﷺ یاره‌کافی فیه‌ر ته‌که‌ردو ئەیفه‌رمو: کاتی
که‌سینکتان پۆژی ته‌که‌توه‌ه با بلیت: (اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أَمْسَيْنَا، وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ
النُّشُورُ). و کاتی ئیواره‌ی که‌روه‌ه بلیت: (اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ أَصْبَحْنَا، وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ

المصیر). قال الترمذي حديث حسن صحيح. واته: خوابه به یارمندی تو پژمان کرده‌وهو گه‌بشتینه نیتواره، خوابه به یارمندی تو نمرین و نمرین زیندووبونهوش هر بولای توئه. وه کاتنی نیتواره هات بلیت: خوابه به یارمندی تو گه‌بشتینه نیتواره و گه‌بشتینه به‌یانی وه به یارمندی تو نمرین و گه‌بشتینه هر بولای توئه

۵- له صحیحی بوخاری دا هاتوره له شهدای کوری نموسوه که پیغمبر ﷺ فرموده‌تی: (سید الاستغفار! اللهم أنت ربّي لا إله إلا أنت خلقتني وأنا عبدك، وأنا على عهدك ووعدك ما استطعت، أعوذ بك من شر ما صنعت، أبوء لك بنعمتك عليّ، وأبوء بذنبي فأغفر لي، فإنه لا يغفر الذنوب إلا أنت). هرکس نموه بلیت کاتنی گه‌بشته نیتواره نه‌گهر نموشه بمریت نه‌چیتته به‌هشتومه، وه هرکس پژوی کرده‌وه نموه بلیت و نموشه پژوی نه‌چیتته به‌هشتومه. واته: سردارو گه‌وره‌ترین دوعای لی‌ بوردن نموده: خوابه تو په‌وره‌گاری منی، جگه له‌تو په‌سترای به‌ حق نییه، تو منت دروست کرده‌وه و من بنده‌ی تو، وه له‌سر په‌یمان و به‌لینه‌کی تو، به‌ی‌توانم، خوابه په‌نا نه‌گرم به‌تو له‌شهری نموه که کرده‌وه، خوابه دان نه‌نیم به‌و نبعه‌تانه‌ی بیت به‌خشیوم، وه‌دان به‌ تاوانه‌کامنا نه‌نیم، خوابه لیم ببوره چونکه جگه له‌ تو کس نییه له‌ تاوان ببوریت.

۶- له (ترمذی) دا هاتوره له‌ نموشه هوره‌په‌وه که نموبه‌گری (صدیق) به‌ پیغمبری ﷺ ووت: شتیکم بین بلتی نیتواره و به‌یانی بیلیتم، فرمودی: بلتی: (اللَّهُمَّ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَشَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّكَ، وَأَنْ نَقْتَرِفَ سُوءًا عَلَى أَنْفُسِنَا أَوْ نَجْرُهُ إِلَى مُسْلِمٍ. قُلُهُ إِذَا أَصْبَحْتَ وَإِذَا أَمْسَيْتَ وَإِذَا أَخَذْتَ مَضْجِعَكَ) قال الترمذي حديث حسن صحيح. واته: نه‌ی خوی زانا به‌ شاراره‌کان و ناشکرکان، به‌دی هیتنری ناسمانه‌کان و زهوی، په‌وره‌دگارو خاونه‌ی هموش، شایه‌تی نه‌دهم که جگه له‌ تو په‌ستراونکی به‌حق‌ی تر نییه، په‌نا نه‌گرم به‌تو له‌ شهری نفسی خویم و له‌ شهری شهیتان و هاوتادانانی، وه په‌نا نه‌گرم به‌تو له‌وهی که کارتکی خراپه بکه‌ین به‌رامبهر خویمان، یا خراپه‌یک به‌دین به‌سر موسلمانیتکدا، نه‌فرمودت: نیتواره و به‌یانی و کاتنی چویته جینگای خه‌وتن نموه بلتی.

۷- هه‌روه‌ها له (ترمذی) دا هاتوره له‌ عثمانی کوری عه‌فانوه خوا لی‌ یازی بیت که پیغمبر فرمودی: (مَا مِنْ عَبْدٍ يَقُولُ فِي صَبَاحِ كُلِّ يَوْمٍ وَمَسَاءِ كُلِّ لَيْلَةٍ: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَيَضُرَّهُ شَيْءٌ). قال الترمذي: حديث حسن صحيح. واته: هرکس به‌یانی و نیتواره‌ی هموش پژوی و شهرتک بلتی: بناری نموشه خوابه‌ی که له‌گنل ناری

نمودا هیچ شتیک زیان ناگهینیت، نه له زهویدا و نه له ناسماندا هر ثوه بیستمر و زانا. سئ جار. هیچ شتیک زبانی بی ناگهینیت.

۸- هردها (ترمذی) له ثویان و جگه لهوهه نه گپرتتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: هرکس بهیانی و نیواره بلیت: (رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ ﷺ نَبِيًّا، كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُرَضِيَهُ) واته: پازی بوم به الله که پوره دگرم بیت، و پازیم به نیسلام که نایم بیت، و پازی بوم به موحه محمد ﷺ که پیغمبرم بیت، ثوه هدهه لهسر خوا که پازی بکات. (ترمذی) نه لیت تم حدیسه حسن و صحیحه.

۹- هر له (ترمذی) دا هاتوره له نهسهوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: هرکس پژی کرده و نیواره بسردا هات بلیت: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ أَشْهَدُكَ وَأَشْهَدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلَائِكَتِكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ أَنتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، وَأَنْ مُحَمَّدًا عَبْدَكَ وَرَسُولَكَ). خوا چاره کینکی له ناگر نه پارتزیت و هرکس دوجار وا بلیت نیوهی له ناگر نه پارتزیت، وه هرکس سئ جار وا بلیت سئ چاره کی له ناگر نه پارتزیت، وه هرکس چوار جار وابلیت خوا له ناگر پزگاری نه کات.

واته: خویه من پژم کرده، تز و هه لگره کانی عمرشکمت و فریشته کان و همورو خه لک به شاید نه گرم که هیچ پرستاریکی به حق نریه شایستهی پرستن بیت جگه له تز، وه تز تنها و بی هاوهلی، هیچ شریکت نییه، وه شایتهی ندهم که موحه محمد ﷺ نیردراو بندهی تویه.

۱۰- له سونهی نه بدوردا هاتوره له عبد الله ی کوری غنناموه که پیغمبر ﷺ فرمویت: هرکس کوهه بهیانی و بلیت: (اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ بِأَخَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَمِنْكَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، لَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ). ثوه سوپاس گوزاری نو پژی بهجن هیناوه، وه هرکس نیوارهش وا بلیت ثوه سوپاس گوزاری نو شهوی بهجن هیناوه.

واته: خویه لهم بهیانی دهدا نو نیعمتهی دراوه به من یا به کسیتک له دروست کراوه کانت هر له تزی تاک و تنهاو بی شریکه، وه سوپاس و ستایش هر بو تویه.

۱۱- له سونه کان و صحیحی حاکم دا هاتوره له عبدالله ی کوری عومروه فرمویت: پیغمبر ﷺ هرگیز وازی له ووتنی تم چند ووشهیه نه هیناوه له بهیانی و نیواره دا: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي، وَمِنْ قَوْحِي، وَأَعُوذُ بِعَظْمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي) قال وكيع: یعنی الحسف. واته: خویه من داوای تمندروستی تهاوت لی نه کم له دنیا و پژی دوا ییدا، خویه من داوای تمندروستی و لی بورونت لی نه کم له ناین و دنیا و له کس و کار و مالدا، خویه عهیب نه نگیه کام داپوشه و ترسه کام هیمن بکروهه، خویه له پیش و دواوو

لای راست و لای چپ و لای سرمهوه پارزگاریم بکه، خویه پنا به گورهیی تو تهگرم لهوی که به وچون به زوی دا لهناو بچم.

۱۲- له (عبدالرحمن) ی کوری (أبي بكرة) هاتوه فرمویته: به باو کم ووت: بابه گویم لیتته همموو بهیانیک نه لیتت: (اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ). واته: خویه لاشه و گوئی و چارم ساغ بکه، پرستراونکی به حدقی تر نریه شایستهی پرستن بیت جگه له تو، بهیانی و ئیواره سئ جار سئ جار ئه لیتتوه، ئوریش فرموی: گویم له پیغمبر ﷺ بووه تم دو عایانه ی فرموه، وه منیش حمز نه کمم له سر ری و شوینی ئو برؤم. ئه بوداود گتیراویته بووه.

ئیبوسوننی له ئیبنو عبباسوه نه گتیرتتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: هرکس برؤی کردهوو ووتی: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ مِنْكَ فِي نِعْمَةٍ وَعَافِيَةٍ وَسِرٍّ. فَأَتَمَّ نِعْمَتَكَ عَلَيَّ وَعَافِيَتَكَ وَسِرَّتَكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ). سئ جار بهیانی و سئ جار ئیواره، ئوه له سر خویه ئهوشانهی بو توارو بکات.

واته: خویه تم بهیانییه بهوی توره له نیعمت و لهش ساغی و داپوشراوی دام، خویه نیعمت و لهش ساغی و داپوشراوییه کم له دنیا و ناخیره تدا بو بردهوام بکه.

له ئه نسوه نه گتیرتتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: ئایا ئتوه ناتوانن وهک (أبي ضمضم) بکن؟ ووتیان: ئه نیراوی خوا (أبي ضمضم) کئیه؟ فرموی: بهیانیان ئه ووت: (اللَّهُمَّ وَهَبْتُ نَفْسِي وَعَرَضِي لَكَ). واته: خویه من خۆم و ئابروم ئه بخشم بئو. جا هرکس جوینی پی بدایه جوینی پی نه ئه داوه، وه هرکس ستمی لی بکر دایه ستمی لی نه ئه کردهوه، وه هرکس لئی بدایه لئی نه ئه دایهوه.

له ئبو دره دانهوه خوا لئی رازی بیت نه گپرنوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: هرکس همموو بهیانی و ئیواره یهک بلتت: (حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ، وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ). حوت جار، خوا له غمی دنیا و ناخیرهت ئه پارزوت. واته: تمنها خوام بسه و پشت بهو ئه بستم، هر ئوریش پوره دگاری عمرشی گوره یه.

وه له طه لقی کوری حمیبوه نه گتیرنوه فرمویته: پیارێک هات بۆلای ئبو درهء پی پی ووت: ئه ئه پی درهء ماله کت سوتا. ئوریش ووتی: مالتی من نسوتاره - خوی گوره ئوه ناکات - بهوی ئو چمند وشه یهوه که له پیغمبر ﷺ بیستوه، هرکس سر له بهیانی بیانیت هتا ئیواره توشی هیچ به لایهک ناییت، وه هرکس سر له ئیواره بیانیت هتا بهیانی توشی هیچ ناییت که ئه مانن: (اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ، وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ دَابَّةٌ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا، إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ

مُسْتَقِيم) ^(۱). واته: خواجه تۆ پموره دگاری منی هیچ پمراوتیکی بهحق نریه شایستهی پمراستق بیت تۆ نعییت، پنام هر بهتزیه، و هر تۆ پموره دگاری عمرشی گموره، نموی خوا رستوبهتی بووه، وه نموی نعیوستوه نمبوه. هیچ هیتزو توانایهک به دست کس نیه جگه لو هیتزی که له لای خوی گموره بووه، نزام خوا به توانایه بهسر هموو شتیکیدا، وه زانستی نمو دهوری هموو شتیکی داوه، خواجه من پنا نهگرم بهتۆ له شمری خۆم و شمری هموو نمو زنده وهرانی تۆ بهدیت هیناون. به راستی پموره دگارم نمسر ریوی راسته.

له همدی ریویهدا هاتوه نمبوهرداء ووتوبهتی: ههلسن له گه لئا وهرن نموانیش ههلسان له گه لئا بزیشق هتا گهیشتنه ماله کوی، سهیریان کرد چوار دهوری ماله کوی سوتاه بهلام ماله کوی نمسوتاه.

زیکره کانی کاتی نوستق

۱- بوخاری له حوزیهفه و نمبو ذهروه نهگیرهتیموه خوا لی زان رازی بیت فرمویانه: کاتی پیغمبهر نهچوه نار پین خهفه کوی بز خوتن نمی فرموو: (بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ أَحْيَا وَأَمُوتُ). واته: خواجه بمناری تۆوه تعزیم و نهمرم، وه که ههلسا له خمر نهیفرموو: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ). واته: سوپاس و ستایش بز نمو خویمی نیممی ژباندهوه له دوی نموی که مراندینی و زیندو بونهوشان هر بز لای نموه.

پیغمبهر ^{صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ} کاتی خوتتوه دهستی راستی خستوته ژر رومهتی و فرمویهتی: (اللهم فني عذابك يوم تبعث عبادك) سنی جار واته: خواجه له سزای خۆت بم پاریزه نمو بزۆی که بمنده کانت زیندو نه که یتموه.

همروه ها نمی فرموو: (اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْهَبِّ وَالنَّوَى، مُنزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، إِقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ). واته: خواجه پموره دگاری ناسمانه کان و زوی و عمرشی گموره، پموره دگاری هموو شتیکی و ته قینتری دانوتلمو ناوکه کان، نیره ره خوارهوی تمورات و نینجیل و قورئان، پنا نهگرم بهتۆ له شمری هموو نمو شانمی که تۆ دروستت کردون و شمریان لی نموه شیتموه، و ناوچاوانیان له دهستی تۆدایه، تۆ سهرتایت و هیچ شتیکیک له پیتشدا نمبوه، وه تۆ کوتایت و هیچ شتیکیک له دووادا نایات، وه تۆ بهرز و بلندی بهسر هموو شتیکیدا و هیچ شتیکیک له

(۱) لاوازه، ئینبوسونی به ژماره (۵۵) تهمریی کردوه، وه نهغلبی کوی تمیمی تیدایه، بوخاری و کسانی تریش روتویانه: همدیسه کانی مونکهره. (البانی).

پشت تزوه نریه، وه تو شاروهی هیج شتیك له تو شاروه نریه، خویه قمرزه کاتمان بۆ بدهرهوه دهولتمندمان بکه له همژاری.

همروهها ئهی فەرموو: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا، وَأَوَّانَا، فَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤَيِّي) واته سوپاس بۆ ئهو خویهی که خۆراکی پێ داین و تیر ئاری کردین و هەر ئهو بس بو بۆ تیمه، وه شوینی حیوانهوهی بۆ داین کردین، چونکه چندهها کس همن که بێ شوینی حیوانهوه و بێ کسین.

وه کاتی ئهچوره ناو پیتخهفه کهیموه هممو شورتک فوی ته کرد به دهساته کانیدا و ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ و ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ و ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ ی ئه خویند بهسهر همدوو دهستیداو ههتا توانای ههبوو ئهیهیتان به خویا، له پیتشهوه ئهی هیتان بهروخسار و لهشی و لای پیتشهویدا، سێ جار ئهوکاری ته کرد.

وه فرمانی ئهدا که همرکس پراکشیت با بلیت: (بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنِي، وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكَتْ نَفْسِي فَارْحَمَهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ). واته: ئهی پهروه دگرم بهناری تزوه لاته نیشتم داناوه و بهناری تزوه بهرزی ته کهیموه، ته گهر گیانت کیتشا بهزهیت پیتیدا بیتشهوه، وه ته گهر پههات کرد بپارێزه بهوهی که بهنده چاکه کانتی پێ ئه پارێزی.

وه به (فاطمه) ی کچی ئه فەرموو: (سَبِّحِ اللَّهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَاحْمَدِيهِ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَكَبِّرِيهِ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ). واته: سێ سێ جار (سبحان الله) بکهو سێ سێ جار (الحمد لله) و سێ و چوار جار (الله أكبر).

وه نامۆژگاری کرده له کاتی پراکشاندا بۆ خوتن به خویندنی ئهو پارانهوهیه که له پیتشهوه باس کراوه: (اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ...)، همروهک نامۆژگاری کرده به خویندنی (آية الكرسي) و رای گدیاندوه همرکس ئهوانهی خویند ئهوه بهردهوام خوا ئاگاداری ته کات.

وه به بهرانی فەرموو: کاتی رستت بجمویت دهست نوێژ بگه وهک چۆن دهست نوێژ ته گهرت بۆ نوێژ کردن، پاشان لهسهر لای راست پراکشیت و بلیت: (اللَّهُمَّ أَسَلْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَى مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِتَّبِيكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ). واته: خویه خۆم سپارد به تو و پوم کرده توو کاره کام سپارد به تو، و پنام برده بهرتو، به رهغبت و ترسهوه، خویه هیج پناگهو جێی پرگاری بک نیه له تو مه گهر لای تو نهییت، باوه پوم بهو کتیبه هدی که نارده ته خوارهوه، وه بهو پیتخه مبهری که رهوانت کرده). له پاشاندا فەرموو: ته گهر جمویت ئهوه لهسهر سروشت ئهمرت. وه با ئهو دوعایهت دواقسهت بیت.

دوعای له خمو ههلسان

پیتغمبهر ﷺ فرمائی داوه بهوکسمی له خمو ههلسستی که بلیت: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ عَلَيَّ رُوحِي، وَعَافَانِي فِي جَسَدِي وَأَذِنَ لِي بِذِكْرِهِ)^(۱). واته: سوپاس و ستایش بۆ ئمو خواپدی گیائی گیتراپوهو لاشممس سهلامت کردو ری پی دام یادی بکم.

پیتغمبهر ﷺ کاتی له خمو ههلسا ئه فرمود: (لا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ، اللَّهُمَّ اسْتَغْفِرُكَ لِذَنْبِي، وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ، اللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا، وَلَا تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي، وَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً، إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ)^(۲) أخرجه أبو داود. واته: ئه پوره گاری پاك و بئ گمرد جگه له تۆ هیچ پرستراویکی بهحق نیه شایسته پیرستن بیست تۆ نهیست، خواپه داوای لی بوردنت لی نهکم و داوای میهربانیت لی نهکم، خواپه زانستم زیاد بکه و دلم له ری پی راست لامده دواى ئهوی رنماییت کردم، خواپه سۆزو بهزی پی خۆم پی بیهخسه چونکه همر تۆ زۆر بهخشندهی.

وه فرمودیته: همرکس شو خمو لی زرا بلیت: (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، الْحَمْدُ لِلَّهِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ) پاشان بلیت: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي)، یان دوعا بکات خوا گیای نهکات، وه نهگمرد دهست نویتۆ بگریت و نویتۆ بکات خوا نویتۆ کهی قبول نهکات.

زیکری خوا له کاتی ترس و خمو زپان و تههای

له عمصری کوری شوعدیبوه له بارکی بوه له باپری بوه هاتوه که پیتغمبهر ﷺ فرمودیته: نهگمرد کهسیکتان راپری له خمو به ترسوه، با بلیت: (أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ، وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ، وَأَنْ يَحْضُرُونَ، فَأَبْأَثُ لَنْ تَضُرَّهُ). واته: پمنا نهگمرد بهوشه تواره کانی خوا له تورپهون و سزای خوا وه له شیری بنده کانی، همرهها له رهسوهسی شهیتانه کان که تاماده ببن، ئهوی زبانی پی ناگه یمن.

گیتره روی ئه فرمودیه و تویهته: نیبنو عوممر ئه دوعای فیتری منداله کانی نهکرد که بالغ بونایه، وه ئهوش که بالغ نهبویه لهسهر پارچه کاغزێک نهینوسی و به ملیا ههلی ئهواسی. نیسناده کهی پلهی (حسن)ی هیه.

(۱) شیخ ئهلبانی ده فرمودیته ئه حدیسه (جیده).

(۲) لاوازه، عبدالله ی کوری وه لیدی میسری له سفنده کهیدا هیه (دارقطنی) و تویهته: نیعتباری پی ناگریته. (البانی).

له خالیدی کوری وه لیدوه خوا لئی رازی بیت هاتوره فرموهتی: شویک خموم لئی زرابوو پیغمبر ﷺ فرمووی: نایا چند وشهیه کت فیرنه کم نه گمر خوتندن خوت لئی بکویت؟ بلئی: (اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَمْتَ، وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَمَا أَقْلَمْتَ، وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَضْلَمْتَ، كُنْ لِي جَارًا مِنْ شَرِّ خَلْقِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعًا. أَنْ يَفْرُطَ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ، أَوْ أَنْ يَبْغِيَ عَلَيَّ. عَزَّ جَارُكَ، وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ. أَوْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ) ^(۱). واته: خویه پورهرد گاری حوت ناسمانه کان و نوانمی سیتبریان بسمهروه کردوه، وه پورهرد گاری زوییه کان و نوانمی له خویان گرتوه، وه پورهرد گاری شهیتانه کان و نوانمی گومرپان کردون، په نام بده له شمپی هممو دروست کراوه کانت، که کسینک له وانه ته جاوز بکاته سرم، یان ستمم لئی بکات، برآستی پهنای تو گموره و ستایشت بهزه، وه هیچ پرستارونک نریه که به حق شایستی پرستن بیت جگه له تو.

نم فرمووده (طبرانی) له (الکبیر) و (الأوسط) دا گپاویهتی بوه، وه نیسناده کمی پلهی (جیدی) هدی، به لام (عبدالرحمن) ی کوری (سابط) هیچی له خالید نیستوه، (حافظ منذری) وانه لیت. (طبرانی) و ئیبنوسوننی له برائی کوری عازیبوه نه گترنوه که پیارونک هانای هینا بز پیغمبر ﷺ روتی: توشی غم و تمنهایی بووم و هست به دلتهنگی نه کم، پیغمبر ﷺ فرمووی: بلئی: (سُبْحَانَ اللَّهِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ، رَبِّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ، جَلَّتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضُ بِالْعِزَّةِ وَالْجَبْرُوتِ) نه لئی: کابرا سی جار نهوی روت، خوا وه حشمته کمی له دلدا ده کرد. واته: پاک و بن گمردی بز نهو خوییه پاشیه کمی بن گمرد و پیژزه، و پورهرد گاری فرشته و جویرائیه، به عزیزهت و جبه روتی خوت ناسمانه کانت شکودار کردوه.

کسینک خویکی ناخوش بییتیت چی بکات و چی بلیت

- ۱- له جایروه خوا لئی رازی بیت هاتوره که پیغمبر ﷺ فرموهتی: نه گمر کسینکتان خویکی ناخوشی بینی، با سی جار تف به لای چهیدا بکات پاشان بلیت: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) وه هه لگه پرتوه سر لایه کمی تری. موسلم و نبوداود و نسائی و ئیبنوماجه گپاویانه توه.
- ۲- له نهو سعیدی خودریه هاتوره فرموهتی: گویم له پیغمبر ﷺ بوه فرموهتی: (إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ الرُّؤْيَا يُحِبُّهَا فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ اللَّهِ، فَلْيَحْمِدِ اللَّهَ عَلَيْهَا، وَلْيُحَدِّثْ بِمَا رَأَى. وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ، فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهَا وَلَا يَذْكُرْهَا لِأَخِي فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ) رواه

(۱) ترمذی له (۴:۲۶۶) دا و تویهتی: نم حدیسه نیسناده کمی بهیتر نییه، هه کمی کوری زهر له نیسناده که بیدایه، زانایانی حدیس حدیسه کانیان و درنه گرتوه. (حافظ) و تویهتی منترکه، هروه نایبنومعین گومانی پی برده، وه زور لاوازه. (ألبانی).

الترمذی وقال: حدیث حسن صحیح. واته: نه گمر که سینکتان خورنکی خوشی بینی با بزانیته نموه له خواویه و سوپاس و ستایشی خوی لهسمر بکات و باسی بکات، بهلام نه گمر خورنکی ناخوشی بینی نموه له شهیتانمویه به پنا بگرتت بهخوا له شهرې نموه خونه ناخوشه، و لای کس باسی نهکات، نموه زیانی ناییت بوی.

زیکری پۆشاک لهبهر کردن

۱- ئیبنوسوننی نه گیتتموه که پیغمبر ﷺ کاتنی جلیک یا کراسینکی یا میزهرنکی لهبهر بگردایه نئی فرموو: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهِ وَخَيْرِ مَا هُوَ لَهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا هُوَ لَهُ). واته: خوییه داوات لی نه کهم له خیری نموه پۆشاکمو خیری نموهی که پۆشاکه که بۆ نموه، وه پنا نه گمر به تۆ له شهرې نموه پۆشاکمو له شهرې نموهش که پۆشاکه که بۆ نموه.

۲- وه له موعازی کورې نه نهسهوه نه گیتتموه که پیغمبر ﷺ فرمویته: هرکس جلیکی تازه لهبهر کرد بلیت: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا، وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ) خوا له گوناھی رابوردوی نه بورتت.

واته: سوپاس و ستایش بۆ نموه خوییه بهم بهرگه منی پۆشی و پینی بهخشییم بین نموه هیچ همل و تده لایه که له لایمن منموه همیته.

همروه ها پهسنده که (بسم الله) بکات، چونکه هر شتی که به (بسم الله) دهست پین نه کرتت نموه ناتمواوه.

دوعای لهبهر کردنی بهرگی تازه

۱- له نهبی سه عیدی خودری یوه هاتوه فرمویته: پیغمبر ﷺ هرکاتیک بهرگینکی تازه لهبهر بگردایه ناوی نموه شتهی نه برد - میزهر بوییه یان کراس یان شتی تر - . پاشان نئی فرموو: (اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ كَسَوْتَنِيهِ، أَسْأَلُكَ خَيْرَهُ وَخَيْرَ مَا صَنَعَ لَهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صَنَعَ لَهُ) رواه أبو داود والترمذی وحسنه. واته: خوییه سوپاس و ستایش بۆ تۆ که نم بهرگت پین بهخشییم، داوی خیره کهی و خیری نموهی که بوی دروست کراوه لیتت نه کهم، وه پناات پین نه گمر له شهره کهی و شهرې نموهی بوی دروست کراوه.

۲- (ترمذی) له عومروه نه گیتتموه فرمویته: گورم له پیغمبر ﷺ بوه نئی فرموو: هرکس پۆشاکینکی نوئی لهبهر بکات و بلیت: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي مَا أُوَارِي بِهِ عَوْرَتِي، وَأَتَجَمَّلُ بِهِ فِي حَيَاتِي) واته: سوپاس و ستایش بۆ نموه خوییه نم پۆشاکه پین بهخشییم که عومرهتی خومی پین دانه پۆشم و له ژبانما خومی پین نه رازنممهوه. پاشان بهرگه کونده کهی بکات به صدهقه، نموه نموه کسه له

ژیر سایه و پاراستنی خوادا نعییت، وه نعو بهخشینی هر له رپی خوادا نعییت، نیر له ژبانا بیئت یا بریت.

نه گمر هاوهله کمت بینی برگیکی تازه لبهرد ابو چی پی نعلییت

۱- به صحیحی هاتوره که نعو خالد کاتیک پیغمبر ﷺ برگیکی تازه نعداتی و لبهری نعدات پیغمبر ﷺ پی نعفرمویت: (أَبِلِي وَأَخْلَفِي) واته: کونی بکدیت و برگیکی تازه بینیته جی، وه هاوهله کانی پیغمبر ﷺ نه یان روت: (تُبَلِي وَنُخْلَفُ اللَّهِ) واته: بیدریتوه و خوا برگیکی تازه تری بجاته جی.

۲- جارتکیان پیغمبر ﷺ برگیکی تازه لبهر عومردا بینی پی فرمو: (الْبَسَ جَدِيدًا، وَعِشَ حَمِيدًا، وَمَتَ شَهِيدًا سَعِيدًا) رواه ابن ماجه وابن السنی. واته: برگی نوی لبهر بکدیت و بدهختیاری بریت، و به شهیدی و خوش بهختی یوه بریت.

دوعای داکندنی جل و برگ

نیبنوسونی له نهنسوه نه گپرتتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: پردی نیوان عومردی نادهمی و چاری جنوکه تویه کاتی موسلمان جله کانی داکند بلیت: (بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ).

نرکاری چونه دهر له مال

۱- نه بوداود له نهنسوه نه گپرتتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: هرکس له مال چوه دهرهه بلیت: (بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ) واته: بهناری خوا پشتم به خوابست، هیچ هول و دهسلات و هیزتک نیه به خوا نعییت. پی نعترت: بسته پارتزراوی و پنمایی کرای. وه شهیتان حوی لی لا نعدات و به شهیتانیکی تر نعلیت: (چون دهسلاتت بسمر کسیتکدا نعییت خوا پنمایی کردییت و پاراستییتی).

۲- وه له موسندی نیام نحمددا له نهنسوه بعم جوره هاتوره: (بِسْمِ اللَّهِ آمَنْتُ بِاللَّهِ، اعْتَصَمْتُ بِاللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ) حدیث حسن. واته: بهناری خوا، بارهیم به خوا ههیمو پنمای پی نهدم و پشتی پی نهدم، کس دهسلات و توانا و هیزی هیچی نیه خوا نعییت.

۳- خاوهن سونهنکان له نعو سهله سوه نه گپرتتوه فرمویته: هرگیز پیغمبر ﷺ له مالی من نه چوته دهرهوه سوری بهرز نه کردییتوه بز ناسمان و نه یفرمویته: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُضِلَّ أَوْ أُضَلَّ، أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَ، أَوْ أَظْلَمَ أَوْ أُظْلِمَ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ) قال الترمذی حدیث حسن صحیح. واته: خواجه پدنا نه گرم بهتو لهوهی که خه لک گومرا بکهم یا گومرا بکریم، یا خه لک توشی هه له بکم یا هه لهم پی

بکریت، یا ستم بکم یا ستمم لی بکریت، یا نهفامی برامبر به خدک بکم یا نهفامیم برامبر بکریت.

زیکره کانی چورنه ناو مال

۱- له صحیحی موسلیمدا هاتوره له جابره فرمویهتی: گوتم له پیغمبر ﷺ بووه نهیفرموو: (إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ فَذَكَرَ اللَّهَ تَعَالَى عِنْدَ دُخُولِهِ، وَعِنْدَ طَعَامِهِ، قَالَ الشَّيْطَانُ: لَا مَبِيتَ لَكُمْ وَلَا عَشَاءَ. وَإِذَا دَخَلَ فَلَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ تَعَالَى عِنْدَ دُخُولِهِ، قَالَ الشَّيْطَانُ: أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ، فَإِذَا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ تَعَالَى عِنْدَ طَعَامِهِ، قَالَ: أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ وَالْعَشَاءَ). واته: نهگمر کسینک چوره مالموه، کاتی چورنه ژورهه و کاتینک نانی خوارد ناوی خوا بهریت و بلیت: (بسم الله)، شیتان به دارو دهستی خوی نه لیت: نه شوینی حیوانهوتان هدییه نه نانی تیاره، بهلام نهگمر کاتن چوره مالموه ناوی خوی نبرد، شیتان نه لیت: گهشتین به شوینی حیوانهوه، وه نهگمر له کاتی خواردنیشدا هر ناوی خوی نبرد، شیتان نه لیت: گهشتن به شوینی حیوانهوه خواردنی تیاره.

۲- له سونهنی نبو داودا هاتوره له نبو مالیکي نه شعری یوه که پیغمبر ﷺ فرمویهتی: (إِذَا وَلَجَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلِجِ وَخَيْرَ الْمَخْرَجِ، بِسْمِ اللَّهِ وَكَبْنَا، وَبِسْمِ اللَّهِ خَرَجْنَا، وَعَلَى اللَّهِ رَبَّنَا تَوَكَّلْنَا، ثُمَّ لِيُسَلِّمْ عَلَى أَهْلِهِ). واته: نهگمر کسینک چوره مالموه با بلیت: خویبه خیرو چاکمی شو شویندی که نهچمه ناوی یوه له تو داوا نه کم، وه هروره ها خیر و چاکمی شو شویندی که لیتی دیمه دهرهه له تو داوا نه کم، بهناوی خوا نهچینه ژورهه و بهناوی خوا دینندهر، وه پشت به هرورد گارمان نه بستین. پاش نهمانه سلار له کس و کاری بکات.

۳- له (ترمذی) دا هاتوره له نهنسهوه فرمویهتی: پیغمبر ﷺ پئی فرموم: (يَا بُنَيَّ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى أَهْلِكَ فَسَلِّمْ تَكُنْ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ) قال الترمذی: حدیث حسن صحیح. واته: کوره کم کاتن چوریه مالموه سلار له کس و کارت بکه نه بیته بهر کت بو تو و کس و کارت.

زیکری بینینی نهوی که دل خوش کره له ماله کوی

پنویسته لهسر ناده میزاد کاتن شتیکی بینی که دل خوشی نه کات له کس و کاریدا، یا له مالی خویدا، بلیت: (ما شاء الله لا قوة الا بالله) چونکه نهگمر و بلتی خرابی بهر ماله یوه نایینی. وه نهگمر شتیکی بینینی دلی پن خوش نه بوو با بلیت: (الحمد لله على كل حال). خوی گوره نه فرمویت: ﴿وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾ (الکھف/۳۹). واته: نهوه بو کاتن چوریه ناو باغه که تموه نعت روت: (مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ).

نیبوسوننی له ئەنەسەوه ئەگێرتتموه که پێنخەمبەر ﷺ فرمویەتی: (مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى عَبْدٍ نِعْمَةً، فِي أَهْلِ وَمَالٍ وَوَلَدٍ، فَقَالَ: مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، فَيَرَى فِيهَا آفَةً دُونَ الْمَوْتِ). واتە: ئەگەر خوا نێعمەتی دا بە بێندەیدەک لە کەس و کار و مال و منالدا، ئەویش بێت: (ما شاء الله لا قوة إلا بالله) له مردن بەلواوە ئافەتتیکێ تر نایینیت تێیاندان.

هەر وەها له پێنخەمبەر وە ﷺ ئەگێرتنەوه که ئەگەر شتیکێ دلخۆش کەری بەدی یایە ئەیفەرموو: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بِنِعْمَتِهِ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ). واتە: سوپاس بۆ ئەو خوایەمی بە نێعمەتەکانی ئەو چاکەکان تەواو ئەبن. وە ئەگەر شتیکێ بەدی یایە که پێی ناخۆش بێت ئەیفەرموو: (الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ) واتە: سوپاس بۆ خوا لەسەر هەموو حالتێک. نیبوسا جە گێراریەتی یەوه، وە حاکم و تۆبەتی: ئەم فرمودەیه سەنەدەکی صحیحە.

زیکرکردن له کاتی سەیر کردنی ئاوتنەدا

۱- نیبوسوننی له عدلی یەوه ئەگێرتتموه که پێنخەمبەر ﷺ کاتێ سەیری ئاوتنەتی ئەکرد ئەی فرموو: (الْحَمْدُ لِلَّهِ. اللَّهُمَّ كَمَا حَسَنْتَ خَلْقِي فَحَسِّنْ خُلُقِي). واتە: سوپاس بۆ خوا، خوایە وەک چۆن شتێوەمت جوان کردووە و پەشتیشم جوان بکە.

له ئەنەسەوه ئەگێرتنەوه که پێنخەمبەر ﷺ کاتێ سەیری خۆی ئەکرد له ئاوتنەدا ئەی فرموو: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي سَوَّى خَلْقِي فَعَدَلَهُ، وَكَرَّمَ صُورَةَ وَجْهِي فَحَسَّنَهَا، وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ). واتە: سوپاس بۆ ئەو خوایەمی شتێوه و بەدەنمی رێک و راست کردووه و شتێوهی رۆخسارمی بەرێز کردووه و جوانی کردووه، وە کردوومی بە یەکێ له موسلمانان.

له کاتی بێنینی ئەو کەساندا که توشی بەلئا و موصیبهت بون چی ئوتوتیت

(ترمذی) له ئەبی هورەیره ئەگێرتتموه و پلەمی (حسن) ی بۆ داناره که : پێنخەمبەر ﷺ فرمویەتی: هەرکەس کەستیکێ بێنی که دەردو بەلئای توش بووه، بێت: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَاقَبَنِي بِمَا ابْتَلَاكَ بِهِ، وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خُلِقَ تَفْضِيلًا). ئەو بەلئای توش ناییت.

واتە: سوپاس بۆ ئەو خوایەمی منی پاراستووه لەو بەلئایەمی که تۆی پێوه دوچار کردووه، وە فەزلی داوم بەسەر زۆر له دروست کراوه کانیاندا.

ئەوهی و تۆبەتی: زانانیان ئەلێن: ئەبێ ئەو کەسه له دلتی خۆیدا ئەوه بێت بە جوورتێک خۆی نەیت کەسی تر ئەبێستێ، و دەردەدارە کەش گوێی لی نەیت، بۆ ئەوهی دلتی نازاری پێ نەگات، مەگەر ئەو دەردەبی بەهۆی تاوانەوه بێت، ئەوکاتە خراب نەیه دەردەدارە کەش گوێی لی بێت، بە مەرجێ ترسی خرابە لی کەوتنەوهی نەیت لەوهدا.

زیکر کردن له کاتی بیستنی دهنگی کهلباب و زهری کمر و وهری سهگ

بوخاری و موسلیم له نهبی هورپروره نهگیرنموه که پیغمبهر ﷺ فرمویته: (إِذَا سَمِعْتُمْ نَهِيْقَ الْحَمِيرِ فَتَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِنَّهَا رَأَتْ شَيْطَانًا، وَإِذَا سَمِعْتُمْ صِيْحَ الدِّيْكَه فَسَلُّوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهِ، فَإِنَّهَا رَأَتْ مَلَكًا). واته: نهگهر زهری گوئی دریزتان بیست بلین: (أَعُوذُ بِاللّٰهَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) چونکه نموه شهیتانی بینویه، وه نهگهر قوقی کهلبابتان بیست، داوای فزل و چاکه له خوا بکن، چونکه نموه فریشتی بینویه.

له لای نهبی داود نارا هاتوره: (إِذَا سَمِعْتُمْ نُبْحَ الْكِلَابِ وَنَهِيْقَ الْحَمِيرِ بِاللَّيْلِ، فَتَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْهُمْ، فَإِنَّهُمْ يَرِيْنَ مَا لَا تَرَوْنَ). واته: کاتی وهری سهگ و زهری گوئی دریزتان له شهودا بیست، پهنا بهخوا بگرن نهیان، چونکه نمانه شتیک نهیین که نیه ناییین.

زیکر کردن له کاتی هه لکردنی ره شهبادا

نمبوارد به نیسنادیکی (حسن) له نهبی هورپروره نهگیرنموه فرمویته: گویم له پیغمبهر ﷺ بووه فرمویته: (الرَّيْحُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ تَعَالَى، تَأْتِي بِالرَّحْمَةِ وَتَأْتِي بِالْعَذَابِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهَا فَلَا تَسْبُوهَا، وَسَلُّوا اللّٰهَ خَيْرَهَا، وَاسْتَعِيْذُوا بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّهَا). واته: با له ره حمدهت کانی خوی گموریه، ره حمدهت نههینتی و سزاش نههینتی، جا کاتی با هه لتهکات جوتنی پی مدهن، وه داوای نمو خیر و چاکیه بکن که پیویهتی، وه پهنا بگرن به خوا له شهپه کی.

له صدیحی موسلیمدا هاتوره که عایشه فرمویته: کاتی بایه کی توند هه لی نه کرد پیغمبهر ﷺ نه یفرمور: (اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا فِيهَا وَخَيْرَ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ) واته: خویبه من دوی خیری نم بایه لی نه کم وه خیری نموی تییدایه، وه خیری نموش که بوی نیراوه، وه پهنا نهگرم بهتو له شهپی نم بایم شهپی نموش که بوی نیراوه.

نموی نموتریت له کاتی هموره گرمه و چه سخاخذان

(ترمذی) له نیبنوعومره نهگیرنموه فرمویته: کاتی پیغمبهر ﷺ گوئی له دهنگی هموره گرمه نهبی نه یفرمور: (اللّٰهُمَّ لَا تَقْتُلْنَا بِغَضَبِكَ، وَلَا تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ، وَعَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ) وسنده ضعیف. واته خویبه به تورپی خوت نعمان کوژیته، وه به سزای خوت له نومان نهبیت، وه پیش نموه سهلامه تمان بکه.

زیکری بینینی مانگی یهک شوه

۱- (طبرانی) له عبدالله ی کوری عومره نهگیرنموه که پیغمبهر ﷺ کاتی مانگی تازهی تمیینی نهی فرمور: (اللّٰهُ أَكْبَرُ، اللّٰهُمَّ أَهْلُهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيْمَانِ، وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ، وَالتَّوْفِيقِ لِمَا

تُحِبُّ وَتَرْضَى، رَبُّنَا وَرَبُّكَ اللَّهُ^(۱). واته: الله اكبر، خوايه به ناسایش و باوره‌وه، وه بهسه لامتی و نیسلاموه مانگی تازه‌مان بهسردابینهوه، خوايه یارمه‌تیمان بده بۆ به‌جی هیتانی شو شتانی خوت لات خوشه و پیتی رازیت، نمی مانگ! پوره‌دگاری نینه و تو هر خوی گوره‌یه.

۲- لای نمبو داود به مورسلی هاتوه له قه‌تادهوه که پیغمبر ﷺ کاتی مانگی نویی تعیینی سن جار نمی فرمو: (هَلال خَیْرٍ وَرُشْدٍ، هَلال خَیْرٍ وَرُشْدٍ، آمَنْتُ بِاللَّهِ الَّذِي خَلَقَكَ). واته: مانگی نویی خیر و رینمونی، مانگی نویی خیر و رینمونی، باورم به‌خوايه هه‌یه که توی دروست کردهوه. لمپاشاندا نیفرمو: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي ذَهَبَ بِشَهْرٍ كَذَا، وَجَاءَ بِشَهْرٍ كَذَا). واته: سوپاس بۆ شو خوايهی فلانه مانگی ره‌وانه کرد و فلانه مانگی هیتا.

زیکری ناخوشی و غم و پژاره

۱- بوخاری و موسلیم له نینبو عبباسوه نه‌گیتروه که پیغمبر ﷺ کاتی تنگو چه‌لممو ناخوشی توش نمبو نیفرمو: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ). واته: هیچ خوايهک نی‌یه که به حق شیاری پرستن بیت جگه له الله، که حه‌لم و لی‌بورده‌یهو گورهو پای‌بهرزه، پاک و بینگرمی بۆ الله که پوره‌دگاری منه، و پاک و بینگرمی بۆ الله که پوره‌دگاری حموت ناسمانه‌کان و پوره‌دگاری عمرشی گوره‌یه.

۲- له ریوایه‌تی (ترمذی) دا هاتوه که نمنس فرمویه‌تی: پیغمبر ﷺ نه‌گمر شتیکی لی بقومایه نمی فرمو: (يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيْثُ)^(۲). واته: نمی شو زاتمی که زیندویت و به‌خوتوه بندی، هاوار بۆ سوژ و میهره‌بانیت نه‌هیتم.

۳- هر له (ترمذی) دا هاتوه له نمبوهوره‌یرهوه که پیغمبر ﷺ نه‌گمر توشی پژاره‌یهک بوایه سری بمرز ده‌کردهوه بۆ ناسمان و نمی فرمو: (سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ). وه نه‌گمر زور دوعای بکرده‌یه و تن بکوشیایه نیفرمو: (يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ)^(۳).

۴- له سونمنی نمبودا دا هاتوه له (أبي بكرة) وه که پیغمبر فرمویه‌تی: پارانه‌وهی لی‌قوموا نهمه‌یه: (اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ).

(۱) حدیسیکی صحیح به‌هزی شوایده‌کانی‌یهوه، نینبوحیببان به صحیحی دانوه. وه (ترمذی) اش به حسنی دانوه. (البانی).

(۲) فرموده‌یه‌کی حسنه لای (ترمذی) (۲۶۷/۴) ره‌قاشی تیایه، ناری زیده، لای نینبوسوننی به ژماره (۳۳۲) لاوازه، به‌لام له (المستدرک) دا (۱:۶:۵) شایتی هه‌یه.

(۳) زور لاوازه. (البانی).

واته: خواجه رهجا و نومیتم به بهزی و میهره بانئ تویه، کهواته نهندهی چاوترکانیکیش بهخوم مسپیتره، خواجه کاروبارم هموو بۆ ساز بکه، هیچ پهرستراویکی به حق نریه که شایستهی پهرستن بیت تو نهیت.

۵- دیسانوه له سونهنی تهبوداودا له نسمائی کچی عومدیسوه هاتوره فرمویتتی: پیغمبر ﷺ پیی فرموو: نایا چند وشهیهکت فیر نهکم که له تنگاندها بیانلیتیت: فرمووی: بلی: (اللَّهُ اللَّهُ رَبِّي لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا) ره له ریوایهتیکی ترده هاتوره فرمویتتی: حوت جار بووتریت.

۶- له (ترمذی)دا هاتوه له سعیدی کوری نبی ره ققاصوه که پیغمبر ﷺ فرمویتتی: پارانهوی یونس پیغمبر کاتن له نار سکی نههنگه کدها نهپاریوه، نمه بوو: (لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ). هرکس بهم دوعایه پارابیتوه تیللا خوا گیرای کرده.

له ریواتیکی ترده هاتوره فرمویتتی: (من پارانهویک نزام هر لی هومارک بیلیت خوا رزگاری نهکات، نیش پارانهویکمی یونسی برامه سلاری خوی لسه بیت).

۷- له لای نهحمد و تینوحیبان هاتوره له تینومسعوده که پیغمبر ﷺ فرمویتتی: هرکس توشی غم و پهزارهیهک بوو، پارایوهو روتی: (اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ ابْنُ عَبْدِكَ ابْنُ أُمَّتِكَ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ، سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رِيعَ قَلْبِي، وَتُورَ صَدْرِي، وَجَلَاءَ حُزْنِي، وَذَهَابَ هَمِّي) خوا غم و پهزارهیهکی لا نهبات و خوشی له جوی بۆ نهیتتی.

واته: خواجه من بهندهی توو رۆلئی بهندهو کهنیزی توو، نیوچاوانم بهدهستی تویه، حوکی توو بسرمه دابراه، حوکم و فرمانی توو بۆ من عدل و راستن، دارات لی نهکم به هموو نو ناوانهی خوت پین ناو، یان له کتیه کتدا ناردوته خوارهو، یان فیری کسیتک له بنده کانت کرده، یان تابیتت کرده بهخوتوه له عیلمی غهیبدا لهلات، که قورئان بکهیته بهاری دلم و رۆشنایی سینم و پوهنهرهوی غم و دهرکهری پهزاره.

زیگری گهیشتن به دوژمن و ترسان له فرمان رهوا

تهبوداودو نسمائی له نبی موساوه نهگیرنوه فرمویتتی: پیغمبر ﷺ کاتن له کومه لی بترسایه نهیفرمو: (اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُوبِهِمْ). واته: خواجه توو نهخینه گهردنیان و پنا نهگرین بهتو له شهردکانیان.

ئیبینوسوننی ئەگێرتتموه که پیغمبەر ﷺ له جەنگێکدا بوو ئەمى فرەموو: (يَا مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ يَاكَ اَعْبُدُ وَيَاكَ اَسْتَعِين). واتە: ئەمى خواەنى رۆژى دوایى هەر تۆ ئەپەرستم و داواى یامەرتیش هەر له تۆ ئەکەم.

ئەنس فرەمویتى: ئەم بىنى هەر پیاوو مەلانیکیەکان لەبەر دەسى بەوه له داویمه ئەیاندا بە زەویدا^(١).

هەر هەها له ئیبینو عومەر هه ئەگێرتنوه فرەمویتى: پیغمبەر ﷺ ئەیفەرەموو: کاتى له کار بە دەستىک ترست هەبوو یا له هەر کەسێکى تر بلئى: (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّي، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، لا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَزَّ جَارُكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ)^(٢). واتە: هیچ خوايەك نەیه که بە حق شایستەى پەرستى بێت جگه له الله، که حەلیم و لێبوردەبو گەر و پایەبەرزە، پاک و بێگەردى بۆ الله که پەر وەردگارى منه، پاک و بێگەردى بۆ الله که پەر وەردگارى حەوت ناسمانەکان و پەر وەردگارى عەرشى گەر وەیه، هیچ خوايەك بێت جگه له تۆ شىارى پەرستى نەیه، پەناگەت بەهێز و ستایشت بەرزە.

بوخارى له ئیبینو عەبباس هه ئەگێرتتموه فرەمویتى: ئیبراھیم کاتى فەرى درایه ناو ناگەرە کوه، وه عەمد ﷺ کاتى پەریان ووت: خەلك خوزیان بۆ نامادە کردوون: فرەمویانە: (حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ). واتە: خوامان بەسو خوايش باشتەين وه کيل و یارمەتى دەهه.

له عەوفى کورى مالىک هه هاتوه ووتویتى: دوو پیاو کیشى قەرز کەوتە نینوانیان، هاتنه لای پیغمبەر ﷺ، پاشان ئەوکەسى حوکمەکى بەسەردا درا کاتى هەلسا بۆ رۆشنى ووتى: (حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) پیغمبەر ﷺ فرەموى: خوا لۆمه لەسەر تەمەلى ئەکات، بەلام تۆ لەسەر ته که کارو کاسبى بەکەیت جا کاتىک که شتىکى گرانت هاته پێش ئەوسا بلئى: (حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ)^(٣).

کەستىک کارىکى لى گران بێت هه چى بلیت؟

ئیبینوسوننى له ئەنس هه ئەگێرتتموه که پیغمبەر ﷺ ئەیفەرەموو: (اللَّهُمَّ لا سَهْلَ إِلا ما جَعَلْتَهُ سَهْلاً. وَأَنْتَ تَجْعَلُ الْحَزْنَ سَهْلاً). واتە: خوايه هیچ کارىک ناسان نیه ئەگەر تۆ ناسانت نەکردییت، وه خوايه تۆ زەوى رەقەلان ئەکەیتە دەشت.

(١) لاوازه، له (عبدالسلام) ی کورى هاشمیه هاتوه و بەهێز نیه حەنبەل ووتویتى: ابن عبد الله نەناسراوه.

(٢) زۆر لاوازه لەبەر عەمدى کورى سلیمان، (حافظ) له (التقريب) دا ووتویتى: لاوازه، وه ئیبینو عەمدى ووتویتى: لاوازه. (ألبانى).

(٣) ئیسناده کەى لاوازه زەهەبى ئەلئیت: نەناسراوه. (ألبانى).

کسیک باری ژبانی گران بیت چی بلیت

ئیبوسوننی له ئیبسو عومروه نه گیترتموه که پیغمبر ﷺ فرمویتتی: چی پرتان لی نه گرتت نه گمر باری ژباتان گران بوو کاتئ له مال چونه دهر بلین: (بسم الله على نفسي ومالي وديني، اللهم رَضْنِي بِقَضَائِكَ، وَبَارِكْ لِي فِيمَا قُدِّرَ حَتَّى لَا أَحِبَّ تَعْجِيلَ مَا أَخَّرْتُ، وَلَا تَأَخِّرَ مَا عَجَّلْتُ). واته: ناوی خوا لسمر گیان و مال و ئاینم بیت، خویه رازیم بکه بهوی بۆت داناروم، وه نهوی بۆم داناره لیم پیوژز بکه تاوه کو حمز نه کمم له هاتنی به پهلهی نهوی تۆ بۆت دواخستوم، وه له دووا نه کورتنی نهوی به پهله بۆت داناروم.

زیگیری قهرزداری

۱- (ترمذی) نه گیترتموه و پهلهی (حسن)ی بۆ داناره، له عهلهی بوه خوا لی یی رازی بیت که بهندهیه کی (مکاتب) هاته لام روتی: توانای دانی نهوم نیه که بۆم نوسراوه یارمهتیم بده. فرمووی: بۆچی چند وشهیه کت فیر نه کمم که پیغمبر ﷺ فیری کردووم. نه گمر نه وندهی کیتی صهبرت قهرز لسمر بیت خوا بۆت نه داتموه، بلئی: (اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنِ حَرَامِكَ، وَاغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَنِ سِوَاكَ). واته خویه به جهاله کانت له حرام کراوه کاتم دور بخهروه و بئ نیحتیاجم بکه، وه به فمزلی خۆت بئ نیازم بکه له کسانئ تر جگه له تۆ.

۲- نهو سهعید فرمویتتی: پیغمبر ﷺ رۆژتک هاته مزگوت پیارنکی مدینهیهی بینی ناوی ئهیی نومامه بوو فرمووی: نهی نهبا نومامه نهوه چیهته له مزگوتدا دانیشتیوی بئ نهوی کاتی نوژت بیت؟ روتی: پهژاره و قهرزدارئ دای گرتوم نهی نیراروی خوا، فرمووی: نهی بۆ چند وشهیه کت فیر نه کمم کاتی بیانلئیت خوا پهژاره و قهرزه کت لسمر لا ئهبات؟ روتی: بۆچی نا، فیرم بکه نهی نیراروی خوا، فرمووی: به بیانان و ئیواران بلئی: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُخْلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ غَلْبَةِ الدِّينِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ). پیاره که نه لئی: منیش نهوانم روت، خوی گهوه پهژاره و قهرزه کئی لسمر لابر دم.

واته: خویه پهنا نه گرم بهتۆ له غم و پهژاره، وه پهنا نه گرم بهتۆ له تمهه لئ و بئ توانایی، وه پهنا نه گرم بهتۆ له ترسنۆکی و بهخیلی، وه پهنا نه گرم بهتۆ له قهرزاری زۆرو زال بونی پیاران.

کسیک شتیکی ناخۆشی توش بییت یان داهنئیت چی بلیت:

ئیبوسوننی له ئهیی هور پهروه نه گیترتموه که پیغمبر ﷺ فرمویتتی: (لِيَسْتَرْجِعْ أَخْذُكُمْ فِي كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى فِي شَيْءٍ نَعَلِهِ، فَإِنَّهَا مِنَ الْمَصَائِبِ). واته با هر کس له ئیوه له هر شتیکی که پئی ناخۆش

بیّت داوای گهرا نموه بزّای خوا بکات، تمنانت له قدیسانی نعله کهشیدا کاتیک پچرا چونکه نموهش هر موصیبهته.

داوای گهرا نموهش بزّای خوا نمویه بلیت: (إنا لله وانا إليه راجعون) واته: نیمه هموو هر هی خواین و هر بزّای نموش نه گهرتیموه.

موسلیم له نمبی هوره پروه نه گهرتیموه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (المؤمنُ القویُّ خیرٌ وأحبُّ إلى الله من المؤمن الضعیفِ، وفي كلِّ خیرٍ إحصی علی ما ینفعک، واستعن بالله ولا تعجز، وإذا أصابک شیءٌ، فلا تقل: لو أنّی فعلتُ کذا. کَانَ کذا وَکذا، وَلَکِن قُل: قَدَّرَ اللهُ وَمَا شَاءَ فَعَلَ، فَإِن لَو تَفَتَّحَ عَمَلُ الشَّیْطَانِ). واته: باورداری به توانا لای خوا چاکترو خوشویست تره له باورداری لاراز، وه هموو هر چاکن، جا پروزش همیبت بزّ نموی سودت پین نمبه خشیت و پشت به خوا ببسته و ناتوان مبه، وه نه گهر توشی به لایهک بووی مهلئ: نه گهر نموهم بگردایه وانمبو و انمبو، به لکو بلئ: خوا وای داناه و هرچی بیویت نه بکات، چونکه (نه گهر) کاری شهیتان والا ده کات.

کسیتک توشی گومان بوو چی بلئ

۱- بوخاری و موسلیم له نمبی هوره پروه نه گهرتیموه که پیغمبر ﷺ فرمویته: شهیتان دیته لای کسیتکتان نه لئیت: کئی نموی دروست کردوه؟ کئی نموی دروست کردوه؟ همتا نه لئیت: کئی پروه رده گاری توی دروست کردوه؟ جا که گهیشته نموه با نمو کسه بلیت: (أعوذ بالله من الشیطان الرجیم) واته: پهنا نه گهرم به خوا له شهیتانی نفرین لی کراو. وه با واز لهو یو کرد نمویه بهینئ.

۲- له صحیح دا هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (لا یزالُ النَّاسُ یَسْأَلُونَ حَتَّى یُقَالَ: خَلَقَ اللهُ الخَلْقَ فَمَنْ خَلَقَ اللهُ؟ فَمَنْ وَجَدَ مِنْ ذَلِكَ شِیْئاً فلیقل: آمَنتُ باللهِ ورُسُلِهِ). واته: خه لک نمونده نمپرسن همتا نه لئین: خوا نم خه لکمی دروست کردوه نمی کئی خوی دروست کردوه؟ جا هر کس شتیکی وه های هات به دلدا با بلیت: (آمنت بالله ورسله) واته: باورم به خوا و نیراوه کانی ههیه.

کسیتک رقی ههلسا و توره بوو چی بلیت

بوخاری و موسلیم له سلیمانی کوری صوردهوه نه گهرتیموه فرمویته: له خزمعت پیغمبردا دانیشتبوم دوپار قسه یان بهیدک نموت، به کیکیان سور هه لگرا بوو، ده ساره کانی لا ملی نمستور بوو بوو، پیغمبر ﷺ فرموی: ووشه بیک نمزائم نه گهر بلیت نمو توره یی به لانه چیت، نموش نمویه: (أعوذ بالله من الشیطان الرجیم).

له دوعا پرمانا کانی پیغمبر ﷺ

۱- عائشه فرموده‌تی: پیغمبر ﷺ نمو پارانه‌یهی پین خوش بو که پرمانا بویه، وه وازی له شیوه پارانه‌یهی تر نه‌هینا. وا نیمش هندی لهو پارانه‌وانه باس نه‌که‌مین که کس ناتوانیت لی‌یان بین‌نیاز بیت.

له نه‌نسوه هاتوه ووتیه‌تی: بمشی زوری پارانه‌یهی پیغمبر ﷺ (اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ) بووه. واته خواجه نهی په‌روهدگارمان خیره چاکمی دونیوا قیامه‌تان بده‌ی و له سزای دوزخ بمانپارزه.

۲- موسیلم نه‌گپرتیه که پیغمبر ﷺ چوه سردانی موسلمانیک بینی لاواز بووه وه‌کو جوجه‌له‌یه‌کی ماوه، فرموی: نایا تو هرگیز پاراپرتیه له خوا شت لی داوا کردوه؟ پیاوه که ووتی: بدلی پاراوموه ووتومه: خواجه نه‌گم ریژی دوابی سزام نه‌دهی لیسر تاوانیک که لم دونیایدا کردومه، نیستا سزام بده لیسری) پیغمبر ﷺ فرموی: سبحان الله بگرگی ناگرت، نهی بو نعت نعت: (اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ).

۳- نه‌حمد و نه‌سانی نه‌گپرتیه که سه‌عد گوی له کورنکی خوی نه‌بیت نه‌پارپرتیه نه‌لیت: خواجه من داوات لی نه‌کم بمه‌شتیکم پین ببه‌خشیت ژوره‌کانی ابیت و ابیت، وه پنا نه‌گرم بتو له ناگرو کورت و زغیری) سه‌عد فرموی: داوای خیرنکی زورت کرد له خوا پناات پین گرت له‌شیرنکی زرد، من خوم گوم له پیغمبر ﷺ بووه نه‌یفرموی: (کومهلک دین زیاده‌یهی نه‌کن له پارانه‌وه‌دا).

نه‌وندهت بس بوو بلیت: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ. وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ). واته: خواجه داوای هممو خیرتکت لی نه‌کم نه‌یهی خوم نه‌یزام و نه‌یهی نایزام وه پنا نه‌گرم بتو له هممو شیرنک نه‌یهی خوم نه‌ی زام و نه‌یهی نایزام.

هر نه‌ دووانه له نیبنوعه‌بیا‌سوه نه‌گپرتیه فرموده‌تی: پیغمبر ﷺ پیا‌رایوه نه‌ی فرموی: (رَبِّ أَعْنِي وَلَا تُعِنِّ عَلَيَّ، وَأَنْصُرْنِي وَلَا تَنْصُرْ عَلَيَّ، وَامْكُرْ لِي وَلَا تَمَكُرْ عَلَيَّ، وَاهْدِنِي وَسِّرْ الْهَدْيَ لِي، وَأَنْصُرْنِي عَلَيَّ مِنْ بَقِي عَلَيَّ، رَبِّ اجْعَلْنِي لَكَ شَكَارًا، لَكَ ذَكَارًا، لَكَ زَاهِبًا، لَكَ مَطْوَعًا، لَكَ أَوْهًا، إِلَيْكَ مُنِيبًا، رَبِّ تَقَبَّلْ تَوْبَتِي، وَاعْسِلْ حَوْبَتِي، وَأَجِبْ دَعْوَتِي وَثَبِّتْ حُجَّتِي، وَسَدِّدْ لِسَانِي، وَاهِدْ قَلْبِي، وَأَسْأَلُ سَخِيمَةَ صَدْرِي). واته: خواجه یارمه‌تیم بده و یارمه‌تی کس دژی من مده، و سرم بخو کس سر مده بدمرما، خواجه مه‌کرم بو بکه مه‌کرم بدمردا مه‌که، خواجه پرتنماییم بو ناسان بکه، خواجه سرم بخه بدمر نه‌واندا که ستمم لی نه‌کن، خواجه وام لی بکه همیشه سوپاس گوزارت بم و زرد یادت بکم و زرد له تو بتسم و زرد مل که‌چت بم، خواجه وام لی بکه شکایه‌تی حالت هر لای تو بکم، وه زرد بزلی تو

بگمپرتموه، پموره دنگار تۆبه کمم لی و دربگره و تارانه کانم برسوره و پارانه و کانم لی قبول بکمو به لنگه کانم بچمپینته و زمانم راست ریژ و دلم ریتمایی بکه، خواجه رق و کینه سینم لایموره.

موسلیم له زبیدی کوری نمرقه مموه نه گپرتتموه فرمویتمی: لهوی که پیغمبر ﷺ پی پی نوتین زیاتر هیچی ترتان پی نالیم. ئهی فرموی: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْجَبَنِ وَالْبُخْلِ وَالْهَرَمِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ، اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكَّاهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، إِنَّكَ وَليُّهَا وَمَوْلَاهَا، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا). واته: خواجه من پنا نه گرم به تو له بی توانایی و تمهالی و ترسنوکی و بهخیلی و پیری و سزای ناو گۆر. خواجه تقوا به نفسم بده و پاکی بکموره، چونکه تو چاکترین پاک کمروهی دهرونده کانی، وه همر تو سرپرشتیار و گموره یانی، خواجه پنا نه گرم به تو له زانستیک که بی سووده، وه له دلتیک که رهقه و ناترسی، وه له دهرونتیک که چاو برسی بی و تیر نیت، و له پارانه و بیک که گپا نیت.

له صحیحی حاکمدا هاتوره که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (أَتَحِبُّونَ أَيُّهَا النَّاسُ أَنْ تَجْتَهُدُوا فِي الدُّعَاءِ؟ قَالُوا: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: قُولُوا: اللَّهُمَّ أَعِنَّا عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحَسَنِ عِبَادَتِكَ). واته: ئهی خه لکینه نایا نیوه حمز نه کم کوشش بکن له دوعا کردندا؟ روتیان: به لئئ ئهی نیرای خوا، فرموی: بلین: (اللهم أعنا على ذكرك وشكرك وحسن عبادتك) واته: خواجه یارمستیمان بده لیسر یاد کردنت و سپاس کردنت و به چاکی پرستنت.

له لای نه حمد هاتوره پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (الظُّلْمَ بِنَاذَا لَجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ). واته: همیشه بیدر دوامی بلین: (یا ذا لجلال والإكرام).

دیسان لای نه حمد هاتوره که پیغمبر ﷺ ئهی فرموی: (يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ) واته: ئهی گۆره ری دلان دلم لیسر ناینه کمهت بچمپینته. وه نه یفرموی: ترازوه که به دهست خوی ره جانده، همدتیک سر نه خات و همدتیکیش نرم نه کاتوره.

له نیبنوعومموره خوا لی یان رازی بیت هاتوره که پیغمبر ﷺ ئهی فرموی: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ، وَتَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ، وَفَجَاءِ نِقْمَتِكَ وَجَمِيعِ سَخَطِكَ). واته: خواجه پنا نه گرم به تو له نعمانی نیعمته کانت بۆم و گۆرانی سهلامتی به کانت بۆم، وه پنا نه گرم له تۆلئ کوت و پرت و هممو توره بونه کانات.

(ترمذی) نه گپرتتموه که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (اللَّهُمَّ انْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي، وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي، وَزِدْنِي عِلْمًا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ خَالِ أَهْلِ النَّارِ). واته: خواجه سودم پی بگه یینه بهوی که فیرت کردوم، وه فیری نهوم بکه که سو به خسه بۆم و زانستیم زیاد بکه، وه سپاس بۆ خوا لیسر هممو حاله تیک، وه پنا نه گرم به خوا له حالئ دۆزه خیریان.

موسلم گتړاوبه تیره که (فاطمه) هاته لای پیغمبر ﷺ داوای خزمه تکار بکات پیغمبر ﷺ بهی فرموو: بَلَى: (اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، مُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، إِقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ، وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ).

همروها نه گتړتیره وکه پیغمبر ﷺ فرمویه تی: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهَدَى وَالتَّقَى وَالعَفَاةَ وَالعَفَى). واته: خویبه من داوای ریتمای و پاریزگاری و داوین پاک و دولمه ندیت لی نه کم.

(ترمذی) نه گتړتیره و به (حسن) ی داناره، همروها حاکم، له نیبو عومروه فرمویه تی: کم جار بوه پیغمبر ﷺ کوری به جی هیتبیت و تم دوعایه ی بو یاره کانی نه کردیت: (اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ حُشِيَّتِكَ مَا تَحُولُ بِهِ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعْصِيَتِكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتِكَ، وَمِنَ الْيَقِينِ مَا تَهْوَنُ بِهِ عَلَيْنَا مَصَائِبَ الدُّنْيَا، وَمَتَّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا وَقُوَّتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا، وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَارَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمْنَا، وَانصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا، وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا، وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمًّا، وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَرْحَمُنَا). واته: خویبه نه ونده ترسی خوت بخره دلمان که بیته رنگر له سربچی فرمانه کانت، وه نه ونده ملکه چی و گوی زاید لی خوت بخره دلمانوه که بان گه نیت به بهشت، وه نه ونده دلنیار بی گومانان بکه که کزسپ و ته گروی دنیا مان لبهر چار ناسان بکات، خویبه سودمندمان بکه به گوی و چاومان و هیزو توانامان هتا ماوین، وه نوانه بکه به مراتگر له نیمه، خویبه تو لمان لوانه بسیتیت که ستمیان لی کردوین، وه سرمان بخه بسر نواندا که دژمان نه وستن، خویبه با موصیبه تمان له نایینه که ماندا نیت، وه دنیا ش مکه به خواست و نامنجی گهوره مان که هر چاومان له دنیا بیتو زانیمان هر لباره دنیا به بیتو هیچی تر، خویبه کسکیتش زال مکه به سرمانا که به زهی پیماندا نه به تیره.

سلاو کردن و سلاوات دان له سر پیغمبر ﷺ

خوای گوره نه فرموت: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (الأحزاب/ ۵۶). واته: به راستی خوا و مه لاتی که کانی درود نینترنه سر پیغمبر ﷺ، نهی نوانه ی که پرواتان هتاوه! نیهوش درودی بو بنترین و سلاوات و سلامی له سر بدن، وه تسلیمی فرمانی نهو بن.

مانای سلاوات دان لسمر پیغمبر ﷺ:

بوخاری و تویته: (أبو العالیة) فرمویته: سلاواتی خوا لسمر پیغمبر ﷺ ستایشی بهتی له لای فریشته کان، وه سلاواتی فریشته کان لسمری پارانهویه بزّی.

نمبوعیسی (ترمذی) و تویته: وه له سوفیانی (ثوری) و چند زانایه کی ترهه نه گیترتوه که: سلاواتی پموره دگار میهره بانیه، وه سلاواتی فریشته کان داوای لی خوش بوونه بزّ پیغمبر ﷺ.

نیبنو کثیر نه لیت: مبعست لم نایته نمویه که خوی گوره به بنده کانی پانه گیمیت که پلو پایهی پیغمبر ﷺ و بنده کی چندیه لای خزی له عالمی ژورو، بهوی که خزی ستایشی نه کات لای فریشته تزیکه کانی و فریشته کانیش سلاواتی لسمر نمدن، لمپاشاندا خوی گوره فرمان نمدات به بنده کانی له عالمی خواره که سلاوات بدن لسمری و سلاوی لی بکن تاره کو بوونموری همور عالمه کان سوپاس و ستایشی بکن، لسمره هو له خواره.

وه لم بارهیموه فرموده ی زور هاتوه وا هندیکیان نه هینیموه:

۱- موسلیم له عبد الله ی کوری عمری کوری عاصوه نه گیترتوه خوا لیتیان رازی بیت و تویته: خوم گویم له پیغمبر ﷺ بووه فرمویته: (مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا). واته: هرکس یهک جار سلاوات لسمر بدات خوا به هوی نموه ده جار لسمر نموکسه سلاوات نمدات.

۲- (ترمذی) له نیبنو مسعودوه نه گیترتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (أَوْلَى النَّاسِ بِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلَّى) قال الترمذی (حدیث حسن). واته: له پیش ترین کس لای من له روزی درایدا نموانن که زورتر سلاواتیان داوه لسمرم.

۳- نمبوداد به نیسنادیکی صحیح له نمبو هورپهروه نه گیترتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (لا تجعلوا قبری عبداً، وصلوا عَلَيَّ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تَبْلُغُنِي حَيْثُ كُنْتُمْ). واته: گوره کم مکنه عبادتگه و لسمری کوبینموه. وه سلاوات لی بدن چونکه سلاوات کانتانم پین نه گات له هرکوی بن.

۴- نمبوداد ونسانی له نمسوه خوا لی رازی بیت نه گیترتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (إِنَّ أَفْضَلَ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَأَكْثَرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ، فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ). واته: چاکترین روزتان روزی هینییه، نیوش له روزی هینیدا زور سلاوات بدن لسمرم، چونکه سلاوات کانتانم نشان ندرت. ووتیان: چون سلاوات کانت نشان ندرت نمی نیراری خوا، که تز پواری و روزی؟ فرموی: (إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيَّ الْأَرْضَ أَنْ تَأْكُلَ أَجْسَادَ الْأَنْبِيَاءِ). واته: خوا حرامی کردوه لسمر زوی که لاشی پیغمبران برزتن.

۵- له سونهنی نمبوداودا هاتوره له نمبو هوږه پړوه به نيسناديكي صحیح كه پيغمبر ﷺ فرمويښي: (مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّىٰ أُرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ). واته: هيچ كس نويجه سلاوات لمسر بدات ئيلا خوا گياڼم نكاته به برما، همتا وه لاسي ندهمهوه.

۶- نيمام نه محمد له نمبي طهلي نمنصاري يوه نكږيتموه كه فرمويښي: رُوِّتَكَ يَتَغَمَّبُكَ زُورُ دَلشَادِ بُوو بِمَشِيئَتِكَ لَه رُوخساري دا ديار بو- ووتيان: ئي نيراوي خوا نمرز خوشحالي له روتا مژدهي خوشي دهره كوريت فرموي: به ئي له لايمن خواره پيم راگه يفرما هر كس له نتموه كمت يه سلاوات لمسر بدات خوا ده چاكي بو نمنوسيت و ده خراپي نسرپتموه و پلو پايه ده نونه ده برز نكاته، وه نو چي ووتوه ناوا وه لاميشي ندهاتهوه. نينو كښو ووتويښي: نهمه نيسناده كي (جيد)ه.

۷- له نمبو هوږه پړوه خوا لوي پازي بيت هاتوره كه پيغمبر ﷺ فرمويښي: هر كس حمز نكات به ترازوي زږتر و باشر خيري بو پيوانه بكرت - هر كه سلاواتي دا لمسر نيمه- يا بليت: (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ وَأَزْوَاجِهِ أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ وَذُرِّيَّتِهِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ) رواه أبو داود والنسائي. واته: خواجه ميهرباني پږتنه بسمر عمدي پيغمبر ﷺ و خيزانه كاني كه دا يكاني موسلمانان و همروه ها نوه كاني و كس و كاري وه چوڼ رڼاندوته بسمر ئالي ئيبراهيمدا خواجه براسي تو سوياس كراي هميشه زيندي.

۸- له نوي كوري كه عېوه خوا لوي پازي بيت هاتوره فرمويښي: پيغمبر ﷺ كاتي دوسو يه كي شو نرزيشت هه لئسا ئي فرمو: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ أذْكُرُوا اللَّهَ. أذْكُرُوا اللَّهَ. جَاءَتِ الرَّاجِفَةُ تَتَّبِعُهَا الرَّادِفَةُ. جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِيهِ، جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِيهِ). واته: ئي خه لكينه يادي خوا بكن يادي خوا بكن. وا نو بومه لمرزي كه همرو شت نه خاته لمرزه هات، وه دروا بدرواي نوهش پرواري دووم پرو نهدات كه قيامته، وه مردن هات به يوه كه له گه ليايي، مردن و نوي كه له گه ليمتي هات، نوي نليت: و تم: ئي نيراوي خوا من زور سلاوات لمسر تو نهدم، چندهي دانيشته كام به سلاوات دان لمسر تو بهر مسر؟ فرموي: نارزوي خوته. و تم: چاره يه كي؟ فرموي: نارزوي خوته. همتا زور بيت خيري زياتره به ئي و تم: نوي؟ فرموي: نارزوي خوته تا زورتر بيت بو تو باشره، و خيزره، به ئي و تم: دوسو يه كي؟ فرموي: نارزوي خوته تا زورتر بيت بو تو باشره، و خيزره، به ئي و تم: منيش و تم: همرو دانيشتم دانيم بو سلاوات دان لمسر تو. فرموي: (إِذْنُ تَكْفِي هَمَّكَ وَيُغْفِرُ لَكَ ذَنْبَكَ) رواه الترمذي. واته: ئيتر بيزه مزاره نبيت و خوا له تاوانه كانت نموريت.

نایا هر كاتي باسي پيغمبر بكرت پيوسته سلاوات لمسري لي برزي؟

كومه لئك له زانايان به واجبيان دانوه كه هر كاتيكي نوي پيغمبر ﷺ هيترا سلاوات لمسري بدرت. لوانه: (طحاوي) و حوله يي، و به لگشيان نويه كه (ترمذي) گيوايه يي يوه به (حسن) ي

یادی خوا (الذکر)

داناوه له ثعبی هورده پروه که: پیغمبیر ﷺ فرمویتتی: (رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ، وَرَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ دَخَلَ عَلَيْهِ شَهْرُ رَمَضَانَ ثُمَّ انْسَلَخَ قَبْلَ أَنْ يُغْفَرَ لَهُ، وَرَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ أَدْرَكَ عِنْدَهُ أَبَوَاهُ الْكَبِيرَ فَلَمْ يَدْخُلْهُ الْجَنَّةَ). واته: نو پیواهی ناوی من نهیترت لای و سلاوات نادات لاسرم لوتی له زوی بدری، وه نو پیواهی پههزان دیت و دهوات کارتک ناکات له گوناهاه کانی بیوررت لوتی له زوی بدرت، وه نو پیواهی دایک و باوکی لای نو پیر نمین و نهونده خزمهتیا ناکات بیخمنه بههشتهوه لوتی له زوی بدرت.

وه به پهی حدیسه کی نهبوذر که پیغمبیر ﷺ فرمویتتی: (إِنَّ أَجَلَ النَّاسِ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ). واته: بهخیل ترین کس نوکسهیه که ناوی منی له لا نهیترت و سلاوات لاسر نادات. کومه لیکتی تر بو نهوه چوون که له کورتکدا یهک جار واجبه سلاوات بدرت لاسر پیغمبیر ﷺ کاتی ناوی هیتر، نیت لهو جاره به دوواوه واجب نیه؛ بهلکو پسمنده. به پهی حدیسه کی ثعبی هورده پروه که پیغمبیر ﷺ فرمویتتی: (مَا جَلَسَ قَوْمٌ مَجْلِسًا لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ فِيهِ وَلَمْ يُصَلُّوا عَلَيَّ تَبِيَّهُمْ، إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ تَرَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ، وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُمْ) رواه الترمذي وقال: حسن. واته: هیچ کومه لیک له کورتکدا دانمیشتون که یادی خوایان تیندا نه کرد پیر و سلاواتیا نهدابن لاسر پیغمبیره که یان نیلا له پوژی دوایدا به حسرت و کمو کوری بویان نهوسرت، جا خوا ناره زوی خزیتمی یا سزایان نهدات یا لیبان نهوسرت.

په سندی نویسی سلاوات و سلام همرکاتیک ناوه کی نوسرا:

زانایان سلاوات دانیا ن لاسر پیغمبیر ﷺ به پسمند داناوه همرچند ناوه کی نوسرا، بهلام فرموده ی راستی لاسر نه هاتوه که بو بهلگه هینانوه دهست بدات.

وه ختیبی به غدادی نه لیت: نوسراوی نیمام نه محدم بینوه رحمتی خوی لاسر بیت که زور ناوی پیغمبیری ﷺ نویسه به پتی نهوی سلاوات و سلامه که بنوسیت، نه لیت: بهلام پیم گهشتهوه که نو بدهم سلاواتی لاسر نه دا.

کۆ کرد نهوی سلاوات و سلام و بهسریه کوه :

نهوی ره حمتی خوی لاسر بیت و توبه تی: نه گبر کسیتک سلاواتی دا لاسر پیغمبیر ﷺ، با سلاوات و سلام بهیه کوه کۆ بکاتوه و به تنها به کتیا ن نه لیت، با نه لیت: (صلى الله عليه) و بس یا نه لیت: (عليه السلام) و بس، بهلکو بلیت: (صلى الله عليه وسلم).

سلاوات دان لیسر پیغمبران:

په‌سنده سلاوات دان لیسر پیغمبران و فرشته‌کان به سهره‌خو. به‌لام جگه له پیغمبران دروسته سلاواتیان لیسر بدرت به‌دوای ئواندا به‌پی‌ئی ئیجماعی رای زانایان. وه له پیتشوه باسی ئوه‌کرا که پیغمبر ﷺ ئه‌ی‌فرمور: (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ وَأَزْوَاجِهِ أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ... هتد) به‌لام که‌راهتی هه‌یه سهره‌خو سلاواتیان لیسر بدرت بۆ ئونه ناوترت: عمر (صلی الله علیه وسلم).

زاروی سلاوات دان لیسر پیغمبر ﷺ

موسلم له ئه‌بی مسعودی ئه‌نصاریه‌وه نه‌گپرتتوه که به‌شیری کوری سه‌عد ووتی: ئه‌ی نیررای خوا! خوا فرماغان پین ئه‌دات که سلاوات لیسر تو بده‌ین. چۆن سلاوات لیسر بده‌ین؟ ئه‌ئێ: پیغمبر ﷺ بئ ده‌نگ بوو هتا به‌ ئاواغان نه‌خواست ئه‌و قسه‌یه‌ی نه‌کرده‌یه، پاشان پیغمبر ﷺ فرموی: بلین: (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ) وه سلاویش هه‌روه‌ک ئه‌زانن وایه.

ئیبینوماجه له عبدالله ی کوری مسعوده‌وه خوا لێ‌ی رازی بیت، نه‌گپرتتوه فرمویه‌تی: نه‌گپرت سلاواتان دا لیسر پیغمبر ﷺ به‌ جوانترین شتیه‌ بیده‌ن ئیه‌ ناگاتان لێ‌ ئیه‌ له‌وانه‌یه‌ نیشانی بدرت. پێ‌یان ووت: فیرمان بکه‌ چۆن بیت. ووتی: بلین: (اللَّهُمَّ اجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَرَحْمَتِكَ وَبَرَكَاتِكَ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ، وَإِمَامِ الْمُتَقَدِّمِينَ وَخَاتَمِ النَّبِيِّينَ مُحَمَّدِ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ إِمَامِ الْخَيْرِ وَقَائِدِ الْخَيْرِ، وَرَسُولِ الرَّحْمَةِ. اللَّهُمَّ ابْعَثْهُ مَقَاماً يَغِيْبُهُ بِهِ الْأَوْلُونَ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَآلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَآلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ). واته: خواجه سوژ و به‌زه‌بیت و میهره‌بانیت و پیروزی برژتته به‌سهر سرداری پیغمبران و پیتشوه‌ی پیتش که‌وته‌کان و کۆتایی پیغمبران (محمد) بئنده و نیرراوت که پیتشوار سرکرده‌ی خیره، وه نیررای ره‌جمته. خواجه زیندوی بکه‌روه له پلمو پایه‌که‌یدا که پیغمبرانی تر ئاواتی بۆ بخوازن. خواجه میهره‌بانیت برژتته به‌سهر محمد و نالی محمد دا وه‌ک چۆن میهره‌بانیت رژاندوه به‌سهر ئیبراهیم و نالی ئیبراهیم دا، چونکه تو خواجه‌کی سوپاس کرارو هه‌میشه زیندوی، خواجه پیروزی بکه له محمد و نالی محمد وه‌ک چۆن پیروزی کردوه له ئیبراهیم و نالی ئیبراهیم، چونکه به‌راستی تو خواجه‌کی سوپاس کرارو هه‌میشه زیندوی.

ئوه‌ی که ده‌ریاره‌ی سه‌فر هاتوه

له ئه‌بو هوره‌یره‌وه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویه‌تی: (سَافِرُوا تَصَحُّوا وَاعْرُزُوا تَسْتَغْنُوا) رواه احمد، وصححه المناوي. واته: گه‌شت بکه‌ن ته‌ندروست ئه‌بن، وه غه‌زا بکه‌ن ده‌وله‌مهند ئه‌بن.

درچون بز شتیک که خوا پینی خویش بیت:

له نسی هوریره خوا لای رازی بیت هاتوره که پیغمبر ﷺ فرمودتی: (مَا مِنْ خَارِجٍ يَخْرُجُ مِنْ بَيْتِهِ إِلَّا بِبَابِهِ رَايَتَانِ: رَايَةٌ بِيَدِ مَلِكٍ، وَرَايَةٌ بِيَدِ شَيْطَانٍ، فَإِنْ خَرَجَ لِمَا يُحِبُّ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - اتَّبَعَهُ الْمَلِكُ بِرَايَتِهِ، فَلَمْ يَزَلْ تَحْتَ رَايَةِ الْمَلِكِ، حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى بَيْتِهِ، وَإِنْ خَرَجَ لِمَا يُسَخِطُ اللَّهُ اتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ بِرَايَتِهِ، فَلَمْ يَزَلْ تَحْتَ رَايَةِ الشَّيْطَانِ، حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى بَيْتِهِ) رواه أحمد والطبراني، وسنده جيد. واته: هیچ کسیتک نیه له ماژ درچیت نیلا له بردهم درگی مالهدیدا دوو نالا هیده: یه کیتکیان به دهستی فریشته کوره، نوری تریان به دهستی شهیتانوره. جا نهدگر بز شتیک درچوو که خوای گوره پینی خویش بوو نموره فریشته که به نالا کیموره شوینی نه کویت، نیت لوزیر نالای نموره فریشته ییدا نسیت همتا نهدگر پیموره مالوره، به لام نهدگر بز شتیک هاتوره در که خوا لای ناخویش بیت، نموره شهیتان که به نالا کیموره شوینی نه کویت، نیت هر له ژیر نالای شهیتاندا نسیت همتا نهدگر پیموره مالوره.

راویژ کردن و داوای خیر کردن (استخارة) له خوا پیش هاتنهدر له ماژ

پیوسته لیسر نموکسهی بتمهای سفرتک نسیت که راویژی کسانسی ژیرو پیاو چاکان بکات پیش نموری درچیت بز سفره کوی، به پینی فرمودهی خوای گوره: ﴿وَسَأَوْرَهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ (آل عمران/۱۵۹). واته: له کاروباره کاندرا راویژیان پین بکه.

هدره ها - لهباری وه صفی موسلمانانوره - فرمودتی: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾ (الشوری/۳۸)

واته: کاروباره کانیان له نیتوان یه کتردا به پرس و رای یه کتره.

قتاده روتویمتی: کومل نیه راویژ له ناریاندا هسیت ومبستیان بوو راویژه رهزامندی خوای گوره بیت، نیلا بهرو باشتین کار هیدایمت نهدرتن.

هدره ها نسین نموکسه داوای خیر بکات له خوا. لای نیمامی نهدمد هاتوره، له سعیدی کوری نسی وه ققاصوره خوا لای رازی بیت که پیغمبر ﷺ فرمودتی: (مِنْ سَعَادَةِ ابْنِ آدَمَ اسْتِخَارَةُ اللَّهِ، وَمِنْ سَعَادَةِ ابْنِ آدَمَ رِضَاهُ بِمَا قَضَى اللَّهُ، وَمِنْ شَقْوَةِ ابْنِ آدَمَ تَرْكُهُ اسْتِخَارَةَ اللَّهِ، وَمِنْ شَقْوَةِ ابْنِ آدَمَ سَخَطُهُ بِمَا قَضَى اللَّهُ). واته: له به ختموری ناده میزاده داوای خیر کردن له خوا، وه له به ختموری ناده میزاده راوی بونی به قزای خوا، وه له نه گبتهی ناده میزاده از هینان له داوای خیر کردن له خوا، وه له نه گبتهی ناده میزاده راوی نمبونی به قزای خوا.

نبنو تهیمی ره روتویمتی: کسیتک پهشیمان نمبوتوره که داوای خیری له خوا کردیت و راویژی به بنده کانی خوا کرده.

شیتوازی (استخاره) :

تبعی نموکسه له پینشدا دوو رکات نوژی بکات بهلام نوژی فرمز نعییت. با نمو دوو رکاته له سونمنته راتیبه کانیش بیئت، یا نوژی سلاری مزگموت (تحیه المسجد) بیئت، له همراکتیکدا شو بیئت یان ریژ بیئت. جا دواى خویندنی سورتهى فاتیحه به ناره زوی خوى چی نه خوینتی له قورئان بیخوینتی، پاشان سوپاس و ستایشی خوا بکات و سلوات بدات لسمر پیغمبر ﷺ، پاشان نمو پارانهویهی که بوخاری نیگیترتیموه بیاریتیموه. له حمدیسی جابیر خوا لی ری رازی بیئت که ووتیمتی: پیغمبر ﷺ فیری (استخاره) ی نه کردین له هممو کاره کائماندا وه ک چون سورتهتیک له قورئانی فیر نه کردین و نمو فرممو: نه گمر کسینکتان ویستی کارتیک به چی بهینیت با دوو رکات نوژی بکات بهلام نوژی فرمز نعییت، پاشان بلیت: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَعِينُكَ بِعِلْمِكَ، وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلَامُ الْغُيُوبِ. اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي - أَوْ قَالَ: عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ - فَاقْدُرْهُ لِي، وَيَسِّرْهُ لِي، ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ؛ وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي، - أَوْ قَالَ: عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ - فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ، وَاقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ، ثُمَّ أَرْضِنِي بِهِ). واته: خویبه بهوی زانستی خوت داواى خیرت لی نه کم وه بهوی هیتر توانایستوه خوت داواى هیتر و توانات لی نه کم، وه له فمز و گمورهی خوت داوات لی نه کم، چونکه تو به توانایت و من بین توانا، وه تو تمزانیت و من نازام، وه تو زانیاریت زوره به نادیاره کان، خویبه نه گمر تمزانیت نم کارم^(۱) خیری تیدایه بو ناین و ژبان و پاشمورژم - یان بو نیستام و لممودام - نموه بوم رنک بخت و بوم ناسان بکیت. و پاشان لیم پیورز بکیت. وه نه گمر تمزانیت که نم کارم شمعی تیدایه بو ناین و ژبانم و پاشمورژم - یان نیستام و لممودام - نموه لام بده لسمری و نموکارهش لسمر من لابه، وه خیرتکی ترم بو رنک بخت له همر شویتیک بیئت پاشان رازیم بکه نمو خیره). جابیر نه فرموی: جا پیوستی به کمی ناوتهبات که ووتی: (اللهم إن كان هذا الأمر).

وه دواى سورتهى فاتیحه خویندنی سورتهتیکى تایبتمتی به صحیحی نهاتوه بو نمو پارانهویه، وه ک چون شتیکی صحیح نهاتوه بو پسمندی دوباره کردنموی^(۲).

(۱) لیتره دا ناوی پیوستی به کمی ثبات.

(۲) شوکانی ووتیمتی: له حمدیسه کدا که نه فرمویت (فی الامور کلها) به لگهیه لسمر گشتیتی، وه ناده میزاد ناییت هیچ کارتیک به کم بزانیت بچوک بیئت یان گموره، بتایبتمتی نه گمر شته که بچوک بو گوئی نهداتی و واز له داواى خیر کردن بهینیت بو، چونکه زور کاری و نعییت نه گمر بکرت یا واز له کردنی بهینیت نه گمر زانیتکی

نوعی روتوبیتی: پیوسته دوای نمو پارانهویه دلی لسمر چی دلتیا بوو نموه بکات و ناییت لسمر دلتیاییه کمی پیش نیستیخاره که کار بکات، بلکه پیوسته لسمر نمو کسه واز له هلبژاردنی خوی بهیئیت نه گینا نه گمر وا نهییت نموه داوای خیری نه کرده له خوا، وه نمو داوا کردندا راست ناکات و لهویدا راست ناکات که خوی له توانا و زاین بمری کرده و سابتی کردون بو خوا، چونکه نه گمر نمو قسهییدا راست بکات نهییت تموار خوی له هوول و تهقلا داپریت وه همروها له هلبژاردنی خوی.

پسهندییتمی سفر له رۆژانی پینج شه مهدا:

بوخاری نه گپرتنموه که پیغمبر ﷺ کم ری نه کموت نه گمر بیویستایه سفر بکات له رۆژانی پینج شه ماندا سفری نه کردایه.

پسهندییتمی نوژن کردن پیش دهرچون:

له (مطعم) ی کوری میقداموه خوا لی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (مَا خَلْفَ أَخَذَ عِنْدَ أَهْلِ أَفْضَلٍ مِنْ رَكْمَتَيْنِ يَرْكَعُهُمَا عِنْدَهُمْ حِينَ يُرِيدُ سَفْرًا) رواه الطبرانی وابن عساکر وسنده معضل، او مرسل. واته: کس له کردنی دوو رکات نوژن چاکتر بهجی ناهیئیت لغار کس و کاریدا، کاتی بیویت سفر تک بکات^(۱).

پسهندییتمی هاوپی پیدا کردن بو سفر:

۱- نه محمد نه گپرتنموه له نیبو عومروه خوا لی زبان رازی بیت فرمویتمی: پیغمبر ﷺ به تمنهایی سفر کردن و به تنها مانوهی شوی قدهغه کرده.

۲- له عمری کوری شوعدیموه له بارکییموه له بایرهیموه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (الرَّكِبُ شَيْطَانٌ، وَالرَّكِبَانِ شَيْطَانَانِ، وَالثَّلَاثَةُ رَكْبٌ). واته: سوار تک به تنها بجیته سفریموه یهک شهیانه، و دو سوار دوو شهیانه، و سی سوار کومهله سوارن.

پسهندی مال ناوایی کردن له کس و کار و خزمان و داوای دوعا کردن لییان و دوعا کردنی خوشی

بزیان:

۱- نیبوسونی و نه محمد گپراویانهتموه له نمو هویرهیموه که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (مَنْ أَرَادَ أَنْ يُسَافِرَ فَلْيَقُلْ لِمَنْ يُخَلِّفُ: أَسْتَوْدِعُكُمْ اللَّهُ الَّذِي لَا تَضِيعُ وَدَائِعُهُ)^(۲). واته: هرکس سفر بکات با

گمروه به داوایه، هریموه پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (لِيسْأَلْ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ حَتَّى شِمَعَ نَعْلِهِ). هتا بو پتی نعلته کانیشتان داوا له خوا بکن.

(۱) نم حدیسه لاوازه.

(۲) نم حدیسه نیسناده کمی حسنه (آلبانی).

بعوکسانمی بهجریان تهیلت بلن: نعتان سپترم بهو خویمی که سپاردهی لای نو هیچی لی نایمت و لغناو ناچن.

۲- نه محمد له عومروه خوا لی بی رازی بیت نه گیتتهوه که پیغمبر ﷺ فرموی: (إِنَّ اللَّهَ إِذَا اسْتَدْعَى شَيْئًا حَفِظَهُ) (۱). واته: بهراستی خوا هرچی پی بسپردرت نهی پارترت.

۳- نه گیتتهوه له نهبوهوره پروه که پیغمبر ﷺ فرموی: (إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ سَفْرًا فَلْيُودِعْ إِخْوَانَهُ، فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى جَاعِلٌ فِي دُعَائِهِمْ خَيْرًا). واته: نه گهر که سینکتان وستی سهفرتک بکات با مال ناوی له براگانی بکات، چونکه خوی گوره له دعای نموندا خیری داناره.

۴- سونتهه بز کهس وکار و هاروتکانی و نموانمی خواحافیزی لی نه کمن که بیارتتهوه بز موسافیر بهم دعویانه:

سالم ووتویتی: نیبنوعومر خوا لی زیان بیت نه گهر که سیک بیوستایه سهفرت بکات پیزی نه فرمو: وره پیتشهوه با مال ناویت لی بکم وهک چون پیغمبر ﷺ مال ناوی له نیمه نه کرد، نیجا نهی فرمو: (أَسْتَدْعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ). واته: ناین و سپارده کانت و کوتایی کاره کانت به خوا نه سپترم.

له ریوایتیکی تردا هاتوه: پیغمبر ﷺ نه گهر مال ناوی له پیارتک بگردایه دهستی نه گرت و دهستی بهر نه ندا هتا پیاره که دهستی پیغمبری ﷺ بهرنه دایه، وه بهو شیوهیمی سهروه مال ناوی لی نه کرد) (ترمذی) ووتویتی نم فرمودهیه حسن و صدحیحه.

۵- له نه نسوه هاتوه فرمویتی: پیارتک هاته لای پیغمبر ﷺ ووتی: نهی نیرای خوا نموی سهفر بکم توتشی رتگام بهری. پیغمبر ﷺ فرموی: (زُودَكَ اللَّهُ التَّقْوَى) واته: خوا توتشوی له خوا ترساندنت بز بیچیتتهوه.

کابرا ووتی: له زیاتر، فرموی: (وَعَفَرَ ذَنْبَكَ) وهله گوناهاه کانیشت بیورت. کابرا ووتی: لهوش زیارت فرموی: (وَسَّرَ لَكَ الْخَيْرَ حَيْثُمَا كُنْتَ) خوا کارت بز ناسان بکات له هر کوی بیت. (ترمذی) ووتویتی: فرمودهیه کی (حسن)ه.

۶- له نهبوهوره پروه هاتوه فرمویتی: پیارتک ووتی: نهی نیرای خوا نموی سهفر بکم ناموزگارم بکه فرموی: (عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ، وَالتَّكْبِيرِ عَلَى كُلِّ شَرِّ، فَلَمَّا وَلَّى الرَّجُلُ قَالَ: اللَّهُمَّ اطْوِ لَهُ الْبُعْدَ وَهَوِّنْ عَلَيْهِ السَّفَرَ) قال الترمذی: حدیث حسن. واته: ناموزگارت نه کم له خوا بترسه

(۱) حدیث صحیح الإسناد عند احمد. ورواه ابن حبان من طرق آخری بسند صحیح أيضاً (البانی)

و که گه‌بشیتته سر هر شونتیکى بمرز (الله أكبر) بکه. نهلّیت: کاتى کابرا پشتى هه‌لکرد فرموى: خوايه دورى بۆ نزيك بکمرهه و سه‌فهره‌کمی بۆ ناسان بکه.

داواى دوعا کردن له موسافیر له شونتى پيروزدا:

عمر خوا لى پى پازى بيت فرمويتمى: داوام له پينغمبهر ﷺ کرد ريم بدات بچم بۆ عمره، جا پى دام و فرموى: (لا تَسْنَأْ يَا أُخِيَّ مِنْ دُعَائِكَ). واته: براکم له بيرمان نه‌کمی له دوعاکانتا.

عومر ده‌فرمويتم: نمو روشيه له همورو دنيا لام خوشتر بور. نمبودادو (ترمذى) گيتراويانهموره (ترمذى) ووتويتمى: فرموده‌ويه‌کى حسن و صحيحه.

دوعاگانى سه‌فهر

پسه‌نده بۆ موسافير - کاتى له مال دهرچوو- بلّيت: (بِسْمِ اللَّهِ، تَرَكَلْتُ عَلَى اللَّهِ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أَضَلَّ، أَوْ أَزِلَّ أَوْ أَزِلَّ، أَوْ أَظْلَمَ أَوْ أَظْلَمَ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ). واتاکى له پيشموره رون کراوتهموره.

پاشان يه‌کى له‌دوعايانمى که له پينغمبهرهه ﷺ سابت بووه و پى خۆشه هه‌لبژيرى و بيلى: وا هه‌ندى له‌وانه ديتينهموره.

۱- له نيبنو عبباسوه خوا لى‌يمان پازى بيت هاتوه فرمويتمى: نه‌گهر پينغمبهر ﷺ بيويستايه سه‌فهرتك بکات نى فرموى: (اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ الضَّنْبَةِ فِي السَّفَرِ، وَالْكَآبَةِ فِي الْمُنْقَلَبِ، اللَّهُمَّ اطْوِ لَنَا الْأَرْضَ، وَهَوِّنْ عَلَيْنَا السَّفَرَ). واته: خوايه تو هاره‌لى له‌سه‌فهدا و جى نشينى له‌ناوکس و کاردا، خوايه من پنا نه‌گرم به‌تۆ له هارپى بن که‌لک و پيژاره‌يى گه‌رانهموره، خوايه زه‌يمان بۆ نزيك بکمرهه و سه‌فهره‌که‌مان له‌سر ناسان بکه.

وه کاتى نه‌گه‌رايمه نى فرموى: (أَيُّونَ تَأْتِيُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ). وه کاتى نه‌گه‌بشته ماله وه نه‌يفرموى: (تَوْباً تَوْباً لِرَبِّنَا أَوْباً، لَا يَقَادِرُ عَلَيْنَا حَوْباً) رواه احمد والطبراني والبخاري بسند رجاله رجال الصحيح. واته: پشيمانين له گوناچه‌کاتمان و نه‌گه‌رتينهموره بۆلاى په‌روه‌دگارمان به‌شيوه‌يك تاوانمان له‌سر نه‌ميتين.

۲- له عبدالله ي کورى سورجوسوه هاتوه فرمويتمى: پينغمبهر ﷺ نه‌گهر بچوايه بۆ سه‌فهر نى فرموى: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ رَعَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ، وَالْحَوْرِ بَعْدَ الْكُورِ، وَدَعْوَةِ الْمَظْلُومِ، وَسُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ). واته: خوايه پنا نه‌گرم به‌تۆ له گرانى و ناخۆشى سه‌فهر و پيژاره‌يى گه‌رانهموره، وه پنا نه‌گرم به‌تۆ له‌سر لى شيوان دواى پينمايى، وه له دوعاى ستم لى کراو، وه له شيوه‌يى ناشرين له مال و کس و کاردا.

وه كاتيك نهگرایموره همر بهوشیوهی ده فرموروی: بهلام پینچوانهی ده کردهه واته ووشهی (اهل)ی
لسره تادا دهوت: (فی الأهل والمال) رواه احمد ومسلم.

نغوی موسافیر نهیلت له کاتی سواربوندا:

له عهلی کوری ره بیعهوه هاتوره فرمویته: عهلم بینیهه ولتاغیان بز هیناوه کاتی پینی خسته
ناوزه نهگه کوه فرموی: (بسم الله) - بهناری خوا - کاتی چوره سر پشتی وتی: (الحمد لله) ﴿سُبْحَانَ
الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ ﴿وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾ (زخرف/۱۳-۱۴)، واته:
سویاس و ستایش بز خوا، پاک و بینگوره نغو خوابی که نعمانی بز نیمه رام کرده وه نیمه توانای
نوه مان نمبو، وه بهراستی نیمه دوی مردن بزای پروردگارمان ته گه پینموره، پاشان سن جار (الحمد لله)
ی کرد و سن جار (الله اکبر) ی کرد، نینجا فرموی: (سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، قَدْ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ
لِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ). واته: پاک و بینگوری بز تو خوابی، هیچ خوابی که نیه شایسته
پیرستن بیت به حلق جگه له تو، بهراستی من ستمم له خوم کرده لیم خوش ببه، چونکه بهراستی کس
نیه له گونا هکان خوش بیت جگه له تو!

نه تی: له پاشاندا پین کمنی، پیم وت: بزچی پین نه کنیت نهی نیمیری باهرداران؟ فرموی: من چیم
کرد پینغمبیرم ﷺ بینیهه کردویته، پاشان پین کمنی. منیش پیم وت: بزچی پین نه کنیت نهی
نیروای خوا؟ فرموی: خوا سهیزی دئ له بنده کمی که بلیت: خوابی لیم ببوره. وه نه فرمویته: نغو
بنده یم نه زانیت که له من زیتر کس له گونا خوش ناییت. نه حمدهو نینوحیببان و حاکم گپراویانه توره
وه حاکم وتویته: نغو فرموده به صحیحه لسر مرجی موسلم.

له نغدی بهوه هاتوره وتویته: نینبو عومر پینی راگه یاندم فرموی: پینغمبیر ﷺ کاتی سوار
وشره کمی نغو بز سه فر سن جار نهی فرموی: (الله اکبر) پاشان نهی فرموی: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ
لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ ﴿وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ
وَالتَّقْوَىٰ، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَىٰ، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرِنَا هَذَا وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي
السَّفَرِ، وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ، وَسُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ
وَالْمَالِ أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَمُسْلِمٌ. وه کاتی نه گرایموره نوانی نغو و نغمشی بز زیاد نه کرد: (آيُونَ، تَاتِبُونَ،
عَابِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَمُسْلِمٌ.

موسافیر کاتنی شموی بسمرداهات چی بلیت:

له نیبنو عومرهوه خوا لی‌یان رازی بیت هاتوه فرمویتتی: پیغمبر ﷺ نه‌گهر سه‌فهرتک یا غزایه‌کی بگردایه و شموی بسمردا بهاتایه نه‌فهرموو: (يَا اَرْضُ! رَبِّي وَرَبُّكَ اللهُ، اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّكَ وَشَرِّ مَا فِيكَ وَشَرِّ مَا خَلَقَ فِيكَ، وَشَرِّ مَا دَبَّ عَلَيْكَ، اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّ كُلِّ اَسَدٍ اَسْوَدٍ، وَحَيَّةٍ وَعَقْرَبٍ، وَمِنْ شَرِّ سَاكِنِ الْبَلَدِ، وَمِنْ شَرِّ وَالِدٍ وَمَا وَلَدَ) رواه أحمد وأبو داود. واته: نه‌ی زهوی! په‌روه‌د‌گاری من و په‌روه‌د‌گاری تو خوییه، په‌نا نه‌گرم به‌ خوا له‌شموی توو له‌شموی نه‌وی له‌سمرته و شموی نه‌وی تی‌اتدا دروست کراوه له‌ شموی نه‌وی بسمردا پ‌زیشتوه، وه په‌نا نه‌گرم به‌خوا له‌ شموی شیرو نه‌زده‌ها و له‌شموی مار و دوپشک، وه له‌ شموی نه‌وانی له‌ شاراندا نیشته‌جین وه له‌شموی باوک و له‌ دایک بو‌وان.

موسافیر کاتنی له‌ شونیتکدا لای‌دا چی بلیت:

له‌ خولمی کچی حه‌کیمی سه‌لمی‌یه‌وه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتتی: (مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا ثُمَّ قَالَ: اَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التّٰمَّاتِ كُلّٰهَا مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ حَتّٰى يَرْتَحِلَ مِنْ مَنْزِلِهِ ذٰلِكَ) رواه الجماعة إلا البخاري وأبو داود. واته: همرکس له‌ شونیتکدا لای‌ داو پاشان وتتی: په‌نا نه‌گرم به‌ همموو روشه‌ تهاوه‌کانی خوا له‌شموی همموو دروست کراوتک که دروستی کردوه، هیچ شتیک له‌و شونیتکدا زبانی پی‌ ناگه‌ینیت همتا له‌وی نه‌روا.

موسافیر کاتنی هات بفره‌و شاریک یان جی‌گایک و ویستی بیچته‌ ناری چی بلیت

له‌ (عطاء) ی کوری نه‌بی مه‌روانه‌وه له‌ باوک‌یه‌وه هاتوه وتوتیتتی: که‌عب سو‌تندی خوارد به‌و زاتمی ده‌رای بی‌ موسا دو‌وبه‌ش کرد، که‌ صوه‌یب ب‌وی گ‌ت‌راوه‌توره فرمویتتی: پیغمبر ﷺ دئ‌یه‌کی نه‌بینیوه و ویستیتتی بیچته‌ ناری نه‌ی فرمویتتی: (اللّٰهُمَّ رَبَّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعِ وَمَا اَظْلَمْنَ، وَرَبَّ الْاَرْضَيْنِ السَّبْعِ وَمَا اَقْلَمْنَ، وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا اَضْلَمْنَ، وَرَبَّ الرِّيَّاحِ وَمَا ذَرَيْنِ، اَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ وَخَيْرِ اَهْلِهَا وَخَيْرِ مَا فِيهَا، وَتَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ اَهْلِهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا). رواه النسائي وابن حبان، والحاكم وصحاح. واته: خوییه په‌روه‌د‌گاری حموت ناسمانو نه‌وانی سی‌به‌ریان کردوه بسمرداندا، وه په‌روه‌د‌گاری حموت زهوی و نه‌وانی به‌سرمه‌وه نه‌ژین، وه په‌روه‌د‌گاری شه‌تانه‌کان و نه‌وانی گو‌م‌ریان کردون، وه په‌روه‌د‌گاری په‌شباکان و نه‌وی بل‌وریان کرد‌ت‌ه‌وه، داوای خیری نم‌ گونده‌و خیری دانیش‌توانی و نه‌وی تی‌یدایه‌ لیت نه‌کم. وه په‌نا نه‌گرم به‌تو له‌ شموی نم‌ گونده‌و شموی دانیش‌توانی و شموی نه‌وی تی‌یدایه‌.

له‌ نیبنو عومرهوه خوا لی‌یان رازی بیت هاتوه فرمویتتی: کاتنی تیمه سه‌فرمان نه‌کرد له‌گهل پیغمبر ﷺ نه‌گهر گوند‌کی بی‌نیایه و بی‌وستایه بیچته‌ ناری نه‌ی فرموو: (اللّٰهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهَا -ثلاث مرات- اللّٰهُمَّ ارزُقْنَا جَنَّاها، وَحَبِّبْنَا اِلَى اَهْلِها، وَحَبِّبْ صَالِحِي اَهْلِها اِلَيْنَا) رواه الطبراني في الأوسط بسند جيد. واته: خوییه! چونه‌ناو نم‌ گونده‌مان لی‌ پی‌د‌ز بکه، سی‌ جار وای نه‌فهرموو، پاشان

تیهفرموو: خواجه بهربومی نهم گوندهمان پین ببهخسه، وه خۆشهویرستمان بکه لای دانیشتونانی، و پیاوچاگانیمان لا خۆشهویرست بکه.

له عانیشموه خوا لی ری رازی بیت هاتوره فرمویتتی: **بیتغمبیر** عَلَيْهِ السَّلَامُ کاتیک له سهفریئکدا نهچوو بوسر جینگایه کداو بیوستایه بهیته نمو شوئنموه تیهفرموو: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ وَخَيْرِ مَا جَمَعْتَ فِيهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا جَمَعْتَ فِيهَا؛ اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا جَنَاهَا وَأَعِزَّنَا مِنْ رَبَّاهَا، وَحَبِّبْنَا إِلَى أَهْلِهَا، وَحَبِّبْ صَالِحِي أَهْلِهَا إِلَيْنَا) رواه ابن السني. واته: خواجه دارای خیری نهم شوئنت لی تهکم و خیری نهمی تیئیدا کۆت کردۆتوه، وه پدنا نهگرم به تۆ له شهری نهم شوئنو شهری نهمی تیئیدا کۆت کردۆتوه، وه لای دانیشتونانی خۆشهویرستمان بکو پیاو چاگانیشی خۆشهویرست بکه له لامان.

نهمی که موسافیر نهیلئت له کاتی پارشیئودا:

له نهبوهوره پیره هاتوره که **بیتغمبیر** عَلَيْهِ السَّلَامُ نهگرم بچوایته سهفرو بگهیشتاوته کاتی پارشیئو تیهفرموو: (سَمِعَ سَامِعٌ بِحَمْدِ اللَّهِ وَحُسْنِ بِلَاتِهِ عَلَيْنَا، رَبَّنَا صَاحِبِنَا وَأَفْضَلِ عَلَيْنَا، عَانِدًا بِاللَّهِ مِنْ النَّارِ) رواه مسلم. واته: شایهتیک شایهتی نهدا بهوی که سوپاس گوزاری خوامان کرد لوسر نهمی نیعمته کانی رۆاندوه بهسرمانا، نهمی پورهردگار هاره لمان به نهم سهفره دار چاکمان بهسره دارا برۆئنه، خواجه له ناگر بمان پارۆزه.

نهمی که موسافیر نهیلئت کاتی گهیشته شوئنیکی بهرز یا نزم بۆه بۆ دۆلێک، یا کاتی گهراپوه:

۱- بوخاری له جابیرهوه نهگیرتتوه فرمویتتی: نهمه کاتی له سهفهی حج و عومره دا نهگهیشتینه بهرزاییهک (الله اکبر) مان نهکرد، وه که بگهیشتینایه شوئنیکی نزم (سبحان الله) مان نهکرد.

۲- بوخاری له ئیبنو عومرهوه نهگیرتتوه خوا لی زیان رازی بیت که **بیتغمبیر** عَلَيْهِ السَّلَامُ کاتی نهگهراپوه له حج و عومره (ومن ابزائم روتی غمزش) نهگرم بگهیشتینایه بهرزاییهک یا شوئنیکی سهخت سی جار (الله اکبر) ی نهکرد و نهمفرموو: (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، أَيُّونَ تَائِبُونَ، عَابِدُونَ، سَاجِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، صَدَقَ اللَّهُ وَعْدُهُ، وَنَصَرَ عَبْدُهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ).

نهمی موسافیر نهیلئت له کاتی سواری کهشتیدا :

۱- ئیبنوسوننی له حوسهینی کوپی عهلی بهوه نهگیرتتوه خوا لی زیان رازی بیت که **بیتغمبیر** عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمویتتی: (أَمَانَ أُمَّتِي مِنَ الْغَرَقِ- إِذَا رَكِبُوا- أَنْ يَقُولُوا: ﴿بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِبَهَا وَمُرْسَنَهَا﴾ إِنَّ رَبِّي لَعَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿هود/ ۴۳﴾. واته: نهمانی نهمهته که له نقوم بوون کاتی سواری کهشتی بوون خوئندنی

ثم نایتهیه ﴿بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِبَهَا وَمُرْسِنَهَا إِنَّ رَبِّي لَعَفُورٌ رَحِيمٌ﴾. واته: بناوی خوا بسمر ناردا پروات و بناوی خوا لهنگر بگرتت، چونکه پرهردگارم لیخوش بوو بهبزه بییه.
همروها ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (زمر/۶۷). واته: - نوو موشریکانه - نوو جزری شیاره به خواوه خویان نهناسیوه، لهحالتیکدا همموو زهوی له رۆژی دوایدا بهدهست نهوو ناسمانهکان پیچراوهی دهستی راستی نهون (وه همروددهستی پرهردگار راستن)، پاک و بمرز و بمریه لهوی که دهیکنه هاربهشی.

سورابونی کشتی لهکاتی شپزل و تیکچونی دهریادا

دورست نیه کس بجیتته ناو دهریاهه کاتی شپزل و تیک چوونی.

به پیی حمدیسی نبی عمیرانی جونی که فرمویته: هندی له یارهکانی پیغمبر ﷺ بویان گتیراموه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (مَنْ بَاتَ فَوْقَ بَيْتِ لَيْسَ لَهُ إِجَارٌ فَوْقَ فَمَاتَ، فَقَدْ بَرَّتْ مِنْهُ الذَّمَّةُ، وَمَنْ رَكِبَ الْبَحْرَ عِنْدَ ارْتِجَاجِهِ فَمَاتَ، فَقَدْ بَرَّتْ مِنْهُ الذَّمَّةُ) رواه أحمد بسند صحیح. واته: هرکس لهسر بانیک خوت و ستاره و شتیکی وای نهوو رتکه له کهوتنه خواروه بگری، وه کهوته خواروه و مرد نهوه مافی به گردنی کسموه نییهوه، وه هرکس سواری دهریا بوو کاتی تیک چوونی و مرد نهوه مافی به گردنی کسموه نییهوه.

حج

خوای گموره نه فرموی: ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿۱۲۵﴾
 فِيهِ وَايَاتٌ بَيِّنَاتٌ مِّمَّا فَرَغَ اللَّهُ مِنْهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۱۲۶﴾ وَمِنَ الذِّكْرِ الَّذِي عَلَّمَ رَبُّ إِبْرَاهِيمَ كُلَّ شَيْءٍ حَسْبًا إِنَّهُ كَانَتْ سَمْعًا وَبَصَرًا وَخَوَارِجًا يُخْرِجُهَا وَيَسِّرُهَا بِاللَّيْلِ وَيَجْعَلُهَا نَارًا لِّلنَّاسِ حَرًّا ﴿۱۲۷﴾ وَتِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ الَّتِي نُنزِّلُهَا عَلَيْكَ لَعَلَّ لَئِنِ انشَاءتَ فِيهَا آيَاتًا يَكْفُرُ بِهَا الْكَافِرُونَ ﴿۱۲۸﴾
 که بز خه لک دانراوه نو خانیه که له مه ککویه پیروزه، وه هوی رنمای جیهانیانه، لو شوتنهدا
 نیشانهی رون و ناشکرای خودای تیدایه، نیریش شوتنی وه ستانی نیبراهیم (علیه السلام)، وه هرکس
 بچیتته ناری له نهمن و ناسایشدا نمیتت، وه خوا له سر خه لک دایناوه چورن بز نو خانیه بز حج
 هرکس که له توانایدا هدیتت، وه هرکس بارهوی بهو نمیتت و کافر بیتت، بهراستی خوای گموره
 دولت مندو بر نیازه له جیهانیان.

پیناسی حج:

حج چورن بز مه ککویه به مبهستی به جیهانی عیبادهتی (توواف) سورانهوه به دوری که عبه، و
 (سعی)، و عمره فو هموو کردهوو عیباده ته کانی تری حج، بز وه لام دانوو به جیهانی فرمانی
 خواو هولدان بز ره زامنندی نو.

حج یه کیکه له پینج پایه کانی نیسلام و فریزیکه لو فریزانهی که له نایندا به پیوست و به واجب
 زانراوه.

جا هرکس نینکاری پیوست بوونی بکات نوه کافر نمیتت و هدانه گهرتتوه له نیسلام.
 نووی جومهوری زانایان هدلیان بژاردوه نوویه که حج سالی شمش کچی واجب بووه، چونکه لو
 باروه نایتهتی: ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ (البقره/۱۹۶) هاتوته خواروه. واته: حج و عمره به
 توواری بز خوا جی به جی بکن.

وه نو واجب بونهش دامزراوه لسه نووی که مبهست له توو کردن دست پی کردنی فریز بیتت.
 وه نووی پشت گیری نوه نکات قیرانتهی عهلقه مسروق و نیبراهیمی نه خعییه که (وَأَتِمُّوا) یان
 به (وَأَقِمُوا) خوتندرتتوه، (طبرانی) به سنمدیکی صحیح ریوایتی کردهوه.
 به لام نیسوقهیم نهمی به بههیز دانوا که فریز بوونی حج له سالی نزیه یان دههمی کچی بووه.

فزلو گورویی حج:

ياسا دانبری نیسلام ززر هانی داره بز بهجی هیتانی فریزی حج، نورهش هندیك لموی لمباروه هاتوه.

نموی هاتوه که حج چاکترینی کرده کانه:

له نمبوهوره پروه هاتوه فرمویتمی: پرسیارکرا له پیغمبر ﷺ که کام کرده چاکترینه؟ فرموی: (إِيمَانٌ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ). واته: باور هیتان به خواو پیغمبر، ووتیان: دوی نو چی تر؟ فرموی: (ثُمَّ جِهَادٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ). واته: پاشان جیهاد کردن له رنگی خواو، ووتیان: له پاشاندا چی؟ فرموی: (ثُمَّ حَجٌّ مَبْرُورٌ) واته: له پاشاندا حجیکی وهرگیراو، حجی مبروریش نموحجده که گوناھی تیکمل نهیتت. حسن نهیتت: حجی مبرور نمویه نمو کسه که گرایوه بن مهیل بن له دنیاو روی له ریزی دوی بیت و ره غبنتی بوی هبیت.

نهگترینوه به مرفوعی به سندیکی حسن که: حجی مبرور خواردن دانه بههزاران و قسه نمر و نیانه.

نموی هاتوه که حج جیهاده:

۱- له حسنی کوری عملیوه خوا لیزان رازی بیت هاتوه که پیارتک هاته لای پیغمبر ﷺ پیوت: من پیارتکی ترسنوک و لاوازم، پیغمبر ﷺ فرموی: (هَلُمَّ إِلَى جِهَادٍ لَشَوْكَةٍ فِيهِ: الْحَجُّ) رواه عبدالرزاق و الطبرانی ورواته ثقات. واته: دهبجو بز جیهادیک که سهختی و نازاری تیا نمب نورهش: حجده. ۲- له نمبوهوره پروه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (جِهَادُ الْكَبِيرِ، وَالضَّعِيفِ، وَالْمَرَأَةِ: الْحَجُّ) رواه النسائي باسناد حسن. واته: جیهادی پیر و لاوازو نافرتهان حجده.

۳- له عائشموه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که - به پیغمبری ﷺ ووتوه: نمی نیراوی خوا وک نهزانی جیهاد چاکترین خوا پرستیه، نمی بز نیمش جیهاد نهکین؟ فرموی: (لَكِنَّ أَفْضَلَ الْجِهَادِ: حَجٌّ مَبْرُورٌ) رواه البخاري و مسلم. واته: بز نیتوه نافرتهان چاکترین جیهاد حجی مبروره.

۴- دیسانموه بوخاری و موسلم له عائشموه نهگترینوه که فرمویتمی: ووتم: نمی نیراوی خوا! نایا نیمی نافرتهان جیهاد و غمزان له گه لدا نهکین؟ فرموی: (لَكِنَّ أَحْسَنَ الْجِهَادِ وَأَجْمَلَهُ: الْحَجُّ، حَجٌّ مَبْرُورٌ). واته: بز نیتوه نافرتهان چاکترین و جوانترین جیهاد: حجده حجیکی مبرور.

عائشه فرمویتمی: لمو کاتوه نمرم له پیغمبر ﷺ بیستوه وازم له حج کردن نهیتناوه

نوعی هاتوه دهریاری نوعی که حج گوناوا لائبات:

۱- له نمبوهوره پرپوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (مَنْ حَجَّ فَلَمْ يَرُقْثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمٍ وُلِدَتْهُ أُمُّهُ). رواه البخاري ومسلم. واته: هرکس حجی کردو کاتی حجه کهی نهچوه لای خیزانی و سرپیچی فرمانی خوی نه کرد که گمرايموه وهک نمو پرژه وائبيت که تازه له دايك بووه.

۲- له عمری کوری عاصوه هاتوه فرمویته: کاتی خوا ناینی نیسلامی خسته دلموه، هام بؤ لای پیغمبر ﷺ ووم: (دهست بينه با پهيمان بدمن، ده لئ: پیغمبر ﷺ دهستی راخست و بهلام من دهستم قوچاندهوه، فرموی: نموه چیه نئی عمر؟ نه لئ: ووم: مرجم ههید، فرموی: مرجمه کت چیه؟ ووم: نموه که گوناوم عهفو بکری؟ فرموی: (أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الْإِسْلَامَ يَهْدِمُ مَا قَبْلَهُ، وَأَنَّ الْهَجْرَةَ تَهْدِمُ مَا قَبْلَهَا، وَأَنَّ الْحَجَّ يَهْدِمُ مَا قَبْلَهُ) رواه مسلم. واته: نئی نمت زانیوه که نیسلام پیش خوی نروخینئ، وه کوچ کردن پیش خوی نروخینئ، و حج پیش خوی نروخینئ. - واته: چی تاوان کراوه له پیش نمواندها نسررتتوه - .

۳- له عبداللای کوری مسعودوه خوا لئی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (تَابِعُوا بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ، فَإِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَالذُّنُوبَ، كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ حَبْتَ الْحَدِيدِ، وَالذَّهَبِ، وَالْفِضَّةِ، وَلَيْسَ لِلْحَجَّةِ الْمُبْرُورَةِ ثَوَابٌ إِلَّا الْجَنَّةُ) رواه النسائي، والترمذي وصححه. واته: حج و عمره بدوای یه کدا بهجی بهینن چونکه نمو دوانه همزاری و گوناوا ناهیلن، وهک چون کوره پیسی ناسن و زیو زیو ناهیلن، وه پاداشت نییه بؤ حجی مبرور بههشت نییت.

نوعی هاتوه که حاجیدکان وه فدی خوی گورن:

له نمبوهوره پرپوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (الْحُجَّاجُ، وَالْعُمَّارُ، وَقَدْ أَلَّفَهُ اللَّهُ إِنْ دَعَوْهُ أَجَابُهُمْ، وَإِنْ اسْتَفْقَرُوهُ غَفَّرَ لَهُمْ). واته: حاجی و نموانی عمره نه کمن وه فدی خوان، جا نه گم لئی بیارتنوه وه لامیان نمداتمه، وه نه گم داوای لئ بوردن لئ بکن لئ یان نموری. نسائی و نیبوماجه ریوایتیان کردوه.

همروه ها نیبوزخوزه یمو نیبوحیببان له صحیحه کانیاندا ریوایتیان کردوه به له فزی (وَقَدْ أَلَّفَهُ اللَّهُ ثَلَاثَةً: الْحُجَّاجُ، وَالْمُعْتَمِرُ، وَالْعَازِي). واته: وه فدی خوا سن جورن: حاجی و عمره کمره غمراکر.

نوعی هاتوه که حج پاداشته کهی بههشته:

۱- بوخاری و موسلم له نمبوهوره پرپوه نه گیتنوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا، وَالْحَجُّ الْمُبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ). واته: له عمره یه کوه هتا عمره یه کی تر چی گوناوا بکری له نیوانیان نئی سرتتوه، وه حجی مبرور پاداشتی نییه بههشت نییت.

۲- نینوجوریج - به نینسادیکی حسن- له جایوده نه گیتیتومه خوی لی رازی بیت که پیغمبر ﷺ فرمودتی: (هَذَا الْبَيْتُ دَعَاةُ الْإِسْلَامِ، فَمَنْ خَرَجَ يَوْمَ هَذَا الْبَيْتِ مِنْ حَاجٍ أَوْ مُعْتَمِرٍ كَانَ مَضْمُونًا عَلَى اللَّهِ، إِنْ قَبِضَهُ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، وَإِنْ رَدَّهُ، رَدَّهُ بِأَجْرٍ وَغَنِيمَةٍ). واته: نم خانه پایدی نینسلاسه، جا هرکس بممبستی چون بز حج یا عمره پرووی کرده نم خانه، له سر خواجه نه گنر گیانی کیتشا بیخاته بهمشتومه، وه نه گنر بهسلامتی گیترایوه به پاداشت و خیرهوه بیگیتیتومه.

فذلّی سرف کردنی مال له حجدا:

له بوریدهوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمودتی: (النَّفَقَةُ فِي الْحَجِّ كَالنَّفَقَةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، الدَّرْهُمُ بِسَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ) رواه ابن أبي شيبه، وأحمد، والطبراني، و البيهقي، وإسناده حسن. واته: مال سرف کردن له پرتی حجدا وهك سرف کردن وهایه له پرتی خوادا، هر درهمتیک خیرهکمی حوت سد برانبیره.

حج له ژاندا یهك جار واجبه:

زاتایان هموویان کون لسمر نموی که حج دوباره ناکرتتومه، و له تممندا یهكجار واجبه، مه گنر کسیتک نمر بکات، نموی نیتت نمره کمی بهجی بهیتی، وه له یهكجار زیاتر نموی (تطوع)ه.

له نموی هوریرهروه هاتوه که پیغمبر ﷺ ووتاری بز ندان و نهیفرمو: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ فَحُجُّوا). واته: نموی خه لکینه خوا حجی لسمر فرز کردن، حج بکن.

پیاورتک لهو لاره ووتی: هموو سالتیک نموی نیرراوی خوا؟ پیغمبر بئدهنگ بوو، کابرا سن جار ووتییموه، لهپاشاندا پیغمبر ﷺ فرمودی: نه گنر بم ووتایه بدلتی: نموی واجب نمبوو له سرتان وه نمشان نموانی، لهپاشاندا فرمودی: (ذُرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ، فَإِنَّمَا أَهْلُكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَثْرَةً سَأَلْتَهُمْ، وَاخْتِلَافُهُمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ، فَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ، وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَدَعُوهُ). رواه البخاري ومسلم. واته: له سر هرشتیک که بیتان نالیم لیم گنرین، چونکه نموانی پیش نپوه بهموی زذری پرسیارو جیاوازییان له گمل پیغمبره کانیان لهناو چون، جا نه گنر فرمانی شتیکم پیدان چندهتان له توانادا بوو بهجی بهیتن، وه نه گنر شتیکم لی قدهغه کردن به تمواوی وازی لی بهیتن.

له نینبوو عمبباسمه خوا لی زیان رازی بیت هاتوه فرمودتی: پیغمبر ﷺ ووتاری بز نداین فرمودی: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْحَجُّ). واته: نموی خه لکینه حجتان لسمر فرز کراوه.

نهقرهعی کوری حاییس ههلسا ووتی: هموو سالتیک نموی نیرراوی خوا؟ فرمودی: نه گنر بم ووتایه نموی هموو سالتیک واجب نمبوو، وه نه گنر هموو سالتیکش بوايه نعتان نه کردو نعتان نموانی، حج یهك جاره، هرکس زیاتر بکات نموی (تطوع)ه. نه همدو نمبو داوود و نسانتی و حاکم که پلمی (صحیح)ی بز داناوه گیتراویانتهومه.

واجب بوون نمین خیرا بهجن بیت یان لسهر خز؟:

شافعی و ثموری و نوزاعی و موحهمدی کورئ حسمن بز ثوره چون که حج واجبی فموری نویه، کواته بهجن دیت له هرکاتیکي تمهندا که بزئ کرا، وه ثور کسمی لسهری پیوست بووه بدوا خستی گوناهار ناییت، هرکاتیک بهجی بهینئ لهپیش مردندا، چونکه پیغمبر ﷺ حجهکمی دوا خست هتا سالی دهیمی کزچی و خیزانهکان و ژمارهیهکی زرز له صحابهکانی له گه لدا بوو، له گهل ثوهدا که حج سالی شهشم واجب بوو، جا نه گهر خیرا بهجن بهاتایه ناوا دواي نه ته خست ﷺ.

شافعی و توریستی: بدلگه مان هدی که حج له ژاندا یه کجار فوزه سرتاکمی بالفی یوو دواوییه کشی ثورهیه که پیش مردن بهجیتی بهینئ.

نبو حنیفه و مالیک و نه محمد و هندی له شونکوتوانی شافعی و نبویوسف بز ثوره چون که حج نمین خیرا بهجن بهینئ.

به پی پی ثوهی نیبنوعه بیاس نه گیتتموه خوا لسیان رازی بیت که پیغمبر ﷺ فرمویستی: (مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ فَلْيُجِبْ، فَإِنَّهُ قَدْ يَمْرَضُ الْمَرِيضُ، وَتَضَلُّ الرَّاحِلَةُ، وَتَكُونُ الْحَاجَّةُ) رواه أحمد، والبيهقي، والطحاوي، وابن ماجه. واته: هرکس رستی حج بکات با په له بکات، چونکه لهوانهیه ثور کسه توشی نه خوشی بیت یا وه سیلهی سواری له دهست بچن، یا همزار بکویت و نه توانی.

هر له نیبنوعه بیاسوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویستی: (تَعَجَّلُوا الْحَجَّ - يَعْنِي الْفَرِيضَةَ - فَإِنْ أَحَدُكُمْ لَا يَدْرِي مَا يُعْرَضُ لَهُ) رواه أحمد والبيهقي (وقال: مَا يُعْرَضُ لَهُ مِنْ مَرَضٍ أَوْ حَاجَةٍ). واته: به په له حج بکن کات واجب بوو لسهرتان، چونکه کس نازانی چی بسهر دیت. وه بهیهقی دهلی: (ما يعرض له) واته: نه خوشی، یان پیوستی و فهقیری.

زانایانی پیشوو نم فرمودانه یان به (ندب) داناوه، چونکه په سنده په له بکری هرکاتمی موکه لللف توانای بهجن هینانیا ن بوو.

مهرجهکانی واجب بوونی حج

زانایان بز واجب بوونی حج لسهر نم مهرجانهی خواروه رتک کتوتون:-

۱- نیسلام

۲- بالغ بوون.

۳- ناوه - عهقل-.

۴- نازادی.

۵- توانایی.

جا هرکس ثور مهرجانهی تیدا نبوو خهچی لسهر پیوست نابی.

چونکه، تیسلامو بالغیو تاووز مرجی بعدی هیتانی ئوو شتانهیه که خوا لیسر بئنده کانی داناره له ههموو خوا پهرستیه کدا.

له فرموده دا هاتوه: پیغمبر ﷺ فرموده تی: (رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَشِبَّ، وَعَنِ الْمَعْتُورِ حَتَّى يَعْقِلَ). واته: پینوس له سسر سنی کس هه لگیاره؛ لیسر نوستو ههتا هه لئمس، وه له سسر مندال ههتا گوره نهییت، وه لیسر شیت ههتا هوشی دیتوه. وه تازادیش مرجه بز واجب بوئی حج، چونکه حج خوا پهرستی به پینوسی به کات ههیه، وه به مرج گیاره تییدا که ئوکسه بتوانی، به لام خزمدتکارو کزله مشغوله به کاری گوره که یوه، که واته توانای نیه.

ئهما توانایی به پیوی ئه فرموده یی خوی گوره یه: ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا﴾ (آل عمران/ ۹۷). واته: حجی خانهی خوا واجبه لیسر خه لکی که به جیتی بهینن ئوانهی که توانای ئوه یان ههیه.

توانای حج کردن بهجی دیته دی؟

توانا که مرجیکه له مرجه کانی واجب بوئی حج بهمانهی خواره وه بهجی دیت:-

۱- ئوو کسهی حجی لیسر واجب نهییت نهی ساغ و تمندروست بییت، جا نه گهر نفتوان بوو له بهجی هیتانی حج بههزی پیری، یان له دست دانی یه کیتک له ئه ندامه کانی، یان نه خوشی بهرده وام که هیوای چاک بوئی لئ ناکرئ، ئوه دهییت کسینکی تر بگرتت حجه که ی بز بکات نه گهر مالی هه پی. که ئه م باسه له (باسی حج کردنی له جیتی کسینکی تر) دا دیت.

۲- نهییت رینگاکه بی ترس بییت به شتیه یه که حاجی له گیان و مالی ترسی نهییت. چونکه نه گهر ترسی هه بییت، له خزی له جهرده و رینگر، یا ترسی نه خوشی یه که به لاو بویتتوه یا ترسی ماله که ی هه بییت که روتی بکه نه وه، ئوه ئوو کسه له وانیه که توانای حجه یان نیه. وه زانایان جیاوازیان ههیه له ودا که نه گهر له رینگا گومرگ و سه رانی لئ به سندرئ، نایا ئه مانه به بیانوو دا ئهنرئ و حجی واجب لیسری لا نه یان یا نا؟

شافیعی و کسانی تر بز ئوه چوون که ئه وانمش بهمانن و حج لا نه یان با ئوهی که لئی ئه سندرئ که مهیش بییت.

لای مالیکی یه کانی ئه وانه به بهمانه دانانرئت مه گهر کابرا مافی پایمهال بکرئ، یا زور جار لئی به سندرئ و دوباره بیته وه.

۳، ۴- نهی خواردنی رینگای پی بییت و ولاغی سواری هه بییت یا شتیکی هه بییت سواری بییت.

خواردنیش وا دائراوه، که نمونده‌ی پښ بیت پښی و تندرست بیت وه نمونده‌ی هدیت که بهشی نموانش بکات که به‌جریان نه‌هیلن، هتا نه‌گهرتتموه، له پتیرستیه بنه‌رتیه‌کان وه: جل‌وبه‌رگ و خانو شتی سواری و نامیری نیش هتا فمرزی حجه‌کمی به‌جی نه‌هیتت و نه‌گهرتتموه. شتی سواریش: شتیک بیت بتوانی پښی بچیت و پښی بگهرتتموه به‌رتگی‌ای روشکانیدا بیت یا به ناودا بیت یا به‌هوادا.

نموش بز نمو که‌سانه‌ی که ناتوانن به پښ بچن له‌بر دوری‌یان له مه‌ککوه، به‌لام بز نموانی که نتوانن به‌پښ بگنه مه‌ککه، نموه بوونی شتیک که سواری بیت مرج ناییت بز پتیرست بوونی حج، چونکه ماوه‌که نزیکه و نتوانی به پښ بز پروات له هندی ریوایه‌تدا هاتوه که پیغمبر ﷺ (السبیل) ای به خوارن و شتی سواری لیک داوه‌توه. له نمسه‌وه هاتوه فمرموتی: ووتیان: به پیغمبر ﷺ مه‌بست له (السبیل) چیه له تایته‌کدا؟ فمرموی: (الزَادُ وَالرَّاحِلَةُ) خوارده‌مدنی و شتی سواری‌به. (دارقطنی) گپ‌راوه‌تیه‌وه و پله‌ی (صحيح) ای بز داناوه.

به‌لام (حافظ) ووتیه‌تی: نموی به‌هیزه نمویه که مورسه‌له، وه (ترمذی) ش له حدیسی نپنوعومره‌وه ته‌خریجی کردوه به‌لام له نپسناده‌کیدا لازای هدیه. (عبدالحق) ووتیه‌تی: رتگاکانی نم فمرموده‌یه هم‌موریان لازان، نپنومونذیر نه‌لیت: حدیسیک له‌وباره‌یه‌وه نریه که سنده‌کمی سابت بیت، وه نموی راست بیت ریوایه‌ته‌کمی حسنه که به مورسه‌لی هاتوه.

له عدلی‌یه‌وه خوی لسی‌ی پازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فمرموتی: (مَنْ مَلَكَ زَادًا وَرَاحِلَةً تَبَلَّغَهُ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ وَلَمْ يَحُجَّ، فَلَا عَلَيْهِ أَنْ يَمُوتَ إِنْ شَاءَ يَهُودِيًّا، وَإِنْ شَاءَ نَصْرَانِيًّا، وَذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا﴾ (آل عمران/۹۷). واته: هرکس نمونده خوارده‌مدنی هدیتت و ولاغینکی هدیتت بیگه‌یه‌نیتته خانه‌ی خواو حجه‌ی نه‌کرد، نموه ناره‌زوی خوزیمتی که مرد به جوله‌کمی نمهرت یا به گاری نمهری، چونکه خوی گوره نه‌فمرموتی: حجه‌ی خانه‌ی خوا له‌سر خه‌لک دائراوه بز نموکه‌سانه‌ی توانایان هدیه. نم فمرموده‌یه (ترمذی) ریوایه‌تی کردوه، وه له نپسناده‌کیدا هیلالی کوری عمبدوللا هدیه نه‌ناسراوه وه حارس هدیه که‌شه‌عبی و چند کسی تر نه‌لین درزنه.

فرموده‌کان هرچنده هموین لاوازن به‌لام زور له زانایان له پیوست بونی هجدا مهرجی بونی خوارده‌مندی و شتی سواریان داناره بز نموانی مالیان دور بیت، کمواته نموکسمی خوارده‌مندی و شتی سواری نهبو هجی له سمر نیه.

نیبنو تهیمی به ووتویه‌تی: نم فرمودانه سندهدیان هدی له چند ریگه‌دی کی حسن و مورسل و موقوفه، وه نموه نه‌گه‌یدن که بز واجب بونی حج مهرجی بونی خوارده‌مندی و شتی سواری هدی. له‌گم نموه‌شدا که پیغمبر ﷺ زانیوتی زور کس همن توانای ریشتنیان هدی به پین.

دیسانوه خوی گموره‌ش فرموده‌تی: ﴿مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً﴾ (آل عمران/۹۷).

جا نموه یان مه‌بستی نم توانینه‌یه که داناره بز هموو خوارده‌ستی‌یه‌کان — که نموه‌ش توانایه به ره‌هایی - یا توانایی‌یه‌کی زیاده‌یه که خوا بز هجی داناره، جا نه‌گم نموه‌ی یه‌کم نیعتیباری ه‌بیت بیت نموه پیوست بمو به‌ستنه‌ویه ناکات، وه‌ک چزن له نایمتی نوژ و ریژودا پیوستی نهبوه پی، کمواته دور نه‌کموت که نیعتیبار پین‌کراو نم توانایی‌یه زیاده‌یه که داناره لمو خوا پرستی‌یه‌دا، نموش مال نیعت هیچی تر نیه.

همروه‌ها حج کردن خوا پرستی‌یه که پیوستی به برینی ماوه‌یک له ریگا هدی، لمبر نموه واجب بونه‌کمی پیوستی به بونی خوارده‌مندی و شتی سواری نیعت، وه‌ک جهاد.

به‌لگی بنه‌ره‌تی نمو قیاسه‌ش که حج قیاس کراوته سمر جهاد فرموده‌ی خوی گموره‌یه که نه‌فرمودی: ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرَجٌ﴾ تاوه‌کو ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ﴾ (التوبة/۹۱-۹۲). واته: هیچ تاوانیک نریه لمسر نموکسانه‌ی که شتیک شک نابن سرفی بکن، وه همروه‌ها نموانش که نه‌هاتن بز لات شتیکیان به‌بیتی سواری بن توش ووت هیچ شک نابم وهیچم نیه که بتان ده‌من پی بیجن.

له کتیبی (المهذب) دا هاتوه: نه‌گم کمسک نمونده‌ی ه‌بوه که خوارده‌مندی و وولاغ و شتی سواری پین بکری، به‌لام خوی پیوستی بو وه‌قمرزار بو، نموه هجی لمسر واجب نایمت، جا نمو قمرزه نمبن به په‌له بداتوه یان لمسرخو، چونکه قمرزی به په‌له نمبن خیرا بدرتتوه، به‌لام حج لمسر خو به‌هیتاشی نه‌کری، لمبر نموه قمرزه که پینش ه‌جه‌که نه‌خری، وه قمرزه دوا خراوه‌کش همر لمسرته‌تی، جا نه‌گم بز ه‌جه‌که هموو پاره‌کمی سرف بکات، نمونده‌ی پین نامینتی قمرزه‌کمی پین بداتوه.

وه ووتویه‌تی: وه نه‌گم پیوستی بمو پاره‌یه همبو بز خانویک که پیوست بو ه‌بیت، یا بز خزمه‌تکاریک بز خزمه‌ت کردنی خوی پیوست بو، نموه هجی لمسر نایمت.

وه نه گمر پیوستی بزڼ هډوړ وه ترسی تووش بوونی گوناوی بوو، نوه نمبن ژن هینانه که پیش بخات، چونکه پیوستی بهوشتانه نه بیټ یه کسمر به چی بیټ، وه نه گمر پیوستی بوو بازرگانی پتوه بکات بو نوهی خوئی پی بڅیټی، نوه نه بو عه بیاسی ټیبنو صوریح نه لیټ: حجی لسمر واجب نایټ، چونکه خوئی پیوستی پی هدی، وه نهمش وه خانوو خزمه تکاره.

له کټیپی (المغنی) دا هاتوه: نه گمر کسینکی باوړ پی کراوی ده ولهمند به قمرز نوه ندهی دایه که پی پی بچی بو حج، نوه لسمری واجب نمبن، چونکه نم لم کاتهدا توانای هدی، به لام نه گمر کسینکی کم دست بوو یا نه یټوانی بیداتوه نوه حجی لسمر واجب نایټ.

له لای شافعی یه کان نه گمر کسینک وولاغیټکی هډوړ به خوړایی دای به کسینک که پی پی بچیټ بو حج نوه کسه له سمری نیه وه ری بگری، چونکه له ورگرتنی نوه دا منمنی کسینکی دپته سر، وه هملگرتنی منمنی کسینک کارنکی گرانه، به لام نه گمر کسینک کوره کدی نوه ندهی بداتی بتوانی پی پی بچی بو حج، نوه حجی لسمر واجب نه بیټ، چونکه لیټره دا منمنه هملگرتنی تیدا نایټ.

حده بلی یه کان ووتویانه: نوه کسهی کسینکی تر مائی بداتی حجی پی بکات حجی لسمر نایټ، چونکه بهو نایټ به (مستطیع - خاوهن توانا) جا نوه کسه کسینکی نریکی بیټ یا بینگانه، شتی سواری و خواره منمنی بداتی، یا پاره ی بداتی وه یه که.

۵- شتیک نه بیټ ری له خه لک بگری بو چون بو حج، وه گرتن و ترس له کاریده ستیکی ستمکار که ری له خه لک بگریټ له حج.

حجی مندال و کزیله:

مندال و کزیله ده جیان له سر نیه، به لام نه گمر چون بو حج حجه کدیان دروسته، به لام بریتی حجی فرمز ناکهوی.

ټیبنو عه بیاس خویان لسټ رازی بیټ فرمویټی: پیغه مبر صَلَاتُ فرمویټی: (أَيُّمَا صَبِيٍّ حَجَّ ثُمَّ بَلَغَ الْحِنْثَ، فَعَلَيْهِ أَنْ يَحُجَّ حَجَّةً أُخْرَى؛ أَيُّمَا عَبْدٍ حَجَّ ثُمَّ أَعْتَقَ، فَعَلَيْهِ أَنْ يَحُجَّ حَجَّةً أُخْرَى) رواه الطبرانی بسند صحیح. واته: هر مندالتیک به مندالتی حج بکات که گوره بوو نمبن حجیټکی تر بکاتوه، وه هر کزیله یه حجی کرد له پاشاندا نازاد کرا نمبن حجیټکی تر بکاتوه.

سانییی کوری یزید ووتویټی: باو کم له حجی مال ناواییدا له گهن پیغه مبردا صَلَاتُ چو بو حج، منیش تمه منم حوت ساژ بوو. نه حمده و بوخاری و (ترمذی) گټیروایانه توه.

(ترمذی) ووتویټی: نه هلی عیلم ټیجماعیان هدی لسمر نوهی نه گمر مندالتیک به مندالتی حج بکات کاتی پی گیشټ و گوره بوو نمبن حج بکاتوه، وه هروها به نديو کزیله نه گمر حجی کرد له کاتی به نديا ته تیدا له پاشاندا نازاد کرا نمبن حج بکاتوه نه گمر توانای حج کردنی هډوړ.

له ئیبنوععباسوه خوا لَسَیَّانِ رَازِی بَیْتِ هَاتَوْه کِه نَافَرَه تَیْکِ مَندالَیْکِی بَمرز کَرْدَهوَه بَو پَیْغَمبَمر ﷺ و روتى: نَمَه حَجهِی بَو هَیهه؟ فِرمووی: بَه لَسَی تَوَش پادا شَت بَو نَموسَی.
له جابیره خوا لَسَی رَازِی بَیْتِ هَاتَوْه فِرمووی: لَه گَملِ پَیْغَمبَمر ﷺ حَجهان تَه کَرْدِ ژَن و مَندالَمان لَه گَه لَدا بوو، لَه جِی مَندالَه کَانَ تَه لَبِی یَه مَانَ تَه کَرْدِوَه رَه مِیمان تَه کَرْدِ. تَه حَمَدِ و ئِیبنوماجَه گَیْراویانَه تَهوَه.

پاشان تَه گَمر مَندالَه کَه ناوَه زِی بَه شَت نَمَشکار تَوانِی ئِیحرام بَیستِی و کاره کانی حَجه بَجهی بَیْتِ نَمَتَوانِی ئِیحرام بَیستِی و عیباده تَه کانی حَجه بَجهی بَیْتِ، تَه گَیْنا نَمَبِ سَمبَهر شَتِی کَری لَه جِی نَمَو ئِیحرامی بَو بَیستِی و تَه لَبِی یَه لَه برِی بَکات و تَواف و راکرَدنی نِیوان سَفاو مَروَهی پَی بَکات، وَه وِستان لَه عَمَرَه فِرو رَه می لَه جِی نَمَو بَکات.

بَه لَام تَه گَمر پِیش نَمَوی بَگاتَه عَمَرَه فَه بائِج بوو یا لَه عَمَرَه فِدا نَمَو حَجه کَمی تَه کَموتَه برِی حَجهی فِرمز بَوی، هَمروه ها کَوِیلَمَش تَه گَمر لَمَو شَوِرتَنانَدا نازاد بَکَرِیت هَمر نَمَو حَمَمی هَیه.

مالِیک و ئِیبنومونذِیر و تَورِیانه: ناکَموتَه برِی حَجهی فِرمز بَوِیان، چَونکَه کاتِی ئِیحرامی بَستَوه بَه (تَطَرُح) بووه بَو حَجهی فِرمزِی نَمَه بَستَوه، لَمَبَرنَمَه نَمَه ناگَوَری بَه فِرمز بَوی.

حج کوردنی نافرته:

حج لَمَسَر نَافَرَه تِیش واجِبَه هَمروه کِ چَوْن لَمَسَر پِیَار واجِبَه، تَه گَمر مَرجَه کانی واجِب بوونی حَجهی تَیْدا هاتَه جِی، وَه نَافَرَه تَهوَشِی زِیا تَرَه کَه نَمَبِ مِیْرَد یا مَحرَه مِیْکِی حَوی لَه گَه لَدا بَیْتِ لَمَو سَه فِره دا.

له ئِیبنوععباسوه خوا لَسَیَّانِ رَازِی بَیْتِ هَاتَوْه فِرمووی: گویم لَه پَیْغَمبَمر بووه ﷺ فِرمووی: (لَا یَخْلُوْنَ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ، وَلَا تُسَافِرُ الْمَرْأَةُ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ، فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ امْرَأَتِي خُرَجَتْ حَاجَةً، وَإِنِّي اِكْتَتَبْتُ فِي غَزْوَةٍ كَذَا وَكَذَا فَقَالَ: اِنْطَلِقْ فَحُجَّ مَعَ امْرَأَتِكَ) رواه البخاري ومسلم، واللفظ لمسلم. واته: کَمَس بَه تَمَنها لَه گَملِ نَافَرَه تِی بَیْتِ گانَدا دانَمِیشِی تِیلا مَه گَمر مَحرَه می لَه گَه لَدا بَیْتِ، وِهیچ نَافَرَه تِی ک سَ فِرمز نَه کات هَمتا مَحرَه می لَه گَه لَدا نَمَبِ، پِیَارتِک لَمَو لاره هَد لَساو روتى: ئَمی نِیْرَراوی خوا ژَنه کَم بَه تَمَنها چوره حَجه بَکات، مَنِیش نَوم نَوسراوه بَو غَمزای فِلان و فِلان، پَیْغَمبَمر ﷺ فِرمووی: بَرِی لَه گَملِ ژَنه کَم تَدا حَجه بَکَه.

له یَحِیای کَورِی عیباده هَاتَوْه و تَورِی مِی: نَافَرَه تِی کِی خَه لَکی رَهی نامَه یَه کِی نَوسِ بَو ئِیپَراهِمی نَه خَه عی: کَمَن هَمتا نِیستَا حَجهی ئِیسلام نَه کَرْدِوَه وَه دَولَمَه مَندِیشِم، بَه لَام کَم سِی کِی مَحرَه م نِی یَه: نَموشِ بَوی نَوسِیره تَو لَمَو کَم سَانِی کَه خوا رِی پِی نَداوَن بَچَن بَو حَجه.

نمبوجهنيفه و هاولآنى و نهخدى و حسمنو شورى نهحمدو نيسحاق بؤ نموه چوون كه نموش
مدرجيكه له ممرجهكانى واجب بوونى حج لسمر نافرته، ويه كيكه لهوشتانى كه توانايان پى دروست
نميتت.

(حافظ) ووتويه تى: نموى لاي شافيعى بناربانگه نمويه كه ممرجه نافرته ميترد يا كمسيكى
مهرهم يا كۆمه لى نافرته كه جيتى باره بن له گه ليدا بچن.

له رايه كدا نهلئت: نه گمر ژنيك بيت به لام جيتى باره بيت بهسه، وه له رايه كى تردا كه كهراييسى نهقلى
نهكات و له كتيبى (المهذب) دا بهصه حيحى داناوه نهلئت: نه گمر ريگا ناسايش و بى ترس بيت نموانى
بهتمنها بچيتت بؤ حج.

نممانش هممو له حج و عمره و واجبدان.

له كتيبى (سبل السلام) دا هاتوه: كۆمه لى له پيشموايان ووتويانه: دروسته پيره ژن بهين مهرهم
بچيته سهفر.

وه نموانى رتيان داوه نافرته سهفر بكات به بين مهرهم يا بين ميترد - نه گمر هاوپنى نمينى دهست
كوت، يارنگا ناسايش و بى ترس بوو - بهلگه يان نمويه كه بوخارى نه گيرتتوه له عمدى كوپى حاتمموه
كه فرمويه تى: جاركيان له خزمتمى پيغممبهدا بووم، پياوذك هاته لاي سكالاي بوو له دهست ههژارى،
پاشان يه كيكى تر له دهست دزو جمره و ريگر، پيغممبهر ﷺ فرموى: نمى عمدى حيرت بينمويه؟
نهلئى: ووم: نه، به لام باسيان بؤ كردوم فرموى: (فَإِنْ طَأَلَتْ بِكَ حَيَاةً لَتَرَيْنَ الظَّمِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الْحَيَاةِ
حَتَّى تَطُوفَ بِالْكَعْبَةِ، لا تَخَافُ إِلا اللَّهَ). واته: نه گمر تمممنت دريژ بوو كهژاوه نمينى له حيره دى بؤ
مهككه و تموفى كهعبه نهكات، له خوا نمبى لههيج ناترسن.

ههروهها بهلگه يان نمويه كه خيژاندهكانى پيغممبهر ﷺ چوونه حج دواى نموى عومر رتى پندان له
دواا حهجيذا، وه عوسمانى كوپى عهفان و (عبدالرحمن) كوپى عوفى له گه لدا ناردن.

عوسمان هاوارى نه كرد: كس نهچى بهلاياندا و سهريان نهكات، لهكاتيكدا كه لهناو كهژاوه دا بوون
لهسر پشتى وشته كه بوون.

نه گمر نافرته تيك سهريچى كردو چو بؤ حج بى نموى ميترد و مهرهمى له گه لدا بيت حهجه كى
دروسته.

له (سبل السلام) دا هاتوه نيبنو تهيمى به ووتويه تى: حهجي نافرته تيك دروسته بين مهرهم و بين نموى.
تواناشى هميتت.

خولاسه نموده: نه گهر كهسيك حهجي لسهمر نمبوو لهبر نمتوانين وهك نهخوشي و ههژاري و نهخوشي يدك كه جولهي لئ بېږي، يا لهبر ږي گيران يا نافرتهي بين مهحرم و نهو شتانه، نه گهر زوريان لهخويان كړدو حهجيان بهجي هيتنا حهجه كه يان بري نه كويټ.

جا لهوانه ههيه چاكي كړدوه، وهك كهسيك بهپي بجي بؤ حهج، وه هه يانه خرابي كړدوه وهك نهوي كه به سوال كړدن بجي بؤ حهج، يا ژنيك كه بين مهحرم حهج بكات.

وه بؤ يه شه حهجه كه يان دروسته چونكه شايسته يي يان تمواوه، وه نه گهر سهريپنچي له ږنگادا ږوي دابن لهخودي مه بهسته كهدا ږوي نه داوه.

له كتيبې (المغني) دا هاتوره: نه گهر كهسيكي نه توانا ږهجي كيشاو بهپي خوارده مني و وولاغ و شتي سواږي ږوي بؤ حهج، نهوه حهجه كه ي ږاست و دروسته.

نيزن وهرگرغني نافرته له ميړده كهي بؤ حهج كړدن :

په سنده بؤ ژن كه نيزن له ميړده كهي وهرگرغني كاتن بيوي بجيت بؤ حهجي فرز، جا نه گهر ږي پي دا نهوه نهبي بجيت بهلام نه گه ږي پي نندا نهبي همر بجيت بهپي نيزني ميړده كهي، چونكه بؤ ميړد نيه ږي حهجي فرز بگرغني له ژنه كهي، چونكه حهج خواپه رستي به كه لهسري واجب كراوه، بؤ كس نويه گورپا يه لئ كهسيك بكات له سهريپنچي فرماني خوادا، وه نهو ژنه بؤي ههيه په له بكات له حهجه كهي بؤ نهوي له نهستوي دا نه مينئ وهك چؤن بؤي ههيه كه لهسره تاي كاتوه نوټر بكات و ميړده كهي بؤي نيه ږي لئ بگرغني، ههروه ها حهجي نه زر كراوېش همر بهو شيويه نه بيت، چونكه واجبه لهسري وهك حهجي فرز.

بهلام له حهجي سونه تدا بؤي ههيه ږي لئ بگرغني، به پي ږي نهوي (دارقطني) نه گيرتتوه له نيبنو عومره وه خوا لئ يان ږازي بيت له پينغمه بروه عَلَيْهِ ده ږاره ي ژنيك كه ميړدي هه بيت و مالي هه بيت، بهلام ميړده كهي ږي پي نادات بؤ حهج، فرموي تي: (لَيْسَ لَهَا أَنْ تَنْطَلِقَ إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا). واته: بؤي نيه به فرماني ميړده كهي نه بيت ده ږي بجيت.

كهسيك ږيټ و حهجي لسهمر بيت:

ههركس مردو حهجي فرز يا حهجي نه زري لسهمر بيت، واجبه لهسمر سهريپر شتي كهي لهو مالي بهجتي هيتتوه كهسيك تاماده بكات كه له جتي نهوحج بكات، وهك چؤن نه گهر قمرزاري كهسيك بيت قمرزه كهي بؤ نه درتتوه.

له نيبنو عومره بياسوه خوا لئ ږازي بيت هاتوه كه ژنيكي جوهينه يي هاته لاي پينغمه بروه عَلَيْهِ ووتی: دايكم نه زري كړد بجيتته حهج، بهلام حهجه كهي نه كړد هتا كؤچي دوايي كړد، نايامن له جتي نهوه حهجه كه بكهم؟ فرموي: (نَعَمْ حُجِّي عَنْهَا. أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ عَلَى أُمِّكَ دَيْنٌ أَكُنْتَ قَاضِيَتَهُ؟ إِقْضُوا اللَّهَ، فَاللَّهُ

أَحَقُّ بِالْوَفَاءِ). رواه البخاري. واته: به‌ئس له جیتی دایکت حجه‌که بکه، نایا نه‌گمر دایکت قمرزکی له‌سمر بویه بۆت نه‌ئداوه؟ قمرزی خوا بده‌نمه، چونکه خوا زیاتر شیاری نه‌ویه قمرزی بدرتتهوه.

نم حدیسه به‌لگهی نه‌وی تیداوه که واجبه له جیتی مردوه‌که حج بکری، جا وه‌سیه‌تی کردبێ یان نا، چونکه قمرز به‌گشتی همر نه‌بیئت بدرتتهوه، وه هه‌روه‌ها هه‌موو مافه سامانی‌یه‌کان وه‌ک که‌فاره‌ت یان زه‌کات یان نه‌زر.

ئیبینوعه‌بباس و زه‌یدی کوپی ثابت و نه‌بو هه‌وره‌یپه و شافیعی ره‌زای خویان لی بن نه‌وه چون. وه له لای نه‌وان نه‌بیئت کریی نمو حجه له‌سمر مایه‌که‌ی بدری، وه له رواله‌تدا نه‌بێ پیش قمرزی خه‌لک بخری نه‌گمر نه‌وی به‌جیتی هیشته‌وه به‌شی قمرزه‌که‌و حجه‌که به‌یه‌که‌وه نه‌کات، به‌پیی فرموده‌ی پیغه‌مبهر ﷺ که نه‌فرموی: (فالله أحق بالوفاء) چونکه خوا له پیش تره به قمرز دانه‌وه.

مالیک نه‌ئیت: تنها نه‌گمر وه‌سیه‌تی کردبوو حجه‌ی له جی نه‌کری.

به‌لام نه‌گمر وه‌سیه‌تی نه‌کردبوو نابین حجه‌ی له بریتی بکری، چونکه حج خواپه‌رستی‌یه‌که لایه‌نی لاشه‌یی تیدی زۆرتروه جی‌نشینی تیدا وه‌رناگیری وه نه‌گمر وه‌سیه‌تی کردبوو نه‌بێ له سه‌یه‌کی ماله‌که‌ی نمو حجه بکری.

حج کردن له جیتی کسیتی تر :

هه‌رکس حجه‌ی له‌سمر واجب بوو توانای حج کردنی هه‌موو له‌پاشاندا نه‌توان بوو به‌هۆی نه‌خۆشی‌یه‌وه یا به‌هۆی پیری‌یه‌وه، واجبه له‌سمری کسینک بگرت له جیتی خۆی حجه‌که‌ی بۆ بکات چونکه خۆی هیوا براه به‌هۆی نه‌توانایی‌یه‌وه، وه وه‌کو مردوی لی دیت نه‌بێ جی‌گرتکی بۆ بگیری.

وه به‌ پیتی حدیسه‌که‌ی (فضل)ی کوپی عه‌بباس که ژنیکی (خشعی) ووتی: نه‌ی نیراوی خوا، خوا حجه‌ی فه‌رز کردوه له‌سمر بده‌کانی، و باوکیشم پیر بووه ناتوانی خۆی به‌سمر وولاغوه بگری، نایا من له جیتی نمو حج بکه‌م؟ پیغه‌مبهر ﷺ فرموی: به‌ئس، نه‌مه‌ش له کاتی حجه‌ی مال ناواییدا بووه. (جماعه) گیتراویانه‌تته‌وه (ترمذی) ووتویه‌تی: (حسن صحیح).

هه‌روه‌ها (ترمذی) نه‌ئیت: له‌م باره‌یه‌وه چهند فرموده‌یه‌کی صحیح هاتوه، وه زانایانی سه‌حابه‌ش هه‌ر له‌سمر نه‌وه کاریان کردووو رایان را بووه که حج له جیتی مردو نه‌کرت.

(ثوری) و ئیبینومو باره‌ک و شافیعی و نه‌حمد و نیسحاقیش هه‌ر رایان وه‌هایه.

مالیک ووتویه‌تی: نه‌گمر نمو که‌سه وه‌سیه‌تی کردبوو که کسینک له جیتی خۆی حج بکات نمو حجه‌ی له‌جی نه‌کری.

وه هندی له زانایان ری یان داوه کله جیتی زیندوش حج بکړی نه گمر نهوکسه نهونده پیر بوو نیتوانی بهیچ شپوهیدک حج بکات، نموش رای شافعی و ئیبنومویاره که^(۱).

وه حمدیسه که نیتته بهلگی نموی که نافرته نیتوانی له جیتی پیارو ژن حج بکات، همدوهها پیاریش نیتوانی له جیتی نافرته و پیارو حج بکات. ده قتیکی وه هاش نه هاتوه پتچوانمی نموه بیت. نه گمر پک کموته چاک بووه:

نه گمر نه خوښ له دواي نموی حجه که له جیتی کرا چاک بووه، نموه فمزه که له کول نه کمویت و لمسری نییه دوباره بکاتوه، بۆ نموی نیتته هوی واجب بوونی دوو حج، نموش بۆچونی نه حمده. جومهوری زانایان نه لئین: حجه که له کول ناکمویت، چونکه ده رکوت که نمو لینی هیوا براو نه بوون وه ئیعتباریش بمسرنجام و کوزایی به که نه کړی.

ئیبنوحزم رای یه کم ترجیح نهدا و نه لئین: کاتیک پیغمبر ﷺ فرماني دا به حج کردن لمبری نهوکسهی که ناتوانی حج بکات نه بسواری و نه به پیاده یی، وه رای گه یاند که قمری خوا له جیتی کسیتی تر نه درتتوه، بینگومان نهوکسه قمرزه که داوه نموه بری کموتوه.

وه بینگومان نه گمر شتیک له کول کمویت و دروست بوو، ئیر دروست نییه دوباره بکرتتوه به ده قتیکی نیتته له قورتانو حمدیس، وه لیره دا نسلن هیچ ده قتیکی نییه بۆ دوباره کردنوه.

نه گمر دوباره بکرایوه پیغمبر ﷺ روونی نه کرده وه، چونکه جاری وا نیتته پیرتیکی پک کموته توانا په یا نه کاتوه نیتوانی سواری و ولاغ بیت.

جا مادام پیغمبر ﷺ نموی را نه گه یاند بې دروست نییه نمو فمزه دوباره بکاتوه دواي نموی که به دروستی به جی هاتوه.

مهرجه کانی حج کردن له جیتی کسانی تر:

مهرجه نمو کسه که له جیتی کسیتی تر حج نه کات له پیتشوه بۆ خوی حجهی کردی.

به پیتی نموی ئیبنوعباس خوا لی یان رازی بیت نه گرتتوه که پیغمبر ﷺ گوتی لی بوو پیارک نهی ووت: (لبیک عن شرمه) فرموی: (أَحْبَبْتَ عَن نَفْسِكَ؟ قَالَ: لَا. قَالَ: فَحُجَّ عَن نَفْسِكَ، ثُمَّ حُجَّ عَن شِرْمَةَ) رواه أبو داود، و ابن ماجه. واته: پیارک نهی ووت: (لبیک) له جیتی (شرمه)، پیغمبر ﷺ پیتی فرموو: بۆ خوت حجت کرده وه، کابرا ووتی: نه، فرموی: جاری بۆ خوت حج بکه پاشان له جیتی (شرمه) حج بکه.

(۱) وه همدوهها قولی نه حمده.

بهیبهقی ووتوویمتی: ئەم فەرموودەیه ئیسنادەکی صحیحە، لەو بارەیدووە لەم فەرموودەیه صحیح تر نییە.

ئیبنتو ئەببەس ووتوویمتی: ئەحمەد— لەو ریوایەتەدا کە صالحی کۆری لەوێهە هیناریمتی— حوکمی داوە کە مەرفوعە، وە ئەگەر مەوقوفیش بێت ئیبنتو عەبباس لەمەدا موخالیفی نییە.

ئەمەش رای بەشی زۆری زانایانە: کە دروست نییە کەسێک لە جێی کەسێکی تر حج بکات کە خۆی بۆ خۆی حجی نەکردبێ بەرەهایی، چ توانای هەبێ یان نا، چونکە وازەهێنان لە شیکردنەوەو جیاکردنەوەی ئەحوالی ئەوکەسانە ئەو ئەگەیهینت کە حوکمینی گشتی یە.

کەسێک حجی نەزر بکات و حجی فەززی لەسەر بێت:

ئیبنتو عەبباس و عیكرمه فتوایان داوە کە ئەگەر کەسێک حج بکات لە بەر ئەوێ نەزری کردووە، بەلام حجی فەززی نەکردبوو ئەو هەردوو حجەکی لە کۆڵ ئەکەوێ.

بەلام ئیبنتو عومەر (عطاء) فتوایان داوە: ئەبێ لە پێشەو حجە فەززی بکات، ئینجا نەزەرە کە (صرورة) لە ئیسلامدا نییە:

لە ئیبنتو عەبباسە خوا لێ یان رازی بێت هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویم: (لا صرورة في الإسلام)

واتە: خۆ داڕین نیە لە ئیسلامدا.

(خطابي) ووتوویمتی: (صرورة) بەدوو شتووە لێک ئەدرتتووە.

یەكەم: (صرورة) بەو پیاووە ئەوتری خۆی داڕی لە ژن هینان و گۆشە نشین بێت لە سەر رێچکەو رەهبا نییەتی گاوەکان.

دووەم: (صرورة) بەو پیاووە ئەوتری کە هەرگیز حجی نەکردبێ.

لەسەر ئەو شتوویە واتای فەرموودە کە وا ئەو بەخشی کە: سوننەتی تاین وەهایە کە نابێ کەس بێتێ توانای حجی هەبێ و حج نەکات، کواتە (صرورة) لە ئیسلامدا نییە.

وە هەندێ کردیانەتە بەلگەو ئەلین: (صرورة) ئەوێهە کە دروست نییە کەس لە جێی کەس حج بکات. وە مانای ئەو قسەیه بەو شتوویە دانەنری لایان کە (صرورة) کاتی دەستی کرد بە حج کردن لە جێی کەسێکی تر ئەو بەر حجی خۆی ئەکەوێت، وە ئەگەر تەو بەر فەززی خۆی ئەکەوێت تا مانای ئەفی تیا بەدی بێت، کواتە بەو شتوویەیش (صرورة) نییە.

ئەمەش بۆچونی ئەوزاعی و شافعی و ئەحمەد و ئیسحاق.

مالیک و ثوری و تویوانە: حجەکی بە پیتی نیتەکی نیتت. وە خاوەنانی رەئیش بۆ ئەو چوون.

وە هەر ئەوێ لە حەسەنی بەصری و (عطاء) و نەخەعی یەو ئەگێرنەو.

قمرز کردن بز حج:

له عبدوللای کوری نبی نوافره هاتوه که فرمویته: پرسیم له پیغمبر ﷺ نه گمر پیارنک حجی نه کردبوو، نایا قمرز بکات و بچیت بز حج؟ فرموی: (نه). بهیهقی گتیراویتهیهوه.

حج کردن له مالی حرام:

حج بری نه کموت هرجنده له مالی حرامیش بیت، بهلام نو کسه گوناهاار نمینت لای بشی زوری زانایان.

نیماسی نه حمد و توریته: بری ناکوی، نممش راست ترینه به پیتی نهوی له فرموده پیغمبردا ﷺ هاتوه که فرمویته: (إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا). واته: خوا پاک و خاوتنه و شتیک پوخت و خاوتن نمینت و هری ناگری.

له نهبو هوره پروه نه گتیرهوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (إِذَا خَرَجَ الْحَاجُّ حَاجًّا بِنَفَقَةٍ طَيِّبَةٍ، وَوَضَعَ رِجْلَهُ فِي الْعَرِزِ فَتَأَذَى لَبِيكَ اللَّهُمَّ لَبِيكَ، تَأَذَاهُ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ لَبِيكَ وَسَعْدِيكَ زَادَكَ حَلَالٌ، وَرَأَحِلَّتْكَ حَلَالٌ، وَحَجُّكَ مَبْرُورٌ غَيْرُ مَازُورٍ، وَإِذَا خَرَجَ بِالنَّفَقَةِ الْخَيْسَةِ فَوَضَعَ رِجْلَهُ فِي الْعَرِزِ، فَتَأَذَى لَبِيكَ، تَأَذَاهُ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ: لَا لَبِيكَ وَلَا سَعْدِيكَ، زَادَكَ حَرَامٌ وَتَفَقَّتْكَ حَرَامٌ، وَحَجُّكَ مَازُورٌ غَيْرُ مَاجُورٍ). واته: کاتیک کسیتک بنیازی حجهوه بچیتته دهرهوه بهمالتیکی حلالهوه قاچی نایه نار نارونه گوهوه هاواری کرد: (لبیک اللهم لبیک) - واته: خویبه بدهنگ بانگوازه کمی توره هاتوم- له ناسمانوه هاواری لی نه کری: (لبیک وسعدیک) خواردنه کمت حلالهوه و لاغه کمت حلالهوه حجه کشت و هر گپاوهو بی گوناهاه، بهلام نه گمر کسیتک بهمالتیکی بیس و حرامهوه بچیت بز حج کاتنی قاچی نه خاتنه نارونه گ و نه لیت: (لبیک) له ناسمانوه بانگ نه کری: (لا لبیک ولا سعدیک) خواردنه کمت حرامهوه و لاغه کمت حرامهوه حجه کشت و هر نه گپاوهو پرتاوانو بی پیاداشت.

(منذری) نه لیت: تم فرموده یه (طبرانی) له (الأوسط) دا گتیراویتهیهوه، وه نصبهانی له حمدیسی نسلمهوه به مورسه لی و به کورتی گتیراویتهیهوه. (نسلمهیش خزمهتکاری عومری کوری خطاب بووه).

کامیان چاکتره له حجهدا بهسواری یان به پیادهیی:

(حافظ) له (فتح) دا نه لیت: (ابن منذر) و توریته: بز چونه کان جیاوازن لهودا که کامیان چاکتره بز

حاجی به سواری یا به پیادهیی؟

جومهوری زانایان و تویانه: بهسواری چاکتره، چونکه پیغمبر ﷺ بهسواری حجی کردوه، وه لهبر نهوی زیاتر یارمهتی دهره بز دوعا کردن و پارانهوه، وه لهبر نهوی له سواری یا سودی تیدایه.

نیسحاتی کوری راههوه یه و توریته: به پیادهیی چاکتره، چونکه نو کسه زیاتر ماندو نمینت.

لەوانەشە بووتری: ئەو بە پیتی حالەت و نەفەرەکان ئەگۆڕی.

بوخاری لە ئەنەسەو خوا لینی رازی بیته ئەگێریتەووە کە پیغمبەر ﷺ پیرکی بینی دوو کۆرەکی چو بوونە بن بآلی فەرموی: (مَا بَالُ هَذَا؟ قَالُوا نَذَرْنَا أَنْ يَمْشِيَ، قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ عَنْ تَعْدِيبِ هَذَا نَفْسَهُ لَغَنِيٍّ، وَأَمْرُهُ أَنْ يَرْكَبَ). واتە: ئەو چیستی؟ ووتیان: نەزری کردوو بەپی پروت، فەرموی: خۆی گەرە پێ وستی بەو نەیبە کە ئەو نازاری گیانی خۆی بدات، لەپاشاندا فەرمانی پێدا سواری و لاغیتک بیت. کاسبی کردن و کری وەرگرتن لە حج:

قەیناکە حاجی بازرگانی بکات و بەکری نیش بکات و کاسبی بکات لەو کاتاندا کە کردووەکانی حج و عومرە بەجێ ئەهێنن.

ئیبنوعەبباس فەرموی: خەلک لە سەرەتای ئیسلامەو کە حەجیان ئەکرد کرین و فرۆشتیان ئەکرد لە مینا و لە عەرەفە، وە لە بازاری (ذی المجاز) و لە کاتی حج دا، جا ترسان لەوی کە بە نیحرامەو کرین و فرۆشتن بکەن. نیت خۆی گەرە ئەم نایەتی ناردە خوارووە: ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ﴾ (البقرة/۱۹۸) رواه البخاري، ومسلم، والنسائي. واتە: تاوان نیە لەسەرتان هەولێن پەیداکردنی رۆزی بەدەن لە لایەن پەروردگار تانەو بە هۆی قازانجی بازرگانی.

هەرەها فەرموی: ئەم نایەتە کە هاتە خوارووە لەپێشەو خەلک کاری بازرگانیان نەئەکرد لە مینا، پاشان فەرمانیان پێ درا کە کاتی هاتنە خوارووەیان لە عەرەفات کاری بازرگانی بکەن. ئەو داوود گێڕاوەتیەو.

ئەبوئومامە تەیمی ئەو هاتو کە بە ئیبنوعومەر ووتو: من و لاغم هەبە ئەیدەم بەکری بۆ کاتی حج، کەچی هەندیک ئەلێن: حەجەکەت دروست نیە، ئیبنوعومەر فەرموی: ئەی تۆ نیحرام نابستی و تەلەبە ناکەیت و بەدەوری کەعبەدا ناسوپیتمەو لە عەرەفات نایەتە خوارووە رەمی جەمەرات ناکەیت؟ ئەلێن: ووتم: با، فەرموی: کەواتە حەج بۆ هەبە، چونکە پیارێک هاتە لای پیغمبەر ﷺ ئەو پرسیاری لێ کرد کە تۆ لیت کردم ئەویش لینی بێ دەنگ بوو هەتا ئەم نایەتە هاتە خوارووە: ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ﴾ (البقرة/۱۹۸). جا پیغمبەر ﷺ ناردی بەدوای کابراو ئەو نایەتی بۆ خۆتەووە فەرموی: (حەجەکەت بۆ هەبە). ئەو داوود سەعیدی کۆری مەنصور گێڕاوەتیەو. (حافظ منذري) ووتویەتی: (ئەو ئومامە ئەناسراو ناری نازانری).

لە ئیبنوعەبباسەو خوا لێیان رازی بیته هاتو کە پیارێک پرسیاری لێ کرد کە بەکری لەگەڵ ئەماندا دیم و کارەکانی حەجیشیان لەگەڵدا ئەکەم نایا پاداشتم بۆ هەبە؟ ئیبنوعەبباس ووتی: بەلێ:

﴿أُولَئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾ (البقرة/۲۰۲). واته: نموانی - که ئو دو عایه یان کرده - پاداشتی گوره یان بۆ هدیة، به هزی ئو کرده و چاگانوه که کردوبانه. وه خوا حیسابی خیرایه.

حجدهکمی پیغمبهر ﷺ

موسلیم نه گیترمه نه ئی: ئه بی به کری کورئ ئه بی شه بیه و نیسحاقی کورئ نیبراهیم بۆ یان گیترامه وه، ههروه ها له (حاتم) وه، که نه بوبه کر و توریته ئی: حاتمئى کورئ نیسماعیلی مده ئی له جه عفری کورئ موحه مده وه له بارکی موه بۆ گیترامه وه که و توریته ئی: چورین بۆ لای جاییری کورئ عبده وللا خوا لئی پازی بیت، له یهک یهکی ئو کۆمه ئی پرسى، ههتا گه یشته من و تم: من موحه مده ئی کورئ عدلی کورئ حوسه نیم، ده ستی هینا به سمرمداو قۆبچه ئی سهر وه ی کراسه که می ترازاند، پاشان قۆبچه که ی خواره وه، پاشان ده ستی خسته سهر سنگم، نیوان دو مه مکم، وه ئو کاته من لاریکی تازه پیگه یشتوو بوم، و تئى: مهره بات لئى بیت برازا، به ناره زوی خۆت پرسیار بکه؟

منیش پرسیارم لئى کرد - ئوکاته ئو کورئ بئو - لهو کاته دا بانگی دا، ههتسا شائیکی له خۆبوه پینچابوو، که ئه ی دا به شانیدا له بهر ته سکی نه چۆه شو ئنی خۆی، وه کراسه که شی له ولاره هه لئاسی بوو به سئى پایه که دا، جا نو ئی بۆ کردین له پاشاندا و تم: حجدهکمی پیغمبهرم ﷺ بۆ بگیتره وه ده ستی بهرز کرده وه ههتا نۆی ژمارد - له پاشاندا و تئى: پیغمبهر ﷺ نۆ سال له مده ئینه مایه وه بئى ئه وه ی حج بکات.

له ده یم سالییدا بانگه وازی دا به ناو خه لکییدا که پیغمبهر ﷺ نه چئى بۆ حج، جا خه لکیکی زۆر هاتنه مده ئینه هه ممو به هیوا ی ئه وه ی که له گه ل پیغمبهردا بچن و ئو چی نه کات نموانیش بیکن. پاشان بۆ حج چوینه ده ر له گه ل پیغمبهردا ﷺ ههتا گه یشتینه (ذو الخلیفه)، له وئى نه سمانی کچی عومده یس موحه مده ئی کورئ ئه بی به کری بوو، ناردی بۆ لای پیغمبهر ﷺ که چی بکات؟ نه ویش فرمووی (اغسلی واستغفری بئوب و احریمی). واته: خۆت بشۆر په رۆبه که هه لگه ره کراسیک بۆ ئیحرام له بهر بکه.

جا پیغمبهر ﷺ لهو مزگوتهدا نو ئی کردوو سواری ووشتره که ی بوو که ناوی (القصواء) بوو، کاتئى ووشتر راست بووه وه سه یرم کرد به مهر چوار ده وریا ههتا چاو برکات زه لام بوو له سواره ی پیاده. پیغمبهریش ﷺ له ناوماندا بوو قورئانی بۆ نهاته خواره وه، وه ئو واتا که ی ئه زانی، ئیتر هه رچی کرده وه ی بهو قورئانه بکه رایه ئیمه ش کرده وه مان بئى نه کرد.

پاشان پیغمبر ﷺ به دهنگی بمرز ترحیدی دست پی کردو فرمودی: (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لِاشْرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لِاشْرِيكَ لَكَ). خدكككش بو شیوهیه تلبسی به یان نه کردو پیغمبر ﷺ هیچی رهد نه نه کرده وه له تلبسی به کی نیوان، نیت پیغمبر ﷺ خریکی تلبسی به کی خوی بو.

جاییر خوا لیتی رازی بیت فرمودی: له حج به ولاده نی یتمی هیچی ترمان نه هیتنا و نعمان نوزانی عومره چییه، هتا گه یشتینه خانمی خوا (کعبه) له گه لیا، دهستی به سر روکنی به معانیدا هیتنا، جا سن دور لوقمی کردو چواریش به ریشتن، له پاشاندا چوره مه قامی نبیrahیم (علیه السلام) نهمی خوتنده وه: ﴿وَأَتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾ (البقرة/۱۲۵). واته: مه قامه کی نبیrahیم بکنه نوتزگه.

مه قامه کی خسته نیوان خوی و که عبوه. دورکات نوتزی کرد له رکاتیکیاندا ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ ی خوتندو لموی تریاندا ﴿قُلْ يَتَّيَّهَا الْكُفْرُونَ﴾. پاشان گه رایوه بولای روکن و دهستی به سریدا هیتنا یوه، له پاشاندا له ده رگاکوه هاته ده ره وه چو به ره و صفا.

کاتی له صفا نزیک بووه وه نم نایتمی خوتنده وه: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ﴾ (البقرة/۱۵۸) - صفا و مره له دروشه کانی خوییه - فرمودی: خوا به چی دهستی پی کردوه منیش به وه دهستی پی نه کم.

نیت له صفا وه دهستی پیکرد چوره سر صفا هتا که عبوی لیتوه ده رکعت، جا پروی کرده قبیله (لا إله إلا الله) و (الله اکبر) ی کردو فرمودی: (لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير، لا إله إلا الله وحده، أجز وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده). واته: هیچ پرستارونکی به حق نییه که شایستهی پرستن بیت جگه له (الله) که هاوبه شی نیه، خاوهی همور شته، سوپاس و ستایش هر بۆ نه وه، وه به سر همور شتی کدا توانای هدییه، هیچ پرستارونک نییه به حق شایستهی پرستن بیت جگه له الله ی تاك و تنها، نه خوییه که په یمانه کی به جی هیتنا، بهنده کی سرخست و هر خوی حیزه کانی تیک شکاند.

پاشان له نیوان نه انهدا له خوا پارایوه - سن جار نه وهی دو باره کرده وه، پاشان چوره خاوه وه بۆ مره وه، هتا پیتی توند کرد له سکی شیوه که په لمی کرد به ریشتن، و ریشتن هتا چوینه سه ره وه، تا گه یشته مره وه له سر صفا چی کرد له سر مره وه وه های کرده وه، تا وه کو له دوا توافیدا له سر مره وه فرمودی: (لَوْ أَنِّي اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدِيرْتُ لَمْ أَسْقِ الْهَدْيَ، وَجَعَلْتُهَا عُمْرَةً، فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ لَيْسَ

مَعَهُ هَدْيٍ فَلْيَحِلِّ، وَلْيَجْعَلْهَا عُمْرَةً). واته: نه گهر نهوی نیسته نه مزانی نو سا بزانیبایه نه همدیانم - ووشتره قوریانی یانم - له گه گه خۆمدا نه نه هینا و نه مکرد به عومره، جا همرکس همدیی پئی نییه با نیحرام بشکینن و بیگات به عومره.

سوراقهی کوری مالیکی کوری جوعشوم هه نساو ووتی: نهی نیراوی خوا نه مه بۆ هه موو سالتیکه، یان هه نه مسال و هه نه بیته، پیغمبهر ﷺ په نجه گانی یهک یهک خسته ناو یهک و فرموی: (دَخَلَتْ الْعُمْرَةَ فِي الْحَجِّ مَرَّتَيْنِ، لَا بَلَّ لِأَبَدٍ أَبَدًا). واته: به شیهوی په نجه گانم عومره چوه ناو هه جوه، دوچار، بۆ هه تا هه تابه.

لهوکاتاندا عهلی له یه مه نه مه هاتمه به ووشتره هه دییه گانه وه که بۆ پیغمبهری هینا بوو ﷺ سهیری کرد (فاطمه) لهو کۆمه له یه که نیحرامیان شکاندووو خۆیان کردۆتوه و کراسنکی رهنگاو په رنگی له بهر کردوو و چاوی رشتوو، عهلی نهی لهو کارهی کردو به هه لهی دانا. نهویش فرموی: بارکم فرمانی پیدارم و هه بکه م.

جاییر نه فرموت: عهلی له عیراق نهی فرمو: نو کاته چووم بۆ لای پیغمبهر ﷺ بۆ نهوی کارنک بکه م که پیغمبهر ﷺ (فاطمه) سه رزه نشت بگات له سه ر نو کرده یه، وه بۆ نهوی پرسیری لی بکه م له بهاری نهوی که (فاطمه) له پیغمبهره وه باسی نه کات و نه وه که من نینکاریم لی کردوو، فرموی: راست نه کات راست نه کات. تۆ چیت ووت کاتی هه جت له سه ر خۆت فه رز کرد؟ نه فرموی: ووم: خواجه پیغمبهر که ت ﷺ چون ته لبسی به نه لیت منیش بهو شیهویه ته لبسی به نه لیم، پیغمبهر فرموی: نیمه هه دیان پئی بهو نیحرام ناشکینن.

جاییر نه فرموی: نو هه دیان عهلی له یه مه نه مه هینا بووی و نهوانی پیغمبهر ﷺ له گه گه خۆیدا هینا بووی هه موو سه د ووشتر بوون.

نه فرموی: خه لکه که هه مویان خۆیان کرده وه قۆیان کورت کرده وه، نیلا پیغمبهر ﷺ و نهوانی که هه دی بیان پئی بوو.

کاتی پۆژی هه شتم هات که پئی نه لیم (یوم الترویة) به رهو مینا رۆشتن و به حج دهنگیان به رز کرده وه (واته: ووتیان: لبیک اللهم حجة)، وه پیغمبهر ﷺ سوار بوو، نه جار نوژی نیوه رۆو عه سرو نیوارو خوتنان و به یانی له مینا کرد.

له پاشاندا که مینک مایه وه هه تا پۆژ ده رکوت، جا فرمانیدا چادرنکی له موو دروستکارویان بۆ هه لدا له (نمرة).

لهپاشاندا پیغهمبەر ﷺ بهرو (مشعر الحرام)^(۱) رژیشت وهك چۆن قورهیش لهسهردهمی نهفامیدا
 ئهچون بۆ (مشعر الحرام) و قورهیش گومانیان وابوو كه پیغهمبەر ﷺ لهوی ئهوهستی و تی ناپهیری وهك
 چۆن ئهوان تی نه ئهپهرین لهسهردهمی نهفامیدا.

بهلام پیغهمبەر ﷺ له (مزدلفة) تی پهیری ههتا گهیشه عهرفه سهیری كرد دهوارکی بۆ ههلهدراوو
 له (نمره)، جا دابهزی چوه ناوی ههتا رۆژ له ناوهراستی ئاسمان لای دا، فرمانی دا (قصواء) یان بۆ
 ناماده كرد، جا رژیشت ههتا گهیشه نار دۆلی عهرفه، لهوی ووتاریکی بۆ خهلك خوتندهوه و فرهموی:
 خوین و سامانتان له سهر یهك حهرامه وهك حهرامی ئهه رژیشتان لهم مانگهتانداندا لهم شارهتانداندا،
 ئاگادارین ههموو شتیك له كاروباری سهردهمی نهفامی له ژیر پیتمدایهو پوچهل بۆتموه، وه ئهو خوتنانهی
 له سهردهمی نهزانیدا رژاوه پوچهل بۆتموه، یهكهم خوتنیش كه من لای ئههم له تیمهیه، ئهویش خوتنی
 ئهبنورهیععی كوری حاریسه- كه دراوو به دایهن له بهنی سهعد، جا هۆزی (هذیل) كوشتیان- وه (ریا)
 سوی سهردهمی نهفامی پوچهل کرایهوه، وه یهكهم (ریا) سوو كه پوچهل ئهكههوه سووی خۆمانه سووی
 عهیباسی كوری (عبد المطلب)ه، ئهویش پوچهل ههمووی، وه له خوا بترسن له ناستی ئافرهتانداندا، چونكه
 ئیوه به پهیمانی خوا هیتاوتانن، وه به وشهی خوا ههلاکتان کردون.

حهقی ئیوه لهسهر ئهوان ئهویه كه نهیهلن كهسیك ئیوه خۆشتان نهوت بیته مالتان، جا نهگهر ئهویان
 كرد ئیوه لییان بدهن به لیدانیک كه زیانیان پێ نهگهیهنیت، وه مافی ئهوانیش له سهر ئیوه ئهویه كه
 بیان ژینن و جلو بهرگیان بۆ بکهن به گۆرهی عورف و عادهت، وه من لهناوتانداندا شتیكم بهجی هیشتهوه
 كه دواي ئهوه گوهر نابن، بهمهرجی دهستی پتوه بگرن و لهسهیری برۆن، ئهویش: کتیهکهی خوایه، وه
 ئیوهش دهبارهی من پرسیارتان لێ نهکری، جا ئیوه چی نهلین؟ ووتیان: شایهتی ئهدهین كهتۆ کتیهکهی
 خوات گهیااندوه و بهجیت هیناوه نامۆژگاری خهلكت کردوه، جا به پهنجهی شهاده ئیشارهی نهکرد:
 بهزی نهکردوه بۆ ئاسمان و داینهوانهوه بۆ لای خهلكهکه ئهوهی نههموو: خوایه تۆ شایهت به، خوایه تۆ
 شایهت به، سێ جار.

پاشان بانگ درا، ئهجار قامهت کرا و نوژی نیوهی کرد، دواي ئهوه قامهت کرایهوه نوژی عهسری
 کرد، ئیتر نوژی نهکرد لهنیوانیانداندا^(۲).

(۱) (مشعر الحرام) کێرتهکه له (مزدلفة) پێی نهوتری (فرح)، وه ووتراویشه كه (مشعر الحرام) بریتییه له
 ههموو (مزدلفة).

(۲) لهمهدا بهلگی ئهوه هیه كه کۆ کردنهوی نوژی نیوهی عهسره لوشوتنهداو لهو رۆژهدا مشروعه، وه
 ئوممهت ئیجماعی هیه لهسهر ئهوه، بهلام جیاوازی لهسهر ئهوهی كه هۆی ئهوه کۆ کردنهویه چییه؟ ووتراوه: بههۆی

لهپاشاندا پتغممبەر ﷺ سوار بووه، همتا گه‌یشته شوئنی وه‌ستان، جا سکی وشتره‌کمی برد بۆلای
بهرده‌کانهوه، وه خه‌لکه‌که هممو له بهره‌میا بوون و روی کردبووه قیبله، نیت هر وه‌ستا همتا زهرده
نهماو رۆژ ناوا بوو؛ وه نوسامهی خسته دواي خۆیهوه.

لهپاشاندا رۆشت ﷺ لغاری قه‌صوائی نه‌هنده توند کردبوو همتا سهری نه‌یدا له ناستی ناوه‌راستی
پتشمه‌وی کۆپانه‌کمی^(۱)، وه به ده‌ستی راستی ئیشاره‌تی نه‌کردوو نه‌ی فرموو: (خه‌لکینه لسه‌ر خۆ بن،
خه‌لکینه لسه‌ر خۆ بن).

که نه‌گه‌یشته کیتوک له کیتوه‌کان ده‌ستی بۆ شل نه‌کردوه همتا سه‌رته‌که‌وت، همتا گه‌یشته موزده‌لیفه،
له‌وی نوژی ئیواره‌و خوتنانی کرد به‌یه‌ک بانگ و دوو قامعت، وه له‌نیوانیاندا هیچ ته‌سبیحیکی نه‌کرد.
له پاشاندا پتغممبەر ﷺ پاکشا همتا بهره‌به‌یان، کاتن به‌یانی بۆ روون بۆوه، نوژی به‌یانی کرد به
بانگینک و قامعتینک.

له پاشاندا سواری قه‌صوا بووه همتا گه‌یشته (المشعر الحرام) رووی کرده قیبله‌و پارایه‌وو (الله اکبر)ی
کردو (لا إله إلا الله)ی کردوو هر به پتوه مایه‌وه همتا دونیا ته‌وار رووناک بووه، ئینجا که‌وته ری، پتیش
نه‌وی رۆژ هه‌لبی.

فه‌زلی کوری عه‌بباسی خسته پاشکۆی، جا فه‌زلن پیارنکی جوان و رینکوپینک و سپی پتست بوو، کاتن
پتغممبەر ﷺ نه‌رۆشت ئافره‌تینک به‌سواری که‌ژاوه‌یه‌که‌وه لای دا تن پهری و فه‌زلیش سه‌یری نه‌کرد،
پتغممبەر ﷺ به‌ده‌ستی رووی فه‌زلی وه‌رگه‌یرا له سه‌یر کردن، فه‌زلیش له‌ولای پتغممبهره‌وه ﷺ سه‌ری
ده‌رته‌هیناو سه‌یری نه‌کرد، به‌وشیوه‌یه له‌م لایه‌وه لای نه‌برد له‌و لایه‌وه سه‌یری نه‌کرد، همتا گه‌یشته ده‌زلی
(عسر) نه‌ختن په‌له‌ی کرد له‌پاشاندا له رینگه‌ی (وسط) ناوه‌نده‌وه رۆشت که‌له (جره‌ الکبری) وه کۆتایی
ته‌هات، همتا گه‌یشته جه‌مه‌ره‌کمی لای ده‌خته‌که، جا حوت به‌ردی تن گرت (الله اکبر)ی نه‌کرد له‌گه‌ل
هه‌ر به‌ردیکدا، به‌رده‌کان وه‌ک چه‌وی وورد وه‌هابوون، له‌ناو سکی کیتوه‌که‌وه به‌رده‌کانی تن نه‌گرت^(۲).

له پاشاندا چوو بۆ شوئنی ناوه‌ل سه‌ر به‌رینه‌که و به‌ده‌ستی خۆی شه‌ست‌وسه‌ن و وشتری سه‌ر به‌ری، نه‌وی
هه‌بۆوه دای به‌عه‌لی سه‌ری به‌رین، وه‌له قوربانیه‌کانیدا کردی به‌شهریک، ئینجا فرمانی دا هه‌ممو‌بیانیان

خواپه‌رستی (نسک)ه‌ویه (واته: عیبا‌ه‌تینکه)، نه‌مش بۆچۆنی نه‌بوحنه‌یفه‌و هه‌ندیک له هاورێیانی شافیه‌ی به. وه
به‌شی زۆری هاورێیانی شافیه‌یش نه‌لین: به‌هۆی سه‌فه‌ره‌ویه.

(۱) نه‌و شوئنی که سوار قاچی نه‌فوشیتته‌وه لسه‌ری.

(۲) مه‌به‌ستی نه‌ویه مه‌ینا و عه‌ره‌فات و موزده‌لیفه که‌وتبوونه لای راستی و مه‌که‌که لای چه‌پی.

پارچه پارچه کرد، له همره کتیکیان پارچه‌یه کیان هیتا و خستیانه ناو مه‌نجه‌تیکوه، هتا کولا، جا همدووکیان له گۆشته‌کیان خوارو له گۆشتاوه‌کشیان خوارده‌وه.

له پاشاندا پیغمبەر ﷺ سوار بووه‌وه به‌وه که‌عهبه هاتوه‌وه توافی (إفاضة) ی کرد، وه له‌وی نوژی نیوه‌ژی کرد.

پاشان هاته‌لای به‌نی (عبدالمطلب) له‌سر ئاوی زه‌م زه‌م ئاویان ئه‌دا به‌ خه‌لک، فرموی: (انزعوا بني عبد المطلب، فلو لا أن يغلبكم الناس على سقائتكم لئزعت معكم). واته: ئاو ده‌ره‌یتن ئه‌ی به‌نی (عبد المطلب) له‌ ترسی ئه‌وه نه‌بوایه که خه‌لک به‌ کاری چه‌جیان بزانیایه و به‌هاتنایه به‌ کۆمه‌ل لێ‌ریان به‌سندنایه ئیستا من له‌گه‌لتان ده‌رم نه‌هیتا، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌وه‌نده خیره ئه‌و ئاو ده‌ره‌یتانه. ئه‌وانیش جه‌وه‌نه‌یه‌کیان دایه‌ر لێ‌ی خوارده‌وه.

زانایان ووتویانه: بزانه ئه‌م فرموده‌یه زۆر گه‌وره‌یه کۆمه‌لێک شتی به‌سوودی تێدایه‌ چه‌ند قاعیده‌ی گرینگ و به‌نرخ‌ی تێدایه.

(قاضی عیاض) ووتویه‌تی: خه‌لک زۆر قسه‌یان کردوه له‌باره‌ی ئه‌و فیه‌قه‌ی که له‌م هه‌دیسه‌دا هه‌یه، وه کتیبی زۆریان داناره، وه (أبو بکر ابن المنذر) جوژنیک‌ی گه‌وره‌ی داناره له‌و باره‌یه‌وه که زیاتر له‌ سه‌دو په‌نجا جوژ فیه‌قی تێدا ده‌ره‌یتاوه، وه ووتویه‌تی: نه‌گه‌ر حسیب بکری نزیکی ئه‌وه‌نده‌ی تری فیه‌قی شمرعی تێدایه.

وه ووتویانه: ئه‌م هه‌دیسه ئه‌بیتته به‌لگه‌ی ئه‌وه‌ی که خو شتن بو ئیحرام سونه‌ته بو زه‌یستان و بوخوژو، وه کهسانی تر له‌پیش ترن بو ئه‌و خو شتنه، وه به‌لگه‌یه‌که له‌سر ئه‌وه‌ی که زه‌یستان و بو نوژ ئه‌بێ پهرۆ هه‌لبگرن وه ئیحرامه‌کشیان دروسته، وه ئه‌بێ ئیحرام به‌ستن دوا‌ی نوژبێ، نوژه‌که فه‌رز بیت یا سونه‌ت. وه به‌لگه‌یه له‌ سه‌ر ئه‌وه‌ی که ئه‌بێ ده‌نگ به‌رز بکرتنه‌وه به‌ ته‌لبی یه‌وه.

په‌سه‌ندیشه که پیغمبەر ﷺ چی ووتوه له‌ ته‌لبی یه‌دا هه‌ر ئه‌وه بوترێ، وه نه‌گه‌ر له‌و زیاتر یش بووترێ خراب نیه.

چونکه عومەر ئه‌مه‌شی له‌سه‌ر زیاد کردوه: (لَبَّيْكَ يَا اللَّهُمَّ وَالْفَضْلُ الْحَسَنُ، لَبَّيْكَ يَا مَرْهُوباً مِنْكَ وَمَرْغُوباً إِلَيْكَ). واته: به‌پیر بانگه‌وازه‌که‌تمه‌ه هاتوم ئه‌ی خاوه‌نی نعه‌مه‌ته‌کان و فه‌زلی جوان، هاتوم به‌پیر بانگه‌وازه‌که‌تمه‌ه له‌به‌ر ترس له‌توو ئاره‌زو بو‌لای تو.

وه پێوسته له‌سه‌ر حاجی که له‌ پێدا بیت بو مه‌که‌که و تواف به‌هه‌وری که‌عه‌دا بکات، که پتی ئه‌وترێ: (طواف القدوم)، وه ده‌ست بدات له‌ روکن و به‌رده ره‌شه‌که‌وه- پێش توافه‌که‌ی، وه به‌ (رمل) لۆقه کردن بروات، له‌ سه‌ی ده‌وری یه‌که‌مه‌دا، لۆقه کردنیش پێش‌تینیکی خیراتره له‌ پێش‌تینی سروشتی له‌گه‌ل نزیکی هه‌نگاوه‌کاندا، که پێشی ئه‌وترێ (خبب).

نم لۆقه‌ی‌بیش جگه له ئاستی دوو روکنه یه‌مانی‌یه‌کان له‌وانی تردا بیانکات. پاشان به شیوه‌ی سروشتی بروات له چوار خوله‌که‌ی تردا، له‌پاش ئه‌وه‌ی توافه‌که‌ی تمواو کرد بجیته (مقام إبراهيم) نم نایته بخوینی: ﴿وَأَتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾ (البقرة/۱۲۵). له‌پاشاندا به شیوه‌یه‌ک بوهستی (مقام)ه‌که بخاته نیوان خۆی و که‌عبه‌وه، و دوورکات نوێژ بکات له پکاتی یه‌که‌مدا دوا‌ی سوره‌تی فاتیمه سوره‌تی (الکافرون)، وه له دوه‌مدا سوره‌تی (الإخلاص) بخوینی.

هه‌روه‌ها هه‌دیسه‌که نه‌بیته به‌لگه‌ی ئه‌وه‌ی که ئه‌و که‌سه بو‌ی هه‌یه ده‌ست بدات له به‌رده ره‌شه‌که‌وه، کاتی له مزگۆته‌که دیته دهره‌وه، وه‌ک چۆن کاتی چوونه ژووره‌وه ده‌ستی له‌ی بدات. زانایان له سه‌ر ئه‌وه پێکن که ئه‌و ده‌ست له‌ی دانه سوننه‌ته، وه نه‌بێ له‌ دوا‌ی توافه‌که سه‌عی بکات، وه نه‌بێ له‌ سه‌فاره ده‌ست پێ بکات و سه‌رکه‌ویته سه‌ری، وه‌نه‌ختی له سه‌ری بوهستی به‌رهو قیبله، و یادی خوا‌ی گه‌وره بکات به‌و یاده‌ی که پیغمه‌به‌ر ﷺ کردی، وه سه‌ی جار بپارێتته له‌خوا، وه نه‌بێ له‌ناو شیوه‌که‌دا لۆقه‌ی بۆ بکات له رۆشینه‌که‌یدا، له‌و شوێنه‌ی که پیتی ته‌لین: (بین المیلین)، وه ئه‌و لۆقه کردنه‌ش مەشروعە بکری له‌هه‌ر حه‌وت خوله‌کاندا، نه‌ک له سه‌ی جاری یه‌که‌مدا، وه‌ک له توافی (قدوم)دا وه‌هایه، وه نه‌بیته بجیته سه‌ر مه‌روه‌ش یادی خوا بکات و دوعا بکات وه‌ک چۆن چووه سه‌ر سه‌فار وای کرد.

که ئه‌مانه هه‌مووی تمواو بوو، عومره‌که‌ی تمواو نه‌بیته، جا نه‌گه‌ر سه‌ری تاشی یا کورتی کرده‌وه ئه‌وه ئیحرامی شکاندوه.

سه‌حابه خوا‌یان له‌ی رازی بیته به‌و شیوه‌یان کرد کاتی پیغمه‌به‌ر ﷺ فرمانی پێدان که هه‌جده‌که‌یان هه‌لبه‌وشینه‌وه و بیکه‌ن به عومره.

به‌لام هه‌رکه‌سیک (قارن) بوو واته نه‌ی ته‌ی حج و عومره‌ی هه‌تا بوو به‌یه‌که‌وه، ئه‌وه نابێ نه‌سه‌ری بتاشی و نه‌کورتی بکات، و هه‌ر له ئیحرامدا نه‌میته‌تته‌وه، له‌پاشاندا رۆژی هه‌شتمی (ذی الحجة) که پیتی ته‌لین: (یوم الترویة) ئه‌وه‌ی که بیه‌وی حج بکات، له‌وانه‌ی که له عومره‌که‌یان ئیحرامیان شکاندوه دووباره ئیحرام بیه‌ستیتته‌وه بروات بۆ مینا له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌ی که (قارن) بون، وه سوننه‌ت وه‌هایه که پینج فه‌رزه نوێژه‌که له مینا به‌جێ به‌ینی وه ئه‌و شه‌وه که شه‌وی نزیمه له‌وی بیته‌تته‌وه.

سوننه‌ته که رۆژی عه‌ره‌فه له‌مینا دهرنه‌چی هه‌تا رۆژ هه‌لدی و دوا‌ی رۆژ هه‌له‌هاتن بروات وه نه‌چیته (عرفات) هه‌تا رۆژ له ناوه‌راستی ئاسمان لانه‌دات؛ وه دوا‌ی ئه‌وه‌ی که پیغمه‌به‌ر ﷺ نوێژی نیوه‌رۆو عه‌سری به‌یه‌که‌وه کرده‌وه له عه‌ره‌فات، له نه‌مه‌یه دابه‌زیوه که به‌شیک نه‌یه له عه‌ره‌فات.

وه له دواى همر دوو نويژه كه نبيت نه چرته (الموقف) وه، وه سوننه ته نويژ كردن له نيوانياندا (له نيوان دوو نويژه كه دا) وه سوننه ته نيمام ووتار بخوښنئ بڼ خه لك پيش نويژ، نيمامش يه كينكه له ووتاره سوننه ته كاني حج.

دووه: له ووتاره سوننه ته كان: پڙځى حوتمه له (ذي حجه) لاي كه عبه دواى نويژى نيوهرځ، نيمام ووتار نه خوښتته وه.

سږيدم: له ووتاره سوننه ته كان- پڙځى قوريانى كردنه كه يه (يوم النحر).

چوارم: له ووتاره سوننه ته كان- پڙځى (نه فرى) يه كه مه^(۱).

وه له حديسه كه دا چهند سوننه ت و ناداب هديه له وانه:-

چوون بڼ (الموقف) دواى لسږ بونمه، له دوو نويژى فموز.

وه پاره ستانه له (عرفات) و نه گمر به سواري بيت چا كتره.

وه پاره ستانه لاي بمرده گموره كان له شوښمى كه پيغمبر ﷺ لسږى پاره ستاوه، يا نزيك له شوښميه.

به شيويهك را بوستيت پروو قيبله بيت.

(الموقف) دا بيمينتته وه تا خوز ناوا ده بيت.

له وستانه كه يدا بيارتته وه له خواى گموره و دهسته كاني بهرز بكاتمه تا لاي سنگى، له پاش نموى كه دلنيا بوو پڙځ ناوا بووه له سمر خوز بڼ دهنگ بچولئ بهرو موزده ليفه، و بهرمانيش نمر به خه لكه كه بكات نه گمر گوترايدل كرار بوو.

كه گه يشته موزده ليفه دابزځو نويژى نيواره و خوتنان بكات، به سمر به كموه به بانگيك و دوو قامت، بڼ نموى نويژى سوننه ت له نيوانياندا به جڼ بهښئ.

نم كڙ كردنموش زانايان له سمرى ريكن، به لام له هڙى نم به سمر به كموه كردنمدا جياوازيان هديه.

نهلين: نم نويژ به سمر به كموه كردنه بهوشيوه خوا پهرستيه، وه نهلين له بمرتهويه موسافرين واته:

سه فموره كه بوته هڙى نم كڙ كردنمويه.

همروه ها لهو شتانه ي كه سوننه تن: شو مانمويه له موزده ليفه، وه نم مانمويه هممو زانايان كڙن

له سمر نموى كه خوا پهرستيه، به لام جياوازيان له ودا كه تايا نم شوره مانمويه سوننه ت يا (واجب).

(۱) پڙځى (نفر): پڙځى سيانزه همه له جڙنى قوريان، نم پڙځويه كه خه لكه كه له ميناه بهرو مده كه نه گمريتته وه.

سونمهته له موزده ليفه نوتژی بديانی بکات، له پاشاندا بچولئ بمره مشعمری حرام، نینجا لهوی
وابه ستیت و دوعا بکات.

واوستان له (مشعر الحرام) له (مناسک) خوا پرستی به کانی حجه.

پاشان که به تواروی دنیا زهره بوو له بدياندا نه جوتئ بمره (بطن محسر) و به خیرایی نه پوزا پی زدا،
چونکه لهو شوتنهدا خوا رڼو کینهی له (أصحاب الفیل) گرت و له ناری بردن، جا نابئ له سرخو رڼو شتن
بکرتیت تیتیدا یا مانوه لهوی دا.

جا کاتئ حاجی گه شته (الجمرة) - جمرة العقبة - دیته ناو سکی شیوه که ووحوت بمری تی نه گرتئ
همو بو بمری ښک نه ودهی دهنکه پاقله بهک بیت، نبئی له گدل همر بمری ښکدا (الله أكبر) ښک بکات.

له پاش نموه بمره شوتنی قوریانی کردن نه چیت و قوریانی خوی نه کات، نه گمر شتی سمر برینی پین
بیت، له پاش نموه سمری نه تاشئ، له پاشاندا نه گمر تتهوه بژ مه ککو (طواف الإفاضة) نه کات، نه ویش نموه
توافیه که توافی زیاره تی پین نه لین.

له دوی نموه توافه ئیحرام نه شکیتئ و همرچی له سر حرام بووه له سمری حالانئ نه بیتتهوه هتا چونه
لای خیزانیش.

به لأم نه گمر حوت بمره کانی هاریشته (جمرة العقبة) و توافه کهی نه کردبو نموه هموو شتیکی بژ
حالانئ نه بیتت جگه له نافرته.

نا نموه به ری و ردهوشتی پیغه ممبر ﷺ له حجهدا که نه بئ خه لک له سمری پروات به پیتی نموه فرمووده به
که فرموویته تی: (خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ). واته: کارو باره کانی حج له منوه وه برگرن.
نموه کسی که بهم شتویه حج نه کات ئیقتیدای بو کردهوه فرمانه کهی به جئ هیناوه حجه کهی
صه حجه.

وا له خوارهوه نموه کارو بارانه روون نه کهینهوه و پاو بژ چونی زانایانیش له سمریان دهه تین:

کات و شونئی ئیحرام بهستن (المواقیت)

(مواقیت) دوو بهشه (المواقیت الزمانیه) کات بژ ئیحرام بهستن، وه (المواقیت المکانیه) شونئ بژ
ئیحرام بهستن:

(المواقیت الزمانیه) :

کومه له کاتیکه که کردهوه کانی حج لهو کاتانهدا نه بیتت دروست نیه، خوی گموره نموه کاتانمی دیاری
کردهوه لهو نایتمه دا که نه فرموی: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ﴾

(البقرة/۱۸۹). واته: پرسپارت لئى ئەگەن دەربارەى مانگ و گۆزپانى شىتوھکانى، تۆش بلنى ئىوانە نىشانەن بۆ دىيارى کردنى کاروبارى خەلکەو بۆ کاتى حەجە.

ھەرھە ئەفەرەموى: ﴿الْحَجُّ أَشْهَرٌ مَّعْلُومَةٌ﴾ (البقرة/۱۹۷). واته: کردوھەکانى حەج لە چەند مانگىكى دىيارى کراوایدە.

زانایان ئىجماعیان ھەدیه لىسەر ئەوێ کە مەبەست لە مانگەکانى حەج شەموال و (ذو القعدة)ن، بەلام جىاوازان لەوھدا ھەدیه کە ئایا (ذی الحجّة) بە تەواری لەو مانگانەدە یا دەدەیکى لەو مانگانەدە.

ئىبنوعمەر و ئىبنوعەبباس و ئىبنومەسعود و حەنەفەئىيەکان و شافعیو ئەحمەد بۆپای دوھم چوون. بەلام مالیک بۆ پای یەکەم چوھ.

ئىبنوحەزم پای یەکەمى تەرجیح داوھ و ئەلئیت: خۆی گەورە ئەفەرەموى: ﴿الْحَجُّ أَشْهَرٌ مَّعْلُومَةٌ﴾ ﴿أَشْهَرٌ﴾ لە زمانى عەرەبیدا بە دوومانگ و ھەندیکى مانگىكى تر ناوترى، بەلکە بە سە مانگ و بەرەو ژوور ئەوترى، وە ھەرھە پەمى جەمەرات - کە لە کردوھەکانى حەجە - پۆژى سیانزەھەمى ذى الحجّة بەجى دیت، وە تەوافى دوایى - کە لە فەرزەکانى حەجە - لە ھەموو مانگى (ذی الحجّة) دا بەجى دیت، بە بى جىاوازی لەنێوان زانایان. کەواتە ئەو راستە کە ئەو کاتانە سە مانگەن.

وہ بەرھەمى جىاوازی نێوانیان لەو کردوھانەدا دەر ئەکەوى کەدوای قوریانى بەجى دیت.

ئەوانەى ئەلئین: مانگى ذى الحجّة ھەمووی لە مانگەکانى حەجە، ئەلئین: خۆنى دواکوتنى ناکوتتە سەر، واته: پتویست نى یە ئازەل سەربەپت لە بریتىدا.

بەلام ئەوانەى ئەلئین: دە پۆژى ئەو مانگە نەبیت لەمانگەکانى حەج نى یە، ئەلئین: خۆنى دواکوتنى ئەکوتتە سەر.

ئىحرام بەستى بۆ حەج پێش مانگەکانى خۆى:

ئىبنوعەبباس و ئىبنوعومەر و جابیر و شافعی بۆ ئەو چوون کە ئىحرام بەستى دروست نى یە لە مانگەکانى حەجدا نەبیت^(۱).

بوخارى و توتوھتى: ئىبنوعومەر خویان لئى پازى بیت فەرەموىتى: مانگەکانى حەج (شوال) و (ذى القعدة) دە پۆژى یەکەمى مانگى (ذی الحجّة) یە، وە ئىبنوعەبباس (خوا لىیان پازى بیت) فەرەموىتى: سوننەتە کە ئىحرام بە حەج نەبەستى ئیلا لە مانگەکانى حەجدا نەبیت^(۱).

(۱) ئەلئین ئەو کەسە کە پێش مانگەکانى خۆى ئىحرامى بەست، ئەو ئىحرامى بە عومرە بەستوھ بى ئىحرامى حەجى ناکوتت.

تیبینوجهریر له تیبینو عبباسوه نهگیریتیموه که فرمویمتی: دروست نیه کس نیحرام ی حج ببستنی له مانگهکانی حج دا نهییت.

حدهفوییهکان و مالیک و نهحمد رایان وایه که نیحرام بستن پیش مانگهکانی حج دروسته بهلام کپراهتی هدییه.

شموکانی رای یهکم ترجیح ئعدات و نهئیت: ئهوی که بهرگری کردن له نیحرام بستن لهپیش مانگهکانی حجدا بههیز نهکات ئهویه که خوی گوره بز کردوهکانی حج چند مانگیکی دیاری کردوه، وه نیحرام ببستنیش له کردوهکانی حجه، جا هرکس بلیت: دروسته نیحرام بستن پیش ئه کاتانه ئهبن بهلگه بهینیتیموه.

(المواقیت المکانیة) :

شونهکانی نیحرام بستن ئه شوئانمن که ئهوکسهی نیازی حج کردن یا عومره کردنی هدییه نیحرامی تیدا نهبستنی.

نیتر دروست نیه بز حاجی یا عومره کهر لئریان تی پهرنت، بی ئهوی نیحرام ببستیت، وه پیغهمبیر ^{صلوات} _{عزیزت} ئه شوئانمنی دیاری کردوه:

جا بز خهلکی مدینه (ذالحلیفة)ی دانا، (شوئیتکه کومتوته باکوری مدینموه (۴۵۰) کیلومتر دوروه له مهککوه).

بز خهلکی شام (المحفة)ی دیاری کردوه (شوئیتکه ۱۸۷ کیلومتر دوروه له مهککوه کومتوته باکوری رۆژئاوی مهککو نزیکه له (رایغ)وه. (رایغ)یش (۲۰۴) کیلومتر دوروه له مهککوه. نیتر (رایغ) بووه به شوئنی نیحرام بستن بز خهلکی میسر شام، وه بز ئهوانمی بهوتدا تی ئهپهرن له دوی ئهوی که (جوحفة) ئهسر و شوئنی نهما.

وه بز خهلکی نهجد (قرن المنازل) (شاخیتکه کومتوته رۆژ ههلاتی مهککوه ئهروانی بهسر کیتی عمرهفاتدا، (۹۴) کیلومتر له مهککوه دوروه.

وه بز خهلکی یهمن (یللم) (شاخیتکه نهکومتوته لای باشوری مهککوه، (۵۴) کیلومتر دوروه له مهککوه.

وه بز خهلکی عیراق (ذات عرق) (شوئیتکه له باکوری رۆژهلاتی مهککوهیه، (۹۴) کیلومتر دوروه له مهککوه.

هندیک به ههلبست و شیعرووتویانه:

(۱) صحابی که روتی: سوننه حوکی مرفوعی بز لای پیغهمبیر ^{صلوات} _{عزیزت}.

عِرْقُ الْعِرَاقِ يَلْمَلُمُ الْيَمَنَ وَيَذِي الْحَلِيفَةَ يُحْرِمُ الْمَدِينَةَ
وَالشَّامُ جُحْفَةٌ إِنْ مَرَرْتَ بِهَا وَلَاهْلٍ نَجْدٍ قَرْنُ فَاسْتَبِينَ

واته: (عرق) بؤ عیراقه و (یلمم) بؤ یممن، وله (ذو الحلیفه) ش خه لکی مدینه نیحرام نبهستن، وه بؤ خه لکی شامیش (جحفه) یه نه گمر هات و بهویدا هاتی، وه بؤ خه لکی نه جدیش (قرن المنازل) ه جا ناگاداریه بو ت روون بیتموه.

نموه نمو شوئانه یه که پیغمبر ﷺ دیاری کردوون، که شوئنی نیحرام بهستن بؤ هممو نوکسانه یه نمو شوئنه تئ نه پرن، جا چ خه لکی نمو شوئانه بن، یان له لای تره وه هاتبن^(۱).

پیغمبر ﷺ فرموده تی: (هُنَّ لَهْنٌ وَلَمَنْ أَتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِهِنَّ لَمَنْ أَرَادَ الْحَجَّ أَوْ الْعُمْرَةَ). واته: نمو شوئانه بؤ نمو وولاتانه یه بؤ نمو کسانه یه بوئ دا تئ نه پرن، با خه لکی نمو وولاتانش نهن و نوقیان جیاواز بیت جا بؤ نمو کسانه یه نیانوی بجن بؤ مه کهه حج بکن یا عومره بهجی بهینن لموتوه نیحرام نبهستن.

جا نه گمر کسیتک له ناو مه کهه دا بوو، وریستی حج بکات نمو نهنی له ناو خانوه کانی مه کهه وه نیحرام بهستن.

به لام نه گمر بیهوی عومره بکات نهنی له (الحل) وه نیحرام بهستی دیته دهره وه بؤی و لموتی نیحرام نبهستی وه لموتش نریک تر (التنعیم) ه.

هرکس له نیوان شوئنی نیحرام بهستن و مه کهه دا بوو، نمو نهنی له خانوه که ی خزیه وه نیحرام بهستی.

نیبنو حزم و توویه تی: هرکس رتی بهسر نمو شوئانه وه نبوو، به ناره زوی خوی له کوئ دا نیحرام نبهستی، بیبهستی له دهریادا بیت یالزهوی دا.

نیحرام بهستن پیش (مواقیت) شوئنه کانی:

نیبنو مونزیر و توویه تی: زانایان همویان له سر نهن که نمو کسه ی پیش شوئنی نیحرام بهستن نیحرام بهستی نیتر موحریمه، به لام نایا که راهتی هیه؟ نه لئین: به لئ، چونکه قسه ی صحابه کان که و توویانه: پیغمبر ﷺ (ذا الحلیفه) ی داناره بؤ خه لکی مدینه نمو نه گدینیت که (اهلال) له

(۱) بؤ نمونه نه گمر کسیتک له خه لکی شام ریستی حج بکات و هاته نار مدینه وه، نمو شوئنی نیحرام بهسته که ی (ذو الحلیفه) یه، چونکه بهسر نموندا تئ نه پرن، وه ناییت نیحرام که ی دووا بجات تا نه گاته (رایغ) که شوئنی نیحرام بهستی خزیه تی، وه نه گمر دوی بجات نمو خوئنی نه کوئته سر به رای هممو جوهور.

شویتوه نه کرنت، وه تموه نه گهینیتت که لهو شویتوه زیادو کمی نیه، جا نه گمر شتی زیاده حرامیش نه بیت هیج نمبئ وازلئ هینانی باشته.

ئیحرام بهستن

پیتناسی ئیحرام:

ئیحرام: نیهت هینانه بۆ بهجی هینانی یه کئ لهم دوو خوا پهستییه (حج یا عومره) یا نیهتی همدوکیان بهسریه کهوه، که نه مهیش پایه کی حجه بهیتی فرموده ی خوی گموره که نه فرموی: ﴿وَمَا أَمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ (البینه/۵). واته: فرمانیان پئ نه کراوه نیلا بموه نه بیتت که خوا به نیخلاصوه بهرستو ئاینیان هر بۆ خوا بیت.

همروه ها به پیتی فرموده ی پیغمبر ﷺ که فرمویته: (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى). واته: کرده وکان به پئی نیهته کانیان، جا هرکس نیازی چی بیت پاداشتی تهری بۆ نه بیت.

له پیتسوه له (باسی دهست نوژدا) باسی چۆنیهتی نیهت کرا که شۆنه کمی دله،

که مالی کوری هومام ووتویته: لهوانه که حج و عومره خوا پهستییه کمی پیغمبریان ﷺ روایهت کردوه، به کیکیان نازنین گیرایته پیسوه که گوی ی له پیغمبر بویت ﷺ فرمویته (نویت العمره، أو نویت الحج). واته: نیهتم هیه عومره وهیا نیهتم هیه حج نه کم.

تاداب و پهوشته کانی ئیحرام بهستن:

بۆ ئیحرام بهستن چهند پهوشتیک هیه که نه بیت ناگاداری بکرتن، واله خواره وه روونیان نه کهینوه:

۱- پاک و خاوتنی: که نم کارهش بهجئ دیت به نینوک کردن، سمبل کورت کردنوه، موی بن بال هه لکهندن، موی بن ران تاشین، دهست نوژگرتن یان خۆ شۆردن - که له هممویان چاکتره - قژ داهیتان و ریش داهیتان.

ئیبوعومر خوا لییان رازی بیت فرمویته: سونته نهو کهسه خۆی بشۆرئ کاتی وستی ئیحرام بهستی و بجیته ناو مه کهوه. بهزار و (دارقطنی) و حاکم که بهصحیحی داناوه گیرایانه توه.

له ئیبوعه بهساره خوا لییان رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (إِنَّ النُّفْسَاءَ وَالْحَائِضَ تَغْتَسِلُ وَتَحْرِمُ وَتَقْضِي الْمَنَاسِكَ كُلَّهَا، غَيْرَ أَنَّهَا لَا تَطُوفُ بِالْبَيْتِ حَتَّى تَطْهَرَ) رواه أحمد وأبو داود والترمذی وحسنه. واته: زهیستان و نافرتهی بئ نوژ نه بی خۆی بشۆرئ و ئیحرام بهستی و هممو کرده وکانی حج بهجئ بهینئ توه نه بی که تموافی خانمی خوا ناکات هتا پاک نه بیتتوه.

۲- خۆ دامالین:

خو دامالین له همموو شو بمرگو پوښاکاندی به تهقل دورابین، وه لمبر کردنی بمرگی نیحرام، نوبش دوو پارچه قوماشه، یه کینکیان نه پینچری له بمشی سردوی لمش و ناگاته سر، نوبی تر پدشته مالیکه که نه پینچری له نیوهی خواروی لمشوه، وه پینوسته همدرو پارچه که سپی بیت چونکه بمرگی سپی خوښویست ترین بمرگه لای خوا.

نیبنوعه بیاس خوا لییان رازی بیت فرمویته: پیغمبر ﷺ کاتی سمری خوئی شانه کردو چوری کرد، پشته مال و سرشانه کی نالاند له خویموه بمره مه که که کوهه ری، خوئی و هاره له کانی. (الحديث رواه البخاري).

۳- به کار هینانی بوئی خوښ:

بوئی خوښ له لمش و بمرگ دان همرچنده پاشماوهی شو بوئمش بمینیتتوه همتا دوی نیحرام^(۱).

له عایشه خوا لیی رازی بیت هاتوه فرمویته: نه لئی نروانمه بریقوی بوئی توقی سمری پیغمبر ﷺ کاتی که نیحرامی بمستبو، بوخاری و موسلم گپراویانتهوه.

همروه بوخاری و موسلم له عایشه گپراویانتهوه فرمویته: من خوم بوئی خوښ ندا له پیغمبر ﷺ بو نیحرام بستن پيش نوبی نیحرام بمستی، وه بو نیحرام شکاندن^(۲) پيش نوبی توافی خانمی خوا بکات.

همروه فرمویته: کاتی له گهل پیغمبردا ﷺ بمره مه که نه رشتین ناوچوانمان به میسک نه پوژاند، جا کاتی عاره قمان نه کرده به دم و چاوانماندا نه هاته خوارهوو پیغمبر ﷺ نه بیینی و پتی لی نه گرتین، نه حمدهو نوبو داود گپراویانتهوه.

۴- کردنی دوو رکات نوژ:

نوبی شو کسهی نه بوی نیحرام بمستی دوو رکات نوژ بکات به نوبی سونمتی نیحراموه له رکاتی یه کمدا دوی فاتحه ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ بخونیتتوه، وه له رکاتی دروه مدا دوی فاتحه (الإخلاص).

نیبنوعه مبر خوا لییان رازی بیت فرمویته: پیغمبر ﷺ له (ذی الحلیفة) دوو رکات نوژی نه کرد، موسلم گپراویتهوه.

(۱) هندی له زانایان به کراهتی نوزان، به لام فرموده که نه بیته حوجهه بسمریانوه.

(۲) مبهستی نیحرام شکاندنی دوار ره می ره: بوئی خوښ و شتی تری پین حلال تیبی، وه تنها له ژن منع نه کری.

وه ئمتوانئ دوو ړکاتی فریزش لهجیاتی بکات، وهک چؤن نوئژی فریز له جیاتی (تحیة المسجد) یش ئهییټ.

جؤره کانی ئیحرام

ئیحرام سئ جؤره:

۱- (قران) ئهویه که له میقاتهوه ئیحرام بیهستی به حج و عومره بهسره یه کهوه.

۲- (تمتع) عومره کردنه له مانگه کانی حجددا، پاشان حج کردنیش هر لهو سالهدا.

۳- (افراد) ئهویه که له میقاتهوه تنها به حج ئیحرام بیهستی.

زانایان کؤن لهسره ئهوی که هر سئ جؤره که دروسته.

له عاتیشهوه خوا لئی رازی بیټ هاتوه فرمویهتی: له سالی حجی مالئاوا پیدا له گمل پیغمبردا ﷺ چوین بؤ حج، جا هبو تلبیهی به عومره نه کرد، هبو به حج و عومره، وه هبو هر به حج، وه پیغمبر ﷺ هر به حج تلبیهی کرد.

جا ئهوانی که ئیهلایان به عومره کردبو، له کاتی گهشتیاندا ئیحرامیان شکاند، وه ئهوانه که ئیهلایان به حج کردبو یا به حج و عومره بهسره یه کهوه، ئیحرامیان نه شکاند هتا رؤژی (نحر) سر برین. نه حمد و بخاری و موسلم و مالیک ریوایتیان کردوه.

واتای (قران) چیره؟

ئهویه که سئیک له شونئی دیاری کراوه به نیازی حج و عومره ئیحرام بیهستی، وه له کاتی تلبیهیدا بلیټ: (لبیک حج و عمره) واته: خویه بهدم بانگهوازه کهتموه هاتوم حج و عومره نه کم بهسره کهوه، هر کسیش وهای کرد ئه بی به ئیحرامه کهوه بیهستیته هتا له هموو کرده کانی عومره حج نه بیتهوه.

یاخو ئیحرام نه بیهستی به عومره، وحجیش بخاته نار عومرهه پیش تعواف کردن^(۱).

واتای (تمتع) چیره؟

ئهویه که سئیک له مانگه کانی حجددا عومره بکات له پاشاندا هر لهو سالهدا حجیش بکات، وه بویه پنی ئه لئین تمعتتوع چونکه سوود له دو کردهوی حج و عومره وهر نه گری له مانگه کانی حجددا، له یهک سالدا بئ ئهوی بگه پرتتهوه بؤ وولاتی خؤی.

وه له بر ئهوی ئه کسه کاتیک ئیحرام نه شکیټی بهره نه گری لهو شتانهی که غهیری موحریم بههریان لی وهر نه گری وهک: جل گؤرین و بؤنی خؤش له خؤدان و شتی تر.

(۱) نه میان به زاراهوی تمعتتوع نار ئه بریت له قورنان و سونهتدا.

شیوهی (تمتع):

نمده به نمو کسه له شوینی دیار بکراوهه نیحرام نه بستی تنها به عومره، وه له کاتی تهلبیهدا نه لیت: (لبیک بعمره) نمدهش نموی لسه پینوست نه کات که بهو شیوه به واته به نیحرامهوه - بهینتتهوه هتا حاجی نه گنه مه ککه و طوافی خانمی خوا نه کات و سعی صفاومروه نه کات، نینجا نم سمری نه تاشی یا کورتی نه کاتوهو نیحرام نه شکینی و جلی نیحرام لا نه باو جلی تر لسه نه کات، وه هرچی له کاتی نیحرامه کدها لسه سمری حرام بووه بوی دروست نهینتتهوه هتا رژی تروی به دیت (رژی هشتم) نیتر نم له مه ککهوه نیحرام نه بستی به حج.

له (فتح) دا هاتوه: نموی جهماوه ری زانایان بوی چون نمده به (تمتع) بهو نموتری که کسینک لسه فریکدا له مانگه کانی حد جدا حج و عومره بهجی نهینتی له یهک سالدا، وه نمب عومره که پیش بخات، وه نمب له مه ککه شوه بیت.

جا هرکاتیک مرچیک لهو مرچانهی تیدا نمبوو نمده ناییت به موتمه متتع (واته: حد که می حدجی تمه متوعی پی نالین).

واتای (افراد):

نیفرد نمده به نموکسهی نموی حج بکات له شوینی دیاری کراوهه نیحرام به بستی تنها به حج، وه له تهلبیهدا بلیت: (لبیک بحج) وه لسه نم نیحرامه نهینتتهوه هتاوه کو کاره کانی حج تهاو نهینت، جا نه گهر پی خوش بوو له دواي نمده عومره نه کات.

کام جزه یان چاکتره؟

زانایان جیاوازیان هیه لهوه دا که کامیان چاکترینه^(۱)، شافعی به کان بۆ نمده چون که نیفرد و تمه متوع چاکترن له قیران، چونکه نموکسهی که نیفرد نه کات یان تمه متوع نه کات، هر دوو کرده که به تهاوی بهجی نهینتی، به لام نموکسهی که قیران نه کات تنها کاری حج بهجی نهینتی.

هر وه ها درباری نیفرد و تمه متوع دوو قسه یان هیه یه که میان نمده که تمه متوع چاکتره، دوو میان نمده که نیفرد چاکتره.

حنه فی به کان نه لین: قیران چاکتره له تمه متوع، وه قیرانو تمه متوع چاکتره له نیفرد.

مالیکی به کان بۆ نمده چون که نیفرد چاکتره له تمه متوع و قیران. وه حنبله لی به کان بۆ نمده چون که تمه متوع چاکتره له نیفرد و قیران.

(۱) نم جیاوازی به لسه جیاوازی حد که می پیغمبری خوا ﷺ دامه زراوه. وه نموی راسته نمده که پیغمبر ﷺ قیرانی کرده بو، چونکه هدی له گهل خوی برده بو.

نمیش نزدیکتره له ناسانکاری یوه، چونکه بز خدلك ناسانتره که ناتوانن له گڼل خویاندا همدی بین، همرنمیش بوو که پیغمبر ﷺ به هیوای بوو بز خوی و فرمانی دا به صحابه وها بکن.

موسلم له (عطاء) وه نه گپرتیموه که ووتیعتی: گویم له جاییو بووه خوا لئی رازی بیت فرمویعتی: نیمه - هارهلانی پیغمبر ﷺ - نیهللمان به حجیکی خالیص کرد به تنها پیغمبر ﷺ که چوارهم بهیانی له (ذی الحجة) ریشت هات فرمانی پیداین که خومان بکهینوه و فرموی: (حُلُوا وَأَصِيبُوا النِّسَاءَ) واته: خوتان بکنوهو بچنه لای ژنه کانتان، بهلام زوری لئ نه کردن، وه هر بزی حلال کردن.

وتمان: پینج رز نیتت نمان ماوه بز عمره وه، فرمانی پیداین لای ژنه کانتان بین. پیغمبر ﷺ ووتاری بز داین و فرموی: (ثمّ انّ من له همسوتان زیاتر له خوا نترسمو له همسوتان راستگو ترم وه له همسوتان چاکترم، نه گمر همدیم له گڼل خوم نهینابابه منیش خوم نه کردوه وه ک چون نیوه خوتان نه کردوه، وه نه گمر نهوی نیتستا نمرانی له پیشوه بزانیبایه همدیم له گڼل خوم نه نهینا، جا خوتان بکنوه)، ووتی: نیمش خومان کردهو مل کهچی فرمانه کانی بوین.

دروسته نیحرام به موطلهقی بیستری:

نه گمر کسیتک نیحرامی به موطلهقی بست، و مهبستی تنها بهجی هینانی نو فرزه بیت که خوا لهسری دانوه بن نهوی جزرتک لور سنی جزوانه دیاری بکات لمبر زانیاری نهیونی بهم رون کردنوهیه، نهوه نیحرامه کهی دروستو صحیحه.

زانیان نه لئین: نه گمر نیهلل بکات و تهلبیه بکات، وه ک چون خدلك نهیکن و مهبستی خوا پهرستی بیت و ناری هیچ نبات نه به زاروهی خوی وه نه مهبستیکی دیاری کراو له دلایا بیت، نه تدمتتو نه نیفراد نه قیران، دیسانوه حجه کهی دروستو یه کئی لور سیانهی بهجی هیناوه.

طواف کردن و سعی کردنی قارین و موتهمتتبع، و نهوی که بز خدلكی حرم تنها نیفراد نیتت

: له نیبنوعیباسوه هاتوه که پرسیاری موتعی حجیان لئ کرد؟ نهیش فرموی: کوچ کیران و یارمعتی ده ران (المهاجرون والانصار) و خیزانه کانی پیغمبر ﷺ له حجی مال ناویدا نیهلایان کرد، (واته: دهنگیان بمرز کردهو به تهلبیه روتن) وه نیمش نیهللمان کرد، جا کاتئ هاتینه مکه که پیغمبر ﷺ فرموی: (اجعلوا اهلکم بالحج عمره إلا من قلذ الهدی). واته: نیهلاله کانتان که بز حج نهیکن بز عومره بیکن، نیلا کسیتک نیتت که همدی ناماده کردهو، نیمش به دوری کهعبدا تموافان کردو سعی صفاو مروه مان کرد، وه چوینه لای ژنه کانتان و جلی ترمان لمبر کرد.

وه فرموی: (مَنْ قَلَّدَ الْهَدْيَ فَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ لَهُ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ). واته: هر کس قوریانی ناماده کرد ووه بوی نیبه خوی بکاتوه هدا قوریانی نه گه یه نیتته جی خوی.

له پاشاندا نیواری رۆژی تهروییه فرمانی پیداین که نیهلال بۆ حج بکهین، جا کاتی له کردهوه کانی حج بوینهوه هاتین طهرافی که عبه مان کردو سعی نیوان صه فار مهره مان کرد.

نیتر کاری حهجه که شان تهرار بوو نهوی لهسرمان نه مینیتتهوه (هدی) یه وهک خوی گهره نه فرموی: ﴿فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةَ إِذَا رَجَعْتُمْ﴾ (البقره/۱۹۶). واته: هر کس نیحرافی شکاند له عومره که دار له پاشاندا نیحرافی بهستوه بۆ حج، با چی بۆ هه لئهسورئ له قوریانی بیکات. بهلام نه گهر که سیک هیچی بۆ هه لئهسورا با سئ رۆژ له حهجه که دا بهرۆژوو بیته و حوتیش که گهرانه شوینی خۆتان.

کارپیش نهیته بۆ قوریانی، جا نهوان دو نوسوکیان له یهک سالدآ کۆ کردهوه، نهویش کۆ کرد نهوی نیوان حج و عومره بوو. چونکه خوی گهره له کتیبه کهیدا باسی کرد ووه له سونهتی پیغه مبهره کهیدا عهده ههیه، وه خوی گهره نهوی رهوا کردهوه بۆ نهو کهسانی که خه لکی مه کهکه نین وهک نه فرموی: ﴿ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ (البقره/۱۹۶). واته: نهمه بۆ که سیکه که خوی و کهس و کاری دانیشتوری شاری مه کهکه نهبن. وه نهو مانگه حهجانمی که خوی گهره باسی کرد وون: (شموال، ذو القعدة، ذو الحجة)، (جا هه کهس نیحرافی ته مهتوعی بهست له مانگاندا نهوا یا خونی لهسره بیژئی یا بهرۆژوو بیته)، بوخاری گهرانیته یهوه.

۱- له فرموده یهیدا به لگهی نهوه ههیه که خه لکی حهره نه ته مهتوعیان بۆ ههیه وه قهران^(۱)، نهبن یان حهجه ته نیا بکهین، یان عومره ته نیا، نه مهش بۆ چونی نیبنوعه بباس و نه بی حه نیغه یه، به پی خوی فرمودی خوی گهره که فرمویته: ﴿ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ (البقره/۱۹۶).

زانایان جیاوازیان ههیه له دیاری کردنی نهوه دا که کین نهوانی دانیشتوری مهسجیدی حهرامن. مالیک و تهریته: نهوانه ته نهها خه لکی خوی شاری مه کهکهین، نه مهش قسهی نهعرهجه، ره (طهاروی) هه لئ بژارد ووه تهرجیحی داوه.

(۱) نیمامی مالیک و شافیعی و نهحمد رایان وایه که مه کهکه بی بۆ ههیه ته مهتوع و قهران بکات، بهبن نهوی کهرا هته بیته، و هیچی لهسر نه یه.

تیبینوعدیباسو (طاوس) و کز مه لیتک و وتویانه: دانیشتوانی حمره من و بس، (حافظ) و وتویه تی: له روالفتدا وه هایه. شافیعی و وتویه تی: نمو کسه یه که به نندازه ی کمترین ماهه که نوژی تییدا کورت ده کرتیهوه دور بیت له مه ککوه. نم رایهش تیبینوجهریر هه لی بژاردوه.

حده فی به کان و وتویانه: نمو کسه یه که کسوکاری لهو شوتنه بیته که تیحرامی تییدا نه به ستری یان نزیکتر بیت، جا به وانه نهوتری نه هلی حمره م، وه عیبه تیش به شونی نیشته جی بوونه نه که به شونی له دایک بون و گموره بوون.

۲- ههروه ها به لگی نمو هیه که نمو کسه ی تمه متوع نه کات نه بی له پیتشهوه (طواف) و (سعی) بکات بۆ عومره کهی، نیت پتویستی به طوافی قودوم نایته که طوافی سلاوه، له پاشاندا طوافی (إفاضة) نه کات دوی وه ستانی عه رفه، وه ههروه ها دوی وه ستانی عه رفه سعی نیوان صفا و مروه نه کاتوه.

به لام نمو کسه ی که قیران نه کات نمو به شی زۆری زانایان بۆ نمو چون: که تمه نا کاره کانی حه جی به سه، یه که طواف و یه که سعی نه کات بۆ حه ج و عومره کهی، ههروه که نمو کسه ی حه جی نیفرا د نه کات.

۱- له جایه وه خوی لئ رازی بیت هاتوه فرمو یه تی: پیغمبر ﷺ حه ج و عومره کهی به سه یه کوه کردو یه که طوافی بۆ کردن. (ترمذی) گتیرا به تی به وه پله ی (حسن) ی بۆ داناوه.

۲- له تیبینوعومروه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمو یه تی: (مَنْ أَهْلًا بِالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ، أَجْزَاهُ طَوَافٌ وَاحِدٌ وَسَعْيٌ وَاحِدٌ) رواه الترمذی وقال حسن صحیح غریب، وأخرجه الدارقطني وزاد (وَلَا يَجِلُّ مِنْهُمَا حَتَّى يَجِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا). واته: هه کس نیهلالی بۆ حه ج و عومره کرد طوافی کی به سه و یه که سعی نیوان صفا و مروه ی به سه، وه له زیاده کهی (دارقطنی) دا هاتوه: نابج خۆی بکاتوه له هیچاندا هه تا له ههروه کیان نه بیتوه.

۳- موسلیم نه گتیرتیهوه: که پیغمبر ﷺ به عائیشی فرمو وه: (طَوَافُكَ بِالْبَيْتِ، وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ يَكْفِيكَ لِحَجِّكَ وَعُمْرَتِكَ). واته: یه که طوافت به دهوری به یته داو یه که سعی نیوان صفا و مروه به سه بۆ حه ج و عومره کت.

نهبوحنیفه بۆ نمو چوه که نه بی نمو کسه دوو طواف و دوو سعی صفا و مروه بکات. به لام رای یه که له پیش تره له بهر به هیزی به لگه کهی.

۴- ههروه ها له حه دیسه که دا به لگه هیه له سهر نمو ی که موتمه تیع و قارین قوربانان له سهره، وه به چو کترین شتیش کار پتکه، وه هه رکس قوربانان نهبو نه بی سن رۆژ له حه ج به رۆژوو بیت، وه حوتیش که گه رایهوه ناو کسوکاری. وه چاکتر رایه نمو سن رۆژه له سهره تا ی ده رۆژه کهی مانگی ذی الحجه دا به

پۆژووبیت، پیش پۆژی عمرهفه. وه هه‌ندئ له زانایان هه‌یه ری ئه‌دا که له‌سه‌ره‌تای مانگی شه‌واله‌وه دروسته ئه‌و که‌سه به پۆژوو بیت. له‌وانه (طاس) و مو‌جاهید.

ئیه‌بنوعومر خویان لێ رازی بیت رای وه‌هایه که پۆژنک پیش ته‌روی‌یه و پۆژی ته‌روی‌یه، و پۆژی عمرهفه به پۆژوو بیت. به‌لام نه‌گه‌ر که‌ستیک له‌و پۆژانه‌دا به پۆژوو نه‌بوو یا هه‌ندیکه گرت پیش جه‌ژن، نه‌وه بۆ هه‌یه پۆژانیکه که پێی نه‌لێن (ایام التشریق) به‌پۆژوو بیت. به پێی نه‌وهی که عایشه و ئیه‌بنوعومر خویان لێ رازی بیت فه‌رمویانه: ری نه‌دراوه کس له (ایام التشریق) دا به‌پۆژوو بیت ئیلا که‌ستیک نه‌بیت که قوریانی پێ نه‌بوو (بوخاری گێراوه‌تی‌یه‌وه).

وه نه‌گه‌ر پۆژی ئه‌و سێ پۆژی چو له حه‌جدا نه‌بێن دوا‌یی بیان گێرتیه‌وه.

به‌لام حه‌وت پۆژه‌که: نه‌لێن: که گه‌رایه‌وه وولاتی خۆی به‌پۆژوو نه‌بیت، وه نه‌لێن: که گه‌رایه‌وه لای به‌ره‌گه‌کی. جا له‌سه‌ر رای دوا‌یی له رینگاشدا به پۆژوو بیت سه‌حیحه. نه‌مش بۆچونی مو‌جاهید و عه‌طانه، وه پێوست نیه‌ ئه‌و ده پۆژه به‌سه‌ر یه‌که‌وه به‌گێری. وه نه‌گه‌ر که‌ستیک نیتتی هه‌تاو ئیه‌رامی به‌ست بۆ هه‌یه ته‌لبیه‌ به‌کات.

(التلبیة) لیبیک ووتن:

حوکه‌که‌ی:

زانایان هه‌موو له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن که ته‌لبیه‌ مه‌شروعه. له ئه‌وه‌ سه‌له‌مه‌وه خوا لێ‌ی رازی بیت هاته‌وه فه‌رمویه‌تی: گوێم له پێغه‌مه‌بر ﷺ بووه ئه‌ی‌فه‌رموو: (يَا آلَ مُحَمَّدٍ! مَنْ حَجَّ مِنْكُمْ فَلْيَهْلُ فِي حَجِّهِ أَوْ حَجَّتِهِ) رواه أحمد وابن حبان. واته: ئه‌ی ئالی عه‌د! هه‌ر کس له ئیه‌وه حه‌جی کرد با به‌ده‌نگی به‌رز له‌به‌یه‌یک به‌کات.

به‌لام زانایان جیا‌وازیان هه‌یه له حوکه‌که‌یدا، وه هه‌روه‌ها له کاته‌که‌یدا، وه له حوکه‌ی ئه‌وه‌دا که که‌ستیک دوا‌ی به‌کات، جا شافیعی و نه‌حه‌د بۆ ئه‌وه چوون که سونه‌ته، وه په‌سه‌نده له‌گه‌ڵ ئیه‌رام به‌ستندا بووتری، وه نه‌گه‌ر که‌ستیک نیتتی حه‌جی هه‌تاو له‌به‌یه‌یکی نه‌وت، کاره‌کانی حه‌جی دروسته، بێ‌نه‌وهی هه‌یج که‌فاره‌تیه‌کی به‌که‌وتیه‌ سه‌ر، چونکه ئیه‌رام به‌نیتتی روتیش نه‌به‌ستری.

هه‌نه‌فه‌یه‌کان رایان وه‌هایه که ته‌لبیه‌یه‌وه ئه‌وه‌ی جێی ته‌لبیه‌یه نه‌گرتیه‌وه — له‌و شتانه که له واتای نه‌ودان وه‌ک ته‌سبیحات و هه‌تانی قوریانی — مه‌رجیه‌کن له مه‌رجه‌کانی ئیه‌رام، جا نه‌گه‌ر که‌ستیک ئیه‌رامی به‌ستو (لیبیک) هێ نه‌وت یا ته‌سبیحاتی نه‌کرد، یا قوریانی نه‌هه‌تا ئیه‌رامه‌که‌ی دروست نیه‌.

نه‌مش له‌سه‌ر ئه‌وه دانراوه: که ئیه‌رام به‌ستن لای نه‌مان یه‌ک هاته‌وه له نیت و کارنک له کاره‌کانی حه‌ج؛ جا نه‌گه‌ر که‌ستیک نیتتی ئیه‌رامی حه‌جی هه‌تاو کارنک له کاره‌کانی حه‌جی به‌جێ هه‌تا، (سه‌حان

اللهی کرد یا به دهنگی بمرز لمبیهیکی روت یا قوریانی له گمَل خَویدا هیتناو (لبیک) ای نموت، نموه نیحرام بمستنهکمی دروسته و به نموتنی (لبیک) خوتنی دیتته سر.

وه نموهی بفاو بانگه له بزچونی مالیکدا نمویه که تلبییه (واجبه)، هرکس وازی لئی بهیتنی و نهیلت یا درهنگ دوی نیحرام بیلت خوتنی لمسره نهیت.

شیهوی روتنی (تلبیه) :

مالیک له نافیموه نهگتیرتتهوه که نیبنوعومر خویان لئی رازی بیت که تلبییهی پیغمبر ﷺ :
 (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ) بووه.
 نافع روتوتیهتی: عبدالله ی کوری عومر نممشی پین زیاد نهکرد: (لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدِيكَ، وَالْخَيْرُ بِيَدَيْكَ، لَبَّيْكَ وَالرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ وَالْعَمَلُ) واته: خویبه وهلامی بانگوازهکمت ندهمهوه سنی جار، و جار له دوای جار وهلامت ندهمینوه، وه خیر همموی بدهست تزیو داوا کردن و پارانهوه هدریولای تزیه، وه کردهوش هر بزوت نهخام ندریت.

زانایان لایان پسندده که هر نو تلبییهی پیغمبر ﷺ بوتری و زیاتر نهیت، وه له زیاد کردیدا جیوازن، جومهور بز نموه چون که زیاد کردیش خراب نییه، وه چون نیبنوعومر و صحابه لئی زیان زیاد نهکرد و پیغمبریش ﷺ گوئی لئی زیان بو، وه هیچی ندهموت. نمبوداود و بیهقی نممه نهگتیرنموه. بهلام لای مالیک و نبویوسف له تلبییهکی پیغمبر ﷺ زیاتر روتن کراهتی هیه.

فضل و چاکی تلبیه:

۱- نیبنوماجه له جاییهوه نهگتیرتتهوه: پیغمبر ﷺ فرموتیهتی: (مَا مِنْ مُحْرِمٍ يُضْحِي يَوْمَهُ يُلَبِّي حَتَّى تَغِيَبَ الشَّمْسُ، إِلَّا غَابَتْ ذُنُوبُهُ فَعَادَ كَمَا وَلَدَتْهُ أُمُّهُ). واته: هر موحرمیک نمو روزه تا نیواره تلبییه بکات گوناھی لمسره نامیتنی وه نمو روزهی لئی دیتتهوه که تازه له دایک نهیت.

۲- له نمبو هورهپروه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموتیهتی: (مَا أَهْلٌ مُهْلٌ قَطُّ إِلَّا بَشْرٌ، وَلَا كَبْرٌ مُكَبَّرٌ قَطُّ إِلَّا بَشْرٌ) رواه الطبرانی وسعید بن منصور. واته: هرکس به دهنگی بمرز تلبییهی کردیت نیلا مژدهی پین دراوه، وه کس نمبو (الله اکبر)ی کردیت نیلا مژدهی پین دراوه، روتیان: نهی پیغمبری خوا به بههشت؟ فرموی: بهلئی.

۳- له سهلی کوری سعهدهوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموتیهتی: (مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُلَبِّي إِلَّا لَبَّى مِنْ عَن يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ، مِنْ حَجَرٍ، أَوْ شَجَرٍ، أَوْ مَدْرٍ، حَتَّى تَنْقَطِعَ الْأَرْضُ مِنْ هَا هُنَا وَهَا هُنَا) رواه ابن ماجه والبيهقي والترمذي والحاكم وصححه. واته: هیچ موسلمانیک نیه لمبیهیک بکات نیلا چی دارو ببردو چو هیه، لهلای راست و چهپیهوه لمبیهیک نهکات همتا زوی لیرهو نموی نهچری.

پسندلییدی ناشکرا روتنی:

۱- له زهیدی کوری خالیدهوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموده‌تی: (جَائِي جَبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ) فَقَالَ: مَرُّ أَصْحَابِكَ فَلْيَرْفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ بِالتَّلْبِيَةِ، فَإِنَّهَا مِنْ شَعَائِرِ الْحَجِّ). رواه ابن ماجه، وأحمد، وابن خزيمة، والحاكم، وقال: صحيح الإسناد. واته: جویرائیل هاتلام و پئی روم: به هاره‌له کانت بلتی: با ده‌نگیان بهرز بکه‌نوه له کاتی ته‌لبیه کردندا چونکه ته‌لبیه له دروشه‌کانی حجه.

۲- له نهو به‌کرده خوا لئی پازی بیت هاتوه که له پیغمبر ﷺ پرسیار کرا چ به‌شینی حجه چاکترینه؟ فرمودی: (الْعَجُّ وَالنَّحُّ) رواه الترمذی، وابن ماجه. واته: ده‌نگ بهرز کردنوه به ته‌لبیه قوریانی کردن.

۳- له نبی حازمونه هاتوه که یاره‌کانی پیغمبر ﷺ که ئیحرامیان نه‌بست نه‌گیشتنه (الروحاء) تاوه‌کو ده‌نگیان نه‌نوسا (گر نه‌بو).

جومهوری زانایان ده‌نگ بهرز کردنوه‌یان به‌لاوه په‌سندده له‌بهر نهو فرمودانه.

مالیک و توبه‌تی: نهوکسه‌ی ته‌لبیه نه‌کات ناییت له مزگوتی جماعتدا ده‌نگ بهرز بکاتوه به‌لکو نه‌بی هرخوی و نه‌وی که له تمنیشتی‌یته بییستی، نیلا له مزگوتی مینا و مزگوتی حرامدا ناییت، چونکه نهو دوانه ده‌نگیان تیدا بهرز نه‌کرتهوه بۆ ته‌لبیه. نه‌مش به نیسبت پیوانه‌ویه، به‌لام نافرته‌تان تنها خزیان نه‌بیستی و نه‌وکسه‌نی وا له‌دوایانه‌ون، وه کپراهتی هه‌یه له‌وه زیاتر ده‌نگ بهرز بکه‌نوه، عه‌طاء و توبه‌تی: پیوان ده‌نگیان بهرز نه‌کانه‌وه، به‌لام ژنان بۆ خزیان ناییت، وه ناییت ده‌نگ بهرز بکه‌نوه.

نهو شوئنانه‌ی په‌سندده ته‌لبیه‌ی تیدا بکرت:

ته‌لبیه‌ی په‌سندده له‌م شوئنانه‌دا:

له‌کاتی سوار بوون، یا دابه‌زین، وه همر کاتیک چوه شوئینیکی بهرز یا دابه‌زیه دژلیک، یا که گه‌بشته کۆمه‌لیک سوار، وه له دواي هممو نوژنیک و پارشینان. شافعی و توبه‌تی: نیمه له هممو حاله‌تیکدا به په‌سندی نه‌زانین.

کاتی ووقتی ته‌لبیه‌ی:

نهوکسه‌ی که ئیحرام نه‌بستی نه‌بی له‌و کاتوه که ئیحرامه‌کی نه‌بستی ده‌ست بکات به (البیک) ووتن هتا یه‌کم به‌رد نه‌هاوتته جه‌مه‌ی عه‌قه‌به له رژی قوریانیدا، نه‌جار واز له ووقتی نه‌هینیت، چونکه پیغمبر ﷺ هتا گه‌بیه به کۆمه‌له به‌رده‌که همر (البیک)ی فرموده. (جماعة) ربوایه‌تیان کردوه. نه‌مش بۆچونی شعری و حه‌نه‌فی‌یه‌کان و شافعی و جومهوری زانایانه.

نه‌حمد و ئیسحاق و توبانه: نه‌بی حاجی هتا هممو کۆمه‌له به‌رده‌کان په‌می نه‌کات همر ته‌لبیه بکات، پاشان واز به‌هینیت، مالیک و توبه‌تی: نه‌بی حاجی (البیک) بکات هتا رژی له‌نیوه ناسمان لا

تعدادات له رۆژی عمره فهدا، ئینجا تەلبییه ئه پێت، ئه مه به نیهبته حج کردنهوه، به لام ئهوانی عومره نهکهن ئهبن ههتا بمرده رهشهکه دهست له ئهدهن ههر تەلبییه بکهن.

له ئهبنوعهعباسهوه خوا له یان رازی بیته هاتوه که: پیتغمبهر ﷺ له عومرهدا کاتی بمرده رهشهکهی ئیستیلام نهکرد له تەلبییه نههستا، (ترمذی) گێرارهتییهوه ووتویهتی: (حدیث حسن صحیح) وه بهشی زۆری زانایانیش کار بهم حدیسه نهکهن.

پهسندییهتی سلوات دان لهسر پیتغمبهر ﷺ له پاشاندا پارانهوه:

له قاسمی کوری محمدی کوری ئهبنی بهکرهوه هاتوه که پهسندنه بۆ پیاو - کاتی تەلبییه کهی تهواو کرد - سلوات بدات لهسر پیتغمبهر ﷺ. وه پیتغمبهر ﷺ کاتی له تەلبییه نهبووه داوای له خۆش بوون و رازی بوونی خوی نهکرد، و داوای له خۆشبوونی بۆ خهلهکش نهکرد، (طبرانی) و جگه لهو گێراریانهتموه.

ئهوێ که پهوایه بۆ موحریم

۱- خۆشۆردن و گۆرینی جل و بهرگی ئیهرام:

له ئهپراهیمی نهخهعییهوه هاتوه ووتویهتی: هاوه لانی ئیمه که نهگه بهشتنه بیری مهیمون خۆیان ئهشۆری وه چاکترین جلیان که ههیان بوو له بهر نهکرد، وه له ئهبنوعهعباسهوه خوا له یان رازی بیته نهگێرنهوه که چۆته گهرماوی جوحفهوه به موحریمی، پێریان ووت: ئهچیتته گهرماوه به جلی ئیهرامهوه؟ ووتی: خوا هیچ له چلک و پیسی ئیمه ناکات.

له جابیهوه خوا له یان رازی بیته هاتوه که فرمویهتی: موحریم ئهتوانی خۆی و جلهکانی بشوات، له عبداللهی کوری حونهینهوه هاتوه: که ئهبنوعهعباس و میسورهی کوری مهخرمه له نهبوا، کیشهیان له پدیا بوو، چونکه ئهبنوعهعباس نهیوت: موحریم بۆی ههیه سهری بشوات میسورهیش نهیوت موحریم بۆی نهیه سهری بشوات، عبد الله نهئیت: ئهبنوعهعباس منی نارد بۆ لای ئهبو ئهییوبی ئهمنصاری. سهیرم کرد خۆی ئهشوات لهسر بیرهک، قوماشیککی کردبوو به پهرده، منیش سلوم له کرد ووتی: ئهوه کێیه؟ ووتم: من عبداللهی کوری حونهینم. ئهبنوعهعباس ناردومی بۆ لات ئهپرسی: پیتغمبهر ﷺ کاتی موحریم بوو چۆن خۆی ئهشۆری؟ نهئین: ئهبو ئهییوب به دهست پهرده کهی لادا ههتا سهری دهرکهوت، نهجار بهو کهسهی ووت که ئاری بهسهریا نهکرد: ئاوبرێژه بهسهرما، ئهوش ئاری نهکرد بهسهریاو بۆخۆشی سهری ههله گهلهفی، بۆ پیتشهوه بۆ دوواوه، ئینجا ووتی: پیتغمبهر ﷺ بینیه، ئاوهای کردوه، جماعهت گێراریانهتموه جگه له (ترمذی).

بوخاری له رپوایهتیککی تر دا ئهمنی له زیاد کردوه: گهرماوه بۆلایان پیتم راگهیاندن. میسور به ئهبنوعهعباسی ووت ههرگیز موحاده لهت له گهله ناکم.

شوکانی و تویه‌تی: حه‌دیه‌سه‌که نه‌بیتته به‌لگمی نه‌وی که موحریم دروسته خۆی بشۆری و کاتی خۆشته‌نه‌که به ده‌ست سبری داپۆشی.

ئیبینومونذیر و تویه‌تی: زانایان هه‌موو کۆن له‌سهر نه‌وی که راجبه موحریم کاتی له‌ش گرانی خۆی بشوات، وه له‌سهر کاتی تر جیاوازیان هه‌یه.

مالیک له (الموطأ) دا له نافیعه‌وه نه‌گێڕتته‌وه: که ئیبینوعومر خویان لێ رازی بیتت به موحریمی سهریشی نه‌ته‌شۆری، مه‌گهر ئیحتیلام ببوایه. وه له مالیکه‌وه نه‌گێڕنوه که به که‌راهدتی نه‌زانی موحریم سبری تقوم بکات له‌ناو ئاودا.

وه دروسته صابون و نه‌و شتانه‌ی چلک لانه‌به‌ن به‌کاربه‌یتن وهک (أشنان) و (سدر) و (خطمي) (که نه‌مانه چهند جۆره گیایه‌کن بۆ پاک و خاوتنی به‌کار نه‌هاتن).

له لای شافیعی‌یه‌کان و حه‌نبه‌لی‌یه‌کان دروسته به‌صابونیک خۆی بشوات که بۆنی هه‌بێ، وه هه‌روه‌ها قۆکردنه‌وه و شانه‌کردنی دروسته. وه پیغه‌مبهر ﷺ فرمانی به‌ عایشه نه‌کرد نه‌ی فرموو: (أَنْقِضِي رَأْسَكَ وَأَمْتَشِطِي) رواه مسلم. واته: پرچه‌کانت بکه‌روه‌وه و سهرت دابه‌ینه به‌ شانه.

نه‌وه‌ی و تویه‌تی: پرچ کردنه‌وه و شانه‌کردنی لای تیمه کاتی ئیحرام دروسته، به‌شێوه‌یه‌ک که موه‌کان هه‌لنه‌که‌ندرنیت، به‌لام به‌بێ هۆ شانه‌کردن که‌راهدتی هه‌یه، وه قه‌یناکه کهل‌وپه‌له‌که‌ی به‌سهری هه‌لبه‌گرت. ۲- له‌بێ کردنی ده‌رپێی کورت:

بوخاری و سعیدی کۆری مهنصور له‌ عایشه‌وه نه‌گێڕنوه که فرمویه‌تی: قه‌یناکه موحریم ده‌رپێی کورت له‌بێ بکات^(۱).

۳- دهم و چار داپۆشین:

شافیعی و سعیدی کۆری مهنصور له‌ قاسمه‌وه نه‌گێڕنوه که فرموینه: عثمانی کۆری عه‌ففان و زه‌یدی کۆری ثابت و مه‌روانی کۆری حه‌که‌م دهم و چاریان دانه‌پۆشی له‌ ئیحرامیشدا بوون. وه له‌ طاووسه‌وه هاتوه که: که موحریم بۆی هه‌یه له‌بهر ته‌پوتۆز دهم و چاری داپۆشی، وه له‌ موجهیده‌وه هاتوه که کاتی بایه‌کی توند هه‌لتی نه‌کرد دهم و چاریان دانه‌پۆشی له‌ ئیحرامیشدا بوون.

۴- کاله له‌بێ کردن بۆ ژنان (خفین):

به‌پێی نه‌وی نه‌بوو او دوو شافیعی له‌ عایشه‌وه نه‌گێڕنوه که پیغه‌مبهر ﷺ ڕیتی دابوو ژنان کاله له‌بێ بکه‌ن.

(۱) (حافظ) و تویه‌تی: نه‌وه رای عایشه خۆیه‌تی چونکه لای به‌شی زۆری زانایان جیاوازی نۆجه له‌ نێوان شه‌رواڵ و ده‌رپێی کورتدا که نایه‌ت موحریم له‌بێ‌یان بکات.

۵- سرداپوشین به له بیرچوون:

شافعی به کان ووتوبانه: ئو کسمی لمیری چوو که موحریمه و سهری داپوشی، یا کراسی لمبر کرد هیج که فارهتی لمسر نیه.

عطاء ووتوبه تی: هیچی لمسر نابیت، به لام (أستغفر الله) بکات.

حنه فی به کان نه لئین: قوریانی به کی نه کموتته سمر، وه همر بهوشیویه جیاوازی هدیله لموه دا که کمسیتک لمیری بیجیت یا به نمرانی بونی خوش له خوی بدات، وه شافعی به کان رایان وایه که نمرانی و له بیر چونوه به هانمن و رتی نموه نه گرن که فیدیه واجب بکات لمسر ئو که سانهی که شتی قده غه کراو نه کمن، به ممرچی ئو کاره لمانا بردن نه بیته وه ک راو کردن، همروه ها سمر تاشین و نینوک کردن لمسر راسترین قسه لایان، وه باسی نه مانمش لمشورنی خویدا به درئی نه کرت.

۶- که له شاخ گرتو و دوومهل ته قانندن و دان هه لکنیشان و ده مار برین:

سابته که پیغمبر ﷺ موحریم بووه له توقی سهری که له شاخی گرتوه^(۱)، مالیک ووتوبه تی: بۆ موحریم خراب نییه دوومهل ته قانندن و برین پینچان و ده مار برین نه گمر پیوست بوو، نیبنوعه عباس خویان لئین پازی بیته فرموه تی: موحریم نه توانی دانی هه لکنی و برین بته قینن و هه لئین بکنن، نموهی ووتوبه تی: نه گمر موحریم بیهوی که له شاخ له خوی بگری بئ نموهی پیوست بیته، نموه نه گمر مووی پیوه قرتا حرامه، له بمر قرتانندی مووه که، به لام نه گمر مووی پیوه نه قرتا لای جو مهوری زانایان دروسته، به لام مالیک به که پراهمتی داناوه. وه له حه سنه موه هاتوه: که ئوکسه فیدیهی لمسره نه گمر موشی پیوه نه قرتن، وه نه گمر پیوست بوو دروسته با موشی پیوه بقرتن، به لام فیدیهی لمسر واجب نه بیته، وه (ظاهری) به کان فیدیهیان تایبته کردوه به قژی سهره وه بس.

۷- خوراندنی سمر و لمش:

له عانیشموه خوا لئین پازی بیته هاتوه که پرسیری لئین کراوه نایا موحریم بۆی هدیله خوی بخورتنن؟ فرموه تی: به لئین، با خوی بخورتنن به توندی. بوخاری و موسلیم گپراویانه نموه.

مالیک نه ممشی زیاد کردوه که: نه گمر ده ستم به ستراییت و هیچم ده ست نه کموی خومی پین بخورتنم قاچم نه بیته، به قاچ خۆم نه خورتنم.

وئنه نموهش له نیبنوعه عباس و جاییرو سعیدی کوری جو به یرو عطاء و ئیبراهیمی نه خعهی بهوه گپراوه نموه.

۸، ۹- سهری تاوژنه کردن و بۆن کردنی ریحانه:

(۱) نیبنوته می به ووتوبه تی: نه ممش ناکریت مه گمر به تاشینی هه ندیک له موی سمر نه بیته.

بوخاری نه گيتريتموه له ئيبنوعه عباسوه خوا لى يان رازى بيت كه فرمويهتى: موحریم بۆى هديه بۆنى ريحانه بركات و سهيرى نارينه بركات و خۆى تهداوى بركات به خواردنى زهيت و چمورى.

له عومهرى كورى (عبدالعزيز) هاته هاته كه سهيرى نارينهى كردوه له كاتيكدا كه موحریم بووه، وه ههروهها سيواكيشى كردوه، وه ئيبنومونذير و تويهتى: زانا يان كۆن له سهر نهوى كه موحریم بۆى هديه زهيت و چمورى و پۆن بخوات، وه كۆن له سهر نهوى كه بۆى نى يه بۆنى خۆش له هيچ شوتنيكى لمشى بدات، ماليكى به كان و حنه فى به كان رايان وايه مانهوه له شوتنيكا كه بۆنى خۆش و عهترى تيدا بيت كهراهمتى هديه، جا مه بهستى بۆن كردن بيت، يان مه بهستى بۆن كردن نه بيت وهك يه كه.

لاى حنه به لى به كان و شافيعى به كان: نه گهر مه بهستى بۆن كردن بيت حرامه، به لام نه گهر مه بهستى بۆن كردن نه بيت و بۆنه كه به سهر لوتيدا بيت نهوه قهيناكه. وه شافيعى به كان و تويانه: دروسته موحریم دا بنيشى لاى عهتتار و لهو شوتنهى بۆنه كه بلاؤ نه كاتمه، چونكه بهرگري كردن لهوه زۆر گرانه، وه له بهر نهوى نهو بۆنه نيه كه مه بهسته، به لام په سهند وهايه كه خۆى بپارژى، مه گهر له شوتنيكا بيت كه هۆى نزيك بونهوه بيت له خواوه، وهك دانيشتن لاى كه عه بهوه كاتى گولاؤ پېرژين نه كرى، نهوه كهراهمتى نيه، چونكه دانيشتن لاى كه عه بهوه هۆى نزيكه له خواوه، جا په سهند نيه واز لى هيتانى له بهر شتنيكى رها.

وه موحریم بۆى هديه بۆنى خۆش ههلبگرى له پارچهدا يان له شوشهدار هيچ فيديهى نايسته سهر.

۱۱،۱۰- پشتين بهستن بۆ پاراستنى پارهى خۆى و كسانى ترو نهنگوستيله له پهنجه كردن:

ئيبنوعه عباس فرمويهتى: خراب نيه موحریم جزدان به پشتينمهوه ههلبگرى و نهگوستيلمش له پهنجه بركات.

۱۲- چاو رشتن:

ئيبنوعه عباس خوا لى يان رازى بيت فرمويهتى: دروسته موحریم چاو بهكل بپرژى له بهر چاويشه، به صرجهى بۆنى خۆشى پنهو نه بيت، وه ههروهها چاويشى نازارى نه بيت ههر دروسته. وه زانا يان ئيجماعيان كردوه كه بۆ تهداوى دروسته نهك بۆ جوانى.

۱۳- چورنه به سيبهرى چمتر يا چادر يا سيبهرى سهقفو نهو جۆره شتانه بۆ موحریم:

عبدالله ي كورى عامر و تويهتى: له گه ل عومهدا رۆيشتم خواى لى رازى بيت پينسته يه كى نهدا به سهر دره ختيكا دار نه چوه بهر سيبهره كى كاتى موحریم بوو. ئيبنونهى شهبه تهخرىجى كردوه.

له ئومو حوصه يمهوه خوا لى يان رازى بيت هاتهوه فرمويهتى: له خزمهت پينغمه بهردا ﷺ حهجم كردوه له حهجى ما ل ناواييدا؛ نوسامى كورى زهيدو بيلام نهيينى كه يه كيكيان رهشمى حوشتره كى پينغمه بهرى گرتبوو، نهوى تريان كراسه كى بهرز كردبووه كردبوى به سيبهر بۆ پينغمه بهر ﷺ، هتا رهمى جهمه بهرى عهقه بهى كرد، نه محمد و موسليم تهخرىجيان كردوه.

عطاء و توبه‌تی: موحريم بۆى هديه سييمر بۆ خۆى دروست بکات لمبر تینی گمرما، وه خۆى له باران بپارزۆی. وه له ئیبراهیمی نه‌خه‌عی‌یه‌وه هاتوه که ئه‌سوده‌ی کورپی یه‌زید پارچه قوماشیکی گرتبوو به‌سره‌یه‌وه لمبر باران و موحریش بوو.

۱۴- به‌کاره‌ینانی خه‌نه:

خه‌نه‌لی‌یه‌کان رایان وایه که خه‌نه له‌سه‌ر موحريم حه‌رام نی‌یه، موحریمه‌که نی‌ر بیت یان مَن یه‌کسانه، وه دروسته هه‌موو نه‌ندامیکی له‌ش له خه‌نه بگرت، ته‌نها سه‌ری نه‌ییت.

وه شافیعی‌یه‌کان و توبانه: دروسته پیاو خه‌نه به‌کار به‌یئنی له کاتی ئیحرامدا بۆ هه‌موو نه‌ندامه‌کانی له‌شی، جگه له دووده‌ستو دوو پێی نه‌ییت که دروست نی‌یه خه‌نه‌یان لێ بدات، لمبر پێوستی نه‌ییت، هه‌روه‌ها ناییت سه‌ریشی به خه‌نه‌یه‌کی ئه‌ستور داپۆش.

وه به‌ کپراهه‌تیان داناوه ئافره‌ت له ئیحرامدا خه‌نه به‌کار به‌یئنی، مه‌گه‌ر له‌کاتی عیده‌ی مردنی مێرده‌که‌یدا بیت. ئه‌وکاته له‌سه‌ری حه‌رامه، هه‌روه‌ها به حه‌رامیان داناوه خه‌نه به شێوه‌ی نه‌خش‌ونیه‌گار له ده‌ستی خۆی بدات، با ئه‌و ئافره‌ته له‌کاتی عیده‌ی مردنی مێرده‌که‌شیدا بیت. وه لای خه‌نه‌فی‌یه‌کان و هالیکی‌یه‌کان: دروست نی‌یه موحريم خه‌نه به‌کار به‌یئنی، له هه‌ر نه‌ندامیکی له‌شیدا بیت، جا ئه‌و موحریمه پیاو بیت یان ژن یه‌کسانه‌و جیاوازی نی‌یه.

لمبر ئه‌وه‌ی ئه‌و خه‌نه‌یه بۆنی خۆشه و موحریش لێی قه‌ده‌غه کراوه، که بۆنی خۆش به‌کار به‌یئنی. له خه‌ولمی کچی حه‌کیمه‌وه هاتوه له دایکی‌یه‌وه که پێغه‌مبه‌ر ﷺ به ئوموسه‌له‌مه‌ی فرموو: (لا تَطِيبِي وَأَنْتِ مُحْرَمَةٌ، وَلَا تَمْسِي الْحِنَاءَ فَإِنَّهُ طِيبٌ) رواه الطبراني في الكبير، والبيهقي في المعرفة، وابن عبد البر في التمهيد. واته: له‌کاتی ئیحرامدا بۆنی خۆش له خۆت مه‌ده، هه‌روه‌ها خه‌نش به‌کار مه‌هینه، چونکه ئه‌ویش هه‌ر بۆنی خۆشه.

۱۵- لێدانی خه‌مه‌تکار به مه‌به‌ستی ته‌مهن کردن:

له ئه‌سمانی کچی ئه‌بو به‌کروه هاتوه که فرمویه‌تی: له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ردا ﷺ چوین بۆ حه‌ج هه‌تا گه‌یه‌ستینه عه‌رج - که شویتنیکه له‌نیوان مه‌که‌که و مه‌دینه‌دا - ، جا پێغه‌مبه‌ر ﷺ لای دا و ئیتمه‌ش له‌گه‌لێدا لاهان دا، جا عانیشه له ته‌نیش پێغه‌مبه‌روه‌وه ﷺ دانیشته منیش له ته‌نیشته ئه‌بویه‌که‌ره دانیشتم، شتومه‌کی پێغه‌مبه‌رو ئه‌بویه‌که‌ر هه‌ر یه‌کێک بوو، وه لای خه‌مه‌تکارێکی ئه‌بو به‌که‌ر بوو، ئه‌بو به‌که‌ر دانیشته چاره‌پوانی هاتنی خه‌مه‌تکاره‌که‌ی نه‌کرد، پاشان خه‌مه‌تکاره‌که‌ په‌یدا بوو، به‌لام ووشته‌که‌ی له‌گه‌ڵ ئه‌بوو، ئه‌بویه‌که‌ر پێی ووت: ئه‌وه کوا ووشته‌که‌ت؟ ئه‌ویش ووتی: ئه‌مشو وونم کردوه، ئه‌بویه‌که‌ر فرموی: یه‌ک ووشترێک وون نه‌که‌یت؟! ئینجا ده‌ستی کرد به لێدانی، پێغه‌مبه‌ر ﷺ زه‌رده‌خه‌نی نه‌کرد و

تدیفرموو : سدیری ئوو موحریمه بکنن چی نهکات؟ نیت پیغمبر ﷺ تدیفرموو: سدیری ئوموحریمه بکنن چی نهکات و پینتهکنی، و لهوه زیاتریشی نهئهفرموو. نهحمدو ئهبو داودو ئیبنوماجه گنراویانتهوه. ۱۶- کوشتنی میتش و گهنر میروله:

له (عطاء)هوه هاتوو که پیاونیک پرسیماری لهبارهی میرولهوه لی کرد که بهسهر لهشیا ئهروات ئهوش له ئیحرامدایه، ئهوش پینی ووت: ئهوهی که له لهشی خۆت نییه لی بی بکهروه. ئیبنوعهبباس خویان لی رازی بیت فرمویهتی: قهیناکا پیار له ئیحرامدا گهنه و حهلمه که له گهنه گهروهتره بکوژیت، ههروهها دروسته موحریم گهنه له ووشتر لی بکاتوه. له عیکریمهوه هاتوو که ئیبنوعهبباس فرمائی پین کرد گهنه له ووشتریک لی بکاتوه که له ئیحرامیشدا بوو، عیکریمهش پینی ناخۆش بوو ئوو کاره بکات، نیت ئیبنوعهبباس پینی فرموو: ده ههلسه سدیری بپه، ئهوش سدیری بری، ئیبنوعهبباس پینی فرموو: دایکت نهمیستی، ئهوه چند گهنو جانهورت پیوه کوشت.

۱۷- کوشتنی پینج فاسقهکان و ههموو ئوو شتانی که زیانیان ههیه بۆ خهلك.

له عانیشهوه هاتوه فرمویهتی: پیغمبر ﷺ فرمویهتی: (خَمْسٌ مِنَ الدَّرَابِ كُلُّهُنَّ فَاسِقٌ يُقْتَلَنَّ فِي الْحَرَمِ: الْغُرَابُ، وَالْحِدَاةُ، وَالْعَقْرَبُ، وَالْفَارَةُ، وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ) رواه مسلم والبخاري وزاد (الْحَيَّةُ). واته: پینج جانهور فاسقن و له ههروهدا نهکوژین: قهلههش و کۆلاره و دوپشک و مشک و سهگی قهپال گر. له ریاوتهکهی بوخاریدا (ماریش).

زانایان ههموو لهسر ئهوه رینکن که قهلههشی ناو کشتوکال لهوانه نهیه، که بالندهیهکی بهجوکه دانیهته نهخوات، وه سهگی قهپالگریش ههموو ئوو حیوانانه نهگرتتوه که خهلك نهگرت و نهیان ترسین و دهست درێژیان بۆ سر نهکات وهک: شیرو پلنگ و گورگ. بهپینی فرموودهی خوی گهروه که ئهفرموی: ﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ﴾ (المائدة/ ۴). واته: لیت نهپرسن که چییان بۆ حهلاله، تۆش بلن: شتی پاکتان بۆ حهلاله، وه ههروهها ههچی ئوو دپنده و پهلهوهوانه بۆتانی گرت که فیری پارتان کردون بهوشیهیهی که خوا فیری ئیوهی کردوه.

حدهفییهکان نهلین: ووشمی (کلب) ههر سهگ نهگرتتوهو شتی تر ناگرتتوه جگه له گورگ.

ئیبنوتهیهیه ووتویهتی: موحریم بۆی ههیه ئوو شتانه بکوژن که عادهت وایه نازاری خهلك نهدهن، وهک مارو دوپشک و مشک و قهلههش و دپنده، وه ههروهها بۆی ههیه ئوو نادهمیزادانی نازاری پین تهگهیهنن له خۆی دوور بختتوه، وه ههروهها حیوانی چوارپیش، ههتا نهگهر کهسینک پهلاماری داو لسی دور

نه گموتوه به شمر نه بیت، بزى هديه شمري له گه لدا بکات، چونکه پیتغمبهر ﷺ فرمویهتی: (مَنْ قَتَلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قَتَلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قَتَلَ دُونَ دِينِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، مَنْ قَتَلَ دُونَ حُرْمَتِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ). واته: هرکس له پیتناوی ماله که پیدا بکوژری شهیده، وه هرکس له پیتناوی خوینیدا بکوژری شهیده، وه هرکس له پیتناوی نایینیدا بکوژری شهیده، وه هرکس له پیتناوی حورمه تیدا بکوژری شهیده.

وه ووتویهتی: نه گمر کسینک کیچ و نه سپی گمزتیان بزى هديه بیان گریته و فریجان دا، وه بزى هديه بیان کوژری و هیچی ناکموتته سمر، هرچهنده فری دانیان هیواش تره له کوشتنیان، هرروه ها نه گمر نمو گیان لمبرانهی توش بور که خودی خوژیان حمرامن، وهك شیرو پلنگ، بزى نیه بیانکوژرت، وه نه گمر کوشتنی نموه هیچی لسمر ناییت، به پنی راستترین قسمی زانایان، به لام خو دوزین بهی نازار نابین بیکات چونکه بز خوژییه، وه نه گمر کردیشی هیچی لسمر ناییت.

نوشتهانی له کاتی ئیحرامدا حمرامن:

یاسا دانمیری ئیسلام چند شتیکی لسمر موحریم حمرام کردوه و بهرگری کردوه له کردنیان، وا له خواره باسیان نه کهین:

- ۱- چونه لای نافرته و نمو کارانهی که پال پیوه نمرن بز چونه لا، وهك: ماچ و دست لئدان به تاره زووه و نمو قسانهی که پیار له گهل نافرته دانه بیکات و په یوه ندی به چونه لاره هدییه.
- ۲- خرابه کردن و تاوان کردن، و نمو کارانهی که ناده میزاد له گوئی پابه لئی خوا دهرته کات.
- ۳- شمر کردن له گهل هاروی و خزمه تکارو کسانهی ترده.

بنه پرتی حمرامی نه مانمش نه گموتوه بز فرموده ی خوی گموره که نه فرموی: ﴿فَمَنْ فَرَضَ فِيهِمْ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ﴾ (البقرة/۱۹۷). واته: هرکس له مانگه کانی هجددا ئیحرامی بهست بز حج، ئیتر چونه لای ژن و دهرچون له فرمانی خوار دهمه قالن ناییت بکات له هجددا.

بوخاری و موسلیم نه گموتوه له نمو هورده پروه که پیتغمبهر ﷺ فرمویهتی: (مَنْ حَجَّ وَلَمْ يَرْفَثْ، وَلَمْ يَفْسُقْ، رَجَعَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمَ وُلِدَتْهُ أُمُّهُ). واته: هرکس حجهی بهجی هینا و قسمی ناشیارو کاری نارهوای نه کرد، که نه گموتوه وهك نمو روهی لئ دیت که تازه له دایک نه بیت.

۴- لمبرکردنی شتی درواو، وهك کراس و کلارو کموو شمروال و شتی تر، یان لسمر کردنی شتی درواو وهك میزهرو کلاری طمربوش و نمو شتانهی نه کرتنه سمرهوه، هرروه ها حمرامه لمبرکردنی نمو قوماشانهی که پهنگ کراون بهشتیک که بزنی خوشه، وهك چون له پنی کردنی پابوچ و پیلارو حمرامه.

له تَبْنُو عَوْمِرُوهُ خَوا لِيَرِيانِ پارَزی بَیتِ هاتوهِ کِه پَیغَمبَر ﷺ فَرَمویدَتی: (اِلا یَلْبَسُ المَحْرِمُ القَمِیصَ، وَاِلا العِمَامَةَ، وَاِلا البُرُنْسَ، وَاِلا السَّرَاوِیْلَ، وَاِلا ثَوْباً مَسَّهُ وِرسٌ، وَاِلا زَعْفَرانَ، وَاِلا اَنْ لا یَجِدَ نَعْلَیْنِ فَلِیَقْطَعَهُمَا حَتّٰی یَكُونَا اَسْفَلَ مِنَ الكَعْبَیْنِ) رواه البخاری و مسلم. واته: نایبَتِ موحرِمِ کراسِ و میژورو برنس - بهرگیتکه که کلاره کئی به خَویموه لکاوه - و شِروالِ لِمِبرِ بکات، وه همر شتیکِ که رَهنگِ کرایبَتِ به شتیکِ بۆنی خۆشی لئی بَیتِ، یان زه عفرانی لئی درایبَتِ، وه نایبَتِ کالّه لِمِبرِ بکاتِ مَهگَرِ جوتی نعلی دَهستِ نَه کَمویدَتِ نَمو کاتِه کالّه کانی بِرِیتَموهِ تاوای لئی دیتِ لَمُژرِ قولِه پَینکانی رِموهِ بَیتِ.

زانایان کۆن لَمِسرِ نَموهِ که نَمِ قَدِه غه کِراوانه تَمِنها تابیتمه به پیاوه وه. به لَامِ نافرَتِ وه کِ پیاو نایبَتِ و بۆی هدیّه تَموانه هَمووی لِمِبرِ بکاتِ و لَمِسرِ حَمِرامِ نِییه، نِیللا لیباسِیکِ نَمِیبتِ که بۆنی لئی درایبَتِ یا رِوبِندِ بَیتِ یا دَهستِ کِیشِ، بِمِپِیَی قَسه کئی تَبْنُو عَوْمِرُو ﷺ که فَرَمویدَتی: پَیغَمبَر ﷺ رِیَی نَدا نافرَتانِ لَه نِیحِرامِدا دَهستِ کِیشِ لَه دَهستِ بَکَمَنِ یا رِوبِندِ بِپِوشَنِ، وه هَمِروهَا نَمو قوماشانی که وِرس^(۱) یا زه عفرانی لئی دِرابوو، جا لَموانه بَمو لاره بۆی هدیّه چی پِیَن خۆشِه لَه جلی رَهنگاو رَهنگِ یا حَمِریرِ یا خَشَلْ یا شِروالی ژنانه یا کراسِ لِمِبرِ بکاتِ و کالَشِ لَه پِیَی بکاتِ. نَمو دِاوَدِ و بِدِیهتِ و حاکمِ گِیَراوِیانَموهِ پِیاوه کانی پِیاوانی صَحیحِن.

بوخاری و توریته: عاتِشِه جلیکی لِمِبرِ کَرِدِبوو که رَهنگِ کِرابوو لَه کاتی نِیحِرامِدا، وه دِیِفَرَمووَ: نافرَتِ دَمِ هَدَلتِه بَهستِی و رِوبِندِ نَمِپِوشِی و کراسِیکِ که وِرسی پِیَوهِ بَیتِ یا زه عفرانی لئی درایبَتِ لِمِبرِ نَه کاتِ.

جایرِ فَرَمویدَتی: مَن رَهنگِ کِراو به عَمَصَفَرِ به بۆنی خۆشِ نازام.

عاتِشِه رِای وهَا بروه خَشَلْ لَه خُودانِ خِراپِ نِییه، وه هَمِروهَا جلی رَهشو گولدار، وه هَمِروهَا کالّه (خَف) بۆ نافرَتِ خِراپِ نِییه،

له لایِ بوخاری و تَمِجَمَدِ هَمِرِ لَه جاییروه هاتوهِ که پَیغَمبَر ﷺ فَرَمویدَتی: (اِلا تَتَنَقِبُ المَرَأَةُ المَحْرِمَةَ، وَاِلا تَلْبَسُ القَفَّازِیْنَ). واته: نافرَتی موحرِمِ نَه نَمِیَنِ رِوبِندِ بِپِوشِی نَه دَهستِ کِیشِ لَه دَهستِ بکاتِ.

تَمَشِشِ بَه لَگَی نَموهِ تَیدایِه که نِیحِرامی نافرَتِ لَه رِوخسارو دَهستی دایِه، زانایانِ و توریانه نَهگَرِ بِهَشْتِیکِ رِووی داپِوشی قَدِیناکه^(۲).

(۱) گیایه کی زهردی بوخۆشه.

(۲) به مَرَجِ گرتنی رِوو دَه رِخسَتِنِ لاوازوهِ هِیچِ بَنَمایِه کی نِییه، نِیبنو قَدِیمِ نَمَلِی روتوهِ، هَمِروهَا نَمو حَمِدیسی که نَه لَیتِ: (نِیحِرامی پِیاو لَمِسرِیایِتی و نِیحِرامی نافرَتِ لَه رِویایِتی) رَاسَتِ نِییه.

وه دروسته پروی له پیاو داپوښی به چمترو ورتنه چتر، وه واجبه پروی داپوښی نه گمر ترسی فیتنی هدیته لمسیر کردن.

عائشه فرمویهتی: سوار به لاماندا تی نه پری یتمش له گمل پیغمبردا ﷺ به نحراموه بوین، جا کاتی نه گه یشته لامان و له گه لمانا نه ریشتن په چه کمان بر نه دایوه بسمر دهو چاوماندا، وه که لیمان تی نه پری پرومان ده رنه خستوه. نه بوداود و نیبوماچه گپراویانه توه.

وه توانی نه لین په چه پوښین دروسته (عطاء) و مالیکو (ثوری) و شافعی و نه حمدو نیسحاقن.

نو پیاوهی که جلی نحرامی و نعلی نه بو:

نو کسهی نعلو جلی نحرامی نه بو چی هبوو لبری بکات. له نیبو عبباسوه خوا لیان رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ له عمره فات و تازی نعداو نه یفرموو: (إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمُسْلِمَ إِزَارًا فَلْيَلْبَسِ السَّرَاوِيلَ، وَإِذَا لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَّيْنِ) رواه أحمد والبخاري ومسلم. واته: هر موسولمانیک بهرکوشی دهست نه کورت با شروال له پی بکات، وه نه گمر نه علیشی دهست نه کورت با کاله له پی بکات. له ربوایتیک که لای نه حمده هاتوه له عمری کوری دیناره وه: که (أبا الشعثاء) بوی گپراوه توه له نیبو عبباسوه که گوی له پیغمبر ﷺ بووه فرمویهتی له روتاره کهیدا: هرکس بهرکوشی دهست نه کورت و شروالی هبوو با له پی بکات، وه هر کس نعلی نه بو خوی هبوو با له پی بکات، نه لئ: پیم روت: نهی نهی فرموی: با خوفه که بری؟ فرموی: نه.

نه حمدیش بۆ نهوه چوهو رتی داوه موحرم شروال و خوف له پی بکات، نه گمر بهرکوش و نعلی نه بو، به لگهشی به حدیسه کهی نیبو عبباس هتانه توه که نه کسه فیدی نه ایته سر. نیبو حمزمیش نه می ته نکید کرده.

جوهوری زانایان بۆ نهوه چون: که نه بی خوفه کان بره رین هتا ژر قوله پیکانهوه بۆ توانی نعلیان دهست نه کورت، چونکه خوف به کورت کردنهوه نه بیته نعل.

به پی فرموده کهی پیشموی نیبو عومر که له رتدا نه فرموت: (ثیلا مه گمر جوتیک نعلی دهست نه کورت با خوفه کان بریت و کورتیان بکاتوه هتا نه گنه خوار قوله پیکانهوه.

حنه فی یه کان رایان وهایه که نه کسهی بهرکوشی دهست نه کوی نه بی شرواله کش هه لدری، چونکه نه گمر وه کو خوی له پی بکات نه بی فیدی بدات.

مالیکو شافعی نه لئ: نابی شروال هه لدری، به لکو وه کو خوی له پی بکات، و فیدی نه ایته سر؛ به پی نهوی جایر کوری زید نه گپرتوه له نیبو عبباسوه خویان لی رازی بیت که پیغمبر ﷺ فرمویهتی: نه گمر که سیک بهرکوشی نه بو با شروال له پی بکات، وه نه گمر نعلی نه بو با خوف له پی بکات، به لام بیان بریت هتا کورت نه بیتهوه و نه گاته خوار قوله پیکانی یوه. نسائی به

سندتیکى صحیح گيڙاويتمىيموه، وه نه گهر کسيك شمروالى له پيې کرد پاشان بمرکوشى دست کموي، نعي شمروالده که لایبات و برپوشه که بپوشى، بهلام نه گهر سمرشانی دست نه کموت ناینت کراس لهر بکات چونکه به کراس سمرشان دروست نه کړي، بهلام به شمروال نيزار دروست ناکړي.

۵- ژن ماره کردن بؤ خوی یا بؤ کسيکى تر به وه کالمت یا به سمرپرشتى:

نوه عهده پوچله شوینمواره شمروالى به کانيشى لسمر دانامزري، به پيې نوهى موسليم و جگه لهو نه گيږنوه له عثمانى کوري عهفانوه خوا لى پازى بيت که پينغمبمر ﷺ فرمويتمى: (لَا يَنْكِحُ الْحَرَمُ، وَلَا يُنْكَحُ وَلَا يَخْطُبُ) رواه الترمذي وليس فيه (ولا يخطب) وقال: حديث حسن صحيح. واته: موحریم نه ژن ماره نه کات، نه بؤ خوی ماره نه کريت نه گهر نافرته بوو. وه نه داواى ژن نه کات.

همندى له ياره کاني پينغمبمر ﷺ بوه کاريان کردوه، وه ماليک و شافيعى و نه حمدو نيسحاقيش وها ده لئين، وه رايان وايه که موحریم ناینت ژن بهيتمى، وه نه گهر هينای پوچله.

وه نوهى هاتوه که پينغمبمر ﷺ (مهيمونى هيناره به موحریمى) نومه بمر حدیسه بمر پيرج دراوده توه که موسليم رباويتمى کردوه که نه فرموي: (پينغمبمر ﷺ کاتى هيناريتى موحریم نه بوه)، (ترمذى) ووتويتمى: جياوازي يان هديه لهوه دا که پينغمبمر ﷺ چؤن بوه که مهيمونى هيناره، چونکه پينغمبمر ﷺ له رنگای مه که هيناريتى، جا همدنک ووتويتمى: کاتیک پينغمبمر ﷺ مارهى کرده حلال بوه، وه کاتیک بلارپوتوهو ناشکرا بوه موحریم بوه، پاشان که گواستويتمى بوه له (سرف) له رنگای مه که هر حلال بوه.

حده فیه کان بؤ نوه چون که موحریم بؤى هديه ژن ماره بکات چونکه نيه حرام ري له گوغمانى ژن ناگري که ماره بکري، به لکو پري چونه لای لى نه گري، نهک ري دروستى (عقد) په يمانى ماره کرده که بيت.

۶، ۷- نينوک کردن و مو لى کرده: (جا به تاشين بيت يان به هه لکه مندن) یا به هر رنگايه کى تر بيت، قڑى سمر بيت یا مووى شوينتيکى تری.

به پيې فرموده ي خواى گوره که نه فرموي: ﴿وَلَا تَخْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ﴾

(البقرة/۱۹۶). واته: سمرتان ممتاشن همتا قوربانى بيه کان نه گنه شوينى خويان.

زانايان نيجماعيان کرده که حرامه لسمر موحریم نينوک کردن به پيې بهانه، بهلام نه گهر نينوک شکا، بؤى هديه شکاره که لى بکاتوه بين نوهى خويتمى بيته سمر، وه دروسته مو لى کرده نوه نه گهر مانوهى زيانى پي بگهيدنيت، بهلام فيديه ديتته سمر، نيللا لابردي مووى چاو نيميت نه گهر نازارى به

موحریم گه یاند بۆی ههیه لسی بکاتمه بئ ئهوی فیدییه بیته سر^(۱)، خوی گموره نه فرموی: ﴿قَمَن كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِمْ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفَدِيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ﴾ (البقرة/۱۹۶)، نعه له شوینی خۆیدا روون نه کرتمه.

۸- بۆن دان له لمش و جلو بهرگ، جا ژن بیت یا پیار به کسانه :

له ئیبنوعومره خوا لسیان پازی بیت هاتوه که (عمر) بۆنکی خوش هات به لوتیا له موعاریه که موحریم بو، (عمر) پئی فرمو: بگه پیرهو بيشوره، چونکه من له پیغمبر ﷺ بیستوه که فرمویهتی: (الْحَاجُّ الشَّعْبُ الثَّقَلِ) رواه البزار بسند صحیح. واته: حاجی ئیبت قژ هه لچوو بی بۆن بیت. وه به پئی ئهوی که پیغمبر ﷺ فرمویهتی: (أَمَّا الطَّيِّبُ الَّذِي بِكَ فَاعْسَلْهُ عَنْكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ). واته: ئه بۆنی پیتمویه سی جار بيشوره.

کاتیکیش موحریم مرد، نابی بۆنی خوش نه بکرتته ئاری شتنه که یوه نه بدری له کفنه که^(۲). به پئی فرموده پیغمبر ﷺ که ده رباری ئه کسه به موحریمی مرد فرمویهتی: (لَا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ، وَلَا تَمَسُّهُ طَيْبًا، فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبَّيًّا). واته: سهری دامپوشنو بۆنی لسی مدهن، چونکه رۆژی دواپی که زیندو نه کرتمه بهدم (لبیک) ووتنهو زیندو نه کرتمه.

بهلام ئه بۆنی که بهلمشهو یا بهجلوه ئه مینتتهوه که پیش ئیحرامه که لسی داوه هیچ زبانی نه. وه بۆن کردنی ئه شتانهی که بۆ بۆن به کار ناهیندرین دروسته، وهک سیتو بهی، چونکه ئه مانه له روه که کانی تر نه چن له وهدا که بۆ مبهستی بۆن به کار ناهیندرین، و بۆنیشیان لسی دروست ناکری. بهلام حوکمی ئهوکسهی که بۆنی که عبهی بهرنه که پۆ له ئیحرامدا به، سه عیدی کوری مهنصور نه گپرتتهوه له صالحی کوری که یسانوه که ووتیهتی: ئهنهسی کوری مالیکم بینوه کاتیک له ئیحرامدا بوه جله کانی له بۆنی که عبهی بهرکهوتوه و نهیشوره.

له عهطانهوه نه گپرتتهوه که ووتیهتی: ناشۆری و هیچ زبانی نیه، وه لای شافیعی به کان همرکس به قستی چوه بهر ئه بۆنه، یان تیهوی چوو ئهشی توانی بيشوری، و ههولتی ئهوی نهدا ئهوه خرابی کردوهو فیدییه دیته سر.

۹- پۆشینی جلیکی رهنگ کراو بهشتیک که بۆنی خوشی لسی بیت:

(۱) مالیک به کان ئه لسن فیدییه دیته سر

(۲) ئه بوحنیفه رپی داوه.

زانایان هممو لیسر نمون که حرامه پویشینی شتیك رینگ کرابی و بونی خوشی همدیت. مدگر نموشته شؤرا به جزرتك که بؤنه کهی نمینتی، نموه دروسته. له نافیعموه له نیبنو عومرهوه خوا لسیان رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموده تی: (لا تلبسوا ثوباً مسَّهُ رَسٌّ، أو زعفرانَ إلا أن یکونَ غَسِیلاً) رواه ابن عبدالبر، والطحاوی. واته: له کاتی ئیحرامدا قوماشتیك مپوشن که ورسو زعفرانی لسی درابی، مدگر شؤرابی.

کراهمتی هدی به شؤرابیش کسیتیکی پيشهوی چا لسی کراو بیپوشن نک عوام کاتی ئیحرام بیپوشن به بؤنه که یهوه، به پیی نموی مالیک له نافیعموه گیتراوینتی یهوه: که گوئی له نسلیم - خزمهتکاری عومری کورپی خطاب - بوه بؤ عبدالله ی کورپی عومری نه گیترا یهوه نه یووت: عومری کورپی (خطاب)، (طلحة) ی کورپی (عبید الله) ی بیینی قوماشتیکی رینگ کراوی پویشیوو به موحرمی، (عمر) پیی فرمود: نمو قوماشه رینگ کراوه چیه نیی (طلحة)؟! (طلحة) وتی: نیی گوروی موسلمانان به مددر رینگ کراوه، (عمر) فرمودی: نیوه - نیی کۆمهلتی صدحابه! نه گگر پیاریکی نوزان نمو قوماشی به نیوه بیینی نموه چونکه پيشهومان، چاوتان لسی نه کری. نه لیت: (طلحة) ی کورپی (عبید الله) قوماشتیکی رینگ کراوی پویشیوو بؤ ئیحرام، لبر نموه لمر جؤزه قوماشانه مپوشن.

به لام بؤن کردنه نار خواردن له کاتی کولاندندا، یا شتی خواردنوه به جؤزی هیچ بؤن و تام و رنگی نمینتی، نه گگر موحریم بیخوات یا بیخواتهوه، زیانی نیه و فیدیعی نایمه سهر.

به لام نه گگر بؤنی مایهوه خواردی نموه فیدیعی لیسر واجب نهیت لای شافیعی به کان. وه حدنه فییه کان نه لیتن: فیدیعی لیسر ناییت، چونکه مهبستی نموه نموه بؤ خوشی بؤن به کار بهیتیت.

۱۰- راوکردن:

دروسته موحریم راوی ناوی بکات، خوی بیکات، ئیشارتهی بؤ بکات، لسی بخوات. وه حرامه لیسری راوکردنی لیسر وشکانی به کوشتن یا سهر برین یا به ئیشاره بؤ کردنی، با شته که لوانمش بیت که خوی ئهیینری و خوی ناشارتهوه، یا ری نیشانی کسیتیکی تر بدات نه گگر نه ئهیینرا، یا بچیت ههلی سینتی بؤ نموی کسیتیکی تر بیکوژیت. وه حرامه لیسری شکاندن هیلکهی بالتدهی وشکانی وه چؤن حرامه لیسری کرین و فرؤشتنی ناژهلی وشکانی و دؤشین شیره کهی.

به لگمش لیسر نموانه فرموده ی خوی گوره یه: ﴿أَحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرْمٌ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرْمًا﴾ (المائدة: ۹۶). واته: نموی که له دریا داو و لسی بؤ نیوه حد لال کراوه وه هروه ها نموهش که دریا فری ئعداته که ناروه، بؤ نموانمتان که له شوینی

دهریاکمن و بۆ ئهوانهش که به ریتیواری لموتوه ئهزۆن. وه نهچیری راوی وشکانیتان لیسر حهرامه ههتا له ئیحرامدا بن.

۱۱- خواردنی گۆشتی نهچیری راوکراو:

حهرامه لیسر موحریم له گۆشتی نهچیری راوی وشکانی بخواست ئهوی که بۆ ئهو راو کرابێ یا به ئیشارهتی ئهو راو کرابێ یا به یارمهتی ئهو راو کرابێ. به پێی ئهوی بوخاری و موسلیم له ئهبی قهتادهوه نهگێرنهوه: که پێغمهبر ﷺ بۆ حج دهزچوو له ماڵ سهحابهش له گهتیا دهزچوون، جا کۆمهلتیکیانی جیا کردهوه - که ئهبو قهتادهشیان تیندابوو- پێی فرمون: له کهناری دهریاوه بزۆن ههتا به یهک نهگهین. ئهوانیش به قسهیان کرد، کاتێ تێپهڕین ههموو ئیحرامیان بهست ئهبو قهتاده نهییت، کاتێ بهرێگاوه ئهزیشتن کۆمهلتیک کهره کتیویان بینی، ئهبو قهتاده چوو بزۆیان دهله کهریکی لێ کوشتن، ئهوانیش دابهزین و له گۆشته کهیان خوارد، ئینجا ووتیان: ئیمه گۆشتی نهچیر نهخزین و ئیحرامیشمان بهستوه؟ ئیتر ئهو گۆشتهی مایهوه ههلیان گرت و هاتن بۆ لای پێغمهبر ﷺ پێیان ووت: ئهی ئیترای خوا ئیمه ئیحرامان بهست، بهلام ئهبو قهتاده ئیحرامی نه بهست، دوا ئهوه کۆمهلتی کهره کتیویان بینی ئهبو قهتاده پهلاماری دان و یهکتیکیانی کوشتن، ئیمهش دابهزین له گۆشته کهمان خوارد، لهپاشاندا ووتمان: ئایا ئیمه گۆشتی شتی راوکراو نهخزین و ئیحرامیشمان بهستوه؟ ئیتر ئهو گۆشتهی مایهوه ههلمان گرت له گهتێ خۆماندا، فرمووی: کس له ئیوه پێی ووت بهچۆ بزۆیان یا نیشانی بدات ووتیان: نه، فرمووی: ده ئهو گۆشتهشی ماوهتهوه بهخۆن.

دروسته موحریم گۆشتی ئهو نهچیره بخواست که خزی راوی نه کردهوه یا بزۆی نه کوژراوه، یا ئهو نیشانی راوچی نه داوه، یا یارمهتی ئهوی تیندا نه بووه، به پێی ئهوی (مطلب) له جابیرهوه نه گێریتتهوه خوا لێی راوی بیت: پێغمهبر ﷺ فرمویهتی: (صِدُّ الْبَرِّ لَكُمْ حَلَالٌ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ، مَا لَمْ تَصِيدُوهُ أَوْ يُصَدِّ لَكُمْ) رواه أحمد والترمذي. واته: نهچیری وشکانی بزۆتان حهلاله کاتێ موحریم بن، مادام خۆتان راوتان نه کرد بن یان بۆ ئیوه نه کوژرابێ.

(ترمذی) ئهئیت: حدیسه کهی جابیر لیک درهویه، وه ناگامان لێ ئهیه (مطلب) له جابیری بیستیت.

وه ههندیک له زانایان لیسر ئهوه کار نه کمن، وه رایان وایه که قهینا که موحریم له گۆشتی شتی راوکراو بخواست ته گهر خزی راوی نه کرد بێ یا بزۆی راو نه کرابێ.

شافیهی روتیهتی: ئهو فرمودهیه چاکترین فرمودهیه لهم بهشدرا ریوایت کرابێ - وه نزیکترین بۆ قیاس، ئهوش قسهی نه حمد و ئیسهحاقه - مالیک و جومهوریش بهو پێیه نه ئین.

به‌لام نه‌گمر خۆی پاری کردبوو یان بۆ ئو پراو کرابو حرامه پێی، به پازی بوونی خۆی بۆی پراو کرابن یا بۆ پازی بوونی خۆی. به‌لام نه‌گمر کسینک که له‌ئیحرامدا نه‌بوو شتیکی بۆ خۆی پراو کردبۆ و مه‌بستی کسینکی موحریم نه‌بووین. له‌پاشاندا له‌گۆشته‌کی به‌شی موحریمینکی دا، یا فرۆشتی پێی، حرام نیه.

له‌ (عبدالرحمن) کورپی عوثمایی ته‌میی به‌وه هاتوه ووتویهتی: له‌گه‌م (طلحه) ای کورپی (عبیدالله) دا رۆشتین ئیحراممان به‌ستبوو، بالنده‌یه‌کی پراو کرایان پێ به‌خشی، (طلحه) خۆی پراو کشابوو، هه‌ندیکمان لیتمان خواردو هه‌ندیکمان لیتمان نه‌خوارد، کاتێ (طلحه) هه‌لسا ئه‌وانه‌ی به‌ راست دانا که له‌ پێیان خواردوو، ئینجا فرموی: ئیمه‌ش خواردو مانه له‌گه‌م پێغمه‌به‌ردا ﷺ. ئه‌حمه‌د و موسلیم گێراویانه‌توه.

ئو فرموودانه‌ش که پێ له‌ موحریم نه‌گرن له‌ گۆشتی شتی پراو کراو بخوات، وه‌ک هه‌دیسه‌کی صه‌عبی کورپی (جنامه‌ی الیثی) که کهره کینوی به‌کی به‌ دیاری بۆ پێغمه‌به‌ر ﷺ نارد - له‌وکاته‌شدا پێغمه‌به‌ر ﷺ له‌ نه‌بوا، یا له‌ وه‌دان بوو - به‌لام پێغمه‌به‌ر ﷺ گلی نه‌دایه‌وه، نه‌لێ: کاتێ پێغمه‌به‌ر ﷺ کابرای یینی له‌ گل نه‌دانوه که تێک چوو فرموی: ته‌نها له‌به‌ر ئه‌وه گلمان نه‌دایه‌وه چونکه موحریم بووین. ئه‌م هه‌دیسه‌ و ما‌نا نه‌کرێ که کسینکی غه‌یره موحریم پاری کردبۆ له‌به‌ر خاتری کسینکی موحریم، تاوه‌کو رێکخستن هه‌بیت له‌نیوان فرمووه‌کاندا.

(ابن عبدالبر) ووتویهتی: به‌لگه‌ی ئه‌وه‌کسه‌ی که ئو بۆچونه‌ی هه‌یه، ئه‌وه‌یه که ئو فرمووانه صه‌یحن که له‌ باره‌یه‌وه هاتوون، وه‌ کاتیکیش به‌جۆره لێک به‌درینه‌وه نێر دژایه‌تی جیاوازی له‌نیوانیاندا نامینیت. هه‌ر به‌و جۆره‌ش پێوسته‌ هه‌م له‌ بکرتن، وه‌ ناییت به‌رهه‌لستی به‌کریان پێ بکری مادام رێگایه‌ک هه‌بێ بۆ ئه‌وه‌ی که به‌ هه‌ردوکیان کار بکری، ئیبنوقه‌ییم ئو بۆ چونه‌ی ته‌رجیح داوه‌ ووتویهتی: شوته‌ماری صه‌حابه به‌ گۆشتی به‌لگه‌ی تێدایه‌ له‌سه‌ر ئه‌م روون کردنه‌وه‌یه.

هوکی ئه‌وه‌کسه‌ی شتی بکات له‌و شتانه‌ی که قه‌ده‌غه‌ کراون له‌کاتی ئیحرامدا:

هه‌رکس به‌هانه‌یه‌کی هه‌بوو، وه‌ پێوستی به‌وه بوو کارێک له‌و کاره قه‌ده‌غه‌ کراوانه به‌جێ به‌یتن له‌ ئیحرامدا، جگه له‌ چونه‌ لای ژن، وه‌ک سه‌رتاشین، موو له‌ی کردنه‌وه، له‌به‌ر کردنی جلی درواو له‌به‌ر خۆپاراستن له‌ گه‌رمایا له‌ سه‌رماو ئه‌و جۆره شتانه، ئه‌بێ ئه‌وه کسه کاپرێک سه‌ری پێی یان شمش هه‌ژار تیر بکات، هه‌ر هه‌ژارێک نیو صاع خواردنی به‌داتن، یا سه‌ی رۆژ به‌رۆژوو بیت، وه‌ ئه‌وه کسه ئاره‌زوی خۆیه‌تی کامیان نه‌کات. وه‌ حج به‌هیچ کام له‌و کاره قه‌ده‌غه‌ کراوانه به‌تال ناییتوه جگه له‌ جیماع.

له‌ (عبدالرحمن) ای کورپی ئه‌بێ له‌یلاوه، له‌ که‌عبی کورپی عوجروه هاتوه: که پێغمه‌به‌ر ﷺ سه‌رده‌می حوده‌بیبی به‌لایا تێ نه‌په‌رێ و پێی نه‌فرمووی: (قَدْ آذَاكَ هَوَامُ رَأْسِكَ، قَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِحْلِقْ، ثُمَّ اذْبَحْ شَاةً نُسْكَأً، أَوْ صَمَّ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمِ ثَلَاثَةَ أَصْعَ مِنْ تَمْرٍ عَلَى سِتَّةِ مَسَاكِينٍ) رواه البخاري ومسلم وأبو داود. واته: جانمه‌ره‌کانی سه‌رت نازارت نه‌ده‌ن؟ ووتی: به‌لێ، پێغمه‌به‌ر ﷺ فرموی: ده

سمرت بتاشه له پاشاندا کاورنک بز خوا سر بیره، یا سن رۆژ بهرۆژوو، یا سن صاع خورما بده به شمش ههژار.

هر لموه هاتوه له ريوایهتیکی تردا ووتی: له گهڵ پینغمبهردا ﷺ بووم له ساتی حوده یییدا نهمسپ و رشک دابوو به سرم، ههتا ترسی چارم ههبوو کوتر بیت، خوای گهوه نهم نایهتی نارد خواروه: ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِمْ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ﴾ (البقرة/۱۹۶). واته: جا ههركس له ئیوه نهخۆش بوو یا تووشی نازارنک بوو لهسهریدا - كه پیتوستی به سمرتاشین بو له کاتی ئیحرامدا - ، نهمین فیدییه بدات نهگهر سهری تاشی، جا یا بهرۆژوو بیت، یا صدقه، یا قوربانیهك بکات.

ئهتێ پینغمبهردا ﷺ بانگی کردم و پێی فرموم: (إِحْلِقْ رَأْسَكَ، وَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمِ سِتَّةَ مَسَاكِينَ فَرَقًا مِنْ زَيْبٍ. أَوْ انْصُكْ شَاةً، فَحَلَقْتُ رَأْسِي ثُمَّ نَسَكْتُ). واته: سمرت بتاشه، وه سن رۆژ به رۆژوو، یا خوارنی شمش ههژار مینوژ به نهمدازهی یهك فهرهق^(۱) بده به ههژاران، یا کاورنک بکه به قوربانی، ئهتێ: سرم تاشی و قوربانیهکم کرد.

شافیعی بێ بهانهش قیاس نهکات لهسر بههانهدار له واجب بوونی فیدییدا، وه نهموحنیفه خوینی واجب کردوه لهسر بههانهدار نهگهر دهسهلاتدار بوو، نهك لهسر بێ دهسهلات، وهك له پیتشوه باس کرا. ئهوهی هاتوه دهیاره ی برینی ههمدیک له قژ :

له عهطانهوه هاتوه ووتی: کاتیک موحریم سن موو بهرهو ژووری ههلهکنند له خۆی، ئهوه خوینی لهسر واجب ئهینت. سهعیدی کوپی مهنصور گهراویهتییهوه.

وه شافیعی لهسهرهوه نهگهترتتهوه که ووتی: به ههلهکنندی تاله موویهك موددیک خوارنی نهکهوتته سهر، وه به دوو تال موو دوو مودد، بهلام له سیان و بهرهو ژوور نهمبێ خوین بدات. هوکمی چهور کردن:

له (المسوی) دا هاتوه: خۆ چهور کردن به پۆنی رووت، یا به سرکهی رووت، خوین پیتوست نهکات لای ئهبی حنیفه جا هر نهمدامینیکی لهشی پێ چهور بکری یهکسانه.

له لای شافیعییهکان: له چهور کردنی مووی سهرو ریشدا به پۆنی بێ بۆن، فیدییه ئهدری بهلام بۆ نهمدانهکانی تری لهش هیچ نادری.

(۱) پیتوانهیه که شانزه ریتلی عیراقی نهگرتت. وه بریتییه له سن صاع.

كسيتك نهي زانی يا پیری نهبوو جلی تری لهبر کرد یا بونی خوژی له خوژی دا تاوانبار ناییت:

نهگمر کسیتکی موحریم بهرگیتکی تری لهبر کرد یا بونی لهخوژی دا - و نهیزانی که حرامه، یا لمیری نهبوو - هیچی ناکوړته سمر، له یهعلای کوری نومه ییموه هاتوه ووتویهتی: پیناوتک لهجیرانه هاته لای پیغمبر ﷺ جبهه کی لهبر کردبوو سمر و پشیشی لئ زورد کردبوو. ووتی: نهي نیراوی خوا بؤ عومره لهسر نم شتویه که نهیبینی نیحرامم بهستوه؛ نهریش فرموی: (اغْسِلْ عَنْكَ الصُّفْرَةَ، وَأَنْزِعْ عَنْكَ الْجُبَّةَ، وَمَا كُنْتَ صَانِعًا فِي حَجِّكَ فَاصْنَعْ فِي عُمْرَتِكَ) رواه الجماعة إلا ابن ماجه. واته: سمر و پشیشی بشؤو زوردیه کی لئ بکوره و نم جبهه داکنه، و بؤ حجه کت چیت کرد بؤ عومره کهشتی بکه.

(عطاء) ووتویهتی: نهگمر نکومسه جلی لهبر کرد یا بونی لهخوژدا - به نهرانی یا پیری نهبوو - کهفاره تی لهسر نیسه. بوخاری گتړاړیمه ییموه، نهمش به پیچومانهی نویه که نهگمر نهچیریکي راوی بکوړت - لمیری نهبن یا نهرانی که حرامه - نموه سزای لهسر واجب نهبن، چونکه دهستمبری نهچو دهستمبرونی ماله، و دهستمبر بونی مالیش زانین و نهرانین تییدا وک یه که، وک دهستمبر بونی مالی ناده میزاد.

بهتال بوونوهی حج به جیماع :

عله و عومرو نهبی هوریره خوا لئ زیان رازی بیت فتوایان داره نهگمر کسیتک موحریم بیت به حج و بچیتته لای خیزانی، باکاری حجه که یان توارو بکن، بهلام نهبن سمر له نوئ سالی ناینده حج بکنهوه، و قوربانیشیان لهسر نهییت.

نمورعه بیاسی طهبری ووتویهتی: نهگمر موحریم جیماعی کرد پیش یه کم نیحرام شکاندن حجه که پوچهل نهییتهوه، له عمره فو هستابن یا دواي وهستانی عمره فو بیت وک یه که. و واجب لهسری کاره کانی حجه پوچله که بهجن بهینتی، و واجب ووشتریک بکات به قوربانی و حجه که قعزا بکاتوه له سالی ناینده دا، جا نهگمر ژنه کمش موحریم بو و به نارووی خوژی بوو نموه نهبن نموه حجه توارو بکات و حجه کی تریش بکاتوه، و همره ها نهییت قوربانیش بدات لای بشی زوری زانایان. و همندی له زانایان بؤ نموه چون که قوربانیهک بؤ همدووکیان نهییت نهمش قسمی عطا نه.

بهغوی لهسرحی سونهدا ووتویهتی: نموه بهنار بانگترین قسمی شافعییه، و نموه قوربانیه لهسر پیاو واجب نهبن، وک دهراره کیفاره تی جیماعی وژی رهمزانش هر وای ووتوه. جا نهگمر چونوه بؤ گتړانهوهی حجه که نهبن بهجیا بچن نک وک جاری یه که میان لئ بیتوهو توشی جیماع بینوه. و نهگمر کسیتک دهسلاتی ووشتریکي نهبوو نهبن مانگایهک بکات، نهگمر نهمشی نعتوانی حوت سمر مپر، نهگمر هر نهیتوانی نهبن ووشتره که بخلینتی به پارو پاره کمش بدری به خواردنو بیدات به همزاران، هر همزاره ی مودیک خواردنو بداتی.

نه گمر هر نهیتوانی له جیاتی هر موددیک ریژیک بهراووی بیت.

وه خاوهن راكان ووتویانه: نه گمر له پیتش وهستانی عمره فهدا جیماعی کرد، نموه حهجه کهی بهتاله، وه نهی مریک یان حوت یه کی ووشریک سر بریت. بهلام نه گمر لهدووی وهستان له عمره فهدا جیماعه کهی کرد نموه حهجه کهی بهتال ناییتمهوه ووشریکهی لسهوه.

وه (قارن) نه گمر حهجه کهی بهتال بووهوه چی لسهر (مفرد) پیوسته نموش لسهر (قارن)، وه که قهزاشی کردهوه نهی قارین بیت.

قوریانی قیرانیسی لسهر لا ناچن.

وه ووتویانه: نموه جیماعهی پیتش ئیحرام شکاندنی یه کم روو نهدا حج بهتال ناکاتمهوه، وه قهزاشی لسهر نهیه، بهلای بهشی زوری زانیانمهوه.

بهلام هندیکیان بو نموه چون که پیوسته قهزای بکاتمهوه، نموش قسهی ئینو عومرهوه قسهی حسنو ئیبراهیمه وه فیدهشی واجبه بدرئ، وه نموه فیدهش به ووشره یا کور؟ جیاوازی ههیه لهوهدا. ئینوعهعباس و عطاء بو نموه چون که ووشر واجبه که نموش قسهی عیکریمه و یه کن له قسهکانی شافیعییه، راکهی تر نموهیه که کور پیوسته نموش بوچونی مالیکه.

نه گمر موحریم خموی بینی یا بیری کردهوه یا سهیری کردو ناری هاتمهوه هیچی نایته سر لای شافیعییهکان، ووتوشیانه: کسیتک به نارهزوهوه دهستی دا له نارهوت یا ماچی کرد: نموه نهی کوریک سر بری ناری بیتمهوه یان نا.

له لای ئینوعهعباس خوا لئریان رازی بیت: نموه کسه خوئنی لسهوه، وه مواهید ووتویته: پیاریک هات بو لای ئینو عهعباس ووتی: من کاتئ ئیحرامم بهست بوو خیزانهکم خوی رازاندبووه هاته پیتش چاوم، منیش خومم پی رانهگیرا و نارهزوهوه کم زال بوو بهسرمدا؟ نهئ: ئینوعهعباس پینکهنی ههتا کوهته سر پشت ئینجا فرموی: تو پیاریکی نارهزوت زوره قهیناکه... نمونده ههیه خوئیک برتزه حهجه کت تمواوه. سهعیدی کوری مهنصور گتپراویتهیهوه.

سزای راکردنی نهچیر

خوای گموره نهفرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعْمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَلِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفْرَةٌ طَعَامُ مَسْكِينٍ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ﴾ (المائدة/ ۹۵). واته: نهی نموه کسانهی باهرتان ههتاوه کاتئ ئیوه له ئیحرامدان

پاڻ مهڪنڙو نيٽيجر مهڪوڙن. جا هر ڪهڙيڪٿان به قسمي راڻي ڪرد سڙي ٿو، ڇي ڪوشتووه شتيڪ سڀر ٻيڙي ڪه هاوتاي ٿو شته بيت ڪه ڪوشتوويتم. ٿمويش ڊو ڪسي ڊاڊپروهر ڊاڻپنينن. بيڪاته قورياني بگاته لاي ڪهعبو له پنايموه بگريٽ، يا ڪهفارهت بدات، ٿمويش ڊاني خوارڊن به هڙاران، يا ٿمونهڊي ٿم ڪهفارهته رڙو بگريٽ، بڙ ٿموي تالوي ڪردوهه ڪي خوي بچيڙي، ٿيتر خوا لمر شتانه ٿمبوري ڪه رابوردوه، وه همرڪس ڊوبارهي ڪردوهه خوا توڙي لسي ٿهڪاتوه. وه خوي گموره به تواناو توڙسيتنهره. (ڪهفارهتهڪشي ٿمونهڊي نرخی ٿو شتهيه ڪه سڀري ٿمبوري).

(ابن ڪثير) ووتويتم: ٿموي جومهوري لمره ٿمويه ٿم ڪسمي بهقسمي راڻي بڪات و ٿموڪسمي له بيڙي ٿمبيت وه ڪن له سڙادا.

زوهري ووتويتم: قورٿان بهلگيه بهسمر ٿم ڪسانوه ڪه به قسمي راڻي ٿهڪن، وه سوننهٿيش بهلگيه بهسمر ٿموانوه ڪه له ياديان ٿهچيٽ.

واته: قورٿان بهلگيه بهسمر واجب بووني سڙا لمره ٿموانهي ڪه به قسمي راڻي ٿهڪن و تاونباريان ٿهڪات بهوي ٿهفمرصوي: ﴿لَيَذُوقَنَّ وَيَالَ أَمْرَهُ﴾. وه سوننهٿيش هاٿوه به ڪوڪي پتغمبهر ﷺ و ڪوڪي يارهڪاني ڪه واجب سڙي ٿموانهش بدرئي ڪه به ههلهڪاري وهه ٿهڪن. وه ڇوڻ قورٿان بهلگيه بو بهسمر ٿموانوه ڪه به دهستي قسمت ڪاري وهه ٿهڪن. ڇونڪه نيٽيجر ڪوشتن له ناوبرڊنه وه لمانا برڊنيش ٿهبن زهانهٿي بڙ ڊابنري له قسمي و لمر ڇونهوه.

جا ٿموي به قسمي بيڪات تاونباره بهلام ٿموي به ههله بيڪات لزمه ناڪري. وه له (المسوي) ڊا ووتراوه: ﴿فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ﴾. ماناڪي لمره قسمي ٿمو حنيفه ٿمويه لمره ٿم ڪسمي نيٽيجريڪ بڪوڙي سڙايهڪ پتويسته به ٿهنڊاهي ٿموي ڪه ڪوشتوويتم، واته له نر خدا وه ڪن يهڪ بن، به ڪوڪي ڊو ڪسي ڊاڊپروهر: ڪه يان ٿمبيت له ٿاڙهل بيتو بگاته ڪهعبو لمره سڀري، يان ڪهفارهت بدات ڪه ٿمويش خوارڊني هڙاران.

وه واتا ڪي لمره قسمي شافيعي: واجب لمره ٿم ڪسانهي نهچر نهڪوڙن سڙا بدرين، جا ٿم سڙايه يا شتيڪه وه ٿموي ڪه ڪوشتويتم له شڪل و شيوهڊا، ڪه ٿمبي له جنسي ٿاڙهل بيت و ڊو ڪسي ڊاڊپروهر ڪوڪم به هاوڙينهيمتي بهڊن، و بگريٽ به قورياني، يان ڪهفارهتنيڪه ٿمونهڊي نرخی ٿم ٿاڙهله، يا ٿمونهڊي ڪهفارهتهڪه به رڙو ٿمبيت.

ڊاوهري ڪردني عومرو پيشينهڪان

له (عبد الملك) ي ڪوري قمرهبوه هاٿوه له حمڊي ڪوري سڀرينموه: ڪه پياويڪ هاٿه لاي (عمر) ي ڪوري (خطاب) خوا لسي رازي بيت ووتی: من و هاوڙيهڪم به ڊو ٿمسپوه ڇوين بڙ ڊولنيڪ، له ريگا

تووشی ناسکینک بوین همدوو کیشمان موحریم بووین، ناسکه کهمان کوشت، جا تو رات چیه؟ عمر به پیاریکی تمنیشتی خوی ووت: وره با منو تو نو حوکمه بکهین، نه لئ: همدووکیان حوکمیان دا به بزینک، کابرا رژیشت بعدهم رژیشتنموه ئه ی ووت نا نموه گموره ی موسلمانانه ناتوانی حوکمیتک بدات بو ناسکینک، همتا پیاریکی تری بانگ کرد. عمر گوئی له قسمی کابرا بوو بانگی کردو لئی پرسی سورتهی مائیده نه خوئیتنموه؟ کابرا ووتی: نه. عمر ووتی: ئه ی نو پیاره نه ناسی که حوکمه کی دا له گه لئا؟ ووتی: نا. عمر فرموی: نه گمر بتوتایه سورتهی مائیده نه خوئیتنموه برئیکی چاکم لئ ئه دای.

له پاشاندا ووتی: خوای گموره نه فرموی: ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اٰتُوْا رِزْقَ الْاَسْفٰلِ وَالْاَسْفٰلِ هُمْ اَشَدُّ حَاجَةً لِّلرِّزْقِ فَارْزُقُوْهُمْ مِّمَّا رَزَقْتُمْ لَا يُكْرَهُ﴾. ئه ی پیارهش (عبد الرحمن) ی کوری عموفه.

پنشینان بو نه عامه یهک ووشتریکیان داناوه، وه بو کمره کیوی و که له کیوی و ناسکی نیرو ناسکی من مانگایه کیان داناوه.

وه بو وه برو کوتر و قومری و کموو دبی، بو هر یه که بیان کارپتک.

وه بو که می تیارنک بهرانیکی، وه بو ناسکینک بزینک، وه بو کمرو تشکینک کاژیله یه کی چوار مانگ، وه بو رژیوی بهک کارپتکی چکوله، وه بو یه ربوع کاژیله یه کی چوار مانگه.

نه گمر سزاکه ی نمبوو چی نه کری:

سه عیدی کوری مه نصور له ئیبنو عبباسوه نه گیترتنموه خوا لئ یان رازی بیته که ده رباری فرموده ی خوای گموره: ﴿فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعْمِ﴾ فرمویته ی: نه گمر موحریمیتک نیچو برئیکی رادو کرد حوکمی بموه ئه درئی که سزاکه ی بدات، جا نه گمر نمو کسه سزاکه ی همدوو سدری ئه برئی له جیاتی نمو شته و گوشته که ی دابمش نه کات به مسر هه ژاراندا. وه نه گمر سزاکه ی نمبوو، نموه به پاره نرخه که ی دائه نرئی له پاشاندا پاره که هه لئسه نگی تدرئی به خواردن و دابمش نه کری، وه نه گمر نموش نه کرا له جیاتی هر نیو (صاع) لهو خوارده مه نویه یهک رژیو بهرژوو نه بیته، جا که موحریم شتیکی راری کوشت، به پئی نموشته حوکمی ئه درئی به سردا. نه گمر ناسکینک یا وهک ناسکی کوشت نموه نمبئ له جیاتی نمو کارپتک سر برئی له مه که که، پاشان نه گمر نه ی بوو نمبئ خواردنی شمش هه ژار بدات، وه نه گمر نموشی نمبوو سئ رژیو بهرژوو نه بیته. وه نه گمر بزنه کیوی به کی کوشت یا شتیکی وهک نمو، نموه نمبئ مانگایهک سدر برئی، نه گمر نه یبوو نمبئ خواردنی بیست هه ژار بدات، نه گمر نموشی نمبوو نمبئ بیست رژیو بهرژوو بیته.

نه گمر ووشت مورغینکی کوشت یا کمره کیوی بهک یا شتیکی وهک نمو، نموه پارتنه ووشتریکی قه لوی له سهره، وه نه گمر نه ی بووی نمبئ سی هه ژار تیر بکات، وه نه گمر نه ی بوو نمبئ سی رژیو بهرژوو بیته.

نیبنوئمی حاتم و نیبنوجمریر گیتراویانتموهو توهشیان زیاد کردوه که خواردنهکه نمبی موددیک بیت چونکه مود تیریان نهکات.

چونیمتی خواردن دانهکمو پوژوو گرتهکه :

مالیک و توبیمتی: چاکترین شت که بیستبیتم دهریاری نمو کهسمی نهچیریک پاو نهکات و حوکم نمدری به سزاکمی نمویه سهیری نمو نهچیره بکری و نرخهکمی دابنری به خواردهممنی، پاشان نمو خواردنه دابمش بکری بهسمر همزاراندا، همر همزاریک موددیکمی لمو خواردهممنیه بدرتتی، یا له جیاتی همر مودیک پوژتک بهپوژوو نمبیت، جا سهیر نهکات تا بزائیت ژمارهی همزارهکانی چنده؟ نهگمر ده همزار بوو ده پوژو بهپوژوو نمبیت، وه نهگمر بیست بوو بیست پوژو بهپوژوو نمبیت، نیت ژمارهیان همر چند بوو همر بیست پوژو بهپوژوو نمبیت، با زیاتر له شست همزاریش بیت.

هاربشی کردن له کوشتنی نهچردا :

نهگمر کومهلینک به قستی هاربشییان کرد له کوشتنی نهچیریکدا، یهک سزا زیاتریان لسمر ناییت، بهپینی فرمودهی خوی گموره: ﴿فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعْمِ﴾.

له نیبنوعوممر خوا لیریان پازی بیت پرسیار کرا لمبارهی کومهلینکوه که موحریم بوون و کهمتیارنکیان کوشت؟ فرموی: نمبی بهرانیک سر بپن، ووتیان: همریهکهمان بهرانیک؟ فرموی: بهلکو به همموتان یهک بهران.

پاو کردن له حمرمداو دار برپینی:

حرامه بز موحریم و جگه له موحریمیش پارکردن له حمرمدا یا ترساندن و دور خستنوهیان، یا برپینی نمو دارو درهختانهی که عادهتمن خهلیک نهی پواندن، وه همروهها پروهک و گیا همتا درکیش (اذخر و سنا) نمبیت، چونکه نمو دوانه حهلاله برین و ههلکندنیان و لغاو بردنیا.

بهپینی نموی بوخاری له نیبنوعمبباسوه خوا لیریان پازی بیت نهگیتیموه که فرمویتمی: پیغممبیر ﷺ پوژی فهقی مهککه فرمویتمی: (إِنَّ هَذَا الْبَلَدَ حَرَامٌ، لَا يُعْضَدُ شَوْكُهُ، وَلَا يُخْتَلَى خَلَاهُ، وَلَا يُنْفَرُ صَيْدُهُ، وَلَا تُلْتَقَطُ لَقِيظَتُهُ إِلَّا لِمُعْرَبٍ)، فَقَالَ الْمُبَاسُ: إِلَّا الْإِذْخَرَ فَإِنَّهُ لَأَبَدٌ لَهُمْ مِنْهُ، فَإِنَّهُ لِلْقِيُونِ وَالْبَيُوتِ. فَقَالَ: إِلَّا الْإِذْخَرَ). واته: بهراستی نم وولاته حمرامه، درکی نابری و پروهکی نابری و نهچیرهکانی ناترسینری و وون بووی ههلتاگیتیموه، مهگمر بز دوزینموی خاوهنی نمبیت. عمبباسی مامی ووتی: (اذخر) نمبیت که زور پیوسته بز ناسنگری و خانوو دروست کردن. فرموی: جگه له (اذخر).

شوکانی و تویمتی: (قرطبی) ته لیت: زانایان نو دارانه تاییهت نه کن به حراموه که خوا رواندونی و ناده میزاد دهستی له چاندنیاندا نیه. به لام نو رووه کانیه که بههوی ناده می میوه ده پرتن زانایان جیاوازن تیدا، جومهور لسه نو نو که دروسته به کارهیتنایان.

شافیعی و تویمتی: هممو درخت و رووه کن سزای لسه، نیبنوقودامهش پارسنگی نو رایه نهدات، زانایان له سزای برینی جوړی یه کمدا واته: خوړسک جیاوازی یان هیه: مالیک و تویمتی: سزای تیدا نیه به لکو نو کهسه گونا هبار نه ییت.

(عطاء) ته لیت: داوای لی بوردن له خوا نه کات.

نبحو حنیفه ته لیت: نه وندهی نرخه کمی قوریانی نه کات.

شافیعی و تویمتی: بو درختی گوره نمبی مانگا سر بری و بچو کتر کاوړ. وه زانایان سوود وهرگرتن لمو لکو و پهلانی نه شکینموه، هروها نو دره ختانی نه پرتن بی نهوی ناده میزاد دهستی تیدا هه ییت، وه نو گه لایانی نه کمونه خواروه، لمو حرامی به تیه جیا نه کمهوه.

نیبنوقودامه و تویمتی: زانایان کون لسه نهوی که ره رایه سوود وهرگرتن لمو رووه کانیه که خه لک له حره مدها چاندیریانه، له پاقله و نیسک و نوک و دانو تله و نهوشتانی که بو بون ته چیتن، وه نو جوړانه دروسته تاژهل تی کردنیان و هه لکه ندنیان. له (الروضه الندیة) دا هاتوه: نو کسی موحریم نه بی له پاو کردنی ناو حرم و دار برینی هیچی ناکو تته سر، نهوه نه ییت که گونا هبار نه ییت. به لام نهوانی موحریم بن نهوه نو سزایه یان لسه نه ییت که خوا باسی کردوه له قورنندا، نه گهر نه چیری پاو کرد بی، هروها هیچی ناکو تته سر له داره کانیه مه کدها، چونکه به لگی وها نه هاتوه حوججی پی هه لسی، وه نهوی نه گیتنموه له پیغمبرهوه ﷺ که فرمو یته: (فِي الدُّوْحَةِ الْكَبِيْرَةِ اِذَا قُطِعَتْ مِنْ اَصْلِهَا بَقْرَةٌ). واته: بو درختی گوره نه گهر لمبن دهرهیتندرا مانگایه که واجب نه ییت. (نم حدیسه صحیح نیه).

وه نهوش که له هندن له پیشینه کانموه نه گیتنموه نابنه به لگه، لمپاشاندا و تویمتی: سر نه بچام له نیوان قدهغه کردنی پاو برینی داردا، وه له نیوان واجب بوونی سزا یا نرخه که یدا په یوهندی نیه، - قیاس ناکرتنه سر یهک - به لکو نو قدهغه کردنه که به حقیقت هه حرام بونه که نه گرتنموه، وه سزاو نرخ واجب نابن به به لگه نه ییت، وه هیچ به لگه یهک نه هاتوه نو فرمووده یه نه ییت که فرمو یته: ﴿لَا

تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ﴾. واته: نه چیر پاو مه کن له کاتیکدا نی حرامتان به ستبوو.

که نه ممش باسی سزا نه ییت هیچی تری تیدا نیه، که واته ناییت شتی تر واجب بگری.

سنووری حمره می مدککه :

حمره می مدککه سنورتکی هدیه دهوری مدککه می داره له همر پینج لاره نیشانه می بز دانراوه. نو
 نیشانهش بمردی گموره بمرزن، نمونده می مدتریک له لاولای ریگا کانهوه هلتراون.
 جا سنوره کمی له لای باکوره وه (التعمیم)ه، شمش کیلومتر له مدککوه دوره.
 وه له لای باشوره وه (أضاه)ه، که دوانزه کیلومتر له مدککوه دوره.
 وه له لای ریژهلآتموه (الجرانة)یه که شانزه کیلومتر له مدککوه دوره.
 وه له لای باکوری ریژهلآتموه (وادی النخلة)یه که چواره کیلومتر له مدککوه دوره.
 وه له ریژئاوایمیه (الشمیسی)یه که پانزه کیلومتر له مدککوه دوره.

(عبد الدین الطبری) ووتیه تی: له زهری بیه هاتوه له (عبیدالله) می کوری (عبدالله) می کوری
 عوتبوه ووتیه تی: نیراهیم نیشانه کانی حمره می داکوتاره و جویرائیل نیشانی داره. نیتز نه جولیندراوه
 هتا قوصی تازه می کردنوه. پاشان نه جولیندرا هتا پیغمبر ﷺ هات، نموبو سالی فده می مدککه
 تمیمی کوری نوسیدی خوزاعی نارد تازه می کردنوه. له پاشاندا دهستی لی نهدرا هتا (عمر) بوو به
 خلیفه، چوار کسی له قورهش نارد، نموانیش: مخرمی کوری نوفل، سعیدی کوری یبروع،
 (حویطب) می کوری (عبدالعزی) و نزهیری کوری (عبدعوف) بوون، تازه یان کردهوه، له پاشاندا
 موغایمیش تازه می کردنوه. له پاشاندا عبدالملک فرمانی به تازه کردنوه یان دا.

حمره می مدینه

وهك چۆن حمرامه پاو کردن و دار برین له حمره می مدککده، بو شتیهش حمرامه پاو کردن و دار برین
 له حمره می مدینه دا، له جایری کوری عبد الله وه خوا لی تی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ
 فرمویه تی: (إِنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ، وَإِنِّي حَرَّمْتُ الْمَدِينَةَ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا، لَا يُقَطُّعُ عِضَاهُهَا وَلَا يُصَادُ
 صَيْدُهَا) رواه مسلم. واته: نیراهیم (علیه السلام) مدککه می حمرام کردهوه منیش مدینم حمرام
 کردهوه، هرچی له نیتو شاخه کانی دایه، نهدرکی نمبرئی، نه نه چیری پاو نه کری.

نه حمدو نمبودارد نه گیتنوه له علی بیه خوا لی تی رازی بیت که پیغمبر ﷺ فرمویه تی لمباری
 مدینمیه: (لَا يُخْتَلَى خَلَاهَا وَلَا يُنْفَرُ صَيْدُهَا وَلَا تُلْقَطُ لُقَطَتُهَا إِلَّا لِمَنْ أَشَادَ بِهَا، وَلَا يَصْلَحُ لِرَجُلٍ أَنْ
 يَحْمِلَ فِيهَا السِّلَاحَ لِقِتَالٍ، وَلَا يَصْلَحُ أَنْ تُقَطَّعَ فِيهَا شَجَرَةٌ، إِلَّا أَنْ يَعْلِفَ رَجُلٌ بَعِيرًا). واته: نه پروه می
 هلته کندرئ و نه نه چیری نترستندرئ و نه شتی وون بوی هلته گیتنوه، مگر که سیک بی بوی
 خاوه نه کمی بز بدوزیتنوه، وه دروست نییه بز کس چکی تندا هل بگری بز شمر، وه دروست نییه داری
 تندا ببری مگر پیاری بی بوی نالف بدات به ورشته کمی.

وه له فرموده یه کی (متفق علیه) دا هاتوه (المَدِينَةُ حَرَمٌ، مَا بَيْنَ عَيْرِ إِلَى ثَوْرٍ). واته: مدینه له نیوان عهیره ثوردا حرمه.

همر لهبارهی مدینه له نمبوهورهیره هاتوه نه فرموت: پیغمبر ﷺ هرچی له نیوان (لابتین) نمسراو سری شاخه کانی مدینه دایه حرامی کردوه، وه دوانزه میلی به چوار دهوری مدینه دا کردوه به سنور.

(لابتین) به دوو (لابة) ثورتی مبعستیش به (لابة) بردی ره شه، چونکه همدوو لای مدینه بردی رهشی لویزه له لای روزه لآت و روزه لادا.

وه حرمی مدینه به دوانزه میل دانراوه، درژ نمیتته له عهیره هتا ثور، عمیر شاخیکه لای شورتی نبحرام بستنوه، وه ثوریش شاخیکه لای نوحوده له لای باکوری مدینه.

پیغمبر ﷺ رپی داوه به خه لکی مدینه دار بپن بۆ نامیره کانی جوت و سواری و شو شتانی که زور پیوستن، وه پوشر و پلاشیش نهنده بدرنوه که بشی نالی ناژه له کانیان بکات.

نه محمد له جابری کوری (عبد الله) وه نه گپرتته خوا لیتی رازی بیت که پیغمبر ﷺ فرموتی: (حَرَامٌ مَا بَيْنَ حَرَّتَيْهَا، وَجَمَاحَا كُلُّهَا، لَا يُقَطَّعُ شَجَرُهُ إِلَّا أَنْ يُعْلَفَ مِنْهَا). واته: له نیوان دو لای برده ره شه سوتاوه کانیدا حرمه، وه سنوره کشی همموتی، داری نابری بۆ ناژه له نه بیت.

نهمیدان به پیچوانی حرمی مه که کیه، چونکه خه لکه کمی نهنده بی شیان بکات ده ستیان نه کورت، به لام خه لکی مدینه نهنده بیان ده ست ناکوی که بی نیازان بکات له شتی تر.

وه بۆ راوکردنی نتیجی حرمی مدینه و برینی داره کمی سزا دانراوه، به لام شو کسه گوناهار نه بیت.

بوخاری له نهمسوه نه گپرتته خوا لیتی رازی بیت که پیغمبر ﷺ فرموتی: (المَدِينَةُ حَرَمٌ مِنَ كَذَا إِلَى كَذَا، لَا يُقَطَّعُ شَجَرُهَا، وَلَا يُحَدَّثُ فِيهَا حَدَثٌ، مَنْ أَحْدَثَ فِيهَا حَدَثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ). واته: مدینه حرامه لهوی وه بۆ شو، داری نابری و ناییت هیچی تیدا روودات، وه هرکس شتیکی تازه بهدی هینراوی تیدا بهدی بهیتن، نه فرینی خواو فریشتو هممو خه لکی لسی بن. وه هرکس دارتکی براوهی دژی یه وه بۆی ههیه هه لی بگری.

له سعدی کوری نهمی وه قاصوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که شو بهرو کوشکه کمی نه چوووه له حقیق، خزمعت کارتکی بینی داری نهمی، ثوریش شته کانی لسی سندن.

کاتی سعده گپرهاره کسر کاری بهنده که هاتن بۆ لای سعده دارایان لسی کرد شته کان بداتوه به غولامه که بیان که لیتی سندنوه.

سعد روتی: پنا نه گرم به خوا شتیک بگتیرموره که پیغمبر ﷺ پیتی دایم، نیتر شته کانی نمدانوره. موسلیم گتیراویتموره. نمبوداود و حاکم که به (صحیحی) داناوه گتیراویانتموره که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (مَنْ رَأَيْتُمُوهُ يَصِيدُ فِيهِ شَيْئاً فَلَكُمْ سَلْبُهُ). واته: هرکهستان بینی راوی تیدا کرد روتی بکن و شته کانی بز خوتان.

نایا لیسر زوی دا حرهمی تر ههیه؟!

نیبنو تهیمی ره روتیتمی: لهدوانه زیاتر لیسر زوی دا حرهمی تر نیه، نه (بیت المقدس) و نه شوتنی تر، جگه لهدو دور حرهمه، ره به هیچ شوتنیکی تر ناورتری (حرم) وه هندی نغاف و نغان نه لاین (حرم المقدس) و (حرم الخلیل) چونکه لهدو دوانو شوتنی تریش حرهم نین به ریک کورتی هموو موسلمانان. ره لهدو نیجماعی لیسره که حرهمه، حرهمی مه ککویه.

بهلام مدینمش حرهمی ههیه بهرای جومهوری موسلمانان، چونکه فرموده یه کی زور لهدو یاره یوه هاتوره له پیغمبره ﷺ.

نیتر موسلمانان هیچ کتشیه کیان نموره دهراری لهدو که حرهمی سوتیم ههیتت (وجاء) نعینت که دوتیکه له (طائف) لای هندی له زانایان حرهمه^(۱). بهلام لای بهشی زوری زانایان حرهم نی ره.

فعضلی مه ککه بهسره مدینهدا:

جومهوری زانایان بز لهدو چون که مه ککه فعلی زورتره له مدینه.

به پیتی لهدو نه حمدو نیبنو ماجو (ترمذی) که به صحیحی داناوه نه گتیرنوه له عبداللای کوری عمدی کوری همراوه که خوی گوی له پیغمبر ﷺ بوه فرمویتمی: (وَاللَّهِ إِنَّكَ لَخَيْرُ أَرْضِ اللَّهِ وَأَحَبُّ أَرْضِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ، وَلَوْلَا أَنِّي أَخْرَجْتُ مِنْكَ مَا خَرَجْتُ). واته: سوتند به خوا تو باشرین زوی خویت و خوشروست ترین پارچه زویت لای خوا، وه نه گهر دهریان نه کردمایه به جیم نه نه هیشتی.

(ترمذی) نه گتیرتتموره به صحیحی داناوه له نیبنو عبباسوه خوا لیتی رازی بیت که پیغمبر ﷺ به مه ککی نه فرمود: (مَا أَطْيَبَكَ مِنْ بَلَدٍ، وَأَحَبَّ إِلَيَّ، وَلَوْلَا أَنَّ قَوْمِي أَخْرَجُونِي مِنْكَ مَا سَكَنْتُ غَيْرَكَ). واته: چنده ولایتیکی خوشی و چنده خوشروستی لام، نه گهر هوزه کم دهریان نده کردم لیت، له هیچ شوتنیکی تر جینگیر نه نمبودم.

چوونه ناو مه ککه به بی نیحرام:

چوونه ناو مه که دروسته به بی نیحرام، بز کسیت که نه یوی حج و عومره بکات، جا لهدو چوونه بز پیوستی بیت و زور جار دویاره بیتتموه - وه دار فروش و پوش فروش و ناو گتیرو راوچی و کسانی تر -

(۱) که شافیعی ره، شوکانیش ترجیحی راکمی نهدات. بهلام له لای جومهور حرهم نیه.

یا دو باره نه بیتتوه وهك بازرگان و كسیتك كه دیدنی نهكات و كسانی تر، وه چوونده كه له ترسا بیتت یا له تاسایش دا یهكسانه.

له هه دیسی موسلیم دا هاتوه كه پیغمبهر ﷺ چۆته ناو مهككهوه میزه رێکی رهشی بهسروه بووه بهین ئیحرام بهستن.

له ئیبنوعومرهوه خوا لی زبان رازی بیتت هاتوه فرمویهتی: له سهفهرتک گهرامهوه چومه ناو مهككهوه به بی ئیحرام.

له ئیبنوشیهابهوه هاتوه ووتویهتی: قهیناكه بی ئیحرام بهستن چوونه ناو مهككهوه.

ئیبنوحلزم ووتویهتی: چوونه ناو مهككهوه بهین ئیحرام دروسته، چونكه پیغمبهر ﷺ نهو شوئنانهی داناره بۆ ئیحرام بهستنی نهو كسانی كه ئهیانموی حج بکن یا عومره.

وه دای نهاره بۆ كسانیتك كه نهیانموی حج یا عومره بکن.

خوای گهروه ههگیز فرمانی نهداوه، وه ههروهها پیغمبهره کوی ﷺ كه کس نهچیتته ناو مهككهوه بهین ئیحرام.

چونكه نهوه نهبیتته سهپاندنی شتیک كه له شهردا نههاتوه.

نهوهی پهسهنده له کاتی چونه ناو مهككهو خانهی خوادا:

پهسهنده بۆ چوونه ناو مهككهو ئهمانهی خواروه بهچی بهینری:--

۱- خۆشۆردن.

له ئینوعومرهوه هاتوه كه خۆی نهشۆری کاتی نهچوه ناو مهككهوه.

۲- مانهوه بهشو له (ذي طوی) لای (الزاهر)وه.

چونكه پیغمبهر ﷺ شو تیتیدا ماوهتهوه.

نافیع ووتویهتی: ئیبنو عومره ئهمایهوه تیتیدا. بوخاری و موسلیم گێراوانهتهوه.

۳- لهلای بهشی سهروهوه بهچیتته ناوی كه پهی ئوتری (ثنية كداء).

چونكه پیغمبهر ﷺ لهلای میعلاتوه نهچوه مهككهوه، جا ههركس بۆی بلوتت باوهها بکات،

نهگینا چۆن بۆی لوا بهوشیوه بهچیتته مهككهوه، وه گوناهاار ناییت.

۴- خیرا بهرو خانهی خوا بروت دوی نهوهی كهلوپهله کهی له شرتیتکی ئهمیندا دانا، وهله دهوگای

بهنی شهیبهوه بهچیتته ناوی -باب السلام- به ملکهچیموه بلی: (أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَيُوجِّهُ الْكَرِيمِ،

وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ، مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي،

وَأَفْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ). واته: پهنا نهگرم، بهخوای گهروه رووی پهلزی و دهسهلاتی دیرینی، له شهیتانی

نه فرین لئی کراو، بهناوی خوا، خواجه بهزویی میهره بانی برژینه بسمر موحه معدود نالی موحه معدودا ،
خواجه له تاوانه کام ببوره دهره کانی میهره بانی خۆتم بۆ گوشاد بکه.

۵- نه گمر چاوی کهوت به کهعبه دهست بهرز بکاتموه بلی: (اللَّهُمَّ زدْ هَذَا الْبَيْتَ تَشْرِيفاً، وَتَعْظِيماً، وَتَكْرِيماً، وَمَهَابَةً، وَزِدْ مِنْ شَرَفِهِ وَكَرَمِهِ مَنْ حَجَّهُ، أَوْ اعْتَمَرَهُ، تَشْرِيفاً وَتَكْرِيماً وَتَعْظِيماً وَبِرّاً) ^(۱). واته:
خواجه شهرهف و ریزو گهورهیی و سام و شکۆمهندی نهم خانهیه زیاد بکهیت، وه خواجه شهرهف و ریزی نهم
کسانهیش زیاد بکهیت که ریزی لئی نه گرن و به پیوژی نهزانن له حاجی و نهوانی عومره نه کهن.

وه بلی: (اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ فَحَيِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ). واته: خواجه تو سهلامی جا
پهرورد گارمان به ناشتی و گوئی پرایه لئی بمان ژیننه.

۶- له پاشاندا بهرو بهرده ره شه که بجییت و ماچی بکات بهین دهنگ. نه گمر نهی توانی دهستی پیندا
بهیتی و دهستی ماچ بکات. نه گمر نهوشی نه توانی با ئیشارهتی بۆ بکات به دهست.

۷- پاشان له نه نیشتی بهوه بوستی و دهست بکات به سورانهوه به دوریا.

۸- نابج نوژی سلاوی مزگوتی تیندا بکات (تحیه المسجد) چونکه توافکردن له جیاتی (تحیه
للمسجد)، مه گمر لهوکاته دا که گهیشته وهختی نوژی فهرز بیت جا له گمل ئیمامدا نوژ دانهبستی.
بهینی فرموده ی پیغمبر ﷺ که فرموده تی: (إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ). واته:
که نوژی فهرز قامهتی بۆ کرا نهم نوژه فهزده نه بیت نوژی تر ناکرت.

ههروه ها نه گمر ترسی چوونی نوژه فهزده که هه بو نهی له پینشدا دهست بکات به نوژه که ی.

سورانهوه به دوری کهعبه دا (الطواف)

چۆنیهتی سورانهوه:

۱- تواف کمر دهست نه کات به سورانهوه به دوری کهعبه دا له کاتیکدا که ئیحرامی بهستوهو شانی
لای کهعبه وه روت نه کات واته شانی چهپی له ریکی بهرده ره شه کهوه، جا یا ماچی نه کات یا دهستی لئی
نه دا، یا ئیشاره ی بۆ نه کات، ههر چۆنی بۆ گوغا به شیوهیک که خانمی خوا بکوژته لای چهپی بهوه بلیت:
(بِسْمِ اللَّهِ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُمَّ إِيمَانًا بِكَ، وَتَصَدِيقًا بِكِتَابِكَ، وَوَفَاءً بِعَهْدِكَ، وَاتِّبَاعًا لِسُنَّةِ النَّبِيِّ ﷺ).
واته: بهناوی خوا، خوا له هه مووشتی گهوره تره، خواجه باوه روم به توژمو باوه روم به کتیبه کهته و وه فابه
په یمانه کت نه کم، و شوین کتوتی سونهتی پیغمبره که تم ﷺ.

(۱) شافعی روایهتی کردوه ره فعی نه کات بۆ پیغمبر ﷺ، عومریش نهمی ووتوه.

۲- کاتنِ دهستی کرد به سورانه و ایه‌سندده که له سئ جاری یه‌کعمدا لۆقه بکات، به حۆرئک خیرا بکات له وژیشتنه‌که‌یدا ، وه هه‌نگاوه‌کانی نزیک یه‌ک بیته و نزیک بیته له که‌عبوه، وه به عاده‌تی بروت له چوار خوله‌که‌می دوا‌ییدا.

ئه‌گه‌ر نه‌ی توانی به‌لۆقه بروت یا نه‌یتوانی نزیک بیته له به‌یتوه له‌بهر قه‌ره‌بالتی، چۆن بۆی گو‌نجا با و‌ها توافی بکات.

جا را په‌سندده که ده‌ست بدات له (الرکن الیمانی)، وه له هه‌ر حوت خوله‌که‌دا به‌رده په‌شه‌که ما‌ج بکات یا ده‌ستی لئ بدات.

۳- په‌سندده زۆر بیارتته‌وه یادی خودا بکات، وه نه‌وه‌ندی خۆی پێ‌ی خۆش بوو دوعاو زیکر هه‌لبژێری، بئ نه‌وی خۆی به‌بسته‌تته‌وه به‌ شتیکه‌وه یا نه‌وانه دووباره بکاتته‌وه که تواف کمران نه‌یلین.

چونکه بۆ نه‌وه زیکرتکی دانراوی نه‌یه که یاسادانه‌ری ئیسلام بۆی دانابین که هه‌ر نه‌وه بلین. وه نه‌وه دوعاو زیکرانه‌ی که خه‌لک له خولی یه‌که‌م و دوهم و نه‌واندا نه‌یلین بنه‌مایه‌کی شرعی نه‌، وه هه‌یچی له پێغه‌مبه‌روه ﷺ نه‌هاتوه، جا بۆ تواف کمر هه‌یه بۆ خۆی و برا‌کانی بیارتته‌وه به تاره‌زوی خۆی و دا‌وی خیری دنیا و قیامت بکات، وا له‌خواره‌وه هه‌ندێ لهر دوعایانه‌ی لهر باره‌وه هاتوه باس ئه‌که‌ین:

۱- ئه‌گه‌ر پوری کرده به‌رده په‌شه‌که بلین: (اللَّهُمَّ إِيْمَانًا بِكَ وَتَصَدِيقًا بِكِتَابِكَ، وَوَفَاءً بِعَهْدِكَ وَاتِّبَاعًا لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ، بِسْمِ اللَّهِ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ)، له پێشه‌وه واتای لێ‌دراوه‌تته‌وه، وه ئهم پارانه‌ویه به‌ معرفعی ئه‌گه‌رتته‌وه له پێغه‌مبه‌روه ﷺ.

۲- ئه‌گه‌ر ده‌ستی کرد به سورانه بلین: (سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ) رواه ابن ماجة.

۳- کاتنِ گه‌شته روکنی یه‌مانی بیارتته‌وه بلین: (رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ) رواه أبو داود والشافعي عن النبي ﷺ .

۴- شافعی و توریه‌تی: وام پێخۆشه هه‌رچه‌ند گه‌شته رێکی به‌رده په‌شه‌که (الله أكبر) بکات، وه له‌کاتی لۆقه کرده‌که‌دا بلین: (اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ حَجًّا مَبْرُورًا وَذَنْبًا مَغْفُورًا وَسَعْيًا مَشْكُورًا).

وه له هه‌موو خولتکی توافه‌که‌دا بلین: (رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ، وَاعْفُ عَمَّا تَعْلَم، وَأَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ).

له ئیبنوعه‌بباسه‌وه خوا لێ‌ی رازی بیته هاتوه که له‌نیوان دوو روکنه‌کاندا نه‌یوت: (اللَّهُمَّ قَنَعْنِي بِمَا رَزَقْتَنِي، وَبَارِكْ لِي فِيهِ، وَاخْلُفْ عَلَيَّ كُلَّ غَائِبَةٍ بَخِرَ) رواه سعيد بن منصور والحاكم. واته: خواجه به‌وه‌ی

داوته یتیم قناعتی پی بکهیت و لیم پیوژ بکه، خواجه هدرچیم له کیس چوره بهخیر جینگایم بز پر بکهروه.

خویندنی قورنان له لایین تواف کهره:

قهیناکه تواف کمر کاتی تواف قورنان بخوینتی، چونکه تواف بز یادی خوا دانراوه و قورنانش یادی خواجه

له عایشه خوی لسی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتی: (إِنَّمَا جُعِلَ الطَّوْفُ بِالْبَيْتِ، وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، وَرَمَى الْجِمَارِ، لِإِقَامَةِ ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ) رواه أبو داود والترمذي. وقال: حسن صحيح. واته: تواف و سعی صفا و مهرور رهمی جهمرات بویه دانراوه که یادی خوی گهری تیا بکری.

فزلتی تواف:

بهیهتی به نینسادیکی (حسن) نه گهرتتهوه له نینو عبباسوه خوی لسی رازی بیت که پیغمبر ﷺ فرمویتی: (يُنزَلُ اللَّهُ كُلَّ يَوْمٍ عَلَى حُجَّاجِ بَيْتِهِ الْحَرَامِ: عِشْرِينَ وَمِائَةَ رَحْمَةٍ، سِتِّينَ لِلطَّائِفِينَ وَأَرْبَعِينَ لِلْمُصَلِّينَ وَعِشْرِينَ لِلنَّاطِقِينَ). واته: خوی گهره همور پوژتک سمدو بیست ره حمت نبارتنتته خوارهوه بز سر حاجیانی خانمی خوی، شستیان بز سر تواف کمران و چلیان بز سر نوژ کمران و بیستیان بز سهیر کمران.

۵- نه گهر نهو کسه له حوت جار سورانهوه که بووه لای مهقامی نیبراهیم دورکات نوژ بکات و نم فرمووده یی خوی گهره بخوینتی: ﴿وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلِّينَ﴾ (البقرة/۱۲۵). بهو شیویه تواف کوتایی دیت.

له پاشاندا نه گهر تواف کمر موفرید بوو نهو توافه ناوته نریت به توافی قودوم و تحویه و توافی چونه نار مه ککه. که نهو روکتیک نییهو وا جیش نییه له هجدا.

به لام نه گهر (قارن) بوو یان (متمتع)، نهو نهو توافه توافی عومریه، وه له جیاتی توافی تهی- یو قودومیش نه بیت بز، وه له سری واجبه عومره کمی تواف بکاتج جا سعی نیوان صفا مهره بکات.

جزره کانی تواف:

۱- توافی هاتنی مه ککه (طواف القدوم).

۲- توافی هاتنه خوارهوه له عمره فاتمه بهرو مینا (طواف الإفاضة).

۳- توافی خواحافیزی (طواف الوداع). که له شوینی خویناندا باس ده کرین.

۴- توافی سونهدت (طواف التطوع).

پیوسته لمسر حاجی، بونی له مه‌ککه به ههل و دهرفعت بزانی و توافی تطوع زدر بکات و نویتز زدر بکات له مزگوتی حرامدا.

بۆ توافی تطوع لۆقمو شان پروت کردن نیه. وه سوننت وه‌هایه که سلاو له مزگوتی حرام بکات به سوپانهوه به‌دهوریا، همرکاتیک هاته ناوی، به‌پیتچومانهی مزگوتانی ترهوه که سلاو لئی کردنیان نویتز کردنه تییاندا.

وه بۆ تواف کردن چهند مخرج و سوننت و ناداب ههیه وا له خوارهوه باسیان نه‌کهین:

مخرج‌گانی تواف

بۆ تواف کردن نهم مخرجانه پیوسته:

۱- خاوتنی له بینه‌دهست نویتزی گه‌ورهو بچووک و پیسی‌یهتی^(۱)، به پیتی ئه‌وهی ئیبنو عبباس خویان لئی رازی بیئت گیتراویهتی‌یهوه که پیغمبهر ﷺ فرمویهتی: (الطَّوَّافُ صَلَاةٌ... إِلَّا أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَحَلَّ فِيهِ الْكَلَامَ، فَمَنْ تَكَلَّمَ، فَلَا يَتَكَلَّمُ إِلَّا بِخَيْرٍ) رواه الترمذي و الدارقطني وصححه الحاكم و ابن خزيمة و ابن السکن. واته: تواف نویتزه، ئه‌وهندهی ههیه خوای گه‌وره قسه کردنی تیا حه‌لال کردوه، جا همرکس قسه بکات له کاتی توافدا با قسهی باش نه‌بیئت نه‌یکات.

له عایشه‌وه خوای لئی رازی بیئت هاتوه که پیغمبهر - له‌کاتی حه‌جدا- رۆژنک هاتوه ماله‌وه عایشه نه‌گه‌ریا فرمویهتی: ئه‌وه بئی نویتز بووی: ئه‌میش نه‌لیت: به‌لئی. فرمویهتی: (إِنَّ هَذَا شَيْءٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ، فَأَقْضِي مَا يَقْضِي الْحَاجُّ، غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَغْتَسِلِي) رواه مسلم. واته: ئه‌وه شتیکه خوای گه‌وره لمسر کچانی ئاده‌م نویسیویهتی، حاجی چی نه‌کا تۆرش بیکه به‌لام به‌دهوری که‌عبدا مسوپرتوه هه‌تا پاک نه‌بیته‌وهو خۆت نه‌شۆری.

ههر له عایشه‌وه هاتوه فرمویهتی: یه‌که‌م شت که پیغمبهر ﷺ ده‌ستی پین کرد - کاتی هاته مه‌که‌- ده‌ستنویتزی گرت و پاشان به‌دهوری که‌عبدا سوپاوه. بوخاری و موسلیم گیتراویانه‌وه.

ههرکس پیسی‌یه‌کی پتوه بوو که نه‌یتوانی لیتی بکاتوه وه‌ک ئه‌وهی میزه‌چرکینی بیئت، وه وه‌ک ئه‌و نافرته‌انهی که به‌ردوام خوتنیان هه‌یه، ئه‌وانه تواف نه‌که‌ن و هیچیان له‌مسر نابیت، به‌رای هه‌موو زانیان. چونکه نویتزیک تیییدا خیری سه‌ده‌هزار نویتزی تری هه‌یه که له مزگوتی تردا بکری.

(۱) حه‌نه‌فی‌به‌کان رایان وایه که ده‌ستنویتز مخرج نیه، به‌لکو واجبه‌و به‌خوین قه‌ره‌بو نه‌کرتسه‌وه، جا نه‌گه‌ر به‌بین ده‌ستنویتز توافی کرد، توافه‌که‌ی دروسته و سه‌رتکی لمسر واجبه. وه نه‌گه‌ر به‌ له‌ش گرانی توافی کرد، توافه‌که‌ی دروسته و وشتر - یا مانگا - یکی قه‌له‌وی لمسر واجبه، وه مادام له مه‌که‌دا بیئت نه‌بیئت دوباره‌ی بکاتوه، به‌لام پاکی‌یهتی له پیسی جل‌وبه‌رگ و به‌دن، ئه‌وه له‌لای ئه‌وان سوننته.

مالیک نه گیترتمه که عبدوللای کوری عومر، ژنیک هاته لای پرسیری لی کرد، ووتی: من هاتووم نموری توافی بهیت بکم، کاتی گیشتمه ده رگای مزگوت بی نوژ بورم، گراموه هتا نوم لسمر لاجو، لهپاشاندا هاتموه هتا گیشتموه لای ده رگای مزگوت وام لی هاتموه، دوباره گراموه هتا نوم له کوز بووه، لهپاشاندا هاتموه هتا گیشتموه ده رگای مزگوت دووباره وام لی هاتموه.

عبدوللای کوری عومر فرموی: نوم لهقهیه که له شهیتانویه توش خوت بشوره پریزه هدلبگره بهخوت پاشان تواف بکه.

۲- داپوشینی عورهت^(۱): به پتی نو حمدیسی نمبوهوره بیه که فرمویته: نمبو به کری صدیق لهو حهدا که پیغمبر ﷺ کردی یه پیشوا پیش حدجی ماژ ناوی، ناردمی له گمل کومه لیک بز ناو خه لکه که که هاوار بکهین له رژی قوریانی دا بلین: (لا یحج بعد العام مشرک، ولا یطوف بالبيت عریان) رواه الشیخان. واته: لهمساله بهداوه نیت بی باوه ران نایمه حج، وه روت و قوتیش بهدوری کهعبدا ناسوریتمه.

۳- نمبی سورانهوه که حوت جاری توار بیت. جا نه گمر له جارکیانا هنداوتکی واز لی هتاو توار نه کرد، به تواف ناژمیرری.

وه نه گمر گومانی هبور لسمر کهمه که دای نه نیت هتا یه قینی بیت له حوت جاره که، وه نه گمر درای تواف گومانی پیدا کرد هیچی نایته سمر.

۴- نمبی له لای بهرد ره شه کوه دست پن بکات و لای نموشوه کوتایی پن بهینتی.

۵- نمبی کهعبه بخاته لای شانی چه پی یوه. چونکه نه گمر سورایوهو کهعبه کوتبوه شانی راستی یوه توافه کمی دروست ناییت.

به پتی قسه کمی جایر خوا لی رازی بیت که پیغمبر ﷺ کاتی هاته مه ککوه چوه لای بهرد ره شه کوه دست لی دا و لهپاشاندا به لای راستیا دستی کرد به سورانهوه، سی جاریان به لوقو چوار جاریان به ریشتنی ناسایی. موسلم گتیاوریه تی یوه.

(۱) لای حنه فی بهکان خو داپوشین واجبه، جا کسینک که به روتی تواف بکات، توافه کمی دروسته، وه نمبی دوباره بکاتوه مه گمر له مه که ده رچو بیت، نموسا خوینی لسمر واجب تعیت.

۶- نبي سورانوه که له دهرهوهی کهعبدا بیت. جا نهگمر کهسیک له حیجردا بسوریتتهه توافه کهی دروست نییه، چونکه (حجر)^(۱) و (شاذران)^(۲) هر لئاو مائی بهیته. جا ناییت لئاو نه دوانهشوه بسوریتتهه، وه خوا فرمائی داره به دهری کهعبدا تواف بگری نك لئاو کهعبدا، وه نهفرموی: ﴿وَلَيَطُوفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ (الحج/۲۹). واته: با بهدهری خانمی دیرینی خوادا بسوریتتهه.

وه پسنده هتا بتوانی له نزيك بهیتهه سورانهه بگری.

۷- سورانهه که بهسره کهوه بیت:

لای مالیکو نهحمد نهگمر کهسیک به کهسیک نیوانیان بجات زیانی نییه با بهی بهمانش بیت، وه هرههها نیوان خستنی زوریش به بهمانهه هر زیانی نییه.

شافیعی و حنهفی بز نهه چون که تواف کردن بهسره کهوه سونتهه.

جا نهگمر کهسیک نیوان بجاته نیوانی سورانهه که بهزوری بی بهمانه، نهه توافه کهی بتان ناییتتهه، وه لهر نههه دهست پی نهکاتوه که کردیهتی.

سعدیدی کوری منصور نهگپرتتهه له حومهیدی کوری زیدوهه ووتویهتی: عبدهوللای کوری عومرم بینیهه خویان لی رازی بیت سی جار یا چوار جار به دهری کهعبدا سورایوهه، له پاشاندا دانیشتهه بگریتهه، غولامیکی ههوهه باوهشینی نهکرد، پاشان ههلسا توافه کهی توار کرد له سر نهوهی پیتشوهه.

له لای شافیعی بهکان و حنهفی بهکان نهگمر کهسیک له کاتی تواف دا دستنویژی شکا واجب نیه له هوهههه دهست پی بکاتوهه، با نیوانه کهشی زور بیت.

له نیبنوعومروهه خوی لی رازی بیت هاتوه که بهدهری کهعبدا سوراهتهه له کاتهدا قامت کراوه بز نویژ هاتوهه له گمل خه لکه کهدا نویژه کهی کردوهه له پاشاندا هاتوهتههه توافه کهی توار کردوهه له سر نهوهی پیتشوری.

وه له (عطاء) وه هاتوه که نهی ووت: نهگمر پیارنک توافی نهکرد هیتشتا تواروی نهکردوهه جهنازهههه هات، با بهیته نویژی لهر بکات، پاشان بگریتهههه چندی ماوه له سورانهه که تواروی بکات.

(۱) (حجر) : حیجر نیسماعیله که کهوتتهه باکوری مه کهوهه، دیوارکی به دهرهوهه لهر شیهه نیوهبازنهیی، وه ههوه حیجر به بهیت دانانن، به لکو نهه بهشی که له بهیته نهاندازی شمش زیراعه: دهری سی هفر.

(۲) (شاذران) : نهه بیناییهه که لکاوه به بناغی بهیتهه که نهلقهکانی بردهه کهی پیوه کراوه.

سوننمه ته کانی تمواف

۱- تمواف بدهوری که عبدا چمند سوننمتی هیهه وا له خواروهه باسیان نه کهین:

(۱) روکردنه بمره ره شه که کاتی دهست کردن به سورانهوه له گمل ووتنی (الله اکبر) و (لا اله الا الله) دا، وه دهست بمرز کردنمه وهک چون له نوژدها دهست بمرز نه کرتنمه، وه دهست لئی دانی بمره ره شه که بهوی همردووه دهستی بخزرتنه سمر یا ماچ کردنی، ماچ کردنی که دهنگی له گلهندا نه بیت، وه رومدت خستنه سمری نه گمر بوی لوا، نه گینا همر دهست لئی دانو ماچ کردنی دهستی بمره، یا به شتی که به دهستی بیهه بیت لیتی بدری و ماچی بکات، یا به دار دهستیک نیشارتهی بۆ بکری، وه لهو باره بیهه چمند فرموده یهک هاتورن وا هندیکیان باس نه کهین:

ئیبینو عوممر خویان لئی رازی بیت فرمویتنی: پیغمبر ﷺ روی کرده بمره ره شه که دهستی لئی دا، له پاشاندا لیهه کانی خسته سمری و زور گریا، عوممریش زور گریا نه غیا فرمووی: ئهی عوممر! (هنا تسکب العبرات) لیهه فرمیتسک نه ریژری. حاکم گپراویه بییهوه و پلمی (صحيح) ای بۆ داناهه. له ئیبینو عبباسوه هاتوه که عوممر خزی دا به سمر بمره ره شه که دار فرمووی: من نزام تو تنها بمردیکی، نه گمر خۆشموسته کم ﷺ نه بییایه ماچی نه کردی و دهستی لئی نه دای، نه دهستم لئی نه دای و نه ماچم نه کردی. ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ (الأحزاب/۲۱). واته: به راستی تیهه له پیغمبردا ﷺ پيشماو سمره شقی چاکتان هیهه که لیهه فیترین و چاری لئی بکن. نه حمدو جگه لهو گپراویانه تیهه به چمند زاراهه یهک که له یهک نزیکن.

نافیع و تورهی: ئیبینو عوممرم بینیهه دهستی داره له بمره که دهستی ماچ کرده، وه فرمویتنی: لهو کاتوه پیغمبرم ﷺ بینیهه وه های کردهه من وازم لئی نه هیناوه، بوخاری و موسلیم گپراویانه تیهه. سویدی کوری غه فله و تورهی: عوممرم بینیهه خوا لیتی رازی بیت بمره کهی ماچ کردهه دهستی لئی داره، وه فرمویتنی: پیغمبرم ﷺ بینیهه که ناوا گرنگی پین داویت. موسلیم گپراویه تیهه. له ئیبینو عوممرهه خوا لئی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ نه هات بۆ بهیت، پاشان دهستی نه دا له بمره که ئهی فرمووی: (بسم الله والله أكبر) رواه احمد.

موسلیم له ئیبی طوفه یلهوه نه گپرتنمه فرمویتنی: پیغمبرم ﷺ بینیهه بدهوری که عبدا سوراهه تیهه و گۆچانه کهی داره له بمره ره شه که دواپی گۆچانه کهی ماچ کردهه. بوخاری و موسلیم و نه بودارووه نه گپرنمه که عوممر خوا لیتی رازی بیت هاتوه بۆ لای بمره ره شه که و ماچی کردهه، پاشان فرمویتنی: من نزام که تو بمردیکی نه زیان به خشی نه سوود به خشی. وه نه گمر پیغمبرم ﷺ نه بییایه ماچی کردهه ماچم نه نه کردی.

(خطابی) ووتویهتی: نهم باسه زانستی نهودی تیدایه که شوین کموتنی رفتارەکانی پیغمبەر ﷺ واجبه، همرچهنده هۆکارەکانی نەزانرین و مەعقول نەبن.

وہ خودی نەو رەفتارانە بەلگەبە بەسەر ئەوکەسانەوہ کہ پێیان گەبشتووہ با ماناکەشیان نەزانیبیت. بەلام بە شیویەکی تینکراییی زانراوہ کہ ماچ کردنی نەو بەردە ریز لیتان و بە پیوز زانین و بەگورە دانانی یەتی.

خوای گورە هەندئ بەردی پیوزتر کردوہ لە هەندیکیان، وەك چۆن هەندیک شوین و وولاتی گورەتر کردوہ بەسەر هەندیک شوینی تردا. وە هەرورەکو چۆن هەندئ شەو ریزو مانگی بە بەرزتر داناوہ. نیتر تێمەش ئەبێ تسلیمی ئەو فرمانە بین.

لەم بارەبەشەوہ شتیک هاتووہ کہ عەقل وەری ئەگرئ و وا نەبە پێی لێ بگیری و نینکاری لێ بکری، لە هەندئ فەرموودەدا هاتووہ: (الْحَجْرُ يَمِينُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ). واتە: بەردە رەشەکە دەستی راستی خوا بە لە سەر زوی.

واتە هەرکەس دەستی خستە ناو دەستی لە سەر زوی نیتر پەیمانی لە لایەن خواوە نەدرتت، ئەوہش وەك ئەو پەیمانانە وەھایە کہ پاشا فرمان رەواکان بە دەست خستە ناو دەست ئەبەستن بۆ ئەو کەسانەبە کہ ئەیانموی سەر بەوان بن و تاییبەت بن بەوانەوہ، وە هەرورەها وەك چۆن دەست ئەخریتە ناو دەستی پاشاکان بۆ بەیعتکردن.

هەرورەها ماچ کردنی دەستی گورە لەلایەن خزمەتکارو کاربەدەستانەوہ ئەوانە وەك نمونەو شیوی ئەبەن. (مەلب) ووتویەتی: حەدیسەکی عومەر بەرپەرچ دانەویە بۆ ئەوکەسانەبە ئەلین: بەردە رەشەکە دەستی خوا بە لە سەر زوی و تەرەقە لەگەڵ بەندەکانی ئەکات پێی، وە پەنا بەخوا کہ خوا ئەندامی هەبیت، بەلکو ئەو ماچ کردنە دانراوہ بۆ تاقی کردنەوہ، تا بزاندرئ —بەبیینینی چاو— کئ گورپا بەلێ فەرمانەکانی ئەکات. ئەوہش وەك باسەکی شەیتانە کہ فەرمانی پێ درا کپنوش بەرئ بۆ ئادەم، وە کەشیش نازانئ — بە یەقین— کہ بەردیک مابئ لەو بەردانەبە کەعبە کہ ئیبراھیم (علیہ السلام) داینا بئ ئیلا ئەو بەردە رەشە نەبئ.

قەرەباڵغی کردن بۆ سەر بەردە رەشەکە

قەیناکە قەرەباڵغی و خۆتەکان دان بۆ بەردە رەشەکە بەو مەرجەبە نازاری کەس نەدرتت. چونکە ئیبنو عومەر خوا لێی رازی بیت پالە پەستوی ئەکرد بۆی هەتا لوتی ئەپژا.

پیغمبەر ﷺ بە عومەری ئەفەرموو: (يَا أَبَا حَفْصٍ! إِنَّكَ رَجُلٌ قَوِيٌّ، فَلَا تُزَاجِمِ عَلَى الرُّكْنِ، فَإِنَّكَ تُؤْذِي الضَّعِيفَ. وَلَكِنْ إِنْ وَجَدْتَ خُلُوةً فَاسْتَلِمَ. وَإِلَّا فَكَبِّرْ وَامْضِ) رواه الشافعي في سننه. واتە: ئەبە

باوکی حهفصه تو پیاریکی بهیتزو بهتوانای، پالته پستو مه که بو بمرده ره شه که چونکه لاوازه کان نازار ندهیت، به لام نه گهر چولیت بینی نموه دهستی لئ بده. نه گینا (الله اکبر) بکمو برؤ.
(۲) - (الإضطباع)^(۱) :

له ئیبنو عبباسوه خوا لیان رازی بیت هاتوه که: پیغمبر ﷺ له گهل یاراه کانی له جیعیرانمونه عومره یان کرد ناوه راستی ئیحرامه کیان خسته ژیر بالیان و لاگانیان دایمونه بسمر شانی چه بیاندا. نه حمدو نمبوداورد گتیراویانه نموه.

نممش بزچونی جومهوره. وه روتوریانه: حیگمه ته که می نمویه که یارمندی لؤقه کردن نمدات له تموافدا.

مالیک روتوریمتی: پمسنند نیه، چونکه نموه نمانراوه کس نمی کردوه، وه له نوژی تموافدا پمسنند نیه بپرای همومان.

(۳) - (الرمل) لؤقه کردن له خوله کانی یه کم تا سئیم، و رژیشتن به عادهتی له چوار خوله کانی درواییدا:

له ئیبنو عومره وه خوا لیان رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ به لؤقه نمرژیشت له بمرده ره شه کموه بو بمرده ره شه که سئ جار، وه چوار جاریش لمسر خو نمرژیشت. نه حمدو موسلمیم نه گتیرنمونه. نه گهر له سئ جاری یه کم دا وازی لئ بهیتی له چوار جاری درواییدا نای گتیرنمونه. وه ئیحرام دان به شانداو لؤقه کردن تایمه ته بو پیاران له تموافی عومره دا، وه له همورو تموافیکدا که بو حج بیت و سعی نیوان صفار مروهی بدموادا بیت.

له لای شافعی یه کان نه گهر ئیحرامی دا به شانداو لؤقی کرد له تموافی قودومدا لمپاشاندا سعی کرد، نمو شتویه دو باره ناکاتمونه له تموافی ئیفاضمدا. وه نه گهر دوا لؤقه کردن و ئیحرام دان به شاندا فریای سعی نه کتوت، وه دوا خست بو دوا تموافی زیارت، نموه نعبن له تموافی زیارتا ئیحرام بدات به شانیداو لؤقه بکات.

به لام نافرطان نمو دو شتویه یان له سر نیه - له بمر پیوستی خو داپوشین - به پیتی روتمی ئیبنو عومر خوا لیان رازی بیت که فرموریمتی: نافرطان لؤقه کردنیان لمسر نیه نه له سورانه دا بدهوری که عبدا، وه نه له نیوان صفار مروه دا. بدهقی گتیراویمتی نموه.

(۱) خستنی ناوه راستی سمرشانه که لئ زیر بالی راست و دانی لایه کانی به سر شانی چهیدا.

حیکمتهی لۆقه کردن:

حیکمتهی لۆقه کردن ئەوێه که ئیبنو عبباس خوا لێیان رازی بیته ته گێرتتوو ئە فەرموی: پیغمبەر ﷺ له مهککهوه هات بۆ مدینه لمرزوتای مدینه (یشرب) لاوازی کردبوون، بێ باوه‌ره‌کان ووتیان: کۆمه‌لێک دین بۆ ناوتان لمرزوتا لاوازی کردون و توشی زیان بوون بدهستی‌یوه، خوی گه‌وره پیغمبهری ناگادار کرد له‌سه‌ر ئەوهی ووتیان، جا فرمانی پێدان که له سێ خولی یه‌که‌مه‌دا به لۆقه کردنوه بپۆن وه له‌نیوان هه‌ردوو روکنه‌دا بپۆن، کاتی بێ باوه‌ره‌کان به‌و شیوه‌یه بێیان ووتیان: ئەمانه ئەوانه بوون که باستان نه‌کردن که له رزوتا لاوازی‌کردون؟ ئەمانه له ئیمه به‌هێزتر و دلیرترن.

ئیبنو عبباس فەرمویهتی: بۆیه فرمانی پێ نەدان لەهەر حەوت جارە کەدا به لۆقه کردنوه بپۆن لەبەر ئەوهی ماندوو نەبن و توشی زیان نەبن. بوخاری و موسلیم و ئەبو داود گێراویانه‌توه وه زاراوه‌کشی هی ئەبو داود.

عومەر خوی لێ رازی بیته رستی ئەو لۆقه کردنه لابه‌ری دوی ئەوهی حیکمتهی تێدا تهاو بوو، وه موسلمانه‌کان خوا سه‌ری خست و به‌هێزی کردن له زه‌وی‌دا، به‌لام دوا‌یی وای به باش زانی که بیهێتتوه وه‌کو سه‌رده‌می پیغمبەر ﷺ، بۆ ئەوهی هه‌موو ئەوه‌کان یه‌که‌ بده‌وای یه‌که‌دا به‌جێی به‌یتن و بیهینن.

(عبد الدين الطبري) ووتویهتی: جاری وا هه‌یه شتی که له فرمانه‌کانی تاین دروست نه‌یته به‌هۆیه‌که‌وه، له‌پاشاندا ئەو هۆیه‌ش نامیتهی، به‌لام حوکه‌مه‌کی هه‌ر نه‌میتهی.

له زه‌یدی کو‌ری ئەسه‌لمه‌وه هاتوه له باوکی‌یوه که ووتویهتی: گوتم له عومهری کو‌ری (خطاب) بووه خوا لێی رازی بیته ئەم فەرمو: ئیتر ئەم لۆقه کردنه بۆ چی له‌گه‌ڵ ئەم شان رووت کردندا؟ له کاتی‌که‌دا که خوی گه‌وره تاینی ئیسلامی چه‌سپاندو بێ باوه‌ری و خاوه‌نه‌کانی ده‌په‌راند، وه له‌گه‌ڵ ئەوه‌شدا ئیمه شتی که واز لێ ناهێتن که له سه‌رده‌می پیغمبهردا ﷺ به‌جیمان نه‌هینا.

(٤) ده‌ست هێنان به سه‌ر گۆشه‌ی یه‌مانیدا :

به پیتی ئەوهی ئیبنو عومەر خوا لێیان رازی بیته فەرمویهتی: ئەم بیهیوه که پیغمبەر ﷺ ده‌ست به‌یتنی به هیچ گۆشه‌یه‌که‌ له گۆشه‌کانی که‌عه‌دا جگه له دوو گۆشه یه‌مانی‌یه‌که‌.

وه فەرمویهتی: لهو کاتوه پیغمبهرم ﷺ بیهیوه ده‌ستی پێدا هێنان، منیش وازم نه‌هیناوه له ده‌ست هێنان به‌ر دو روکنه‌دا —یه‌مانی و به‌رده ره‌شه‌که— نه له خۆشیداو نه له ناخۆشیدا. بوخاری و موسلیم گێراویانه‌توه.

بۆیه تهاو کمر ده‌ستیان پێدا نه‌هینتی له‌بەر ئەو (فضیله‌)ی که لهو دوانه‌دا هه‌یه که له هیچ کامیکی تریاندا نه‌ه.

بۆ نمونه لهو گۆشه ره‌شه‌دا دوو فه‌زل هه‌یه:

یه که میان: ثَمَّو گۆشه یه لَسْمَر بناغهی ئیبراهیم داندراره (علیه السلام).

دووه میان: ثَمَّو بمرده ره شمی تیدایه که کراوه به شوینی سهرتای تَمواف و شوینی کۆتایی به کی.

ئهما گۆشه یه مانایه به کی بهرامبیری ئه ویش دیسان لَسْمَر بناغه کی ئیبراهیم داندراره (علیه السلام).

ئهبوداورد له ئیبنوعومرهوه خویان لَی پازی بیت ته گَیترتَموه که ئیبنوعومر پیتی راگه یانراوه که عایشه فرمویهتی: (إِنَّ الْحَجَرَ بَعْضُهُ مِنَ الْبَيْتِ) واته: بمرده که هندیکی له مالی بهیته.

ئیبنوعومر فرمویهتی: سویند به خوا من واتمزم که عایشه ئهوی له پیغمبرهوه بیستوه، وه من واتمزم که پیغمبر وازی له دهست پیا هینانیا ننه تهیننا، تنها لهبر ئهوی ئه دو گۆشه یه لَسْمَر بناغهی بهیت نین، وه همر لهبر ئهوشه خه لکی له دوا ی بمرده کوه تَمواف ته کمن.

وه ئومعتی ئیسلام لَسْمَر ئهوه رَئِکَن که پهسندنه دهست به دو روکندها بهیترن، وه له سهر ئهون که نابج تَمواف کمر دهست به دو روکنه کی تردها بهیترن. وه ئیبنوحببان له صحیحهد کهیدا ته گَیترتَموه: پیغمبر ﷺ فرمویهتی: (الْحَجَرُ وَالرُّكْنُ الْيَمَانِيُّ يَحْطُ الْخَطَايَا حَطًّا). واته: بمرده کوه روکنه یه مانایه که تاوان ئهسرنهوه به سرین.

کردهنی دوو رکات نویتن له دوا ی تَمواف^(۱):

سوننهته بۆ تَمواف کمر دوو رکات نویتن بکات دوا ی هَمْمُو تَموافیک لای مهقامی ئیبراهیم (علیه السلام). یاله همر شوینیکی مزگوته کهدا بیت.

له جایهوه خوی لَی پازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ کاتی گهیشه مه کهکه حوت جار بهدوری کهعبدها سوپایهوه، لهپاشاندا هاته مهقامی ئیبراهیم ئه نایهتهی خویند: ﴿وَأَتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾.

پاشان دوو رکات نویتن له دوا ی مهقامه کوه کرد، پاشان چوو بۆ لای بمرده ره شه کوهوه دهستی لَی دا. (ترمذی) گَیترایه تیهوه ووتویهتی: (حدیث حسن صحیح).

سوننهته له دوو رکاته کهدا دوا ی سورهتی فاتیحه له رکاتی به کهمدا سورهتی (الکافرون) و له رکاتی دووهدا سورهتی (الإخلاص) بخوینن.

چونکه ئهوه له پیغمبرهوه ﷺ سابت بوه وهک موسلیمو جگه لهو تهی گَیترنوه. وه ئه دوو رکاته له هَمْمُو کاتیکدا ته کرین، همتا ئهوکاتانهش که نویتن قهدهغهیه تیایاندا.

(۱) ئه دوو رکاته لای ئهبو حنیفه واجبه.

له جو بهیری کوری مو طعمیموه هاتره که پیغمبر ﷺ فرموده‌تی: (یا بنی عبد مناف! لاتمنعوا أحدًا طاف بهذا البيت، وصلى آية ساعة شاء، من ليل أو نهار) رواه أحمد، وأبو داود، والترمذي وصححه. واته: نهی هۆزی عبدو مناف! ری له کس مه گرن که توافی نم بهیتهی کرد، و دوو رکات نوژی کرد له هرکاتیکدا ریستی، شو بیته یان رۆژ. نهمش بۆچونی شافعی و نهحمده.

وه وهك چۆن دوو رکات نوژی سونهته دواي تواف له مزگوته‌که‌دا، له دهره‌وی مزگوتیش هر دروسته. بوخاری له نوموسه‌له‌موره نه‌گیتته‌وه خوا لیتی رازی بیته: که نوموسه‌له‌مه به سواری توافی کردوه و نوژی نه‌کردوه هه‌تا هاتوته‌ده.

مالیک له عومره‌وه نه‌گیتته‌وه خوا لیتی رازی بیته که عومر نمو دوو رکاته‌ی له (ذی طوی) کردوه. بوخاری ووتویه‌تی: عومر خوی لسی رازی بیته له دهره‌وی حرم نمو دوو رکاته‌ی کردوه. وه نه‌گهر کسینک دواي تواف نوژی فرزیش بکات هر بری نمو دوو رکاته نه‌که‌وی بۆ. وه نهمه صحیحه لای شافعیه‌کان و به‌ناوبانگه له مه‌زه‌بی نه‌حمده.

مالیک و حنفیه‌یه‌کان ته‌لین: هیچ شتیک جینی نمو دوو رکاته ناگرتته‌وه که له جینی خۆیدا بکری.

تی پەر بوون به بهره‌م نوژی کرا له حرمی مه‌که‌دا:

دروسته کسینک له‌مزگوتی حرام نوژی بکات و خه‌لکیش به بهره‌می دا تی‌په‌رین، ژن و پیاو، بن نه‌وی خراب بیته، نهمش له تابه‌ته‌ندی‌یه‌کانی مزگوتی حرامه، له (کثیر)ی کوری (کثیر)ی کوری (مطلب)ی کوری وه‌داعوه، له هه‌ندئ له خزمانی‌یه‌وه، له باپه‌ریه‌وه هاتره که پیغمبری ﷺ بینیه له‌م لای به‌نی سه‌مه‌وه نوژی کردوه و خه‌لک به بهره‌میدا رزیشتون و سوتره‌شی دانناوه. سوفیانی کوری عوبینه ووتویه‌تی: له‌نیوان پیغمبرو که‌عه‌دا سوتره نه‌بووه. نه‌بوداردو نه‌سانی و نیبوو ماچه گیتراوه‌ته‌وه.

توافی پیاوان له‌گه‌ل ژاندا:

بوخاری له نیبوو جوهره‌یجه‌وه نه‌گیتته‌وه که ووتویه‌تی: (عطاء) بۆی گیتراوه‌مه که نیبووه‌شام رتی له ژان گرتوه له‌گه‌ل پیاواندا تواف بکمن، (عطاء) یش پیتی ووتوه: چۆن تو ریمان لسی نه‌گری خۆ خیزانه‌کانی پیغمبر ﷺ له‌گه‌ل پیاواندا توافیان کردوه؟

نه‌لسی: ووتم: نایا نه‌وه دواي واجب بوونی حیجاب بوو یا پیش واجب بوونی؟

ووتی: به‌لئ سوتند بیته دواي حیجاب بوو بینیم.

نه‌لسی: ووتم: چۆن تیکه‌لی پیاوان نه‌بوون؟

ووتی: تیکه‌لی پیاوان نه‌نبوون عانیشه ره‌زای خوی لسی بیته به‌ته‌نها له‌لایه‌که‌وه نه‌سورایه‌وه

تی‌که‌لیان نه‌نبوو.

ژنيك پيتي ووت: ئى دايكى باوهرداران با برزين دهست بهدين له بهره كه، ئهوش فرموى: برژ وازم لى بهينه و به قسمى نه كرد، جا به شمر خزبان نه گزرى و له گهڻ پياوان توافيان نه كرد، بهلام نه گهر بچونايه نار به يتمه، ئهوهستان هتا پياوان نه هاتنه دهرهه ئينجا نه چونه ناوه به يتمه. وه ئافرهت بوى هديه كه دهست بدا له بهره ره شه كهوه كاتى دورى چۆن بوو ره له پياوانمه دور بوو.

له عاتيشمه خوا لى رازى بيت هاتوه كه به ئافرهت تىكى فرموه: پاله پيسو مه كه بو سهر بهره كه، نه گهر هه لىكت دهست كهوت و چۆن بوو بچو دهستى لى بده، بهلام نه گهر بينيت وا قهره بالغه ئهوكاتى گه يشته لاي بهره كه (الله اكبر) و (لا اله الا الله) بكمو برژ ئيتر نازارى كس مه ده.

تواف به سواری مه:

دروسته تواف كمر به سواری مه تواف بكات با بشتوانى به پى پروات، نه گهر هژيك هبو پتويستى به سوار بون بوو.

له ئىبنوعه بياسمه خويان لى رازى بيت هاتوه كه پىغمبهر ﷺ له حجى مال ئاوايدا به سواری ووشترى كهوه نه سوپا مه به دورى كه عبدا به گزچانه كه ئيستلامى بهره ره شه كه نه كرد. بوخارى و موسليم گىرايانه مه.

له جابيره خوى لى رازى بيت هاتوه كه پىغمبهر ﷺ له حجى مال ئاوايدا به سواری ووشترهه توافى نه كرد، وه همره ها صفار مه ره نه كرد، بو ئهوى خهلكى چاريان لى بيت چى نه كات و پرسيارى لى بكمو خوى سه ره رشتى موسلمانان بكات، چونكه خهلكه كه دهره يان دابوو.

كهراهتى تواف كردنى گهرو گول له گهڻ خهلكدا:

ماليك له ئىبنو ئه بى موله يكهوه نه گىرته مه: كه عومرى كورى (خطاب) ژنيكى گولى بينى نه سوپا مه به دورى به يتدا، پىنى فرموو: ئى دروست كراوى خوا نازارى خهلك مه ده، نه گهر له مالئوه دابنيسى باشر نه به!؟ ئهوش به قسمى كرد. دواى ئهوه كابرايهك چوو بۆلاى ژنه كه پى ووت ئهوه كسهى رى توافى لى نه گرتى مرد، بچو بو تواف، ئهوش ووتى: من له وانه نيم به زيندوىيى ملكه چى فرمانى بم بهلام كه مرد سهر پىچى لى بكم.

پهسهندى بهتى خواردنمه له ئاوى زمزم:

نه گهر تواف كمر له تواف كردن بووهو دوركات نوژنى لاي مه قامى ئيرا هيم كرد، پهسهنده بوى كه له ئاوى زم زم بخواتمه.

له هردوو سه حه حدا سابت بووه كه پىغمبهر ﷺ له ئاوى زمزمه ئه خورادوه و ئه يفرموى: (إِنَّهَا مُبَارَكَةٌ. إِنَّهَا طَعَامٌ طُعِمَ وَشَفَاءُ سَقَمٍ). واته: به راستى ئارتكى پىرزه، همر كس لى بخواتمه تير نه بيت و چاره سهرى نه خو شيشه.

جویره نیل (علیه السلام) نو شوهی شهروهی کرا به پیغمبر ﷺ دلی پیغمبری پی شورد.

(طبرانی) له (الکبیر) اردا نه گیتتوه، وه همرهها (ابن حبان) له ئیبنو عبباسوه خوا لئی رازی بیته که پیغمبر ﷺ فرمویتتی: (خَيْرُ مَاءٍ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مَاءُ زَمَزَمَ، فِيهِ طَعَامُ الطَّعْمِ، وَشِفَاءُ السُّقْمِ) الحدیث، قال المنذري : ورواته ثقات. واته: پیوژترین نار له سر پروی زوی ناری زه زمه خواردنی برسی و چاره سازی دهری تیدایه.

ناداب و رهوشتی خواردنوه له ناری زه زه :

سونته نو کسهی له ناری زه زه نه خواتمه به نیازی شیفاوه بیخواتمه وه به نیازی نو شتانه که خیری دین و دنیای تیابه، چونکه پیغمبر ﷺ فرمویتتی: (مَاءُ زَمَزَمَ لِمَا شُرِبَ لَهُ). واته: ناری زه زه بز نموه نمیت که بزی نه خورتتوه

له سویدی کوری سه عیدوه هاتوه ووتویتتی: عبودلای کوری موباره کم دیوه له مه که هاته سر ناری زه زه و داوای جامیکی کردو پاشان پروی کرده که عبو ووتی: خواجه ئیبنو نمبی موالی بزی گیتراونه له موحهدهی کوری مونکه دیروه له جابیره که پیغمبر ﷺ فرمویتتی: ناری زه زه بز نموه نمبی که بزی نه خورتتوه، وامیش نمی خوموه له بر تینویتی پژی دواپی، له پاشاندا خواردیموه. نه محمد به سندهدیکی صحیح گیتراوه تیهوه وه همرهها بهیدهقی.

له ئیبنو عبباسوه خوا لیان رازی بیته هاتوه ده فرمویتتی: پیغمبر ﷺ فرمویتتی: (مَاءُ زَمَزَمَ لِمَا شُرِبَ لَهُ، إِنْ شَرِبْتَهُ تَشْتَفِي شَقَاكَ اللَّهُ، وَإِنْ شَرِبْتَهُ لَشَبِعَكَ، أَشْبَعَكَ اللَّهُ، وَإِنْ شَرِبْتَهُ لِقَطَعَ ظَمِنَكَ قَطْعُهُ اللَّهُ، وَهِيَ هُزْمَةُ جِبْرِئِيلَ، وَسَقِيَا اللَّهُ إِسْمَاعِيلَ) رواه الدارقطني، والحاكم وزاد: (وَإِنْ شَرِبْتَهُ مُسْتَعِيدًا أَعَاذَكَ اللَّهُ). واته: ناری زه زه بز نموه نمبی که له پیناویدا نه خورتتوه، نه گهر خورادتموه بز چاره سازی و دهرمان، خوا چارهت نهکا، وه نه گهر خورادتموه له بر ناری زه زه بیوی جویره نیله و خوا بز تیرا کردنی ئیسماعیل علیه السلام دهری خستوه. وه حاکم نموهشی زیاد کردوه که فرمویتتی: نه گهر خورادتموه له بر په نابردن خوا پهنات نهدات.

په سنده که بهسن جار بخورتتوه ورو بکرته قیبله وه تیری لئی بخورتتوه، وه سوپاسی خوا بکرته وه له خوا بیپارتتوه بهو پارانهوی که ئیبنو عبباس پیتی نه پارایهوه.

له نمبو مولهیکوه هاتوه ووتویتتی: پیارتک هاته لای ئیبنو عبباس ئیبنو عبباس پیتی ووت: له کوئوه هاتویت؟ ووتی: له ناری زه زه هم خورادهوه. ئیبنو عبباس فرموی: نایا وهک پیروسته خورادتموه؟ کابرا ووتی نموه چونه نمی ئیبنو عبباس؟ ووتی: نه گهر ناری زه زمهت خورادهوه ورو بکه قیبله یادی خوا بگو به سن جار بیخورهوه وخوا تیر بخورهوه، که تیرت خورادهوه سوپاسی خوا بکه.

چونکه پیغمبر ﷺ فرموده: (آيَةُ مَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُنَافِقِينَ أَنَّهُمْ لَا يَتَّضِعُونَ مِنْ زَمْرَمٍ) رواه ابن ماجه والدارقطني والحاكم. واته: نشانمی نیوان نیمو دوروده کان نمویه نموان زکیان هه لئاناسینن له ناوی زهم زهم (تیر ناخونموه).

نیبنوععباس که له ناوی زهمزه می نه خوارده وه نهی فرمو: خویه من داوی زانستیکی به سوودو یزیه کی فراوان و چاره سازی و شیفا له هممو نه خوشیه کت لی ده کم.

بنه پهی ناوی زهمزه:

بوخاری نه گیتیموه له نیبنو عبباسوه خوا لی یان پازی بیت که کاتی هاجره چوه سر مهره که خوی مندا له کی توشی تینوتی هاتبون، گوی له دهنگی بو، وتی: بی دهنگ - سهستی خوی بو - پاشان پاش گوی راگرت دوباره بیستیموه به خوی روت: به راستی درا به گوتمدا نه گهر یارمهی و دستگیریت هدی، کاتیک زانی وا فریشتهک له شوین زهمزه دا به پاژنی یا وتی: به باله کانی نه گهرا هتا ناره که ده رکوت، نینجا دۆلاری بۆ نه کرد به دهستی ناوی نه کرد - مسته ناوی ده نه هینا - نینجا ناره که هه لئولا به تمواوی داوی نموی چهند مشتیک لی ده هینا.

نیبنو عبباس خوا لینی پازی بیت فرموده: پیغمبر ﷺ فرموده: (رَجِمَ اللَّهُ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ، لَو تَرَكْتَ زَمْرَمَ - أَوْ قَالَ: لَو لَمْ تَغْتَرِفْ مِنَ الْمَاءِ - لَكَانَتْ زَمْرَمُ عَيْنًا مَعِينًا). واته: ره حمهی خوا له دایکی نیسماعیل بیت نه گهر وازی له زهم زهم نه هینا یا فرمودی: نه گهر به مستی ناوی لی ده نه نه هینا زهمزه چاوگیکی به رده وام رزیشوو بو.

ته لی: هاجره لینی خوارده وه شیری نه دا به مندا له کی، فریشته که پیتی روت: له وون بوون مفرسن، چونکه به راستی نالیردها خانمی خوا دروست نه بیت، نم کوره و باوکی دروستی نه کن، وه خوی گوره کسی خوی بی سرو شوین ناکات. وه شوینی بدیت وهک تمپۆلکه یهک وهها بوو لافاو ته هات له لای راستر چه پی یهوه دای نه مالی.

په سندی بهی پارانه وه لای (الملتزم) :

داوی خوراد نموه له ناوی زهمزه، په سنده پارانه وه له خودا لای (الملتزم)، چونکه به به هقی له نیبنو عبباسوه نه گیتیموه که نم له نیوان ده رگا کو برده ره شه که دا نه وه ستاو نهی فرمو: نیوان برده کوو ده رگا که پیتی نموترت (الملتزم) که سیک نیه لیردها بوهستی و داوی شتیک بکات له خوا نیلا نهیدا تی.

هر به به هقی نه گیتیموه له عمری کوری شوعه بیسه له باوکیه وه له باپی یهوه که فرموده: (پیغمبرم ﷺ بینیه سنگ و روی نوسانده به (الملتزم) وه). وه ووتراوه (الخطیم) مولتزمه. بوخاری پای وه هایه (الخطیم) ناوهی که عبیه .

بدلگهشی به حدیسی شوروی (اسراء) هیتاوتوه که فرمویمتی: کاتیک من لای (الخطیم) نوستبوم وه جاری را هببوو نمی فرموی لای حیجر نوستبوم.

پهسندی چوونه ناو کهعبو حیجری ژوری نیسماعیلوه:

بوخاری و موسلیم له نیبنو عومروه خوا لییان رازی بیت نهگیرتوه که فرمویمتی: پیغمبر ﷺ چوه ناو کهعبوه - سالی فعتی مهککه- لهگمَن نوسامی کوری زهیدو عوسمانی کوری (طلحة)، ده‌رگاکیان داخست کاتن ده‌رگاکیان کردهوه، بیلال پنی راگه‌یاندَم که پیغمبر ﷺ له ناو کهعبدا له نیوان دوو کۆله که یهمانی‌یه کهدا نوژی کرد.

زانایان نه‌ویان کردۆته بدلگمۆ نه‌لین: چوونه ناو کهعبو نوژی تیدا کردنی سوننه‌ته.

وه نه‌لین: هر چنده سوننه‌ته به‌لام له کردهوه‌کانی حج نییه، به‌پیتی قسه‌کی نیبنوععباس که فرمویمتی: نمی خه‌لکینه! چوونه ناو کهعبستان له کردهوه‌کانی حج نییه. حاکم به سندنکی صحیح گیرا‌یه‌تی‌یهوه.

هرکس نه‌یتوانی بچیتته ناو کهعبوه په‌سنده بۆی بچیتته ناو حیجری نیسماعیلوه (علیه السلام) و نوژی تیدا بکات، چونکه به‌شیک له حیجریش له کهعبیه.

نه‌حمد به سندنیک که پلهی (جیدی) هیه نه‌گیرتتوه له سعیدی کوری جوبه‌بروه له عایشوه که فرمویمتی: نمی نیراوی خوا! ههمو کس و کاره‌کانت چونه ناو کهعبوه تنها من نه‌یتت. فرموی: بنیره به‌دای شه‌یهدا^(۱) که ده‌رگای کهعبت بۆ بکاتوه) نه‌ویش ناردی.

شه‌یبه ووتویمتی: نهمان توانیوه نه له سرده‌می نه‌فامی دا و نه له نیسلامدا به‌شو ده‌رگای کهعبه بکه‌ینهوه.

جا پیغمبر ﷺ فرموی: (صَلِّي فِي الْحَجْرِ فَإِنَّ قَوْمَكَ اسْتَقْصَرُوا عَنِ بِنَاءِ الْبَيْتِ حِينَ بَنَوْهُ). واته: له حیجری نیسماعیلدا نوژی بکه چونکه هۆزه‌کعت به شیکیان له کهعبه به‌جی هیتشت کاتن به‌یتیان دروست کرد که نه‌ویش حیجره.

(سعی) به‌پله رۆیشتن و را‌کردنی نیوان صفا و مهروه^(۲)

نه‌صلی مشروعی‌یه‌تی سعی:

بوخاری له نیبنو عبباسوه خوا لییان رازی بیت نه‌گیرتتوه که فرمویمتی: نیبراهیم (علیه السلام) هاجهرو نیسماعیلی کوری که لهو کاتهدا نیسماعیل شیره خۆزه بوو هیتانی، لای به‌یت دای نان لای

(۱) شه‌یبه، کوری عوسمانی کوری (طلحة) بوه، کللی کهعبی به‌ده‌ست بو.

(۲) صفا و مهروه دو کیتی بچوکن له نزی کهعبوه لای رۆژه‌لاتوه.

دارتکی گموره لسه زه مزه م، همدو کیانی له ژیر داره کهدا دانا، لمو کاتهدا کس له مه که کهدا نه نژایو ناوی تیدا نمبو، توره که یه که خورمای لا دانان و جمونه یه که ناوی تیدا بو، لپاشاندا نیبراهیم بهرو دوا گمرایوه، دایکی نیسماعیل شوینی کموت و وتی: نهی نیبراهیم بز کوئی نه چیت و لهم دژله چول و هولدا به جیمان نه هیتلی؟ چند جار نهوی دوباره کرده وه، به لام نیبراهیم روی نه کرد به لایوه، پاشان وتی: نایا خوا فرمائی پی داوی وها بکهی؟ فرموی: به لئی، وتی: کمواته خوا بی سمر شوئیمان ناکات و نامان فرموتینی.

له رتوایه تیکی تردا نه لیت: لای کن به جیمان نه هیتلی؟ فرموی: لای خوا نهویش نه لیت: کمواته پاریم، پاشان گمرایوه.

نیبراهیم ریش هتا گه یشته لای پیچیک به شیوه یه که توان چاریان لئی نمبو، روی کرده شوینی بهیت و بهم دوعایانه پارایوه همدو دهستی بهرز کرده وه وتی: ﴿رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ﴾ (ابراهیم/۳۷). واته: نهی پهروه دگامان من هندی له منداله کاتم به جی هیتتوه له دژلکی بی کشت و کال و ناو لای ماله حرامه کهت، خوی به بز نهوی به بهردوامی نوژ بکن، خوی دلی هندی خه لک و لئی بکه حمز به لایان بکن، وه رژی یان په دیت له بهرو بومه کانت هتا سوپاس گوزارت بکن.

نینجا دایکی نیسماعیل له ژیر دره خته کهدا دانیشت منداله کهی له تمنیشت خویره دانا جمونه کهی هه لواسی لئی نه خوارده وه منداله کهی شیر ندا هتا ناوی ناو جمونه که برایوه، نیت شیریشی تیدا نهماو برسیمتی زژی به منداله کهی هینا هتا وه های لئی هات سهیری کرد خرنک بو گیانی ندا؛ هه لسا له بهر نهوی حمزی نه نه کرد بو شیوه به بیبینی، چوه سه صفا - که نزیکترین ته بولکه بو لئیوه - پاشان سهیری دژل و شیوه کانی کرد بزانی کسیتک بهدی ناکات؟ به لام کسی نه ندی، هاته خوارده له صفا، هتا گه یشته شیوه که چمکی کراسه کهی کرد به لادار دهستی کرد بهراکردن وه کسیتکی ماندو هتا له شیوه که تی پیری، لپاشاندا چوه سه سهیری نه کرد بزانی نایا کس بهدی ناکات؟ به لام کسی نه هینیی، حوت جار نهوی کرد نیبنو عبباس خوی لئی رازی بیت فرمویته: پیغمبر ﷺ نهی فرموی: (فَلِدَلِكِ سَعَى النَّاسِ بَيْنَهُمَا). واته: نهو را کرد نهی خه لک له نیوان صفا و مهروه دا له بهر نهویه.

حوکمی سعی له نیوان صفار مروه:

زانایان جیوازی بیان هیه له حوکمی پاکردنی نیوان صفار مروه لم بارهیموه سنی رایان هیه:

۱- ئیبنو عومرو جابرو عایشه له صحابه خویان لئی رازی بیت، وه مالیک و شافعی و نه محمد - له یهکن له ربوایتهکانیدا- بۆ ئهوه چون که سعی نیوان صفار مروه پایهیه که له پایهکانی حج، به شیوهیهک نهگمر حاجی نهی کرد حهجهکی بهتاله و بهکهفارهتی خوتین و شتی تر ناگیرسیتموه، وه بۆ بۆچونهکشیان ئهم بهلگانهیان هیناوهتموه.

۱- بوخاری له زهرییموه نهگیتته که عوروه فرمویهتی: پرسیارم له عایشه کرد خوا لیتی رازی بیت پیم ووت: ئهینی ئهم نایمه چی نهئیت: ﴿إِنَّ الْأَصْفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا﴾ (البقرة/۱۵۸). واته: هاتو چۆی نیوان صفار مروه له دروشهکانی ئاینی خوان، جا همرکس حج یا عومری کرد تاوانی نییه بۆی که هاتو چۆی نیوان صفار مروه بکات.

جا سوئند به خوا کس تاوانبار ناییت که به دهوریاندا نسوریتموه.

ئهئیی عایشه فرموی: خراپت ووت برازا: نهگمر وهک ئهوه بویه که لیتکت داوهتموه، ئهوه نهیفرمو: (لا جناح علیه أن لا يطوف بهما)، بهلام ئهم نایمه دهربارهی ئهنصار هاتوته خوارهوه: ئهوان پینش موسلمان بونیان هاواریان نهکرد بۆ بهتهکیان کهنای (مناة) بوو نهیان پهست لای (المشلل)، جا همرکس ئهوه هاواری بکردهیه ئیت پینی ناخۆش بوو که هاتوو چۆی نیوان صفار مروه بکات نهیان ووت گوناوه.

کاتی موسلمان بوون پرسیاریان کرد له پیغمبر ﷺ دهربارهی ئهوه. ووتیان: ئهی نیرای خوا ئیمه ئهوسا پیمان ناخۆش بوو هاتوچۆی نیوان صفار مروه بکهین، جا خوا ئهوه نایتمی ناره خوارهوه ﴿إِنَّ الْأَصْفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا﴾. عایشه فرموی: پیغمبر ﷺ هاتوو چۆی نیوان صفار مروهی داناره، ئیت بۆ کس نییه هاتووچۆی نیوانیه نهکات و وازی لئی بهین.

۲- موسلیم له عایشهوه نهگیتتهتموه خوی لئی رازی بیت فرمویهتی: پیغمبر ﷺ توافی نیوان صفار مروهی نهکردو خهلهکیش لهگهئیا توافیان نهکرد، ئیت بوو به سوننهت، سوئند بیت همرکس نهیکات خوا حهجهکی به تهاو بۆ نانوسی.

۳- له حمیبی کچی نهبی تهراره - ژنیک له ژنهکانی هوزی بهنی عبد الدار - هاتوه ووتوبتی: له گمل کومهلنی ژنی قورهشدا چینه مالی نالی نهبی حسین سهیری پیغمبرمان نه کرد صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لمنیتوان صفاو مهرودا هاتوو چزی نه کرد، په شتماله کمه لغاوا قهدیدا نوسوایموره لمبر خیرایی رژیشتنی همتا من نه لیم: نه ژنوکانی شیم بینی و گویم لیتی بوو نهی فرموو: (اسعوا، فَإِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّعْيَ) رواه ابن ماجه و احمد و الشافعی. واته: به په له برژن چونکه خوا له سهری نویسون و واجبی کردوه لسه رتان به په له برژن. نهم حدیسه له نینسناوه کهیدا عبدوللای کوری مونه عمل هدیه که لاوازه، به لام چمند ریگایه کی هدیه نه گهر بخرینه سهر یه که به هیز نه بیت.

۴- لمبر نهوی سهعی نیوان صفاو مهرودا عیباده تیکه له حج و عومرودا به جی دیت، نیر بوه به روکن له همدو کیاندا، وه که تعواف به دوری به بیتدا.

ب- نیبنوعه عباس و نه نسر نیبنوزوبه یرو نیبنوسیریزو ریوایه تیک له نه محمدوه بو نهوه چون که هاتوو چزی نیوان صفاو مهرودا سونه ته و به نه کردنی هیچ واجب ناییت.

به لگشیان بهم فرموده ی خوا هیناوه ته وه که فرموده تی: ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا﴾. وه لا بردنی حره و گونا له لسهر بکره که به لگه یه لسهر واجب نه بونی، چونکه نهوه پله ی (رهوایی) یه، وه بهم فرموده یی خوا ﴿مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ﴾ سابت نه بی که سونه ته، وه له موصحه که ی نویه و نیبنومسعودا هاتوه که خوا نه فرموی: ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ لَا يَطَّوَّفَ بِهِمَا﴾. واته: گونا نه له سهری نه گهر هاتوو چزی نیوان صفاو مهرودا نه کات.

نهمه نه گهر قورنایش نه بیت لهو پله یه نزم ناییتوه که خبهر بووه واته: نه بیت به ته فسیر.

۲- لمبر نهوی سهعی خوا پرستی به کی به ژماره یه، په یوه ندی نی به به به بیتوه، وه ناییت به پایه یه کی حج وه که ره می جه مبرات.

ج- نهو حنیفمو (ثوری) و حسمن بو نهوه چون که سهعی نیوان صفاو مهرودا واجبه، وه پایه یه کی حج نی به، حج و عومره به نه کردنی به تال نابنوه، به لام نه گهر که سینک نه یکرد خوینی لسهر واجب نه بیت، خاوه نی (المغنی) نهم رایه ی پارسه نگ داوه ووتوبتی:

۱- نهم رایه له پیشته، چونکه به لگه ی نهو که سهی که به واجبی نه زانی، به لگه یه لسهر واجب بونی مو تلمق، نه که لسهر نهوی که شتیک بیت واجب به بی نهو تعواف نه بیت.

۲- قسه که ی عایشه خوا لی ی رازی بیت به بر بهرچ دراوه ته وه به قسه ی نهو که سانه ی پیچوانه ی نهون له صحابه.

۳- حدیسه‌کمی کچی نمبی تهجرا، نیینومونزیر لهبارهیوه روتویعتی: عبدالوللای کوری موئه‌ممل ئدیگیتیموه، که زانایانی حدیس قسه‌یان کردوه لهسر حدیسه‌کمی، ئهوش ئمیته به‌لگی ئهوی که صفاو مهره واجبه.

۴- نه‌ما ئایه‌ته‌که کاتی هاته خواره که هندی له خه‌لک پینان ناخوش بو هاتوو چۆی به‌ینی صفاو مهره له نیسلاهدا بکمن، له‌بهر ئهوی له سرده‌می نه‌فامی دا ئه‌یان کرد له‌بهر خاتری ئه‌وو بتی که له‌سر صفاو مهره بوون.

مه‌رجه‌کانی سه‌عی نیوان صفاو مهره:

بو‌دروستی هاتووچۆی نیوان صفاو مهره چند مه‌رج هه‌یه له‌وانه:

۱- نه‌بی دواي توافی به‌یت بی.

۲- نه‌بی حموت جار بیته.

۳- نه‌بی له صفاو ده‌ست پین بکری و به‌مه‌روه کوتایی بیته.

۴- نه‌بی را‌کرده‌که له‌شوئنی خۆیدا بیته که ئه‌موش ئه‌و رن‌گایه‌یه درێژ بو‌توه له نیوان صفاو مهره‌دا. به‌ پینی کرده‌وی پیغه‌مه‌بر ﷺ له‌وه‌دا. له‌گه‌ل فرموده‌ی: (خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكُمْ). واته: شیوازی حج و عمره کردن له منوه فیتر بپن و وه‌ری بگرن.

جا نه‌گه‌ر پیش تواف چوو بیته بو سه‌عی، یا به‌ مهره ده‌ستی پین کرد بپن و به‌ صفا کوتایی هینا بیته، یا له‌شوئنی خۆیدا سه‌عیه‌کمی نه‌کرد، ئه‌وه ئه‌و سه‌عی به‌تاله.

سه‌رکه‌وتنه سه‌ر صفا:

بو‌دروستی سه‌عی نیوان صفاو مهره چوونه سه‌ر صفاو مهره مه‌رج نییه. به‌لام پینوسته له سه‌ری که نیوانیان تهاو بپین و قاچ بخاته سه‌ر هه‌ردوو لایان له چون و گه‌رانوه‌دا، جا نه‌گه‌ر به‌شیک مابوو به‌تواوی نه‌په‌ربوو، دروست نیه بو‌ی هه‌تا تهاوی نه‌کات.

ئایا حموت جار سه‌عی کرده‌که به‌سه‌ر په‌که‌وو به‌دواي په‌کدا بیته:

مه‌رج نیه هاتوو چۆی نیوان صفاو مهره به‌شوئین په‌که‌وه بیته، بو‌ نمونه نه‌گه‌ر شتیکی بو پیش هات نه‌ی هیشته به‌ردوام بیته له سه‌ر هاتووچۆ، یا کاتی نوێژ هات، بو‌ی هه‌یه هاتووچۆکمی بپه‌چری. وه کاتی له‌و شته بو‌وه که رینی لئ گرتبوو، بو‌ی هه‌یه له سه‌ر جاره‌کانی پینشووه هاتووچۆکه تهاو بکات.

له نیبنوعومره‌وه خوا لی‌یان رازی بیته هاتوه که سه‌عی نیوان صفاو مهره‌ی نه‌کرد، له‌و کاته‌دا میز زۆری بو‌ هینا، چوه ئه‌و لاره‌و داواي ئاوی کرد ده‌ست نوێژی گرتوه هه‌لسا له‌سه‌ر ئه‌وه که کردبووی تهاوی کرد، سه‌عی‌دی کوری مه‌نصور گه‌راوه‌تییه‌وه.

همروه‌ها بشوین یه‌کموه کردنی تواف و سعی یه‌کمش مخرج نیه.

له (المغنی) دا هاتوره: نه‌حمد و توره‌تی: قهیناکه سعی دوا بخړئ هتا ئو کسه نه‌حموتتوه یادوای بخت بز تواره. وه (عطاء) و حسن به‌لایه‌نموه و ابوو که قهیناکه ئو کسه له به‌یانیدا تواف بکات به ده‌ری مالی به‌یتدا له‌پاشان هاتو چۆی نیوان صفاو مروه بخته شه‌وه. قاسم و سعیدی کوری جویره و ه‌ایان کردوه، چونکه نه‌گمر به‌سمریه‌کموه کردن له هاتو چۆکه خزی دا مخرج نه‌ییت، ئوه له‌نیوان تواف و ئو هاتو چۆیه‌دا له‌پیشتره کم‌مخرج نه‌ییت.

سعیدی کوری م‌نصور نه‌گپرتتوه که سو‌دهی خیزانی عوروی کوری زوبیره سعی کردو به سئ رږڅ توافی توارو کرد چونکه قه‌لمو بوو.

ده‌ست نوږت گرتن بز سعی:

بشی ززی زانایان بز ئوه چوون: که ده‌ست نوږت مخرج نیه بز هاتو چۆی نیوان صفاو مروه، به پتی فرموده‌کی پیغمبر ﷺ که به عائشهی فرموو کاتی بئ نوږت بوو (فَاقْضِي مَا يَقْضِي الْحَاجُّ، غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَغْتَسِلِي) رواه مسلم. واته: حاجی چی نه‌کات توش به‌جینی به‌ینه، به‌لام توافی به‌یت مه‌که هتا خۆت نه‌شۆرت.

عائشهو ئومو سه‌لمه فرمویانه: نه‌گمر تافره‌تیک توافی به‌یتی کردو دوو رکات نوږت‌ه‌کی کرد له پاشاندا تروشی بئ نوږتی بوو با سعی بکات. سعیدی کوری م‌نصور گپراویدتیه‌وه.

هرچه‌نده را په‌س‌نده که ناده‌میزاد له سه‌ر خاوتنی ه‌موو کاره‌کانی حج به‌جئ به‌یتنی. چونکه خاوتنیتی کارتکی باه‌خ پندراوه له شه‌ردا.

پیاده‌یی و سواری له سعی دا:

دروسته به پیاده‌یی یا به‌سواری هاتوو چۆی نیوان صفاو مروه بکری، به‌لام پیاده‌یی چاک‌تره. وه له ه‌دیه‌کی ئیبنو عبیاسدا هاتوه که پیغمبر ﷺ له پیشه‌وه پیاده بوو، کاتیک خه‌لک زۆر بوو به‌ده‌وره‌وه سواریوو بز ئوه‌ی چاریان لیتی بیت و پرسیری لئ بکن.

ئعبوطوفیل به ئیبنو عبیاسی روت خوا لییان رازی بیت: یتیم بلتی هاتوو چۆی نیوان صفاو مروه به سواری سونه‌ته یان نا؟ چونکه هۆزه‌کمت نه‌لین سونه‌ته. فرموی: راستیش نه‌کمن و راستیش ناکمن، نه‌لئ و وتم: مه‌به‌ستت چی‌یه راست نه‌کمن و راست ناکمن؟.

روتی: پیغمبر ﷺ خه‌لک زۆر بوو به‌ده‌وریا نه‌یان روت ئوه موحه‌مه‌ده ﷺ، ئوه موحه‌مه‌ده ﷺ، هتا کیژله‌کانیش له ماله‌کان هاتنده‌روه. وه پیغمبر ﷺ خه‌لکی ده‌رنه‌نه‌کرد له به‌رده‌سیا، بزیه

کاتیک خەلک زۆر بون سوار بوو. وه رژیشن به پیاده واکردن^(۱) چاکتره. موسلیم و جگه لهو گیتراویانهتموه.

سواربوونیش هەرچهنده دروسته، بهلام کهرههتی ههیه.

(ترمذی) ووتیهتی: بهلای ههندیک زانایانهوه کهرههتی ههیه پیار تواف بکات و سعی بکات به سواری لهبر بههانهیهک نهییت. نهمش قسهی شافیهییه.

لای مالیکیهکان: ئهوکسهی سعی به سواری بکات به بێ بههانه نهی ب دووباری بکاتمه تهگهر کات بهسر نهچوو بوو، وه تهگهر کاتی نهمابوو خوینی لهسره، چونکه رژیشن له کاتی توانیندا واجه.

ئهو حهنیفمش ههروههای ووتوه. وه سوار بوونهکی پیغمبهریان ﷺ بهوه لیکدارهتیه که خهلک زۆر بووه چواردهوریان داوه پێیان لهی گرتوه، ئهو پێ لیتگرتمش به هانهیهکه سواربوون پێویست نهکات. پهسهندی واکردن له نیوان دوو میلهکهدا:

سوننهته رژیشننی نیوان سهفار مهروه، جگه له نیوان دوو میلهکه که سوننهته لۆقه بکری لهو نیوانهدا.

له پیشهوه ههیدسهکی کچی نهی تهجرا باسکرا که ئهوهی تیدا بوو: پیغمبهر ﷺ رای نهکرد به شیوهیهک پهشته مالهکی ئهسواریهوه له توندی واکردنهکی. وه له ههیدسهکی ئهینوعهیباسی پیشوودا هاتوه که رژیشن و واکردن چاکتره. راته واکردنی نیوان دوو میلهکهی ناو شیوهکه وه رژیشن له شوینهکانی تردا، وه تهگهر بروات بێ ئهوهی واکات دروسته.

له سهعیدی کوری جوبهیرهوه خوا لیتی رازی بیته هاتوه فرمویهتی: ئهینو عومهرم بینیهوه به رژیشن نهپزیشته له نیوان سهفار مهروهدا، پاشان فرموی: تهگهر من بهم شیویه نهپۆم، پیغمبهرم ﷺ بینیهوه بهو شیویه رژیشهوه. وه تهگهر رام کرد، ئهوه پیغمبهرم ﷺ بینیهوه رای کردوه، وه من پیاریکی به سالا چووم. نهبودارد و (ترمذی) گیتراویانهتموه.

ئهو سوننهته دهرحق به پیاره. بهلام نافرته سوننهت نه بۆی واکات، بهلکو نهییت به رژیشننی سروشتی بروات.

شافیهی له عایشهوه خوا لیتی رازی بیته تهگیترتیهوه که فرمویهتی: - کاتیک کۆمه لیک ژنی نهیینی رایان نهکرد - نایا ئیه نابی چار له تیهه بکهن؟! ... ئیهوه لۆقه کردنتان لهسر نهییه.

(۱) واکردن لهناو دهلهکهدا لهنیوان دوو میلهکهدا نهییت، وه رژیشننی له بیجگه لهوایه.

پسندیدی ممتی چونه سر گردی صفار مهره پارانهو لسیریان له گمَل وستان بهرو کهعبه:
 چونه سر صفار مهره پسندده، مهرهها پارانهو لسیریان به نارزهروی خوی بۆ دینو دنیا، له گمَل
 وستان رووهو قیبله، چونکه نهوی که له پیغمبره ﷺ زانراوه نهویه که پیغمبر ﷺ له دهرگای
 صفاره هاتوته دهرهوه، وه کاتیک کهله صفار نزیک کهوتوتهوه نم نایهتی خویندوتهوه: ﴿إِنَّ الْأَصْفَا
 وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَابِرِ اللَّهِ﴾. فرمویته: بهوه دهست پیده کهم که خوا دهستی پیکرد. نیت له صفاره
 دهستی پیکردوه چه سره هتا کهعبی لیه دهرکهوت. نینجا رووه قیبله وهستار سی جار (لا إله إلا
 الله) و (الله أكبر) ای کرد، وه سوپاسی خوی کرد فرموی: (لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله
 الحمد يحيي ويميت وهو على كل شيء قدير، لا إله إلا الله وحده لا تجزى عنه، وتصر عبده، وهزم الأحزاب
 وحده). پاشان له نیتوان نهودها نهپارایهوه، وه سی جار نهوی نهوتوه. پاشان هاته خواره بهین بهرو
 مهره هتا گهشته مهره، چهوه سره هتا کهعبی بینی نهجا چی لسر صفار کرد نهوشی له سر
 مهره کرد.

له نایعهوه هاتوه ووتویته: گویم له عهبدوللای کوری عومر بووه خوا لییان رازی بیت - لسر
 صفار نهپارایهوه - نهیفرمو: خویه تۆ بۆ خوت فرموتوه: ﴿أَدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ﴾ واته: لیم
 بیارتنهوه وهلامتان نهدهمهوه. وه بهراستی تۆ لهو وهعهدی داوته پشیمان ناییتنهوه. وهمن داوات لی نهکهم
 - وهک چۆن هیدایهتت داوم بۆ نیسلام - نیسلام لی مسینه هتا به موسلمانن تم مرتنی.

پارانهوی سهعی:

پارانهوه یادی خوا کردن و قورنن خویندن له نیتوان صفار مهرهدها پسندده. نهگیرنهوه که پیغمبر
ﷺ له سهعی به کهیدا نهیفرمو: (رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَهْدِنِي السَّبِيلَ الْأَقْوَمَ). واته: پهروه دگار لیم
 خوش بهو رهجم پین بکو راسترین رینگه نیشان به.

وه نهگیرنهوه لی بهوه که فرمویته: (رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمَ). واته: پهروه دگار لیم
 بهروه رهجم پین بکه، چونکه تۆ له ههمو کس بهتواناترو بهرتر تری.

به تعواف سهعی کارهکانی عومره تمواو دهیتت. ره حاجی نیحرامه کهی نهشکینیتت به سهرتاشین یان
 کورت کردنهوه نهگهر تمهتتوع بکات، بهلام قارن بو، نهوه به نیحرامه که بهوه نه مییتنهوه، وه نابن
 نیحرامه که بشکینتی هتا رۆژی قوریانی، وه نهو سهعی بهسه لهبری سهعی دواي تعوافی فهوز، نهگهر
 قارن بوو.

بهلام نهوی حجهی تمهتتوع نهکات، جاریکی تر سهعی نهکاتوه دواي تعوافی (إفاضه). وه له مهکه
 نه مییتنهوه هتا رۆژی تهروی به.

چوون بهرو مینا:

پژیشن بهرو مینا له پژی ترووی یه‌دا سوننه‌ته^(۱).

جا نه‌گهر حاجی قارین بوو یا موفرید بوو، ئەبێ به ئیحرامه‌وه به‌رو مینا بجیت، به‌لام نه‌گهر حه‌جی ته‌مه‌تتوعی نه‌کرد، ئەبێ ئیحرام به‌ حج بیهستیتته‌وه، وه‌له‌ میقاتدا چی کردوه دوباره‌ی بکاته‌وه.

سوننه‌ته‌ که ئیحرام له‌ شوئنه‌وه بیهستی که لیتی دابه‌زیوه.

جا نه‌گهر له‌ مه‌ککه‌ بوو، ئەبێ له‌ مه‌ککه‌وه ئیحرام بیهستی، به‌لام نه‌گهر له‌ ده‌ره‌وی مه‌ککه‌ بوو، نه‌وه

له‌ کوئیدا بوو له‌ شوئنه‌ وه‌ ئیحرام نه‌بهستی.

له‌ فەرمووده‌دا هاتوه: (مَنْ كَانَ مِنْزِلُهُ دُونَ مَكَّةَ، فَهَلَّهُ مِنْ أَهْلِهِ، حَتَّى أَهْلُ مَكَّةَ يَهْلُونَ مِنْ مَكَّةَ).

واته: هه‌رکەسێ شوئنه‌کە‌ی له‌ ده‌ره‌وی مه‌ککه‌ دا بوو، نه‌وه له‌ شوئنه‌ وه‌ ئیحرام نه‌بهستی، هه‌تا خه‌لکی مه‌ککه‌ له‌مه‌ککه‌وه ئیحرام نه‌بهستن.

په‌سه‌نده‌ پارانه‌وی زۆرو (لبیک) ورتنی زۆر، له‌ کاتی چوون به‌رو مینا، وه‌ له‌ کاتی نوێژی نیوه‌پۆو

عه‌سرو ئیواره‌و خه‌وتنان، وه‌ شه‌و مانه‌وه‌ش لیتی په‌سه‌نده‌.

هه‌روه‌ها په‌سه‌نده‌ حاجی مینا به‌جێ نه‌هێلنی هه‌تا پژی نۆیه‌می (ذی الحجة) هه‌لدی، له‌به‌ر په‌په‌روی

کردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

جا نه‌گهر نه‌وی نه‌کرد یاشتیکی واز لی هینا، نه‌وه سوننه‌تی واز لی هیناوه، وه‌ هه‌یجیشی ناکه‌وتته

سه‌ر. چونکه‌ عایشه‌ پژی ترووی به‌ له‌ مه‌ککه‌ نه‌چوه‌ ده‌روه‌ هه‌تا شه‌و هات به‌ سه‌رداو سه‌یه‌کی شه‌و

پژیشن. ئه‌ینومونذیر نه‌وی گه‌یراه‌ته‌وه.

چۆن بۆ مینا له‌ پیش پژی ترووی به‌ دروسته‌:

سه‌عیدی کورپی مه‌نصور له‌ حه‌سه‌نه‌وه نه‌گه‌یرتته‌وه: که حه‌سه‌ن له‌ مه‌ککه‌وه نه‌چوو بۆ مینا پیش پژی

ترووی به‌ پژتیک یا دوو پژ، وه‌ مالیک چون بۆ مینای له‌ پیش پژی ترووی یه‌دا به‌ که‌راهه‌ت داناوه، وه‌

مانه‌وه‌ی له‌ مه‌ککه‌ له‌ پژی ترووی یه‌دا به‌ که‌راهه‌ت داناوه، به‌لام نه‌گهر کاتی نوێژی هه‌ینی هات به‌

سه‌ریاو له‌ مه‌ککه‌دا بوو، له‌ سه‌ریه‌تی نوێژی هه‌ینی بکات پیش نه‌وی ده‌رچی بۆ مینا.

پژیشن به‌رو عه‌ره‌فات:

پژیشن به‌رو عه‌ره‌فات سوننه‌ته‌ دوا‌ی هه‌لاتنی پژ له‌ پژی نۆیه‌مدا، له‌ رێگای (ضب) وه‌ له‌ گه‌ل

کردنی (الله أكبر) و (لا إله إلا الله) و (لبیک) ووتندا.

(۱) پژی ترووی به‌، پژی هه‌شتمی (ذی الحجة) به‌، وه‌ بۆیه‌ نه‌و ناوه‌یان لیتی ناوه، چونکه‌ ئیمام کرده‌وه‌کانی حج

نیشان خه‌لک نه‌دات.

عمدی کوری ئەبی بەکری (ثقفی) ووتویەتی: پرسیم لە ئەنەسی کورپی مالیک - لەو کاتەدا لە میناوە بەرەو عەرەفات ئەڕۆزێشتین - لەبارەی تەلبی یەموه، نایا ئیتوێ چیتان ئەکرد کە لەگەڵ پیغمبەردا بوون؟ فرموی: هەرکەس بە ئارەزووی خۆی، تەلبی یەیان ئەکرد پێی لێ ئە ئەگرتن، وە (الله أكبر) یان ئەکرد ئینکاری لێ ئە ئەکردن، وە (لا إله إلا الله) یان ئە کردو ئینکاری لێ ئە ئەکردن. بوخاری و جگە لەو گێڕاویانەتمووە.

وە دابەزین لە (نمرة) و خۆشۆردن لەوێدا پێش وەستان لە عەرەفە پەسەندە، وە پەسەندە نەچیتە عەرەفوھە تیللا کاتی وەستان نەبیت لە دواي زەوال.

وستان لەعەرەفە

فەزلی پۆژی عەرەفە:

لە جابیرەوہ خوا لیتی رازی بیت هاتوہ فرمویەتی: پیغمبەر ﷺ فرمویەتی: (مَا مِنْ أَيَّامٍ عِنْدَ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ عَشْرِ ذِي الْحِجَّةِ). واتە: هیچ پۆژێک نیە لای خوا چاکتر بیت لە دە پۆژی (ذی الحجە).

پیارێک ووتی: ئەو دەپۆژە چاکترن، یا کەسێک ئەوەندە ئەر دەپۆژە جیھاد بکات لە پێی خوادا؟ فرموی: (هُنَّ أَفْضَلُ مِنْ عِدَّتِهِنَّ جِهَاداً فِي سَبِيلِ اللَّهِ. وَمَا مِنْ يَوْمٍ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ، يَنْزِلُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَيَبْأُهِ بِأَهْلِ الْأَرْضِ أَهْلَ السَّمَاءِ، فَيَقُولُ: أَنْظَرُوا إِلَيَّ عِبَادِي، جَاءُونِي شَعَثًا غَبْرًا ضَاحِيًا، جَاءُوا مِنْ كُلِّ فِجٍّ عَمِيقٍ، يَرْجُونَ رَحْمَتِي وَلَمْ يَرَوْا عَذَابِي، فَلَمْ يَرِ يَوْمَ أَكْثَرَ عَتِيقًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ). واتە: ئەو دەپۆژە چاکترە لە ئەوەندە ئەرمارێ ئەرمان کە لە جیھادا بەسەر بچیت لە پێی خوادا، وە هیچ پۆژێک نیە چاکتر بیت لای خوا لە پۆژی عەرەفە، خۆی گەرە دیتە خواروہ بۆ ئاسمانی دویا شانازی بە خەلکی سەر زەوی یەموه ئەکات لەلای خەلکی ئاسمان، ئەفرموی: سەیری بەندەکانم بکەن هاتون بۆلام بەسەر ریشی هەلچوو تۆزای یەموه، بە قوریانی یەموه، وە لە هەموو شیوو دۆلێکی قولموه هاتون، بەھیوای رەحمەتی منن هەرچەندە سزای منیشیان نەچەشتوو، جا هیچ پۆژێک نەبیراوە ئەوەندە پۆژی عەرەفە پزگار بووی تیدا بیت لە ناگر.

(مەندری) ووتویەتی: ئەبوہ عەلار بەرزارو ئیبنوخوزەیمو ئیبنوحیببەان گێڕاویانەتموو لەفەزە کەش هی ئیبنوحیببەانە.

ئیبنوموبارەک ئەگێریتەرە لە سوئیانی (ئوری) یەموه لە زویری کورپی عەلوی یەموه لە ئەنەسی کورپی مالیکوہ خوا لیتی رازی بیت فرمویەتی: پیغمبەر ﷺ لە عەرەفات وەستابوو خەریک بوو پۆژ ناوا ئەبوو فرموی: ئەی بیلال خەلکە کەم بۆ بێ دەنگ بکە، بیلال هەلسا هاواری کرد: گوێ بگرن لە پیغمبەری خوا ﷺ، خەلکە کە بێ دەنگ بوون، فرموی: (يَا مَعْشَرَ النَّاسِ أَتَانِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ

أَنفًا، فَأَقْرَأَنِي مِنَ رَبِّي السَّلَامَ وَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ غَفَرَ لَأَهْلِ عَرَفَاتٍ، وَأَهْلِ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ، وَضَمِنَ عَنْهُمْ التَّيَبَاتِ. فَقَامَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ (رضی الله عنه) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هَذَا لَنَا خَاصَّةٌ؟ فَقَالَ: هَذَا لَكُمْ وَلَمَنْ أَتَى مِنْ بَعْدِكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: كَثُرَ خَيْرُ اللَّهِ وَطَابَ). واته: نمی خدکینته: جویرهئیل (علیه السلام) تیسستا هات بو لام و سلاوی پمروه دگامی پین راگه یاندم و وتی: خوی گوره لهوانی تامادهن له عمرهفات و مشعری حرامدا خوش بووه بو گوناھانی داهاتووش زامنی کردون که خوش بیی.

عومری کوری (خطاب) خوی لیتی رازی بیت هلسار فرموی: نمی نیرای خوا نمه تایبته بو نیمه؟ فرموی: (نمونه تایبته بو نیروه بو نموانی دوی نیروه دین همتا رژی دوی) عومر فرموی: خیرو چاکمی خوی زرو چاک بوه.

موسلم و جگه لموش نه گپرنمونه له عایشهوه خوی لیتی رازی بیت: که پیغمبر ﷺ فرمویته: (مَا مِنْ يَوْمٍ أَكْثَرُ مِنْ أَنْ يَعْتَقَ اللَّهُ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَإِنَّهُ لَيَدْنُو عَزَّوَجَلَّ ثُمَّ يَبْأُهِ بِهَمُ الْمَلَائِكَةِ فَيَقُولُ: مَا أَرَادَ هَؤُلَاءِ؟). واته: هیچ رژتک نیهه خوی زیاتر بندهی خوی له ناگر رزگار بکات تییدا وهک رژی عمرهفه، خوی گوره نریک نمیتیموه شانازبان پتوه نهکات لای فریشتهکانی و نه فرموی: نمانه چی بیان نموت؟

له نمونه دودانمونه خوی لیتی رازی بیت هاتوه پیغمبر ﷺ فرمویته: (مَا رُؤِيَ الشَّيْطَانُ يَوْمًا هُوَ فِيهِ أَصْغَرُ، وَلَا أَدْحَرُ وَلَا أَغْيَظُ مِنْهُ فِي يَوْمِ عَرَفَةَ، وَمَا ذَاكَ إِلَّا لِمَا رَأَى مِنْ تَنْزِيلِ الرَّحْمَةِ، وَتَجَاوَزَ اللَّهُ عَنِ الذُّنُوبِ الْعِظَامِ إِلَّا مَا أُرِيَ مِنْ يَوْمِ بَدْرٍ، قِيلَ: وَمَا رَأَى يَوْمَ بَدْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: أَمَا إِنَّهُ رَأَى جِبْرِيلَ يَزِعُ الْمَلَائِكَةَ).

واته: هیچ رژتک شهیتان وهک رژی عمرهفه بین نرخوا لوت شکاوو توپوه قین هلساوتر نایبتریت، نموش لمبر نمویه که نمینتی پهجمتی خوی دیتته خواروه بو سر بندهکانی و له گوناھه گورهکانیان نمبروی، مهگمر له رژی بدمردا نموی نشان درابن، ووتیان: رژی بدمر چی بینویه نمی نیرای خوا؟ فرموی: (نمی بینی جویرهئیل سرکردایته فریشتهکانی نهکرد). مالیک به مورسلی گپراویتهیموه حاکم به موصولی.

حوکمی وهستان له عمرهفه:

زانایان هممویان له سر نمونه تیجماعیان هیه: که وهستان له عمرهفه روکن و پایه گورهکمی حهجه، به پیتی نموی نهجمدور خاوهن سونهکان نه گپرنمونه له (عبدالرحمن)ی کوری یعمورهوه: که پیغمبر ﷺ فرماید بانگ بیژتک بانگمواز بکا: (الْحُجُّ عَرَفَةَ، مَنْ جَاءَ لَيْلَةَ جَمْعٍ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَقَدْ أَدْرَكَ).

واته: حج وستانی عمره فیه^(۱)، هرکس شعی جمع^(۲) گهشت پیش نموی رۆژ ههلبیت نموه گمیشتووه به حج.

کاتی وستانی عمره فیه:

جومهوری زانایان رایان رایه که کاتی وستان له عمره فیه له دوا نیوه رۆژی رۆژی نۆیممهوه^(۳) دست پین نهکات ههتا بیره بهیانی رۆژی دهیم، وه نمونده بیه که وستان ههلبیت له هر بهشیکه نم ماوه بهدا بهشو بیت یا رۆژ.

نمونده هیه نهگم نمو کهسه به رۆژ وستا واجبه لهسری ههتا دوی رۆژ ناوا بوون بوهستی، بهلام نهگم بهشو وستا ههچی لهسر نییه. وه بۆچونی شافیهی نمویه که درۆزه پیدانی وستان ههتا شو سونمهته.

مهلبست بهو پراوهستانه:

مهلبست له وستان ناماده بوون و بونی نمو کهسه له شوینهدا، جا لههر شوتیکه عمره فیه بیت، با نوستوش بیت، یا به ناگا بئ، یان سوار بیت، یان دانیشیت، یان راکشاییت، یان پیاده بیت، وه یهکسانه خاوین بیت یا خاوین نهبیت وه بئ نویت و زهستان و لهش گران.

زانایان جیاوازی یان هیه دهبارهی وستانی بوراوه بوراوه که ههتا له عمره فیه دهر تهچی هۆشی نایهتوه خۆ.

نمبوحنیفه و مالیک ووتویانه: هر دروسته.

شافیهی و نهحمدو حسن و (أبو ثور) و ئیسحاق و (ابن المنذر) ووتویانه: دروست نییه، چونکه وستان پایه که له پایه کانی حج، وه لهو کهسه که بوراوه نموه بهجئ نههاتووه، وه غهیری وستان له پایه کانی تردها.

(ترمذی) دوی تهخریج کردنی هه دیسه کهی ئیبنویه عمور ووتویته: سوفیانی (ثوری) ووتویته: کار لهسر هه دیسه کهی (عبدالرحمن) ی کوری یه عمور لای زانایانی سهحابو دوی نموان نمویه: نمو کهسه که له عمره فیه نههستابئ پیش بهر بهیان، نموه ههجی له دست دهرچوه، وه بری ناکموی نهگم دوی

(۱) واته: ههجی سهحیح ههجی نمو کهسه که فریای وستان کهوتوه له رۆژی عمره فیه.

(۲) شعی جمع: شعی مانویه له موزده لیفه، که شعی قوریانییه. زاهیری نم فرمودیه نمویه که وستان له هر بهشیکه عمره فیه با یهک ساتیش بیت بیه.

(۳) مزههبی حنبهلی یهکان نمویه که وستان له بهر بهیانی رۆژی نۆیممهوه دست پین نهکات تاره کو بهر بهیانی رۆژی قوریانی.

هلهاتنی بره‌به‌یان هاتبی، وه با بیکات به عومرهو سالتیکی تر حج بکاتوه، نهمش قسهی شافعیو نه‌حمدهو جگه له‌وانه.

په‌سه‌ندی‌یه‌تی وه‌ستان لای بهره‌ گه‌وره‌کان

وه‌ستان له هه‌رشو‌نیتیکی عه‌ره‌فه بری ته‌کو‌یته چونکه عه‌ره‌فه هه‌مووی شو‌تینی وه‌ستانه، جگه له دۆلی عه‌ره‌فه که ته‌کو‌یته لای رۆژ ناوای عه‌ره‌فه‌وه، چونکه وه‌ستان لهو شو‌تندها به ئیجماع بری ناکو‌یته. وه په‌سه‌نده وه‌ستانه‌که‌ی لای بهره‌ گه‌وره‌کان بیته یانزیک له‌وشو‌تندهو بئ به‌یپی توانا، چونکه پی‌نهم‌بهر ﷺ له‌وشو‌تندها وه‌ستاوه فرمو‌یه‌تی: من لی‌ردها وه‌ستاوم، به‌لام عه‌ره‌فه هه‌موو شو‌تیتیکی جینی وه‌ستانه. نه‌حمدهو موس‌لیم و ئه‌بو داوود له حدیسی جابیره‌وه نه‌گی‌رنه‌وه، وه سه‌رکه‌وتنه سه‌ر کیتی (الرحمة) و باوهر بوون به‌وه‌ی که چاک‌تره ئه‌وه هه‌له‌یه‌و سونه‌ت نیه.

په‌سه‌ندی‌یه‌تی خو‌ شو‌ردن:

خو‌ شو‌ردن بۆ وه‌ستانی عه‌ره‌فه سونه‌ته، وه ئیبنوعومر خوا لی‌یان رازی بیته ئیواره‌ی وه‌ستانی عه‌ره‌فه، خو‌ی نه‌شو‌ری. مالیک گی‌راویه‌تی‌یه‌وه.

عومر له عه‌ره‌فات خو‌ی شو‌ریوهو (لا إله إلا الله) ی نه‌کرد.

ئادابی وه‌ستان و پارانه‌وه له عه‌ره‌فه:

پی‌وسته پارێزگاری خارینی ته‌واو بکری، هه‌روه‌ها وه‌ستان به‌رهو قیبله، هه‌روه‌ها زۆر داوای لی‌ بووردن و یادی خواو پارانه‌وه بۆ خو‌ی و بۆ که‌سانی تر، بۆ سوودی دین و دنیا، له‌گه‌ل تاماده بونی دۆو مل که‌چی ته‌واو، وه له‌گه‌ل ده‌ست به‌رزکردنه‌وه‌دا.

ئوسامه‌ی کو‌ری زه‌ید فرمو‌یه‌تی: له پاشکۆی پی‌نهم‌بهره‌و بووم ﷺ له عه‌ره‌فات، هه‌ردوو ده‌ستی به‌رزکرده‌وه‌و پارایه‌وه. نه‌سانی گی‌راویه‌تی‌یه‌وه.

له عه‌مری کو‌ری شو‌عه‌یه‌وه له بارکی‌یه‌وه له باپیری‌یه‌وه هاتوه فرمو‌یه‌تی: زۆرترین پارانه‌وه‌ی پی‌نهم‌بهر ﷺ رۆژی عه‌ره‌فه (لا إله إلا الله وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ). رواه أحمد والترمذي ولفظه: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: حُرِّ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَخَيْرُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. واته: چاک‌ترین پارانه‌وه پارانه‌وه‌ی رۆژی عه‌ره‌فه‌یه وه چاک‌ترین شتی که من و پی‌نهم‌بهرانی پیتش من وو‌بیتمان: (لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير).

نه گيترونه له حسينی کورې حسنه‌نی ميروه‌زي يوه که ووتوبه‌تی: پرسيارم کرد له سوفياني کورې عوبينه دهرابه‌ی چاکترين پارانموي رږزي عمره‌فه؟ فرموي: (لا إله إلا الله وحده لا شريك له). ووتم: نعه ستايشه نهک پارانموه.

ووتی: نمی حدیسه‌کمی مالیکي کورې حارث نازانی؟ نموه ته‌فسیره‌کيه‌تی.

ووتم: ده‌تو بزم بگيتره‌روه. ووتی: مه‌نصور بوی گيتراصوه له مالیکي کورې (حارث) يوه ووتوبه‌تی: خواي گوره نه‌فرموي: نه‌گهر به‌نديه‌کم به ستايش‌وحمدی منموه وه‌ها خريک بوو که داواي لي نده‌کردم، چاکتريني نمو شتانه‌ی نده‌می که به داواکارانی نده‌م.

ووتی: نموه ته‌فسيري فرموروده‌کمی پينغممبره ﷺ که فرموي چاکترين دزعا ووتنی (لا إله إلا الله...)يه. پاشان سوفيان ووتی: نمی نه‌تزانويه که نوميه‌می کورې صه‌لت کاتيک هات بولای عبد الله ي کورې جودعان بږ داواکاری يه‌کمی چی ووت؟ نه‌لن: ووتم نه، نمريش ووتی: نوميه‌يه ووتی:

أَذْكَرُ حَاجَتِي أَمْ قَدْ كَفَّانِي حَيَاؤُكَ إِنَّ شَيْمَتَكَ الْحَيَاءُ
وَعِلْمُكَ بِالْحُقُوقِ وَأَنْتَ فَرَعٌ لَكَ الْحَسَبُ الْمُهَذَّبُ وَالسَّنَاءُ
إِذَا أَثْنَيْتَ عَلَيْكَ الْمَرْءُ يَوْمًا كَفَّاهُ مِنْ تَعَرُّضِهِ الثَّنَاءُ

واته: نايا باسی حاجت و پيويستی يه‌کهم بکه‌م يان هر شرم و حدياکت بس بين بږ من چونکه ره‌وش و خوي تو شرم و حديايه، يان هر زانياريت به مافه‌کان بږ من بس بيت که تو بږ خوت به‌شیکي له زانين، وه بږ تزیه‌ حسه‌ب و گوره‌یی و به‌رزي.

نه‌گهر پياو رږژنک له رږژان بيوي ستايشت بکات نموه هر ستايش کرده‌که بري داوا کردن نه‌کوي.

نينجا ووتی: حوسه‌ين! نموه دروست کراونکه که هر به ستايش کرده‌که قناعت نه‌کات له داوا کردن، جا نمی خالق چون قناعت ناکات.

به‌يه‌قی نه‌گيترونه له عدلی‌ميه خوا ليی رازی بيت: که پينغممبر ﷺ فرموبه‌تی: (إِنَّ أَكْثَرَ دُعَاءِ مَنْ قَبْلِي مِنَ الْأَنْبِيَاءِ، وَدُعَائِي يَوْمَ عَرَفَةَ، أَنْ أَقُولَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي بَصَرِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَفِي قَلْبِي نُورًا. اللَّهُمَّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي، وَبَسِّرْ لِي أَمْرِي، اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَسْوَاسِ الصَّدْرِ، وَشَتَاتِ الْأَمْرِ، وَشَرِّ فِتْنَةِ الْقَبْرِ، وَشَرِّ مَا يَلِجُ فِي اللَّيْلِ، وَشَرِّ مَا يَلِجُ فِي النَّهَارِ، وَشَرِّ مَا تَهْبُّ بِهِ الرِّيَّاحُ، وَشَرِّ بَوَاقِ الدَّهْرِ). واته: به‌شی زږي پارانموي پينغممبرانی پيش خوم و پارانموي خوم له عمره‌فه نموه بو که ووتومه: (جگه له خوا هيچ په‌رستراونکی به حقی تر نيه که هاوبه‌شی نيه، مولک و سوياس هر بږ نموه، وه هر نمو به‌سره هم‌موشتيکدا ترانای هديه، خوايه رږژنایی به‌يته چاوو گوي و دلم. خوايه سنگم فراوان بکه‌ی و کارم بږ ناسان بکه‌ی، خوايه په‌نا نه‌گرم به تو له وه‌سوه‌می ناو سنگ و په‌رت و بلاوی کار، و شه‌ري فيتنه‌ی ناو

گۆر، خواجه پنا نه گرم به تو له شەری نمو شەردارانەمی له شعور پۆژدان، وه شەری نمو شەردارانەمی که با نهیان هینتی. وه شەری نمو له ناوبەرانەمی که له زەماندا هەیه.

(ترمذی) نهگێریتموه هەر له عدلی یهوه که فرمویهتی: بەشی زۆری پارانەوه کانی پیغمبەر ﷺ له عمره فه له شوێنی وهستاندا: (اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كَالَّذِي تَقُولُ، وَخَيْرًا مِمَّا تَقُولُ، اللَّهُمَّ لَكَ صَلَاتِي، وَتُسْكِينِي، وَمَحْيَايَ، وَمَمَاتِي، وَإِلَيْكَ مَأْبِي، وَلَكَ رَبُّ تَرَاثِي، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَوَسْوَاسَةِ الصَّدْرِ، وَشَتَاتِ الْأَمْرِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَهْبُ بِهِ الرِّيحُ). واته: خواجه سوپاس و ستایش بو تو وهک نهوی نيمه نهيلين، وه چاکتریش لهوی که نهيلين، خواجه نوژنو سهربهرينم و ژيان و مردنم بو تو به، وه هەر بۆلای تو نهگێریتموه، خواجه نهوی پاش مردن بهجێی نههیلتم هەر بو تو به، خواجه من پنا نه گرم به تو له سزای ناوگۆر، و وهسوهسی نار سنگ و پەرت و بلازی کار، خواجه من پنا نه گرم به تو له شەری نهوی با نهيهينتی.

وهستان سوننهتی ئیبراهیمه (عليه السلام):

له مېرهبەعی نهنصاری یهوه هاتوه که پیغمبەر ﷺ نهیفرمو: (كُونُوا عَلَيَّ مَشَاعِرِكُمْ فَإِنَّكُمْ عَلَيَّ إِرْثٌ مِنْ إِرْثِ إِبْرَاهِيمَ) رواه الترمذی وقال: حديث حسن. واته: هەر لهسەر شوێنی عیبادهته کانی حەجتان بن، چونکه ئیوه له سەر میراتیکن له میراته کانی ئیبراهیم (عليه السلام).

پۆژدوی پۆژی عمره فه:

سابت بوه له پیغمبەر وه ﷺ که پۆژی عمره فه به پۆژوو نهبووه وه فرمویهتی: (إِنَّ يَوْمَ عَرَفَةَ، وَيَوْمَ النُّحْرِ، وَأَيَّامَ التَّشْرِيقِ عِيدُنَا - أَهْلَ الْإِسْلَامِ - وَهِيَ أَيَّامٌ أَكَلِ وَشَرِبِ). واته: بهراستی پۆژی عمره فه و پۆژی جیژنی قوربانو پۆژه کانی تشریق جهژنی نيمی موسلمانانه - ره نمانه پۆژی خواردن و خواردنهون -.

وه سابهت له یهوه ﷺ که پۆژدوی پۆژی عمره فه له عمره فات قهدهغه کردوه، وه بەشی زۆری زانایان نهم فرموودهیان کردۆته بهلگه له سەر پسهندی به پۆژوو نهبوونی حاجی له پۆژی عمره فه دا بو نهوی هیزی پارانەوه یادی خوی تیدا بیت.

وه نهوی هاتوه له هاندان بو پۆژدوی پۆژی عمره فه، نهوه سهبارهت به کهسیکه که له حەجدا نهییت.

کۆکردنهوی نوژی نیوه پۆو عهسەر:

له فرموودهی سهحیحدا هاتوه: که پیغمبەر ﷺ نوژی نیوه پۆو عهسەری له عمره فه بهسەر یه کوهه کردوه، فرمانی داوه بانگ دراوه لهپاشان قامت کراوه نوژی نیوه پۆی کردوه، له پاشاندا قامت کراوهتوه نوژی عهسەری کردوه.

له نسهوه دوو عدلقه موه هاتوه که وتووینانه: له تەواریتی حج نهویه که نوژی نیوه پۆو عهسەر له گهڵ نیمامدا بکری له عمره فه.

(ابن المنذر) ووتویستی: زانایان لفسر نوره نیجماعیان هدیه که نیمام نمبئ نوژی نیتوهرو عسمر له عمرهفه بسسریهکوه بکات، وه همرهها نوره کسمش که لهگهئ نیمام نوژئ نهکات. جا نهگمر لهگهئ نیمام دا بسسریهکوه نهی کردبوو نمبئ بمتنهما بسسریهکوه بیان کات.

له نیبنوعومروه خوا لییان رازی بیت: که نوره له مهکهدا دائمنیشت وه کاتیک بچوایه بز مینا نوژی کورت نهکرده.

له عسمری کوری دینارهه هاتوه ووتویستی: جابیری کوری زید پینی ووتوو: له عمرهفه نوژئ کورت بکروه. سعیدی کوری منصور نهمی گیراوتوه.

به لیشاو هاتنه خواروه له عمرهفه (إفاضة)

له دوی رزئ ناوا بوون بهلیشار هاتنهخواروه له عمرهفهوبو نمبئ دهنگی سوننته، چونکه پیغمبر ﷺ بوشیویه هاتوته خواروه، بمشویهک رهشمی ووشتهکی نموده توند کردبو بز لای خویه، خریک بو سسری نهدا له کزپانهکی، وه پیغمبر لمرکاتهدا نیفهمو: (أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ، فَإِنَّ الْبِرَّ لَيْسَ بِالْأَيْضَاعِ) رواه البخاري ومسلم. واته: نهی خهلیکنه لفسرخوو بن دهنگ بن، چونک خیر له خیرا ریشتندا نه.

پیغمبر ﷺ له سسر خو نپزیشئ بز نهوری نازاری کس نهدا بهلام نهگمر چولاییهکی بز پئی بکوتایه بهبهله نپزیشئ. شهخهین گیراویانتموه.

تهلبی رمو یادی خوا پسمنده، چونکه پیغمبر همر تهلبییهی نهکرد هتا رمی جمسری عقبهی کرد.

له (أشعث)ی کوری سولهیموه له باوکیهوه هاتوه ووتویستی: لهگهئ نیبنو عومرهه نهحاتموه له عمرهفاتموه بز موزدهلیفه له (الله أكبر) و (لا إله إلا الله) کردن نهتهکوت هتا گیشتینه موزدهلیفه، نمبو دارود ریوایهتی کردوه.

کۆکردنهوری نوژی ئیوارو خوتنان له موزدهلیفه:

جا کاتیک حاجی هاته موزدهلیفه، نوژی شوان و خوتنان بسسریهکوه نهکات و نوژی خوتنان نهکات به دور رکات، وه به یهک بانگ و دوقامنت بسسریهکوه بن نهوری نوژی سوننت بکات له نیتویان.

له حدیسهکی موسلیم دا هاتوه که پیغمبر ﷺ هاته موزدهلیفه، نوژی ئیوارو خوتنانی کۆکردهبوو بسسریهکوه کردنی بهیهک بانگ و دوقامنت، وهله نیتویاندا نوژی سوننتی نهکرد. وه نوره کۆکردنهوریه سوننته به نیجماعی زانایان. بهلام جیاوازن لهوردا که نهگمر کسیتک همر نوژئه له کاتی خوی دا بکات.

زور له زانایان به دروستیان داناره، وه کاره‌کمی پیغهمبریان ﷺ لسمر ثموه داناره که کوزکردنموه له پیش تره.

(ثوری) و خاوهن راکان ووتویانه: نه‌گمر کمستیک پیش موزده‌لیفه نوژیی ثیوارهی کردبیی ثعبی نوژیی‌کهی بگپرتتموه.

به‌لام کردنی نوژیی نیتوهرۆ عسریان همره‌که له کاتی خزی‌دا به دروست داناره، له‌گمَل کپراهنتدا.
شمو مانموه له موزده‌لیفه و وه‌ستان تییدا :

له حدیسه‌کهی جابیردا خوا لیتی رازی بیت هاتوه که پیغهمبر ﷺ کاتی هات بز موزده‌لیفه نوژیی ثیوارهو خوتنانی بدجی هینا. له‌پاشاندا راکشا همتا بهره‌بیان، نینجا نوژیی بهیانی کرد. پاشان سواری (قصواء) بوو همتا هاته مشعمری حرام، همر راهستا همتا دونیا تمواو پون بزوه، له‌پاشاندا پیش رۆژ هه‌لاتن کموته ری، وه سابت نمبوه که پیغهمبر ﷺ شو شوهی رۆژ کردییتموه بمنوژ و یادی خواوه.

نممش سوننه‌تیکی سابته بز مانموه شو له موزده‌لیفه وه‌ستان تییدا.

نه‌حمد مانموه شو له موزده‌لیفه به واجب دانمَن لسمر حاجی، جگه له شوان و ئاره‌دهش کهران، که توان واجب نییه لسمریان شو له موزده‌لیفه بمتنموه.

به‌لام هممو پیشموا خاوهن مزه‌مه‌کانی تر، وه‌ستان له موزده‌لیفه به واجب دانمَنین بعبی مانموه شو.

مه‌به‌ست له وه‌ستان ثموه‌یه که لمر شوژنده‌دا ناماده بیت به‌همر شیوه‌یه‌ک بیت، به‌پیتوه بیت یان راه‌ستاو بیت، یا به دانیشتموه یا هاتووچۆ بکات یا خوتبی.

حده‌فی‌یه‌کان نه‌لین: ثموه واجب ناماده بوونه له موزده‌لیفه پیش به‌به‌یانی پۆژی قوریانی.

جا نه‌گمر کمستیک ناماده نمبوو خوژنتیکی لسمر نعبیت. مدگمر به‌هانه‌یه‌کی هعبیت، ئموکاته واجب نییه حازر بیت، وه هیچیشی لسمر نعبیت.

مالیکی‌یه‌کان نه‌لین: واجب چونه به شو بز موزده‌لیفه له پیش بهره‌بیاندا، نمونده‌ی باره‌کهی بجات له‌کاتیکدا له عمره‌فهوه به‌رو مینا نه‌چیت، به‌مصرجی به‌هانه‌یه‌کی نعبیت، جا نه‌گمر به‌هانه‌ی هعبوو دابزین له موزده‌لیفه واجب نییه لسمری.

شافیعی‌یه‌کان ووتویانه: واجب ثموه ناماده بی له موزده‌لیفه له نیوهی دووه‌می شمو قوریانیدا، دوا‌ی وه‌ستان له عمره‌فهوه. وه مانموه تییدا مصرج نییه. وه مصرجیش نییه بزانیی که ثموه موزده‌لیفه‌یه، به‌لکو نمونده‌ی بمسه به‌ناویدا بروا جا ئمو کمسه بزانیی ثموه موزده‌لیفه یان نا وه‌ک یه‌که.

سوننه‌ت وه‌هایه نوژیی بهیانی له سهره‌تای کاتموه بکات، پاشان له مشعمری حرام بوه‌ستنی همتا رۆژ نعبیتموه و دونیا تمواو روناک نعبیتموه پیش رۆژ هه‌لاتن. وه لمر شوژنده‌دا زور یادی خوا بکات و بیارپتتموه.

خوای گموره نه فرموی: ﴿فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوا كَمَا هَدَانَا اللَّهُ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّينَ﴾ ﴿١٩٨-١٩٩﴾. واته: نه گمر له عمره فاتمه به لیشاو هاتنه خوارهوه، یادی خوا بکمن لای مشعمری حرام، وه چون ری نمایی کردون بز پتی راست یادی بکمن، هرچمنده له پیش نموده له گومراکان بویتن، پاشان به لیشاو ورنه خوارهوه وهك چون خه لك به لیشاو دینه خوارهوه داوای لی خوش بوون بکمن له خوا چونکه خوا لی بوردهوه به بهزه یی به.

جا پیش رۆژ هه لاتن له موزده لیفهوه دینه خوارهوه بز مینا، کاتن گه یشته (عمر) په له بکات ماوهی بمرده هارژتک.

شوتنی وهستان له موزده لیفه:

موزده لیفه هممووی شوتنی وهستانه جگه له شیوی (عمر) که دژتیکه له نیوان موزده لیفهوه مینا. له جوبهیری کوری (مطعم) وه هاتوه که پیغمبهر ﷺ فرمویتن: ﴿كُلُّ مُرْدَلِفَةٍ مَوْقِفٌ، وَارْفَعُوا عَنْ مُحَسَّرٍ﴾ رواه أحمد ورجاله موثقون. واته: موزده لیفه هممووی شوتنی وهستانه، وه که گه یشته (عمر) پین هه لگرن. وه وهستان لای (قزح) چاکتره.

له حدیسی عدلی دا هاتوره که پیغمبهر ﷺ کاتن پۆژی کردهوه له (جمع) هاته (قزح) ^(١). له سوری وهستاو فرموی: ﴿هَذَا قَرْحٌ وَهُوَ الْمَرْقِفُ، وَجُمُعٌ كُلُّهَا مَوْقِفٌ﴾ رواه أبو داود، والترمذی، وقال: حسن صحیح. واته: نموه (قزح) وه شوتنی وهستانه، وه (جمع) هممووی شوتنی وهستانه.

کاره کانی پۆژی قوریانی:

کاره کانی پۆژی قوریانی بهرتک و پینکی جی بهجن نه کرین بهم شیویه: دهست نه کریت به په می کردن، پاشان سه برپینی قوریانیه کان، پاشان سه رتاشین، پاشان تواف. وه نم ریز کردنه سوننمه، جا نه گمر کارتک پیش کارتک بخت هیچی نایته سر، لای بهشی زوری زانایان.

نعمش بزچونی شافعی به به پیی حدیسه کهی عبدلولای کوری عمر که فرمویتن: پیغمبهر ﷺ له حجی مال ناواییدا راوهستا له مینا و خه لکه که پرسیاریان لی نه کرد، پیاو تک هاته لای و وتی: نهی نیرراوی خوا من نهم زانی سرم تاشی پیش نموهی قوریانی بکهم، پیغمبهر ﷺ فرموی: سوری بپه هیچی تیدا نیه و قهیدی ناکا.

(١) شوتنیکه له موزده لیفه شوتنی وهستانی قورهش بوو له سهرده می نغامی دا، چونکه نیوان له عمره فات نموه وهستان.

له پاشاندا يه کيڼکي تر هات ووتی: ئمی نیراری خوا من نم زانی قوریایه کم کرد پیش نهوی رهمی بکم. فرموی: رهمی بکه زانی نویه. وه هیچ پرسپارتک له پیغمبر ﷺ نه کرا دهراری دواختن و پیش خستنی کاره کانی که نهی فرمویت: بیکه بین حمرجه و قعیډی ناکا.

ئبو حنیفه بۆ نهوه چوه که هرکس ناگاداری ئمو ترتیبه نهکات و کارتک پیش کاری بخات خوتنی نهکوتته سر. وه نهوی که پیغمبر ﷺ ئمی فرموی: (ولا حرج) بهوی لیک داوتوه مهبست نهویه گوناھی نییه، بهلام خوتنیکی لسه.

خۆکردنهوه و ئیحرام شکاندهوی یه کم و دووم

به (رمی الجمرات) بهرد ههډانی رۆزی قوریانی و سهرتاشین یا کورت کردنهوی، ههمو ئهوانهی لسه موحرم حرام بووه رهوا ئهین بۆی لهکاتی ئیحرامهکدا.

جا بۆی ههیه بۆن له خۆی بدات و جل لهبر بکات و ئمو جۆره شتانه، جگه له چونهلای ژن، نهوه خۆ کردنهوی یه کمه.

جا کاتیگ توافی (إفاضة) ی کرد - که روکنه - ههمو شتیکی بۆ رهوا ئهیت هتا ژنیش. ئهمهش ئیحرام شکاندی دووم و کۆتاییه.

(رمی الجمار) بهردگرتن له کۆمهله بهردهکان

بنهمای دامفرزاندنی:

بهیهتی نهگیرتتهوه له سالمی کوی جعهدهوه له ئیبنوععباسوه خوا لییان رازی بیته که پیغمبر ﷺ فرمویتی: کاتی ئیبراهیم هات بۆ بهجی هینانی کاره کانی حج، شهیتان رپی پین گرت لای جهمری عهقبه ئهوش حوت بهردی تن گرت هتا چو بنناخی زهویدا، پاشان لهلای جهمری دوههوه هات بۆی، حوت بهردی تریشی تن گرتوه هتا چو بنناخی زهویدا، پاشان لهلای جهمری سیههم هاتوه رپی پین گرتوه، ئهم جارهش حوت بهردی تریشی تن گرتوه هتا چووه بهزویدا.

ئینو عبباس نهیفرمو: شهیتان رهجم نهکنو شوین ئاینی باوکتان که ئیبراهیمه نهکون. ئهمه (منذري) ووتویتی.

ههروهها ئیبنوخوزهیه له صحیحه کهیدا گپرایهتی بهوه حاکمیش وه ووتویتی صحیحه لسه مخرجی شهیغهین.

هیگمتهی رهمی کردن:

ئبو حامیدی غزالی رهحمتهی خوی لسه بیته له کتیبی (الإحیاء) دا ووتویتی: بهلام بهرد هاریشتن، با بهرد ههډهر مهبستی مل نان بیته بۆ فرمانه کانی خوا، وه دهرخستنی بهندايمتی بۆ خوا، وه راپهرین بیته تنها لهبر گوئی راپهلتی کردن، بپ نهوی بهشی دهرن و ناوهزی تیدا بیته لهوهدا.

پاشان با مہبستی نموبہی کہ وہک ئیبراہیمی کردوہ (علیہ السلام) کاتئ شہیتان ریتی پئی گرتوہ -
نفرینی خوی لی بی - لموشوتندا بز نموی شوہمو گومان بخاتہ حدجہ کہیوہ، یان توشی تاوانیکی بکا،
نیتر خوی گمورہ فرمانی پیندا کہ حوت بردی تن بگری بز نموی پروات و هیواپراو بیت^(۱).

جا نہگر ہات بہ دلتا ورتت خو ئیبراہیم شہیتان ریتی پئی گرتووہ بینیبومی بزیہ بردی تن گرت،
خو من شہیتان ریتی پئی نہگرتووم بز چی نم بردانہ بہاوژم؛ بزانه نمو ختورویہ لہ شہیتانویہ، وہ ہمر
نموہ ہیناویہتی بہدلتا بز نموی جدختت نہمینی لسمر ہمد ہلدانہ کہ، وہ بہ خدیالتدا بیت کہ نمہ
ہیچ سوودی نیہ، وہ وہک یاری مندالانہ وہاہیہ، بز خوی پتوہ خمریک نہکی؟.

توش نموہ لہ دلت دہریکہ بہ کوشش کردن و خیرا کردن لہ ہمد ہلدان، جا ہوشیوہ لوتی شہیتان
نمشکینی، وہ ہشزانہ تو لہ روالتدا ہمد نہگریتہ عدقبہ، بہلام لہ راستیدا ہمد نہگریتہ سمر چوی
شہیتان و پشتی پئی نمشکینی.

چونکہ شہیتان لوتی ناشکی ہمتا تو بہتواری مل نمنیت بز فرمودہی خواو بہگموری نمانی، تنہا
نمبر نموہ کہ فرمانی پئی داری بہبی نموی نارہزوی دہرونی خوتی تیندا بیت.
ہوکی ہمد ہاویشتن:

جومہوری زانایان بز نموہ چون کہ: ہمد گرتنہ جمہرہکان واجبہ بہلام پایہیہکی حدج نیہ، وہ واز لن
ہیتان نہکردنی بہخوین قمرہبو دہکرتتوہ. بہ پئی نموی نہحمدو موسلیم و نسانی گپراویانمتوہ لہ
جایوہ خوا لیتی رازی بیت فرمویہتی: پیغمبرم ﷺ بینیوہ رژی قوریانی لسمر و لاغہ کہیوہ
بردی نہگریتہ جمہرہ کہ وہ نیفہرمو: (لِتَأْخُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ، فَإِنِّي لَا أَدْرِي لَعَلِّي لَا أُحْجُّ بَعْدَ حَجَّتِي
هَذِهِ). واتہ: بز نموی بہجی ہیتانی کارہکانی حدجہکمان لہ منموہ فیر بن، چونکہ من نازام دوای نم
حدجہ حدجیکی تر نہکمنموہ یان نا.

لہ (عبدالرحمن)ی تہمیہوہ ہاتوہ کہ پیغمبر ﷺ لہ حدجی مال ناراییدا فرمانی پئی نداین کہ
بہ ووردہ بردی وہک بردی دارلاستیک رومی بکین (وہک دہنکہ پاقلہ). (طبرانی) لہ (الکبیر)دا بہ
سندیک کہ پیارہکانی پیاری فرمودہی صدیحن گپراویہتیہوہ.

(۱) نمو سن شوتنہی بردی تن نہگیری ہموریان لہ مینان کہ نمانن:

۱- (جمرة العقبة): لای چپی ٹوکسہیہ کہ نہچیتہ ناو میناوہ.

۲- (جمرة الوسطی): لہدوای نموہیہ، لغنیوان نم و یہکمددا ۱۱۶،۷۷ مترہ،

۳- (جمرة الصغری): کہ لم لای مزگوتی حدیفارویہ لہ نیوان نم و ناوہراست ۱۵۶،۴ مترہ).

نه‌دازي بمرده‌كان چنده بئ و ج جورئك بيٽ؟

له حديسه‌كمي پيشوودا هاتوه: نمو بمرده‌ي رهمي پئ نه‌كړئ وه‌كو بمردي دارلاسيك وها بيٽ. له‌بهر نمو زانايان نمو جوړه به پسه‌ند نمازان، وه نه‌گمر كمستك له‌وه تن پمري و بمردي گموري گرته جهمره‌كان، جومهوري زانايان نه‌لتن: دروستو بري نه‌كموي، به‌لام كه‌راهتي هه‌يه.

نه‌محمد ووتوبتي: بري ناكوبت هتا بمردي وورد نه‌هيني، له‌سمر كرده‌وه‌كمي پيغهمبر ﷺ كه كرده‌وي، وه له‌بهر نمو قده‌غهي كرده‌وه له‌وه گموره‌تر بيٽ.

له سوله‌يماني كوري عمري كوري نه‌حوصي نمزدي‌يموه هاتوه له دايك‌يموه كه ووتوبتي: گوتم له پيغهمبر ﷺ بووه - كه له‌ناو شيوه‌كه‌دا بوو - نه‌يفرموو: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ! لَا يَقْتُلْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا، إِذَا رَمَيْتُمُ الْجَمْرَةَ فَأَرْمُوا بِمِثْلِ حَصَى الْخَذْفِ) رواه أبو داود. واته: نمي خه‌لكينه! يه‌كتر مه‌كوژن نه‌گمر بمردتان هه‌لدا بمرديك بهاروژن وه‌كو بمردي دارلاسيك وهايٽ واته به‌قده‌ر دنكه پاقله‌يهك بئ.

له نيبنو‌عبباسوه خوا لويان رازي بيٽ فرموبتي: پيغهمبر ﷺ فرموي پيم: (هَاتِ، الْقِطْ لِي). بينه، بزم بدوزه‌روه.

نه‌لتن: منيش چند وورده بمرديكم بز دژي‌يموه، كاتئ بمرده‌كام خسته ده‌ستي فرموي: (بِأَمْثَالِ هَؤُلَاءِ وَإِيَّائِكُمْ وَالْغُلُو فِي الدِّينِ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمُ الْغُلُو فِي الدِّينِ) رواه أحمد، والنسائي، وسنده حسن. واته: با له‌سمر نمو شيوه بن، ناگاتان له‌خوتان بيٽ له زياده‌روي كردن له ديندا، چونكه نموانم له‌پيش نيوده‌ا بوون، زياده‌روي له تايندا له‌ناوي بردون.

جومهور نم فرمورده‌يان له‌سمر له‌پيشترى و سونمت داناوه.

زانايان ههمو رټكن له‌سمر نمو كه رهمي به جگه له بمرد دروست نريه، وه به تاسن يا مسو رټني نم دوانه دروست نيه.

هه‌نه‌فيه‌كان له‌وه‌دا پيچموانم، وه رهمي كردن يه هرچي‌يهك كه له جوړي زهوي بيٽ به‌دروستي دانه‌نين، وهك بمردو قور گه‌ج و گلز بمرده‌وورده، چونكه نمو حديسانمى كه هاتون له‌باري رهمي‌يموه به موطله‌قي هاتون.

وه كرده‌وي پيغهمبر ﷺ و ياره‌كاني له سمر پسه‌نديمتي دانه‌نئ نهك له‌سمر تايبت كردن به بمرده‌وه.

وه راي يه‌كم ترجيح ندرئ چونكه پيغهمبر ﷺ به وورده بمرد رهمي كرده‌وه، وه فرماني داوه نموانيش به رټني بمردي دارلاسيك رهمي بكنم، جا نممه بيٽجگه له بمرد هيچ ناگرتتوه، وه ههمو جوړه‌كاني وورده بمرد نه‌گرتتوه.

له کویئ ئمو بگردانه هملئ ته گهئ:

ئیبنو عومەر خوا لئ یان رازی بیت وورده بوردی له موزده لیفموه ههله نگرته. وه سه عیدی کوری جو بهیر ههروه های نه کردو ئهی ووت: ئهوانهی پیش ئیمه لهویوه بگرده وورده یان ههله نگرتموه، وه شافیعیش وه های به پهسند دانهنا. وه نه حمده ووتیهتی: به ئاره زوی خۆت له کویئ وورده بگرد ههله نگرته. ئهوش قسه کهی (عطاء) و (ابن المنذر). به پیتی حمده سه کهی ئیبنو عبباس که باس کرا که نه فهرموی: (القط لی) واته: بۆم ههله نگره وه. ئیتر شوئنی دۆزینم وه کهی دیاری نه کرد وه.

دروسته ئمو بگردانه ههله نگرتموه که فریئ دراو نو ره می یان پی کراوه، له گهله ئهوی که پراهمتی ههیه، له لای شافیعی و حهله فی به کان و نه حمده. وه ئیبنو حهزم ووتیهتی: نه گهر ئمو بگردانه بهاره ئیترتموه که له پیتشوه هاره ئیزارون دروستمو که پراهمتی شی نییه، وه ههروه ها بهسواره ییش به هاره ئیتر هه دروسته. ئه ما هۆی دروستی ره می کردن به بگردیک که هاره ئیتراره دروستی به کهی له بهر ئهویه که نه قوربان، نه سونته، قهده غه یان نه کرد وه. له پاشاندا ووتیهتی:

نه گهر ووتیان: له ئیبنو عبباس گه ئیتراره تموه که ئمو بگردانه هه رچی به کار دین ههله نگرته و هه رچی به کار نایم وازیان لئ بیتن، نه گهر وه ها نه بویه ئیستا نه ونده ی گردیک نه بوون و رینگا که یان گرتبوو. نه ئین: به لئ چی نه بوو؟ نه گهر بهو بگردانه، خوا ره می له عمر وهر ناگری به لئام له زهیدی وهر نه گری. چونکه جاری را ههیه که سیک خیریک ئه کات خوا لئیی وهر ناگری که چی که سیک تر هه نهوشته به دهست نه یئنی و ئه ی کاته خیر، خوا لئیی وهر نه گری.

ئه ما ره می کردن بهسوار ییموه، به پیتی حمده سه کهی قودامی کوری عبده وللا به که فهرمویهتی: پتغمه بهرم عَلَيْهِ السَّلَام بینهوه ره می جهمه ری عهقه بهی نه کرد له پۆژی قوربانیدا بهسوار ووشتره که یهوه بوو که سوو سپی بوو، نه لئ دان هه بوو نه ده رکن، نه ئهوی که به به کتر بلین دور که وه ره وه، دور که وه ره وه، وه هه رکس به ئاره زوی خۆی بوو.

ژماره ی بگردانه کان:

ژماره ی ئمو بگردانه ی ره می یان پی نه کری حهفتا، یا چل و نۆ بگرد و چکه یه.

حهوتیان پۆژی قوربانئ هه هاره ئیتر لای جهمه ری عهقه به، وه بیست و به کیان پۆژی یانزه هه به سه سئ جهمه ره که دا دابهش نه کری هه جهمه ره به ک حهوت دانه. بیست و به کی تر بهوشیویه له پۆژی دانه هه مه دا. بیست و به کی تر له پۆژی سیانزه هه مه دا بهوشیویه. بهوشیویه ژماره ی بگردانه کان نه گه نه حهفتا بگرد.

جا نه گهر که سیک هه ره له سئ پۆژی به که مه دا ره می بکات و واز له پۆژی سیانزه هه به یئنی دروسته.

لهم شیوهیما حاجی چلو نو ببرد نههاوژئی.

مزهیبی نهحمد: نهگمر حاجی پینچ ببرد بهاوژئی بری نهکوی.

(عطاء) ووتوویمتی: نهگمر کسینک پینچ ببرد بهاوژئی بری نهکوی.

موجاهید ووتوویمتی: نهگمر شمش ببرد بهاوژئی، هیچی نایمته سر.

له سهعیدی کوری مالییکوه هاتوه فرموویمتی: گمراینهوه له حج له گمرا پینغممبردا ﷺ، وه هندیکمان نی روت شمش ببرد هلداره وه هندیکمان نی روت: حموت ببرد، کهسمان عدییمان له یهکتی ندهگرت.

ئوو پۆژانی پهمی تیدا نهکوی:

پۆژهکانی پهمی کردن یا سن پۆژه، یا چوار، پۆژی جهزنی قوریان و دوو رۆژی تریش، یا سن پۆژه له پۆژانی (تشریق).

خوای گموره نهفرموی: ﴿وَأَذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى﴾ (البقرة/۲۰۳). واته: یادی خوا بکمن له چمند پۆژنکدا - یانزو دوانزو سیانزی (ذي الحجة) له مینا - ، جا هرکس پهله بکات له دوو پۆژا بیکات - له یانزو دوانزهدا - گوناھی ناگات. هرکسیش دوی بخات - و سیانزههمیش بمیتیتوه له مینا - هر گوناھی ناگات، نهمش - مانوهی پۆژی سیانزههم - بۆ ئوو کسانهیه که له خوا نترسن.

پهمی کردن له پۆژی قوریانیدا:

کاتی هلدپۆژاو بۆ ببرد هاریشتن له پۆژی قوریانی کردندا چیشتهنگاوه له دوی پۆژهلاتن، چونکه پینغممبر ﷺ چیشتهنگای ئوو پۆژه ببرد کانی هاریشت.

له ئیبنو عبباسوه خوا لسیان پازی بیت هاتوه فرموویمتی: پینغممبر ﷺ هر لهوتشوه کس وکاری لازمی وهك ژن و منال و پیری خسته پيشوه بۆ ئوهی پهمی بکمن. وه فرموی: پهمی جهمپری عهقهبه مهکمن ههتا پۆژه هلدن. (ترمذی) گپراویتهیهوه به صحیحی داناره، جا نهگمر دواشی خست تا کۆتایی ئوو پۆژه، ئوه دروسته.

(ابن عبدالبر) ووتوویمتی: زانایان لهسر ئوه ئیجماعیان هیه که هرکس پۆژی قوریانی پیش خۆرئاوایون پهمی بکات ئوه له کاتی خۆیدا پهمی کردوه، هرچنده دوا خستنی پسند نیه.

ئیبنوعبباس خویان لسی پازی بیت فرموویمتی: پینغممبر ﷺ پۆژی قوریانی کردن له مینا پرسپاری لسی نهکرا، سیانک ووتی: من نیواره پهمی جهمپرم کردوه فرموی: (لاخرج) قهیناکه، بوخاری گپراویتهیهوه.

نایا دروسته ره می کردن دوا بخوئی بز شو؟:

نه گمر بهانه‌یک هاته پیش و رتی ره می کردنی گرت له رۆژدا، دروسته ره می کرده که دوا بخوئی بز شو. بهیتی نه‌وی مالیک له‌نافیعوه نه‌گیرتموه که کچینکی صفی‌یهی خیزانی ئیبنوعومر له موزده‌لیفه مندالی بو، له‌گه‌ل صفی‌یهی دایکیدا دوا کموتن، که گه‌یشتنه مینا رۆژ ناوا بو‌بوو له رۆژی قوریانی کردندا، کاتی هاتن و گه‌یشتن ئیبنوعومر فرمانی پی دان ره می جهمرات بکنن، وه پای وابوو هیچیان نایته سر.

به‌لام نه‌گمر هیچ بهانه‌یک نه‌بوو، داخستنی ره می کرده که کهره‌تی هه‌یه، وه له شهودا ره می‌یه که نه‌کاتو خوئینشی نایته‌سمر، به‌پای حه‌نه‌فی‌یه‌کانو شافعی‌یه‌کانو ریوایه‌تیکی مالیک، بهیتی نه‌وحدیسی ئیبنوععباس که له‌پیشوه باسکرا.

لای نه‌حمد نه‌گمر کسینک به‌رد هاریشته‌کی دوا خست هتا رۆژی قوریانی کردن تروا بوو، نه‌و ناین بشو به‌رده‌کانی به‌اروئیی، وه ئه‌بی بز به‌یانی دوا ئیبه‌رۆ به‌رده‌کانی به‌اروئیی.

پئی دانی لاوازو به‌هانه‌داره‌کان که ره می‌یه که دوای نیوه‌شوی قوریانی به‌جی به‌یتن:

دروست نویه کس ره می کردن پیش نیوهی کۆتایی شو به‌جی بهیتی به ئیجماعی زانایان، به‌لام پئی دراره به نافرەتان و مندالان و لاوازو به‌هانه‌دارو شوانی وشتر که جهمری عه‌قبه له‌نیوه شوی قوریانیدا ره می بکنن. له عایشه‌وه خوا لیتی رازی بیت هاتوه پیغمبر ﷺ ئوموسه‌لمه‌می له شوی قوریانیدا نارد بز ره می، نه‌ویش چوو پیش به‌ره‌به‌یان به‌رده‌کانی هه‌لدا، پاشان گه‌رایه‌وه (إفاضة) ی کرد. نه‌بو داود و به‌یه‌قی گه‌راویانه‌تموه وه به‌یه‌قی ووتویمتی ئیسناده‌کی راستو بینگه‌رده.

له ئیبنوععباسه‌وه خوا لی‌زان رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ پئی داره به شوانی وشتر ره می جهمرات بکات له‌شوا. به‌مزار گه‌راویته‌یه‌وه. به‌لام له ئیسناده‌که‌یدا موسلیمی کوری خالیدی زه‌جی هه‌یه که لاوازه.

له عوروه‌هه هاتوه ووتویمتی: پیغمبر ﷺ چوو بز لای ئوموسه‌لمه‌مه له رۆژی قوریانیدا، وه فرمانی پئی‌دا په‌له بکات له گه‌راپه‌وه له (جمع) وه؛ هتا بگاته مه‌ککو نوئیی به‌یانی تیدا بکات، نه‌وپۆزه نۆری نه‌بوو پیغمبر ﷺ پئی خوش بوو که له‌گه‌لیا بیت. شافعی و به‌یه‌قی گه‌راویانه‌تموه.

له (عطاء) وه هاتوه ووتویمتی: کسینک پئی راگه‌یاندم له نه‌سمانه‌وه که ره می جهمری کرده، ووتم: ئیمه بشو ره‌میمان نه‌کرد. نه‌ویش ووتی: ئیمش له سه‌رده‌می پیغمبردا ﷺ وه‌ه‌مان نه‌کرد، نه‌بو داود گه‌راویته‌یه‌وه.

(طبری) و تویمتی: شافعی حدیسه کی نوموسه لمه و نه سمانی کردۆته به لگه لسمر بۆچونه کی، که نه لئی: (إفاضة) له عمره فوه له دواى نیوه شو دروسته.

ئیبنو حزم باسی نهوی کردوه که ری دان به ره می کردن له شو دا تایبته به نافرته وه نهک پیاوان، جا پیاوان لاوازو به هیزیان بۆ ری پینهدان وهک یه کن.

نهوی حدیسه که نه یگه یه نیت نهویه که سیک به هانه دار بوو دروسته پیش بکویت و شو ره می بکات. (ابن المنذر) و تویمتی: سوننهت وه هابه که له دواى هه له اتنی رۆژ نیت ره می جهمره نه کری، وهک پیغمبر ﷺ کردی. وه دروست نیه پیش به به بیان ره می بکرت. چونکه که سیک نهوه بکات پیچوانه می سوننهت. وه همرکس نهو کاته ره می کرد گپرانهوی لسمر نییه، چونکه که سیک نازام که ووتبیتی: بری ناکویت.

ره می کردنی جهمره له لای سهره وه :

له نه سو ده وه هاتوه فرمویته: عومرم بینیه خوا لینی رازی بیت له سهرهوی جهمره که وه بهره بارانی نه کرد.

له (عطاء) پرسا ده رباری بهره باران کردنی جهمره که له سهرهوی و تویمتی: قهینا که. همدو کیان سعیدی کوری منصور گپرانوی بهوه.

ره می کردن لهو سئ رۆژدها:

کاتی هه لیز تراو بۆ ره می کردن لهو سئ رۆژدها له دواى نیوه رۆزه دهست پین ته کات همتا رۆژ ناوا بوون. له ئیبنو عباسهوه خوا لییان رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ له کاتی (زوال) لادانی خۆر له ناره راستی ناسمان بهره کانی هاریشت، یا له دواى زوالدا بوو. نه حمدو ئیبنوماجو (ترمذی) که پلهی (حسن) ی بۆ داناوه گپراویانه تهوه.

به یه قی له نافیعه وه نه گپرتنهوه: که عبداللای کوری عومرم خوا لییان رازی بیت نهی فرموو: لهو سئ رۆژدها بهره کان نا هاریژین همتا دووا نیوه رۆ. جا نه گمر ره می به که دووا خستایه همتا شو لای ناخۆش بوو، وه له شو دا ره می کردوه تا رۆژ هه لاتی به یانی به که می.

نه مهش هه موو پینشا مهزه میبه کان لسمری رتک کهوتون نهی حنیفه نیت، نهو ریتی داوه رۆژی سئ به می پیش نیوه رۆ ره می بکری.

به پیتی فرمووده که لاواز که له ئیبنو عباسهوه گپردا وه تهوه فرمویته: نه گمر رۆژ بهرز بووه وه له دوا رۆژی گپرانهوه، نهوه ره می کردن و گپرانهوه له مینا دروسته.

روستان و پارانهوه دواي رهمي كردن له (اَيام التَّشْرِيقِ) دا :

روستان بهرهو قيبلمو پارانهوه له خواو سوپاس گوزاري خواو داواي لئى بوردن بؤ خوزى و برا موسلمانه كاني لهدواي رهمي به كه پسهنده.

به پيتى نهودى بوخارى و نه حمدو نه گيترنهوه له سالمى كورپى عبدالللاي كورپى عومرهوه له باوكى بهوه كه پيغمبر ﷺ كاتى رهمي نه كرد له جهمپه رى به كم كه له صلا مزگوته كهوه بوو. حموت بهردى تنى نه گرت و له گملى هم بهردى كا (الله اكبر)ى نه كرد. له پاشاندا به لاي چهيدا نه رزيشت بؤ نار شيوه كه له وى نه وهستا بهرهو قيبله دهسته كاني بهرز نه كرده وه نه پارايهوه له خوا. وه پاروهستانه كمي درژ نه كرده وه. پاشان جهمپه رى دوهه رهمي رهمي نه كرد به حموت بهردى ترو له گملى هم بهردى كيدا (الله اكبر)ى نه كرد. پاشان به لاي چهيدا نه رزيشتهوه بؤ نار دژله كه له وى را نه وهستا، وه بهرهو قيبله دهسته كاني بهرز نه كرده وه نه پارايهوه.

دواي نهوه نه رزيشت همتا نه گيشته نه جهمپه رى كه لاي عهقه بهويه نه ويشى به حموت بهردى رهمي نه كردو (الله اكبر)ى نه كرد له گملى هم بهردى كيدا نيتر نه رزيشت و نه نه وهستا. له هديه كيدا نهوه هاتوه كه پيغمبر ﷺ له دواي رهمي جهمپه رى عهقه به نه نه وهستايهوه، به لكو لهدواي رهمي دور جهمپه رى تر نه وهستا.

زانايان بؤ نهمه بنه مايه كيان داناهو ووتويانه: هم بهردى هاريشتنيك لهدواي بهرهو بهردى هاريشتنى تر نه وى لهورژده را ناوهستى له لايهوه، وه هم بهرده هلدانيك بهردى هلدانى ترى بهدواوه بوو له وورژده را ناوهستى. نيبنوماجه نه گيترتتهوه له نيبنوعه عباسوه كه پيغمبر ﷺ كاتيك جهمپه رى عهقه بهى بهرده باران نه كرد، نه رزيشت و نه نه وهستا.

رهمي به ترتيب :

نهودى سابه له پيغمبرهوه ﷺ نهويه كه دهستى به رهمي كردن كروه له جهمپه رى به كه موه كه له لاي مينارهيه، له پاشاندا جهمپه رى ناوه راستى بهرده باران كروه، كه له لاي به كه موهيه، له پاش نهوه جهمپه رى عهقه بهى رهمي كروه.

سابتيشه لئى بهوه كه فرمويته: (خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكُكُمْ) واته: كارو بارى بهجى هيتانى حجتان له معنوه فير بين.

جا هرسي پيشواكان نه مديان كروه ته به لگى نهودى كه موهجه ترتيب له نيوان جهمپه رى كاندا، وه نه وى بهوشيوهيه رهمي بكرين بهرئكو پيكي، وهك چؤن پيغمبر ﷺ كروه يته. نهودى حنه فير به كان هلدان بؤار دوه نهويه كه نهو ترتيبه سونهته.

پسندیدی متی (الله اکبر) ووتن و پارانهوه له گهژ ههر بوردیکداو خستنی بمرده کان له نیتوان پدغه کانددا له عبدوللای کوری مسعود و نینوعومرهوه خوا لسیزان رازی بیت هاتوه که توان لای رهمی کردنی جهمرپی عهقبه نیمان ووت: (اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ حَجًّا مَبْرُورًا وَذَنْبًا مَغْفُورًا) خواجه بزمان بکهی به حجیکی وهرگیراو له گوناهه کانیشمان ببوریت.

له نیپراهیموه هاتوه ووتیه متی: حزبان نه کرد که پیاو جهمرپی عهقبه رهمی کرد بلی: خواجه بزمان بکهی به حجیکی مبرورو له گوناهیشمان ببوریت. پی زیان ووت: تو له گهژ هموو بوردیکا وا نه لیتیت؟ ووتی: به لئی.

له (عطاء) هوه هاتوه ووتیه متی: نه گهر بمرده کت هه لدا (الله اکبر) بکه بدوای ههر هه لدا نیکدا (الله اکبر) تک. سه عیدی کوری مهنصور گتپارویه تی بوه.

له حدیسی جاییدا خوا لینی رازی بیت هاتوه که لای موسلیمه: پیغمبر ﷺ له گهژ ههر بوردیکدا (الله اکبر) ی نه کرد.

خاوهنی (فتح) ووتیه متی: زانایان هموو له سهر نهوه نیجماعیان هه یه: که ههر کس (الله اکبر) ی نه کرد هیچی نایه ته سهر.

له سلمانی کوری نه حوه صوه هاتوه له دایکی بوه که ووتیه متی: پیغمبر ﷺ بینیه لای جهمرپی عهقبه بوه به سواری بمرده کام بینیه له نیتوان پدغه کانددا نهی هاریشته، خه لکه کش له گه لیا بوردیان نه هاریشته، نه بودارد گتپارویه تی بوه.

رهمی کردن له باتی کسینگی تر:

نه گهر کسینک به هانه یه کی هه بوو ری گر بوو له وهی که بز خوی رهمی جهمرکان بکات، وه که نه خوشی و شتی وا، بز هه یه که سینگی تر له جیاتی نهو رهمی بکات.

جاییر خوی لسی رازی بیت فرمویه متی: له گهژ پیغمبر ﷺ هه جان کرد ژنو مندالمان له گه لدا بوو، له جیاتی منداله کان ته لسی بهمان نه کردو ره میمان نه کرد. نیبنوماجه گتپارویه تی بوه.

شهر مانوه له مینا:

مانوهی شهر له مینا واجبه له ههر سنی شهوه کهدا، یان له شهری یانزو دوانزه، لای سنی پیتشهرای مزره به کان.

حمنه فریه کان رایان وهه یه که مانوهی شهر سوننه ته.

نیبنوععباس خوا لسی رازی بیت فرمویه متی: نه گهر شهیتانت ره جم کرد بپتیره وه لو شوتنه ی ناره زوت کرد. نیبنونه بی شه به گتپارویه تی بوه.

له موجهیدوه هاتوه که قدیناکه سره‌تای شو له مه‌ککه بمینیتتوهو ناخیری شو له مینا. یان سره‌تای شو له‌مینا ناخیری شو له مه‌ککه.

نیشنو حزم و توریوتی: هرکس شوه‌کانی مینا له مینا نه‌مایوه نوره خرابی کردوه، به‌لام هیچی نایفته سر.

زانایان لیسر نوره رتکن که خاوهن مدعزه‌رت و ناوده‌رو شوانی ووشتر، نوره‌یان لیسر نییه و به تهرک کردنی هیچیان نایفته سر.

عبباس داوای له پیغمبر ﷺ کرد که رتی بدات شوانی مینا له مه‌ککه بمینیتتوه لیسر ناودانه‌کی به خه‌لک، نوریش رتی پی‌دا. بوخاری و جگه لهو گتیراویانته‌توه.

له عاصمی کوری عمدی‌یوه هاتوه که پیغمبر ﷺ رتی دا به شوانه‌کان که شو له مینا نهمینتتوه. خاوهن سونه‌نه‌کان گتیراویانته‌توهو (ترمذی) به سه‌حیحی دانوه.

کی حاجی نه‌گهریتتوه له مینا:

حاجی له مینا نه‌گهریتتوه بۆ مه‌ککه پیتش پۆژ ناوا بوونی پۆژی دوانزه‌هم دواي ره‌می کردن لای هر‌سی پیشواکه.

لای حنه‌فی‌یه‌کان پیتش ده‌رکوتنی بهره‌بیان نه‌گهریتتوه بۆ مه‌ککه له پۆژی سیانزه‌هم له (ذی‌الحجه). به‌لام گهرانه‌وه دواي پۆژ ناوا بوون به کراهت دانراوه، چونکه پینچوانه‌ی سونه‌ته، به‌لام هیچی لیسر نییه.

(هدی) قوریانی

قوریانی نوره حیوانانه‌یه که سر نهرین بۆ حرمم به‌مبستی نریک بونه‌وه له خواوه. خواي گه‌وره نهمرموی: ﴿وَالْبَدَنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا حَبِيرٌ فَادْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْهَا صَوَافٍ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومَهَا وَلَا دِمَآؤَهَا وَلَكِنَّ يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ﴾ (الحج/٣٦-٣٧).

واته: نیمه - سر برینی - مانگار ووشترمان کردوه به دروشمه‌کانی خوا بۆ نیوهو خیری تیدا‌یه بۆتان، جا نیوهش له‌کاتی سر‌برینیاندا ناوی خویان لیسر بهیتن و ریزیان بکن بۆ سر برین، جا کاتی به توراوی گیانیان ده‌رچوو خۆتان لیتی بخۆن و بمشی نو گداو مسکینانش بدن که نه‌فسی‌یان به‌رزو داوا ناکن، هرره‌ها نوره کسانمش که داوا نه‌کن، نیمه بهو شتویه نه‌وانه‌مان بۆ رام کردون له‌گه‌ل نوره گه‌وریه‌یو به‌ئیزی‌یه‌یاندا به نومی‌دی نوه‌ی که سوپاس گوزاری خوا بکن. بشزانن خوا هیچی لهو گۆشته دست نا‌کوی، به‌لکو له خوا ترسانه‌کمان بۆ خوا نه‌بیت.

عومر خوی لئی رازی بیئت فرمویمتی: قوریانی بکن، چونکه خوا قوریانی پین خوشه. پیغمبر ﷺ سد ووشتری کرده قوریانی، وه ئو قوریانیانهشی به نارهزوی خوی (تطوع) بووه نهک واجب بوویئت لیسری.

چاکترین شت که بکری به قوریانی:

زانایان نیجماعیان هدیبه لیسر ئوهی که قوریانی له ووشتره رهشه وولاغ و مبر نهیئت نابین، وه له سوره ئوه رنک کموتون که چاکترینیان ووشتره، له پاش ئو رهشه وولاغ لهپاش ئو مبره، بوو تهرتیبه. چونکه ووشتر بسودتره بز هئاران لمبر گورهیی، وه رهشوولاغیش همروا بسودتره له مبر. وه زانایان جیوازیان لهودا هدیبه که چاکترین قوریانی بز یک کس چییه؟ نایا حموت یهکی ووشتر یا حموت یهکی رهشه وولاغ یا خوی به تمنها مبرنک بکات به قوریانی؟ بهلام زاهیر ئوهیبه که کامیان به سوودتره بز هئاران ئوه باشتره.

کمتترین شت که بری نه کموت له قوریانی دا:

همرکسینک بز هدیبه قوریانی بکات بز حموم به نارهزوی خوی له ووشتره رهشه وولاغ و مبر. پیغمبر ﷺ سد ووشتری کردوته قوریانی وه قوریانی یهکشی قوریانی (تطوع) بوو. وه کمتترین شت که بری یک کس نه کموت مبرنکه، یا حموت یهکی ووشترنک یا حموت یهکی مانگایهک، چونکه رهشه وولاغ یا ووشتر بری حموت کس نه کموت. (جابر) خوی لئی رازی بیئت فرمویمتی: له گمّل پیغمبردا ﷺ حه جان کرد، ووشتریکمان بز حموت کس سر بری، وه رهشه وولاغیش بز حموت کس. نه حموم و موسلیم گتروایانهتوه. وه مبرج نیه هاروبهشکانی همموریان بیانوی بز خوا قوریانی بکن، به لکو نه گمر همندیکیان بز خویان بوو همندیکیان بز گوشت هم دروسته.

به پیچوانمی حنه فی به کانه که کردریانهته مبرج لیسر همرو هاروبهشکان که لمبر خوی گوره ئو شته سر برین.

کمی ووشتر واجب نهیئت؟

ووشتر واجب نایئت له سر کس مه گمر کسینک بهلمشی گرانوه توافی زیارت بکات، یا بتونوتز بیئت، یا زهستان، یا جیماعی کردب دوی راههستانی عمره فعو پیش سمرتاشین، یا نغزی کردب که ووشترنک سر بری، وه هم کس لهوانه ووشتری دهست نه کموت نبعن حموت مبر بکری.

له ئیبوععباسوه خویان لئی رازی بیئت هاتوه که پیغمبر ﷺ پیاونک هاته لای ووتی: ووشترنکم له سمره توانای کرینیشیم هدیبه، بهلام دهستم ناکوی بیکریم، پیغمبر ﷺ فرمانی پیتا حموت مبر بکری و سمری بری. نه حموم و ئیبومواجه بسنندیکی صحیح گتروایانهتوه.

جۆره‌کانی قوریانی:

قوریانی ئەکریت بە دوو بەشموه سوننەت و واجب.

قوریانی سوننەت بۆ حاجی (مفرد) و بۆ کەسێک کە عومرە ی ئینفرادی کردبێ.

بەلام قوریانی واجب بەشەکانی وەک لای خوارەویە:

۲،۱- واجبه لاسەر کەسێک کە حەجی قیران بکات، وە لاسەر کەسێک کە حەجی تەمەتتووع بکات.

۳- واجبه لاسەر کەسێک کە یەکنێ لە واجبه‌کانی حەجی تەمک کردبێ وەک پەمی کردنی جەمەرەکان، و ئیحرام بەستن لەشوئینی خۆیەوه، وە وەستانی شووڕۆژ بەیەکموه له عەرەفه یا شو مانووه له موزدەلیفه یا له مینا، یا توافی مالێ ئارایی تەمک کردبێ.

۴- واجبه لاسەر کەسێک کە شتیکی کردبێ لەو شتانە ی کە له کاتی ئیحرامدا قەدەغەن، جگه له جیماح وەک بۆن له خزدان و سەرتاشین.

۵- واجبه لاسەر کەسێک کە تاوانیک بەرامبەر حەرەم بکات وەک پار کردنی و بپینی درەختەکی. وە ئەمانە هەمووی لەپیتشموه له شوئینی خزیاندا روون کراوەتەوه.

مەرجه‌کانی قوریانی:

بۆ قوریانی کردن ئەم مەرجانە ی خوارەوه گێراوه:

۱- ئەبێ (ئەنی) بیئت واتە دیانی شیلە ی کەوتبێ. ئەگەر قوریانی یەکە مەر نەبوو، بەلام مەر ئەگەر تەمەنی شەش مانگ بیئت هەر بری ئەکەوتت، وە ئەبیئت قەلەو بیئت.

وە (ئەنی) له ووشترا ئەویە پینچ سال بیئت.

وە له رەشه و لاغدا ئەویە دوو سال بیئت، وە ئە بزندا سالتیکی توار بیئت، ئەمانە (ئەنی) و بەرهوژووورتیان دروستەو بری ئەکەوتت.

۲- ئەبیئت ساغ بیئت. چونکە کوئرو شەلر گەر لاواز دروست نەبێ.

له حەسەنموه هاتوه کە ئەوان ووتیانە: ئەگەر پیاوێک ووشتیکی کەری یا شتیکی تری کەری بۆ قوریانی ساغ بوو، دوا ی ئەوه کوئرو بوو یا شەل یا لات بوو پینش رۆژی سەرپین، با سەری بپیت دروستە بۆی و بری ئەکەوێ. سەعییدی کوری مەنصور گێراوەتیەوه.

پەسەندی یەتی هەلبژاردنی شتی قوریانی :

مالیک ئەگێرپتەوه له هیشامی کوری عوروهوه له باوکی یەوه کە بە کورەکانی ئەموت: رۆلە کام کەستان شتیکی نەکەن بە قوریانی بۆ خوا کە رووی نەیدات بە خۆشەوسستیکی بەرزی، چونکە بەراستی خوا بەرزیترینی هەموو بەرزیانە وە شیاوترین کەسه کە شتی چاکی بۆ هەلبژێردرێ.

سمعیدی کوری منصور نه گیتیموه له نیبنو عومروه خوا لی زبان رازی بیت سواری ووشتریکی من ببوو له نیتوان مه ککدا پتی ووت: بهخ بهخ به لایموه چاک بوو، لینی دابعزی و دیاری کردو کردی به قوریانی.

دیاری کردنی قوریانی و شت له مل کردنی:

دیاری کردن (الإشعار) : نمویه که لایه کی کۆپانی ووشتره که (نمو گۆشتهیه که بهرز بۆتموه بهسمر پشتی بیه) یا لایه کی وولاخه که بپردی بۆ نموی خوینی لی بیت و دیار بیت کهمی قوریانی به بۆ نموی کس نه چیت به لایدا.

شت له مل کردن التقلید: نمویه که پارچه چرمیک یا شتیک بکرتته ملی بۆ نموی بناسریت کهمی قوریانی به.

پنغممبر ﷺ مهرتکی کرده قوریانی و شتیک کرده ملیو له گکل نموی به کردا ناردی، کاتی نمویه کر چوو بۆ حج له سالی نۆیمدا.

سابتیشه له پنغممبروه ﷺ که شتی کردۆته ملی قوریانیه کانی و دیاری کردون و نیحرامی بهستوه به عومره له کاتی خوده بیسی بهدا.

زانایان همویان دیاری کردنیان لا پهسنده، نمبوحنیفه نه بیت.

حیکمت له دیاری کردن و شت له مل کردندا:

حیکمت تیایاندا به گموره دانانی دروشه کانی خواو ده رختنیانه، وه راگه یاندنه به خه لک که نموانه قوریانین و نمبرین بۆ ماتی خوا لموی سمر نمبرین بۆ نریک بو نموه له خوا.

سواریونی قوریانی :

دروسته سوار بونی ووشتری قوریانی وسود لی وهرگرتنی به پتی فرموددی خوای گموره که فرمودتی: ﴿لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحْلُهَا إِلَىٰ الْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ (الحج/۳۳). واته: بۆ یتوه لمو ناژه لانددا که کردوتانن به قوریانی هتا کاتیک دیاری کراو سود هدیه، له پاشاندا نمبرین بۆ خانمی دیرینی خواو لموی سمر نمبرین.

(ضحاك) و (عطاء) ووتویانه: سود لی وهرگرتنیان سواریونیانه له کاتی پیوست، وه هدره ها سود وهرگرتنه له توك و شیره که یان.

کاتی دیاری کراش نمویه: که شتیک بکرتته مل و بیته قوریانی.

وه دهربارهی شوتنه که یان بۆ لای خانمی قدیمی خوا ووتویانه: رۆژی سمر برینیه تی له مینا.

له نمبوهوره پروه هاتوه که پنغممبر ﷺ پیاریکی بینی ووشتریکی لی نمخوری فرمودی: سواری به، رتی: نممه ووشتری قوریانی به فرمودی: سواری به وویل بۆ تۆ. دوجار سن جار پتی فرمود.

بوخاری و موسلیم و تہودارودو نسانی گپراویانہ تہودہ. تہمش مزہبی تہمدو نیسحاق و تہوی ہناروانگہ لہ مزہبی مالیک.

شافعی و توریہتی: تہگمر زور پتورستی پتی بوو تہبی سواری بیتت.

کاتی سر برین :

زانایان جیاوازن لہ کاتی سر برینی قوریانہدا :

لای شافیعی: کاتی سر برین رژی سر برینہو رژیانی جہزنی قوریانہ، بہ پتی فرمودی پیغمبر ﷺ کہ فرمودی: (وَكُلُّ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ ذَبْحٌ) رواہ أحمد. واتہ: ہموو رژیانی جہزنی رژی سر برینہ.

جا تہگمر کاتہکی ہسمر چو تہبی قوریانہ واجبہ کہ بہ قزا سر برینہو. وہ لای مالیک و تہمد کاتی سر برینی قوریانی - جا قوریانہ کہ واجب بیتت یا (تطوع) - رژیانی سر برینہ (ایام النحر).

تہمش رای حنفیہ کانہ دہباری قوریانی تہمتتو و قیران. بہلام خوینی نوزو کفارہتو (تطوع) ہرکاتیک سری بری دروستہ. وہ تہگپنہو لہ تہبی سہلمی کوی (عبدالرحمن) و تہخعی ہوہ: کہ کاتہکی رژی سر برینیہتی ہتا دوا رژی مانگی (ذی الحجۃ).

شوینی سر برین :

قوریانی - واجب بیتت یا سونہت - ناییت سر بری لہ حرہمی مہککہ نیتت، وہ تہوکسہ بزی ہیہ سری بری لہ ہر شوینیکی حرہمداییت.

لہ جاپرہوہ خوی لس رازی بیتت ہاتوہ کہ پیغمبر ﷺ فرمودی: (كُلُّ مَنِ مَنَحَرَ، وَكُلُّ الْمُزْدَلِفَةِ مَوْقِفٌ، وَكُلُّ فِجَاجٍ مَكَّةَ طَرِيقٌ، وَمَنَحَرٌ) رواہ أبو داود، و ابن ماجہ. واتہ: مینا ہمووی شوینی سر برینہ، وہ موزدلیفہ ہمووی شوینی پاوستانہ، وہ ہموو شیوہکانی مہککہ رنکاو شوینی سر برینہ.

باشت وایہ بڑ تہوکسہی کہ حج تہکات لہ مینا سری بری، وہ بڑ تہوکسہی کہ عومرہ تہکات لای (مروۃ) سری بری، چونکہ شوینی تہحرام شکانندی ہرہ کدیانہ.

لہ مالیکوہ ہاتوہ کہ پتی گہیشتوہ پیغمبر ﷺ لہ مینا فرمودی: (هَذَا الْمَنَحَرُ، وَكُلُّ مَنِ مَنَحَرَ). واتہ: تہمہ شوینی سر برینہ، میناش ہمووی شوینی سر برینہ.

وہ لہ باردی عومرہوہ فرمودی: (هَذَا الْمَنَحَرُ - یعنی المروۃ - وَكُلُّ فِجَاجٍ مَكَّةَ وَطَرُقِهَا مَنَحَرٌ). واتہ: تہمہ شوینی سر برینہ - مہبستی مہروہیہ - وہ ہموو شیوہکانی مہککہ رنکاوانی شوینی سر برینہ.

پهسندي يمتي (نحر^(۱)) كردني ووشتر سهربريني ناژه لانه كاني تر :

وا پهسنده كه ووشتر (نحر) بكرت، به پتوه بيت و دستي چپي بسترانيت نموش بهيني نم فرمودانهي خوراوه:

۱- موسليم گيټراويه تي يهوه له زيادي كوري جوبيره وه: كه نيبنو عومر خويان لئ پازي بيت هات به سهر پيارونكدا ووشتره كه ي به دانيشتموه نحر نه كرد، پي ي فرمو: به پتوه به دستي بستراوه وه نحر ي بكه، چونكه سوننه تي پيغهمبره كه تانه.

۲- له جابره وه خوا لئ پازي بيت هاتوه كه پيغهمبر ﷺ و ياره كاني كاتيك ووشتر يان نحر نه كرد دهستي چپ يان نه بستوه به پتوه نهمايوه لهر سهر سيانه كه ي تري. نمبوداود گيټراويه تي يهوه.

۳- له نيبنو عباسوه هاتوه خويان لئ پازي بيت كه دهر ياره ي فرموده ي خوي گموره فرمو يمتي: ﴿فَأَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافٍ﴾ (الحج/۳۶). فرمو يمتي: صواف: واته: به پتوه لهر سهر سئ قاج پاره ستينري. حاكم گيټراويه تي يهوه.

به لام ره شه و ولاغ و مبرو بز و پهسنده كه له پالوه سهر بيري. جا نه گمر نم ناژه لانه ي نحر نه كري، سهر بيري نموي سهر نمبري نحر بكرت. ووتراوه: كه پراهمتي هديه وه نهلين: قهيناكه. وا پهسنده نموكه سهر قورياني به كه ي كردوه خزي سهر ي بيري نه گمر باش بزاني ناژه ل سهر بيري، نه گينا وا باشه كه چاري له سهربرينه كه بيت.

نابن قسباب له قورياني به كه كرتي بدرتت:

دروست نيه كرتي سهر برين له قورياني به كه بدرتت به قسباب به لام قهيناكه به خيتر گوشي پي بدرتت. به پتي نموي عدلي خوي لئ پازي بيت فرمو يمتي: پيغهمبر ﷺ فرماني پي دام كه به سهر ووشتره كاني يهوه بوه ستم پيستمو سهر پي كانيان دابش بكم، و فرماني پي دام كه هيچي لئ ندهم به سهر پره كه، وه فرمو ي: (نَحْنُ نُعْطِيهِ مِنْ عِدْنًا) رواه الجماعة. واته: نيمه بوخومان كرتي نده يني. هديه كه نهميته به لگي نموي كه دروسته كسيكي تر له جياتي خاونه كه ي هله سئ به سهربريني قورياني به كان و دابش كردني گوشته كه ي پيستمو سهر پي كه ي.

وه لهر سهر نموي كه دروست نيمه هيچي لئ بدرتت به قسبابه كه به ناوي كرتي، به لام نمين كرتي كاره كه ي بدرتت به يمي فرمووده كه كه فرمو ي: (نُعْطِيهِ مِنْ عِدْنًا).

له حهسنه وه نه گيټر نه وه كه فرمو يمتي: خراب نيمه پيسته كه ي بدرتت به قسبابه كه.

(۱) نحر جوړونك سهربرينه تاييمته به ووشتره وه.

خوردن له گوشتی قوریانی :

خوای گموره فرمائی داوه که له گوشتی قوریانی بخورئ وه فرمویهتی: ﴿فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعَمُوا
الْبَائِسَ الْفَقِيرَ﴾ (الحج/۲۸). واته: خوتان لئی بخون و بهشی همزاران و لئ قوماوان بدن.

نهم فرمانه له پوالتدا قوریانی واجب و سوننت نه گرتتوه، گهرچی زانایانی وولاتان تییدا جیاوازن.
نهبوحه نیفمو نه محمد بؤ نموه چوون: که دروسته له گوشتی قوریانی تمهتتوع بخوریت، وه همروه ها له
قوریانی قیران، و قوریانی (تطوع)، نیتر جگه لهمانه زیاتر دروست نیه لئیان بخوریت.

مالیک ووتیهتی: لئو قوریانی به نه خوریت که له بمر تیک چوونی حج یا له دهست چوونی حج
نه هیترئ، همروه ها له قوریانی نمو کسهی که تمهتتوع نه کات، وه له همموو قوریانی بهک، جگه له
فیدی می نازارو سزای پارو کردن، وه نموی که نمزی کردوه بؤ همزاران، وه قوریانی (تطوع) نه گهر په کی
کبوت پیش نموی بگاته شوینی سهربرین.

لای شافیعی: دروست نیه له قوریانی واجب بخورئ همروه ک خوینی واجب له تۆلئی پارودا، وه له بمر
تیک چوونی حج، و له قوریانی تمهتتوع و قیراندا.

همروه ها نموی کراره به نمزو لسمر خوی فمرزی کردوه، به لام نمو قوریانی یانهی که سوننتن،
نموکسه بؤی هیده لئیان بخوات و لئی ببه خشی و لئی بکات به صدهقه.
چهنده نه خورئ له قوریانی که:

بؤ قوریانی کمر هیده له قوریانی به کمی که بؤی په وایه چهند حمز نه کات لئی بخوات، بهین سنور. وه
همروه ها بؤی هیده که لئی ببه خشی و لئی بکات به خیر چۆنی پئ خوش بئ.
ووتراوه: نیوهی بخوات و نیوهی بکات به خیر.

وه ووتراوه: نمی کات به سئ بشموه سئ به کمی بخوات و سئ به کمی ببه خشی و سئ به کمی بکاته خیر.

سهرتاشین یا کورت کردنوه

سهرتاشین و کورت کردنوهی سابتبه به کیتاب و سوننت و نیجماع. خوای گهره فرمویهتی: ﴿لَقَدْ
صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنِ شَاءَ اللَّهُ ؕ وَأَمِينٌ مُّحَلِّقِينَ رُءُوسِكُمْ
وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ﴾ (الفتح/۲۷). واته: خوا راستی کردوه له گهل نیتراوه کهیدا نموی نیشانی داوه
له خموه کهیدا که به راستی نه چنه مزگموتی حرامموه بهیستی خوا به هیمنی و ناسایش، سهرتان نعتاشن
یا مووه کانی کورت نه کمنموه ترستان نابئ.

بوخاری و موسلیم نه گیترونه که پیغمبر ﷺ فرموده تی: (رَحِمَ اللهُ الْمُحَلِّقِينَ قَالُوا: وَالْمَقْصِرِينَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: رَحِمَ اللهُ الْمُحَلِّقِينَ، قَالُوا: وَالْمَقْصِرِينَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: وَالْمَقْصِرِينَ) (۱). واته: خوا میهربانی برژنتیت بسمر نماندا که سریان تاشیوه، ووتیان: نمانش که کورتیان کردتوه نمی نیرروی خوا؟ فرموی: خوا میهربانی برژنتیت بسمر نماندا که سریان تاشیوه، ووتیان: نمی نمانی کورتیان کردتوه، نمی نیرروی خوا؟ فرموی: خوا میهربانی برژنتیت بسمر نماندا که سریان تاشیوه، ووتیان: نمی نمانی کورتیان کردتوه نمی نیرروی خوا؟ فرموی: نمانش که کورتیان کردتوه.

هدروها بوخاری و موسلیم لیبوی گیتراویانمتوه که پیغمبر ﷺ خوی سبری تاشیوه کو مەلئیک له یاره کانیسی تاشیوانه و کو مەلئیکیش کورتیان کردتوه.

مەبەست له سەرتاشین لایردنی مووی سەره به تیغ و نو جزره شتانه یابه هەلکەندنی، جا نه گەر سنی مویش بیت هەر دروسته.

مەبەستیش له کورت کردنوه نەویه که نەوندی سەره پەنجەیهک موو له سەر بپەردی. وه جو مهوری زانیان جیاوازن له حوکمه کهیدا. بەشی زۆریان بۆ نەوه چون: که نو کاره پیتوستو نه کردنی به خوین نه گیتیتوه.

شافیعی به کان بۆ نەوه چون که پایه که له پایه کانی حج.

کاته کهی:

کاتی سەرتاشین یا کورت کردنوه بۆ حاجی دواي پەمی جەمەری عەقەبەیه له رۆژی قوربانی. جا نه گەر کەستیک قوربانی پین بوو دواي سەرپرنی سبری نمانشی یا کورتی نه کاتهوه.
له حدیسه کهی (معمراي کوری (عبد الله) دا هاتوه: که پیغمبر ﷺ کاتی قوربانیه کانی سەرپری له مینا نەلئی: فرمانی پیدام که سبری بتاشم) نەحمەدو (طبرانی) گیتراویانمتوه.
وه کاته کهی له عومره دا دواي توارو بونه له (سعی) نیتوان صەفاو مەروه، وه بۆ نمانش که قوربانیان پی بۆ دواي سەرپرنی یەتی.

(۱) ووتراوه: هۆی دوباره کردنوهی دوعا بۆ نەوکسانەمی سەرتاشین هاندانه لەسەر نوکارو جهخت کردنوهیه لەسەر سوننەتی به کهی، چونکه سەرتاشین رەساتره له عیباده تداو زیاتر راستی نیریت نه گەیفنی له خۆ به کم زانیندا بۆ خوا، لەبەر نەوی نەوکسهی سەر کورت نه کاتهوه شتیک جوانی بۆ خۆی نهیتیتوه. پاشان بەشتیکیشی له دوعا دانا بۆ سەر کورت کهروه کان تاره کو کس له نو ممتە کهی له دوعای چاکي نو بی یمش نهینت.

واجبه لَنَاو حرم دا بيت و له رَزْزَانِي قورباني دا بيت لاي نَبُو حَنِيفُو مَالِيكُو رِيَايَتِيكِي نَهْمَد،
به پيتي فرموده كمي پيشوو.

وه لاي شافيعي و حمدي كوري حَسَن، وه نَمُوِي بِنَاو بَانِكِه لِه مَزْهَبِي نَهْمَد دَا نَمُوِيه كِه وَاجِبِه
سَمْرَتَاشِيْنُو كُورْت كَرْد نَمُوِي لَنَاو حرم دا بيت نَك لِه رَزْزَانِي قوربانيدا، جا نَهْ كَر كَسِيْتِك دَوَاي خَسْت
بَز دَوَاي رَزْزَانِي قورباني دروسته و هيچي نايتمه سر.

نَمُوِي كِه پَسَنْدِه تَيِيْدَا :

پَسَنْدِه لِه سَمْرَتَاشِيْن دا كِه لِه لاي رَاسْتِي سَمْرُوِه دِهَسْت پِيْن بَكْرِي پَاشَان لاي چَمَب وَه رُوُو قِيْبَلِه
بِيْت، وَه كِه لِي بُوُوِه (الله اَكْبَر) بَكَات و دُوُوِر كَات نُوِيْز بَكَات.

وَه كِيَع و تُوُوِيه تِي: نَبُو حَنِيفِه و تِي: لِه پِيْتِيَج بَابِي حَجْدَا بَهْهَلِه چُووم و كَهَلِه شَاخ گَرْتِك فِيتْرِي كَرْدَم،
نَمُوَش كَاتِيَك بُو كِه و رِيَسْتَم سَمْرَم بَتَاشَم چُوومِه لاي كَهَلِه شَاخ گَرْتِك و و تَم پِيْتِي: بَه چَمَنْد سَمْرَم نَمَتَاشِي؟
و تِي: نَمُوِه تَز عِيْرَاقِيْت؟ و تَم: بَه لِي.

و تِي: بَه جِيْن هِيْتَانِي كَارِه كَانِي حَج كَرِي لَمَسْر نِيِه، دَانِيْشِه.

پِشْتَمُو قِيْبَلِه دَانِيْشْتَم، پِيْتِي و تَم: رُوُو قِيْبَلِه دَانِيْشِه.

و رِيَسْتَم لِه لاي چَه پِي بَمُوِه سَمْرَم بَتَاشِيْن و تِي: لاي رَاسْتَم تِي بَكِه مَنِيْش لاي رَاسْتَم تِي كَرْد، نَمُو سَمْرِي
نَمَتَاشِيْم و مَن بِيْن دَهْنِگ بُووم، پِيْتِي و تَم: (الله اَكْبَر) بَكِه، نِيْتَر هَمَر (الله اَكْبَر) م نَه كَرْد هَمَتَا هَسْتَام بَرْدَم
پِيْتِي و تَم: بَز كُوِي؟

و تَم بَز لاي بَارِه كَهَم، پِيْتِي و تَم: دُوُوِر كَات نُوِيْز بَكِه نِيْنَجَا بَرْد.

و تَم: نَمَمِه نَابِيْت لِه عَه قَلِي نَم سَمْرَتَاشَمُوِه بِيْت، پِيْتَم و تَم: نَمَانَمِي پِيْت و تَم لِه كُوِيُوِه فِيتْر بُوِي؟
و تِي: (عَطَاء) اي كُورِي نَمِي رَه بَا حَم دِيُوِه وَه هَاي كَرْدُوِه. (المحب الطبري) بَاسِي كَرْدُوِه.

پَسَنْدِي يَمْتِي هِيْتَانِي تِيغ و مَوس بَه سَمْر سَمْرِي رُوْتَاوَه دَا:

جُوْمهُورِي زَانَايَان بَز نَمُوِه چُوون كِه پَسَنْدِه بَز سَمْر رُوْتَاوِه كِه تِيغ بَهِيْتِي بَه سَمْرِي دَا بَا مَوِيْشِي پِيْتُوِه
نَمِيْت.

(ابن المنذر) و تُوُوِيه تِي: نَمَانَمِي نِيْمِه شَتْمَان لِيُوِه لَمَبَر كَرْدُوون لِه زَانَايَان نِيْجَمَاعِيَان هَمِيِه لَمَسْر
نَمُوِي كِه سَمْر رُوْتَاوِه نَمِي تِيغ بَهِيْتِي بَه سَمْرِيَا.

نَبُو حَنِيفِه نَه لِي: هِيْتَانِي تِيغ بَه سَمْرِي دَا وَاجِبِه.

پَسَنْدِي يَمْتِي نِيْنُوَك كَرْدَن و گَرْتَن لِه سَمِيْل:

وَ پَسَنْدِه بَز كَسِيْتِك كِه سَمْرِي تَاشِي يَا كُورْتِي كَرْدُوِه لِه سَمِيْلِيْشِي بَكْرِي و نِيْنُوَكِيْش بَكَات، چُوون كِه
نِيْبِنُو عُوْمَر خُوَايَان لِي رَازِي بِيْت، كِه سَمْرِي نَمَتَاشِي لِه حَج يَا عُوْمَرِه لِه سَمِيْل و رِيْشِي نَهْ كَرْت.

(ابن المنذر) ووتویبته: سابت بوه که پیغمبر ﷺ کاتبی سمری نه تاشی نینۆ کیشی نه کرد.

فرمان دان به نافرته به کورت کردنوهو قدهغه کردنی سمرتاشین لیتی:

نهبو داودو چند کسلی تر نه گیترنهوه له ئیبنوععباسوه خوا لییان رازی بیت که فرمویبته: پیغمبر ﷺ فرمویبته: (لَيْسَ عَلَى النِّسَاءِ حَلَقٌ وَإِنَّمَا عَلَى النِّسَاءِ التَّقْصِيرُ) حسنه الحافظ. واته: سمرتاشین له سر نافرتهان نیه به لکو کورت کردنهویان له سره.

(ابن المنذر) ووتویبته: نه هلی عیلم نیجماعیان کردوه له سر نهوه، چونکه سمرتاشین بز ژنان نه تک کردنه بزبان.

نهوه نه نندازهیمی که نافرته له قژی سمری نه بگری:

له ئیبنو عومروه خوا لییان رازی بیت هاتوه فرمویبته: نه گهر ژنیک بیوی قژی سمری کورت بکاتوه نه بی قژه کوی همموری له پیشی سمریدا کۆ بکاتوهوه له پاشاندا نهوندهی سره په نجه کوی لی بگری.

(عطاء) ووتویبته: نه گهر ژن قژی کورت کردهوه نه بی له لایه کانی بگری، له کورت و درژی، همدروکیان سه عیدی کوری منصور گیتراویبتهیهوه. وه نه لیتن: سنوری دیاری کراو نییه بز ژن که له قژی بگری.

شافعی به کان نه لیتن: که مترینی نهوه که بری بکوی، سی مووه.

توافی (إفاضة)

موسلمانان نیجماعیان کردهوه که توافی (إفاضة) پایده که له پایه کانی حج نه گهر حاجیه که نه یکات حهجه کوی به تاله، به پیتی فرمودهوی خوی گوره: ﴿وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ (الحج/۲۹). واته: با بدهوری خانمی دیرینی خوادا تواف بکن.

وه همر نه بیت نی ریمتی تیدا دا بمرزی لای نه حمد، به لام سن پیتشو اکوی تر رایان وه هابه که نی ریمتی حهجه که نه میس نه گرتنوه، وه نه گهر نی دیشی نه هیتن حهجه کوی همر دروسته.

جومهوری زانایان رایان وه هابه: که نهوه توافه حوت جار سورانهویه.

نه بوحه نیفه رای وه هابه که پوکنی حج له مهدا چوار جار سورانهویه، جا نه گهر حاجی نهی کات حهجه کوی به تال نه یتنوه، به لام سن جار هکوی تر واجبه پوکنی حج نیه، وه نه گهر حاجی نهوه سی جار ه نه کات یا جار تکیان، نهوه واجبتکی تهر کردوه، وه حهجه کوی به تال نایتنوه به لام خوتنی نه کورتته سر.

کاتی ئو توافه:

سمره‌تای کاته‌کمی نیوه شهوی شهوی قوربانییه لای شافیعی و نه‌محمد، وه بۆ کۆتاییه‌کمی سنور نییه، به‌لام نافرته بۆ پیاو هه‌لال ناییت هه‌تا ئو توافه نه‌کات. وه به دوا خستنی له رۆژانی جهژن خوین واجب ناییت هه‌رچه‌نده که‌پراهه‌تی هه‌یه بۆی.

وه چاکترین کات که تیییدا به‌جی بیت چیشته‌نگاوی رۆژی قوربانییه. وه له‌لای ئه‌بی حه‌نیفه‌و مالیک: کاته‌کمی به هه‌له‌هاتنی به‌ره‌به‌یانی رۆژی قوربانی دیت. به‌لام جیا‌وازیان هه‌یه له کۆتایی کاته‌که‌یدا. له لای ئه‌بی حه‌نیفه‌و واجبه به‌جی به‌یترێ له هه‌ر رۆژێک له رۆژه‌کانی قوربانی‌دا، جا نه‌گه‌ر دوا‌ی خست خوینی نه‌که‌ویته‌ سهر.

مالیک ووتیه‌تی: قه‌یناکه دوا بخه‌رت بۆ کۆتایی رۆژه‌کانی جهژن، به‌لام به‌ په‌له کردنی چاکه‌ره. وه کاته‌کمی درێژ نه‌بیتته‌وه بۆ کۆتایی مانگی (ذی الحجة)، جا نه‌گه‌ر له وه زیاتری دوا بخات خوینی نه‌که‌ویته‌ سهر، به‌لام هه‌جه‌که‌ی دروسته، چونکه هه‌موو مانگی (ذی الحجة) به‌لای مالیکه‌وه له مانگه‌کانی هه‌جه.

په‌له کردنی نافرته‌تان له توافی (إفاضة):

په‌سه‌نده نافرته‌تان توافی (إفاضه) به په‌له بکه‌ن له رۆژی قوربانی‌دا نه‌گه‌ر ترسی که‌وتنه‌ بێ‌نوێژی یان هه‌بوو.

عایشه‌ فرمانی ئه‌دا به ژنان که په‌له بکه‌ن له توافی (إفاضه) له رۆژی قوربانی‌دا، نه‌وه‌ک بکه‌ونه‌ بێ‌ نوێژی‌یه‌وه.

(عطاء) ووتیه‌تی: نه‌گه‌ر ژنی‌ک ترسی بێ‌ نوێژی هه‌بوو با پیتش په‌می کردنی جه‌مه‌ره‌که زیاره‌تی که‌عه‌به‌ بکات، وه پیتش نه‌وه‌ش که قوربانی سهر به‌ری.

وه دهرمان به کاره‌یتان خراب نییه بۆ دواخستنی بێ‌ نوێژی هه‌تا بتوانی توافی به‌یت بکات. سه‌عیدی کوری مه‌نصور نه‌گه‌یترته‌وه له ئه‌بێ‌نو عومه‌روه‌وه خوا لی‌زان پازی بیت: که په‌رسیاری لێ‌ کرا دهرباره‌ی ئه‌وه‌ی که نافرته‌ دهرمان بخوات هه‌تا بێ‌ نوێژیه‌کمی دوا بکه‌وی، فرموی: خراب نیه، وه ئاوی دار نه‌پراکیشی بۆ وه‌صف کردن له‌وباره‌یه‌وه.

(عبد الدین الطبری) ووتیه‌تی: نه‌گه‌ر ئو دواخستنه‌ حساب بکه‌ی له‌م شیه‌یه‌دا، له به‌سه‌رچونی عیده‌وه شتی تریشدا بۆی حه‌ساب نه‌که‌ی. هه‌روه‌ها خواردنه‌وه‌ی دهرمانی‌ک که کاتی بێ‌ نوێژی نزیک بخاتوه هه‌روه‌ک ئه‌وه وایه و یه‌ک حوکمیان هه‌یه.

دابهزين له دۆلتی (عصب) :

سابته له پيغمبهره ﷺ كه كاتن گهراوه توه له ميناوه بۆ مهككه له (عصب) دابهزيوو^(۱) و نوژۆي نيوه رۆو عهسرو ئيوارهو خوتنانی لى كردهو نهختيكيكيش لى پاكشاره، وه ئينو عومهرش وهههه ده كرد.

زانايان جياوازيان ههيه له پسهندي يمتى ئه دابهزينه دا.

عائيشه فهرمويهتى: پيغمبهر ﷺ بۆيه دابهزي له (عصب) بۆ ئهوى دهرچوونى ئاسانتر بيت و سوننهت نيه، جا ههركس ئارهزوو بكات دانهبزي، وه ههركس ئارهزوو نهكا دانهبزي.
(خطابي) ووتويهتى: ئهوه شتيك بوو كه نهكرا، لهپاشاندا وازى لى هيترا.
(ترمذي) ووتويهتى: ههندى له زانايان به پسهندي دانهبين دابهزين له (أبطح) دا بى ئهوى به واجبى بزنان، مهگه كسى خۆي حمز لهوه بكات.

هيكمت له دابهزين لهو شوتنه دا سوپاس گوزارى خودايه لهسهر ئه سهركوتهى كه خوا بهخشى به پيغمبهره كى ﷺ بهسهر ئه دوشمنانه دا كه سوتنديان خوارد لهو شوتنه دا له بهنى هاشم و بنى (مطلب) كه نه ژن و ژن خوازيان له گه لدا بكن، وه نه كرين و فرۆشتن، تا پيغمبهران تسليم نهكهن .
ئيبنوقهيم ووتويهتى: مهبهستى پيغمبهر ﷺ دهرخستنى دروشمى ئيسلام بووه لهو شوتنه دا كه دروشمى بى پروايان تيدا دهرخستبو، وه ههروهها دهرخستى خواو پيغمبهره كى.
چونكه پيغمبهر ﷺ عادهتى وهها بوو كه ئيسلامى ئاشكرا نهكرد لهو شوتنه دا كه له پيشهوه شوتنى دروشمى كوفرو بى باوهرى بوون، وهك چۆن فهرمائيدا مزگوتى (طائف) له جى (لات) و (عزى) دروست بكن.

عومره

عومره: له (الإعتمار) وه وهگهراوه، ئهوش ديدنهيه، مهبهست له عومره ليره دا ديدنهى كردنى كهعبه سوپانهويه به دورياو هاتوو چۆي نتيوان سهفاو مهروه سهرتاشين و كورت كردنهوى مووى سههه. زانايان له سهه ئهوه ئيجامعيان ههيه كه عومره (مشروع) دانراوى ياساى ئيسلامه. له ئيبنوعهبياسوه خوا لى زيان رازى بيت هاتوه كه پيغمبهر ﷺ فهرمويهتى: (عُمْرَةَ فِي رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّةً) رواه احمد وابن ماجه. واته: عومره يهك له مانگى رهمزاندا هواتايى حهجتيك نهكات^(۲).

(۱) (عصب) (أبطح) يان (بطحاء) دۆلتكه له نيوان كينى نورو كينى ههچوندا.

(۲) واته: پاداشتى بهجى هينانى عومره يهك له رهمزاندا، هواتاي پاداشتى حهجتيكه كه فهريز نهيته، وه بهجى هينانى عومره حهجى واجب له مل ناكاتوه.

له ثعبو هوره پروه هاتوه كه پتغممبهر عليه السلام فرموده تى: (الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا، وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ) رواه أحمد والبخاري ومسلم. واته: عومره تا عومره سره پروهى گوناھى نيتوانيانانه وه حجى ودرگيراو پاداشتى نويجه بهمشت نديت.

له پيشموه ثمو حديسه باسكرا كه نه فرمودى: (تَابِعُوا بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ).

دووباره كردن عومره:

۱- نافع ووتويده تى: عبدوللاى كورى عومره خوا لى يان رازى بيت چمند سال عومرهى كردوه لغزمانى نيبنوزوبه پردا، همر سالتيك دوو عومرهى كردوه.

۲- قاسم ووتويده تى: عائشه خواى لى رازى بيت له سالتيكدا سى عومرهى كردوه، پرسيار كرا تايا كس ثمو به ننگ لى نه گرتوه؟ ووتى سبحان الله، دايكى پرواداران!!! وه بدشى زورى زانايان بى ثمو چون كه عومره تيكرا نه كرتموه.

ماليك له جارتك زياتر له سالتيكدا به كراهتى داناوه.

دروستى عومره پيش حج وه له مانگه كانى حج دا:

دروسته بى عومره كمر كه له مانگه كانى حجدا عومره بكات بى ثموى حجيش بكات.

وه دروستيشه: عومره كردن پيش حج وه ك عومره كردى خواى لى رازى بيت.

(طاوس) ووتويده تى: له سمرده مى نه فاميدا خه لك رايان وها بوو كه عومره كردن له مانگه كانى حجدا خراپترين گوناھه، وه نديان ووت: كاتى مانگى صهفر كو تايبى هات و برينى سم يان پشتى وولاغ چاك بووه و شوينمو راي صهفر نما به هوى حجوه، عومره پروا ندي بى عومره كمران.

به لام كه نيسلام هات فرمانى دا به خه لك عومره بكن له مانگه كانى حجدا، جا بهوه عومره چوه

نيو مانگه كانى حجوه همتا روى دوايى.

ژمارى عومره كانى پتغممبهر عليه السلام:

له نيبنو عبباسوه خوايان لى رازى بيت هاتوه كه پتغممبهر عليه السلام چوار عومرهى كردوه: عومرهى حوده بيبى به و عومرهى قمزا، سى ريم له جيعرانه، چواره ميشيان له گهل حججه كه يدا، نه حمدو ثعبو داورد و نيبنو ماجه گيترايانه تموه به سنده ديك كه پياره كانى جيتى باوهرن.

هوكمى عومره كردن:

حنده فى به كان و ماليك بى ثمو چون كه عومره سوننه ته.

به پتى حديسه كى جابير خواى لى رازى بيت: كه پتغممبهر عليه السلام پرسيارى لى كرا كه تايا عومره واجبه؟ فرمودى نه، نه حمدو (ترمذى) گيترايانه تموه. وه (ترمذى) ووتويده تى: (حسن صحيح).

له لای شافعی و نه محمد عومره فبرزه، به پیتی فرموده کهی خوی گوره که نه فرموی: ﴿وَأْتَمُوا
الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ (البقرة/۱۹۶). واته: حج و عومره به خالیسی بۆ خوا توارو بکن.

له نایته کهدا عومره عطفه بۆ سر حجه که، کواته نهمیش فبرزه وک حجه که، به لام رای یه کم
بهیتره .

له (فتح العلام) دا هاتوه: لمو باره یوه چند حدیس هیه که به لگدیان پی رانواستنی. وه (ترمذی)
له شافعی یوه هیناریه تی که و توریه تی: دهریاری عومره شتی سابت نه هاتوه که سوننه تی.
کاتی عومره کردن:

جومهوری زانایان بۆ نموه چون که هممو کاتیکی سال عومره به جی دیت، کواته دروسته له هر
پۆژتک له پۆزه کانی سالدا به جی بیت.

نهبوحنیفه بۆ نموه چوه: که کهراهمتی هیه عومره کردن له پینچ پۆژی سالدا: پۆژی عمره فو پۆژی
قوریانی و سنی پۆزه جمن.

نهبو یوسف بۆ نموه چوه که له پۆژی عمره فو سنی پۆژ دوی عمره فو عومره کردن کهراهمتی هیه.

وه زانایان رتک کهوتون له سر نموه که عومره له مانگه کانی حجه دروسته،

۱- بوخاری له عیکرمی کوی خالیدهوه نه گیترتوه که و توریه تی: پرسیارم له عبدوللای کوی
عومر کرد خوا لسیان رازی بیت، دهریاری عومره پیش حج، فرموی: خراپه نیه له سر کسینک که
عومره بکات پیش حج، چونکه پیغمبر ﷺ عومره ی کرد پیش نموه حج بکات.

۲- له جابره خوی لسی رازی بیت نه گیترنهوه: که عایشه بی نوژ بو، جا هممو کاره کانی حجه
به جی هینا جگه لموه که توافی بهیته نه کرد.

جا کاتی پاک بووهوه و توافی کرد فرموی: نهی نیررای خوا! نایا نیه به حج و عومره کهوه
دهرنچن، کهچی منیش به حجه کهوه؟ نیت پیغمبر ﷺ فرماید به (عبدالرحمن) ی کوی نهبوبه کر
که له گه لیا بچی بۆ تنعیم، عایشه عومره ی کرد دوی حج له مانگی (ذی الحجة) دا. وه چاکترین
کات بۆ عومره کردن مانگی رهمزانه وک له پیشهوه باسکرا.

شونتی ئیحرام بستن بۆ عومره:

نموکه سی نهبوی عومره بکات یا له دهرهوی شونتی ئیحرام بستنه کانه که له پیشهوه باس کرا، یا
لمو شونته نهدایه، جا نه گمر له دهره بو، دروست نییه بۆ لسیان تی پهر بن ببن ئیحرام.

به پی نهبوی بوخاری گیتراویه تی یوه: که زیدی کوی جوبهیر هات بۆ لای عبدوللای کوی عومر،
پرسیاری لسی کرد: له کویوه دروسته که عومره بکم؟ فرموی: پیغمبر ﷺ (قرن) ی فبرزه کردوه بۆ

خه لکی نهجد. وه بۆ خه لکی مه دینه (ذالحلیفة) بۆ خه لکی شام (المحفة)، جا نه گهر له ناو شوونی میقاته کاندای بوو، میقاته کهی له وشوئنه وهیه که ئیحرامی شکاندۆتوه، با له ناو حهره میشدا. بیته به پیی هه دیسه پتیشه کهی بوخاری که تیتیدا هاتبوو: عایشه چوو بۆ تنعمیم و لهوئ ئیحرامی بهست، وه نهوش به فرمانی پیغمبهر ﷺ بوو.

(طواف الوداع) توافی مال ناوایی

توافی مال ناوایی بۆیه بهو ناوه نارناره، چونکه بۆ مال ناوایی کردنه له کهعبه، وه پیئشی نهووتری توافی (صدرا)، چونکه له کاتی دهروونی خه لکه له مه ککوه، وه نه توافه لۆقه کردنی تیدا ناکرئ. وه دوا کاری ههجه که حاجیه کانی دهروهی مه ککه بهجیئ نههینن کاتی بیانویته له مه ککه بهجه دهروه. مالیک له (الموطأ) دا نه گیتتهوه که عوممر خوا لئی رازی بیته فرموهتی: دوا بهمین کاره کانی حج تواف کردنه به دهوری خانهی خوادا.

به لام ده رحق به خه لکی مه ککو نافرتهی بی نوژ نه گهر نهو توافه نهشکن هیچیان ناچیتته سر. له ئیبنو عبباسوه خویان لئی رازی بیته هاتوه که فرموهتی: ری دراوه به ژنی بی نوژ که به گهرتتهوه به بی تواف کردن به دهوری بهیتدا. بوخاری و موسلیم گیتراویانهتوه. له ریوایهتیکی تردا هاتوه فرموهتی: فرمان دراوه به خه لک که نهو توافه ناخر بینینیان بیته بۆ بهیت، به لام بۆ ژنی بی نوژ سوک کراوه.

وه ههر بوخاری و موسلیم نه گیتتهوه له سه فیهی خیرانی پیغمبهر ﷺ که بی نوژ بووه، جا به پیغمبریان ووتوه فرموهتی: (أَحَابِسْتُنَا هِي؟) واته: گهری داین؟ ووتیان: توافی (إفاضة) ی کرده، فرمووی: کهواته نا.

حوکمی توافی مال ناوایی:

زانایان ههمو پتکن له سر نهوی که مهشروعه:

به پیئشی نهوی موسلیم و نهبو داوود گیتراویانهتوه له ئیبنو عبباسوه خوا لئی رازی بیته که فرموهتی: خه لک ههر یهک به لایه کدا نهویشتن. پیغمبهر فرمووی ﷺ: (لَا يَنْفِرُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ). واته: کس به هیچ لایه کدا نهوات همتا دوا جینگای دیداری، دهوری بهیت نهیت. وه زانایان جیاوازیان ههیه له حوکمه کهیدا:

مالیک و داوود (ابن المنذر) ووتویانه: سوننهته و به نه کردنی هیچ واجب ناییت، نه مهش قسهی شافیعی به.

هه نه فی به کان و هه نه لی به کان و ریوایهتیکی شافیعی نه لئین: نهو توافه واجبوه به نه کردنی خوین واجب نهیت.

کاتی تموانی مال ناوایی:

کاتی تموانی مال ناوایی به دوری که عبدا، نو کاتیه که حاجی له هممو کاره کانی نمیتوه، وه نهدویت بگمپرتوه بز نموی ناخر بینینی بز بهیت بیت. وه له حدیسه که ییشوه باسکرا.

جا کاتیک حاجی تموافه که یی نموی یه کسر پروات بین نموی خوی مشغول بکات به کرین و فرۆشتنوه، وه بین نموی ماریه که بمینیتوه، جا نه گهر شتی وهای کرد نموی تموافه که دوباره بکاتوه، مه گهر پیوستی به کی ریگا به جی بهینی، یا شتیک بکری که زور پیوستی پی بیت وه خوارده معنی لهم شتیه دها سورانه که دوباره ناکاتوه. چونکه نو شتانه دهی ناکات نموی که دوا دیداری بز بهیت بیت.

وه پهنده بز نو که سی تموانی وه داع نکات له خوا بیارتتوه بهو دوعایه که له نیبنوعه بیاسوه خوا لیان رازی بیت گپراوه توه که نمه یه:

(اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، وَابْنُ عَبْدِكَ، وَابْنُ أُمَّتِكَ، حَمَلْتَنِي عَلَى مَا سَخَّرْتَ لِي مِنْ خَلْقِكَ، وَسَخَّرْتَنِي فِي بِلَادِكَ حَتَّى بَلَغْتَنِي - بِنِعْمَتِكَ - إِلَى بَيْتِكَ، وَأَعَنْتَنِي عَلَى آدَاءِ نُسُكِي، فَإِنْ كُنْتَ رَضِيْتَ عَنِّي فَارْزُدْ عَنِّي رِضًا، وَإِلَّا فَمِنَ الْآنَ فَارْضُ عَنِّي قَبْلَ أَنْ تَنأَى عَن بَيْتِكَ دَارِي، فَهَذَا أَرَأُنْ أَنْصِرَ لِي إِنْ أَذْنَتْ لِي غَيْرَ مُسْتَبَدِّلٍ بِكَ وَلَا بِبَيْتِكَ، وَلَا رَاغِبٍ عَنكَ، وَلَا عَن بَيْتِكَ. اللَّهُمَّ فَاصْحِبْنِي الْعَافِيَةَ فِي بَدَنِي، وَالصَّحَّةَ فِي جَسَمِي، وَالْعِصْمَةَ فِي دِينِي، وَأَحْسِنْ مُنْقَلَبِي، وَارْزُقْنِي طَاعَتَكَ مَا أَبْقَيْتَنِي، وَاجْمَعْ لِي بَيْنَ خَيْرِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ). واته: خواجه من بنده تو و کوری بهنده که نیزه کی تو، خواجه هلت گرتوم بهشتی که خوت بزت دابین کردوم و دروست کراوی خوته، وه له ولاتی خوتدا عه به کانت داپوشیم هتا گه یانتمه خانه کت و یارمیتت دام له سر به جی هتانی کاره کانی حج، جا خواجه نه گهر لیم رازی بویت رازی بونتم بز زیاد بکه، نه گینا له نیستاره لیم رازی به پیش نموی خانه کم له خانه کت دور کویتتوه، چونکه نیستا کاتی گمپرتوه مه نه گهر ریم پی بده، بین نموی که هیچ شتیک به تو به خانه کت بگمپرتوه، وه بین نموی بیزار بم له خوت و خانه کت. خواجه سلامتی بکه هاروی لاشم و تندرستم بکه، خواجه ناییم بیارتزه، خواجه شوینی گمپرتوه شم چاک بکه، خواجه هتا مارم گوپرایه لی فرمانه کاتم پی بده، خواجه خیری دنیاو دوایم به سر به کوه پی به خشه، چونکه هر تو به راستی توانات به سر هممو شتدا هیه.

شافعی و توبه تی: من وا حمز نه کم نو که سی که مال ناوایی له بهیت ده کات له مولتزم بوستی که شوینی که له نیوان روکن و ده رگا کدا. پاشان نموی سه روی باسکردوه .

چۆنىيەتى جىن بىلەن كىرىش ھەج:

ئەگەر ھاجى لە شوئىنى ئىحرام بەستىن نىزىك بوۋەتەنە ۋا پەسەندە سىتۇرە موۋى سەرى كورت بىكاتەتەنە نىنۇكى بىكات ۋ خۇى بشۇرى، يا دەست نۆتۇ بىگىرئ ۋە بۇن لە خۇى بدات ۋ جلى ئىحرام لىبەر بىكات. ئەگەر گەشەتە شوئىنى ئىحرام دورۇكات نۆتۇ بىكات ۋ ئىحرام بىستىن ۋ نىيەتى ھەج بەئىنن ئەگەر (مفرد) بىن ۋاتە ھەجى ئىنفراد بىكات، يا نىيەتى عومرە بىنن ئەگەر ھەجى تەمەتتەن بىكات، يا نىيەتى ھەردووكىيان بىنن بەيەكەتە ئەگەر قىران بىكات، ئەم ئىحرام بەستىنەش پاىيەكە لە پاىيەكانى ھەج، ۋە كارەكانى ھەج بە بىن ئەم ئىحرامە دروست نىيە.

بەلام دىيارى كىرىش ھەج، لە ئىنفراد يا تەمەتتەن يا قىران فەرز نىيە، جا ئەگەر نىيەتى موطلەقى ھىنا ۋ جۆرى عىبادەتەكە دىيارى ئەكرد ئىحرامەكە دروستە. ۋە بۇى ھەدە يەكى لەمۇ سىيانە بىكات.

ئىتەر ھەر كە ئىحرامەكە بەست ئەبىن بەدەنگى بەرز تەلىيە بىكات ھەركاتى سەر كەوتە شوئىنىكى بەرز، يا دابىزىيە ناۋ دۆلىك، يا كاتى گەشەت بە كۆمەلىك سوار، يا بە كەسىك، ۋە لە پارشواندا، ۋە لە دواى ھەموو نۆتۇتەكەتە.

ۋە ئەبىن موحرىم دور كۆتەتە لە جىماع ۋ ئەمۇ شتانى پال بە ئادەمىزادە ئەئىت بۇ جىماع، ۋە دورۇكۆتەتە لە دۇايەتى كىرىش ھەج ۋ كەسانى تر، ۋە دورۇكۆتەتە لە شەرە قەسى بىن سوود، ۋە نائىت خۇى ژن بەئىنن ۋ ژن بۇ كەشىش بەئىنن.

ۋە ئەبىن دورۇ كۆتەتە لە لىبەر كىرىش پۇشاكى دورار، ۋە دورۇكۆتەتە لە لىبەر كىرىش پىتلاۋك كە تەۋەندە درىژ بىت بىگاتە سەرۇ قولمىنەتە.

ناىن سەرى داپۇشى ۋ بۇن لەخۇى بدات ۋ سەرى بتاشىۋ موۋ لە خۇى بىكاتەتە، ۋە نائىت نىنۇكى بىكات ۋ بە ھىچ شىۋەكە پارى زەمىنى بىكات، ۋە ناىن دارو درەخت ۋ پوۋەكى ھەرم دەست كارى بىكات. كاتى چوۋە ناۋ مەككە (مكرمە) ۋە پەسەندە لەلامى ژورۇبەتە بىتتە ناۋى دواى ئەۋەى كە لە بىرى (ذى طوى) خۇى شۇرى لە (الزاهر) ئەگەر بۇى لۋا.

پاشان بەرەۋ كەعبە بىتتە لە (باب السلام) ۋە بىتتە ناۋى، ئەمۇ پارانەۋە بەئىن كە لەكاتى چوۋە ناۋ مەككەتە ئەتتەن ۋ پەيرەۋى ئاداب ۋ رەۋشى چوۋە ناۋى بىكات ۋ بەملىكەچى ۋ خۇى كەم زانىمە بىتتە ژورۇبەتە تەلىيە بىكات.

جا كاتى چاۋى كەوت بە كەعبە دەستى بەرز بىكاتەتە لە خوا بىپارتەتە، ۋە پەسەندە ئەپارانەۋە بەئىت كە لەمبارەتەتە ھاتەۋ (مستحب).

وہ یہ کسے رو بکاتہ برده رہشہ کمر ماچی بکات بہ جزئی ماچہ کہ دہنگی لیوہ نہیات، یا دہستی لئی بدات و دہستی ماچ بکات، جا نہ گمر نہی توانی نیشارہتی بز بکات، لہ پاشاندا لہ رتکی برده کہ بوہستی و نمو ذیکرہ سونہتہ بخوننی کہ ہاتوہو بیارتتہوہ بوہ پارانہویہ کہ پیشینان بینی پارانہتہوہ، لہ پاشاندا دہست بکات بہ تہواف.

موستہ حبیبہ کہ ناوہ راستی پہشتہ مالہ کمی بخاتہ بن ہالی راستی و چمکہ کانی بدات ہمسر شانی چہ پیدا و لہ سن خولی یہ کمدا بہ لوقہ بروات، وہ لہ چوار خولہ کمی تردا کہ نمینیتتہوہ بہ عادتہ بروات وہ سونہتہ بزوی کہ دہست بدات لہ روکنی یہ معانیو برده رہشہ کہ ماچ بکات لہ ہموو خولیکدا. کاتی لہ تہواف بوہوہ بجیت بز (مہقامی نیبراہیم) نم فرمودہ یہی خوا بخونیتتہوہ: ﴿وَأَتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾ (البقرة/۱۲۵). نینجا دورکات نوژی تہواف بکات، لہ پاشاندا بجیت بز لای (زمزم) تیر تیر لہ نارہ کمی بخواتہوہ.

لہ پاش نموہ دیتہ (الملتزم) لہ خوا نہپارتتہوہ داوای خیری دونیاو رژی دواپی نہکات. پاشان برده رہشہ کہ دہست لئی نہدات و ماچی نہکات، وہ لہ دہرگای صفارہ دیتہ دہروہ بز صفار نم فرمودہی خوا نہخونیتتہوہ: ﴿إِنَّ الْأَصْفَاءَ وَالْمُرْوَةَ مِنْ شَعَابِرِ اللَّهِ﴾ (البقرة/۱۵۸). وہ نہچیتہ سہری و روئہ کاتہ کہ عبہو نہپارتتہوہ بوہ پارانہوی کہ ہاتوہ لہو بارہیوہ، لہ پاشاندا دیتہ خوارہوہ دہست نہکات بہ سعی بہ زیکر کردن و پارانہوہ بوہی کہ پی خوشہ.

جا کہ گہیشتہ نیوان دور میلہ کہ بہ لوقہ کردن تہروات، لہ پاشان لہ سرخو دہست نہکاتہوہ ہریشتن ہتا نہگاتہ مہروہ، جا سر نہکوتتہ سہر مہروہ ہرہو کہ عبہ نموہستی بہ زیکر کردنی خوا بہ پارانہوہ، نا نمہ (شوط) ی یہ کمہ.

وہ نہبیت بوہ شتوہیہ ہاتو چوی نیوان سفار مہروہ بکات ہتا ہر حوت (شوط) کہ تہواف نہکات. نم ہاتو چویمش لہسہر بہہیترتین را واجبہ، وہ لہسہر وازلئی ہینہری - ہندیکی یا ہمووی - خوتن واجب نہبیت. جا نہ گمر موحریم حدجی تہمتتوہی کردبو نموہ سہری تفتاشنی یا کورتی نہکاتہوہ.

بوہ عومرہ کمی کوتایی دیت وہ ہرچی لہ سہر حرام بوہ بہ ہوی نیحرام ہستتہوہ بزوی حلال نہبیتتہوہ ہتا چونہ لای ژنیش.

بہلام قارین و موفرید لہسہر نیحرامہ کہیان نہمینتہوہ.

جا لہ رژی ہشتہمی (ذی الحجۃ) موتہمتتہوہ کہ نیحرام نہبہستتہوہ لہ شوتنہ کمی خویہوہ دیتہدہر لہ گمل نہوانی کہ ہنشتا نیحرامیان نہشکاندوہوہ نہچن ہرہو مینار شوہ لہوئی نہمینتہوہ، کاتی

بِقِزْ هَلَات نَمِرَات بَمِرُو عَمِرَهَفَات و له لای مَزْگَمُوتی (نَمِرَة) دَا تَمَبِزْی. وه خَوِی نَشَوَات و نَوِیژِی نِیَوِرْپَرُو عَمِر به پِیْش خِرَاوی و بَمَسْمِرِیَه کَمُوَه له گَمَلْ نِیَمَامدَا نَه کَات و نَوِیژْ کُورِت نَه کَاتَمُوَه.

نَمِعَه نَه گَمِر بَوِی رِیْک کَمُوت له گَمَلْ نِیَمَام نَوِیژْ بَکَات، نَه گِیْنَا خَوِی به تَمَنهَا به پِیْی تَوَانَا نَوِیژَه کَانِی نَه کَات به کُورِتِی و بَمَسْمِرِیَه کَمُوَه.

وه هَمَتَا دَوای نِیَوِرْپَرُو رِیْستَان له عَمِرَهَفَه دَه سِت پِیْ نَاکَات ، جَا دَوای نِیَوِرْپَرُو لای بَمِرَدَه گَمُورَه کَانَمُوَه، یَان له نَزِیْکِیَا نَمُوَه نَمُوَه سَتِی، چُونکَه نَمُو شِوِیْتَنَه شِوِیْتِنِی و هَسْتَانِی پِیْ نَمَبِیْمِر عَلَیْکَ سَر بُوَه.

وه رَاوَه سْتَان له عَمِرَهَفَه پَا یَه یَه کَه له پَا یَه گَمُورَه کَانِی حَج ، وه نَه سُونَنَه تَه وه نَه وَاجِبَه بَچِیْتَه سَمِر کِیَوِی (رَحْمَة).

جَا لَمُویْ بَمِرُو قِیْبَلَه نَمُوَه سَتِی دَه سِت نَه کَا به پَارَانَمُوَه یَادِی خُوا کِرْدَن هَمَتَا شَمُو دِیْت.

کَه شَمُو دَاهَات دِیْتَه خِرَاوَه بَمِرُو موزَدَه لِیْفَه لَمُویْ نَوِیژِی نِیَوَارَهو خَمُوتَنَان نَه کَات بَمَسْمِرِیَه کَمُوَه بَه دَوَا خَمُوتِنِی نَوِیژِی نِیَوَارَه بُو پَالْ نَوِیژِی خَمُوتَنَان، وه شَمُو لَمُویْ نَمِیْنِیْتَمُوَه.

له کَاتِی بَمِرَه بَه یَاندَا له (المشعر الحرام) رَانَمُوَه سَتِی و زَوْر زِیْکِرِی خُوا نَه کَات هَمَتَا دُونِیَا رُون نَمِیْتَمُوَه، جَا نَمُو شِوِیْتَنَه بَه جِیْ نَه هِیْلَیْ دَوای نَامَادَه کِرْدِنِی بَمِرَدَه وِرْدَه کَان، وه نَه گَمِرِیْتَمُوَه بُو مِیْنَا.

رَاوَه سْتَان له مَه شَعْمِرِی حَمْرَام وَاجِبَه، بَه نَه کِرْدِنِی خَوِیْن وَاجِب نَمِیْت. وه له دَوای رِوْژ هَه لَاتِن جَمَمِرِیَه عَمَقَبَه بَمِرَدَه بَارَان نَه کَات بَه حَمُوت بَمِرَد.

پَاش نَمُوَه قُورِیَانِی یَه کَمِی سَمِر نَمَبِرِی - نَه گَمِر تَوَانِی - و سَمِرِی نَمَتَاشِی یَا کُورِتِی نَه کَاتَمُوَه، جَا بَمُو سَمِر تَاشِیْنَه هَمِرْچِی له سَمِر حَمْرَام بُوَه بُوِی حَه لَالْ نَمِیْتَمُوَه جِگَه له ژَن.

لَمِپَاشَاندَا نَه گَمِرِیْتَمُوَه بُو مَه کَمُو بَه دَه وِرِی کَه عَبَدَا تَمَوَافِی (إفاضة) بَه جِیْ نَه هِیْتِنِی، کَه تَمَوَافِی رُوکَنَه، جَا تَمَوَافِی نَه کَات وَه کَ چَوْن تَمَوَافِی قُودُومِی کِرْد. وه بَم مَوَافَه تَمَوَافِی زِیَارَه تِیْشِی پِیْ نَمُوتِرِی، وه نَه گَمِر نَمُوکَسَه مَوتَمَه تِیْع بُو، دَوای تَمَوَافِی سَمِعِی نِیَوَان صَه فَاو مَمِرُوَه نَه کَات.

بَه لَام نَه گَمِر مَوفِرِیْد بُو یَا قَارِیْن، وه کَه هَاتَبُو بُو مَه کَمَه سَمِعِی قُودُومِی شِی کِرْد بُو، نَمُوَه سَمِعِی - یَه کِی تَرِی لَه سَمِر نِیَه.

له دَوای نَمُو تَمَوَافَه هَمُومُو شِیْکِی بُو حَه لَالْ نَمِیْتَمُوَه هَمَتَا چُورَنَه لای ژَنِیْش، لَمِپَاشَاندَا نَه گَمِرِیْتَمُوَه بُو مِیْنَاو شَمُو نَمِیْتَمُوَه تِیْیِدَا، وه مَانَمُوَه له مِیْنَا وَاجِبَمُو بَه نَه کِرْدِنِی خَوِیْن وَاجِب نَمِیْت، جَا کَه گَه یَشْتَه دَوَا نِیَوِرْپَرُو رِوْژِی یَانزَه هَم له (ذی الحجّة)، نَه چِیْ سَمِی جَمَمِرِیَه کَان رَه مِی نَه کَات، له پِیْشَمُوَه لَمُوه دَه سِت پِیْن نَه کَات کَه لَه مَلَا ی مِیْنَاوَه یَه، لَمِپَاشَاندَا نَمُوه ی نَاوَه رَاسْت. دَوای نَم رَه مِی کِرْدَنَه نَمُوَه سَتِی و نَمِپَارِیْتَمُوَه یَادِی خُوا نَه کَات، تِیْنَجَا جَمَمِرِیَه عَمَقَبَه بَمِرَد بَارَان نَه کَات و لای نَم نَاوَه سَتِی.

وه پِیْوِیْسْتَه هَمِر جَمَمِرِیَه یَه کَه به حَمُوت بَمِرَد رَه جَم بَکَات له پِیْش رِوْژ نَاوَابُوندَا.

پژوی دوانزه همیشه نو کاره دوپاره نه کاتوه.

دوای نموه نو کسه نار هزوی خویمتی یا دا نمبزی بژ مدککه پیش ناوا بونی پژوی دوانزه هم یا شو نمینیتتوهو پژوی سیانزه هم رمی نه کاتوه.

وه رمی کردن واجبه و بینه کردنی خوین واجب نمیت.

جا نه گمر گهرایوه مدککو رستی بگهرتتوه بژ وولاتی خوی، نموه نمبئ توافی مال ناوایی بکات، وه نو توافه واجبه.

نه گمر کسیتک دهیکردبو واجبه لیسری بگهرتتوه مدککو نو توافه بکات، نه گمر توانی بگهرتتوهو له شونی نیحرام بستن تن نه پوری بیت، نه گینا نمبئ مدپک سر بپی.

له هدمو نوانمی که له پیشموه باس کرا نموه وه نه گیدری که کاره کانی حج و عومره بریتی به له:

نیحرام بستن له میقات، تواف کردن، و سعی نیوان صفار مروه، و سرتاشینه، بم کارانش کاره کانی عومره تواف نمیت. وه نمانشی پن زیاد نه کرت له حجدا:

وهستان له عیرهفه، و رمی کردن، و توافی (إفاضة)، و مانوی شو له مینا، و قوریانی کردن، و سرتاشین، یا قژ کورت کردنوه.

نمانه کورتی کاره کانی حج و عومره بوون.

پسه نندی رمی زور گهرانوه

له نمبو هوره پروه خوا لئی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ، يَمْتَعُ أَحَدُكُمْ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ، فَإِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ نَهْمَتَهُ فَلْيَعْبَلْ إِلَى أَهْلِهِ) رواه البخاري و مسلم. واته: سه نفر پارچه پیک له شکه نجو نازاره له خوردن و خوردنوه تان نه کات، جا نه گمر کسیتکان پیوستی- یه کی بجی هینا بازو بگهرتتوه ناو کس و کاری.

له عایشموه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (إِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ حَجَّهُ فَلْيَتَّجِلْ إِلَى أَهْلِهِ، فَإِنَّهُ أَعْظَمُ لِأَجْرِهِ) رواه الدارقطني. واته: هر کسیتکان حجی تواف کرد بابه پهله بگهرتتوه ناو کس و کاری چونکه نموه پاداشتی پن گوره نمیت.

موسلم نه گهرتتوه له عدلانی کوری (حضرمی) یوه که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (يُقِيمُ الْمُهَاجِرُ بَعْدَ قِضَاءِ نُسُكِهِ ثَلَاثًا). واته: کوز کمر دوای تواف بونی کاره کانی حج هر سئ پژو نمینیتتوه.

ری لئ گهران (الإحصار)

(إحصار) : ری لئ گرتن و بند کردنه، خوی گوره نه فرموی: ﴿فَإِنْ أَحْصَرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ

الْهَدْيِ﴾ (البقرة/۱۹۶). واته: نه گمر ربتان لئ گرو، چیتان بژ هه لسورا بیکنه قوریانی.

نم نایه ته کاتیک هاته خواره وه که پیغمبرو یارانی ری‌یان ندرا له حوده بی‌یه برۆن بۆ مزگوتی حرام. مهبست له ری گرتنه کش ری گرتنه له تمواف کردن له عومردها، وه له وهستان له عمره‌فه، یا تموافی (إفاضه) له حه‌جدا.

زانایان جیا‌وزی‌یان هه‌یه له‌وهی که نه‌بسته هۆی قه‌ده‌غه بوون ری گی‌هان .

مالیک و شافعی و توریانه: به دوژمن نه‌بسته به‌دی نایه‌ت.

چونکه نایه‌ته که هاته خواره وه ده‌ریاره ری گرتن له پیغمبر ﷺ له لایمن دوژمنه‌وه.

ئیبنو عبباس فرمویه‌تی: ری‌گرتن ته‌ن‌ها له دوژمنه‌وه نه‌بسته و حوکمه‌کانی له‌سەر جی‌به‌جی نه‌بسته.

به‌شی زۆری زانایان بۆ نه‌وه چون - له‌وانه حه‌نه‌فی‌یه‌کان و نه‌حه‌مه‌ که قه‌ده‌غه بوون به‌همه‌و شتی‌ک نه‌بسته که ری بگرتن له حاجی بۆ حه‌ج کردن و چونه ناو به‌یت له‌وانه دوژمن، یا نه‌خۆشی‌یه‌ک که به جوله‌و ری‌زیشن زیاد بکات، یا ترس، یا وون بوونی پول و پاره، یا مردنی مه‌رحه‌می ئافره‌ت له ری‌نگا وه جگه له‌وانه‌ش، له‌وه عوزرانه که ری‌تگرن، هه‌تا ئیبنومسه‌عود فه‌توای داوه ده‌ریاره پیاری‌ک مارو دوو پشک پی‌وهی دا که نه‌ویش هه‌ر ری‌ لێ‌گی‌ار (محصر)ه.

وه به‌لگه‌شیان گه‌شتی‌یه‌تی فرموده‌که‌ی خواجه که فرمویه‌تی: ﴿فَإِنْ أَحْصَرْتُمْ﴾ وه هۆی هاته‌نه خواره‌وه‌که‌شی ری‌ گی‌رانی پیغمبرو بوو ﷺ به دوژمن، چونکه حوکمی گه‌شتی ته‌ن‌ها به‌هۆکه‌یه‌وه نابه‌ستری‌تسه‌وه، وه نه‌مه‌ش به هه‌ت‌تره له بۆ چوونه‌کانی تر.

ری لێ‌گی‌ار مه‌رێ‌ک و به‌وه‌ژوری له‌سەر واجبه:

نایه‌ته‌که صه‌ری‌عه له‌وه‌دا که ری لێ‌گی‌ار له‌سهریه‌تی که هه‌رچی بۆ هه‌لسو‌پا له قوریانی سه‌ری به‌ری.

له ئیبنوعه‌بباسه‌وه خوا لێ‌زیان رازی بی‌ته هاته‌وه که پیغمبر ﷺ که‌ری‌تی لێ‌گی‌ار، سه‌ری تاشی و چووه لای خه‌یزانه‌کانی و قوریانه‌کانی سه‌ری‌به‌ری، هه‌تا سالی دا‌هاتوو عومره‌ی کرد. بوخاری گه‌ی‌راوه‌تی‌یه‌وه. جومه‌وری زانایان نه‌وه‌یان کردۆ‌ته به‌لگه‌ی نه‌وه که‌ری‌تی لێ‌گی‌ار واجبه له سه‌ری مه‌ر یا مانگایه‌ک یا وه‌شتری‌ک سه‌ر به‌ری.

مالیک و توریته‌ی (واجب نی‌یه).

له کتیبی (فتح العلام) دا هاته‌وه: راستی له‌گه‌ل نه‌ویه که له‌گه‌ل مالیک‌دایه، چونکه هه‌مه‌و ری لێ‌گی‌ارێ‌ک قوریانیان پێ‌ نی‌یه. وه نه‌و قوریانی‌یه‌تی که پیغمبر ﷺ پیتی بوو له مه‌دینه به سونه‌ت هه‌ینا‌بووی.

خواش مه‌به‌ستی نه‌وه بوه به فرموده‌ی: ﴿وَاللَّهِدَى مَعَكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ حِجْلَهُ﴾ (الفتح/٢٥). واته: وه

قوریانی‌یه‌کان ری‌یان لێ‌گی‌ار که بگه‌نه شوته‌نی خۆیان بۆ سه‌ری‌به‌ری.

نایدته کمش نایبته به لگمی واجب بون.

شوئنی سرپرینی قوریانی ری لئی گیارو:

له (فتح العلام) دا نهائی: زانایان جیارازن لهو دا که نایا قوریانییه کانی رژی حوده بیبیه له حره مدا بووه یا له دهره وهی حره م؟ به لام روالهتی نایدته که: ﴿وَاللَّهْدَىٰ مَعَكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ حِلْمَهُ﴾ (الفتح/ ۲۵) وا دهره خات که له دهره وهی حره م سرریان بریون.

بۆ شوئنی سرپرینی ری لئی گیارو چند رایه ک هدیہ:-

یه کهم رای جوهوره: لهو شوئنه دا نمبئ سمری بپی که خوی نه کاتموو ئیحرام ئمشکیتنی، جا له حره مدا بی، یا له دهره وهی حره مدا بی.

دووم رای حنه فی ره کانه: که نایبته قوریانیه کان سر بری له حره مدا نمبئ.

سئیم رای ئیبنو عبباس و کومه لیک: که نهو کهسه نه گمر بتوانی قوریانیه کان بنیترئ بۆ حره م نهوه واجبه له سمری بینیرئ، وه نابئ ئیحرامیش بشکیتنی هتا قوریانیه کان له شوئنی قوریانیدا سر نبرین، وه نه گمر نهی توانی بیان نیترئ، لهو شوئنه ری لئی گیارو سمری بری.

ری لئی گیارو نهو حجه ناگیترتسه مه گمر حجهی فهزی لسه برئ:

له ئیبنو عبباسه خوا لئی یان رازی بیت هاتوه دهراری نه نایدته: ﴿فَإِنْ أَحْصَرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ﴾ (البقره/ ۱۹۶). فهرویهتی: هرکس ئیحرامی بهست بۆ حج یا عومره له پاشاندا ری

بهندکرا له بدیت، له سمری واجبه چی بۆ ههلسوپا له قوریانی سمری بری، سمر له سمر گموره تر.

جا نه گمر نهوه حجهی فهزی بوو، نمبئ بیگیترتسه. به لام نه گمر حجهیک بوو دواي حجهی فهزی چوبوو، گیترانهوهی له سمر نی ره.

مالیک و توره تی: من پیم گهیشته که پیغمبر ﷺ و یاره کانی گهیشته حوده بیبیه لهوهی قوریانییه کانیا سمر بری و سرریان تاشی و هه لال بون له هه موو شتیک، پیش توافی بدیت، وه پیش نهوهی قوریانییه کان بگات به بدیت.

پاشان باسی نهوه نهکراوه که پیغمبر ﷺ فهروانی دابئ به کسێک له یاره کانی و نهوانی له گه لیدا بوون که هیچ بگیترنهوه دهراری بکهنهوه، وه حوده بیبیه له دهره وهی حره مده. بوخاری گیترایهتی بهوه.

شافعی و توره تی: له کوئی ری لئی گیارو قوریانییه کان لهوهی سمر بری، قزاشی لسه نهی چونکه خوی گموره باسی قززا کردنهوهی نه کردوه.

پاشان ووتوبهتی: نیمه بۆمان دهركوتوه - له نهغامی پرك كوتنی قسهكانياندا - كه پيغهمبەر سالی حودهیبییه پیاوانی ناسراوی له گه لدا بووه، له پاشاندا عومرهی قهزایان کردووه جا ههندی لهریپاوانه له مه دینه نهچوون له گه لیان، بئ ئهوی نیسی پتوستان ههیتت و هۆیهك ههیتت له گیانیان و سامانیاندا، جا نهگه گێرانهوه واجب بوایه پيغهمبەر ﷺ نهی نههیتت دوا بکمون.

وه ووتوبهتی: بۆیه پێ یان ووتوه عومرهی (قضاء و قضیه) لهبهر ئهو پركوتنهی كه روی دا، لهنیوان پيغهمبەر ﷺ و قورهیشدا كه بۆ سالی ناینده بهجیتی بهیتتی، نهك لهبهر ئهوی واجب بوویتت لهسهری ئهو عمهریه قهزا بکاتوه.

دروستی بهتی بهمهراج دانانی موهریم كه عوزری نهخۆشی و شتی تر ئیحمرا بکشینی:

بهشی زۆری زانیان بۆ ئهوه چوون كه دروسته حاجی کاتئ ئیحمرا نهبهستی مهرجی ئهوه دابنی كه توشی نهخۆشی هات ئیحمرا مهكهی بکشینی.

موسلیم له ئیبنو عبباسوه خویان لی رازی بیت نهگێرتتوه: كه پيغهمبەر ﷺ به ضویاعهی فهرمووه: ئیحمرا بهسته بۆ حج کردن، وه مهرجی ئهوه دابنی كه له کوی رێ بهند کرای خۆت بکهیتوه.

جا نهگه كهسیك رپی لی گهرا بههۆیهك له هۆیهکانی نهخۆشی و شتی تر، نهگه ئهو مهرجی دانابوو بۆ هیه ئیحمرا بکشینی بئ ئهوی خۆین یا رۆژی بیته سهر.

داپۆشینی کهعبه

خهلكی لهسهر دهمی نهفامیدا كهعبهیان دادهپۆشی، ههتا کاتی ئیسلامیش هات داپۆشینهكهی سابت کرد.

واقیدی نهگێرتتوه له ئیسماعیلی کوری ئیبراهیمی نهبی حهیبیهوه له باوکهیهوه كه ووتوبهتی: له سهردهمی جاهیلیدا کهعبه به (الإنطاع) دانهپۆشرا ئهویش راخهترکه لهسهردهمدا لهپیتستی سور دروست نهکرا، لهپاشاندا پيغهمبەر ﷺ به قوماشی یهمانی داپۆشی. وه عومرهو عوسمان رهزای خویان لی بئ به قوماشی قبطی دایان پۆشی. نهجا حهجاج به پارچهی حهزیر دای پۆشی. وه رپوایت کراوه كه یهکهم کس كه پۆشاکێ کردۆته بهر کهعبه ئهسهدی حیمیری بووه كه ئهویش هۆزی توبهعه.

ئیبنوعومره و شترهکانی ئهرازاندهوه به قوماشی قبطی و نهغاط و پۆشاک لهپاشاندا نهیناردن بۆ کهعبه ههتا لهجیاتی ئهوه کهعبه پێ داپۆشن. مالیک گێرانبهتی بهوه.

ههروهها واقیدی تهخریجی کرده له ئیسهحاقی کوری نهبی عبیدی کوری نهبی جعفر محمدی کوری عهلی كه ووتوبهتی: خهلك قوماشیان نهبهخشی به کهعبه كه پینی داپۆشیری، وه قوربانیان ئهنازد بۆ کهعبهو باریان نهکرد له قوماشی یهمنی تا کهعبه پێ داپۆشن.

جا کاتن یزیدی کوری موعاریه هات به حریر دایپۆشی، وه کاتن ئیبنوزوبیر هات هر لیسری و شوینی نو نپۆیشتهو نهینارد بۆلای موصعبی کوری زوبیر هموو سالتیک قوماشی بۆ بنیری بۆ کعبه که پینی دایپۆشی، وه پۆژی عاشورا له هموو سالتیک داینپۆشی.

سعدیدی کوری منصور دهی هیناوه که (عمر) ی کوری (خطاب) خوا لینی پازی بیت هموو سالتیک پۆشاکي کهعبی دانهمالی پارچه پارچه نه کرد و دابشی نه کرد بهسر حاجی به کاندای نووی بیکن به سیتبر لیسری داری سموری له مه کهه.

بۆن خۆشکردنی کهعبه:

له عانیشهو خوا لینی پازی بیت هاتوه که فرمویتی: کهعبه بۆن خۆش بکن، چونکه نهوش له پاک کردنهویتی.

ئیبنوزوبیر بۆنی خۆشی نه دا له هموو نار کهعبه. وه هموو پۆژیک رهتلیک داری عودی دانه گرساند له کهعبه دا، وه پۆژانی هینی دوو رتلی به کار نهیتنا بۆ بۆن خۆش کردنی.

قدهغه کردنی سرپینچی له حره مدا:

خوای گهره نه فرموی: ﴿وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْحَادِ بِظُلْمٍ نُدِقُهُ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ﴾ (الحج/ ۲۵). واته:

هرکس بیوی سرپینچی تیدا بکات به ستم سزای توندو به نازاری نه دین.

نهبو دارد له موسای کوری باذانره نه گپرتتهو روتویتی: چومه لای یعلای کوری نومیه روتی: پیغمبر ﷺ فرمویتی: (إِحْتِكَارُ الطَّعَامِ فِي الْحَرَمِ إِحَادٌ فِيهِ)، واته: خواردنه منی شاردنه له حره مدا سرپینچی به تیداو ئیلحاده.

بوخاری له (التاریخ الکبیر) دا ریوایتی کردوه له یعلای کوری نومیه که گوئی له عومری کوری (خطاب) بووه ئی فرمو: خواردن شاردنه له مه کههدا سرپینچی.

نه محمد نه گپرتتهو له ئیبنوعومروه خوا لی یان پازی بیت که چوه بۆ لای ئیبنوزوبیر کاتن له حیردا دانیشتهو، فرمویتی: ئی ئیبنوزوبیر! نه کهی سرپینچی و ئیلحاد بکی له حره می خوای گهره دا، من شایته نه دم که بیستومه له پیغمبر ﷺ فرمویتی: (يُحَلُّهَا رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ). واته: پیاریکی قوریشی شتی حرام کراوی حره مه هلاک نه کات و سرپینچی تیدا نه کات.

له ریوایتیکی تردا فرمویتی: (سِيلِحِدُ فِيهِ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ، لَوْ وُزِنَتْ ذُنُوبُهُ وَذُنُوبُ الثَّقَلَيْنِ لَوَزَنَتْهَا). واته: پیاریکی قوریش سرپینچی و ئیلحاد له حره مدا نه کات، نه گهر تاران کانی بکیشرت له گهل تاران کانی هموو ناده می و پهری هاو کیش نه بن. جا ناگات له خۆت بیت تو نهو نهیت.

مواجهید و توبه می: تاوان چند برابر نه کړتېمونه له مه ککېدا، وک چوڼ چاکه چند برابر نه کړتېمونه.

له نيمامي نه حمد پرسيار کړا نيا تاوان له جارتک زياتر له سر خاوهني نهوسوي؟
 وتي: نه، تيللا له مه ککېدا نهبيت، لمبر گوره يي شوتنه کمي.
 داگير کړدني کمېبه:

بوخاري و موسليم له عائشېمونه رهزاي خواي لسمر بيت نه گيړنېمونه که فرمويتمې: پتغممېر ﷺ فرمويتمې: (يَغْزُو جَيْشَ الْكَعْبَةِ، فَإِذَا كَانُوا بَيْنَاءَ مِنَ الْأَرْضِ يُخَسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! كَيْفَ وَفِيهِمْ أَسْوَاقُهُمْ وَمَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ؟ قَالَ: يُخَسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ ثُمَّ يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّاتِهِمْ). واته: سويامېک کمېبه (غمزو) داگير نهکات، که گهيشته بيابانيک خوا همموريان ثبات بنخاي زويدها. نهلني ووم: نهی نيرراوي خوا! چوڼ نهگير بازاريشيان له گه لدا بيت و کومه لنيک که لهوانيش نهبن؟ فرموي: خوا همموريان ثبا بنخاي زويدها، دوايي به پتي نيريه ته کاني خزيان زيندوريان نهکاتوه .

په سندی يمتي باريست کړدن بز سن مزگوته کان

له سعیدی کوري موسه يي مونه هاتوه له نېبو هورې پروه له پتغممېر مونه ﷺ فرمويتمې: (الْتَشُدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ: الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، وَمَسْجِدِي هَذَا وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى) رواه البخاري ومسلم وأبو داود. واته: بنو بارگي سفر ناپيچرتېمونه بز سن مزگوت نهبيت، مزگوتي حرام، و نم مزگوتي من و مزگوتي نهقصا.

وه له زاراوېه کی ترده هاتوه: (إِنَّمَا يُسَافَرُ إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ: مَسْجِدِ الْكَعْبَةِ، وَمَسْجِدِي، وَمَسْجِدِ ثَيْلِيَا).

له (أبو ذر) هوه خوا لتي پازي بيت هاتوه فرمويتمې: ووم: نهی نيرراوي خوا کام مزگوته يه کم جار له سر زوي دانراوه؟ فرموي: (المسجد الحرام). واته: مزگوتي حرام، ووم: لهپاش نو کامه؟ فرموي: (المسجد الأقصى) مزگوتي نهقصا، نهلني: ووم: چنده له نيتوانياندا بووه؟ فرموي: (أَرْبَعُونَ سَنَةً، ثُمَّ أَيْنَ أَدْرَكْتِكَ الصَّلَاةَ بَعْدُ، فَصَلِّ فَإِنَّ الْفَضْلَ فِيهِ). واته: چل سال، نينجا له کوي نوژ هات نوژي لني بکه، چونکه فضل و چاکي لهو شوتنه دايه.

بزيه سفر کړدن بز نم س مزگوته شرعيه، چونکه نو فضل و تايبه قمندي يمي که له س مزگوتهدا هديه له مزگوته کاني ترده نيه.

له جايروه خوا لتي پازي بيت هاتوه که پتغممېر ﷺ فرمويتمې: (صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيَمَا سِوَاهُ، إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ، وَصَلَاةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيَمَا سِوَاهُ)

رواه أحمد وسنده صحيح. واته: نویتیک لهم مزگوتی مندا له هزار نوژی مزگوته کانی تر چاکتره، جگه له مزگوتی حرام، و نویتیک له مزگوتی حرامدا له سهد هزار نوژی مزگوته کانی تر چاکتره. له نهنسی کوری مالیکوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمودیتی: (مَنْ صَلَّى فِي مَسْجِدِي أَرْبَعِينَ صَلَاةً، لَاتَفُوتُهُ صَلَاةٌ كُتِبَتْ لَهُ بِرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ، وَبِرَاءَةٌ مِنَ الْعَذَابِ، وَبِرِيءٍ مِنَ النَّفَاقِ) رواه أحمد والطبراني بسند صحيح. واته: هرکس لهم مزگوتی مندا چل نوژ بکات و نوژنکی نهچی، نهوه پژگار بونی له ناگرو له سزاو له دوو رووی بۆ نهنوسری.

وه له چهند فرموده ده کدا هاتوه که فزلی نوژ له مزگوتی بیت المقدس دا زۆتره له نوژی مزگوته کانی تر جگه له مزگوتی حرام و مزگوتی پیغمبر ﷺ به پینج سهد نوژ.

نادابی چونه مزگوتی پیغمبرو نادابی زیارتهی:

۱- پسهنده چونه نار مزگوتی پیغمبر ﷺ به هینمی و به ریزوه بیت، وه بۆنی خۆی خوش کردین، وه خۆی رازاندیتهوه به چاکترین پوشاک، وه له پینشوه قاچی راستی بجاته ناو مزگوته کوهو بلتی: (أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، وَبِوَجْهِ الْكَرِيمِ، وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ، مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، وَاغْفِرْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ).

۲- پسهنده که له پینشوه بچیتته (روضه)ی پیژوو دوو رکات نوژی (تحية المسجد) سلاوی مزگوت بکات به نهدب و ملکه چی یهوه.

۳- که له نوژنه که بووه - نوژی سلاوی مزگوت - روبکاته قبری پیژوی پیغمبر ﷺ و روو گۆره که بوهستی و پشتی له قبيله بیت، سلاو له پیغمبر ﷺ بکات و بلیت: (السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ! السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَ خَلْقِ اللَّهِ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ! السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللَّهِ! السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْمُرْسَلِينَ! السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ رَبِّ الْعَالَمِينَ! السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا قَائِدَ الْغُرِّ الْمَحْجَلِينَ! أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّكَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَأَمِينُهُ وَخَيْرُهُ مِنْ خَلْقِهِ. وَأَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَغْتَ الرِّسَالَةَ، وَأَدَيْتَ الْأَمَانَةَ، وَتَصَحَّحْتَ الْأُمَّةَ، وَجَاهَدْتَ فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ). واته: سلاوت لئی بیت نئی نیراوی خوا، سلاوت لئی بیت نئی پیغمبری خوا، سلاوت لئی بیت نئی چاکترین ههلبژیراوی نار دروست کراوه کانی خوا، سلاوت لئی بیت نئی خۆشویستی خوا، سلاوت لئی بیت نئی سهروری پیغمبران، سلاوت لئی بیت نئی نیراوی خوای پهروهردگاری جیهانیان، سلاوت لئی بیت نئی پینشوای دهستر پی سپی و نورانی به کان (له رۆژی دوواییدا به هزی دهست نوژوه)، شایهتی نهدم جگه له الله پهستراونکی به حقی تر نیه، وه شایهتی نهدم که تۆ نیراوی نهمین و ههلبژیراوی نهمی له خه لکه که ییدا، وه شایهتی نهدم که به راستی نامه کهی خوات گه یاندو نهو راسپاردهیت گه یاندوه که بیت سپێردراوه و نامۆژگاری نهنهوی ئیسلامت کردوهو له پیتی خوادا به حقی جیهادت کردوهو.

۴- لهپاشاندا نړیکه‌ی بالیک بیته دواوه به‌لای راستاو سلارو له نهمی‌به‌کری صدیق بکات، پاشان بالیکی تر بیته دواوه سلارو له عومری فاروق بکات خوا له همدوکیان رازی بیت.

۵- له پاشاندا پروبکاته قیبلو بیارتتوه بو خزیو خوشویستانی و براکانی و همورو موسلمانان لهپاشاندا بروات.

۶- لسمر نو کسه پیوسته که ده‌نگی بهرز نه‌کاتوه نمونده نه‌بیت که خزی بیبستی، وه‌لسمر کاربده‌ستان پیوسته به نمری ری لو کسانه بگرن که ده‌نگ بهرز نه‌کمنوه.

چونکه سابه که عومری کوری خطاب خوی لی رازی بیت، دو پیاری بیبوه ده‌نگیان له مزگوتی پیغمبر ﷺ بهرز نه‌کرده‌وه فرموی: نه‌گمر بمزانی‌یاه خه‌لکی نیرن تیر لیم نعدان.

۷- دور بکورتتوه له دست هیتان به ژوره‌کیدا -واته: قه‌بره‌که- و ماچ کردنی. چونکه نمانه شتیکن که پیغمبر ﷺ خزی قده‌غمی کرده‌ون.

نمو داورد له نهمی هورپه‌روه نه‌گپرتتوه خوا لیتی رازی بیت که پیغمبر ﷺ فرموی: (لا تجعلوا بیوتکم قبورا، ولا تجعلوا قبری عیدا، وصلوا علیّ فإنّ صلاتکم تبلغنی حیث کنتم). واته: ماله‌کانتان مه‌کنه گورستان و گوره‌کم مه‌کنه عیاده‌تگا و بوی بیتن، وه صلاواتم لسمر بدن چونکه صلاواته‌کانتان پین نه‌گات له همرکوی بن.

عبدوللای کوری حسمن پیارتکی بینی زور نه‌چوه سر گوری پیغمبر ﷺ بو پارانه‌وه، پتی روت: له‌گه‌ل تزه! پیغمبر ﷺ فرموی: (لا تتخذوا قبری عیدا، وصلوا علیّ حیثما کنتم، فإنّ صلاتکم تبلغنی). واته: گوره‌کم مه‌کنه عیاده‌تگا، وه همرکوی بوون صلاواتم لسمر بدن، چونکه صلاواته‌کانتان پین نه‌گات.

جا هی پیاو تزو نموی که له نمده‌لوسه وه‌ک یه‌کن لو باره‌یموه (واته له صلاوات ناردن و گه‌یشتنی به پیغمبر ﷺ).

پسندلی‌بتمی خوا پرستی زور له (روضه‌ای پی‌لزده):

بوخاری له نمبوهورپه‌روه نه‌گپرتتوه که پیغمبر ﷺ فرموی: (ما بین بیتی ومنبری روضه من ریاض الجنه، ومنبری علی حوضی). واته: نیوان ماله‌کم و دوانگه‌کم باخچیده‌که له باخچه‌کانی به‌هشت، و دوانگه‌کم له سر حموزه‌که‌مه.

پسندلی‌بتمی چوون بو مزگوتی قویاو نو‌یز تیدا کردنی :

چونکه پیغمبر ﷺ همورو رزانی شه‌مدیه‌ک بسواری یا به‌پنی نه‌چوو بو قویاو دوورکات نو‌یزی تیدا نه‌کره.

پیغمبر ﷺ هانی یاره کانی نهدا بۆ نموو ئهی فرموو: (مَنْ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ، ثُمَّ أَتَى مَسْجِدَ قُبَاءَ، فَصَلَّى فِيهِ صَلَاةً، كَانَ لَهُ كَأَجْرِ عُمْرَةٍ) رواه أحمد، والنسائي، وابن ماجه، والحاكم، وقال: صحيح الإسناد. واته: هرکس له مالتی خویموه دست نوژ بگری و لهپاشاندا بچی بۆ مزگوتی قوباو نوژنکی تیدا بکات پاداشتی عومریه کی هیده بۆی.

فزیلمته کانی شاری مدینه

بوخاری له نبی هویره یروه نه گیریتتوه خوا لیتی رازی بیت که پیغمبر ﷺ فرمویتى: (إِنَّ الْإِيمَانَ لِيَأْرِزُ إِلَى الْمَدِينَةِ كَمَا تَأْرِزُ الْحَيَّةُ إِلَى جُحْرِهَا). واته: باوه پزنگ نه خواتموو کۆده بیتتوه له مدینهدا، وه چۆن مار یهک دیتموو کۆ نه بیتتوه له کونه کهیدا.

طبرانی له نبی هویره یروه نه گیریتتوه به ئیسنادیک که خراب نییه: پیغمبر ﷺ فرمویتى: (الْمَدِينَةُ قَبَّةُ الْإِسْلَامِ، وَدَارُ الْإِيمَانِ، وَأَرْضُ الْهَجْرَةِ، وَمَشَى الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ). واته: مدینه گومزی نیسلام، و خانمی باوه، و زهوی کۆچ بۆ کراوه شوینی جیا کردنهوی حلال و حرامه.

له عومیره خوا لیتی رازی بیت هاتوه فرمویتى: گرانی داکوت و خهک برسی بوون له مدینه. پیغمبر ﷺ فرموى: (إِصْبِرُوا وَأَبْشِرُوا فَإِنِّي قَدْ بَارَكْتُ عَلَى صَاعِكُمْ وَمُدَّكُمْ، وَكُلُوا وَلَا تَتَفَرَّقُوا، فَإِنَّ طَعَامَ الْوَاحِدِ يَكْفِي الْإِثْنَيْنِ، وَطَعَامَ الْإِثْنَيْنِ يَكْفِي الْأَرْبَعَةَ، وَطَعَامَ الْأَرْبَعَةَ يَكْفِي الْخَمْسَةَ وَالسَّتَّةَ، وَإِنَّ الْبِرْكَاتَةَ فِي الْجَمَاعَةِ، مَنْ صَبَرَ عَلَى لَأْوَانِهَا وَشِدَّتِهَا، كُنْتُ لَهُ شَفِيعاً وَشَهِيداً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ خَرَجَ عَنْهَا، رَغْبَةً عَمَّا فِيهَا أَبَدَلُ اللَّهُ بِهِ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ فِيهَا، وَمَنْ أَرَادَهَا بِسُوءٍ أَذَابَهُ اللَّهُ كَمَا يَنْوِبُ الْمَلْحُ فِي الْمَاءِ). رواه البزار بسند جيد. واته: نارام بگرن، و مژدهی خویشی بدن، چونکه من داوای گمشه کردن و زیاد کردنم کرده و بز صاع و مووده کمتان، و بخور و له یهک جیا مینمونه، چونکه خواردن کسینک بهشی دوو کس نهکات، وه خواردن دووکس بهشی چوار کس نهکات، وه خواردن چوار کس بهشی پینچ و شمش کس نهکات، وه بهراستی پیژزی و گمشه کردن له کۆمهل و جماعتدایه، هرکس نارام بگری له سر ناخویشی و نهاتی شاری مدینه، پژی داویی نهبه شایمتی و تکاکار بۆی، وه هرکس بهجی بهیلتی لبعبر نموی توشی بووه و پشتی تن بکات، خوا لهجی نمو کسینکی چاکتر لمریدا دانمن. وه هرکس نیازی خراپی پین هبین خوا نموتوینتتوه وهک چۆن خوئی له ناودا دهوتتتوه.

فزلتی مردن له مدینهدا

(طبرانی) به ئیسنادیکى حسن نه گیریتتوه له نافرتهتیکى هتیووه که لای پیغمبر ﷺ بووه له هۆزی (ثقیف)، پیغمبر ﷺ فرمویتى: (مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلْيَمُتْ، فَإِنَّهُ مَن

مَاتَ بِهَا كُنْتُ لَهُ شَهِيداً، أَوْ شَفِيعاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ). واته: هرکس له یتوه نتوانن له معدینهدا بمرئ با لعوی بمرئ، چونکه هرکس له معدینهدا بمرئ من نهجه تکاکاری له رۆژی دوايیدا.

وه لهبر نهوه بوو عومر خوا لیتی پازی بیت داوای له پروهردگاری نه کرد که له معدینهدا بمرئت.

بوخاری نه گیتتموه له زهیدی کوری نه سلموه له بارکییموه که عومر نه یفرمو: (اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي شَهَادَةً فِي سَبِيلِكَ، وَاجْعَلْ مَوْتِي فِي حَرَمِ رَسُولِكَ ﷺ). واته: خویبه شهاده تم بکمی به نسیب و مردنه کشم له حمره می پیغمبره که تدا بیت ﷺ.

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

ژن هیئان و میرد کردن: سوننه تیکه له سوننه تیکه کانی خوی گموره له دروست کردن و بیتک هیئاندا، که نهمهش کارنکی گشتی رینک و رهوانه کس له جیهانی ناده میزاد و ناژهل و رووهک تی تی دا لای نه داوه.

خوی گموره نه فمرمویت: ﴿وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ (الذاریات: ۴۹)

واته: وه له ههموو شتیک له جینسی بونموره کان دوو جوژی جیازازمان دروست کردوه همتا بیر بکنموره لده سه لاتی خوار پند و ره برگرن. وه هدره ها نه فمرموی: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ﴾ (یس: ۳۶)

واته: پاکی و پین گمردی بۆ نمو خویسهی نیرو منی کانی ههموو دروست کردوه لهو شتانهی لزه وی دا نهرویت و له خویمان و له شتیک که نایزان همر خوا نه یزانئ.

نهمهش شیوهیه که خوی گموره هه لئی بژاردوه بۆ زۆربون و مندال پیداکردن، وه بۆ بهره وامی ژبانی سه زهوی دوی نهوی که هدر دوو جوته کئی ناماده کردوه بۆ نموه، به شیوهیه که هدر یه که بیان هه لسن به کاری رینکویتنکی خوی بۆ به دیهیتانی نمو مه بهسته. خوی گموره نه فمرموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى﴾ (الحجرات: من الآیه ۱۳).

واته: نهی خه لکینه نیمه نیمه مان دروست کردوه له نیرو منی یه که نادهم و حموایه.

وه هدره ها ده فمرموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً﴾ (النساء: من الآیه ۱).

واته: نهی خه لکینه لهو پهروه رد گار هتان بترسن که دروستی کردون له گیانیتک که نادهمه وه تاکه کئی تری لئی دروست کردوه که حموایه، وه لهو دوانه له سهرتاسری زهوی دا پساوان و ژنانهی زۆری خستوتوه.

وه خوا نهی ویستوه ناده میزاد وه که به شه کانی تری جیهانیا و هها لئی بکات ناره زوی بهره لا بیت به بی نهوی همتا به هیچ لئی پرسینه مه یه که بکات وه وای لئی بکات نیرو منی کانی جوت بین به شیوهیه که هدر مه کی و بی یاسا. به لکو یاسایه کی لوای داناره بۆ گموره بی ناده میزاد که به هوی نمو یاسایمه شه رفو که رامه تی خوی پارتزگاری بکات، جا وای لیکردوه که جوت بونی نیرو منی ناده می جوت بونیکه پیروزیبت له سر بناغهی ره زامه ندی هدر وکیان دامه زرایتت وه

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

لسمر (إيجاب و قبول) پیویست و وه گرتن وهك و دوو روالمتی نمو ره زامهنديیه، وه لسمر شایهت گرتن واته: تاماده بوونی خهلکی بهوی که هدر یه که یان هی نمو تره.

بهم شیتویه به بۆ غهریزه ی ناره زوو ریگایه کی نه مینی داناو بنه چهی ناده می له له ناوچوون پاراست، وه نافره تی پاراست که بیته له وه ریگایه کی ره وا بۆ هممو ناره زوو بازتک که بییه وی هدرکاتی بیخوات بیخوات.

وه ههروه ها ناوکی خیزانی دانا نمو خیزانه ی که غهریزه ی دایکایه تی چواره هوری داینت و سۆزی باوکایه تی سهریستی بکات، جا به وه نه شو نایه کی پاک نه کات و به ره پرسوده کهی نه دات، نمو یاسایه شه خوی گموره رازی به پیوی و نیسلامیشی لسمر هیشتوتموه، وه ههرچی یاسای تر هه یه له مو باره یه وه سرپویه تی به وه.

نمو جۆره نیکاحانه ی که نیسلام له ناوی بردوون

له وانه: هیئانی دۆست (الحدن) نه یان روت: نه وی نادیاره قهیناکات، وه نه وی ناشکرایه نه وه لۆمه نه کری، نه مهش خوی گموره باسیان نه کات وه نه فرموی: ﴿وَلَا تُتَّخَذَاتِ أَخْدَانٍ﴾ (النساء: من الآیة ۲۵)

واته: نه وانده یان نا که دۆستیان گرتوه.

وه هیئان به گۆرینه وه: نه ویس نه وه بووه که پیاو به پیایوی نه موت واز له ژنه کهی خۆت بهینه بۆم منیش واز له ژنکه م نه هیتم بۆت و باقیت نه ده مه وه.

وه خاتو عایشه جگه له م دوو جۆره باسی هی تری کردوه نه فرمویت: نیکاح و خواستن له سهر چوار جۆر بووه:

۱- ژن هیئان له سهر تم شیویه ی نیستا: پیاو نه چوو داوای کچی کابرایه کی یان خزمیتکی نه کرد، ماره یی نه دایه له پاشاندا ماره ی نه کرد.

۲- وه شیویه کی تر له ژن هیئان: پیاو به ژنه کهی نه موت کاتی پاک نه به وه له بی نوثری بچۆ بۆلای فلانه کهس له گه لیا جوت به بۆ نه وی منالتیکیان بیی وهك نمو پیاو ره سمن بیت، نیتر نمو پیاو ماوه یه ک لۆتی دورر نه که موتموه هه تا سکی پر نه بوو، که ده رکوت سکی پر له کابرا، نیتر نه گمر حمزی بکر دایه ته چۆوه بۆلای، وه بۆیه تمم کاره ی نه کرد له بهر منالتی نه ژاد زاده. وه بهم نیکاحه نه وترا (الاستبضاع).

۳- شیویه کی تر: کۆمه لیک که متر له ده کهس هموویان کۆ نه بوونموه نه چونه لای ژنیک. جا نه گمر سکی پر بیوایمو، منداله کهی بیوایمو، چهنده شهوتکی به سهردا برۆیشتایه، نه خارده

الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

به‌دوایاندا که‌سیشیان نمی‌توانی نه‌چیت، کاتئ هم‌موریان لای کۆ نه‌بوونه‌وه پئی‌ی ئه‌ووتن: خۆتان ئه‌زانن چیتان کردووه، ئه‌واسکم پر بووه منداڵئیکم بووه، فلانه‌کس ئه‌و منداڵی تۆیه، جا ناوی کئی‌ی حمز لئی بکردایه ناوی ئه‌وی ئه‌هیناو منداڵه‌کمی ئه‌دایه پالی. پیاوه‌کش نه‌ینه‌توانی قبولی نه‌کات.

۴- وه‌شپه‌وه‌ی چواره‌م: خه‌لکئیکئێ زۆر کۆ نه‌بوونه‌وه‌وه ئه‌چونه لای ژنیئیک و ئافره‌ته‌که‌مش پئی‌ی له‌ کس نه‌ ئه‌گرت - ئه‌مانه‌ش زیناکه‌ر بوون ﴿ له‌بهر ده‌رگاگانیا‌ندا ئالایه‌کیان ئه‌چه‌قاند بۆ ئه‌وه نیشانه‌ بیت، هه‌رکس بیوستایه ئه‌چووه لایان کاتئ یه‌کئیکیان سکی پر ببوایه‌و منداڵی بوايه کۆ نه‌بوونه‌وه لای، سه‌رناسیان بانگ ته‌کردو ئه‌یان دا به‌سه‌ر یه‌کئیکیا‌ندا، ئیتر پتیه‌ی ئه‌نوساو نه‌بویه منداڵی و ئه‌ویش رینگری له‌وه نه‌ئه‌کرد.

کاتئ خوای گه‌وره‌ محمدی نارد ﴿ﷺ﴾ به‌ حق سه‌رجه‌م ئه‌و نیکا‌حانه‌ی سه‌رده‌می جاهیلی نه‌هیشته و رو‌خاندی، ئیلا ئه‌و نیکا‌حی ئه‌مپۆ نه‌بیت که خه‌لکی له‌سه‌ره.

وه ئه‌و یاسایه‌ی ئیسلام هیشته‌یه‌وه جئ‌به‌جئ نابیت هه‌تا پایه‌کانی که (ایجاب و قبول) کردنه نه‌یه‌ته جئ، وه هه‌روه‌ها هه‌تاره‌کو شایه‌ت نه‌بیت له‌سه‌ری نایاته جئ^(۱).

وه به‌وه په‌یمانی نیوان ته‌به‌ستری ئه‌و په‌یمانه‌ی ته‌بیتته هۆی په‌وابوونی خوشی وه‌رگرتنی ژن و میترد له‌ یه‌ک به‌و شپه‌یه‌می خوا دایناوه. وه هه‌ر به‌و په‌یمانه ئه‌و ماف و ته‌رکانه ئه‌چه‌سپئی که له‌سه‌ر هه‌ریه‌که‌یان پتیه‌سته.

هاندان له‌سه‌ر ژن هیئان و میترد کردن

ئیسلام زۆر هانی خه‌لکی داوه بۆ ژن هیئان و شوو‌کردن به‌ چه‌ندین شتوازی جۆراو جۆر.

جاری وا هه‌یه‌ وا باس ته‌کات که ئه‌مه ره‌وشتی پیغه‌مبه‌ران و پرنمایه‌یانه که ته‌وانیش پیئشه‌وا‌یانیکن ته‌بئ چاریان لئی بکری، خوای گه‌وره ته‌فه‌رموی: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً﴾ (الرعد: من الآیة ۳۸)

واته: به‌ راستی ئیمه پیئش تۆ چه‌ند پیغه‌مبه‌رمان ناردووه، وه خیزان و منل و نه‌وه‌شمان پس دا‌ون.

وه له‌ هه‌دیسی (ترمذی) دا هاتوه له‌ ته‌بئ ته‌ییوبه‌وه خوای لئی‌ی رازی بیت که پیغه‌مبه‌ر ﴿ﷺ﴾ فه‌رمویه‌تی: (أربع من سنن المرسلین: الحناء، والتعطر، والسواک، والنکاح)^(۱).

(۱) البخاری (۵۱۲۲).

(الزواج) ژن هیتان و میترد کردن

واته: چوارشت له رهفتاری پیغهمبرانه: به کارهیتانی خهنه، خوینۆن خوش کردن و سیواک کردن و ژن هیتان.

وه جاری وا هدیبه باسی نهکا له رووی نهروه که خوا چاکمی له گهل کردوون و نیعمهتی پی داون وهک نهفرموی: «وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ» (النحل: من الآیة ۷۲).

واته: خوا له جینسی خوتان خیزانی بو داناون وه لهو خیزانانه کوپو کوپهزای بو دروست کردون وه پوژی دوان له شته پوختهکان.

وه جاری واهدیبه به نیشانهیهک له نیشانهکانی خوا باسی نهکات و نهفرموی: «وَمِنْ آيَاتِهِ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُوْنَ» (الروم: ۲۱).

واته: وه له نیشانهکانی خوا نهویه که له جینسی خوتان خیزانی بو تیوه دروست کرد تا لهلای نهوان نارام بگرن وه خوشمویستی و رهحمهتی خستوته نیتانان، به راستی له مهدا گهلینک نیشانه هدیبه بو تاقمی که بیر ده کهنهوه.

وه پهنگه مرۆده دوو دل بیت له ژن هیتان، وه خوئی بگریتموه لی ی له ترسی ههلسان به (تکالیف) نمرک و نارهمهتی بهکانی، وه لهبهر پاکردن له ههلهگرتنی قورسای بهکانی.

جا نیسلام سهرنجی رانهکیشی بو نهوی که خوا ژن هیتان نهکات به ریگای دهولهمنندی، و بار گرانی ههژاری لهسمر لا نهبات و هیزی وههای پی نهدا که توانای سهرکوتنی ههبی بهسمر هۆبهکانی ههژاری دا خوی گهوره نهفرموی: «وَأَنْكِحُوا الْاَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَائِكُمْ اِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللّٰهُ وَّاسِعٌ عَلِيمٌ» (النور: ۳۲).

واته: وه بو پیوانی بی ژن، ژن بخوازن و ژنانی بی میتردیش بهمیترد بدن، وه ههروهها بو غولامان و کهنیزانی خویرهوشت چاکیش ژن بهیتن و بیان دن به شو، وه بیر له دهست کورتیان مهکهنهوه چونکه نهگهر فهقیر و ههژار و دهست کورت بن خوا له فهزلی خوئی بی نیاز و دهولهمنندیان نهکات وه خوا واسیع و زانایه.

(۱) نعم حمدیسه (ضعیف)ه، نهحمد (۴۲۱/۵) و (ترمذی) (۱۰۸۰) گیتراویانهتموه، پروانه (ضعیف السنن الترمذی ۱۰۸۰) و (إرواء الغلیل ۷۵) و (المشكاة ۳۸۲).

ژن هينان و ميترد كردن

وه له حمديسى (ترمذي) دا هاتوو له نهي هورپه كه پينغمبەر ﷺ فرمويەتی: (ثلاثة حق على الله عونهم: المجهاد في سبيل الله، والمكاتب الذي يريد الأداء، والناكح الذي يريد العفاف) واته: سئ جور كس حقه خوا يارمه تيان بدات: جهاد كهر له رئي خواداو نو بندنه يسي نامهي پي دراوه له لايمن خاوه نه كه ي بۆ نهوي خو ي نازاد بكات و نه يوئ نر خه كه ي بدات، و نو كسه ي ژن نه هيني له بهر داوئ پاكي.

وه ژن چا كترين زيرو گه بخينه به كه نه چي ته ناو سه رمايه ي پياوه وه. (ترمذي) و تيبنو ماجه له سهو بانوه ته گيترنوه خوا لئى رازى بيت كه ده فرمويەتی: كاتى ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ (التوبة: من الآية ۳۴).

واته نهوانه ي زيروزو كو ته كه نه وه له رئي خوادا نايبه خشن مژده ي سزايه كي تونديانن به رئي. ته لئى: له گه ل پينغمبهردا بووين ﷺ له به كئ له سه فهره كانيدا، هه ندي ئه يان ووت: نه م نايم ته ده رباري زيرو زيو هاتوته خواره وه، نه گهر نه مانزاني كام ماله خيري تيايه كو مان نه كرده وه؟ نهويش فرموي: (لسان ذاكر، وقلب شاكرا، و زوجة مؤمنة تعينه على إيمانه)^(۱).

واته: زمانتي پاراو به يادي خوا، وه دليكي سوپاس گو زاري خوا، وه ژنيكي موسلمان يارمه تي ده ربيت له سهر باوه ي.

وه (طبراني) به سه نديكي باش ده گيترتسه له تيبوعه عباسوه خوا لتيان رازى بيت: كه پينغمبەر ﷺ فرمويەتی: (أربع من أصابهن فقد أعطي الدنيا والآخرة: قلباً شاكراً، ولساناً ذاكراً، وبدناً على البلاء صابراً، و زوجة لا تبغيه حواً في نفسها وماله)^(۲).

واته: هه ركس چوارشتي هه بو نهوه خيري دونياو ناخيره تي دراوه تي: دليكي شوكرانه بژير، زمانتي پاراو به يادي خوا، لاشه يه كي به نارام له سهر به لا، وه ژنيك كه نايموت سبارت به نهفي خو ي مالى ميترده كه ي تووشى گوناح بي.

وه موسليم ته گيترتسه له عبدالله ي كوري عه مري كوري عاصوه: كه پينغمبەر ﷺ فرمويەتی: (الدنيا متاع، وخير متاعها المرأة الصالحة)^(۳).

(۱) أحمد (۲۸۲/۵) و (الترمذي) (۳۰۹۴) وابن ماجه (۱۸۵۶) وه حمديسه كه صحيحه، بروانه (صحيح الترمذي) و (صحيح سنن ابن ماجه) (۱۸۵۶).

(۲) الطبراني جمع الزوائد (۲۷۳/۴).

(۳) مسلم (۱۴۶۷).

الزواج) ژن هیتان و میرد کردن

واته: دنیا که لویه له چاکترین که لویه لیش ژنیک چاکی بوخوا صولحاوه.

جاری وا هدیہ دیت به نندیشمی مرؤڈا له ساتینک له ساتهکانی بیداری رۆحی یا، که دور بکویتهموهو دابیری له همموو کارو باری دونیایی جا شوانه نویتژ بکات و رۆژان بهرؤژو بیت و واز له ژنان بهینیت و لهسمر رنگی راهیبهکان پروات که دوره له سروشتی مرؤقایهتیسهوه. بهلام تیسلام فیتری نکات که نموه پیچواندهی سروشتیسهتی و پیچواندهی تاینهکهیسهتی. وه سهروری پیغهمبهران ﷺ - که نمو له خواترس ترین کس بووه - بهرؤژووش نمبوو بهرؤژووش نهتمبوو نویتژی نهکردو نهنوستو ژنی نههیتا - جا هر کس همول بدات لهریو شویتنی نمو دهریچیت نموه پلسو پایمی نموهی نییه که له نهتموهی نمو بیت.

بوخاری و مسلم نهگپنموه له نهنسهوه خویان لئی رازی بیت که فرموریهتی: سی کس هاتن بو مالی خیزانهکانی پیغهمبهر ﷺ پرساریان کرد دهریارهی چۆنیسهتی خواپدرستی پیغهمبهر ﷺ، کاتی پیریان راگهیاندره - وهك بلنی بهلایه نموه کهم بوو - ووتیان: تیمه له کوئی پیغهمبهر ﷺ له کوئی که خوا له گوناھی سهرهتار کوتایی خوش بووه. یهکیکیان ووتی: من بهشمو همیشه شمونوژ نهکهم و ناخوم همرگیز یهکیکی تریان ووتی: منیش بهدریژیی سال بهرؤژ بهرؤژو نهیم نموی تریان ووتی: من له ژن دور نهکوموه همرگیز ژن ناهیتنم. پیغهمبهر ﷺ هات و فرموی: تیره ووتوتانه وا نهکین و وا نهکین؟ سویند به خوا من له همموتان زیاتر له خوا نهترسم، له گمل نموشدا بهرؤژو نهیم و بهرؤژووش ناچم، شمونوژ نهکهم و تمش خوم، وه ژنیش نههیتنم، جا هر کس حمز لهریو شویتنم نکات و لئی لادات له من نییه^(۱).

وه ژنی چاک لیشاوی بهختیاریه نمو ماله پر نکات له خوشیو شادی و درهخشانموه. له نمبو نومامموه خوی لی رازی بیت له پیغهمبهروه ﷺ که فرموریهتی: (ما استفاد المؤمن - بعد تقوی الله عزوجل - خیراً له من زوجة صالحة: إن أمرها أطاعته، وإن نظر إليها سرته، وإن أقسم عليها أبرته، وإن غاب عنها نصحتة في نفسها وماله) رواه ابن ماجه^(۲).

واته: پروادار سوودی وهرنهگرتوه له هیچ شتیکی باش - دواي له خواترسان - نموندهی خیزانینیکی چاک: کاتی فرمائی پیری نهادا گوترایه لئی نکات، وه کاتی سهیری نکات دلی خوش

(۱) رواه البخاري (۵۰۶۳) و مسلم (۱۴۰۱).

(۲) ابن ماجه (۱۸۵۷) و حدیسه که زعیفه، پروانه (ضعیف سنن ابن ماجه ۳۶۵) و (مشکاة المصابیح ۳۰۹۵ التحقیق الثاني) و (السلسلة الضعیفة ۴۴۲۱).

(الزواج) ژن هينان و ميترد كردن

نمبى پى، وه كاتى سوتندى بهسردا بخوات سوتنده كهى ناشكيتى و نهيياته سر، وه كاتى لوى دوركوتتوه خوى و مالى تپاريزى.

وله سعدى كورى نمبى وه ققاصوه خوا لوى وازى بيت هاتوه ده فرموتت: يتغمبىر ﷺ فرموتتى: (من سعادة ابن آدم ثلاثة، ومن شقاوة ابن آدم ثلاثة: من سعادة ابن آدم: المرأة الصالحة، والمسكن الصالح، والمركب الصالح. ومن شقاوة ابن آدم: المرأة السوء، والمسكن السوء، والمركب السوء) رواه أحمد بسند صحيح.

واته: سى شت له بهختيارى ناده ميزاده، وه سى شت له بدبهختى مروقه، نهوى له بهختهورى ناده ميزاده: ژنى چاك. خانوى چاك. وولاغى چاك. وه نهوى له بدبهختى ناده ميزاده: ژنى خراب. خانوى خراب. وولاغى خراب.

وه (طبرانى) و بهزاز و حاكم كه به صحيحى داناوه گيتراويه تتهوه.

وه راقى نم فرموده به له فرموده به كهى تردا هاتوه كه حاكم گيتراويه تتهوه^(۱): يتغمبىر ﷺ فرموتتى: (ثلاثة من السعادة: المرأة الصالحة، تراها تعجبك، وتغيب فأتمنها على نفسها ومالك، والدابة تكون وطينة تلحقك بأصحابك، والدار تكون واسعة كثيرة المرافق، وثلاث من الشقاء: المرأة تراها فتسوءك، وتحمل لسانها عليك، وإن غبت عنها لم تأمنها على نفسها ومالك، والدابة تكون قظوفاً فإن ضربتها أتعبتك، وإن تركتها لم تلحقك بأصحابك، والدار تكون ضيقة قليلة المرافق).

واته: سى شت له بهختياريهويه: ژنى چاك كه چارت پى ته كهوى خوشحال نهييت، وه كاتى لوى دوربى نهييت له خوى و له ماله كدت، وه ولاغى سوارى كه گوى رايهل و خيراتر بيت، بت گه يهنيت به هاوه له كانت، وه خانويه كه فراوان و شوتنى زور بيت. وه سى شت له بدبهختىيه: ژنىك سهيرى بكهيت دل تمنگ بيت، وه زمانت لوتدريش بكات. كاتى لوى دوركوتتوه نهييت لوى لهسر خوى و مالت، وه وولاغيتك كه رمؤ تهمل بيت كه لوى

(۱) (۲/۵۰۹) (۲۷۳۱) وه ده فرموتت صحيحه لهسر مرجى شهيدين، وه نيمامى نه حمد له (مسنددا (۱/۱۶۸) ده گيترتتوه وه له چند رپوايتىكى تردا (أربع) هيه، وه بروانه (حلية الأولياء أبو نعيم (۸/۳۸۸) وه بهزاز له موسنده كهيدا (۱۴۱۲)، وه نيبنوحيبيان له صحيحه كهى (۴۰۲۱). وه الخطيب، تاريخ بغداد (۱۲/۹۹). وه (طبرانى، معجم الكبير (۱/۳۲۹). وه بروانه (مجمع الزوائد (۴/۲۷۲).

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

بدهی همر ماندو بیی، وه نه گهر وازی لی بهیئتی نات گهینیتت به هاوه له کانت، وه خانویهک تمسک و کم شوین بیت.

ژن هیئان و شوکردن خواپهرستییه ناده میزاد بسوه نیوهی ئاینه کهی تمواو نه کات، وه به پیرهرد گاری خوی نه گات بههوی نموده لهسهر چاکترین شتیهی پاکی و بی گهردی. له نهنسهوه خوا لئی وازی بیت: که پیغه ممبر علیه السلام فرمویته: (من رزقه الله امرأة صالحة فقد أعانه على شطر دينه، فليقت الله في الشطر الباقي) رواه الطبراني والحاكم وقال: صحيح الإسناد^(۱).

واته: هدرکس خوا ژنیکی چاکي پی بهخشی نموه یارمتهی داوه له نیوهی ئاینه کهیدا، جا با له نیوه کهی تریدا له خوا بترسی.

وه ههر له پیغه ممبرهوه علیه السلام که فرمویته: (من أراد أن يلقى الله طاهراً مطهراً فليتزوج الخرائر) رواه ابن ماجه وفيه ضعف^(۲).

واته: هدرکس نهیوی به پاک و بی گهردی بگات به ليقای خوی گهره با ژن بهیئتی.

نیبنو مهسعود ده فرمویته: نه گهر له تمه نمدا جگه له ده وژژ زیاتر نه مابن، وه بش زام لعدوای نموه ده سرم، و توانای ژن هیئانم هدیته، نیلا ژن نه هیئتم له ترسی فیتنه.

هیگمهتی ژن هیئان و میرد کردن

وه بویه نیسلام بو شیویه هانی خه لکی داوه بو ژن هیئان و میرد کردن و خوشبوستی نه کات به لایانموه، له بهر نمو نه نجام و شونتوماره به سوودانهی که دانه مسزوی لهسهری و. نه گهر پرتسهوه بو تاکه کس خوی بو نه تموه کهی به تیگرایی وه بو جوری سرؤقایتهی به گشتی:

۱- چونکه بهراستی غم ریزه ی جنس به هیئترین و تونترین غم ریزه یه، همیشه پال به خاوه نییموه نه نیته بو نموهی رنگای بدات نمو غم ریزه یه تیر بکات، جا نه گهر شتیک نه بوو نمو غم ریزه یه تیر بکات ناده میزاد تووشی زور ناخوشی و نالوژی نه کات و تووشی خراب ترین شتی نه کات.

(۱) رواه الطبراني في الأوسط. مجمع الزوائد (۲۷۲/۴) والحاكم (۱۶۱/۲).

(۲) وهك دانبر ناماژی بو کردوه حدیسه که نیبنو ماجه گتیرا بهیته یهوه (۱۸۶۲) وه حدیسه که زه عیقه، پروانه (ضعیف سنن ابن ماجه) به ژماره (۳۶۷) و (سلسلة الأحادیث الضعیفة ۱۴۱۷).

الزواج) ژن هينان و ميترد كردن

وه ژن هينان و ميترد كردن يش با شترين ريځگای سرو شتيويه و لواوترين بواره بو تير كودنی نمو غمريزه يه. نيتر بموه لاشمی ناده ميزاد له نالوژی نارام نميتموهو دهرن خاموش نميبت نيتر چار له روانيني حمرام وهرته گيږي و، سوژی دهرن دانهمركي بموهی خوا بوی هلال كودوه.

وه تا نمويه كه نم نايتمه پيروزه ناماژهي بو نهكات و نه فرمويت: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْتَكِرُونَ﴾ (الروم: ۲۱).

واته وه له نيشانه كانی خوا نمويه كه له جينسي خوتان خيژانی بو نيوه دروست كرد، تا له لای نموان نارام بگرن، وه خو شويستی و ميهره بانی خستوته نيوانتان، بهراستی له مهدا گه ليك نيشانه هديه بو تاقمی كه بير ده كمنوه.

وه له نهي هورپه پروه خوا لتي رازی بيت: كه پينغمبسر ﷺ فرمويستی: (إن المرأة تقبل في صورة شيطان، وتدبر في صورة شيطان، فإذا رأى أحدكم من امرأة ما يعجبه فليأت أهله، فإن ذلك يرد ما في نفسه) رواه مسلم وأبو داود والترمذي^(۱).

واته: نافرهت كه روت تي نهكات له شيوهی شهيتاندايه، وه كه پشتت تي نهكات له شيوهی شهيتاندايه، جا نه گمر كسيكتان شتيكي له نافره تيك بينی سمرنجی راكيشا، با بچيته لای خيژانه كهی چونكه نموه چی له دهرنويدا بيت لای نوبات.

۲- ژن هينان و ميترد كردن با شترين هون بو پديدابوونی مندالو زور كودنی نموه در ژده دان به روه روهی ژيان له گهل پاريزگاری كودنی نمو نسه بانهی كه نسيلام بايهخی پي نهدات، وه له پيشموه باسی نمو فرموده يمی پينغمبسرمان كرد ﷺ كه فرمويستی: (تزوجوا الودود الولود فإني مكاثر بكم الأنبياء يوم القيامة)^(۲).

(۱) مسلم (۱۰۹/۱۴۰۳) و أبو داود (۲۱۵۱) و الترمذي (۱۱۵۸).

(۲) نم حدیسه نمبو داود (۲۰۵۰) و نسائی (۶۵/۶) و (طبرانی) (۵۸/۲۰) له (المعجم الكبير) دا، هروهها نيينو حيببان له صحیحه كهی (۴۰۵۷) و حاكم له (المستدرک ۲/۵۰۹، ۲۷۳۲) و (البيهقي، السنن الكبرى ۸۱/۷) دا گيتراويانتموه به سنده تيكي صحیح، هروهها شيخ نهباني رهمتي خوی لي بيت بروانه (إرواء الغلیل ۱۷۸۴) و (آداب الزفاف ل ۱۶) و (صحیح سنن النسائي ۳۰۲۶) و (صحیح أبي داود ۱۷۸۹).

(الزواج) ژن هیئان و میړد کردن

واته: ژنی میهره بان و زور زازوژی کمر بهینن چونکه من به ئیوه خوّم بمزورتر ئمزائم و شانازی نه کمم بهسمر پیغه ممبره کانی تر له رۆژی دوايیدا.

وه له زور کردنی نموه و هچه بهرزه و هندی به کی گشتی و قازانجیکي تایبته تی دایسه که وای کردوه نوممه ته کان زور سوور بن لهسمر زور کردنی نموه به بهخشینی دیاری به کی هانده رانه بۆ کمسینک نموه کهی زور بووه و ژماره ی خیزانه کهی زیاد کردوه، وه له کۆنموه ووتراوه: عیززهت و سهربرزی بۆ ئموکه سهیه که وه چهی زوره، وه ئهمهش راستی به کی برده و امه شتیک نی به پوچی بکاتموه و بیگورینت.

نه حنه فی کورپی قهیس چوه لای موعاویه- یهزید له لای دانیشتبوو سهیری نه کردو دلئی پئی خوش بوو- پئی ووت: ئمی ئمبا به حر چی نه لئیت دهربارهی کورپ؟ نه حنهف تی گهیشته مهبهستی چهیه ووتی: ئهوان کۆله کهی پشتمانن و بهری دلّمانن و رۆشنایی چارمانن بهوان نه چین به گژ دورژمانماندا، ئهوان جی نشینی ئیمهن، له بهر ئموه بۆزان ببه به زهوی دابین کراوو ئاسمانی (سیبهر کمر)، نه گمر داوای شتیکیان کرد پئی زان ببه خشه، نه گمر داوای ره زامندی خۆتیان کرد لی زان رازی به، له بهخشینی خۆت بئ بهشیان مه که مهادا له نزیکیت بئ زار بن، و له ژبانته بئ تاقت بن، وه حمز له مردنت بکهن.

فهرموی: قسه کانت تمراوه ئمی ئمبا به حر! ئهوان بهر شتیه دین ههروهک وه سفت کرد^(۱).

۳- پاشان غهریزه ی دایکایهتی و باوکایهتی له سبهری مندالئی تی یوه نه شوئا نه کات و تمراو تمییت، وه ههروه ها ههسته کانی سۆزو خۆشویستی و دلّ نهرمی هه ر له مندالئی تی یوه گهشه ده کات، که ئهمانهش چه ند تایبه تمه ندی و چاکیه تین به بئ ئهوانه مرۆقایه تی تمراو ناییت.

۴- ههست کردن به ئه رک و برکی ژن و میړدایه تی و سهربره شتی مندالّ پالّ به ههستی تا که فرده وه نه نیته بۆ ئاماده بوون و بهخشینی ئه بری توانا بۆ بههیز کردنی کۆشه کانی، جا به ممش ئه روات به ره و کارو پیسه له پیناوی بهرپوه بردنی ئه و ئه رکانه و هه لسان به واجیی. نیتر هۆکاری به ره هم هیئان زور ده بیته، وه ئه بئ به پالّ نه رتک بۆ ده ره یئانی ئه و سامانه ی خوا له زهوی دا دایناوه که جی سوود بهخشینه به خه لکی.

(۱) پروانه (الأمالی لأبی علی القالی).

الزواج) ژن هیئان و میتره کردن

۵- دابهش کردنی کار بهشیویهک که کارو باری ناوماڤ پی پی رتک و پینک بییت له لایه کموه، وه له لایه کی تریشموه کاروباری دهرهوی خیزانی مالیشی پی رتک و پینک بییت. له گهل دانانی سنوررتک بو بهرپر سایهتی همرهک له پیاووژن دهرهباری نمو کاره پی پی سپیرهراوه.

ژن ههلهئسه سی به سه ره بهشتی کردنی ماڤو کاروباری ناوماڤو پهروه ده کردنی هندالان و ناماده کردنی زه مینه یه کی خوش بو پیاو کته پی دا بمهوتتموه و کارتک نه کات که ناره حمتی یه کی به پوهنیتتموه، له لاشموه پیاو ههلهئسه سی به کاروباری پیوسته و نهوی که ماڤو مندال پیوستی پی پی هه بییت له سامان و خمرجی یه کانی.

بمو دابهش کردنه رتکمو داده و رانه یه همرهک له پیاوو ژن کارو باری سروشتی خو ی به جن نههینتی له سر باشتین شیهویهک که هم خوا پی پی رازی بیته و هم خه لک سویاسی بکن، بهوشیهویه بهر و بومی پیروژ نه دات.

۶- نهوی که (زواج) ژن و میتره دایه تی بهرهمی نههینتی له په یوه ندی خیزانی و بههیتز کردنی هویه کانی خوشمویستی له نیوان نه داما نی خیزاندا وه بههیتز کردنی په یوه ندی کومه لایه تی یه کان شتیکن که نیسلام پشتی نه گری و یارمته تی نه دات. چونکه به راستی نمو کومه لگایه کی که په یوه ندی خوشمویستی له نیواناندا هه بییت کومه لگایه کی بههیتزو به ختمه ره.

۷- له راپورتیکی نه تمه وه یه کگرتوه کان دا هاتوه که رۆژنامه ی (الشعب) بلاوی کردۆتمه له رۆژی شه مه ۶/۶/۱۹۵۹ م. نهوانی ژنیان هیئانم وه و شویان کردوه ماویه کی درتۆتر نه ژین لهوانی که ژنیان نههیناوه و شویان نه کردوه، جا نیتر ج نهوانی ژن و میتره دیان نه کردوه بیوه ژن بن یان ته لاق دراو بن یان له همدو جینه سه که بوخچه ی نه کراوه بن. وه له راپورتیه که دا هاتوه: خه لک ده ستیان کردوه به ژن هیئان و شوو کردن له تمه منی بچوکی له هه موو جیهاندا، وه به راستی تمه منی نمو ژن و میتره دانه درتۆتره.

وه نه تمه وه یه کگرتوه کان نمو راپورتیه یان له سر بناغی نمو لیکۆلینه وه و سه رۆمیتریانه نویسه که له هه موو لایه کانی جیهاندا کراوه سالی (۱۹۵۸)، وه له سر نمو سه رۆمیتریانه کی کراون، راپورتیه که ووتویه تی: به راستی شتیکی زانراوه که تیکرای مردن له ناو نهواندا که ژنیان هیئانم وه و شویان کردوه، که مته ره له تیکرای مردن له ناو نهواندا که ژنیان نههیناوه و شویان نه کردوه، له تمه منه جیا جیا کاند.

الزواج) ژن هیټنان و میټرډ کردن

وه ووتوویهتی: وه لهسمر نموه نه‌توانرئ بووترئ که ژن هیټنانو شووکردن شتیکی به کهلکه بؤ تمندروستی ژنو پیاو وهک یهک. همتا مهترسی‌یه‌کانی سک پر بوونو مندال بوون وه‌ها کم بؤتموه که هیچ زیان ناگهینن به ژبانی نه‌تموه‌کان.

همروه‌ها ووتوویهتی: که ناوه‌ندترین تمهن بؤ هاوسری له هممو جیهاندا نممرو ۲۴ سال بؤ ژنو ۲۷ سال بؤ پیاوه، نمممش تمهنیکه که کهمتره له ناوه‌ندترین تمهنی ژن هیټنانی چنده‌ساله.

حوکمی (زواج) ژن هیټنانو شووکردن

ژن هیټنانو شووکردنی (واجب):

ژن هیټنانو میټرډ کردن پټویسته لهسمر نموهی توانای هیهه و ناروزوی لی‌یهتی و نهترسی له داوین پیسی. چونکه خوټاراستو داوین پاکی پټویسته لهسمر تاده‌میزاد، جا نموش به ژن هیټنانو شووکردن نه‌بیټ درست نابیت.

(قرطبی) ده‌فهرمویټ: نمو کهسوی توانای هیهو ده‌ترسیت زیان به نه‌فسی و دینی بگات نه‌گمر به عازهبی بمټیتتموه، وه نمو ترسی لهسمر لاناچیت به ژن هیټنان نه‌بیټ یان به شو کردن نه‌بیټ، نمو جیاوازی تیدا نی‌یه که واجبه لهسری ژن بهټیت یان شوو بکات. وه نه‌گمر نه‌فسی داوای ده‌کرد به‌لام نه‌یده‌توانی نه‌فه‌قلمی ژنه‌که بکیشی، نموه ووتکه‌ی خوی گموره ده‌یگریتموه که ده‌فهرمویټ: «وَلَيْسَتَغْفِرِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ» (النور: من الآیة ۳۳) واته: نمو کهسانه‌ی نموه‌نده‌یان سامان و مال نی‌یه بؤ ژن هیټنان با خوټان پاک رابگرن لهوهی که خوا حمرامی کردوه، همتا خوا ده‌وله‌مندیان نه‌کات به میهره‌بانی خوټی و ژن هیټنایان بؤ ناسان نه‌کات.

جا نموهی ناتوانی له‌بهر همژاری ژن بهټینی با زور به‌رژو بیت به‌پئی نموهی که (جماعت)، له تیبنو مه‌سعوده‌وه نه‌گټر‌نموه خوا لی‌ی پازی بیت، که پیغه‌مبیر ﷺ فهرمویهتی: (یا معشر الشباب، من استطاع منکم الباءة فلیتزوج، فإنه أغض للبصر، وأحصن للفرج، ومن لم یستطع فعلیه بالصوم، فإنه له رجاء)^(۱).

(۱) بوخاری (۵۰۶۶) وه موسلیم (۱۴۰۰) وه نمبو داود (۲۰۴۶) وه (ترمذی ۱۰۸۱) وه نسائی (۵۸/۶).

(الزواج) ژن هیئنان و میرد کردن

واته: ئەوی کۆمهڵی لاران همرکەس لە ئێوه توانای ژن هیئنانی هەبە با ژن بهیئنی، چونکە چاکتره بۆ چاوگرتن لە روانینی حەرام و داوین پاراستن لە خراپه گونا، وه ئەوی که ناتوانی ژن بهیئنی با بهرۆژو بیئت چونکە رۆژو دەماری نارەزوو ئەمرینتی.

ژن هیئنانی پەسەند (الزواج المستحب):

ئەما ئەگەر کەسێک توانای هەبوو ژن بیئنی و حەزیشی لێ بوو بەلام لە خۆی ئەتەتسا که خراپه بکات، ئەو ژن هیئنان بۆ ئەو پەسەندە و باشتره لەوێ خۆی یەک لا بکاتەوه بۆ خواپەرستی، چونکە گۆشەنشینی لە ئیسلامدا نییه. (طبرانی) لە سەعدی کورپی ئەبوی وه ققاصوه ئەگێرتەوه که پیغمبەر ﷺ فرمویەتی: (إن الله أبدلنا بالرهبانية، الخنيفة السمحة).

واته: خوا گۆشە نشینی و داپرانی بۆ گۆرین بە ئاینی راست و پێک و ئاسان.

وه بهیهدقی ئەگێرتەوه لە حەدییسی ئەبوی ئوماموه که پیغمبەر ﷺ فرمویەتی: (تزوجوا فإني مكاثر بكم الأمم، ولا تكونوا كرهبانية النصارى)^(١).

واته: ژن بهیئن چونکە بە ئێوه خۆم لە ئەتەوه کانی تر به زۆرتر ئەزانم و شانازی ئەکەم، وه وه کو گۆشەنشینه کانی گاور مەبن.

وه عومەر به ئەبوی زهوائیدی ووت: ئەوێ رێ لە تۆ ئەگێرێ ژن بهیئنی یان ئەتوانینه یان بەد رەوشتی یه.

وه ئیبنوعەبباس دەفرمویت: خواپەرستی کەس ئەواو نایبیت هەتا ژن نەهینتی.

ژن هیئنانی حەرام:

ژن هیئنان حەرامه لەسەر کەسێک که زان به ژن بگهیهنیت له خەرچی کێشان و چونه لادا، لەگەڵ نەبوونی دەستەلاتی ژن هیئنان و نارەزوی بۆی.

(قرطبي) دەفرمویت: کاتی کەسێک زانی توانای بەخێوکردنی ژنی نییه یا مارهیی نییه بیداتی یا شتی لە مافه کانی که لەسەر هەتی دەریاره ی ژن ناتوانی بەجێی بهیئنی، دروست نییه بۆی ژن بهیئنی هەتا بۆ ئەو ژنه روون نەکاتەوه، یا هەتا نمانی خۆی ئەو توانایانە تیدا دروست بووه.

وه هەروها ئەگەر نەخۆشی یه کی هەبوو که بەرگری لێ نەکرد لە کاری سەرچێیی، لەسەر هەتی بۆ ئەو ئافەرته روون بکاتەوه بۆ ئەوێ دواپی تەنگ و چەلەمه دروست نەبیت، وه هەروها دروست

(١) رواه البيهقي (٧٨/٧) وه له سەنەده کەیدا (محمدی کورپی (ثابت) هەبە که لاوازه.

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

نییه بهوه هه‌لی خه‌له‌تیننی که مائی زۆری هه‌یه یا کارنکی باشی هه‌یه یا شتیکی باش ته‌زانی به درۆ. وه هه‌روه‌ها له‌سهر نافرته پیتوسته ته‌گهر بزانی خۆی توانای نییه به نهرکی ژن و میردایه‌تی هه‌له‌سن، یا نه‌خۆشی‌یه‌کی هه‌یه پێی خۆشی لی وه‌رگرتنی نه‌گرن، له‌وانه شیتی و گولی و نه‌خۆشی ناو فرج دروست نییه بیان شاریتمه‌وه و به‌وه کهسه نه‌لین وه‌ک چۆن له‌سهر که‌لوپهل فرۆشینک پیتوسته عه‌یبی که‌لوپه‌له‌که‌ی بلی.

وه هه‌رکاتنی یه‌کن له ژن و میترد عه‌یبی نه‌وی‌تری بۆ ده‌رکه‌وت بۆی هه‌یه په‌شیمان بپیتمه‌وه. ته‌گهر عه‌یبه‌که به‌ژنه‌که‌وه بوو پیاوه‌که بۆی ده‌رکه‌وت بۆی هه‌یه په‌شیمان پیتمه‌وه و چی داوه‌تی ماره‌یی له‌تی وه‌ریگریتمه‌وه.

وه‌ته‌گهرنمه‌وه پینغه‌مبهر ﷺ نافرته‌تیکی به‌نی به‌یاضی هینا سه‌یری کرد په‌له‌یه‌کی یینی به‌ناو قه‌دی‌یه‌وه‌یه جا گه‌یراهه‌وه فرموی: (دلستم علی) واته: لیتان گۆریوم.

وه ریوایه‌تی جیاواز هاتوه له مالیکه‌وه ده‌ریاره‌ی ژنی پیاوی که توانای نزیکه‌ی کردنی نییه - ته‌گهر خۆی خسته به‌رده‌ستی پیاوه له‌پاشاندا به‌وه‌یه‌وه جیاکرایه‌وه، جا که‌ره‌تیکیان فرموی: هه‌موو ماره‌یی‌یه‌که‌ی بۆ هه‌یه، وه جارنکی تر فرموی: نیوه‌ی ماره‌یی بۆ هه‌یه. وه‌ئمه له‌سهر نه‌وه یینا کراوه که خیلانی له‌سهره به چی شایه‌نی ماره‌یی نه‌ییت؟ به خۆ خسته به‌ر ده‌ست پیاو یا به چونه لای؟ له‌سهر نه‌وه‌ش دوو قسه هه‌یه: له داویدا به‌درژی باس ته‌کریت.

ژن هینانی مکه‌وه:

که‌راهه‌تی هه‌یه که‌سیک نهرکی ژن و میتردایه‌تی بۆچی نه‌ییت له‌چونه لاو به‌خه‌توکردن، ژن به‌یینی به‌مه‌رجی زیانه‌که نه‌که‌وتته سه‌ر نافرته‌که. وه‌ک نه‌وه‌ی نه‌وه‌ی ده‌وله‌مه‌ند بیته و زۆر په‌غه‌به‌تی له چونه لانه‌ییت. جا ته‌گهر به‌وه ژن هینانه له شتیکی له فه‌رزه‌کان بپێی یا له فه‌رزه‌کانی زانسته نه‌وه که‌راهه‌ته‌که‌ی زۆرتره.

ژن هینانی په‌وا:

ژن هینان په‌وا ده‌ییت کاتیک که په‌نگره‌کان و هۆکاره‌کانی پیتوست کردن نه‌ییت.

قه‌ده‌غه بوونی خۆ دا‌بران له ژن هینان و نهرکه‌کانی له‌به‌ر خوا په‌رستی بۆ که‌سیک که توانای ژن هینانی هه‌ییت:

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

۱- له ئیبنوععباسوه هاتوه: پیارتک هاته لای پیغمبهر ﷺ بیئزاری له بی ژنی دهربری ورتی: نایا خۆم نهخسیتیم؟ فرموی: (لیس منا من خصی أو اختصی)^(۱).

واته:خسیتنهر و خۆ خسیتنهر له ئیمه نییه. (طبرانی) گێراویهتییهوه.

۲-سهعدی کوری ئەبی وهققاص دهفرمویت: پیغمبهر ﷺ ڕۆی به عوسمانی کوری (مظعون) نندا خۆی دابڕی له ژن هیئان. وه دهفرمویت: ئەگەر ڕۆی بدایه خۆمان ئەخساند. بوخاری گێراویهتییهوه^(۲).

واته ئەگەر ڕۆی بدایه ئیمه ئەهونده زیادهڕهیمان ئەکرد لهوهدا هتا خۆشان ئەخساند. (طبری) دهفرمویت: ئهرو خۆدا پڕینهی عوسمانی کوری (مظعون) ئەبویست حهرام کردنی ژن و بۆن و ههموو ئەوشتانه بوو که خۆشی لی وەرتهگیری، لهبهر ئهوه دهربارهی ئهوه ئەم نایهته هاتۆته خوارهوه: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرَمُوا طَيِّبَاتٍ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ (المائدة: ۸۷).

واته: ئەبی ئەوکسانەیی باوهرتان هیئاره ئەوانەیی بۆتان حەلەل کراوه لهلایەن خواوه له خواردن و خواردنەوه ژن هیئان، ئەسەر خۆتان حەرام مەکەن و زیاد ڕهوی مەکەن، چونکه خوا ئەو جۆره کەسانەیی خۆش ناوی که زیادهڕهوی ئەکەن.

پیش خستنی ژن هیئان بەسەر حەجدا:

ئەگەر کەسێک پێوستی بەژن هیئان بوو ترسی خراپهرو گوناوه کردنی بوو له نهههئانی ژن، ئەبی بیخاته پیش حەجی فەرژ، بەلام ئەگەر ترسی نهبوو ئەبی حەجەکه پیش بخات، ههروهها فەرژه کیفایهتهکان -وهک فێرئونی زانست و جیهاد- پیش ژن هیئان ئەخرین ئەگەر ترسی گوناھی نهییت.

ڕوو وەرگێڕان له ژن هیئان و هۆیهکانی

بهوانەیی پیشهوهدا بۆمان دهردهکەوت کەرژن هیئان پێوستییهک ناتوانی وازی لی بهیئیری، وه هیچ شتیک ڕی له ژن هیئان ناگرێ جگه له نهتوانایی و بهدرهوشتی. وهک پیشهواي باوهرداران عمر خوا ئەبی وازی بیئت فرموی، وه راهیبی له ئیسلامدا نییه، وه پشت ههلهکردن له ژن هیئان زۆر سوودو چاکه له دهست مرۆژ نهدات.

(۱) بروانه (مجمع الزوائد) (۲۵۴/۴).

(۲) البخاری (۵۰۷۳).

الزواج) ژن هينان و ميتردايهتى

وه نموه بهس بوو بۆ پالان به كۆمهلى موسلمانانوه كه هه مووكار بكن بۆ ئاماده كردهى هۆكائو ئاسان كردهى بابهته كانى، ههتا ژنو پياو وهك به خۆشى بژين بههۆى ژنو ميتردايهتىميوه. بهلام به پيچموانهى نهمانموه زۆر له خيترانهكان دورن له ياساى بهرزى فراوانى ئيسلام، ژن هينانيان قورس و گران كردهوو چهىد گيروگرفتيتكيان هينانوته سمر رينگاي، وه بهوه گراني وتەنگ و چه له مەيه كيان دروست كرده كه بووته هۆى نموى زۆر له ژنان و پياوان دوچارى نازاره كاني ته نهايي و موشكيلو ناوميدى به كاني بن، وه همروه ها وه لام دانموه بۆ عيلاقاتي بهريه رهللاو پهيوه ندى به پرسواو بى باكه كان. وه دياردهى گيروگرفت و ناله بارى وه زعى ژن هينان وهك له شاره كاندا ده رته كموي له لادى كاندا وه ها ده رناكموي. چونكه لادى كان هيشتا ژبان تييدا دوروه له زياده رپهوى و ناله بارى و هۆكاني - جگه له هه ندى خيترانى ده ولهمه ند نه مييت - كه چى ژبان له شاره كان دا وه ها ده رته كموي كه زۆر گران و ناله باريت.

وه بهشى زۆرى نهممى ژن هينان نه گه رتتموه بۆ زيادى ماره يوو زۆرى خه رجى به كان كه پياو ماندرو ته كات. نهمه له لايه كموه، له لايه كى تروه زياده رپهوى ژن و ده رچوونى بهم شينو سمر سوپه ينه ره شك و گومان نه خاته رينگا كه يمه به جو رينك پياوى وه هالى كرده وه ناتوانى هاوسه رى بۆ خۆى هه لپه رى. به لكو بهم هۆيموه زۆر خه لك مان نه گرن له ژن هينان، چونكه - به پيرى خۆى - ژنيك نادۆز تيموه چاك بيت بۆ هه لگرتنى ژباني ژنو ميتردايهتى.

له بهر نموه پيوسته گه رانه بو لاي ئيسلام و ته عليماته كاني بيت لهو شتانه دا كه پهيوه ندى هه يه به پهروه ده كرده كردهى ئافرهت و پينگه ياندى له سمر چاكي و داوين پاكيو خۆ داپوشين، وه وازه ينان له ماره يى زۆر گران و كه لوپه لى ژن هينان.

هه لپه ردى خيتران

ژن شوئى حه وانمويه بۆ پياو همروه ها كينلگه يه تى، وه هاوبه شى ژبان و پهروه ده كمه رى مالو دايكى مندالو نارامگاي دل و شوئى نه ينى و هيوا كاني پياوه. وه نمو گرن گه رت ترين پايمى خيترانه، چونكه نمو مندالو نه هينييت، وه له وه ره زۆر خوو په وشتى جوان و صيفاتى به رمز وه ونه گه رت، وه له ناميترى نمودا سۆزو نه ندى شه كاني مندالو دروست نه بيت و هيواو ئاواته كاني نه شوئما ته كات و فيرى زمان نه بيت، وه زۆر له خوو په وشت و ناين و سلوكى كۆمه لايه تى وه رته گه رى.

له بهر نموانه ئيسلام زۆر گرنكى داوه به هه لپه ردى خيترانى چاك، وه كرده يه تى به چاكرين كه لوپه لى كه پيوسته به په رۆشه وه بۆى بگه رين. چاكيه تيش ته نها نمويه كه پاريزگارى ناين بكات و ده ست به په وشته به رزه كانموه بگه رىو گوئى بداته مافى ژن و ميتردايهتى و پاريزگارى

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

کردنی مندالدهکانی، نمان که له کاتی ژن هیناندا نهبی چاودیری بکری. نیتر جگه لهمانه له روالتهکانی دنیا، نهوه لهو شتانهیه که نیسلام قدهغهی کردوون نهگمر پرووت بوون له خیترو فضصل و چاکیهتی.

زور کس چاو نهبرته مالتی دنیا یا جوانی زور یا پلهو پایهی کومه لایمتی و ناویانگی باو باپیره و هوزایهتی پی نهوهی گوئی بدنه تهواریتی دهرون و چاکی پهروهده. لهم کاتاندا بهرهمی ژن و میردایهتی تال نهییت وه سهره نجامیکی خرابی نهبی.

لهبر نهویه پیغمبهر ﷺ ژن هینانی لهسر نهو شتویه قدهغه کردوه و نهفرموی: (إياکم وخضراء الدمن، قيل: یا رسول الله وما خضراء الدمن؟ قال: المرأة الحسنة في المنبت السوء).

واته: پی تان رانهگهیم دور کومنهوه له سهوزه کهلاوه، ووتیان نهی نیراوی خوا سهوزه کهلاوه چییه؟ فرموی: نافرتهی جوان له بنهمالهی خراب^(۱).

وه ده فرمویت: (لاتزوجوا النساء الحسنهن، فعسى حسنهن أن یردین، ولا تزوجوهن لأموالهن، فعسى أموالهن أن تطغیهن، ولكن تزوجوهن على الدین، ولأمة خرما ذات دین أفضل)^(۲).

واته: لهبر جوانی ژن مهینن لهوانهیه نهو جوانیه ملیان بشکیتن. وه لهبر مال و سامانیان مهیان هینن، لهوانهیه سامانه کهیان مل هوربان بکات، بهلکو لهبر تاینیان بیان هینن، ژنیکسی لوت سمراو گوئی براوی بهدین چاکتره.

وه سهروهها رای نهگهینیت نهوهی مهبهستی له ژن هینان نهوه نهییت که مهبهسته بنههتییکه لهسر دانراوه له دروست کردنی خیزان و ناگاداری کاروباری خیزان، نهوه بهشیویهک مامهلهی لهگهله که کرئی که پیچوانهی مهبهسته کهی بیت وه نهفرموی: (من تزوج امرأة لمالها لم یزده الله إلا فقراً، ومن تزوج امرأة لحسبها لم یزده الله إلا دناءة، ومن تزوج امرأة لیغض بها بصره، ومحسن فرجه، أو یصل رحمه، بارک الله له فیها وبارک لها فیها). رواه ابن حبان فی الضعفاء.

(۱) رواه الدارقطني و قال تفرد به الواقدي وهو ضعيف، والقضاعي في الشهاب (۶۲۲) والرامهرمزي في الأمثال (۸۴).

(۲) (ابن ماجه) (۱۸۵۹) ثم حدیسه زور زعیفه وهك شیخ نهلبانی دهفرمویت. بروانه (ضعیف سنن ابن ماجه ۳۶۶ والضعیفة ۱۰۶۰).

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

واته: هرکس نافره تیک بهینتی لهبر سامان و ماله کهی خوا همزاری نهبن هیچی بۆ زیاد ناکات، وه هرکس نافره تیک بهینتی لهبر بنهمالمو بهرزی، خوا نزمی نهبن هیچی بۆ زیاد ناکات، وه نموی ژنیک بهینتی لهبر نموی چاوی خۆی له حهرام دورمخاتموه و داوژن پیس نهیبت یا لهبر گه یاندنی پهحم خوا له همدوکیان پیروز نهکات.

مههست لهو دورخستنمویه لهو جوړه ژن هینانه نمویه که مههستی یه کهم له ژن هینان رووکردن بهره و ناماچه دونیایی بهکان نهیبت، چونکه بهوانه کس شان و شکوی بهرز نابیتموه و بی نیبت به هیچ بهلکو پیوسته که ناین مههستی سهره کی بیت، چونکه ناین رینمایی ناوهزو ویرژدانی مرۆقه.

له پاش ناین نهبن نمو صیفاتانه بیت که مرۆقه به سروشتی حمزبان لی نهکات و دهرونی بۆی نهچی. پیغمبر ﷺ نهفرموی: (تنکح المرأة لأربع: لمالها، ولحسبها، ولجمالها، ولدينها، فاظفر بذات الدين تربت يداك) رواه البخاري ومسلم^(۱).

واته: نافره ت لهبر چوار شت نهخواری یا لهبر سامانه کهی، یا بنهمالهی، یا لهبر جوانی به کهی، یا لهبر ناینه کهی. جا نموی دینداره بیخوازه دهستت خۆلاری بیت نهگر وانه کهیت^(۲).

وه بۆ نافره تی چاک سنوریک دیاری نهکات که نمویش نمویه که جوانو گوئی رایه لۆ و بی تاوانو نهمیننه نهفرمویت: (خير النساء من إذا نظرت إليها سرتك، وإذا أمرتها أطاعتك، وإذا أقسمت عليها أبرتک، وإذا غبت عنها حفظتک في نفسها ومالك) رواه النسائي وغيره بسند صحيح^(۳).

واته: چاکترین ژن نمویه که کاتیک سهیرت کرد دل خۆشی کردی، وه کاتیک فرمانت پیندا گوئی رایه لۆ کردی، وه کاتیک سویندت لی خوارد سویندی نهخستی، وه کاتیک لۆی دورکویتموه

(۱) البخاري (۵۰۹۰) ومسلم (۱۴۶۶) وابن ماجه (۱۸۵۸) وأبي داود (۱۷۸۷) والنسائي (۳۰۲۹)، وانظر الإرواء (۱۷۸۳).

(۲) تربت يداك واته: دهستت خۆلاری بیت. که نهمش دوغایه به فقیری لهو کسهی که دین مههستی نهیبت له ژن هینانا.

(۳) أحمد (۴۳۲ و ۲۵۱/۲) والنسائي (۷۲/۲) والحاکم (۱۶۱/۲) وه سنده کهی (صحيح) بروانه الصحيحه (۱۸۳۸).

(الزواج) ژن هیټان و میټرد کردن

خوټی و ماله کمې بۆ پاراستی). وه لهو سیفاتانمې که پیوسته له نافرته دیاری کراودا هبیت تهویه له ژینگه یه کی بهریتزو ناسراوبن به نیعتیدالو له سرخوټیو دور له لادانی دهرونی، چونکه نم جوزانه شایه نی نمون که به سوټو دل نهرم بن بهرامبر مندالو پارټزه ری مافی میټرد بن.

پیغمبر ﷺ نومو هانینی داواکرد نمیش عوزری بۆ هیټایمه که مندالو داره، پیغمبر ﷺ فرموی: (خير نساء رکن الإبل صالح نساء قریش، أحناء علی ولد، فی صغره، وأرعاه علی زوج فی ذات یده)

واته: چاکترین نافرته تی سواری ووشر بویټ نافرته چاکه کانی قوره یشه، که میهره بان تره بۆ مندالو له بچوکی دا، وه چاودیری که تره بۆ میټرد له کاتی دهست کورتی دا.^(۱)

وه سروشتی بنه چمی پر ریتز نموجورانمې لی پهیدا نه بیټ. پیغمبر ﷺ نه فرمویټ: (الناس معادن کمعادن الذهب والفضة، خیارهم فی الجاهلیة خیارهم فی الإسلام إذا فقهوا)^(۲) واته: خه لکی کانزان وه ک کانزای زیټو زیو، چاکترینیان له سهرده می نه فامیدا له نیسلامیش دا هر چاکن نه گهر له تاین تین گه یشتن.

وه یه کی له مبهسته سهره کیه کانی ژن هیټان مندالو بونه. که واته نه بیټ ژن نه زوک نه بیټ نموش به ساغی لاشهیدا تمزانری، وه ههروه ها به گوټره ی خوشک و پورو کس و کاردا دهرته کموی.

پیاویټک داوای ژنیکی نه زوکی کرد: وتی: نهی نیټراوی خوا من داوای نافرته تیکی بنه چه چاک و جوانم کردوه به لام نه زوکه پیغمبر ﷺ نهی هیشت و فرموی: (تزوجوا الودود الولود، فبانی مکاثر بکم الأمم یوم القیامة)^(۳).

واته: نافرته تی پر سوټو مندالو بوو بخوازن، چونکه من له پوټی دواپی به سوټی نیوه وه شانازی نه کم به سهر نه تهوه کانا. وه نافرته تی پرسوټیش نمو نافرته تهیه که سوټو خوټه یستی بۆ میټرد هبیت و خوټی ماندوبکات بۆ پازی بوونی نمو. وه مروټ له سروشتی دا حلز له جوانی نه کات و بوی سهرگردانه وه هه میشه ههست بهوه نه کات کشتیکی وون کرده. کاتی شتی جوان لینی دور بیټ، جا نه گهر به دهستی هیټا ههست به نارامی دهرونی و به ختیاری نه کات و نه حوتیتهوه. له بهر

(۱) الحاکم (۵۳/۴) و (مجمع الزوائد) (۲۷۱/۴).

(۲) أحمد (۲۹۵/۲) و مسلم (۱۶۰/۱۵۹ و ۲۶۳۸) و أبوداود (۴۸۳۴).

(۳) لهوه پیش تهخریجی کرا.

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

نوه نيسلام جوانی لانه بردووه له حيسابا له کاتی ههلبژاردنی خيزان . له همدیشی صحیحدا هاتووه: (إن الله جميل يحب الجمال)^(۱). واته: خوا جوانو جوانی خوش دویت.

موغیره ی کورپی شوعبه داوای ئافره تیکی کردو به پیغه مبهری راگه یاندا، پیغه مبهری ﷺ پئی فرموو: (اذهب فانظر إليها، فإنه أحرى أن يودم بينكم)^(۲)

واته: بچۆ سهیری بکه چونکه ئو سهیر کردنه هۆبه که بۆ بهرده وامی خوشمویستی نیوانتان.

وه پیغه مبهری ﷺ ئامۆژگاری پیاریکی نه کرد که داوای ئافره تیکی ئهنصاری کرد بوو پئی فرموو: (أنظر إليها فإن في أعين الأنصار شيئاً)^(۳) واته: سهیری بکه چونکه له چاری ئهنصاری به کانا شتیک ههیه.

وه جابری کورپی عبدالله خۆی پهنا ئهدا بۆ ئو ئافره تهی که بیوستایه بیخوای، همتا بتوانی به جوانی سهیر بکات و ئو شتانهی لی بیینی که ده بیته هۆی ئهوی پالی پتوه بنی بۆ هینانی.

وه پیغه مبهری ﷺ هندی ئافره تی نه نارد بۆ ورد بونموه و زانیی هندی که لهو عدیانه که شاراون، وه پیریانی ئه فرموو: (شئى فمها، شئى إبطيها، أنظري إلی عرقوبيها)^(۴) واته: بۆنی ده می بکه، بۆنی بن باله کانی بکه، سهیری ده ماری پشت پاژنه ی بکه.

وه وا باشه که ئافره ت به کچی بهینرئ، چونکه کچ ساده یو له گهل پیاودا تیکه لی نه کردووه. هینانی ئو په یوه ندی ژنو میردایه تی به هیزتر نه کات وه خوشمویستی بۆ پیاوه کی زۆتر به دلوه ئهنوسی (فما الحب إلا للحبيب الأول) واته: خوشمویستی نییه بگاته خوشمویستی به کم.

کاتی جابری کورپی عبدالله بیوه ژنیکی هینا پیغه مبهری ﷺ پئی فرموو: (هلا بکرا تلاعبها وتلاعبك)^(۵). واته نه ئه بوو کچ بوایه یاریت له گهل بکردایه یاری بکردایه له گهلتا. ئهوش به پیغه مبهری ﷺ راگه یاندا که بارکی کۆمه لی کچی ووردی به جئ هیشتووه، وه ئهوان پیوستیان به ئافره تیک ههیه چاودیریان بکات، بیوه ژنیش به توانا تره بۆ ئو شتانه له کچ که هیشتا رانه هاتووه

(۱) مسلم (۹۱) وأحمد (۳۸۵/۱) وأبوداود (۴۰۹۱) والترمذی (۱۹۹۹).

(۲) ترمذی (۱۰۸۷) والنسائی (۶-۶۹-۷۰) وابن ماجه (۱۸۶۵) وحدیسه که صحیحه وهك شیخ ئهلبانی ده فرمویت بروانه (المشکاة ۳۱۰۷) و (الصحیحة ۹۶).

(۳) مسلم (۱۴۲۴).

(۴) أحمد (۲۳۱/۳) والحاكم (۱۶۶/۲) والبيهقي (۸۷/۷).

(۵) بوخاری (۵۰۷۹ و ۵۰۸۰) وموسلم (۷۱۵).

(الزواج) ژن هينان و ميترد كردن

له بېرته بوردنې نومال. وه نومې پيويسته په چا و بکړې نومېه که نيميت نزيکی بيت له نيوان ژن و پياوه کدا لمرې تممنومو لمرې پلمو پايې کومه لايه نيمومو ناستې روښنې و نابوورې يسه. چونکه نزيکی لم لايه نمانومو يارمته دهره بؤ برده وامي بيه کموه ژيان و مانومو خوښووستې نيوانيان.

وه نومېه کرو عمر خوا ليوان رازې بيت داوای فاطمې کچې پيغمبريان صلی الله عليه وسلم کرد نوريش نهی فرموو: (هيتتا منداله) بهلام کاتې علی خواي لي رازې بيت داوای کرد لي تي ماره کرد.

نمانه هندی شتن که نيسلام خه لک رينمايي نه کات بؤي، تاوه کو ژن هينره کان بيکنه چرايه کو رېي خوياني پې روښن بکه نومو له سرې برون.

جا نه گمر نيمه نومو شتانه مان رچار کرد له کاتي هه لېژاردي ژندا، نمتوانين ماله کانمان بکينه به هشتيك که مندا ل تي دا بمو نيمومو ميترد تييدا به ختمور بيت، وه بؤ ژيان کومه لې مندا لي چاک ناماده بکړين که نه نومو به موي نومو ژيانتيکی خوشو پر رېز به ريته سر.

هه لېژاردي ميترد

له سر سره پيويسته نافرته پيويسته پياو هه لېژرې بؤ نومو نافرته ي سره پيرشتي ده کات، نه يدا تنها به کسيک نه بيت که باورو نايو روشتو شهره ي هيه، چونکه نه گمر له گه ليا ژيا به چاکه نه موي، وه نه گمر ده ست به رداري بوو، به چاکي ده ست به رداري نيميت.

نيمامي غزالي له (الاحياء) دا ووتومتي : نيتيات له مافي نافرته دا زور گرنگه، چونکه ناسکه له شوکرنداو خو رزگار کردني بونييه، بهلام پياو به همومو شيويه که نمتوان لي ژن خوي رزگار بکات به ده ست لي برداني (الطلاق) جا هرکاتې پياو کچې خوي دا به ستمکارو تاوان بارو بيده چيو عاره ق خوړ، نومو تاواني کردووه به رامبر نايه کوي خوي خستوته به ررق و خه شي خواي گموره له بر بريني سيلې په حمو خراپي هه لېژارنده کوي.

پياو نيك به حسدني کوري علی ووت: کچيکم هديه کي به باش نمانې بيده مي؟

نوريش فرموي: بيده به کسي که له خوابترسي، چونکه نه گمر خوشي بوي رېزي لي نه گري، وه نه گمر خوشي نومې ستمي لي ناکات.

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

عائشه دہ فرمویت: شو کردن بہندایہ تیبہ جا سہیری نموہ بکمن کچہ کانتان نہخنہ کوئوہ۔ پیغہ ممبر ﷺ فرمویہ تی: (من زَوْجٍ کریمتہ من فاسقٍ فقد قطع رحمہا) رواہ ابن حبان فی الضعفاء من حدیث انس، ورواہ فی الثقات من قول الشعبی باسناد صحیح^(۱)۔

واتہ: ہدرکس کچی خویدا بہ فاسقتیک نموہ سیلمی رہجمی بہرامبری بریوہ۔

تیبوتہ تیبہ دہ فرمویت: ہدرکس بہردہ وام بیت لہسر تاوان کاری نابئ کس ژنی بداتی

خوازیئنی (الخطبة)

خوازیئنی (الخطبة): لہ پیشہ کیبہ کانی ژن ہیئانہ، وہ خوی گمورہ داینارہ پیش نموی پدیوہندی ژنو میردایہ تی ببستری بؤ نموی نمو پیاورژنہ یہ کتر بناسن، وہ بؤ نموی ژنو میردایہ تیبہ کہیان لہسر ری نمایو شارہ زایی بیت۔

ض ذنیک رة وایة داخوای بکریت:

دروست نیہ داخوای نافرہ تیک بکری ہمتا دوو مدرجی تیدا نہبئ:

(یہ کہم): نہبئ نمو شتانی تیدا نہبئ کہ بہ پئی شرع ری گرن لہ ہیئانی۔

(دوہم): کہسیکی تر پیش نمو داخوای شرعی نہ کردبئ۔

جا نہ گمر نمو شتہ شرعیانہی تیدا بوو کہ ری لہ ہیئانی بگری، وہ ک نموہ حرام بیت بؤی بہویہ کہ وہ لہ ہویہ کانی حرامی ہمیشہیی یا کاتی، یا کہسیکی تر لہ پیش نموہ داوای کردبوو، نموہ دروست نیہ نمو دوا بکات۔

داخوای نافرہ تیک کہ لہ عیدہی کہسیکی ترا بیت:

حرامہ داوای نافرہ تی عیدہ دار بکری۔ جا نمو عیدہ یہ عیدہی میرد مردن بیت، یا عیدہی تلاق، تہ لاقہ کہ تہ لاقی راجعی بیت، یا بانین۔ جا نہ گمر نمو نافرہ تہ لہ عیدہی تہ لاقی راجعی دا بیت، نموہ حرامہ داخوای بکری، چونکہ نمو نافرہ تہ لہ عیصمتی میردہ کمی دہرنہ چووہ، وہ پیارہ کہ ہرکاتیک بیسوت نہتوانیت بیگپرتنموہ۔ وہ نہ گمر لہ عیدہی تہ لاقی بانیندا بیت، حرامہ خوازیئنی کردنی بہ شیوہی راستموخو، چونکہ ہیشتا مافی میردہ کمی بہسمرہوہ ماوہ، وہ نمو پیارہ حقی نموی ہدیہ کہ بیگپرتنموہ بہ عہدینکی تازہ۔ وہ چونہ پیشموہی پیارنکی تر بؤ داخوای کردنی تہ عداہیہ بؤ سہر مافی میردہ کمی۔

(۱) بروانہ (کتاب المجروحین) ی تیبنو حبان (۱/۲۳۸)۔

(الزواج) ژن هیئنان و میژد کردن

وه زانایان جیوازی بیان هیه نه گهر پیار ئیشاره بکات به داخوازی دروسته، یان نا، راستی نمویه نهو کاره دروسته.

وه نه گهر له عیده‌ی میژد مردندا بوو نموه دروسته (تعریض) ئیشاره کردن به داخوازی له کاتی عیده‌دا نهک به شیویه کی راستموخۆ، چونکه په یوهندی ژنو میژدایه تی به مردن پچراوه، وه میژده که ی مافی نه ماوه به خیزانه که یوه.

وه بویه حه راصه به شیویه راستموخۆ داخوازی بکری، له بهر ناگاداری کردنی دلئی نمو نافرته که له غم و په ژاره و ته عزیزه دایه له لایه که وه له لایه کی تریشموه له بهر ناگاداری کردنی هستی که سو کاری مردوه که وه ره سه کانی. خوی گوره نه فرموی: ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خُطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ﴾ (البقرة: من الآية ۲۳۵) واته: تاوان نیه له سمرتان لهوه دا که ئیشاره تان کردوه به داخوازی ژنانی میژد مردوو له کاتی عیده که یان، یا له ناو دلتانا حه شارتان داوه، خوا ئمزانی ئیوه هر یادیان نه که من، به لأم وریا بن به نهینی په یمانی ماره کردنیان پی مه دن مه گهر قسه یه کی چاکه بکه له لایان. وه ماریان مه که من هه تا نمو عیده یه خوا بوی دانان کۆتایی دیت، وه بشزانن خوا ئمزانی چی له ده روتان دایه جا لی بی برسن. وه واتای (تعریض) یش نمویه که قسه که شتی که باس بکات که نایویت راستموخۆ به دم بیدر کیتی، وه کو نموه ی بلیت: (نهموی ژن بهینم) یا بلیت: (له خوا نه خوام نافرته تیکی چاکم بکات به نسیب) یا بلتی: (خوا توشی خیرتکت بکات).

وه دیاری بردن بو ژنی عیده دار دروستو ئویش هر جور تکه له (تعریض). ههروه ها دروسته لای نمو ژنه وه سفی خوی بکات، وه باسی بنه مالئو رابردوی خوی بکات له روی قسه ی ژیر په رده وه و ئیشاره کردن به ژن هیئنان، چونکه نه بوجه عفر موحه ممدی کوری علی کوری حوسهین نمو کاره ی کردوه.

سوکه یه کی کچی (حفظه) ده فرموت: علی کوری حمد داوای بینینی کردم که هیشتا عیده میژده مردوه که م کۆتایی نه هاتبوو. ووتی: نزیکیم له پیغه مبهروه ﷺ ئمزانی، وه نزیکیم له علی یوه شوینم له ناو عمره بدا، و تم: خوا لیت بیوری نهی نهبا جه عفر، تو پیانکی شت لیوه وهر نه گیری که چی له عیده که ممد داخوایم نه که ی؟

ووتی: من هر نزیکیم له پیغه مبهرو علی یوه بو باس کردی.

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

پیغمبر ﷺ چو بۆ مائی ئوم سه له مه که نه بی سه له مه ی میردی مرد بوو هیشتا له عیدده دا بوو فرموی: (لقد علمت انی رسول الله و خیرته، وموضعی فی قومی) رواه الدارقطني^(۱).

واته: بۆت ده رکهوتوه که من پیغمبری خواوم هه لپژارده ی ئوم و شوین و جینگام چۆنه له ناو نه تموه کهمدا) وه ئوه داخواری بوو.

کورتی رای زانایان ئه وه یه که به ناشکرا داواکردنی هه موو ئافره تینکی عیدده دار حه رامه، وه ئیشاره کردن بۆ ئافره تی عیدده دار له ته لاقی بانین و عیدده داری میرد مردوو دروسته، ههروه ها حه رامه بۆ عیدده دار له ته لاقی ره جعی. وه ته گهر که سیك دانسی نا به داخواری یا له کاتی عیدده دا به لام ماره ی نه کرد هه تا عیدده که ی کۆتایی هات، زانایان جیاوازیان هه یه له حوکمی نه مدا:

مالك ده فرمویت: نه بی له یه ک جیا بکرنه مه. چو بیته لای یان نا. شافیعی ده فرمویت: عه قدی ماره کردنه که دروسته هه رچه نه ده شتیکی قه ده غه کراوی کردوه له بهر جیاوازی پوه که ی.

وه زانایان هه موو له سه ر ئوه رینک کهوتون که ته گهر ماره کردن و گواستنوه ی له عیدده دا بوو له یه ک جیا ته کرنه مه. به لام ئایا دوا ی ئوه هه لال نه بیته بۆ ی یان نا؟

مالیک و له یث و ئه مزاعی فرمویانه: دروست نه یه دوا ی ئوه ماره ی بکاته مه. وه جو مهو ری زانایان ته لاین: به لکو دروسته ته گهر عیدده که ی ته واو بوو ماره ی بکاته مه ته گهر وستی.

داخواری به سه ر داخواری که سیکی تر دا:

حهرامه که سیك دوا ی ئافره تینک بکات که برایه کی موسلمان داوا ی کرد بی، له بهر ئوه ی ده ست دریتی کردن و خراپه کردنه بهرام بهر داخواری که ری یه که م، وه جاری وا هه یه ئه جو زه کارانه نه بیته هو ی دوورخستنوه ی خیزانه کان له یه کتری و ئاسایش له ناو نه بات.

له عوقبه ی کوری عامیره وه: که پیغمبر ﷺ فرمویته ی: (المؤمن أخو المؤمن، فلا یحل له أن یتاع علی بیع أخیه، ولا یخطب علی خطبة أخیه حتی یدر) رواه أحمد ومسلم^(۲).

واته: باوه ردار برای باوه رداره، دروست نه یه شت به سه ر شتی برا که ییدا بفرۆشیت، وه دروست نه یه دوا ی ئافره تینک بکات که ئه دوا ی کرد بی هه تا وازی لی نه هیتنی.

(۱) حه دیسه که (منقطع) پچراوه، له بهر ئوه ی محمد الباقری کوری عه لی پیغمبه ری نه بیئوه ﷺ.

(۲) أحمد (۲/۳۱۱) ومسلم (۴/۱۴۱).

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

وه حمراهییه کهش لسمر نمویه که نافرته داواکراوه که رازی بوویست پی و سرپهشتی کمریشی ری بدات، چونکه ری دانی نمو نیعتباری پی نه کری.

بهلام داواکردن دروسته نه گمر نافرته داواکراوه که رازی نمبوویت، یان وه لامه که بهشیویه کی شاراه بیته، وه نموی بلیت: ره غبه تم له تو نییه.

وه همروه ها دروسته بو کسی دووم نه گمر ناگای له کسی یه کم نمبوویت که داوای نمو نافرته می کردوه، یا نافرته که نمو کسی به دل نمبووی و ده ری کرد بی، یا داواکاری یه کم ری به دووم بدات.

وه (ترمذی) له شافعی یه وه له واتای فرموده کهدا نه گپرتتوه: نه گمر نافرته که داخوای کراو رازی بو مهیلی هبور. نیتر بو کمس نییه داوای نمو نافرته بکات. بهلام نه گمر کمسک نمو رازی بوونمی نمانی، قهینا که داوای بکات. وه نه گمر کسی دووم داوای نافرته که می کرد له پاش رازی بوونی به داواکاری یه کم و ماره ری کرد، نمو تاوانبار نمیت بهلام ماره کردنه که می دروسته، چونکه قده غه کردنه که بو داواکردنه که یه، وه داواکردنیش مسرج نییه بو دامزrandنی زواج، کهواته نه گمر داواکردنه که صحیح نمیت، عه قده که هه لئاوه شیتموه.

وه داود ده فرمویت: نه گمر داواکاری دووم ماره شی کرد بوو نمب هه لئاوه شیترتتوه، ههتا نه گمر گواستبوشی یه وه.

تمماشکردنی نافرته می داواکراو:

نموی ژبانی ژنو میردایه می خوش نه کات و وای لی نه کات که به ختموه ری و پیوژی ده ری بدات نمویه که پیش خوایینی نمو پیاره سه ری نمو نافرته بکات تاجوانی نمو نافرته بزانی که هویه که بو هینانی، همروه ها ناشیرینی شی که هوی دور کهوتنمویه لی.

وه پیاری هوشیار ناچیتته شویتیکوه ههتا شهرو خیری نمو شویتنه نمانی پیش نموی بچیتته ناوی، نهمش ده فرمویت: همر ژن هیتانیک و شوکردنیک بمب یه کتر بینین پیک بیته، به غم و پیژاره کوتایی دیت، نمو سه ری کردنمش یاسای نیسلام ری پی داوه هانی خه لک نهدات بو.

۱- له جابیری کوری عبد الله وه که پیغمبر ﷺ فرموویته می: (إذا خطب أحدكم المرأة، فإن استطاع أن ينظر منها إلى ما يدعو إلى نكاحها، فليفعل)

واته: نه گمر کمسک داوای نافرته می کرد و توانی نمونده تماشای بکات که پالی پیوه نمنی بو هینانی با بیکات.

(الزواج) ژن هیئان و میړد کردن

جایر ده فرمویت: ژنیکی بدنی سهله ممد داواکرد، نه چوم خرمم بؤ حمشار نه دا ههتا هندیئ شونتیم بینی که پالی پتوه نام بیهیتم. نه بوداود گتپراویانه تیوه^(۱).

۲- وه له موغیره ی کوری شو عبوه: که خوی داوای ژنیکی کرد بوو. پیغمبر ﷺ پی پی فرمووه: سهرت کردووه؟! ووتی: نه، فرموی: سهری بکه چونکه نموه هوی بمردهوامی ژباتانه بیه کوه. نسائی و تیبو ماجه (ترمذی) که به حسه نی داناوه گتپراویانه توه^(۲).

۳- وه له نه بی هوپه پروه خوا لی پی رازی بیت هاتوه: که پیارنک ژنیکی نه نصاری داوا کرد پیغمبر ﷺ فرموی: تیا سهرت کردووه؟ ووتی: نه خیر، فرموی: بچو سهری بکه چونکه چاوی نه نصاری شتیکی تیدایه^(۳).

نهو شونانه ی دروسته سهر بکری:

جومهوری زانایان بؤ نموه چوون که پیوا بوی هدیه سهری روخسارو دهستی بکات و هیچی تر، چونکه روخسار به لگمی جوانی و ناشیرینی نافرته مو دهسته کانیسی نیشانه ی نمر و نیانی لاشه تی، داوود ده فرمویت: سهری هموو لاشه ی نه کرت.

نوزاعی نه فرمویت: سهری شونی گزشتی نه کری. وه فرمووده کان شونی سهر کردنیان دیاری نه کردووه به لگو فرمووده کان به رهایی هاتوون شیوه کن تا سهری نهو شونانه بکات که مه بستی پی به دی بیت لهو سهر کرده.

وه به لگش له سر نموه توه یه عبدالرزاق و سعیدی کوری مه تصور گتپراویانه توه: عومری کوری خطاب داوای نومو کولثومی کچی علی کرد، نهویش فرموی: هیشتا منداله، به لام نهینترم بؤ لات نه گمر پی پی رازی بویت نموه خیزانته. نهویش بوی نارد، عومر قاجی هه لدا یوه سهری کات، نهویش پی پی ووت: نه گمر گموره ی موسلمانان نه نه بوی زللم تیا له هردو چاوت.

(۱) نم حدیسه تیبو ماجه (۲۰۸۲) و احمد له (مسند) دا (۳/۳۶۰) گتپراویانه توه وه حدیسه که حسنه وهك شیخ نه لبانی ده فرمویت: له (صیح سنن أبی داود ۱۸۳۲) دا.

(۲) احمد (۴/۲۶۶) وه (ترمذی ۱۰۸۷) وه (نسائی) (۶/۶۹) وه تیبو ماجه (۱۸۶۵) وه حدیسه که صحیح، وهك شیخ نه لبانی ده فرمویت. پروانه (السلسلة الصحيحة ۹۶) و (المشكاة ۳۱۰۷).

(۳) تهخرجه که ی له موبهر باس کراوه.

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

وه ته گهر پیار سهیری نافرته تیکی کردو پئی رازی نه بوو نمبئ بی دهنگ بییت و هیچ نه لیت بؤ نموی به باس کردنی دل گران نه بییت، چونکه لهوانه به نموی نمو پئی رازی نییه به کینکی تر پئی رازی بییت.

سهیرکردنی ژن بؤ پیارو:

نم حوکمی سهیرکردنه تمنها بؤ پیان نییه به لکو شتیکی چه سپاره بؤ نافرته تیش وه بؤی هدیه سهیری داواکاری بکات، چونکه نممیش وهک پیار چه مند شتیک سمرنجی راته کیشی له داواکاره کهیدا. عومر وتوویه تی: کچه کاتان مه دن به پیاری ناشیرین، چونکه نموی له ژنانا سهیرنجی پیان راته کیشی له پیانیشدا به همان شیوه یه.

رهوشت ناسین:

نم به نیسبهت نمو سهیرکردنه یه که جوانی و ناشیرینی پئی بزانی، به لام خوو رهوشته کانی تر نمبئ به گهران و پرسیار کردن بییت لهوکه سانه ی که نه یناسن به هؤی تیکه لی یا هارسی به تی، یا به هؤی هندی له کهس و کاری نزیکی جئی باوه ری، وهک دایک و خوشک. پیغمبر ﷺ نمو سوله می نارد بؤلای نافرته تیک و پئی فرموو: (أنظري إلى عرقوبها وشمي معافها. -رفی روایه- شمی عوارضها) رواه أحمد والحاكم والطبراني والبيهقي.

واته: سهیری ده ماری پاژنه ی بکو بؤنی لاملی بکه. وه له ریوایه تیکی تریدا (بؤنی ده می بکه.

غزالی له (الإحياء) دا وتوویه تی: که سینک که چاوساغ و پاستگۆ و شاره زای روکش و ناوه وه نه بییت داوای وه صف کردنی نه خلاق و جوانی لی ناکریت، تا مهیل به لایدا نه کات به شیوه یک زیاد له خؤی وه صفی بکات، وه جسمودی پئی نبات و درتغی بکات له وه صفیدا، چونکه تمیعهت له مهسه له ی خوازیبتیدا همیشه به لای به کینکیاندا نه چیت، وه له وه صفی نه واندا که شوو نه کمن یا درتغی نه کری یا زیاد رهوی.

وه کم کس راست ده لیت و وهک خؤی شته کان ده لیت، به لکو فیل و هه له خه لمتان دن زیاتره، جا له بهر نمو نه حیاتیات کردن گرنه بؤ که سینک که له خؤی نه ترسیت جگه له خیزانه کمی سهیری کهسانی تر بکات.

قده غه یی به تمنها مانوه له گهل نافرته ی داواکارو دا:

حرامه به تمنها مانوه له گهل نافرته ی داواکارو دا، چونکه نمو نافرته حرامه له سهیر داواکاره کمی هتا ماره ی نه کات، وه یاسای نیسلا میش جگه له سهیر کردن پئی نه داوه، وه له بهر

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

نمونه له‌تنه‌ها مانموده‌دا دلتیایی ناکریت له توش بوونی نموی که خوا قده‌غمی کردوه. به‌لام نه‌گمر مەحرەمینک هەبوو دروسته به‌یه‌کموه بئیننموه، چونکه بوونی مەحرەم رینگره لموی توشی گونا بښ. له جابیره‌وه خوا لئی رازی بیت که پیغمبەر ﷺ فرمویته: (من کان یؤمن بالله والیوم الآخر فلا یغلون بامرأة لیس معها ذمحرم منها، فإن ثالثهما الشیطان)^(۱)

واته: هەر کسینک باوهری به‌خواو رۆژی دوازی هه‌بیت له‌گه‌ل ژنیکدا به‌ته‌ها داننیشی که مەحرەمی له‌گه‌ل نه‌بیت چونکه شه‌یتان سێ‌به‌میان نه‌بیت.

وه له عامیری کوری ره‌بعموه خوا لئی رازی بیت: پیغمبەر ﷺ فرمویته: (لا یغلون رجل بامرأة لا تلح له، فإن ثالثهما الشیطان إلا لمحرم) رواها أحمد^(۲).

واته: ناییت پیاو به‌ته‌ها له‌گه‌ل ژنی بیگانه‌دا کۆبیتنموه، چونکه شه‌یتان نه‌بیتته سێ‌به‌میان مه‌گمر مەحرەمی له‌گه‌لدا بیت.

مەترسی گویی نەدان به‌ته‌ها دانیشتن له‌گه‌ل نامەحرەم و زیانه‌کانی:

زۆر کەس که‌مته‌رخمی کردوه له‌و باره‌وه به‌ناسانی گرتوه، وه رینگه‌ی داوه به‌کچه‌کمی یا خزمه‌کمی له‌گه‌ل ده‌ستگیرانیدا تیکه‌ل بیت له‌چۆلوانیدا بئ چاودیزی کردن. وه به‌ناره‌زوی خۆی له‌گه‌لیدا ئەروات بۆ هەر شوینی بیه‌وێت بئ سەرپه‌رشت. وه له‌نه‌جامی ئەمه‌دا گه‌ل شتی ناره‌وا رووی داوه که زۆر له‌نافره‌تان شه‌رف و ناموسی خۆیان له‌ده‌ست داوه به‌و کاره‌ناره‌وايه.

جا جاری وا هه‌یه‌ نمو ژنو میترده پیک نایمن نیترنموه‌ش نه‌بیتته هۆی نموی که‌سیکی تریش نه‌یوی. وه به‌پیتچموانی نموه‌وه کۆمه‌لنکی وشک همن نایه‌لن داخواری کمر کچیان ببینی کاتیک داوای ته‌کات، وه ته‌بی هەر رازی بئ به‌و شیویه، نیتر کابرا ماره‌ی ته‌کات بئ نموی چاویان به‌یه‌ک که‌وتبئ هه‌تا شموی بوک و زاویه‌تی.

وه جاری وا هه‌یه‌ بینینه‌که چاوه‌روان نه‌کراوو کتوپر نه‌بیت بۆ هه‌ردوکیان، نیتر شتیک رووندا که له‌حیسابا نی‌یه‌ له‌جیابوونموه‌وه دوور که‌وتنموه‌ له‌یه‌ک.

هه‌ندی کەس به‌سه‌یرکردنی ورتنه‌کمی رازی نه‌بیت. به‌لام له‌پاستیدا ورتنه‌ شتیک نی‌یه‌ مرۆف پئی دلتیا بیت، چونکه شینوه‌ی راستی نمو کسه‌ له‌ ورتنه‌که‌دا ده‌رناکموئ به‌تساوای، که‌واته

(۱) أحمد (۳/۳۳۹).

(۲) أحمد (۳/۴۴۶).

الزواج) ژن هیټنان و میټرد کردن

چاکترین شت نمویه که نیسلام دایناوه، چونکه مافی همدوکیان تیتیدا پارترزاوه لسهیرکردنی همدوولا بۆ یه کتر، له گهڻ خۆپاراستن له بهتهنها مانهوه بۆ نموی شهرفو ناموس پارترزاوبن.

پاش گهزیونموه و نهجمامه کهی:

داواکردن و خواستن پینشه که یه که پیش عهقدی زواج نهکویت، جا جاری وا ههیه هممو ماریه که یان هندیکی له دوای خواستن پینشه که نهکویت همروهها دیاری و شیرینی و خواردن و هاتوچۆی زۆر له نیواندا روو نهدات بۆ پشتگیری کردنی ئهم په یوه ندیسه تازهیه. وه هندیکی جار پیاره که یا کهجه که پاش گهز نهیتتوه یا همدوکیان بهیه کهوه، جا نایا شتی وهها دروسته؟ وه نایا چی دراره بهو نافرهته ئهبنی بگهزدرتتوه بۆ پیاره که؟

وه داخوازی کردن تهنها بهلینه به هیټنان، وه عهقد نیسه شت پیوست بکات، له بهر نموه پاشگهز بوونموه له نهجمادانی مافی که همدوولا ههیا نه. وه یاسادانمهی نیسلام بۆ پهمیمان بوونموه لهو بهلینه هیچ سزایه که مالی دانناوه که به پیتی نموه کهسی پاش گهز بووه سزا بدری. همرچهنده بهلین نهبردنه سمری بهر وهشتیکی ناشیرین دانناوه، وه له رهوشتی مرۆقی دوو روی حساب کردوه، مه گهر زهروره تیک بیت پیوست بکات که ئه پهمانه نه برتته سهر.

وه له سه حیحدا هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویهتی: (آیه المناق ثلاث: إذا حدث کذب، وإذا وعد أخلف، وإذا أؤتمن خان)^(۱).

واته: نیشانهی ناده میزادی دوو روو سنی شته: نه گهر قسهی کرد درۆ نهکات وه نه گهر په میانی دا پهمیمان نهیتتوه، وه نه گهر نهمانه تیکی لا دانرا خیانهتی لی نهکات.

کاتی (عبدالله)ی کوری (عمر) خوا لیتی رازی بیت له سهره مرگدا بوو ووتی: ئه پیاوه قوره شیه نیوه بهلینیکم پینداوه ده راره ی کهجه کم، جامن ناموئی به سی به که نیفاقه کهوه بچمه باره گای خوا، ئیوه شایهت بن ئهوا کهجه کهم دایه^(۲).

وه نموی که دراره به نافرهت له دهست گیرانیدا بۆ پیار ههیه وهری بگهزیتتوه کاتی پاش گهز بوونموه، چونکه ئهو شتانه له بهر هیټنان دراو. وه مادام هیټنان نه بوو، مافی هیچ یه که لهو شتانهی ناییت، له بهر نموه پیوسته ئهو شتانهی بۆ بگهزیتتوه، چونکه پیار خۆی خاوهنی تهواری ئهو شتانهیه. بهلام ئهو شتانهی به همدیه تهدرت حوکی بهخششی بۆ دانمهری. وه نموی راست بیت

(۱) بوخاری (۳۳) وه موسلیم (۵۹) له حدیسی ئه بوهورهیرهوه به مرفوعی.

(۲) بروانه (تذکره الحفاظ).

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

نمونه که بهخشش وهرناگیریتنوه به مخرج نمو شتانه بهخششی تمواو بنو لهجیاتی شتیک ندرابن؛ چونکه هرکس شتیکی پیشکش کرا کاتی گهشته ده سنی نمیتته خاوهنی نمو شته، وه بوی هدیبه به نارزوی خوی تهمسرونی تیدا بکات. جا داواکردنموی نمو شته بردنی مولکه کهدیته بهی نموی رازی بیته. نممش به پی ناوهزو شرح شتیکی پوچهله. بهلام نگمر کسینک دیارییهکی بهخششی به کسینک بو نموی له جیاتی نمو بهخششه شتیک وهرگری یان پاداشت بدرتتموه، وه دیاری پی دراوه که نموی نهکرد، نمو بوی هدیبه پشیمان بیتنوه له دیاریهکی چی داوه وهری بگریتموه، چونکه نمو بهخششی لهری گزینموهویه. جا لمبر نموی ژن هیئانه که نمبو بوی هدیبه پشیمان بیتنوه لمو دیارییه، بنمای نمانهش:

۱- نمونه که خاوهن سوننهگان گیراویانهتموه له نینو عمیاسموه خوا لیئان رازی بیته: که پیغمبر ﷺ فرمویته: (لا یجل لرجل أن یعطی عطيّة أو یهب هبة فیرجع فیها، إلا الوالد فیما یعطی ولده)^(۱).

واته: دروست نییه بو کس کشتیکی بهخششی یا کردی بهدیاری لیئ پشیمان بیتنوه، باوک نینت نموی تیدا به کورهکی.

۲- وه دیسان هر لموهوه نهگیرنموه: که پیغمبر ﷺ فرمویته: (العائد فی هبته کالعائد فی قینه)^(۲).

واته: پاش گمز بزوه له دیاری وهک نمو کسه وایه که رشایتنوهوه پشیمان بیتنوه له رشانموهکی.

۳- وه له سالیتموه له باوکییوه پیغمبر ﷺ فرمویته: (من وهب هبة فهو أحق بها مالم یشب منها)^(۳).

واته: هرکس شتیکی بهخششی خوی مافی بهسریهوه زورتره نهگمر له جیاتی نمو شتیکیان پی نهبهخششی بیته. وه شیوهی یهکخستن و کزکردنموه له نیوان نم فرمودانموا نمونه که له (اعلام الموقعین) دا هاتوه که نهفرمویته: نموکسه که بوی حالان نییه لموشتهی بهخشویته

(۱) نمبوداود (۳۵۳۹) وه ترمذی (۲۱۳۲) وه نسائی (۲۶۵/۶) وه نینو ماجه (۲۳۷۷) وه حمیدسه که صهیحه وه شیخ نهلبانی دهفرمویته، بروانه (الإرواء) (۶۳/۶).

(۲) شیعین گیراویانهتموه وه نمبوداود (۳۵۳۸) و نینو ماجه (۲۳۸۵) بروانه (الإرواء) (۱۶۲۲).

(۳) بهیهقی (۱۸۱/۶) وه حاکم (۵۲/۲).

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

په‌شیمان بیتمه که‌سینکه که بی برامبهر شو شته‌ی کردیته دیاری، نه‌ک بۆ شه‌وی که‌سه‌که‌ی تریش شتی پی به‌خشی. وه شه‌وی که بۆ هدیه لهو به‌خششی پاش گمز بیتمه که‌سینکه که شتیکی به‌خشی بیت به که‌سینک بۆ شه‌وی شه‌وی شتی پی به‌خشی؛ وه پاداش بدرتته‌وه، که چی به‌خشش پی دراو هیچی نه‌کردیته، به‌م شتیویه شه‌بی فرموده‌کانی پیغمبر ﷺ هم‌ویان به‌کار به‌یترین نه‌ک بدرین به‌یه‌کا.

رای زانایانی نیسلام:

به‌لام شه‌وی حوکی پی نه‌کری له داد‌گاکاندا: مه‌زه‌بی حنه‌فی‌ده‌کانه که رای وایه شه‌وی پی‌او دای به تافه‌ت له‌کاتی ده‌ست گیرانیدا مافی گتیرانه‌وی بۆ هدیه نه‌گمر شه‌و شته له‌سمر شتیویه خۆی مابوو نه‌گۆرابوو.

بازنه‌و نه‌نگوستیلوو ملیوانکو کاتژمیر و وینه‌ی نه‌مانه نه‌گتیرتته‌وه بۆ پی‌او نه‌گمر مابوون. به‌لام نه‌گمر شه‌و شتانه وه‌ک خۆیان نه‌مابوون، وه‌ک شه‌وی وون بوین یا فرۆشرا‌بن یا گۆزرا‌بن، یا خواردن بوو خورا‌بو، یا قوماش بوو کرابو به کراس و شت؛ شه‌و بۆی نیسه داوایان بکاتته‌وه یا نرخه‌که‌ی له جیاتی وه‌ریگری.

وه داد‌گای سهره‌تایی (طنطا) حوکیکی کۆتایی دا له یۆلیۆی سالی (۱۹۳۳). وه بریاری نه‌مانه‌ی دا که بینه بنه‌ماو قاعیده.

۱- شه‌وی پی‌او شه‌ی به‌خشی به ده‌ست گیرانی که عه‌قدی له‌سمر نه‌کرابوو به‌دیاری نه‌ژمیری.

۲- دیاری وه‌کو به‌خشش وه‌هایه به‌واتاو به حوکم.

۳- به‌خشش عه‌قدی کردن به مولکه به وه‌رگرتنی شته‌که به‌جی دیت. نیت شت پی به‌خشا‌و بۆی هدیه به ناره‌زوی خۆی ئالو گۆز به شته‌که بکا وه شه‌م کاره‌شی به‌جیته.

۴- له‌ناو‌چوونی شته‌که یا به‌کاره‌ینانی نه‌بیته شه‌ی ری گرتن له گتیرانه‌وی.

۵- بۆ به‌خشش ده‌ر نیسه که داوای شتی تر بکاتته‌وه جگه له شته‌که‌ی خۆی نه‌گمر مابوو.

وه مالیکی‌یه‌کان له‌م باره‌یه‌وه روون کردنه‌وه‌یان هدیه له نینوان نه‌مه‌دا که پاشگمز بوونه‌وه‌که له‌لاین پی‌اره‌که‌وه ده‌بیته یا له‌لاین ژنه‌که‌وه؛ جانه‌گمر پاش گمز بوونه‌وه که له‌لاین پی‌اره‌که‌وه بوو شه‌و هیچی بۆ ناگتیردرتته‌وه شه‌وی بۆی کردوو. به‌لام نه‌گمر له‌لاین تافه‌ته‌که‌وه بوو شه‌بی چی بۆ کراوه بیگتیرتته‌وه نه‌گمر وه‌ک خۆی مابن، وه‌نه‌گمر له‌ناو چوینت شه‌بی نرخه‌که‌ی بدرتته‌وه، مه‌گمر عاده‌ت وابه‌ نه‌گتیرتته‌وه، یان کرابی به مه‌رج، شه‌و کاته کار به‌وه نه‌کری. وه لای شافیعی‌یه‌کان

الزواج) ژن هیئان و میړد کردن

همدیه رهد نه کړتیموه، ماییت یا فموتاییت، جا نه گهر مابو نموه هر خوی رهد نه کړتیموه، وه نه گهر نه شاپو نرخه کمې رهد نه کړتیموه؛ وه نم بۆچونه نریکه لموهی که نیمه پی پی رازین.

په یمانی ژن و میړدایمتی (عقد الزواج)

پایه راسته قینهی ژن و میړدایمتی رازی بوونی همدولایه، وه پینک هاتنی ویستی همدوویانه لهسر په یوهندی بهستن. بهلام لهبر نموهی رازی بوونو رینک کهوتنی ویست لهکاره دهرونییه کانه که کس ناتوانی ناگاداری بی، نموه پیویسته شتی که هییت که بیته بهلگه نموهی که همدوولا له قولایی دلوه نموه په یوهندی په یمان نموت. وه نمو شتهش نموه عیباره تانیه که له نیوان په یمان بهسته کانهوه دهرته بری. جا نموهی له نموه لوه له لایه نی کموه دهرته بری بۆ پینک هیئانی په یوهندی ژن و میړدایمتی پی پی نموتی: (ایجاب). وه نموهی له لایه نی دووه موهوه دهرته بری که بهلگه بیست لهسر رازی بوونی بهو کاره پی پی نموتی: (قبول). نیتر لموهوه زانایان نه لاین پایه کانی ژن و میړدایمتی (ایجاب) و (قبول) ه.

مهرجه کانی (ایجاب و قبول)^(۱):

عقدی ژن و میړدایمتی پینک نایهت و شوینمواوه کانی ژن و میړدایمتی له سهری دانامزری، همتا نم مهرجانهی خوارهوی تیدا نه بیست: ﴿

۱- خاوهن تمیزی همدولا: جا نه گهر که سیکیان شینت بیست یا مندالیتی بی تمیز بی نموه (عقد) په یمانه نابه ستری و دروست نییه.

۲- (ایجاب و قبول) له یهک کۆرډا بیست: بهواتای نموهی قسه یه کی بیگانه نه کهوتته نیوان (ایجاب) و (قبول) ه کمو جیایان بکاتموه، یا به شتی کی تر جگه لموه خویان خمریک نه کمن. وه مهرجیش نییه (قبول) یه کسر له دوا (ایجاب) ه وه بیست، نه گهر کۆرډه که درتزه ی کینشاو (قبول) دواکسوت و شتی کی وه ها روری نه دا که روو وه رگیسپان بگه یه نیست، نموه کۆرډه که یه که. وه حه نه فییه کان و حه نه لویه کان بۆ نموه چون. وه له کتیبی (المغنی) دا هاتوه: نه گهر (قبول) ماوه یهک دوا کسوت له (ایجاب) نموه هر دروسته، به مهرجی نموه کۆرډه تینک نه چیت و به شتی ترهوه خمریک نه بن.

له بر نموه حوکی مه جلیسه که حوکی حالمتی په یمانه که یه، به بهلگه (قبض) وه رگرتن لموه شتانه دا که وه رگرتن تیدا مهرجه، وه سابت بوونی (خیار) نارزو له عقدی گۆرینه موه کانا. بهلام

(۱) وه پیپی نموتی: مهرجه کانی عقد بهستن (انعقاد).

(الزواج) ژن هیتنان و میترد کردن

نه گمر نهو دانیشتنه بلأوهی پئی کرا نهوه (ایجاب) که پوچمن نهیتموه، و واتای نامیتنی؛ چونکه پرو وهرگیران له لایه نیکیانموه دهرکوت به بلأوه کردنه که، کهواته قبول نه کراوه. وه ههروه ها نه گمر بهشتیکی ترهوه خویان خهريك کرد که قبول کردنه کهی پچراند؛ چونکه نهو خوخهريك کردنهش پرو وهرگیرانه له عهقهده که.

نه گپرنموه له نه حهدهوه، پرسپاری لیکرا: نه گمر پیاویک کومه لیک بچن بۆ لایو پئی بلین: کچه کهت بده به فلانه کهس. بلینت: لهسر ههزار نهی دهمن، بگهرنمونه بۆلای کابراو پئی بلین: نهویش بلین: قهبولمه، نایا نهوه نهییت به نیکاح؟ ووتی: بهلین.

شافیعی به کان قبول کردنی دهست به جی یان به مهرج داناهه نه لین: نه گمر نیوانی (ایجاب) و (قبول) به ووتاریک جیا کرایهوه وهک نهوهی سه ره برشتی کمر بلین: نهوا کچه کهم پئی دای، نهویش بلین:

(بسم الله والحمد لله و الصلاة والسلام على رسول الله)، نهو نیکاحم قبول کرد. نهوه دوو پروی ههده:

یه که میان: - که قسهی شیخ نهبی حامیدی (أسفراینی) یه، - نهویه که دروسته؛ چونکه نهو ووتاره فرمانی پئی دراوه بوتری له کاتی (عقد) په میان بهستندا. له بهر نهوه ری له دروستی ناگری؛ وهک ته یه موم کردن له نیوان دوونویژی به سه ره کهوه وایه.

دوهه میان: دروست نهیه؛ چونکه (ایجاب) و (قبول) له یه که جیا کرایهوه. له بهر نهوه دروست نهیه. وهک نهوه وه هابه بهشتیک جگه له ووتار برابینت. وه نه ممش پیچهوانی ته یه مومسه چونکه ته یه موم له نیوان دوونویژدا فرمانی پئی دراوه، به لأم نهو ووتاره فرمانی پئی دراوه که پینش عهقه بووتری.

به لأم مالیک: ری داهه به که مینک دواختن له نیوان (ایجاب) و (قبول) دا.

وه هوی نهو جیاوازی به نهویه که نایا مهرجه بۆ په میان بهستن بوونی قبول کردن له لایمن نهو دروانموه که عهقهده که ته کهن له یه که کاتا؟ یا نه مه مهرج نهیه؟

۳- دهییت (ایجاب) و (قبول) پیچهوانی یه که نه بن، تیللا مه گمر پیچهوانه که سه ره و چاکتر بییت بۆ وه لأمه که. که نهوه له کاتدا نیشانهی زیادی رازی بوونه. وهک نهوهی نه گمر کسی یه کهم ووتی: وا من نهم کچهی خومم پئی دای له سه ره سهد دینار ماره یی، کسی دووه ووتی: له سه ره دووسهد قهبولمه، نهوه په یمانه که نه به ستری؛ چونکه قهبوله که شیوه یه کی چاکتره.

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

ﷺ تهبی همدوولا گویان له یه کتری بیئتو تی بگمن که مهبست لهو قسانه دامزراندنی پهیمانی ژنو میتردایه مییه، با له همدئی ووشی رسته کش تی نه گمن؛ چونکه لیتره دا سدیری مهبست و نیاز نه کری.

زاراوه کانی پهیمان بستن (إنعقاد)^(۱)

پهیمانی ژنو میتردایه می به همر زمانیک که همدوکیان لهی تی بگمن نه بستری، همرکاتی ده برینه که یان به لگهی ریستی همدوکیان بوو له سر ژنو میتردایه می بده پیچ و پنا.

شیخی نیسلام نیبنو ته مییه ده فرموت: پهیمانی ژنو میتردایه می نه بستری به همر زمان و وشو کرده و ده یک بیئت که خه لک به ماره کردنی تی بگات. وه همدوو عه قدو په ایمانیکی تریش همر وه هایه.

وه زانایان پینک هاتون له سر نموه سه بارهت به (قبول کردن)، وه مهرجی نموه یان دانمناوه که نه بیئت له وشی تایه می وه رگیری بوتری، به لکو به مهرجی زاراوه یک بیئت درسته به مهرجی رینک کومتن و رازی بوونیان له سر نمو کاره بگه یه نیئت؛ وه بلینت: قبولم کرد، یا یه کومت، یا به جیم هیئا، یا گوزه راندم.

به لآم (إيجاب) زانایان له سر نموه پینک هاتون که نه بیئت به زاراوه ی (إنکاح) و (التزویج) بووتری، یا به ووشه یک که لهوانوه وه رگرابی وه (زوجتک) یا (انکحتک)؛ چونکه نم دوو زاراوه یه به ناشکرا مهبسته که نه گه یه نن، وه زانایان جیاوازن لهودا که تایا بدهی نم دوو زاراوه یه پهیمان که نه بستری وه: نم کچم پین به خشیت، یا پینم فروشتی، یا کرده مالی تو، با به خیر پینم دای. حنه فییه کانو (ثوری) و (أبو ثور) و (أبو عوبید) و (أبو داود) به دروستیان دانواوه. چونکه نموه عه قدو نیاز تی دا تیعتباری بو نه کری، وه بو دامزراندنی مهرج نییه زاراوه یه کی تایه بت بووتری“ به لکو نموه تیعتباری بو بکری نموه یه همر زاراوه یک رینک بکومت مانا شرعی یه که ی ببه خشیت، واته نه گهر له نیوان نمو زاراوه یه و اتای شرعی دا هاوبه می همدوو.

چونکه پیغه مبر ﷺ ژنیکی دا به پیاوینک پی فرموو: (قد ملکتکها بما معک من القرآن) رواه البخاری^(۲).

(۱) یان (إيجاب) و (قبول).

(۲) البخاری (۵۰۸۷) و مسلم (۱۴۲۵).

الزواج) ژن هیئنان و میترد کردن

واته: کردمہ مالی تو بہوی چیت له قورئان لہبرہ فیری بکہی.

وہ ہمدوہا لہبرہ نہوی زاروہی پی بہخشین (الہبۃ) پہیمانی ژن ہیئنانی پیغہمبیری ﷺ پی بہستراوہ، ہمدوہا پہیمانی ژن و میتردایہتی نہتوہ کەشی پی بہبستری، خوی گورہ نہفمرموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ﴾ (الأحزاب: من الآیة ۵۰) ہمتا نہوی نہفمرموی: ﴿وَأَمْرًا مِّنَ الْمُؤْمِنَاتِ إِن وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ﴾ (الأحزاب: من الآیة ۵۰) واتہ: نہی نیراوی خوا تيمہ بو تویمان رہوا کردوہہ ٹو ژنانہی کہ مارہ ییہ کەیان نہدەیتن) ہمتا نہوی نہفمرموی: وہ ژنیکی باوہر داریشمان حدلال کردوہہ بۆت کہ خۆیت پیئشکەش بکات بی مارہیی.

وہ لہبرہ نہوی ئەتوانری پەیمانی ژنو میتردایہتی بہمہجاز داہمزرتیری کواتہ بسو ووشانەش دامەزراندنی پیوست ئەبیت و دائەمەزری، وە کە خستنی تەلاق بە کینایہ. وە شافیعی و ئەحمەد و سەعیدی کوری (مسیب) و (عطا) بو نہوہ چوونہ کہ دانامەزری ئیلا بەزاروہی (التزویج والنکاح) و ٹو شتانہی لہمانوہ وەرئەگیرئ؛ چونکہ زاروہ کانی تر وە ک بەخشین و کردنەمال واتای نیکاح نابەخشین. چونکہ لای ئەوان شایەت مەرجه بو مارہ کردن، جا ئەگەر بہ زاروہی بەخشین بوو نہوہ ٹو شایەتیہ ناکوتتہ سەر نیکاح.

مارہ کردن بەجگہ لہ زمانی عمری:

زانایان لہسەر نہوہ رتکن کہ دروستہ مارہ کردن بہ زمانیک جگہ لہ زمانی عمرہبی ئەگەر ہمدوکیان یا یەکیان لہ زمانی عمرہبی نەگن. وە جیاوازن لہودا کہ ئەگەر لہ عمرہبی بگن و بتوانن پەیمانی ژنو میتردایہتی پی بہستن:-

ئیبنو قودامہ لہ (المغنی) دا دەفەر مویت: ئەگەر کەسێک بتوانی بە زمانی عمرہبی زاروہی نیکاح بلیت دروست نیہ بہ زمانیکی تر ژنی بو مارہ بکرت. ئەمەش یەکیکە لہ قسەکانی شافیعی. وە لای ئەبی حنیفہ دروستو دائەمەزری، با بە زمانی عمرہبیش بتوانی چونکہ نہو زاروہیہکی تاییہتی ہیتاوە بو مارہ کردن، کواتہ پیی دائەمەزری، وە ک چۆن بہ زمانی عمرہبی دائەمەزری. وە لای تيمہ: ٹوکەسە لہ زاروہی (النکاح والتزویج) لابدات لہ گەل ئەوہشدا کہ توانای عمرہبی ہبی نہوہ دروست نیہ، وە ک چۆن بہ زاروہی (احلال) دروست نیہ. بەلام نہو کەسە کہ زمانی عمرہبی باش نازانی، دروستہ بہ زمانی خۆی عەقدی نیکاح بکات، چونکہ ہەر ٹوہندەہی توانا ہدیہ، کواتہ ٹوہو کەمە کہ ئەبی بہ عمرہبی بیت لہسەری نامینیت، وە کو لال، بەلام ئەبی بہ شتوہیہک بیت کہ مانای زاروہی عمرہبی یەکە بدات، تیر ٹو کەسە کہ عمرہبی باش نازانی پیوست نیہ لہ سەری فیری زاروہ کانی نیکاح بکری بہ زمانی عمرہبی.

الزواج) ژن هیئنان و میرد کردن

ئەبو خەطاب دەفەرموویت: پێیوستە لەسەری فیزی بیئت، چونکە ئەو شتە عەرەبی مەرج بیئت لە دروست بونیدا پێیوستە لەسەری فیزی بیئت بە مەرجی توانای هیئیت، وەك (الله أكبر). مەبەست لەو بۆچونە یەكەم كە ئەلێ ئەو عەرەبی باش نازانی ئەتوانی بە زمانی خۆی عەقدی نیکاح بکات ئەو یەكەم کە نیکاح شتیکی پێیوست نەبێ، لەبەر ئەوە پێیوست نەبێ پەسەکانی بە زمانی عەرەبی بزانی وەك فرۆشتن، بە پێچەوانە (الله أكبر) وە.

بەلام ئەگەر یەکیکیان عەرەبی زانی و ئەوی تریان نەبێ زانی ئەبێ ئەو عەرەبی ئەزانی بە عەرەبی بیئیت، وە ئەو تریان بە زمانی خۆی. بەلام ئەگەر یەکیکیان لە زمانی ئەو تر نەبێ گەشت پێیوستە - بۆ ئەو بزانی ئەو زاراوەی بەرامبەرە کە ئەبێت زاراوەی نیکاحە - کە کەسێکی جێی باوەر پێی رابگەیهنیت، بە مەرجی ئەو کەسە هەردوو زمانە کە بزانی

و ئەو راستی یە کە بۆ ئێمە دەرنەگەوێ ئەو یە کە ئەمە گران کردنەو یە، وە ئاینی خوا سووک و ئاسانە، وە لە پیشموه و تمان: کە پایە راستەقینە لەمەدا رازی بوونە، وە (إيجاب) و (قبول) تەنها دوو روالەتن بۆ ئەو رازی بوونە بەلگەن لەسەری. جا کاتیک (إيجاب) و (قبول) روی دا نیت ئەو بەسە، بە هەر زمانیک بیئت. ئێبێ تەبێ یە دەفەرموویت: هەرچەندە (نکاح) ژن و میردایەتی خواپەرستی یە، بەلام هەر وەك بەندە نازاد کردن و خیرکردنە، نەزاراوەی عەرەبی نە عەجەمی بۆ دانەنراوە. پاشان ئەو کەسە کە عەرەب نەبێ ئەگەر ئەو کاتە فیزی عەرەبی بوو لەوانە یە مەبەست تی نەگا لەوزاراوەیە کە فیزی بوو، وەك چۆن لە زمانە کە خۆی تی نەگات.

بەلێ: ئەگەر ووترا: کەرەمتی هەیه پەیمان بەستن بە جگە لە زمانی عەرەبی بەبێ پێیوستی، وەك چۆن هەر گفتوگۆیەکی تر بە جگە لە عەرەبی کەرەمتی هەیه بەبێ پێیوست: ئەو بەجێیە. وەك لە مالیک و ئەحمەد و شافعی یەو شتیکی وا گێرراوە ئەو کە بەلگە یە لەسەر کەرەمت بوونی قسە کردن بە جگە لە زمانی عەرەبی بێ پێیوستی.

ژن هیئانی کەرولان:

دروسته ماره کردنی کەرولان بە نیشارەتی خۆی ئەگەر تی بگات وەك چۆن فرۆشتنی دروستە، چونکە نیشارەت واتایەکی تی گەیهنەرە، بەلام ئەگەر نافرەتە کە لە نیشارەتە کە نەگەشت ئەو دروست نەبێ، چونکە ئەو پەیمان بەستەنە لە نیتوان دوو کەسا. وە ئەبێت هەردوو لا لە یە کتر بگەن کەچی ئەلێن.

ژن هیئان بۆ نادیار (غائب)

تهگەر یه کۆ له دوو لایهنی عهده که ناماده نهبوو وه وستی پهیانی ژن هیئان ببهستی نهوه پیتوسته لسهری که یه کۆ بنیتر، یا نوسراوتک بنوسی بۆلای نهو لایهنه که داوای ژنیان لی نکات. وه لسهر لایهنه که تر پیتوسته- تهگەر رهغبهتی لی بی بو- شایهت ناماده بکات و نهوه له نامه کهدا نوسراوه یا نهوه که نیت راه که هیئانیهتی بیات به گوی یاندا، وه همر لهو کۆره شدا به شایهتیان بگری که نهویش نهوه زهواجهی قهبوله. وه نهو قهبولش نهبستری بهو کۆره وه.

مهرجده کانی صیغهی پهیانه که (شروط صیغه العقد)

زانایان چهند مهرجیان داناره بۆ شیوهی (ایجاب و قبول) : که نهبی به دوو زاراوه بن که بۆ رابردوو دانرابن، یا یه کیتکیان بۆ رابردوو وه نهوی تریان بۆ داهاتوو بی.

نونه بۆ یه کم نهویه: لایهنی یه کم بلیت: که کم پنی دایت، نهویش بلیت قبولم کرد. نونه بۆ دووه: لایهنی یه کم بلیت: که کم پنی نهدهم، نهویش بلیت، قبولم کرد. وه بۆیه نههیان به مهرج گرتوه، چونکه بهدی هاتنی رهزامندی و یهک کهوتنی وستی نهو دووانه، پایهی راسته قینهیه بۆ بهستی پهیانی زهواجه که، وه وه کو له پیشهوه باس کرا (ایجاب) و (قبول) دوو روالتهی نهو رهزامندی یمن. وه نهبی به شیوهی که قهطعی بهدی هاتنی نهو رهزامندی به بگه یمن له کاتی عهده کهدا. وه نهو صیغهی که یاسادانه به کاری هیئاوه بۆ دامهزراندنی عهده کهان صیغهی (ماضی) رابردوو، چونکه نهو صیغهی به شیوهی که قهطعی به لگهیه لسهر بهدی هاتنی رازی بوون له همدوو لایهنه کهوه. نیتر جگه لهمه هیچ مانایه که تر نابهخشیته.

به پینچوانهی نهو صیغانهی که حال و داهاتوو نهگه یمن، چونکه نهمانه به شیوهی قهطعی به لگه نین لسهر بهدی هاتنی رازی بوون کاتی قسه کردنه که جا تهگەر لایهنی یه کم بلیت: که کم پنی نهدهم. نهوی تر بلیت: قبولی نه کم؛ نهو صیغهی همدوکیان پهیانه کهی پنی نابهستری، چونکه لهوانیه مه بهست لهم زاراوانه تهنها وه عهده بیت. وه وه عهده به ماره کردن له داهاتوو نایته پهیان بهستن یه کسهر لهو کاتدا.

وه تهگەر داواکار روتی: که که تم لی ماره بکه، نهویش روتی: نهوا که کم لی ماره کردی، بهوه پهیانه که به جی دیت و نهبستری، چونکه صیغهی (زوجنی) - لیم ماره بکه - مانای بهوه کیل گرتن تهگه یمنیت، وه پهیانه کهش دروسته یه کیتک له دوو لایهنه که سه رهشتی بکات. جا کاتیک داواکار

(۱) صیغه العقد واته: نهو شیوه دارشتنهی که پهیانه کهی لسهر نهبستری.

الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

ووتی: (زوجنی) لیم ماره بکه، وه لایه نه کهی تر ووتی: قبولم کرد نمه نمه نه گه یه منی که یه کم لایه دووه می کردو ته وه کیل. وه دووه لایه نیش په یمانه کهی پینک هینا بهو عیباره تهی که ووتی بو همدوولا.

به مارج گرتنی (تنجیز)^(۱) له عه قده کهدا:

وه همدوولا زانایان نمه یان کردو ته مارج که نمبی په یمانه که (منجز) بیئت. واته نمو صیغه یه ی که په یمانی ژن و میتردایه تی پی نه به سترئ پیوسته (مطلق) ره ها بیئت و نه به سترایه تموه به هیچموه، وه که نموهی باو که که به داواکار بلینت:

کچه کم پی دای، داواکاریش بلینت: قبولم کرد. نموه نمو په یمانه (منجز) ه. وه همد کاتیک مارجه کانی هاتدی صه حیحمو شوینمواره کانی له ستری دائمه مزرت. پاشان صیغه عقد جاری وا هیه نه به سترایه تموه به مارجیکموه، یان نه درته پان کاتیک داهاتوو، یان بهرامبهره به کاتیک دهرت نیشان کراوه، یان بهرامبهره به مارجیکموه؛ نموه نمو صیغه له لم حالتانهدا عه قدی زواجی پی نابه ستریت. وا له خواره همدیه که لمو شیوانه روون نه کرتموه.

۱- نمو صیغه یه به سترایه تموه به مارجیکموه:

نمدهش نموه یه که به دی هاتنی ناوه رۆکی صیغه که به سترایه تموه به به دی هاتنی شتیک تره وه به یه کی له ناله ته کانی ته علیق؛ وه که نموهی داواکار بلینت: نه گمر ته عین کرام له کار نکدا کچه که ت ماره نه کم، باو که کهش بلینت: قبولم کرد نموه زواج بهم صیغه دانام مزرت؛ چونکه پینکه هاتنی په یمانه که به شتیکموه به ستره که لهوانه یه بیئت و لهوانه یه نه بیئت له پاشمروژدا.

وه په یمانی ژن و میتردایه تی یه کسمر سوودی خاوه نی یه تی خوشی وهرگرتن نهدات، وه هوکمه کهی دوا ناکموی، به لام نمو مارج - که ته عین بوونه - له کاتی قسه کردندا نیسه، وه نموهی به ستره به شتیک نه بووه، همد نه بوه. کهواته ژن و میتردایه تی یه کهش نایه تم.

به لام نه گمر به ستره که به شتیکموه بوو که لمو کاتهدا به دی هاتبوو نموه نمو په یمانه نه به سترئ و دروسته، وه که نموهی که داواکار بلینت: نه گمر کچه که ت تمه منی بیست سال بیئت نموه ماره ی نه کم. باو که کهش بلینت: قبولم کرد. وه تمه نیشی فعلاً بیست سال بوو.

(۱) تنجیز واته: جی به جی کردنی خیرا.

الزواج) ژن هیئنان و میژد کردن

وه همروه‌ها نه‌گهر نافره‌ته‌که بلئیت: نه‌گهر باوكم قايل بئت شووت پئ نه‌کم؛ داواكاريش بلئیت: قبولم کرد، باوكيش همر لمو كۆرهدا بلئیت: قايلم، چونكه نمم به‌ستنه‌ويه لمم حالته‌دا شكلفيه، وه صيغه‌كه له واقيعدا به‌جئ هاتوه.

۲- نمو صيغهيي كه ئهدرته پال كاتئكي داهاتوو:

وهك ئه‌وهي داواكار بلئیت: به‌يانی یا مانگئكي تر كچه‌كەت ئه‌هئيم. باوكه‌كەش بلئیت: قبولم کرد؛ نمم صيغهيي به‌يانی ژنو ميژدايه‌تي پئ نابه‌ستئ، نه به يه‌كسەري و نه لمو كاته داهاتوه‌دا، چونكه هيئنانئ نمو صيغهيي به‌و شئويه يه‌ك نايه‌تموه له‌گه‌ل عه‌قدي زه‌واجا كه مافی خۆشي وه‌رگرتن دروست نه‌كات يه‌كسەر.

۳- نمو صيغهيي كه ماوه‌يه‌كي ديارئ كراو ده‌ست نیشان نه‌كات بۆ عه‌قده‌كه:

وهك ئه‌وهي بۆ ماوه‌ي مانگئيك يا زياتر يا كه‌متر ئه‌ي هيئيت، جا نمو شئويه ژن هيئنانه‌هه‌لال نئيه؛ چونكه مه‌به‌ست له ژن هيئنان به‌رده‌وامئ ژنو ميژدايه‌تي به‌بۆ مندال بون و پارئزگاري كردني ره‌گه‌زي مرؤف و په‌روه‌رده‌كردني مندال. له‌بەر نمو زانايان حوكمي به‌تالئيان داوه به‌سەر زواجئ (متعة) و زواجئ (تحليل) دا، چونكه مه‌به‌ست لمو زواجه‌ي يه‌كەم ته‌نها رابوواردئئكي كاتئيه، وه مه‌به‌ستيش له شئويه دووهم هه‌لال كردنه‌وهي نافره‌ته بۆ ميژدي يه‌كەمي. وا له خواره‌وه له‌سەر هه‌ريه‌كه‌يان ئه‌دوئين:-

ژن هيئنانئ كاتئ (زواج المتعة)

وه پئيشئ ئه‌وتري ماره‌كردئئكاتئ، يا ماره‌كردني به‌چراو؛ ئه‌مه‌ش ئه‌ويه كه پياوئيك نافره‌تيك ماره‌بكات بۆ ماوه‌ي رۆژئك يا هه‌فته‌يه‌ك يا مانگئيك له‌گه‌ليا رانه‌بوئري وه له‌بەر ئه‌ويه پئيشئ ئه‌لئين (متعة) چونكه پيار سوود وه‌رته‌گرئ و خۆشي لمو زواجه‌ تا نمو ماوه‌يه‌ي خۆي دايناوه دوايي به‌ره‌لاي نه‌كات. وه نمم شئويه ژن هيئنانه‌هه‌موو سه‌رمه‌زه‌به‌كان له‌سەر حه‌رامئ پئيك هاتون.

وه ئه‌لئين: نه‌گهر په‌يمانه‌كەش به‌سترا پوچه‌له. وه ئه‌مانه‌ي خواره‌ويان كردۆتموه به‌لگه:

(يه‌كەم): نمم شئويه ژن هيئنانه‌ نمو نه‌حكامانه‌ي له‌قورئاندا هاتوه به‌رامبه‌ر ژنو ميژدايه‌تي و تلاق و عييده‌و ميرات ناي گه‌رتمه‌وه، كه‌واته پوچه‌ل ئه‌مئيت وه‌ك نيكاچه پوچه‌له‌كاني تر.

(دووه‌م): فه‌رمووده‌كان به‌راشكاوي هاتون ده‌رياره‌ي حه‌رام بووني.

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

لهسبوروی جوهدنییوه هاتووه: که نو خوی لهگهل پیغمبر صلی الله علیه وسلم دا بووه لهکاتی فهتعی مککه، پیغمبر ﷺ ری پی دان که به موتعه ژن بهینن، نهلتی: هیشتا پیغمبر ﷺ له مککه دهرنهچوبوو که حرامی کردهوه.

وه له زارویهکی ترده هاتووه که نیبنو ماجه گپرایهتییوه: پیغمبر ﷺ موتعی حرام کرد و فرموی: (أیها الناس إني كنت أذنت لكم في الاستمتاع، ألا وإن الله قد حرمها إلی یوم القيامة)^(۱).

واثة: نهتی خهکینه له نیشتهوه ریم تادان بو متعه، بهلام نیستا خوا قهدهغهی کرد دن به موتعه هینان تا روذیی قیامت.

وه له عهلییوه خوا لئی پازی بیت: که پیغمبری خوا ﷺ قهدهغهی کرد ژن به موتعه بهینن له پوژی گرتنی خهبیردا، وه هروهها خواردنی گوشتی کهری خو مالی قهدهغه کرد^(۲).

(سیرم): (عمر) خوالئی پازی بیت حرامی کرد لهسر دوانگه سهردهمی خهلافتی خوی، وه صحابهکانیش رهزای خویان لیستی بریاران لهسردها جا تهگر (عمر) ههله بوايه، صحابهکان بریاران لهسر نهتهدا.

(چوارم): خطابی ووتویهتی: حرام کردنی موتعه وهک نیجمعی لی هاتووه، لای هندی شیعه نهیت، وه لهسر بنچینهی خویان دروست نیه گهرانهوه بکرتت بولای قسهکانی عهلی خوی لی پازی بیت، وه به صحیحی هاتووه له عهلییوه که نم کاره نسخ بوتهوه.

وه بهیهقی له جهغهری کوری موحهدهوه تهگپرتتوه که پرسپاری لی کرا دهریارهی موتعه فرموی: خوی له خویدا زنیاه.

(پینجم): چونکه مهبست لهوژن هینانه تارهزوو شکانده، نهک نهوهخستهوهو پارزگاری مندال که مهبستی بنهپهتیژنو میتردایتیه، لهبر نهوه له زینا نهچن لهپرووی خوشی لی وهگرتنهوه. پاشان زینایش تهدهات له تافرهته؛ چونکه وهک کهلوپهلیکی لی دیت به دهستی تم و نهوهوه، هروهها زیان به مندالان تهگهبنیت، چونکه مالیکیان نابیت تیندا تارام بگرن و پهروهوهو خوو رهوشیان لهخو بگرتت.

(۱) أحمد (۲/۴۰۴-۴۰۶) و مسلم (۱۰۴۶/۱۹-۲۰) و أبوداود (۲۰۷۲).

(۲) البخاری (۵۱۱۵) و مسلم (۱۴۰۷/۲۹-۳۰).

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

وه گپراوه توه له هندی صهحابو تابعیهیهوه که زواجی موعه حهلاله، وه نموش بهناوبانگه له ئیبنوععباسوه (رضی الله عنه). وه له (تهذیب السنن) دا هاتوه: بهلام ئیبنوععباس نمهی بۆ کاتی پیوست ووتوه، وه به همیشیهی رهوای نه کردوه، چونکه کاتی پیی گهیشتموه خه لکه که بزوری رویان تی کردوه لئی پاش گمز بوهوه. وه خۆی حرام کردنه که بۆ کسێک دا ئهنا که پیوستی پیی نهییت.

(خطابی) ووتیهتی: سه عیدی کوری جوبهیر ده فرمویت: به ئیبنوععباسم ووت: ئهزانی چیت کرد و بهچی فهتوات دا؟...

به فهتواکهت سواره کان رژیشتن وشاعیره کان شیعریان پییا ههئدا. فرموی: چیمان ووتوه؟ ووتم: ووتویانه.

قد قلت للشيخ لما طال محبسه يا صاح هل لك في فتيا ابن عباس؟

هل لك في رخصة الأطراف آنسة تكون مثواك حتى رجعة الناس؟

واته: ووتم بهو پیره مارهیه کی زۆره بهنده ئهی هاره له کم فهتواکهی ئیبنوععباست ناوی؟ نایا له لاشو ئه نامی نهرم و ناسک هۆگرێکت ناوی که جی حیوانهوت بیت ههتا خه لکه دینهوه بۆ لات.

ئه لئ: ئیبنوععباس ووتی: (إنا لله وإنا إليه راجعون!) سوتند به خوا من بهوه فهتوام نه داوه، وه نموشم مه بهست نه بووه، وه تهنها بهو شیوهیم حهلال کردوه وهك خوا مرداره وه بوو و خۆین و گوشتی بهرازی حهلال کردوه. وه بۆ بۆچاره نهییت حهلال نییه، وه نموش ههروهك مرداره وه بوو خۆینر گوشتی بهراز وه هایه.

بهلام شیعی ئیمامی به لایانهوه دروسته: وه پایه کانیشی ئه مانه ن لای ئهوان:

۱- (صيغة) شیوهی داڕشته که: واته بهزاراوهی (زوجتك) یا (أنكحتك) یا (متعنتك)

پهیمان پینک دیت.

۲- ژنه که: مه رجه که موسلمان بیت یا لسه ئاینیکی ئاسمانی بیت. وه په سنده که ئافره تیکی داوین پاک موسلمان هه لپزیرت، وه زیناکار که راهتی ههیه.

۳- ماره یی: ناوه ئانی مه رجه بینینی بهسه، وه بهرازی بوونی ههردولا چه ندایه تی دائه نری نه گهر مشتیک گه میش بیت.

۴- ماوه: ئه ممش مه رجه له په یمانه کهدا.

الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

وه نهمهش بهر زامندی همردولا برپار ئهدری وک رږژو مانگو و سال، وه ئه بیئت همر دیاری بکری. وه حوکمه کانی نم ژن هیئانه لای ئهوان ئه مانه لای خواره وه به:-

۱- باسی ماره یی و ماره ی تیک دان. په یمانه که پوچول ئه کاتمه، وه ناوه یئانی ماره یی بی ناوه یئانی ماره که ئه کاره هله نه گپرتمه وه بز ماره کردنی دایمی و هه می شه یی.

۲- مندال ئهدریتمه وه به پیار.

۳- نه ته لاق و نه لیعان ناکهوت به موعه.

۴- میرات له یه کتری ناگرن.

۵- به لام مندال میراتی همردولا وهر نه گری و ئه مانیش میراتی نه گرن.

۶- عیدده که تمواو ده بیئت به تمواو بوونی کاته که ی به وه ی دوو حه یز ببینیت ئه گمر له وانه بوو که حه یز ده بیئی، وه ئه گمر له وانه بوو که حه یزی ئه بیئی، به لام نه کوه ته حه یزه وه ئه وه عیدده که ی چله بینج رږژه.

ماره کردنی ئافرهت له کاتیکدا میترد نی ره تی هیده ته لاقی بدات:

زانایان له سر ئه وه رکن که ئه گمر که سیک ئافره تیک ی ماره کرد بی ئه وه ی کات دیاری کردن به مخرج دابنیت، به لام له دلیا هه بیئت که دوا ی ماره یه که ته لاقی بدات، یا دوا ی ئه وه ی کاره که ی تمواو بوو لهو شاره ی تی بدایه ته لاقی بدات. ئه م ماره کردنه دروسته. وه ئه وزاعی به پیچوانه ی ئه وان به موعه ی داناوه.

شیخ رشید رضا به ته علیق له سر ئه وه له ته فسیری (المنار) دا و توه تی: توندو تیژی زانایانی پیشین و دوا یین له سر قهده غه یی موعه ئه وه ئه گه یه نیت که ماره کردن به نیازی ته لاق دانیش همر قهده غه بیئت، همر چهنده زانایان ده فرمون: په یمانی ژن و میتردایه تی به که صه حیه که ئه گمر پیاره که نه دلیا کاته که ی دیاری کرد بیئت، به لام له عه قده که دا به مخرجی دا نه ناییت. به لام شارد نه وه که ی به فیلز و ته له که دانه ری. وه نهمه یان له پیش تره به تال بیئت له په یمانه ی که ماوه تی بدایه مخرج بیئت و به ره زامندی همر دولاو سه پهرشتی که ری ژنه که دامه زراوه. وه ئه وه هیچ خراپه یه کی تیدا نه یه ئه وه نه بیئت که گالته کردنه بو په یه ونه ی به گوره یه که گوره ترین په یه ونه ی به له نیوان ناده میزادا. وه همره ها ئه بیته هوی له وه راندنی ناره زوی ناره زوبازان له لاولولادا و ئه م خراپه یانم که به هوی ئه وه په یدا نه بیئت. وه ئه م ماره کردنه ی که کات دیاری کردن تی پیدا به مخرج داناندریت سررای ئه م خراپه یانم خیانهت و فریودانیشه، که چهنده ها خراپه ی تریشی لی نه کوه تمه وه له دوشمانه تی و رق و کینه بووا نهمان هه تا به راستگوزکانیش، که حه ققه تی زهواج مه به ستیانه، که

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

پاک راگرتنی هه‌ریه که له ژن و پیاره بۆ یه‌کترو دلسۆزی و هاوکاری یانه لاسر دامزراندنی مالتیکی چاک له ماله‌کانی ئهم نهمه‌ویه.

تویژینه‌ویه شوکانی ره‌حمتهی خوای لی بیته

شوکانی ده‌فهرمویته: به ههر حال ئیمه گوژپراه‌لی هه‌موو ئه‌وانه‌ین که پیمان ده‌گات له لایهن خوای گه‌وره و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی، وه به‌ صحیحی گه‌یشتووه پیمان که موعده هه‌تا هه‌تایه حه‌رام کراوه، وه موخاله‌فه‌ی کۆمه‌لێک له‌ سه‌حابه‌ نایته‌ تینکه‌ده‌ری ئه‌و به‌لگه‌یه، وه نایته‌ به‌هانه‌ بۆ ئیمه که کاری پێ بکه‌ین.

چۆن وا ئه‌بیته له‌ کاتیکدا جو‌مه‌وری سه‌حابه‌ ئه‌مه‌یان وه‌رگرتووه کاریان پێ کردووه، وه بۆمانیان گێپراوه‌توه: هه‌تا ئه‌بنو عومر خوای لی‌ پازی بیته ده‌فهرمویته: (وه‌ک ئه‌ببنوماجه بۆمان ده‌گێپرتوه به‌ سه‌نده‌دیکه‌ی صحیح) که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پێی پێ داین که سێ رۆژ موعده بکه‌ین، پاشان حه‌رامی کرد، سو‌تند به‌ خوا نایه‌ینیم که‌سیکی خه‌زاندار موعده بکات، ئه‌یلا به‌رده‌بارانی ته‌که‌م^(١).

وه ئه‌بو هوریره له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گێپرتوه ده‌فهرمویته: (هدم المتعة الطلاق والعدة والميراث). واته ته‌لاق و عیده‌و میرات موعده‌ی رو‌خاند. (دارقطنی) ته‌خریجی کردووه، وه (حافظ) به‌ حه‌سه‌نی داناوه^(٢).

وه بونی (مؤمل ابن اسماعیل) له‌ سه‌نده‌که‌یدا نایته‌ هۆی ئه‌وه‌ی سه‌نده‌که‌ی حه‌سه‌ن نه‌بیته، ته‌گه‌ر ئه‌و شایه‌تانه‌ی که‌ش که به‌هه‌تزی ته‌که‌ن، به‌هه‌تزیته لای، هه‌ر وه‌ک فه‌رموده‌کانی تری (حسه‌ن لغیره).

ئهما ئه‌وه‌ی ده‌وترته که هه‌لال کردنی موعده ئه‌جماعی لاسره، وه ئه‌وه‌ی ئه‌جماعی لاسر بیته (قطعی) برا‌ویه، وه حه‌رام بوونه‌که‌ی خه‌لافی لاسره، وه شه‌تیک خه‌لافی لاسر بیته (ظنی) جێی گو‌مانه، وه (ظنی) ش نه‌سخی (قطعی) ناکاته‌وه. به‌مه‌ وه‌لامی ئه‌درتته‌وه:

یه‌که‌م: به‌ به‌رگری کردنی ئهم ده‌عوایه - که (ظنی) نه‌سخی (قطعی) ناکاته‌وه - چونکه کامه‌یه به‌لگه‌ لاسر ئه‌مه؟ وه ته‌نها ئه‌وه‌ی که مه‌زه‌به‌ی جو‌مه‌وره شه‌تیکه قه‌ناعه‌تکه‌ر نه‌یه، به‌لکه‌ داوا له‌ به‌رامبه‌ره‌که‌ی ده‌کرته به‌لگه‌ی عه‌قلی و سه‌مه‌ی و ئه‌جماع به‌هه‌تیه.

(١) مسلم (١/١٤٥) و ابن ماجه (١٩٦٣) مسلم (١٦/١٤٠٥).

(٢) دارقطنی (٣/٢٥٩).

(الزواج) ژن هیتان و میترد کردن

وه دووم: نسخ کردن و سرینموه بهم (ظني) یه بۆ بهرده و امیتی (ظني) یه نهك (قطعي).

نهما خویندنهوهی ئیبنوععباس و ئیبنو مسعود و ثوبی کوری که عب و سه عیدی کوری جو بهیر بۆ ئەم ئایهته: (فما استمتعتم به منهن إلى أجل مسمى) بهم شیویه، ئەوه قورئان نییه بهلای ئەوانهوه که (تواتر) به مەرج داننن، وه سوننهتیش نییه لهبەر ئەوهی ریوایهت کراوه وه کورئان، کهواته وهک تهفسیریک ئههیت بۆ ئایهتهکه، که ئەمدهش بهلگه نییه بهلام لای ئەو کسانهی که (تواتر) به مەرج داننن، هیچ ریگرتک نییه لهوهی که (ظني) سوننهت، (ظني) قورئان نسخ بکاتمهوه، وهک له (أصول) دا ههیه. قسهکهی شوکانی تهواو بوو.

ماره کردنی حهلال کردنهوه (ماره بهجاش)

ئهمدهش ئەوهیه که کسێک ئافرهتێکی عیده تهواو بووی تهلاق دراو ماره بکات، یا بهجیته لای لهپاشاندا تهلاقی بهداتمهوه بۆ ئەوهی بۆ میتردی یه کهمی حهلال بیتمهوه. هوکه کهمی: ئەم جۆره ماره کردنه یه کینکه له گوناوه گهورهکان و تاوانه هههه خراپهکان، که خوا حهرامی کردووه و نهفرینی له بکهری کردووه.

۱- له ئەبی هورهیرهوه: که پیغمبەر ﷺ فرمویهتی: (لعن الله المحلل والمحلل له) رواه أحمد بسند حسن^(۱).

واته: نهفرینی خوا لهسەر ئەو کهسه بیت که ژنی که تههتیت بۆ ئەوهی حهلالی بکاتمهوه بۆ پیاوه کۆنه کهی و نهفرینی خواش لهو پیاوه بیت که ژنی بۆ حهلال نهکرتمهوه.

۲- وه له عبدالله ی کوری مهسعودهوه که دهفرمویت: (لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم المحلل والمحلل له) رواه الترمذي، وقال هذا حديث حسن صحيح.

وه ئەم فرمودهیه له چهند روی ترهوه له پیغمبهرهوه گێرراوهتهوه^(۲).

وه زانایانی سهحابه کاربان بهو فرمودهیه کردووه. لهوانه: عومهری کوری (خطاب) و عوسمانی کوری (عفان) و عبدالله ی کوری عومهر و چهند کهسی تر. وه ئەوهش رای زانایانی تایعی بووه.

(۱) أحمد (۲/۳۲۳) وأبو داود (۲۰۷۶) وهو صحيح. (صحيح سنن أبي داود ۱۸۲۷) للألباني (رحمه الله).

(۲) أحمد (۱/۴۵۰-۴۵۱) والنسائي (۶/۱۴۹) والترمذي (۱۱۲۰) وابن ماجه (۱۹۲۴-۱۹۲۵) عن علي وابن عباس وأبو داود (۲۰۷۷) وهو صحيح، أنظر (الإرواء، ۱۸۹۷) والمشكاة (۳۲۹۶).

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

۳- وه له عوقبهی کوری عامیرهوه: که پیغمبیر ﷺ فرمویستهتی: (ألا أخبركم بالتيس المستعار؟ قالوا: بلى يا رسول الله، قال: هو المحلل لعن الله المحلل والمحلل له) رواه بن ماجه والحاکم.

واته: نایا پیتان راندهگهینم کهلهگای بهکری گیرا کیره؟ ووتیان: بدلتی نمی نیردرای خوا پیمان رابگهینه. فرموی: نموکسهیه که نافرته ماره نهکات بز نموهی حلال بیتوه بز پیایو یه کهمی نفرینی خوا له هردو پیاره که بیت.

نمو (زُرعَة) و نمو حاتم نم فرمودهیهیان عیلهت دار کردوه بهوهی مورسهله. وه بوخاری نینکاری لی کردوه. وه یهحیای کوری عوسمانی تیدایه که لاوازه^(۱).

۴- وه له نینبو عبیاسوه: که پیغمبیر ﷺ پرسیاری لی کرا دهبارهی نموکسهی نافرتهتیک مارهبکات بز نموهی حلالی بکاتوه بز پیاره کهی پیشووی فرمویستهتی: (لا إلا نکاح رغبتة، ولا دلسة، ولا استهزاء بکتاب الله عزوجل، حتى تذوق عسیلته) رواه ابو إسحاق الجوزجانی^(۲).

واته: هیچ نیکاحتیک و ماره کردنیک نییه. نیلا نیکاحتیک که به ویست و رهامندی نهیت، نیکاحتیک فیل و تله کهو گالته کردن به کیتابی خوی گوره، تاوه کو چیژو تام له هدرگینه کهی نهکات.

وه له عومرهوه خوا لیتی رازی بیت که ده فرمویت: هر حلالکهر حلال بز کراوتکم بز بهینن برده بارانیان نهکم.

۵- پیایونک پرسیاری له نینبو عومر کرد ووتی: چی ده لیت ده ربارهی نافرتهتیک خواستم بز نموهی بز پیاره کهی حلال بکم، وه نمو خزی داوای لی نه کردوم و ناگاشی لی نییه؟ نینبو عومر فرموی: هیچ نیکاحتیک دروست نییه، نیلا نیکاحتیک نهیت که به ویست و رهامندی بیت، نهگمر به دلت بو بیهللموه وه نهگمر به دلت نمبو لی جیا برهوه، و تیمه نههمان به داوین پیسی ده زانی له سردهمی پیغمبری خوادا ﷺ^(۳).

(۱) ابن ماجه (۱۹۳۶) و حاکم (۱۹۹/۲) وه حمیدسه که حسنه وک شیخ نهلبانی ده فرمویت. پروانه (الإرواء ۶/۳۰۹-۳۱۰).

(۲) ابن ماجه (۱۹۳۶) و الحاکم (۱۹۹/۲).

(۳) حاکم (۵۶۲/۲) (۲۸۶۰) و (طبرانی فی الأوسط) هر وه که له (مجمع) دا (۲۶۷/۴) وه ده فرمویت: پیاره کانی پیوانی صحیحین.

الزواج) ژن هیئتان و میترد کردن

وه فەرمووی: بەردەوام هەردوکیان زینا ئەکەن با بیست سالیشت بەسەریه که بن، ئەگەر زانرا ئەو مەبەستی بووه که حەڵالی بکات.

ئەو دەقانی سەرەوه راست و پێکن دەبارە پوچەلتی نادروستی ئەو جۆره ژن و میردایەتییه. چونکه نەفرین تەنها لە کەسێک ئەکرێ که لەسەر شتیکی ناشەرعی بیست، وه ئەو ژنه که حەڵال ناکاتەوه بۆ پیاوی یەکەمی، ئەگەرچی مەرجی ئەو شتی تێدا نەهێنی لەکاتی پەیمانەکەدا. مادام مەبەستی حەڵال کردنی هەبێت، چونکه ئیعتیبار بە نییەت و مەبەست ئەکرێ.

ئێبنوقەیم دەفەرموێت: لای خەلکی مەدینەو ئەهلی حدیث و زاناکانی جیاوازی نەیه لەوهدا که ئەو مەرجە بە ووتن بیست، یا بەنیازو پێک کەوتن بیست، چونکه بەلای ئەوانەوه لە عەقده کانا مەبەست ئیعتباری بۆ ئەکرێ. وه کارەکانیش بەپێی نیازن. وه ئەو مەرجی که هەردو لایەنی عەقده که لەسەری پێک کەون، بەلای ئەوانەوه وەک ئەوه وایه که ووترا بیست، چونکه زارواوەکان بۆ خودی خۆیان مەبەست نین، بەلکو لەبەر ئەوهیه مانا ئەبەخشن، جا کاتێک مانا مەبەست ناشکرا بوو، ئیتر سەیری زارواوەکان ناکرێت، چونکه ئەوان تەنها هۆکارن، وه که مەبەست و نیازەکان هاتنەدی ئیتر حوکمەکان لەسەری دانهندری. جا چۆن ئەووتری ئەو زواجه ژنه کەمی پێ حەڵال ئەبیتەوه بۆ پیاوی یەکەمی، لەگەڵ ئەوهدا که مەبەستی بۆ مارهێک بیست، ئیتر نیازی بە سەریه کەوه ژبانی نەبێت و نیازی ئەو شتانهی نەبێت که مەبەستن لە زواج، وەک منداڵ بوون و پەرەورده کردنیان و گەلیکی تر لە مەبەسته راستەقینه کانی زواج بەراستی ئەم جۆره ژن هێنانە شکلی بە درۆو خەلتانە،

وه خوای گۆره دای نەناوه لە تاینی ئیسلام دا، وه بۆ کەسی پەوا نەکردوه، چونکه خراپەو زبانی زۆری تێدايه که له کەس شارواوە نییه.

ئێبنوتەیمییه دەفەرموێت: تاینی خوا پاکتره بن گەردتره ئەوهی داوتنی ئافرهتێک حەرام بکات هەتا کە ئەگایه کەمی بۆ بگیری که رەغبەتی لە ماره کردنی نەبێت و نەیهوی تێکەلتی بیست و ئەسڵەن نەیهوی لەگەڵ ئەو ژنەدا مینیتەوه، جا جوت بیستی لەگەڵیاو بەوه حەڵال بکری، بەراستی ئەوه زینایە داوتن پیسییه، هەر وەک صەحابی پیغمبەر ﷺ نایان بردوه، جا چۆن کاری حەرام حەڵال کەر دەبێت؟ یا چۆن شتی پیس پاک کەرەوه ئەبێت؟ وه شارواوه نییه بۆ کەسێک خوا دلێ کردیتهوه بۆ ئیسلام و دلێ به روشنایی باوهر روناک کردیتهوه که ئەوه زشت ترینی کاره بەده کانه که هیچ خاوهن عەقڵێک نایکات، ئیتر چۆن یاسای پیغمبەران بریار لەسەر شتی وەها ئەدا بەتایبەتیش چاکترین یاسا و پیرۆزترین مەنەهج. (تەواو).

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

ناتمه حقه، وه مالیک و نهحمد و شه وری و نهلی (ظاهر) و زانیانی تریش جگه لهمان بۆی چوون، وهك حهسن و نهخهعی و قهتاده و لهیث و ونیبنوموبارهك.

بهلام ههندیکی تر بۆ ئهوه چوون که دروسته نهگهر لهکاتی ماره کردنه کهدا نهکرته مهرج. چونکه حوکم بهسهر پوالتهدا نهدری نهك بهسهر مهبهست و دهروندا، وه نییهت له عهقه کانا نیعتباری پی ناکریت.

شافیعی دهفهرمویت: ئهوه حهلال کهری نیکاحهکی فاسیده ئهویه که ژنیک نههینی بۆ ئهوهی حهلالی بکاتمه لهپاشاندا تهلاقی بدات، بهلام نهگهر له عهقدی نیکاحه کهدا ئهوهی به مهرج نهگرت، ئهوه عهقه که صحیحه.

ئهبوحه نیفهو (زفر) ووتویه: نهگهر ئهوه کرایه مهرج کاتی ماره کردن، وهك ئهوهی بهراشکاوای بلی که ئهوه حهلالی نهکات بۆ یه کم، ئهوه بۆ یه کم حهلال نهیهتومه، بهلام کهراهدتی ههیه چونکه عهقدی زهواج به مهرجه فاسیده کان باتل ناییتومه، جا بۆ میردی یه کم حهلال نهیهتومه، پاش ئهوهی که میردی دووم تهلاقی بدات، یان بهریت و عیده کهی بهسهر بهیت. ههرکاتی پیاری دووم تهلاقی بداتومه یا بهریت دواي تمواو بوونی عیده کهی. وه لای ئهبو یوسف عهقه که فاسیده چونکه زهواجینی موه قهته واته کاتییه. وه محمد رای وه هایه که پهیمانی دووه می دروسته، بهلام بۆ پیاری یه که می حهلال ناکاتومه.

ئهو شوکردنی که تهلاق دراوه که پیی حهلال ییتومه بۆ پیاری یه که می:

نهگهر پیاریک ژنه کهی سه بهسی تهلاق دا دروست نییه بیگیریتومه تاوه کو له دوای تمواو بوونی له عیده که شوو به پیاریکی تر نهکات به خواستینیکی صحیح نهك به مهبهستی تحلیل کردن.

جا نهگهر پیاری به ره غبهت و ناره زووه هینایو چوه لای بهراستی ههتا ههر کامیتکیان تامی ئهوهی تریانی کرد، له پاشاندا لهی جیا بۆوه به تهلاق دان یا به مردن، ئهوه کاته حهلاله بۆ پیاری یه کم جاریکی تر ماره ی بکاتومه دواي تمواو بوونی عیده کهی.

شافیعی و نهحمد و بوخاری و موسلیم له عایشهوه نهگیرنوه که دهفهرمویت: ژنه کهی ریفاعی (قرظی) هاته لای پیغمبر ﷺ پیی وت: من لای ریفاعه بووم و تهلاقی دام: عیده کهم کۆتایی هات و عبد الرحمن ی کوری زوبهیر ماره ی کردم، بهلام شته کهی نهلیی چمه که

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

کراسه، پهلکه- پیغه ممبر ﷺ زرده خنده گرتیو فمرموی: تهتموی بگمیتتوه لای ریفاعه^(۱)؟.. نا.. ناییت همتا تام له عوسه یله کمه نه کتیت و نهویش تام له عوسه یله کت نه کات واته: همتا نه چنه لای یهک و جیماع نه کن^(۲).

وه تمونده بهسه شوینی خهته نه کان له یهک بدن و خوشتنو حد پیوست بکن، وه لمو باره یهوه فمرموده ی خوای گموره هاته خواره وه که نه فمرموی: ﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ﴾ (البقرة: من الآیة ۲۳۰) واته: نه گمر پیاو ژنه کمه خوی ته لاقدا به ته لاقی سیهمی، نیتر بوی حلال نی ره نیلا مه گم شو بکات به پیاونیکی تر شو کردنیکی راست و جیماعی له گه لاکات، وه نه بی زواجه که به ره غبهت بی نهک به نیهتی حلال کردنوهی ژنه که بیته بوی پیای یه کمه، جا نه گمر تم پیایوه دووایی ته لاقی دا یان مردو عیده کمه تمواو بوو، تاوان نی ره لهسر ژنه کمو میترده یه که مه کمه که بگمیتتوه بوی لای یه کتر، به عه قدنیکی تازه و ماره بی تازه، نه گمر زانیان حوکه کانی خوا رانه گرن.

لهسر نه مه ژن حلال ناییتتوه بوی پیای یه کمه بهم مهر جانه نه بیته:-

۱- ده بیته شو کردنی به میتردی دووه شو کردنیکی صحیح بیته^(۳).

۲- ده بیته شو کرده که به خواست و ریست بیته.

۳- نه بیتمو پیایوه دووای عه قد که به راستی بجیته لای و تام و چیژ له یه کتر وه ریگرن.

هیکمتهی تموه چیه:

زانایان و موفه سرین له هیکمتهی تموه دا ده فمرموی: نه گمر پیایو زانی تمو ژنه ی که سی جار ته لاقی داده، پیی حلال ناییتتوه همتا شوو به پیاونیکی تر نه کاتوه، نیتر به خویا دیتتوه واز

(۱) البخاری (۵۲۶۰) و مسلم (۱۴۳۳/۱۱۱).

(۲) زانایان نه مه بیان کردوه به به لکه که نه گمر نافرته یا سر پرشت کمره کمه نیهتی حلال کردنوهی بیته، به لام پیایوه که تموه نیاز نه بیته، تموه به هیچ دانانری و ته نسیر ناکاته سر عه قد که. همدوه ها میتردی یه که میش، چونکه تمو خاوه نی تمو عه قد نه یو توانای لبردنی نی ره، کواته تمو بیگانه یه، وه تنها لمبر تموه نه فرینی لی کراوه نه گمر بهم حلال کردنوهی بگمیتتوه بوی لای ژنه که، چونکه تمو ژنه پیی حلال نی ره، کوابی زنا نه کا.

(۳) زواجی فاسد ته لاق درای سی به سی حلال ناکاتوه.

(الزواج) ژن هینان و میتر کردن

نههینن، چونکه نهوه لمو شتانهیه که غیرهت و مهردایهتی پیاو پینی رازی ناییت. به تایبتهتی نهگمر پیایو دووهم دوژمنی نمو بیئت یا چاریان بهیدک بکمویت.

خاوهنی تهفسیری (منار) له تهفسیره کهیدا^(۱): نهفهرمویت: نمو پیایه ژنه کهی تهلاق نهدا لهپاشان بژی ده رنه کموئ که ناتوانی وازی لی بهینن، دووباره نهیهینتتموه و پمشیمان نهییتتموه له تهلاق دانی، له پاش نهوه ژیان له گه لیا ناخوژ نهییتتموه جا تهلاقی نهدا تموه، له پاشاندا ههست بهوه نهکا پیوستی پینی ههیه وه ناتوانی وازی لی بهینن، دووباره نهیگپرتتموه، نیتر بهوه ژنه کهی بژ تاقی نهییتتموه. چونکه تهلاقی یه کهم جاری بهی بیگردنوه بووه به راستی نهی زانیوه که نهونده پیوستی بهو ژنه ههیه. بهلام تهلاقی دووهم جار بهو شیوه ناییت، چونکه دوی پمشیمانی لهسهر نهوهی یه کهم جاری بووه، و دوی ههست کردن بهوهی که نهیکا ههلهی کردوه، لهسهر نهوه ووقمان تاقی کردنوه که بهوه تموار نهییت. جا نهگمر دوی نهوه گپرایهوه مانای وایه هینلانوهی به چاکتر نمانی له وازلی هینانی. وه دووره لهوه بگپرتتموه واز لی هینانی به چاکتر بزانی دوی نهوهی به چاری خوئی تاقی کردنوهی واز لی هینانی بینن. جا نهگمر گپرایهوه سنیم جار تهلاقی دا، نهوه نمو پیایه کهم هۆش و کهم رهوشته.

وه حهقی نهوهی نییه که نافرته بکات به توپیک به دهستیپهوه همر کاتیک دلی وستی فرئی بدات، وه همرکاتی ههوهسی وستی بیگپرتتموه. بهلکو حکمت لهوه دایه که بهتموای لوی بسینرتتموه و کاری بهسهریهوه نهییتن، چونکه زانرا که باهر ناکری یه کگرنهوه و سنوره کانی خوا رابگرن، جا نهگمر رنکموت دوی نهوه نمو نافرته میتردی کرد به پیاونکی تر به ناره زوی خوئی، وه وهها رنکموت که نهویش تهلاقی دایهوه یا مرد، له پاش نهوه پیایو یه کهم حمزی کرد بیهینتتموه - وه ناگای لهوه بوو که چۆته سمر جینگای پیاونکی تر ﴿ و نافرته کمش حمز بکات جاریکی تر بگپرتتموه لای نمو پیایه، نهوه نومیدی یه کگرتنیان و راگرتنیان بو سنوره کانی خوا زور بههیتز دهییت، همر بزیه دووای عیدده بژی ههلال بۆتموه.

نمو صیغه عهقهدهی که بهرامبهر به مهرجیک بیئت

نهگمر پهیمانی ژنو میتردایهتی بهرامبهر کرا به مهرجیک: یان نهوه تا نمو مهرجه له پینداو رستیپه کانی عهقهده کهیه یان پینجهوانه یهتی - یا لهوانهیه که سووده کهی دهگپرتتموه تنها بۆ

(۱) (ج ۳ ص ۳۹۲).

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

نافرته‌که؛ یا لهو مهرجانه‌یه که شمرع قهده‌غهی کردوون. بۆ ههریه‌که لهم شیتوانه حوکمی تایبته‌یه‌یه که به‌کورتی باسیان نه‌که‌ین:

(۱) نهو مهرجانه‌ی که پیوسته به‌جی به‌ترین :

هندیک مهرج همن پیوسته جی‌به‌جی بکرتن نموش نهوانیه که له پیداوسته‌یه‌کانی په‌یمان‌کهو مدبه‌سته‌کانی بن^(۱)، وه گوزانی حوکمی خوار پیغمبه‌ری تیدا نه‌ییت، وه‌ک به مهرج گرتنی نه‌وی که له‌گه‌لیا به‌چاکی بژی و به‌ختوی بکات و شوینی چاکی بۆ داین بکات و درغی نه‌کات له حقیقا و وه‌ک خیزانه‌کانی تری صافی خوی بداتی، وه هه‌روه‌ها به مهرج بگیری که ژنه‌که به‌ی نیزنی نهو نه‌چیتته ده‌ری‌و له فرمانی ده‌نه‌چیت و به‌ی نیزنی نهو رۆژی سونه‌ت نه‌گرت، وه نه‌هیلت کس یته مال‌که‌ی به‌ی رهامندی نهو، وه به رهامندی نهو نه‌ییت تسهرروف له مال‌که‌یدا نه‌کات وه رینه‌ی نه‌مانه.

(۲) نهو مهرجانه‌ی که پیوست نی‌یه جی‌به‌جی بکرت:

وه نه‌ومهرجانه‌ی که پیوست نی‌یه به‌جی به‌ترین له‌گه‌ل دروستی په‌یمان‌که‌ش‌دا، نهو مهرجانه‌یه که پیچوانه‌ی پیداوسته‌یه‌کانی په‌یمان‌که‌یه وه‌ک مهرجی نه‌فه‌قه نه‌کیشان یا نه‌چونه‌لا یا مهرجی نه‌وی ماره‌یی نه‌ییت، یا نه‌وی (عزل) ی لی بکات، یا مهرجی نه‌وی نافرته‌که نه‌فه‌قه بدا به پیاوه‌که، یا شتیکی بداتی، یا حفته‌ی یدک شو نه‌ییت لای نه‌ییت، یا مهرجی نه‌وی له‌گه‌ل بکات که به‌رۆژ بچیتته لای نه‌ک به‌شو.

نه‌م جۆره مهرجانه هه‌موویان به‌تالنه له خویاندا؛ چونکه پیچوانه‌ی په‌یمانی ژن و میتردایه‌تین، وه له‌بهر نه‌وی نه‌م مهرجانه کۆمه‌لتی ماف لانه‌بهن که به عه‌قه‌د پیوست نه‌ین پیش نه‌وی ببه‌ستری، کهواته دروست نی‌یه. وه‌ک نه‌وی دوو هاربه‌ش یه‌کیکیان به‌شه‌که‌ی خوی لابه‌ری پیش فرۆشتن.

به‌لام عه‌قه‌ده‌که خوی له‌خویدا دروسته؛ چونکه نه‌م مهرجانه ده‌گه‌رتنه‌وه بۆ مانای زیاده له عه‌قه‌ده‌که، که مهرج نه‌یه باس بکرتن و نه‌زانینیسی زبانی نه‌یه، له‌بهر نه‌وه په‌یمان‌که پوچهل نایته‌وه. وه‌ک و چۆن ماره‌یه‌یه‌کی حرام بکاته مهرج؛ وه له‌بهر نه‌وی زواج دروسته به (عوض) بریتی له‌گه‌ل نه‌زانینا، هه‌روه‌هاش دروسته له‌گه‌ل مهرجی فاسیدا.

(۳) نهو مهرجانه‌ی که سوودی نافرته‌که‌ی تیدایه:

(۱) النوری: شرح مسلم.

(الزواج) ژن هیتان و میترد کردن

وهلمو مبرجانهی که سووده کئی نه گهرتتموه بؤ نافرته ته که، وهک نموهی که مبرج دابنی که له ماله کئی خوی داییت یا له شاره کئی خوی دا، یا نهییات بؤ سفر یا ژنی بسمر نه هیتی و نمو جوړه شتانه.

لغاو زانایان دا هدیہ رایان وه هایه ماره کرده که دروسته و نم مبرجانه پوچلتن و لسمر پیار نییه به جویان بهیتی.

وه هدیانه رای وایه لسمر پیار پیوسته وه فا بمو مبرجانه بکات که ژنه که دایان نهیت، وه نه گهر وه فایان پین نه کات په یمانه که (فسخ) هه لثمه شیتتموه، یه که میان مبرجانه نبو حنیفه و شافعی و زور له زانایانه، وه نمانه لای خواره وه شیان کردو ته به لکه:

۱- پیغمبري خوا ﷺ فرموبه تی: (المسلمون علی شروطهم، إلا شرطاً أحل حراماً أو حرم حلالاً)^(۱).

واته: موسلمانان لسمر مبرجه کانیان، نیلا مبرجیک نهیت حرامی هلان کردبی یا هلالتی حرام کردبی.

وه ده فرمون: نمو مبرجه که کردویانته مبرج هلالتی حرام کرده، که نمیش ژن هیتان و ریشتن و سفره. نمانه همویان هلالتن.

۲- وه فرموده ی پیغمبر ﷺ که نه فرموی: (کل شرط لیس فی کتاب الله فهو باطل وإن کان مائة شرط)^(۲).

واته: هر مبرجیک له کیتابه کئی خوادا نهیت نمو باتله نه گهر سد مبرجیش بیت.

ده فرمون: وه نمه له کیتابه کئی خوادا نین چونکه یاسای نیسلام دای نمانن.

۳- وه ده فرمون: نمو مبرجانه له برزه وندی په یمانه که و پیداوستی کانی نریه.

وه رای دووم مبرجانه عومری کوری خطاب و سعیدی کوری نمبی وه قاص و مو عاریه و عومری کوری عاص و عومری کوری عبد العزیز و جابری کوری زید و طاوس و نمزاعی و نیسحاق و حنبلی به کانه، و نمانه لای خواره وه شیان کردو ته به لکه:

(۱) أبوداود (۳۵۹۴) والترمذی (۱۳۵۲) وابن ماجه (۲۳۵۳) وه حدیسه که صحیحه بروانه (الإرواء) (۱۳۰۳).

(۲) رواه الشیخان وأحمد (۲۱۳/۶) وابن ماجه (۲۵۲۱) والحدیث صحیح أنظر الإرواء (۱۳۰۸).

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

۱- خرای گهوره فرمویهتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ (المائدة: من الآية ۱) واته: نهی نمو کسانهی باوهرتان هیئانوه پهیمانہ کانتان بهجی بهینن.

۲- وه فرموده‌ی پیغهمبری خوا ﷺ که فرمویهتی: (المسلمون علی شروطهم)^(۱) واته: موسلمانان لهسر مبرجهکانی خویمانن.

۳- بوخاری و مسلم و جگه لهوان گیتراویانتموه له عوقبهی کوری عامیره وه که پیغهمبری خوا ﷺ فرمویهتی: (أحق الشروط أن يوفى به ما استحلتم به الفروج)^(۲). واته: له پیش ترین مبرج که نهبی بهجی بهیندری، نمو مبرجانهیه که نافرهتانی پین حلال تهکن بو خوتان.

۴- اثرم به نیسنادی خوی تهگیترتتوه: پیاویک ژنیکی ماره کرد به مبرجیک هر له مائی ژنه کدا بیئت له پاشاندا رستی له مائی ژنه کدا نه میتنن. چونه لای عومری کوری خطاب خوا لیبی رازی بیئت شکایتان کرد فرموی: نهبی مبرجه کئی بو جی بهجی بکری، چونکه (مقاطع الحقوق عند الشروط) واته: شوئی پچراندنی مافه کان لای مبرجه کانه.

۵- وه چونکه نمو مبرجه قازانج و مبرستی تیدایه، که ری له مبرستی ژنو میتردایمتی ناگری لهبر نمو پیوسته بهجی بیئت، وه نمو وه هایه که مبرجی زیادی ماریی دانابن.

نیبو قودامه نم رایه ته نکید نه کار رای یه کم پوچهل نه کاتوه وه نه فرمویت: به راستی قسهی نهوانی که نامان بردن له صه حابه کان، له سرده می خویماندا کس موخالیان نه بووه، کهواته بووه به نیجماع. وه نمو پیغهمبر ﷺ فرمویهتی: (کل شرط... الخ) مانای رایه له حوکمی خوار یاسای خوادا نه بیئت،

بهلام نهوانه شتیکی مشروع، وه له پیشهوه باسی مشروعیمان کرد، هرچنده جیوازی له مشروعی بونیان هیه، وه نهوانی نه فی مشروعی بونیان تهکن نهبی به لگه بهیننوه.

وه نمو قسهیه که نه لین: نمو حلال حرام نه کات، نیمش نه لین: حلال حرام ناکات، به لکو نیختیاری هله وشاندنموهی عده که بو ژنه که سابت نه کات، نه گمر پیاوه که مبرجه کان بهجی نه هیئیت .

(۱) ته خریمی نم حدیسه رابورد.

(۲) بخاری (۲۷۲۱) و مسلم (۱۴۱۸).

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

وه نمو قسدیه که نه لئین: له بمرژوهندی په ایمانه که نییه نیمدش نه لئین: نمو ناسملینین. چونکه له بمرژوهندی نافرته که یه، وه نمو له بمرژوهندی په ایمان بسته کان بیت له بمرژوهندی په ایمانه که شه.

وه نیبنو روشد^(۱) فرمویه تی: هوژی جیاوازی زانایان، بمرهنگاری کردنی عمومه بو خصوص، عموم حدیسه که ی عاشره یه خوا لوی رازی بیت که پیغمبر ﷺ ووتاری بو خه لک دار فرموی: (کل شرط لیس فی کتاب الله فهو باطل ولو کان منة شرط)^(۲). واته: همر مرجی له کیتابه که ی خوادا نه بیت نمو باتله، با سمد مرجیش بیت. وه خصوصیش حدیسه که ی عوقبه ی کوری عامیره که پیغمبر ﷺ فرمویه تی: (أحق الشروط أن یوفی به ما استحللتم به الفروج)^(۳). واته: له پیشتترین مدرج که نه بی به جی بهیترئ نمو مبرجانه یه که نافرته ی پی حلال نه کمن بو خوتان.

وه همدوو حدیسه که صحیحن، بوخاری و موسلیم ته خرعیان کردوه.

به لام نمو لای زانایانی نوصول به ناویانگه نمو یه که حوکی خاص به سر عام دا نمدهن، که نموش (پتویست بوونی به جی هیئانی مدرجه کانه).

وه نیبنو ته مییه فرمویه تی: نیازو مدهستی مرژوه عاقله کان ته گمر چوه نار په ایمانه کانه وه له بمرژوهندی په ایمانه که بو که همر نموش مدهسته، نمو به فیرو ناروات، وه دوخستنی ماوه له (اعراض) بریتی یه کانا، وه وه و نمو پاره (معجل) هی که له نرخه دیاری کراوه کان ندرئ له هندی ولاتدا، وه وه سیفاتی شته فرژشراوه کان، وه وه پیشمی به مدرج دانراو لمسر یه کن له ژنو میترده که، وه جاری وا هدیه مدرجه کان سوودی وا نمدهن که (اطلاق) په هایبی نایدات؛ به لکو جیاوازی نمو نه بیت.

(۴) نمو مدرجانه ی یاسادانه ری نیسلام قده غمی کردون:

وه نمو مدرجانه ی که یاسا دانهری نیسلام قده غمی کردون و حرامه به جی بهیترئ: نمو یه که نافرته کاتی شوکردنی داوا ی تعلق دانی هوئی که ی بکات.

له نمو هویره پروه که پیغمبر ﷺ قده غمی کردوه که سیک خوازیبنی به سر خوازیبنی برا موسلمانه که یدا بکات یا مامله به سر مامله که یدا بکات، وه قده غمی کردوه ژنیک داوا له

(۱) بداية المجتهد (ج ۲ ص ۵۵).

(۲) ته خرعی نمو حدیسه رابورد.

(۳) ته خرعی نمو حدیسه رابورد.

الزواج) ژن هیټان و میټرد کردن

پیاویټک بکات که ژنه‌کمی ته‌لاق بدات و خوی شوری پی بکات، تا مافه‌کانی نموش بز خوی بیت بوخاری و موسلیم ریوایه‌تیاں کردوه^(۱).

وه له له‌فزیټکی ترا که هر بوخاری و موسلیم هیټانویانه هاتوه: که پیغه‌مبیر ﷺ قده‌غهی کردوه که ژن ته‌لاق دانی خوشکه موسلمانه‌کمی بکات به مارج^(۲).

وه له عبدالله ی کوری عه‌مره‌وه: پیغه‌مبیر ﷺ فرمویه‌تی: (لا یحل أن تُنکح امرأة بطلاق آخری) رواه احمد.

واته: دروست نییه نافرته‌تیک به ته‌لاق دانی نافرته‌تیک ماره بکریټ.

جا نم قده‌غه کردنه خرابی قده‌غه کراوه که نه‌گه‌یه‌نیټ، چونکه نم نافرته‌ته مارجی نموی داناوه له‌سمر پیاوه که که عه‌قده‌کمی هه‌لبوه‌شیتنیټتوره و مافی خوی و ژنه‌کمی باتل بکاتوه، کهواته دروست نییه، وهک نموی مارجی نموی له‌گه‌لدا بکات که نموشته‌تی فروشته‌تی مامه‌له‌کمی فسخ بکاتوه.

نه‌گمر بووتری: جا جیاوازی چی‌یه له نیوان نهمو له نیوان نموی که ژن بیکات به مارج ژنی بسمر نه‌هیټری. هه‌تا نیوه نمویان به راست نمرانن، وه مارجی ته‌لاق دانی هموی به باتل دانمینیټن؟ نیبنوقه‌بیم وه‌لامی نموه نهداتوره وه‌فهرمویت:

ووتراوه: جیاوازی نیوانیان نمویه که مارجی ته‌لاق دانی ژنه‌که زیان بو ژنه نه‌گه‌یه‌نیټ و دل‌ی تشکینیټ و مائی لی تیک نهدات و دوژمنی پی خوش نه‌کات که نم زیانانه له مارجی ژن بسمر نه‌هیټان دا نییه، وه دهق جیای کردونه‌تموه کهواته قیاسی هدریه‌که‌یان له‌سمر نموی تریان فاسیده.

ژن به ژن (نکاح الشغار)^(۳)

(۵) وه له جوړه‌کانی نمو زه‌واجی که مارجی نادرستی له‌گه‌لدا بیت، زه‌واجی (شغار) ژن

بعژنه :

(۱) البخاری (۵۱۴۲) و مسلم (۱۴۱۲).

(۲) بوخاری (۵۱۵۲) موسلیم (۱۲/۱۵۱۵).

(۳) شغار له نهملدا به مانای خالی‌یه، نموتری: (بلدة شاغرة) کاتی خالی بی له فرمان رها، وه لیره‌دا مبه‌ست پی‌ی خالی بونه له ماری‌یی.

وه ووتراوه: بژیه بهم نیکاحه ته‌لین شیغار له‌بهر ناشیری‌یه‌کمی. وه له ناشیری‌ی‌دا چویندراوه به قاچ بفرز کردنموی سه‌گمبه له‌کاتی میز کردنا. وه نم جوړه زه‌واجه بار بووه له سردمه‌می نه‌فاسیدا.

(الزواج) ژن هیئان و میتره کردن

که نمیش نمویه که پیاو کچه‌کمی یا نمو نافرته‌تی له‌ژیر ده‌سه‌لّاتی دایه بدات به پیاونکی تر، به مهرجی نمیش کچه‌کمی یا نمو نافرته‌تی له‌ژیر ده‌سه‌لّاتی دایه بیداتی، وه ماره‌یی‌مان له‌نیواندا نه‌ییت؛ وه پیغمبر ﷺ نمو شتیه ژن هیئانی قده‌غه کردوه و فرمویه‌تی:

﴿۱﴾ (لا شغار فی الإسلام) رواه مسلم عن ابن عمر، ورواه ابن ماجه من حدیث انس بن مالک^(۱).

واته: شیغار له نیسلام دا نییه .

له (الزوائد) دا ووتراوه: نیسناده‌کمی صحیحو پیاوه‌کانی جی‌ی برون، وه چمند شایه‌تیکی صحیحی هه‌یه، هه‌روه‌ها (ترمذی) گتیراوه‌تی‌یه‌وه له حدیثی عیمرانی کوری حوصه‌ینه‌وه وه فرمویه‌تی: (حدیث حسن صحیح)^(۲).

۲- وه له نبینو عومره‌وه فرمویه‌تی: (نهی رسول الله ﷺ عن الشغار) واته: پیغمبر ﷺ ژن به ژنی قده‌غه کردوه^(۳).

شیغار نمویه: که پیاونک به پیاونکی تر بلّیت: کچه‌کمت یا خوشکه‌کتم بده‌ری، منیش کچه‌کمت یا خوشکه‌کمت نده‌من، وه له نیواناندا ماره‌یی نه‌ییت. نیبنوماجه گتیراوه‌تی‌یه‌وه^(۴).

پای زانایان له‌سهر ژن به ژن:

جومه‌وری زایان نهم دوو حه‌دیه‌سیان کردۆته به‌لگمی نموی که په‌یمانی (شغار) ژن به‌ژن دانامه‌زنی له بنه‌ره‌تدا و به‌تاله.

نمو حه‌نیفه بۆ نموه چوه که عه‌ده‌که دروسته، وه بۆ هه‌ریه‌که له کچه‌کان (مهر المثل) واجب نه‌ییت له‌سهر میتره‌کمی، چونکه هه‌ریه‌که له دو‌پیاوه شتییان ناو برده‌وه که ناگوغییت ناوی ماره‌یی بیته. چونکه دانانی ژن له به‌رامه‌بر ژنه‌کمی ترده به مالّ حساب نا‌کریته.

(۱) موسلیم (۶۰/۱۴۱۵).

(۲) ترمذی (۱۱۲۳).

(۳) بوخاری (۵۱۱۲) موسلیم (۵۷/۱۴۱۵).

(۴) نیبنوماجه (۱۸۸۳).

الزواج) ژن هیټان و میټرد کردن

وه فساده که له شیغارا له لایمنی ماره یی پیوه یه که نموش په یمانه که فاسد ناکات، وهک نموی که لسمر عارهق یا لسمر بهراز ژن ماره بکرتت. په یمانه که بهتال نایتتوه، وه نمیتت که به گوټره ی ماره یی نافرته ټیککی وهک نمو ماره یی بۆ دابنرتت، (مهر المثل).

هۆی قدهغه کردنی ژن به ژن:

زانایان له هۆی قدهغه بونته که یدا جیاوازیان هه یه.

ووتراوه: هۆیه که ی هدلوسین و وهستاندنه، وهک نموی ته لیتت: ماره کردنی کچه که م نابسترتی ههتا ماره کردنی کچه که م نابسترتی .

وه ته لیتن: عیله ته که هاوبه شی کردنه له (بضع) -لمشی نافرته که دا-، وه دانانی هینی همیره که یان به ماره یی نموی تریان، وه نمو نافرته ش هیچ سوودیک لمو ماره یی به وهرناگرتت، وه نمو ماره یی به بۆ نافرته که ناگه پرتتوه، به لکو ته گه پرتتوه بۆ وهلی نافرته که، نموش خاوه نیتتی (بضع) ی نمو نافرته یه که بۆته ژنی، به موقاییلی (بضع) ی نمو کچه ی یا نمو خوشکه ی که نهیدات به لایمنی موقاییل. نمهش سته مه بۆ همدوو نافرته که لمو لئاو بردنی نمو ماره یی به یه که نافرته تان سوودی لی نه بن.

نیبنوقه ییم ده فرموتت: نم واتایه ریک ته که موی له گهل زمانی عمره ییدا.

مهرجه گانی دروست بوونی زهواج

مهرجه گانی دروستی زهواج نمو مهرجانه یه که صحیحته ی نمو زهواجی لسمر بوه ستیتت. به شیوه یه که ته گم نمو مهرجانه هاتنه کایموه په یمانه که ش دیتته کایموه به پیتی شهرع همموو ته حکام و مافه گانی نمو کاره نه چه سپی.

مهرجه گانیش نم دوانن:

(مهرجی یه که م):

رخوا بوونی نافرته که یه بۆ نموی شوپکات بمو پیاهوی که خوی نه یه موی.

کهواته مهرجه نمو نافرته حرام نه ییت لمو پیاهو به هیچ هۆیه که له هۆیه گانی حرامی کاتی یا هه می شه یی.

وه نم باسه به درټژی دیت له باسی (نمو نافرته تانه که هینانیا ن حرام کراوه).

(مهرجی دووه م):

بوونی شایهت لسمر زهواجه که، نمهش لم باسانه ی خواره وه دا کو نمیتتوه:

۱- حوکمی شایهت گرتن.

۲- مهرجه کانی شایهت.

۳- شایهت دانی نافرہ تان.

حوکمی شایهت گرتن له کاتی ژن ماره کردندا.

جومهوری زانایان بز نموه چوون که په یمانی ژن هیئان نابهستری همتا به لگه نهییت.

وه نابهستری همتا شایهتدکان کاتی په یمانه که ناماده نهن. هدرچهنده به هویه کی تریشموه بتوانریت بلاو بکرتتموه.

وه نه گهر شایهتدکان ناماده بوون، به لام په یمان بهسته کان داوایان لی کردن که بیشارنموه ناشکرای نه کهن په یمانه که همر دروسته، وه به لگه شیان له سر دروستی نامانمی خواره ویه:

(یه کم) له ئیبنوععباسوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (البغایا اللاتی ینکحن أنفسهن بغير بینة) رواه الترمذی^(۱).

واته: داوین پیس نموانن که خویان بی شایهت ماره نه کهن له پیوان.

(دووه) وه له عایشیموه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (لا نکاح إلا بولي وشاهدي عدل) (دارقطنی) ریوایتی کردوه^(۲).

واته: ژن ماره کردن دروست نییه بهی سهرپرشتی کهر دوشایهتی عادل.

وه نمو نه فی یمش روو نه کاته دروست بوونی کاره که، نمممش نموه پیوست نه کات که شایهت گرتن مهرج بیت، چونکه نه گهر شایهت نه بوو په یمانه کهش دروست نییه. جا هرچی بوو شیهه بیت نموه مهرجی دروستی نمو کاره یه.

(سویهم) : له نه بی زوبهیری مه ککییموه که عومری کوری (خطاب) نیکاحیکیان بولای هیئا که تنها ژن و پیاوړک نه بی کس شایهتی نه بوو له سهری فرموی: (نمه ماره کردنی نهی نییه، وه من به دروستی دانانیم ته گهر بزمانیایه ره جم نه کرد). مالیک له (الموطأ) دا ریوایتی کردوه^(۳).

نم حدیسانه همرچهند لارازن به لام یه کتر بهیتر نه کهن.

(۱) ترمذی (۱۱۰۳).

(۲) دارقطنی (۲۲۶/۳).

(۳) مالک فی الموطأ (۵۳۵/۲).

(الزواج) ژن هیتان و میرد کردن

(ترمذی) ده فرمویت: زانایانی صحابه کاربان بمو شیویه کردووه، وه دواى تموانیش تاییعییه کانو کهسانی تریش، وه ووتویانه: بهی شایهت نافرهت ماره ناکری^(۱). وه کهس لموهدا جیاوازی نهبووه کۆمه لیک لمزانایانی تم دووایییه نهییت.

(چوارهم) وه لهبهر نموه تم کاره جگه له خاوهن دوو عهده که په یوهندی ههیه به مافی کسی تریشهوه، که مناله، کهواته شایهت گرتن مهرجه تیدا؛ نموه کو له دوواییدا باوکه که حاشا له منداله بکات و نسهبی نمو منداله لهناو بهییت.

بهلام هندی له زانایان رایان وه هیه که دروسته به شایهت:

لهوانه شیعه و عبدالرحمن ی کوری مههدی و یزیدی کوری هارون و ئیبنو مونذیر و داود، وه ئیبنو عومرو ئیبنو زویه ریش لهسهر نموه رۆشتون.

وه نه گیتنموه له حسهنی کوری عهلییموه که بهی شایهت ژنی هیتاوه، له پاشاندا نیکاحه کهی ناشکرا کردووه.

ئیبینو مونذیر فرمویته: لهبارهی دوو شایهتی ژن ماره برین هیچ خبهریک سابت نییه.

وه یزیدی کوری هارون ووتویته: خوی گموره نهمری کردووه که لهسهر مامه له کردن شایهت بگری، بهلام لهسهر ماره برین نهمری نه کردووه.

بهلام خاوهن راکان شایهتی بیان له نیکاحدا به مهرج داناوه، بهلام له کپین و فرۆشتندا دایان نهناوه.

وه نه گمر پهیمانی ماره کردنه که بهسترا بهلام شاردیانموه داویان له دهروو بهریان کرد که بیشارنموه، دروسته بهلام کهراههتی ههیه، چونکه پینچهوانهی فرمان کردنه به ناشکرا کردنی.

وه شافعی و نمو حنیفهو ئیبنو مونذیر بو نموه چون.

وه نموانهی که بهخراییان داناوه، عومرو و عوروو شیعی و نافیعن. وه لای مالیک نمو پهیمانه فسخ نهییتموه (ههلهشموه شیتموه).

ئیبینو وه ههه به گیتنموه له مالیکموه دهبارهی پیاوئیک که ژنیکی ماره کردب به شایهتی دوویاو بهلام داویان لی بکات بیشارنموه ناشکرای نهکن؟ فرمویته: لهیه که جیا نه کرتنموه به

(۱) نیل الأوطار (۴/۱۹۹).

(الزواج) ژن هیئتان و میرد کردن

تدلاقتك، وه ماره كرده كه دروست نیه، وه نه گمر چوبیته لای نمبئ ماره یویه كهی بداتئ به لام شایته كان سزا نادرین.

۲- نمو مارجانهی نمبئ له شایته كانا هیئت:

به مارج گراوه له شایته كانا: عدقل، پئ گهیشتویی (بلوغ)، وه بیستنی قسهی په میان بهسته كان له گهل تئ گهیشتن كه مه بست لهو قسانه په میان بهستنی ژنو میردایه تیه^(۱).

نه گمر مندالو شیتو كهرو سمرخوش شایتهی نمو په یمانه بن، نمو زهواجه كه دروست نیه چونكه بوونی نموانه وهك نمبورن وه هابه.

مارجی (عدالة) دادپهرورتی له شایته كانا:

به لام مارجی دادپهرورتی له شایته كانا، حنه فویه كان بؤ نمو چون كه عدالت مارج نیه له شایته تا وه په یمانی ژنو میردایه تی به ناماده بوونی دوو شایتهی (فاسق) تاوان بارش همر نمبستری، وه همر كهس بؤ نمو چاك بیت كه بیته سمرپهرشتی كمر له ژن ماره كرده دروستیشه بیته شایته.

له پاشاندا مه بستیش له بوونی شایته بلاو كرده وهیه.

وه شافعییه كان ووتویانه: نمبیت شایته كان دادپهروهرین لمبر فرموده كهی پیشو كه نه فرموی: (لا نکاح إلا بولي وشاهدي عدل)^(۲).

وه لای نموانه نه گمر په یمانه كه به ناماده بوونی دوو شایتهی حال نامسراو بهسترا، دوو پروی هیه: وه له مذهبی نموانه دروسته. چونكه ژن هیئتان له دیهات و بیابان و له نیوان عامهی خهلكدا نمبیت، له كهسانكدا كه حقیقهتی دادوهری نازانن. وه نه گمر نمو نیعتباری بؤ بكرئ نمو گرانکاری دروست نمبیت، لمبر نمو روالتهی شاهیده كه بهسه وه نمو كه حالی شاراو هیو تاوانی دهرنه كهوتوه، جا نه گمر دواي په یمانه كه دهر كهوت كه فاسیقه نمو كارنا كاته سمر په یمانه كه، چونكه مارجی دادپهرورتی له پروی روالتهویه كه له روالتهدا فاسق نمبیت، وه نمو هاتو ته دی.

شایتهی دانی ژنان:

(۱) وه نه گمر شایته كان نابینا بوون، به مارج گراوه تییاندا ناسینی دهنگی په میان بهسته كان و یه قین له دهنگه كانا به شیهویه كه گومانی تیدا نمبیت.

(۲) ته خرجهی نمو حدیسه رابورد.

(الزواج) ژن هینان و میورد کردن

شافعی به کان و حدنه لیه کان به مدرجی دانه نین له شایه تهکانا که تمبی نیرینه بن، چونکه پهیمانی زواج به شایه تی پیاروتک و دووژن دروست نییه. به پی پی نموی (أبو عبید) له زوهرییموه گیراویه تییموه که فمرویه تی: سوننه له پیغه مبره وه ﷺ وا هاتوه که ناییت و دروست نییه ژن به شایه گرتن، نه له حده دهکانا نه له نیکاح و نه له تلاقدا.

وه له بهر نموه پهیمانی ژنو میوردایه تی پهیمانی مال و سامان نییمو مبهستیش تییدا مالو سامان نییه، وه به زوری پیارو تییدا تاماده تمبی، له بهر نموه سابت نریه به شایه تی دانی نافرته دروست بیته. وهک له حده دهکاندا دروسته.

به لام حدنه فییه کان نمو مدرجه دانانین، وه رایان وه هایه که شایه تی دوویپار و شایه تی پیاروتک و دوو ژن کافی به به پی پی فمرووده ی خوی بهرز که نه فمرومی: ﴿وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ﴾ (البقرة: من الآية ۲۸۲)

واته: دوو شایه بگرن له پیاره کانتان، نه گمر دوویپار نموو، با یهک پیارو دووژن شایه بن لهوانی خوټان پهسه ندیان نه کم.

وه له بهر نموه ی عهقدی زواج وهک کرین و فروشته له وهدا که پهیمانی (معاوضه) گوړینمویه و به دوو شایه تی ژن له گمل یهک شایه تی پیارو پینک دیت.

به مدرج گرتنی نازادی له شایه تهکانا:

نمبو حدنیفه و شافیعی مدرجی نموه دانه نین له شایه تهکاندا که تمبی نازاد بن.

به لام نه محمد نازادی ناکات به مدرج، وه رای وه هایه که شایه تی دووبندهش عهقدی زواجی پی تمبستر، وه هدروه ها شایه تی بیان له هه موو شتیکدا وه رنه گری، چونکه ده قیک نه هاتوه له کتاب و سوننه دا شایه تی بنده رته بکاتموه ری له وهر گرتنی بگریته به مهرجیک تمین و راستگوو له خوا ترس بن.

مدرجی نیسلامی شایه تهکان:

زانایان جیاوازان نییه له وهدا که تمبی شایه تهکان موسلمان بن نه گمر پهیمانه که له نیوان ژنو پیاری موسلماندا بوو.

وه زانایان جیاوازان له وهدا که نه گمر شایه تهکان موسلمان نییته، له کاتیکدا پیاره که بتمنھا موسلمان بیته (وه نافرته که کیتابی بیته).

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

لای نه محمد و شافیعی و محمدی کوری حسمن، نو زواجه پینک نایمت؛ چونکه زواجی موسلمانانه، وه شایهتی غهیری موسلمان تییدا وهرناگیری.

وه نمبو هنیفمو نهبو یوسف شایهتی دانی دوو کیتاییان لیسر ماره کردنی نافرته تیکی کیتابی له پیناویکی موسلمان به دروست داناوه، وه یاسای کاروباری شهخصیش به موی به کار نکات.

عقدی زواج شه کلیه :

عقدی زواج پینک دیت به بیدی هاتنی پایه کانی و مریجه کانی به ستنه کوی، به لام له گهل نهوه شدا نهمره شمعی به کانی لیسر دانامزری نیلا به شایهتی شایهته کان نهییت، وه ناماده بوونی شایهته کان شتیکه به رازی بوونی همدوو لایه نه که نی به، جا لهو پرووه پئی نو تریت عقدی شه کلی، که نهوهش جیارازه له گهل عقدی ره زامه ندیا که بو پینک هاتنی، پینکوه بوونی تنها تیجاب و قبول بهسه، وه رازی بوونی همدوو لایه نی عقده که به تنها نهیته دامزرتنری عقده که، وه کو عقدی به کری دان و شتی تر، جا نو عقده لهو حالتدا هموو حوکیتی لیسر دانه مزرت، وه یاساش پشتگیری نکات و پیوستی به هیچی تر نی به.

مریجه کانی تمواو بوونی عقده که:

نه گمر په پمانه که تمواو بوو به شتیوه یه کی دروست، نیر بو جی به جی بوون و رانه گرتنی لیسر تیجازه ی کهس به مریج گیره که :

۱- نه بی همره که له دوو پیمان به سته کان که سمر پهرشتی په پمانه که بیان کردوه به تمواوی شیواو بین، واته عاقل و پینگه شتو و نازاد بییت. جا نه گمر به کیتیکان شیواوی تمواوی نه بوو وه نهوهی کهم عقلا بوو یا مندالی جیا که ره بوو یا بنده بوو، نهوه نو عقدی که خوی نه بیسه ستنی دروسته، به لام نهوه ستنیته سمر ری دانی سمر پهرشتی کهر، یا گوره، جا نه گمر ری پدا نهوه تمواوه، نه گینا به تال نه بیتهوه.

۲ وه نه بی همره که له دوو پیمان به سته کان خاوه نی نو سیفته نهییت که وای لی بکات مانی راپهراندنی په پمانه که هییت. جا نه گمر په پمان به سته که فزولی بوو دهستی کرد به په پمانه که به بین نهوهی وه کیل بییت یا سمر پهرشت بین، یا وه کیل بوو به لام له وه کاله ته که پیدا موخاله فدی کردبوو، یا سمر پهرشتیار بوو به لام سمر پهرشتیار نیکی تری همدوو که لهو نریکتر و له پیش تر بوو، نهوه عقدی همره که له مانه نه گمر مریجه کانی به ستنی و دروستی هاتبووه دی، دروسته و لیسر ری دانی خاوهن کار راوه نه ستنی.

الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

مهرجه‌کائی سابت بوونی په‌یمائی ژن و میتردایه‌تی

په‌یمائی ژن و میتردایه‌تی سابت نه‌ییت کاتئ که پایه‌کائی و مهرجه‌کائی دروستی و مهرجه‌کائی تموار بوونی هاتمدی.

جا کاتیک سابت بوو ئیتر بو هیچ کام له ژن و میترده‌که یا که‌سیکی تر نییه تینکدانموه و هه‌لوه‌شانندنموه، وه به تهلوق و مردن نه‌ییت کوتایی نایه‌ت. وه ئاتموه‌ش بنه‌مایه له په‌یمائی ژن و میتردایه‌تیدا.

چونکه ئمو مهبه‌ستانی له پیناوی‌دا دانراوه- له‌بهرده‌وامی به‌یه‌که‌وه ژن و میتردایه‌تی و په‌روه‌ده‌کردنی مندالو و هه‌لسان به‌کاروباریان- به‌دی نایه‌ت هه‌تا ئمو په‌یماه سابت نه‌ییت. له‌بهر ئموه زانایان ووتوریانه:

مهرجه‌کائی چه‌سپانی ژن و میتردایه‌تی یه‌ک مهرج کوزیان ده‌کاتموه، ئمویش ئموه‌یه ژن و میترده‌که مافی ئموه‌یان نه‌ییت ئمو په‌یماه هه‌لبوه‌شیننموه دواي پینک هاتئو و دروستی و تموار بوونی. جا نه‌گهر که‌سیک مافی هه‌لوه‌شانندنموه هه‌ییت ئموه په‌یمائیک بوه که نه‌چه‌سپاوه.

که‌ی په‌یماه‌که ناچه‌سپئ:

عه‌قده‌که سابت ناییت لهم شیتوانه‌ی خواره‌ده‌دا: نه‌گهر ده‌رکموت پیاره‌که ژنه‌که‌ی هه‌لخه‌له‌تانندوه یا ژنه‌که پیاره‌که‌ی هه‌لخه‌له‌تانندوه. ئمونه‌ی ئهمه‌ش:

پیاویکی نه‌زۆک ئافره‌تیک ماره بکات، وه ئمو ژنه به نه‌زۆکی به‌که‌ی نه‌زانیت. لهم شیتوه‌یه‌دا ژنه‌که بۆی هه‌یه ئمو په‌یماه هه‌لبوه‌شینیتموه کاتئ پی‌ی‌زانی. مه‌گهر ههر خۆی رازی بیت ئیتر ئاره‌زوی خۆیه‌تی نه‌گینا مافی هه‌لوه‌شانندنموه هه‌یه.

عومه‌ر خوی لی رازی بیت به‌موکه‌سه‌ی روت که ژنیکی ماره کرد - وه پیاره‌که مندالی لی نه‌ئبوو - پی‌ی‌ بلئ که تو نه‌زۆکی و ئاره‌زوش به‌ره ده‌ست خۆی با خۆی هه‌لی بژئری بیت رازی‌یه یان نا.

وه له شیتوه‌کائی هه‌لخه‌له‌تانندن، پیاویک ژنیک ماره بکات له‌سهر ئمو ئه‌ساسه که پیاویکی راستگۆو چاکه، دوايی ده‌ریکه‌وی که فاسقه، لهم شیتوه‌یه‌شدا ژنه‌که بۆی هه‌یه په‌یماه‌که هه‌لبوه‌شینیتموه.

وه ههر لمو شیتوانه‌یه ئموه‌ی که ئیبنو ته‌یمی‌یه باسی کردوه: نه‌گهر پیاویک ئافره‌تیکی ماره کرد له‌سهر ئموه‌ی که کچ بیت دوايی ده‌رکموت ژنه، پیاره‌که بۆی هه‌یه ئمو په‌یماه هه‌لبوه‌شینیتموه، وه بۆی هه‌یه که دوايی ئمو جیاوازی‌یه بکات که له‌نیوان ماره‌یی ژن و کچدا هه‌یه، به‌لام نه‌گهر پیش

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

به يك گه‌یشتن عه‌ده‌كهی هه‌لوه‌شانده‌وه ئه‌وه هیچی ماره‌یی بۆ‌نی‌یه، وه هه‌روه‌ها عه‌ده‌كه‌ ناچمسیی نه‌گه‌ر پیاره‌كه عه‌ییکی له ژنه‌كه‌دا دۆزی‌یموه كه بیته‌هۆی دورر‌كه‌وتنه‌وه‌ی پیاو له‌ژن. وه‌ك ئه‌وه‌ی هه‌میشه‌ بی‌توژێ بیته، چونكه‌ بی‌نوژنی هه‌میشه‌یی عه‌ییكه‌ نیکاحی پی‌ هه‌لته‌وه‌شیتته‌وه‌.

وه هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر ئه‌و تافه‌ته‌ عه‌ییکی وای هه‌بوو كه ئه‌بووه‌ رینگری چوونه‌ لا وه‌ك ئه‌وه‌ی ناو له‌شی تافه‌ته‌كه‌ گه‌رایته‌. وه‌ له‌و عه‌بیانه‌ی كه‌ پێ‌ ئه‌دا به‌ پیاو په‌یمانه‌كه‌ هه‌لبه‌ه‌شیتته‌وه‌: ئه‌و نه‌خۆشی‌بیانه‌یه‌ كه‌ پیاو دورر‌ نه‌كاته‌وه‌: وه‌ك گه‌ری و شیتی و گولی. وه‌ وه‌ك چۆن پیاو مافی هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی هه‌یه‌ ژنیش بۆ‌ی هه‌یه‌ ئه‌و په‌یمانه‌ هه‌لبه‌ه‌شیتته‌وه‌ نه‌گه‌ر پیاره‌كه‌ گه‌رپیت یا شیت یا ئاله‌تی پیاره‌تی براب‌ یا ئه‌و ئه‌ندامه‌ی مردوبیت یا چكۆله‌بی و کاری پێ‌ نه‌كری.

رای زانایان ده‌ریاره‌ی هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی نیکاح به‌هۆی عه‌یبه‌وه‌:

زانایان جیا‌وازیان هه‌یه‌ له‌وه‌دا:

۱- هه‌ندێك له‌وان رای وایه‌ كه‌ په‌یمانی ژنو میردایه‌تی هه‌ل‌ ناوه‌شیتته‌وه‌ به‌هۆی عه‌یب داره‌وه‌، ئه‌و عه‌بیانه‌ هه‌ر چۆنێك‌ بن. له‌وانه‌ش داوه‌ و ئیبنو‌حزم.

خاوه‌نی (الروضة النديه) ووتیه‌تی: بزانه‌ ئه‌وه‌ی به‌ زه‌روه‌تی ئاینی سابت بووه‌ ئه‌وه‌یه‌ كه‌ په‌یمانی نیکاح لازمه‌و حوكمه‌كانی ژنو میردایه‌تی پێ‌ سابت نه‌یته‌، له‌ چونه‌ لاو پیتوست بوونی نه‌فه‌قمو وینه‌ی ئه‌وانه‌، وه‌ میرات گرتن و هه‌موو حوكمه‌كانی تر، وه‌ چه‌سپاره‌ به‌ پیتوستی ئاینی كه‌ ده‌رچون له‌و په‌یمانه‌ یا به‌ ته‌لاق نه‌یته‌ یا به‌ مردن.

جا هه‌ر‌كس بلێ ده‌رچون له‌ نیکاح دروسته‌ به‌هۆیه‌ك له‌ هۆیه‌كان، ئه‌بێ‌ به‌لگه‌ی راست به‌ینی كه‌ پیتوست بکات لادان له‌و سابت بوون به‌ زه‌روه‌تی دینی‌یه‌ بکریته‌.

وه‌ له‌ باره‌ی هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی زه‌واج به‌هۆی ئه‌و عه‌بیانه‌ی كه‌ باسیان کردوه‌ به‌لگه‌ی روون‌ نی‌یه‌و هیچ‌یشیان سابت نه‌بوون.

وه‌ وه‌ئهما فرموده‌كه‌ی پیغمبه‌ر ﷺ كه‌ فرمویه‌تی: (إلحقي بأهلك) ^(۱) ئه‌و صیغه‌یه‌ صیغه‌ی ته‌لاقه‌. وه‌ له‌ فهرزێكا ئیحتیمالی فسخی‌ش بیته‌، واجب ئه‌وه‌یه‌ كه‌ له‌سه‌ر یه‌قینه‌كه‌ دا‌بندری كه‌ ته‌لاقه‌ نه‌ك شتی تر. وه‌ هه‌روه‌ها هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی به‌وه‌ی كه‌ پیاره‌كه‌ توانای چونه‌ لای نیه‌، هیچ به‌لگه‌ی راستی له‌سه‌ر نه‌هاتوه‌.

(۱) بوخاری (۵۲۵۴) و ئیبنوماجه (۲۰۵۰) و نه‌سانی (۱۵۰/۶)

(الزواج) ژن هیئان و میړد کردن

وه نسل مانهویه لهسر شو نیکاحه هتا شتیکی وها دیت که بیته هوۍ دهرچوون وه له هموو شت سهیرتر شوویه هندی عیب تایبعت نهکمن لهودا و نهوانی تر هیچ.

۲- وه هندیکیکه له زانیان رایان وایه که ژن و میړدایهتی به هندی عیب هلموه شیتوهو به هندیک نا، نهوانیش جوهوری نهلی زانستن، وه نهمانهشیان کردوته بهلگمی بوچونه کهیان:

(یکم) شوۍ کهعبی کوری زید، یا زیدی کوری کهعب. نهگپرتتوه که پیغمبر ﷺ نافرتهتیکی بهنی عفاری هیئا، کاتی چوه لایو جلهکانی لبرد لهناو قعدیا سپیتییهکی بهدی کرد لئی دور کهوتوه، له پاشاندا فرموی: (خذي عليك ثيابك، ولم يأخذ مما آتاها شيئاً) رواه أحمد وسعيد بن منصور^(۱).

واته: جلهکانت لهبهر بکهروه. نیت چی دابویه لئی نهسهندهوه، ناردیپوه بو ناو کهس وکاری.

(دووم) له عومدهروه که فرمویهتی: هدر نافرتهتیکی پیو هلمخهلتا، شیت بوو یا گول یا گمر، شو مارهیی بهکهی نهدرتتی بهوی که چوته لای، و مارهیی کابرا بوو کهسه نهبرتری که هدی خهلتاندره. مالیک و (دارقطني) گپروایانهتوه^(۲).

وه شو زانیانه جیاوزیان هدی لهودا کهبه (ج) عیبیک نیکاح هلموه شیتوه، نهوحنیفه تنها به نتوانینی چونه لا هدی شو شینیتوه. بهلام مالیک و شافعی شیتی و گپری و گولیشیان خستوته سر هروهها داخرانی ناولشی نافرته، وه نهحمد جگه لهوی سی نیماصه که باسیان کردوه نافرتهی (فتقاء) یشی خستوته سر، فتقا شوویه ری مندا و ری پیسای نافرته که درایت و تیکه لبوبن.

لینکولینوه لم کیشیه:

له راستییا هموو شم رایانه شایهنی شو نین که نیعتباریان پیو بگری. چونکه ژانی ژنو میړدایهتی که لهسر نارام گرتن و خوشبوستی و میهره بانی دروست بووه هرگیز نایهتدچیو چی گیر نایتت، مادام عیبیک هدیبت شو ژنو پیواوه لهیک دورخاتوه. چونکه شو عیب و نه خوشیانهی که مرؤ لهیک دور بخاتوه مدهستی ژنو میړدایهتی لهگه لیا نایهتدی. لهبهر شوویه یاسا دانری نیسلام شو ژنو میړدهی سرپشک کردوه بو هلمپژاردنی یهکی لم دووانه یامانوه یا دهست لی بردان.

(۱) أحمد (۳/۴۹۳).

(۲) مالک فی الموطأ (۷۶۷) و دارقطني (۲۶۳).

(الزواج) ژن هیئان و میژد کردن

وه ئیمام نیبنوقهیمم لیکۆلینمهویه کی ههیه لهم بارهیموه که شایهنی ئهویه سهیر بکری و ئیشی پی بکری.

ئهمرموئت: کویری، کهری، لالی، یا همدوو دهست براو یا همدوو قاچ براو یا دهستیک یا قاچیک براو چ پیاوه که وه هاییت یا ژنه که - گهورهترین شتن ئاده میزاد لهیه که دوور نهخه نهوه، وه بی دنگ بوون له مانه پیس ترین فیل و ته له که یه پیچوانه ی تاینن.

وه ئهمیری موسلمانان عومدیری کویری (خطاب) خوا لئی رازی بیئت فرمووی بهو کسه ی نافرتهیکی هیئا، وه ئهو مندالی لئی نه ئه بوو: به ژنه کهت بلن که نه زۆکی و له پاشان خۆی سه رپشک بکه نه مینیهوه لات یا نه روات.

جا نه ی چی نه لیت ره زای خوی لیبت لهو عه بیانه دا که ئهو نه زۆکی به به چاویا ئه پهری بین عه بیی و تهواری به.

وه فرمویه تی: قیاس ئهویه که هه موو ئهو عه بیانه ی که ژن و میژد لهیه که دور نه خاتمه وه مه بهستی ژن و میژدایه تی پی نایه ته دی له سۆزو میهره بانو و خۆشه بوستی، ئه وه سه رپشک بوون پیوست نه کات، چونکه نیکاح له پیشته له کرین و فرۆشتن. وه ک چون ئهو مه رجانه ی له نیکاحا نه گیرین له پیشته به به جی به جی کردن. له مه رجه کانی کرین و فرۆشتن.

وه خواو پیغه مبه ر ﷺ قهت که سیک فیل لئ کرابن مه جوری تاکه ن که بی دنگ بین لهو فیل و فریودانه. جا هه رکهس بیو بکاته وه له مه بهسته کانی یاسای ئیسلام له سه رچاوه کانی دا، وه له شوئنی دانایا، وه له عه دالهت و حیکمه ته دا، وه لهو بهرژه وهندی یانه یه که تیایه تی، ئه وه به هیزی نه م قسه یه و نزیکه یه تی له قاعیده کانی شه رعه وه به لایمه شاراهه ناییت.

یه حیای کویری سه عیدی نه نصاری له نیبنو موسه بیبه وه گپراویه ته وه په جمته خوی لئ بیئت که فرمویه تی: عمر خوی لئ رازی بیئت فرمویه تی: هه ر نافرته یک هیئراو شیتی و گه ری و گولی تیندا بوو، وه کابرا چوبه لای و ئهوانه ی بۆ ده رکهوت ئه وه ئهو نافرته ماره یه که ی ته کهوئت به وه ی چۆته لای، وه نه بیئت سه ره شه تیاری نافرته ته که ئهو ماره یی به بۆ کابرا بژمیترئ به وه ی که فریوی داوه فیل لئ کردوه.

وه (شعبی) له عه لیه یه وه نه گپرتته وه خوی لئ رازی بیئت که فرمویه تی: هه ر ژنیک شوی کرد گه ری یا شیتی یا گولی تیندا بو یا شوئنی جیماعی داخراو بوو پیاوه که ی ناره زووی خۆیه تی ته لاقی نه دات یا لای خۆی نه به یلته وه، به مه رجیک نه چو بیته لای، به لام نه گه ر چو بیته لای ماره یه که ی ته کهوئت.

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

وه کعب فرمویتتی: له سوفیانی سهوری پهوه، له یه حیای کورپی سه عیدهوه، له سه عیدنی کورپی موسه بیبوه، له عومرهوه خوا لئی رازی بیئت فرمویتتی: نه گهر پیارتک گهرتک یا کویرتک شوی پی کرد، وه پیاره که چوه لای و پی زانی نموه ماریه یه کهی نه کموت، وه نمو ماله له کهسینک نه سینتیموه که خه له تاندویهتی نه که له ژنه که.

ئیبوقه ییم فرمویتتی: نه مه نموه نه گه یه نیئت که عومره نموه عیبانه ی پیشهوی به شیوه ی تایبهدت باس نه کردوه جگه لهوانی تر.

وه هروه ها قازی نیسلام شوره یح خوی لی رازی بیئت که نمونه دیتیموه به زانست و ناین و حیکمه تی نموه، ههروای حوکم داوه.

عبدالرزاق فرمویتتی: له موعه مروه له نه ییبوه له نه یبوسیریموه خوا لئی رازی بیئت، که پیارتک لای شوره یح قازی شکاتی کردوه و تویه تی: نمو پیاره پی وی و تم: نیمه جوانترین نافرته تی لی ماره نه که ین نیستا کویرتکی بو هینانوم.

شوره یح فرموی: نه گهر عه یبه کهی لی شار دیتیموه دروست نییه.

جا باش له م حوکمو قسه کهی وورد بهروه که نه لیت: (نه گهر لی شار دیتیموه) که چۆن نموه نه گه یهنی هه موو عه یبیککی شاراوه له نافرته دا بو پیاره هدی په یمانه کهی پی رهدت بکاتیموه.

زه هری خوا لئی رازی بیئت فرمویتتی: نیکاح به هه موو نه خۆشه یه کی ییدره مان رهدت نه کرتیموه، وه فرمویتتی: هه رکس باش له فه توکانی سه حابه و پیشینان وورد بیتموه نه زانیت که رهدت کرد نموه یه یمانیان تایبهدتی نه کردوه به عه یبیکموه بیجگه له عه یبیککی تر، جگه له یه کی روایه ت نه بیئت که له عومرهوه نه گیترونه فرمویتتی: نافرته به چوار عه یب نه بیئت ناگیترونه: شیتی و گهر و گولی و به لکی و نه خۆشی ناولهش. نم روایه ته سه نهدی نازانین جگه له نه صبغ و ئیبنو وه هه ب له عومرهوه عه لی یهوه خوا لی یان رازی بیئت. وه له ئیبنو عه یباسی شوه به نیسان دیککی متصل گیترونه توه.

نه مانه هه مووی کاتیکه که پیاره که مرچی دانمان بئی.

به لام نه گهر مرچی سه لامه تی دابنی، یا مرچی جوانی دابنی و دوایی ده رکوت که نافرته ته که ناشرینه، یا مرچی تازه پیگه یشتویی دانان ده رکوت پیره ژنیککی سه ر بۆزه. یا مرچی نموه دانا که پیست سپی بیئت، به لام ده رکوت که ره شه، یا مرچی نموه دانا که کچ بیئت به لام ده رکوت که ژنه، نموه له هه موو نمو حاله تانهدا بۆی هدی په یمانه که هه لبهو شه نیتموه. جا نه گهر

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

هه‌لوه‌شان‌دنه‌وه که پیش چونه لای بیت ماره‌یی ناکموت، وه نه‌گهر دوی چونه لایبت ماره‌یی نه‌کموت. وه له وه‌لی‌یه‌که‌ی نه‌سینیتته‌وه نه‌گهر فیتلی لی کردیبت.

به‌لام نه‌گهر ژنه‌که فیتلی لی کردیبت نه‌وه ماره‌یی ناکموت، یا ثمن بوی بگیریتته‌وه نه‌گهر وه‌ری گرتبوو. نه‌محمد دانی به‌ودا ناوه له یه‌کئی له دوو ریوایه‌ته‌کانیدا، وه نه‌مه له هه‌موو پاکان له‌پیشتره و نزیکتره له ئوصول، نه‌گهر پی‌اوه‌که نه‌وه مەرجه‌ی دانایی.

وه هاوه‌له‌کانی نه‌محمد ووتویانه: نه‌گهر ئافره‌تیک صیفه‌تیکئی له پی‌اوه‌کدا کرده مەرجه دوی ده‌رکموت وه‌ها ئییه، نه‌وه رینگای هه‌لوه‌شان‌دنه‌وه‌ی بۆ نیه، جگه له مەرجه ئازادی نه‌یبت نه‌گهر بۆی ده‌رکموت عه‌بده رینگای هه‌لوه‌شان‌دنه‌وه‌ی بۆ هه‌یه.

وه له مەرجه نه‌سه‌بدا نه‌گهر پی‌چموانه ده‌رچوو دوو پروی هه‌یه. نه‌وهی مزه‌هب و بنه‌ماکانی نه‌محمد پی‌تیستی نه‌کات نه‌وه‌یه جیاوازی ئییه له نیوان مەرجه‌کانی پی‌اوه ژندا. به‌لکو رینگای هه‌لوه‌شان‌دنه‌وه بۆ ئافره‌ته‌که له‌پیش تره؛ نه‌گهر نه‌وه مەرجه‌ی داینابوو نه‌هاتبوه دی، چونکه ئافره‌ت ناتوانی به‌ته‌لاق جیا بیته‌وه. وه نه‌گهر دروست بوو هه‌لوه‌شان‌دنه‌وه‌ی په‌یمان له‌لاین پی‌اوه‌وه که به‌شیوه‌ی تریش توانای جیا‌بو‌نه‌وه‌ی هه‌یه نه‌وه بۆ ئافره‌ت که توانای نه‌وه‌ی نیه، له‌پیش تره که دروست بیبت. وه نه‌گهر دروست بیب بۆ نه‌وه ئافره‌ته‌که نیکاحه‌که هه‌لبه‌ه‌شینیتته‌وه کاتیک ده‌رکموت که پی‌اوه‌که خاوه‌ن پیشه‌یه‌کی نزمه، وه هه‌چیش له‌نا‌ین و شمه‌فی کم ناکاتوه نه‌وه‌نده نه‌یبت که نه‌وه ئافره‌ته ناتوانیبت به‌شیوه‌یه‌کی ته‌واو له‌گه‌ل نه‌وه پی‌اوه‌ده له‌مزته به‌ریت و له‌گه‌ل‌یا رابو‌تر، جا چۆن رینگای هه‌لوه‌شان‌دنه‌وه‌ی نیه نه‌گهر مەرجه‌ی نه‌وه‌ی دانا که پی‌اوه‌که لایکی جوانی بی‌عه‌یب بیبت که‌چی دوی ده‌رکموت پیریکی ناقولای کوتری که‌ری لالی ره‌شه، چۆن به‌وه پی‌اوه‌وه ده‌به‌ستریته‌وه ری‌ی هه‌لوه‌شان‌دنه‌وه‌ی لی نه‌گه‌ری؟ نه‌گهر نه‌وه‌کرا نه‌وه نه‌وه‌ری ری لی گرتن و پی‌چموانی و دووری به‌له قیاس و بنه‌مای شه‌رعوه.

هه‌روه‌ها نه‌محمد فه‌رمویه‌تی: چۆن یه‌کئی له ژن و میترد ری‌ی هه‌لوه‌شان‌دنه‌وه‌ی هه‌یبت له‌سه‌ر به‌له‌کی‌یه‌که که به‌ته‌ندازه‌ی یه‌که ده‌نکه نیکسک بیبت، نه‌ی چۆن له‌سه‌ر که‌ری‌یه‌که که ره‌شی داکوتاره و گه‌روه‌تره له‌وه‌تۆزه به‌له‌کی‌یه‌که رینگای هه‌لوه‌شان‌دنه‌وه‌ی نیه.

وه نه‌خۆشی‌یه گرانه‌کانی تریش هه‌ر به‌م شیوه‌یه دانه‌رنن.

وه نه‌گهر پی‌غه‌مه‌به‌ر ﷺ حه‌رامی کرد بیب له‌سه‌ر فرۆشیار شاردنه‌وه‌ی عه‌یبی نه‌وه شته‌ی که نه‌یفروشن، وه حه‌رامی کرد بیب له‌سه‌ر نه‌وه که‌سه‌ی ناگای له‌وه عه‌بیه‌یه‌وه نه‌یشارتته‌وه له‌که‌ریار، نیتر نه‌بی شاردنه‌وه‌ی عه‌بیه‌کانی نیکاح چۆن بیبت؟.

الزواج) ژن هیئان و میتړد کردن

وه پینغمبهر به فاطمې كچې قهيسې فرموو كاتې پرسی پېن كړد دهر باره شو كړدنې به موعاويه يا به نهبې جهم: (أما معاوية فصولك لا مال له، وأما أبو جهم فلا يرضع عصاه عن عاتقه)^(۱) واته: نهما موعاويه لاتو بې مال، وه نهبې جهميش تېلا لسهرشانې نايته خوارهوه كواته زاندره كه دهرخستنې عديب له نيكاحدا لهپيشتر و پيوست تره له دهرخستنې له ماملو كړين و فرؤشتندا.

جا چوڼ شاردنموه و فيتل و خيانتې حرام نهبې به هوې چسپاندنې نيكاح؟ يان چوڼ عديبار نه كړې به كوت و زغېر له ملي هاره له كهيدا له كاتيكدا نو نهوپېرې دووې لي ته كات.

به تايبت كه مخرجې بې عديبې و سهلامهتي داناييت؟

وه نهمه شتيكه بې گومان نهزانرې كه كاري شريعت و بنهماكانې و نهكامه كاني قده غې نه كات نيتر خواش زانتره —تمواو—

وه نهبو محمدي كورې حمزم بو نهوه چوه كه نه گهر پياو مخرجې سهلامهتي له عديب دانا، وه درايې هر عديبكي دوزيهوه؛ نو نيكاحه باتلو له بنچينهوه نه به ستراوه. نيتر به تاره زوو و نيجازه ي پياوه كه نايبت، وه نه فقهو ميراتيش نايبت.

وه فرمويدتې: چونكه نو نافرته ي كراوته ژوروه بو نو نهوه نيه كه ماره ي كړدوه، چونكه نو بې گومان مدهستي ساغ و بې عديبه كه بووه، جا مادام ماره ي نه كړدوه كواته ژن و ميړدايه تي نيه له نيوانيانا (واته پياوه كمو ژنه عديباره كه).

نو نافرته تاهې حرامن لسهر پياو

هممو نافرته تيك ناگونجيت كه پياو بيهيڼې، بلكو نو نافرته ي كه نهيوې ماره ي بكات نهبې مخرجې نهوه ي تيدا بيت كه حرام نهيت لسهر پياوه كه، جا نو حراميتي يه هميشه يي بيت يا كاتې. وه حراميه تي هميشه يي ريگره لهوه ي نافرته بې بهژنې پياو له هممو كاتيكدا. وه حرامې كاتې رې له نافرته نه گري شو بكات بهو پياوه هتا لسهر نو شيوه تايبه تي يه بيت.

بهلام نه گهر حال گوراو نو حراميه يه كاتيه به نهما حلال نه بيتهوه.

(۱) أحمد (۴۱۲/۶) ومسلم (۱۴۸۰) وأبوداود (۲۲۸۵-۲۲۸۹) وترمذي (۱۱۸۰) ونسائي (۷۴/۶).

هوکانی حرامییتی هه‌میشه‌یی ئەمانەن:-

۱- نەسەب.

۲- ژن و میرد خوازی

۳- شیر پێدان.

ئەو ئافەرته حەرام کراوەش ئەمانەن کە خوای گەوره باسی کردوون و ئەفرەمووی: ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّائِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَّائِكُمُ اللَّائِي فِي حُبُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ اللَّائِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَخَالَاتُ آبَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ﴾ (النساء: من الآية ۲۳)

واتە: حەرام کراوە لەسەرتان دایکە کانتان و کچە کانتان و خوشکە کانتان و خوشکە کانی دایک و باوکتان و کچانی برا کانتان و کچانی خوشکە کانتان و ئەو ئافەرەتانەیی شیریان پێ داوون و خوشکە شیرییە کانتان و دایکی خێزانە کانتان، وە کچی ئەو ژنانەیی هیناوتانن و لە باوەشتاندا پەرورە دەیان ئەکەن بە مەرجێ چۆنە لای دایکە کانیان، جا ئەگەر نەچۆنە لایان تاوان ناییت بۆتان ماره‌یان بکەن، وە ژنی ئەو کورانه‌یی لە پستانن، وە هیتانی دوو خوشک لە یەک کاتدا، ئەوانە نەییت کە لە پێشموه کراون.

و حەرامی کاتیشت کۆتەبەنموه لەچەند جۆریکا، و لە خوارەو باسی هەریه‌ کەیان ئەکەین:-

ئەو ئافەرەتانەیی بۆ هەمیشه حەرامن:

۱- ئەو ئافەرەتانەن کە لەنەسەبموه حەرامن.

۲- دایکەکان.

۲- کچەکان.

۳- خوشکەکان.

۴- خوشکانی باوک.

۵- خوشکانی دایک.

۶- کچانی برا.

۷- کچانی خوشک.

الزواج) ژن هینان و میترد کردن

وه دايك هممو ميئينهيك نهگرتتوه كه (ولادة) زايینی بیی بهسرتتوه؛ جا نمانه نهگرتتوه: دايك، و دايكه كانی و نهنكه كانی، دايکی باوك و نهنكه كانی، همرچهنده بهرهو ژوریش بن.

وه كچ ناونكه بۆ هممو ئمو ميئينانهی كه زاینهت بیی بهسرتتوه، یان نسهبهكه یان نهگرتتوه بۆ لای تۆ بههۆی زاینهتوه به پلهیهك یان به چهنده پلهیهك. جا نهمه كچی پشت و كچانی ئمو نهگرتتوه.

خوشكیش ئهوهیه كه له دايك باوك یا له یهكێکیانوه خوشك بیته.

وه (عمه) پور (خوشکی باوك) و (خوشکی دايك) ئمو ئافرهتانه نهگرتتوه كه هاوبهشی هدییه لهگهڵ باوكتدا یا لهگهڵ باپرتدا له دايك و باوكهوه بیته، یا ههر له یهكێکیانوه بیته. وه جاری وانهبیته (عمه) له لایهن دايكهوه نهبیته وهك خوشکی باوكی دايك، وه جاری را نهبیته له لایهن باوكهوه نهبیته وهك خوشکی دايکی باوك.

(خاله) پور (خوشکی دايك) ئمو ئافرهتهیه كه خوشکی دايكه له دايك و باوكهوه بیته، یان ههر له یهكێکیانوه، له باوكهوه یان ههر له دايكهوه، وه جاری وانهبیته ئهم (خاله) یه له لایهن باوكهوه نهبیته، وهك خوشکی دايکی باوك.

كچی برا (برازا) ناوه بۆ ئمو ميئينهیه كه براكهت (ولادة) زايینی بیی بهسرتتوه، راستهوخۆ یا بههۆیهكهوه، وه ههرهوه هایه كچی خوشك.

ئمو ئافرهتانهی بههۆی ژنو و ژنخوازییهوه حهرام ئهبن:

ئهمانهی خوارهوهن:

۱- دايکی خیزانهكهی، وه دايکی دايکی و دايکی باوكی و بهرهو ژور، به بیی فهرموودهی خوای گهوره كه نه فهرمووی: ﴿وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ﴾ (النساء: ۲۳) واته: دايكانی خیزانهكانتان.

وه مهرج نیه بۆ حهرامبوونیان ئمو پیاوه چوینیته لای ژنهكهی، بهلكو ههرماره ی كردهی ئهمانه حهرام نهكات.

۲- كچی ژنهكهی له میتردیکی تری بهمهرجی چوینیته لای ژنهكهی.

نهمهش كچی كچی ژنهكهوه كچی كوره كانی ژنهكه نهگرتتوهوه بهرهو خوار، چونكه ههر به كچی ئمو ژنه ی نهژمیترین، به بیی فهرموودهكهی خوای گهوره: ﴿وَرِیَّائِبُكُمُ اللَّائِي فِي حُجُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ اللَّائِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِن لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَیْكُمْ﴾ (النساء: ۲۳).

(ریائب) لیتهدا كۆی (رییبه) یه، (رییب) ی پیاویش ئهوهیه له ژنهكهی بویتته له میتردیکی تری.

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

بۆیه پیتی ئەلێن (ریببە) چونکە وەك مندالێ خۆی بەختوی ئەكاو سەرپەرشتی ئەكا.
وہ ئەوی کہ ئەفرموی: ﴿اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ﴾ (النساء: ۲۳) سیفەتە بۆ پوونکردنەوی ئەو
حالتەتیه که زۆتر وایه (زیببە) لە کۆشی میتردی دایکدا ئەیتت، ئەک بەستنهوی (ریببە) (بەم
مانا ئەگەر لە کۆشی زریاوکه کەدا ئەیتت، نیتەر حەرام ناییت). بەلام لای ظاهیری یەکان بەوه
ئەبەسرتەوه، ئەلێن: پیار کچی ژنەکی لێ حەرام ناییت هەتا لە کۆشی خۆیدا بەختوی ئەکات.
هەرەها ئەو قسەیه لە هەندێ صەحابهوه گێڕاوه تەوه.

لە مالیکی کورپی ئەوسەوه که فرمویەتی: ژنێکم هەبوو مندالێشم لینی هەبوو کۆچی دواپی
کرد زۆر پیتی غەمبار بووم، رۆژێک عەلی کورپی ئەبی تالیبم پێ گەیشت خوا لینی پازی بیتت
فرموی: ئەوه چیتە؟ ووتم: خیزانم مردووه. فرموی: کچی هەیه لەمیتردیکی تری؟ ووتم: با والە
طائیف. فرموی: لەباوەشی خۆتا بوو. ووتم: نە. فرموی: دەسارە ی بکە: ووتم: ئەی ئەو
فرموودە ی خوا لەکوێ یه که ئەفرموی: ﴿وَرَبَّائِكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ . . .﴾ (النساء: ۲۳)
فرموی: خۆ لەکۆشی تۆدا نەبووه، ئەوه ئەگەر لە باوەشی تۆدا بەختوت کردایه وا ئەبوو.

جومهوری زانایان ئەم رایه رەت ئەکەنەوه ئەلێن: حەدیسهکی عەلی سابت نی یه، چونکە لە
پروایەتی ئیبراهیمی کورپی عوبەیدە، لە مالکی کورپی ئەوسەوه، لە عەلی یهوه خوا لینی پازی بیتت،
وہ ئەو ئیبراهیمە نەناسراوه، و بەشی زۆری زانایان حەدیسی ئەویان رەد داوه تەوه.

۳- ژنی کورپ، و ژنی کورپی کورپ، و ژنی کورپی کچ، و هەرچەند بەرهو خوار بیتت، بەپیتی
فرموودە ی خوا ی بەرز که فرمویەتی: ﴿وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ﴾ (النساء: ۲۳)
واته: وە ژنی ئەو کورپانە ی کە لە خۆتانن.

۴- ژنی باوک: حەرامە بۆ پیار ژنی باوکی خۆی بەیتت، هەر ئەواندە ماری کردبێ حەرام ئەیتت
با نەچو بیتتە لایشی.

وہ ئەم جۆره ژن هیئانە لەسەر دەمی نەفامی دا بلا بووه، وەپێ یان ئەوت ژن هیئانی رق و
کینه، وە ئەو کورپی لەو بوایه پێ یان ئەوت کیناوی. جا خوا ی گەرە قەدەغە ی کردووه و بەخراپی
باسی کردووه خەلکی لێ دورخستەوه، ئیمامی پازی و توریەتی: پلەکانی ناشیرینی سێ پلەیه:
ناشیرینی عەقڵی، ناشیرینی شرعی، و ناشیرینی عادی. وە خوا ی گەرە وەسفی ئەو نیکاحی
کردووه بەهەموو ئەو پلانە: که ئەفرموی: (فاحشه) ئیشارەتە بۆ ناشیرینی عەقڵی، وە که
ئەفرموی: (ومقتاً) ئیشارەتە بۆ ناشیرینی شرعی، وە که ئەفرموی: (وساء سببلاً) ئیشارەتە بۆ
ناشیرینی عادی.

(الزواج) ژن هینان و میتد کردن

ئیبنوسعد له محمدی کورپی که عبوه هوی هاتنه خواره وهی نمو نایهته ته گیتیموه، ته لیتت: پیاو نه گمر بردایمو ژنه کهی به جتی بهیشتایه، کوره کهی له هممو کس له پیشتر بوو ژنه کهی ماره بکاتموه نه گمر ناره زوی بکردایه، به ممرجتی دایکی نه بوایه، وه یابیدات به ممرکس ناره زوی بکردایه.

کاتی نمو قه یسی کورپی ته سلعت مرد کوره کهی مو حصین ژنه کهی ماره کرده وه هیچی بز صرف نه کردو هیچی له ماله کهی باوکی نه دایه به میرات، ژنه کهش هاته لای پیغمبر ﷺ و نمو ی بز باسکرد، پیغمبر ﷺ فرمودی: بگمترتروه به هیوای نمو ی خوا دهرارهت شتیک بنیرتته خواره وه. نیتر نمو نایهته هاته خواره وه: ﴿وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا﴾^(۱) (النساء: ۲۲)

واته: نمو نافرته تانه مهیتن که بارکتان هیناویتی، مه گمر نه توانی نمو ی پیش روی داوه، چونکه نمو داوین پیسی و جتی رقدو کینه هیو ناشیرینترین رتگه یه.

وه حنه فیه کان رایان وه هایه ممرکس زینا له گمژ نافرته تینکدا بکات، یادهستی لی بدات یا ماچی بکات، یان سهیری شویتی شهرمی بکات به ناره زووه وه، نمو ته صل و فرعی نمو ژنه لی حرام نه بییت، وه نمو ژنهش ته صل و فرعی نمو پیاو ی لی حرام نه بییت چونکه لای نهمان حرامییه تی ژن و ژن خوازی به زیناش دروست نه بییت، وه همروه ها پیشه کیه کان و پال پتوه نهره کانی زیناش نمو حرامییه دروست نه کمن، وه ته لیتن: نه گمر پیاو تک زینای له گمژ دایکی ژنه کهی کرد یا له گمژ کچی ژنه کهی، نمو نمو ژنه لی حرام نه بییت بز همیشه.

به لام جومهوری زانایان رایان وایه که: حرامییه تی ژن و ژن خوازی به زینا سابت ناییت، وه بهو خالانهی خواره وهش به لگه یان هیناوه تموه:

۱- فرموده ی خوی گموره ﴿وَأَحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ﴾ (النساء: ۲۴)

واته: له وانه به ولاوه بوژان جه لال کراوه، ته ممش روونکردنمو به بیان کردنی نمو نافرته تانه یه که جه لاله ماره بکرین دوی نمو ی روون کرایموه کامانه حرامن، نیتر خوا باسی نمو ی نه کردوه که زینا هویه که له هویه کانی حرام بوون.

۲- عایشه خوا لیتی رازی بییت: گیتراویه میسه که پیغمبر ﷺ پرسیری لیترا دهراره ی پیاو تک زینای له گمژ ژنیکدا کردبوو، جا کابرا نه یوست یا خوی یا کچه کهی ماره بکات.

(۱) الدر المنثور (۲/۴۶۸) أسباب النزول للواحدی (۱۷۹).

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

پیغمبر ﷺ فرمودی: (لا یحرم الحلال، إنما یحرم ماکان بنکاح) رواه ابن ماجه عن ابن عمر^(۱). واته حرام حلال حرام ناکات، بدلکو هرچی به نیکاح بوو نمیتته هوی حرامیهتی.

۳- نوو نه حکاماندهی باسیان کردووو لهواننن که زور پینوستن، وه جاری واهدیه به لاکهی گشت لایق نه گرتتوه، لهبر نموه ناینت یاسادانهری نیسلام بیدهنگ بویت لی، نه قورنانی بو هاتیتته خوارهوو نسوننت باسی کردبی، وه نه خببر و نهمری صهابه ماییتتوه بو مان، له کاتیکا توان نریک بوون لهسدردهمی نه فامییموه که زینا تییدا بلابوووه لهنیواناندا.

جا نه گمر یه کن لهوان بیزانیایه نموه به لگه یه کی هیه له شرعا یان حکمه تیک بوایه لهسری، نموه به تهکید پرسیاریان نه کرد لهباره یه وو زور ربوایه تمان بو نه قل نه کرا لهسر نو فتوایهی که نه بیان دا لهسری.

۴- وه لهبر نموهی نوو کارانه شتیکن که مانای نموه ناگه یه نیت نوو نافرته بییت بهراخری پیار، کواته حرامی ژن و ژن خوازی بهوانموه نابهستری، هر وهك دست لیدان بهی شهوت.

نوو نافرتهانمی به هوی شیردانموه حرام نمبن:

نموهی که به نهمسب حرام بییت به شیردانش حرام نمیت.

وه نموانمی به هوی نهمسبموه حرامن: دایک و کچ و خوشک و خوشکی باوک و خوشکی دایک و کچی براو کچی خوشکه، که خوی گموره پرونی کردو نموه و نه فرموی:

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأَخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرَّضَاعَةِ﴾ (النساء: ۲۳)

کواته: لهسر نموه دایکی شیری وهك دایک دانمیری و حرام نمبن لهسر شیر خوره که له گهل همموو نموانمی لهسر کوپ حرام نمبن له لاین دایکی نهمسبیموه، کواته نهمانه حرام نمبن:

۱- ژنه شیردهره که، چونکه بشیر پی دانه که به دایکی شیر خوره که نه میرو.

۲- دایکی ژنه شیردهره که، چونکه نمیتته ننکی.

۳- دایکی میردی ژنه شیردهره که - خاوهن شیر - چونکه نمیش نمیتته ننکی.

۴- خوشکی دایکه شیریه که، چونکه نمیتته پوری.

۵- خوشکی میردی شیردهره که - که خاوهن شیریه که به - چونکه نمیش نمیتته پوری.

(۱) ابن ماجه (۲۰۱۵).

الزواج) ژن هیټان و میټرد کردن

۶- کچی کوره کانی و کچی کچه کانی، چونکه نه بنه خوشکهز او برزای.

۷- خوشکی، له باوک و دایکیتک بیت یا همر له دایک یا همر له باوک^(۱).

نو شیرهی حرامی پین سابت نه بن:

له روالهټدا نو شیردانهی حرامی پین نه چسپین ټینکرای شیردانه به گشتی.

به لآم به شیردانیکي تمواو نه بیټ نایهټه دی، نهویش نهویه منداله که مہمکی ژنه که بخاته ده می و بیمرئ و شیر بجیته ده می وهوازی لئ نه هیټیت همتا خوی به نارہزوی خوی ده می لئ بهرته دا بئ نهوی شتیکی تر کار بکاته سہری.

جا نه گہر جارنک یا دوو جار بیمرئ تموا پین حرام نایټ چونکه ناگاته شیر پین دانی تمواو و کارناکاته سہر خواردن.

عائیشہ خوا لئ پی رازی بیت فرمویہ تی: **پیغہمبہر ﷺ** نهی فرموی: ﴿لَا تَحْرِمُ الْمِصَّةَ وَلَا الْمِصَّتَانَ﴾ رواہ الجماعة إلا البخاری^(۲).

واته: مژو دوو مژ کھی پین حرام نایټ.

وه (مصټ) به مانای یدک مژ، که نهویش وه گرتنی که میټکه له شت. نهوترئ مژتکم لئ دا واته: که میټکم خوارده وه. وه تمه به هیټزه به لای ټیموه.

به لآم زانایان لهم بارہیموه چہند رایہ کیان هید:

۱- کم و زوری شیر وه کو یه کن بؤ حرام کردن به پینئ نهوی وشھی شیردان له نایهټه که دا بمموظله قی هاتوه.

وه به پینئ نهوی بوخاری و مسلم گینراویانہ تموه له عوقبھی کوری حاریسموه فرمویہ تی: نومویہ حیای کچی نه بی ټیہام مارہ کرد، نافرته کوزیلہ یه کی رہش هات و ووتی: (شیرم داوه به

(۱) خوشکی دایکی و باوکی نهویه دایکه که بشیری بارکه که بهختوی کردبئ جا له گہل نو شیر خورده شیر دایټ پین یا به جیا وه که.

(۲) أحمد (۳۱/۶) و مسلم (۱۴۵۰) و أبوداود (۲۰۶۳) و الترمذی (۱۱۵۰) و النسائی (۱۰۱/۶) و ابن ماجہ (۱۹۴۱).

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

همردووکتان) منیش هاتم بؤ خزمهت پیغمبهر ﷺ بؤم گئیرایموه، فرموی: (وکیف، وقد قیل؟ دعها عنك) ^(۱). واته: چؤن، بهراست وا ووترا؟ وازی لی بیته.

جا واز هینانی پیغمبهر ﷺ لهوی که پرسیار بکات له ژمارهی جارهکان و فرمان پیدانی به دور کومتنهو لی نهیته بهلگهی لهوی که لهوی نیعتیاری پی نهکری تنها شیر پیدانه، نیر همکاتی ناوه کمی ههبور حوکه کهشی نهیته.

وه لهبهر لهوی شیر پیدان کاریکه حرام بونی پیوه بنده، کهواته کم و زوری وه که به که، وه چؤن چونه لای نافرهت نهیته هوی حرام بون.

وه لهبهر لهوی نیسک و گوشت دروست کردن به کم و زوری شیر بهدی دیت.

نممش مذهببی عدلی و نیبنو عبباس و سهعدی کوری موسهیب و حسنی بصری و زهری و قهتاده و حماده و شوعی و شوری و نهبی حنیفه و مالیک و ریوایهتیک له ریوایهتکانی نهحمده.

۲- حرام بون پینک نایهت و ناچهسپن به کمتر له پینج جار شیردانی جیا جیا.

به پی لهوی موسلیم و نه بوداورد و نه سائی نه گئیرنهوه له عایشهوه که فرمویته: (لهوی پیشان له قورثان هاتبوره خوارهوه (ده جار شیردانی ناشکرا بو که حرامی نه کرد)، له پاشاندا سرپاوه به پینج جاری ناشکرا، وه پیغمبهر ﷺ کؤچی دوایی کردو نو پینج جاره تا نیستا له قورثاندا نه خوترتتهوه) ^(۲) نممش تهقیید کردن و بهستنوهیه بؤ (إطلاق) پههایی کیتاب و سوننهت، وه بهستنوهی (مطلق) یش روون کردنوهیه، نهک نهسخر کردنوه، وه نهک تایبتهت کردن.

وه نهگهر بهرهنگاری نو راو بؤچونه نهکرایه بهوهی که قورثان به موتواتیری نهیتهت سابت نایتهت، وه بهوهی نهگهر وه لهوه بوایه که عایشه فرمویته، له موخالیفهکانی شاراوه نه نهبور بهتایبتهتی عدلی و نیبنو عبباس، نهلین:

نهگهر وانمبوایه نو رایه بههیزترین را نهبور، هر بویه نیمامی بوخاری لای داوه لهو ریوایتهی عایشه.

(۱) أحمد (۳۸۴/۴) والبخاری (۵۱۰۴) وأبوداود (۳۶۰۳) والترمذی (۱۱۵۱) والنسائی (۳۳۳۲).

(۲) مسلم (۱۴۵۲/۲۴-۲۵) وأبوداود (۲۰۶۲) والترمذی (۱۱۵۰) والنسائی (۱۰۰/۶) وابن ماجه (۱۹۴۲).

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

نمەش مەزھەبی عبد الله ی کوری مەسعود و یەکیک لەر یوایەتەکانی عایشەم عبد الله ی کوری زوبیر و عطاء و طاووس و شافیعی و ئەحمەد لە روایەتی مەزھەبە کەیداو ئیبنو حەزم و بەشی زۆری ئەهلی حەدیسە.

۳- حەرام بوون ئەچەسپنی بە سنی جار شیردان و زیاتر.

چونکە پیغەمبەر ﷺ فرمویەتی: (لَا تُحْرَمُ الْمَصَّةُ وَالْمِصْتَانُ) (۱).

ئەوێش راست و رێک ئەفی تەحریم ئەکات بە کەمتر لە سنی جار، کەواتە حەرام بوون تەنها بە زیاتر ئەو ئەمیت. وە ئەبو عوبەید و ئەبو ئامر و داودی ظاهیری و ئیبنو موندیر و روایەتێکی ئەحمەد بۆ ئەو چوون.

شیری ژنە شیردەرە کە حەرامکەرە بە شیتوێکی گشتی:

خواردنی شیری شیردەر حەرام کەرە، بە خواردنەوێتی، یان بە کردنە قورگ یان بە کردنە لوتەوێتی، بەمەرجی برسیتی ئەو مندالە بشکیتی و ئەوەندە جارێک شیر پێدان بیت، چونکە ئەوێ بە مژینی شیرە کە دروست ئەبیت و پێکدیت لە گۆشت و ئێسک بەو شیتوێش هەر دروست ئەبیت، کەواتە لە حەرام کردنیشا یەکسانن.

ئەو شیرە تێکەڵ بە شتی تر بوو:

ئەگەر شیری شیردەر تێکەڵ خواردنێک، یا خواردنەوێک، یا دەرمانیک، یا شیری ئازەلێک کراو مندالە شیرە خۆرە کە خواردی ئەو ئەگەر شیری ئافەرەتە کە لەو شتاندا بەشی زۆری بوو ئەو حەرام کەرە، بەلام ئەگەر شیرە کە بەشی زۆری ئەو شتە ئەبوو کە تێکەڵی کرا بوو ئەو حەرامکەر نییە و پیتی سابت ناییت.

نەمەش مەزھەبی حەنەفی یەکان و موزەنی و ئەبی ئەوێ.

ئیبنو قاسمی مالکی و تۆویەتی: ئەگەر شیر کرایە ناو ئاوەوە یا شتی تر، لە پاشاندا مندالی شیرە خۆر خواردی ئەو بەو شیتوێ حەرام کەر ناییت.

وە شافیعی و ئیبنو حەیب و (مطرف) و ئیبنو ماجیشون لە هارەلانی مالیک رایان وەهایه: کە بەو شیتوێ حەرام کەرە وەک ئەوێ کە شیرە کە بە تەنها بیت، چونکە بە تێکەڵ کراوێش ئەینی شیرە کە هەر ئەمیت.

(۱) تەخریجی ئەم حەدیسە رابورد.

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

ئیبسو روشد فرمویهتی: هۆی جیاوازی زانایان ئهویه که ئایا شیره که حوکمی حرام کردنی ئهیینئ کاتئ تیکهلی شتی تر کرا یا حوکمی نامیینئ. ؟ وهك حالی شتی پیس که تیکهلی شتیکی پاک بکرتت.

بنه‌مای ئیعتیار پینکراو له‌وه‌دا مانه‌وه‌ی ناوی شیره‌که‌یه به‌سه‌ریه‌وه، وهك ئاو که ئایا پاک که‌وه‌یه کاتئ تیکهلی شتیکی پاک بکرتت؟
سیفمتهی شیرده‌ر:

ئو شیرده‌ری که به‌شیره‌که‌ی حرامی پی ئه‌چسپئ ئه‌و ژنه‌یه شیر له هه‌ردوو مه‌مکی بیته ده‌روه، بائق بیته یا بائق نه‌یته، له بی‌نوێژی وه‌ستایته‌وه، یا نه‌وه‌ستایته‌وه میتردی هه‌بیته یا نه‌بیته، دوو گیان بیته یا دوو گیان نه‌بیته.

ته‌مه‌نی شیره‌ خۆره:

ئو شیر خواردنه‌ی که زه‌واج حرام نه‌کات ئه‌ویه له‌دو سالی یه‌که‌می ته‌مه‌ندا بیته، ئه‌و ماویه که خوای گه‌وره دایناوه ئه‌فرموی: ﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ﴾ (البقرة: ۲۳۳)

واته: دایکه‌کان دوو سالی ته‌واو شیر ئه‌ده‌ن به‌مه‌نداله‌کانیان ئه‌وه بۆ که‌سیکه بیه‌وی شیر ته‌واو بدات به‌مه‌نداله‌که.

چونکه مه‌ندالی شیره خۆره له‌وماوه‌یه‌دا بچوکمه ئه‌و شیریه به‌سه، وه به‌و شیره گۆشت دروست نه‌یته، و ئه‌بی به‌ به‌شیک له‌و دایکه شیرده‌ره، تیرت ئه‌و مه‌نداله هاویه‌ش نه‌یته له‌گه‌ژ مه‌نداله‌کانی تری‌دا له‌حرامی‌دا.

(دارقطنی) و ئیبسو عه‌دی ئه‌گێرئوه له ئیبسو عه‌بباسه‌وه خوایان له‌ی رازی بیته که فرمویهتی: شیر خواردن له دوو سالی سه‌ره‌تای ته‌مه‌نی‌دا نه‌یته ئیعتیاری بۆ ناکرئ^(۱).

وه به‌مه‌رفوعی ئه‌گێرئوه له پی‌نهمبه‌روه که فرمویهتی: (لا رضاع إلا ما أنشز العظم وأنبت اللحم) رواه أبوداود^(۲).

واته: ئه‌و شیر خواردنه‌ی گۆشت و ئیسک دروست نه‌کات به‌شیر خواردن دانانری.

(۱) الدارقطني (۱۷۴/۴) والبيهقي (۴۶۲/۷).

(۲) أبوداود (۲۰۵۹).

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

نمونهش بۆ که سینکه که له دوو سالی یه که می تمه نیدایه، به شیر گوشت و تیسکی دروست نمیت.

وه له نوموسه له نموه خوا لی یی رازی بیت فرمویهتی: پیغمبر ﷺ نهی فرموو: (لا یحرم من الرضاع إلا ما فتق الأمعاء، وكان قبل الفطام) رواه الترمذي وصححه، وقال ابن القيم: هذا حديث منقطع^(۱).

واته: شیردان حرام کمر نییه، نموه نمبێ که پخۆله کان پر بکات و پیش له شیر برپنوه بیت. وه نه گهر شیره خۆزه بهک پیش دوو ساله که له شیر برپرایهوه و خواردنی تری بهس بوو. له پاشاندا ژنیک شیری پیندا، نموه نمو شیر پیدانه حرامییهتی پی سابت نمبێ لای نهی حه نیفه و شافیعی وه به پی ی فرموده که پیغمبر ﷺ که فرمویهتی: (إنما الرضاعة من المجاعة)^(۲).

واته: شیر پیدان نمویه له بهر برستیی بیت.

وه مالیک فرمویهتی: نمو شیردانی که دوای دوو ساله که بیت کمو زۆری هیچ حرام ناکات و وهک ناوی لیدیت. وه فرمویهتی: نه گهر منداڵ پیش دوو ساله له شیر برپرایهوه، یا به خواردن وازی له شیر خواردن هینا، دوای نموه چی شیری بدرتیی حرامی ناکات.

شیر خواردنی گموره:

له سهر نموه شیردان به گموره حرام کمر نییه به پای جهماره ری زانایان به پیی به لگه کانی پیتوو. به لام کۆمه لیک له زانایانی پیشینو پاشینه بۆ نموه چوون که حرام کمره - نه گهر پیره پیاریکیش بیت - وهک چۆن شیردان به بچوک حرام کمره، نه مهش رای عاتیشه به خوا لی یی رازی بیت.

وه نموه له عه لی و عوروه ی کورپی زوبه یرو عطای کورپی نه بی ره باح نه گیترنوه، ههروه ها قسه ی له یسه ی کورپی سه عد و نیبنو حمزه، وه به لگه شیان نمویه که مالیک له نیبنو شیهابوه نه گیترنوه که نمو پر سیاری لیکرا ده باره ی شیردان فرموی: عوروه ی کورپی زوبه یر حه ن یسیکی بۆ گیترا موه که (پیغمبر ﷺ فرمانی دا به سه هله ی کچی سو هه یله شیر بدات به سالم نهویش شیری پینداو به کورپی خۆی نه زانی^(۳)).

(۱) ترمذی (۱۱۵۲).

(۲) أحمد (۲۱۴/۶) والبخاری (۵۱۰۲) ومسلم (۱۴۵۵).

(۳) أحمد (۱۷۴/۶) ومسلم (۲۸-۳۱/۱۴۵۳) والنسائی (۱۰۶/۶) وابن ماجه (۹۴۷).

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

عوروه فرمویتهتی: جا عایشه دایکی تیماندارانیش خوی لی رازی بیتت شو کارهی نه کرد له گهل دوه کسانهی که پی پی خوش بوو هاتوچوی بکن له پیواون.

وه فرمائی نهدا به خوشکه کهی کنای نوغو که لثوم بوو وه به کچی براکهی که شیر بدنه بسو کسانهی که پی پی خوش بوو بچن بز ماله کهی، تا بین به ماحره می.

وه مالیک و نه محمد نه گیترنهوه که نبا حوزه یفه سالمی کردبووه کوری خوی که خدمت کاری نافرتهتیکی نه نصاری بوو، وه ک چون پیغهمبهر ﷺ زهیدی کردبووه کوری خوی.

وه لسپرده می نه فامی دا نه گهر پیواتک کسیتی بکر دایه به کوری خوی خه لک به نای نهوره بانگیان نه کردو میراتیشی نه گرت، همتا خوی گهوره نم نایته می ناره خواروه که نه فرموی: ﴿ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَسْأَلُكُمْ﴾ (الأحزاب: ۵).

واته: به نای باوکی خویانهوه بانگیان بکن چونکه نهوه لای خوا راسترو عادلانه تره، به لام نه گهر نای باوکیانتان نه زانی نهوه برای ناینی و دوستی نیتوه.

سه هله هات بز لای پیغهمبهر ﷺ ووتی: نهی نیرروی خوا نهوسا نیته سالمان به کوری خومان نه زانی و له گهل نه بی حوزه یفهدا نه هاته ژورو لامان نه مایهوه به کراستیکوه منی نهینی، وه خوی گهرهش وه نه زانی چی ناردتته خواروه دهریاره یان پیغهمبهر ﷺ فرموی: (أرضعیه خمس رضعات)^(۱).

واته: بیتج جار شیری بده ری، نیتر بهو شیره وه کوری لینهات.

وه له زهینه بی کچی نومو سه له مدهوه خوا لی پی رازی بیتت که فرمویته تی: نومو سه له مده به عایشه ووت خوا لی پی رازی بیتت: غولامی تازه پیگه یشتوو دیت بز ماله کهت که من حمز ناکم بیتنه مالم. عایشه خوا لی پی رازی بیتت فرموی: نهی چاو له پیغهمبهر ﷺ ناکه ی؟ پاشان فرموی: ژنه کهی نه بی حوزه یفه ووتی: نهی نیرروی خوا سالم دیته لامان و پیواتکه، نه بی حوزه یفمش شت دیته دلئی مدهوه، پیغهمبهر ﷺ فرموی: (أرضعیه حتی یدخل علیک) واته: شیری بده ری بز نهوه ی بیتته ژورووه بولات^(۲).

(۱) تهخریجی نم حدیسه رابورد.

(۲) تهخریجی نم حدیسه رابورد.

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

ههلبژیردراو لهم دوو قسهیه نهویه که ئیبنوقهیم لئی کۆلیونهتموه و نهفرموی: حدیسهکمی سهله نه سرراوهتموه نه تاییهته و نه گشتیه برامبهر ههمووکس، بهلکو نهویه روخسهتیکه بۆ پیوستی بۆ نمو کسمی که ناتوانی نهچیتته ژورو مائی ژنان وه نمو ژنه زۆر پیوستی پیتی ههبن، وهک جالی سالم لهگهڵ ژنهکمی نهبی حوزهیفهدا.

کسینک بهو شیویه بیت وهک نمو گهروهیه تهگهر ژن شیري بداتی شیره که کار نهکات، بهلام بۆ کسانی تر کار ناکات بهمندالی نهبیت - نههش نمو بۆچونهیه که ئیبنوتهیمییه رهجمهتی خوای لی بیت گرتوبیتی.

وه نمو فرمودانهی نهفی شیردان بهگهروه نهکن: یا (مطلق) رههان و به حدیسهکمی سهله نهبسترینهوه یاگشتین لهههموو شیویهکداو نمو شیویهی لی تاییهته نهکری لهگشتیهکمی .

وه نهویه که باس کرا لهم قسهیه له پیشتره که نهلی نسخ کراوهتموه، وه لهویه که نهلی تاییهته کراوه به کسینکی تاییهتموه، وه نزیکتره بۆ کارکردن به ههموو حدیسهکان له ههردوو لاره، وه بنماکانی شهرعیش شایهتن لهسهری.

شایهتی دان لهسر شیردان:

شایهتی یهک ژن وهر نهگیرئ له شیردانا - نهگهر جینی پروا بیت - بهپیتی نهویه که عوقبهی کورپی حاریس نهگیرتتهوه کهژنیکی ماره کرد ناوی نومو یهحیایی کچی نهبی شیهاب بو، ژنیکی کۆیلهی رهش هات ووتی: من شیرم داوه به ههردووکتان، نهلی نمو بۆ پیغمهبر ﷺ گیرایهوه و خۆم له نافرتهکه دوور کردهوه نمویش فرموی: جا چۆن نهبیت تازه ووتویهتی شیرم پی داون؟. نیت لئی قدهغه کرد^(۱).

طاووس و زوهری و ئیبنونهبی ذنب و نهوزاعی و پروایهتیکی نهجمه نم حدیسهیان کردۆتموه بهلگه که شایهتی یهک ژن له شیردانا وهرتهگیرئ.

وه جومهور بۆ نمو چوون کهتهنها شایهتی شیردهره که بهس نییه؛ چونکه شایهتییه لهسر کاری خۆی.

نهبعوبهید له عومهر و موغیرهی کورپی شوعبو علی کورپی نهبی طالیب و ئیبنوعهباسهوه تهخریجی کردوه که رییان نهداوه ژن و میترد بهوه لهیهک جیا بکرتنهوه.

(۱) تهخریجی نم حدیسه رابورد.

(الزواج) ژن هینان و میتره کردن

عومر خوا لی‌ی رازی بیت و توبه‌تی: کاتنی له‌یه‌کیان جیسا بکه‌نموه که‌شتی روون و ناشکرا بیت ته‌گینا واز له‌ژن و میتره بهینن مه‌گهر خزیان وهرج بکه‌ن، وه ته‌گهر نم ده‌رگایه وه‌کری و والا بی نافرته هدرکاتنی بی‌موی ژن و میتره له‌یه‌ک بکات ته‌یکات.

وه مه‌زه‌بی حه‌نه‌فی‌یه‌کان له شایه‌تی‌داندا له‌سهر شیردان، نه‌بی دوو پیساو شایه‌تی بده‌ن یا پیاونیک و دووژن، وه شایه‌تی ژنان به‌ته‌ن‌ها وهرنا‌گیری به‌پینی فهرمووده‌ی خوی گه‌وره که ته‌فهرمووی: ﴿وَأَسْتَشْهَدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ﴾ (البقرة: ۲۸۲)

وه به‌یه‌قی ته‌گیرته‌موه: نافرته‌تی‌کیان هینا بۆ لای عومر خوا لی‌ی رازی بیت شایه‌ت بوو به‌سهر پیساو ژنیکه‌موه که شیری داوه‌ته ههر دووکیان، فهرمووی: نابی همتا دوو پیساو شایه‌تی نهدات یا پیاونیک و دووژن.

وه له شافعی‌یموه خوا لی‌ی رازی بیت: که به‌هوش سابت نه‌بی و به شایه‌تی چوار ژنیش ههر دروسته، چونکه دوانیان به‌رام‌بهر به پیاونیکن، وه له‌بهر نه‌وی ژنان به‌زوری ناگاداری شیردانن وه‌ک مندال بوون.

وه له‌لای مالیک: شایه‌تی دووژن وهر ته‌گیری به‌مه‌رجی له‌وه پیتش باسی نه‌وه تلاءو بووبی. نیسنوروشد فهرمویه‌تی:

وه هه‌ندی‌کیان حه‌دیسه‌که‌ی عوقبه‌ی کوری حاریث بۆ په‌سه‌ندی وهرده‌گرن بۆ نه‌وی له‌گه‌ل نوصول و بنه‌ماکاندا یه‌ک که‌وی، ته‌مه‌ش زیاتر وی چووهر ریوایه‌تی‌که له‌مالیکه‌موه.

باوکیه‌تی میتره‌ی ژنه شیرده‌ره‌که بۆ شیر خۆره‌که:

ته‌گهر نافرته‌تی‌ک شیری‌دا به‌مندالیک میتره‌ی نه‌وه ژنه ته‌بیت به‌باوکی نه‌وه کوره‌و براکه‌شی ته‌بیتته مامی، به پینی حه‌دیسه‌که‌ی حوزه‌یفه که له پیشموه هات، وه به‌پینی حه‌دیسی عایشه خوا لی‌ی رازی بیت که پیغه‌مبهر ﷺ فهرمویه‌تی: (إِذْ نِي لَأَفْلَحَ أَخِي أَبِي الْعَقِيسِ فَإِنَّهُ عَمَلٌ) ^(۱).

واته: ری بده به ته‌فله‌حی برای نه‌بی عوقه‌یس چونکه نه‌وه مامته. وه ژنه‌که‌ی نه‌بی عوقه‌یس شیری داوو به عایشه خوا لی‌ی رازی بیت.

(۱) البخاری (۵۲۳۹) و مسلم (۳/۱۴۴۵).

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

وه له ئیبنو عبباسیان پرسی: پیاونک دوو جاریه هیه یه کیکیان شیری داوه به جاریه یهک
نموی تریان شیری داوه به غولامیک: نایا نهییت نمو غولامه نمو جاریه بهیینی؟ فرموی: (نه.)
یهک لیقاحن.

نهمش رای همر چوار نیمامه کهو نموزاعی و شعوری یه، وه لهو سهحابانهش که نمو بۆچونهیان
بووه عدلی و ئیبنو عبباس بوون خوا لی زبان پازی بییت.

که متهرخمی کردن له کاری شیر پیداندا:

زۆر له تافره تان له شیر پیدانا تمسهول نه کهن، منداله کهیان شیر نهدن له ژنیک یا چهند ژنیک،
بئ نموی گوئی بدهنه ناسینی منداله کانی نمو ژنه یا خوشکه کانی که شیر نهدات به منداله که، وه
همروه ها بئ نموی گوئی بدهنه ناسینی مندالی پیاره کهی - له ژنیک تری - وه یا گوئی بدهنه
ناسینی برای نمو پیاره، بۆ نموی نمو حوکمانه بزانتن که له سهری داته مسزئی، وهک حهرام بوونی
نیکاح و مافه کانی نمو خزمایهتی به تازه یه که یاسادانهری ئیسلام وهک نه سهب دایناوه.

چونکه زۆر پیاره خوشکی شیر خزی یا پوری شیر خزی نهیینی بئ نموی پینی بزانی^(۱).

جا نموی پنیسته نه بی ئیحتیاتی تهواو بکری له کاره دا ههتا مرۆڤ نه کهوتته شتی قدهغه
کراوه وه.

حیکمته نمو حهرام کرده:

له تفسیری مه ناردا هاتوه^(۲): خوی گهوره له نیوان خه لدا چهند جوژه سیله ره حمی داناره
که به هوی نهوانه سۆزبان بۆیه که هه بییت و یارمهتی یهک بدهن بۆ دورخستنوهی زیان و هینانی
سوود و قازانج بۆیهک، وه به هیترین نمو سیلانهش سیله خزمایهتی و سیله ژن و ژن خوازی یه.
وه بۆ هه ریهک لهم دوانه پلهی جیاوازی خۆیان هه یه.

نه ما سیله ره حمی خزمایهتی به هیترین نمویه که له نیوان مندالان و باوکاندا هه یه له پوری
سۆزو خۆشهویستی یه وه.

جا هه رکس بگات به نهیینی سۆزی بارک بۆ منداله کهی نهیینی له دلئی نمو باوکهدا پال
پتوه نه ریکی سروشتی هه یه که پالی پیوه نهییت گوئی بدات به کوره کهی بۆ نموی بیته پیاونک
وهک خۆی.

(۱) المنار (ص ۴۷۰ ج ۴).

(۲) (ج ۵ ص ۲۹) من تفسیر المنار.

(الزواج) ژن هينان و ميتره كردن

ئينجا ئبو باوكه وه كو چۆن سهيري ئەنداميناك له ئەندامه كانى ئەكات ئاوها سهيري ئبو منداله ئەكات، وه پشت بو ئەبستى له رۆژانى داهاتويدا، وه منداله كمش واهمست دهكات كه ئبو باوكه سهراچاوى دروست بونيهتى و هۆى بمردهوامى ژيان و پمروه رده كردن و نيشانى شهرفيهتى.

بو همستوه مندال ريزى باوكى نه گري و هبو سۆزه ناسكوه باوك ئەروانته مندالى و يارمهتى ئەدات.

ئوبو ووتى ماموستا (محمد عبده).

وه لهسر كهشيش ساراوه نيه سهوزو رهحمهت و بهزيبى و دل نهرمى دايكايهتى زۆر بههيتزه له سهوزو رهحمهت و بهزيبى و دل نهرمى باوكايهتى، چونكه دلى ناسكتره و همستى ناسكتره. وه منداله كه به كۆرپه بى له خويته كهيدا دروست ئەبيت ئبو خويتهى كه ژيانى پتوه وهستاوه.

لهپاشاندا ئەبيته مندال و شيره كى ئەخوات، وه له گەل همر مژيك كه له مەمكى دايكى ئەدات سۆزىكى تازهى بۆ زياد ئەبيت كه نارام نارام له دلى ئبو دايكهدا دهري ئەكيشى، وه منداليش هيج كهسيكى له دونهيدا پيش دايكى خۆش ناويت، لهپاشاندا ئبو منداله باوكى خۆش دهووت بهلام ئهوه نهى دايكى نا، همرچهنده زۆرتر ريزى باوكى نه گري له دايكى.

جا ئايا تاوان نيه لهسر سروشتى مرۆفايهتى كه ئارهزو بازى تەنگ بو خۆشويستىيه گورهى نيوان دايك و باوك و مندال هەلبچنيت و جىگه بگرت، لهكاتىكدا ئبو خۆشويستىيه چاگترين شته كه له ژياندايه.

بهلى تاوانه همر لهبهر ئهوه شه حرام بوونى هينانى دايكان توندتر هاتوه له پيشهوه له ئايته كهدا، وه لهپاش ئهوان حرام كردنى كچان. وه نه گمر له مرۆفدا تاوان و دهست درىژى بۆ سمر سروشت و گالته پى كردنى و خراب كردنى نهيينرايه، بۆ ئاده ميزادى سروشت ساغ زۆر جى ئبو سمرسورمان بوو كه دايكان و كچان لهسر مرۆف حرام كراوه، چونكه همر سروشتى ئبو ئاده ميزاده ساغه تهنانهت بير كردنوه له نزيك بوونوه شيان به حال دائهنى.

ئهما براو خوشك پدیه ندى نيوانيان وهك پدیه ندى نيوان دايك و باوك و منداله كانيان وه هابه لهو پروه وه كه ههموريان وهك ئەندامى لاشهيهك وهان، چونكه خوشك و برا له بنه چهيه كن كه همر دوكيان وهك يه كن بۆ ئبو بنه چهيه بهبى جياوازى.

پاشان ئهوانه همر دوكيان لهيهك باوه شدا، بهخيو بوون و زۆر جار لهسر يهك شيتوازش، وه سۆزى خوشك و براهيهتى له نيوانياندا هارتايه، لهيه كيكياندا زۆر نيهسو لهوى ترياندا كم، وهك هيزى سۆزو خۆشويستى دايكايهتى و باوكايهتى بهرامبهر سۆزى جگهر گوشى.

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

لهبهر نمو هؤبانه هؤگری نمو دوانه به یه کتری په یوه هؤگری په کی یه کسانمو هیچ هؤگری په کی تر شان لهشانی نادات، چونکه له نیوان مرؤفدا هیچ په یوه نندیکه نییبه که نمو شیوه یه کسانیه تمواوهی تیدا بیت و ه نمو سؤزو برواو خؤشویستی په بهرامبهری په تیدا بیت.

نه گپرنهوه ژنیک هانای بردووه بؤ لای هه ججاج بؤ رزگار کردنی میتردو کوپو براکهی که نه یویست بیان کوژنت شمویش ووتی: تکاکهت بؤ یه کینکیان وه نه گرم، وه پینی ووت خؤت یه کینکیان هه لبرژره، شمویش براکهی هه لبرژارد، پرسپاری لیکرد بؤچی براکهی هه لبرژارد که نه کوژنت، ژنه که ووتی: لهبهر نمو ه برا تنها که سیکه که بریتی نییبه چونکه دایک و باوکمان مردووه، به لام میتردو کوره که نه توانری بریتیان دهست بکویت، هه ججاج نمو وه لامی لاسهیر بوو همر سینکیانی عه فوکردو ووتی: نه گهر نمو ژنه له براکهی به ولاره هه لبرژارد ایسه همر سینکیانم بؤ نه کوشت.

خولاسهی قسه: په یوه نندی خوشک و برایهتی په یوه نندی په کی سرووشتی به هیژه، وه خوشک و برا دلپان نابات ناروزو له یه کتر بشکینن، چونکه سؤزی خوشک و برایهتی دهسه لاتداره به مسر ده روندا به شیوه یه که جیتی شتی تر ناییتهوه له گه لیا مادام فیترهت ساغ و پاک بیت.

لهبهر نمو حکمهتی یاسای نیسلام به حرامی داناهه خوشک ماره کردن همتا خاوهن فیترهته نه خؤشه کان رینگایه کیان نه بیت بؤ نمو سؤزو خؤشویستی و برایهتی بگورنموه به ناروزو بازی.

وه نه ما پوره کان نموانیش همر لمو قورهی دایک و باوکن، وه له حمیدسدا هاتووه (عم الرجل صنو ابیه)^(۱).

واته: مامی پیاو دوپهلی داریتکن له گه ل باوکدا. چونکه وه ک دوپهلی دار له داره که رووان.

وه لهبهر نمو واتیه که په یوه نندی پوره باوکی په کان له په یوه نندی باوکی په تیهوهن وه په یوه نندی پوره دایکی په کان له په یوه نندی دایکی په تیهوهن - ووتویانه: حرام کردنن نمکه کانیش وان لهناو حرام کردنن دایکه کاند، وه له چاکه یهتی ثابنی فیترهته که پاریزگاری سؤزی په یوه نندی پوره کان بکریت و به هؤی نمو سؤزهوه یارمهتی و بهزیی بیت بهرامبهریان، وه ناییت ناروزو بازی به مسر نمو سؤزهده زال بیت، شمویش به حرام کردنن نیکاحی خوشکی باوک و دایکه.

(۱) ترمذی (۳۷۶۲).

(الزواج) ژن هیتان و میترد کردن

وه برازاو خوشکهزاش بۆ پیاو وهك كچی خۆی وهان، چونکه براو خوشکهکمی وهك خۆی وهان، وه خاوهنی فیترهتی سەلیم هەر ئهو سۆزه ئهیبیت بۆیان، ههروهها خاوهنی فیترهتی نهخۆشیش ههروایه، بهلام ئهو سۆزهکەشی ههروهك سروشتهکمی نهخۆشه.

بهئێ: سۆزی پیاو له سەر کچهکمی بهههتتره چونکه پارچهیهکه لهخۆی و نهشوئمای کردوه به چاودێری و شهڕپهرشتی خۆی. وه هۆگرتنی به خوشک و براکهیهوه بهههتتره له هۆگرتنی به کچیانهوه لهبهر ئهوی له پیتشهوه باسکرا.

بهلام جیاوازی نیتوان پورهکان و برازا و خوشکهزاکان ئهویه که خۆشهویستی خوشکهزاو برازا خۆشهویستی بهزیی و سۆزه، وه خۆشهویستی پورهکان خۆشهویستی رتیزگرتن و ئهحتیرامه جا هەر دوولا- بۆ دوریان لهوه که ئارهزویان پێ بشکیت- وهک یهکن.

وه بۆیه له ئایهتهکهدا پیتش برازاو خوشکهزا خراون، چونکه ئهوان له باوک و دایکهویه کهواته پهیههندی ئهوان گهروهترو بهرتتره له پهیههندی خوشک و براکان.

ئهمانه جۆرهکانی خزمایهتی نزیکه که خهڵک بهو خزمایهتیانهوه سۆزو بهزیی و خۆشهویستی و یارمهتیان ههیه بۆ یهکتر. وه بهو خۆشهویستی و رتزو ميههههانییهی که خوا خستویهتی به دلهکانیانهوه.

جا خوا نیکاحی ئهو خزمه نزیکانهی حهرام کردوه بۆ ئهوی سۆزی ژنو میتردایهتی و خۆشهویستی بهرو کهسینک بچیت که پهیههندی سروشتی و نسههینی له نیتوانیاندا لاوازی بیت، وه غهڕیب و پینگانه، و ئهو چینهانی دوورن به خزمایهتی لهو کهسهوه وهک نامۆزاو خالۆزاو پورزا.

وه بهوه لهنیتوان ئادهمیزادا خزمایهتی تیکمێ بوون تازه ئهیبیتمهوه که ئهوی له خۆشهویستی و سۆزو ميههههانییدا وهک خزمایهتی نسهههه، بهو شتویه چوارچیهی خۆشهویستی و دلسۆزی فراوان ئهیبیت له نیتوان خهڵکدا.

ئهمهیه حیکمهتی روحی شهڕ لهبارهی ئهو خزمه نزیکانهی که حهرام کراون.

پاشان مامۆستا (محمد عبده) فهرمویهتی: لهگهڵ ئهمانهشدا حیکمهتیکی کهی لاشهیی زیندووی گهروه ههیه. ئهوی ئهویه که هیتانی خزم و نزیکان هۆی لاوازی نسههه، تهگهر ئهو کاره بهردهوام پێ و ئهو لاوازییه به زنجیره بیته خوارهوه وای لینههکات نسل لهناو دهچیت ئهمهش دوو هۆی ههیه:

یهکهم: که زانایان ئیشهارهتی بۆ ئهکهن ئهویه، که هیتزی نسل به ئهندازهی هیتزی هۆکارهکانی زاووزیه له ژن و میتردا. که ئارهزهوه.

الزواج) ژن هیتان و میترد کردن

وه ووتوویانه: نمو نارزهووه له نیوان خزماندا لاوازه لهبهر نموه بووه که بهکمرههتیان زانیوه هیتانی ناموزاو پورزا. تا دووایی. وه هۆی نمووش نمویه که نمو نارزهووه هستیکه له دهروندا، هستی سۆزی خزمانهتی که دژی نموه تمنگی پین ههئنهچنیت جا یا لهناوی نهبات یا لاوازی نهکات.

دووه: پزیشکهکان نهیزانن، وه بو خهلهکیش دهرنهکموئ بهغومونهیهکی نزیک و ناسراو لای جوتیاران.

نموش نمویه که زهوی نهگهر ههمیشه یهک جۆر تۆوی تی بکری نمو کشتوکاله جار بو جار لاواز نهیت ههتا وای لی دیت لهناو نهچیت، لهبهر کمه بونموهی نمو مهواددهی که خۆراکی سههکییهتی، وه زۆر بوونی شتی تر که نمو خۆراکی لی وهرناگری، وه نمو خواردهنش نهخۆن که نمو پتووستی پتی ههیه، بهلام نهگهر نمو تۆوه له زهوییهکی تردا بچینریو نمو زهوییه جۆرتکی تری دانموئله تیدا بچینریت نمو ههریهکهیان نهشومایهکی جوان نهکهن.

بهلکو لای جوتیاران سابهت که گۆرانکاری له جۆرهکانی یهک دانموئلهش سوودی ههیه. جا نهگهر گهم له زهوییهکدا چینراو تۆوهکهی ههله گرن و جارنکی تر ههر نمو زهوییهدا بیچیننموه نهبینن نهشومای لاواز دهیت و دانی کم.

بهلام نهگهر تۆوی گهمی زهوییهکی تریان هیناو ههر نمو زهوییهدا چاندیان نهشومای چاکترو باشتر نهیت. ههروهها نافرتهیش - وهک زهوییه - مندالی تیدا نهچینریت، وه کۆمهالی خهلهکیش وهک جۆرهکانی تۆوههان.

لهبهر نمو پتووسته نهندامانی هۆرتک ژن له هۆرتکی تر بهینن بو نمو مندالهکانیان چاک دهچیت.

چونکه مندال له میزاج و خوی نمو دایک و باوکمو له ماددهی لاشهیان وهردهگری، ههروهها له رهوشت و سیفاتی پۆحییان وهرنهگریت وه له ههندی شت لهوان جیاوازه.

کهواته نمو وهرگرتن و جیاوازییه دوو سوننهتن له سوننهتهکانی ژبان، پتووسته ههرکسینک بهشی خۆی شتیان لی وهربگری بو نموهی نموهی مروژ بهرز بیتموهو خهلهکی له یهکترییهوه نزیک بینموه، وه ههندیکیان له ههندیکیان هیزو نامادهیی وهربگرن، وه ژن هیتان له خزم پینچوانهی نمو کارانهیه.

جا بهوهی پینشموه سابت بوو که نمو کاره زبانی لاشهیی و دهرونی ههیهو پینچوانهی فیترهته، ویهویهندیهکانی کۆمهلایمتی تینک نهبات، و ری گرنکه بو بهرزبوونموهی مروژ.

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

غمزالی له (الإحياء) دا باسی ئهوه ئەکات: که ئهو خالانەمی پێویستە ڕەچاو بکەرن له ئافرهتدا، ئهوهیه که ناییت له خزمی نزیك بیت. ئەلئی چونکه مندال بهلاوازی دروست ئهیبیت. وه لهو بارهیهوه فهرموودهیهکی هیناوه که صحیح نییه. بهلام ئیبراهیمی حهرهیی ئهیگێرتهوه له (غریب الحدیث) دا که عومەر به ئالی سانیبی فهرمووه: ئافرهتی بێگانە بهینن و مندالەکانتان لاواز مهکن.

وه غمزالی ئهوهی وهها لیک داوهتهوه: که ئارهزوو دروست ئهیبیت بههیزی ههستی سهیرکردن و دهست لێدان، جا ئهو ههسته بهشتیکی غهیبی تازه زیاتر هیز پهیدا ئەکات، بهلام ئهوهی که ههمیشه لهبەرچاو بیت ههست لاواز ئەکات و بهتهواوی کار ناکاته سەر دروست بوونی ئارهزوو. وه ووتویهتی: ئهو لێکدانوه بهسەر ههموو شتیهکاندا تهطبیق ناییت، بهلام بهشی زۆریان بهو شتیهیه که وتمان.

هیکممتی حهرام بوون بههۆی شیردانوه:

وه ئەما هیکممتی حهرام بوون بههۆی شیردانوه: له میهرهسانی خواویه که چوار چیهی خزمایهتی بۆ فراوان کردوین بهوهی ئهوانهی شیریش ئەخۆن هەر بهخزم دانمێنن: چونکه ههندێ له لاشه مندالەکه بهو شیره دروست ئهیبیت، وه بهوه مندالی خۆی چی لێ وهرتهگری ئهویش بههۆی ئهو شیرهوه لێی وهر تهگری.

هیکممتی حهرام بوون بههۆی ژن و ژغوازییهوه:

وه هیکممتی حهرام بوون بههۆی ژن و ژغوازییهوه ئهوهیه که کچی ژن و دایکی له پیش ترن بۆ حهرام بوون، چونکه ژنی پیاو بهشیکه له گیانی ئهو پیاوه: ڕاگری ئەسل و بنهڕهتی ئینسانی ئهوه تهواوکهرییهتی. لهبەر ئهوه پێویسته که دایکی ژنهکهی بۆ ڕێزو خۆشهویستی وهک دایکی خۆی بیت، وه زۆر ناشیرینه بۆی بیهته ههوی چونکه خزمایهتی ژن و ژغوازی وهک خزمایهتی نهمهسه.

وه کاتێ پیاویک ژنیک له هۆزێک دینیت وهک یهکی له ئەندامهکانی ئهو هۆزه لێ دیت، وهله دهرونیدا سۆزو خۆشهویستی تازهی بۆ دروست دهیبیت. جا ئایا ئهیبیت ئهوه هۆزهک بیت بۆ دوور کهوتنهوهو زیان له نێوان دایک و کچدا؟ .. نا .. چونکه بهراستی ئهوه پێنجوانهی هیکممتی خزمایهتییه بهژن و ژغوازی وه هۆی تێکدانی هۆزه. کهواته ئهوهی موافقهی فیهرت بیت و بهرژوهندی پێ ههلتی ئهوهیه: که دایکی ژن وهک دایکی پیاوهکه بیت، وه ئهو کچی که لهگهڵ ژنهکهیدایهوه ئهو بهختیوی ئەکات وهکو کچی خۆی سهیری بکات.

الزواج) ژن هینان و میرد کردن

وه همرهوا پیوسته ژنی کور وک کچی خزی بیئت؛ وه نمو سۆزی بهروو پروو بکات که بۆ کچی خۆی هدیته، وهک چون کور ژنی باوکی وهک دایکی خۆی دانهیت.

وه نهگهر له میهرهانی خواوه له حیکمهتی خواوه دوو خوشک لهیهک کاتدا هینانی حرام کردوه تاوهکو خزمایهتی ژنو و ژغوازی هۆیهک بیئت بۆ خۆشویستی نهک هۆیهک بیئت بۆ زیانو دوورکوتنوه لهیهک، نیتر چون عهقل نهوه وهر نهگهری که هینانی نزیک ترین کس له ژنوه رهوا بیئت وهک دایکی و کچی، یا ژنی باوک بۆ کور، یان ژنی کور بۆ باوک؟!

وه پروو بۆنموه بۆمان که حیکمهتی ژن هینان نارام بوونی دهرونی ههریه که لهو ژن و میردهیه بهوی تریان، وه خۆشویستی و میهرهانی نیتوانیان و نیتوان نمو کسانیه که پهیهسته بهوانموه به خزمایهتی نسهب، خوی گهره فرمویهتی: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ (الروم: ۲۱).

واته: وه لهنیشانهکانی خوی گهره نهویه که له خۆتان خیزانی بۆ دروست کردوون بۆ نهوی له پالیاندا نارام و دلنیا بن وه خۆشویستی و میهرهانی خستۆته نیتوان.

خوی گهره دلنیاپی دهرونی تایبته کردوه بهژنو میردایهتییهوه، بهلام خۆشویستی و میهرهانی نهبهستوه تنها بهوه، چونکه له نیتوان ژنو میردو نهوانی پهیهندیان بهوانموه هدی به خزمایهتی پشتی خۆشویستی و میهرهانییان هدی، وه نهوش به منداڵ زیادو بههیز نهیت.

حرام کراوه کاهییهکان

(۱) هینانی دوو مهحرم:

حرامه دوو خوشک بهیهگهوه ژنی پیاویک بن، به پهیمانی ژنو میردایهتی بیئت یا به کهنیهکی، وه نافرته و پوری (خوشکی دایک بیئت یا خوشکی باوک) وه همرهوا حرامه هینانی ههموو دوو نافرتهیک که خزمایهتییهکی وهایان لهنیتوانیاندا بیئت نهگهر بهکیت لهو نافرتهانه پیاو بیئت دروست نهیت نهوی تر بهینی، بهلگی نهوش:

۱- فرمودهی خوی گهرهیه که نهفرموی: ﴿وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ﴾ (النساء: ۲۳).

واته: قهدهغه کراوه که دوو خوشک لهیهک کاتدا له باخهلتانبن، جگه لهوانی له پیتشوه لهسهردهمی نهفامیتانا کراوه، لهویان خۆش بووین.

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

(۲) وه ثهوی که بوخاری و موسلیم له ثبو هوړه پړوه نه گڼر نهوه: که پیغمبر ﷺ قده غمی کردبوو نافرته و پوری (خوشکی باوک بیت یا خوشکی دایک) بهیه کموه کۆ بکرتنهوه^(۱).

(۳) وه بهپی یی ثهوی نه حمدو ثبو داودو ئیبنوماجو (ترمذی) که به (حسن)ی داناوه گڼراویانه توه له فهیروزی ده یلمه می بهوه کاتی موسلمان بووه دوو خوشک ژنی بوون، پیغمبر ﷺ پیی فرمووه: (به تاره زوی خۆت یه کیتکیان ته لاق بده)^(۲).

(۴) له ئبنوعده عباسوه هاتوه که فرموه تی: پیغمبر ﷺ قده غمی کردبوو که پیاو ژنیک بهسر پوره کهی بهیئیت (که خوشکی دایکی ژنه که بیت یا خوشکی باوکی) واته ئو ژنه ی که نهیئینی خوشکهزای یا برازای ژنه کهی خۆی بیت، وه فرموه تی: (انکم إذا فعلتم ذلك قطعتم أرحامکم)^(۳) واته: نه گهر ئیوه ئهوه تان کرد سیلمی رهحم له نیوانتاندا نه برن.

(قرطبی) و توه تی: ثبو حمدی نه صیلی له (فوائد) کهیدا، وه (ابن عبدالبر) و چند کسی تریش باسیان کردوه

(۵) وه له (مراسیل)ی (ابی داود) دا هاتوه له حوسهینی کوری طه لهوه و توه تی: که پیغمبر ﷺ قده غمی کردوه که خوشکی ژن بهسر ژندا بهیئدری له بر مهترسی ناکۆکی و برانی که سایه تی بان^(۴).

له حمدیسه کهی ئیبنوععباس و حوسهینی کوری طه لهدا ناگادار کردنهوی تیدایه که هۆی حرام کردنی ئه م جوړه ژنه یئانه خۆپاراستنه له برینی سیلمی رهحم له نیوان خزماندا. چونکه کۆکردنهوی ئو دوو نافرته که همدووکیان بهیه کموه ژنی پیارنیک بن حسوودی و رقو کینه دروست نه کات له نیوانیاندا؛ له بر ثهوی دوو هوی به کممی گڼر لوهی غیرته له نیوانیاندا کپ نهیئ.

جا ئو کۆکردنهوی له نیوان مه حرمه کاندایه وک بۆ زواج قده غه کراوه له کاتی عیده شدا همر قده غه کراوه.

(۱) بخاری (۵۱۰۹ و ۵۱۱۰) و مسلم (۱۴۰۸/۳۳ و ۳۶ و ۳۷).

(۲) احمد (۴/۲۳۲) و ابوداود (۲۲۴۳) و الترمذی (۱۱۲۹-۱۱۳۰) و ابن ماجه (۱۹۵۰-۱۹۵۱).

(۳) ابن حبان (۴۱۱۶).

(۴) ابوداود فی المراسیل (۲۰۸).

(الزواج) ژن هينان و ميترد كردن

چونكه زانايان كۆن لىسمر نىموى كه نهگىر پىاوتك ژنهكى تهلاق بدات به تهلاقى رهجى دروست نىيه خوشكهكهى يان چوار ژنى تر جگه لمو بهينى همتا عىددهى نمو ژنمى تمواو نىمىت، چونكه هيتتا پدىمانهكهيان ماوه نمو پىاوه بؤى هدىه بىگىرتتموه بؤ لاي خؤى همركاتىك بىموى. بهلام زانايان جىاوازيان هدىه لمودا كه نهگىر تهلاقى باينى بدات كه نىموانى بمو شىويه بىگىرتتموه لاي خؤى.

على و زهيدى كورپى ساىت و مواهيدو نهخعى و سوفىانى شمورى و حمدىفىبهكانو نهحمد فرمويانه: نمو پىاوه بؤى نىيه خوشكى نمو ژنه بهينى كه تهلاقى داوه همروهها چوار ژنى ترىش همتا عىددهى نمو ژنه تمواو نىمىت، چونكه پدىمانهكه حوكمهكهى همى نىمىتنى كاتى عىددهكه همتا تمواو نىمىت، بمو بهلگهبدى كه ژنهكه نهفهقى هدىه لمو كاتمدا.

نىبنو مونذير روتويهتى: هدىروا نىمزانم قسهيهكى مالىك نىمىت كه تىمىش همى نمو قسهيه نهكهين، كه بؤى هدىه خوشكهكهى يا چوار ژنى تر بهينى.

وه سهعيدى كورپى موسهيبىب و حمدىن و شافى فرمويانه: چونكه پدىمانى ژنو ميتردايهتى تمواو بووه به (بىنونى) داپران كهواته نمو كؤكردنمويه حىرام نىيه. وه نهگىر پىاوتك دوو نافرهتى هيتا كه بسىرهكهوه هيتانايان حىرام بىت، بؤ نمونه دوو خوشكى هيتا بسىر يهكهوه، نمويان به يك عقد همردووكيانى هيتاره يان به دوو عقد جا نهگىر همردووكيانى به يك عقد هيتاىت و نه هىچ كاميانا مانىع نىمىت كه رىنگىر بىت له عقد كردن، نموه عقدهكه له همردووكيان هدىنموشىتتموه، وه حوكمهكانى ژن هيتانى فاسيد به سىريا جىبهجى نهكرىت كهواته پىتوسته له يك جيا بكرىتموه، نهگىنا دادگا لهيهكيان جىانهكاتموه.

جا نهگىر جىاكردنمويه كه پىش چونه لايىت هىچيان مارهيىيان ناكموى، وه تمنها لىسمر نمو عقده هىچ نىسمرىك دانانرىت، وه نهگىر جيا كردنمويه كه دوواى چوونه لا بووىت نموه نمو نافرهتى كه چؤته لاي مارهيى هاورىنمى خؤى، يان كهمر لهوه، يان نمونده مارهيىبهى كه ناوبرابوو نىدىرتى، وه نمو نىسمرانمى لىسمر تىرتىب نهكرىت كه لىسمر ژن هيتانى فاسيد تىرتىب نهكرىت.

بهلام نهگىر يهكىكيان مانىكى شىرى همبوو، وهك نموى ژنى كسىكى تر بىت، يا لعىددهىدا بىت، وه نموى تريان هىچ مانىعى نمىن نموه عقدهكه به نىسبت نمويانمويه كه مانىعى نىيه دروسته، وه به نىسبت نموى تريانمويه فاسيدو حوكمهكانى خؤى بسىرا نهكرىت.

(الزواج) ژن هیئان و میژد کردن

بهلام نه گمر بهدوو عهقدی یک بهدوای یه کدا هیئانبونی وه همریه که بیان پایه کانی بهجی هاتبوو وه مهرجه کانی تموار بوو وه زانرا کاهه یانی له پیشموه ماره کردوو نه هیان که له پیشموه ماره کردوو عهقده کمی دروسته و نموی تریان که له دواییدا بووه فاسیده، بهلام نه گمر تمنها یه کیتک له دوو عهقده که مهرجه کانی دروست بوونی بهجی هاتبو نموه همر نه هیان دروسته نیتر نموی پیشموه بیت یا دوایی.

بهلام نه گمر نموی پیشموه یان نوزانرا، یان زانرا بوو له بیر چوپوووه، وه نموی کابرایهک بکات به وه کیل دوو ژنی بۆ بهیتی نمیش دوو ژنی بۆ بهیتی، لمپاشاندا دره کموئی که خوشکن، بهلام نوزانری کامیان زوتر ماره کراوه، یا زانرا بوو بهلام له بیر چوپوووه، نموه هیچ کام لهدوو عهقده که دروست نین چونکه هیچ شتیک نیه که یه کینکیان تهرجیح بدات بهسمر نموی تریانا، وه حوکمی نیکاحی فاسیدیان بهسمرده نهروات.

(۲، ۳) ژنی کسینکی ترو عیدده تموار نمبوو:

حرامه لهسمر موسلمان ژنی کسینکی تر بهیتی یا ژنیکک بهیتی که عیددهی لممیرده کمی تری تموار نمبووی له بهر پاریزگاری کردنی مافی میژده کمی. به پینی فرموده ی خوی گموره که نه فرموی: «وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ» (النساء: ۲۴).

واته: وه ژنه خاوهن میژده کان لهسمرتان حرامه نموانه نه بیت که له جهنگی کافراندا بهدهستی نه هیئن. چونکه تالانی جهنگ جهلاله دواي نموی که روون بۆوه دوگیان نیسه با میژدیشی کردبئ. به پیی نموی موسلیمو نیبنو نمبی شهیه نه گپرنموه له نمبی سه عیدده خوی لی رازی بیت که فرمویته: پیغمبری خوا ﷺ سوپایه کی نارد بۆ جهنگ بۆلای (أوطاس) لهوی دوژمنیان بهرنگار نمبی و نمبی بهشهریان، خوا سهریان نمخات و تالانی به کیان دهست نه کهورت له نافرته، هندی له یارانی پیغمبر ﷺ له شانیان گران بوو نه چونه لایان له بهر میژده بی باوره کانیان، جا خوی گموره نمو نایهتهی نارد خواره که نه فرموی: «وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ» (النساء: ۲۴).

واته: وه حرام کراوه لهسمرتان هیئانی ژنی میژده دار، نیلا نموانه نمبی که له جیهادی کافرانا به کهنیزه کی دهستان کومتون پاش نموی که زانیتان سکیان نیه. که نموش به یک بی نوژیی تمییت^(۱).

(۱) مسلم (۱۴۵۶).

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

حسن و تویهتی: هاوه له کانی پیغمبر ﷺ سک نه بونیان به یهک بین نوژی دائنا بۆ نهو نافر تانهی بهتالان ده ستیان نه کومت، وه نافرتهی خاوهن عیده ده له باسی (خطبة) داوا کردندا باس کرا.

(۴) نافرتهی تەلاق دراوی سێ بوسی:

ژنی سێ بوسی تەلاق دراو دروست ناییتوه بۆ میردی یه کهمی هتا شو به کی تر نه کاتوه به ماره کردنیکی صحیح.

(۵) عدقدی (مُحْرَم) نهو کهمی له ئیحرامدا بیئت:

حرامه له سر نهو کهمی له ئیحرامدا یه که په یمانی نیکاح بۆ خۆی یان بۆ کسیتیکی تر بیستیت به وه کیلی یا به شیوهی سپهرشتیار، نه گهر کردی په یمانه کهمی بهتاله و ناساره شرعی به کانی له سر دانامزیت. به پیی ئهوی موسلیمو چند کسیتیکی تر نه گیتیره له عوسمانی کوری عهفانوه خوا لی رازی بیئت که پیغمبر ﷺ فرمووه تی: (لَا يَنْكِحُ الْمُحْرَمُ وَلَا يُنْكَحُ وَلَا يَخْطُبُ) رواه الترمذي وقال: حديث حسن صحيح^(۱). وه له ریوايه ته کهمی (ترمذی) دا (ولا یخطب) ی تیدا نی به

واته: موحریم نه ژن بۆ خۆی ماره نه کات نه بۆ کسیتیکی تر و نه داوای کس ته کات.

وه کار بهوه کراوه له لاین هندی له یاره کانی پیغمبره وه ﷺ وه شافعی و نه محمد و نیسحاقیش هر نهوه ده لیتن، وه پایان وه هابه که کسیتیک ئیحرامی بهستبیت ناییت ژن بهیتنی لهو کاتدا، نه گهر ژنیشی هیئا بهتاله وه نهوی له پیغمبره وه ﷺ هاتوه: (که مه یونهی هیئاوهو له ئیحرامدا بووه)^(۲).

نهوه به رهنگاری کراوه بهو فرمووده یهی که موسلیم ریوایهتی کردوه که کاتی پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) مه یونهی هیئا له ئیحرامدا نه بوو^(۳).

(ترمذی) و تویهتی: زانایان جیاوازن له هیئانی مه یونه له لاین پیغمبره وه ﷺ چونکه پیغمبر ﷺ له رتگای مه که هیتاوه تی^(۱).

(۱) أحمد (۶۹/۱) و مسلم (۱۴۰۹) و أبوداود (۱۸۴۲) و الترمذی (۸۴۰) و النسائی (۱۹۲/۵) و ابن ماجه (۱۹۶۶).

(۲) البخاری (۱۸۳۷) و مسلم (۱۴۱۰).

(۳) مسلم (۱۴۱۱).

(الزواج) ژن هینان و میتره کردن

جا هندیك ئەلئین: کاتیک مەیموئی هینا حەلال بوو، بەلام کە هەوالتی هینانەکی بلاو بوووە لە ئیحرامدا بوو، پاشان کە گواستوو بەتیمووە حەلال بوو لە (سرف) لە ڕێگای مەککە.

وہ حەنفی یەکان بۆ ئەو چوون کە دروستە موحڕیم عەقدی نیکاح ببەستن، چونکە ئیحرام ڕی لە گونجانی ژن ناگرێ کە پەیمانی ژن و میترەبەستی لاسەر ببەستێ، بەلکو ڕی جیماعی لێ نەگرێ نەک دروستی پەیمان بەستن.

(٦) هینانی کەنیزەک لە گەڵ توانای ژنی نازادا:

زانایان لاسەر ئەو ڕێکن کە دروستە کۆیلە کەنیزەک بەیتنی، وە لاسەر ئەو دروستە نافرەتی نازاد شو بکات بە پیاری کۆیلە ئەگەر خۆی ڕازی بیت لە گەڵ سەرپرەشتی کەرەکانی.

وہک چۆن ڕێکن لاسەر ئەو دروست نییە نافرەت شو بکات بە کۆیلە خۆی، وە لاسەر ئەو کە نافرەت ئەگەر بوو خاوەنی میتردی خۆی بە کۆیلەیی ئەو نیکاحە کە بیان هەلئەو شیتتەو. بەلام جیاوێزبان هەبە لەو دا پیاری نازاد کەنیزەک بەیتنی.

رای جەماوەر ئەو یە کە دروستە کەنیزەک بەیتنی بە دوومەرج:

یەکەم: توانای هینانی ژنی نازادی نەبیت.

دووەم: ترسی کەوتنە گوناھی هەبیت لەبەر بێ ژنی.

وہ بەلگەشیان بۆ ئەو ئەم فەرموودەیی خوای گەرەبە: ﴿وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فِتْيَانِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ﴾ (النساء: ٢٥) واتە: هەرکەس تواناوەسەلاتی هینانی ژنی نازادی موسلمانە نەبوو با ئەو کەنیزەکانە بەیتن کە هی خۆتان لە کەنیزە کە موسلمانەکان.

هەتا ئەو فەرمووی: ﴿ذَلِكَ لِمَنْ حَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ﴾ (النساء: ٢٥)

واتە: ئەمە بۆ ئەو کەسانەبە ترسی کەوتنە تارانیا ئەو هەبە لەبەر بێ ژنی، بەلام ئەگەر تارام بگرن هەتا دەسەلاتان نەبیت و نافرەتی نازاد دینن ئەو بۆ ئیو چاکترە.

(قرطبی) فەرمووی: تارام گرتن لاسەر بێ ژنی چاکترە لە هینانی کەنیزەک، چونکە نەبیتە هۆی کۆیلە بوونی مندالان، و شکاندنی نەفس، وە تارام گرتن لاسەر بەرزی ڕەوشت چاکترە لە

الزواج) ژن هینان و میرد کردن

بهره‌لاکردنی ناره‌زوه له عومره‌وه نه‌گێرنه‌وه که فرمویه‌تی: همر بیارتکی نازاد ژنیکی کزیله‌ی هینا نه‌وه نیوه‌ی خۆی کردۆته کزیله‌.

وه له (ضحاک) ی کورپی موزاحیموه که فرمویه‌تی: گویم له نه‌نسی کورپی مالیک بووه ووتویه‌تی: گویم له پیغه‌مبهر بووه ﷺ فرمویه‌تی (من أراد أن یلقى الله طاهراً مطهراً فلیتزوج الحرائر) رواه ابن ماجه، وفي اسناده ضعف^(١).

واته: همرکەسێ نه‌یه‌وێ که به پاک و پوختی بگات به خوا، باژنی نازاد بهینتی.

وه نه‌بو حەنیفه بۆ نه‌وه چوه که پیاو بۆی هه‌یه که‌نیزه‌ک بهینتی له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا ده‌سه‌لاتی هینانی نازادی هه‌بیت، مه‌گه‌ر نازادیکی له‌ باخه‌لدا بیت، چونکه نه‌گه‌ر ژنیکی نازادی له‌ نه‌ستۆدا بوو حه‌رامه که‌نیزه‌کی به‌سه‌ر بهینتی له‌به‌ر پارێزگاری کردنی که‌رامه‌تی نازاده‌که.

(٧) هینانی ناهه‌تی زیناکه‌ر:

دروست نه‌یه بۆ پیاو ناهه‌تی زیناکه‌ر بهینتی، وه دروست نه‌یه بۆ ژن شوپکات به پیاری زیناکه‌ر، مه‌گه‌ر هه‌ردوولایان تۆبه‌یان کردبێ، به‌لگه‌ی نه‌وه‌ش:

١- خوی گه‌وره داوێن پاکی کردۆته مه‌رج که نه‌بێ له ژن و پیاهه‌که‌دا پێش زه‌واج ببێ وه نه‌فرموی: ﴿الْيَوْمَ أَجِلُّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ﴾ (المائدة: ٥).

واته: نه‌مه‌رۆ بۆ ئیوه هه‌لاله‌ کراوه شتی هه‌لاله‌ و پاک و خواره‌مه‌نی نه‌وانه‌ی که خاوه‌نی کتیبی ناسمانین همر هه‌لاله‌ بۆتان، وه خواره‌مه‌نی ئیوه‌ش بۆ نه‌وان هه‌لاله‌، وه هه‌روه‌ها هه‌لاله‌ کراوه بۆتان نه‌و ناهه‌تانه‌ی که داوێن پاکن و موسولمانن، وه هه‌روه‌ها ناهه‌تانه‌ی داوێن پاک له‌وانه‌ی پێش ئیوه کتیبی ناسمانیان بۆ هاتوه‌ نه‌گه‌ر ماره‌یه‌که‌نیا‌ن به‌ده‌نی له‌ کاتی‌که ئیوه‌ش داوێن پاک بن و دۆستگه‌ر نه‌بن به نه‌ینتی.

٢- هه‌روه‌ها باسی داوێن پاکی کردوه له هینانی که‌نیزه‌که‌دا کاتی که‌م ده‌ستی بۆ هینانی ژنی نازاد و فرمویه‌تی: ﴿فَأَنْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَأَتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ﴾ (النساء: ٢٥).

(١) ته‌خریجی ئەم هه‌دیسه‌ پابورد.

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

واته: به نیزی خاوه نه کانیان شو کمنیزه کانه ماره بکن، وه ماره یی بیان بدنی بو شیوه یی که یازی بوون، که داوین پاک بن نملک زیناکارو دوستگر بن به نهیتی.

۳- نهوی به شیوه یی راستموخو پشتگیری نهوه نکات نهویه که لم فرموده یی خوی گوره دا هاتوه: «الزانی لا ینکحُ إلا زانیةً أو مُشْرِکَةً وَالزَّانِیَةُ لَا یُنْکِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِکٌ وَحُرْمٌ ذَلِكَ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ» (النور: ۳)

واته: پیاری زیناکر نبن همر نافرته ی زیناکر یا بن باوه ماره بکات، وه ژنی زیناکر پیاری زیناکر یا بن باوه نهییت نابن ماره ی بکات، وه شو نیکاحه لسه باوه داران حرامه. واته هینانی شو نافرته نهی که زیناکارن یان موشریکن لسه باوه داران حرامه.

۴- نهوی عمری کوری شو عدیب گتپاوی نهی یهوه له باوکی یهوه له بایریهوه که مرشده ی کوری مرشده ی غنموی دیلی لسه ککوه نهییتنا، وه له ناو مککه نافرته یی داوین پیس هبوو ناری عناق بوو، وه دوستی مرشده بوو نه تی: هاته لای پیغمبر ﷺ و تم نهی پیغمبری خوا نایا عناق ماره بکم؟ نه تی: پیغمبر صلی الله علیه وسلم قسمی نه کرد. نیر شو نایته هاته خاوه وه: «وَالزَّانِیَةُ لَا یُنْکِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِکٌ» (النور: ۳).

مرشده نه تی: بانگی کردم بو خوندنموه فرموی: (ماره نه کیت). نه بو داود و (ترمذی) و نسائی گتپاویانه توه^(۱).

۵- وه له نه بو هوره یهوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتی: (الزانی المجلود لا ینکح إلا مثله) رواه أحمد وأبو داود^(۲). واته: زیناکری توله لن سندر او نابن یه کیتی وه خوی نهییت یهیتی.

شوکانی فرمویتی: شو وه سفه له زوری ده چوه به گتیره ی شو کسی زینای لن ده رکوتوه، وه بدلگی نهوی تیدایه که نابن پیار ژنیک بهیتی زینای لن ده رکوتی. وه هروه نافرته بوئی نهیه شو بکات به پیارنک زینانی لن ده رکوتی.

وه بدلگش لسه نهوه شو نایته یه که له قورناندا هاتوه، چونکه کوتایه یه که نه فرمویت: «وَ حُرْمٌ ذَلِكَ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ» (النور: ۳) که نه به صراحت ماره کردنیان حرام نکات.

(۱) أبوداود (۲۰۵۱) و الترمذی (۳۱۷۶) و النسائی (۶۶/۶).

(۲) أحمد (۳۲۴/۲) و أبوداود (۲۰۵۲).

زینا کردن و (زواج) ژن و میتردایمتی

جیاوازیه کی زۆر هیده له نیوان ژنو میتردایمتیو کاری تهناسولی، چونکه زهواج ناوکی کۆمهلهو بنهجهی بدهی هاتنیهتی، وه ئهو یاسا سروشتیهیه که جیهان لاسر پێک و پێکییه کهی ئهروات، وه سوننهتیکی کهنویه که ژیان وه ها لی نهکات نرخو پێزی تایهتی ههیهت.

وه ههروهو سۆزو خۆشویستی راستهقینه، وه ههروهو هاوکاری کردن له ژیاندا، و هاوبهشی کردن بۆ دروستکردنی خێزان و ئاوهدان کردنهوهی جیهان.

سهبهستی نیسلام له هههراو کردنی نیکامی زینا:

نیسلام نایهوتت پیاری موسولمان بکهوتته نیوان که لهبی ئافرهتی زیناکهروه، وه نایهوتت ژنی موسولمان بکهوتته دهستی پیای زیناکهروه، و بکهوتته ژێر کاریگری ئهو گیانه پهست و نزمه، وه له گهه ئهو دهرونه نهخۆشهدا هاوبهشی بکات و تینکه له ئهو لاشه میکرۆباوییه پیسه بهیهت که پره له جۆرها نهخۆشیو تازار.

نیسلام له ههههوهو فههمانهکان و هوکه کانییدا وه لههههوهو قهدهغه کراوهکان و گێرههوه کانییدا - جگه له بهختهوهی مرۆڤ و بهرزکردنهوهی جیهان بۆ ئهو ناسته بهزهی که خوا ئهیهوی په گهزی مرۆقایهتی پی بگهیهنیت ههچی تری ناوتت.

زیناکههراو سههچاوهی ترسناکترین نهخۆشین:

جا چۆن زیناکههراو له دونیا یاندا بهختهوهر نهبن له کاتینکا ئهوان سههچاوهی ترسناکترین و سهختترین نهخۆشین که له ناکار له ناویان بهیهت، که زیاتر پۆچون به هههوهو ئهههههکانی لاشه یانا؟! ..

لهوانهیه تنها (زههروی و سیلان) که له نهخۆشیهکانی جیهازی تهناسولین وا له زیناکاران بکات بین به شههرتکی دیارو بلاو بۆوه که پێوسته ئهه جیهانهیان لی پاک بکریتهوه، وه لاسر روهی زهوی ههلهکندرین. وه چۆن مرۆقایهتییهک بهختهوهر نهیهت ئهو زیناکههراوی تیدایهت که، نهخۆشییه دروونیه کانیان نهگوتنهوه بۆ نهوه کانیان، وه له گهه ئهو نهخۆشیه دهرونیاندا نهخۆشی زههروی میراتی نهگوتنهوه؟ بهلکو چۆن ئهو خێزانه بهختهوهر نهیهت که مندالی وهه یان بهیهت له پهوشت و له دروست کردنا تیک چوویهت و ناشیرین بهیهت بههوی ئهو نهخۆشیانهی که تووشی دهستگای تهناسولی بوون و ئهوانهی کوتوپر لی دهرنهکهوتت؟! .

شیوهی لینک جوانی زیناکره به بی باوره پوره:

ئو موسلمانهی که پهروه دهه کراییت به پهروه دهی قورئانی پیروزو شوئنکومتوی ری و شوئنی چاکترین دروستکراوی خوا موحه مد ﷺ بیت، ناگوئین ژیان بهسر بهری له گهل ژنیکی زیناکهردا که بیرکردنوهی جیاوازه له گهل بیرکردنوهی ئودا، وه ناتوانی له گهل نافره تیکدا تیکهل بیت که وه کو ئو ژیانیکی راست و ریکی نییه، وه ناتوانی په یوهندی ژن و میردایهتی بهستیت له گهل کسینکدا که ههست و نهستی وه کو ئو نه بییت له کاتینکا ئهزانئ خوی گهوره دهربارهی ژنو میردایهتی فره مویهتی: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ (الروم: ۲۱)

واته: له نیشانه کانی خواجه، که له خوتان چهند خیزانیکی بو دروستکردون که له پالیانا بهموتنوهو خوئشویستی و میهره بانی خستوته نیوانتان.

جا کوا ئو خوئشویستی بهی دروست نه بییت له نیوان موسلمان و زیناکهردا؟ وه ئو دهرونه زیناکره له کوئی و ئو دهرونه باوه رداره ساغه له کوئی به که دهرونی ئیمانداری راست نارام بگری له پالیا.

وه ئو موسلمانهی که ناتوانی زیناکهردک بهینئ - وه که له پیشوه باسمانکرد له بهر پیسی دهرونی و لادانی سۆزی - ههروه هاش ناتوانی ژیان بهرته سهر له گهل (مشرکه) ژنیکی هاوبهش پهیدا کهردا که ئیمان و بیرو باوه ری ئوی نییه، وه بوچونی له ژیا نا وهک بوچونی ئو نییه. ئو تاوان و بی فرهمانی بهی خوا که ناینی ئو حهرامی نهکات ئه به حهرامی نازانیت، وه دان بهو بنچینه مرقایهتی به بهرزانه دا نانئ که ئیسلام دانی پیندا ناره. چونکه بیرو باوه رتیکی گو مپراو پوچهلئ ههیه.

ئو ژنه جوړیک بیرته کاتوه که دووره له بیرکردنوهی نه موه، وه ئاوه رتیکی ههیه که ناگاتوه به ئاوه زی ئه به ههچ په یوهندی بهک، له بهر ئه وهیه خوی گهوره نه فره موی: ﴿وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَ وَلَأَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ (البقرة: ۲۲۱).

واته: ئو نافره تانه مهینن که بی باوه رن ههتا باوه نهینن، وه که نیه کینکی خاوه ن باوه ر باشته له نافره تیکی نازادی بی باوه ر باحه زشیان لئ بکه ن، و نافره ته موسلمانه کانتان مه دن به پیاری بی باوه ر ههتا باوه ر نهینن، وه کوزیله به کی خاوه ن باوه ر چاکتره له بی باوه رتیکی نازاد باحه زشی

الزواج) ژن هینان و میرد کردن

لئی بکمن، ثنوانه بانگمواز نه کمن بز ناگرو دۆزهخ، وه خوای گموره بانگموازی مهردوم نه کات بز به ههشت و لئی خۆشبوون به فرمائی خۆی، وه خوای گموره نیشانه کانی ده رته خات بز خه لک تا بیر بکهنه وه پهندی لئی وه ریگرن.

تۆبه کردن له گونا پيش خۆی نه سریتمهوه:

به لام نه گهر هه ربه که له ژن و پیاوی زیناکهر تۆبه یه کی راستیان کردو په شیمان بونه وه داوای لئی خۆشبوونیان له خوا کردو وازیان لهو کاره هینا به تمواوی، وه هه ربه که بیان ژناینکی پوختی بئ تاوانی ده ست پئ کرد، ثنوه خوای گموره تۆبه که بیان وه رته گری و به میهره بانئ خۆی نه یانخاته ریزی بهنده چاکه کانی: ﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا (٦٨) يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا (٦٩) إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ (الفرقان: ٧٠)

واته: وه ثنوانه ی که له گه ل بانگ کردنئ خوادا هاوتا دانانین، و ئهو گیانه نا کوژن که خوا حهرامی کرده وه ئیلا به مافی خۆی نه ییت، وه زینا ناکمن، وه هه رکهس شتی وه ها بکات به سزای ئهو تاوانه ی نه گات، و سزای رۆژی دوا یی بز چهند جاره ئه ییتمهوه، و بز ههتا ههتایه به سوک و ریسوا یی تئیدا ئه مییتمهوه، که سئک نه ییت که تۆبه بکات و کرده وه ی چاک به جئ به ییت، ئهو جو ره که سانه خوا خراپه کانیان نه سریتمهوه چاکه له جئ گیان داننه ی، بز چونکه خوای گموره لئبوره وه میهره بانه.

پیاوئک پرساری له ئیبنو عه بباس کرد ووتی: من ها تو چۆی ژنئکم نه کرد ئه وه ی خوا حهرامی کرده بو لئم له گه لئا کردم، پاشان خوای گموره تۆبه ی کرده به شم، جا وئستم ماره ی بکهم. چهند که سئ و تیان: زیناکهر ناییت له زیناکهرو بئ باوه ر زیاتر که سئ تر به یتنئ. ئیبنو عه بباسئش فرموی: ئه وه بز ئه وه نه یه ماره ی بکه، نه گهر گونا هئ هه بو له نه ستۆی من. ئیبنو ئه بی حاتم گئرا و به یه یه وه.

وه له ئیبنو عومهریان پرسئ نه گهر پیاوئک داوئن پیسی کرد له گه ل نافرته تئکدا نایا ماره ی بکات؟ فرموی: نه گهر تۆبه بیان کردو چاک بوون (به لئ).

جاییری کوپی عه بدولاش هه ر بهو شئوه به وه لامی داوه تمهوه.

ئیبنو جهریر نه گئرتمهوه که پیاوئکی یه مهنئ خوشکه که ی داوئن پیسی یه کی کرد، کئردئکی هینا له ده ماره کانی لاملی دا به لام نه مرد، ده رمانیان کرد ههتا چاک بووه، له پاش ئه وه مامی

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

ئو نافره ته کەس و کاری گواستوه بۆ مەدینە، ئەویش دەستی کرد بە قورئان خویندن و خواپەرستی هەتا وای لێ هات خوا پەرستترین نافره ت بوو لە مەدینەدا، پاشان کابرایەکی داوای ئو نافره تهی کرد لە مامی، مامی لای ناخۆش بوو لێی بگۆزی و غەش بکات لەبارە ی برازا کە یهوه، هاته لای عومەر و ئهوه ی بۆ گێژایهوه. عومەر فرموی: ئەگەر نەیتنی یه کەیت بلاو بکرا دایهوه سزام ئەدای، ئەگەر پیاو چاکێک هات و لێی پازی بووی بیدەرئ.

وه له رێوایهتیکی تر دا هاتوه که عومەر پیتی فرمو: ئایا نەیتنی هەل ئەمائی؟ ئەچیت ئهوه ی خوا بۆی دا پۆشیوه دەری ئەخە ی؟ سویند بەخوا ئەگەر شتی وه هات کرد بێ و بە کەست ووت بێ ئەتکەم بە پەندی شاران؛ بۆ ماره ی بکه بە نافره تیکی داوین پاکی موسلمان.

وه عومەر فرموی: هات بەدلما که نەهیتیم هەر کەسێک داوین پیسی کرد بێ لە ئیسلاما نافره تی داوین پاک بهیتن.

ئوبه ی کور ی کەعب پیتی ووت: هاوبەش دانان بۆ خوا له وهش گهوره تره و خوا لێی وه رته گری ئەگەر تۆبه ی کرد.

وه ئەحمەد رای وه هابه تۆبه ی نافره تی داوین پیس به وه ئەزانرئ که کەسێک بەچیت خۆی نیشان بەدات و داوای خراپه کردنی له گەلدا بکات؛ جا ئەگەر وه لامی دایهوه ئهوه توبه کە ی راست نیه، وه ئەگەر وه لامی نەدایهوه ئهوه تۆبه کە ی راسته. لەمەدا ئیمام ئەحمەد شوین ئهوه کەوتوه که له ئیبنو عومەر وه گێژاوه توه.

بەلام هاوه له کانی ئەحمەد و توویانه: دروست نیه موسلمان داوا له هیچ نافره تی بکات بۆ زینا کردن، چونکه داوا کردنه که ئەبێ له شوینی چۆل و نەیتیدا بیت، وه دروست نیه له گەل نافره تی بێگانه به ته نهها مانوه له چۆل هوانیدا، با قورئانیسی فیر بکات، نیت چۆن دروسته بۆ کاریکی وه ها ناشیرین؟

پاشان دلنیایی له وه نا کرئ چونکه ئەگەر وه لامی دایهوه ئەگەر تتهوه بۆ سەر خراپه، کواته دروست نیه خۆنیشان دان بۆ شتی وه ها، چونکه تۆبه بۆ هه مو تاوانیکو مافی هه مو کەسێکه، وه به نیسبەت حوکه کانی تر بهو شیوه یه نیه، کواته ئەمیش هه مو هابه. ئیمامی ئەحمەد و ئیبنو حەزمیش هەر بۆ ئهوه چوون، وه ئیبنو ته می ره و ئیبنو قه ییم به بهیتزبان داناوه.

بەلام ئیمام ئەحمەد مەرجیکی تریشی خستوه ته پال تۆبه که ئه ویش ئه وه یه ئەبێ عیدده کە ی ته واو بیت، جا هەر کاتێک کەسێک ئه و نافره ته ی هیتا پیتش تۆبه یان پیتش ته واو بوونی عیدده ی، ئه و

(الزواج) ژن هیتنان و میترد کردن

نیکاحه فاسیدهو له یهک جوئی ته کرتنهوه، وه نایا عیدده که می سن حدیضه یان یهک حدیضه؟ همدوو قسه که له نیمام نه حمدهوه هاتروه.

بهلام مهزهبی حنهفی و شافیعی و مالیک نهویه که دروسته زیناکهر تافرهتی زیناکهر بهینئی، وه تافرهتی زیناکهریش دروسته بوی شوویکات به پیاری زیناکهر، چونکه لای نمان زینا ریگر نی به له دروستی عهده که.

نیبنو روشد وتوویمتی: هژی جیاوازی زانایان له واتای فهرموده ی خوی گهوره دایه که ته فهرموی: ﴿وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرْمٌ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾ (النور: ۳)

که نایا نهمه بۆ زهم کردنیانه یان بۆ حرام کردنیان؟

وه نایا نمو نیشارته له فهرموده که دا: ﴿وَحُرْمٌ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾.

بۆ زیناکهیه که حرامه له سر موسلمانان یا هیتنانی زیناکهر؟

بهلام جهماور له سر نمو ریشتون که نایه ته که بۆ زهم کردنه نهک حرام کردن، بهینئی نهویه هاتروه له فهرموده دا: که پیاریک به پیغمبری ﷺ ووت: ژنه کم دهست نانی بهرووی کسموه بۆ خرابه کردن له گه لیا. پیغمبر ﷺ پیتی فهرمو: (ته لاقی بده) کابرا پیتی ووت: من خوشم نهوی پیغمبر ﷺ پیتی فهرمو: ده رای گره لای خوت^(۱).

پاشان نهوانهش که رییان داوه به دروستی هیتنانی زیناکهر جیاوازی یان هیده له هیتنایدا له کاتی عیدده کهیدا، مالیک ریئی نه داوه به هیتنانیان کاتی عیدده له بهر ریژی ناوی میترده که می و پاریزگاری کردن له تیکه ل بونی نه سببی راست به مندالی زیناوه.

(۱) نیمام نه حمد وتوویمتی: نه حمدهیه (منکره)، وه نیبنو جهوزی له حمدهیه دانراوه کانا هیتناویمتی، ههروه ها (أبو عبید) باسی کردروه که نه حمدهیه پیچهوانی قورنات و سوننهتی بهناویانگه، چونکه خوا تهنه ریئی دا که تافرهتی نازادی داوین پاک بهیندری، پاشان له باره نمو کسموه که تویمت بۆ ژنه که می هه لته بهستی نایه تی لیعانی ناره خواره، نیجا (رسول الله) حوکی جیا کرد نهویانی نیجا کرد، کوابی قمت کۆنابنوه. نیتر چون پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمان نه دا به مانوه له گه ل ژنیکی زیناکارا که کس ره ناکاتوه، وه حمدهیه که (مرسله)، (ابن القیم) وتوویمتی: بهم حمدهیه (متشابهه) به بهرنگاری کراره له گه ل چمند حمدهیسیکی (محکم) که به ناشکرا ریگری نه کن له هیتنانی ژنی داوین

الزواج) ژن هینان و میرد کردن

وه نمبوحنیفه و شافعی بو نموه چون که دروسته ماره بکری پیش تماوا بونی عیده‌ش. لپاش نموه شافعی پئی داوه که ماره بکری نه‌گمر دووگیانیش بیئت چونکه نموسکه بی رتزه. وه نمبو یوسف فرمویهتی همروه‌ها ریوایه‌تیکیش له نمبوحنیفه: دروست نییه ماره بکری همتا منداله‌کمی دانه‌نی بو نموهی نهک نمو پیاره ناوی زهرعی کسینکی تر بدات.

وه پیغمبر ﷺ قده‌غی کرد که نزیکی بکری لمو نافرته به تالان هینراوانه که حامله بوون همتا منداله‌کانیان لی نمییتموه. هرچمنده نمو مندالش هر بندهو کویلی نمو کسه نمبو.

جا سک پر به زینا له پیشره که کس نه‌چیته لای همتا سک‌کمی دانه‌نی؛ چونکه ناوی زیناکر هرچمنده ریزی نییه؛ به‌لام ناوی میرده‌که ریزی هیده، نیتر چون دروسته که تیکه‌لی نمو ناوه پیسه‌ی بکات؟. وه له‌بهر نموهی پیغمبر ﷺ خریک بوو نموکسه نه‌فرین بکات که نه‌یوست بچیته لای که‌نیزه‌که دوگیانه‌کمی که له‌یه‌کینکی تر دوگیان بووهو به‌تالان گیراوه، له‌گه‌ل نموه‌شدا که نمو منداله تازه له باوکی دابراوهو بووه‌ته کویلو بندهی نمو.

وه نمبوحنیفه له ریوایه‌تیکی تری‌دا ووتویه‌تی: دروسته ماره بکری به‌لام چونه لایان دروست نییه همتا منداله‌کمی لی نمییتموه.

جیاوازی حالتی سره‌تا له‌گه‌ل حالتی مانوه‌دا:

له پاشاندا زانایان ووتویانه: ژنی شودار نه‌گمر زینای کرد نیکاح‌کمی هه‌لناوه‌شیتتوه، وه همروه‌ها پیاریش، چونکه حالتی سره‌تا جیا‌یه له‌گه‌ل حالتی مانوه.

وله‌ه‌ه‌سن و جابری کوری عبد الله وه نه‌گینریموه: که نه‌گمر ژنی میردار زینای کرد له یهک جیا نه‌کرتیموه. وه نه‌حمدیش وای به پسمند داناه که لمو ژنه جیا بییتیموه، وه فرمویه‌تی: من پام ودها نییه پیوا نمو جوړه نافرته‌تانه رابگریت، چونکه نمو جوړانه ترسی نموه‌یان لی نه‌کری که داوین پیسی بکمن و مندالی کسینکی تر بدنه پال میرده‌کانیان .

۸- هینانی نمو ژنمی که (لعان) ی له‌گه‌لا کراوه:

دروست نییه که پیوا نمو ژنمی لیعانی له‌گه‌لا کردوه بیهینن، چونکه نمو نافرته بو همیشه له سمری حرام نییئت دوی لیعانه‌که خوی گموره نه‌فرموی: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ (۶) وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ (۷) وَيَذْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ (۸) وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾ (النور: ۹)

(الزواج) ژن هیئنان و میړد کردن

واته: وه ټمو کسانه‌ی که تۆمه‌تی زینا ټده‌نه پال ژنه‌کانیان و بیتجگه له خویان شایه‌تیا نئییه، نمبئی هدریه‌که‌یان له بېرده‌می دادوهره چوار جار شایه‌تی بدات به خوا که ټمو راست نه‌کات، وه لمسه‌ری پینجهم شایه‌تی دا ټمبئی دؤعا له‌خوی بکات و بلئت نه‌فرینی خوی لئی بیت ټگهر درؤ بکات لهو قسه‌یه‌یدا، وه نافرته‌که سزاو ټولئی دونیایی له کؤل ټکه‌ویت - که ټموش په‌جم کردنه تا مردن - ټگهر چوار جار سوئند بخوات به‌خوا که ټمو پیاره‌ی درؤ نه‌کات، وه لمسه‌ری پینجهم سوئندا - به‌خوی - بلئت بهر غمزه‌بی خوا بکه‌ویت ټگهر ټمو پیاره‌ی راست بکات.

۹- هیئنانی ژنی موشریک :

زانایان لمسه‌ر ټموه رتکن که ناییت پیای موسلمان نافرته‌تی بت په‌رست و بی‌دین و هملن گه‌راوه له نیسلام ماره بکات، وه هدره‌ها نافرته‌تی گاه‌رست، وه هدره‌ها دروست نئییه ټوانه به‌یئیت که باورپان به بېره‌لایی هدییه وهک (وجودیه) و ویندی ټمو له مزه‌به‌کانی (ملاحده) به‌لگئی ټممش فرموده‌ی خوی گه‌ریه که ټه‌فرمویت: ﴿وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ وَلَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَبَيِّنَ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ (البقرة: ۲۲۱)

له پيشموه مانا کراوه .

هؤی هاتنه خواره‌وی ټم نایه‌ته:

۱- موقاتیل فرمویته‌تی: ټم نایه‌ته له سه‌ر ټمبئی مه‌رټدی غمهنوی هاته خواره‌وه، وه ټه‌لین: له‌باره‌ی مه‌رټدی کورپی ټمبئی مه‌رټده، که ناوی که‌ننازی کورپی حوصه‌ینی غمهنوی بوو.

که پینغمه‌بهر ﷺ به نه‌یئنی ناردی بؤ مه‌که بؤ ټموی یه‌کیک له هاوړنکانی رزگار بکات، وه له‌مه‌که‌دها نافرته‌تیکي ټیدا بوو که لمسه‌رده‌می نه‌فامیدا خؤشی ټمویست ناوی عنناق بوو، عنناق هاته لای و (مه‌رټد) پیئ ووت: نیسلام شتی سه‌رده‌می نه‌زانی حه‌رام کرده، ټموش ووتی، ده‌ماره‌م بکه، ووتی: همتا پرس به پینغمه‌بهر نه‌که‌م ماره‌ت ناکه‌م، هاته لای پینغمه‌بهر ﷺ و پرسى پینکرده: ټموش ﷺ رئی نه‌دا بیه‌یئنی چونکه ټم موسلمانو نافرته‌ته‌که موشریکه^(۱).

۲ ﴿سوددی له نیبنوعه‌بباسموه ټه‌گپرتتموه خوا لییان رازی بیت، که ټم نایه‌ته ده‌رباره‌ی عبدالله ی کورپی په‌واحه هاتؤته خواره‌وه، که که‌نیزه‌کیکي ره‌ش پیئستی هه‌بوو، جارنکیان لیئ

(۱) أسباب النزول، للواحدی (۱۰۴).

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

توره بوو وه زلهیه کی لیدا. لهپاشاندا بیرى کرده وه ترسى لى نىشت، هات بؤلاى پیغمبر ﷺ چی کردبوو بؤی گئیرایموه، پیغمبر ﷺ فرموی: (چونه عبد الله)؟ نموش ووتی: نهی نیراوی خوا پوژو نه گری و نوژ نه کات و باش دهستنوژ نه گری و شایهتی نموه نهدات که هیچ پرستراویک نیره شایستهی پرستن بیت به حق تیللا الله نهییت، وه شایهتی نهدات که تو نیراوی خواى، فرموی: نهی عبدوللا نمو نافرته باوهرداره عبدوللا ووتی: بمو زاتهی تو ی بهمق ناردوه نازادی نه کمم و ماره ی نه کمم، نیتر کردی. جا چهند کسیتک له موسولمانان تانهیان لى داو وتیان: کمیزه کیتکی ماره کردوه؛ وه لهوکاتهدا خه لکی تاره زویان لموه بوو که ژنو ژنخوازی له گمل بن باوهراندای بکمن لمبر نهمبه کانیان، نیتر خواى گوره نمو نایهتی نارده خواره وه: ﴿وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ﴾.

خاوهنی (المغنی) ووتیهتی: وه همموو بین باوهرینک جگه له خاوهن کتیبه ناسمانیه کان - وهک نهوانی که بت و دارو بمرود ناژهل نه پرستن - هیچ خیلافی نیه له نیتوان زانایاندا لموهدا که نافرته و گۆشتی سدرپراویان حرامه، وه (ووتیهتی) ماره کردنی هه لگه پراوه له نیسلام حرامه لمسر هر ناینیک بیت.

هینانی نافرتهی خاوهن کتیبه ناسمانیه کان (اهل الکتاب)

دروسته پیاوی موسلمان نافرتهی نازادی خاوهن کتیبه ناسمانیه کان بهینیت به پیی فرموده ی خواى گوره که نه فرموی: ﴿الْيَوْمَ أَحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلَّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلَّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرِ مُسَافِحِينَ وَلَا مَتَّخِذِي أَخْدَانٍ﴾ (المائدة: ۵) له پيشموه رونکراوه تموه له بهشی هینانی زیناکردا.

ئیبینومونذیر فرمویهتی: شتیکی راست نه هاتوره له پيشینه کانموه که نهوی حرام کردبى. وه له ئیبینو عومروه هاتوره که کاتیک پرسپاری لى نه کرا دهربارهی هینانی نافرتهی گاور یا جوله که نهی فرموی: خوا نافرتهانی موشریکی حرام کردوه لمسر باوهرداران، وه من هیچ شمریک دانائیک لموه به گموره تر نازام که نافرتهیک بلن: پمروه ردگارم عیسایه، یا بهنده یهک له بنده کانی خوا.

قرطبی: نه لیت نوحاس ووتیهتی: نمو قسه یه له قسه ی نمو جماعته دهر نه چیت که قسه کانیان نه کرتته به لگه. چونکه کومه لیک ووتیانه نیکاحی خاوهن کتیبه ناسمانیه کان هه لاله، لموانه کومه لیک له صهابه کان و تاییه یه کان وهک عوسمان و طهله و ئیبینو عیبیاس و جایی و حوزیفه.

(الزواج) ژن هیتنان و میترد کردن

وه له تایعییه کان سعیدی کوری موسعیب و سعیدی کوری جوبه یرو حسنه و مواهید و طاوس و عیکره مو شعبی و ضه حاک و زانای وولاته کان.

وه هیچ بهره نگاری بهک نییه له نیوان نمو دوو نایه ته، چونکه رواله تی زاروهی (الشرك) خاوهن کتیبه کان ناگرتتموه به پیی فرموده ی خوی بهرز: ﴿لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ﴾ (البینة: ۱)

واته: نموانی که بی باوه پرن له خاوهن کتیبه کان و هاوبهش دانره کان دست له بی باوه ری به کانیان هدئاگرن هدئا نیشانه روونه گوره که بیان بز نیات نموتا له زاروه دا جیای کرد و نه تموه. وه رواله تی عطفه کمش نموه نه گه به نیئت پیچده نمای یه کن. وه عوسمان خوی لی پازی بیت نایله ی کچی فرافیه ی که لبی ماره کرد وه لای خوی موسلمان بوو.

وه حوزیفه نافرته تیکی جوله که ی مه دانینی ماره کردوه.

له جابیریان پرسی دهر باره ی هیتنانی نافرته ی جوله که و گاور فرموی: له کاتی فقهی مه که کدا من و سعیدی کوری نه بی وه ققاص نافرته ی جوله کهو گاورمان هیتاوه.

(کراهة ای هیتنانی نمو نافرته تانه:

هیتنانی نافرته ی نه هلی کیتاب هر چه ندده دروسته به لام که پراهته ی هدی، چونکه کس نمین نایت لهوی که نمو پیاوه رابکیتشیت به لای خوی دار له ناینه که ی هلی بگپرتتموه، یان مهیل پهیدا بکات به لای کس و کاری نمو نافرته تدا. جا نه گمر جنگی بوو وه له وولاتی نیسلامدا نمبوو نموه که پراهته که ی زور زیاتره، چونکه کومه لی غهیری موسلمانان و دوژمنه کانیان زیاد نه کات. وه همدیک له زانایان رایان وایه که هیتنانی نافرته ی جنگی حرامه.

وه دهر باره ی هیتنانی نافرته ی حمری پرسیاریان له نیبو عبیاس کرد نموش فرموی: دروست نییه، وه نم نایه ته ی خورنده ره که نه فرموی: ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾ (التوبة: ۲۹)

واته: بچنگن دژی نموانی باوه به خواو رژی دواپی ناهیتن، وه خز نپارتنن لهوی که خواو ره سولی خوا قده غمی کردوه، وه تاینی راست وهر ناگرن لهوانی کتیبی خویان بز هاتوه، له جوله کهو گاوره کان، هتا سمرانه نه دن بهزه بوونی.

قرطبی: ورتوریه تی: نیبراهیمی نه خعی که نه مه یان دا به گوری دا لای سهیر بوو.

هیکممتی رهوابوونی ماره کردنیان:

نیسلام بۆیه بهره‌وای داناوه هینانی نافرتهانی ته‌هلی کیتاب بۆ نه‌وی پهرده‌ی نیوان ته‌هلی کیتابو نیسلام لابه‌ری، چونکه به زه‌واج تینکه‌لی و خزمايه‌تی و نزیک بوونه‌وه دروست نه‌ییت له‌نیوان خیزانه‌کاندا، جا ئه‌و کاته هه‌ل و مه‌رج ئه‌ره‌خسێ بۆ دیراسه‌ کردنی نیسلام و ناسینی چه‌قیقه‌ت و بنچینه‌کانی.

که نه‌وه‌ش شیوه‌یه‌که له شیوه‌کانی نزیک بوونه‌وه‌ی زانستی له نیوان موسلمانان و نه‌وانی تردا له خاوه‌ن کتیبه‌کان، وه (دعا‌یه) بانگه‌ وازیکه بۆ رهنمایی ناینی راست.

جا پینوسته‌ له‌سه‌ر ئه‌وکسه‌ که نه‌یه‌وی ژنیان لی به‌یتی ئه‌وه بکاته مه‌به‌ستیک له مه‌به‌سته‌کانی و ئامانجیک له ئامانجه‌کانی.

جیاوازی نیوان نافرته‌ی موشریک و نافرته‌ی خاوه‌ن کتیب :

نافرته‌ی (مشرکه) هاوتادانه‌ر ناینیکی نه‌یه که خیانه‌ت حه‌رام بکات و نه‌مانه‌تی له‌سه‌ر پینوست بکات و فه‌رمانی کاری خیری پێ بکات و قه‌ده‌غهی شه‌ری لی بکات، جا ئه‌و له‌سه‌ر سه‌روشتی خۆی ئه‌ه‌رات و نه‌وی له‌سه‌ری په‌روه‌ده بووه له‌ناو هۆزه‌که‌یدا، که نه‌ویش شتی پڕوپوچی بت په‌رسته‌یه‌وه خه‌وو هیوا‌ی شه‌یتانه، خیانه‌ت له‌ میتردی ئه‌کات و بیرو باوه‌ری مندا‌له‌کانی خراب ئه‌کات.

ئه‌گه‌ر ئه‌و پیاوه هه‌ریه‌وه شیوه‌یه‌ بینه‌یتمه‌وه خۆشی بوی و به جوانی‌یه‌که‌ی موعه‌به‌ب بێ، نه‌ییتته هۆی نه‌وی که ئه‌و نافرته‌ زیاتر له گومراییه‌که‌یدا رۆبجیت و که‌سانیکه‌ش گومرا بکات. وه ئه‌گه‌ر چاوی لا‌به‌دات له‌ پڕا‌له‌ته‌ جوانه‌که‌ی، وه ناوه‌رۆکه زال بیه‌ت به‌سه‌ر دلیدا، ئه‌وکاته له‌زه‌ت بردن له جوانی‌یه‌که‌ی لی تال ئه‌کات، به‌هۆی ئه‌و حا‌له‌ خرابی که هه‌یه‌تی.

به‌لام له‌نیوان خاوه‌ن کتیب و موسلماندا جیاوازی گه‌وره‌ نه‌یه. چونکه ئه‌و نافرته‌ باوه‌ری به‌خوا هه‌یه‌وه نه‌ی په‌رسته‌ی، وه باوه‌ری به‌ پیغه‌مه‌به‌ره‌ن هه‌یه‌وه باوه‌ری به‌ ژانی دوا‌یه‌وه نه‌وی که تیا‌یدا‌یه له‌ پادا‌شت و سزا هه‌یه، وه نایینی هه‌یه که کاری خیری له‌سه‌ر پینوست بکات و کاری شه‌ری له‌سه‌ر حه‌رام بکات.

وه جیاوازی گه‌وره‌ بنه‌ره‌تی له‌ نیوانیان؛ باوه‌ره به پیغه‌مه‌به‌رایه‌تی موحه‌مه‌د ﷺ.

جا ئه‌و که‌سه‌ی باوه‌ری به پیغه‌مه‌به‌رایه‌تی گه‌شتی هه‌ییت تنه‌ها شتیک که ری لی نه‌گری باوه‌ری به موحه‌مه‌د ﷺ هه‌ییت نه‌زانینه سه‌به‌ره‌ت به‌و دینه که هینا‌ویه‌تی، وه به‌وه‌ی که موحه‌مه‌دیش ﷺ

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

همر ئو کتیب و فرمانه ناسمانیانی هیناوه که پیغمبیره کانی تر هیناویانه له گهل ئو زیادهیی که بارو دۆخی ئهم سهرده مو پیشکومتی و نامادهیی نینسان بۆ ئو زیادهیه پیوستی پی پی ههیه، یاخود هر کهلله رقی و ئینکاری کردنه به روالهت ههرچهنده له دلوه ئمزانی که راستو باوهری پی پیهتی، که ئهمهیی دوایی کهمه، وه جۆری یه کهم زۆرتره.

وه لهوانهیه ئافرهته که له ئهجامی تیکهلی له گهل پیاری موسلماندا بۆی رون بیتوه که ئاینی پیاره کهی حق تره و یاساو شرعتهتی ئو جوانتره له گهل وهستان لهسر سهرو رهوشتی ئو کهسهی که ئو ناین و شرعتهتی هیناوه، وه چۆن خوا به نیشانهی رون و ناشکرا پشت گیری کردوه، ئوکاته ئموش ئیمانی تمواو نهییت و ئیسلامهتی یه کهی جوان نهییت، وه دوچار پاداشت نهدریتوه نه گهر لهسر ههردو ئاینه که چاکه کار بویت.

هینانی ئافرهتی (صابنة)

صایینی یه کان کۆمه لیکن له نیتوان مهجوسی و جوله کهو گارردان، وه ئاینیکی بیان نییه. موجهید و توویهتی: ئهلین ئهوانه کۆمه لیکن که خاوهنی کتیبی ناسمان و زهبور نهخوئنهوه. وه له حهسهنوه هاتوه: که ئهوانه کۆمه لیکن فریشته نهپهرستن.

عبد الرحمن ی کوری زهید و توویهتی: ئهوانه خاوهنی ئاینیکن له ئاینه کان، له جزیرهی موصل بوون نهیان روت: (لا إله إلا الله) بهلام بی کردهوه و کتیب و پیغمبهر بوون، جگه له وشهیی (لا إله إلا الله) ئهلی: باوهریان به هیچ پیغمبهرتک نهبوو، لهبهر ئهوه بوو بی باوهره کان به یاره کانی پیغمبهریان ﷺ ئهوت: ئهوانه (صابنین)، نهیان چواندن بهوانهوه له وتنی (لا اله الا الله) دا.

(قرطبی) و توویهتی: ئهوهی لهمهزه به که بیان بهدهست دی وه ههندی زانایان باسیان کردوه که ئهمانه (موحد) یه کتا پهرست بوون و باوهریان وا بووه نهستیته تهئسیرو شوئنهواری ههیه.

وه رازی ئو بۆ چوونهی ههلبژاردوه که ئهمانه نهستیته پهرستن: بهو واتایهیی که خوا کردوویهتی به قیبله بۆ پهرستن و پارانهوه، یان بهومانایه که خوا کاروباری ئهم جیهانهی سپادوه به نهستیته، جا هر لهسر ئهوه زانایان جیاواریان ههیه لهوهی که ئایا دروسته ئافرهتیا لئ بهیتندری، ههیهانه رای وایه که ئهوانه خاوهنی کتیب بوون بهلام گۆرین و دهستکاری تیدا کراوه، جا له گهل جوله کهو گاور یه کسانی کردوون، کهواته: به گویرهی ئهوه دروسته ژن هینان لهوان به پی پی فرمودهیی خوی گهروه که نهفرموی: ﴿الْيَوْمَ أَحْلَلْ لَكُمْ الطِّيبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلْلٌ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلْلٌ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾

(المائدة: ٥)

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

واته: ئەمەزۆ بۆ ئێوه حەلالاڤ کراوه شتی حەلالاڤ و پاک و خوار دەمەنی ئەوانەمی که خاوەنی کتیبی ئاسمانین هەر حەلالە بۆتان، وە خوار دەمەنی ئێوهش بۆ ئەوان حەلالە، وە هەر وەها حەلالاڤ کراوه بۆتان ئەو ئافەرەتانەمی که داوێن پاکن و موسوڵمانن، وە هەر وەها ئافەرەتی داوێن پاک ئەوانەمی پێش ئێوه کتیبی ئاسمانی یان بۆ هاتووه.

ئەمەش مەزھەبی ئەبوحنەیفو هاونەکانیەتی، وە هەندێ لە زانایان هەیه دوو دلە لەبەر ئەزانینی حەقیقەتیان، جا ووتویانە: ئەگەر لەگەڵ جوله کمو گاور پێک کەون لە بنەمای ئاییندا، لە باوەر بوون بە پێغمەبەران و باوەر بوون بە کتیبە خاوییهکان (ئەو ئەوان ئەبن، وە ئەگەر لە وەدا پێچەوانەمی ئەوان بن ئەو ئەوان نابن، وە حوکمیشتیان حوکمی بت پەرستەکانە، هەر ئەوێش لە شافیعییهکان و حەنبلییهکان گێڕاوه تەوه.

هیئانی ئافەرەتی مەجوسی:

ئەبن و موندیر ووتویەتی: زانایان لەسەر حەرامیەتی هیئانی مەجوسی و خواردنی گوشتی سەرپراوهکانیان پێک نەکووتون، بەلام بەشی زۆری زانایان لەسەر ئەون، لەبەر ئەو مەجوسی کتیبی ئاسمانی یان نییه، وە باوەریان بە پێغمەبەرایەتی نییه، وە ناگەر پەرستن، شافیعی ئەگێرێتەوه که عومەر باسی مەجوسی کردووه فەرموویەتی: نازانم چیان لێ بکەم؟ عبد الرحمن ی کوری عەوف پێی ووتووه: گوێم لە پێغمەبەر ﷺ بووه که فەرموویەتی: (سُو بهم سنه أهل الكتاب)^(١) واته: رەفتاری خاوەن کتیبی یان لەگەڵدا بکەن.

ئەمەش ئەبیتە بەلگەمی ئەوێ خاوەن کتیبی ئاسمانی نەبون.

وە لە نیامی ئەحمەد پەرسا ئایا راستە مەجوسەکان نامەیان هەبووه؟ ووتی: ئەو قسەیهکی بەتالە، وە زۆر ئەو قسەمی بە گەوره زانی، وە ئەبو ئەور بۆ ئەو چووه که حەلالە هیئانی ئافەرەتی مەجوسی، چونکه ئەهیتلێرێنەوه لەسەر ئاینەکیان بەدانی سەرانه (جزیه) وەك جوله کمو گاور.

هیئانی ئەو ئافەرەتانەمی کتیبی ئاسمانیان هەیه جگە لە جوله کمو گاور:

حەنفیهکان بۆ ئەو چوون که هەرکەس باوەری بە ئاینی ئاسمانی و کتیبی ئاسمانی هەبیت، وەك صەحیفەکانی ئیبراهیم و شیث و زەبوری داود، سلاوی خاویان لێ بیت، دروستە ژنیان لێ بهیترێ و گوشتی سەرپراوهکانیان بخوریت بەمەرجێ هاونەش بۆ خودا پەیدا نەکەن. ئەمەش رۆیه که لە مەزھەبی حەنبەلییهکان: چونکه ئەوانە شوێن کەوتوی کتیبیکەن لە کتیبە خاوییهکان لەبەر ئەو

(١) الشافعي (٢/١٣٠).

الزواج) ژن هیئتان و میترد کردن

وہك جو له كهو گاور وهان. وه مهزهبي شافيعى و رويه كى مهزهبي حنبله لويه كان: نهويه كه ژن هيئتان لى ريان دروست نويه و سرپراره كانيان ناخورت به پى فرموده خوى گموره كه فرموده تى: ﴿أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَنْزَلَ الْكِتَابَ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا﴾ (الأنعام: ١٥٦) واته: نهويه بلين بهراستى كتيب تهنها بؤ سر دوو كومه لى پيش تيمه هاتوته خواره وه. وه لمبر نهويه نهو كتيبانه همموى پهنو ناموزگارى بوون و نهكاميان تيدا نهبووه وه حوكمى نهو كتيبانه تريان بؤ سابت نهبووه كه نهكاميان تيدا بووه.

ماره كردنى ژنى موسلمان له ناموسلمان:

زانايان هممويان ئيجماعيان كردوره له سر نهويه دروست نويه تافره تى موسلمان شويكات به غهبرى موسلمان، چ موشريك بيت يان خاوهن كتيبى ناسمانى. بهلگى نهمهش نهويه كه خوى گموره نه فرموده: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَاْمْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ﴾ (المتحنة: ١٠).

واته: نهويه نهو كهسانه باوه رتان هيئاوه نه گموره تافره تانى موسلمان كوجيان كرد بؤ لاتان تاقيان بكه نهويه، خوا ناگاي له باوه ريانه، جا نه گموره بؤتان دهركوت باوه ردارن مهديان گيترنهويه بؤناو كافران، چونكه نه نهمانه حه لالين بؤ نهوان، وه نه نهوان حه لالين بؤ نهمان.

وه هيكمه تى نهمهش نهويه كه پياو مافى نهويه ههيه دهسه لاتى بهسر ژنه كهيدا ههيتت، وه لمسر ژنه كهى پيوسته ملكه چى فرمانه چاكه كانى ميترده كهى بيت، كه نهمهش ماناي دهسه لات و سرپرستيارى به بهسر نهو تافره تهوه. وه ناييت كافر دهسه لاتى بهسر موسلماندا ههيتت نه بهسر پياو نه بهسر ژن.

خوى گموره نه فرموده: ﴿وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾ (النساء: ١٤١) واته: خوى گموره ريگا نادات به بى باوه ران كه زال بين بهسر بهنده چاكه كانيدا.

پاشان بى باوه ر ئيعتراف ناكا بهراستى نايى ژنى موسلمان؛ بهلكو كتيب به نهمهش ماناي بهكهى بهدرؤ نهزانى؛ وه ئينكارى بهرنامهى پيغمبهره كهى نهكات، هيج مالتيكيش دامهزراو ناييت و ژيان تيدا جينگيو بهرده وام ناييت له گه ل نهو جياوازي به بهر فراوان و دوره دا. وه به پيچهوانهويه نهويه نه گموره موسلمانيك تافره تى خاوهن كتيب بهتتن، نهو پياوه دان نهيتت به نايينه كهيدا، و باوه رى خوى بهتمواو نازانى ههتا باوه رى به كتيب بهكهى نهو پيغمبهره كهى نهو نهمهش نهيتت.

١٠- هيئنانى زياتر له چوار ژن:

(الزواج) ژن هیئتان و میرد کردن

حرامه لهسر پیاو لهیك كاتدا له چوار ژن زیاتری همیئت بسمه یه كوه، چونكه چوار ژن بسمه بۆ پیاو، وه لهوه زیاتر نمو چاكهیه لهدست نهچیت كه خوا دایناوه بۆ بهرژه وهندی ژبانی ژنو میردایمتی، بهلگمش لهسر نموه نم فرموده ی خوی گمورهیه كه نه فرموی: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ آدَتَىٰ أَلَّا تَعُولُوا﴾ (النساء: ۳)

واته: نهگهر ترسی نموهتان ههبرو كه دادپهروهه نهن لهگهل نافرته ههتیوه كانا، چ نافرته تیكتان بهلاوه باشه له نافرتهتان ماره ی بكن، دوان یا سیان یا چوار، وه نهگهر ترسان كه دادپهروهه نهن بهینیانا نموه ههه ژبیتك بهیئن، یا نمو كهنیزه كانه ی خوتان خاوه نیانن، ئانهوه ی بۆم داناون نزیکتره بۆ لانهدان له حهق و ستهم نهكردن.

هۆی هاته خوارهوه ی نم نایهته:

بوخاری و نهبوداد و نسائی و (ترمذی) نهگهترنموه له عوپوه ی كوپری زویترهوه كه خۆی پرسپاری كردوه له عایشه خیزانی پیغه مبر ﷺ ده رباره ی نمو نایهته: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ.....﴾

نمایش فرموده یهتی: كوپری خوشكم، نموه مه بستی كچی ههتیوه كه له كۆشی سه ره برشتیكه ره كهیدا بیت له ماله كهیدا، پاشان جوانی و ماله كه ی سه ره جی نمو سه ره برشتیاره ی رابكیشی و بیوه ی ماره ی بكات. بی نموه ی عدالت به جی بهیئن له ماره ی یه كهیدا، وه نموه نده ی بداتی كه خه لك نهیداتی، جا قهدهغه كرا لی یان كه ماره یان بكن مهگهر نموه ی كه عادل بن لهگه لیان، و بهرزه ترنن نرخی ماره ی یان بدهنی، وه فرماینان پی درا كه له جیاتی نموان چ نافرته تیکی تریان بی باشه نموه بهیئن.

عوپوه نهلی: عایشه فرمودی: پاش نموه خه لك پرسپاریان نهكرد له پیغه مبر صلی الله علیه وسلم ده رباره ی نافرتهتان، ههتا خوا نم نایهتی ناره خوارهوه كه نه فرموی: ﴿وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَىٰ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَرَغِبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ﴾ (النساء: ۱۲۷).

واته: نموه ی محمد خه لك داوات لی نهكهن كه قهزیه ی نافرتهتان و هوكمه كانیان پرون كهیتموه بۆیان، تۆش بلتی خوی تهعالا نموهتان بۆ پرون نهكاتموه، وه نموهش كه له قورناتا بۆتان نهخوتن دیرتسموه ده رباره ی كچه ههتیوه كان كه نموه ی خوا بۆی فهرز كردون له ماره یی و میرات و مافه كانی تر پیمان نادهن وه پشنتان خۆشه كه ماره یان بكن وه عایشه فرمودی: نموه ی كه خوا

الزواج) ژن هیتان و میترد کردن

باسی نه کات له قورئاندا بۆتان نه خوینریتتموه، نایه ته که یه کهمه که خوی پاک و بهرز له ویدا فرموی: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ أَلًا تُغَسِّطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ﴾.

وه فرموی: وه نم فرموده یه خوا له نایه ته که ترا: ﴿وترغبون أن تنكحوهن﴾ له بهر نهویه که هندیک له نیوه نایه یه نمو که هه تیوه له ماله که یه به خوی کردوه بهیته له بهر که می جوانی و سامانی، جا قدهغه کران نهوانهش بهیته که له بهر سامان و جوانی که یه حیزان لی نه کم به عمده له نهیته، چونکه نه گهر که سامان و جوانی بن نایان هیتن^(۱).

واتای نایه ته که به گشتی:

وه واتای نایه ته که نهویه که خوی گهوه به سه بهر بهر شتیاری نایه تیوه نه فرموی: نه گهر که چینی هه تیوه له مالی که سینکتان و له ژیر سه بهر بهر شتی خوتاندا به خوتان کردو ترسی نهوه شان هه بو نه گهر ماره یه بکن ماره یه کم به نه، با واز له بهیته و نافرته تر بهیته، چونکه نافرته تر زوره، وه خوا له سهری تهسک نه کردو تموه به لکو بوی هه لال کردوه له ژنیکه ههتا چوار ژن.

جا نه گهر هه ترسا له وهی که ستهم بکات کاتی له ژنیک زیاتری هیتا، باهر ژنیک بهیته یا هه چی خوی خاوه نی بهتی له کمیزهک.

نیفاده ی نایه ته که تهها له سه چوار ژنه:

شافعی فرموی تهتی: سونه تی پیغه مبه ﷺ که پون که رهویه له خاوه نهوه نه گه بهیته که دروست نی به بۆ ههچ که سیک جگه له پیغه مبه ﷺ که له چوار ژن زیاتر بهیته له یه ک کاتدا. وه نهوه شافی فرموی تهتی له نیوان زانایانایه نیجماعی له سهره، کۆمه لانی له شیهه نهیته که ری یان داوه له چوار ژن زیاتر بهیتری له یه ک کاتدا، ههتا هندیکیان ووتیانه نه توانی بی سنور ژن بهیتری. وه هندیکیان له سهره کرده وه پیغه مبه ﷺ نهوژن که له چوار ژن زیاتری هه بووه ههتا نۆ هه ره که له صحیحه هاتوه.

نیمامی (قرطبی) په ددی نهوانی داوه تموه فرموی تهتی:

بزانه نهو ژماره یه (دوان، سیان، چوار) نایته به لگی رهوایی هیتانی نۆ ژن وه که نهوانی که دورن له تیگه یشتی قورئان و سونه تموه نهوه نه لینی، وه وازیان هیتاوه له وهی که سه له فی نهو نومه تی له سهر بووه، نه لینی نهو (واوهی) له نیوانیاندایه هه یه (واوی) کۆ کردو نهویه.

(۱) البخاری (۴۵۷۶) و أبوداود (۲۰۶۸) والنسائی (۱۱۵/۶).

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

وه نمو قسهیدی خزیان پالپشت داوه بهوی که پیغمبر ﷺ نو ژنی هیئاوه، وه له یه کاتدا هدر نژی همدووه، وه نمو کسهی بهرو نمو نوزانییه نهچنو نمو قسهیه نهکات شیعه و هندیک له ظاهیری یهکانن که وشعی (مثنی) یان دوو دوو لیک داوهتموه. همدوهها سی سئو چوار چوار. وه همدی له نهلی ظاهر بز خرایتر لموش چون وه وتویانه که دروسته همژده ژن کوبکرتتوه چونکه نهلین ژماره که دوباره کردنوه نهگهینیت، وه واوه که بز جمعه جا وشعی (مثنی) و (ثلاث) و (رباع) یان دوو بهراهر کؤکردۆتموه.

نموش همدوی نیشانهی نهشاره زاییه له زمانی عمره بی و سونمتی پیغمبر ﷺ وه پیچوانهی نیجماعی نتموهی نیسلامه، چونکه له هیچ کس له صهحابو تایعی نهیستراوه که له چوار ژنی زیاتر همدوی بی بهسریه کموه.

مالیک له (الموطأ) دا و نسائی و (دارقطنی) له (سوننه که یاندا تخریجیان کردوه که پیغمبر ﷺ به غیلانی کوری نومیهی شقهفی فرمووه کاتی موسلمان بووه ده ژنی همدووه: (إختر منهن أربعاً، وفارق سائرهن)^(۱) واته: چواریان همدیتره و توانی تر واز لی بهینه.

وه له کتیبی نهبی داودا هاتوه له حارثی کوری قهیسوه که فرموهتی: کاتی که موسلمان بووم هشت ژنم همدووه، بز پیغمبرم ﷺ باس کرد فرموی: (إختر منهن أربعاً) واته: چواریان لی همدیتره^(۲).

وه موقتیل فرموهتی: قهسی کوری حاریس هشت ژنی نازادی همدووه، جا کاتی نمو نایته هاته خواره وه پیغمبر ﷺ فرمانی پندا که چواریان تلاق بدات و چواریان لای خوی بهیلتتوه، وه قهسی کوری حاریس هدر نموهی ووتوه. وه له راستیدا نموهی که موقتیل نهلی ناری حاریسی کوری قهسی نهسه دییه وه که نموداود باسی کردوه.

وه همدوهها (عمدی کوری حسن) گپراوه تییه وه له کتیبی (السیر الکبیر) دا که نمو پیاوه ناری حاریسی کوری قهسه که ناسراوه لای زانایان.

وه نموش که بز پیغمبر ﷺ رهوا کراوه زیاتر له چوار ژنی هیئت، نموه له تاییه تمندی یهکانی خزیتهی ﷺ.

(۱) أحمد (۸۳/۲) و الترمذی (۱۱۲۸) و ابن ماجه (۱۹۵۳).

(۲) أبوداود (۲۲۴۱) و الترمذی (۱۹۵۲).

الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

وه نموی نه لئین: پیستی (و) واوی جهمعه، شتی ودها ووتراوه، به لام خوی گموره به پاراوترین زمان له گهل عمره بدا دوواوه. وه عمره ب ناهیلئت کسیتک بلئت نۆ و دوو و سئ و چوار له جیاتی نموی بلئت نۆ یا دوو یا سئ یا چوار،

وه همروه ها لایان ناشیرینه کسیتک بلئت چوارو شمش و همشت بده به فلان کس و همروه ها ناشلئت هدرده.

به لکو نمو واوه لهویدا واوی (بدل) بریتیه واته: سئ ژن بهینن له جیاتی دوو ژن وه چوار له جیاتی سئ، هم لهبدر نموه به واو (عطف) کراوه تموه نهک به (أو) واته یان. جا نه گمر به (أو) عطف بکرایه تموه نموه خاوهنی دوو ژن سینه می بۆ نه نمبوو، وه خاوهنی سئ ژن چواره می بۆ نه نمبوو. وه نموی که نه لئین: (مثنی) (اثنین) یش نه گرتتموه واته دووی تریش، وه (ثلاث) (ثلاثة) هش نه گرتتموه واته سئ تریش، وه (رباع) (أربع) هش نه گرتتموه واته چواری تریش، نموه حوکمیتک ندهن که نه هلی زمانهوانی له گهلایان رتک ناکویرت لهسمری وه نغزانینه لهوانموه.

وه همروه ها نموانی تریش نه بیان زانیوه لهبدر نموی (مثنی) (دوو دوو) نه گرتتموه، وه (ثلاث) سئ سئ، وه (رباع) چوار چوار، وه نه بیان زانیوه که (اثنین اثنین) و (ثلاثاً ثلاثاً) و (أربعاً أربعاً) له عمره پیدا حصری ژماره یه، به لام (مثنی و ثلاث و رباع) پیچموانمی نمویه.

چونکه له ژماره ی رتک کراودا لای عمره ب زیاده واتایه که هیه که له نه صلدا نییه. بموشیویه نه گمر کسیتک ووتی: سواره کان هاتن (مثنی) مه بستت نمویه که دوو دوو هاتون واته جوت جوت هاتون. جموه هری ووتیه تی: ژماره ی رتک کراویش همر بموشیویه.

وه همدیکی تر نه لئین نه گمر ووتت: نمو کۆمه له به (مثنی) یا (ثلاث)، یا (آحاد) یا (عشار) هاتن، نموه مه بستت نمویه که یه یهک، یان دوو دوو، یا سئ سئ، یا ده ده هاتون.

وه نمو واتایهش له نه صلدا وانیه چونکه نه گمر تۆ ووتت: کۆمه لئیک هاتن بۆلام (ثلاثة ثلاثة)، یان کۆمه لئیک (عشرة عشرة)، نموه تۆ (حصر) سنوورت داناه بۆ ژماره ی کۆمه له که بم قسه یهت سئ و ده. به لام نه گمر ووتت به (ثنا) و (رباع) هاتون، نموه سنوورت بۆ ژماره یان دانمناوه، به لکو تنهها مه بستت نمویه دوو دوو یا چوار چوار هاتون، جا ژماره یان زۆر بیئت یا کم. کمواته کورت کردنموی نموان بۆ همر زاراوه یه کی ژماره یی لهسمر کمتر لهوی که نمو زاراوه یه نه یگه یه نیئت به قسه ی خۆیان تنهها حوکم کردنه. تموار.

واجبیتی دادگهری له نیوان ژناندا:

خوای گهره بهره‌وی داناره هینانی چمند ژن وه له چوارا وه‌ستاندوبه‌تی، وه به واجبی داناره دادگهری له نیوانیاندا بن جیاوازی له خواردن و جیگار پۆشاک و شومانه لایان، وه له همموو شتیکی ماددی یا بن جیاوازی کردن له نیوان ثافره‌تی ده‌لهمه‌ندو فقیرا، وه له نیوان پایه بهرزو نزما، جا نه‌گهر پیاره که ترسی ستم کردن و جی‌به‌جی نه‌کردنی مافه‌کانیانی هه‌بوو، نه‌وه حهرامه له‌سهری به‌سهریه‌کوه نه‌ونده‌ی ژن هه‌بیت، وه نه‌گهر توانی مافی سیانیان جی‌به‌جی بکات وه بو چواره نه‌یتوانی نه‌وه حهرامه چواره به‌یتن. وه نه‌گهر توانی مافی دوانیان جی‌به‌جی بکات وه بو سی‌یهم نه‌یتوانی حهرامه سی‌یهم به‌یتن، وه هه‌روه‌ها نه‌گهر توانی حقی ژنیک به‌جی به‌یتن وه بو دووم نه‌یتوانی حهرامه له‌سهری دووم به‌یتن به پیتی فرمووده‌ی خوای گهره: ﴿فَأَنْكَحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا﴾ (النساء: ۳) له بی‌شموه روون کراوه‌ته‌وه.

وه له نبی هوره‌یره‌وه هاتوه که پی‌غهمبهر ﷺ فرموویه‌تی: (من کانت له امرأتان فمال إلى إحداهما جاء يوم القيامة وشقه مائل) رواه أبو داود، و الترمذي، و النسائي، و ابن ماجة^(۱).

واته: هه‌رکس دوو ژنی هه‌بیت و مه‌یلی به‌لای یه‌کیکیانه‌وه زۆرتی بیت، پۆژی دواپی که دیت لایه‌ک له شانه‌کانی خواره، وه هه‌یچ بهره‌نگاری نییه له نیوان نه‌وه داده‌ی پیوستی کردوه له‌م نایه‌ته‌داو نه‌وه‌ی که نه‌فی کردوه له نایه‌تیکی تردا له سوره‌تی (النساء) دا که نه‌فرمووی: ﴿وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَدْرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ﴾ (النساء: ۱۲۹)

واته: وه تواناتان نییه له‌سهر دادوه‌ری ته‌واو له نیوان ژنه‌کانا له خۆشموستی و مه‌یلی دل هه‌رچهنده به پهرۆشیش بن، جا هه‌موو مه‌یلتان مه‌ده‌ن به یه‌کیکیان و نه‌وی تریان واز لی به‌یتن وه‌ک هه‌لواسراو.

چونکه نه‌وه دادپه‌روه‌ریه‌ی داواکراوه نه‌وه دادپه‌روه‌ریه‌ی رواله‌تی‌یه‌یه که نه‌وه مه‌یزاد به‌سهریا توانای هه‌یه، وه نه‌وه دادپه‌روه‌ریه‌ی نییه که له خۆشموستی و سۆزدا بکری، چونکه نه‌وه جوهره‌یان کس ناتوانن به‌جی به‌یتن، به‌لکو نه‌وه دادپه‌روه‌ریه‌ی که داوا نه‌کراوه نه‌ویه که له خۆشموستی و مه‌یه‌بانی و چونه لا‌دا بکریت.

(۱) أحمد (۳۴۷/۲) و أبوداود (۲۱۳۳) و الترمذي (۱۱۴۱) و النسائي (۶۳/۷) و ابن ماجة (۱۹۶۹).

الزواج ژن هینان و میتړد کردن

حمدی کوری سیرین فرمویه‌تی: پرسیارم له (عبیده) کرد دهرباره‌ی نو نایه‌ته فرموی: نوو خو شمویستی و سوزو جیماعه (که ناتوانی عدالته‌تی تیندا بکریت). نوبویه کوری عمره‌بی ووتویه‌تی: راست نکات چونکه کس دسه‌لاتی بهسریدا نییه چونکه دلی مروژ له نیوان دپه‌نجه له په‌نجه‌کانی خوادیه چوژ نارزو بکات وها نه‌یچم‌خینی، وه همروه‌ها جیماع رینه‌کمویت نوونده‌ی بۆ یه‌کینکیان گورج‌وگۆله بۆ نووی تریان وها ناییت، جا نه‌گمر نووانه به‌قسمتی نه‌ییت نوو تاوان نییه له‌سری، چونکه له‌وانه‌یه که دسه‌لاتی بهسریانا نییه، کمواته ته‌کلیفی شعری پتوه نابه‌ستری، عائیشه فرمویه‌تی: پیغمبر ﷺ شه‌ه‌کانی بهش نه‌کرد له نیوان خیزانه‌کانیدا به عدالته‌ت، وه نه‌ی فرموی: (اللهم هذا قسمی فیما أملك، فلا تلمني فیما تملك ولا أملك) قال أبوداود: یعنی القلب^(۱).

واته: خواجه نهمه بهش کردنی منه لهو شته‌دا که توانام بهسری‌یه‌وه هدیه، جا نیتر له‌ودا که هی تزیو من توانام بهسری‌یه‌وه نی‌یه لیم مد‌گره، نه‌بوداود نه‌لی: مده‌ست به‌وی که مولکی نوو نی‌یه دلّه. نه‌بوداود و (ترمذی) و نسائی و تیب‌نوماجه گپ‌اویانه‌ت‌م‌وه.

خه‌طابی ووتویه‌تی: نوو به‌لگه‌یه له‌سمر جه‌خت کرد‌ن‌وه‌ی پیوستی بهش کردن له نیوان هموی نازاده‌کانا، به‌لام کمراه‌ته‌که له‌ودایه به‌لای یه‌کینکیاندا زور مه‌یل بکریت؛ مه‌یلی تیکه‌لاوی که صافی تیندا زوت بکری، نه‌ک مه‌یلی دل، چونکه دل کس خاوه‌نی نییه. پیغمبر ﷺ به‌یه‌کسانی نه‌چوه لای خیزانه‌کانی و نه‌ی فرموی: خواجه نهمه بهش کردنی منه ... هتد، وه لهم باره‌یه‌وه بوو نم نایه‌ته هاته خاوه‌وه که نه‌فرموی: «وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَدْرُوهَا كَالْمَعْلَقَةِ» (النساء: ۱۲۹) له پیش‌م‌وه روون کراوه‌ت‌م‌وه.

وه نه‌گمر پیاو چوه سه‌فر نه‌توانی همر کامیان پنی خوش بوو له‌گه‌ل خویدا بیبات، بیبات به‌لام نه‌گمر پشک قورعه بخات له‌نیوانیاندا نوو چاک‌تره.

وه بۆ نوو ژنه هه‌یه که پشکه‌کمی بۆ دهرچوه له‌صافی خو‌ی وازبه‌یینی بۆ یه‌کینکی تریان، چونکه نوو صافی تلواری خو‌یه‌تی و بۆی هه‌یه بیبه‌خشی به یه‌کینکی تریان.

له عائیشه‌وه خوا لی‌ی رازی بیته که فرمویه‌تی: پیغمبر ﷺ نه‌گمر بچوايه بۆ سه‌فر پشکی ته‌خست له نیوان خیزانه‌کانیدا بهرکامیان بکه‌وتایه نوو‌یانی نه‌برد له‌گه‌ل خو‌ی، وه روژه‌کانی

(۱) أبوداود (۲۱۳۴) و الترمذی (۱۱۴۰) و النسائی (۶۴/۷) و ابن ماجه (۱۹۷۱).

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

داهش نه کرد له نیوانیاندا به یه کسانى، به لآم سهودهى كچى زهعه رۆژه كهى خۆى به خشى بو به عایشه^(۱).

ژن مافى ئهوى هیده بهو مهرجه شوبكات ژنى بهسمر نهیات:

وهك چۆن ئیسلام هینانى چهند ژنى بهستۆتموه به توانای دادپهروهرى و عدالهتموه، وه پرنى نه داوه له چوار بهو لاره بهینرى، ههروا مافیشى داوه به نافرته و سهیرهشتیاری كاتى نهیدات به شوو مهرجى ئهوه دابننن كه ژنى تری بهسمر نههینرى، جا تهگهر نافرته تیک له عهقدى زهواجه كهدا مهرجى ئهوى دانا كه نابى ئهو پیاوه ژنى بهسمر بهیننن ئهو مهرجه دروستهو ئهبنى كابرا لهسهرى بروت، وئهو نافرته بهو هیده ئهو پهیمانه ههلبهوه شینیتتموه تهگهر پیاوه كه مهرجه كهى بهجنى نههینا، وه ئهو مافى لهدهست ناچى مهگهر خۆى نهیدوی و رازى بیته، ئیمامى نهحمده بۆ ئهوه چوه، وه ئیبنو تهیمییه و ئیبنوقهیسش به بههینریان داناه. چونكه مهرجه كانى ناو زهواج مهترسى گهورتره له مهرجه كانى كپینو فروشتن و شتى تر. له بهر ئهوه بهجنى هینانو لهسهر رۆشینیان نهكیدترو پینوستره، وه لهسهر بۆ چورنه كه بیان ئهه بهلگانهى خوارهویان هیناوهتموه:

۱- بهپى ئهوه هه دیسهى بوخارى و موسلیم تهگپرنهوه كه پیتغمه بهر ﷺ فرمویهتى: (إن أحق الشروط أن توفوا ما استحللتم به الفروج) واته: له پیتشتین مهرجه كه ئهبنى بهجنى بهیننن ئهوهیه كه نافرته تان بى حهلال كردهوه بۆ خۆتان^(۲).

۲- وه ههروهها بوخارى و موسلیم تهگپرنهوه له عهبدوللاى كورپى ئهبنى مولهيكوه كه میسهوهرى كورپى مهخره مه بۆی گپرامهوه خۆى گوتى له پیتغمه بهر ﷺ بووه لهسهر میتبهر فرمویهتى: (بنى هاشمی كورپى موغیره داواى ئهوهه لى تهكمن رپیان بدهم كه كچى خۆیان بدهن به عهلى كورپى ئهبنى طالیب، بهلام من رپیان نادهم، له پاشان رپیان نادهم مهگهر كورپى ئهبنى طالیب خۆى بیهوى كچه كهه تهلاق بدات و كچه كهى ئهوان بهیننن، چونكه فاطمه پارچهیه كه له لهشى من ههرجى نازار بهو بگهیهننن به منیش تهگهیهنننن وه له رتوایه تىكى ترده فرمویهتى: فاطمه لهمنهوه تهترسم كه توهشى فیتنه بیته له دینه كهیدا^(۳). لهپاشان باسى زاوايه كى كرد كه له

(۱) البخارى (۲۵۹۳) و (۴۱۴۱) مسلم (۱۴۶۳/۱۴۷ و ۲۷۷/۵۶).

(۲) تهخریجى ئهه هه دیسه راپورد.

(۳) البخارى (۵۲۳۰) و مسلم (۲۴۴۹/۹۳ و ۹۶).

(الزواج) ژن هیټان و میټرد کردن

بهنی عبد الشمس بوو وه ستایشی کرد به چاکی بز ټو زاوایه تی به و چاکی بهی و فرموی: (حدثني فصدقني، ووعدني فوفی لي، واني لست أحرم حلالاً، ولا أحل حراماً ولكن والله لا تجتمع بنت رسول الله و بنت عدو الله في مكان واحد أبداً)^(۱).

واته: هرچی ووت راستی کرد له گه لمدا، وه به لینی دامی و به جی هیټا، وه من حلال حرام ناکم، وه حرام حلال ناکم، به لام سویند به خوا کچی نیرراوی خواو کچی دوژمنیکی خوا له یه ک شویندا کژنابنوه.

نیبنوقه ییم فرمویه تی: ټم حوکه چند شتیکی تیدایه: ټویش ټوه یه که ټه گهر پیوا مبرجی کرد ژن به سمر ژنه کدی نه هیټی ټه بی به جی بهینی، وه هرکاتی ژنی تری هیټا ټو نافرته بز هیه په یمانه که هه لوه شینیتوه.

وه روی ټوه ی که حدیسه که ټوه ش ټه گریټوه ټوه یه که پیغمبر ﷺ رایگه یاندوه که ټوه نازار به فاطمه ټه گه یه نیت.

وه ناشکراشه پیغمبر ﷺ کاتی فاطمی داوه به عدلی بهو مبرجه داویته تی که نازاری ندادو تووشی گومانی نه کات، وه نازاری باوکی ندادو تووشی گومانی نه کات.

جا هرچند ټوه له ناوړوکی په یمانه کدا نه شکرایی به مبرج به لام به زهرورت ناشکرایه که داخلی په یمانه کیده.

وه له ودا که باسی زاوایه تری کردوه ستایشی کردوه بهو ی که راستگو بووه ټو په یمانی داویتی بردوویه پیه سهر، نیشانی عدلی ټدا که چار لهو بکات، هرده ها ټوه ش ده رټه خات که به لین له نیواندا بووه که نازاری ندادو و تووشی گومانی نه کات، جا هانی عدلیش ندادو بز ټوه ی په یمانه کدی بیاته سمر وه ک چون زاوایه تری کردویه تی.

له موه ټوه وه رټه گریټ که ټوه ی به عورف و عاده ت مبرج بیت وه ټو مبرجه وایه که به دم و ترابن، وه جی به جی نه کردنی مبرجی له فزی مافی هه لوه شانده نو ندادو به خاوه نی. بز نمونه ټه گهر وا فهرز بکه یین که هوزنک عاده تیان وه هایه نافرته تیان نه چیتته ده ر له ناویانداو رنکه به پیواه کانیان ناده ن لهوه ده رچن، وه عاده تیان له سمر ټوه پروات، ټوه وه ک بمبرج دانراوی له فزی به، ټه مش له بنه ماکانی عاده تی خه لکی مدینه دا هیده.

(۱) سهری ته خریجی حدیسه کدی پیشور بکه.

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

وه بنه ماکانی ته حمده (په همتی خوی لئی بیت) وه هایه که مدرجی عورفی وه ک مدرجی له فزی وه هایه، له بمر نموه بووه کری یان به پیوست داناره له سر نوکسه سی جله کانی نندا به جل شور یا کورت کهره وه، یا نموهی همیره کمی نمدات به نانهوا، یا خوارده منی نمدات بوو چیشته لئی نمرانهی که به کری نیش ده کهن یا کاتی چوه حمام و داوی له یه کیک کرد بیشوات که نمو کسه عاده تی وه هابوو به کری خه لکی نشت، نمبی کری و تنهی نمو کارانه بدات هرچنده له پیشمونه باسی کری یان نه کردوه.

جا له سر نممه نه گمر فبرز بکرت که نافرته که له بنه ماله یه که پیاریان ژن بسمر ژنه کانیان ناهینن، وه ریگاش نادهن بوو کاره، وه نمو عاده تی یان بمرده وام بوو جزه بوو، نموه وه ک نموه وه هایه به زار نمو مدرجه بلین.

وه له سر نموه گمورهی نافرتهانی جیهان و کچی سالاری ناده میزادان له همموو نافرته تی که پیش تره نمو مدرجهی هدیت، جا نه گمر عدلی کاتی پدیانه که نمو مدرجهی له ناوه رۆکی پدیانه کدا دانابی بۆ دویات کردنوه یه نه ک دامزاندن و بینا کردن، وه له ریگری کردن له عدلی که کچی نمبی جهل و کچی پیغمبر ﷺ کۆ بکاتمه چند حکمه تی کی جوان هدیه، نموش نموه یه که نافرته له گمل میرده کیدا له پله یه کی که متر لودایه، جا نه گمر نمو نافرته خۆی له خۆی دا پله یه کی بمرزی همبوو وه میرده کشی همروا پله ی بمرز بوو، نموه نمو نافرته پله ی بمرز ده بی هم به خۆی و هم به میرده کمی، که حالتی عدلی و فاطمه خویان لئی رازی بیت بم شیوه بوو.

نینجا خوی گموره کچی نمبی جهل له گمل فاطمه دا له یه ک پله دا دانانی نه به هۆی خۆی وه نه به هۆی عدلی یه له کاتی کدا له نیتوان نم دواندا نمو جیاوازی یه هدیه که هدیه، کمواته شوو کردنی بسمر گمورهی نافرتهانی جیهان چاک نییه نه بمپی شمع وه نه به پله پایه، وه پیغمبر ﷺ خۆی نیشارتهی بۆ نموه کردوه که فرموویتهی: (والله لا تجتمع بنت رسول الله و بنت عدو الله فی مکان واحد أبداً). جا نممه به وتبهی یا به نیشارته نمو پله یه یه نه گرتتوه. وه له پیشمونه باسی نمو جزه مدرجه سووده کمی بۆ نافرته و هروه ها رای زانیان له سری کرا، جا بۆی بگمپرته وه.

حیکمتهی هینانی زیاتر له یه ک ژن :

۱- له رحم و میهره بانی خویه بۆ ناده میزاد که بۆی رهوا کردوه چند ژن بهینتی، وه که له چواریش زیاتر نمبن بده کوه.

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

جا بۆ بیوا دروسته که له یهك كاتدا له ژنیك زیاتری ههییته بهمهرجی توانای نهفهقه کیشان و شو مانهوی ههییته لایان، وهك له پیشموه باس کرا.

جا نهگهر ترسا لهوی ستهم بکات و ئهو مهرجانه بهجی نههینی که به دوایدا دیت حهرامه لهسهری زیاتر له یهك ژن بیئیت. تهناوته نهگهر ترسا لهوی که مافی یهك ژنیسی بۆ نهدریت ئهوه حهرامه لهسهری ژن بهیئیت، ههتا توانای ژنهییانی تیدا دروست نهییته.

وه ئهو چهند ژنهییانه نه واجبه و نه سونهته، بهلکو شتیکه ئیسلام پهوای کردوه، چونکه جاری را ههیه بۆ ئاوهدان کردنهوهو چاک کردنی باری ژیانو کۆمهله هیئانی زیاتر له ژنیك وهك زهروهتیکی لیدی، وه جوان نییه لهلایهن یاسا دانهرهوه ئهو شته پشتگویی بخوئی و چاری لئی بنوقیئری.

۲- چونکه ئیسلام خاوهنی نامهیهکی مرۆقاییهتی بهرزه سپێدراره به موسلمانان که ئهو نامهیه راپهریننو ههلسن به گهیااندنی.

وه ئهوان ناتوانن ههلسن به راپهراندنی ئهو نامهیه ههتا دهولتیکی به هیزیان نهییته و همموو راگرتکی ئهو دهولته ئاماده نهکرا بۆ له سهرباز و زانستی و پیشهسازی و کشتوکالو بازرگانی، وه بیجگه لهوانه لهو شتانهی که بوونی دهولتهتی لهسهر ئهوستی که لههمموو لایهکهوه لیتی بترسو فرمانی برهواو دهسهلاتی بههیزر بیته.

وه ئهوهش تهوار ناییته به زۆری نهندام نهییته، به شتیهیهك که له همموو بوارهکانی چالاکی مرۆقی دا ژمارهیهکی زۆر ههییته بۆ کار کردن، لهبهر ئهوهیه ووتراوه (انما العزّة للتکاکثر) واته: هیزو گهوهیهی بۆ زۆره.

وه رینگاش بۆ ئهو زۆر بوونه زوو ژن هیئانه له لایهکهوه، وه هیئانی چهند ژنه له لایهکی ترهوه. وه دهولته تازهکانی ئهم سهردهمه ئیستا ههستیان به بهنرخه ئهو ژماره زۆرییه کردوه، وه کاریگهری ئهو زۆرییه لهسهر بهرهم هیئان و شهرو شوڤرو فراوان کردنی دهسهلات، بۆیه له ههولتی ئهوهدان که ژمارهی دانیشتهوان زۆر بکهن بههۆی هاندانی خهلك بۆ ژن هیئان و دانانی پاداشت بۆ ئهو هارولاتی یانهی که نهندامانی خهترانه کهیان زۆر نهکهن، تاوهکو هیزو بهرگری بۆ دهولته کهیان دااین بکهن.

گهڕۆکی ئهلمانی (پۆل اشمید) ههستی بهو زۆری ئهوهیه کردوه لای موسلمانان، وه ئهوهی به هۆیهك له هۆیهکانی هیزو دهسهلاتیان داناوه لهبهر ئهوه له کتیبی (الإسلام قوة الغد) دا که سالی

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

۱۹۳۶) ده رکه توهه نه لیت: پایه کانی هیزو توانا له رۆژه لاتی ئیسلامیدا له سێ شتدا کۆ ئه بیهتوه:

أ- له هیزی ئیسلامدا، وهك ناین، وه له بیرو باوهر بئو ناینه، وه له رهوشته بهرزه کانیدا، وه له برابهتیو یه کیهتی نیوان ره گهزه جیاجیایکان له رهنگو رۆشنیبری دا.

ب- وه له زۆری سهرچاره کانی سامانی سروشتی له پارچه زهوی رۆژه لاتی ئیسلامی دا که له ئوقیانوسی نه طلسمی یهوه درێژ ئه بیهتوه به سهر سنووری مهراکیشدا له رۆژئاواوه ههتا ئوقیانوسی نارام له سهر سنووری نه نه نوسیا له رۆژه لاتوه.

وه بوونی ئهم سهرچاره زۆرانه ئه بنه هۆی دروستکردنی بارێکی ئابوری ساغو به هیز که بهشی خۆیان نه کات و نایه لێ موسلمانان ههرگیز پێوستیان هه بیهت به رۆژ ئاوا، به مهرجی خۆیان یهک بن و هاوکاری یه کتر بکهن.

ج- وه له کۆتایی دا ئه ماژهی بۆ هۆکاری سێ بهم کردوه که ئه ویش: زۆری نه وهی به شهری به له لای موسلمانان، که وایان لێ نه کات توانای ژماره یه یان هه میشه ههر له زۆر بوندا بیهت.

له پاشان ووتیه تی: جا نه گهر ئه و سێ هیزه کۆ بیهتوه و موسلمانان یه کیان گرت له سهر بیرو باوهرو یه کتاپهرستی، وه ئه و سامانه سروشتیه پێوستیه کانی ژماره زۆره که یانی دا بیهن کرد. ئه و کاته خهتهری ئیسلامی هه ره شه یه که ئه بیهت که هه وائی له ناو بردنی ئه وروپا ئه دات به گوی بی دنیادا، وه هه وائی ئه دات به ده سه لات و سه وهری جیهانی له ناو چه یه کدا که مه رکهزی هه موو جیهانه.

وه ئه و (پول نه شهید) ه پاش ئه وهی ئه و سێ هیزه یی روون کرده وه له رینگای سه ره ژمیتری ره سه یه وه، وه له رینگای ئه وهی که ئه ی زانی ده رباره ی به نه رته یی بیرو باوهری ئیسلامی وهك نه ده وه شیهتوه له میژووی موسلماناندا و میژووی په یوه ندیان و پێشه وهی کردنیان بۆ به ره برچ دانوهی سته م و ته جاو ز بۆ سه ربان، پێشنیازی ئه وه نه کات: «که رۆژئاوای مه سیحی یه ک بگرن و هاوکاری بکهن به گهل و ده ولته وه تا وه کو جهنگی خاچ په رستی بگێر نه وه به شه یه وه کی تر که بۆ ئه م سه رده مه بلوێ، به لام به شه یه وه کی کاری گه تر تو چاک تر».

۳- وه ئه و ده ولته یی خاوه ن نامه یه کی مه رۆفایه تی بیهت زۆر تر توشی گێره و کیشه ی جیهاد ئه بیهت و ژماره یه کی زۆر له ئه ندامانی کۆمه له گهی له ده ست نه چیهت، که پێوسته ناگاداری خیزانی ئه وانه بکریته که شه هید بوون، وه هیه چ رینگایه کیش نه یه بۆ چاودیری کردنیان له وه چاکتر بیهت که به شوو به درین، وه مه جالی تر نه یه جینی ئه و له ده ست چاوه بگریته وه زۆری نه وه نه بیهت، وه هینانی چه مند ژنیه ل له هۆیه کانی ئه و زۆری به یه.

٤- (الزواج) ژن هیتنان و میترد کردن

٤- جاری وا نمیتت ژماره‌ی نافره‌ته‌کانی گهلینک له گهلان زۆرتتر نمیتت له نیرینه‌کانی، وه‌ک عاده‌تمن دووای جهنگه‌کان نموه پوو نهدات، به‌لکو جاری وه‌ها نمبئ که ژماره‌ی مئینه له زیاد بووندا نمیتت له‌ناو زۆر له نهموه‌کانا، هه‌تا له‌کاتی ناسایشیدا، له‌بهر نموه‌ی زۆر له پساوان تووشیان نمیتت به‌کاری گران و ناخۆش که نمیتته هۆی تممن کورت کردنموه‌ی پساوان زیاتر له ژنان.

وه نمو زۆری‌یه هیتنانی چمند ژن پئوست نهدات و نه‌یسپیتنئ بۆ نموه‌ی نمو ژماره زیادیه سهره‌مستی بکرت، و بپارزرتت، چونکه نه‌گهر واش نه‌کرتت، نموه نمو نافره‌تانه ناچار نمبئ که لابدهن و ده‌ست بده‌نه کاری نزم و په‌ست، وه به‌وه کۆمه‌ل پئس نمیتت و ره‌وشی نامیتنئ، یا نموه‌تا ژانیان به‌رنه‌سهر به‌ ناژاری بئ ئومیتدی ناره‌حمته‌ی بئ میتردی، وه له نه‌خامدا ناوه‌زیان له ده‌ست بدهن و سامانیتکی زۆری توانای مرۆقاییه‌تی له‌ناو به‌چیتت که نه‌توانرا نمو سامانه به‌یتته هۆی به‌هیتزیوونی نم گه‌له، وه به‌یتته گه‌نجینه‌یه‌ک و به‌رتته پال گه‌نجینه‌کانی تری.

وه هه‌ندئ له‌و ده‌ولتانه‌ی که ژماره‌ی نافره‌تیان زۆرتتره له ژماره‌ی پساوه‌کانیان ناچار بوون که هیتنانی چمند ژن به‌ ره‌وا دابننئ، چونکه له‌وه به‌ولاده چاره‌یه‌کی چاکتر نادۆزرتت‌موه هه‌رچه‌نده پئچه‌وانه‌ی باوه‌ره‌کی بیت و پئچه‌وانه‌ی نموه بیت که له‌سهری راهاتوه.

دکتۆر (عمد یوسف موسی) روتوویه‌تی: له بیرمه‌ من وه‌ندئ له براده‌رانی میسریم بانگ کراین سالی (١٩٤٨) - کاتی له پاریس بووین - تا ناساده بین له کۆنگره‌ی لاوانی جیهانی‌دا له شاری (میونخ)ای ئه‌لمانیا.

نمونه‌بوو من وه‌وهری‌یه‌کی میسریم به‌شداریمان کرد له‌وه هه‌لقه‌یه‌ی که‌باسی تنگ‌وچه‌له‌مه‌ی زیادبوونی ژماره‌ی نافره‌تیان نه‌کرد له ئه‌لمانیا که چمند جار له ژماره‌ی پساوان زیاتره دوای جهنگ، وه داوای نموه‌یان نه‌کرد که چاره‌سهرنکی باشی بۆ بدۆزرتت‌موه، وه هه‌رکس چی نه‌زانئ له‌وباره‌یه‌وه به‌یخاته پوو.

جا دوای نموه‌ی هه‌موو چاره‌سهرکان خرایه پئش چاوو هه‌موویان ره‌فزران، من وه‌ هاورنکه‌م چاره‌سهرنکی سروشتیمان خسته پئش چاریان، نموش رێدان بیت به‌هیتنانی زیاتر له یه‌ک ژن.

له‌سه‌ره‌تاوه نمو پرایه به‌ سه‌رسوپمان و بیتزاری‌یه‌وه وه‌رگه‌را، به‌لام دوای نموه‌ی لینکۆلینه‌وه‌یه‌کی عادلانه‌و قوتیان له‌سهر کرد کۆرپه‌سته‌کان هه‌تته سه‌ر نموه‌ی که هه‌یچ چاره‌سهری تری نه‌یه، وه له نه‌خامدا بوو به‌یه‌کئ له‌و نامۆژگاریانه‌ی که کۆنگره‌که به‌ریاری له‌سه‌ردا.

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

وه نموی که زور دلی شاد کردم نموه بوو دواي گمراڼوم بو نیشتمان سالی (۱۹۴۹) زانیم که چمند رۆژنامه‌یه‌کی میسری بلاوی کردبۆوه که خه‌لگی شاری (بۆن) پایته‌ختی نه‌لمانای رۆژ ناوا داوای نموه‌یان کردبوو قانون ری بدات که زیاتر له یه‌ک ژن بهیئدریت.

۵- پاشان تواناو ناماده‌یی پیوا بو نموه هیئان زیاتره له تواناو ناماده‌یی نافرته، چونکه نموه نتوانن کاری جنسی به‌جی بهیئتی، همتا ته‌گاته دوا ساته‌کانی تمه‌نی، به‌لام نافرته ماوه‌ی بینوژی (که جاری وا نه‌ییت ته‌گاته ۱۰ رۆژ) و زه‌یستانی و مندال بوون (که جاری وا نه‌ییت ته‌گاته ۴۰ رۆژ) ناماده‌یی نی‌یه بو نموه کاره، نمه‌ه بیتجگه له بارو زرونی سک پری و شیردانیس.

وه توانای نافرته بو مندال بوون کۆتایی دیت له نیوان ۴۵ سالی تا ۵۰ سالی، به‌لام پیوا توانای مندال دروست بوونی هه‌یه همتا دواي شمس سالیس، وه نمه‌ه نم حالتانه ره‌چاو بکرین و چاره‌سری گونجاریان بو دابنری .

جا ته‌گم ژن لهو حالته‌دا توانای به‌جی‌هینانی کاری ژنو میتردایه‌تی نه‌ییت پیوا چی بکات لهو ماوه‌یه‌دا؟

نایا باشتر نی‌یه بۆی نافرته‌تیکی تری حه‌لال بهیئیت که له‌داوین پیسی و کاری خراب بیپاریزی، یا نافرته‌تیک بکات به دۆست که هیچ په‌یوه‌ندی‌یه‌ک نه‌ییت له‌نیواناندا جگه له په‌یوه‌ندی ناژه‌لی؟!

له‌گه‌ل تیئینی کردنی نموه‌ی که نی‌سلام زینای حرام کردوه به توندترین شیوه.

خوای گموره فرمویه‌تی: ﴿وَلَا تَقْرُبُوا الزَّوْجَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا﴾ (الاسراء: ۳۲)

وه له زینا کردن نزیک مه‌بنوه به‌راستی نموه زور کارتیکی زشتهو خراپترین رن‌گایه.

وه سزایه‌کی سه‌ختی بو زیناکار بریارداوه:

﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (النور: ۲).

واته: نافرته و پیواي زیناکره که زه‌واجیان نه‌کردبێ، یه‌کی سهد جار قامچیان لێ بدن، وه به‌زیی هاتنوه پی‌یاندا نه‌تان گریو واز لهو سزایه بهیئن یان سوکی بکمن، ته‌گمر تیهو باوه‌رتان به‌خواو رۆژی دوايي هه‌یه، وه با کۆمه‌لتیک له باوه‌رداران ناماده‌ی سزادانیان ببن بو په‌ند وه‌رگرتن.

۶- جاری وا نمه‌ه ژنه‌که نمزۆک نه‌ییت و مندالی ناییت یا نه‌خۆشیه‌کی نه‌ییت که چاک بوونموی ناییت له گه‌ل نموه‌شدا حمزی له به‌رده‌وامی ژبانی ژن و میتردایه‌تی‌یه، وه پیواه‌کهش حمز له مندال ته‌کات و له نافرته‌تیک بو کاروباری ماله‌که‌ی.

(الزواج) ژن هينان و ميړد كردن

جا نايا خيږ لموده ايه كه شو پياوه رازي بيت به واقعته دره دناكو ژيان له گمل شو نه زوكه دا يا له گمل شو نه خو شدا بهرته سهر بچ نهوي مندالتيكي هديت يا كسينك هديت سهر بهرشي كاروباري شو مالمې بچ بكات، تير شو پياوه به تنيا هه لگري شو هممو زيانه بيت؟! يا خيږ لموده ايه كه شو نافرته جيا بيتموه له كاتيكا شو نافرته پني خو شه لاي بمينيتموه، شو ش بهو جيا بوونموه تووشې نازاري بكات؟!.

يان خيږ لموده ايه كه ريكخستن بكات له نيوان ناروزوي خو يو خيزانه كمي، بهو شيوه ايه كه نافرته تيكي تر بهيتي و شو ش هه له لاي خو يو گل بداتموه، بهو كار هه بهرزه وندي ههردو كيان بيته جي؟!.

باوهرم وه ايه كه چاره سهرې دوويي باشرين بيتو شياوتر بيت به وهرگرتن، وه هه راوهن ريژداني زيندوسوژي وشيار قهولتي نه كات و پني رازي نه بيت.

۷- وه هه ندي پيار هديه - به حوكمي سروشتي دروني و بدهني - ناروه زويه كي جنسي سهر كيشي زوري هديه لهوانه به ژنيك شو ناروه زوي نه شيكتي و تيري نه كات، به تايبه تي له هه نديك له ناوچه گهرمه كاندا. جا له جياتي نهوي دؤستيني تر بگري و نه خلاق و رهوشي تيك بچي بوي رهوا كراوه كه غمريزه كمي به ريگايه كي تري هه لالي شو رعې تير بكات.

۸- لهوانه هه ندي هو كاري تايبه تي و گشتين كه تيسلام ره چاوي كردون لهوباره يوه، وه تيسلام ياسايه دانانې تنهها بو جيليني تايبه تي له خه لك، يا تنهها بو سهرده ميكي ديارې كراو، بهلكو بو هممو خهلكي داناوه هه تا خوا زهوي هه رچي له سهره تي نه يباتموه، بهلام ناگاداري كردني سهرده و شو تن پايو تيعتباري خو ي هديه، وه ههروهها بارو زروفي تهك تهكي خهلكي نه يي حسابي بو بكرئ.

وه ههروهها سوريون له سهر بهرزه وندي نه نهوي تيسلام - به زور كردني نه ندامه كاني بو نهوي چهكي جهنگ و ناسايش بن - له گرنگ تريني شو ناسانجه ايه كه ياسادانه ر مبهستي به تي. وه گرنگ ترين مبهسته كه ياسادانه ري تيسلام له بهر چاوي گرتوه.

۹- شم ياسايه له كؤنموه كه دانراوه جيهاني تيسلامي نيشي پي كردوه، فزليكي گوره ي هه بووه بو مانهوي به پاكيو دور كومتنهوي له هممو پيشه ناشيرينه كاني كؤمه لايه شو كم رهوشي كه لهو گه لاندې بلا بووه كه باوه ريان بيتي هه بووه تيعترافيان پي نه كردوه.

وه لهو كؤمه لگاندها كه هيناني چند ژن قده غديه شم شتانه ده يني:

(الزواج) ژن هينان و ميترد كردن

۱- بلاوبونوهی سهریچی و داوین پیسی هتا ژماره نافرته رهوش پیسهکان له ژماره توانه زۆرتن که میتردیان کردوه لهههندی شویندا.

۲- بهۆی نمو داوین پیسییهوه ژماره مندالی زۆلش زۆر بووه. چونکه له ههندی شویندا رژهی نهگاته ۵۰% ی لهدایک بووان. وه له ولاته یهکگرتوهکانی ئەمهریکا هممو سالتیک زیاتر له دووسد ههزار مندالی ناشرعی له دایک نهییت!!!
گۆفاری گمل لهتابی (۱۹۵۹) نهمی بلاوکردۆتموه:

نمو رهقهمه سهرسورهینهیهی مندالی ناشرعی که لهدایک بوون لهولاته یهکگرتوهکانی ئەمهریکا سهرلهنوی دهههقالتی تازه کردۆتموه دهبارهی نهمه که ناستی رهوش له ئەمهریکادا چهنده له خوارهویه، وه نمو باره گرانهی که دیتته سهرشانی باج دهرانی ئەمهریکا - له نهجایمی نمو خهرجییهی که نهبن صهرف بکری بۆ نهم سوپای منداله زۆره - وه نهمه سهیر نییه چونکه ژمارهیان سالتیانه له دووسد ههزار تن نهپهیری.

وه بۆ بهرهنگار کردنی نهم تنگو چهلمهیه دهستگا رهسیمییهکان له ههندی شویندا بیر لهوه نهکهنوه که نافرتهان نهزۆک بکمن بهتابیهتی توانهی له تهعلیماتی ناین لایان داوه.

وه له ههندی شویندا دهههقالتی نهکری لهسر نمو پیشنیازانه که داوانهکمن یارمهتی کهم بکهنوه لهو دایکانهی کهله مندالتیکی ناشرعی زیاتریان نهییت.

وهزارهتی تهندروستی و پهروهدهو کاری کۆمهلایهتی له ولاته یهکگرتوهکانی ئەمهریکا نهییت: بهراستی باج دهراڤ له ئەمهریکا نهم سال نهبن (۲۱۰) ملیۆن دۆلار بدن بۆ داوین کردنی خهرجی نمو مندالانهی بهناشرعی نهبن، که بۆ ههر مندالتیک مانگی (۲۷) دۆلارو (۲۹) سهنت صهرف دهکری.

وه سهر ژمیترییهکی رهسی نهییت که ژماره نمو مندالانه له (۸۷) ههزارو (۹۰۰) له سالی (۱۹۳۸)دا گهیشتۆته (۲۰۱) ههزارو ۷۰۰ له سالی ۱۹۵۷ دا.

وه وهک وهزارهتی کاروبارهی کۆمهلایهتی دایناوه ژماره نمو مندالانه سالی ۱۹۵۸ نهکهنه ۲۵۰۰۰۰ ههزار مندال.

بهلام پسپۆرهکان نهیین لهو ژمارهیه زۆر زۆتر نهییت.

(الزواج) ژن هیتان و میړد کردن

وه سرژمیږه دهولته میږه کان که لم دواپیږه ایدها نهځام دراوه وا دهرتهځات که ژماره یان له هر یږه که هزاردا گه یشته سټ بهرامبر، بهتایبته می لم دوو جیلوی دواپیږه که کارنکی ترسناک دهرتهځات له نیوان نافرته تازه پی گه یشته کاند.

وه زانایانی زانستی کومه لایه تی راستی یه کی تر دهرتهځمن نمیش نمویه که خیزانه بهتوانا کان نه گمر کچنکیان مندالینکی ناشمعی بوو نه یشارنموهو منداله که نه نیرن بو خیزانینکی تر تا بیکنه مندالی خو یان و به خیتی بکن - گوڅاره که تمواو بوو -.

۳- نم تیکه له بوونه پیسه بوته هو ی بلاو بوونه ی نه خو شی لاشه یو و گری دهرونی و تیک چوونی تاره زو میښک.

۴- هو یه کانی لاوای دهرونی و تیک چوون خو ی کیشاوه تموه ناویان.

۵- گری پیوه ندی یه به هیزه کانی نیوان ژنو میړد کراوه تموه ژیانی ژن و میړدایمی تیک چووه پیوه ندی خیزانی هه لوه شاهه هتا وای لی هاتوره بووه به شتیکی بی بایه خ.

۶ ﴿ وون بوونی نه سبی راست، هتا میړد ناتوانی به تمواوی بلیت نمو مندالانمی پوره رده یان نه کات هی خو یه تی.﴾

نم خرابی یانو گه لی شتی تر نه ځامینکی سروشتی بووه بو لادان له فیرته و دور کومتنوه له فرمانه کانی خوا، که نمیش به هیزترین به لگه یه لسمر نموه که بو چوونی نیسلام چاکترین بو چوونه، وه یاسای نیسلام په واترین یاسایه بو مرؤتیک لسمر پووی زهوی بژی، نهک بو نمو فریشتانمی که له ناسمانن.

با نمو ووتیه کو تایی بهینن بهو پرسیارو وه لامانه ی که (الفونس اتین دینیه) هیتاویته و ووتویه تی: نایا له نه مانی چند ژنهیناندا سوو دیکي رهوشتی هیده؟

له پاشان وه لامی داوه تموه: نممه شتی که گومانی لی نه کړت: چونکه نمو به در په وشتی یی که زور که مه له زوری و لاتنه نیسلامی به کاند له لمودووا له ویش بلاو نه ییتموهو شو تنمواوه ویران کهره کانی دهره کهرت.

هدهوه ها نه خو شی یه که دهرته کهوی که لموه ییش نه یان ناسیوه، نمیش مانموی نافرته بی نموی شو بکات، که به هو ی نموه خرابه بلاو نه ییتموه لمو وولاتاندا که تنها هیتانی یه ک ژن تیناندا په وایه.

الزواج) ژن هینان و میژد کردن

وه نموی تیندا دهر کموتوره به پرژیه کی ترسناک به تایهبتی کاته کانی دواى جنگ^(۱).

بهستنهوی هینانی زیاتر له یهک ژن

خرابی بهجی هینان و گوئی نهدان به ناموژگاری یه کانی نیسلام بووه ته بهلگهی راپهرین بو نمو کسانهی که نه یانموی هینانی زیاتر له یهک ژن بهستنهوی بهوی که رهوا نهیبت بو پیاو ژنیکی تر بهیبتی ههتا قاضی یا نمو لایه نانهی تموکاره یان خراوته تهستو تمواو له حال و توانای مالی نمو کسه نه کولنهوه، ئینجا ری یان داوه بهو پیاوه ژنیکی تر بهیبتی. تممش لمبر نمویه که ژبانی مالداری پیوستی به نه فقهیه کی زور ههیه، جا نه گمر ژمارهی نهدامی خیزان زیادی کرد بههوی چند ژنوه، نمو باری پیاوه که گران نهیبت و لاواز نهیبت، له ودا که هستی بهیبتی پیوست به نه فقه کیشانیان، وه کم تونا نهیبت له پهروه رده کردنیان پهروه رده یه کی وا که بیان کاته نهدامی چاکی کومه له که یان، که له پاشه پرژدا بتوانن ههلسن به بهجی هینانی تمرکی گرانی ژبان، وه بهوش نهمانی و نه خوینده واری بلاو نهیبتوه و بی کاری دهست بهسمر نهدامه کانی نمو کومه لندا نه کیشتی و ژماره یه کی زوریان لی دهر بهدەر نهیبت وه تاوه کو پیر نمب هیشتا همر هه لگری نمو میکرۆیه پیسانن که ئیسکه کانیانی خواردهوه.

پاشان پیاو لهم پرژگاره دا زیاتر له ژنیک ناهیتی مه گمر لمبر تیرکردنی تارهزو و دهستکوتنی سامان نهیبت، بی نموی بگهری بهشوتن حکمتهی چند ژنهینان، وه لمو هینانهشدا مه بهستی لایمنی بهرزه و ندی یه که ی نهیه، له لمبر نمو زور جار ستم له مافی نمو ژنه ی که ژنی بهسمر دا هیناوه نهکات و به منداله کانی زبان نه گه یه نی، که بی بهشیان نهکات له میرات، و بهوه ناگری ناکۆکی له نیوان براو خوشکه کان لمو هموی یانه هه لته گیرسین، له پاشاندا نم ناکۆکی به بلاو نهیبتوه بهنیوان خیزانه کاندا، دوزمنایه تی زور نهیبت و همر ژنه تی نه کۆشی تۆله لموی تر بستین، ئیتر نمو شته بچوکانه گموره نمب ههتا نه گنه راده ی کوشتن له هه ندی جاردا

نموه هه ندیکه له شوته هواره کانی هینانی چند ژن که بهلگهی بهستنهوی لی وهر گیراوه

جا ئیمهش نه ئین: چاره سهر کردن بهوه ناکری که ری لهوه بگیری که خوا ره وای کردوه، بهلکۆ به پهروه رده کردن و شاره زا کردنی خه لکی به یاسای خوا نهیبت.

تایا نایینی که خوا ری داوه به مرۆ بخواو بخواه نموه بی نموی له راده ی خۆی تی په رت، جا نه گمر له خواردن و خوارده ودا زیاده روی کرد و تووشی نه خووشی و درم بوو نموه نمو نه خووشی و

(۱) له کتیبی (محمد رسول الله): وهر گیرانی (د / عبدالخلیم محمود).

(الزواج) ژن هیتان و میترد کردن

درمه ناگه پرتومه بۆ خواردنو و خواردنومه که، نموندهی که نه گه پرتومه بۆ زۆر خواردنو ئیسراف کردنه که

وه چاره سهرکردنی نموش بهونه باین که پرتی خواردن و خواردنومه بگیری لهوانه، به لکو به فیر کردنی نمو رهوشتهی که پیتوسته ناگاداری بکری بۆ خواراستن له روودانی نمو زیانه.

له پاشاندا نموانی بۆ نموه چوون که چند ژنهینان قهدهغه بکری هتا قاضی ری نمدات وه به لگشیان واقعی حالی نموانیه که له ژنیک زیاتریمان هیناوه، یا نازانن یا خویان گیل نهکن له خراپهیی که روو نمدات له نهجاسی نمو قهدهغه کردنه، چونکه زیانی دروست بوو له نهجاسی رهویی چند ژندا زۆر هیواش تره له زیانی قهدهغه کردنی .

وه پیتوست نمویه که خۆ له توندترینی نم دووزیانه پارتزری بهوی که سوکه که بیان پهوا بکری به پتی قاعیدهی (سوک ترین زیان له دووزیان) وه سپاردنی نمو کاره به قاضی شتیکه که ناتوانی زوتی بکات، چونکه هیچ کیش و پیتوانیکی راست نییه بتوانی بارو زروفی خه لکی پی بزانی، وه لهوانیه زیانی نریک ترین له سووده کهی.

وه موسلمانان له سردهمی یه که موه هتا نیستا له ژنیک زیاتریان هیناوه، وه پیمان نه گه یشتوه که سیک همولی نموی دابی قهدهغه بکات، یا بیبهستیتومه بهو شیویهمی که نهمانه پیتنیازیان کردوه. جا با نیمهش نمو توانایمی نموانمان بیست، وه پیتوست نییه بزمان پهجمتی خوی فراوان له سرخومان تهسک بکهینهوه، وه لهو یاسایه کم بکهینهوه که هرچی خو رهوشتی جوانه تیدی کۆبۆتومه بهشایهتی دوژمنان جگه له دوستان.

میژوی چند ژن هیتان: ^(۱)

له راستیدا نم یاسایه له پیتش ده رکوتنی نیسلامیشدا هر بلاو بووه له نیوان زۆر له گهلانی سرزهویدا لهوانه (عیبرییه کان) و (عمره ب) له سردهمی نه زانیدا، وه گهلانی (صه قالیه) یا (سلافیون) هکان، که بهشی زۆری خه لکی نم ولاتانه نهچنومه سهریان که نه مری ناو نمبرین به: (روسیاو لیتوانیاو لیشوانیاو نهستونیاو بولونیاو چیکوسلواکیا و یوغسلافیا)

وه لای هندی گهلانی جهرمه نیو سه کسونی که بهشی زۆری خه لکی نمو ولاتمانه نه گرتومه که نه مری پتی نه لین: (تهلمانیاو نه مساو سویراوه به لیکاو هولمانداو دانیمارک و سوید و نروویج و نینگلتره).

(۱) له کتیبی (حقوق النساء في الإسلام): ماموستا علی عبدالواحد.

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

کهواته راست نویه تهوی که نه لئین هر نیسلام نم یاسایه هیناره،

له راستیدا نم یاسای چند ژنه همتا نیستا بلاوه له نیتوان زورر گهلانی جیهاندا که لیسر نایینی نیسلامیش نین وهک وولاتانی نه فمریقیاو هیندو چین و یابان،

کهواته تهوش راست نویه که نه لئین نم یاسایه تمنها لئناو نو وولاتاندا ههیه که لیسر نایینی نیسلامن.

وه له راستیدا نایینی مسیحی هیچ پدیوهندی نیه به حرام کردنی چند ژنوه، چونکه له نینجیلدا ده قتیکی راست و رهوان نویه که بدلگه بیت بۆ حرام کردنی،

جا نه گمر بمشی زوری مسیحیه دیرنه کان له خه لکی تهورپا لیسر یاسای یهک ژنه هینان بوون له بمر تهوه بووه بمشی زوری نه تهوه تهورپویه کان بتپهرستی له نیتوانیاندا بلاوه بووه کهواته نو یاسایه هر له مانوه بزبان ماوه تهوه، وهک گهلانی یونانی و رومان که رهوشیان وهها بووه چند ژن حرام بووه کهماره بکرتین، نیتر خه لکه که هر لیسر تهوه ریشتونن که باوو باپیرانیانی لیسر بووه،

کهواته یاسای یهک ژنی یاسایه کی کوت و پر نه بووه هاتبیتته ناویان بهوی ناینه تازه که یانوه که چونه ناوی، بدلکو یاسایه کی کون بووه له کاتی بت پهرستی یهوه کاری پین کراوه، وه تمنها شتیکی لیره دا تهویه که یاساکانی که نیسهی تازه داهیتراو دووای تهوه جی گبر بووه لیسر حرامی چند ژنی وه وای داناه که له تهعلیماتی نایینی، هر چه منده له کتیبی نینجیله کاندای شتیکی وهها نه هاتوه بدلگه بیت لیسر نو حرامی،

وه راستیه که یهک یاسای چند ژنی له گهلانی پیشکوتوو له شارستانی یهتی دا نه بی بو شتیه روونه دهرنه کتوتوه، له کاتی کدا لئناو گهله دوا کتوتوه کاندای زورر کم بووه وهک زانا کومه لئناسه کان و میژوو نوسه کانی شارستانی یهت بریاریان لیسر داوه، وه لیسرووی همموریانوه (ویستمارک و هوبهوس و هیلیر و جنربرج).

وه تیبینی تهوه کراوه که یاسای یهک ژنی لئناو بمشی زوری گهله دوا کتوتوه کاندای باو بووه بتاییمتی نو گهلانمی لیسر راو کردن ژیاون، یا تهوانمی لیسر داهاتووی میوهی سروشتی ژیاون که لیسروشتدا همبوون، وه هر وهها لئناو تهوگهلاندا باو بووه که زورر زورر لیسر دوا کتوتوی سهرهتا نه ماوه تهوه؛ وهک نو گهلانمی کمتازه کاریبون له کشتو کالدا،

الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

له کاتیکیشدا که یاسای چند ژن به شیوه ی پروون و ناشکرا دهرنه کموتوه له ناو نمو گهلاندا نهییت که زور پیشکموتوو بوون؛ نموانیش نمو گهلانہ بوون که مرحله ی پاری سرتایییان برپوهو گه یشتونفته مرحله ی پروه رده کردنی تاژهل و به کارهینانی برپوبومیان، وه نمو گهلانمی له مرحله ی کۆکردنموی برپوبومی سروشتی تی پیریون بۆ مرحله ی کشتوکال.

وه زور له زانیانی کۆمه لئاسیو میژوو نویی شارستانییه کان رایان وه هایه که یاسای چند ژن به فراوان نهییت و نمو گهلانہ زور نمبن که بهو یاسایه نیش بکمن، همتا له شارستانییه تیدا پیش بکمن، کهواته راست نییه نموی نه لئین یاسای چند ژن به ستراوه به دوواکوتویی شارستانییه میوه، به لکو نموی که له گهل واقیعدا رنک دیتمه وه به تمواوی پیچموانمی نمویه.

ناهمویه که راست و ناشکرایه دهرباری یاسای چند ژنی له لایمن میژویییه، وه نموشه هه لویستی مسیحییهت لهو باره یه، وه نموشه راستی دهرباری سنووری بلاو بوونموییه و په یه نندی به پیشکموتنی شارستانییه میوه، وه نیمه بۆ نموه باسی نه مانهمان نه کردوه که نم یاسایه سمریجین؛ به لکو تمنها بۆ نموی همر شته له شوینی خۆیدا دابننن وه بۆ رونه کردنموی نموی که نهو روپایییه کان نهیکمن دهرباری شاردهوه گۆزینی راستیو میژویی.

(الولاية) سمریجین لهر زواج

مانای سمریجینی: سمریجینی مافیکی شرعییه، بهینی نمو سمریجینی به فرمان به سمریجینی تر دا جی به جی نه کری بهینی رستی خۆی، نمیش سمریجینی گشتی و تایه بتییه، وه سمریجینی تایه تی سمریجینی لهر گیانه و سمریجینی له سمرال، وه نموی لیتره دا مه بسته سمریجینی لهر گیانه واته سمریجینی لهر گیان له ژنه تاندا.

مهرجه کانی سمریجینی کار:

مهرجه سمریجینی کهر نه مانمی تیدا بیته: نازادی، عهقل، بالقی، جا سمریجینی کراوه که موسولمان بیته یا موسولمان نه بیته، کهواته نابیته کویلمو شیته و مندال بینه سمریجینی کهر، چونکه نه مانه خۆیان سمریجینی خۆیان پی ناکری، نیتر چون نه بیته سمریجینی کهری کسانمی تر بن. وه لهر نم مهرجه مهرجینی تر زیاد نه کریته نمیش نیسلامه تییه، نه گهر سمریجینی کراوه که موسولمان بیته، چونکه نابیته ناموسلمان سمریجینی کهری موسولمان بیته به پیتی فرموده ی خوی گهوره که نه فرموی: «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلاً» (النساء: ۱۴۱) واته: خوی گهوره رنگا نادات به کافره کان زال بین به سمر بنده چاکه کانی خۆیدا.

مخرج نویه عدالت له سرپرشتی کمردا هیئت:

مخرج نویه سرپرشتی کمر عادل بیت چونکه له فرمانی خوا ده رچوون (فسق) شایستهی نافرته بهشودان لانايات مه گمر نو فاسقه بگاته رادهی بی نابرووی، چونکه سرپرشتی کمر لهو حالتهدا پشتی پی نابهستریت که تمین بیت بهوی له ژیر دهستی دایه، لهبر نهو مافی سرپرشتی کمرتی لئ نسهندریتتهو.

تایا نافرته هیئته سرپرشتی کمری خوی له میترد کردندا:

زور له زانایان بو نهو چون که نافرته دروست نریه خوی ماره بکات یا کسیتی تر ماره بکات، وه پدیانی ژنو میتردایهتی به عیبارتهتی نو نابهستری، چونکه بوونی سرپرشتی کمر مرجه له دروستی په یمانه کهدا، وه نهی نو په یمان بهستمش سرپرشتی کمره که بیت بهم بهلگانی خواره وه:-

۱- خوی گوره فرموویتهتی: «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ» (النور: ۳۲)

واته: نهی نیمانداران - زهواج بکمن به کورو کچه نازاده کانتان، هروهها به بندهو کهنیزه که باشه کانیشتان.

۲- وه فرموویتهتی: «وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا» (البقرة: ۲۲۱)

واته: نافرته باوه رداره کانتان مدهن به بی باوه ران هتا باوه نهیتن.

وه بهلگمی هردوو نایهته که نهویه خوا له گمل پیاردا دوواوه له نیکاحدا وه له گمل نافرتهدا نهدواوه، وه وهک نهو وه هابه بفرموی: (نهی سرپرشتی کمران نافرته کانتان مدهن به کفران).

۳- وه له نهی موساوه هاتوه که پیغه مبر ﷺ فرموویتهتی: (لانکاح إلا بولي) رواه أحمد، و أبوداود، و الترمذي، و ابن حبان، و الحاکم وصحاه^(۱).

واته: بی سرپرشتی کمر نافرته ماره ناکریت. وه نو قدهغه کردندی که له حدیسه کهدا هاتوه بهمانای نهو دیت که ماره کردن ببی وهلی دروست نهیته، وه هر نهوش نریکتره وهک

(۱) أحمد (۴/۴۱۸) و أبوداود (۲۰۸۵) و الترمذي (۱۱۰۱) و ابن ماجة (۱۸۸۱) و ابن حبان (۴۰۷۷) و الحاکم (۲/۱۶۹).

الزواج) ژن هیټنان و میټرد کردن

له مانای تر که بؤی دابنری، کواته ماره کردنی نافرته بی و لهی باتله، وه کهمیټکی تر له حدیسه کھی عایشه دا دیت خوای لی پازی بیټ.

۴- وه بوخاری له حهسه نهوه نه گپرتتموه فرمویه تی: ﴿فَلَا تَعْضَلُوهُنَّ﴾ (البقرة: ۲۳۲) واته: ریټیان لی مدگرن. ووتویه تی: مه عقیلی کوری یه سار بؤی گپراموه که نم نایمه ده رباره ی نو هاتوته خواره وه نه لی: خوشکیټکم دا به پیاونیک ته لاقیدا، کاتی خمریک بوو عیده کھی تموار بن هاتموه داوای کرده وه، منیش پیټم ووت: خوشکه کم دایتی و بؤم راختی و پټزم گرتی، توش ته لاقته داوه، نیستاش هاتریت داوای نه کدیتموه!! سوټند به خوا همرگیز ناچیتموه پالی، وه کابرا پیاونیکی خراب نه بوو، خوشکه کم شم نه بوست بگپرتتموه لای، جا خوای گوره نو نایمه ی ناره خواره وه: ﴿فَلَا تَعْضَلُوهُنَّ﴾ (البقرة: ۲۳۲). واته: ریټیان لی مدگرن نه لی: منیش ووتم: نیستا نو کاره نه کم نمی نیراوی خوا. نه لی تیر خوشکه کم دایموه به کابرا^(۱).

حافظ له (فتح) دا فرمویه تی: نو هؤی می باسکراوه به هیټترین حوججیه ده رباره ی هاتنه خواره وه ی نو نایمه، وه نهوش ناشکرترین به لگه یه بؤ نهوه ی که مده رجه نه بی سمرپهرشتی کمر هبی، نه گینا ری گرتنی مانای نه نه بوو، چونکه نو نافرته نه گمر بؤی بیوایه خوی ماره بکات نهوه پیوستی به برا کھی نه نه بوو، وه نه گمر کهمیټک ده سه لاتی به ده ست خوی بیټ، پی ی ناووتری کهمیټکی تر ری لی گرتوه.

۵ ﴿وه له عایشه وه که پیغه مبر ﷺ فرمویه تی: (أیما امرأة نکحت بغير إذن ولیها فنکاحها باطل، فنکاحها باطل، فنکاحها باطل، فإن دخل بها فلها المهر بما استحل من فرجها، فإن اشترجوا فالسلطان ولی من لا ولی له) رواه أحمد، وأبوداود، وابن ماجه، والترمذی، وقال: حدیث حسن، وقال القرطبی: هذا الحدیث صحیح^(۲)

واته: هر نافرته یتیک به بی نیزنی سمرپهرشتی کمری شوی کرد شوه کھی به تاله، شوه کھی به تاله، شوه کھی به تاله، جا نه گمر نو پیواه چوبووه لای ماره یی به کھی پی نمش بهوه ی پیی چه لاکراوه له لهشی، وه نه گمر ریټیان لی گپرا له بهشودان (سلطان) فرمان رهوا سمرپهرشتی کمری کهمیټکه کهمیټکی کمری نه بیټ.

(۱) البخاری (۴۵۲۹) و (۵۱۳۰) و أبوداود (۲۰۸۷) و الترمذی (۲۹۸۱).

(۲) أحمد (۱۶۶/۶) و أبو داود (۲۰۸۳) و الترمذی (۱۱۰۲) و ابن ماجه (۱۸۷۹).

(الزواج) ژن هينان و ميټرډ كړون

وہ ئيعتبار به قسمی ئيبنوعوليه ناکری که له ئيبنو جوړه يجهوه نه گيټرټموه که ووتوريمتي: (البارہی ئمو فرموده يجهوه پرسیارم له زوهری کړد ووتی نایزآم، ئيبنوعوليه نه بيت کس ئموه ی له ئيبنو جوړه يجهوه نه گيټراوه تموه، وه جماعه تیک له زوهری يجهوه ئموه یان گيټراوه تموه باسی ئموه قسيه یان نه کړده که وټيټی نایزآم، وه نه گمر تموهش له زوهری يجهوه سابت بووايه نه تېوو به بدلگه، چونکه کومدليکی جيی بروا لئيان گيټراوه تموه، له وانه سليمان ی کورې موسا که مامزستايه کی سيقه بووه، وه جعفری کورې په يجهوه، وه نه گمر زوهری له بيريشی چويټموه زیان به فرموده که ناگهيټی چونکه مرؤف له لهير چونوه نه پارټزراوه.

حاکم فرموده يمتي: ئموه رپوايه ته به صهحي له خيزانه کانی پتغمه بېره وه صلى الله عليه وسلم هاتوه له باره يجهوه له وانه: عائشه و ئوم و سلمه و زينه ب له پاشاندا سی فرموده ی هيناهه تموه.

۶- فرموده يانه: وه له بېر ئموه زواج چنده ها مه بستی تيدايه، نافره تيش زور جار مل که چی سوزو عاتيفی نه بيت، له بېر ئموه چاک ه لئان بټري، وه ئموه مه بستانه ی له دست نه چيت، له بېر ئموه قده غه کراوه خوی په يمانه که بيهستی، وه دراوه به سره پرشتی کمره کی، بز ئموه مه بستانه کانی ژن هينان و شوو کړدن بيتده ی به تهاوترين شيوه.

(ترمذی) فرموده يمتي: له سر ئموه فرموده يه ی پتغمه بېر ﷺ (الانکاح إلا بولي) ^(۱) زانایانی صهابه رزيشتون و کاريان پي کړدوه له وانه: عومری کورې خدطاب و عدلی کورې ئه بی طالب و عبدوللای کورې عهباس و ئه بو هوړه يره و ئيبنو عومر و ئيبنو مسعود و عائشه. وه له زانایانی تايعی که بز ئموه چوبن نه مانه ن: سعیدی کورې موسه يب و حسه نی بهصری و شوریح و ئيبراهيمی نه خعی و عومری کورې عبدالعزیز و چمند کسی تر.

همروه ها سوفیانی ثوری و ئمزاعی و عبدوللای کورې موباره ک و شافعی و ئيبنو شيريمه و نه حمد و ئيسحاق و ئيبنو حمزم و ئيبنو ئه بی له يلاو طه بېری و ئه بی ثوريش همروه هایان ووتوه.

وه طه برانی ووتويه يمتي: له حمديه کی حدفه - کاتئ بي ميټرډ مایوه، و عومر په يمانی نيکاحه کی به ست و خوی نه بيه ست - به تال کړد ئموه ی ئموه قسيه ی تيايه که: نافره تی پي گديشتو خواونه ی خزيه تی و خوی ماره نه کات و په يمانی نيکاح نه بيهستی، بي سره پرشتی کمری، نه گمر ئموه ی بز ببوايه پتغمه بېر ﷺ ئموه ی فراموش نه تکرډ که حدفه خوی خوی ماره بکات،

(۱) أحمد (۴/۱۸) وأبو داود (۲۰۸۵) والترمذی (۱۱۰۱) وابن ماجه (۱۸۸۱).

الزواج) ژن هیتنان و میرد کردن

کاتی خۆی به خۆی له پیتشتر بووایه له باوکی، وه له کسیتی داخوای بکات که کاری نهو کسهی بدهست نهییت و پهیمانی بۆ ببهستی.

وه ئهبوحنیفه و ئهبو یوسف رایان وایه: که ئافرهتی عاقلی بالغ مافی نهوی ههیه که خۆی خۆی ماره بکات کچ بییت یا بیوهژن، وه وه ها پهسهنده که سهپرهرشتی کهره کهی بکات بهوه کیل له پهیمانی نیکاحدا بۆ پاراستنی له چاوپێ کهوتنی پیاوان که تامادهی نهو پهیمانه نهبن کاتی خۆی خۆی ماره ته کات، وه سهپرهرشتی کهره کهی که میراتگریهتی بۆی نییه پتی لێ بگری، مه گهر خۆی ماره بکات له کسیتک هاوتای نهییت، یا ماره یه کهی که متر بییت له ماره یی عاده تی،

جا نه گهر خۆی ماره کرد له کسیتک هاوتای نهییت، وه سهپرهرشتی کهره کهی پازی نهبو، نهوی له ئهبوحنیفه و نهبی یوسف گیتراوه تهوه له مزه بهبه کهدا، وه فهتوای له سهپر دراره تهویه که نهو نیکاحه دروست نییه، چونکه هه موو سهپرهرشتی کهرتک باش نازانی داوا پیتشکesh بکات به قازی، وه هه موو قازی به کیش داد په روه ر نییه، له بهر نهوه فهتوایان داوه که نیکاحه که دروست نییه بۆ بهستی ده رگای ناژاوه

وه له پیاو به تیکدا ها تووه که سهپرهرشتی کهر مافی پیتنه دانی هه یه بهوهی داوا له حاکم بکات له یه کیان جیا بکاتمهوه بۆ درور خستنهوهی عه یب و عار، ههتا لهو پیاوه مندالی نهبووه، یازگی پر نهبووه لیتی و زگی بهرز نه بو تهوه، چونکه له م کاتاندا مافی نهوی نامینی داوای جیا کرد نهویان بکات له بهر منداله کهو له ناو چوونی زگه که، بهلام نه گهر میترده که هاوشان بوو وه ماره یی به کهی له ماره یی عاده تی که متر بوو، سهپرهرشتی کهر بۆی هه یه داوای نهوه بکات که ماره یی به که بهرز بکاتمهوه ته گهر پیاوه که قبولی کرد نهوه په ایمانه که نه بهستی، بهلام نه گهر قبولی نه کرد نهوه ئه درێ به قازی بۆ هه لوه شانده نهوی،

بهلام نه گهر سهپرهرشتی کهری میراتگری نهبوو وه ک نهوی هه ر وه لی نهییت، یا وه لی هه بییت و میراتگر نهییت، نهوه کهس بۆی نییه پتی له په ایمانه کهی بگری. خۆی له هاوتای خۆی ماره کرد بپن یان نا، به ماره یی عاده تی، یا ماره یی که متر له عاده تی، چونکه له م حالدها کاری خۆی له سهپر هانی خۆیه تی، وه له مافی تهواری خۆیدا ته سه پر و فی کردووه، وه سهپرهرشتی کهرتکی نییه که نه گهر خۆی له هاوتای خۆی ماره نه کرد بپن تهووشی نهنگی بییت، وه ماره یی به عاده تی به کهی نامینی بهواز هیتنانی لێ ی.

وه جهماوهری حه نه فییه کانیش به لگه یان به صانه ی خواره وه هیتناوه تهوه:-

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

۱- فرموده‌ی خوی گموره که نه فرمودی: ﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾ (البقرة: ۲۳۰)

واته: وه نه گمر پیاوه که ته لاقی سییه می دا نیتر حلال نییه بوی هتا نمو ژنه شونه کات به پیاونکی تر.

وه فرموده‌ی خوی گموره که فرمودی: ﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَبُغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ﴾ (البقرة: ۲۳۲) واته: نه گمر نافرته تان ته لاقدا نه که ته لاقی سییهم وه عیده که یان کوتایی هات و هیشتا نه تان گیترا بونه، نمو ری یان لی مه گرن له گمرا نمو بوی لای میرده کانیا. نمو هتا لهم دوو نایه ته دا شو کردن و گمرا نمو دراوته پال نافرته که، وه نه صلی درانه پالیش بوی بکمری راستییه (واته نمو کسه می بپراستی کاره که ده کات).

۳- پاشان نافرته بوی هدیه پهمانی کرین و فروشتن و شتیتر بیستی له بمر نمو مافیشی هدی پهمانی ژن و میردایه تی بیستی، چونکه جیاوازی نییه له نیوان پهمانیک و پهمانیکی تردا. وه پهمانی ژن و میردایه تی هدرچنده سهرپرشتی کمر مافی تیدا هدی به لام مافی نمو به تال ناکاتموه.

وه مافی نمو سهرپرشتی کمر له کاتیکدا کاری پین نه کری که نمو نافرته به خرابی مافه کی بدجی هیئانیت، وه که نمو شو به کسینک بکات هاوتای خوی نه بیئت، چونکه خرابی کاره کی ننگ و عار نه گه یه بیئت به سهرپرشتی کمره کی،

وه ووتویانه: ممرجی بونی سهرپرشتی کمر له حدیسه کاند بوی کسانیک دانراوه که کم توانابن وه که نمو بچوک یا شیت بیئت،

وه تایبیت کردنی عام و به ستنوهی به چند کسانیکموه به قیاس دروسته لای به شی زور له زانایانی (أصول).

پتویستی نیزن وهرگرتن کردن له نافرته پیش ماره کردن:

همرچی جیاوازی هدیئت له نیوان زانایاندا له باره می سهرپرشتی کردنی نافرته، بپراستی پتویسته له سر له سهرپرشتی کمر نمب له پیشموه رای نافرته که وهرگری، وه نمب ره زامندی نافرته که بزانی پیش (عقد) پهمان به ستن. چونکه ژن و میردایه تی تیکهل بونیکی همیشییه، وه هاربه شییه له نیوان ژن و میردا، وه خوشو بستی یه کگرتن و وستن بهره وام نایبیت هتا نذرانی نافرته که رازییه یان نا؛ هر بویه یاسای نیسلام ری نادات زور له نافرته بکری - کچ بیئت یا پیوه ژن - بوی شو کردن، وه زوری لی بکری بوی کسینک که خوی حمزی پین نه کات، وه نمو پهمانی

الزواج) ژن هيننان و ميړد كردن

هبين پرسى شو بستر ايټت به پوچهلين داناره، وه مافى هديه كه داوا بكات شو پهمانه هلو هشيتموه بز پوچهل كړد نموه كاره كاني سهربرشتى كمرى زؤردار نه گمر شو سهربرشتى كمره مارهى كړديت:

۱- له نيبنو عبباسوه كه پينغممبر ﷺ فرمويهتى: (الطيب أحق بنفسها من وليها. والبكر تستأذن في نفسها وإذنها صماتها) رواه الجماعة الا البخاري^(۱).

واته: بيوه ژن بز خوى له پيش تره^(۲) له سهربرشتى كمره كمرى. وه كچيش نهبى پرسى پى بكرت، وه بى دنگ بوونى نيشانمى رازى بوونه.

وه له ريوايه تيكي تر دا هاتوه لاي نه حمد و مسليم و نهبو داود و نسائي: (البكر يستأمرها أبوها) واته: باوكى كچ داواى رى پى داني لى تكات پيش نموى پهمانه كمرى ببهستى.

۲- وه له نهبى هورپه پوه خوى لى رازى بيت كه پينغممبر ﷺ فرمويهتى: (لا تنكح الأيم حتى تستأمر، ولا البكر حتى تستأذن. قالوا يارسول الله: كيف إذنها؟ قال: أن تسكت)^(۳).

واته: بيوه ژن نادري بشو هدا راي ورنه گيرى، وه كچ نادري به شو هدا پرسى پى نه كرى ووتيان: نمى نيرراوى خوا چون بز انين رازى يه؟ فرموى: بى دنگ بوون رازى بوونه.

۳- له خمنساي كچى خيداموه (كه باوكى داوتى به شو به بيوه ژنى، نمويش هاته لاي پينغممبر ﷺ نيكاكه كمرى رها كړد وه) جماعت بيتجگه له موسليم ته خريمان كړد وه^(۴).

۴- وه له نيبنو عبباسوه: كه كچيك هاته لاي پينغممبر ﷺ ووتى: باوكم به زور داومى بشوو، پينغممبر ﷺ نارووى دايه دهستى. نه حمد و نهبو داود و نيبنو ماجه و داره قوطني گيرايانته وه^(۵).

(۱) أحمد (۲۱۹/۱) ومسلم (۱۴۲۱/۶۶-۶۸) وأبو داود (۲۰۹۸-۲۰۹۹) والترمذي (۱۱۰۸) والنسائي (۸۴/۶-۸۵) وابن ماجه (۱۸۷۰).

(۲) واته لهولى له پيش تره به خوى له ودا كه نايټت ماره بكرت تارهك و رازى نبيټت، نك نموى كه خوى ماره بكات بيتجگه له وهلى.

(۳) البخاري (۵۱۳۶) ومسلم (۱۴۱۹).

(۴) أحمد (۳۲۸/۶) والبخاري (۵۱۳۸) وأبو داود (۲۱۰۱) والترمذي (۱۱۰۸) والنسائي (۸۶/۶).

(۵) أحمد (۲۷۳/۱) وأبو داود (۲۰۹۶) وابن ماجه (۱۸۷۵) والدارقطني (۲۳۵/۳).

الزواج) ژن هیئنان و میترد کردن

۵- له عبدوللای کورپی بوره دیده وه له باوکیهوه که فرموده یهتی: (کچیتک هاته لای پیغمبر ﷺ وتی: باوکم داومی به برازا کهی بۆ تهوی بمن خۆی بهرز بکاتوه، نه لای: پیغمبر ﷺ تاره زوی خۆی دایه دهستی خۆی. تینجا کهچه که وتی: تهوی باوکم کردو یهتی ریم پیندا، بهلام وستم ژنان تی بگه یه نم باوکان لهم کاره دا هیچیان به دست نه یه. نیبوماجه گتپراوه یه یه وه پیاوه کانی پیاوی صحیحین^(۱).

بهشودانی نافرتهی مندال:

تهوه به گوتره ی نافرتهی گوره بوو، بهلام نافرتهی مندال دروسته باوک و بایره بیدهن به شوو بین پرسای خۆی، چونکه رایان نه یه و باوک و بایره ناگیان له مافه کانی یه تی و نه ی پارتن. نه بو به کر خوا لای رازی بیت عایشه ی دایکی موسلمانانیدا به پیغمبر ﷺ که تممنی مندال بوو بی تهوی پرسای پی بکات، چونکه له تممنی کی وادا نه بوو نعتبار بۆ نین و رای نه بو بکری، وه کاتی گوره ه شوو نیت رینگای هله وه شانده ی بۆ نریه، وه شافیه یه کان به په سندیان داناوه، که باوک و بایره ه کچی مندال به شوو ندهن تا گوره نه بوو بالتی نه بوو نین لای ته خوان، بۆ تهوی نه کهوتنه ناو بهندی شوکردن و ژن و میتردایه یه یه له حالیکا پینی خوش نه بی.

وه جهماوه بۆ تهوه چون که باوک و بایره نه بیتم لسه پرشتی کهران کسی تر بۆی نه یه نافرتهی مندال ماره بکات، نه گمر کردیشی دروست نه یه،

تهبو حنیفه و تهوزاعی و کۆمه لیک له زانایانی پینشین و تهویانه: دروسته بۆ هممو سرپرشتی کهران و په یمانه کهش دروست نه بیتم، وه که گوره بوو تاره زوی نه درسته دهستی خۆی، وه ته ممش راستترین بۆچونه؛ به پینی تهوی که پیغمبر ﷺ نومامه ی کچی حمزه ی دابشوبه مندالی وه کاتی گوره بوو تاره زوی هله وه شانده ی بیت^(۲).

وه پیغمبر ﷺ بۆیه دابوی به شوو له بر تهوی خزمی نزیک بوو، وه سرپرشتی کهریشی بوو، وه بو شیه یه نه ی دابو به شوو له بر تهوی که پیغمبره، چونکه نه گمر بوو شیه یه بیدایه به شوو مافی هله وه شانده ی نه نه بوو کاتی گوره بوو، به پینی فرموده ی خوی گوره که نه فرمودی: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ﴾ (الأحزاب: ۳۶)

(۱) أحمد (۱۳۶/۶) والنسائي (۸۷/۶) وابن ماجه (۱۸۷۴).

(۲) أبوداود (۲۱۲۰).

الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

واته: بۆ هیچ موسلمانیکی ژنو پیاو نییه که خواو پیغهمبەر ﷺ فرمانیکیان پین دان نارەزویان لەو کاردا هەبن.

ئەم بۆ چوونەش عومەرو عەلیو عەبدوڵلای کورئ مسعودو تیبنو عومەرو ئەبو هورەیرە لە صحابە خویان لئێ رازی بیت لەسەری بوون.

سەرپەرشتی کەری بە زۆر:

سەرپەرشتی کردنی بە زۆر چەسپاوه بۆ ئەو کەسانەى توانای شتیان نەبیت وەك شیت و مندالی بئێ تەمیز، هەرەها چەسپاوه بۆ کەسانیک ناتەوان وەك مندال و کەم عەقلى جیاکەرەوه. وە مانای چەسپانی سەرپەرشتی کەری بەزۆر؛ ئەوەیە که ئەو سەرپەرشتی کەرە بۆی هەدیە پەیمانی ژنو میتردایەتی بیهستئ بۆ ئەو کەسانەى سەرپەرشتیان ئەکات بئێ ئەوەی پرسیاریان لئێ بکات. وە ئەو پەیمانەش بەجێ دیت بئێ ئەوەی بوەستن لەسەر رەزاسەندی سەرپەرشتی کراو (واته: ئەگەر پیاو بوو نەتوانئ ژنی بۆ بهینئى و ئەگەر ئافرەت بوو بیدات بەشو).

وە یاسا دانەری ئیسلام ئەم جۆرە سەرپەرشتیەى لەبەر بەرژەوندی سەرپەرشتی کراو داناه، چونکە ئەو کەسەى بئێ توانا بوو، یا ناتەواو بوو ناتوانئ بپروائئ چى بەرژەوندی بەتی، وە ئەوەندە توانای تئ فکیرینئ نییه که هەست بە بەرژەوندی ئەو پەیمانانە بکات که ئەى بەستئ،

وە هەرەها لەبەر ئەو رەفتارانەى که ئەیکات لەبەر مندالی یا شیتئ یا بئێ عەقلى، هەر بۆیە کاروباری ئەمانە ئەگەر تەمەوه لای سەرپەرشتی کەریان،

بەلام مەزۆئى بئێ توانا بئێ ئەهلیەت واته: ناشایستە ئەگەر پەیمانی نیکاحی بەست ئەو پەیمانە بەتالە، چونکە عیبارەتەکانی بۆ پەیمان بەستن ئیعتیباری نییه، لەبەر ئەبوونی تەمیز که بنەرەتی ئەهلیەتە.

بەلام کەم ئەهلیەت ئەگەر پەیمانی نیکاحی بەست پەیمانە که دروستە، هەرکاتئ مەرجه پێوستەکان بێتەدی، بەلام ئەوەستئ لەسەر پرس و رای سەرپەرشتی کەر، نارەزوی خۆیتئ یان رێئ پین ئەدا یان رەتی ئەکاتەوه.

حەنەفییەکان ووتویانە: ئەم جۆرە سەرپەرشتیە بۆ کەسو کاری نزیك چەسپاوه لەسەر مندال و شیت و کەم ئاوەز

بەلام جگە لەحەنەفییەکان مندال و شیت و کەم ئاوەزویان لەیەك جیاکردۆتەوه، وە لەسەر ئەوه رێك کەوتون که باوک و باپەرەو وەسى و حاکم چەسپاوه بۆیان ببینە سەرپەرشتی کەری شیت و کەم

(الزواج) ژن هیئنان و میرد کردن

ئاوه. وه جیوازیان ههیه لهوهدا که سهپرهرشتی کردنی مندالی کورپو کچ بۆ کئی چهسپاوه، نیمایی مالیک و نهحمد فرموویانه: بۆ باوک و وهسی نهیی بهتهنها، و بۆ کسی تر نهچهسپاوه، بهلام شافیعی بۆ ئهوه چوهه که: بۆ باوک و باپیرهش چهسپاوه.

سهپرهرشتی کهمران کین:

جهماوهری زانایان لهوانه مالیک و (ثوری) و (الیث) و شافیعی بۆ ئهوه چوون که سهپرهرشتی کهمران له بهشوودان و ژنهیناندا نهیی پشتبن، وه خال و برا له دایکوه و کورپی دایک و خزمان له دایکوه بۆیان نهیه سهپرهرشتی کهمرین لهو کارهدا،

شافیعی فرموویته: بهعیبارت و قسهی سهپرهرشتی کهمری نزیکى نافرته نهیته مارهیی نایته، جا نهگهر وهلی نزیک نهبوو به عیبارت و قسهی سهپرهرشتی کهمری دوور، نهگهر ئهوش نهبوو به عیبارتهی سولتان^(۱).

جا نهگهر به تیزی وهلی یا بن تیزی وهلی خۆی ماره کرد مارهیی نایته و بهتاله، نیت له سر تیزی وهلی راناوهستینری، وه لای نهبووحنیفه جگه له خزمی نزیکیش نهتوانن سهپرهرشتی بهشودان بکهن.

خاوهنی (الروضه الندیة) لیکۆلینهوهیهکی ههیه لهم بابتهدا نهلیت: ئهوهی لای من پیوسته بووتری ئهوهیه که: (سهپرهرشتی کهمر خزمانی نافرته کهمن له نزیکوه بۆ دوور، نهوانهی که تووشی نهنگیو عهیبهو عار دهبن بهشووکردنی نافرته که به کهسینک هاوتای خۆی نهیته، کاتیک کهسینکی تر دابیتی بهشو).

وه ئهم واتایه تایبته نهیه به خزمانی یشته بهوه، بهلکو له خزمانی تریشدا ئهوه ههیه لهوانهی خاوهن بهش بن له میراتدا وهک برا له دایکوه. وه خزمان له چههوه: وهک کورپی کچ،

وه لهوانهیه ئهمانه زۆرتتر تووشی نهنگی بین له کورپی مام و نهو جۆرانه، کهواته هیچ روویهک نهیه بۆ تایبته کردنی سهپرهرشتی کهمری نیکاح به خزمی پشتی بهوه، وهک چۆن هیچ روویهک نهیه بۆ تایبته کردنی بهوانه که میراتی نهبن،

(۱) واته لای ئهوه بهم شیهویه نهیی (باوک پاش نهو باوکی باوک، برای باوک و دایکی، برای له باوکوه، له پاش نهوان کورپی برای باوکی و دایکی لهپاش نهو کورپی برا، لهپاشان مام، پاشان کورپی مام. نهگهر ئهمانه نهبوون حاکم) کهواته ههتا یه کینکی نزیکتر ههیته به یه کینکی دوورتر بهشو نادرته. چونکه نهو مافه به هۆی خزمایتهی بهوهیه“ وه وهک میرات وایه جا نهگهر بهو تهرتیبه ماره نهپرا مارهیی نایته)

الزواج) ژن هینان و میرد کردن

جا هرکس وها بلی نهبی بهلگه بیتیت یا نهقلینک بیتیت، کهمانای سرپرستی کمر له نیکاحدا له شرعا یا له لؤغمتا نهویه.

وه ووتوویتتی: گومان نریه که هندی خزمایهتی له پیش تره له هندیك... وه نم له پیش بوونمش بهییتی بهرکوتنی له مال و میرات و به پیی تسروفی لهو مالئدا نییه، هتا وهکو میراتی لئی بئ، یان وهک سرپرستی کمری کهسیکی تری لئی بئ، بهلکو به پیی فرمانیکی تره، نویش نهویه که خزم بمری نهکوی لهونهنگییدی بههوی نهوه پتوهی نلکی نهمدش به خزمانی پشتوه تایبته نییه، بهلکو له خزمانی تریشدا نهوه هدییه، وه بیگومان هندی له خزمان زیاتر لهو بارهیهوه چوه ناو ترن و نزیکترن له هندیکیان، باوکان وکوران له پیشترن لهوانیتر، لهپاش توان بریانی باوک و دایکی، له پاشاندا برای باوکی، یا بریانی دایکی، لهپاشاندا کورانی کوپ و کوری کچ، له پاشاندا کورانی براو کورانی خوشک، لهپاشاندا مام و خال، لهپاشاندا بهو پییه لهدرای نهوانهوه چی هات.

وه هرکس پیی رایه نم مافی سرپرستی کردنه تایبته بههندیکیانوه بیجگه له هندیکیتر، نهبی بهلگه بهییتی، وه نهگهر هیچی بدهستهوه نهبوو قسهی پروت نهییت کهلهکسی پیشتری وهی گرتبئ، نهوه نیمه لهوانه نین کهلهسر نهوه برۆین و پشتی پیی بهستین) تهواو بوو ووتی خاوهی (روضه الندیة).

دروسته سرپرشتیار سرپرشت کراوهکهی ماره بکات:

دروسته پییاو نهو نافرته ماره بکات که خوی سرپرشتی کهرتی بئ نهوهی پیوستی بهولهیتر هبییت، نهگهر نافرتهکه رازی بیت پیی. لهسهعیدی کوری خالیدهوه له نوم و حکیمی کچی (قارظ)هوه: به عبدالرحمن ی کوری عوفی ووتوه چند کس داوام نهکهن، هرکامیان رات له سرتتی ماره بکه لیی نویش ووتی: نایا نهی دهیته دهستی من؟ نویش ووتی بهلی: ووتی: نهوه مارهم کردی بؤ خۆم.

مالیک فرموویتتی: نهگهر بیوه ژنیک بهسرپرشتی کمرهکهی بلیت: مارهم بکه بهو کسهی خۆت رات لییتهی نویش له خۆی ماره بکات، یا کهسیکی تری بؤ ههلبژیتری، نهوه دهسپین بهسریا، با کهسهکش نهناسن. نهمدش مزههیبی حهنهفییهکان و (لیث) و (مهوری) و نهوزاعییه.

شافیعی و دارد فرموویانه: سولتان یا سرپرشتی کهرتیتر وهکو خۆی، یا لهو دورتر له سرپرشتی کهری یهکهمی ماره بکات؛ چونکه بوونی سرپرشتی کمر له پهیماندا مەرجه، کهواته

(الزواج) ژن هیئان و میژد کردن

نابیت نمو کسمی ماره ده کات له کسیتی تر ماره کمری بیت له خۆی. وهك نموی که نابیت شت به خۆی بفرۆشی. تیبسو حزم له رای شافیعی و داود نه کۆلیتسه و نه لیت: نموی که نه لیت: نابیت ماره کمر ماره کمر بئ له خۆی، لهوه دا نیمه موناژه عیدان له گه لدا نه کین، به لکو دروسته که نمو کسمی ماره ده کات ماره کمر بئ له خۆی. جا نمو ده عوایی من وهك ده عوای نمو، وه نموی که نه لیت: دروست نی به شت به خۆی بفرۆشی، نم رسته به راست نی به وهك خۆیان باسیان کردوه، به لکو دروسته نه گمر کسیتک کرایه وه کیل بۆ فرۆشتنی شتیک دروسته نمو کسه به خۆی بفرۆشی، نه گمر خۆی هه لته بژیریت به شتیک، له پاشاندا به لگه نه هیئتسه له سر راستیتی نموی که هه لی بژاردوه به نموی که بوخاری نه گیتسه له نه سه وه : که پیغمبر ﷺ سه فیعی تازاد کردو هیئای وه تازاد کردنه که له جیاتی ماره بی بو، وه به خورما و رۆن ناهنگی بۆ گپرا^(۱).

تیبسو حزم ده لیت: نمو پیغمبره ﷺ که نیه که که خۆی دوای نموی تازادی کرد له خۆی ماره ی بری، نمویش حوججه به به سر خه لکی تره وه، له پاشان و توویتی: خوای گموره فرموویتی: ﴿وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَانِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ (النور: ۳۲)

واته: زهواج بکهن به کورپ که تازاده کانتان، ههروه ها به بهنده و کمنیزه که باشه کانیشتان نه گمر نمو کسانه ی زهواج نه کمن له بهر پاکی به تی بیکه، خوا بئ نیازیان نه کا له بزقی فراوانی، وه خوا خیری زۆره زانایه به حالی بهنده کانی.

جا هه رکس بیوه ژنیکی له خۆی ماره بری به ره زامهندی خۆی نمو فرمانی خوای به جئ هیئاره، وه خوای گموره قه ده غه ی نه کردوه که به شوده ری بیوه ژنیک خۆی ماره ی بکات، که واته نم قسه به پیوسته.

نادیاری سه پرهرشتیاری:

نه گمر سه پرهرشتی کمری نزیک که هه موو سه رجیکی سه پرهرشتی کمرتی تیدا بوو ناماده بوو تیت بۆ سه پرهرشتی کمری دوورتر له خۆی دروست نی به سه پرهرشتی بکات، بۆ نمونه نه گمر بارک ناماده بوو برا بۆ نی به سه پرهرشتی به شودانی بکات، وه ههروه ها مام و هه رکسی تر، جا نه گمر یه کت له مانه مندالتیک یا کسیتک که حوکی مندالتی هه بیت ماره ی بری به بئ ری پیدانی باوکه که یان کردنی به وه کیل، نمو خۆی هه لهور تاندوه، وه عه قه که نه وهستی له سه رای نمو کسمی که سه پرهرشتی کمره، که نمویش باوکه،

(۱) البخاری (۵۰۸۶ و ۵۱۶۹) و مسلم (۸۴/۱۳۶۵).

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

بهلام تهگمر تمو وهلی یه نزیکه دیار نمبوو به شیوه یه که خوازیبنتی کهری نافرته ته که هاوشانیهتی و راناوهستی تا سهرپهرشتی کهره نزیکه که دیتموه، نموه سهرپهرشتی نهدرنت به کسینک که لهدووی نموده یه، بۆ نموهی نمو بهرژه وندهی یه له دهست نهچیت، وه بۆ سهرپهرشتی کهری دیار نمبوو نییه که ریگری بکات که گهرایموه، چونکه تمو دیار نمبوونهی وهک نمبون وه هایه، نیت مافی نموهی دوای یه بیی به سهرپهرشتی کهری، نمممش مزهه بیی حنه فیه کانه.

وه شافیعی فرموویته: تهگمر کسینک له سهرپهرشتی کهرانی دور نافرته ته که می دا بهشوو وه نزیکه که کش ناماده بوو- نموه ماره یی نایهت، وه تهگمر نزیکه ترین سهرپهرشتی کهری دیار نمبوو هیچ کام لهوانهی دووی نمون بزیان نییه ماره یی بپن: به لکو نمبی قازی ماره یی بپنیت.

وه له (بداية المجتهد) ووتویته: قسمی مالیک لهودا جیاوازی هیه جارتک ووتویته: تهگمر دورره که ماره یی بپن و نزیکه که کش ناماده بوو نمو ماره بپننه هه لئموه شیتموه، وه جارتکی تر ووتویته: دروسته. وه جارتکی تر ووتویته: بۆ نزیکه که هیه هه لئ بوه شیتموه یا پرنی پیندات.

ووتویته: نم جیاوازیانه ههصوو ده رباره یی نمو کساننن که باوکی کچ نین، یا وهسی (محورة)^(۱) نین، نهگینا جیاوازی له م قسمیهیدا نییه که نه لئیت: (نیکاحی نم دوو حالته هه لئو شاهویه) مهبستم بهشودانی کچ له لاینن کسینکوه جگه له باوک له گه لئ نموهشدا باوک ناماده بپن، یان بهشودانی (محورة) له لاینن کسینکی تر جگه لهوه صیه که له گه لئ ناماده بوونی وه صیه که. وه نیمامی مالیک له گه لئ نمبی حنه فیدا لهسر نموه ریکن که نمبی سهرپهرشتی یه که بدرنت به کسینکی دور، له کاتینکدا سهرپهرشتیاری نزیکه ناماده نهیته.

وهلی نزیکی بهندکراو وهک دورره:

له کتیبی (المغنی) دا هاتوه: تهگمر وهلی یه نزیکه که بهندکراو بوو یادیل بوو له شوتینکی نزیکیشدا بوو بهلام نهتوانری سهری لی بدری، نموه وهک دورر وه هایه، چونکه دورری یه که خوی بۆ خوی تیعباری بۆ ناکری، به لکو له بهر نموهیه بهشودانه که له ژیر چاودیری نمودا ناکری. وه نموهش لیتره دا هیه، له بهر نموه تهگمر نهزانرا نزیکه یا دورر یازانرا نزیکه بهلام شوتنه که نهزانرا وهک دورر وه هایه.

(۱) محوور واته: نمو نافرته می حیجری لهسر دانرابی له لاینن قاجی یهوه له بهر کم عقلی.

پهیمان بهستن له لایمن دوو سهپرهرشتیارهوه:

ئهگهر دوو وهلی ئافرهتیکیان دابهشوو، یا همدردکیان لهیهک کاتدا ئهبن، یا یهکیتکیان پیش ئهوی تریان ئهییته. جا ئهگهر همدردکیان لهیهک کاتدا بن ئهوه همدوو ماره کردنه که باتله. وه ئهگهر له دووای یهکدا بن ئهوه ماره کردنه که بۆ یهکمیانه، جا پیای دووم چوپیته لای یا نهچوپیته. وه ئهگهر چوپیته لای و زانیبیتهی پیش خۆی ماره کراوه له کسهیکی تر. ئهوه زینای کردوووه شایستهی حد ئهییته. بهلام ئهگهر پئی نهمزانیبوو، ئهبن بیگیتیتمهوه بۆ پیای یهکهم، وه تۆلهی لی ناسهندری لهبهر ئهوهی پئی نهمزانیبوو.

له سهموهوه که پیغهمبهر ﷺ فرمویهتی: (أَيُّ امْرَأَةٍ زَوْجَهَا وَلِيَّانَ فَهِيَ لِأَوَّلِ مَنْهَا) رواه أحمد، وأصحاب السنن، وصححه الترمذي^(١).

واته: ههر ئافرهتیک دوو سهپرهرشتیکهر دایان بهشوو بۆ یهکهم پیاریان ئهییته.

گشتییهتی ئهم حهدهسه و پیویست نهکات که بۆ یهکمیانه ئهییته، دووه میان چوپیته لای، یا نهچوپیته یهکسانه.

ئهو ئافرهتهی سهپرهرشتیاری ئهییته و نهمزانی بگاته لای قازی

(قرطبی) ووتیهتی: ئهگهر ئافرهتیک له شوئینیکدا بوو سولتانی لی نهبوو، وه سهپرهرشتی نهبوو، ئهوکاته سهپرهرشتی بهکهی ئهدریت بهو کسهی که باوهری پئی نهکریت له دهرو دراوسی و نهیدات بهشوو، وه لهو حالتهدا ئهو کسه ئهبن به سهپرهرشتیاری: لهبهر ئهوهی خهلك ههر ئهبن زهواج بکمن، وه ئهوهش ئهبن به جوانترین شیوه بهجی بهینن.

وه لهسهر ئهوه مالیک دهبارهی ژنی بی کس ووتیهتی: ئهوکسه مارهی ئهبری که ئافرهته که خۆی کارهکانی پئی ئهسپیری، چونکه ئهو ئافرهته لهو کسانهیه که دهستی ناگاته سولتان، لهم حالتهدا لهوانه ئهچیت که سولتان له شوئنه کهیدا نهییته. به گشتی موسلمانان سهپرهرشتیاری نهوانن که کسهیان نییه.

وه شافیعی ووتیهتی: ئهگهر ئافرهتیک له سهفرینیکدا سهپرهرشتیاری نهبوو، ئهگهر خۆ بداته دهستی پیاریک که بیدات به شوو دروسته، چونکه ئهم شیویه وهک ناریژی کهری لی دی، وه ئهو کسهش جی حاکم ئهگریتمهوه.

(١) أحمد (٨/٥) وأبو داود (٢٠٨٨) والترمذي (١١٠) والنسائي (٣١٤/٧) وابن ماجه (٢١٩٠).

پئی نهدانی سهرپرشتیاری:

زانایان لسهر ثهوه رینک کهتون که بۆ سهرپرشتیاری نییه رینگا بگریئ لمو کهسهی سهرپرشتی
نهکا، وه ستهمی لی بکات بهوهی که رینگر بی لهوهی که شوو بکات، کاتینک کهسیکی هاوتای
خوی داوای کرد به مارهیی عادهتی، جا نهگهر پئی لی گرت لهم حالتهدا نمو نافرهته مافی نهوهی
هیه که کاره که بهرز بکاتموه بۆ قازی که بییدات بهشوو. وه سهرپرشتی ناگوئزرتموه لهم حالتهدا
بۆ کهسیکی تر که له دووای نمو وه لی به ستهمکاره وه به، به لکو راستموخۆ نهچیته لای قازی.

بهلام نهگهر پئی گرتنه کهی لمهر هویه کی مهقبول بوو، وهک نهوهی پیاره که هاوتای نهبوو، یا
مارهیی به کهی له عادهتی کهمتر بوو، یا داواکرتکی تر ههبوو لهوچاکتر، لهم کاتدا
سهرپرشتی به کهی ناگوئزرتموه بۆ قازی، چونکه به پئی لینگر ناژمیروئ.

له معقیلی کوری یهساره وه که فهرموهتی: خوشکینکم ههبوو خه لک نههاتن بۆ دوای بۆ لام،
ناموزیه کم داوای لی کردم و لیم ماره کرد، له پاشاندا به ره جعی تهلاقداو وازی لی هینا هتا
عیده کهی بهسهر چوو، کاتنی خه لک بۆ داوای هاومه داوای کرده وه. منیش و تم سویند به خوانات
دهموره. نه لئی: **نَم ثایه ته لسهر من هاته خواره وه که نه فهرموئ: ﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغْنَ
أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ﴾** (البقره: من الآیة ۲۳۲) واته: کاتینک ژنه کانتان
تهلاقدا به ته لاقی رجعی وه عیده هیان تهواو بوو، رینگه یان لی مهگرن و منهعیان مهکن لهوه که
شوو بکهنموه به میرده کانیان. نه لئی: که فارهتی سوینده کم داو لیم ماره کرده وه^(۱).

ماره کردنی کچی ههتیو

دروسته کچه ههتیو ماره بکریئ پینش بالقی بوونی، سهرپرشتیاری، سهرپرشتی بهستنی
پهیمانکه نهکن، وه دوای گهره بوونی ناره زوی نهدرتته دهست، نه مهش مزه بهی عایشه و رهزای
خوای لی بیت نهحمد و نه بی حنیفه به.

خوای گهره نه فهرموئ: **﴿وَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي
الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَرَغِبُونَ أَنْ يُنكِحَهُنَّ﴾** (النساء:
من الآیة ۱۲۷).

واته: داوای پون کردهوت لی نهکن ده یاره ی نافرهتان، بلنی خوا نهوتان بۆ پون ده کاتموه، وه
نهوش که له کتیبی ناسمانیدا به سهر نیتهدا ده خوئرتموه له بابته کچانی ههتیو که نهوهی

(۱) تهخریجی ثم هدیسه رابورد.

الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

بزیان فهز کراوه له مارهیی و میرات و مافه کانی تر پینان نادهن، وه نهشتانوی بۆخوتان مارهیان بکمن.

عائیشه فرمویهتی: نموه کچه همتیویه که لهژیر سهرپرشتی سهرپرشتیاریدا دهییت، جا نمو سهرپرشتیارهی پینی خوشه مارهی بکات، له گمکن نموهشدا نمو مارهیی یهیی که نهیکوی به تمواوی نایداتی، جا له ماره کردنیان نههی کرا همتاوه کو به تمواوی مارهیی به که بیان نهدریت.

وه له همرچوار سونه نه کهدا هاتروه له پیغهمبهره ﷺ که فرمویهتی: (الیتیمه تستامر فی نفسها، فإن صمتت فهو إذنها وإن أبت فلا جواز علیها)^(۱).

واته: کچی همتیو پرسی پینی نه کروی کاتی به شهودانی، جا نه گهر بینی دنگ بوو نموه پازی بونیتهی، به لام نه گهر پازی نه بوو دروست نییه بدری به شوو.

شافیعی و تویهتی: دروست نییه کچه همتیو ماره بکری همتا بالغ نهییت، به پینی فرموده که پیغهمبهر ﷺ که فرمویهتی: (الیتیمه تستامر)^(۲). واته: کچی همتیو پرسی پینی نه کروی پرس پینی کردنیش دووای گهره بوون و بالقی بوون نهییت نییه، چونکه پرس به منداڵ کردن بینی سووده.

بهستنی په یمانی ژن و میترد به یه کهس:

نه گهر تنها کهسیک سهرپرشتیاری پیاوه کهو ژنه که بوو دروسته و بۆی هیده سهرپرشتی په یمانه که بکات، بایره بۆی هیده کچی بچوکی کوره کهی بدات به کوری بچوکی کوره کهی، وه که نموهی که نه گهر وه کیل بویت.

سهرپرشتی سولتان (قاضی):

سهرپرشتی نه گوێزرتهمه بۆ قازی له دوو حالتدا:

(یه کهم) نه گهر سهرپرشتیاره کانی نافرته که بوو به ناکوکیان.

(دووه) نه گهر سهرپرشتیاری لهوی نه بوو، نموش به نه بوونی تمواوی یا به دیار نه بوونی، جا کاتی پیاویکی هاوتا ناماده بوو، ژنه کمش پازی بوو وه هیچ یه که له سهرپرشتیاره کانیش ناماده نه بوون وه که نموهی غائب بوون با له شوینیکی نزیکیش بییت، وه نه گهر له دهرهوی شاری نافرته که بوو وه کهسیکیش نه بویت نمو نافرته ماره بکات، قاضی لهم حالتدا مافی نموهی هیده په یمانه که بهستنی مه گهر نافرته کهو پیاوه که هردوکیان پازی بینی به چاوه پوان کردنی

(۱) أحمد (۲/۲۵۹) وأبوداود (۲۰۹۳) والترمذی (۱۱۰۹) والنسائی (۸۷/۶) من حدیث أبي هريرة.

(۲) أبوداود (۲۰۹۳) والترمذی (۱۱۰۹) والنسائی (۸۵/۶).

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

هاتنموه‌ی سدرپرشتیاره که، چونکه نموه مافی نافرته که یه نه گمرچی درژرش بکتیشن، به لام نه گمر پازی نمبون هیچ روویهک نییه چاوه پروانی کردن پیوست بکات.

له فرموده دا هاتوره: (ثلاث لا یؤخرن. وهن: الصلاة إذا أتت، والجنابة إذا حضرت والأیم إذا وجدت كفراً) رواه البيهقی وغيره عن علي، وسنده ضعيف^(۱).

واته: سنی شت دوا ناخرین: نوریژ که کاتی هات، تهرم که ناماده بوو، بیوه ژن که هاتوای پدیدا بوو داوای کرد.

وه لهم باره یموه فرموده زور هاتوره به لام همموویان لاوازن، له همموویان چاکتر نمویه نموش سمنده کمی لاوازه.

وه کیل گرتن له (زواج) ژن هینان و شووکردندا

وه کیل گرتن دروسته له عهده کانا به نیکیا، له بهر نموه خه لک زور پیوستی پیوستی له مامه له کانیاندا، زانایان له سر نموه ریک کموتون که همموو نمو پدیمانانی دروسته مرؤه خزی بیبستی دروسته به وه کیلیش بکری. وه ک کپین و فروشتن و به کری دان و مافی خه لک دانموه ناکوکی و بز وهرگرتنی ماف و ژن هینان و بشوودان و ته لاق و نمو کارانی که چی گر وهرته گری. پیغمبر ﷺ به دهوری وه کیل هه لئسا له په یمانی ژن هیناندا بز هندی له صهابه کان. نمو داود نه گریته نموه له عوقبهی کوری عامیره خوا لئی پازی بیت: که پیغمبر ﷺ به پیاونکی فرمود: نایا پازی نمبی فلانه نافرته لی ماره بکم؟ ووتی: به لئی وه به نافرته کشی ووت: نایا پازی نمبیت که بتدهم به فلانه پیار؟ ووتی: به لئی: له یه کی ماره کردن و گواستی یموه بی نموه ماریی له سر فرز بکات و هیچی ندایه. وه له وانه بوو که له حوده بییه ناماده بوو- هرکس حوده بییه بینی بیت بشی هه بووه له خه بمردا- کاتی پیاره که له سره مرگدا بوو ووتی: پیغمبر ﷺ فلانه نافرته لی ماره کردم هیچ مارییم بز دانناوه و هیچیشم نداده تی، به شایه بن من به شه کی خومی له خه بمر نه کمه ماریی، ژنه که به شه کی وهرگرت و فروشتی یموه به سهد هزار^(۲).

نم حدیسه نه بیته به لگی نموه که دروسته کسی: وه کیلی همدولایت^(۳).

(۱) الترمذی (۱۰۷۵) وابن ماجه (۱۴۸۶).

(۲) ابوداود (۲۱۱۷).

(۳) أبو داود (۲۱۱۷).

(الزواج) ژن هينان و ميتره كردن

وه له ئومو حهيبهوه: كه ئه ئه كسانه بوو كوچى كرد بۆ حهيشه نهجاشى مارهى برى له پينغهمبهر هيشتا لاي خوڤى بوو. نهبو داد گيتاويهتى بهوه^(۱). وه ئهوكسى پهيمانهكهى بهست عهمرى كورپى ئومهيهيهى ضهمرى بوو كه وه كىلى پينغهمبهر بوو ﷺ كردبووى به وه كىل بۆ ئهوه. بهلام نهجاشى مارهيهيهكهى پى دا لهبهر ئهوه بهشودانهكه درايه پال ئهوه.

كى دروسته بپيته وه كىل و كى دروست ئيه:

دروسته پىاوى خاوهن ئاوهزو پى گهيشتو ئازاد بپيته وه كىل، چونكه شياويهتى تهاوى هديه، وه ههركس شياويهتى تهاوى ههبيت بۆى هديه ژن بۆ خوڤى بهيئى، وه ههركس وههابوو دروسته كهسيكى تر وه كىلى بكات.

بهلام نهگهر ئهوكسه شياويهتى نهبوو، يان شياويهتى كهه بوو، ئهوه بۆى نيه وه كىلى كهسيكى تر بكات، وهكو شيت و منداڻ و بهنده و بىعهقل، چونكه بۆ هيج كام لهوانه سهربهخۆ مافى هينانى ژنيان نيه بۆ خوڤيان، وه زانانيان جياوازيان هديه له دروستى وه كىل گرتنى ژنى پينغهيشتو خاوهن ئاوهز له بهشودانى خوڤدا، به پى جياوازيان له دروستى پهيمانى ژن و ميتردايهتىدا به عيبارهتى ئهوه ئافرهته.

وه ئهبو حهنيفه ووتويهتى: وهك چۆن دروسته پىا وه كىل بگرى، ئاوههاش دروسته ژن وه كىل بگرى؛ چونكه مافى پهيمان بهستنى هديه- وه كاتيك ئهوه كاره مافيك له مافهكانى بيت، كهواته مافى ئهوهى هديه كهسيك بكاته وه كىلى خوڤى ئهوه پهيمانى بۆ بهستى.

بهلام جهماوهى زانايان ووتويانه: سهربهرشتيارى ئافرهت بۆى هديه پهيمانى بۆ بهستى بى ئهوهى ئافرهتهكه بىكاته وه كىلى هههچمى رازى بونيش بايهخى پى ئهدرى وهك له پيشهوه باس كرا. وه ههندى له زانايانى شافيعى باوك و باپهريان جيا كردۆتهوه له سهربهرشتيارهكانى تر. ووتويانه: پيويست ناكات باوك و باپهه بكرتته وه كىل، بهلام بۆ سهربهرشتيارهكانى تر، ئهيهى ئافرهتهكه بىان كاته وه كىلى خوڤى.

وه كىلى (مطلق) ئازاد و پهها وه وه كىلى (مقيد) بهستراوه:

وه كالهت دروسته به مولهقى و به موقهيهدى بيت:

مولهق: ئهوهيه كهسيك كهسيكى تر بكاته وه كىلى خوڤى، ژنى بۆ بهيئى بى ئهوهى بۆى ديارى بكات كام ژنهى بۆ بهيئى، و بى ئهوهى مارهيهيهكهى بۆ ديارى بكات.

(۱) أبوداود (۲۰۸۶) نسائي (۱۱۹/۶) أحمد (۴۲۷/۶).

الزواج) ژن هینان و میرد کردن

موقه یسیدیش: نمویه که بیکاته وه کیل نمو ژنهی خوی نهیوئو دیاری کردوه بوی بهینئ، یا نافره تینکی بۆ بینیت له خیزانینکی دیاری کراو، یا نافره تینکی بۆ بینیت به نمندازه بک مارهیی دیاری کراو.

وه حوکمی وه کیلی مولهق نمویه که وه کیل نمبستریتموه به هیچ قهیدیکوه نممش رای نمبو حه نیفهیه، جا نه گمر وه کیله که نافره تینک بۆ وه کیل گره که ماره بکات که عه بیدار بیت یان هاوشانی نه بیت، یا ماره یی به کهی زۆرتر بیت له ماره یی خوی و لمو ماره یی بهی که باوه، نموه دروسته^(۱) و عه قده کهی صه حیحه و جی به جی نه کری، چونکه وه کیل گرتنی مولهق و نازاد نموه نه گه یه نیت.

نمبو یوسف و محمد و وتویانه: نه بیت نمو وه کیله نموهی هه لئ ده بژی ری ساغ و سه لامهت و هاوتا بیت و ماره یی به کهی عاده تی بیت جگه له زیاده به کی کم که خه لک به عادهت گوئی پی نادن. وه به لگه شیان بۆ نموه: نمو که سهی که سینی تر بکات به وه کیل بۆ نموه نه بکات به وه کیل که یارمستی بدات بۆ نموهی شتی چاک هه لژی ری، له بهر نموهی وازهینان له به ستنموه قهید کردن نموه ناگه یه نیت که هه رچی ژنکی ده ست کهوت بۆ بهینئ، چونکه نمو مانایهی که نه به خشی نمویه که نافره تینکی هاوتای به ماره یی عاده تی بۆ هه لژی ری، وه نه بیت سه رنج لموه بدرئ و نه عیبیاری بۆ بکرتت، چونکه نموهی به عورف عادهت ناسراوه وه کو سه رچینی دانراو وه هایه. نمویه نمو رایه یی که نه بیت گه رانه یی بۆ بکری.

وه حوکمی وه کیلی (مقید) به ستراره نمویه پیچموانه ی تیدا دروست نه یه مه گمر بۆ شتی ک بیت که چاکتر بیت. وهک نموهی نمو ژنهی وه کیله که هه لئ بژاردوه، جوانتر چاک تر بیت لموهی نمو دیاری کردوه، یا ماره یی به که که متر بیت لموهی خوی دیاری کردوه. جا نه گمر موخاله فه که بۆ نهوانه نمبو، په یمانه که دروسته به لام به سه ر وه کیل گردا ناسه پی و به ناره زوی خوی نه یی پی نه دات یا ره تی نه کاتموه.

هه نه فه یه کان و وتویانه: نه گمر وه کیلگر ژن بوو، یا بۆ شتی کی دیاری کراو وه کیل نه گری، یا بۆ شتی کی دیاری نه کراو، نه گمر بۆ یه کم بوو، نموه په یمانه که به جی نایدت هه تا تهواو له گه ل نموهی خوی و وتویه تی رنک نه کوئی، له لایه نی پیاره وه بی یا له لایه نی ماره یی به یه وه. به لام نه گمر بۆ دووه بوو - وهک نموه پی و وتبوو بیدات به شو بی نموهی پیاره که دیاری بکات. وه کیله که مش له خوی یا له

(۱) جگه لموهی ترمستی تیدا بیت، وهک نموهی وه کیله که کچی خوی بۆ ماره بکات، یا نافره تینکی لی ماره بکات که سه ره رشتیاری بیت، نموه نمو په یمانه دروست نایدت هه تا وه کیلگر رازی نه بیت.

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

باوکی یا له کوره کھی ماره کرد - نمو پهمانی ناسه پینرئ به سردا، لهبر نمو توهمتی تیدایه، جا نه گمر شتی وهابوو به جئ هینانی نموستئ لسمر رئ پیدانی نافرته که. به لام نه گمر ماره ی بری بوو له کسینکی تر جگه لموانی باس کران واته بیگانه. جا نه گمر پیاره که هاوتا بوو ماره پیاره که عاده تی بوو؛ نهسه پینرئ به سردا نمبو خوی و نه بو وهلی به که ی نیه ره تی کاتموه.

به لام نه گمر پیاره که هاوتا بوو به لام ماری به که ی که متر بوو له ماری عاده تی - به شتیه به که ی زور کم بوو - نمو پهمانه که جئ به جئ ناکریت به لکو لسمر نیجازه ی وهلی به که و نیجازه ی خوی نموستئ، چونکه همدو کیان مافی نمویان هیده. به لام نه گمر پیاره که هاوتا نمبو پهمانه که فاسید نمیت، ماره پیاره که شتی له ماری عاده تی که متر بیت، یا رنک بیت، یا زیتر، به کسانه و نمبو ههلبوه شتیموه وه رئ پئ دان نای گرتیموه، چونکه رئ پئ دان بو شتی خراب ناییت، به لکو بو نیکاحی وه ستاره.

وه کیل له ژن هینان و به شوواندا نوینمرو قسه که ره:

زه کالهت له نیکاحدا جیاوازه له وه کاله تی پهمان به ستئ تر. چونکه وه کیل له زه واجدا نوینمرو قسه که به نمروه هیچیت، وه مافه کانی پهمانه که ی بو ناگمرتیموه، وه داوای ماری ی لی ناکرئ، وه داوای نمو ی لی ناکرئ نافرته که وه ها لی بکات گورئ یاره لی پیاره که بیت نه گمر وه کیلی ژنه که بوو. وه بو ی نیه ماری ی وه ریگرئ له جیاتی ژنه که نه گمر وه کیلی بوو هتا خوی رازی نمیت، وه نه گمر رئ ی پئ دا نمو نمیتته وه کیلی وه رگرتن که نموش چ یایه له وه کیل گرتنی ژن ماره کردن که به تمواو بونی پهمانه که نموش کۆتایی دیت.

(کفاءة) هاوتایی له زه واجدا

پیناسه که ی:

مهبست له هاوتایی له به شی زه واجدا نمویه نمو پیاره له پلمر پایمی کۆمه لایه تی و ره وشت و باری دارایی به وه به کسان بیت له گهل ژنه که، وه گومان نموده ا نی به هتا پیاره که به کسان بیت به ژنه که له پلمو پایدا زیتر ژبانی هاوسر بیان سرکه وتو نمیت، و دوور نمیت له سمرنه که وتویی و ههلبوه شاندموه و ناژاوه.

هوکی هاوتابوون:

به لام نایا هوکی نم هاوتابوون چی به؟ وه تا چ رادده به که نیعتیاری هیده؟

الزواج) ژن هینان و میگرد کردن

ثیبنو حزم بؤ ثموه چوره که نم هواتایی به ثیعتباری نئییه. وه ووتویهتی: (همر موسلمانیک - به مرجئی زیناکمر نهییت- بؤی هدییه همر ژنیکی موسلمانی بویت بیدرتتی به مرجئی ژنه کش زیناکمر نهییت.

وه ووتویهتی: موسلمانان همموو برای یه کن کوری زهنجییه کی نه ناسراو حرام نئییه لسبری کچی خه لیفه یه کی هاشمی بهییتی.

وه موسلمانی تاوانبار هرچنده که تاوانه گانی زور بییت - به مرجئی زیناکمر نهییت - هواتایه له گهل نافرته تیکی موسولمانی تاوانبار - به مرجئی زیناکمر نهییت - .

وه ووتویهتی: به لگهش فرمودهی خوی گوره یه که فرموده تی : ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾ (الحجرات: من الآية ۱۰) واته: باورداران همموو برای یه کن.

وه هروه ها فرمودهی خوی بهرز که پرو به همموو موسلمانانه: ﴿فَأَنْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ﴾ (النساء: من الآية ۳) واته: کام نافرته تان به دلغو چاکه بؤتان ثموه ماره بکنن. وه خوی گوره باسی ثمو نافرته تانه نه کات که حرامه لسره مان، له پاشاندا نه فرمودی: (وَأَجَلَ لَكُمْ مَا وراءَ ذَلِكُمْ﴾ (النساء: من الآية ۲۴) واته: له وان به ولاره بؤتان حه لالغو ره وایه بیان هیتنن.

بیغهمبر ﷺ زه نهمی دایکی موسلمانانی له بییش دا ماره بری بؤ زیدی خزمه تکاری؛ وه میقداد چه باعی کچی زویتری کوری عبدالمطلب ی هیتاوه. وه ووتویهتی: به لام ثموه ده ریاره ی فاسقی پیاوو ژن نه یلیین پیوست نه کا لسهر ثوانی که موخاله فه مان نه کن بلین: پیای فاسق له نافرته ی فاسق زیتر نابج بهییتی، وه هروه ها نافرته ی فاسق به پیای فاسق نهییت ناییت شو بکات، نهمش کهس نایلیت چونکه خوی گوره فرموده تی:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾ (الحجرات: من الآية ۱۰). وه هروه ها فرموده تی: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾ (التوبة: من الآية ۷۱) واته: موسلمانانی پیاوو ژن دوست و پالپشتی یه کتن.

هواتایی له پاستی و رهوشت بهرزیدا ثیعتباری بؤ نه کری:

وه کؤمه لیک بؤ ثموه چون که هواتایی ثیعتباری بؤ دائه نری، به لام له پاستی و رهوشت و نه خلادا، نهک (نسب) له بنهماله و پیشه، و ده ولهمندی و شتی ترا، که واته دروسته بؤ پیاوونکی موسلمان که نه سهیشی نغزانی نافرته تیکی خاون نه سب بهییتی. وه خاون پیشمنزمینک نافرته تیکی خاندان بهییتی، وه ثموه پلوه پایهی کؤمه لایه تی نهییت نافرته تی که له بنهماله یه کی به ناوبانگ بهییتی، وه پیاوونکی هژار نافرته تیکی ده ولهمند بهییتی - به مرجئی موسلمانیک داوین

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

پاک بیت- وه نهگهر نموه بوو بۆ هیچ سرپرشتیارتک نییه ری لمو کاره بگری یا داوای جیابوننموه یان بکات. نهگهرچی له گمژن سرپرشتیاری نافره ته که که ماره ی کردووه یه کسان نعبن له پلمو پایدا، به مخرج ماره کردنه که به رهامندی نافره ته که بوییت. به لام نهگهر مخرجی راستالی له پیاره کهدا نمبوو نموه نو پیاره هاوتای نافره تی چاکی موسلمان نییه، وه نو نافره ته بۆ هیه داوای ههله و شاندموه ی پدیمانکه بکات نهگهر کچ بوو وه سرپرشتیاره که ی زۆری لی کردبوو که نه بی شوپکات به وفاسقه..

وه له کتیبی (بداية المجتهد) دا هاووه: که جیوازی نییه له مزه مبی مالکیدا که کچ نهگهر باوکی دای به عاره ق خۆر و به گشتی به فاسق، بۆ هیه شوو بهو کابرایه نه کات، وه حاکم نه بییت سهیری نو کیشه یه بکات و له یه کیان جیا بکاتموه، وه ههروه ها نهگهر بییدات به که سینک سامانه که ی حرام بیت، یا دابوی به که سینک که زۆر ته لاق خۆر بوو، خاوه نی تم مزه مبهش به لگه یان بۆ تم قسه یه نه مانه ی خواره ویه:

۱- خوای گهوره نه فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾ (الحجرات: من الآية ۱۳).

واته: نه ی خه لکینه نیمه نه وه مان دروست کردووه له یه که نیرومی، که واته گهوره یی له نیوانتانا نییه به نه سب، وه گهل و نه تموه ی جیوازمان لی دروست کردون بۆ نه وه ی تیکه لی یه که بکن و یه که تر بناسن، به راستی لای خوا به ریزترینتان نه وه تانه که زۆر تر له خوا به رسیت.

له م نایه ته دا بریاری نموه دراوه که خه لک له دروست بوندا یه کسانن، وه ههروه ها له ترخی مرۆفایه یدا، وه که کهس له کهس به ریزتر نییه به له خواترسان نه بییت، نه وهش به به جی هینانی مافه کانی خواو مافی بهنده کانی نه بییت.

۲- وه (ترمژی) به نیساندیکی حه سن نه گه یترتوه له نه بی حاته می موزه نی یه وه که پیغمبر ﷺ فرمویه تی: (إذا أتاكم من ترضون دينه وخلقه فأنكحوه، إلا تفعلوا تكن فتنة في الأرض وفساد كبير، قالوا: يا رسول الله إن كان فيه! قال: إذا جاءكم من ترضون دينه وخلقه فأنكحوه - ثلاث مرات) (۱).

واته: نهگهر که سیک داوای ژنی لی کردن و له تاینو ره وشتی پازی بوون ژنی به ده نی، نهگهر بیت و هه ها نه کهن نموه فه سادی گهوره و فیتنه یه که له زه یدا به ریا نه بییت، ووتیان: نه ی نیراوی خوا

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

ته گهر قسه شی له باره وه کرا؟ فرموی: هرکس له ناین و رهوشتی پازی بوون ژنی بدهنی. سی جار نهمی فرموی.

لهم حدیسه دا پروی قسه له باوکان و سدریهرشتیاری نافرته ته که نافرته کانیان بدن به کسیتک هاته خوازیبنی نمو نافرته تانمو خاوهنی ناین و نهمانته و رهوشتی باش بوون، جا ته گهر وانه کهن بهوی که نافرته تان ندهن به خاوهن رهوشتی باش، وه نهمسب و پلموپایمو پاره یان پی خوش بوو، نموکاته فیتنمو فسادیک بلاو ته بیتموه که کوژی نی ره.

۳- وه ته بوداد له نهمی هوره پره وه ته گهریتموه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (یا بنی بیاضه أنکحوا أبانهم وأنکحوا إلیهم).

واته: نهمی هوژی (بیاضه) ژن بدن به تها هیندو ژنی لی بخوازن، که کابرایه کی که له شاخ گریوو^(۱).

له (معالم السنن) دا ووتویه تی: نهم حدیسه به لگه به بو مالیک و نهمی وه ک بوچونه کی نوریان هیده که ووتویانه هاوتایی تنها به ناینه چونکه نه بو هیند مولو و بنده نازاد کراوی بهنی (بیاضه) بوو، وه له خویان نه بووه.

۴- پیغمبر ﷺ زهیندی کچی جه حشی داوا کرد بو زهیدی کوری حاریبه خوی و عبدالله ی برای پازی نه بوون، له بر نهمسبه کی که له قوریش بوو، وه کچی پوری پیغمبر ﷺ بوو دایکیشی نهمه می کچی عبد المطلب بوو، و زهیدیش بنده بوو. جا خوی گموره له سر نهمه نهم نایته ناره خواره وه که ته فرموی: «وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا» (الأحزاب: ۳۶).

واته: بو هیچ موسلمانیک کی ژنو پیاو نی ره که خواو پیغمبره کی ﷺ فرمانیکیان بو دانا ناره زوی خویانی تیدا بیت لهو کاره دا، جا هرکس سهریچی له فرمانه کانی خواو پیغمبره کی بکات نهمه گومرا بووه به گومرایه کی ناشکرا.

نیت براهی به پیغمبری ووت: به چی فرمانم پی نهمی فرمانم پی بده. وه ماره کی کرد له زهید.

۵- وه نهمو حوزه یفه، هیندی کچی وه لیدی کوری عوتبه کی کوری ره یعی ماره کرد له سالم که بنده نازاد کراوی نافرته تیک نی نصاری بوو.

(۱) أبوداود (۲۱۰۲) و الحاکم (۲/۱۶۴).

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

۶- وه بیلالی کوری ره باح خوشکی عبدالرحمن ی کوری عوفی هینا.
۷- له نیماسی عدلی پرسیار کرا ده رباره ی ماره کردنی هاوشان، نمویش فرموی: خه لک هممو
هاوتای یه کن عمره بیو عهجه می و قوره یشی و هاشمی نه گمر موسلمان و باوهر دارین.
وه نممش مزه بی مالکیه کانه. شوکانی و توبه تی: همروه ها نه نقل کراوه له عومر و نیبنو
مسعود و موحه مدی کوری سیرین و عومری کوری عبدالعزیزه وه. وه نیبنو قهیم به بهیتری
داناوه و توبه تی: نموی حوکی پیغمبر ﷺ پیوستی نکات نمویه که هاوتایی له نایندا
نیعتبار نه کری له بنه رتدا و له تمواویدا، کهواته نافرته موسلمان نابن بدرت به کافر، وه
همروه ها داوین پاک به داوین پیس؛ نیر قورثان لموه بمولاه نیعتباری بز هاوتایی دانناوه. چونکه
حرامی کردوه نافرته موسلمان بدرت به زیناکرتکی پیس، نیر نه سب و کارو پیشو
دهولمه ندیو نیش هیچ نیعتباری بز دانناوه، وه کزبله کی پتی درسته نافرته تیکی خاوه
نمسی دهولمه مند بهینی به مرجی پاک و موسلمان بیت، وه به دروستی داناوه که نموی
قوره یشی نییه نافرته قوره یشی بهینن، وه نموی هاشمی نییه نافرته هاشمی بهینی وه همزار
دهولمه مند بهینن.

مزه بی جمواهری زانایان له هاتایدا

وه نه گمر مالکیه کانو زانایانیر که له پیشوه ناماژمان بز کردن رایان وه هایت که
هاوتایی له راستالیو چاکدایه نک شتی تر، جگه لهوانه زانایانی تریش رایان وه هایه که
هاوتایی له راستالی و چاکیدا نیعتباری بز نه کری، وه پیاری فاسق هاوتای داوین پاکیک نییه،
بهلام نعمان هاوتایی تنها لموه دا تمنگ ناکنموه، به لکو رایان وه هایه که چند شتیکی تر هیده
نمبی نیعتباری پی بکری.

نیمش لیره دا باسی نه کهین:

(یه کم) بنمهاله (النسب): عرب لهناو خزیدا هاوتای عمره به، قوره یشی هاوتای قوره یشی به،
وه عهجه می هاوتای عمره بی نییه، وه عمره بی هاوتای قوره یشی نییه. به لگمش بز نمه:

۱- بهینی نموی حاکم له نیبنو عومروه گپرا به نییه که پیغمبر ﷺ فرمویته:
(العرب أكفاء بعضهم لبعض، قبيلة لقبيلة، وحی لعی، ورجل لرجل، إلا حاكماً أوحجماً)^(۱).

(۱) تلخیص الحید (۱۶/۳).

الزواج) ژن هینان و میترد کردن

واته: عمره ب هندیکیان هاتای هندیکیان، هۆز به هۆز، و گهرهك به گهرهك، و پیاو به پیاو، جۆلاو كه له شاخ گر نه بیته.

۲- به زار نه گیتتهوه له موعاژی کوری جهه لهوه كه پیغه مبهتر ﷺ فرمویهتی: (العرب بعضهم لبعض أكفاء، والموالي بعضهم أكفاء بعض)^(۱). واته:

عمره ب هندیکیان هاتای هندیکیان و بهره ده کان هندیکیان هاتای هندیکیان.

۳- وه له عومره وه كه فرمویهتی: رپی ناده م ئافره تی خاوه ن نسه ب به هاتای خۆی نه بیته بدری. (دارقطنی) گیتراوه تییه وه^(۲).

سه باره ت به حه دیسه که ی ئیبنو عومر ئیبنو نه بی حاتم له باوکی پرسیه و وتویه تی: درۆیه و نه صلی نییه. وه (دارقطنی) له (العلل) دا و وتویه تی: صحیح نییه.

ئیبنو عبدا لبر و وتویه تی: نه وه مونکمر و دانراوه.

به لآم حه دیسه که ی موعاژ، سوله یانی کوری نه بی جهونی تیندایه که ئیبنو قه گان و وتویه تی: نه ناسراوه. پاشان له ریوایه تی خالی دی کوری مه عدانه له موعاژه وه، که نه ویش لئی نه بیستوه، وه له راستی دا فرموده یه که ی صحیحی سابت نییه، که ئیعتبار به نه سه به وه بکات بۆ هاتای ی.

وه شافعییه کان و حه نه فییه کان جیا یی یان نییه له وه دا که نه سه ب ئیعتباری بۆ نه کر ئی له هاتای ی دا به وشیه یه یه یه باس کراوه، به لآم جیا یی یان له وه دایه که قوره ی شیه کان فه چلیان هیه. حه نه فییه کان رایان وایه که قوره ی شیه هاتای ئافره تی هاشمییه^(۳).

به لآم شافعییه کان نه وه ی راسته له مه زه به یه کان نه وه یه که قوره ی شیه هاتای ئافره تی هاشمی و (مطلبی) نییه، به لگه شیان بۆ نه وه نه وه یه که (واثیله) ی کچی نه سه ع گیتراوه تییه وه که پیغه مبهتر ﷺ فرمویه تی: (إن الله اصطفى كنانة من بني إسماعيل، واصطفى من كنانة قريشاً، واصطفى من قريش بني هاشم، واصطفاني من بني هاشم، فأنا خيار من خيار من خيار) رواه مسلم^(۴).

(۱) البزار (۱۴۲۴).

(۲) دارقطنی (۲۹۸/۳).

(۳) قوره ی شیه نه وه یه که له نه وه یه نه ضری کوری کینانه بیته، وه هاشمی نه وه یه که له نه وه یه هاشمی کوری عبیدی مه نای بیته، عمره ی شیه نه وانن که باوکی که له پشت نه ضره وه کزی کرد بنه وه.

(۴) مسلم (۲۲۷۶).

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

واته: خوا کینانهی له نهوی تیماعیل ههلبژاردوو، وه له کینانهش قوره‌یش، وه له قوره‌یش بهنی هاشمی ههلبژاردوو، وه منیشی له بهنی هاشم ههلبژاردوو، جا من چاکترینم له چاکترین له‌چاکترین.

(حافظ) له (فتح) دا ووتوبتی: راستی نهویه که بهنی هاشم و بهنی (مطلب) پیش کسانیی تر بخری وه جگه لهوان نیتر هاوتای یه‌کن.

وه راستی پیچوانه‌یی نهویه. چونکه پیغمبەر ﷺ دوکچی داوه به عیسانی کوری عه‌فان، وه زه‌ینبیی داوه به نه‌با عاصی کوری ره‌بیع که هه‌ردوکیان له هۆزی عه‌بدو شمس بوون، وه عه‌لی نومه کلپومی کچی‌دا به عومه‌ر که عه‌ده‌وی بوو.

به‌لام شه‌ره‌فی زانست و زانیاری له پشت هه‌موو شه‌ره‌ف و نه‌سه‌یتکه‌ویه. پیای زانا هاوتای هه‌موو ناه‌ره‌تیکه له هه‌رجی بنه‌ماله‌یه‌ک بی، با نه‌وزانایه‌ش نه‌سه‌یتکی نه‌ناسراوی هه‌ییت، به‌پیی فرموده‌ی پیغمبەر ﷺ که فرموبتی: (الناس معادن، کعادن الذهب والفضة، خیارهم فی الجاهلیة خیارهم فی الإسلام إذا فقهوا)^(۱).

واته: خه‌لکی وه‌ک کانزای زێرو زیون، چاکترینیان له‌سه‌رده‌یی نه‌زانیدا چاکترینیان له‌ نیسلام دا نه‌گه‌ر زانا بن.

وه فرموده‌ی خوی گه‌وره که نه‌فرموی: ﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ﴾ (المجادلة: من الآیة ۱۱).

واته: خوی گه‌وره په‌لو پاییی نه‌وانه به‌رز نه‌کاتوه که باوه‌ردارن وه نه‌وانه‌ی که خوا کردوویییه زانا به‌ چهنده‌ها په‌له به‌رز ترن.

وه فرموده‌ی خوی به‌رز: ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (الزمر: من الآیة ۹).

واته: بلێ نایا نه‌وانه‌ی که په‌روه‌دگاری خۆیان و ناییی راستی خۆیان نه‌زانن له‌گه‌ل نه‌واندا که هه‌یج له‌وه نازانن یه‌کسانن.

نهمه به‌ نیسه‌بت عه‌ره‌ب به‌لام له‌باره‌ی عه‌جه‌می‌یه‌کانوه ووتراوه: هاوتایی نه‌سه‌ب له‌ ناواندا نه‌یه.

(۱) أبوداود الطيالسي (۳۲۴) والمقاصد الحسنة (۱۲۳۸) من حديث أبي هريرة.

الزواج) ژن هیتان و میرد کردن

وه له شافیعی و بهشی زوری هاوه له کاتییموه نه گپرنهوه: که ئهوانیش بنمهالئو نسهب لهناویاندا ئیعتباری بۆ نهکری، به قیاس لهسر عمرهه، چونکه ئهوانیش نهنگییان پتوه ئهنوسن کاتی کسیک له خۆیان نزمتر بهینن، کهواته هوکیمان وهک هوکمی عمرههیی لئ دئی لهسر بهکبوونی هۆیهکه.

(دووه) نازادی: کۆیلوه بهنده هاوتای نازاد نین، وه ههروهها نازادکراو هاوتای نازادیک نیه که له ئهسلدا نازاده، وه کهسیک بهکیتک لهباو باپیرانی تووشی کۆیلایهتی بویتت هاوتای کهسیک نیه که هیچ کهسیکی تووشی نهبویتت. چونکه ئافرهتی نازاد نهنگی دئی بهسهریا کاتی ژنی پیاوئیکی بهنده ییت، یا کهسیک بهکیتک له باووباپیرانی تووشی کۆیلایهتی بویتت.

(سۆیهه) ئیسلامهتی: واته هاوتایی له ئیسلامهتی بنهچهییدا، ئهمنش لهوانهی عمرهه نین ئیعتباری بۆ نهکری، بهلام بۆ عمرهه ئیعتباری بۆ ناکری، چونکه بهوه ازبان هیتاوه که شانازی به نسهبیانهوه بکهمن، وه به ئیسلامهتی بنهچهیان نازان.

بهلام ئهوانهی که عمرهه نین له مهوالی و عهجهه به ئیسلامهتی بنهچهیانهوه شانازی نهکهن، جا لهسر ئهوه نهگهر ئافرهتیک باوک و باپیرانی موسلمان بوین ئهوه هاوتای پیاوئیک نیه که هیچ کام له باووباپیرانی موسلمان نهبوین.

وه ههر ئافرهتیک یهک باوکی ههبویتت له ئیسلامدا، ئهوه ئهوه پیاوهی یهک باوکی بووه له ئیسلامدا هاتایی دهکات، وه ئهوه ئافرهتهی باوو باپیرتکی له ئیسلامدا بویتت ئهوه ئهوه پیاوهی که باوک و باپیرانیتکی بویتت له ئیسلامدا هاوشانی ئهکات، چونکه ناسینی مرۆ به باوکی و باپیری بهوه دهیتت، جا ئیتت لهوه زیاتر سهیری بۆ ناکری و حیسابی بۆ ناکری.

ئهبو یوسف لای وایه که ئهوکسهی یهک باوکی ههیتت له ئیسلامدا هاوتایه بۆ ئهوه ئافرهتهی چهند باپیرتکی ههیه له ئیسلامدا، چونکه لای ئهوه ناسران به تهواری به باوک ئهبن، بهلام ئهبوحهئیفه و محمد دهلین ناسرانی تهوار به باوک و باپهروه نهیتت ناییتت.

(چارهه) کارو پیشه: نهگهر ئافرهت له خیتانیک ییت پیشهیهکی بهرپزریان ههیتت کهسیکی پیشه نزم هاوتای نیه. نهگهر پیشهکهیان نزیک بوو لهیهکهوه ئیعتبار بۆ ئهوه جیاوازیه ناکری که له نیتواناندا ههیه. ئیعتیارکردن بهکارو پیشهی بهرپزرو نزم بهپهتی عورف و عادهته؛ چونکه جاری وا ئهیتت پیشهیهک له شوئینکدا یا له زهمانیکدا بهرپزوه له شوئینکی تر و سهردهمینکی تره پززی نیه. وه ئهوانهی ئهلین کارو پیشه ئیعتباری بۆ نهکری بهلگهیان ئهوه ههیدسهیه که له پیتشهوه باس کرا که ئهفهرمووی: (العرب بعضهم أكفاء لبعض... إلا حانكاً أو جحاما) وه به

(الزواج) ژن هیئان و میړد کردن

نه حمدی کورې حنه‌لیان ووت: چوڼ لسمر شو فرموده‌یه نپوړیت و به لاوازیشت داناره؟ فرمووی: هر بهو شتویه کاری پښ کراوه.

خاوه‌نی (المغنی) ووتویه‌تی: واته شو فرموده‌یه له گمځ عورف دا رټک کهوتوه. چونکه خاوه‌ن پیشمو کاره بهرزه‌کان وا دانه‌ینن که نه‌گهر کچه‌کانیان بدن به کهسانیک کارو پیشه‌که‌یان له خوار نموانوه بیت کهمیتتی و ناتواوی‌یه - وهک جوړاو ده‌باغچېو کهناس و خوځل رټوځ و عورفی خه‌لک وا هاتوه که شو عه‌یب و نه‌نگی‌یه، کهواته وهک هواتایی نه‌بوونه له نه‌سهدا، نه‌مدش مزه‌بې شافعی‌کانه، وه همدوه‌ها موحه‌مد و شو یوسف له‌حمنه‌فی‌به‌کان، وه له ریوایه‌تیکدا له نه‌حمدو نه‌بی حنیفموه، وه له ریوایه‌تیکي نه‌بی یوسف دا شو شته‌یعتباری بۆ ناکرټ هتا نزمی پلمی کاره‌که زور نه‌بیت.

(پینجهم) سامان و مال: شافعی‌یه‌کان جیوازیان هدی له‌یعتبار بۆ کردنیدا، هدیانه‌یعتباری بۆ کردوه، لای شو هه‌ژار هواتای ده‌ولمه‌ندی که‌یه، به‌پښی شو سمدوره‌ نه‌گټرټتوه که پیغمبر ﷺ فرموویه‌تی: (الحسب المال، والکرم التقوی)

واته: پله بهرزی به مالو به‌رټریش به له‌خواترسانه، وه ووتویانه: چونکه نه‌فقه‌ی هه‌ژار که‌متره له نه‌فقه‌ی ده‌ولمه‌ند. وه هدیانه ووتویه‌تی: یعتباری بۆ ناکرټ، چونکه مال و سامان دیو ده‌روا، وه لمبر شو کهسانیک که خاوه‌ن پیاره‌تی بن شانازی پیوه ناکمن، وه قسمی شاعیریان باس کردوه که نه‌لی:

غنینا زمانا بالتصعلک والفقر وکلا سقاناہ بکأسیها الدهر
فما زادنا بغیا علی ذی قرابۃ غنانا ولا أزرنا بأحسابنا الفقر

واته: ټیمه ماوه‌یکه له‌فقری و هه‌ژاری بڼ‌نیاز بووین، وه زه‌مانه همدیک له ده‌ولمه‌ندی و هه‌ژاری به پمداخه‌که‌ی ده‌رخواردی ټیمدا، جا نه ده‌ولمه‌ندی‌به‌که‌مان توشی ستم و سمرکی‌شی کردین به‌سمر خزم و که‌ساو نه هه‌ژاری‌به‌که‌مان رټزو شمره‌فی کم کردینموه.

به‌لام لای حنه‌فی‌به‌کان مال و سامان یعتباری هدی له‌هواتایی‌دا، وه شو یعتباری پښ‌ته‌کرټ شو‌یه که شو پیاره خاوه‌نی ماری‌ی و نه‌فقه‌ی ثافره‌ته‌که بیت. تمنانه‌ت نه‌گهر که‌سینک هیچیانې نه‌بو، یان یه‌کیانی همدو و شو تری نه‌بوو نایټته هاتا. مبدست له ماری‌ی شو مبدله‌غدی که عاده‌ته له پیشموه بدری به ثافره‌ت، چونکه شو شو‌ی دوایی له عوروف و عاده‌تدا دوانه‌خرټ، وه له نه‌بی یوسفموه هاتوه که شو توانای نه‌فقه یعتبار ته‌کات به هواتایی نه‌ک ماری‌ی، چونکه ماری‌ی ناسان کاری تیدا نه‌کرټ، و پیار به ده‌ولمه‌ندی باوکی وادانه‌تری که

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

توانای ماره‌یی هه‌یه. وه ئیعتیبار کردنی ماڤ له هاوتایی‌دا ریوایه‌تی‌که له ئه‌حه‌مه‌دیشه‌وه، چونکه نافرته‌تی ده‌وله‌مه‌ند زیانی پین ته‌گات به ده‌ست ته‌نگی میرده‌که‌ی، چونکه ناتوانی خمرجی نه‌و ژنه‌و منداله‌کانی بکیشیت، وه له‌بهر نه‌وی خه‌لك هه‌ژاری به‌که‌می و ناتواوی دانه‌نین، وپله‌و پایه‌یان به‌سامان به‌رز ئه‌بیته‌وه وه‌ک نه‌سه‌ب و له‌وه‌ش زیاتر.

(شه‌شم) ساغ و سه‌لامه‌تی له‌ عه‌یب: هاوه‌لانی شافیعی وایان ئیعتبار کردوه- وه نه‌وی که ئیبنونه‌صر باسی کردوه له‌ مالیکوه- که سه‌لامه‌تی له‌ عه‌یب مەرجه‌یکه بۆ هاوتایی، وه همرکس عه‌یبکی هه‌بوو عه‌یبکی وه‌ها نیکاحی پین هه‌لبه‌ه‌شیتته‌وه هاوتای نافرته‌تی ساغ و بپن عه‌یب نییه، به‌لام ته‌گهر هه‌له‌وه‌شاندنه‌وی پین سابت نه‌ده‌بوو به‌لام مرۆڤ ره‌وین بوو وه‌ک کویری و براری ته‌ندام و نارێکی له‌ش و ته‌ندام، نه‌وه دوو پروی هه‌یه. روه‌کیانی نه‌وی هه‌لبه‌ژاردوه که نه‌وی خاوه‌نی نه‌و عه‌یبانه بیت هاوتای سه‌لامه‌تیک له‌ عه‌یب نییه. به‌لام حه‌نه‌فی و حه‌نبه‌لی ئیعتیباریان بۆ نه‌رکردوه. له (المغنی) دا هاتوه: سه‌لامه‌تی له‌ عه‌یب مەرجه هاوتایی نیه، چونکه خیلاف نیه که نه‌بوونی سه‌لامه‌تی نیکاح به‌تال ناکاته‌وه، به‌لام ناره‌زووی هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه بۆ نافرته‌که ثابت نه‌بیته، نه‌ک بۆ سه‌ره‌رشتیاران. چونکه زیانه‌که‌ی تابه‌ته به‌وه‌وه، به‌لام سه‌ره‌رشتیاره‌که‌ی بۆی هه‌یه رپی لی‌بگرت شووبکات به‌گه‌رو گول و به‌له‌ک و شیت.

هاوتایی بۆ کامیان ئیعتباری پین ته‌کرئ؟

هه‌وتایی له‌ژنو میرده‌ایه‌تیدا ته‌نها بۆ پیاو دانراوه نه‌ک بۆ ژن. واته پیاو خۆی نه‌ومەرجه‌ی بۆ دانه‌نری که هاوتا بیت بۆ نافرته‌تیکی وه‌ک خۆی له‌پله‌دا، وه مەرجه دانانری که نافرته‌تی هاوتای پیاو بیت.

به‌لگی ته‌مه‌ش:

(یه‌که‌م): چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: (من کان عنده جاریة فعلمها، وأحسن تعلیمها، وأحسن إليها ثم أعتقها وتزوجها فله أجران) رواه البخاري ومسلم^(١). واته: همرکس جاریه‌که‌ی لابه‌و هوشیاری کردو چاک فیری کردو چاکه‌ی له‌گه‌لدا کرد، له پاشاندا نازادی‌کردو ماره‌ی کرد دوو پاداشتی هه‌یه.

(دووه‌م): چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌پله‌و پایه‌دا هاوتای نییه له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا له زۆر تیره‌کانی عه‌ره‌ب ژنی هیتاره. وه سه‌فه‌یه‌ی کچی حویه‌ی هیتاره‌که جوله‌که بووه و موسلمان بووه.

(١) البخاري (٢٥٤٤) ومسلم (٢٤١).

(الزواج) ژن هينان و ميترد كردن

(سټريم): نافره‌تی پلمو پايه بهرز و اباوه خۆی و سرپهرشتیاره‌کانی عه‌یب‌دار نهمین نه‌گهر شوو به هاوتای خۆی نه‌کات. به‌لام پیاوی شریف عه‌یب دار ناییت نه‌گهر ژنیکی پلمو پايه نزم به‌یتنی.

هاوتایی مافی نافره‌ت و سرپهرشتیاره‌کانی به‌تی :

جه‌ماورهی زانایان رایان وه‌هایه که هاوتایی مافه بۆ نافره‌ت و سرپهرشتیاره‌کانی. کهواته دروست نییه بۆ سرپهرشتیار نافره‌تیک له ناهاوتای خۆی ماره بکات. مه‌گهر به پازی بوونی خۆی و همموو سرپهرشتیاره‌کانی نه‌ییت؛ چونکه ماره کردنی نمو نافره‌ته له کسینک که هاوتای نه‌ییت عه‌یب و نهنگ به سرپهرشتیاره‌کانی نه‌گه‌یه‌نیت، هر بۆیه تاوه‌کو هممویان پازی نهمین دروست نییه، جا نه‌گهر نافره‌ته‌که پازی بوو وه همموو سرپهرشتیاره‌کانی پازی بوون، دروسته بدری بهو کسه، چونکه ری نهدان مافی نوانه کاتی پازی بوون ری نهدانه‌که لانه‌چنی. شافیمی‌یه‌کان ووتریانه: نمو بۆ کسینکه که سرپهرشتیاری یه‌کسه‌ری بۆ بییت، وه نه‌حمد له ریوایه‌تیکدا ووتیه‌تی: مافی همموو سرپهرشتیارانه دورونزیکیان، جا هرکسیان پازی نه‌بوو بۆی هه‌یه هه‌لی بوه‌شینیتموه. وه لهریوایه‌تیک تری نه‌حمددا: نمو تنها مافی خوایه، نه‌گهر سرپهرشتیاره‌کان و نافره‌ته‌که‌ش پازی بن که هاوتایی لابهرن پازی بوونیان دروست نییه. به‌لام نمو ریوایه‌ته‌یان له‌سهر نمو هه‌له‌گه‌ی که هاوتایی له تاینسدا بهو بس، وه له یه‌کینک له ریوایه‌ته‌کان

کاتی نیعتیار کردنی هاوتایی:

هاوتایی له‌کاتی په‌یمان به‌ستنه‌که‌دا نیعتیاری بۆ نه‌کری، جا نه‌گهر دواي په‌یمانکه هر وه‌سفینک له وه‌سفه‌کانی تیک چو زبانی نییه و هیچ له واقع ناگۆری و کار ناکاته سر په‌یمانی نیکاحه‌که، چونکه مهرجه‌کان کاتی عه‌ده‌که نه‌ییت نیعتیاری یان پی ناکریت، جا نه‌گهر کاتی ژن هینانه‌که خاوه‌نی پیشه‌یه‌کی به‌ریز بوو یا توانای نه‌فه‌قه‌کیشانی همبوو، یا پیاوی چاک بوو له‌پاشاندا کات و شوین گۆراو پیشه‌یه‌کی نزمی ده‌ست کهوت، یا هه‌زار کهوت و توانای نه‌فه‌قه‌کیشانی نهما، یا کهوته تاوان کردن و سه‌ریچی فه‌رمانی خوی کرد، دواي ژن هینانه‌که نمو په‌یمان وه‌ک خۆی نه‌مییتتموه، چونکه کات و سه‌رده‌م زۆر گۆرانی به‌سه‌رادئ، وه ناده‌میزاد له‌سهر یه‌ک شیوه نامییتتموه، وه له‌سهر ژن پیوسته نمو واقیعه‌ قبول بکات و نارام به‌گری و له خوا به‌ترسی، چونکه نمو له کاره هه‌ره‌گه‌وره‌کانه.

مافه کانی ژن و میتره ایتمی

کاتی په یمانی نیکاح به ستراو په یمانه که دروست بوو شویتنواره کانی داتمه زریو مافه کانی ژنو میتره ایتمی پیوسته نمیتت به پیی ئو په یمانه، وه ئو مافانمش سی بهشن:

۱- مافی پیوستی نافره ته که لسهر پیاره که.

۲- مافی پیوستی پیار لسهر ژنه که.

۲- مافی هاربهشی نیوان همدوکیان:

وه هدلسانی همره که له ژن و میتره به کار و نمرکی واجب و پیوستی خوی و ناگاداری کردنی کاره کانی نمویه که هؤکاره کانی دلنیایی و نارامی دهرونی دایین نکات، و بموش بهختیاری ژنو میتره ایتمی ته بیتت، وا له خواره وه هندی لهو ماف و نمرکانه روون نه کریتموه.

ئو مافانمی که هاربهشن له نیوان ژن و میتره بریتین له:

۱- رهوایی تیکه ل بون و خؤشی وه رگرتن له یهک، وه نموه مافینکی رهوایه به هاربهشی، جا چی رهوایه و حد لاله بؤ پیاره که بؤ ژنه کمش حد لاله. وه ئو خؤشی وه رگرتنه مافی ژنو پیاره و نایه تمدی هتا همدوکیان هاربهشی تیدا نه کمن چونکه ناکرئ کسیتکیان به تنها خوی نموخؤشی یه دس بکویت.

۲- حرام بوون به موصاهمه (خزمایهتی): واته ئو ژنه حرام نمیتت لسهر باوک و باپیره و کوپ و لقه کانی کوپ و کچه کانی ئو میتره، وهک چون پیاره که حرام نمیتت لسهر دایک و کچ و لقی کوپ و کچه کانی ئو ژنه.

۳- سابت بوونی میرات گرتن له نیوان همدوکیاندا همر بهتمواو بوونی په یمانه که، جا نه گمر کسیتکیان دواي تمواو بوونی په یمانه که مرد نموی تریان میراته کهی نه گرتت، با نهشچوبنه لای په کیش.

۴- سابت بوونی نه سببی منداله کانی له لایمن ئو میتره یهوه که چؤته لای.

۵- تیکه لئو به یه کهوه ژبان به چاکی: پیوسته لسهر همره که له ژنو میتره که به چاکی هدلسوکوت بکات له گمل نموی تریان بؤ نموی خؤشوستی و هیمنی و سهلامتی بالیان به سردا بکیشن. خواي گموره نه فمرصوی ﴿وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ (النساء: من الآیة ۱۹) واته: له گمل خیزانه کانتان به چاکی ژبان به سردا بهرن و رهفتاریان له گم لدا بکن.

ئو مافانهى كه واجبه لهسهر پياو بهرامبهر به ژن

لهو مافانهى كه واجبه لهسهر پياو بو خيترانهكهى:

۱- چهند مافتيكى مالى: ئهوش مارهيو نهفهقه كيشانه.

۲- وه چهند مافتيكى غهيره مالى: وهك دادپهروهري له نيوان ژنهكاندا تهگهر له ژنيك زياترى

ههبوو، ههروهها وهك زيان نهگهيانندن بهژن.. وه لهمهولا باسيان نهكريت.

مارهيو

له باشى چاوديري كردنى ئافرهت و پيترگرتنى لهلايمن ئيسلاموه ئهويه كه مافى خاوهنىرهتى داوهتى، لهكاتيكددا له سهردهمى نهفامىدا ئو مافه پيشينل كرابوو بهشيوهيكه كه سهپرهرشيارى ئافرهت له سامانى تايبهتى ئافرهتهكددا تهسهرهوى نهكردو دهرفهتى خاوهنيهتى نهئهدايه، وه پيى نهئهدا به تهسهرهوف كردن تيبدا.

ئهوهبوو كه ئيسلام ئو باره گرانهى لايرد لهسهرى و مارهيو بو داناو كردى بهمافى ئافرهت لهسهر پياو كه بو خوى بيت نهك بو باوكى، وه بو كهسيكى نزيكى نيره هيج لهو مارهيويه وهريگرى مهگهر ئو ئافرهته خوى رازى بيت. خواى گهوره نهفهرموئ: ﴿وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِينًا مَرِينًا﴾ (النساء: ۴) واته: مارهيويهكان بدن به ئافرهتان كه واجبهو خوا بوى فهير كردوون، بهلام تهگهر بهخوشى خويان شتيكيان پيدان لهو مارهيويه وهري بگرن و به خوشى و حهلاتى بيهخون.

بهلام تهگهر ژنهكه لهبهر شهرم يا ترس يا فيليكى لى كرا لهو مارهيويهى بهخوشى، وهرگرتنى پهوا نيه. خواى گهوره نهفهرموئ: ﴿وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَأَنْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قَنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا، وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْتُمْ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا﴾ (النساء: ۲۰-۲۱).

واته: وه تهگهر ويستان ژنيك لابين و ژنيكىتر له جئى بهينن، وه مالتىكى زورتان كردبو به مارهيو بو ئو ژنهى كه تهتانهوى تهلاقى بدن ئهوه لى و وهرمهگرنهوه، وه حهلال نيره بوتان، نايا نيهوه به بوختان و تاوانى ئاشكرا لىيان وهرتهگرنهوه؟ جا چون لىيان وهردهگرنهوه لهكاتيكددا نيهوه به يهكهوه ژياون و خوشيستان لهيهكتر وهرگرتوه و پهيمانيكى زور توندو تيژيان لى وهرگرتون كه ئو مارهيويهيان بدن. وه ئو مارهيويه كه بو ژن دانراوه. وهكو چون ئو مانايه دهگهينى دلى ئافرهتيشى پى خوش نيبيت و رازى نهكات به دهستهلاتى پياو بهسهرهوه خواى گهوره نهفهرموئ:

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾
(النساء: من الآية ۳۴).

واته: پیاوان خاوهن دهسته لاتن بهسمر ژنانموه بههژی ئمو فضلهی که خوا پئی داون، وه بههژی ئمو سامان و مالهی سهرفی ئهکن بۆ ژنان له مارهیی و نهفهقه کیشان.

جگه لهواتی ئمو مارهیییه په یوهندی نیتوانیان بههیز نهکات و هژی خو شویستی و میهره بانیشه.

ئهندهازی مارهیی:

یاسای ئیسلام سنوری بۆ لایهنی کمی و زۆری مارهیی دانناوه. چونکه خه لک جیاوازی یان ههیه له دهوله مندیی ههزاری دا، وه ههروه ها له بدهسته لاتن و بئ دهسه لاتیدا جیاوازن، وه ههرجی بهک داب و نه رتی خۆی ههیه، له بهر ئوه وازی له دانانی سنور هیناوه بۆ ئوهی هه رکس به پئی توانا مارهیی بدات، وه به پئی حالتهی و خو رپه وشتی هۆزه کی. وه هه موو دهقه کان که ده ربارهی مارهیی هاتوون ئیشارهت بۆ ئوه ئهکن که مارهیی مه رجی تیندا داناننئ مه گهر ئه ونده که شتیك بیت نرخی تایبهتی هه بیته؛ بئ ئوهی سه یری کمی و زۆری بکرن، جا دروسته به ئهنگوستله یهک بیت یان به کاسه یهک خو رما، یا به فیر کردنی خو رتان، به مه رجیك په یمان بهسته کان رازی بن.

۱- له عامیری کوپی ره یعه وه که ژنیکی بدنی فه زاره له سر جوتنئ نه عمل خۆی ماره کرد. پهنه مبه ر ﷺ فه رموی: (أرضیت عن نفسک بنعلین؟ فقالت: نعم، فأجازه) رواه أحمد وابن ماجه والترمذی وصححه^(۱).

واته: ئایا رازی بوویت به جوتنئ نه عمل له جیاتی خۆت و ماله کهت؟ ووتی: به لئ، پهنه مبه ریش ﷺ رئی پئی دا).

۲- له سه هلی کوپی سه عده وه که نافرته تیک هات بۆ لای پهنه مبه ر ﷺ ووتی: ئهی نیرواری خوا من خۆم به خشی به تو، وه ماوه یه کی زۆر وه ستا، هه تا پیاوتک له لاره هه ستا ووتی: ئهی نیرواری خوا له منی ماره بپه نه گهر خۆت پتو بستت پئی نییه، پهنه مبه ر ﷺ فه رموی: ئایا هه چت هه یه بیده تئ به مارهیی، ئه ویش ووتی: هه چم نییه نه م به رکۆشم نه بیته. پهنه مبه ر ﷺ فه رموی: نه گهر به رکۆشه کهتی بده تئ خۆت بن بن به رکۆش نه میتیته وه. بگه رن بۆ شتیکی تر، ووتی: هه چ

(۱) أحمد (۴/۴۴۵) ترمذی (۱۱۱۳) ابن ماجه (۱۸۸۸).

(الزواج) ژن هیئان و میژد کردن

شك ناهم فرمووی: بگهرئ ئەنگورستیله یه کی تاسنیش بیئت باشه، ئەویش گهرا هیچی نەدۆزیهوه، لەپاشاندا پینغەمبەر ﷺ پێی فرموو: قورئانەت هیچ لەبەرە؟ ووتی: بەلێ، سۆرەتی ئەوهو ئەوه، چەند سۆرەتیکی نابرد، پینغەمبەر ﷺ فرمووی: ئەوا لێم ماره کردی که چیت قورئان لەبەرە فێری بکەیت. بوخاری و موسلیم گێڕاویانەتەوه.

له رېوايه تېنکی ئەبی هورەپرەدا: بۆی دانا فێری بیست نایهتی بکات^(۱).

۳_ وه له ئەنەسەوه: که ئەبو طهله (أم سلیم)ی داواکرد، ئەویش ووتی: سۆنند بەخوا پیاوی وهك تۆ رەت ناکرتتەوه بەلام تۆ کافری و من موسلمانم، جا دروست نییه بۆم شوو بەتۆ بکەم، ئەگەر موسلمان ئەبیت، ئەوه موسولمان بوونە کەت ئەبیتتە ماره یی به کەم، وه داوا ی هیچی توت لی ناکەم، نیتر که شوی پێ کرد هەر ئەوه ماره یی به کەمی بوو^(۲).

ئەم فرمودانە بەلگەن لەسەر ئەوهی که دروستە ماره یی شتیکی کەمیش بیئت، وه دروستە شتی سوود گەیهەندەریش هەر بکری بە ماره یی، و فێریوونی قورئانیش لەو شتانه یه که سوودیان هەیه. وه چەندە فیه کان دایان ناره که کەمترین ماره یی ئەبێ دە درهەم بیئت. وهك چۆن مالیکیه کان سێ درهەمیان داناوه. ئەو دانانەش هیچ بەلگەو حوججە یه کی لەسەر نییه که پشتی پێ ببەستری.

(حافظ) ووتیه تی: دەرباره ی کەمترین ماره یی چەند فرموده یه که هاتوه که هیچیان سابت نین، وه ئیبنوقه ییم له فرموده کانی پینشو کۆلاوه تەوه ووتیه تی: ئەوهی ئەوهو سوله یم هەلێ بژارد ئەوه بوو که سوود له ئیسلام بوونی ئەبی طهله وه رێگری، خۆی بەخشی پێی ئەگەر موسلمان بیئت، وه ئەوهی لاخۆش تر بوو له مالیک که میژده کەمی بیدات. چونکه ماره یی له بنه رتەدا بۆیه دانراوه که ئافره ت سوودی لێ وه رێگری، جا ئەگەر رازی بیئت به زانست و تاین و موسلمان بوونی میژد، و قورئان فێر بوون، ئەوه باشترین و بەسوودترین و بەرزترین ماره یی به، چونکه هیچ پەیمانیک بێ ماره یی نەبووه. جا کوا ئەو حوکمی ماره یی داناوه به سێ درهەم یا ده درهەم، له ده قەکانی قورئان و فرموده و قیاسا، له لای ئەو حوکمی ماره یی به دروست داناوه بهو شتانه ی که باسما ن کردن به ده قی قورئان و فرموده و قیاس. وه ئەوه یه کسان نییه له نیتوان ئەو ژنەدا - أم سلیم - و ئەو ژنە ی خۆی بەخشی به پینغەمبەر ﷺ، که ئەوه شتیکی تاییه ت بوو به پینغەمبەر ﷺ جیا له موسلمانان. چونکه ئەو ئافره ته خۆی بەخشی به بەخشینیکی رپوت له سەرپرشتیارو ماره یی به. پینچەوانە ی ئەوهی که ئیمە ی تینداین که ماره پرینه به سەرپرشتیارو

(۱) أحمد (۵/۳۳۰ و ۳۳۴ و ۳۳۶) والبخاري (۵۰۳۰ و ۵۱۴۹) ومسلم (۱۴۲۵/۷۶ و ۷۷).

(۲) نسائي (۶/۱۱۴).

(الزواج) ژن هیتان و میتر کردن

ماره‌ییموه، با مالیش نه‌ییت، چونکه نافرته‌ته‌که له جیاتی مال شتیکی هه‌لبژاردوه که سوودی هه‌بووه بۆی وه خۆی نهبه‌خشیه به پیاره‌که‌ی به به‌خشینی رووت وه‌ک چون شتیکی ماله‌که‌ی به‌خشنی. نموه‌ش پیچموانه‌ی نمو خۆبه‌خشینه که تایه‌ته به پیغمبیره‌وه ﷺ.

نموی فهرموده‌کان پیوستی بکمن نموه‌بو که باس کرا، به‌لام هه‌ندیکیان پیچموانه‌ی قسه‌ی نمو که‌سانه‌یه که وتویانه: ماره‌ییموه نه‌ی مال بیته، و شتی سوود به‌خشنی تر ناییت، نه فیتر کردن و نه زانست ماره‌ییموه نین، وه‌ک نه‌بوحنیفه وتویه‌تی، وه هه‌روه‌ها نه‌حمد - ره‌جمتی خوا له هه‌ردوکیان بیته - له ربوایه‌تیکدا.

وه نموانه‌ی وتویانه: ماره‌ییموه ناییت له سه‌ی دره‌م که‌متر بیته وه‌ک مالیک یا ده دره‌م وه‌ک نه‌ی حه‌نیفه. وه چهند ووته‌یه‌کی تری شاذ که به‌لگه‌ی نی‌یه نه له قورنانه نه له سوننه‌ت نه له نیجماع نه له قیاس نه له قه‌ولی صه‌حابی

وه هه‌رکس بلتی نمو حه‌دیسانه‌ی باسمان کردن تایه‌ت بوون به پیغمبیره‌وه ﷺ و سه‌راونموه، یان خه‌لکی مه‌دینه به پیچموانه‌ی نمو کاریان کردوه، نمو نیددعا‌یه‌که هه‌یج به‌لگه‌یه‌کی نی‌یه وه نه‌صلیش نموه‌یه که ره‌ت بکرتتوه.

سه‌عیدی کوری موسه‌یب گه‌ره‌ی خه‌لکی مه‌دینه له تایه‌یه‌یه‌کان که‌که‌ی دا به شوو له‌سه‌ر ماره‌ییموه دوو دره‌م، وه هه‌یج که‌سیش له‌سه‌ر نمو کاره سه‌ره‌نه‌شی نه‌کرد، به‌لکو نمو کاره به یه‌کیتک له گه‌ره‌ییموه و خووه چاکه‌کانی ژمیتردا.

وه هه‌روه‌ها عبدالرحمن ی کوری عه‌وف ژنیکی ماره کرد له‌سه‌ر پینج دره‌م، و پیغمبیره‌وه ﷺ بریاری له‌سه‌ردا^(۱).

نیتر هه‌یج ریتگا نی‌یه بۆ سابت کردنی نه‌ندازه‌ی ماره‌ییموه مه‌گه‌ر له‌لایهن خاوه‌ن یاسای نی‌سه‌لاموه بیته.

به‌لام له‌لایهنی زۆرییموه: هه‌یج سه‌نورنک نی‌یه بۆ زۆری ماره‌ییموه، له عه‌مه‌روه هاتوه ﷺ که له‌سه‌ر مینه‌به‌که‌یموه قه‌ده‌غی کردوه نموه که ماره‌ییموه نافرته له چواره‌سه‌ر دره‌م زیاتر بیته، له‌پاشان هاته خواره‌وه، نافرته‌تیکی قوره‌یشی ریتی لی گرت و وتی: نه‌ت بیستوهه خوا نه‌فه‌رموی: ﴿وَأَتَيْنَهُمْ إِحْدَاهُنَّ قَنْطَارًا﴾ (النساء: من الآیة ۲۰) واته: نه‌گه‌ر مالتیکی زۆرتان کرد به ماره‌ییموه، عمر فه‌رموی: خویبه لیم به‌روه، هه‌موو که‌س له عمر زاناته‌ره، له‌پاشان گه‌راوه‌و چوه سه‌ر

(۱) البخاری (۵۰۷۲) ومسلم (۷۹/۱۴۲۷).

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

دوانگه کو فرموی: من له پیشوه پئی نهم لئ گرتن که ماریه له چوارسد درهم زیاتر بدرت. هرکس ناره زوی خویتهی حمز نه کات له ماله کی هرچندهی پی خوش بوو بیدات. سعیدی کوری مهنصورو نه بویه علا به سندن دیکي جید گتیرایانتموه^(۱).

وه له عبدالله ی کوری موصعه بویه که عومر فرمویتهی: له چل نوقی به زیو زیاتر مددن به ماریه، هرکس لهوه زیاتر بدات زیاده که نه خمه (بیت المال) وه، نافرته تیک ووتی: نهوه بو تو نیه. فرموی: چون؟ ژنه که ووتی: چونکه خوی گوره نه فرموی: «وَأْتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا» (النساء: من الآیة ۲۰) عومر فرموی: نافرته تیک پینکای و پیاونک هلهی کرد^(۲).

کپراهتی زیاده روی له ماریه یدا:

هرچی بیت، نسیلام پهروشی نهویه که مؤلتهی ژن هیئان زور بکات بو ژ ماریه کی زور له ژان و پیوان: بو نهوهی هممو کس به شینویه کی حلال و پاک خوشی و رابواردنی دهست کوئی. نهمش نایتمدی همتا هممو هویه کانی ناسان نه کرت و ریگاکانی چاره نه کرت، به شینویه که نهوه مؤلتهی که کم دستن توانایان به ماریه یدا هیئت، به تایبتهی که نهوانه به شینویه زوری خه لکن، لهبر نهوه نسیلام به کپراهتی داناوه زیاده روی له ماریه یدا بکرت، وه پای گدیاندوه که همتا ماریه کی کم بیت کاره که پیوژتره، وه کمی ماریه له چاکي نافرته. له عاتیشوه خوالی رازی بیت که پیغمبر ﷺ فرمویتهی: (إن أعظم النکاح برکة أیسره مؤنة)^(۳). واته: نهوه نیکاحی گوره ترین بهر که تهی هبهی نهویه یانه که کمی تی چوویت.

وه فرمویتهی: چاکي نافرته له سوکی ماریه یبتهی و ناسانی نیکاحیتی و جوانی پهوشتیتهی. وه خرابی نافرته به زوری ماریه و گرانی ماره کردنی و پهوشتی خرابی بهتی^(۴). وه زور کس له خه لکی لهم ناموژگاری یانه دور کو تونهوه و خویان هه لواسیوه به خو و پهوشتی نهفامی یوه له زیاده روی کردن له ماریه یدا. ژن نادهن به کس همتا ماریه یبه کی زور نهدات، که نهیته هوی ماندو کردنی و کم دست کردنی، وه که نهوهی نافرته که لوپهل بیت و مامه لو بازارگانی پیوه بکن. نهمش بوته هوی زوری هاوار له دهست ماریه و پهنج بینینی خه لک له

(۱) الدر المنثور (۲/۴۶۶).

(۲) عبد الرزاق فی المصنف (۱۰۴۲۰).

(۳) أحمد (۶/۱۴۵).

(۴) أحمد (۶/۷۷).

الزواج) ژن هینان و میرد کردن

تنگ و چهلهمی زواج که زبانی به ژنان و پیوان گه یاندوه به یه کسانی، وه له تهجامدا خراپه و خراپه کاری زور بووه و بازاری ژنو میردایه تی نشوستی هیناره وای لی هاتوه حالان له حبرام زور گرانتر به دست دیت.

پیش خستنی ماره یی و داخستنی:

دروسته ماره یی پیش بکوی یا دو بکوی، یا هندیکی پیش بکوی و هندیکی دو بخری، به پیی باوو نهرتی خه لکی، به لام واپه سنده که به شیکی پیش بخری؛ به پیی نهوی نیبنو عبباس گیراویه تی موه: که پیغمبر ﷺ نهی هیشته عدلی فاطمه بگوزرتتوه هدا شتیکی نهداتی. عدلی روتی: هیچم نی ره. فرموی: نهی درعه حیطمی به کت کوا؟ تیر نهوی دا به فاطمه له جیاتی ماره یی. نهبو داود و نسائی و حاکم گیراویانه توه و حاکم به صحیحی داناوه^(۱).

وه نهبو داود و نیبنو ماجه له عایشه وه نه گیرنه وه که فرمویه تی: پیغمبر ﷺ فرمانی پین کردوم که ری بدهم پیوا بچیتته لای ژنه که ی پیش نهوی هیچ ماره یی بشی بداتی^(۲).

ثم فرمووده یه به لگی نهویه که نافرته دروسته بگوزرتتوه پیش نهوی هیچ له ماره یی به که ی بدرتتی. وه حدیسه که ی نیبنو عبباس نهوه نه گه یه نیت کنه منع و قده غه کردنه لسمر شیواز و ریگای په سندی بووه.

زهری ووتویه تی: پیمان گه یشتوه که سوننه و بووه نافرته نه گوزرتتوه هدا نه فقه یه کی پیشکده نه کریت یان پوشاکتی بدرتتی، وه موسلمانان همره بو شیویه کاریان کردوه،

وه بز میرد هدیه بچیتته لای ژنی خوی و نهریش خوی بخاته بهر دهستی و ریی هیچی لی نه گری با ماره یی به پیشه که یه که شی نهدایتتی، همرچهنده فرمان نه کری که بیدرتتی.

نیبنو حمزم ووتویه تی: همرکس ژنیکی ماره کرد، ماره یی بز دانا یا بز دانه نا، بز هدیه بچیتته لای نهو نافرته پیی خوش بی یان پیی ناخوش بی، وه نه بی نهو پیواه چی بز داناوه بیداتی پیواه که پیی خوش بیت یان پیی ناخوش بی، وه له بهر نهو ریی لی ناگری بیگوزرتتوه، به لام فرمان نه کری که به بهله بیگوزرتتوه، وه فرمان نه کری به دانی ماره یی به که ی به پیی نهوی که لای پیواه که هدیه، به لام نه گهر هیچی بز دانه نابوو نه بی ماره یی وه ک خوی بدرتتی، مه گهر خویان رازی بن به که متر یان زورتر.

(۱) ابوداود (۲۱۲۵ و ۲۱۲۶) والنسائی (۱۲۹/۶)

(۲) ابوداود (۲۱۲۸) و ابن ماجه (۱۹۹۲).

الزواج) ژن هينان و ميترد كردن

ئەبو حەنەيفە ووتە: (پياو بۆي هەيه ژن بگۆزیتەوه ئافرەتەكە حەز بکات يان نا، ئەگەر ماره‌ییه‌كەي دوواخرابوو، چونكە ئەو ئافرەتە خۆي رازی بووه بۆ دووا خستنه، وه ئەوش مافی پياو لانايات. بەلام ئەگەر هەمووی يا هەندیکي پيش خرابوو، بۆي نەيه بگۆزیتەوه هەتا ئەوهي ئەداتێ کە مەرج بووه بیداتێ، وه بۆ ئافرەتەكەش هەيه خۆ ئەدات بە دەستەوه هەتا ئەوهي ئەداتێ کە لەسەري رێك كەوتون.

ئەبنو موندیر ووتە: (هەموو ئەوانەي خاوەن زانست و زانستیان لێوه لەبەر کراوه لەسەر ئەوەن کە ئافرەت بۆي هەيه خۆي ئەدات بە دەست پياووه هەتا ماره‌ییه‌كەي ئەداتێ) خاوەني (المحلی) لەم رايه كۆلاوەتەوه و ووتە: (جیاوازي نەيه له نيوان كەسيك له موسلمانان كە پياو كاتێك ئافرەتي ماره كرد ئەيئە ژني خۆي و بۆي حەلالەو، ئەويش بۆ ئەو حەلالە، هەرکەس رێي لێ بگري هەتا ماره‌ییه‌كەي ئەدات بۆ ژنه، ئەوه بۆتە كۆسپ له نيوان ئەوو ژنه‌كەيدا بەي نەوهي بەلگه و دەقیكي هەيئەت له‌يايان خوا و له‌ياين پيغەمبەرە كەيهوه ﷺ

بەلام راستی ئەوهيه ئێمه ووتمانه: نايئەت ئافرەت رێ له مافی پياو بگري پياو رێ له مافی ژن بگري له ماره‌ییه. بەلام پياو هەريۆي هەيه بچيئە لای ئەو ژنه - پێي خۆش بيئە يان نا - وه چي له دەست ئەو پياوه بوو لێي وەرگري به ماره‌ییه، پياوه‌كە پێي خۆش بيئە يان نا. وه له پيغەمبەرەوه صلى الله عليه وسلم شتيكي وا هاتوه كە راستی ئەم وتەيه بگەيئەني كە ئەلێ: مافی هەموو خاوەن مافیك بەدەن^(١).

چ كاتێك هەموو ئەو ماره‌ییه‌ي ناوبراوه پيويست ئەيئەت:

ماره‌ییه ناوبراوه پيويست ئەيئەت بە يەكێ له‌مانەي خوارهوه:

١- كاتێ چوونه لای ئەواو هاتەدي- بەپێي فەرمووده‌ي خواي گەوره: ﴿وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَأَنْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا﴾ (النساء: ٢٠-٢١) واتە: ئەگەر ويستان ژنيك لایەن و ژنيكي تر له جێي بهيئەن، وه ماتيكي زۆرتان كردهو به ماره‌ییه بۆ ئەو ژنه‌ي كە ئەتانەوي تەلاقی بەدەن، ئەوه لێي وەرەگرنهوه، وه حەلال نەيه بۆتان، نایا ئێوه به بوختان و تاواني ناشكرا لێيان وەرەگرنهوه؟ جا چۆن لێيان نەسيئەوه له كاتێكدا ئێوه به

(١) البخاري (١٩٦٨) والترمذي (٢٤١٣).

الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

یه کموه ژیاون و خوشیتان له یه کتر وه رگرتووه په یمانیکی زور توندو تیژیان لی وه رگرتوون که نمو ماره بییه یان بده نی.

۲- کاتی یه کیکیان بری پیش چونه لاهو گواستنوه نهمهش رای هموو زانایانی لسه ره.

۳- وه نمو حنیفه رای وه هایه: که نمو نافرته ماره بییه ناوبراوه کمی نه کموت بهوی که همردوکیان به یه کموه لسه وینیکی چۆن بن به راست، بو جوره که ژن و پیاهه که به تمنا له شویتیک بن و دلنیا بن که کسبان لی دیار نمبووه، وه هیچیان مانیعی شرعی یان بو چونه لاهو و نریکی کردن نه بیته، وه نمو یه کیکیان به رۆژو بی رۆژوی فمز، یا وه نمو ژنه که بی نوژی بی. یان مانیعی همتی بی، وه نمو یه کیکیان نه خوش بی به جۆرتک توانای چونه لاهو به راستی نمبی، یان یا مانیعی سروشتی وه نمو کیکیکی تریان له لاهو بی،

نمو حنیفه له ممداه نمو کردۆته به لگه که نمبووه بیده نه گیتیموه له زانیدهی کوری نمبی نوماوه که ووتیمتی: (خلفاء الراشدین) وایان داناه که نه گهر ده رگایان لسه خزیان داخست و پهمه یان داداه، ماره بی پیوست نه بیته)

وه کیع له نافیعی کوری جوبهیره وه نه گیتیموه که ووتیمتی: یاره کانی پیغمبر نه یان ووت: که پیاهه ده رگای داخست و پهمه یان داداه ماره بی پیوست نه بیته) وه لمبر نمو خۆ بده ستموه دانی شیاه له لایمن ژنه کموه به جی هاتوه، کمواته نمبی بریتی به کمشی سابت بی که ماره بییه که یه.

شافیعی و مالیک و داود له وه دا پیچموانهی نمو حنیفمن و ووتویانه: ماره بی جیگیر نایته به چونه لاهو نه بیته، وه به یه کموه بوونی تنها نیوهی ماره بی نه بیته پیوستی ناکات، به پیی فرموده ی خوی گهره: ﴿وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ﴾ (البقرة: ۲۳۷) واته: نه گهر نافرته ته کانتان ته لاقدا پیش نمو بچه لایان و ماره ییتان بو دانابون، نیوهی نمو ماره بییه ییان نه کموت. نهمهش کاتیکه ته لاقه که پیش نریکی کردنی راسته قینه بیته، وه تنها به یه کموه بوون نمو ناگه یمنیت، کمواته هموو ماره بییه که پیوست ناکات،

شوره یح ووتیمتی: (نم بیستوهه خوا له کتیبه که یدا باسی ده رگا یا پهمه یان کرد بی، نه گهر پیاهه که ووتی نه چومه لای نیوهی ماره بی نه کموت).

وه سعیدی کوری مهنصور نه گیتیموه له نیبو عبباسوه که نمو نه بیوت ده راره ی نمو پیاهه ی ژنی گوتزایه وه، له پاشاندا ته لاقیداو بلیت نه چومه لاهو (نمو نیوهی ماره بی نه کموت).

الزواج) ژن هینان و میترد کردن

وه عبدالرزاق لیروی گیتراوه تموه که ووتویه تی: (مارهیی هممووی پیوست ناییت هتا جیماعی له گه لدا نه کات).

واجب بوونی مارهیی ناوبراو به هژی چونه لا له نیکاحی فاسیددا:

نه گمر پیاویک نافرته تیکی ماره کرد و گواستییموه و چوه لای، له پاشاندا ده رکوت نه نیکاحه فاسیده به هژیبه کان، مارهیی ناوبراو هممووی پیوست نه بیت. به پیچی تموهی نه بوداد نه گیتراوه تموه: که به صرهی کوری نه کپهم نافرته تیکی ماره کرد به کچی گواستییموه و چوه لای، سهیری کرد دو گیانه و سکی هدیه، نمیش هات بۆ پیغمبهری ﷺ گیترایموه فمرووی: (لها الصداق بما استحللت من فرجها) واته: مارهیی به کهی نه کموی به وی بۆ خوتت حه لال کردوه. له پاشاندا له یه کی جیا کرد نهوه^(۱). نم فمرووده یه ده ری نه خات که مارهیی ناوبراو پیوست نه بیت به نیکاحی فاسیدیش، وه هموه ها نهوه ده رنه خات که نیکاح فاسید نه بیت کاتی ده رکوت نافرته که دو گیان بووه به زینا.

هینانی ژن به پی باسی مارهیی:

ژن هینان به پی باسی مارهیی که پیچی نهوتی: (زواج التفویض) راسته به قسمی همموو زانایان، به پیچی فمرووده ی خوی گموره: ﴿لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً﴾ (البقرة: ۲۳۶) واته: تاوان نییه له سمرتان نافرته تانیک ته لاق بدن که نه چینه لایان یا مارهیی تان بۆ داننابن.

وه نه گمر کسینک ژنیکی هینا به پی مارهیی، وه بهو مرجعی مارهیی نه داتی نه لین: نهو ژن هینانه دروست نییه. مالیکیه کان و نیینو حزم بۆ نهوه چون، نیینو حزم ووتویه تی:

نه گمر مرجعی تموهی کرد پی مارهیی تیدا نه بی تموه هه لوه شاره یه به پیچی فمرووده ی پیغمبهر: ﷺ (کل شرط لیس فی کتاب الله عزوجل فهو باطل)^(۲). واته: هر مرجعی له کتیه به کی خوی گموره دا نه بوو تموه پوچهل و به تاله.

وه تمو مرجعش له قورئاندا نییه له بهر تموه پوچهل به لکو له قورئاندا پوچهل کرد نهوه ی هدیه. خوی گموره نه فمرووی: (وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَةً) (النساء: من الآية ۴) واته: نهو مارهیی به ی خوا بۆ نافرته تانی فمزر کردوه بیان دهنی. کواته تمو مرجع پوچهل، و نهو نیکاحی

(۱) ابودارد (۲۱۳۱).

(۲) تهخریجی نم حدیسه رابورد.

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

باس کرا دروست بوونی پینک نایهت مهگمر نموی که راست نویه به راستی بگپیری. نموش نیکاحیکه راستی تیدا نویه.

وه حنهفیهکان بۆ نموه چون که دروسته، چونکه مارهیی نه پایمو نه صرجه له پهمانی ژنومیردایهتیدا.

پتویست بوونی مارهیی وه کو خۆی (المهر المثل) به چونه لا یا به مردن پیتش چونه لا:

نهگمر ژنهکه میرده کهی گواستی یهوهو چوه لای، یا مرد پیتش نموی بیگورژتتوه، لهم حالتهدا نافره ته که (مهر المثل) مارهیی وه ک خۆی نه کموی و میراتیشی نه کموی، به پیی نموی نمبود له عبدالله ی کوری مسعوده وه نهگپرتتوه که لهو باره یوه فرمویهتی: بهرای خۆم شتیک نه لیم - نهگمر پینکام نموه له خواویه و نهگمریش هه لیم کرد نموه له خۆمویه ﴿پام وایه: که مارهیی نموندهی هاو ورتنه ی خۆی نه کموی بن کمو زیاد وه عیدهی لهسره و میراتیش نه گری. میعهقه لی کوری یهسار هه لساو وتی: شایهتی نهدم وه ک نموت کرد که پیغه ممبر ﷺ بهرامبر به رهوعی کچی واشیق کردی^(۱). نهبو حنیفه و نهجمد و داود بۆ نموه چون، وه ههروه ها راسترینی دووقسه ی شافیعه یه.

مارهیی هاو ورتنه (مهراثل):

(مهر المثل) نمو ماره یییه که نافرهت شیاریهتی له کاتی عهقه کهدا، ههروه ک مارهیی هاو ورتنه ی خۆی له تمهن و جوانی و سامان و ژبری و نایین و کچیتی و بنه و ژنی و وولات، وه ههروه ها هه هویه کی تر که ماره یییه که بگورژت، وه ک نموی نافره ته که مندالیکه له گه لدا پیت یا نه پیت، چونکه بهو پییه نهخی ماره یییه که نهگورژت بۆ نافره ته که به پیی جیاوازی نمو سیفاتانه، وه نموی نیعتیباری پی نه کری له هاو ورتنه یی دا له لایهن خزمایهتی پشتی یهویه وه ک خوشکی و پوری و کچانی مامی.

نهجمد فرمویهتی: نمو ماره یییه به پیی ماره یی نافره ته خزمه کانی داتراوه خزمی پشتی بن یا خزمی پشتی نه بن نیعتیباری پی نه کری، به لام نهگمر نافره تی خزمی نمبو له لایهنی باوکه وه که ماره یی نموی لهسره دابنری به هاو ورتنه یی - نموه نه بن لهسره ماره یی نافره تیکی بینگانه دابنری که خیزانه کهی هاو ورتنه ی خیزانی باوکی نافره ته که پیت.

(۱) أحمد (۱/۴۷۷) وأبو داود (۲/۲۱۱۴) والترمذي (۱/۱۱۴۵) والنسائي (۶/۱۲۱) وابن ماجه (۱/۱۸۹۱).

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

ماره‌کردنی نافرتهی منداآ به کمتر له ماریی هاو وئنه:

شافیعی و داود و نیینو حمزم و دوو هاوه‌له حدنه‌فیه‌کان بۆ ئهوه چوون که دروست نیه باوک کچه‌کی بدات بمشوو به‌ماریی یه‌ک کمتر بیت له ماریی هاو وئنه، وه فرمانی باوکی نافرته‌که له‌وه‌دا پیوست ناب، وه همر نیه‌ت ماریی وه‌کو خۆی دابنری، چونکه ئه‌و ماریی‌یه مافی ئه‌و کچه‌یه، وه حوکی باوک له مائی کچه‌که‌دا نیه

وه ئه‌بو حنیفه و توتیه‌تی: نه‌گهر باوک کچی به بچوکی دا بمشوو و ماریی‌یه‌کی کم کرده‌وه دروسته، وه‌ئو کاره بۆ کسینکی‌تر نیه جگه له باک و باپه‌ه.

دوو بمش کردنی ماریی:

پیوسته له‌سهر میرد نیوهی ماریی بدات نه‌گهر ژنه‌کی ته‌لاق دا پیش گواستنه‌وه و چونه‌لای، که له‌پیشه‌وه ماریی ته‌واوی بۆ دانابوو، به پئی فرموده‌ی خوی گه‌وره که نه‌فرمووی: ﴿وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بَيْنَهُ عَقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ (البقرة: ۲۳۷) واته: نه‌گهر ته‌لاقتان دان پیش نه‌وهی بچنه لایان، به‌لام مارییتان بۆ دانابون، نه‌وه واجبه له‌سهرتان که نیوهی نه‌ویان به‌نی که بۆتان داناون، مه‌گهر نافرته‌که‌کان خۆیان لیتان خۆش بن، یان میرده‌که که په‌یمانی نیکاحه‌کی به ده‌سته له ته‌لاق دراوه‌که خۆش بیت و هه‌موو ماریی‌یه‌کی بداتی وه لی بوردنتان نزیک تره له ته‌قواوه، وه فمزۆ و چاکه کردن له نیوانتان له بیر مه‌کن، چونکه خوا چاری له‌ویه چی نه‌کن.

به‌هره‌مه‌ند کردن (مته‌ة) پیوسته:

نه‌گهر پیار ژنه‌کی ته‌لاقتا پیش چونه‌لا، وه ماریی بۆ داننا‌بوو، پیوسته له‌سهری به‌هره‌مه‌ندی بکات له جیاتی نه‌وهی له ده‌ستی چوه. وه نه‌مه جوړنه‌که له وازه‌تانی جوان و وازه‌تانی به‌چاکی، خوی گه‌وره فرموویته‌ی: ﴿فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ﴾ (البقرة: من الآية ۲۲۹) واته: درای گه‌یرانه‌ویان، یا راگرتنه به‌باشی یا واز لی هینانیا‌نه به چاکی، نه‌وهش به به‌جی هینانی مافه‌کانیا‌نه.

وه زانایان هه‌موو له‌سهر نه‌وه کۆن نه‌گهر نافرته‌تیک ماریی بۆ دا نه‌نرابوو، وه نه‌چوبوه لای، ماریی ناکه‌وی جگه له (مته‌ة) به‌هره‌مه‌ند کردن. به‌هره‌مه‌ند کردنی نه‌گه‌وژی به پئی ده‌سته‌لاتی پیار، وه سنوورنکی دیاری کراری نیه، خوی گه‌وره فرموویته‌ی: ﴿لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرَهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدَرَهُ﴾

الزواج) ژن هینان و میرد کردن

مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ﴾ (البقرة: ۲۳۶) واته: تاوان نویه لسمرتان نهگمر ژنانیک تهلاق بدن که نهچوینه لایان، یا مارهیبتان بز داننهان، بهلام بهرههمندیان بکمن به شتیک که دلیان باتهوه، وه نم (متعّة)یه واجبه به پیی دهولمهندی و ههژاری پیاره تهلاق دهرهکه، وه نموش مافیتیکی سابته لهسر چاکه کاران.

له کۆژ کهوتنی مارهیی:

پیاه هموو مارهیی له کۆژ نهکوی و هیچی لهسر نامینتی بیئات بهژن، له هموو جیابونهیویهکدا پیش گواستنوه و چوونهلا، نهگمر لهلایمن ژنهکوه بیت - وهک نهوی ژنهکه له نیسلام ههلهگهریتتهوه، یا پهیمانکه ههلهبوهشیتیتتهوه لهبهر ههژاری پیارهکه یا، عهیبداری، یا پیارهکه پهیمانکهی ههلهوشاندهوه لهبهر عهیبداری نافرهتهکه، یا پهیمانکه بههزی ههلهپژاردنوه لهگهوهییدا ههلهبوهشیتتهوه، وه (متعّة)شی بز پیتویست ناییت، چونکه ژنهکه پیش نهوی بریتیهکهی تسلیم کرئی له بهینی بردوه، کهواته هیچی ناکوی، وهک فروشیاریک که شته فروشراوهکه لهناو بهریت پیش وهرگنی کرپارهکه.

وه همروهها مارهیی له کۆژ نهکوی نهگمر نافرهتهکه گهردنی نازاد بکات پیش چوونهلای، یا نافرهتهکه بهخشیتتی به پیارهکه، چونکه مارهیی لهو حالتهدا له کۆژ نهکوی به لاهردنی ژنهکه، چونکه مارهیی مافی تهواری خزیتهی.

زیاد کردنی مارهیی دواي مارهکردن:

نهبو حنیفه فرموویتهی: زیاد کردنی مارهیی دوای پهیمانکه سابت نهبنی کاتی چوه لای ژنهکهی یا مرد، بهلام نهگمر تهلاقیدا پیش چوونهلا نهوه سابت ناییت، وه هر نیوهی مارهیی ناوبرای نهکویت و بهس.

وه مالیک فرموویتهی: زیادهکه سابت نهبنی کاتی گواستییهوه. بهلام نهگمر تهلاقیدا پیش گواستنوهی نیوهی مارهیی نهکوی و نیوهی نهو زیادهیه، بهلام نهگمر پیارهکه مرد پیش گواستنوه پیش وهرگرتن بهتال نهییتتهوه. وه مارهیی ناوبرای نهکوی به پهیمانکه.

وه شافیعی فرموویتهی: نهو زیادهیه بهخشیتیکی دهست پی کراویه. نهگمر وهریگرتیی دروسته، وه نهگمر وهری نهگرتی بهتال نهییتتهوه.

نهحمد فرموویتهی: حوکمهکهی وهک حوکمی مارهیی نهصلی وایه.

ماره‌يي نهيني و ماره‌يي ناشكرا:

نه‌گمر په‌يمان بېسته‌كان به نهيني پرك كموتن لېسمر ماره‌ييېك و لېپاشاندا په‌يمانه‌كەيان به ناشكرا بېست و به زياتر لهو ماره‌ييېه، پاشان تيك چوون و گه‌يشتنه لاي قاضي. قاضي چوون حوكم نه‌كات؟

نېبو يوسف ووتويته: بېوه حوكم نه‌كات كه بېنهيني لېسمرې پرك كموتون، چونكه ويستي راسته‌قيننه دهرده‌خات و مېه‌بېستي هېردوو په‌يمان بېسته‌كەيشه.

وه ووتويانه: بېو ماره‌ييېه حوكم نه‌دات كه ناشكرا كراوه، چونكه نهوه له په‌يمانه‌كەدا باس كراوه. وه‌نموي نهينيېه خوا ناگاي لايېه، وه حوكم شوون شتي ديار نه‌كوي. نه‌مېش مېزه‌بېي نه‌بي حنينفه و محمد و پوالتې قسې نه‌حمده كه نه‌شرم گيټراوېتموه، وه قسې شه‌عبي و ئيېنونېي له‌يلار نه‌بي عويه‌يده.

وه‌رگرتني ماره‌يي:

نه‌گمر ژنده‌كه بېتمه‌من منداڼ بوو، باوك بوي هديه ماره‌ييېه‌كې وه‌رېگري، چونكه نهوه سېره‌رشتياري ماله‌كەيه‌تي. له‌بېر نهوه بوي هديه وه‌ري بگري وه‌ك بوي هديه نرخی نهوه شتمې نه‌يفروشي وه‌رېگري.

به‌لام نه‌گمر باوك و باپه‌ري نه‌بوو، سېره‌رشتياري سامانه‌كې بوي هديه ماره‌ييېه‌كه وه‌رېگري، وه بېخاته نهوه شوينموه كه له‌لايېن حاكموه سېره‌رشتي نه‌كري، وه نابي تېسېروفي پېتوه بكات به ئيزني دادگاي تايېت نه‌بيت. به‌لام ماره‌ييېي پېتوه‌ژني گوره بو سېره‌رشتياريه‌كې نه‌ري وه‌ري بگري به ئيزني خوې نه‌بيت، نه‌گمر ژير بوو، چونكه خوې تېسېر له‌مالي خويدا نه‌كات. وه باوك نه‌گمر به ناماده‌بوني خوې نهوه ماره‌ييېه‌ي وه‌رگرت وا دانه‌ري كه خوې ري پېتايېت، نه‌گمر قسې نه‌كرد، وه بېوه ماره‌ييېي له ملي ميترده‌كه نه‌بيتتهوه، چونكه ري پېتايېت بو وه‌رگرتني ماره‌ييېه‌كې وه‌ك وه‌رگرتني نرخی نهوه شته وه‌هايه كه فروشتوبه‌تي و باوكي وه‌ري نه‌گري.

به‌لام له‌باري كچي گوره‌ي زېره‌كوه ووتراوه: باوك نايېت ماره‌ييېه‌كې وه‌رېگري به فرماني خوې نه‌بيت، نه‌گمر گوره‌و ژير بوو، وه‌ك بېتوه‌ژن.

وه ووتراوه: باوك بوي هديه بېن ئيزني كچه‌كه وه‌ري بگري چونكه وا باوه، وه له‌بېر نهوه له بچووك نه‌چيت.

جیهازی بووک

جیهازی نمو کهل و پهلانیه که ژنه که خۆی و کس و کاری نامادهی نه کمن بۆ نموهی له ماله کهدا له گه لیا بیت، کاتی پیاوه که نهی گوازیتموه. وه وا باوبوه که ژنه که و کس و کاری هه لسن به ناماده کردنی جیهازی و کهل و پهلای ناوماڵ. نهمهش شیتواژنکه له شیتوازه کانی خۆشی خستنه دلی نافره ته کموه به بۆنهی گواستنموهی.

نهنسانی له عدلی یهوه گپارویه تی یهوه که فهرمو به تی: پیتغه مبه ر ﷺ سه رچه فیک و جهوده نده یک و پشتی یه کی ناخنراو به اذخری کرده جیهازی فاطمه^(۱) نهمهش هه ر باوژنکه که خه لک له سه ری رۆش توون.

به لأم نمو که سه ی لی پسراره له ناماده کردنی ماڵ به ناماده کردنیکی شه رعی، وه هه ره ها ناماده کردنی هه موو نمو شته ی که ماڵ پیتوستی به تی، له کهل و پهل و فه رش و که ره سه ی ناوماڵ، نه مانه هه موویان نه رکی سه رشانی میترده، و ژنه که له و باره یهوه هه یج لی پرسی نه وه کی نه یه، ماره یی یه که ی هه رچه نده بیت، با زیاده ی ماره یی یه که ش له به ر کهل و پهلای ناوماڵ بو بیت، چونکه ماره یی مافی تایبه تی ژنه له به ر به ری نمو رابواردنه ی که له گه لیا دا ده کری، نه ک له به ر به ری ناماده کردنی کهل و پهلای ناوماڵی ژن و میتردایه تی، چونکه نمو ماره یی یه تایبه تی خۆ به تی و تایبه تی هه یج که سه ی تر نه یه، نه باوک، نه میترد، نه هه یج که سه ی تر مافی پته ی نه یه.

مالکی یه کان رایان وه هایه: ماره یی مافی په تی ژن نه یه، له به ر نمو بۆی نه یه له تی سه رف بکات بۆ خۆی و قه رزی خۆی پێ بداته وه، مه گه ر نمو نده ی که پیتوستی بیت و که مینکی لی خه رج بکات به پته ی باو، وه قه رزی که سه ی لی بداته وه وه ک دینارنک نه گه ر ماره یی یه که زۆر بوو.

وه بۆیه لهو ماره یی هه یج نه یه بۆ ژنه که، چونکه له سه ره به تی که جیهازی ناماده بکات بۆ میترده که ی به پته ی باو، واته: بهو شیه ی که باوه له ناو کۆمه لدا بۆ کپینی کهل و پهل بۆ میترده که ی بهو ماره یی یه وه ری نه گری پیتش گواستنموه، نه گه ر حازر بوو، یا به وه ی له دوای گواستنموه وه ری نه گری نه گه ر داخراو بوو، وه کاتی وه رگرتنه که ی هاتبوو پیتش گواستنموه، جا نه گه ر شیتکی نه درایه تا دوای گواستنموه، نمو نمو ژنه بۆی هه یه هه یج شیتک له ماره یی یه که خه رج نه کات له خۆیدا که له دوای گواستنموه وه ری گرتوه، مه گه ر به مه رج گپار بیت، یان له ناو خه لکدا بو بیت.

(۱) نسائی (۶/۱۳۵).

(الزواج) ژن هينان و ميترد كردن

بهلام ته گمر جيهازي يه كه ژنه كه به پاره ي خوي كړي بوي، يا باوكي بزي كړي بوو نهوه مولكي پروتي ژنه كه يمو كس مافي به سمر يموه نيجه، نه ميترد نه كسي تر، وه بزي هديه كه بهيلى ميترده كمي و كس و كاره كمي سوودي لي وهر يگري، وهك چزن بزي هديه نه هيلتي كس سوودي لي وهر يگري، وه زوري لي ناكري بو نهوه.

ماليك ووتوي تي: ميترد بزي هديه سوود له جيهازي ژنه كمي وهر يگري سوونك كه باوييت لاناو كومه لدا.

نه فقهه كيشان

مبست له نه فقهه كيشان: ناماده كړوني نو شتانه يه كه ژن پيوستي پزي هديه له خواره مني و خانو خزمهت كارو درمان هرچند نافرته كه ده وله منديش بيت. وه نه فقهه پيوست بووه به كيتاب و سونهت و ئيجماع.

پيوست بووني به قورتان:

۱- به پزي فرموده ي خوي گوره: ﴿وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا﴾ (البقرة: من الآية ۲۳۳). واته: پيوسته لسر باوكان كه خوراك و پوښاك بو دا يكه تلاق دراوه شيردره كان ناماده بكن، به پزي شمرع و نمرت؛ چونكه خوا نركيتك ناخاته سر كسيك كه تواناي نبيت.

۲- وه هوهها فرموده ي خوي گوره: ﴿أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ (الطلاق: من الآية ۶) واته: نو ژناني كه تلاقتان داو و له كاتي عيده كه يانان لهو شوتنانه دا يان بنين كه وهكو شوتني خوتانه، به پزي دهسه لاتان، و زيانيان پي مه گه يمنن بو نهوه ي تنگيان پي هه لچنن، وه ته گمر نو ژنانه دوو گيان بوون نه فقهه يان بكيشن هتا سكه كه يان دانمين.

۳- وه هوهها فرموده ي خوي گوره: ﴿لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا﴾ (الطلاق: من الآية ۷) واته: با دهسه لاتدار به پزي دهسه لاته كمي خوي نه فقهه ي نو ژنه تلاق دراوه منداله كمي بكيشي، بهلام ته گمر كسيك دهست كورت بوو با به پزي نهوه نه فقهه بكيشي كه خوا پزي داوه. خوا داوا له كس ناكات به پزي نهوه نبيت كه پزي داوه.

وه نهما پيوست بووني به سونهت:

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

۱- مسلم نه گیترتوه که پیغمبر ﷺ له حجی مائ ناوییدا فرمویتتی: (فاتقوا الله فی النساء فإنکم أخذتموهن بکلمة الله، واستحللتم فروجهن بکلمة الله، ولکم علیهن ألا یوطئن فرشکم أحدا تکرهونه، فإن فعلن ذلك فاضربوهن ضربا غیر مبرح، ولهن علیکم رزقهن، وکسوتهن بالمعروف)^(۱).

واته: نمی باوهداران له مامه له که کردنتاندا له گهل نافرته تاندا له خوا بترسن، چونکه به وشعی خوا نموانتان هیناوو به وشعی خوا حداللتان کردوون، وه نموانیش لهسریانه ری ندهن به کسیتک پی بنیته ماله کانتان که پیتان ناخوش بیتت بیتت مالتان، نه گهر نهویان کرد لئیان بدن لیدانیتکی وا که شوتنمواری دیار نهین، وه لهسر نیتوه پیوسته خواردن و پوشاکیان پی بدن به چاکی.

۲- بوخاری و موسلیم له عایشه نه گیترنهوه خوا لئی رازی بیتت: که هیندی کچی عوتبه ووتی: نمی نیرروای خوا نمبو سو فیان پیاونکی به خیله هیچ نه بهخوم و نه به منداله کاتم نادات، نهوه نه بیتت که لئی هه له گرم و ناگای لی نی یه، پیغمبر ﷺ فرموی: (خزی ما یکفیک وولدک بالمعروف) واته: نهونده بهره که بهشی خوت و منداله کت بکات بهشیتوهی عاده تی^(۲).

۳- له موعاوییه قوشهیرییموه (خوا لئی رازی بیتت) که فرمویتتی: ووم: نمی نیرروای خوا مافی ژنی هدریک له نیمه چیه لهسری؟ فرموی: (تطعمها إذا طعمت و تکسوها إذا اکتسیت، ولا تضرب الوجه، ولا تقبح، ولا تهجر إلا فی البیت)^(۳).

واته: له گهل خوتا خواردن و پوشاکی بز ناماده بکه، له سرو چاری ندهدیت و قسهی ناشیرینی پی نه لئی، وه له مالتوه نه بیتت جئی لی دانه بریت.

بهلام پیوست بوونی به نیجماع: نیبنو قودامه ووتویه تی: زانایان هممو لهسر نهوه رکن که نهفه قی ژنانه پیوسته لهسر میترده کانیان نه گهر بالغ بن، نموانه نمبن که خویان دانانیشن بهلای پیاره کانیانموه. نیبنو موژیرو کساننی تر باسی نهویان کردووه.

(۱) البخاری (۱۵۵۷) و مسلم (۱۴۷/۱۲۱۸-۱۵۰).

(۲) البخاری (۵۳۶۴) و مسلم (۷/۱۷۱۴).

(۳) أبوداود (۲۱۴۴) والنسائی فی (عشرة النساء ۲۸۹) وابن ماجه (۱۸۵۰) والحاكم (۲/۱۸۷-۱۸۸) وابن حبان (۴۱۷۵).

(الزواج) ژن هیئنان و میترد کردن

روتویهتی: نهفهقه کیشان جوړنك پهندي ټیندایه، نعویش نمویه نافرته که بنده لای پیاوه که ریئی کاسپی و کاروباری لی نهگرئ، لمبر نموه پیوسته نهفهقهی بکیشی.

هژی واجب بوونی نهفهقه:

بویه یاسادانهری نیسلام پیوستی کردوه لمسر پیاو نهفهقهی ژنه کهی بکیشی، چونکه نمو ژنه بهپیئی پهیمانی ژن ومیتردایهتی دروست نه کهوتته ملی نمو پیاوه، و بند نمبئ لمبر مافی پیاوه که بژ نموهی همیشه خوشی لی وه ریگری، وه پیوسته لمسر ژن که گوئی رایه لی پیاوه کهی بکات و له ماله کهیدا بیئیتنموه و سرپرستی بکات و منداله کانی پروهده بکات.

وه لمسر پیاو پیوسته بهرامبر نموانه پیوستی به کانی بژ جی بهجی بکات و نهفهقهی بکیشی، مادام ژنو میتردایهتی له نیوانیادا بهرده وام بیټ و هدلگه رانموه نه بیټ له لایمن ژنه کهوه، یا هویه که نه بیټ که ریئی له نهفهقه کیشان بگری نمممش به پیئی نهصلی کی گشی به که نه بیټ: هرکس لمبر ماف و سوودی کمسیک بند بوو، نموه نهفهقهی لمسر نمو کسه یه که له پیناوی دا بند کراوه.

مهرجه کانی شایسته بوونی نهفهقه

بژ شایسته بوونی نهفهقه نم مهرجانهی خواره ده دائنری:

۱- نمبئ پهیمانی ژن ومیتردایهتی دروست بیټ و دامسز او بی.

۲- نمبئ نمو نافرته خوی بدات به دهست میترده که یوه.

۳- ریگا بدات که خوشی لی وه ریگری.

۴- میترده کهی بژ کوئی بگوزرتنموه نم ری گری نه بیټ^(۱).

۵- نمبئ هرده و کیان لموانه بن که خوشی له یه که وه ریگری.

جا نه گمر مرجیک لم مهرجانه نه هاتبووه دی، نهفهقه پیوست ناییت.

چونکه نه گمر پهیمانه که دروست نمبوو؛ به لکو فاسید بوو، نموه پیوسته لمسر هرده و کیان

له یه که جیا ببنموه لمبر نه هیلانی فساد.

وه هرده ها نه گمر ژنه که خوی نهدات به دهست پیاوه کهوه، یا نه یوانی پیاوه که وه ها لی بکات خوشی لی وه ریگری، یا نه چوو له گه لیا بژ نمو شویندی نمی گوزرایوه، لم شتواندا نهفهقه پیوست ناییت چونکه نافرته که بوی بند نمبووه، وه هژی نهفهقه کیشانیش هر نمویه، وه

(۱) مه گمر بیبات بژ جی گه یه که که بیوی زبان بژنه که بگه یمنی یان ژنه که له مال و گیانی نمبئ نمبئ.

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

چۆن نرخى فرۆشراو پیوست نابج نه گمر فرۆشیار شته که نهدات به کپیاره که، یان پئی نهدات له شوتیتیکی تایبهتی داو له شوتیتیکی تر نای داتن. وه لمبر نموی پیغمبهر ﷺ عایشی ماره کرد (خوا لئی رازی بیت) و دواى دووسال گواستییموه، بهلام نهفهقی نه کیشا لمو کاتمه نهییت که گواستییموه، وه نموی پیشوری نه دایین.

وه نه گمر ژنه که خۆی دا به دهست پیاوه کموه، بهلام مندال بوو بهشپوهیه که سینکی وهک نمو جیماعی له گمّل نه نه کرا. لای مالکییه کان و نموی راست بیت له مزههیبی شافیعی دا نهفهقه پیوست ناییت، چونکه مانای تمراوی خۆشی لئ وه رگتن بهجی نه هاتوه، لمبر نمو شیواى نهفهقه نییه. وه ووتویانه: نه گمر ژنه که گموره بوو بهلام پیاوه که بچوک بوو، راستی نمویه که نهفهقه پیوست نهییت؛ چونکه توانین له لایه نی ژنه کموه بهدی هاتوه، بهلام له لایمن پیاوه کموه بهدی نه هاتوه، لموکاتمه شدا نهفهقه له مسر پیاو واجبه وهک نمو وایه که نافرته کمی بدرتته دهست و نافرته که ش خۆی بدات به دهستمه بهلام پیاوه که له دهستی رابکات. وه نموی لای حنه فیه کان فتواى له مسر دراوه: پیاو نه گمر نافرته مندالی هیشتمه له ماله کیدا بۆ نموی بئ تاقتی خۆی بئ دریکات، نهفهقه پیوست نهییت چونکه رازییه بمو مانمه ناتمراوه، بهلام نه گمر لای خۆی نهییتیموه نهفهقی له مسر پیوست نییه.

وه نه گمر ژن خۆی به دهستمه دا بۆ پیاوه که بهلام بهشپوهیه کی وا نهخۆش بوو که پینگى لموه دهگرت تیکه لئی بکات، لمو کاتمه شدا نهفهقه واجبه له مسر پیاو بۆ نمو ژنه.

وه جوان نییه بۆ هاوبهشی ژیان و ژنو میردایه تی، وه نمو چاکه بمش نییه که خوا فرمانی پئ داوه که نهخۆشی فوتینم بیت بۆ نهفهقی پیوستی نافرته.

وه نمو نافرتهی شونئی جیماعی داخرا بوو وهک نهخۆش نهفهقی نه کیشری، وه کزی و لاوازیش وهک نهخۆشی نهییت، وه همروه ها نمو عیب داره کی لمی له پیاو نه گری بچیتته لای. وه همروه ها نه گمر پیاوه که توانای چونه لای نه بوو، یا چۆکی بپرا بوو، یا خسار بوو، یا نهخۆش بوو به شپوهیه که توانای چونه لای نافرتهی نه بوو، یا بهند بوو لمبر قمرزاری یا تاوانیکی کرد بوو، چونکه توانای خۆشی وه رگرتن له لایمن نافرته کموه هیه، بهلام بههانه لای پیاوه کموه پیاوه که هویه، و نافرته کمی ناخرتته پال بۆ که ممترخمی چونکه پیاوه که بۆخۆی مافی خۆی له دهستی خۆی داوه.

وه نهفهقه پیوست ناییت نه گمر ژنه که له مالی پیاوه کموه بچئ بۆ مالتیکی تر بهبئ نموی پیاوه که رئی پئ داییت و بئ روره کی شهرعی، یا بهبئ نیزنی پیاو چوو بۆ سه فمر، یا ئیحرامی حهجی بهست بهبئ رپدانی پیاو. بهلام نه گمر چوه سه فمر یا ئیحرامی بهست یا له گمّل پیاوه کدا

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

چووه دهر نوه نهفهقهی همر نه میئن، چونکه له گاعهتی دهرنه چووه. وه همرهها نهفهقه پیوست نییه نهگهر ژنه کهی ریئی نهدا پیاره که بچیتته لای لومو مالهدا که تییدا دانیشتون به مهرجیک ژنه که داوای نه کردیج که لومو مالهدا بیگوریتتهوهو پیاره که نهیکرد بیئت. وه نهگهر ژنه که داوای گواستنموه یی کرد لومو شوینه داو پیاره که به قسهی نه کرد، نه مییش نهی هیئتت بچیتته لای نهفهقه همر پیوسته.

وه همرهها نهفهقه پیوست نایئت نهگهر ژنه که بندکرا لهبر تاوان، یا قهرزاری، یا به ستم بندد کرابوو، مهگهر پیاره که خوی ژنه کهی بنددی کردیج لهبر قهرزی خوی که به ملی ژنه کهوه بیئت، چونکه پیاره که خوی مافی خوی لدهست داوه، همرهها نهگهر داگیر کمرنگ بنزور غصبی کردبوو له پیاره کهی دروخستبووه، نکوکاته شایستهی نهفهقه نییه له ماوهی غصبی دا. وه همرهها نافرته تیکی خاوهن پیشه نهگهر بچن بو پیشه کهی و میرده کهی ریئی پیی نهدات تم همر بچیت مافی نهفهقهی نییه. وه همرهها نهگهر خوی نهدا به دهست پیاره وه بههوی رزوروی سوننهت یا نیعتیکافی سوننهتموه.

له ههموو نکو شیوانهدا نافرته مافی نهفهقهی نییه، چونکه نافرته که مافی پیاره کهی فوتاندروه بهین هیچ پرویه کی شرعی. بهلام نهگهر مافه کهی به هوی پرویه کی شرعی فوتاندیج، نهفهقه کیشانه کهی همر نه میئن و لسهری لاناچن، وه ک چون نهگهر ژنه که له رکیف و فرمانی پیاره ده ریچی لهبر نوهی شوینی دانیشته که بیان شرعی نییه، یان لهبر نوه میرده که ناسایشی گیانیو مالی بو ژنه که دابین ناکات.

ژنیك بهین میرده کهی موسلمان بیئت:

نهگهر ژن و میرد همدوویکیان بی بروا بن، ژنه که موسلمان بیئت داوای گواستنموه، بهلام پیاره که موسلمان نه بیئت؛ نهفهقهی ژنه که نابری، چونکه خوشی لی وهرگتنی له لایهن پیاره کهوه ریئی لی گیراوه، که نه توانی لای بهری، بهوهی که موسولمان بیئت، کمواته نهفهقهی ژنه که نابری، وه ک موسلمانینک وه هایه دور کهویتتهوه له ژنه کهی.

هه لگهرانهوهی پیاره له ناین نهفهقه نابری:

نهگهر پیاره که له دووای گواستنموه له نیسلام هه لگهر اوه، نهفهقهی ژنه کهی نابری، چونکه خوی بووته هوی ریئی لی گرتنی چونه لا، که نه توانی نوه لا بیات بهوهی بگهریتتهوه سر نیسلام، به پیچوانمی نوهوه نهگهر ژنه که له ناین هه لگهریتتهوه، نکوکاته ژنه که هیچ نهفهقهی ناکویت،

الزواج) ژن هینان و میرد کردن

چونکه ژنه که بۆخۆی بوو ته هۆی رڤی گرتنی چوونه لا، به هۆی ئهو سهریته چی بهوه که کردیهتی له لایهن خۆیهوه، وه وهک ئهو ئافرهتی لی دڤی که خۆی به لای میردهوه دانیهشی.

مزههبی قاهیرییهکان له باره هۆی پیوست بونی نهفهقهدا:

قاهیرییهکان رایهکی تریان ههیه له باره هۆی پیوست بونی نهفهقه، ئهوش خودی ژن و میردایهتییه، جا له ههر شوئینیک ژن و میردایهتی پهیدا بوو نهفهقه پیوست نهییت.

لهسر مهزههبی خۆیان نهفهقه کیشانی ژنیک که منداڵ بیت و ئهو ژنهش که سهریته چی که بییت (ناشزه) به واجب دهزانن. بهبێ ئهوهی سهیری ئهو مهرجانه بکریت که زانایانی تر ووتویه.

ئیبسوحزم ووتیهتی: پیاو ئهبن نهفهقهی ژنهکی بکیشی لهو کاتمه مارهی نهکات. داوای گواستنوهی کردبێ یا نهی کردبێ، نهگهر لهسر پشتی بیشکش بیت، دانیهشی به لای میردهوه یا دانیهشی. دهولهمنهند بیت یا ههژار، بارکی ههییته یا ههتیو بیت، کچ بیت یا بیوهژن بیت نازاد بیت یا کۆیله به پۆی حالتی خۆی^(۱).

وه ووتیهتی: ئهبوسولهیمان و هارهلهکانی و سوفیانی پهوری ووتویه: نهفهقه پیوسته بۆ بچووک لهو کاتمه مارهی ئهبرڤی. ههکهمی کوری عوتهیه فهتوای داوه - دهبارهی ئافرهتیک بهتورهی له مائی میرد بچیتته دره: ئایا نهفهقهی بۆ ههیه؟ ووتیهتی: بهلێ.

ووتیهتی: نهیستاره له هیچ سهحابهیهکهوه قهدهغه کردنی نهفهقه له ئافرهتی ناشیزه، ئهوه تهنها شتیکه له نهخهعی و شهعهیییهوه گهیراوهتوه، وه له ههعمادی کوری ئهبن سلیمان و ههسن و زوهرییهوه. وه پیشمان وانیه که هیچ بهلگهکهیهکیان ههبییت. ئهوه نهییت که ووتویه: نهفهقه بهرامهر جیماعه. نهگهر رڤی له جیماع گرت نهفهقهی لی قهدهغه نهکریت. قسهکهی کۆتایی هات به دهستکارییهکی کهمهوه.

دانانی نهفهقهو بناغهکهی:

نهگهر ژن لهگهڵ میردهدا دانیهشبوو، پیاوهکش نهفهقهی نهکیشا، وه خۆی سهریترشتیکهری بوو، بۆ پهیدا کردنی خواردن و پۆشاک و گهلی شتی تر، ئیتر بۆ ژن ئهیه لهم شیوهیدا داوای نهفهقه بکات، له کاتیکدا پیاوه که ههلساییت به ئهرکی خۆی.

بهلام نهگهر پیاوه که چووک بوو بهتواری نهفهقهی ژنهکی نهکیشا، یا بهبێ نهفهقه ئهی هیشتموه بهبێ حهق، لهم شیوهیدا ژنهکه بۆی ههیه داوای نهفهقه کیشانی بکات له خواردن و

(۱) المحلي (ج ۱۰).

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

پوشاک و شوین و جینگا، وه قاچی بۆی هیده نهفهقه لسهر میترده کمی پیوست بکات و زور له میترده کمی بکات همراکاتیک بۆی دهر کموت که ژنه که راست نه کات.

همروه ها نافرته که بۆی هیده له مالتی میترده کمی بیات نمونده ی که بهشی خۆی و منداله کانی نه کات به پی پی عاده ت^(۱) با میترده کمش پی پی نهمزانی؛ چونکه خۆی پی پی لهو پیوسته گرتوه که رهوایه به نافرته که و مافی خۆیه تی، وه بۆ خاوه ن ماف هیده مافی خۆی بسیتنی به دهستی خۆی همراکتی توانی به دهستی بهی پی. بنهمای نمممش نمویه که نه حمده و بوخاری و مسلم و نه بودا و دو نه سانی گیتراویانه تموه له عایشموه (خوا لئی رازی بی ت): که هیند روتی: نهی نیراوی خوا نمبو سوفیان پی اوینکی چروک و رسته، نمونده م ناداتی بهشی خۆم و منداله کام بکات، نموه نمبی که نمو ناگای لی نی یبو هدلی نه گرم؟ پیغمبر ﷺ فرموی: (خذی ما یکفیک و ولدک بالمعروف) واته: نمونده ی بهشی خۆت و کوره که ت بکات به پی پی عاده ت هه لبره له ماله کمی^(۲).

له م فرموده یدا به لگمی نموه هیده که نهفهقه نمونده دانه ری که بهشی ژنه که بکات له گهل بهستنهوی به عورف و عاده تموه، واته: نموی که باره له نیوان جزره کانی خه لکدا به له پیش چاوگرتنی بهشی زوریان، به لام نمممش به گویره ی شوین و کات و حالته کان و کسه کان نه گوریت.

خاوه نی (الروضه الندیة) رای وه هایه: که بهشکردن به نیسه ت خوارده مننی یوه هممو نمو شتانه نه گرتتوه که نافرته پیوستی پی پی هیده. میوش نه گرتتوه، وه نموی که خه لک له سهری راهاتوه له جه نانداندا بکری، وه هممو نمو شتانه ی که همیشه خه لک له سهری راهاتون، بهشیویه که نه گره نمبی زبانی هیده، یا هوی شهرو شو رو توره بوون له یه که ده بی.

ووتویه تی: همروه ها دهرمان و رینه ی نموش نه گرتتوه، وه فرموده کمی خوا نیشاره ت بۆ نموه نه کات که نه فرموی: ﴿وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ (البقرة: من الآیة ۲۳۳) واته: وه له سهر باوکانه که خوراک و پوشاکی ژنه ته لاق دراوه شیرده ره کان بدن، به پی پی عاده تی نمو شوینه. نمممش ده قیکه دهرباره ی جزرتیک له جزره کانی نهفهقه: که پیوسته له سهر نمو کسه ی که نهفهقه ی کومه لیکلی له سهره رزق و پززی یان بدات، وه رزق نمو دهرمان و شته نه گرتتوه که نیمه باسمان کرد، له پاشاندا خاوه نی (الروچه) باسی رای هندنئ له زانایانی کردوه دهرباره ی

(۱) به مخرجی ژنه که ژیر بی و ده ست بلاوی نه کات له وه رگرتنه کدا.

(۲) ته خریچی نمم حه دیسه رابورد.

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

ئوهی که نرخى دهرمان و کرئى دکتور پیوست نیه، چونکه ئوه بۆ پاراستنى لاشى مرؤفه، وهك چۆن لىسر خاوهن خانو کرئى چاك کردنهوى ئه شوئنهى ئهروخى له خانوو پیوست نیه بیدات به کرئچى.

وه ئه قسهیهى پیش خستوه که چارهسهرکردنیش ههر نهفهقهیه، وه ئهوش پیوسته، وه وتویهتى: که خاوهنى (الغیث)یش وتویهتى: بهلگهکه ئهویه که دهرمان بۆ پاراستنى گیانه کهواته وهکو نهفهقه وایه.

وتویهتى: ئهوى راستى بیئت ئهوانهش ئهکهونه بهر گشتىیهتى ئه فرمودهیهى پیغمبهر ﷺ که فرمودهتى (مایکفیک) وه بهر فرمودهى خاوى گهوره: «رزقهن» الآیه، چونکه (صیغه)دا پرشتهى یهکهم گشتیه بههزى بوونى ووشى (ما)وه وه دووهمیش گشتیه، چونکه (مصدر)کی مضاف)ه که له صیغه گشتیهکانه، وه تاییهت کردنى ئه (مصدر)ه که (رزق)ه به ههندى موستهحق رى ئه ناگرئ که ئهوش بگرئتهوه. وتویهتى: له ههموو ئهوانى باسمان کرد، بۆت روون ئهبیتهوه که ئهوى پیوسته لىسر ئهکهسهى نهفهقهى ئهوانه ئهکئشئ کهوا نهفهقیان لىسرئتى، ئهوندهیه که به چاکى بهشیان بکات، ئیتر مهبهست ئهوه نیه که کار بدرئته دهست ئهکهسهى که نهفهقهى بۆ رهویه به دهستى خۆى وهى بگرئ، له ترسى ئیسراف و زیادهرهوى له ههندى حالتا، بهلکو مهبهست ئهویه، ئهوندهى بدرئتى که بهشى بکات بهشیویهک ئیسرافى تیدا نعیئت، دواى روون کردنهوى ئهوه برهى بهشى ئهکات به قسهى ئهوانى که خاوهن تهجروبهن لهو بارهیهوه، وه ئهویه واتای فرمودهى پیغمبهر ﷺ که ئهفرموى: «بالمعروف» واته نهک به غهیر (معروف) که ئهوش دهست بلاوى و چروکییه.

بهلئى تهگهر پیاهه که ئهوه نهفهقهیهى لىسرى بوو نهیدا. دروسته بۆمان رى بهو کهسه بدهین که نهفهقهى بۆ رهویه خۆى وهى بگرئت ئهوندهى که بهشى ئهکات، تهگهر لهوانه بوو کهزیر بیئت، نهک لهوانه بیئت کهمال به فیرو ئهدهن. چونکه ئهکهسه دروست نیه وای لى بکرئ که خۆى وهى گرئ و دهستى بگاته مالى ئهکهسهى نهفهقهى لىسره، لهبهر ئهوه خاوى گهوره ئهفرموى: «وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ» (النساء: من الآیه ۵). واته: مالهکانتان مهدهنه دهست کم تاوهزهکانتان بهخوړپایى به فیروى بدهن.

پاشان وتویهتى: بهلام پیوسته لىسرمان تهگهر ئهوه کهسهى که نهفهقهى لىسر بوو یاخى بوو، وه ئهوى که مافى نهفهقهى هیه ژیر نهبوو، وهها بکهین که سهبرهشتیاری کم عهقل و تاوهز نهفهقه وهبرگرئ یا پیانکیدادوهر، وهى بگرئ -تماو-.

(الزواج) ژن هینان و میتره کردن

وه لمو شتانهی که پیوسته لهسر پیاو بو ژن له ندفهقه نموی که پیوستی پیتهتی له شانمو صابونو چهوری و همموو نمو شتانهی که پاک و خاورینی پی تهکات.

وه شافعییهکان ووتویانه: بهلام بونی خوش نهگمر مهبست لئی لابرندی بونی ناخوش بیته؛ نموش پیوسته لهسر ندفهقهکیش چونکه مهبست لئی پاک کردنموهیه، بهلام نهگمر مهبست لئی بوغوشی و رابواردن بیته، نمو پیوست نییه، چونکه نمو مافی پیاو، کمواته زوری لی ناکری.

رای حنهفیهکان:

حنهفیهکان رایان وایه ندفهقه به یاسای نیسلام تهقدیر نهکراوه. تمنها نمویه که پیوسته لهسر پیاو نمونده بدات به ژنهکی که بمشی بکات له خواردن و داوو درمان و گوشت و سهوزوات میوهات و زهیت و روژن و همموو نمو شتانهی که بو ژبان پیوسته به پیی عورفو ندریت، وه نموش به پیی جیاوازی شوتن و کات و حالت تهگوریت.

همروهها پیوسته پوشاکی ژنهکه له هاوین و زستاندا دابین بکریته. وه رایان وهایه تهقدیر کردنی ندفهقی ژن لهسر پیاوهمی بهپیی مائی پیاوهمی، له بدهستهلای و کم دهستیدا، جا حالی ژنهکه هر چون بیته جیاوازی نییه؛ بهپیی فرمودهی خوی گموره: ﴿لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا﴾ (الطلاق: ۷). واته: با دهستلات دار بهپیی دهسهلاتهکی ندفهقی ژنه تهلاق دراوههمی و مندالهکی بکیشی، وه همرکس دهست کورت بوو با نمونده بدات که خوا پیی داوه، وه خوا داوا له هیچ نفیسک ناکات له توانای خوی زیاتر، وه بعدوای همموو ناخوشیهک خوشی و تاسانی نمیری.

همروهها نهفرموی: ﴿أَسْكُنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ﴾ (الطلاق: من الآية ۶) واته: ژنه تهلاق دراوهکان که له کاتی عیددهیان لمو شوتنمی که خوتان تریدا دانیشتون دایان بنیشینن به پیی تواناتان.

مزهیمی شافعییهکان له دانانی ندفهقدا

شافعییهکان بموه وازیان نههیناوه که ندفهقه بموه دابین چندی بمش تهکات، بهلکو ووتویانه: ندفهقه بهپیی یاسای نیسلام دانراوه، همچنده له گمل حنهفیهکان رنکن لموده که نمب بهپیی حالی پیاوهمی بیته له دولتمندی و همزاریدا، وه پیوسته لهسر پیاو به دهستلات (که توانای ندفهقهکیشانی همیه به سامان و کارههمی) همموو روژنک دوو مود خوړاک بدات، وه پیوسته

الزواج) ژن هیټان و میړد کردن

لهسمر دهست کورت که ناتوانی نهفهقه بکیشی به مال و کاسبی، روژی موددیک بدات، وه لهسمر دهسلات ناوهند پیوسته موددیک و نیو بدات، وه بهلگمشیان بۆ ټو بۆچورنهیان فرموده‌ی خوی گموره‌یه: ﴿لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُفْسَقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ﴾ (الطلاق: من الآیة ۷) که له پیشموه رون کراوه‌تموه.

ووتویانه: خوی گموره به دهسلات و کم دهستی له‌یهک جیاکردوتموه، وه لهسمر همریه‌که‌یان به‌پیی حالتیان نهفهقه‌ی پیوست کرده. بهلام چهندیټیټیه‌که‌ی دیاری نه‌کردوه له‌بهر ټوه پیوسته به نیجتههاد دابنری. وه ټوه‌ی که له نهفهقه ټه‌چیت و نهفهقه‌ی لهسمر قیاس ټه‌کری، خواردنی که‌فاره‌تی سوینده. چونکه خوارده‌مه‌نی‌یه‌که به یاسای نیسلام پیوست کراوه بۆ تیرکردنی برسویه‌کان، وه زورت‌رینی که پیوسته له که‌فاره‌تدا بۆ هژار دوو مودده له بریتی (أذی) نازاردان، وه که‌م‌ترینیش که پیوست بیت موددیکه له که‌فاره‌تی جیماعی ره‌مه‌زامندا ټه‌دری، به‌لام ټه‌گمر که‌سه‌که‌هالی مام ناوهندی بوو ټه‌بی موددو نیوټیک بدات: چونکه ناتوانی بیسه‌تری به ده‌ولمه‌ندی تمواوه، چونکه له خوار ده‌ولمه‌نده‌ویه، و نابسه‌تری به فقیریشموه چونکه لهسمر ټوه‌ویه.

وه ووتویانه: ټه‌گمر ده‌رگای کیفایهت و بهس بوون بۆ نافرته‌تان بکرایموه تاژاوه‌یهک دروست ټه‌بوو که ټه‌په‌ری دیار ټه‌بی، که‌واته ټه‌بی نهفهقه به گوټره‌ی عورف و عادهت بن، بهم شیویه چهنده‌ی پیوسته ده‌بی بیدرتی، وه ټوه‌ش خیل‌فینکه همر دروست ټه‌بیت لهسمر خوارده‌مه‌نی و پی‌خوړو گوشت و میوه‌هات.

وه ووتویانه: پو‌شاکیش همر پیوسته لهسمر پیاو له‌گه‌ل ناگاداری کردنی حالی پیاو‌که له‌کم دهستی به دهسلاتیدا. بۆ نافرته‌تی پیای ده‌ولمه‌ند ټه‌بی پو‌شاکیک بکری که‌لو شاره‌دا باوه بۆ ده‌ولمه‌ند له قوماشی به‌نرخ. به‌لام بۆ پیای کهم دهست قوماشی ټه‌ستوری لو‌کو که‌تانو ټه‌و شتانه ټه‌بی بکری، به‌لام بۆ پیای حال مام ناوهندی، مام ناوهندی بۆ بکری.

ه‌روه‌ها پیوسته جی و شوینی بۆ دابین بکری به پیی به دهسته‌لاتی و کم دهستی و مام ناوهندی حال، له‌گه‌ل دابین کردنی که‌لوپهل بۆ ټو شوینه به‌پیی حالتی پیاو‌که.

وه ووتویانه: ټه‌گمر پیاو‌که فقیر بوو ټه‌بی نرمترین خوړاک و پیخوړ بۆ ټو ژنه دابین بکات به مه‌رجی به‌پیی عورف بیت. وه ه‌روه‌ها پو‌شاکیش نرمترین پو‌شاک‌ی زستانه‌و هارینه. به‌لام ټه‌گمر حالی مام ناوهند بوو، ټه‌بی ټوه به‌رزتری بۆ بکات له پو‌شاک و خوارده‌مه‌نی به عاده‌تی. وه بویه

(الزواج) ژن هیئنان و میترد کردن

نمبئ نەفەقەو پۆشاک بە پێی عورف و عادات بیت، چونکە لابردنی زیان لە ژن پێویستە، ئەوەش بە پێویست بوونی مام ناوەند لە کیفایەتدا، کە ئەوەیە مانای (المعروف) دانانی نەفەقە بە شت یا بە پارە:

دروسته کە نەفەقە بدری بەشیوەی نان و پینخۆرو پۆشاک لە هەموو جۆرێک، وەك دروستیشە نرخێ ئێو شتانه بدری کە هەرچی پێویست بیت پێی بکری، وە دروستە نەفەقەکە سالانە یا مانگانە یا هەفتانە یا رۆژانە بمر شتوێهێی بۆ پیاوێه کە ناسان بیت.

گۆزانی نرخێ شتومەک یا گۆزانی وەزعی ماتی پیاوێه:

ئەگەر نرخێ شت گۆزا دواي کاتی دانانی نەفەقەکە، یا حالی ماتی پیاوێه کە گۆزا، جا ئێو گۆزانە یا نرخ زیاد ئەکات یا کەم ئەکات، یا ن حالی ماتی پیاوێه کە گۆزا بە چاکە یا خرابە، ئەو پێویستە ناگاداری هەموو ئێو حالتانە بکری، ئەگەر نرخێ شت زیادي کرد دواي دانانی شتەکە، بۆ ژنەکە هەبە داوای ئێو زیادەبە بکات لە نەفەقەکەیدا. بەلام ئەگەر نرخێ شت کەمی کرد بۆ پیاوێه کە هەبە داوای کەم کردنەوی نەفەقەکە بکات.

و ئەگەر حالی ماتی پیاوێه کە چاکتر بوو لەوکاتی نەفەقەکە دانراو؛ ئەو بۆ ژنەکە هەبە داوای نەفەقەي زیاد بکات، بەلام ئەگەر حالی ماتی پیاوێه کە بەرەو خراب بوون چوو، ئەو مافی پیاوێه کە داوای کەم کردنەوی نەفەقە بکات.

هەتە کردن لە دانانی نەفەقەدا:

ئەگەر دەرکەوت دواي دانانی نەفەقەکە کە دانانەکە هەتە بوو بەشی ژنەکە ناکات، بە پێی حالی پیاوێه کە، لە کەم دەستی و دەولەمەندی، مافی ژنەکەبە کە داوای چاو پیا گێرانەو بە دانانەکەدا بکات، وە لەسەر قاچی پێویستە ئەوەندەي بۆ دابنێ کە بەشی خواردن و پۆشاکي بکات لەگەڵ تێبێنی کردنی حالی پیاوێه کە.

قەرزاری نەفەقە بەقەرزێ راستەقینە دائەنری لە گەردنی پیاوێه:

ووتمان: کە نەفەقەي ژن پێویستە لەسەر پیاو هەرکاتی ئێو مەرجانە هاتە دی کە لە پێشەوە باس کرا. وە هەرکاتی نەفەقەي ژن لەسەر پیاو پێویست بوو لەبەر بوونی هۆبەکانی، وە مەرجەکانی بەدی هات، پاشان پیاوێه کە نەیدا، ئەو ئەبیت بە قەرز لەسەر شانی و وەکو ئێو قەرزانی تری لی دۆ کە بە دانەو نەبیت، یا ن بە گەردن نازاد کردن، لە مل ناکووت. ئەمە بۆچونی شافیعی بەکانە.

گمردن نازاد کردن له قمرزی ندفهقه یا برامبر کردنی:

نگمردن نم ندفهقهیهی که مافی ژنه دابرنی به قمرز له تمستوی پیادا لمو کاتموه که بهین حدقیکی شرعی نمدداوهتی، نموه ژنهکه بوی هدیه گمردنی نازاد بکات لههمموی یا هندیکی نموه قمرزه.

بهلام نگمردن نموه گمردنی نازاد بکات که هیشتا نههاتورهو نمبوته قمرز لسمر پیاوکه دروست نییه؛ چونکه گمردن نازاد کردن نمبین له قمرزنگدا بیته که فیعلأ سابت بیته وه گمردن نازاد کردن له مانگیکی داهاتوو یا سالتیکی داهاتوو نگمردن ندفهقهکه مانگانه بیته یا سالانه بیته- نموه دروسته و لموهی باس کرا جیا نکرتموه.

وه نگمردن ندفهقهکه به قمرزنگی صحیح دانرا که له کۆل ناکموی به دانموه یا بهگمردن نازاد کردن نمبیته، وه پیاوکه قمرزی همبوو لسمر ژنهکه، وه یهکیکیان داوا بکا که برامبر بکرین دروسته داوا کمی بیته جی، لمبر یهکسان بوونی همردوو قمرزهکه.

حننبه لیهکان رای خزیان هدیه لهو نالو گۆر کردندا، نموان ژنی دولتممندو همژار لهیدک جیا ندفهقه. جا نگمردن ژنهکه دولتممند بوو بۆ پیاوکه هدیه، قمرزه کمی بخاته بریتی ندفهقهکه. چونکه همرکس حدقیکی بسمروه بوو بوی هدیه له همر مالتیک کههدیمتی بیاداتموه. نموه قمرزهش له ماله کهیمتی.

بهلام نگمردن ژنهکه همژار بوو پیاوکه بوی نییه نموه بکات؛ چونکه قمرز دانموه نمبین له مالتی زیاد بدرتتموه، وه نموه قمرزه که لایمتی لهخوی زیاد نییه، وه چونکه خوی گموره فرمانی داوه به مؤلمت دانی قمرزداری همژار. وه فرمویمتی: ﴿وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ﴾ (البقرة: من الآية ۲۸۰) واته: وه نگمردن قمرزداره که دهست کورت بوو، نموه مؤلمتی پین بدن همتا خوا شتیکی بۆ ناسان ندفهقه قمرزهکان نمداتموه.

پیش خستنی ندفهقه رو دانی شتیکی که بیته هوی رهوا نمبوونی ندفهقه:

نگمردن پیاوکه به پهله ندفهقهی ماوهیهکی داهاتوویدا وهک مانگیکی، یا سالتیک بۆ نمونه، لمپاشاندا شتیکی وا روویدا که نموه ژنه ندفهقهی پین رهوا نمبیته، وهک نموهی ژنو میترده که یهکیکیان بمرن، یا ژنهکه بهلایموه دانمیشته؛ بۆ پیاوکه هدیه داوای گپرانموی نموه ندفهقهیه بکات که ژنهکه بهلایموه ماوه.

الزواج) ژن هیئنان و میترد کردن

چونکه بویه وهری گرتووه که بنده لهبر میترده کمی، جا کاتئی شو بهندییه نما به مردن یا به داننیشتن، نهبی شو نهفقهیه بگیترتتوه که له پیتشوه دراوبهتیی، بۆ شو ماوهی که ماوهتوه. نیمامی شافیعی و موحدمهدی کوری حسمن بۆ شووه چون.

نهفقهی ژنیک له عیددهدا بیت:

ژنی عیدده کیشتی تهلاقی رهجعی و نافرتهی عیدده کیشتی دوگیان نهفقهیان بۆ رهوایه؛ به پی پی فرموده ی خوی گوره دهربارهی نافرتهی تهلاق دراوی رهجعی: ﴿أَسْكُنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ﴾ (الطلاق: من الآیة ۶). واته: خوتان له کوی داننیشن لهوی دا نیشته جییان بکنن به پی پی تواناو دسهلاتی خوتان.

وه هروه ها دهربارهی تهلاق دراوه دوگیانه کان نه فرموی: ﴿وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمَلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ (الطلاق: من الآیة ۶) واته: نه گهر دوگیان بوون نهفقهیان بکیشن هتا زگه کیان داننین.

نم نایته نه بیته به لگی شوی که نهفقه پیوسته بۆ دوگیان له تهلاقی رهجعی دا بیت، یا له باتیندا، یا عیدده کمی عیددهی میترد مردن بیت.

بهلام تهلاق دراوی بانین زانایان جیاوازن له پیوست بوونی نهفقه بوی، نه گهر دوگیان نه بو، سی ووتهی له سره:

۱- ژنه که شوینی دانیشتنی بۆ هیده بهلام نهفقهی بۆ نی ره، نه مهش قسهی مالیک و شافیعییه به لگهشیان فرموده ی خوی گوره یه که فرموده تی: ﴿أَسْكُنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ﴾ (الطلاق: من الآیة ۶).

۲- نهفقهو شوینی دانیشتنی بۆ هیده، نه مهش ووتهی عومری کوری خهططاب و عومری کوری عبدالعزیزو پهوری و حنه فیه کانه، به لگهشیان بۆ قسه کیان گشتیتی فرموده ی خوی گوره یه: ﴿أَسْكُنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ﴾ (الطلاق: من الآیة ۶).

نمه ده قیکه له سر پیوست بونی شوینی دانیشتن، جا همرکاتئی شوینی دانیشتن به پی پی شرع پیوست بوو نهفقهش پیوست نه بیته لهبر شوی نهفقه له گهل جوی دانیشتنه له تهلاقی رهجعی و دوگیان و له خودی ژنو میتردایه تی دا.

الزواج) ژن هیتان و میتره کردن

عومرو عایشه خوا لئیان رازی بیت نینکاری نو حمدیسهیان نه کرد که فاطمی کچی قیس گیترا بویه. وه عومر نهیفرمو: کتیبی خواو سوننهتی پیغمبر ﷺ واز لی ناهینین بز قسهی ژنیک که نازانین لهوانیه لهیری بیت یا لهیری چویت^(۱).

کاتی نموه گهیشتهوه به فاطمه ووتی: (کتیبی خوا لهنیوان من و لهنیوان نیوده بیت). خوای گوره فرمویهتی: ﴿فَطْلُقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْضُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا﴾ (الطلاق: من الآية ۱).

واته: ژنه کانتان له عیده که یاندا - واته له پاکی به کدا که نزیکی تیا نه کرابی - ته لاق به دنو عیده که حساب بگمنو له خوای پروه ردگارتان بترسن. دهریان مه کمن له ماله کانتاندا، تا عیده که یان تمواو نهییت، وه ناییت درچن له ماژ مه گمر نهوانی که کاری خرابی ناشکرایان کردب، نهوانه نه حکامی خویبه بز بنده کانی داناره، وه هرکس له حوکه کانی خوا درچن نموه ستمی له خوی کردوه، تو - نمی ته لاق دره - نازانی لهوانیه خوا دوی نموه کاریکی تر بهدی بهینی و بیگیتریموه.

جا چ کاریک دوی سی ته لاقه دروست نهییت و دیتهدی^(۲)!

۳- نه فقهو سوکنای بز نییه، نهمش ووتی نه حمدو داودو نمی پهورو نیسحاقه، وه له عدلیهوه نه گیترنهوه، وه هر وهها له نیبنوعمیباس و جایرو حسمنو عطاو شیعی و نیبنو نمی له یلاو نهوزاعی و نیسامی به کان.

به لگشیان نهویه بوخاری و موسلیم گیتراویانه تموه له فاطمی کچی قیسوه که فرمویهتی: میتره کهم له سردهمی پیغمبردا ﷺ ته لاقی دام، نه نه فقهی کیشام نه شوینی دانیشتنی دامی. وه له هندی ریوایدته کاندای پیغمبر ﷺ فرمویهتی: (إِنَّمَا السُّكْنَى وَالنَّفَقَةُ لِمَنْ لَزَّوجَهَا عَلَيْهَا الرجعة)^(۳).

واته سوکنار نه فقه بز ژنیکه میتره کهمی توانای گیترا نهوی مایی.

(۱) مسلم (۴۶/۱۴۸۰).

(۲) أحمد (۴۱۴/۶) و مسلم (۴۱/۱۴۸۰) و أبوداود (۲۲۹۰) و النسائي (۲۱۰/۶).

(۳) - أحمد (۴۱۱/۶) و مسلم (۴۴ و ۴۲/۱۴۸۰) و أبوداود (۲۲۸۸) و الترمذي (۱۱۸۰) و النسائي (۲۱۰/۶) و ابن ماجه (۲۰۳۵).

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

وه نه حمدو موسلیم و نعبو داودو نسائی نه گئیرنوه که پیغمبر ﷺ پتی فرمووه: نه فقهت بو نییه مدگر حامیله بیت^(۱).

نوو مافانهی که ماددی نین

له پیشوه باس کرا که مافی ژن لیسر میرده کهی هندیکی ماددییه وه کو مارییه و نه فقه کیشان، وه هندیکی ماددی نییه نهوش نمانیه که باس نه کرتن:

۱- تیکه لئو ژبان بردنه سر له گه لیا به جوانی:

یه کمین شت که پیوسته لیسر میرد، ریزگرتنی ژنه که یستی و تیکه لئو کردنیستی به شیوه کی چاکو مامه له کردنه له گه لیا به باشی، وه پیشکش کردنی نهوی له توانایا بیت نو شتانهی که دلی هوگر نه کات، بیجگه له نارام گرتن بهرامبر نو شتانهی که لیتهی نهوشیتوه. خوی گوره نه فرموی: ﴿وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ (النساء: من الآية ۱۹).

واته: با هاره لیتی تان له گه لیا نا دامزراو بیت لیسر ریزگرتن و خو شوستی و به جی هینانی مافه کانیان، وه نه گمر رقتان لیان بوو له بهر هویه کی دونیایی نارام بگرن، به لکو نهوشتهی لاتان ناخوشه خوا خیرکی زوری تیدا دابیت.

وه له روالته کانی تهواریستی خو رهوشت و گشه کردنی باوهرو نیمان نهویه که پیوا دل نهرم بیت له گه لئو خیزانه کهیدا، پیغمبر ﷺ نه فرموی: (أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خَلْقًا، وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ)^(۲).

واته تهووترین کس له پوری باوه رهوه، جوانترینیانه له پوری رهوشتهوه، وه چاکترین کستان نهو که سیه که له گه لئو خیزانه کهیدا باش بیت.

وه ریزگرتنی نافرته نیشانهی شه خصیستی تهووه، وه شکاندن و ریز نهگرتنی نیشانهی نرمیستی و پستییه. پیغمبر ﷺ نه فرموی: (ما أكرمهن إلا كريم، وما أهانهن إلا لئيم) واته: خاوهن ریز نهیبت ریزبان ناگرتی، و پیوا خراپ نهیبت به خراپی سهیربان ناکات، وه له ریزگرتنی ژنه ههلس و کموت له گه لیا به نرمی و یاری له گه لا کردنی. وه پیغمبر ﷺ به نرمییهوه له گه لئو عایشه دا نه جولایهوه پیش برکتی له گه لدا نه کرد، وه عایشه فرمویستی:

(۱) أحمد (۴۱۴/۶) و مسلم (۴۱/۱۴۸۰) و أبوداود (۲۲۹۰) و النسائي (۲۱۰/۶).

(۲) أحمد (۲۵۰/۲) و أبوداود (۴۶۸۲) و الترمذي (۱۱۶۲) و ابن حبان (۴۱۶۴) و الحاكم (۳/۱).

الزواج) ژن هیئتان و میترد کردن

پیغمبر ﷺ پیش برکتی له گه لدا نه کردم من پیشی نه کومت، به لام دوای ماویهك که گزشم گرت که پیش برکتیم له گه لدا کرد پیشم کومت و فرموی: نم پیش کومتنه بهوی پیشوو. نه حمدو نه بوداد گتپراویانتموه^(۱).

وه نه حمد و خاوهن سونهکان گتپراویانتموه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (کل شی یلهو به ابن آدم فهو باطل، إلا ثلاثاً: رمیه عن قوسه، وتأدیه فرسه، وملاعبته أهله، فإنه من الحق)^(۲).
واته: ناده میزاد به هرچی پابویری پوچه له جگه لمسیان: نیشانه نانموه تیو هاریشتن، نسپ راهیئتان، و دست بازی له گمَل ژنه کی، نمانه حق و راستن.

وه له رتیزگرتنی نمویه له ناستی خویدا سیری بکار بدرزی بکاتموه تا موستهوای خوی و نازاری ندا هتا به ووشدیه کیش بیت، له موعاوییهی کوری حیدهوه خوا لئی رازی بیت که فرمویته: و تم نمی نیراوی خوا مافی خیزانه کافان بسمر نیموه چیه؟ فرموی: (أن تطعمها إذا طعمت، وتكسوها إذا اكتسيت، ولا تضرب الوجه ولا تقبح، ولا تهجر إلا في البيت)^(۳). واته: نمویه که له گمَل خوتدا خواردن و پوشاکی بژ ناماده بکی، وه لسرو چاری ندهدیت و قسمی ناشیرینی پی نه لیت و جی لی دانمیری له مالموه ندیت.

وه نافرتهش تمواوتی تندا ناینری، وه لسر پیاو پتویسته قبولی بکات هرچونیک بیت. پیغمبر ﷺ فرمویته: (استوصوا بالنساء خيراً؛ فإن المرأة خلقت من ضلع أعوج، وإن أعوج ما في الضلع أعلاه، فإن ذهبت تقيمهُ كسرتهُ، وإن تركته لم يزل أعوج)^(۴). رواه البخاري ومسلم.

واته: پاساردهی خیر بکن بژ نافرتهان، نافرته له پراسوو دروست کراوه وه خوارترین شونی پراسو لای سروهویهتی، نه گمر بچیت راستی کهیتوه نمشکیت، وه نه گمر وازیشی لی بهیتن هر خواره.

(۱) أحمد (۲۶۴/۶) وأبوداد (۲۵۷۸) والترمذي (۱۷۸۵) والنسائي (۵۶-۵۹) في عشرة النساء، وابن ماجه (۱۹۷۹).

(۲) أحمد (۱۴۴/۴) والترمذي (۱۶۳۷) وابن ماجه (۲۸۱۱).

(۳) أحمد (۳۵/۵) وأبوداد (۲۱۴۲) وابن ماجه (۱۸۵۰) والنسائي في الكبرى (۹۱۷۱) والحاكم (۱۸۷/۲) وابن حبان (۴۱۷۵).

(۴) البخاري (۳۳۳۱) ومسلم (۱۴۶۸).

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

لممدا ئیشارهت بۆ ئهوه ئهکری که ئافرهت له دروست بونیدا خواری سروشتی ههیه، وه ناییت هوملدان بۆ راستکردنهوهی بدریت، چونکه وهک پهراسوی لار وههیه راست ناکرتنهوه، لهگهڵ ئهوهشدا ئههین هاولهئیتی بکری لهسهر ئهوه شتیهیهی که لهسهریهتی، وه به چاکترین شتیه مامهلهی لهگهڵدا بکری، ئهوهش ڕێی ئهوه ناگری که پهروهده بکری و ڕێی راستی نیشان بدریت نهگهر خواری لۆی پروودا له کارتکدا.

ههندی پیاو چاو له چاکی و ناوازیی ژن تهنوقینتی و ئهوه شتانه لهبهر چاری خۆی زل نهکات که بهخرابی تهزانئ لهژنهکهیدا. لهبهر ئهوه ئیسلام تاموژگاری پیاو نهکات که پیاویسته خراپه و چاکی ئافرهت بکیشی، چونکه چهنده خراپهی لی ئههینتی نهوندهش چاکی تیندا ئههینتی. پیغمهبر ﷺ فرمویهتی: (لايفرك مؤمن مؤمنة إن کره منها خلقاً رضی منها خلقاً آخر)^(۱). واته: موسلمان ڕقی له ژنی موسلمان نهییت، چونکه نهگهر خویهکی خراپی لی بینی خویهکی چاکیشی لی ئههینتی.

(۲) پارتزگاری کردن لهژن:

پیاویسته لهسهر پیاو ناگاداری ژنهکی بکات و بیپارتزئ له ههموو ئهوه شتانهی شهرفی ئهروشینتی و ناموس و کهرامهتی ههتک نهکات و ناوبانگی نهخاته بهر وتی خراپه. ئهمانه ههموو لهو غیرهتانهیه که خوا خۆشی ئهون. بوخاری له ئهبی هوریرهوه ئهگهرتتهوه که پیغمهبر ﷺ فرمویهتی: (إن الله یغار، وإن المؤمن یغار، وغیره الله أن یأتي العبد ما حرم علیه)^(۲).

واته: خوا غیره نهکات، وه باوهرداریش غیره نهکات، وه غیرهتی خوا لهسهر ئهوه ئههیت که بهندهکی شتی بکات که حهرامه لهسهری.

وهله ئهینومهسعودهوه که پیغمهبر ﷺ فرمویهتی: (ما أحد أغیر من الله؛ ومن غیرته حرم الفواحش ما ظهر منها وما بطن، وما أحد أحب إليه المدح من الله؛ ومن أجل ذلك أثنی علی نفسه؛ وما أحد أحب إليه العذر من الله، ومن أجل ذلك أرسل الرسل مبشرين ومنذرين)^(۳).

واته: کس له خوا بهغیرهت تر نییه وه لهبهر غیرهتییهتی که خراپهی ناشکراو نهیتنی حهرام کردوه، وه کسیش نییه ئهوهندهی خوا مدح کردنی پی خۆش بییت. لهبهر ئهوه مدح و ستایشی

(۱) أحمد (۳۲۹/۲) ومسلم (۶۱/۱۴۶۹).

(۲) البخاری (۵۲۲۳) ومسلم (۲۷۶۱).

(۳) البخاری (۵۲۲۱) ومسلم (۲۷۶۰ و ۲۷۶۱).

الزواج) ژن هیتان و میترد کردن

خۆی نهکات. وه کهشیش نهوهندهی خوا عوزری پین خوش نییه، لهبهر نهوهشه پینغممبهرانی رهوانه کردوه که موژدهدهرو ترسیتمهرین.

وه نهگیتنهوه که سهعدی کورپی عوباده ووتوبهتی: نهگهر پیایوتک بیینم لهگهلا ژنهکهمدا له ملی نهدم و لئی خوش نام. پینغممبهر (ﷺ) فهرمووی: (أتعجبون من غیرة سعد. لأنا أغير منه، والله أغير مني، ومن أجل غیرة الله حرم الفواحش ما ظهر منها وما بطن)^(۱).

واته: نایا غیرهتی سهعدتان لا سهیره؟ من لهو بهغیرهت ترم و خواش له من بهغیرهت تره، لهبهر نهو غیرهتهیه که خوا گوناھی ناشکرار نههیتنی حهرام کردوه.

وه له نیبنوعومرهوه که فهرمویهتی: پینغممبهر (ﷺ) فهرمویهتی: (ثلاثة لا يدخلون الجنة: العاق لوالديه، والديوث، ورجلة النساء) رواه النسائي، والجزار، والحاكم، وقال: صحيح الإسناد^(۲).

واته: سئ کهس ناچنه به ههشتهوه: نهو کهسهی نازاری دایک و باوکی بدات، گهواد، نهو ژنانهی خۆیان نهگۆژنه سهر شیوهی پیار.

وه له عههاری کورپی یاسرهوه که پینغممبهر (ﷺ) فهرمویهتی: (ثلاثة لا يدخلون الجنة أبداً: الديوث، والرجلة من النساء، ومدمن الخمر، قالوا: يا رسول الله أما مدمن الخمر فقد عرفناه. فما الديوث؟ قال: الذي لا يبالي من دخل على أهله. قلنا: فما الرجلة من النساء؟ قال: التي تتشبه بالرجال) رواه الطبراني^(۳). قال المنذري: ورواه ليس فيهم مجروح.

واته: سئ کهس ههرگیز ناچنه بههشتهوه: گهواد و نهوکهسهی راهاتوه لهسهر عارهق خواردنهوه (الرجلة من النساء) ووتیان: نهی نیرراوی خوا نهوه راهاتوو لهسهر عارهقمان زانی. نهی (دیووت) چیهه؟ فهرمووی: کهسینکه گوی ناداتی ههرکس بهجیت بۆلای ژنهکهی، ووتیان: نهی (الرجلة من النساء) چیهه؟ فهرمووی: نهو نافرتهیه خۆی وهک پیار لئ نهکات.

وه وهک چۆن لهسهر پیار پینویسته غیرهتی ههبن بهرامبهر خیزانهکهی، داواشی لئ نهکری که نهبن مام ناوهند بیت لهو غیرهتهدا، زیادهرهوی نهکات به گومانی خراپه بهرامبهر ژنهکهی، وه نیسراف نهکات له شوین کهوتنی ههلس وکهوتیهدا، وه ههموو عهیههکانی نامار نهکات، چونکه نهوه پهیههندی نیوان ژنو میترد تیک نهکات، وه نهو پهیههندی بهی که خوا فهرمانی داوه بهسهتری

(۱) البخاري تعليقاً (۳۱۹/۹) ومسلم (۱۴۹۹).

(۲) النسائي في الكبرى (۲۳۴۳) والبخاري (۱۸۷۵ و ۱۸۷۶) والحاكم (۷۲/۱) وجمع الزوائد (۸/۱۴۷).

(۳) البيهقي في شعب الإيمان (۱۰۸۰۰) وجمع الزوائد (۴/۳۲۷).

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

تهیچرینتی. پیغمبر ﷺ لئو فرموده ییدا که ئەبودارد و نسانی و ئیبنو حیببان ئەگیترنه له جابیری کوری عمتیکوه ئەفرمیت: بەراستی غیرت هدیە خوا خۆشی ئەوی و غیرت هدیە خوا رقی لئیمتی. وه خۆ به زل زانین هدیە که خوا خۆشی ئەوی، وه خۆ به زل زانین هدیە که خوا رقی لئیمتی، ئەما ئەو غیرتەمی خوا خۆشی ئەوی: غیرتە له گوماندا، وه ئەوی خوا رقی لئیمتی: غیرتیکه له گوماندا نەبیت. وه ئەو خۆ بەزل زانینمی خوا خۆشی ئەوی ئەو خۆ بەزل زانینیه که له کاتی جنگدا پیار خۆی بەزل بزانی، وه ههروهه له کاتی ئی قوماندا. وه ئەو خۆ بەزل زانینمی خوا رقی لئیمتی ئەویە لەسەر باتل بیت. وه عدلی خوا لئو رازی بیت فرمویت: غیرت له گەل خێزانەکتدا زۆر بەکار مەهیتە، ئەو له بەر ئەو بەخرایی سەیر بکری له لایین خەلکوه.

چوونەلای ژن:

ئیبنو حەزم و تویەتی: فەرزه لەسەر پیار بچیتە لای ژنی خۆی بەلای کەمەوه جارێک دواي هەموو پاک بوونەویەک له بێ نوژی ئەگەر توانای هەبوو، ئەگینا سەربیتی فرمانی خوی کردوو. بەلگەمی ئەمەش فرمودە خوی گوریه: «فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ» (البقرة: من الآية ۲۲۲) واتە: کاتی پاک بوونەو ئیوه بوو شتیه بچنه لایان که خوا فرمانی پێ کردون.

وه جەماوەری زانایان بۆ ئەو قسەیی ئیبنو حەزم چون که پیتیستە لەسەر پیار بچیتە لای ژنی خۆی ئەگەر بەهانی شەری نەبوو.

شافعی و تویەتی: واجب نییه لەسەری چونکه مافیکی خۆیمتی، وه هەموو مافەکانی تر پیتیست نییه. وه ئەحمەد دانی بوەدا ناره که نەچوونەلای ژن له چوار مانگ تێ نەپەری، چونکه خوی گوره بەوشیویه دایناوه دەرباری ئەو کەسی (ایلاء) ئەکات، وه دەرباری کەسانی تریش ههروهه نەبیت.

ئەگەر پیار چوو سەفەر له ژنەکی دور کەوتوو، ئەگەر بەهانیەکی نەبی که بگەرتوو، ئەحمەد بۆ ئەو چوو که نابێ له شەش مانگ تێ نەپەری، وه پرسیاری ئی کرا نایا پیار ئەتوانی ماوهی چەندە له ژن دور کەوتوو؟ و تویەتی: شەش مانگ. دواي شەش مانگ نامی بۆ ئەنوسنی، ئەگەر نەگەرایوو نەبی حاکم له یەکیان جیا بکاتوو.

بەلگەشی ئەویە که ئەبو حەفص به ئیسنادی خۆی گێراویەتی یوو له زەیدی کوری ئەسەلموو که و تویەتی: کاتیێک عومەری کوری (خطاب) له کۆلانەکانی مەدینەدا پاسوانی ئەکرد، بەلای ژنیکتا تێپەری بوو که له مالهکی خۆیدا بوو وه دەبووت:

الزواج) ژن هیټان و میټرډ کردن

تطاول هذا الليل واسود جانبه و طال عليّ أن لا خليل ألاعبه
والله لولا خشية الله وحده لحرك من هذا السرير جوانبه
ولكن ربي والحياء يكفني وأكرم بعلي أن توطأ مراكبه

واته: نم شموه چمند پرهش و دورو درټزه بمسر مندا که خو شموسته کم لا نیه یاری له گه لدا بکم، سویند به خوا له ترسی خوی تا کو تنها نه بویه، نیستا نم تهخته خموه لملاو لاره پائویندرا، به لام خوی خویم و شمرم و حدیاکم نامهیلن، وه هروه ها پرتز له میټرډ کم ته گرم که پین نه خرته سمر شوینی دانیشتنی بوه. جا عومسر پرسى نمو نافره ته کی به؟ ووتیان: فلانه کسه، میټرډ کمى لوی دورو کموتوته و له جهنگدایه له پئی خوادا. جا عومسر ناردی بوه به شوینیدا که له گه لیا بیت، له پاشاندا چو بولای حه فصی کچی و فرموی: کچه کم نافره ته چنده نمتوانی نارام بگری بئ میټرډ؟ نمیش فرموی: سبحان الله! پیارنکی وه تو له یه کینکی وه من نمو پرسیاره نه کات؟ عومسر فرموی: نه گهر نم ویستایه حالی موسلمانان بزائم پرسیارم لی نه کرده، نمیش فرموی: پینج مانگ. شمش مانگ. عومسر شمش مانگی دانا بو پیوان که له غزادا بن مانگی به پرتوه بن، چوار مانگ له جهنگداو مانگی کیش بو گهرانه.

غزالی له شافعی بیه کان ووتی: پیوسته پیوا هر چوار شو جارتک بجیته لای ژنی خوی نموه دادپروهی ترین شیویه، چونکه ژماره ی نمو ژنانه ی دروسته پیوا هه بیت چوار ژنه، له بهر نموه دروسته همتا نمو راده یه خوی دوا بخت. به لئ پیوسته له وه زیاترو کمتر بیت، به پی پیوستی بو پاراستنی داوین پاکى ژنه کمى، چونکه پاراستنی پیوسته له سر پیوا هه چنده له شمرعدا داوا کردنی جیماع له لایمن ژنوه سابت نه بوه، نمیش له بهر گرانی وه فا پین کردنی بمتی.

وه له موحه مهدی کوری معنی غیفاری بوه که فرموی: ژنیك هات بولای (عمر) ی کوری (خطاب) خوا لوی رازی بیت و ووتی: نمى نمیری موسلمانان میټرډ کم به پرتو به پرتو نیت و به شومش شو نویتز نه کات. وه من لام ناخوشه سکالای له دست بکم - که نمو خمریکی خوا پیرستی به - عومسر فرموی: چاکترین پیوا پیوا یه، ژنه که هر نمو قسه یه دووباره نه کرده، عومسر شمش هروه های پین نموتوه. که عبی نهدی پئی ووت: نمى نمیری موسلمانان نمو ژنه شکاتی دورو کموتنه و میټرډ کمى نه کات لوی له جیگه دا. عومسر پئی فرموی: چون تنی گیشتی ناواش ببه به داد پرسیان.

که عب ووتی: پیوا یه نمو ژنه بو بانگ بکن، بزبان بانگ کرد. پئی ووت: نم ژنه شکاتی لی کرده ی، نمیش ووتی: بو خواردن، یا بو خواردنه؟ ووتی: نه، جا نافره ته که ووتی:

(الزواج) ژن هینان و میتره کردن

يا أيها القاضي الحكيم رشدُ أهلي خليلي عن فراشي مسجد
زهده في مضجعي تعبده فاقض القضاء، كعبُ ولا ترده
نهاره وليله ما يرقده فلست في أمر النساء أحمده

واته: نهی قازی حدکیم و داناو ژیر، خوژشویسته کمم مزگموته کی وای لی کردوو که منی لمیر
چوژتموو خافلآوه له من، لمبر خوا پدوستی یه کی پشتی له خموتن له گهل مندا کردوو، جا نهی
که عب قزاوت بکه له نیوانمانداو رته مه کروه، میتره کمم شموو رژی ناخویت، وه منیش له
کاروباری ژاندا به دلم نی یه و ستایشی ناکم.

کابراش ووتی:

زهدي في النساء وفي الحجل أني امرؤ أذهلني ما نزل
في سورة النحل وفي السبح الطول وفي كتاب الله تخويف جَلَل

واته: نهوی له نافرتهان و له جی خموی بوک منی گوشه گیر کردوو نمعه یه که من کسینکم
سرسامی کردوم نهوی که هاتوته خواره وه له سوپه تی نه حلدا و له حموت سوپه ته درتزه کاند، وه
له کتیبی خوادا ترساندنیکی زور گموره تی دایه.

که عبیش ووتی:

إن لها عليك حقاً يا رجل نصيبها في أربع لمن عقل
فأعطها ذاك ودع عنك العلل

واته: نهی پیار نمو نافرته مافی بسمرتموه هدیه، له همر چوار شموا نه گمر کسیتک بفا میتنی،
جا توژ مافی خوژی بدهری و واز له به هانه گرتن بهیتنه.

پاشان که عب پچی ووت: خوی گموره دو ژن و سنی ژن و چوار ژنی بو حلال کردوی، لمبر نهوی
سنی شموو سنی رژی بو تو خوا پدوستی تیدا بکه، وه شموو رژی نکیش بو ژنه کمت.

عومر فرموی: سوتند به خوا نازام به کام کاره یانت سمر سوپه میتنی؟. بهوی که لی تیان تن
گه یشتی، یان بو حوکمی که له نیوانماندا کردت؟. برژ وا قازی یه تی به صرم به تو سپارد.

وه له سوننه تدا سابه که چونه لای خیزان خوا پاداشتی له سمر نه داتموه. موسلیم گیترا و به می یموه
که پیغمبر ﷺ فرمویته: (. . . ولك في جماع زوجتك اجر. قالوا يا رسول الله: أيأتي أحدنا

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

شهوته ویكون له فيها أجر؟ قال: أرايتم لو وضعها في حرام أكان عليه فيها وزر؟ فكذلك إذا وضعها في حلال كان له أجر^(١).

واته: وه له چونه لای ژنه کت پاداشتت هیده. ووتیان: ئهی نیراوی خوا له ناره زوو شکاندنی خۆماندا پاداشتمان هیده؟ فرمووی: نایا نه گهر له حرامدا به کاری بهینتی تۆلئی لئ ناسه نرئ؟ ههروه ها نه گهر له حه لادا به کاری بهینتی پاداشتی هیده.

وه پسه نده یاری له گه لدا کردن و نهرمی و ماچ کردن و وه ستان هه تا ئه ویش ناره زوو ئه شکئی. ئه بو یه علا ئه گهریتته وه له ئه نهرسی کورپی مالیکه وه که پینه مبه ر ﷺ فرمویه تی: (إذا جامع أحدكم أهله فليصدقها، فإذا قضى حاجته قبل أن تقضي حاجتها، فلا يعجلها حتى تقضي حاجتها)^(٢).

واته: هه رکه سیکتان چوه لای خیزانی با چاکه ی له گه لدا بکات، که خزی ناره زوی شکا پیش ژنه که ی با په له نه کات هه تا ئه ویش ناره زوی ئه شکئی. وه له پیشه وه باسی ئه و فرموه ده به مان کرد که فرمویه تی: (هلا بکراً تلعبها وتلاعبك)^(٣) واته: ئهی بۆ کچیکت نه ئه هینا با یاریت له گه لدا بکرا دیه و یاری له گه لدا بکرا دیه.

خۆداپۆشین کاتی چوونه لای ژن:

ئیسلا م فرمانی داپۆشین عه وهرتی داوه له هه موو کاتیک و شیوه یه کدا مه گهر ئه وه ی پتویست بکات که ده رنجرئ، له به هزی کورپی حه کیمه وه له باوکیه وه له بابیری به وه که فرمویه تی: و وتم ئهی نیراوی خوا شه رمگه مان چی ده رنجه ی و چی داپۆشین؟ فرمووی: له ژنی خۆت نه ییت شه رمگه ت بیاریزه، یا له وانهی که نیه زه کتانن، ئه لئ: و وتم ئهی نیراوی خوا نه گهر هه موویان له یه ک بن؟ واته: ییاوان له لای یه کتره ژنانیش هه روا فرمووی: نه گهر به توائیت که که س نه ت بینتی با نه ت بینتی. ئه لئ: و وتم نه گهر به تنه ها بین؟ فرمووی: خوا له هه موو که س له پیشتره شه رمی لئ بکری. (ترمذی) گه تراویه ته وه و تویه تی: فرموه ده کی حه سه نه^(٤).

(١) أحمد (١٦٩/٥) مسلم (١٠٠٦).

(٢) ضعیف الجامع (٤٥٠) وإرواء الغلیل (٢٠١٠).

(٣) ته خریجی ئه م حه دیسه رابورد.

(٤) أحمد (٣/٥) وأبوداود (٤٠١٧) والترمذی (٢٧٦٩) وابن ماجه (١٩٢٠).

الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

له حدیسه کدا هاتوره که دروسته شهرمگه دهریکوی له کاتی جیماعدا، بهلام له گئل نهوشدا ناییت ژنومیترد پروتی پمتی بن.

له عوتبوی کورپی عبدی سوله می یهوه که ووتوبیتی: پیغمبهر ﷺ فرموبیتی: (إذا أتى أحدكم أهله فليستتر، ولا يتجردها تجرد العیرین) رواه ابن ماجه^(۱).

واته: نهگهر کسینکتان چوره لای ژنهکمی با خویان داپوشن، وه خویان پروت نهکمنوه وهك دوو گوی درژ

وه له ئیبنو عومروه که پیغمبهر ﷺ فرموبیتی: (ایاکم والتعری، فإن معکم من لا یفارقکم إلا عند الغائط، وحين یفضی الرجل إلى أهله فاستحیوهم وأکرموهم) رواه الترمذی وقال حدیث غریب.

واته: داواتان لی نهکم خوتان بیاریزن له پروتی، چونکه کسانیکتان لهگهلدایه بز سر ناو نبعن لیتان جیا نابنوهو له کاتی چونهلای ژنهکانتاندا، جا شهرمیان لی بکنن وریزیان بگرن.

عائیشه فرموبیتی: پیغمبهر ﷺ شوننی شهرمی منی نهدیوه و منیش هی نوم نهدیوه^(۲).

ناوی خوا هیئان کاتی چونه لای ژن:

سوننهته که پیوا ناوی خوا بهینتی و پهنا بهخوا بگری کاتی چونهلای ژن. بوخاری و موسلیم و کساننی تر گیتراویانهتوه له ئیبنوععباسوه که پیغمبهر ﷺ فرموبیتی: (لو أن أحدکم إذا أتى أهله قال: بسم الله، اللهم جنبنا الشیطان، وجنب الشیطان ما رزقتنا. فإن قدر بینهما فی ذلك ولد، لن یضر ذلك الولد الشیطان أبداً)^(۳).

واته: نهگهر کسینکتان چوره لای ژنهکمی ووتی: (بسم الله) خویاه له شهیتان بمانپاریزه، وه چیمان پین نهبهخشی له شهیتان بیپاریزه، نهوه نهگهر خوا مندالینکی پیدان بهو نزیکی کردنه، شهیتان همرگیز زبانی پین ناگهینیت.

(۱) ابن ماجه (۱۹۲۱).

(۲) نوم حدیسه روت کراوتوه بهو حدیسانمی که به رهوای داناوه ژنومیترد عمورهتی خویان دهرنخن له کاتی جیماعدا، وه له ریوایته کهیدا دروژنیک و ههلبستریکی تیدایه کمواته باتله.

(۳) البخاری (۵۱۶۵) و مسلم (۱۱۶/۱۴۳۴).

الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

حرامی باسی نهوی که له نیوان ژنومیردا نهکری کاتی جیماج:

باسی جیماج کردن و لی دروان بز کسانى تر پیچومانى پیاوتى نادهمیزاده، وه له قسه بئ کهلکه گانه، وه پیوست نیهه باس بکری، وه پیوسته نادهمیزاد خوی لی پیارژئی، مهگبر شتیک نهییت نهوه پیوست بکات. له فرموده صهیحدا هاتوه: (من حسن المرء ترکه مالا یعنیه)^(۱) واته: له چاکیتی نیسلامتی پیار وازهینانه لهو شتانهی پیوهندیان پیوهی نیهه.

وه خوا صدحی نهوانه نهکات که خویان له قسهی پرو پوچ دورو نهخنهوهو نهفرموی: ﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ﴾ (المؤمنون: ۳) واته: نهو موسلمانانه سرکهوتون که یهکیتک له سیفته چاکهکانیان نهوه بئ که پشت لهو وتارو کردارانه نهکن که خیری تیدا نیهه.

بهلام نهگبر پیوست بوو که باس بکری نهوه قهیناکه، ژنیک نیددعای نهوهی کرد که که میتردهکی ناتوانی بهیته لای، کابراش روتی: نهی پیغمبری خوا ﷺ (إني لأنفضها نفص الأديم)^(۲). واته: بهراستی من وهکو پیسته نهو ژنه نهتهکینم.

بهلام نهگبر ژنر میترد بهزوری باسی چۆنیتهی نهو کارهیان نهگتیرایهوه بز خهک و نهوهی رووندا لهنیوانیان! نهوه شتیکی حرامه.

له نهبی سهعیدهوه خوا لئی پازی بیته: که پیغمبر ﷺ فرمویتهی: (إن شر الناس عند الله منزلة يوم القيامة: الرجل يفضي إلى المرأة، وتفضي إليه، ثم ينشر سراها) رواه أحمد^(۳). واته: خراب ترین کس لای خوا له رژی دوایدا پیارککه که نهچیتته لای ژنهکی و لهگهلیا رانمبوتی لهپاشاندا لهناو خهکدا چۆنی کردوه باسی نهکات.

وه له نهبی هورپهوه (خوا لئی پازی بیته): پیغمبر جارکیان نوژی بز نهکردن، کاتی سلاری دایهوه، روی تن کردن فرموی: (جالسکم، هل منکم الرجل إذا أتى أهله أغلق بابہ وأرخى ستره، ثم يخرج فيحدث فيقول: فعلت بأهلي كذا وفعلت بأهلي كذا؟! فسکتوا، فأقبل على النساء، فقال هل منكن من تحدث؟ فجث فتاة كعاب على إحدى ركبتيها، وتطاولت ليراها الرسول ﷺ وليسمع كلامها، فقالت: أي والله إنهم يتحدثون، وإنهن ليتحدثن، فقال: هل تدرين

(۱) الترمذي (۲۳۱۷) ومالك في الموطأ (۲/۹۰۳).

(۲) البخاري (۵۸۲۵).

(۳) أحمد (۶/۳۸).

(الزواج) ژن هينان و ميټرډ كردن

ما مثل من فعل ذلك؟ إن مثل من فعل ذلك مثل شيطان و شيطانة، لقي أحدهما صاحبه بالسكّة، ففضى حاجته منها. والناس ينظرون إليه) رواه أحمد، وأبو داود^(۱).

واته: نهی دانیشتوان، نایا کس هدیہ له ټیوه که بچیته لای خیزانی و ده رگا دا بخت له سمر خوی و پمده دابداتموه، له پاشاندا بچیته دهره و بلی: وام کرد له گمل خیزانمداو وام کرد؟ نهوانیش بین دهنگ بوون، ټینجا هاته لای ژنه کان و فرمووی: نهی کس هدیہ له ټیوه باسی نهوه بکات؟ کچیک له سمر نه ژنوزکانی پاره ستاو خوی بهرز کرده بؤ نهوی پیغمبر ﷺ بییښو گوی له قسهکانی بیت ټینجا وتی: نهی به خوا پیاوان باسی نه کمن و ژنانیش باسی نه کمن، پیغمبر ﷺ فرمووی: نهزان نهوی کاری وا بکات وه کو کی وایه؟

نهوی کاری وا بکات وه کو شهیتانی نیرومی وایه که له کولانینکدا به یک بگمن و سواری یکه بین و خه لکیش سهیریان بکات.

چونه لای ژن له غهیری شوینی تایبته یهوه:

چونه لای ژن له دواوه سروشتی مرؤ سلی لی نه کاتموه و خوره و شت رنگری لی نه کاو، شرعیش حرامی نه کات.

خوای گوره نه فرمووی: ﴿نَسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ﴾ (البقرة: من الآیة). (۲۲۳)

واته: خیزانه کانتان گیلگه بؤ ټیوه جا هر چو ټیک بیتان خو شه بچنه لای کیلگه کانتان.

وه کیلگه ش به شوینی کشت و کال داچانندن نهو تری، لیته شدا مبهست پی شوینی منداله، چونکه مندالی تیدا ده چیتدری.

کواته فرمان کردن به چونه لای کیلگه مبهست پی فرمان کردنه به چونه لای پیښی نافرته به تایبته.

(ثعلب) و توبه تی:

إِنَّمَا الْأَرْحَامُ أَرْضُو ن لَنَا مَحْرَثَات
فَعَلِينَا الزَّرْعَ فِيهَا وَعَلَى اللَّهِ النَّبَات

(۱) أحمد (۲/۵۴۰-۵۴۱) و أبو داود (۲۱۷۴).

الزواج) ژن هينان و ميترد كردن

واته ره جمی نافرته زوی و گینگه به بو نیمه، لهسر نیمه چاندنی بهتی و لهسر خواش رواندنی بهتی.

نهمهش وه کو فرموده ی خوی گوره وایه که نه فرموی: ﴿فَاتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ﴾ (البقرة: من الآية ۲۲۲). واته: لهو شوینموه بچنه لایان که خوا فرمانی پی کردون.

وه هوی هاتنه خواره وهی نم نایه ته نمویه که بوخاری و موسلیم نهی گیترنموه که: جوله که له سرده می پیغمبردا ﷺ نه یان روت نه گهر پیانو له لای دواوه له پیشموه ی بچیته لای ژنه کی، نه گهر مندالیان بوو، منداله که خیل نه بیت، وه نه نصاری به کانیش لهسر نو قسه بهی جوله که نه ریشتن، نیت خوی گوره نو نایه ته ی ناره خواره وه: ﴿نَسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنْتُمْ شِئْتُمْ﴾ (البقرة: من الآية ۲۲۳). واته: هه چو نیک بچنه لای ژنه کانتان دروسته به مرچی بو پیشموه بیت و بهو مرچی مهستان شوینی مندال بیت.

وه فرموده ی صریح هاتوه که قده غمی نموه نه کات پیانو له دواوه بو دواوه بچیته لای ژنی خوی.

نه حمد و (ترمذی) و نینوماجه نه گیترنموه که پیغمبر ﷺ فرمویه تی: (لَاتَأْتُوا النِّسَاءَ فِي أَعْجَازِهِنَّ. أَوْ قَالَ: فِي أَدْبَارِهِنَّ) ورواته ثقات^(۱). واته: له دووای دواوه مهچنه لای ژنه کانتان.

عهمری کوری شوعیب نه گیترنموه له باوکی بهوه له باپیره بهوه که پیغمبر ﷺ سبارت بهو کسه ی که نو کاره بکات فرمویه تی: (هی اللوطیة الصغری) ^(۲). واته: نموه نیربازی چکوله به. وه له لای نه حمد و خاوهن سونه نه کان هاتوه له نه بی هوره پروه که پیغمبر ﷺ فرمویه تی: (ملعون من أتى امرأة في دبرها) ^(۳). واته: نه فرین لی کراوه نو کسه ی له دوووه چوه لای ژنه کی.

نینوته می به فرمویه تی: هه کاتیک له دوووه چوه لای و نافرته کهش به گوئی کرد، نموه ههردو کیان ته عزیزو سزا نه درین، نه گینا نه گهر ژنه که بهوه رازی نه بی، له بهک جیا نه کرتنموه، وهک چوژن داوین پیسو نو کسه ی داوین پیسو له گهل نه کرت جیا نه کرتنموه له بهک.

(۱) أحمد (۱۸۲/۲) و الترمذی (۱۱۶۴) من حدیث علی بن ابی طالب و علی بن طلق.

(۲) أحمد (۱۸۲/۲) و (۲۱۰/۱۸۲) و جمع الزوائد (۲۹۸/۴).

(۳) أحمد (۳۴۴/۲)، و أبوداود (۲۱۶۲)، و الترمذی (۱۱۶۵)، و النسائی فی الکبری، (۹۰۰۱)، و ابن

خو داپرین و سنور دانان بو نموه:

له پیتشوه باس کرا که نیسلام حزل له زور بوونی نموه کان نکات، چونکه دیمفیتکه له دیمنهکانی هیزو تواناو بهرگری بو گملر نتموه کان، چونکه عیززته تی گمل بهزوری نموهویه.

وه نموش هوی دانرانی یاسای ژنو میردایه تییه پیغمبهر ﷺ نه فرموی: (ژنیک بهینن که زاوژی کمره بهسوزو خو شویستی بیت، چونکه من لمانا نتموهکانی تردا رژی دوابی بهزوریتانوه شانازی نه کم). بهلام نیسلام له گمل نموه شدا رنگری ناکات له همدی کاتی تاییه تیدا که سنور دابنری بو مندال داری، به به کارهیتانی دهرمان بو نموونی مندال، یا به هر هویه کی بسودتر. جا رهویه دانانی سنوریک بو مندال نمبون له کاتیکدا پیاو خیرانی زور بیتو نتوانی هلسن به پهره رده کردنی مندالهکانی به شیویه کی راست.

وه هر وهها نه گمر ژنه که لاواز بیتو زوو زوو مندالی بی، یا پیاوه که همزار بیت، لم شیتواندا رهویه سنوردانان بو مندال نمبون، به لکو له زانایان رایان وایه لم شیتواندا نک رهوا بیت و هیچی تر؛ به لکو شتیکی پسهنده.

تیمامی غزالی نمو ژنانش که له جوانی یان نترسن نه خاته پال نمانه. جا لمو شیتواندا ژنو میټرد بو یان هیه نه یه لن مندالیان بیت، به لکو همدی له زانایان به رهوا دانهین له هممو شیویه کدا، به لگمشیان بو بوچورونه که یان نمانه لای خوارهویه:

۱- بوخاری و موسلیم له جابرهوه نه گپرنموه که فرمویته: له سرده می پیغمبهردا ﷺ خو مان نه کیتشا دواوه قورنانش نه هاته خوارهوه^(۱). (واته قده غمان لی نه نه کرا).

۲- وه هر وهها موسلیم نه گپرنموه که فرمویته: تیمه خو مان نه کیتشا دواوه کاتی گه یشتن به خو شی و تووه کمان له دهرهوه نپرشت. باسی نمو کاره گه یشت به پیغمبهر ﷺ لی قده غه نه کردین^(۲).

شافعی ره جمعی خوی لی بیت فرمویته: تیمه له همدی صحابهوه نه گپرنموه که ری یان داره به خو کیتشانموه لموکاتدا، وه به خراپیشیان نمانموه.

(۱) البخاری (۵۲۰۸)، و مسلم (۱۳۶/۱۴۴۰).

(۲) مسلم (۱۳۸/۱۴۴۰).

الزواج) ژن هیئتان و میترد کردن

وه بهیهدقی ووتویهتی: نمو ری پین دانهمان له سعیدی کوری نمبی وه ققاص و نمبی نهیبوی نمناصاری و زهیدی کوری ثابت و نیبنوعهیباسوه گپراوهتموه، ونموش مزهیبی مالیک و شافیعییه.

وه عومرو عهلی خوا لئیان رازی بیئت بهزینده بهچال کردنیان دانهنما همتا حموت شیوهکی بهسردا تی نهپهپرایه.

قاضی نمویهعلا به نیسنادی خۆی وه چمند کسانا تریش نهگپرنهوه له عوبهیدی کوری روفاعهوه له بارکییهوه که فرمویهتی: لهلای عومر و عهلی و زویهیرو سعید خوا لئیان رازی بیئت لهگهژ چمند کس له صحابه دانیشترین و باسی خۆ کیشانمویهیان کرد و وتیان: قهیناکه، پیاونک ووتی: خهک نهلین زینده به چال کردنی بچوکه. عهلی خوا لئی رازی بیئت ووتی: به زینده بهچال کردن داناری همتا حموت قوناغهکی بهسردا تی نهپهپری. همتا نهبیئت له رهگزی قور، لهپاشاندا نهبن به نوظفه، لهپاشاندا نهبن به پارچه خوین، لهپاشاندا نهبن به پارچه گوشت، لهپاشاندا نهبن به نیتسک، دوایی به گوشت، دوایی نهبن به شیویهکی تر. عومر فرموی: راست نهکی خوا تمهنت درژ بکات.

بهلام ظاهیرییهکان رایان وههابه که بهرگری کردن له منداال بوون حرامه، بهلگمشیان نمویه کهجوزامی کچی وهههه گپراویهتییهوه: که خهلکینک پرسیاریان له پیغمبر ﷺ کرد، دهربارهی خۆکیشانمویه؟ فرموی: (ذلك هو الواد الحفی) ^(۱) واته: نموه زینده بهچال کردنی بچوکه.

وه نیمامی غمزالی وهلامی نموهی داوهتموه ووتویهتیله صحیح دا چمند فرمودهیدک هاتوه دهربارهی رهوا بوونی، وه نموهی که نهفرمویت: (انه الواد الحفی) زینده بهچال کردنی بچوکه. وهک نمو فرمودهیه وههابه که فرمویهتی: (الشرك الحفی) ^(۲) هاوبهش پهیدا کردنی بچوکه. نمو قسهیهش کهراهییدت پیوست نهکات نهک حرامی.

وه مههست له کهراهت پیچوانمی باشر بوونه، وهک نموه وههابه بووتری: کهراهتی هیده بۆ دانیشتوی مزگموت دانیشی و خۆی خهریک نهکات بهیادی خواوه یا به نوژوه، وه همندی له پیشهویان وهک همنهفییهکان رایان وههابه که خۆکیشانمویه کاتی رهوایه که به رهزامندی ژنهکه بیئت، بهلام بن رهزامندی نمو کهراهتی هیده.

(۱) أحمد (۳۶۱/۶) ومسلم (۱۴۴۲/۱۴۱).

(۲) أحمد (۳۰/۳) وابن ماجه (۴۲۰۴).

هوكمی سك لباربردن:

دوای جیگر بونی نوظفه لئناو ره حمدا دروست نیجه کۆرپه له که لئناو بیری که سدویست رۆژی به سردا تی پیری، چونکه لمو کاتمه دهست دریتی کردن ئه بی بۆ سر گیانیک که تۆله پیوست نکات لعدنیوا ناخیره تدا.

به لآم له ناو بردنی کۆرپه له، یا تیک دانی تۆری پیانو هیلکهی ژن، پیش ئه کاته دروسته نه گهر شتیکی وه هابوو پیوستی بهو کاره کرد، به لآم نه گهر شتیکی راستی پیوست نه بوو، ئهو کاره که راهتی هیده.

خاوهنی کتیبی (سبل السلام) و تویهتی: منداڤ لبار بردن پیش گیان کران به سردا دروستی و نادرستی وه کۆکیشانمه جیاوازی زانایانی له سهره، هرکس خۆکیشانمه به دروست دابنی ئهوه ئه کارهش به دروست دانهنی. وه هرکس به حرامی دابنی ئه کارهش به حرام دانهنی. وه ده رمان دان به نافرته بۆ منداڤ نه بوونیش نه خرته پال ئهوه. تموار بوو.

وه ئیمامی غمزالی رای وه هابه: که منداڤ له بار بردن تاوانیکه بهرامبر ئه شته نه کری که هیده و پیک هاتوه، وه و تویهتی نهوشتهش چمند قۆناغی هیده، کاتی نوگه نه چیتته ره حمبوو تیکه لی ئاری ژن نه بیته و ناماده نه بیته بۆ دروست بوون. تیک دانی ئهوه تاوانیکه، جا کاتی بوو به پارچه گۆشت و سهره مینکوته (زهرو) تاوانیکه گهره تره، وه کاتی رۆحی کرا به سردا تاوانه که زیاتر گهره نه بیته.

سویند خواردن له چوونه لای ژن (ایلاء)

پیناسه کهی:

ایلاء: له شرعدا ئهویه که پیار سویند بخوات نه چیتته لای ژنه کهی، جا سوینده که به خوا بیته، یا به رۆژوو، یا به خیر، یا به حج، یا به تهلاق بیته وه که یه که.

له سهردهمی نه قامیدا پیای و هه بوو سویندی نه خوارد نه چیتته لای ژنه کهی بۆ ماوهی سالتیک، یا دوو سال، یا زیاتر به مهبستی نازاردانی ئه ژنهو زیان پی گه یاندنی، بهو شیویه ئهی هیشتموه نه ژنی بوو نه ته لاقی دابوو. خوی گهره وویستی که سنورتیک بۆ ئهو کاره زیان به خسه دابنی، چوار مانگی بۆ دانا که پیار بیری تیدا بکاتمه، به لکو بگهرتتهوه بۆ ری راست، جا نه گهر له ماوه یه دا چوویه لای ژنه کهی و که فارهتی سوینده کهی دا ئهوه باشه، نه گینا ئه بیته ته لاقی بدات، خوی گهره نه فرموی: ﴿لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرِيصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَازُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (البقرة: ۲۲۷) واته: بۆ ئهو کسانه سویند له

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

ژنهکانیان نهخون که نهچنه لایان نهبی چوار مانگ چارهروانی بکمن، جائهگمر گهرانهوه لهو چوار مانگدا نموه خوی گموره لی بوردهو میهریانه، بهلام نهگمر نیازی تهلاق دانیان ههبوو، نموه خوی گموره بیسرو زانیاه به ههموو شت.

ماوهی ایلاء:

زانیان لهسره نموه رتکن که همرکس سوئندی خوارد دهست له ژنهکمی نمدات و نهچیتته لای زیاتر له چوار مانگ نموه نیلائی کردوه. بهلام جیاوازیان ههیه لهوهدا کهنهگمر نمو کسه وا سوئند بخوات چوار مانگ نهچیتته لای ژنهکمی، نهبوحنیفمو هارهلانی ووتویانه: حوکمی سوئند خوئی بو نهچسپنو نیلائی کردوه.

بهلام جهماوری زانیان که همرسو نیمامهکانیش لهوانن رایان وایه که حوکمی نیلائی بو نیه چونکه خوی گموره چوار مانگی بو داناوه، وه دوی چوار مانگهکه یا پهشیمان نهییتموه یا تهلاقی نمدات.

حوکمی ایلاء:

نهگمر پیاونک سوئندی خوارد له ژنهکمی نزیک نهکهریتتموه، نهگمر له ماوهی نمو چوار مانگدا چوه لای، نموه نیلاکمی کوتایی دیت و نهبی کفارتهی سوئند بدات.

بهلام نهگمر چوار مانگهکه تمواو بوو وه همر نهچوه لای ژنهکمی، جهماوهی زانیان رایان وههیه که ژنهکه بوئی ههیه دارا له میتردهکمی بکات: یا بهچیتته لای یا تهلاقی بدات، بهلام نهگمر پیاهه که هیچ کامیانی نهکرد، نیمامی مالیک رای وههیه که حاکم بوئی ههیه له جیاتی پیاهه که ژنهکه تهلاق بدات بو لبردنی زیان له ژنهکه. وه نهحمدو شافیعی و قاهیری بهکان رایان وههیه قازی تهلاقی نادات بهلکو زور له پیاهه که نهکات کهخوئی تهلاقی بدات.

بهلام حنهفیهکان رایان وههیه که نهگمر ماوهکه تمواو بوو نهچوه لای ژنهکمی نمو ژنه تهلاقی نهکوی به تهلاقی بائین، همر بهتمواو بوونی ماوهکه.

وه بو میترده که نییه که داوای گهرانهوهی بکات چونکه مامهلهی خراپ بووه دهبرارهی ژنهکه، بهخویراگرتنی له چوونه لای بهبی بههانه، کمواته مافی ژنهکمی لهناو بردووهو بهوکارهش ستمی لی کردوه.

وه نیمامی مالیک رای وههیه که میترده که حوکمی نیلائی نهچیتته نهستو، نهگمر مهبستی زیان کهیاندن بیته به ژنهکه به نهچوونه لای، با سوئندیشی نهخواردبی بو نموه، چونکه لهو حالدها زیان به ژنهکه نهگات، وهک چوون له کاتی سوئند خواردنیشدا زبانی پی نهگات.

ئمو ته لاقی به ایلاء نه کموی:

ئمو ته لاقی به ایلاء نه کموی ته لاقی بائینه، چونکه نه گهر ته لاقی ره جعی بوايه میترده که نهیتوانی زۆری لی بکات بیباتمه لای خۆی، چونکه مافی خۆیهتی، وه بیه بهرژه وندی ژنه که نایهته جی و زبانی له کۆل ناکموی. وه نهوش مهزهبی نه بوحه نیفهیه.

مالیک و شافیعی و سعیدی کوری موسهیبو نه بوبه کری کوری عبدالرحمن بۆ ئموه چون که ته لاقه که ته لاقی ره جعی نهییت، چونکه به لگهی وانیه که بائین ییت؛ وه چونکه ته لاقی ژنیکی گوتراوه یه بئ بریتی و بئ به جی هیتنانی گتپاندنوهی.

عیدهی ژنی ته لاقه راو به ایلاء:

جهماوه ری زانایان بۆ ئموه چون که ژنی نیلار کراو عیده نه کیتشی وهک هممو ته لاقه دراوه کانی تر، چونکه نهویش ته لاقه دراوه.

جاییری کوری زهید فرمویهتی: عیدهی بهسردا ناسه پینتری نه گهر له ماوهی ئمو چوار مانگدا بئ نوژ بوویت سی جار.

ئیبنوروشد ووتیهتی: کۆمه لیکیش له زانایان ئمو قسهیان کردوه. وه ههروهش له ئیبنوعه بیاسوه گتپراوه توه. وه به لگهی: ئمویه که عیده بۆ پاک بوونهوی رهحه، وه ئمو بهو بئ نوژی یانه پاک بوونهوی بۆ دروست بووه.

مافی میترد بهسره ژنه که یهوه

مافی پیاه بهسره ژنه که یهوه ئمویه که ژنه که ی گوی رایدلی بکات لهو شتانددا که سه پینچی کردنی خوی تیدا نییه، وه خۆی و ماله که ی بۆ پارتزی، وه کاریک نه کات که پیاهه که پنی ناخۆش ییت، و روی لی کرژ نه کات، و بهشیه وه یهک خۆی نیشان نه دات که رقی لی ییت، و پنی ناخۆش ییت، نه مانه له گهوه ترین مافه کانی پیاه بهسره ژنه که یهوه.

حاکم نه گتپرتوه له عانیشهوه که فرمویهتی: پرسم له پیغمبر ﷺ کئ زۆر مافی بهسره ژنهوه ههیه؟ فرمووی: میترده که ی، ووتیهتی: ئهی کئ زۆر مافی بهسره پیاههوه ههیه؟ فرمووی: دایکی^(۱).

الزواج) ژن هیئنان و میترد کردن

وه پیغمبر ﷺ ثومافه تهثکید نهکات و نهفمرموی: (لو أمرت أحداً أن يسجد لأحد، لأمرت المرأة أن تسجد لزوجها، من عظم حقه عليها) رواه أبو داود، والترمذي، وابن ماجه، وابن حبان^(۱).
واته: نهگمر فرمانم بدایه کسیتک کپنوش بؤ کسیتک بیات، نهوه فرمانم نهدا به ژن کپنوش بؤ میترده کهی بهریت، لهبر نهوی زؤر مافی بهسرموه ههیه.

خوای گموره وهسفی ژنه چاکهکان نهکات و نهفمرموی: ﴿فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ﴾ (النساء: من الآیة ۳۴).

واته: جا ژنانی چاک گوترایهلن و رازو نهیئنی میترده کانیان نهپارژن بههؤی نهوی که کراون به نهمین لهسرمی به ناگاداری خوا. نهوانمش جوانترین رهوشن بؤ نافرستان، وه بهوه ژنیانی ژنومیتردایه تیئیان بهردهوام نهبن و بهختیار نهبن.

وه له فرموده دا هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتهی: (خیر النساء من إذا نظرت إليها سرتك، وإذا أمرتها أطاعتك، وإذا غبت عنها حفظتك في نفسها ومالك)^(۲).

واته: چاکترین ژن نهویه کاتنی سهیرت کرد دل خوشت بکات، وه نهگمر فرمانت پی کرد بهگوتت بکات، وه نهگمر لهی دور بوی خوی و ماله کهت بؤ بیاریزی.

وه پاریزگاری کردنی نهو مافانه لهلایمن ژنوه به جیهاد دائهنری له ریئی خوادا. ئیبنوععباس نهگیتپرتنهوه خوا لهی رازی بیئت: ژنیک هاته لای پیغمبر ﷺ وتی: نهی نیرراوی خوا من لهلایمن ژنانوه نیرراوم بؤلای تو: نهو جیهادهی خوا لهسرم پیوانی داناره، نهگمر سهرکهوتن پاداشتیان ههیه، وه نهگمر کوژران زیندون لای پورهرد گاریان رژیئیان نهدرتتی، ئیمدی ژنانیش خزمهتیان نهکهین، نهی چی بؤ ئیمه نهیئت لهوه دا؟ پیغمبر ﷺ فرموی: (أبلغني من لقيت من النساء أن طاعة الزوج واعترافاً بحقه يعدل ذلك. وقليل منكن من يفعله) واته: هدرچی ژنیکت تووش بوو پیئی رابگهینه که گوئی رایهلی پیاوو ئیعتراف کردن به مافهکانیان وهک نهو جیهاده وههیه، همرچمنده کهمتان نهوه نهکات^(۳).

(۱) أبوداود (۴۱۶۰) والترمذي (۱۱۵۹) وابن ماجه (۱۸۵۲) وأحمد (۷۶/۶)، عن عدد من الصحابة.

(۲) تهخریجی نهو هدیسه رابورد.

(۳) البزار (۱۴۷۴) وجمع الزوائد (۳۰۵/۴).

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

وه لهبدر گمورهیی نمو مافهیه که نیسلام گوئی رایهائی میتردی یهک خستوهه له گمئل بهجن هینانی فرزهکانی ناینر خواپرستی. له عبدالرحمن ی کوری عموفوه: که پیغمبهر ﷺ فرمویهتی: (إذا صلت المرأة خمسها، وصامت شهرها وحفظت فرجها، وأطاعت زوجها، قيل لها ادخلي الجنة من أي أبواب الجنة شئت) رواه أحمد والطبراني^(۱).

واته: نهگهر نافرته پینج نویژهکهی بهجن هینانر پوژووی رهههزانی گرتو داوینی پاراستو مل کهچی فرمانی میتردی کرد پینی ئوتری: بچوره به ههشتهوه له کام دهه رگایانهوه نهتمویت.

وه له نمو سهلهمویه خوا لئی رازی بیته که فرمویهتی: پیغمبهر ﷺ فرمویهتی: (ایما امرأة ماتت، وزوجها عنها راض، دخلت الجنة)^(۲). واته: ههه ژینیکه بمریو میتردهکهی لئی رازی بیته نهچیتته بهههشتهوه.

وه بهشی زوری نهوی ژن نهخاته ناگروهه، سهه پینچی کردنی میتردهکه یهتی و لهبیرکردنی چاکهکانی یهتی. له نیبنوعه بیاسوهه خوا لئیان رازی بیته: که پیغمبهر ﷺ فرمویهتی: (أطلعت في النار فإذا أكثر أهلها النساء، يكفرن العشير، لو أحسنت إلى إحداهن الدهر، ثم رأت منك شيئاً، قالت: ما رأيت منك خيراً قط) رواه البخاري^(۳).

واته: ناو ناگرم نیشان درا دانیهشتوانی بهشی زوریان نافرته بوون، چونکه زوو چاکهیان لهبیر نهچیتتهوه، نهگهر چهنه دین سال چاکهی له گه لندا بکهیت یهک خراپهت لی بیینی نه لیت: ههه رگیز خیرم له تو نه بیینیوه.

وه له نهبی هوره پروهه که پیغمبهر ﷺ فرمویهتی: (إذا دعا الرجل امرأته إلى فراشه فأبت أن تجيء، فبات غضبان، لعنتها الملائكة حتى تصبح) رواه أحمد والبخاري ومسلم^(۴).

واته: نهگهر پیاویک شهو ژنهکهی بانگ کرد بو ناو جینگاو نهچوو بیته و نمو شهوه پیاوه که لی توره بیته ههتا بهیانی، مه لایکه له عنهتی لی نه کهن ههتا روژ نه کاتوهه.

(۱) أحمد (۱۹۱/۱) ومجمع الزوائد (۳۰۶/۴).

(۲) الترمذي (۱۱۶۱) وابن ماجه (۱۸۵۴) والحاكم (۱۷۳/۴).

(۳) البخاري (۲۹) ومسلم (۹۰۷).

(۴) أحمد (۴۳۹/۲) والبخاري (۵۱۹۳) ومسلم (۱۴۳۶).

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

وه مافی ملکهچی وگویرالی کردنی نافرته بۆ میتردهکمی نهبی له کاری چاکو فرمانینکدا بین که خوا پئی رازییه، چونکه (ملکهچی بۆ هیچ مخلقو و دروست کراوتک دروست نییه له نافرمانی خوادا)^(۱).

جا نهگهر پیاوهکمی فرمانی پئی بکات بۆ کردنی خراپهیهک پئوسته لسهری سهریچی فرمانهکمی بکات.

وه همر له ملکهچییه بۆ پیاو که بهرازی بوونی نمو نهییت رۆژوی سوننهت نهگرن، وه همرهها حهجی سوننهت نهکات بهرهزامهندی نمو نهییت، و له مالی نهچیتته دهر به رهزامهندی نمو نهییت.

نهبودادی طیالسی گێرارهتییهوه له عبدالله ی کوری عومرهوه که پیغمبهر ﷺ فرمویهتی: (حق الزوج علی زوجته أن لا تمنعه نفسها، ولو كان علی ظهر قتب، وأن لا تصوم يوماً واحداً إلا بإذنه، إلا لفريضة فإن فعلت أثمت، ولم يتقبل منها، وألا تعطي من بيتها شيئاً إلا بإذنه، فإن فعلت كان له الأجر، وعليها الوزر، وألا تخرج من بيته إلا بإذنه، فإن فعلت لعنها الله وملائكة الغضب حتى تتوب أو ترجع وإن كان ظالماً).

واته: مافی پیاوه بهسهر ژنهکهیهوه که رئی لی نهگرن همرکاتی یهوی بچیتته لای، با لسهر پشتی حوشتریش بیته، وه رۆژنک بئی رئی پیدانی نمو بهرۆژوو نهییت، نهگهر بهرۆژوو بوو گوناهار نهییت و لئی وهرناگرن جگه له رۆژوی فهرز، وه هیچ له مالهکمی نهدا بهکس به نیزی پیاوهکمی نهییت، نهگهر شتی وای کرد پیاوهکه پاداشتی بۆ نهوسری و ژنهکه گوناهاره، و ناییت له مال بچیتته دهر همتا پیاوهکمی رئی نهدا نهگهر چوهه دهر خواو فریشتهکانی تورهی نهفرنی لی نهکن همتا نهگهرتتهوه یا پشیمان نهیتهوه، با پیاوهکمی ستمکاریش بیته.

کسیک نهباته مالهوه که پیاوهکمی پئی ناخۆش بیته:

وه له مافی پیاوه بهسهر ژنهکهیهوه که ژنهکمی کسیک نهباته مالهوه پیاوهکمی پئی ناخۆش بیته همتا رئی پئی نهدات.

له عهسری کوری نهحوهسی. جهشمییهوه خوا لئی رازی بیته که گویی له پیغمبهر ﷺ بووه له حهجی مال ئاراییدا دواي نهوی ستایشی خوی کردوهو خهلکی وهیر هیناوهتتهوه نامۆژگاری کردوو لهپاشاندا فرمویهتی: (ألا، واستوصوا بالنساء خيراً فإنما هن عوان عندكم ليس تملكون منهن شيئاً غير ذلك، إلا أن يأتين بفاحشة مبينة، فإن فعلن فاهجروهن في المضاجع، واضربوهن

(۱) أحمد (۱/۴۰۹ و ۶۶)، والطیالسی فی مسنده (۱۷).

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

ضرباً غیر مبرح، فإن أظعنكم فلا تبغوا عليهن سبيلاً، ألا إن لكم على نساءكم حقاً، ولنساءكم عليكم حقاً، فحکم علیهن أن لا یوطنن فرشکم من تکرهونه، ولا یأذن فی بیتکم من تکرهونه، ألا وحقهن علیکم أن تحسنوا إليهن فی کسوتهن وطعامهن) رواه ابن ماجه والترمذی، وقال: حدیث حسن صحیح^(۱).

واته: ناگادارین، داواتان لی نه کم که بهرامبر ژنه کانتان چاک بن چونکه نموان دیلی بردهستی تیون، لموه زیاتر هیچتان نیجه بهسریانوه، مه گمر تاوانیکی ناشکرا بکن. نه گمر شتی وه هایان کرد، له جینگا لییان دوور بکومونه، وه لییان بدن لی دانیک که شوتن دیاری نه کات، به لام نه گمر ملکه چتان بوون نیتر زیاده روی مه کن لهسریان، ناگادارین، که تیوه مافتان هیه بهسیر ژنه کانتانوه، وه ژنه کانشتان مافیان هیه بهسیرتانهوه. وه مافی تیوه بهسیر نموانوه نهویه کسینک پی نه نیته ناو مالتان که تیوه پیتان خوش نه بیته، وه ری کسینک نه دن بیته مالتان که رقتان لییان بیته، وه بزنان که مافی نموانیش بهسیر تیوهوه نهویه که به چاکی پو شاکیان بو بکن و خواردنیان بدن.

خزمدت کردنی پیاو له لایمن ژنهوه:

بناغهی پدیوهندی نیوان پیاور ژن یه کسانیه له ماف و نمرکه کاند، وه بناغهی نموش فرموده ی خوی گموره یه که فرموده تی: ﴿وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ﴾ (البقرة: من الآية ۲۲۸).

واته: وه ژنان مافیان هیه بهسیر میرده کانیانوه وه چون میرده کانیان مافیان هیه بهسیر نموانوه به چاکمو به عورف، وه بو پیاوران هیه پله یه کی زیاتر له ژن.

نم نایته نم مافی به پیاری نمدات به ژنیشی نمدات، جا همرکاتی داوای شتی له ژن بکری نمونده ی نموش داوا له پیاو نه کری.

وه نم بناغهی نیسلام دایناوه بو مامه له ی نیوان ژنو میردو رنک کردنی ژیان له نیوانیندا بناغهی کی فیگری و سروشتیه، چونکه پیاو به تواناتره بو کارو کاسبی و همول دان له دهره وه ی مال، وه ژن به تواناتره لهسر رنک خستنی مال و پروه رده کردنی مندالو ناسان کردنی هویه کانی حمانوه و ناسایش له ناو مالدا، جا پیاو نم نمرکانی پی نیسپیردری که گونجاوه بو ی، وه ژنیش نم

(۱) الترمذی (۱۱۶۳) وابن ماجه (۱۸۵۱) وأحمد (۷۲/۵-۷۳) والنسائی فی (عشرة النساء ۲۸۷).

(الزواج) ژن هینان و میترد کردن

نمرکانهی پئی نسیپتردی که له گهل سروشتیدا بگوجی، بوه کاروباری مال له ناوخواو دهره ودا رینک و پینک نه بیته، بنئوهی هیچ کامیان هویهک بدوزیتوهه که ماله که تمنیا لهسهر خویهتی.

پینغمبهر ﷺ له نیوان عدلی کوری نمبی طالیب و فاطمهی خیزانییدا ناوژی کرد. نیشی مالی سپارد به فاگیمهو کارو کاسبی دهره وای سپارد به عدلی^(۱).

بوخاری و موسلیم نه گیزنموه که فاگمه خوا لئی رازی بیته هاته خزمته پینغمبهر ﷺ بیزاری خوی دهریری لهوهی که توشی دهستی ده بیته بههوی دستار کردن، وه داوای کاره کمرنگی لی کرد، فرموی: (ألا أدلكم علی ما هو خیر لکما ما سألتما: إذا أخذتما مضاجعکما فسیبعا الله ثلاثاً وثلاثین، واحدا ثلاثاً وثلاثین، وکبرا أربعاً وثلاثین، فهو خیر لکما من خادم)^(۲).

واته: نایا ری نمایتان نه کم بز شتی لهوه چاکتر بیته که داوای نه کمن؟: کاتی چونه ناو جینگه سیوسنی جار بلین (سبحان الله) و سیوسنی جار بلین (الحمد لله) و سیوچار جار بلین (الله أكبر) نهوه چاکتره بز ئیوه له خزمهتکار.

وه له نهسمای کچی نمبی بهکروه خوی لئی رازی بیته که فرمویته: من زوبه یرم خزمته نه کرد له مالهوه بههه موو شینویهک، وه نهسپینکی هه بوو خزمه تم نه کردو جینگه که یم پاک نه کردوهو خواردم نه دایمو سهر بر شتیم نه کرد. نه سما خوی گزویگیای نه داو ناوی نه دار، دۆلچهی نه دوری یهوه، هه بریری نه شیتلاو، دانموتلهی له زهوی به که یهوه نه هینایهوه که دوسنه کی فرسه خینک دورو بووه.

لهم دورو همدیسه دا نهوه دهرنه که موی که لهسهر ژنه که خزمتهی مال بکات، وهک چون لهسهر پیاهه مهسره فو خمرجی ژن بکیشی.

وه فاگمه رهزای خوی لی بیته کاتی سکالای کرد لهو ماندو بوونه که توشی نه بو بههوی نیش کردنموه، پینغمبهر ﷺ، نهی فرموی به عدلی: فاطمه خزمته کردنی لهسهر نییه بهلکو ههر لهسهر تویه.

وه ههروه ها کاتی بینی نه سماو چون خزمتهی پیاهه کهی نه کات نهی فرموی پئی خزمتهت لهسهر نییه، بهلکو بریاری لهسهر داو نیقراری به خزمته کهی کرد. ههروه ها نیقراری لهسهر خزمتهت کردنی خیزانه کانی سهحابه کرد، له گهل نهوه شدا که نهیزانی هه یانه رازی یهوه هه یانه پئی ناخوشه.

(۱) أفضیة رسول الله ﷺ ؛ للقرطبي (۷۲).

(۲) البخاري (۵۳۶۲) ومسلم (۲۷۲۷).

(الزواج) ژن هیئان و میژد کردن

و تیبوقه ییم فرمویه تی: نهمه کاریکه گومانی تیدا نییه، وه ناییت دهوله مندو ههژار، بهرزو نزم لیک جیابکرینموه.

نموه فاگمه بوو که بهرزترین نافرتهی جیهانه خزمتهی میژده کهی نهکرد، و هاته لای پیغهمبهر ﷺ سکا لای کرد لهدهست نمو خزمته، پیغهمبهر ﷺ له سکا لاکهی نهپرسی.

ههندی له زانایانی مالیکی ووتویانه: لهسر ژن پیویسته خزمتهی ماژ بکات، وه نهگمر له خیزانینیکی دهوله مند بوو یان له مائی باوکی له خوژشیدا بوو، نمو سهپرهرشتیاری ماله کهی لهسر وه فرمان کردن به خزمهتکار، وه نهگمر حالی مام ناوهند بوو، نمو جینگا راخستو نمو جوړه شتانهی لهسره، وه نهگمر له خوار نهوانه بوو لهسهرتهی گسک بدات و ماژ پاک بکاتوه و چیشته لی بنی و جل بشوات. وه نهگمر له نافرتهانی کورد و دهیلهم و ناوچه شاخاویهکان بوو نهبی نمو کارانه بکات که نافرتهی نمو ناوه نهیکات، وه بز نموه شه خوی گهوره نهفرموی: ﴿وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ (البقرة: من الآية ۲۲۸) وه عادهتی موسلمانان له کوزن تازهدا ههریو شیویه بووه که باسمان کرد.

نهی نایینی که خیزانهکانی پیغهمبهر یارانی ناردیان هاریوهو نانیان کردوهو چیشتیان لی ناوهو جی یان راخستوهو خواردیان داناوهو نمو جوړه شتانه، وه نازانین که ژنیک ههبویت نهوانی نهکردی، وه بوشی دروست نییه که نهیکات: بهلکو نهوان جاری وابوه له خیزانهکانیان داوه نهگمر ته مه لئی یان کردی لهوهدا، و نهگمر نمو کارانه یان لا رهوا نهبوایه داویان لی نهته کردن. نا نموهیه مهزهه بی راست، به پیچمانی نموی که مالیکو نهبوحنیفه و شافیعی بوی چون که ووتویانه: واجب نییه لهسر ژن خزمتهی میژده کهی بکات.

وه ووتویانه: پهیمانی ژن و میژدایهتی تنها نمو پیویست نهکات که میژد خوشی له ژن وهریگری، نهک کاری پی بکات و سودی تری لی وهریگری. . . وه ده لئین فرمودهکانی پیشوو نمو نهگهینن که کارکردن تنها به نارهزوی ژنه کهیمو له رهوشتی جوانی بهویهتی.

لادان له راستی ووتن له نیوان ژن و میژدها:

پاریزگاری کردنی به یهکموه گونجان لهناو مالدا، و بهیژکردنی پهیوهندی نیوان نهندامانی خیزان مههستیکه لهو مههستانهی که له پیناویدا دروکردنیش رهوایه.

نهگپرنموه که تیبونوبی عوزرهی دوئلی - لهسردهمی خهلافتهی عومهدا، رهزای خوی لی بیت - نمو نافرتهانهی نمورونه خیزانی خولعی نهکردن، وه بهسرههاته کهی بهوی ژنانموه بلاو بووه

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

لهناوخه لکیدا که لای ناخوش بوو، کاتن بهوی زانی دهستی عبدالله ی کورپی نمرقمی گرت و بردی بۆ مالی خویان، لهپاشاندا بهژنه کهی ووت: تونه خواجه رقت له منه؟

ژنه کهی ووتی: سویندم مهده به خوا. ووتی: سویندت نهدم به خوا. ژنه که ووتی: بهلن، به ئیبنو نمرقمی ووت: گویت لی بوو؟ لهپاشاندا ههلسان و چون بۆلای عومر خوا لئی رازی بیئت، پی ووت: ئیوه نه لئین تو ستم له نافرده تان نه کهیت و خولعیان نه کهیت. پرسیار بکه له ئیبنو نمرقم، نهویش پرسیاری لی کرد، ئیبنو نمرقمهیش بۆی گپراوه، نهویش ناردی بهدوای ژنه کهی ئیبنو نه بی عوزده دا، ژنه کهش له گهل پوریا هاتن. عومر پی و فرموو: نهوه تو ووتوته به میرده کهت رقم لیتته؟

ژنه که ووتی: پدشیمانم له کاره کهم و تۆبه نه کهم، به لام نه سویندی دام به خوا. منیش پیم ناخوش بوو درۆ بکه. ئایا درۆم بکرده یه نهی نهمیری موسلمانان؟ فرموی: بهلن: درۆت بکرده یه، نه گمر کهسینک له ئیوه رقی لیمان بوو با باسی نه کات. چونکه کهم مال به خوشه یستی دروست کراوه، به لکو نهم خه لکه تینکه لی یه که نه بن به هو ی نیسلام و نسل زاده یی.

وه بوخاری و موسلیم له نومو کولپوموه نه گپرنهوه خوا لئی رازی بیئت: که خوی گوئی له پیغمبر بووه ﷺ فرمویه تی: (لیس الکذاب الذی یصلح بین الناس، فینمی خیراً، أو یقول خیراً)^(۱).

واته: نهوه کهسه درۆزن نییه که نیوان خه لک چاک نه کات و شت هه لته به ستی. و قسه ی خیر نه کات.

ووتویه تی (نومو کولشوم): گویم لئی نه بووه ﷺ که پی بدات خه لک راست نه لی، له سن شتدا نه بیئت: له جنگ و چاک کردنی نیوان خه لک و قسه ی ژن له گهل میردی و میرد له گهل ژنیدا.

نهوه فرموده ی صریحه که ری نه دات هه ندی درۆ بکریت بۆ بهرژوه ندی.

هیشتنهوی ژن له مالی ژن و میرده یه تیدا:

پیوا مافی نهوه یه هدیبه که نه یه لیت ژن له مالی ژن و میرده یه تی به چیتته دهه هتا خوی پی پی نه دا، به مبرجی نهوه خانوهه شایه نی نهوه ژنه بیئت. وه بۆ نهوه بیئت که ژبانی ژن و میرده یه تی تیدا جیگیر بیئت. وه نهوه جوژه خانوهه یه که پی و نهوتری خانوی شرعی. به لام نه گمر خانوهه که لایق

(۱) البخاری (۲۶۹۲) و مسلم (۲۶۰۵).

الزواج) ژن هیئان و میتره کردن

نمبوو بو ژنه، وه نهینه توانی مافه کانی ژن و میتره ایتهی که مهبستی پیاره تییدا جی بهجی بکات، نموه پیاره کھی ناتوانی زوری لی بکات که تییدا دابنیشی، چونکه خانووی شرعی نییه.

بۆ نمونه: نه گهر لهو خانووه دا کسانیکی تییدا بن ریئی نموهی لی بگرن که بهخوشی بژی له گهل میتره که ییدا، یا بهبوونی نموانه زیانی پین بگات، یا ترسی که له ره له کانی هبئی، یا نمو خانووه پیداریستی زهروری تییدا نه بیته، یا بهشیویه که بیته ژنه که هست به ترس بکات تییدا، یا دراوسن کانی دراوسنی خراپ بن.

گواستنموه له شوینیکموه بۆ شوینیکی تر:

مافی پیاره که بۆ ههر شوینیک وریستی بگوزرتنموه، ژنه کھی له گهل خویدا بۆ نمو شوینه بیات، خوی گهوره نه فهرموی: ﴿أَسْكُنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تَضَارُوهُنَّ لِنُضْيُقُوا عَلَيْهِنَّ﴾ (الطلاق: من الآية ۶).

واته: لهو شوینمدا دایان بنین که خوتان لیئی دانیشتون به پیئی تواناتان، وه زیانیان پین مه گه یه نن بۆ نموهی تمنگیان پین هه لچنن.

نمو قده غه کردنی زیانه نموه پیوست نه کات که نابن ژن له بهر نموهی زیانی پین بگات له شوینیکموه بگوزرتنموه بۆ شوینیکی تر، به لکو پیوسته که مهبستی له گواستنموه که بۆ ژباندن بیته. وه بۆ مهبسته کانی زواج بیته، جا نه گهر مهبستی زیان گه یاندن و تنگ هه لچینین بیته بهژن کاتن داوای گوێزانموه لی نه کات، وه ک نموهی ژنه که هه ندی له ماره یویه کھی بداتن، یا واز له هه ندی نه فقهی بهینن که پیوسته له سر پیاره که، یان باوهر به پیاره که نه کرت له پاراستنی ژندا، له م کاتاندا ژنه که مافی نموهی هه یه که نه چی له گه لیا، وه بۆ قازی هه یه حوکمی نموه بدات که نافرته که به قسمی پیاره که نه کات لهو کاره دا.

وه زانایان به کارهیتانی نمو مافه یان به ستوتنموه به ووه که له گواستنموه ییدا ترسی زیان گه یاندنی نه بیته، وه ک نموهی ریگا که بن ترس نه بیته، یا تووشی ناره حه ییه که بیته که توانای خوراگرتنی نه بیته، یا ترسی دوژمنی هه بیته، جا نه گهر ژنه که له شتی که لهوانه ترسی هه بوو بۆی هه یه نمو سه فمه نه کات.

به مهرج گرتنی ده رنه چونی ژنه که له خانوه کھی :

ههر کس ژنیکی هیئا وه مهرجی نموهی بۆ دانا که لهو ماله نه ی گوێرتنموه بۆ مالتیکی تر، یا لهو شاره نه بیاته ده ر، پیوسته له سهری نمو مهرجه به جی بهینن، به پیئی فهرموده ی پیغمبر ﷺ

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

که فرموده‌تی: (إن أحق الشروط أن توفوا به، ما استحللتم به الفروج) رواه البخاري ومسلم وغيرهما عن عقبه بن عامر^(۱).

واته: په واترین مخرج که ثبیبی به‌جینی بهیئنن نومرجه‌یه که ژنانتان پین حلال کردوه بو خوتان.

نممش مذهبی ته‌حمد و نيسحالی کورې راهبویه‌ی و نومزاعییه، وه جگه له‌وانه له زانایانی تر بو نومه چوون که پیوسته نییه به‌جینی بهیئنری وه بوی هدیله له‌وماله بیگوتزیتومه، وه له‌باری نومحمدیسوه ووتویانه: نوم مخرجی پیوسته به‌جینی بیت نومیه که تایبته بیت به ماریه‌ی‌نومه، وه همروه‌ها تایبته بیت به مافی ژن‌ومیردایه‌تی که په‌یمانکه پیوستیان نکات وه له پینشومه باسی مخرج‌کانی ژن هیئان و جیاوازی زانایانی تیدا کراوه به درژی.

رئ گرتنی ژن له کارکردن:

زانایان جیاوازیان خستوته نیوان نوم کاره‌ی که ژن بیکات و بیته هوی کم کردنه‌وی مافی پیاو، یان زیان پین گه‌یاندنی، یان دهرچونی له‌مان، وه له‌نیوان نومکاره‌ی که زیانی تیدا نییه بو پیاو، جا ری‌یان ندادوه کاری یه‌کم بگری، وه ری‌یان داوه کاری دووم بگری. نیینوعابدین له زانایانی حنفی و توبه‌تی: نوم پیوسته بوتری نومیه که پیاو بوی هدیله ری له کارکردنی ژن بگری، نوم کاره‌ی که بیته کم کردنه‌وی مافی میترده‌که یا زیان پین گه‌یاندنی یا بیته هوی چوونه دهره‌وی ژن، به‌لام نوم کاره‌ی زیانی تیدا نه‌ییت هیچ ریگا نییه بو قده‌غه کردنی له ژن، وه همروه‌ها پیاو بوی نییه ری له چوونه دهره‌وی ژنه‌که‌ی بگرتت ته‌گمر پیشه‌که‌ی پیشه‌یک بیت له فمزه کیفایته‌کان و تایبته بیت به ژنانه‌وه وه مامانی کردن.

دهرچونی ژن بو فیربونی زانستی:

ته‌گمر نوم زانستی‌یه‌ی ژنه‌که بوی نه‌چیت فمزه بو له‌سری بیزانی، له‌سری پیاو‌که پیوسته فیری بکا ته‌گمر توانای فیرکردنی هه‌بوو، وه ته‌گمر نه‌ی کرد پیوسته له‌سری بجیته دهر بو نوم شوینمی زانایان و کورې زانیاری تیدا بیت بو نومیه نه‌حکامی ناینه‌که‌ی فیر بیت، با پیاو‌که‌شی ری‌تی نهدات.

به‌لام ته‌گمر هاتوو ژنه‌که نوم نه‌حکامه فمزانمی تمزانی که خوا بوی داناره یا میترده‌که‌ی زانا بوو به دینی خوار فیری نه‌کرد، نوم کاته مافی چوونه دهره‌وی نییه همتا میترده‌که ری‌ی پین نهدا.

(۱) ته‌خریجی نوم حمدیسه رابورد.

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

ناموزگاری کردنی ژن له کاتی (نشوز) خراب بوون و نافرمانی کردندا:

خوای گموره نه فرموی: ﴿ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ﴾ (النساء: من الآية ۳۴).

واته: نو ژنانی ترسی نوتهان هه بوو نافرمانیتان بکن، یه کم جار ناموزگاریان بکن، نه گمر چاک نمبوون له جینگادا خواریان لی جیا بکنهوه، نه گمر هر چاک نمبوون لیان بدن. به لام نه گمر نافرمانیان نه کردن ریگا بوسته لی کردنیان مه دوزنهوه.

نافرمانی ژن (نشوز) نوتهیه: سه ریچی فرمانی میرد بکات و به گوی نه کات یا نه چیتته لای له جینگادا، یا به بی نیزی میرد به چیتته در.

وه ناموزگاری کردنیسه نوتهیه: خوای بخرتتهوه بیر و بترسینری به خوا، وه ناگادر بکرتتهوه لهوی که پیوسته لهسری له گوی رایه لی وه لهوی که میترده کی مافی هدی به سه ریسه، هه وه ها سه ریگی بو نوتهه رابکیشری که چ تاوانیک دیتته نه ستوی به سه ریچی کردنه وه چ مافیککی له دست نه چیت له پوشاک و نه فهقه.

وه جینگا لی جیا کردنهوه نوتهیه: له ناو جینگای نوستندا لی دوریکوتتهوه. به لام قسه له گمل نه کردنی دروست نییه له سی رۆژ زیاتر، به پی نی نوتهه هه وه ریه گیتراوه نیسهوه که پیغه مبر ﷺ فرمویه تی: (لا یحل لمسلم أن یهجر أخاه فوق ثلاثة أيام)^(۱). واته: دروست نییه بو موسلمان له سی رۆژ زیاتر قسه له برای موسلمان داپریت.

وه ناینت له یه کم سه ریچی دا له ژن بدرت، چونکه نایته که شارده نوتهه ته قدیری تیدایه واته: ﴿واللاتی تخافون نشوزهن فعظوهن﴾ واته: نوتهه تانهی که ترسی نوتهه تان هدی سه ریچیتان بکن ناموزگاریان بکن.

جا نه گمر نافرمانیان کردن ﴿واهجروهن فی المضاجع﴾ واته جریان لی جیا بکنهوه.

جا نه گمر هر مانهوه لهسر نو نافرمانی به ﴿واضربوهن﴾ واته: لیان بدن، واته: نه گمر به ناموزگاری و جی لی جیا کردنهوه که نه گمرانهوه، بو میرد هدی لیان بدات. پیغه مبر ﷺ نه فرموی (إن لكم علیهن ألا یوطنن فرشکم أحداً تکرهونه، فإن فعلن فاضربوهن ضرباً غیر مبرح)^(۲).

(۱) أبوداود (۴۹۱۲ و ۴۹۱۴).

(۲) أحمد (۷۲/۵-۷۳) والترمذی (۱۱۶۳) وابن ماجه (۱۸۵۱) والنسائی فی (عشرة النساء (۲۸۷).

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

واته: ئیوه ئهو مافهتان بهسەر ژنه کانتانموه ههیه که نهیهلن کەسیتک بچیتته مالتان، که حمز ناکهن... تهگهر شتی وههیاپان کرد لێیان بدهن بهلام لێدانێ وانا که زۆر نازاری بدا.

وه ئهبن له کاتی لێداندا لهسهروچاوی نهدری، وه ههروهها لهو شوێنانهی که مهترسی لێ نهکری، چونکه مهبهست لهو لێدانه نامۆژگاری کردنه نهک فموتاندنی نهبودارد گێراویهتییهوه له ههکیمی کورپی موعاریبهی قوشهیرییهوه له باوکیهیهوه که فهرمویهتی: وۆم ئهی نیراوی خوا: مافمان چیه بهسەر ژنهکانمانهوه؟ فهرموی: (أَنْ تَطْعَمَهَا إِذَا طَعَمْتَ وَتَكْسُوَهَا إِذَا اِكْتَسَيْتَ، وَلَا تَضْرِبَ الْوَجْهَ لَا تَقْبِحَ وَلَا تَهْجُرَ إِلَّا فِي الْبَيْتِ)^(۱). واته: لهگهڵ خۆتدا خواردن بدهری، وه لهگهڵ خۆتا پۆشاکێ بۆ بکه، وه لهسهروچاوی مهدهو ناشیرینی مهکهو لهنار مالدنا نهییت جێی لێ جیا مهکهروه.

خۆ رازاندنموهی ژن بۆ پیاوهکهی:

وا باشه که ژن بۆ پیاوهکهی خۆی برازینیتتهوهو خۆی جوان بکات به کل و خهمنو بۆنی خوش و وێنهی ئهوانه له هۆیهکانی جوانی.

ئهحمده گێراویهتییهوه له کهرمهی کچی هومامهوه که به عایشهیی دایکی موسلمانانی ووت: تۆ چی ئهتێی لهبارهی خهمنوه؟ ئهوهی فهرموی: خۆشهوستهکهم پینغممبهر ﷺ حمزی له رهنگهکهی نهکردو رقی له بۆنهکهی بوو، وه ههرام نییه بۆتان بهکاری بهینن لهنیوانی دوو بێنویژی دا یا دواي ههموو بێنویژییهک^(۲).

(التبرج) خۆ دهرخستن

واتاکهی: تبرج دهرخستنی ئهو شوێنانهیه که پیاوسته داپۆشری.

وه خۆی له بنهپهتدا دهچوونه له بورج واته کۆشک، له پاشاندا بهکارهاتوه له دههچوونی ژن له خۆداپۆشین و دهرخستنی ئهو شوێنانهی که پیاو تووشی فیتنه نهکهن و دهرخستنی جوانیان.

تهبهرج له قورئاندا:

روشهی تهبهرج له قورئاندا له دوو شوێندا هاتوه:

شوێنی یهکهم: له سورهتی نوردا که ئهفرموی: ﴿وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ﴾ (النور: من

(۱) أبوداود (۲۱۴۳) وابن ماجه (۱۸۵۰) وأحمد (۵، ۳/۵).

(۲) أحمد (۱۱۷/۶).

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

الآیة ۶۰) واته: نمو پیره ژنانمی که هیوای شووکردنیان پراوه، گوناھ نعیه لسهیریان نهگمر همدنیک له پۆشاکهکانیان - وهك عمبا - لابهرن به مەرچی مهبستیان دهرخستو رازاندنموهیان نهیئت، بهلام نهگمر نموه نهگمن و خزبان دهرنهخن چاکتره بۆیان.

شوتنی دووم: له سورهتی نهحزابدا هاتوو به ناشرین کردنی و قهدهغه کردنی که نهفرموئ: ﴿وَلَا تَبْرَجْنَ تَبْرُجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى﴾ (الأحزاب: من الآیة ۳۳) واته:خوتان مەرازتنموه و خوتان دهرمهخن وهك کاتی سهردهمی نهفامییهکه.

خۆ دهرخستن پینچوانموهی نایین و شارستانییهتییه:

گرنگترین شت که مرۆفی له ناژهن جیا کردۆتموه، نموهیه که نادهمیزاد پۆشاک و شتی جوان بهکار نههیئن.

خوای گموره نهفرموئ: ﴿يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَكَّرُونَ﴾ (الأعراف: ۲۶).

واته: نهی نادهمیزاد نیتمه پۆشاکیکمان بۆ ناردونه خوارهوه بۆ نموهی شهرمهگهتانی پین داپۆشن و پۆشاکیکیش بۆ جوانی و خۆرازاندموه، بهلام پۆشاکێ له خوا ترسان لهوان باشتره بۆ ئیوه، نموانهش له نیشانهکانی خوان بهلکو بیربکهنموه.

وه جل و بهرگو رازاندنموه همدروکیان روالهتی شارستانییهتی و پینشکهوتنن، وه خۆ رووت کردنموه گهراڤنموهیه بۆ ژبانی ناژهلێ و ژبانی سهرهتایی.

وه ژبان به پیتی سروشت ههر بهرهو پینش نهروات، ناییت بگهپۆتموه بهرهو دوا مهگمر شتیکی وها رووبدات راو بیری بگۆرێ و توشی نوشستی ببیت، وه وای لێ بکات بهرهو دوا بگهپۆتموه شارستانییهتی و پینش کهوتنی مرۆقایهتی له بیر بهجیتموه یا له بیری خۆی بباتموه.

جا نهگمر پۆشاک پینوستییهك بیت له پینوستییهکانی نادهمیزادی بهرهو پینش چوو پینش کهوتوو، نموه به نیسهبت ژنموه زۆر پینوست تره، چونکه خۆداپۆشین نمو پارێزهریه که نایین و شهرهف و ئاپرو و پاک داوینێ نهپارێزێ .

وه نمم سیفمتانمش زیاتر به ژنموه پهیوهستن، وه بۆ ژن لهپینشتن وهك له پیاو، ههر بۆیه خۆداپۆشین لهپینشترو شایستهتره بۆ ژن.

به راستی عمزیزترین شت که ژن ههیبی شهرهف و هدیاو داوین پاکیییه، وه پارێزگاری کردنی نمو سیفاتانه پارێزگاری کردنه له مرۆقایهتی ژن له بهرزترین شیوهیدا، وه نه لهبهرژوهندی ئافرهت و نه لهبهرژوهندی کۆمهله که ژن واز له خۆداپۆشین و خۆ پینچانموه بهیئیت، بهتایبهتی که

الزواج (ژن هیتان و میترد کردن)

غهریزه‌ی جنسی توندترین و سهرکیشترین غهریزه به‌تیکرا! وه ئمو خو روت کردنموه‌ش، ئمو غهریزه نه‌جولینتی و له ئاوساری خو‌ی به‌ره‌ئای نه‌کات.

وه دانانی سنوروو به‌به‌رست له به‌رده‌م خو به‌ره‌للا کردندا توندیو تیژی ئمو غهریزه‌یه کهم نه‌کاتموه له شوینی هه‌لگه‌یسانی‌یه‌وه نه‌یکوژنیته‌موه به‌ شیوه‌یه‌ک په‌روه‌ده‌ی نه‌کات که شایسته‌ی ناده‌میزاد و که‌رامه‌تی مرؤه‌ بیت. وه له‌به‌ر نه‌وه‌یه که ئیسلام گرنگی‌یه‌کی تایبه‌تی داوه به پۆشاک‌ی ژن. وه قورئان باسی جل‌به‌رگی ئافره‌تی کردووه، و سنوروه‌که‌ی به‌ درێژی باس کردووه، که‌له عاده‌تی قورئان نییه نه‌ونده درێژه به شتی جوزنی بدات.

نه‌فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجَكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ﴾ (الأحزاب: من الآیة ۵۹) واته: ئمی نیراوی خوا بلتی به ژنه‌کانت و که‌جکانت و ژنانی باوه‌رداران که سه‌رپۆش و روپۆشه‌کانیان بدن به سه‌ریاناو خو‌یان داپه‌وشن، چونکه ئموه نزیك تره بو ناسینه‌وه‌یان به پاکی هه‌تا توشی نه‌زیه‌ت و نازار نه‌بن.

وه رووکردنی فه‌رمان له خه‌یزانه‌کانی پینغه‌مبه‌رو که‌جکانبو ئافره‌تی باوه‌رداران به‌لگه‌یه بو ئموه‌ی که هه‌موو ئافره‌تیک داوای لی کراوه که ئمو فه‌رمانه به‌جی به‌یتنی، بی ئموه‌ی هه‌یج ژنیکی لی ده‌رکری، هه‌رچه‌نده پاک بیت، با له پاکی‌دا وه‌ک خه‌یزانه‌کانی پینغه‌مبه‌رﷺ و که‌جکانبی بیت.

وه قورئان بایه‌خیکی تایبه‌تی داوه به‌و باسه‌و به‌ درێژی باسی کردووه و روونی کردووه، وه باستی کردووه که کوئی ده‌رخات و کوئی پینسته داپه‌وشن. نه‌فرموی: ﴿وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ﴾ (النور: من الآیة ۳۱).

ئمی پینغه‌مبه‌ر به ژنانی باوه‌ردار بلتی که چاویان داخه‌ن و داوینی خو‌یان بپارتزن، وه جوانی خو‌یان بو پیاوان ده‌رنه‌خه‌ن ئمو شوینانه نه‌یه‌ت که ده‌رنه‌که‌ون (وه‌ک هه‌ردوو ده‌ست و ده‌م و چاو)، و با به سه‌رپۆشه‌کانیان سه‌روسنگیان داپه‌وشن و بو میترده‌کانیان نه‌یه‌ت جوانی‌یان ده‌رنه‌خه‌ن.

هه‌تا نه‌گه‌ر په‌ره‌ژنیکیش بیت که ئاره‌زووی نه‌مابی و که‌سیش ئاره‌زووی لی نه‌دا بۆی، خوای گه‌وره نه‌فرموی: ﴿وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ﴾ (النور: من الآیة ۶۰) له پینشه‌وه روون کراوه‌ته‌وه.

الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

وه نیسلام ززر گزنگی داوه بو کیشهیه، و نو تمهنه دیاری کردوه که دهیئت ژن خوی تیدا دابپوشن، پیغمبر ﷺ فرمویته: (یا أسماء إن المرأة اذا بلغت المحيض لم يصلح لها أن یری منها إلا هذا وهذا، وأشار الی وجهه وکفیه)^(۱).

واته: نهی نهما نافرته که گهیشه تمهنه نهوی بن نوئز بیئت، نابن هیچ شوئیکی لی ببینری، نهوه نهوی نهیئت نیشارتهی کرد بو دهم و چاوی و همدوو دهستی.

نافرته فیتنهیه هیچ شتیک لهو زیان گهینهترتر نهیه بو پیار، پیغمبر ﷺ فرمویته: (إن المرأة إذا أقبلت أقبلت ومعها شیطان، وإذا أدبرت أدبرت ومعها شیطان)^(۲). واته: نافرته که بهرو پروهات شهیتانی له گه لدایه، وه نه گهر پشته هه لکرد شهیتانی له گه لدایه.

وه خورپوتکردنهوی ژنو دهرخستنی نو شوئنانهی که دهبنه هوی ناشوب و فیتنه تایبه تمهنهترین شتی که هیدهتی لی دانهرنی که حهیاو شهرفیهتی، وه له ناستی مروقاییته نهیهیئته خوارهوه. وه هیچ شتیک پاکی ناکاتموه لهو خراپهیهی که پیوهی لکاوه ناگری دوزهخ نهیئت.

پیغمبر ﷺ فرمویته: (صنفان من أهل النار لم أرهما: رجال بأیدیهم سیاط كأذناب البقر، ونساء کاسیات عاریات، ماتلات میلات، لا یدخلن الجنة ولا یدعن رجها، وإن رجها لیشُم من مسافة کذا وکذا)^(۳). واته: دوجور له نههلی دوزهخی همن که من هیشتا نهم بینون: کومهلی پیاوی قامچی به دهست که قامچی به کانیان وه ک کلکی مانگا وایه، وه ژنانیک که بنواو پوشتن بهلام روتنو به له نجو لار نهروژن بهریوه و کاریک نه کن نافرتهانی تریش وها بکن، نهمانه ناچنه بههشتموه بزنیشی ناکمن، همرچنده بزنه کی له دوری نهونده و نهونده بون نه کری.

وه له سردهمی پیغمبردا ﷺ پیغمبر ﷺ خوی هندی روالتهی تمهروجی نهینی، جا سرنجی نافرتهانی پانه کیشا که نهوه دهرچونه له فرمانی خوا، وه نهیگیرانهوه بو سر شهقامی راست، و سر بهرشتیاره کان و میرده کانی نافرتهانی به لی پسر او داننا لهو لادانه، بزیه نهیترساندن له سزاو تولهی خوا.

(۱) أبوداود (۴۱۰۴).

(۲) أحمد (۱۴۰۳) و أبوداود (۲۱۵۱) و الترمذی (۱۱۵۸) و أحمد (۳/۳۳۰) و النسائی فی عشرة النساء (۲۳۵).

(۳) مسلم (۲۱۲۸).

الزواج) ژن هينان و ميترد كردن

۱- له موسای کورې یسارهوه خوا لئی رازی بیت فرمویهتی: ژنیک بهلای نمبی هورپه پهدا تن پدې بونی نمو ناوهی داگرت، نمیش پئی فرموو: نیازی کوت هدیہ نمی دروست کراوی خوای خاوهن جبرو دهسلات؟ نافرته کش ووتی: بۆ مزگوت. فرموی: بۆ مزگوت نهچیت و بۆنیشته له خۆت داوه؟ نافرته که ووتی: بهلئی. فرموی: ده بگمپهروه خۆت بشۆ، چونکه من بیستومه له پیغمبر ﷺ نمی فرموو: (لا يقبل الله صلاةً من امرأةٍ خرجت إلى المسجد ورجعها تعصف حتى ترجع فتغتسل)^(۱).

واته: خوا نوژی نمو ژنه وهرناگرئ که بچی بۆ مزگوت و بونی بلاویتتهوه همتا نهگمپهروهوه خۆی نشوات، نیبنوخوزهیمه له صحیحه کهیدا ریوایهتی کردوه، وه (حافظ) ووتویهتی: نیسناده کهی (متصل) ه راوی به کانیسی سیقمن.

هروهها نهبوداردو نیبنوماجه له رنگای عاصیمی کورې (عبیدالله) ی عمری یهوه. وه بۆیه فرمانی شتنی پئی کراوه بۆ نهوهی بۆنه کهی لی بیتتهوه.

۲- وه هروهها له نمبی هورپه پرهوه خوا لئی رازی بیت که فرمویهتی: پیغمبر ﷺ فرمویهتی: (ایما امرأة أصابت بخوراً فلا تشهدن العشاء) رواه أبوداود والنسائي^(۲).

واته: هر ژنیک بخوری له خۆ دایته نهیدت بۆ نوژی عیسا. واته نوژی کوتایی.

۳- وه له عایشهوه گپهراوهتموه خوا لئی رازی بیت که فرمویهتی: پیغمبر ﷺ جارنک دانیشتهبو له مزگوت، ژنیک له هۆزی موزهینه خۆی کرد بهژوردا شانازی نه کرد به جلو بگره که یهوه که نهزیشت، پیغمبر ﷺ فرموی: (یا أيها الناس، انهما نساء کم عن لبس الزینة، والتبختر فی المسجد، فإن بنی اسرائیل لم یلعنوا حتی لبس نساؤهم الزینة وتبختروا فی المسجد) رواه ابن ماجه^(۳).

واته: نمی خه لکینه مهیلن ژنه کانتان خۆ پرازینیهوه به فیزهوه بیته مزگوتتهوه، چونکه بمنی نیسرائیل نه فرینیان لی نه نه کرا همتا ژنه کانیان خویان نهرازاندهوه به فیزهوه نهچونه مزگوتتهوه.

(۱) أبوداود (۴۱۷۴) وابن ماجه (۴۰۰۲) وابن خزيمه (۱۶۸۲).

(۲) مسلم (۴۴۴) وأبوداود (۴۱۷۵) والنسائي (۱۵۴/۸).

(۳) ابن ماجه (۴۰۰۱).

(الزواج) ژن هیئان و میژد کردن

وه عومر خوا لئی رازی بیت، لمو فیتنه به لیشاوه نترسا، و پیش نهوهی روو بدات چارهی بۆ نهدۆزی یهوه، لسه ر بنه مای: (الوقایة خیر من العلاج) خۆپاراستن له چاره سهرکردن چاکتره، نه گێژنهوه شهوتکیان نه سورایهوه له ناو مه دینه دا گوئی لئی بوو، ژنیک نهیوت:

هل من سبیل الی خمر فأشربها

أم هل من سبیل الی نصر بن حجاج

نایا ریگایه که هدی به بۆ نارهق که بیخۆمهوه، یا ریگایه که هدی به گه یه نیت به نه صری کوپی حه جاج.

عومر فرموی: له سه رده می (عمر) دا نا. کاتێ پۆژ بۆوه نه صری کوپی حه جاجی بانگ کرد سه یری کرد جوانترین که سه، فرمانی دا سه ریان تاشی، هه ر جوانتر بوو، نیتر دووری خسته وه بۆ شام.

هۆی نه م لادانه:

به راستی نه فامی و لاسایی کرد نه وهی کو ترانه بۆته هۆی نه م لادانه له پتی راست، وه نیمپریالیزم هاتوه و فوی تی کردوه هه تا گه یاندریه تی به نه و پهری مه به ستی خۆی، هه تا وه های لئی هاتوه که مسولمان به لایه وه ناسایی به ناره تی موسلمان بیینی خۆی پوت کردوه و نه شو ئنانهی که پیاو توشی فیتنه نه کات ده ر خسته وه به رازا وه یی ته چیتته ده ر، سه رو مل و گه ردن و پشت و قۆل و قاچی لئی ده ر خسته وه. وه کورت کرد نه وهی قژی سه ری هه چ به که م و کوپی نازانی، به لکو به پیوستی دانه نیت ره نگ و بۆیه و بۆن به کار به یینی و جوانترین جلی سه رنج راکیش له به ر بکات، وه وای لئی هاتوه کاتی تاییه ت هدی به بۆ پيشاندانی مۆدیله کانی جل و به رگ که له وندا هه مو جوړه پۆشاکیکي سه رنج راکيشه ر نيشان نه درئ.

وه نه یینی ژن به شانازی یه وه به دیاره کانی پيشکوتنی دانه نیت که به چیتته نه و شو ئنانهی که خراپه ی تیدا نه کری، وه ک شو ئنی سو پدان و شو ئنی رابواردن و شانۆ و سینه ماو یاریگا ر نادو و چایخانه کان، وه به پهری نزمی و سوکی گه یشتوه له سه یرانگو هه وارگه کاندا و له شو ئنی شادیدا.

وه بووه به شتیکی ناسایی که ناره تان پيشپرکی ی جوانیان بۆ نه کری که به رووتی له به رده می پیاواندا رانه وستن و هه مو شو ئنه کانی له شیان تاتی نه که نه وه سه یریان نه که م و هه مو نه ندانه یکی له شیان نه ییون له به رچاوی بینه ران و گالته جاراندان، وه له رۆژنامه و نامه ریه کانی بلاو کرد نه وه دا، مه جالی فراوان هدی به بۆ هان دانی نه م کاره ناشرینه وه فریودانی ژن بۆ نه وهی بگاته

(الزواج) ژن هیتان و میترد کردن

ناستی ناژه‌لی بخترخ، وه همره‌ها بازرگانه‌کانی پۆشاک ده‌ورنکی ترسناکیان ههیه له‌وکاره بئ نرخدا.

ئه‌نجامه‌کانی ئەم لادانه:

وه له ئەنجامی ئەم لاداندا خراپه زۆر بووه، و زیناکردن بلاو بۆ تهموه قهواره‌ی خانسه‌واده و خیزانی روخاره، وه ئه‌رکه ئایینی به‌کان پشت گوێ خراون و واز هیتراوه له په‌روه‌رده‌کردنی منداڵ، و گه‌یو گرفتێ ژنه‌یتان زۆر بووه، هه‌تا وای لیه‌تاتوه حه‌رام زۆر به ناسانه‌تر به‌ده‌ست دیت له حه‌لال، و به‌گشتی ئه‌و په‌رسوایی به‌ بووه‌ته هۆی توانه‌وه‌ی په‌وشت و نه‌رسته جوانه‌کان، که خه‌لگ خویان په‌توه‌گرتوه له‌ناو هه‌موو مه‌زه‌ب و ئایینه‌کاندا.

وه ئەم لادانه گه‌یشته‌ته راده‌یه‌ک که هه‌رگیز به‌یبری هه‌یج مسولمانیه‌کدا نه‌ته‌هات که وه‌های لێ بیت، و بانگه‌واز که‌رانی توانده‌وه نه‌هیتلانی په‌وشت کارنکی وه‌هایان کردوه که چه‌نده‌ها هۆی جوانی و به‌کاره‌یتانی شتی خۆپازاندنه‌وه‌یان زۆر کردوه، و به‌رنامه‌ی تایبه‌یتان بۆ داناره‌و په‌یمانگه‌ی تایبه‌یتان کردۆتوه بۆ خویندن و فیربوونی ئه‌و هۆیانه.

پۆژنامه‌ی (الأهرام) له ژیر ناوینشانی (له‌گه‌ڵ ئافره‌تدا) ئەم بئاو‌کراوه‌ی خواره‌وه‌ی بئاو کردۆتوه:

(یه‌که‌م په‌یمانگه‌ بۆ چاک‌کردنی قژی ئافره‌تان له (إسکندریه) وه پسه‌پۆرنکی ئە‌لمانی له دووای یه‌ک مانگی تر له‌و په‌یمانگه‌یه‌دا ده‌رس نه‌لیتته‌وه).

بۆ یه‌که‌م جار رابپه‌ی په‌یمانگه‌ی چاک‌کردنی قژی ئافره‌تان له (إسکندریه) په‌یمانگه‌یه‌ک ده‌کاتمه‌وه، په‌یمانگه‌که‌ش به‌ پاره‌دانی ئە‌ندامه‌کانی ئه‌و رابپه‌یه‌ دروست کراوه، یه‌کینکیان سیشوارنکی داوه، یه‌کینکی تریان هه‌ندیک ئوتوی داوه، وه هه‌ندیکین فلچمو ده‌رزی تایبه‌ت به‌ سه‌ری داوه، به‌م شێوه‌یه‌ په‌یمانگه‌که‌ دروست بوو دووای ئه‌وه‌ی که رابپه‌ خاوه‌یه‌کی بچوکی بۆ به‌ کرێ گرت، بۆ ئه‌وه‌ی له داها‌تودا ببه‌تته ناو‌کینکی گه‌وره.

وه رابپه‌ که فه‌رماینکی ده‌رکرد بۆ هه‌موو ئە‌ندامه‌کانی (که خاوه‌نی پشه‌گه‌ن) بۆ ئه‌وه‌ی له‌و په‌یمانگه‌یه‌ حازر ببن بۆ وتار دان (محاضرة) هه‌ل‌سن به‌چه‌ند تا‌قی کردنه‌وه چه‌ند وانه‌یه‌کی عمه‌لی له‌به‌ر چاوی قوتابی به‌کانی په‌یمانگا‌که‌دا.

په‌یمانگه‌که‌ دوینی به‌یانی له مه‌ل‌به‌ندی رابپه‌ له کیلویاترا کرایسه‌ به‌ ووتاری یه‌کێک له ئە‌ندامه‌کانی له‌باره‌ی چۆنی‌یه‌تی سه‌ر چاک‌کردنه‌وه. وه هه‌روه‌ها باس کردنی هه‌ندیک رتگا له‌باره‌ی پشه‌ی سه‌ر چاک‌کردنه‌وه، وه بۆخۆی جو‌رنیک سه‌رچاک کردنی پیشان دا که دروست کراوی خۆی

الزواج) ژن هينان و ميترد كردن

بوو و ناوی نا (الشعلة) که يه کينک له خاوهن پيشه کان کاره کمي نه کرد و نه ميس لهسره نهداو شی نه کردهوه.

لهو په يمانگه يمشدا پيشه ي چاک کردنی قژو رهنگ کردن و برينو چاک کردنی نينوک و نارايشت کردن و شيلان، دهووتريتموه. وه سرؤکی راييظه که ميوان بوو له (اسکندرية) نه ليت:

که ئمو وينه ي نم په يمانگه يمی له قاهره ش له پيش پينچ مانگدا دامه زاندهوه، وه له گمل کمي ماوه که شيدا په يمانگه که پيشکومتنيکی سربره زانمی بدهست هيناوه، چونکه قوتابی به کان کوړو کچيان سوود ورده گرن له راگوزرينهوي نيوان نهدامانی کومه له که و پيشاندانی چمنه قژ چاک کردن له بمرده ميوانو شی کردهوه، که نه ميس نه يته هوی بمرز کردهوه ناستي پيشه که.

همروه که لکيان وهرگرتوه له هاتنی هندی پسرؤی نه لمانی و له (عاضره) زانستی و فيکری په کانيان له بمردهم قوتابی به کاندا، وه پسرؤی تکی نه لمانی له مانگی داهاتوودا ديت بؤ (اسکندرية) وه هر لهو مانگشدا راييظه که پيش برکی به که ساز نهدات بؤ به بدهست هينانی خه لاتي کؤماری له هونری قژ چاک کردندا، وه دهرس خويندنه که ش له په يمانگه که دا لهسره تاوه هفتانه نه يته. ئموه که له (الأهرام) دا بلاو کرابؤوه تهاو بوو.

نمه يينجگه لهو پاره زوره يمی که سرف نه کريت له کپرنی که ره سه کانی خو جوان کردندا، چونکه هر تنها له قاهره دا ژماره ي سالؤنی سرچا کردنی تافره تان گه شتوته هزار سالؤن بؤ رينک خستن و جوان کردنی قژ؛ وه له سالدا چندين مليون قه لمی روج و عهترو بؤدره دابش نه کريت.

نم فسادش تنها لهسره يه که لایمن کؤ نه بو توه يينجگه له لایمنيکی تر، به لکو پهری سهندوه بؤ شوننی زانستی و په يمانگه پهره رده يی به کان و دانشگانان، چونکه ده بويه نم شوننه لهو نرمی به بپاريزرايه تاوه کو قهاره و ريزی خو ي هر بيايه.

له رؤژنامه ي (أخبار اليوم) ي بهرواری (۱۹۶۲/۹/۲۹) دا نم بلاو کراويه نوسراوه: کچی زانکؤ جياوازی ناخات له نيوان سنووری زانکؤ پيشانگای جلوبهرگدا:

لهم رؤژاندها له همموه ساليکندا، کاتيک زانکؤ کردهوه ده رگا کانی رانه گه يه نيته، رؤژنامه و گؤفاره کان دهست نه کمن به نوسين لهباری کچی زانکؤ مشت و مر دهست پي نه کري لهباری جلوبهرگ و نارايشت کردهوه. هندیکن داوا نه کمن که جلوبهرگه کانی يه کن، وه هندیکی تر داوا نه کمن که رپی لی بگيريت نارايشت بکات، نوسره که ش نه ليت: من هيچ يه که لهم رايانه پارسهنگ ناده موه، لهبر ئموه که باورم وايه هه لبرژاردنی کچ بؤ جلوبهرگه کانی گشه به

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

شخصی بهتی ئمدات، وه یارمهتی ئمدات بۆ پیتک هیئانی سهلیقمو زهوقی، وه بهشی زۆری ئهو کچانهی که له زانکۆکانی دهروهون یهک جل و بهرگ له بهر ناکمن، وه پریان لێ ناگهڕی ئارایشته بکمن، بهلام له گهڵ ئهوهشدا من زۆر سهرزهنشتی خاوهنی ئهم رایه پرژو بلامانه ناکهم. . . چونکه کچه زانکۆیی یهکانی خۆمان پالیان پیتوه دهئین بۆ ئهو کاره، له بهر ئهوهی نازانی چۆن جل و بهرگ و ئارایشته گونجاو بۆ خۆی ههلبژێری وهک قوتابی یهک، وه هیچ ههولیش نادات بۆ ئهوه، بهراستی ئهوهی زۆر جیاوازی ناکات لهئێوان سنوری زانکۆ لهئێوان پیتشانگای که له پهل و که نهقاله کاندایه ئهو له بهیاناندا کاتیک که نهچیت بۆ زانکۆ کراسیکێ ئهوهنده تهمسک له بهر نهکات که خهریکه پری پری پزیشتنی لێ نهگرت، له گهڵ ئهو پیتاوه بازنه بهرزهی که له پهی پری کردووه. . . وه کاتیک نهیگۆریت کراسیکێ پان و پۆر له بهر نهکات که پریگا له پزیشتنی هاوه له کانیشی نهگرت، به سهر ئهوهشوه نهگهڕ کتیبه کانی و بهرگی (محاضره) کانی له بهر بچیت ههڕگیز ههلقمو مستیلمو بازنه و ملیوانکهی له بهر ناچیت که گونجکهی و سنگی و ههچکهی و سهری پری پزایشتهوه به ناپتکی و بهینی هیچ زهوقیک.

له دووای ئهوه نوسهره که بهردهوام ئه بێت له نوسینداو ئه ئیت: به رای من ئهمانه ههمووی به هۆی ئهوهیه که کچی زانکۆ له لای ئیمه خویندنی زانکۆ به جهختی و به جیددی ناگهڕی. . . چونکه ئهو جوانی و شیک پۆشی له سهر خویندنهوه دانهی. . . وه ده بوایه که پیتچهوانهی ئهو کاره راست و دروست بوایه، له کاتیکدا که سهقافهتی ئافرهت به بهرزترین پزیرو پله گهیشتهوه، ئهم قسهی منیش مانای ئهوهی نییه که من داوا له ئافرهت بکهم واز له خۆ جوان کردن و جل و بهرگی بهینتی، من داوا نهکهم که له پیتشهوه خۆی به دهرسه که یهوه خهریک بکات، پاشان ئارایشته دهم و چاوی کهم بکاتوه، نهگهڕ له بهر چاودیری کردنی سنوری زانکۆ کهشی نه بێت، لانی کهم با له بهر چاودیری کردنی پیتستی خۆی بێت که ئهو ههموو مکیاج کردنه خراپی نهکات، له تهمه نیکدا که ناسکی و گهشی دهم و چاوی زۆر له مکیاجی دهست کرد جوانتره. له دووای ئهوهش من داوای لێ نهکهم که سنورتک دابنێ بۆ خشل به کارهینانه کهی، وه ئهو جل و بهرگه سادهیه له بهر بکات که گونجاوه به کچی زانکۆیه، وه جۆره کراسیک له بهر بکات که ساده بێت و داوتنه کهی تاوه کو خوارهوه درتژ بویتتهوه، و کهمیتک پان و پۆر بێت که پری له پری پزیشتنی نهگرت، ههروهها کراس و بلوزو وینهی ئهمانه له بهر بکات. . . ههروهها ئهو رهنگه مات و ئارامانه ههلبژێرت که ووتی ووتی ناوورژنیتت لهئێوان هاوه له کاندایه.

من داوا له کچی زانکۆ نهکهم که شوین ئهم خالانه بکوی. . . وه داوا له سهر بهرشته کانیان نهکهم که به تمواوهتی سهر بهرشتی جل و بهرگه کانیان بکمن، چونکه کچ لهم سهردهمه تازهیدا تهنها

الزواج) ژن هیتان و میترد کردن

ناصاڭی ئهوه نییه که سمرنجی خه لگ بۆ سمر خۆی راپکینشیت به تکتکو مکتکه، ئهوه لهم رۆژه دا پیوسته سهقل و ساف بکریت به سه قافعت و زانست و زوقی سه لیم. چونکه ئیستا وانهماره که ئهوه پیری هیوای ئهوه بیته که بیته سکر تیریک له نوسینگه یه کدا بۆ ئهوهی وه ئاسمی تله فونه کانی لیبیرسراوه که ی بداتوه، به لکو ئیستا رینگا لمبهرده میدا کراوه تهوه بۆ ئهوهی که له سمر نوسینگه ی وه زارهت دابنیشی...

ئهمه ئهوه بوو که ئافره تیکی نوسر له ههواره کاندا ووتویهتی، که گلهیی له هاره گمزی خۆی نه کات، وه شین له سمر ئهوه هه لسو کموته سمر سور هیتنه ریه یان نه کات.

وه ئهم حالته سمرنجی ئهوه ئافره ته بیانیه نهشی راکیشاره که ئههاتنه میسر، چونکه ئافره تی رۆژئاوا ئهوه لادان و لیژ بوونهوهی که ئافره تی رۆژه لاتی تهی کهوتوه بهو شیهویه به بیریدا نه ده هات.

له رۆژنامه ی (الأهرام) بهروری (۲۷ی ماری ۱۹۶۲) دا به شینکی تیدا هاتوه له بهاره ی ئافره تهوه بهم ناونیشانه: (ئافره تی رۆژئاوایی رازی نییه بهو چار لیکردنه ی که ئافره تی رۆژه لاتی چاری لی کردوه).

له ژیر ئهم ناونیشانه دا هاتوه: بایه خدانی ئافره تی عمره بی به مۆدی غه ربی و په رۆش بوون بۆ چا ولیکردنه ی ئافره تی غه ربی له هه لسو کموته و خوره وشیتیدا که ئافره ته گه شتکمه رۆژئاوایی به کان که دین بۆ سهردانی قاهره په سهندی ناکمن، وه ناوبانگیشی بهوه به مرز نایته مه وه له ده ره وه وه ک بیر نه کاتمه، ئهم رایش رۆژنامه گه ربکی ئینگلیزی باسی کردوه که لهم دووایی به دا سهردانی میسری کردوه، وه باسیکی نوسیوه له گۆقاره که یداو تیتیدا نه لیت:

من زور تووشی صدمه بووم هه مرکه هاته ناو خاکی فرۆکه خانه کهوه، چونکه من پیم وابوو که ئافره تی رۆژه لاتی ئه بیتم به تهوایی مانا، وه مه به ستیشم ئهوه ئافره ته نییه که حیجایی لمبه ردا یه، به لکو مه به ستم ئهوه ئافره ته رۆژه لاتی به پیتشکه موه توه یه که ئهوه جل و بهر گانه له بهر نه کات که له گه ل ته بیعت و سهروشتی رۆژه لاتا دیتمه، وه به شیهویه کی رۆژه لاتی هه لسو کموته نه کات، به لام من هیچ کام له مانهم نه بینی، چونکه ئافره تی ئهوهی هه مر ئهوه ئافره ته یه که لیتره نه بیینی که بیته هه مر فرۆکه خانه یه کی ئهوه پیری بهوه، چونکه جل و بهر گه کان خودی ئهوه جل و بهر گانه ی تیره یه، وه شیهوهی قژ چاک کردنه که یان هه مر ئهوهی تیره یه، وه میکیاج کردنه که یان هه مر ئهوه یه، ته نه انت شیهوهی قسه کردن و ری رۆیشه تنه که شیان هه مر ئهوه یه، وه له هه ندیک کاتدا زیانه که شیان، یان فه رهنسی به یان ئینگلیزی یه، وه من له وه دا تووشی صدمه بووم له ئافره تی عمره بی بهوه که پستی

الزواج) ژن هیتان و میترد کردن

وايه پيش کموتن و شارستانيهت له چاو لیکردنی نافرتهی رۆژ ناوايیدا نهیت، وه نهوهی لهیر چۆتوه که نهتوانی همر چۆنیک پی خۆش بیست پيش بکویت، له گهل نهوشدا خوروشته رۆژناوایی به جوانه کمشی بهیلتیهوه.

وه له رۆژنامهی (الجمهوریه) دا رۆژی شه مه (۹ یونیو ۱۹۶۲) له ژیر ناویشانی: (نافره تیکی نوسهری نهمریکی نه لیت: رینگا بگرن له تیکه لئی نافرتهان له گهل پیاواندا، وه بو نازادی نافرته سنور دابنن. رۆژنامه که له ژیر نهم ناویشانه دا قسه یه کی به نرخی صهریحی هیتاره، جا له پيشانا نوسهره نهمریکی به که به خوتنه رانی نه ناسیتیت نه لیت: رۆژنامه گهری نهمریکی (هیلسیان ستانسیری) له دووای نهوهی که چند ههفته یه که مایهوه، قاهره ی به جی هیتت، وه له ناوه ندی نهو چند ههفته یه دا سهردانی قوتابخانه کان و زانکۆکان و سهریازه گهی گهجان و رینکخراوه کۆمه لایه تی به کان و مه لهنده کانی کرد، وه ههروه ها سهردانی نافرته و مندالانی چند گهره کیکي جزراو جۆری کرد، نهم کاره شی له سهرفریکي توژنهنه وه دا بوو بو گهران به شوینی کم و کوری و گهره گرتی گهجه کان و خیتزانه کانی کۆمه لگهی عهره ییدا.

وه نهم (هیلسیان) ه رۆژنامه گهرنکی گهرۆکه، که له گهل زیاتر له (۲۵۰) رۆژنامه ی نهمریکیدا په یوه ندی و ههوالتیری ههیه، وه مه قاله یه کی رۆژانه ی ههیه، که چندین ملیۆن نه یۆنهنه وه، وه باسی گهره گرتی نهو گهجه نه کات که له خوار بیست ساله وهن، و له رادوتو ته له فزیۆنیشدا کاری کردوه، و له رۆژنامه نویشدا زیاتر له بیست ساله کار نه کات، و سهردانی ههموو وولتانی جیهانی کردوه، تیتستاش ته مه نی له په نجار پیتنجه مین سالتیدایه.

رۆژنامه گهره نهمریکی به که له دووای نهوهی مانگیکی به سهر بردوه له کۆماری عهره یی میسردا، پاش ناساندنی له لایهن گۆفاره که وه وتویه تی:

(به راستی کۆمه لگهی عهره یی تهواو و ساغه، وه لایهق و به جی به بو نهم کۆمه لگه یه که ده ست بهو ری و رهوشتهوی خۆیه به بگریت که کچ و کور موقه یه ده نه کات له سنورنکی مه عقولدا. وه نهم کۆمه لگه یه جیاوازی ههیه له گهل کۆمه لگهی نهمروپی و نهمریکی دا، چونکه ری و رهوشتی تیه به میرات گهراوه و جهختیش له سهر نهوه نه کات که نافرته موقه یه ده بیست، وه جهختیش له سهر نهوه نه کات که ریز له دایک و باوک بگریت، زیاتر له وهش جهخت له سهر نهوه نه کات که نهو تیباحی یهت و به ره لایی به غه ربی به قه ده غه بکات که نهمرۆ مه ترسی و ههره شه ی ههیه بو کۆمه لگه خیتزان له نهمروپا و نهمریکا دا. جا له بهر نهوه نهو په یوه نده و قهیدانه ی که کۆمه لگهی عهره یی له سهر کچی به چکۆله دایناوه — مه به ستیشم نهو کچانه یه که له خوار بیست ساله وهن — نهو

الزواج) ژن هیټان و میټرډ کردن

پدیوهنډر قهیدانه بمسودو و چاکن، همر لمبر ټوه ناموژگاریتان نه کم که دهست به داب و نهریت و رهوشتتانهوه بگرن، وه ټپکه ټبونی پیاوان به نافرتهانهوه قدهغه بکمن، و نازادی کچ موقه ییسد بکمن، به لکو بگهرنموه بۆ سردهمی حیجاب، چونکه نهمه باشتره بۆ ټیوه له ټیباحی و بهره ټایی، همدروه ها له بی ټابرویی نهورویی و نهمریکی باشتره. ټیکه ټ بوون قدهغه بکمن لمسر نمو نافرتهانهوه که تمه نیان له خوار بیست سالهوهیه، چونکه زۆر بدهست نهم قهیرانهوه نالاندومانه.

بهراسی کومه لگهی نهمریکی بووه به کومه لگه یه کی نالوژو پر له همدوو شیوه کانی بهره ټایی و بی ټابرویی. وه قوریانی یه کانی ټیکه ټ بوون و بهره ټایی و نازادی که له خوار بیست سالهوهون زیندانه کان و سر شهقامه کان و باره کان و ماله نهیټنی یه کانی پر کردوه. وه نمو نازادی یه یه که ټیمه داومانه به کچ و کوره کم تمه نه کانمان کردونی به عصابی پوداوه کان و عصابه کانی (جیمس دین) و و عصابه کانی موخده رات، و عصابی بهره کان..

ټیکه ټ بوون و بهره ټایی و نازادی له کومه لگهی نهورویی و نهمریکیدا متریسی و همدروهی هدی به بۆ خیزانه کان، و قیهم و نه خلای هیټناره ته لهرزه، چونکه کچی کم تمه من که له خوار بیست سالهوهیه لم کومه لگه یه تازه دا ټیکه ټی گهغه کان نه کات وه سهما نه کات و نارهق نه خواتمهوه جگمه نه کیشی، و موخده رات به کار نهیټنی به ناوی شارستانی ریت و پیشکوتن و ټیباحی ریت.

وه سهیریش له نهورویا و نهمریکا دا ټوهیه که نافرتهی مندا لکار و که متر له بیست سال یاری نه کات و رانه بویری و هلمسو کهوت نه کات له گه ټ همرکسیکا که پی ټی خوش بیټ و لمبر چاری خیزانه کسوی و کسروکاره کهیدا، ته ناسهت به بره کانی دایک و باوکی و ماموستا کانی و سر برشته کانی نه کات. به ناوی نازادی و ټیکه ټ لاری یهوه به بره کانیان نه کات، له ماوهی چند ده قیه یه کدا شو نه کات و لمدووی چند سعاتیک ته ټاق ندر ټتسهوه!! نهم کارهش ته نها له ټیمزایه ک زیاتری تی ناچن، همدروه ها له چند قرشیک و زاوایه کی یه ک شوه یان چند شوهی تی ناچن، لمدووی شوهش ته ټاق ندری، وه له وانسه شوبکا تمهوه ټینجا جارنکی تریش ته ټاق بدر ټتسهوه.

چاره سر کردنی نهم حالته ده گمنه (شاذ) ه

را کردن نی یه له دانانی پلانیکی پتمو بۆ رزگار بوون لم تمگو چه لمه یه، تموش به نه بامدانی نهم شتانهی خوارهوه:

الزواج) ژن هينان و ميترد كردن

۱- بلاړ كورنموى (وعى) بېرو هژشى نايى و چاوكورنموى خهلك لمترسناكى كوتنه بهر شو شهپوله بههيزه.

۲- داواكردنى دانانى ياسايهك بۆ پاراستنى رهوشت و سزادانى شو كسانمى لىنى دهرتهچن بهتوندى.

۳- قهدهغهكردنى بلاوكورنموى ويىنى رپوت لهناو گۆڅارو رۆژنامهكاندا، وه دانانى رهقابو لهسر نموانى كه داهيتمرى شيوهكانى جل و بهرگن.

۴- قهدهغهكردنى پيش بركىتى (رقص) سورپدانى بنى نهخلاقى، وه سووك كورنى همموو شو شتانهى پهيوهندييان بهووه ههيه.

۵- ههلبشاردننى جل وبهرگيكي گونجاو كه له جل وبهرگى راهيبهكان بهچيت، وه زؤر كردن لههمموو شو كسانمى كه كارى رهسمى بهرپوه نهبنن به پوڅيىنى.

۶- همموو كس لهخويهوه دهست پى بكات لهپاشاندا بانگوازي خهلك بكات.

۷- بهچاك ناوبردننى روشت بهرزى و نابرو و خو پاراستن و خو داپوڅيىنى.

۸- كاربركيت بۆ دؤزينموى سهرگرمى و خوڅهرىك كردن له كاتهكانى بنى نيشيدا، همتا مهجال نه ميىنى بۆ شو شته پړو پوچانه لهناو كۆمهلدا.

۹- كات بهبهشيك لهو چاره سهركردنه دابنرئ، چونكه شو كاره پيويستى بهكاتيكي زؤر ههيه.

رهكورنموى شوبهه يهك:

ههندي كس حمز نهكمن كه لهگمل شو كارواندا بړؤن، به بيانوى نموى كه نممه پيشكوتن و سهردهمى شارستانيمتى تازه پيويستى كردووه.

نيمهش رپى لهوه ناگرين كه پيش كوتن بهرپى خوويهوه بپروات و بگاته شو بهرپى، بهلام ترسى نموهمان ههيه كه شو پيشكوتنه لهسر حسابى نايىن و رهوشت و داب و نهرىت ليتكبدريتموه، چونكه نايىن و نموانى لهگهليايمتى له نامؤزگارى ندهبى و نهخلاقى، لهوهحى خواويه، و دايناوه بۆ همموو سهردهميك و همموو كات و شوينيك... جا نهگهر پيشكوتن رهوا بيت له كاروبارى دونيايى و لهژيانا نيتر خو رهوا نى به له نايىنى خوادا.

چونكه نايىن خوئى ناسؤكانى بوونمورى كردؤتموه بۆ عهقلى مرؤقايمتى، تاوهك و سهرنج بدات و ورد بيتموه، وه سوود وهريگرت لهو هيزو بهرهكهتانه كه تييدايمتى، وه ژسانى پيش بخات همتا نهگاته نموبهري پيش كوتن و شارستانى بهت.. بهپى تواناو دهسهلاتى، كهواته لىرهدا

الزواج) ژن هیئان و میړد کردن

جیوازی په کی گهوره هدیله لهنیوان نمو شتانهی که گوزان و پیشکومتیان تیدا نه کړئ و نهوانهی تییاندا ناکړئ.. وه نایین یاری نی په ملکهچی ریست و نارهزوه کان بیئت و شهوهت و نارهزوه کان ری نی نشان بدن.

خو جوانکردنی پیاو بو ژنه کی:

وا پهسندده که پیاویش خوئی جوان بکات بو ژنه کی، نیبنوعه بیاس (خوا لیتی پازی بیئت) فرمویه تی: من خوم جوان نه کمم بو ژنه کمم وهک چون نمو خوئی جوان نه کات بو من، وه حمز ناکم ههموو مافه کانی خومی لیتوه ریگرم.. چونکه نمو کاره ههموو مافه کانی نمویش لیسر من پیویست نه کات، خوی گهوره نه فرموی: «وَلَهَنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْنَهُ بِالْمَعْرُوفِ» (البقرة: من الآیة ۲۲۸). واته: وه ژنان مافیان هدیله بهسیر میړده کانیانموه، وهک چون پیاوان مافیان هدیله بهسیر نهوانوه به باشی.

(قرطبی) لهبارهی قسه کی نیبنوعه بیاسوه ووتویه تی: زانایان ووتویانه: ((خو جوانکردنی پیاو به پی نی جیوازی حالیه، چونکه پیاوان لهسیر لیتهاتن و لیتوه شاهوی و رتک کموتن نمو کاره نه کم، چونکه خوړازاندنموه له هندی کاتدا به چی به وه له هندی کاتدا به چی نی به، وه هندی شتوهی جوانکردن له لار نهوه شتوه، وه هندی کی تر له پیرو بهسالآچوو، که له لار ناوه شتوه.

ووتویه تی: وه همروه هایه به نیسبهت پو شاکیش، نیتر نهمانه ههموی بو به چیتهانی مافه کانه، وه نمو چی شیرو رتکه له گهل خویدا نموه نه کات، بو نموهی لای ژنه کی به شتوهیه ک بیئت، دلنی پی خوش بیئت، و دوری بخاتموه له پیاوانی تر.

ووتویه تی: «بهلام بو نو بهرامو سیواک و دهمو دان شتو چلک له خو کردنموه و قزکورتکردنموه خو شتو نینوک کردن نهمانه ههموی ناشکران که بو ههموو کسن.

وه خنده بو پیرو بهسالآچوه، بهلام نهنگوستیله بو لارو پیر جوانه، که نمویش خشلی پیاو».. لهپاشاندا نه بی بزانی کی پیویستی به پیاو هدیله به چیته لای، بو نموهی داوتن پاک بیئت، وه پیویستی به سیر کردنی خه لک نه بیئت، جا نه گمر پیاو ههستی کرد که توانای به چیتهانی مافی ژنه کی نی به له چوونه لا، نه بی داو و درمان به کار بهیتنی بو زیاد کردنی توانای جنسی لهباره یوه بو نموهی نمو ژنه له خراپه دور بخاتموه.

هدیسه کی نومو زهرع

له عایشهوه رهزای خوی لی بیئت فرمویه تی:

(الزواج) ژن هیئان و میژد کردن

یانزه ژن به یه کموه دانیشتن و پهمانیان بهست بهیه کموه که راست گوین وه هیچ باسینکی میژده کانیان له یه کتر نهشارنموه:

یه که میان ووتی: میژده کم گۆشتی ووشتریکی لهرو لاوازه بهسمر کیتوگهویه (واته ناله بارو توندو تیژوه به ناسانی دهست پئی ناگات وه کو کینو وایه) نه پئی هه لگهرانی ناسانه تاوه کو خه لکی بۆی بچن هه رچهند لاوازیسه، وه نمو گۆشتهی نهونده قه لموه تا خه لک دان به خویاندا بگرن و هه لگهرین به کیتوه کهدا بۆ به دهست هیئانی (واته میژده کهی زۆر به دخوو چروکو خه لک لیی دهست بهردار بوون).

دووه میان ووتی: من قسمو باسی میژده کم که هیچ خیری تیندا نیسه ناشکرای ناکهم. وه من نهترسم که هیچ نه هیلمموه له باسه کهی، جا له بهر زۆری و درژی باسه که تنها ناماژه نه کم بۆ جومگه کانی (واته عه بیه کانی) له ترسی نموهی باسه که زۆر درژه بکیشن.

سئیه میان ووتی: میژده کم به دخوو بهدره فتاره: نه گهر باسی عه بیه کانی بکم و پئی بگاتموه تعلق نهدریم، وه نه گهر باسینی نه کم هه به هه لواسراوی و بی میژد نه میتمموه.

چواره میان ووتی: میژده کم له بهر نارامی و خۆش رهفتاری و نهرمی له گه ل مندا ههروه ک شهوه کانی تیهامه وایه، نه گهرمن و نه ساردن، وه نه مهترسی و نه بیژاری یان لی ته بیندری.

پینجه میشیان ووتی: میژده کم که دیتموه مالهوه له بهر نارامی و شهرم و حه یاو خهوی زۆری ههروه کو فهده وایه (جۆرئک پلنگه)، وه نه گهر بشچیتته دهروه ههروه ک شیر وایه له نازایی و هیرش بردنی بهروه دشمن. وه له بهر لیبوردی پرسیار لهو مالهی ناکات که له ناو چوه.

شهمه میان ووتی: میژده کم نه گهر خواردن بخوات نه بیچیتموه، وه نه گهر بخواتموه هه لی نه لوشی و تیندا ناهیلیتموه، وه نه گهر بخهوی پتخه فه که به تنیا له خۆی نه بیچیتموه پشت هه ل ناکات. وه دهستیش درژ ناکات تاوه کو بزانی که له چ خه فه تیکدام، یاخود که خهوت دهستی درژ ناکات بۆ چونه لای و وه ک بی توانا وایه.

خهوتهم ووتی: میژده کهی من هیچ وپوچه، یان توانای چونه لای نیبو مندالی لی نابن، وه بن عه قل و نهمانه، هه مو دهردیک که له ناو خه لکدا بلار بویتتموه لهوا کو بۆتموه، زۆر له نافرده تان نه دا، یان سه ر نه شکینن، یان لاشه بریندار نه کات، یان ههردو کیان نه کات.

هه شتم ووتی: میژده کم که دهستی بۆ نه بهی نهرمه وه کو که رویشک، وه بۆنیشی خۆشه وه کو زه رنه ب (جۆرئک گیای بۆن خۆشه).

(الزواج) ژن هیټان و میټرډ کردن

نوهه ووتی: میټرډه کم لمبر ریزو شرافمتی، ماله کمې بلنده، نازایه له شمیر هه لگرتندا، و زور ناندوره، ماله کمشی له ناهه پاستی خه لکدایه و ناسان دهست پوی نه گات.

دههه ووتی: میټرډه کمې من خاوهن ماله به لأم چ خاوهن مالتیک؟ چاکتر له خاوهن مالیش، ووشتریکې زوری هدیه که لمبر زوری مولگه کانیشیان زوره، وه لمبر سمرپرین بؤ میوان کم دهرته کریت بؤناو له وره رگه همیشه ناماده ی سمرپرین، نه گمر گوی یان له دنگی عوده که نهیټ یه کسمر نه زانن سمرته پرډرین و له نار نه چن.

یانزه هم میان ووتی: میټرډه کم نه بو زهرعه، به لأم چ نه بو زهرعیک؟! گویچ کم می قورس کردوه به تالتون و خشل، وه مه چک و لاشمی قه لوهو گوشتن کردوه به نازو نیعمهت، وه خوشحالی کردم و منیش خوشحال بووم، یان ریزی لی گرم، منیش گوره بووم، له ناو خاوهن بهر خوله کاندان به سهختی به دهستی هیټان، و برده می به نیوان خاوهن نه سپ و ووشتره که ژاوه دانموله ی پاک کراو له سر خرممان و خاوهن بیژنگ، جا له لای نهو نه و نه دم ناز هدیه که قسه بکم به قسم نه کات و ننگ له قسه کم ناگری، و له سره تاي رورژدا نه خوم و کس هه لأم ناستیتن، واته کم سیکیش هدیه که لمبری من کاروباری مال به جی بهیټن. وه خوارده نهوی جوراوجور نه خومه و تیر نه می لی.

دایکی نه بو زهرعیش چ دایکیکه؟! بوخچی جل و بهر گه کمې قورسه، ماله کمشی فراوانه. (واته کهل و پهل و شتومه کی نامالې زوره، ژنیکیش بو شیوه بی به زوری کوره کمشی گنج و لاو نهیټ).

کورې نه بو زهرعیش چ کوریکه؟! خوه کمې به نه ندازه ی هه لکیشانی شمیریکه، وه نهو پیوستی به خوارده نی دایکی نی ره، نه گمر نان بخوات دهستی کاژبله یه کی چوار مانگه ی بهسو پوی تیر نهیټ.

کچه کمې نه بو زهرعیش چ کچیکه؟! گوی پرایه لی دایک و باوکی بهتی، ولا شمشی پر به کراسه که بهتی، (واته شه خسیمه تی تمواوه) وه قینی هارسیکه ی هه لئسه تیتن لمبر نهو ناز پهروه ری بهی که تیتدایه.

که نیزه کمې نه بو زهرعیش چ که نیزه یه که؟! هیچ نهیټی به کی نیتمه بلاو ناکاتوه، وه ناپاکی ناکات له ماله که ماندان و خوارده باش دروست نه کات، وه زور گرنگی نه دات به مال پاک کردنه و پرک خستنی.

نینجا ده لی: نه بو زهره له کاتیکدا هاته دهر که هیشتا زو بوو رزن له قاپه ماسته کان نه گرا، جا گه یشت به ژنیک که دوو کوره کمې وه کو فهده و ابوون، له دوو ته نیشتی بهو یاریان به

(الزواج) ژن هیئان و میترد کردن

مهمکه کانی نه کرد، جا منی تعلق داو نموی ماره کرد، منیش له دوای نمو شوم کرد به پیایکی گورهو بهریتز، که سواری نهسپینکی چاک و تازاو گوره ببو، نیزهیه کیشی به دهستمه بوو، جا چوو بز غمزاو هیرش کردن و خیرینکی زوری بز هیئاموه بز ناو مؤلگه که، وه له همموو نازه لیکیشدا که سمر بردری جوتینکی دامی، ووتی: نومو زهرع بخوو سیلهی کسوکاره کشت بکو خواردن بز نموانیش بهره. نینجا ووتی: نه گهر همموو نمو شتانی که پیی دابووم کو بکرایتموه نه نه گیشت به بچو کترین قابله موی مائی نمو زهرع که به بهره دامی چیشتی تیا لی نندرا.

عائشه فرموی: پیغهمبر ﷺ فرمویتهی: من بز عائشه وه کو نمو زهرع و ابووم بز نومو زهرع. همدو شهیخ و نهسانی گیتراویانه تموه^(۱).

ووتاردان له پیش ماره کردندا

پهسنده ماره بر له کاتی ماره بریندا ووتارنک بدات، که مترین ووتارنیش نمویه بلیت (الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله).

۱- له نموی هوره پروه که پیغهمبر ﷺ فرمویتهی: (کل خطبة ليس فيها تشهد فهي كاليد الجذماء)^(۲) رواه أبو داود والترمذي وقال: حديث حسن غريب.

واته: همر ووتارنک شایه تومانی تیدا نه بیته وه که دهستی گهر وایه، ریوایه تینکی حسن و غریبه.

۲- وه همر له نموی هوره پروه (خوایی پازی بیت) که پیغهمبر ﷺ فرمویتهی: (کل أمر ذي بال لا يبدأ فيه بالحمد لله، فهو أقطع)^(۳) رواه أبو داود و ابن ماجه.

واته: همر کارنکی گرنک که پیوستی بهوه بیت خاوه نه کهی گرنکی پی بدات، به (الحمد لله) دهست پی نه کات، بهره کهت براو نه بیته.

لیزه دا مه بست (الحمد) نیه به تاییتهی، به لکو مه بست یاد کردنی خوای گوره به، بز نموی نم ریوایته له گمل ریوایته کانی تر دا پتک بکوی. به لام چاکتر وهایه (خطبة الحاجة) بخوتنی: له

(۱) البخاري (۵۱۸۹) ومسلم (۲۴۴۸) والنسائي في عشرة النساء (۲۵۳) والترمذي في الشمائل (۲۴۱).

(۲) أبو داود (۴۸۴۱) والترمذي (۱۱۰۶).

(۳) أبو داود (۴۸۴۱) والنسائي في عمل اليوم والليلة (۴۹۶) وابن ماجه (۱۸۹۴).

(الزواج) ژن هیتان و میرد کردن

عبداللہ ی کوری مسعود وہ کہ فرمودہتی: پیغمبر ﷺ کو کہوہی ہموو خیریک و کوتایانی لہ قسدا دراوتہتی، یان فرموی دست پین کمری قسہ، فیری ووتاری خورثی کردین وہ فیری ووتاری (حاجۃ) پیوستی کردین، ووتاری نوژن: (التحیات لله والصلوات والطیبات. السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته. السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين. أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً عبده ورسوله)

وہ ووتاری پیوستی (خطبۃ الحاجۃ) نمویہ: (إن الحمد لله؛ نحمده ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا. من يهده الله فلا مضل له، ومن يضل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمداً عبده ورسوله..)

واتہ: سوپاس و ستایش ہبرو خواہہ، نیمہش سوپاس و ستایشی تہکین و داوای یارمہتی و لی پورڈنی لی تہکین، وہ پنا تہ گرین بہ خوا لہ مشری خومان و کارہ خراپہ کانمان، ہمر کس خوا رینمای پیوستی گومرا کمری ناپیت، وہ ہمر کس خوا گومرای کردیبت رینمای کمری ناپیت، وہ شایہتی تہدم ہیچ پمستراویکی بہ حق نی بہ کہ شایستہی پمستن بیت جگہ لہ خوا ی تاک و تمنہا کہ ہاوبہشی نی بہ، وہ شایہتی تہدم کہ محمد ﷺ بہندہ و نیردراوی نمویہ. لہ پاشاندا ووتارہ کہی تہبستی بہ سی ناپہتی قورٹان:-

۱- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ (آل عمران: ۱۰۲) واتہ: تہی تہو کہسانہی کہ باوہرتان ہیتارہ لہ خوا بترسن بہشیوہیک شایستہی ترسی تہو بیت، وہ بمرہوام بن لہسر دست گرتنتان بہ نیسلامہ کہتانوہ تا کوتایی ژیانتان؛ تاوہ کو بگن بہ خواو تہوہ ہمر لہسر نیسلام بن.

۲- ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (النساء: ۱).

واتہ: تہی خہلکینہ، لہ پمروہردگاری خوتان بترسن و فرمانہکانی بہجی بہینن، وہ دوری بکن لہ قمدہغہ کراوہکانی، تہو پمروہردگاری دروستی کردون لہ گیانیک و جوتہکشی لہخوی بز دروست کردوہ، وہ ہمر لموان پیوان و ژنانیک زوری لہ سرانسری زویدا بلاوکردتہوہ، وہ بترسن لمو خواہی کہ بمو داوای شت لہیہ کتر تہکمن، وہ تہکمن سیلہی رہم پچرتنن، بہراستی خوا ہمیشہ رہقیبہ بہسرتانہوہ.

۳- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ، يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ (الأحزاب: ۷۰-۷۱). واتہ: تہی تہو کہسانہی

(الزواج) ژن هینان و میتره کردن

باور پتان هیناوه له خوا بترسن که نافرمانی بکمن و بهوه شیاری سزا بن، وه لههموو کارو باریکتاننا قسهی راست و ریتک بکمن. نه گمر لهخوا ترسان و قسهی راستان کرد، خواش کردهوه کاتتان بۆ چاک نکات و له گوناوه کاتتان خوۆش نهییت، وه همر کس ملکهچی خواو پیغمبهره کهی بییت، نهوه بهراستی شکۆیه کی گهره ی بهدهست هیناوه. خواهن سوننهکان گیتراویانهتموه. نهمش زاراوهی ئیبنوماجهیه^(۱).

وه نه گمر تم ووتارهش نه لیت همر دروسته. پیاویکی بهنی سولهیم ووتوهتی: داوا ی ئهو نافرتهم کرد له پیغمبهر (ﷺ) که خۆی پیشکشی پیغمبهر کرد که بیهینن، نهوش فرموی (ﷺ): (زوجتکها بما معک من القرآن) ولم یغضب^(۲). واته: ئهوا لیم ماره بریت لهسر ئهو قورئانهی لهبهرته که فیری بکهیت. وه ووتاریشی نهخویند.

هیکممتی ئهو ووتاره:

له (حجة الله البالغة) دا ووتوهتی: خه لکی سهردهمی نهفامی، پیش ماره برین ووتاریان نهدا بهوهی که بهشانو شکۆی هۆزه که یاندا هه لیان نهدا، نهوه یان نه کرده هۆیهک بۆ باسکردنی ئهو شتهی مههستیان بوو، وه ئهو عاده ته یان که بهو شیویه بوو له بهرژه وهندیان بوو، چونکه ووتار بنچینه کهی لهسر ناشکرا کردن و دهست پێ کردنی شته لهبهر چاوو گوئی جهماوه را، بۆ نهوهی کاره که دهنگ بداتمهوه.

وه ئهو ناشکرا کردنه که مههستیان بوو له کاتی ژنهیناندا هه بییت بۆ نهوه بو که له داوین پیسهکان جیابکرتنهوه. وه ههرهها ووتاریش بۆ شتی گرنه که نه بییت به کار نایهت... وه گرنه کی دان به نیکاح و دانانی به کارێکی گهره له نیوانیاندا له گهره ترینی مههستهکان بوو، بۆیه پیغمبهر (ﷺ) بنهماکی هیشتموه بهلام شیوه کهی گوژی، وه بهوه بهرژه وهندییه کی تری خسته سهر ئهو بهرژه وهندی یانه نهوش نهویه: که نهبن لههموو مونسه بهتیکدا زیرکێکی گونجاری بۆ بوتری، وه ههموو کارێک به دروشمهکانی خوا رابگه بهندری، بۆ نهوهی تایینی حهق ئالا کهی بشه کیتمهوه، وه دروشمهکانی و نیشانهکانی ناشکرا بن، لهبهر ئهو چهند یادێکی تیندا کردوه بهسوننهت لهوانه (الحمد والاستعانة والاستغفار والتعوذ والتوکل والتشهد وآیات من القرآن) واته: سوپاس و ستایشی خواو داوا یارمهتی لهی کردن و لهی خوۆش بوون و پهنا پێ بردن و تهوه کول و شایهتومان و چهند نایهتیکی قورئان. وه نیشارهتی بۆ ئهو بهرژه وهندییه کردوه بهوهی که فرمویهتی: (وکل

(۱) أبوداود (۱۰۹۸) و الترمذی (۱۱۰۵) و ابن ماجه (۱۸۹۲) و أحمد (۳۹۲/۱).

(۲) البخاری (۵۰۳۰) و (۵۱۴۹) و مسلم (۱۴۲۵/۷۶ و ۷۷).

الزواج) ژن هیتان و میترد کردن

خطبة ليس فيها تشهد فهي كاليد الجذماء^(۱). وههروهها نهوی که فرمویمتی (کل کلام لا یبداً فيه بحمد الله فهو أجذم)^(۲).

واته: هر وتهیهک به (الحمد لله) دهستی پین نه کرد نهوه گوله.

وه فرمویمتی: (فصل ما بین الحلال والحرام الصوت والدف في النکاح)^(۳) واته: جیاکروهوی نیوان حرامو حلال له ژنهیتاندا، دنگ و دهف لیدانه- واته گوزانی و دهف لیدان.

پارانوهوی پیش مارهپرین

پهسنده دوعا بکری بؤ ژن و میترد بهم دوعا یانه که له پیغمبرهوه (صلی الله علیه وسلم) گیتراوهتهوه:

۱- له نبی هورپهپروه هاتوه: که پیغمبر ﷺ نه گمر که سینک ژنی بهیتایه پیتی نه فرموی:

(بارک الله لك وبارک عليك وجمع بینکما فی خیر)^(۴). واته: خوا لیتی پیروز بکات و بؤتی پیروز بکات وه لهسر خیر کۆتان بکاتوه.

۲- له عایشهوه که فرمویمتی: پیغمبر ﷺ که منی هیتا، دایکم هات بردمی ره مالتی پیغمبرهوه، کۆمهلتی ژنی نه نصاری لی بوو پی یان و تم: لهسر خیر و بده کت و بده ختی باش، بوخاری و نبی داود گیتراویانهتهوه^(۵).

۳- وه له حسنهوه که فرمویمتی: عقیلی کوری نبی طالیب خوا لی یی وازی بیت، ژنیکی بدنی جهشی هیتا، ورتیان: به همرزانی و مندالتی زور. فرموی: وهک نهوه بلین که پیغمبر ﷺ نهی فرموی: (بارک الله فیکم وبارک عیلمکم)^(۶). رواه النسائی واته: خوا لیتانی پیروز کات وه لهسر تانی پیروز بکات.

(۱) تهخریجی ثم حدیسه رابورد.

(۲) تهخریجی ثم حدیسه رابورد.

(۳) أحمد (۴۱۸/۳) والترمذی (۱۰۸۸) والنسائی (۱۲۷/۶) وابن ماجه (۱۸۹۶).

(۴) أحمد (۳۸۱/۲) وأبوداود (۲۱۳۰) والترمذی (۱۰۹۱) وابن ماجه (۱۹۰۵).

(۵) البخاری (۳۸۹۴) ومسلم (۶۹/۱۴۲۲) وأبوداود (۴۹۳۳).

(۶) أحمد (۲۰۱/۱) والنسائی (۱۲۸/۶) وابن ماجه (۱۹۰۶).

ناشکراگردنی ژن هیتان:

وا چاکه بهیئی یاسای نیسلام که ژنهینان ناشکرا بکرتت، بۆ ئەوی له نیکاحی نهیئی قهدهغه کراو جیا بکرتتموه، وه لیبهر ده‌رخستنی خوۆشی بهوی که خوا حه‌لاّتی کردوه له شته باشه‌کان. وه به‌راستیش ئەوه کاریکه شایستهی ناشکرا کردنه، بۆ ئەوی گه‌ورهو به‌چوک و نزیک و دوور پێی بزانی، وه بۆ ئەوی بێی به بانگه‌وازتک هاندره بیئت بۆ ئەوکسانهی بێ ژنی به‌سهر ژن هیتاندا هه‌له‌به‌یژێرن، تا واز له‌ویه به‌یئن، و بازاری ژن هیتان گه‌رم بیئت.

وه ناشکراگردنیشی به‌و شیویه نه‌یئت که باوه له‌ناو کۆمه‌لدا، وه ههر کۆمه‌له به‌شیویه خۆی به‌مه‌رجی ئەو شتانهی تێدا نه‌کړی که یاسادانه‌ی نیسلام قهده‌غهی کردون وه‌ک عاره‌ق خواردن و تیکه‌ل بوونی ژن و پیاوو ئەو جوّره شتانه.

۱- له عانیشه‌وه (خوا لێی پازی بیئت) که پیتغه‌مبه‌ر ﷺ فرموویهتی: (أعلنوا هذا النکاح وأجعلوه في المساجد واضربوا علیه الدفوف)^(۱). رواه أحمد، والترمذی، وحسنه. واته: ژن هیتان ناشکرا بکه‌ن، له‌مزگوتدا بیکه‌ن وه ده‌فیشی بۆ لێبه‌دن.

بێ گومان ناشکراکردنی له‌ مزگوتدا گه‌وره‌ترین هۆیه بۆ بلاوکردنه‌وهو ناشکراکردنی، چونکه مزگوت شوئنی هه‌موو موسلمانانه، به‌ تابه‌ستی له‌سه‌رده‌مه‌کانی یه‌که‌مدا که مزگوت جینی شوئنه گشتی‌یه‌کانی گرتبه‌وه.

۲- ترمذی گێڕاوه‌توهو پله‌ی (حسن)ی بۆ داناوه، وه حاکم پله‌ی (صه‌حیح)ی بۆ داناوه له‌ یه‌حییای کورپی سوله‌یمه‌وه که فرموویهتی: به‌ محمّدی کورپی حاطبم ووت: دوو ژن هیتاوه له‌ هیچیاندا ده‌ف لێ نه‌دراوه، ئەموش فرموی: پیتغه‌مبه‌ر ﷺ فرموویهتی: (فصل ما بین الحلال والحرام الصوت بالدف)^(۲). واته: جیاکه‌ره‌وی نیتوان حه‌لاّو حه‌رام ده‌نگه به‌هۆی ده‌فه‌وه.

گۆزانی ووتن له‌کاتی ژن هیتاندا

وه ئەوی نیسلام به‌ره‌وای داناوهو خوۆشه‌وستی کردوه: گۆزانی ووتنه له‌کاتی ژن هیتاندا، بۆ ئەوی ده‌روون به‌هوتتموهو گورجوگۆل بیئت به‌راوا‌ردنیکی پاک، وه پیتوسته ئەو گۆزانی‌یه دوور بیئت له‌ بێ شه‌رمی و پێسواپی و نهرم و شلی و قسه‌ی زشت و بێ هوده.

(۱) أحمد (۵/۴) ترمذی (۱۰۸۹).

(۲) ته‌خ‌ریجی ئەم هه‌دیسه پابورد.

(الزواج) ژن هیټان و میټرد کردن

۱- له عامیری کورپی سعدهوه (خوا لئی رازی بیټ) که فرمویهتی: چومه مائی (قرظه)ی کورپی کهعب و نهبی مسعودی نهنصاری لهشایی بهکدا، سهیرم کرد چندم کنیزه کیتک گوزانیان نموت. و وتم: نیوه همدوکتان یاری پیغمبرن ﷺ و له نهملی بدمردن لای نیوش نمعه نه کری!! همدو وکیان وتیان: نه گمر نارزهووت لی به له گه لماندا گوی بگره، نه گینا برؤ، پیغمبر ﷺ رتی پیټاوین له کاتی شاییدا نموه بکهین^(۱). نسائی و حاکم گیتراویانه تموه و حاکمیش پلهی صدیحی بؤ داناوه.

۲- وه عایشه خوی لی رازی بیټ فارعی کچی نه سعدهی کرده بووک و له گه لیا رژیشت بؤ مائی زاوا - که نه بیټی کورپی جایری نهنصاری بوو - پیغمبر ﷺ فرموی: عایشه بهزم و رهمی تیټا نه بوو؟ چونکه نهنصاری بهکان حمز له بهزم ورهزم نه کمن^(۲). بوخاری و نه حمده و کساننی تر گیتراویانه تموه.

وه له همدئی ریوایهتی نم حدیسهدا پیغمبر ﷺ فرمویهتی:

(فهل بعثتم معها جارية تضرب بالدف وتغني؟ قالت عائشة: تقول ماذا يا رسول الله؟ قال:

تقول

أتيناكم أتيناكم	فحيونا نُحْيِيكُمْ
ولولا الذهب الأحمر	ما حلت بوادیکم
ولولا الحنطة السمراء	ما سنت عذاریکم ^(۳)

واته: نایا جاری به کتان له گه لدا نارد، ده فی بؤ لی بدات و گوزانی بلیت، عایشه ووتی: نهی نیتراوی خوا چی بلیت؟ فرموی: بلیت.

تیټمه هاتین بؤلاتان، هاتین بؤلاتان، سلوامان لی بکمن سلواتان لی نه کهن، نه گمر نالتونی سور نه بوایه نه نه هاته ناو دؤله که تانهوه، وه نه گمر گهنی رهش نه بوایه، کچه کانتان قه لئو نه نه بون.

وه له روه بیعی کچی موعه ویزه وه که فرمویهتی: کاتی گوترا موه پیغمبر ﷺ هات و لهسر جی به کم دانیشټ، چندم جاری به یه که ده فیان لی تمداو باسی باوک و باپیرانی منیان نه کرد که له بهدر شهید کرابون^(۱)، یه کینکیان نهی ووت:

(۱) النسائي في السنن الكبرى (۵۵۶۵) والحاكم (۱۰۲/۱).

(۲) أحمد (۲۶۹/۶) والبخاري (۵۱۶۲).

(۳) نیل الأوطار (۲۹۲/۴).

الزواج) ژن هیتان و میتړد کردن

وَفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدِي.

وه له ناوماندا پیغمبرنك ههیده، نمرانی سبهینی چی روو نمدات.

پیغمبر ﷺ فرموی: واز لسو قسهیه بهینمو نمرانسی پیتشور بلسی. بوخاری و نمبوداود و (ترمذی) گیزاویانهتموه^(۲).

چمند ناموزگاری بک بوک

پهسندی ناموزگاری کردنی بوک:

نمنس فرموهتی: هاره له کانی پیغمبر ﷺ کاتی نافرته تیکیان نه کرد به بوک و نه بیان برد به بوکی، فرمانیان پین نندا که خزمتی میتړد کهی بکات و ناگاداری مافه کانی بیت:

ناموزگاری کردنی کچ له لایمن بارکوه کاتی گواستنوه:

عبدالله ی کوری جعفری کوری نمبر طالب ناموزگاری کچه کهی نه کردو نهی فرموو: (ناگاداریه دلت بیس نه بیت له میتړد کهت: چونکه دل پیسی کللی ته لاقه).

وه ناگاداریه زور گلویی مده، چونکه گلویی کردنی زور رق و کینه دروست نه کات.

وه چاوت به کل رهش بکه چونکه جوانترین شتی خو جوانکرده.

وه پاکترین و باشرین بون خوشی: ناوه.

ناموزگاری کردنی ژن له لایمن میتړدوه:

نمبو دردا، به ژنه کهی نموت: که منت بینی به تورپیی تو تورپه مهبو رازیم بکه.

منیش نه گمر تویم بینی به تورپیی تورپه نام و رازیت نه کم.

و په کینک له پیاده کان ناموزگاری ژنه کهی نه کات بهم هه لبه ستانه:

خذی العفو منی تستدیمی مودتی ولا تنطقی فی سورتی حین اغضب

ولا تنقرینی نقرک الدف مرة فإناک لا تدرین کیف المغیب

ولا تکثری الشکوی فتذهب بالقوی ویأباک قلبی، والقلوب تقلب

(۱) باسی سیفاتی نازایمتی و خوزپاگری و مهردهاندیی نمرانان نه کرد، وه نمو کچه موعموویزی بارکی و

دوو مامی که ناربان عموف و مدعاز بوو له جنگی بدرا شهید کرابون.

(۲) البخاری (۵۱۴۷) وأحمد (۳۵۹/۶) وأبوداود (۴۹۲۲) والترمذی (۱۰۹۰) وابن ماجه (۱۸۹۷).

فإني رأيت الحب في القلب والأذى إذا اجتمع لم يلبث الحب يذهب

واته: چارپوژی بکه لیم تاره کو خوشمویستی به کم بۆت به بمردهوامی بمینیتسهوه. وه له کاتی توره بوغدا قسه مه که. وه نمونده دلی من مه کوته همروه کو دهف بکوتی، چونکه تو نازانی حالی دل چۆنه. وه زۆر سکالار گلهیی مه که هیترو توانام نمینتن و دلم نمتی هموی، چونکه دلته کان زوو هه لته گهرتسهوه، وه من بینیمه که خوشمویستی و نازاردان کاتیک له دلدا کۆبونوه نموندهی پین ناچی نمو خوشمویستی به نهروات.

نامۆژگاری کردنی کچ له لایمن دایکمه له کاتی شوکرندا:

عهمری کوری حیجر - پاشای کینده - نومو نیاسی کچی عموفی کوری موحه لیلی شهییانی ماره کرد، کاتیک کاتی گواستنوهی هات، دایکی که ناری نومامی کچی حاریس بوو، بهتمنها چوه لای و نامۆژگاری به کی کرد، که بناغی ژبانی ژن ومیتردایمتی بهختیاری تیندا روون کردهوه، وه نمو شانهی که پینوسته لهسری بهرامبهر میترده کی و پی پی ووت:

کچه کم: نه گمر نامۆژگاری لهسمر گمورهیی رهوشت جوانی وازی لی بهینرایه من وازم لهوه نهینا بز تو و نامۆگاریم نه نه کردی، به لام نامۆژگاری بیرخهروهی بی ناگیانمو یارمیتیده ری ناده میزادی ژیره.

وه نه گمر نافرته تیک بی نیاز بویه له میترد لهسمر دهولمهندی دایک و باوکی و لهسمر زۆری پینوستی همردوکیان پی پی، من لههموو کس زیاتر بی نیاز نمبووم لی پی، به لام نافرته تان بز پیاوان دروست کراون و پیاوانیش بز نهوان دروست کراون.

کچه کم: تو لهو کمشو هموایه ده چویت که تیندا بوویت، وه نمو لانهیهت بهجی هینشت که تیندا پهروه ده بوویت، نهچیت بز لانهیهک که شارهزای نیت، وه ده بیته هاوه لی کسیت که له گه لیا رانه هاتوی، وه نمو بههزی دهسهلاتی بهسمر تۆوه بووه به چاودیترو خاوهن، جاتو بۆی ببه به کهنیزه کیک همتا نمیش بییت به عبیدی تو.

ده خوی بز پبارتزه، نه بیته زه خیره بۆت.

(یه کم و دووه م): به قهناعتموه مل کهچی ببه، وه به چاکی گوپرایه لی فرمانی ببه.

(سی یه م و چواره م): سه پرهشتی شوینی چاوو لوتی بکه، با هرگیز چاری به شتی ناشیرین نه کموی له تۆوه وه با بۆن نه کات له تۆوه ئیللا خوشترین بۆن نه بیته.

(پینجهم و شهشم م): سه پرهشتی کاتی نوستن و خواردنی بکه. چونکه برسیهستی زۆر کلپهیه، وه تیکدانی خویش هۆی رق و کینهیه.

الزواج) ژن هینان و میترد کردن

(حوتهم و ههشتهم): وریایی کردنی ماله‌کھی و چاودیری کردنی خزمه‌تکارو خیزانی، و کۆله‌کھی کاروباری مالّ جوانی نهندازه گرتن و بپرئوه بردنه، وه له خیزانیشدا جوانی رینکخستنه.

(نۆههم و دهههم): هه‌رگیز سه‌ریئچی فه‌رمانی مه‌که، نه‌یئنی‌به‌کانی بلاومه‌که‌روه، چونکه نه‌گه‌ر سه‌ریئچی فه‌رمانییت کرد، دلی ره‌ش ته‌که‌ییت له خۆت، وه نه‌گه‌ر نه‌یئنییت درکاند، له غه‌دروی نه‌مین ناییت. پاشان نه‌کھی دل خۆش بییت له‌لای ئه‌و کاتیک ئه‌و غه‌مبار نه‌ییت، وه غه‌مبار نه‌ییت کاتیک ئه‌و دل‌خۆش بییت.

ناهه‌نگ گێرآن و خواردنی شایی (الولیمه)

پیتناسه‌کھی:

۱- پیتناسی (ولیمه) له (الولم) وه‌ه‌رگیاوه، واته کۆکردنه‌وه، چونکه ژن و میترد کۆ نه‌بنه‌وه، وه‌لیمه خواردنی‌که بۆ شایی دروست ده‌کری. له قاموسدا هاتوه (الولیمه) یه‌عنی خواره‌مه‌نی شایی و زه‌ماوه‌ند، وه‌هموو خواردنی‌ک که دروست بکریت بۆ ده‌عه‌وت کردن و شتی تر نه‌گرتنه‌وه.

۲- هوکه‌کھی:

جه‌ماوه‌ری زانایان بۆ ئه‌وه چون ناهه‌نگ گێرآن بۆ بووک سوونته‌تیکي جه‌خت کراوه‌ موته‌که‌که‌ده.

۱- به‌یئیی فه‌رموده‌ی پیتغه‌مبه‌ر ﷺ که به‌ عبدالرحمن ی کوری عه‌وفی فه‌رموه: (أولم، ولو بشاؤ). واته: خواردنی شایی ناماده‌ بکه، نه‌گه‌ر به‌ تمنها مه‌رتیکیش بووه.

۲- له‌ئهنه‌سه‌وه که فه‌رمویه‌تی: پیتغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) بۆ هیج یه‌ک له ژنه‌کانی ئه‌و نانه‌ی نه‌کرد که بۆ زه‌ینه‌یی کرد، به‌ مه‌رتیک نانی زه‌ماوه‌ندی کرد. بوخاری و موسلیم گێراویانه‌ته‌وه^(۱).

۳- وه له بوره‌یده‌وه که فه‌رمویه‌تی: کاتئ عه‌لی فاطمه‌ی هیتنا پیتغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: (إنه لابد للعرس من ولیمه) رواه أحمد بسند لا بأس به‌ كما قال الحافظ^(۲).

واته: به‌راستی نه‌یئ بۆ شایی خواردن ناماده‌ بکری.

(۱) البخاری (۵۱۷۱) و مسلم (۱۴۲۸/۹۰ و ۹۱).

(۲) أحمد (۳۵۹/۵).

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

۴- نمنس فرمویته: پیغمبر ﷺ بزهیچ یدک له خیزانه کانی شو نانهی نه کرد که بز زینمبی کرد، وه نهیناردم بشوین خه لکا بانگم نه کردن، و نان و گوشتم نمدانی همتا تیر نمبون^(۱).

۵- بوخاری نه گپرتتوه که پیغمبر ﷺ نانی شایی هندی له ژنه کانی کردوه به دوو مود له جو^(۲).

شو جیاوازی یمش ناگپرتتوه بز نموی که فضلی هندی له ژنه کانی دایتت بسسر هندیکی تردا، به لکو هوئی شو جیاوازی به بوونی دهسه لات و کم دستی بووه.
(۳) کاته کئی:

کاتی نان کردن بز شایی له کاتی ماره کردندا نهییت، یا لعدواییدا، یا کاتی گواستنوه، وه یا دوی گواستنوه، نم کارهش به جی دیت به پی عورف و عادهت، وه لای بوخاری هدیبه پیغمبر ﷺ دوی گواستنوهی زینمب خه لکه کئی بانگ کرد بز نان خواردن^(۳).

(۴) وه لام دانوهی بانگ کمر بز وه لیمه:

وه لام دانوهی بانگ کمر بز سر نانی شایی پیوسته و واجبه لسر شو کسهی بانگ نه کری، چونکه له ودا گرینگی پیدان و دلخوش کردنی بانگ کمره کئی تیا درنه کهوئی.

۱- له ئیبنوعمروه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (إذا دُعي أحدكم الى وليمة فليأتها)^(۴).
واته: هدر کس بانگ کرا بز نانی شایی با بجیت.

۲- وه له نهبی هورده پروه خوا لی پی رازی بیت پیغمبر ﷺ فرمویته: (ومن ترك الدعوة فقد عصى الله ورسوله)^(۵). واته: هدر کس نه چوو به دم بانگ کردنه کموه شوه سر پیچی خواو پیغمبره کئی کردوه.

۳- وه هدر له نهبی هورده پروه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (لو دُعيتُ إلى كراعٍ لَأَجَبْتُ، ولو أُهدي إليّ ذراعٍ لَقَبِلْتُ). نم حدیسانه بوخاری گپراونیهوه^(۱).

(۱) سیری تخریجه کئی پیشو بکه.

(۲) البخاری (۵۱۷۲).

(۳) البخاری (۵۴۶۶).

(۴) البخاری (۵۱۷۳ و ۵۱۷۹) و مسلم (۱۴۳۲/۹۶-۱۰۳).

(۵) البخاری (۵۱۷۷) و مسلم (۱۴۳۲/۱۰۷ و ۱۱۰).

الزواج) ژن هینان و میتړد کردن

واته: نهگهر بانگ کرام بز سهر لولاکی حیوانینک نهچم، وه نهگهر دهستیکم پی بهخشرا وهری نهگرم.

بهلام نهگهر دهعهو ته که گشتی بوو تایبته به کهسیتک یا کومه لیک نه بوو نهوه چوونی پیوست ناییت، وه چوونه که پهسند نییه، وهک نهوهی که بانگدهر بلتی نهی خه لکینه وهرن بز دهعهوت، بی نهوهی کس دیاری بکات، یا ههر کهست تووش بوو بانگی بکه.

وهک پیغمبر ﷺ بهو جوړه ی کرد: نهنس فرمویه تی: (پیغمبر ﷺ کاتی ژنی گواستوه دایکم (تومو سولهیم) حهسی بز دروست کرد - که له خورما و رزن و کهشک پیتک هاتبوه کردی به قاپیکوه ووتی: بیبه بز پیغمبر ﷺ نه تی: منیش بردم، فرموی: دایبنتی. لهپاشاندا فرموی: فلان کس و فلان کس بانگ بکهو کیت له پرنکا تووش بوو بانگی بکهروه، نه تی منیش نهوانی ناری بردن و نهوانش له پرنکا پیتم گهیشتن بانگم کردنهوه. موسلم گپارهتهوه^(۲).
وه و تراوه: که وهلام دانوهی دهعهوت فهرزی کیفایته.

وه و تراوه پهسندوه.. وه یه کم ره تی راستره، چونکه سهر پیچی و نافرمانی به ازهینانی واجب نهییت ناوتریت. نهوهی باس کرا به نیسبهت نان و چیتتی شایی بوو. بهلام وهلام دانوه بز دهعهوت جگه لهشایی، پهسندوه واجب نییه لای جهماره ی زانایان.

هندهی له شافیعی یه کان رایان ایه که وهلام دانوه به گشتی واجبه، وه تیبنوحزم نه تیته: نهوه قسهی جهماره ی صحابه و تایبعی یه کانه، چونکه فرموده کان نیشارهت نه کمن بز واجب بوونی وهلام دانوه بز ههمو جوړه دهعهوتیک، شایی بیته، یا شتی تر.

(۵) مهرجه کانی پیوست بوونی وهلام دانوهی دهعهوته که:

(حافظ) له (فتح) دا ووتویه تی: مهرجی پیوست بوونی، نهماندی خوارهویه:

۱- بانگدهر نه بی موکه للهف و نازادو پنه گهیشتوو بیته.

۲- تنها تایبته نه بیته بده و له منندهوه بی له هه ژاران.

۳- نه بی له بانگ کردنه که یا مه بهستی خو شیرین کردن دهرنه کهوی بز کهسیتک، له بهر نهوه

مه بهستیکی پی پی بی، یا لی بی ترسی.

(۱) البخاری (۵۶۸).

(۲) أحمد (۱۸۱/۱) ومسلم (۹۵/۹۴/۱۴۲۸) والنسائی (۱۳۶/۷).

(الزواج) ژن هینان و میرد کردن

۴- بانگ کمر نهیبت موسلمان بیټ لهسمر رای راستر.

۵- نهیبت تایبته بئ به رژی یه کم لده عوه ته که^(۱).

۶- پیشپرکیټی تیدا نهیبت که هدر کس پیشکوت نهیبت نو بچی، نهک نهوی تریان.

۷- نهیبت لهو شوټندا شتیکی وهها نهکریټ که پیټی نارهدت بئ، له خراپه کاری و شتی تر.

۸- نو کسه عوزرو بههانه یه کی نهیبت.

بهغوی ورتویهتی: هدر کس بههانه ی هببور، یا ریټگاکه ی دور بیټ و توشی ناخوشی بیټ نوکاته قهیناکه نهچیټ.

(۶) کهرهټی بانگ کردنی دهولممنند بهیټ ههژار:

کهرهټی ههیه دهولممنند بهیټ ههژار بانگ بکریټ بؤ ده عوه ته که.

له نهیټی هورپه پروه: که پیټغممبر ﷺ فرمویهتی: (شر طعام الولیمة، یمنعها من یاتیها، ویذعی إلیها من یأبأها، ومن لم یجب الدعوة فقد عصى الله ورسوله) رواه مسلم^(۲).

واته: خراپترین خواردن خواردنی ده عوه ته که نهوی پیټوستی پیټی بیټ لسیټی قدهغه بکریټ، ونهوی پیټوستی پیټی نهیبت ونه یهویټ بانگ بکریټ، وه هدر کس وهلامی ده عوه ته که نعداتهوهو نهچیټ که بانگ کرا، نهوه سهریټچی خوار پیټغمبیره کی کردوه.

وه بوخاری نهگیټرټسوه که نهوهورپه پره فرمویهتی: خراپ ترین خواردن نانی شاییه که دهولممنندی بؤ بانگ بکریټ وواز له ههژاران بهیټریټ و بانگ نهکریټ^(۳).

زهواجی نهوانی که موسولمان نین

قاعیده ی گشتی لمزهواجی نهواندا که موسولمان نین: بریاردانه لهسمر نهوانی که له گهل یاسای نیسلامدا رټک نه کمون کاتیک موسولمان نهبن.

چونکه پیټغممبر ﷺ خوی نهته گه یانده نو نیکاحانه کی به کافری کرابون، که چون کراون، وه تایا له گهل نو ممرجانه رټک کموتون که نیسلام داینابون، هتا دروست بن، یان نه گمر له گهل نهوهدا رټک نه کموتن، بهتال ببنهوه؟

(۱) بؤ جگه له رژی یه کم واجب نییه.

(۲) مسلم (۱۱۰۷/۱۴۳۲) او (۱۱۰۷).

(۳) بخاری (۵۱۷۷).

الزواج) ژن هیتان و میتره کردن

به لکو نبعیتباری بۆ حالتی نیکاحه که دانهنا له کاتی موسولمان بوونی پیاوه کهدا، جا نه گهر لهوکمه سانه بووایه که دروست بیته له گهل ژنه که ییدا بینیتسهوه نهوه برپاری لهسهر نهدا، با لهسهردهمی نهفامیشدا بوویت، و لهسهر مهرجی بوونی شایهت و وه لی دانهمفرایهت.

بهلام نه گهر نهوه کسه لهوانه نهبووایه که دروست بیته ژن ومیتره دایهتی یان بهردهوام بیته، نهوه برپاری لهسهر نهدهدا، وهک نهوهی که موسولمان بووی و ژنه که می مهحره می خزی بی و پی حرام بی، یا دوو خوشکی ژن بوو، یا زیاتر، نهویه نهوه بنچینه یه می که سوننهتی پیغمبر ﷺ کردیهتی به نصل، وه نهوهی پیچوانه می نهوه نصله بیته ناوری لی نادرتهوه^(۱).

پیاویک موسولمان بیته و دوو خوشک ژنی بیته، نهکری به سهرشک له ههلبژاردنی یه کینکیان و واز هیتان لهوهی تریان:

له ضهحاک کی کوری فهیرهزه له باوکی یهوه که ووتیهتی: کاتیک موسولمان بووم، دوو ژم بوو که خوشک بوون، پیغمبر ﷺ فرمانی پیکردم یه کینکیان ته لاق بدم. نهحمدو خاوهن سوننهکان و شافعی و (دارقطنی) و بهیهقی ریوایهتیا ن کردوه، و (ترمذی) پلهی (حسن) ی بۆ داناوه، و نیبنو حیببان پلهی (صحيح) ی بۆ داناوه^(۲).

پیاویک موسولمان بیته و لهچوار ژنی زیاتر هیهت، نهبن چواریان لی ههلبژیری:

له نیبنو عومرهوه فرمویهتی: غهیلانی شهقهفی موسولمان بوو، لهسهردهمی نهفامی یهوه ده ژنی ههبوو، نهوانیش له گهلیا موسولمان بوون، پیغمبر ﷺ فرمانی پی کرد چواریان لی ههلبژیری. نهحمد و (ترمذی) و نیبنوماجه و شافعی تهخرجیان کردوه، و نیبنوحیببان و حاکم پلهی (صحيح) یان بۆ داناوه^(۳).

موسولمان بوونی یهکی له ژن و میتره جگه لهوهی تریان:

نه گهر پهیمانی ژن ومیتره دایهتی بهسترابوو پیش نیسلام، لهپاشاندا ههردوکیان موسولمان بوون نهوه نه گهر عهقده که له گهل ژنیکدا بهسترابوو که له نیسلامدا دروسته عهقد بکری، نهوه هوکمه که می روونه وهک له پیتهوه باس کرا.

(۱) نهوه کورته می نهوه بوو که نیبنوقهیم ووتیهتی.

(۲) أحمد (۲۳۲/۴) و أبوداود (۲۲۴۳) و الترمذی (۱۱۲۹) و الشافعی (۱۶/۲) و الدارقطنی

(۲۷۳/۳) و البیهقی (۱۴۸/۷) و ابن حبان (۴۱۵۵).

(۳) أحمد (۸۳/۲) و الترمذی (۱۱۲۸) و ابن ماجه (۱۹۵۳).

الزواج) ژن هینان و میترد کردن

بهلام نه گمر هدریه کینکیان موسلمان بوو: نه گمر موسلمان بوونه که له لایمینی ژنه کموه بوو نهوه پدیمانه که هه لده و هه شیتموه و ژنه که عیدده ی لسره، جا نه گمر پیاره کوشی موسلمان بوو که هینشتا ژنه کوی عیدده کوی تمواو نه کردبوو نهوه مافی خویمتی که بیگمپرتموه بۆ لای خوی، به پیوی نهوهی سابت بووه که عاتیکوی کچی وه لیدی کوری موغیره پیش سه فوانی کوری نومدهی میتردی موسلمان بوو به مانگیتک، له پاشاندا نهویش موسلمان بوو، پیغمبهر ﷺ بریاری لسره نیکاحه کوی دا^(۱).

نیبنو شهاب و تویهتی: پیمان نه گهیشتوه که ژنیک کۆچی کردییت بۆ لای پیغمبهر ﷺ و میترده کوی کافر بییت و له ولاتی کافران بییت، نیلا نمو کۆچ کردنه جیای کردونه تموه له یه کتر، مه گمر نهوه که پیاره کوشی پیش نهوهی عیدده کوی تمواو بییت کۆچی کردییت و موسلمان بووییت، وه پیمان نه گهیشتوه که ژنیک له میترده کوی جیا کراییتموه، کاتی میترده کوی له عیدده کهیدا هاتی بۆ لای و موسلمان بووییت، وه هر نمو حوکمی هیده که نه گمر پیاره که موسلمان بییت دوا ی نهوهی عیدده ی ژنه کوی تمواو بووییت، با زوریخی خایاندییت هر لسره نیکاحی یه کم جار نمب، نه گمر یه کتریان ریستوه، به مهرجیک ژنه که شوی نه کردییت.

پیغمبهر ﷺ کچه کوی دایموه به میترده کوی که نبی عاصی بوو لسره نیکاحی یه کم دوا ی دوو سال، بی نهوهی شتی تازه ی بۆ بکمن (له ماره کردن و ماره یی)، نه محمد و نه بوداود و ترمذی گپارایانه تموه، وه ترمذی و تویهتی: فهرمووده یه کوی حهسه نمو نیسناده کوشی خراپ نی ره، وه حاکم به (صحیح) ی داناره، وه له ریوایهتی نیبنو عباسه^(۲).

نیبنو قهیم و تویهتی: پیغمبهر ﷺ هیچ ژن و میتردیکی له یه ک جیانه کردۆ تموه نه گمر پیاره که موسلمان بووییت و ژنه که له گه لیا موسلمان نه بووییت، به لکو هر کاتی نهوهی تریان موسلمان بووییت نیکاحه که وه خوی نه مایموه، مادام ژنه که شوی نه کردبوو، تا نهوه یه سوننهتی ناشکرای پیغمبهر (صلی الله علیه و سلم) شافیعی و تویهتی: نهبو سوفیانی کوری حه رب له (ظهران) که دۆلکی بنوو خوزاعه بوو، موسلمانی تریش بوو، وه له ناو خوزاعه موسلمان هه بوو پیش فهقی مه ککه له (دار الإسلام) دا، وه نهبو سوفیان گپرایموه بۆ مه ککه، هیندی کچی عوتبه هینشتا موسلمان نه بوو بوو، ریشی گرت و پیوی روت: نم پیره گومرایه بکوژن، له پاشاندا هیند دوا ی موسلمان بوونی نهبو سوفیان به ماره یه کوی زۆر، موسلمان بوو، وه هیند کاتیک کافریش بوو

(۱) مالک فی الموطأ (۲/۵۴۳-۵۴۴).

(۲) أحمد (۱/۲۱۷) و أبوداود (۲۲۴۰) و الترمذی (۱۱۴۳) و ابن ماجه (۲۰۰۹).

(الزواج) ژن هیئان و میرد کردن

له وولاتی نیسلام نهبوو، نهبو سوفیانیشی تیدا بوو موسولمان، و هیند هر کافر، لهپاشاندا دواى نهوی عیدهی تمواو بوو موسولمان بوو، وه لسهر نهو نیکاحی پیتشوو مانهوه، بهلام نهوی ههبوو که عیدههکی تمواو نهبووهتا موسولمان بوو..

وه موسولمان بوونی حهکیمی کورپی حیزامیش هر وابوو، هرروهها ژنهکی صهفوانی کورپی نومیییه موسولمان بوو، وه هرروهها ژنهکی عیکرههسی کورپی نهبی جههل لهمهککه، وه وولاتهکی بوو به وولاتی نیسلام، وه حوکمی پتغمهسهر ﷺ سرکوت له مهککهدا، وعیکریمه ههلات بۆ یمهن که وولاتی کافر بوو، وه صهفوانیش ربهستی بچی بۆ یمهن، پاشان صهفوان گپرایوه بۆ مهککه که وولاتی نیسلام بوو، وه جهنگی حونهینی کرد هر کافر بوو، لهپاشاندا موسولمان بوو، ژنهکی لای مایوه لسهر نیکاحی یهکم جار، بهلام هیشتا عیدههکی تمواو نهبووه وه زانایان له کتیبی مهغازیدا نهویان لهبرکردوه که ژنیکی نهنصاری لای میردهکی بوو له مهککه پاشان موسولمان بوو وکۆچی کرد بۆ مهدينه، پیارهکی هات بۆ مهدينه موسولمان بوو، هیشتا له عیدهدا بوو، لسهر نهو نیکاحه مانهوه- قسهی تیبوقهیم تمواو بوو-.

خاوهنی (الروضه الندیة) ووتویهتی: دووای نهوی نهوقسهیهی نهقل کردوه: نهلیم: موسولمان بوونی ژن لهگهل مانهوی میرد بهکافری وهک تهلای نیسه، چونکه نهگهر وا بووایه دووای تمواو بوونی عیدههکی پیارهکی بۆ نهبوو بیت بهلایا، بهرهزامندی خۆی نهبوایه، به عهقدی تازه، سهرنهجام نهگهر ژن موسولمان بوو دووای موسولمان بوونی بئ نوژ بوو، لهپاشاندا پاک بووهوه، بۆ هیه شوو بههر کهسیکیتر بکات کهیهوی، جا نهگهر شوی کرد میردی یهکمی بۆ نیسه، داوای بکاتوه، با موسولمانیش بیت، بهلام نهگهر شوی نهکردبوو، نهوا لهژتر سایه پهمانی میردی یهکهجاری نهمیئتتوه، تیر پتویست ناکات پهمانی تازه ببهستنوه و رازی بن بهیهک.

بهلکهکان ناوها پتویست نهکن، هرچهند جیاواز بی لهگهل قسهی خهلك، هرروهها حوکمی ههنگهراوهی یهکن له ژن و میرد لهدین هر بمو شتویهیه؛ چونکه نهگهر دووای ههنگهراوهکه گپرایوه بۆ نیسلام حوکمهکی وهک حوکمی نیسلام بوونی کهسیکه که مایتتوه لسهر کافری.

ته‌لاق (الطلاق)

(طلاق) له (إطلاق) وه‌رگه‌راوه که به‌مانای ره‌هاکردن و واز لی‌هیتانه،

وه له شرعدا کردنه‌وی په‌یوه‌ندی ژن و می‌رد و کۆتایی هیتانه به په‌یوه‌ندی ژن و می‌ردایه‌تی.

که‌راهه‌تی ته‌لاقدان:

به‌راستی جی‌گه‌یوه‌نی ژسانی ژن و می‌ردایه‌تی مه‌به‌ستی‌که له‌و مه‌به‌ستانه‌ی نی‌سلام بۆی

به‌په‌رزشه،

په‌یمانی ژن و می‌ردایه‌تیش بۆ به‌رده‌وامیو هه‌میشه‌یی نه‌به‌ستری هه‌تا ژبان کۆتایی دیت: بۆ

ئه‌وی به‌خسی بۆ ژن و می‌رد که ماله‌که وا لی‌بکه‌ن بی‌ته‌ بيشکه‌یه‌ک تیا به‌وینموه، وه له سی‌بهره

فراوانه‌که‌یدا به‌خۆشی بژین، تاوه‌کو بتوانن مندا‌له‌کانیان په‌روه‌رده بکه‌ن به په‌روه‌رده‌ویه‌کی چاک،

وه هه‌ر له‌به‌ر ئه‌ویه که په‌یوه‌ندی نی‌وان ژن و می‌رد په‌یۆزترین و به‌هیتزترین په‌یوه‌ندی‌یه، وه

به‌لگه‌ نی‌یه له‌سه‌ر ئه‌و په‌یۆزی‌یه به‌گاته ئه‌وی که خوای گه‌وره په‌یمانی نی‌وان ژن و می‌ردی به

(الميثاق الغليظ) ناو به‌رده‌وه، وه فه‌رمو‌یه‌تی: ﴿وَأَخَذَن مِّنْكُمْ مِّيثَاقًا غَلِيظًا﴾ (النساء: ۲۱).

واته: وه له‌ئیه‌ویان وه‌رگرتوه په‌یمانی‌کی نه‌ستور که یان رایان گرن به‌چاکی، یان نازادیان بکه‌ن

به‌جوانی.

جا نه‌گه‌ر په‌یوه‌ندی نی‌وان ژن و می‌رد به‌و شیه‌یه په‌تو و جه‌خت کراو بی‌ت: ئه‌وه ناییت تیک

به‌دریت و به‌سووکی سه‌یر به‌کریت.

وه هه‌رچی شتیک بی‌ته هۆ بۆ لاوازکردنی ئه‌و په‌یوه‌ندی و لاوازکردنی شان و شکوی: ئه‌وه لای

نی‌سلام بی‌زراوه له‌به‌ر ئه‌وی چه‌نده‌ها سوودو به‌رژه‌وه‌ندی هه‌ر یه‌ک له ژن و می‌رده‌که له‌ناو نه‌چیت.

له‌ ئی‌بنو عومه‌روه که په‌تغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمو‌یه‌تی: (أَبْغَضُ الْحَالِلِ إِلَى اللَّهِ - عَزَّ وَجَلَّ -

الطلاق)^(۱) رواه أبو‌داود والحاكم وصححه. واته: بی‌زراوتترین هه‌لال لای خوای گه‌وره ته‌لاقه.

وه هه‌ر ئاده‌میزادیک بی‌هوی نی‌وان ژن و می‌رد تیک به‌ت له‌بۆ‌چوونی نی‌سلامدا، ئه‌و که‌سه له

نی‌سلام به‌ده‌روهو، وشه‌رفی نه‌ندایه‌تی نی‌یه له‌ نی‌سلامدا.

(۱) أبو‌داود (۲۱۷۸) واین‌ماجه (۲۰۱۸).

تہلاق

پیغمبر ﷺ فرمودہتی: (لیس منا من خب امرأه علی زوجها) رواہ أبوداود والنسائي^(۱)
واتہ: لہ نئمہ نریہ نو کہسہی ژنیک لہبہر چاوی میرد نہخات.

وہ جاری واہدیہ ہندیک ژن حمز لہ پیساری ژندار نہکمن و ہولتی نموہ نمودن نو ژنمی پی
بہرہ للا بکمن و خزبان بچنہ جینگہی، وہ نیسلام نموہ بہ توندترین شیوہ قدوغہ نہکات، لہ نمبی
ہورہ پیروہ (خوای لی رازی بیست) کہ پیغمبر ﷺ فرمودہتی: (لاتسأل المرأة طلاق أختها
لتستفرغ صحفتها ولتنكح؛ فإنما لها ما قدر لها)^(۲).

واتہ: نابی نافرہتی مسولمان داوای تہلاقدانی خوشکی مسولمانی بکات، بو نموی جیتی
بگریتموہ، با شوو بہ پیاریکی تر بکات، وہ ہر نموی بو ہدیہ کہ بوی دانراوہ.
وہ نموژنمی بہین ہوو پیوستی داوای تہلاق بکات لہ میردہ کمی، بونی بہمشتی لہسر
حرامہ.

لہ ثوبانموہ کہ پیغمبر ﷺ فرمودہتی: (أیما امرأة سألت زوجها طلاقاً من غیر بأس،
فحرام علیها رائحة الجنة) رواہ أصحاب السنن وحسنہ الترمذی^(۳): واتہ: ہمرژنیک بی ہو، داوا
لہمیردہ کمی بکات تہلاقی بدات بونی بہمشتی لہسہ رحرامہ.
(۳) حوکمی تہلاق:

زانایان رایان جیاوازہ دہربارہی حوکمی تہلاق، وہ راستین رای، رای نو کہساندیہ کہ تہلاق
قدوغہ نہکمن بو پیوست نہبیست. نموانیش حنہ فی بہکان و حنہ لی بہکان، وہ فرمودہی
پیغمبر ﷺ نہکمنہ بلگہ کہ فرمودہتی: (لعن الله كل ذواقٍ مطلق) واتہ: نہفرینی خوا
لہمموو نارہزوو بازتکی زور ژن تہلاقدر.

وہ لہبہر نموی لہ تہلاقداندا ناشکوری نیعمہتی خوای تیدایہ، چونکہ بہ راستی ژن ہیتان
نیعمتیکہ لہ نیعمتہکانی خوا، وہ ناسویاسی کردنی نیعمتیش حرامہ، کہواتہ تہلاق دان بو
زہرورہت نہبیست حرامہ.

(۱) أبوداود (۲۱۷۵) والنسائي في عشرة النساء (۳۳۲) وابن حبان (۵۵۶۰) والطبراني في المعجم
الصغير (۱/۴۴۸).

(۲) البخاري (۶۶۰۱) وأبوداود (۲۱۷۶) والنسائي في عشرة النساء (۳۳۱ و ۳۳۰) والبغوي في شرح
السنة (۵۵/۹) برقم (۲۲۷۱).

(۳) أحمد (۲۷۷/۵) وأبوداود (۲۶۲۶) والترمذی (۱۱۸۷) وابن ماجه (۲۰۵۵).

تہلاق

وہ لمو زہورہ تانہی کہ تہلاق رہوا نہ کمن، ٹہویہ کہ پیار گومانی ہبیت لہ رہوشتی ژنہ کھی یان بہ دل حزی لی نہ کات، چونکہ خوی گمورہ دلہ کان نالوگور دہ کات، بہ لام نہ گمر تہلاق بؤ پتویستی نمبوو ٹہوہ کوفری نیعمتہو بی ٹدہ بیہ لہ لایمن پیارہوہ، لمبر ٹہوہ خراپ و قدہ غہ ٹہیت.

وہ حنبہ لی بہ کان لمو بارہ بیوہ روونکردنہویہ کی باشیان ہدیہ، وا بہ کورتی ٹہیتین:

لای ٹہوان تہلاق جاری واہدیہ واجب ٹہی، وہ جاری واہدیہ حرام ٹہیت، وہ جاری واہدیہ رہوا ٹہیت وہ جاری وا ٹہیت مہندوب و پہسند ٹہیت.

تہلاقی پتویست: تہلاقی دوو ناوژیکمرہ، (طلاق الحکمن) کات ژن و میترد ناخوشی ٹہ کورتہ نیوانیانہوہ، ٹہ گمر رایان و ہا بو کہ تہلاق ہویہ کہ بؤ لبردنی ٹہ ناخوشی بہ.

وہ ہمرہ ہا تہلاقی سویند خور (سولی) دوی چاوہ روان کردنی چوار مانگہ کہ، بہ پی ہی فرمودہی خوی گمورہ کہ ٹہ فرموی: ﴿لَّذِينَ يُؤْتُونَ مِنْ نِسَاتِهِمْ تَرْبُصُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ * وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (البقرہ: ۲۲۶، ۲۲۷).

واتہ: بؤ ٹہوانہی سویند لہ ژنہ کانیان ٹہ خون جیماعیان لہ گہل نہ کمن، چاوہ روانکردنہ بؤ ماوہی چوار مانگ، ٹہ گمر پشیمان بوونہوہ خوا لی بوردہو میہرہ بانہ، بہ لام نہ گمر ویستیان تہ لاقیان بدن ٹہوا خوی گمورہ بیسر و زانیہ بہ حالیان.

بہ لام تہلاقی حرام: ٹہو تہلاقیہ کہ پتویست نی بہ، وہ بویہش حرامہ چونکہ زیانہ بؤ پیارہ کھو ژنہ کہ، وہ فوتاندنہ بؤ ٹہو ہمرژہ و ہندی بہی بدیہاتوہ لہ نیوانیاندا، بی ٹہوی پتویست بیت، لمبر ٹہوہ حرامہ، ہمرہ ک مال لہ دست دان بہ پی ہی فرمودہی پیغمبر ﷺ کہ فرمودہی: (لا ضرر ولا ضرار)^(۱) واتہ: زیان بہ خو گہ یاندن و زیان بہ خہ لک گہ یاندن قدہ غہیہ.

وہ لہ ریوایدہی تردا ٹہو جزوہ تہلاقہ مہ کورہ بہ پی ہی فرمودہی پیغمبر ﷺ کہ فرمودہی: (أبغض الحلال إلى الله الطلاق) واتہ: بیزارترین حلال لای خوا تہلاقہ^(۲).

وہ لہ زاروہیہ کی تردا ہاتوہ: (ما أحل الله شيئاً أبغض إليه من الطلاق)^(۳). واتہ: خوا شتیکی حلال نہ کردوہو رقی لی ہی بیت بہ ٹہندازہی تہلاق.

(۱) أحمد (۳۱۳/۱) ابن ماجہ (۲۳۳۷) والبیہقی (۶۹/۶).

(۲) تہخری ہی ٹہم حمدیہ سہ رابورد.

(۳) الترمذی (۲۱۷۷).

تہ لاق

جا کاتئی بیزاروہ کہ بہئی پیوست بیت، وہ چونکہ لاہری نو نیکاحہ پر لہ ہرژوہندی بہیہ کہ نیسلام بانگموازی بڑ نکات، نیر بموہ مکرہ نہیبت،

بہ لام تہ لاقی رہوا: نوہیہ کاتیک روو نمدات کہ پیوست بیت، لہبر خرابی تہ خلاق و رہوشی ژنہ کہو ناخوشی ژبان لہ گہ لیاو زبان پیگہ یاندنی، بہئی نوہی مہبستہ کہی بدہست بینئ.

بہ لام نوہی پمہندو مہندوبہ: نو تہ لاقیہ کہ روو نمدات کاتیک ژنہ کہ درتغی نکات لہ مافہ کانی خوادا کہ واجبہ لہسہری، وک نوژو شتی تر، وہ پیارہ کہ نہتوانئ زوری لی بکات بڑ بہجئ ہینانی، یا نافرہ تہ کہ داوین پاک نہیبت.

نیمامی نہ حمد رہ حمدتی خوی لہسہر بیت فرمویمتی: نایبت پیار نو ژنہ رابگری، چونکہ لہ ناینہ کہیدا کم و کوری ہدیہ، وہ دلنیایی لی ناکرت کہ داوین پیسی ناکات و مندالی کہسیکی تر ناخاتہ پالی، وہ لہم شیواندا خراب نی بہ کہ تہنگ بہژنہ کہ ہلہبچنرئ بڑ نوہی برتسی بداتی و کابرا تہ لاقی بدات.

خوی گورہ نہ فرموی: ﴿وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذَهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ﴾ (النساء: من الآية ۱۹).

واتہ: نوزیت و نازاری ژنہ کانتان مہدن لہ کاتیکدا کہ رقتان لیانہ؛ بڑ نوہی تہ نازولتان بڑ بکن لہ ہندی لہ مارہیی بہ کہیان یان شتی تر کہ داواتانہ پییان، مہگہر تاوانیکی ناشکرایان کردیبت.

نیبنو قودامہ فرمویمتی: لہوانیہ تہ لاق لہو دوو شوندا واجب بیت.

فرمویمتی: وہ نوہی مہندوبہ تہ لاقیکہ کہ لہ حالتی نیوان تیک چون داہیبت، وہ لہو حالتہشدا کہ ژن تہ گاتہ حالتی خولع کردن، بڑ نوہی زبانی ہی تہ گات.

ہیکممتی تہ لاق:

نیبنو سینا لہ کتیبی (شیفا) دا روتویمتی: پیوستہ بڑ جیابونوہ رتگاہک ہدیبت، و لہہموو روویہ کہوہ دانہ خری، چونکہ بہتمواری برینوہی ہویہ کانی گہشتن بہ جیابونوہ، لہ چہندہہا لارہ زبان و خہلہل دروست نکات، لہوانہ: ہندی کس ہدیہ لہ گہل ہندی کدا ناگوچی، ہرکاتی ہول درایی بڑ کؤکردنوہیان کیشمو شہریان زیادی کردوہو ژبانیان زیاتر تیک چوہ.

وہ لہوانہ: زور کس ہدیہ توشی کہسیک نہیبت ہاوتای خوی نی بہ، وہ چاک نازانئ ہاوسہرتی بکات، یا رو گرژو ناچاوا تالہ، نوہ وا لہ ہاوسہرہ کہی نکات نارہ زوی بڑ کہسیکی تر بیولئ،

ته‌لاق

چونکه ناروزو سروشتی‌یه، وه له‌وانه‌یه نه‌و کاره سر بز فساد بکیشن له چهند روه‌کوه، وه له‌وانه‌یه ژنومیترد یارمتمی یه‌کتر نهدن له‌سر مندال بوون جا نه‌گمر هاوسهری خویان گۆری یارمتمی یه‌ک نهدن له‌وکاره‌دا، له‌بهر نه‌وه پیتوسته بز جیابوننه‌وه رنگا هه‌یت، به‌لام نه‌یت توند بگیریت.

ته‌لاق لای جووله‌که:

نه‌وه نووسراوه له شه‌ریعتی جووله‌که‌داو کاری له‌سر کراوه، نه‌وه به‌ته‌لاق به‌ین به‌هانه حه‌لاله، وه‌ک نه‌وه ییاریک حمز بکات ژنیکی جوانر به‌ینن له ژنه‌کی خزی، به‌لام به‌ین به‌هانه به‌جوانی نازانن، وه به‌هانه‌ش لای نه‌وان دوو به‌شه:-

یه‌که‌م- ننگ و عه‌یبی سروشتی، له‌وانه: چار کزی و خیلی و بزگمی دهم و پشتکۆمی و شه‌لی و نه‌زۆکی.

دوه‌م- نه‌نگی ره‌وشت! وه نه‌مانه‌یان باس کردوه: بئ شرمی، زۆریلیسی، چلکنی و نا‌زاوه‌گپری و عینادی و ئیسراف و زیاده‌ره‌وی و زۆرخۆری و قه‌له‌وی و خۆش خۆری و فیز زلی، وه زینا لای نه‌مان به‌هه‌تترین به‌هانه‌یه بز ته‌لاق دان، وه تنها بلاو بوونه‌وه قسه‌که به‌سه لایان بز ته‌لاق دان، با سابتیش نه‌بئ که زینای کردوه، به‌لام مسیح (سلاوی خوی له‌سر بیت) بریاری له‌سر هه‌یچ کام له‌وانه نهداوه بز ته‌لاق‌دان جگه له زینا، به‌لام ئافره‌ت بزنی نه‌یه داوای ته‌لاق بکات، میترده‌کی ههر عه‌یبیکی هه‌یت، نه‌گمر سابتیش بئ له‌سهری که زینای کردوه.

ته‌لاق‌دان له مزه‌به‌کانی مسیحیدا:

هه‌موو مزه‌به‌ه مسیحی‌یه‌کان که گه‌لانی پۆژئاوای له‌سهرن نه‌گه‌رتنه‌وه بز سئ مزه‌به‌ه:

۱- مزه‌به‌ی کاسۆلیکی.

۲- مزه‌به‌ی ئه‌رپوژکسی.

۳- مزه‌به‌ی پروتستانی.

مزه‌به‌ی کاسۆلیکی، ته‌لاق به‌ته‌واوی حرام نه‌کات، وه به‌ره‌وای دانانن جیاکردنه‌وی ژن و میترد له‌بهر ههر هه‌زه‌ک بیت، ههرچهنده گه‌ره‌ش بیت، هه‌تا خیانه‌ت کردنیش به‌وه دانانن که ته‌لاق‌دان ره‌وا بکات، وه هه‌موو نه‌وه که به‌ره‌وای داننیت له‌ حالتمی خیانه‌تیشدا نه‌ویه که له یه‌ک دوور بکه‌ونه‌وه له‌ناو جیگاداو به‌س. له‌گه‌ل نه‌وه که ژن و میتردایه‌تی‌یان ههر نه‌میتن له‌ ره‌وی شه‌ری‌یه‌وه، وه دروست نه‌یه بز هه‌یچ کامیان له‌و ساوه‌ی جیابوننه‌وه‌دا که‌سیکی تر بکه‌نه

تەلّاق

ھارسەريان، چونكە ئەو ۋا دائىمىرى ئىكەن چەند ئۇنى ھىتاۋە، ۋە ئايىنى مەسىھى چەند ئۇنى ھىتان بە ھىچ شىۋە يەك بەر ۋا دانائىت.

ۋە كاسۇلىكى يەكان لە مەزھەبە كە ياندا پەشت بە ۋە ئەبەستەن كە لە ئىنجىلى (مەرقەس) دا ھاتوۋە لەزمانى مەسىھە (علیہ السلام) دەئىت:

(۸) ۋە ئەو دوۋانە ئەبەن بە يەك لاشە، كەواتە ھىشتا نەبەون بە دوۋان، بەلكو لاشە يەكەن. ۹ ۋە ئەۋى خوا خەستونى بەتە پال يەك ئادە مىزاد ناتوانى لە يە كەتەرى يان جىيا بەكاتەۋە^(۱).

بەلام دوو مەزھەبە كەى تەرى ئەرئوئە كەسى ۋە پەرزەستانتى، پەرى ئەدەن بە تەلّاق لە ھەندى شىۋە دىارى كراۋدا لە ھەم مەۋىيان گەرنگەتە خىيانەت كەردنە لە ھاسەر، بەلام ھەردو مەزھەبە كە بە ھەرامى دائىمىن لەسەر پىارو ئۇن كە دۋاى ئەۋە ئۇن بەھىننەن يا شوو بەكەن، ۋە ئەۋ مەزھەبانەى كە پەرى بەتەلّاق ئەدات لە كەتەى خىيانەتەى ئۇن ۋە مەردا يەتەى دا پەشتىيان بەستوۋە بەۋەى لە ئىنجىلى (مەتى) دا ھاتوۋە، لەسەر زمانى مەسىھە (علیہ السلام) كە ئەئىت: ھەركەس ئۇنە كەى تەلّاق بەدات لەسەر زىنا نەبىت، ۋاى لەئەنە كاتە زىنا بەكات^(۲).

ۋە مەزھەبە مەسىھى يەكان لەۋەدا كە زەۋاج ھەرام ئەكەن لەسەر پىارو كاتىك ئۇن تەلّاق بەدات، ۋە لەسەر ئۇنە تەلّاق دراۋە كەش، پەشت بەۋە ئەبەستەن كە لە ئىنجىلى (مەرقەس) دا ھاتوۋە كە ئەئىت: (ھەركەس ئۇنە كەى تەلّاق داۋ ئۇنىكى تەرى ھىتا زىناى لە گەل ئەكەت، ۋە ئەگەر ئۇنىكىش تەلّاق دراۋ شۇۋى كەردەۋە بە پىارونكى تەرى زىناى لە گەل ئەكەت)^(۳).

تەلّاق لەسەردەى نەفامەدا:

دايكى مەسولمانان عاتىشە پەزەى خۋاى لەسەر بىتە فەرموۋەتەى:

پىارو ھەركاتىك بىۋىستايە ئۇنە كەى تەلّاق ئەدا، ۋە ھەر ئۇنى ئەبەو ئەگەر لە عەيدە كەيدا بىگىتە پەتەۋە، با سەد جارىش تەلّاقى بەدايە، يان زىاتە، ھەتا پىارونك بە ئۇنە كەى خۇى ۋە تەبەۋ: سۆتەند بەخۋا وات تەلّاق نەدەم دەستە لىمە بىتەۋە ۋە نەشت ھىنمەۋە ھەرگىز. ئۇنە كەش ۋە تەبەۋ ئەۋە چۆن دەبىت؟ پىارە كە ۋە تەبەۋ: تەلّاق نەدەم، ھەركاتىك خەرىك بوو عەيدە كەتە تەۋاۋ بىتە، ئەتە گىتە مەۋە، ئۇنە كەش ھەلسا چوۋە لای عاتىشە بۇى گىتەۋە، عاتىشەش قەسەى نەكەرد ھەتا پەنخەمبەر

(۱) مەرقەس إصاح ۱۰ آيتى ۹۸.

(۲) إنجيل متى: الإصحاح الخامس ۲۱-۲۲.

(۳) إنجيل مرقص، الإصحاح العاشر ۱۱.

تەلاق

ﷺ ھاتبوو ھە پىي راگەياندبوو، پىغەمبەرىش ﷺ دەنگى نە کردبوو ھەتا قورپان ھاتە خوارو ھە
کہ ئەفرموى: «الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فِيمَا سَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ» (البقرة: من الآية ۲۲۹)،

واتە: تەلاقتەك كە پىياو بتوانى پەشىمان بىتتەو ۋنە كەمى تىدا بگىرپتتەو دوو جارە، وە ھوكمى
خو لەدواى ھەرىكە لەو دوو تەلاقتە ئەو پە كە يان رايبگىرئ بە چاكى وە يان نازادى بكات بە
چاكى.

عاتىشە فرموى: نىتر لەو ھە دووا خەلك بە مەسەلەى تەلاقتە چەننەو، ئەو پە كە ۋنى تەلاق
دابوو، وە ئەو ھەش كە ۋنى تەلاق نەدابوو.^(۱)

تەلاق تەنھا مافى پىياو

ئىسلام واى داناو تەلاق تەنھا بەدەست پىياو بىتت، چونكە ئەو سورتە لەسەر مائەو پە ئەو ۋن و
مىترداپەتەى بە كە مالى سەرف كەردو ھە لە پىتاويدا، كە پىتوستى بە ئەو نەدەى تر يا زىاترە، ئەگەر
بىھوئ ئەو ۋنى تەلاق بەدات، و ۋنىكى تر بەيتنى.

و ھە لەسەرى پىتوست ئەبەى كە مارەى پە دواخراو كەمى بەداتنى و موعەى تەلاقتە، ھەرو ھە
نەفەقەى بگىشنى لەماو ھە عىدە كەيدا، نىتر بەھۆى ئەو بەپىي عەقلى و مىزاجى خۆراگرتە
بەرامبەر ئەو شتانەى كە پىي ناخۆشە لە ۋنە كەيدا، نىتر پەلە ناكات بۆ تەلاق لەسەر رەق
ھەلسانىكدا، يان ھەر خراپە پەك لە ۋنە كەو كە گران بىتت لەسەر پىياو خۆى رابگىرئ، و ۋن لە پىياو
خىراتر توورە ئەبىتت و كەمترىش خۆى رانەگىرئ، و ھە ئەو بە ھۆى تەلاقدانەو تووشى پىياو ئەبىتت
لە خەرجى و نەفەقە، تووشى ئەو ناىتت، و ۋن زىاتر لىي ئەو ھەشەتتەو كە دەست پىشكەرى بكات
بۆ ھەلەو شاننەو پەيمانى ۋن و مىترداپەتەى لەبەر بچوكتەرىن ھۆ، يان ھەر بۆ شتىك كە بە ھۆ پە كە
راستىش دانائى ئەگەر ئەو مافەى بەرتتە دەست.

بەلگەش لەسەر ئەو لىكدانەو دواپى ئەو پە فەرنەگە كان كاتى داوا كەردنى تەلاقتەيان داپە دەست
ۋن و پىياو ھەك يەك، تەلاقدان لايان زۆر بوو، نىتر واى لىنھات بوو بە چەند ئەو نەدى تەلاقدان بوو
لاى مەسولمانان.

كە تەلاقتە ئەكەوئ

زانايان لەسەر ئەو رەك كەوتون كە پىياو ۋىرى پىنگەيشتووى زۆر لىنە كراو، ئەو كەسە پە كە
دروستە بۆى تەلاق بەدات و تەلاقتە كەشى ئەكەوئ.

(۱) الترمذى (۱۱۹۲).

تەلاق

بەلام گەر شىت بوو، يا تەمەنى كەم بوو، يا زۆر لىكرابوو، ئوكاتە تەلاقە كەيان بە لەغو دانەنرى، ئەگەر تەلاقىش بەن، چونكە تەلاقدان كارتىكە لەو كارانى كە شوتنوراو نەجامى نەيىت لە ژيانى ژن ومىتردايەتىدا، لەبەر ئەو تەلاق دەر ئەبى مرزۇنىك بىت نەھلىەتى - واتە شياو بەتى - تەواى هەيىت بۆ ئەوى تەسەرپوفە كانى دروست بىت.

نەھلىەتىش بە عدقل و بالغ بوون و نارەزوو تەواو نەيىت.

وہ لەو بارەيەوہ خاوەن سونەنەكان نەگىرەنەوہ لە عدلىيەوہ، خوا لىتى رازى بىت لە پىغەمبەرەوہ ﷺ كە فرمويەتى: (رفع القلم عن ثلاثة: عن النائم حتى يستيقظ، وعن الصبي حتى يحتلم، و عن المجنون حتى يعقل)^(١).

واتە: پىنوس لەسەر سى كەس هەلگىراو: لەسەر نووستو هەتا هەلئەسى، وە لەسەر مندال هەتا بالغ نەيىت، وە لەسەر شىت هەتا چاك نەيىتەوہ.

وہ لە ئەبى ھورەيپەرەوہ خوا لىتى رازى بىت پىغەمبەر ﷺ فرمويەتى: (كل طلاق جائز، إلا طلاق المغلوب على عقله) رواه الترمذي والبخاري موقوفاً^(٢).

واتە: تەلاقى ھەموو كەس دروستە تەلاقى ئارەز تىكچوو نەيىت.

وہ ئىبنو عبەباس خوا لىتى رازى بىت فرمويەتى: كەسىك دزو جەردە زۆرى لىبەن ژنە كەى تەلاق بەدات، ھىچ نىرە و تەلاقى ناكوي. بوخارى گىراو بەتى بەو^(٣).

وہ زانايان راي جياوازيان ھەيە لەم چەند كىشەيەدا كەوا لەخوارەوہ پوونى ئەكەينەوہ:

١- تەلاقى زۆر لىكرار.

٢- تەلاقى مەست و سەرخوش.

٣- تەلاقى گالتهچى.

٤- تەلاقى رق ھەلسار.

٥- تەلاقى بى تاگار لەبىر چوو.

٦- تەلاقى عدقل تىكچوو.

(١) أحمد (٦/١٠٠-١٠١) وأبو داود (٤٤٠٣) والترمذي (١٤٢٣).

(٢) الترمذي (١١٩١) والبخاري تعليقاً (٢٨٨/٩) موقوفاً على ابن عباس.

(٣) البخاري تعليقاً (٣١١/١٢).

(۱) - ته‌لاقی زۆرلی کراو:

زۆرلی کراو نه نیراده و ریستی هدییه و نه نارەزوو، وه نیراده و نارەزوووش بناغەمی ته‌کلیفه، جا نه‌گەر ئهو دوانه نه‌بوون ته‌کلیفیش نامینن، وه وا دانراوه که زۆر لی‌کراو لی‌پرسراو ناییت بهرامبەر کاره‌کانی؛ چونکه ریستی لی‌سه‌نراوه، وه ئهو له واقیعدا فرمانی زۆرلی‌کهره که به‌جی ده‌هینن. وه هەر کەس زۆری لی‌کرا ووتەمی کوفر بلیت به‌وه کافر ناییت، به‌ییتی فرمودەمی خوای گه‌وره که فرموده‌می: ﴿إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ﴾ (النحل: من الآية ۱۰۶). واته: مه‌گەر که‌سێک نه‌ییت زۆری لی‌بکرتت کوفر بکات و دلی سابت بیت له‌سه‌ر باوه‌ر.

وه هەر کەس زۆری لی‌بکری له‌سه‌ر نی‌سلام که وه‌ری بگرتت، ناییت به‌مسولمان، وه هەر کەس زۆری لی‌بکری ژنه‌که‌ی ته‌لاق بدات ته‌لاقی ناکه‌وتت، نه‌گێڕنه‌وه که پی‌غەمبەر ﷺ فرموده‌می: (رفع عن أمتي الخط والنسيان وما استكرهوا عليه) أخرجه ابن ماجه، وابن حبان، والدارقطني، والطبراني، والحاكم وحسنه النووي واته: هه‌لگه‌راوه له‌سه‌ر ئومه‌تی من سزای ئهو گوناهانه‌ی به‌ده‌ته‌وه له‌بهرچوون نه‌یکمن، وه ئه‌وه‌ش که به‌ زۆر پیتان کراوه

وه مالیک و شافعی و نه‌حمد و داود که له‌ فوکه‌های ریلایه‌ته‌کان بوون هەر بۆ ئه‌وه چوون. وه عومەری کوری خه‌ططاب و عبداللهی کوری و عه‌لی کوری ئه‌بی طالیب و ئینو عبه‌باسیش وه‌هایان ووتوه.

وه ئه‌بو حنیفه و هاوه‌لانی ووتویه‌نه: ته‌لاقی زۆرلی‌کراو نه‌که‌وی، به‌لام هیچ به‌لگه‌یان نی‌سه‌وه جگه‌ له‌وه‌ش پی‌تچوانه‌ی جه‌ماوه‌ری سه‌حابه‌ن.

(۲) - ته‌لاقی سه‌رخۆش:

جه‌ماوه‌ری زانایان بۆ ئه‌وه چوون که ته‌لاقی سه‌رخۆش نه‌که‌وی، چونکه خۆی سه‌به‌به بۆ تینکدانی عه‌قلی به‌ نارەزوی خۆی. وه کۆمه‌لێک ته‌لێن ته‌لاقه‌که‌ی له‌غوه‌و هیچ حیسابی بۆ ناکرێ، چونکه ئهو و شیت یه‌کسانن، چونکه هه‌ردووکیان ژیره‌ی یان له‌ده‌ست داوه که ته‌کلیف به‌هۆی ئه‌وه‌وه نه‌کرێ، وه له‌بهر ئه‌وه‌ی خوای گه‌وره فرموده‌می: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ﴾ (النساء: من الآية ۴۳)، واته: ئه‌ی ئهو کسانه‌ی باوه‌رتان هیتاوه به‌سه‌رخۆشی نزیکه‌ی نوێژ مه‌که‌ون، هه‌تا بزانی چی ته‌لێن،

خوای گه‌وره هیچ نی‌عتیبارتکی بۆ قسه‌ی سه‌رخۆش داننه‌راوه، چونکه نازانی چی ته‌لێت، وه سابته له‌ عوسمانه‌وه که لای وابوو ته‌لاقی سه‌رخۆش ناکه‌وی. وه هه‌ندیک له‌زانایان بۆ ئه‌وه چوون که کەس له‌ سه‌حابه‌ جه‌ماوه‌ری عوسمان نه‌بووه له‌وه‌دا،

تہ لاق

وہ ثورہ بڑچوونی یہ حیای کوری سعیدی ثنصاری و حمیدی کوری عبدالرحمن و پریعہ و لیشی کوری سعید و عبداللہی کوری حوسین و نیسحاقی کوری راہوہیہہ و ثیبی ثور و شافیعیہ لہ یہ کیتک لہ قولہ کانیاندا، وہ ہرودہا موزنی لہ شافیعیہ کان ثور پرنیسی ہل پڑارودوہ، وہ یہ کیتکیشہ لہ ریوایتہ کانی ثہ حمد، وہ مزہدہہ کمشی لہ سر ثورہ جیگیر بوہ وہ ثمہ مزہدہی ہموو ظاہری یہ کانہ، وہ لہ حنہ فیہ کانیش ثبو جعفری طہ حاری و ثبو حسنی کمرخی ثم بڑچوونہ یان ہل پڑارودوہ،

شوکانی و توریہ تی: ثور سرخوشی ہوشی بہ خوی نامینتی تہ لاقہ کمی ہیچ حوکیتکی نیسہ۔ لہبر نہ بوونی عدقل کہ حوکمہ کان بڑ سر ثور نہ گپر ثنہوہ، وہ یاساد انہری نیسلام سزای بڑ ثور کسانہ دانوہ، نیتر نیمہ بڑمان نیسہ لای خڑمان لہی لایدہین و بلین تہ لاقہ کمی ثہ کوئی لہ تڑلی ثور کاریدا ثور کاتہ دوو غرامہی لہ سر کڑبیٹتہوہ۔

(۳) - تہ لاقی رق ہل ساو:

ثور رق ہل ساوہی نازانی چی ثہ لیت و نازانی چی لہ دم دہر تہ چی تہ لاقی ناکوٹ، چونکہ ثیرادہی سہ لب کراوہ۔

ثہ حمد و ثہ بوادو و ثیبو ماجہ و حاکم کہ بہ (صحیح) ی دانوہ نہ گپر ثنہوہ لہ عانی شہوہ خوا لہی رازی بیت کہ پیغمبر ﷺ فرموویہ تی: (لاطلاق ولا عتاق فی اغلاق) واتہ: نہ تہ لاقدان و نہ ہندہ نازاد کردن نیسہ لہ کاتی زور تورہ بووندا^(۱)، وہ ووشی (اغلاق) بہ چہند مانایمک لیکدراوہ ثورہ لہوانہ: رق ہل ساو، زور لیکراو، شیتی۔

وہ لہ کتیبی (زاد المعاد) دا ہاتوہ ثیبو تہ میسہ پرحمتی خوی لہ بیت فرموویہ تی: حہقیقتی (اغلاق) ثورہ یہ کہ دل لہ سر پیاو دا بخرت، مہبستی نمینتی لہ قسہ کردندا و نوزانی چی ثہ لیت، وہ ثورہ ویست و دہ سلاتی لہ سر دا بخری۔ وہ فرموویہ تی: تہ لاقی زور لی کراویش ثہ چیتہ پال ثوان، وہ ہرودہا شیت و ثور کسانہی ہوشیان نامینتی بہ سرخوشی یان بہ تورہ یی، وہ ہر کسینک مہبستی نمینتی و نوزانیت چی ثہ لیت۔

رق ہل سانیش سنی جوڑہ:-

۱- ثور رقی ناوہز ناہیلنی و خاوہنی ہست بہوہ ناکات چی ثہ لیت، ثور جوڑہ کسانہ تہ لاقیان ناکوٹ بہنی نيزاع و کیشہ۔

(۱) أحمد (۶/۲۶۷) أبو داود (۲۱۹۳) ابن ماجہ (۲۰۴۶) حاکم (۲/۱۹۸)۔

تہ لاق

۲- ثمر رقی له دہرونیادیہ، بہ لاق بہشیوہ کہ ری له خاونی ناگرت کہ بزانی چی نہ لیت، ثمر جوڑہ کسانہ تہ لاقیان نہ کوئی.

۳- رقدہ کہ بہشیزو زری پن نہین، وہ بہتواوی ہوشی لہ دست نادات، بہ لاق نیبت و نیازی تیک نادات، بہشیوہ یک پیشیمان نہیتموہ لہوی کردوہتی، نہ گہر زیادہ روی کرد، نہ میان پیوستی بہ سرخندان ہدیہ. بہ لاق نہ کوئی لہم حالتدا بہشیزو.

(۴ تہ لاقی گالتہ باز و بہتدا چوو:

جمہاوری زانیان رایان وایہ کہ تہ لاقی گالتہ باز نہ کوئی، وہ چو نیکاحی دروستہ، بہیتی لہوی نہ محمد و نہ بوداد و نیبنو ماجہ و (ترمذی) کہ بہ حسنی داناوہ و حاکم کہ بہ (صحیح) ای داناوہ گیتراویانتموہ لہ نبی ہورہ پرہوہ کہ پیغمبر ﷺ فرمودہتی: (ثلاث جدن جد و ہزلہن جد: النکاح والطلاق والرجعة)^(۱) واتہ: سنی شت ووتنی بہ راستیان راستہ و بہ گالتہش بووتری ہر راستہ: نیکاح و تہ لاق و گیتراوی زنی لہ دووی تہ لاقیک. لہم فرمودہیہ ہر چہندہ لہ نسیسنادہ کہ یا عبد اللہ ی کوپی حیبی تیدایہ کہ خہ لک جیاوزن تیدایہ، بہ لاق بہ فرمودہی تر بہشیزو نبی،

وہ ہندی لہ زانیان بو لہوہ چوون تہ لاقی بہ گالتہ نا کوئی لہوانہ: باقر و صادق و ناصر، وہ ہر لہوش قبولیکہ لہ مزہبی نہ محمد و مالیکدا، چوونکہ لہوانہ مسرجی لہویان داناوہ لہ کوئی تہ لاقدا نہی رہ زامنندی و ووتن بہ زمانی تیدا بیت، وہ واتاکہ بزانی، و مہبستی بیت، چوونکہ نہ گہر نیبت و مہبست نہ بو، لہو سویندہ بہ لہغو دائہنری، بہیتی فرمودہی خوی گورہ کہ نہ فرمودی: ﴿وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (البقرة: ۲۲۷) واتہ: نہ گہر ویست و نارہ زویان تہ لاقدان بو، لہو خوی گورہ بیسر و زانیہ.

ویست و نارہ زوو لہویہ کہ لہو کسہ بیوی بہ نارہ زوی خوی لہو کارہ بکات، لہمش لہوہ نہ گہینہ کہ لہو کسہ تیرادہ یکہ بر) لہوی ہبئی بو کردنی لہو کارہ یان واز لی ہینانی. پیغمبر ﷺ فرمودہتی: (إنما الأعمال بالنیات)^(۲) واتہ: پاداشتی ہموو کردہ یک بہ نیبت دہ بیت،

(۱) أبوداود (۲۱۹۴) والترمذی (۱۱۸۴) وابن ماجہ (۲۰۳۹) والحاکم (۱۹۸/۲) والدارقطنی

(۲/۳) (۲۵۶/۳) و صحیح الجامع (۳۰۲۴) ولم یعزہ لأحمد.

(۲) البخاری (۱) ومسلم (۱۹۰۷).

تەلاق

تەلاقیش کارنکه پیوستی به نیازو نیت هدییه وه گالته باز نیازو نیستی نیریه بوخاری له ئیبنو عبباسوه نه گیتیتوه که فرموریهی: (إِنَّمَا الطَّلَاقُ عَنِ وَطَرٍ) ^(۱) واته: تەلاقدان پیوستی به ویست و نارهزوو و قەست هدییه.

بهلام تەلاقی بههلهدا چوو ئهویه که یه کینک بیوی قسه یهک بکات که تەلاقی تیندا نهییت، کهچی وهها بیته سهر زمانی، زانا حەنه فییه کان رایان وایه: ئه کسه مامهتهی له روی قەزاییهوه له گهلهدا نه کری، بهلام له رووی ئاینیهوه، ئه کسه خۆی و خوای خۆی، تەلاقه کهی ناکهوی و ژنه کهی پێ حه لاله.

(۵) - تەلاقی بین ناگا و سهرلی تینکچوو:

بین ناگا و سهرلی تینکچوو وه که بههلهدا چوو و گالته باز وایه، بهلام جیاوازی نیوان بههلهدا چوو له گهله گالته بازدا نهویه: گالته باز که تەلاقه کهی نه کهوی به پینی قەزاو ئاین، لای نهوانه رایان وه هایه، بهلام تەلاقی بههلهدا چوو له رووی قەزاوه نه کهوی و بس، ئهویش له بهر نهوی تەلاق بۆ گالته و یاری دانه نراوه.

(۶) - تەلاقی سهرسام (المدهوش):

ئه مددهوشی که نازانی چی نه لیت بهوی صه مه یهک که توشی بویت و عه قلی بر دیت و له بهر کرد نهوی خستین، ئه کسه تەلاقی ناکهوی وه چون تەلاقی شیت ناکهوی، وه وه چون تەلاقی بوراوه و شیت و بین عه قل و وه ئه کسه نهی که عه قلیان تیک نه چیت، له بهر پیری یان نه خۆشی یا بهوی کاره ساتینکی کوت و پیری، ناکهویت.

چ نافرته تیک تەلاقی له سهر نه کهوی:

تەلاق له سهر ژن ناکهوی ههتا شوینی ئه تەلاقه نهییت، وه کاتیک ئه ژنه شوینی تەلاق نهییت که له م شیهانی خواره ودا بیت:

۱- نه گهر ژن و میتر دایهتی یه که به راستی له نیوانیاندا بهردهوام بیت.

۲- نه گهر ژنه که له عیدهی تەلاقی ره جعیدا بوو، یا له عیدهی تەلاقی بائیندا بوو، به سهرچی بائینه که بائینی به چوک بیت، چونکه ژن و میتر دایهتی له م شیهاندا له رووی حوکمه وه سهر بهردهوامه ههتا عیدهی تهواو نهییت.

(۱) البخاری تعلیقاً (۳۸۸/۹).

تهلاق

۳- نه گمر ژنه که له عیددهی نهوډا بوو به جیا کړدنهو ته لاق درابوو، چونکه نو (جیا کړدنهو یه) هر به ته لاق دائنه ری، وه که تمه به هو ی نیسلام نه بوونی میړدوه له یه که جیا کړا بنه و له کاتیکدا ژنه که مسولمان بویت، یا به هو ی سوژند خواردنهو (ایلا،) جیا بووننه و، چونکه جیا بووننه و له دوو ورنه یه دا به ته لاق دائنه ری لای حمنه فی یه کان.

۴- نه گمر ژنه که له عیددهی جیا بووننه و یه کدا بیت که به هله شهان دنه و دابنه ری، به لام هیشتا په یمانه که له بنه پرتا تیک نه چوه و حه لالی یه تی هر ماوه، وه که نو جیا بووننه و یه به هو ی (رده) هله گمراندنه و ی ژن له مدین (رده) دروست نه بیت. چونکه هله شهان دنه و له م حالتدا به هو ی روو دانیکی کوت و پری یوه به سر یاندا هاتوه که نه یلی په یمانه که به رده وام بیت دوای نه و ی که به راستی پیک هاتوه.

چ نافرته تیک ته لاقی له سر ناکو ی

رومان ژن ته لاقی له سر ناکو ی هتا له سر نو شیوه نه بیت که دروسته ته لاق به ری. جا نه گمر له سر نو شیوه نه بوو، ته لاقی له سر ناکو ی، که واته نافرته عیدده کیش که له عیددهی هله شهان دنه و ی ژن و میړدایه تی دا بیت به هو ی هاوتا نه بوون، یان ماریه یه که ی که متر بیت له (مهر المثل)، یان به چکوله یی ماره کرا و که گموره بووه ناره زوی دراو ته ده ست خو ی، یا له په یمانه که دا تیک چونیک ده که وتوه، به هو ی نه بوونی مریچیک له مریجه کانی دروستی په یمانه که، ته لاقی له سر ناکو ی، چونکه په یمانه که له م حالتدا له بنا غموره هله شهان دنه و، و نیتر له عیدده دا هر نه ماوه، جا نه گمر پی او ی به ژنه که ی ووت: - ایت طالق - ته لاق که وتبی - ژنه که مش له حالتدا کانی سره و دا بیت - قسه که ی له غوه و هیچ شو تنه وارنکی نایت.

وه هره ها نافرته ته لاق دراو پیش گواستننه و ی پیش خه لوت کړدی ته و او ته لاقی ناکو ی، چونکه په یوه ندی نیوانیان نه ماوه و کوتایی هاتوه، وه تمنها به ته لاقدا نه که بوونته بیت گانه، نیتر نو نافرته جیکه ی ته لاق نی یه چونکه نه ژنی کابرایه نه عیدده کیشه.

نه گمر پی او ی که به ژنه نه گوزراوه که ی بلیت: (انت طالق.. انت طالق.. انت طالق) - ته لاق که وتبی، ته لاق که وتبی، ته لاق که وتبی، هر به یه که م جار ته لاقی نه که ی به ته لاقی بائین، چونکه ژن و میړدایه تی یان به رده وامه،

به لام دووم و سی یه میان له غون هیچیان پی ناکو ی، چونکه نو دوانه ی دوا بیان کاتی و تراوه، که نافرته ته که نه ژنی کابرا بووه نه عیدده کیشه بووه، چونکه عیدده بز نافرته تیک نیسه که نه گوزرا بیتوه.

تہلاق

وہ ہر وہا تہ لاقی بیگانہ یہ کہ ناکہوئ کہ لہ پینشموہ پدیوہندی ژن و میردایستی نہی بستن بدیہ کموہ. جا نہ گمر پیاروئک بہ ژنیکی ووت کہ لہ پینشموہ پدیوہندی ژن و میردایستی جان نمبوو: (انت طالق) - تہ لاق ت کمو تبتی - قسہ کی لہ غوہو ہیچ تہ نسیری نہیہ.

وہ ہر وہا بہ ژنیکی ش کہ تہ لاق در ابو عیدہ کمشی تہ او بو بو، چونکہ بہ کوزایی ہانتی عیدہ کی وک بیگانہی لی دی بڑ پیارہ کی.

وہ ہر وہا نہمانہ وہا یہ عیدہ کیشیک کہ سنی بہ سنی تہ لاق در ابنت، چونکہ دوا سنی بستیکہ دەستی لہ کابرا ہر دەبیت بہ (بینونہ الکبری) جیابونوہو بہیونہی گمورہ، نیت تہ لاق دان بین مانایہیہ دوا نلوہ.

تہ لاق دان پیش مارہ کردن

نو تہ لاقہ ناکہوئ کہ بہ سترتوہ بہ ہیسانی بیگانہ یہ کموہ، بڑغونہ بلیت: نہ گمر فلانہ کس بوہ ژم تہ لاقی کمو تبتی، بہ پنی تہوی (ترمذی) لہ عمری کوری شو عیبموہ گتیراوستی یہوہ لہ باوکی یہوہ لہ باپری یہوہ کہ فرموہی: پیغمبر ﷺ فرموہی: (لانذر لابن آدم فیما لایمک، ولا عتق لہ فیما لایمک، ولا طلاق لہ فیما لایمک) ^(۱) واتہ: نمر نہیہ بڑ کسینک لہشتیکدا خوئی خاوہنی نہبیت، نازاد کردن نہیہ بڑ کسینک کہ بندہی نہبیت، و تہ لاقی بڑ نہیہ لہ نافرہتیکدا کہ خاوہنی نہبیت.

(ترمذی) و تویہتی: فرمودہ یہ کی حسدہ و چاکترین شتہ کہ لم بابدا گتیراوتہوہ، تہوش قسہی ہشی زوری زانایانہ لہ ہاوہ لانی پیغمبر ﷺ و کسانی تر.

وہ ہر تہوہ لہ عدلی نہ گتیرنہوہ، وہ لہ نیبنوعبباس و جایی کوری زید و چند کسہی تر لہ زانایانی تابعی، وہ شافیعی ش لہسر نو قسہ یہیہ.

نہوہنیفہ دہریہی تہ لاقی ہلواسراو و تویہتی: نو تہ لاقہ نہ کموئ کاتج مرچہ کہ ہدی ہات، جا وک یہ کہ نو کسہ مہبستی ہموو ژنیک بیت یا چند ژنیکی تابہتی.

مالیک و ہاوہ لہ کانی و تویانہ: نہ گمر ہموو ژن بہ گشتی بلیت تہ لاقی ناکہوئت، بہ لام نہ گمر چند ژنیکی تابہتی مہبست بو نہ کموئ.

نمونہی گشتیتی: تہوہ یہ کہ بلیت: ہر ژنیکم ہینا تہ لاقی کمو تبتی.

(۱) أحمد (۲/۱۹۰) و أبوداود (۳۳۱۶) و الترمذی (۱۱۸۱) و النسائی (۷/۲۹) و البیہقی (۱۰/۶۹) و البزار (۴/۱۸۷).

تەلّاق

نوموئى تايبەتتەش ئىمىرەيە كە بىلەت: ئەگەر فلانە كەسەم ھىتا- ناۋى ئىمىرەيە بىرد- ئىمىرە تەلّاقى كەوتىپ.

تەلّاق بەجى ئىمىرەيە

تەلّاق ئىمىرەيە بە ھىمىرە ئىمىرە شتانى بىنە بەلگى ئىمىرەيە كە كۆتايى بە پەيۋەندى ئىمىرەيە ئىمىرەيە بىلەت، بە قەسە بىتت، يان بە ئىمىرەيە بۆ ئىمىرەيە، يان بە ئىمىرەيە لە كەپ لائىمىرە، يا بىمىرەندى ئىمىرەيە پارسپارە.

تەلّاق دان بە زاراۋە (لفظ):

جارى وايە زاراۋە كە (صريح) ئاشكرا ئىمىرەيە، ۋە جارى وايە كىنايە ئىمىرەيە، ئاشكرا ئىمىرەيە لىمىرەيە قەسە كە تىبگەيت كاتى قەسە كەنە كە ۋەك: بلى: تەلّاق كەوتىپ، يا تۆ تەلّاق دراۋى، ۋە ھىمىرە ئىمىرە شتانى كە لە زاراۋەي تەلّاق ۋەرنەگىزىن.

شافىئى پەھىمى خۋى لىمىرە ۋە تۆبەتتى: زاراۋەي تەلّاقى ئاشكرا سىنە: تەلّاق- جىبابونىمىرە- بەرەلە كەردن - كە لە قورئاندا ناۋىان ھاتوۋە.

ھىمىرەيە لە ظاھىرىيە كەن ۋە تۆبەت: بىمىرەيە ئىمىرەيە تەلّاق ئاشكرا ئىمىرەيە. . . چۈنكە شىمىرە بىمىرە سىن زاراۋەيە ھاتوۋە، ئىمىرەيە عىبادەتە، ۋە زاراۋەش لە مەرجە كەننى عىبادەتە، كەواتە پىتۋىستە ھىمىرە زاراۋەي شىمىرەيە كە لىمىرە بارەيەمىرە ھاتوۋە بەكار بىتت.

زاراۋەي كىنايەت:

ئىمىرەيە كە ماناى تەلّاق ۋە شتى تىرىش بىگىرەتەمىرە، ۋەك ئىمىرەيە بلى: تۆ (بائىن)ى واتە: جىبابونىمىرە، ئىمىرە دوو واتا ئەگىرەتەمىرە يان جىبابونىمىرە لە ئىمىرە ۋە تۆبەتتى، يان جىبابونىمىرە لە شىمىرە، ۋە ئىمىرەيە كى تىرى كىنايەت ۋەك: كارت بەدەستى خۆتە، ئىمىرەش دوو واتا ئەگىرەتەمىرە، يەكەمىيان ئىمىرەيە كە كەرى خۆي ئەداتەمىرە دەست خۆي، يا لە كەرى مالىدا بە ئازادى ھەتسە كەوت بىكات.

ھىمىرە ھە ۋەك: تۆ لىمىرە مەن ھىمىرە بىتت، ئىمىرەش يا ئىمىرە ئەگىرەتەمىرە كە ھىمىرە بىتت خۆشى لىمىرە ۋە رىگىرەي، يا ھىمىرە بىتت لىمىرە ئازارى بەدات.

زاراۋەي صريح:

تەلّاقى پىن ئىمىرەيە بى ئىمىرەيە پىتۋىستى بىمىرە بىتت مەبەستە كەرى پۈۈن بىگىرەتەمىرە، لىمىرە ئاشكرايى بەلگى ۋە ئاشكرايى مانا كەي.

تەلاق

وہ بڑ کھوتی تەلاقی صدیح مەرج دانراوہ: کہ تەبیت زاراوہ کہ بدرتە پال ژنە کہ، وەک تەوہی بلیت: ژنە کہم تەلاقی کھوتبێ، یان تەلاقت کھوتبێ.

بەلام کینایەت تەلاقی پێ ناکھوت بەنی یەت نەبیت، جا ئەگەر ئو کەسە بە زاراوہی صدیح تەلاقی خوار بلیت: مەبەستم تەلاقدانی نەبوو، بەلکو مەبەستم واتایەکی تر بوو، ئوہ لەرۆی حوکمەوہ باوہری پێ ناکرێ، وە تەلاقی ئەکھوت. وە ئەگەر ئو کەسە بە زاراوہی کینایەت تەلاقی خوار بلیت: بە نیازی تەلاقدانی وام نەوتو، بەلکو نیازم واتایەکی تر بوو، ئوہ لە رۆی حوکمەوہ باوہری پێ نەکرێ و تەلاقی ناکھوت، لەبەر ئوہی لەفزە کەمانای تەلاق و شتی تەرش نەگرتتو، وە ئوہی واتاکە دیاری ئەکات نەبەت و مەبەستە، ئویش مەزھەبی مالیک و شافعی، بەپێی ئوہی بوخاری و کەسانی تر گێراوایانەتوہ لە عانی شموہ (خوا لێی رازی بیت) کہ فەرموہتی:

کچە کەمی جەون کاتیک گۆنرایموہ بۆ پیغمبەر ﷺ، وە پیغمبەر ﷺ لیتی نزیک بۆوہ کچە کہ ووتی: پەنا ئەگرم بە خوا لەتۆ، پیغمبەر ﷺ پێی فەرمو: (عذت بعظیم، عذت بعظیم، الحقی بأهلك) ^(۱). واتە: پەنات بە کەسێکی گۆرە گرتوہ، دوو جار، بچۆرەوہ نار کەسو کارت.

وہ لە هەردوو صەحیحی بوخاری و موسلیم دا، و جگە لەوانیش هاتوہ لە حدیسی درا کھوتنە کەمی کەعبی کوری مالیکدا کاتیک پێیان ووت: پیغمبەر ﷺ فەرمانت پێ ئەکات کہ لە ژنە کەت دوور بکھوتتو، ئویش ووتی: تەلاقی بەدەم یان چی بکەم؟! پیغمبەر ﷺ فەرمو: نا، بەلکو هەر لێی دوو بکھوہرەوہو نزیکێ مەکە. ئویش بە ژنە کەمی ووت: (الحقی بأهلك) ^(۲) بچۆرەوہ ناو کەسو کارت.

ئەم دوو حدیسە ئوہمان بۆ دەردەخات: ئو زاراوہیە ئەبێ بە تەلاق لەگەڵ مەبەستدا، بەلام نابێ بە تەلاق بەین مەبەست.

بەلام مەزھەبی حەنەفی بەکان: رایان وەھایە کہ کینایەتەکانی تەلاق، تەلاقیان پێ ئەکھوت بەنی یەت، وە هەر وەھا تەلاقیان پێ ئەکھوت ئەگەر حالتی کینایەتە کہ وای گەیانە.

(۱) البخاري (۵۲۵۴) وابن ماجه (۲۰۵۰) والنسائي (۶/۱۵۰) والبيهقي في السنن الكبرى (۳۴۲/۷).

(۲) أحمد (۴۵۸/۳) والبخاري (۴۴۱۸) ومسلم (۵۳/۲۷۶۹).

تایا حرام کردنی ژن ته‌لاقی پی نه‌کوی؟

نه‌گمر پی‌اوژنک ژنه‌کوی خوی لسمر خوی حرام کرد، یا مبهستی حرام کردنی ژنه‌کوی خویستی یا نه‌یوی ته‌لاقی بدات بو زاراو‌یه، بن نه‌وی مبهستی واتای له‌فزه‌که بی، به‌لکو مبهستی به‌رهللا کردنی بیت: له‌حالتی یه‌که‌مدا، ته‌لاقی ناکویت، به‌یتی نه‌وی (ترمذی) ته‌خریجی کردوه که عاتیشه خوا لیتی رازی بیت فرمویستی: پی‌غمبر ﷺ ژنه‌کانی لسمرخوی حرام کرد، پاشان نه‌وی حرامی کردبوو حلالی کرده‌ووو که‌فاره‌تی سو‌نده‌کوی دا^(۱).

له‌صحیحی موسلیم دا هاتوره له‌ئیبنو عبیاسوه خوا لی‌بان رازی بیت که فرمویستی: نه‌گمر پی‌اوژنک ژنه‌کوی خوی لسمر خوی حرام کرد، نه‌وی سو‌نده نه‌بی که‌فاره‌تی بدات پاشان فرمویستی: (لقد كان لكم في رسول الله أسوة حسنة). واته: به‌راستی تیوه له‌شخصی په‌وانه‌کراوی خوادا چاکترین ریو په‌وشتتان هدی که چاری لی بکن^(۲).

وه نسانی هر له‌ئیبنو عبیاسوه له‌ووو ته‌خریجی کردوه: (که پی‌اوژنک هاتووو بۆ لای و پی‌وی ووتوه من ژنه‌کم لسمر خۆم حرام کردوه، نه‌ویش فرمویستی: درۆت کردوه لیت حرام نی‌یه، له‌پاشاندا تم نایه‌تی خو‌ندۆته‌وه: - «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ» - قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ (التحریم: ۲، ۱).

واته: نه‌ی پی‌غمبر بۆچی نه‌و شته له‌خۆت حرام نه‌کویت که خوا بۆی حلال کردوی، نه‌یوی ژنه‌کانت رازی بکه‌یت؟ وه خوا لی‌بوره و میهره‌بانه بۆت، - نه‌ی ئیمانداران - به‌راستی خوا حلالا کردنه‌وی سو‌نده‌کانی لسمر فمز کردون، به‌مه که که‌فاره‌تیان بدن. تز که‌فاره‌تیکی قورست نه‌کویته سمر نه‌بی بنده‌یه‌ک نازاد بکه‌یت^(۳).

به‌لام له‌حالتی دووه‌مدا که مبهستی له‌حرام کردن ته‌لاقدان بیت: ته‌لاقی نه‌کویت، چونکه له‌فزی حرام کردن کینایه‌تی‌که وه‌ک کینایه‌ته‌کانی تر.

(۱) الترمذی (۱۲۰۱) وابن ماجه (۲۰۵۹)، ورجع الترمذی إرساله، لكن وصله البخاري (۵۲۹۱).

(۲) النسائي (۱۵۱/۶).

(۳) النسائي (۷۱/۷).

سوئند خورادن به سوئندی موسلمانان

ھەر کەس بە سوئندی موسلمانان سوئند بخوات، وەك ئەوێ بەیئت: سوئند بەوێ کە موسلمانان سوئندی پێ دەخۆن، لەپاشاندا سوئندەکی کەوت، لای شافیعی بەکان کەفارهتی سوئندەکی لەسەر، وە نه تەلّاقی لەسەر ئەکەوێ و نه شتی تر.

وہ لەمالیکوہ هیچ لەو بارەبوہ نہہاتوہ، بەلام زانایانی دواین لەمالیکی بەکان لەو بارەبوہ جیاوازی یان ھدیہ، دەئین: ئەو کەسە تەنھا تۆبە داوای لیبووردنی لەخوا لەسەر، وە ئەوێ بەناوبانگە و فەتوایان لەسەر داوہ ئەوہیہ: خەلکی بۆ کەفارهتی سوئند چۆن راھاتوون ئەویش ئەوێ لەسەر.

وہ لە میسر دا وا بوہ کہ سوئند بە خوا بە تەلّاق ئەخوړا، وە لەسەر ئەو ھەرکەس سوئند بە سوئندی موسلمانان بخوات و سوئندەکی بخات، کەفارهتی سوئندەکی ئەیگر تەبوہ، و ئەو نافرەتی کە خێزانی بەتی لای ئەمیتتەبوہ، وە ناییت بەپێ بجیئت بۆ مەککە یا بەرپۆزوو بیئت وەك لەسەر مەکانی پیشوودا باو بوہ، چونکە ئیستا کەس سوئند بەو ناخوات.

ئەبھەری و تۆبەتی: ئەو کەسە تەنھا ئیستغفاری لەسەر و بەس، وە تراویشە کە کەفارهتی سوئندی لەسەر، وەك شافیعی بەکانیش رایان وایە.

وہ ئەو جیاوازی بە لە نێوان مالیکی بەکان کاتێ ھدیہ کە ئەو کەسە بەنیازی تەلّاقوہ ئەو سوئندە نہخوات، بەلام ئەگەر نیازی تەلّاقی ھبوو وە سوئندەکی خست، ھەر کەفارهتی سوئندی لەسەر ئەبیئت لایان، وە ئیمە رای ئەبھەری پیش ئەخەین، کە ھەر کەس بەو شیوہ سوئند بخوات تەنھا تۆبە پەشیمان بوونەوێ لەسەر.

تەلّاق دان بەنامە

نووسین بەنامە تەلّاقی پێ ئەکەوێ، با نووسەر کە توانای قسەکردنیشی ھەبیئت، وە وەك چۆن مێرد بۆ ھدیہ ژنەکی بە لەفز تەلّاق بدات، بۆ ھدیہ بە نووسینیش تەلّاقی بدات.

وہ زانایان ئەو یان بە مەرج داناوہ: کە ئەبیئت نووسینە کە پوون کراوہ نوسراوہ بیئت، وە مەبەست بە پوون کراوہ ئەوہیہ کە ئاشکرا بیئت بە جوړنک لە لاپەرە بە کدا یا وێنە ئەوہا بخوێرتەبوہ.

وہ مەبەست بە نوسراوہ ئەوہیہ: کە بە ناو نیشانی ژنە کە نوسرایتت وەك ئەوێ بۆ بنوسن: ئەو فلانە کەس، تۆ تەلّاق کەوتبێ، بەلام ئەگەر بەو ناو نیشانە نەنوسراوہ بۆ وێنە نوسراوہ: تۆ تەلّاق کەوتبێ، یا ژنە کەم تەلّاقی کەوتبێ، ئەو شیوہیہ تەلّاقی پێ ناکەوێ ئەگەر نیازی لەگەڵدا

تہ لاق

نہیت، چونکہ لموانہیہ نمو نووسینہی بہ مہبستی تہ لاق دان نہبویت۔ یا بز خہت جوانی نووسیبتی۔

ئیشارہتی کہرو لال

ئیشارہت کردن بہ نیسبت کہرو لالہو نامرزی تیگہیانندہ، لہبر نمو جیگہی لہفز نہگرتتہوہ لہ تہ لاق خستندا، نہگمر ئیشارہتیکی کرد نمو بگہیہنیت کہ مہبستی کۆتایی ہینان بیت بہ پدیوہندی ژنو میتراہیت۔

وہ ہندی لہ زانایان مہرجی نموہیان داناوہ کہ نابیت نمو کسہ لہنووسین بزانیت و توانای نووسینی ہدیت، چونکہ نہگمر نووسینی زانی و توانای نووسینی ہلبوو ئیشارہت ہس نہیہ، چونکہ نووسین زیاتر بہلگہیہ لہسر مہبست، کہواتہ واز لہ نووسین ناہیترئ بز ئیشارہت مہگمر لہبر پیوست نہیت، یا توانای نووسینی نہمیت۔

ناردنی نیراو

دروستہ کسٹیک بنیترئ کہرابگہیہنیت بہ ژنہ غائبہکی، کہ تہ لاق دراوہ تہ لاقی کہوتوہ، وہ نیراوہ کہ جیگہی تہ لاق دہر نہگرتتہوہ لہو حالتہدا و تہ لاقہکش نہکوی۔

شایدت گرتن لہسر تہ لاق

جہماوہری زانایانی پتشین و دواہین (سہلف و خہلف) بز نمو چون کہ تہ لاق نہکوی بن شایدتی، چونکہ تہ لاق مافیکہ لہ مافہکانی پیاو، پیوستی بہ شایدتی نہیہ بز نمو مافی خزی بہکار بہیتن، وہ نہ لہ پیغمبہر ﷺ وہ نہ لہصہحابوہ شتیک نہہاتوہ کہ بہلگہ بیت لہسر مہشروعیتی شایدت گرتن لہ تہ لاقدا۔

وہ زانایانی شیعہی نیمامی پیچہوانہی نمو و روتویانہ: شایدت مہرجیکہ بز راستی تہ لاق، وہ بہلگہشیان ہیناوہتموہ بہ فرمودہی خوی گمورہ کہ فرمودہتی: ﴿وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ﴾ (الطلاق: من الآية ۲)، واتہ: وہ دوو شاہیدی دادپروہر بگرن لہخوتان، وہ بز خوا نمو شاہیدیہ بدن۔

(طبرسی) باسی نمو کردوہو دہتی: لہ رواہتدا فرمانہ بہگرتنی شایدت لہسر تہ لاق، وہ نموہش لہ نیمامہکانی نالی بہیت گیتراوہتموہ (خوا لیژان رازی بیت) کہ نمو فرمانہ بز پیوست بوونمو مہرجہ بز راستی تہ لاق^(۱)۔

(۱) تفسیر آلوسی، سورة الطلاق، ویراجع اصل الشیعة۔

ته‌لاق

ئەو كەسانى بۆ ئەو چوون كە شايدەت گرتن پىتويستە لەسەر ژن ته‌لاق دان و نەكەوتنى ته‌لاق بەيىن بەلگە:

ئەوانى بۆ ئەو چوون شايدەت گرتن لەسەر ته‌لاق پىتويستەو مەرجى كەوتنىستى لە صەحابە: ئەمىرى مۇسلمانان عەلى كورى ئەبى طاليب و عىمرانى كورى حوسەين (خو لىزان پازى بىت) وە لە تايىعى يەكەن: ئىمام موحەممەدى باقرو ئىمام جەعفەرى صادق و كورەكانيان، ئىمامەكانى نالى بەيت (پەزاي خويان لى بىت) وە هەروەها (عطاء) و ئىبنوجورەيج و ئىبنوسەيىن (پەجەستى خويان لەسەر) وە لە كىتەبى (جواهر الكلام) دا هاتتووە لە عەلى يەسەو خوا لى پازى بىت، بەو كەسى فەرموووە كە پەرسىاي ته‌لاقى لى كەرد: (ئايا دوو پىياوى دادپەروەرت گرتتووە بە شاھىد وەك خوای گەورە فەرمىانى داو؟ ئەويش ووتتويەتى: نەخىر، فەرمىوى: بۆرۆ ته‌لاقەكەت ته‌لاق دان نىيە).

وہ ئەبو داود لە سوننەكەيدا گىتپاويەتى يەوہ لە عىمرانى كورى حوسەينەو خوا لى پازى بىت كە پەرسىاي لى كرا دەربارەى پىاويك ژنەكەى ته‌لاق بەدات، وە بىگىتتەو، وە شايدەت نەگرتى نە لەسەر ته‌لاقەكەو نە لەسەر گىتپانەو، فەرمىوى: نە ته‌لاقەكەت لە سەر سوننەتە و نە گىتپانەو كەت لەسەر سوننەتە، شايدەت لەسەر ته‌لاق و گىتپانەو كەى بگەرەو دووبارەى نەكەيتتەو^(١).

وہ لە ئوصولدا بېرىار دراوہ: كە قەسى صەحابى كە بلىت: لە سوننەتدا وەھايە، حوكمى حەدىسەكى ھەيە كە پەفە بىكەت بۆ لاي پىنغەمبەر ﷺ لەسەر قەولى صەحىح، چوونكە ھەر ئەو بە روتى پۈالەتەكەى نەگەرتتەو بۆ ئەو كەسى كە پىتويستە شوپن پەفتارى بىكەوين كە پىنغەمبەرە ﷺ، چوونكە مەبەستى صەحابى پۈونكەردنەو شەرە، نەك بۆ لوغەت و عادت، وەك لە شوتنى خۆيدا پۈون كراوہتەو، حافظى سىوطى لە (الدر المنثور) دا تەخرىجى كەردووە لە تەفسىرى ئايەتى: ﴿فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ﴾ (الطلاق: من الآية ٢).

واتە: كاتىك ژنە ته‌لاق دراوہكان نەزىك بوونەو لە كۆتايى عىدەدەكانيان، بىيان گىتپانەو لەگەل جوان پەفتار كەردن لەگەلئانا، يان لىيان جىابىنەو لەگەل جىبەجى كەردنى مافيان، وە شايدەت بگرن لەسەر گىتپانەو كە يان جىابونەو كە دوو پىياوى عادل لەخۆتان.

لە عبدالرزاق وە لە ئىبنو سىرەنەو كە پىياويك پەرسىاي كەرد لە عىمرانى كورى حوسەين، دەربارەى پىياويك ژنەكەى ته‌لاق دايتت و كەسى نەگرتبى بە شايدەت، وە گىتپاويەتى يەوہ كەسى

(١) أبو داود (٢١٨٦) وابن ماجه (٢٠٢٥).

ته‌لاق

نه‌گرتبئ به شایهت، نمویش فرموی: شتینکی خراپی کردوه، ته‌لاق‌دانه‌کمی بیدعه بووه
گیرانموره‌کشی هر بیدعه بووه، با شایهت بگری لسمر ته‌لاق دان و گیرانموره‌کمی و داوای
لی‌بووردن بکات له خوا.

جا نینکاری کردنی نمو کاره له عیمرانموره به خراپ دانانی و فرمان کردنی به تویه و داوای
لی‌بووردن چونکه وای داناره که سمرینچی فرمانی خوایه، تنها لبر نموه بووه که شایهت گرتن
به‌لای نموده ره‌زای خوای لی بیت پیوست بووه وه‌ک دهرنه‌کمی.

وه له کتیبی (الوسائل) دا هاتوره له تیمام نمبی جعفری باقره (ره‌جمتی خوای لسمر بیت)
که ووتویه‌تی: نمو ته‌لاقی خوا له قورنندا فرمانی پیداره و پیغمبر ﷺ دایناره، نمویه که
پیاو نایهت بچیت به‌لای ژنه‌که‌دا دووای پاک بوونمه له بی نوژی، نینجا دوو شایهتی عادل بگری
و ته‌لاقی بدات، وه لمو کاته‌دا نافرته‌که پاک بیت و پیاو نه‌چوویتته لای، نموکاته پیاوه‌که مانی
نموی هیده بی‌گیریتنمه به‌مهرجی سن بی‌نوژی به‌سردا نه‌هاتبن، وه هممو ته‌لاقی‌ک بمر شتویه
نمبوو به‌تاله و ته‌لاق نییه.

جعفری صادق ره‌جمتی خوای لسمر ووتویه‌تی: هر کس بی شایهت ژن ته‌لاق بدات،
ته‌لاقه‌کمی هیچ نییه.

(سید مرتضی) له کتیبی (الانتصار) دا ووتویه‌تی: به‌لگمی تیمامی‌به‌کان لمو قسه‌یده‌ا که
نه‌لین دوو شایهتی راستگور مرجه له کموتنی ته‌لاق‌دا، وه هر کاتی شایهت نمبوو ته‌لاقه‌که
ناکمی، فرموده‌ی خوای گموره‌یه که نه‌فرموی: ﴿وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنْكُمْ﴾ (الطلاق: من
الآیة ۲) واته: دوو کسی راستگور له‌خوتان بگرن به شایهت،

خوای گموره به‌گرتنی شایهت فرمانی داوه، وه رواله‌تی فرمان له عورفی شرع‌دا بز واجب
بوونه وه ه‌لگرتنی نموی که رواله‌ته‌کمی واجب بوونه بز‌سمر په‌سندی، دهر‌چوونه له عورفی
شرع، به‌بی به‌لگه،

وه (سیوطی) له (الدر المنثور) دا تخریجی کردوه له (عبدالرزاق) وه، وه له عبیدی کوری
حومه‌یده‌وه له عطائمه که ووتویه‌تی: هینانی ژن به شایهت نمیت، ته‌لاق دانی به شایهت نمبن،
وه گیرانموره‌شی به شایهت نمبن، وه تیمام نینبو که‌شیر له ته‌فسیره‌که‌یدا نه‌گیریتنمه له
نینبوجوره‌یموه که عطاء نموی ووت: دهر‌باری فرموده‌ی خوای گموره: ﴿وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ
مِّنْكُمْ﴾ (الطلاق: من الآیة ۲) دروست نییه، نیکاح و ته‌لاق و گیرانمونه بی دوو شایهتی راستگور
وه‌ک خوای گموره فرموده‌تی، مه‌گمر به‌هانی شرعی ه‌بیت.

ته‌لاق

وه ووته‌کمی: (دروست نه‌یه) راست و ریکه بز پیتوست بوونی شهید گرتن لاسر ته‌لاق لای نو، خوا لینی رازی بیت، لمبر یه‌کسان بوونی له‌گمل نیکاحدا، که ناشکرایه چی کراوه به مهرج بز ماره‌کردن، جا کاتیک بزوت پون بووه که پیتوستی شایهت گرتن لاسر ته‌لاق مزه‌ببی نو صحابه و تایییی‌بانیه که باس کران، بزوت دهرنه‌کوتت نه‌وی ووتراوه که نیجماع لاسر پسه‌ندیته‌ی هدی و نه‌قل کراوه له هندی کتیبی شرعه‌وه، مبهست نیجماعی مزه‌ببییه، نه‌ک نو نیجماعه نوصولیه‌یه که پیناسه‌کمی - وه‌ک له (المستصفی) دا هاتوه - ریکه کموتنی توکمته‌ی عمده ﷺ به‌تاییه‌تی لاسر فرمائیک له فرمانه ناینی‌یه‌کان، لمبر هه‌لوه‌شانه‌وی به جیاوازی و به موخاله‌فه‌کردنی توانمی باس کران، له صحابه‌و تایییی و توانمی دوای توان هاتون له زانا موخته‌هیده‌کان.

وه دهرنه‌کوتی له‌وه که نه‌قلمان کردوه له سیوطی و نیبنو که‌شیره‌وه: که پیتوست بوونی شهید گرتن تمنها بزچونی زانایانی نالی به‌یت نه‌بووه (علیهم‌السلام) وه‌ک سه‌یید مرتضی له کتیبی (الانتصار) دا نه‌قلی کردوه، به‌لکو مزه‌ببی عه‌طاه و نیبنو سیرین و جوره‌ییشه، وه‌ک باسمان کرد.

به‌جی هینان و هه‌لواسین (التنجیز والتعلیق)

دارشتمو صیغی ته‌لاق: یا به‌جی‌هاتوه، یا هه‌لواسراوه، یا خراوه‌ته پال داهاتوو. به‌جی هاتوو: نو صیغه‌یه‌یه که نه‌بسراره به مهرجیکوه و نه‌دراوه‌ته پال داهاتوو، به‌لکو مبهستی ته‌لاق خوره‌که ته‌لاق کموتنه دم و ده‌ست، وه‌ک نه‌وی بلیت به ژنه‌کمی: توژ ته‌لاق دا یان ته‌لاقت کموتبجی وه حوکمی نو ته‌لاقه نه‌ویه، که دم و ده‌ست نه‌کوتت کاتن له ده‌می پیاوه‌کوه هاته دهره‌وه، وه به ژنیکی بلیت که جی‌ی ته‌لاق بیت و پیاوه‌کمش نه‌لی ته‌لاق بیت.

به‌لام هه‌لواسراو یا به‌ستراوه: نه‌ویه که پیاو کموتنی ته‌لاقه‌که نه‌به‌ستت به بده‌ی هاتنی مهرجیکوه، وه‌ک نه‌وی که پیاوه‌که به ژنه‌کمی بلیت: نه‌گهر به‌جیت بز فلان شوین ته‌لاقت کموتبجی.. وه بز دروست بوونی هه‌لواسینی ته‌لاق و کموتنی پیتی سی مهرج هدی:

(یه‌که‌میان) نه‌بی لاسر شتیک نه‌بوو بیت که له‌وانمی دوایی نو شته په‌یدا به‌یت، جا نه‌گهر لاسر کاریکه‌وا بوو که کاتن صیغی ته‌لاقه‌که دهرچوو هه‌بوو بیت، وه‌ک نه‌وی بلیت: نه‌گهر رزژ بووه‌وه ته‌لاقت کموتبجی، وه له‌واقعه‌دا رزژ بوو بیتسه‌وه - نه‌وه نو ته‌لاقه ته‌لاقی به‌جی هاتوه، ههرچم‌ند به‌شیه‌وی ته‌علیق هاتوه

تەلاق

بەلام ئەگەر تەلاقە كە لەسەر شتێك بێت كە هەرگیز نەبێت، ئەو ئەو تەلاقە لەغو، وەك ئەوێ بلیت كاتێك حوشتر چوو بە كونی دەرزیدا تۆ تەلاق ت كەوتبێ.

(دووم) ئەبێ كاتێ تەلاقە كە ئەووترێ ژنە كە جینگێ تەلاق بێت، بەم شتێوەیە پیاوێ كە خاوەنی ژنە كە بێت.

(سێهەم) ئەبێ ژنە كە هەر بەوشێوەیە بێت كاتێ ئەو شتێ كە تەلاقە كەمی پێو هەلئاسرا پەیدا بوو.

هەلئاسین (تعلیق) دوو بەشە:

(بەشی یەكەم) مەبەستی لە تەلاقە كە مەبەستی سۆتند بێت كە وا لە ژنە كە بكات كارك بكات یا كارك واز لێ بەهێنیت، یا تەنكید لەسەر هەواتێك بكات: وە ئەو پێی ئەلێن هەلئاسینی سۆتندی - وەك ئەوێ بە ژنە كەمی بلیت: ئەگەر لە مالا بچیتە دەروە تەلاق كەوتبێ، لێرەدا مەبەستی لەوێە كە ئێ لە ژنە كە بگڕێ نەچیتە دەر، نەك خستی تەلاقێ.

(بەشی دووم) مەبەستی ئەو بێت كاتێ مەرجە كە بەدی هات تەلاقە كە بكوێ، ئەمەشیان پێی ئەووترێ هەلئاسینی مەرجی: وەك ئەوێ بە ژنە كەمی بلیت: ئەگەر لە مارهێیە دووا خراوە كەت گەردنم نازاد كەمی تەلاق كەوتبێ، ئەو دوو جۆرە هەلئاسینه تەلاقی پێ نەكوێ لای جەماوەری زانایان، بەلام ئێبێو حەزم رای وەهاپە ئەو تەلاقە ناكوێ.

ئێبێو تەبێه و ئێبێو قەبیم ئەوێان پوون كەردۆتەو فەرموویانە: بەراستی تەلاقی هەلئاسراو ئەوێ كە واتای سۆتند بێهەشێ ناكوێ، وە ئەو كەسە كەفارتی سۆتندی لەسەر نەبێت، كاتێ ئەوێ سۆتندە كەمی لەسەر خواردوو بەدی بێت، كەفارتە كەش خواردن دانە بە دە هەزار، یا پۆشاكیان، ئەگەر ئەوانەمی نەبوو ئەبێ سێ پۆژ بە پۆژوو بێت، وە دەربارە تەلاقی مەرجی فەرمویانە: ئەو تەلاقە ئەكوێ كاتێ بەدی هاتنی ئەو شتێ تەلاقە كەمی پێو هەلئاسیو.

ئێبێو تەبێه فەرموویەتی: وە ئەو لەفزانێ خەلك بە كاری ئەهێتن لەتەلاقادا سێ جۆرە:

(یەكەم) صیغە دارشته كەمی بەجێ هێنان و بەرەللا كەردن (التنجیز والإرسال) وەك ئەوێ بلیت: تەلاق كەوتبێ، ئەو شتێوەیە تەلاقی پێ نەكوێ، و سۆتند خواردن ئێه، وە كەفارتیشی لەسەر ئێه بە پێكوتنی زانایان.

(دووم) صیغە هەلئاسین (التعلیق)، وەك ئەوێ بلیت: تەلاق كەوتبێ فلان شت ئەكەم، ئەو شتێوەیە سۆتندە بە پێكوتنی ئەهلی لۆغەت، وە بە پێكوتنی كۆمەلانی زانایان و (عامە).

تەلاق

(سۆزبەم) صیغەى ھەلۋاسىنەكە ۋەك ئەۋەى بلىت: ئەگەر ئەگەر فلان كارم كورد ئەۋە تەلاقم كەۋتەن، ئەۋ شىۋەيە ئەگەر مەبەست لىي سۆند بىت، و تەلاق كەۋتنى لا ناخۆش بىت، ۋەك چۆن لەدىن ھەلگەر ئەۋەى لا ناخۆش بىت، ئەۋە سۆندە، ھۆكەكەى ھۆكەى يەكەمە، كە صیغەى سۆندە بەرپەكەۋتنى زانايان.

ۋە ئەگەر بىسۆى ئەۋ شتەى تەلاقەكەى بىۋە ھەلۋاسىۋە بىتتە دى لەكاتى مەرچەكەدا، ئەۋە سۆندى نەخواردۋە، ۋەك ئەۋە بلىت: ئەگەر ھەزار دىنارم بەدەيتى تەلاقت كەۋتەن، ۋە ئەگەر زىنات كورد تەلاقت كەۋتەن، ۋە مەبەستى تەلاق دانى بىت كاتىك داۋىن پىسى بكات، ئەك تەنھا سۆند خواردن، ئەۋە سۆند نىيە، ۋە لەسەر ئەۋە كەفارتى ناكەۋتتە سەر لاي ھىچ كەس لە زانايان كە تىمە بىيازەن، بەلكو تەلاقتى پى ئەكەۋى. ئەگەر مەرچەكە ھاتەدى.

ۋە ئەۋە صیغەيەى مەبەست پى، ھاندان، يا قەدەغە لەن كوردن، يا باۋەر پى كوردن، يا بە درۆخستەنەۋە بى، كە ئەگەر پىچەۋانەى ئەۋەى كورد شىتەكى بەسەرا بەسەپتەن، كە لاي ناخۆش بىن رۆبەدات، جا بە صیغەى سۆند بىت، يا صیغەى پاداشت، ئەۋە سۆندە لاي ھەمور كەس عەرەب و غەيرى عەرەب،

جا ئەگەر سۆند بوو سۆند تەنھا دوو ھۆكەى ھەيدە: يا سۆندەكە دابەستارەۋە ئەبەى كەفارتى بۆ بەدات، يا دابەستارە نىيە، ۋەك ئەۋەى سۆند بە دروست كراۋەكانى خوا بىۋات ئەۋە كەفارتى نادى، يا سۆندىكى پىكەتورى رىك و پىكە بىن كەفارتە، ئەۋ ھۆكەش نە لەكتىبەكەى خوادا ھەيدە، نە لەسۆنەتى پىغەمبەرە كەيدا، ﷺ ۋە بەلگەش لەسەرى نىيە.

ئەما ئەۋ صیغەيەى دراىتتە پال داھاتوۋ:

ئەۋ جۆرەيە كە بەرابەر كراىت بە كاتىكەۋە، بە مەبەستى كەۋتنى تەلاقەكە لەۋ كاتەدا، ھەر كاتى ھات، بۆ ئەۋە پىۋارەكە بە ژنەكەى بلىت: بەيانى تەلاقت كەۋتەن، يان سەرى سال تەلاقت كەۋتەن، ئەۋ تەلاقە بەيانى يا سەرى سال ئەكەۋى، ئەگەر ژنەكە ژنى بوو كاتى ھاتنى ئەۋ ۋەختە كە تەلاقەكەى خراۋتە پال.

ۋە ئەگەر بە ژنەكەى بلىت: تا سالىك تەلاقت كەۋتەن. ئەۋ ھەنەفە و مالىك ۋە تۆرەانە دەم ۋە دەس تەلاقەكەى ئەكەۋى. ۋە شافىيەى و ئەھمەد ۋە تۆرەانە: ھەتا سالىكە كۆتايى نەيەت تەلاقەكەى ناكەۋت.

ئىبنوھەلزم ۋە تۆرەانە: ھەر كەس بلىت: ئەگەر سەرى مانگ ھات تەلاقت كەۋتەن، يا ھەر كاتىكى ۋە تىن بەۋە تەلاقتى ناكەۋى، نە تىستا. ۋە نە ئەگەر سەرى مانگ ھات. بەلگەش بۆ

ته‌لاق

سلمانندی نمویه: نه له قورباندا نه له سونمندا نه‌هاتوو که ته‌لاق بموه بکموئ، وه خوای گموره فی‌ری ته‌لاقی ژنی گوژراوه و نه‌گوژراوه‌ی کردوین، نموی تیدا نمبوه. ﴿وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ﴾ (الطلاق: من الآية ۱)، واته: هر کس زیاده‌پوهی بکات لهو سنووه‌ی خوا بوی داناوه ستمی له خوی کردوه.

وه دیسانوه، هر ته‌لاقیک دم و دهست نه‌کموئ، محاله دواي نموه بکموئ، له‌کاتیکدا که کاتی ته‌لاقدانه که نه‌کوتبئ.

ته‌لاقی سوننی و ته‌لاقی ییدعی

ته‌لاق نمییته به دوو بش: ته‌لاقی سوننی و ته‌لاقی ییدعی.

ته‌لاقی سوننه: نمویه که ته‌لاقه که لیسر نو شتویه بیته که یاسای نیسلام بمباشی داناوه، نموش بمو جوړیه که پیار ژنه گوژراوه‌کی خوی یک جار ته‌لاق بدات، له پاکیدا که نه‌چوویته لای، بمپنی فرموده‌ی خوای گموره: ﴿الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَاِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِیحٍ بِاِحْسَانٍ﴾ (البقرة: من الآية ۲۲۹)، واته: ته‌لاقی دانراوی شرعی نمویه جارنک بیته که له‌دوای نموه توانای گپرانموی همبئ، له‌پاشان جارنکی تره، که گپرانمویه‌کی تری به‌دووادا همیته، له‌پاش نموه پیاره‌که ناره‌زوی خویته، رای نه‌گری بمباشی، یا لی‌ی جیانیته‌موه به باشی،

خوای گموره نه‌فرموئ: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ﴾ (الطلاق: من الآية ۱)، واته: نمی پیغمبر نه‌گمر ژنانتان ته‌لاقد، ته‌لاقی‌یان بدن، له‌کاتیکدا که به‌رو عیدده‌که‌یان نه‌چن واته: نه‌گمر بتانموی ژنه‌کانتان ته‌لاق بدن، له‌کاتیکدا به‌رو عیدده نه‌چن ته‌لاقیان بدن، به‌رو عیدده چونیان نمویه دروای نموی له بی‌نوژی یا زه‌یستانی پاک بونموه، پیش نموی پیار بچیته لایانموه. حکمتهی نموش نمویه نه‌گمر ژن ته‌لاق درا له کاتیکدا بی‌نوژ بیته لهو کاتدا به‌رو عیدده ناچیت، له‌بهر نموه عیدده‌کی درنژه نه‌کیشئ، چونکه نمو بی‌نوژیانه‌ی که ماره‌نموه بوی ناژمیرئ وبموه زبانی پئ نه‌گات.

وه نه‌گمر له پاک‌یه‌کدا ته‌لاقی بدات که چوویته لای نمو ژنه نازانی سکی پر بووه یان نا، نیت نازانی به‌چی عیدده‌کی دابنیت، بمبئ نوژی یا به دانانی سکه‌کی؟.

له نافعموه له عبدالله ی کورپی عومسروه خوا لی‌ی رازی بیته: (که ژنه‌کی ته‌لاق دا له سردمی پیغمبردا ﷺ له‌کاتیکدا که ژنه‌کی بی‌توژ بوو، عومسری کورپی ختتاب لهو باره‌یموه له پیغمبری (صلی الله علیه وسلم) پرسى فرموئ: (مره فلیراجعها، ثم لیمسکها حتی تطهر،

تەلاق

ثم تحيض، ثم تطهر، ثم إن شاء أمسك بعد ذلك، وإن شاء طلق قبل أن يمسّ فتلك العدة التي أمر الله سبحانه أن تطلق لها النساء).

واته: پیتی بلتی با ژنه کی بیاتمه لهپاشاندا لای بینیتومه، همتا پاک ئهیتومه، لهپاشاندا بی نوژ ئهیتومه، لهپاشاندا پاک ئهیتومه، ئینجا نه گمر بیسوی رای بگری، وه نه گمر بیسوی تەلاقى بدات، پیتش ئهوی بچیتته لای. ئهوه ئه عیده هیه که خوا فرمانی داوه ژنی تیندا تەلاق بدری.

وه له ریوایته کی ترده هاتوه: که ئیسنو عوممر خوی لی رازی بیت ژنه کی تەلاق دا بهیه کهم تەلاق له کاتیکدا که ئهوه ژنه بین نوژ بوو، عمر ئهوی بز پیغمبر ﷺ باس کرد، پیغمبر ﷺ فرموی: (مره فلیراجعها، ثم لیطلقها إذا طهرت، أو وهی حامل) أخرجه النسائی ومسلم وابن ماجه وأبو داود^(۱). واته: فرمانی پین بکه با بیگرتومه، لهپاشان که پاک بووه، تەلاقى بدات، یا کاتیک که زگی پر بوو.

روالمتی ئه فرموده هیه، ئهوه دهر نه خات که تەلاق دان لهو پاک بوونه هیه دوای بی نوژی که تەلاقى تیندا نه کوئی تەلاقى سونه هیه، نه که بیدعی،

وه ئه مهش مزههبی نهی حنیفه و یه کی له ریوایته گانه له نه حمده وه، وه روویه که له شافعی هیه، وه به لگه یان هیناره توه به روالمتی فرموده که، وه بهوی که قده غه که تنها له بر بی نوژی هیه که یه، جا نه گمر پاک بووه هوی حرامی به ته که لاجوه، وه تەلاق دان لهو پاک بوونه هیه دا دروسته وه کو چۆن له پاک یه گانی ترده دروسته،

به لام ریوایته کی یه کهم که نه فرموی (لهپاشاندا رای بگری همتا پاک ئهیتومه، له پاشاندا بین نوژ ئهیتومه و پاک ئهیتومه) زیاده کی تیندا یه که پیوسته کاری پین بگری، خاوهنی (الروضة الندیة) و تریهتی: ئهوه زیاده له صحیحی موسلیم و بوخاریشدا هیه، کهواته ئهوه له همدوو صحیحدا هیه له دوو رووه له پینشتره، وه ئهوش مزههبی نه حمده له یه کی له ریوایته گانیدا، وه مزههبی شافعی هیه له روویه کی ترهوه، وه ههروهها مزههبی نه یوسف و حمده.

تەلاقى بیدعی:

تەلاقى بیدعی، ئهوه تەلاقیه که پینچواندی تەلاقى شرعی هیه: وه که بهیه جار هه سی تەلاقى بدات، یا هه سی تەلاقى بدات به جیا جیا له یه که دانیشتر دا، وه که ئهوی بلیت: تەلاقت

(۱) أحمد (۲/۲۶۶) والبخاری (۷/۴۹۰ و ۵۲۵) ومسلم (۱/۱۴۷۱-۱۴).

ته‌لاق

کوتبى، ته‌لاقت کوتبى، ته‌لاقت کوتبى، يا له بن‌نوٲىدا يا له زه‌ستانىدا ته‌لاقتى نهدات، يا له‌پاکه‌په‌کدا ته‌لاقتى نهدات که چو‌پينه‌لاى، زانايان هم‌مو له‌سمر نمون که ته‌لاقتى بى‌دعى هم‌راه، نمو کس‌ش تاوان باره که ده‌يکات، وه جم‌ماهرى زانايان بؤ نموه چوون که نمو ته‌لاقتى نه‌کوتبى، نموانه‌شيان کرد‌وته به‌لگه:

۱- نايه‌ته گشتى‌په‌کانى قورٲان ته‌لاقتى بى‌دعى نه‌گرت‌توه.

۲- روون کرد‌نموى نىبنو عوم‌ر ره‌زاي خواى لى بيت، کاتى ژنه‌کى ته‌لاقتى دا له بن‌نوٲىداو پىنغم‌بىر ﷺ فرمانى پى کرد بى‌گىرت‌توه، که نمو ته‌لاقتى بؤ حىساب کراوه.

وه همدى له زانايان بؤ نموه چوون که ته‌لاقتى بى‌دعى ناکوتى. وه رٲى نمويان نهداره که بکوتبه ژر نايه‌ته گشتى‌په‌کانى قورٲان، چونکه له‌و ته‌لاقتان نىپه که خوا رٲى پى‌داوه، به‌لکو له‌و ته‌لاقتان‌په که خوا به پى‌چموانه‌يانموه فرمانى داوه فرمورى‌تى: «فَطْلُقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ» (الطلاق: من الآيه ۱)، واته: کاتى ته‌لاقتيان بدن که به‌روه عىده‌ده‌يان نه‌چن. وه پىنغم‌بىر ﷺ به نىبنو عوم‌رى فرموى: (مره فليراجعها) وه رپوايتى صحىح هاتوه که پىنغم‌بىر تووره بوو کاتى نموى پى گىشت، وه پىنغم‌بىر ﷺ له شتى حلال تووره نه‌نمبوو،

وه نه‌ما قسه‌کى نىبنو عوم‌ر که فرمورى‌تى: (ته‌لاقتى بؤ حىساب کرا، روونى نه‌کرد‌توه کى بؤى حىساب کردوه، به‌لکو نه‌حمد و نه‌بوداود و نه‌سانى ته‌خريجيان کردوه لى‌ت‌توه: (که ژنه‌کى ته‌لاقتى داوه له‌بن‌نوٲىدا، پىنغم‌بىر ﷺ بؤى گىتراوه‌توه و به‌هىچى دانمناوه^(۱)، وه نىسنادى نم رپوايه‌ت‌ه‌ش صحىحه، وه کس نه‌هاتوه قسه‌په‌کى خراپى له‌سمر کردبى. وه رپوايه‌ت‌ه‌که به‌ناشکرا دهرى نه‌خات که نمو کس‌ى ته‌لاقت‌ه‌کى به‌هىچ دانمنا، پىنغم‌بىر بوو ﷺ، نىتر قسه‌ى نىبنو عوم‌ر رو‌ب‌روى ناوه‌ستى، چونکه به‌لگه له رپوايه‌ت‌ه‌که‌پدايه نه‌ک له‌رپايه‌که‌پدا.

به‌لام نمو رپوايه‌ت‌ه‌ى که نه‌لئت به‌له‌فزى (مره فليراجعها) وه به‌يک ته‌لاقتى حىساب کراوه، نمو رپوايه‌ت‌ه‌ نه‌گمر راست بوايه نه‌بووه به‌لگه‌په‌کى ناشکرا، به‌لام راست نى‌ره وه‌ک نىبنو قه‌بىم دو‌پاتى کرد‌توه له (الهلى)

وه له‌و باره‌په‌وه چمند رپوايه‌ت گىتراوه‌توه به‌لام له سه‌نده‌کانياندا نه ناسراوو دروژنى تىدايه، به‌لگو حوجه به‌هىچيان ناچسپن. والحاصل: رٲىک کوتن هدىه له‌سمر نموى که نمو ته‌لاقتى

(۱) أحمد (۲/۱۰۲، ۷۴، ۶۴) و أبوداود (۲۱۷۹ و ۲۱۸۰) والنسائى (۶/۱۳۷، ۱۳۸ و ۲۱۲).

تەلاق

پېچەوانەي تەلاقی سوننی بیئت پی پی ئوتورئی تەلاقی بیدعی. وه له پیغمبەروە ﷺ چەسپاوه که فرمویهتی: (إن کل بدعة ضلالة) ^(۱) واتە: بەراستی هەموو بیدعەیک گومرایییه.

هەر وه ها هیچ جیاوازی نیه که ئه جوۆره تەلاقه پېچەوانەي ئه تەلاقانیه که خوا له قورئاندا دایناوه, وه پیغمبەر ﷺ روونی کردۆتەوه له هەدیسه کهی ئیبنو عومەردا, جا هەر شتیک پېچەوانەي ئه بیئت که خواو پیغمبەرە کهی دایان ناوه رەت ئەکرتەوه, بەپی پی هەدیسه کهی عایشه خوا لی ئی پازی بیئت که پیغمبەر ﷺ فرمویهتی: (کل عمل لیس علیه أمرنا فهو رد) ^(۲) متفق علیه واتە: هەر کارێک فرمانی ئیمەي لاسەر نەبیئت رەت ئەکرتەوه,

جا هەر کەس بلیت ئه بیدعەیه حوکمە کهی ئەسەبیئت, وه ئه شتەي که فرمانی پیغمبەر (صلی الله علیه وسلم) لاسەری نەبیئت ئەکەوێت لاسەر ئه کەسەي که ئەیکات و پیئوهی ئەبەسترتەوه, ئهوه لئی وه ناگیرئ بەبێ بەلگه.

ئەو کسانەي بۆ ئهوه چوون که تەلاقی بیدعی ناگەوئ:

ئەوانەي بۆ ئهوه چوون:

۱- عبداللهی کوری عومەر.

۲- سعیدی کوری موسەیب.

۳- طاووس: له هاره لانی ئیبنو عبباس.

وه خەللاسی کوری عومەر و ئەبو قیلابه له تابعییه کان هەر ئهوه ئەلین: وه له هەلبێژراری تیمام ئیبنو عەقیله له پیشواکانی حەنبەلێیه کان, وه ئالی بەدیت, زاهیرییه کان, وه یەکنی له رووه کانی مەزەهبی تیمام ئەحمەد. وه ئیبنو تەیمی بەش هەلئێژاردوه.

تەلاق دانی ژنی دوو گیان:

دروسته ژنی دوو گیان تەلاق بەدی هەر کاتێ بێ, بەپی پی ئهوهی موسلیم و نەسانی و ئەبو داود و ئیبنو ماجه تەخریجیان کردوه که ئیبنو عومەر ژنیکی تەلاقی دا کاتێ بێ نوێژ بووه, (عمر) ئهوه بۆ پیغمبەر ئەگیرتەوه ﷺ ئەفرموئ: (مره فلیراجعها, ثم لیطلقها إذا طهرت, أو وهي حامل), واتە: فرمانی پی بده با بیگیرتەوه, له پاشاندا تەلاقی بەدات کاتێ پاک بووه, یان کاتێ دوو گیان بیئت

(۱) أحمد (۴/۱۲۷) وأبوداود (۴۶۰۷) والترمذي (۲۶۷۶) وابن ماجة (۴۳).

(۲) البخاري (۲۶۹۷) ومسلم (۱۷۱۸).

تهلاق

وه زانایان بۆ ئەوه چوون، بەلام ھەنەفی یەكەکان تێیدا جیساوازن: ئەبو حنیفە و ئەبو یوسف و وتویانە: لەنێوان ھەردوو تەلاقە کەدا ماوەی مانگیك دابنێ ھەتا ھەرسێ تەلاقە کە دیتە جێ، محمد و زوفر و وتویانە: کاتی ژنە کە دوو گیان بێت لە تەلاقیك زیاتری ناکوێ، نیتر وازی لێ ئەھینری ھەتا منداڵە کەمێ ئەبێت، لەپاشاندا تەلاقە کانی تر نەدرت.

تەلاقی (آیسة) ھیوا براو و منداڵ و لەبێ نوژی و ستاوه:

تەلاق دانی ئەوانە نەگەر یەك تەلاق بێت تەلاقی سوننەتی ئەبێت، وە ھیچ مەرجێکی تری بۆ دانانری لەو زیاتر.

ژمارە تەلاقەکان

نەگەر پیاو ژنە کەمێ گۆتێزایووە ئەبێتە خاوەنی سێ تەلاق لەسەر ئەو ژنە، وە زانایان لەسەر ئەوه رێکن کە ھەرامە پیاو بە یەك لەفز ئەو سێ تەلاقی بەدات، یا بەچەند جار بەدوای یە کەدا لە یەك پاکیدا تەلاقی بەدات، وە ئەو بیان وەھا لێك داوە ئەو نەگەر ھەر سێ تەلاقە کەمێ بەدات، ئەو دەرگای پیاگەشتن لەخۆی دا ئەخات لە کاتی پەشیمانی دا، وە موعارەزە یاسا دانەری ئیسلامی کردووە، چونکە ئەو بۆیە تەلاقی بەچەند تەلاق داناو بۆ کاتی پەشیمان بوونە و پیاگەشتن. و جگە لەو ھوش ئەو سێ بەسێ ژنە کەمێ تەلاق دا، ئەو زیان بوو ژنە نەگە بەنێت لەو پوووە کە جێگایەتی و مەحل بوونی ئەو ژنە پوچەل کردۆتووە بەو سێ تەلاقی.

ئەسانی نەگۆتێزایووە لە ھەدیشی ھەمۆدی کوپی لەبیدووە کە ووتی: (بە پێغەمبەرمان ﷺ پراگەیاندا کە پیاویك ژنە کەمێ بە جارێك سێ بەسێ تەلاق داو: بەتورە یەسەو ھەتساو فەرمووی: (أُیَلَعِبُ بکتاب الله وأنا بین أظهرکم، حتی قام رجل فقال: یا رسول الله: أفلا أقتله) ^(۱) واتە: بە کتێبە کەمێ خوا یاری نەکرێ کە ھیشتا من لەناواتانام، ھەتا پیاویك لەو لاو ھەستا ووتی: ئەمێ نیراوی خوا ئەمێ کوژم؟)

ئەبنو قەیم لە (إغاثة اللھفان) دا فەرموویەتی: بۆیە پێغەمبەر ﷺ ئەو کارە یە یاری کردن بە کتێبی خوا دانا، چونکە پێچەوانە ی شێوێ تەلاق بوو، وە مەبەستی بە شتێک بوو کە خوا مەبەستی پێی نەبوو، چونکە خوا ی گەورە مەبەستی ئەو بوو تەلاقیك بەدات کە بتوانێ ژنە کەمێ بگۆتێزایووە، ھەر کاتی وستی، بەلام ئەو تەلاقیکی داو کە مەبەستی ئەو یە نەتوانی بگۆتێزایووە، وە ھەر ھەوا سێ تەلاق دان بە یەك جار پێچەوانە ی فەرمووە ی خوا ی گەورە یە کە فەرموویەتی: ﴿الطَّلَاقُ

(۱) النسائي (۶/۱۴۲).

تەلەق

مَرَّتَانِ ﴿البقرة: من الآية ۲۲۹﴾، واتە: تەلەق دان دوو جارە. وه وشەى (مرتبان) و (مورات) لە لوغەتى قورئان و سوننەتدا، بەلكو لە لوغەتى عەرەب و ھەموو خەلکیدا، بۆ ئەویە کە جارێک لەدوای جارێک ئەبێت، جا ئەگەر ھەردوو جارە کەى بە جارێک ووت: ئەو زیادە پەوی کردوو لە سنووری خواو لەوی کە لەکتیبە کەیدایە. جا ئەو کەسە حالى چۆنە لە ھوکیکتدا کە یاسادانەر مەبەستیکى ھەبویت تییدا، ئەمیش مەبەستی شتیک بێت کە پێچەوانەى مەبەستی یاسادانەر بێت؟! قەسە کەى ئیبنو قەسیم تەواو بوو.

وہ لەکاتیکدا زانایان پێکوتون لەسەر حەرامی بەتەى ئەو شێوەیە، جیوازن لەویدا ئەگەر بە لەفزیك سێ تەلەقە کەى بەدات. ئایا تەلەقی ئەکەوی یان نا؟

وہ ئەگەریش بکەوی تەلەقی کەى یان ھەرسێکیان؟. جەماوەری زانایان بۆ ئەو چوون کە ئەکەوی^(۱).

وہ ھەندیکیان رایان وەھایە کە ناکەوی، وە ئەوانەى رایان ھەبە سەبارەت بە کەوتنى جیوازن: ھەندیکیان ئەلین: ھەرسێ تەلەقە کەى ئەکەوی.

وہ ھەندیکیان ئەلین: تەنھا یەك تەلەق ئەکەوی، وە ھەندیکیان جیایان کردۆتەو ئەلین: ئەگەر ژنە کە گۆتەزابووہ ھەرسێ تەلەقە کە ئەکەوی، بەلام ئەگەر نەگۆتەزابووہ یەك تەلەقی ئەکەوی، وە ئەوانەى دەلین کە ھەرسێ تەلەقی پێ ئەکەوی ئەمانەیان کردۆتە بەلگە:-

۱- فەرموودەى خواى گەرە ﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾ (البقرة: من الآية ۲۳۰)، واتە: جا ئەگەر تەلەقی سێھەمی دا ئیتر بۆی حەلال نەبە، ھەتا شوو بە پیاوێکی تر نەکات.

۲- وە فەرموودەى خواى گەرە: ﴿وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً﴾ (البقرة: من الآية ۲۳۷)، واتە: وە ئەگەر ژنانتان تەلەق دا پێش ئەوی بچنە لایان، وە ماریەتان بۆ دانابوون.

(۱) ئەگەر پیاو بە ژنی خۆی وت بە مەرجێ گۆزاییبێتەو، تەلەقت کەوتبێ، تەلەقت کەوتبێ، تەلەقت کەوتبێ، ئەو ھەر یەك تەلەقە ئەگەر بەو نیازوہ ووتبێت کە دەویاتی بکاتەو یا بە نیازی ھێچوہ نەبووتبێت. بەلام ھەر سێ تەلەقە کە ئەکەوی ئەگەر بەنیازی سێ تەلەقوہ ووتبێت، وە ھەر یەكەیان ئەوی تریان نەبە، ئەو لای ئەوانەى کە رایان وایە کەوتوہ وەك لە پێشەوہ جیوازی یەكە باس کرا.

تەلاق

۳- فرمودەى خۆاى گموره ﴿لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمْ النِّسَاءَ﴾ (البقرة: من الآية ۲۳۶)،
واته: تاوانبار نابن نه گمر ژنانتان تەلاق دا.

روالتمى ئەم نايەتانه راستى كومتنى تەلاقتىك و دوان و سىان دەرئەخات، چونكه له كومتنه كاندا
يەك و دوان و سىانى جىيانە كوردۆتەوه.

۴- فرمودەى خۆاى گموره ﴿الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ﴾ (البقرة: من
الآية ۲۲۹). واته: ئەم تەلاقتى كه گيتراىنەوهى لىدووابىن دوو جارە، وه حوكمى خوا دواى هەرىه كه يان
يا راگرتنىتى بەچاكى، يا بەره لا كوردنىتى بە چاكى.

روالتمى ئەم نايەتە دروستى سىن بىسى تەلاقدان دەرئەخات، يا دوو تەلاق بەجارنك، يا بەجىا
جىا، وه كومتنىشى.

۵- حدىسى سهەلى كورپى سهعد، فرمويەتى: كاتى براكەى بنى عدجلان ژنەكەى مولاعمنە
كرد ووتى: ئەى نىراوى خوا ئەگەر پاي گرم ستمم لىن كوردوه: ئەوه تەلاقە، ئەوه تەلاقە، ئەوه
تەلاقە. ئەحمەد رىوايتى كوردوه^(۱).

۶- وه له حەسەنەوه كه ووتويەتى: عبدالله ي كورپى عومەر بۆى باس كوردوين كه خۆى ژنەكەى
تەلاقتىك دا بە بىن نوژنى، لەپاشاندا ويستويەتى دوو تەلاقتى تىرش بەدات، له دوو بىن نوژنيدا، ئەوه
گەيشتەوه بە پىغەمبەر ﷺ، فرموى: ئەى ئىبنو عومەر، خوا بەو شىتەوه فرمانى پىن نەداويت!
بەراستى تۆ سوننەتت هەلە كوردوه، سوننەت وه هابه كه بەرهو پاك بوونەوه بەچىت لەمەر پاك
بوونەوه كدا تەلاقتىكى بەه. وه ووتى: پىغەمبەر ﷺ فرمانى پىن دام كه بىگىرەمەوه لەپاشاندا
فرموى: كاتى پاك بووهوه لەكاتەدا تەلاقتى بەه يا پاي بگره، ئەلەن: ووتم: ئەى نىراوى خوا، نايان
ئەگەر سىن جار تەلاقم دا، بۆم هەيه بىگىرەمەوه لاي خۆم؟ ئەموش فرموى: نەخىتر. بەوه دەستى
لەت نەبىتەوه ئەگەر بىگىرەتەوه ئەوه تاوانە، دارقطنى گىراويتەوه^(۲).

۷- عبد الرزاق لەموصەننەفەكهيدا تەخرىجى كوردوه له عوبادەى كورپى سامىتەوه كه
فرمويەتى: باپىم ژنىكى هەبوو هەزار تەلاقتىدا، ئەميش چوو بۆ خزمەتى پىغەمبەر ﷺ ئەوهى
بۆ باس كرد، پىغەمبەر ﷺ پىن فرموى: باپىرەت لەخوا نەترسا، ئەوه خاوەنى سىن تەلاقە، وه

(۱) أحمد (۳۲۴/۵) والبخاري (۵۲۵۹) ومسلم (۱/۱۴۹۲).

(۲) الدارقطني (۳۱/۴).

تەلاق

نۆسەدو نەوودو حەوتەكەي تری زیادەری و ستمەکاری بە. خوا ئارەزوی خۆیستی سزای ئەدات یا لێی ئەبوری.

وہ لە ڕیوایەتییکی تردا هاتووە کە فرمویەتی: بەراستی باوکت لە خوا نەتسارە هەتاوہ کو دەری بۆ بکاتوہ. دەستی لە دەستی بۆتوہ بە سیانیان کە ئەویش لەسەر سوننەت نەبووہ. وە نۆسەدو نەوودو حەوتەكەي تر تارانە لە گەردنیا.

۸- وە لە حەدیسەكەي روکاندا هاتوہ: کە پینغەمبەر ﷺ سۆیندی دا کە لە یەك تەلاق زیاتر مەبەستی نەبووہ^(۱).

ئەویش بەلگەي نەوہ بە کە ئەگەر سیان بوایە تەلاق ئەکەوت. وە نەو مەزھەبی جەماوەری زانایانی تایبەتی زۆر لە صحابەیدە، وە مەزھەبی ھەر چوار پینشوواکەیدە.

بەلام ئەوانەي ووتیانە یەك تەلاقی پێ ئەکەوی، ئەمانەي لای خواروہیان کردۆتە بەلگە:

(یەكەم) بەپێی ئەوێ موسلیم ئەگێرێتوہ: کە ئەو سەھبەئ بە ئیبنو عەبباسی ووت: (ئایا نازانی کە سێ تەلاقە بەجارتک یەك تەلاق بوو لەسەردەمی پینغەمبەر ئەبو بەکر و سەرەتای سەردەمی عومەر؟ فرموی: ئەزائم^(۲).)

وہ ھەرۆھە لێوہ ئەگێرێتوہ فرمویەتی: تەلاق لەسەردەمی پینغەمبەر ئەبو بەکر و دووسالی عومەر، سێ تەلاقە بەجارتک یەك تەلاق بوو. جا عومەری کورێ خطاب فرموی: بەراستی خەلگ بەپەلەن لە کارتکدا کە بۆیان ھەیدە تینیدا پەلە ئەکەن^(۳) جا ئەگەر حوکمان بەدایە لەسەریان، بە کەوتنی تەلاقەکان، ئیتر حوکمی دا لەسەریان.

واتە ئەوان لەپینشدا یەك تەلاقیان ئەخست لەجیاتی ئەوێ ئیستا خەلکی سێ تەلاقی پێ ئەخەن. (دووەم) لە عیگریموہ لە ئیبنو عەبباسوہ خوا لێیان پازی بیت فرمویەتی: روکانە ژنەكەي خۆی سێ بەسێ لە کۆرێکدا تەلاقدا، لەپاشاندا زۆر بۆی غەمگین بوو. پینغەمبەر ﷺ پرسیری لێ کرد چۆنت تەلاق دا؟ ئەویش ووتی: سێ بەسێ. فرموی: لەیەك کۆردا؟ ووتی: بەلێ، فرموی:

(۱) أبوداود (۲۲۰۶) والترمذی (۱۱۷۷) والشافعی (۳۷/۲) والدارقطنی (۳۳/۴) وابن حبان (۴۲۷۴) والحاکم (۱۹۹/۲).

(۲) مسلم (۱۷/۱۴۷۲).

(۳) مسلم (۱۵/۱۴۷۲).

تہلاق

نموه هر يدك تہلاقه، نه گمر حمز نه كهي بيگيتره روه. نويش گيتر ايسوه. نه حمسو نمبو داود گيتر اويانه تموه^۱.

نيبنوته يمييه له (فتاوی) دا (ج ۳ ص ۲۲) فرموده تي: له بهلگه شرعيه كاندا (كتاب و سنة و اجماع و قياس) دا شتيك نييه كه پيويستي بکات تہلاقي سياني بهسره كموه بكموي، و نيكاكه كهي هر نميني به دنيايييه و ژنه كهي حرامه به پياوي ديكه بهي گومان، وه نه گمر سي تہلاقه كه بكموي نموه حلال نه كوي بؤ كسيكي ترو حرام نمبي بو، وه نميسته ريگا بؤ نموي پهنا بري به ماره به جاش، كه خوار پيغمبر كهي حراميان كردوه، وه (ماره به جاش) له سرده مي پيغمبر دا ﷺ دهر نه كوتبو، وه هر وه ها له سرده مي خليفه كاندا، وه هر گيز نه قل نه كراوه ژنيك گيتر ابيتموه لاي ميتره كهي دواي كموتني سي تہلاق به (ماره به جاش)، بهلگو پيغمبر ﷺ نه فريني لمو پياره كردوه كه ماره به جاش نه كات و نه فريني لمو كسدهش كردوه كه بؤي نه كريت، واته ژنه كهي كه بو شيويه بؤي حلال نه كريت، هتا نموي فرموده تي: به گشتي هر چي پيغمبر ﷺ ديناوه بؤ نومه ته كهي شرعيكي لازمه، ناكوي بگوي، چونكه له دواي پيغمبر ﷺ هيچ شتيك ناسر رتته (نسخ نايتموه).

وه نيبنو قديم قوتابي نيبنوته يمييه فرموده تي: به صححي هاتوه له پيغمبر روه ﷺ كه سي بسني تہلاق دان به يدك جار به يدك تہلاق دانراوه لسرده مي نمودا، وه هر وه ها لسرده مي نمويه كرو سرفه اي سرده مي عومر خويان لي رازي بيت، وه نموي نموي دابنريت لمهدا هر چنده دوريشه كه گوايه صحابه كان لسره نموبون و نه گيشتوتوه به پيغمبر، ﷺ نممش هر چنده وهك موسته حيل وايه، بهلگي نمويه كه نموايش لسرده مي پيغمبر ﷺ و لسرده مي نمويه كريت دا هر بوه فتوايان داوه، كه تہلاقي سي بسني به يدك جار دانفريت، وه پيغمبرش ﷺ هر بو شيويه فتواي داوه، نموش فتوا كه يه تي وه كاري صحابه كانيش وهك نموه بوه كه دهست بدهست و هريان گرتي بهي موعاره زه.

بهلام عومر راي وابوه كه وا له خدلك بکريت سي به سي كه يان به يدك جار جي بهجن بکات وهك سزايهك بزيان، بؤ نموي خدلك به جاريك سي بسني تہلاق نه خون، نموش نيجهتهدا يك بوه له خويوه (خوا لي رازي بيت)، به مبهستي نموي كه رها بيت لمبر بمزه ونديده كه زانيويستي. نيتر پيوست ناكات كه واز لموه بهيترت كه پيغمبر ﷺ فتواي لسره داوه و صحابه لسره

(۱) احمد (۱/۲۶۵) و ابوداود (۲۲۰۶).

تەلّاق

دەمى خۆى و جىن نشىنە كەيدا لەسەرى بوون، جا گەر راستىيە كان دەركەوتن خەلك چى ئەلّين با بىلّين، وە سەركەوتن ھەر بەخوایە.

وہ شوكانى ووتوبەتى: خاوەنى كتيبى (البحر) ايش ئەمەى گىپراوە تەمە لە ئەبى موساوە، وە رىوايەتەك لە ئەلىيەمە، وە لە نىبوعەبباس و طاوس و عەطاء و جابىر و نىبوعەمەدى و ھادى و قاسم و باقر و ئەحمەدى كورپى عيسا و عبد اللّەى كورپى موساى كورپى عبد اللّە و رىوايەتەك لە زەيدى كورپى ئەلىيەمە.

ھەر وەھا كۆمەلەك لە زانايانى دوایين لەوانە: نىبوعەمەيىيە و نىبوعەيىم و كۆمەلەك لەزانا لى كۆلەمەرەوكان، وە نىبوعەمەغيث لە كتيبى (الوثائق) دا ئەمەى نەقل كەردووە لە موحەممەدى كورپى وەھضاحەمە، وە ئەمە فەتوايەى كە لەم بارەيەمە دراوە لە كۆمەلەك زانايانى قورطوبەمە، نەقل كەردووە، وەك موحەممەدى كورپى بەقى و موحەممەدى كورپى عبد السلام و جگە لەوان، ھەر وەھا نىبوعەمەنذير لە ھاوئەلانى نىبوعەيساوە نەقل كەردووە، وەك عەطاء و طاوس و عومەر و نىبوعەدينار، وە نىبوعەمەغيث گىپراوە تەمە ھەر لەم كتيبەدا لە ئەلىيەمە خوا لى رازى بىت، وە ھەر وەھا لە نىبوعەمسعود و عبد الرحمن كورپى عەموف و زوبەيرەو خوا لىيان رازى بىت. وە ئەمەز لە دادگاكانيشدا ھەر بەمە كار دەكەرى.

بەلام بەلگەى ئەوانەى ئەلّين تەلّاق ھەرگىز بەمە ناكەوى: چونكە تەلّاقى بىدعەيىيە، وە تەلّاقى بىدعەيى لاي ئەوان ناكەوى و بە لەغو دانەنرى.

وہ ئەمە بۆچونەش لە ھەندى تايىيەيەمە ئەگىپررتەمە، وە گىپراوە تەمە لە نىبوعەمەيىيە و ھىشامى كورپى حەكەم، وە ئەمە عويىدەو ھەندىك لە ظاھىرىيەكان بەمە گفتيان داوە، وە مەزھەبى باقر و صادق و ناصر و ھەمەو ئەوانەيە كە ئەلّين تەلّاقى بىدعەيى ناكەوى، چونكە سىان بە يەك لەفز يا چەند لەفزىكى بەدوا يەكدا ھاتووە لە تەلّاقى بىدعەيىيە. بەلام ئەوانەى ژنىگوتراوہو نەگوتراوہ لە يەك جيانەكەنمە كۆمەلەك لە ھاوئەلانى نىبوعەبباس و نىسحاقى كورپى راھمەيە.

تەلّاقى بپراوہ (البتة)

ترمذى ووتوبەتى: زانايانى صەحابو زانايانى تەرىش جىاوازييان ھەيە دەربارەى تەلّاقى بپراوہ (البتة)، لە عومەرى كورپى خەططابەمە گىپراوە تەمە: كە (البتة) ي كەردووە بە يەك تەلّاق، وە لە ئەلىيەمە گىپراوە تەمە: كەبەسى تەلّاقى دانارە. ھەندى لە زانايان ووتويانە: بەگوتراوہ نىيازى بپراوہ كەيە، ئەگەر نىيازى يەك تەلّاق بىت، ئەگەر نىيازى سىان بىت سىانە، وە ئەگەر نىيازى دووان بىت ھەر يەك تەلّاق بىت، ئەمەش قەولى شەورى و ئەھلى كوفەيە. مالىكى

تەلاق

كۆپى ئەنئەنىسى دەرياسى (ألبتة) ووتوبەتتى: ئەگەر گۆنزاۋە بوو ئىكەن سە تەلاقە. ۋە شافىئىيە ووتوبەتتى: ئەگەر نىيەتتى تەلاقىتىكى ھىتا ھەر يەك تەلاق ئەيىتتە مافى گىرانبەھى ئەيىتتە، ۋە ئەگەر بەنىيازى دوۋانەھە يەتتە دوۋانە، ۋە ئەگەر بەنىيازى سىيانەھە يەتتە سىيانە.

تەلاقى رەجئىيە ۋە بائىن

تەلاق ياكى رەجئىيە ياكى بائىن: بائىننىش ياكى بائىنى بچۈكە، ياكى بائىنى گمۇرەيە، ۋە بۇ ھەر يەكە لەۋانە ھۆكۈمى تايىبەتتى خۇزى ھەيدە لەخوارەھە باسى ئەكەين:

تەلاقى رەجئىيە: ئەۋەبە پىيار تەلاقىتىكى ژنەكەي بەدات ئەۋ ژنەي پىياۋەكەي بەپراستى چۈۋىتتە لاي، بىن ئەۋەي ئەۋ تەلاقە لە موقايىلى مالدايىتتە، ۋە تەلاقى تىرى لەپىشدا نەخرايىتتە، ياكى ھەرىكە تەلاقى لەپىش داخرايىتتە. جا تەلاقەكە ئاشكرا يەتتە ياكى بەكىنايەت جىاۋازى نەيە،

بەلام ئەگەر پىياۋەكە نەچۈۋىتتە لاي ژنەكەي بەچۈۋىنى ھەقىقىي، ياكى لەسەر مال تەلاقى دايىتتە، ياكى تەلاقەكە تەۋاۋەكەرى سە تەلاقەكە يەتتە، ئەۋ ئەۋ تەلاقە بائىنە

بەنمەي ئەنئەنىسى فەرماندەي خۇي گمۇرەيە كەنەفەر مەۋىي: ﴿الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ﴾ (البقرة: من الآية ۲۲۹) واتە: تەلاقى تەۋانەي گىرانبەھى تەدايىتتە دوۋانە، جا لەۋۋاي ھەرىكەكەيان ياكى بەچاكى راي ئەگەرى ياكى بە باشى ۋازى لى ئەھىننى لەگەل جى بەجى كەرنى مافەكانى.

ۋاتە ئەۋ تەلاقى كە خۇا داينارە جا لە ۋەۋاي جاۋە ۋە ۋەۋستە بۇ پىياۋەكە ژنەكەي بەگىرەتتە، ۋەۋاي تەلاقى يەكەم بە چاكى، ۋە ھەر ئەۋەي بۇ ۋەۋستە ۋەۋاي تەلاقى ۋەۋەمىش، ۋە (الإمساك بمعروف) مانا كەي گىرانبەھى بۇ نىكاح ۋە ھەلس ۋە كەۋت لەگەلىا بەباشى، ۋە ئەۋ مافەي نەيە ھەتا تەلاقەكەي كە خەستوبەتتى رەجئىيە نەيىتتە. خۇي گمۇرە ئەفەر مەۋىي: ﴿وَالْمُطَلَّقاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنْنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبُعُولَتِهِنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (البقرة: ۲۲۸). واتە: ژنە تەلاقەدراۋە، نازادەكان ئەۋانەي كە بىن نوپۇزبان ھەيدە، ۋاجبە كە چارەپى بىكەن بىن شوكرەنەھە بۇ مەۋەي سە پاكى يان سە بىن نوپۇزى، ۋە ۋەۋست نەيە خۇا چى لەمئەلداياناندا ۋەۋستكەدوۋە بىشارنەھە، ئەگەر بەپراستى باۋەرىبان بەخۇاۋە پۇزى ۋەۋاي ھەيىتتە، ۋە مەۋەدەكانيان لەپىش تەرن بۇ گىرانبەھىيان ئەگەر بە مەبەستى خۇچاك كەرنى ۋە خەير يەتتە.

تہ لاق

وہ لہ فہرموودہی (متفق علیہ) دا ہاتوہ کبیتہمبسر ﷺ بہ عومسری فہرموو: (مسرہ فلراجمہا...) واتہ: پنی بلی با بیباتوہ... ہتد.

بہ لاقم جیا کردنہوی نو سن حالتہ لہ تہ لاقی راجعی و سابتہ لہ قورناند، وک لہ خواروہ روون کراوتہو:

تہ لاقینک سن بستی تہواو بکات، ژن لہمیرد جیا تہ کاتہو و حمرامی تہ کات لہسر میرد، وہ دروست نییہ گپرانہوی ہمتا شوو بہ پیانوکی تر تہ کات شوو کردنیک کہ مہبست تی ہدا حہ لاکردنی واتہ (مارہ بدجاش) نہییت بز میردہ کمی یہ کم۔ خوی گمورہ تہ فہرموی: ﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾ (البقرہ: من الآیة ۲۳۰)، واتہ: جا تہ گمر پیاوہ کہ ژنہ کمی تہ لاق دا بز جاری سیتہم دووای دوو تہ لاقی یہ کم و دوہ، نیتر نو ژنہ دوای تہم تہ لاقی سیتہمہ بزی حہ لال ناییت، ہمتا شوو تہ کاتہو بہ پیانوکی تر شووہ کمی راستہ قینہ.

ہمروہا تہ لاقی پیتش چورنہ لا ژن لہمیرد جیا تہ کاتہو بائینی تہ کات، چونکہ تہ لاق دراو لہو شیوہ ہدا عیددہی لہسر نییہ۔ وہ گپرانہویش لہ عیددہا تہییت۔ وہ مادام عیددہی نییہ گپرانہوشی نییہ۔ خوی گمورہ تہ فہرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَعُوهُنَّ وَسَرَحوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا﴾ (الأحزاب: ۴۹)، واتہ: تہی نو کسانہی باورہ تان ہیناوہ تہ گمر نافرہ تانی مسولمانتان مارہ کرد لہ پاشاندا تہ لاق تان دان پیتش تہوی بچنہ لایان و بیانگوژنہوہ، تیوہ عیددہ تان ناییت بھسریانہو کہ تہواوی بکمن، مارہی و مالیان بدنہی و بھرہ لایان بکمن بھشیوہ یہ کمی جوان۔ ہمروہا تہ لاق دراو پیتش گواستتہوہ، دووای خہ لوہ لہ گمل کردن بائین تہییت و جیا تہییتہو لہ میردہ کمی بہ تہواوی، وہ پیوست بوونی عیددہ لہسر جوژنک تیحتیاتہ نیک لہسر گپرانہوی۔ ہمروہا تہ لاق دان لہسر مالینک بز تہوی ژنہ کہ خوی پی پژگار بکات، ہمربائینہ، چونکہ تہو مالہی داوہ لہ بھرابہری شتی کدا، کہ تہویش پژگار بوونی تہی تہو پیاوہ، وہ تہو پژگار بوونی بز ناییت ہمتا تہ لاقہ کہ بائین تہییت، خوی گمورہ تہ فہرموی: ﴿فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ﴾ (البقرہ: من الآیة ۲۲۹)، واتہ: تہ گمر ترسی تہو تان ہبوو نو ژن و میردہ سنووری خوا رانہ گرن، گوناہ نییہ لہسریان ژنہ کہ برستی بدات لہجیاتی خوی کہ تہ لاق بدری۔

حوكمى تەلاقى رەجعى:

تەلاقى رەجعى رېئ لە خۇشى وەرگرتن ناگرئ لىژن، چونكە پەيمانى ژن و مېتردايمتى لانايات، وە خاوەنئيتيش لانايات، وە كار ناكاته سەر حەلالئيمتى ئو ژنە.

ھەرچەندە ئو تەلاقە ھەزبەكە بۆ جىبابوونمە، بەلام كارى تى ناكات، ھىقتا تەلاقداوھەكە لە عىدەدا بىتت. بەلكو كارەكەى كاتئ دەر ئەكموئى كە عىدەكە تەواو بىتت، بىئ ئەوئى گىپرايىتىيە، جا ئەگەر عىدەكە تەواو بوو، نەيگىپرايووھە ئىمىتتە بائىن، ئىتت ئەگەر بەو شىئوھە بىتت. كەواتە تەلاقى رەجعى رېئ لە خۇشى وەرگرتن لە ژن ناگرئت، وە ئەگەر يەككىيان مەرد ئەوئى تىريان مېراتەكەى ئىبات، بەمەرجئ عىدەكە تەواو نەبوئىتت، وە نەفەقەكەى پىئوستە لەسەر پىياو، ھەرۇھە تەلاق و ئىلا، و ظىھارى پىياوھەكە بە ژنەكە ئەگات.

وہ مارەبى دواخراو بۆ يەككىن لە دوو كاتى: مەردن يا تەلاق، بە تەلاقى رەجعى نايكەوئى. بەلكو مارەبى دواخراو بە تەواو بوونى عىدە حەلال دەبى ئەگەر لە عىدەدا نەيگىپرتتەو.

وہ گىپرانمەوئى ژن لە عىدەدا مافى مېترەكەيە. وە ئەو مافىتەكە ياسادانمە ئىسلام چەسپاندوئىمە بۆ پىياو، لەسەر ئەو پىياوھەكە ناتوانئى ئەومافە لابەرى. ئەگەر پىياوھەكە بلىئ: گىپرانمەوئىم بۆ نەبىتت بۆئى ھەبە پەشىمان بىتتەو، وە بىيگىپرتتەو. خواى گەورە ئەفەرموئى: ﴿وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ﴾ (البقرة: من الآية ۲۲۸)، واتە: مېترەكانىيان لەپىتت تەرن بۆ گىپرانمەويان لەكاتى عىدەكانىياندا.

وہ ئەگەر گىپرانمەوئى ژن مافى مېترە بىتت ئىتت پازى بوونى ژنەكە و پەزىنئىنى مەرج نەبە لەوبارەبوو، وە پىئوست بە سەرىرشتىيار ناكات، چونكە مافەكە خوا بۆ مېتردى داناو بەپىئى فەرموئى خواى گەورە: ﴿وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ﴾.

وہ شايبە گرتىش مەرج نەبە لەسەرى، ھەرچەندە پەسەندە شايبە گرتن لەمترسى ئىنكارى كوردنى ژنەكە لەدوايىدا كە گىپرايە، بەپىئى فەرموئى خواى گەورە: ﴿وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ﴾ (الطلاق: من الآية ۲)، واتە: وە دوو شايبەتى دادپەرور لە خۇتان بكن بە شايبەت،

وہ گىپرانمەوئى دروستە بەقسە. وەك ئەوئى بلىئ: گىپرامىتتەو وە بەكردەو، وەك چوونە لاو ئەو كارانمەي كە پائەنرەمەتى، وەك ماچ كەردن و دەست لىدان بەشەھوت و ھتد. شافىئى راي وەھايە كە گىپرانمەوئى نايبەت بەقسەى ئاشكرا نەبىتت بۆ ئەو كەسانمەي تواناي قسەكەردىيان ھەبىتت، وە بەچوونە لاو ئەموشتانمەي كە پائەنرەمەتى وەك ماچ كەردن و دەست لىدان بە شەھوتەتتەو دروست نەبە. وە بەلگەى شافىئى ئەوھەكە تەلاق نىكاح لانايات.

تہلاق

ٹیبنو حزم پر حمدتی خوی لسمہ بیت و تویہتی: جا نہ گہر چوہ لای بہوہ نہی گیتراوہ تہوہ. ہمتا بہ زمان نہی لیت و شایہتی بڑ نہ گری و بہ ژنہ کہ نہ لیت، پیش ٹوہی عیددہ کمی کڑتایی بیت، جا نہ گہر گیترایوہ و شایہتی نہ گرت. ٹوہ گیتراٹوہ نییہ بہ پیہی فرمودہی خوی گہورہ: ﴿فَإِذَا بَلَغْنَ أَجْلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنْكُمْ﴾ (الطلاق: من الآیة ۲)، واتہ: کاتہ ژنہ تہلاق دراوہ کان نریک بوونہوہ لہ کڑتایی عیددہ کانیان یا بہ چاکی رایان بگرنہوہ یا لئیان جیا ببنہوہ لہ گہل پیدانی مافہ کانیان، وہ دوو کسی راستگؤ لہ خوتان بگرن بہ شاہید.

خوی گہورہ گیتراٹوہو، تہلاق و، شایہت گرتنی لہ یہک جیا کردوہ تہوہ، نیتر دروست نییہ تاک کردنہوہ ٹہمانہ لہ یہک. وک ٹوہی کسیتک ژنہ کمی تہلاق بدات و دوو شاہیدی راستگؤ نہ گری، یا بیگیتراٹوہ و دوو شاہیدی راستگؤ نہ گری، زیادہ رہوی کردن بیت لسنورہ کانی خوا. وہ پیغمبر ﷺ فرمودہی: (من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد) ^(۱) واتہ: ہمر کسیتک کارتک بکات فرمانی ٹیمہی لسمہ نہیبت رت نہ کرتہوہ. قسمی ٹیبنو حزم تہواو بوو.

وہ ٹہو داود و ٹیبنو ماجہ و بہیہقی و طہبرانی تہ خریجان کردوہ، لہ عیمرانی کوری حوصہینہوہ: کہ پرسیری لہ کراوہ دہر ساری پیایتک ژنہ کمی تہلاق بدات بہ تہ لاقی رہجعی لہ پاشان بہیٹہ لای، نہ بڑ تہ لاقہ کمی شاہیدی گرتہی، نہ بڑ گیتراٹوہ کمی، و تویہتی: لسمہ غہیری سوونہت تہ لاق ت داوہ، وہ لسمہ غہیری سوونہت گیتراوہ تہوہ، شاہید بگرہ لسمہ تہ لاق و گیتراٹوہی. نیتر شتی و ہا مہ کہ ^(۲).

بہ لگی شافیعی کہ تہ لاق نیکاح لا ٹہبات:

شوکانی و تویہتی: رای ناشکرا ٹوہیہ کہ ٹوانہی پیشوہ بڑی چون، چونکہ عیددہ ساوہی ہہ لہ بڑارد نہوہیہ، وہ ہہ لہ بڑارد نیش بہ قسم بہ کردوہ دروستہ، وہ ہر وہا فرمودہی خوی گہورہ: ﴿وَيُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ﴾ (البقرة: من الآیة ۲۲۸)، وہ فرمودہی پیغمبر ﷺ (مرہ فلراجہا...), ٹہو ٹایہت و فرمودہیہ ٹوہ دہر ٹہخن کہ دروستہ گیتراٹوہی بہ کردوہ، چونکہ قسمی تاییہت نہ کردوہ بڑ ٹہو کارہ، جا ہمر کس بلنی تاییہتی تیدا ہدیہ ٹہبی بہ لگی ہمیٹ.

(۱) البخاري تعليقاً (۳/۳۱۷) و مسلم (۱۸/۱۷۱۸).

(۲) أبوداود (۲۱۸۶) وابن ماجة (۵۰۲۵) والبيهقي (۷/۳۷۳) والطبراني في المعجم الكبير (۱۸/۴۲۳).

ئەھدە دوروستە مېترە يېيىنىڭ لەژنى تەلاق دراۋى رەجەمى:

ئەبۇ ھەنىفە فەرەمۇرەمىتى: خراب نەيە كە ژنى تەلاق دراۋى تەلقى رەجەمى، خۇي پرازىتەنەتەھە بۇ مېترە كەي، ۋە خۇي بۇن خۇش بىكات و خۇي نىشان بەدات، ۋە خۇش و خاشاكى جوان لەبەر بىكات، ۋە دەست و پەنجەي و ئەمۇ كەي لەچارىيە نىشانى بەدات، ۋە نابى پىاۋە كە بەجىتە ئەمۇ شۆتەنەي ئەمۇ لىزە ھەتتا ناگادارى نەكاتەھ، بەقسە يان تەقتەق يا بە كۆكە و تەقىمى پىنلاۋ. شافىعى فەرەمۇرەمىتى: ئەمۇ ژنە لەسەر مېترە كەي كە تەلقى داۋە بە تەلقى رەجەمى ھەرامە بە تەۋارى.

ۋە مالىك فەرەمۇرەمىتى: نە بەتەنھا لەگەلى ئەمىنەتەھە نە ئەجىتە مالى، ھەتتا ژنە كە رىتى بەدات، ۋە نايىت سەيرى سەر و قىزى بىكات، بەلام قەيناكە نانى لەگەل بىكات، ئەگەر كەسىكى تىران لەگەلدا يىت. ۋە ئىبنو قاسم ئەگىرتتەھە كە مالىك پەشىمان بۆتەھە لەھەي ۋوتەمىتى نان خواردن لەگەلدا ھەللاھ.

تەلقى رەجەمى ژمارەي تەلاقەكان كەم ئەكاتەھ:

تەلقى رەجەمى ئەمۇ تەلاقەكان كەم ئەكاتەھ كە پىاۋ ھەيەتى لەسەر ژن، جا ئەگەر تەلقى يە كەمى بە كەوتوۋ دانرا ئەھە دوو تەلاق ئەمىنەتەھە، ۋە ئەگەر دوۋەمىشى بە كەوتوۋ دانرا يەك تەلقى ئەمىنەتەھە، ۋە گىترانەھەي كار لە كەم كەرنەھەي تەلاق ناكات. جا ئەگەر ۋاز لەمۇ ژنەش بەيىت ھەتتا عىدە كەي تەۋار ئەيىت، بىن ئەھەي يىگىرتتەھە، ژنەكەش شۆبە كى تر بىكات و ئىنجا بەگىرتتەھە لاي مېترە يە كەمى، بەمۇ تەلاقەكانە ئەگىرتتەھە كە لەمۇ پىش مابوۋى، ۋە مېترە دوۋەم ئەمۇ تەلاقەكانە ناروخىنى كە كەوتوۋن. ھەر بە كەوتوۋى ئەمىنەتەھە

بەپىنى ئەھەي گىتراۋەتەھە كە عمر خۇا لىنى پازى يىت پىسىارى لىن كرا دەربارەي كەسىك ژنەكەي تەلاق بەدات بە دوو تەلاق و عىدە كەي تەۋار يىت بەمۇ دوو تەلاقەھە، لەپاشاندا شۆبە بىكات بە پىاۋىكى تر، ئەمۇش لىنى جىبايىتەھە لەپاشاندا مېترە يە كەمى مەھەي بىكاتەھە، فەرەمۇرەمىتى: ئەمۇ ژنە لاي ئەمۇ پىاۋە ئەيىت بەمۇ تەلاقەكانەي لەسەرى ماۋە لە جارى يە كەمدا، ۋە ھەر ئەمۇ قەسەيە گىتراۋەتەھە لە على و زەيد و موعاذ و عبداللى كوپى عەمەر و سەئىدى كوپى مۇسەبىب و ھەسنى بەصرىيەھە خۇا لىزىان پازى يىت.

تەلقى (بائىن) جىياكەرەھ:

لەپىشەھە باس كراۋە كە تەلقى بائىن ئەمۇ تەلاقەھە سەبەسەنى پىن تەۋار بىكەت، يا تەلاق دانىكە پىش گواستەھە، يا تەلاق دانە لەسەر مالى، ئىبنو رۇشە لە كىتەبى (بداية المجتهد) دا ئەلەيت: زانايان لەسەر ئەھە رىكەن كە تەلقى بائىن ئەمۇ تەلاقەھە كە پىش گواستەھە رۇبەدات، يا

تەلاق

ژمارەى تەلاقى پىن تەواو بىكرىت، يا لەسەر مال تەلاق رۆو بەدات. وە لەسەر ئەو جىاوازىيان ھەبە لە خولعدا (دامالەين). كە نايا خولع تەلاقە يان ھەلرەشانەوبە (فسخ)، بەلام لەسەر ئەو رىنكن كە ئەو ژمارەبە تەلاقى بائىن دروست ئەكات لە تەلاقدانى نازادەدا سى تەلاقە. ئەگەر بە جىا جىا بىكون، بەپىرى فرمودەى خواى گەرە كە ئەفرەمۆيت: ﴿الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ﴾ (البقرة: من الآية ۲۲۹) وە جىاوازىيان ھەبە لەودا ئەگەر سى بەسى كە بىرىت بە لەفر بىن كەردەو بە بەك ووشە. تەواو.

وہ نىمامى نىبنو حەزم راي واہ: كە تەلاقى بائىن: ئەو تەلاقەبە كە سى تەلاقەكەى پىن تەواو بىكرىت، يا پىنش گواستەنەو تەلاق دان رۆو بەدات، نىر لەو زىاتر نىبە، وە ووتوبەتى: ھەرگىز لە ناينى نىسلامدا نەمان بىنبو نە لەخواو نە لە پىنغەمبەرە كەبەو تەلاقىكەمان نىبىنبو كە بائىن بىت و گىرانبەو تىدا نەمىتەن تىللا سى تەلاقەو تەلاقى ژنى نەگويزراو نەبىت، جا ئەو سى بەسى بە بەسەر بەكەو بىت، يا بە جىا جىا، زىاتر نا، وە ئەو جگە لەمانە بىت راي و بۆچونى بىن بەلگەبە. تەواو.

بەشەكانى تەلاقى بائىن:

ئەو جۆرە تەلاقە ئەبى بە دوو بەشەو بائىنى بچوك: كە لە سى تەلاق كەمتر بىت، وە بائىنى گەرە: كە سى تەلاقەى پى تەواو بىت.

ھوكمى بائىنى بچوك:

تەلاقى بائىنى بچوك پىوئەندى ژن و مېردا بەتى نەپسىتەن ھەر بەكەوتنى تەلاقەكە، جا ئەگەر پەبەندى بپسىتەت تەلاق دراو كە نەبىتە بىنگانە بە مېردەكەى. كەواتە دروست نىبە بۆى خۆشى لى وەرگىرئ و ھىچيان مېراتى ئەو تريان نابەن پىنش كۆتايى ھاتنى عىدە يا دوواى، وە بە تەلاقى بائىن كاتى دانى ئەو مەرەبىبە دىت كە داخراو بۆ دوو ئەجەلە دوورەكە كەمردن يان تەلاقە. وە بۆ مېرد دروستە ئەو ژنەى تەلاقى داو بەبائىنى بچوك بىگىرەتەو بە مەرەكەردن و مەرەبىبەكى تازە، بى ئەو شوبەكى تر بىكات، وە ئەگەر گىرەبەو چەند تەلاقى مەرە بەبەندەو ئەى گىرەتەو، جا ئەگەر تەلاقىكى خستبو كە گىرەبەو بە دوو تەلاقەو ئەى گىرەتەو، وە ئەگەر دوو تەلاقى خستبو تەلاقىكە نەبى نايمىتەن.

ھوكمى تەلاقى بائىنى گەرە:

تەلاقى بائىنى گەرە پىوئەندى ژن و مېردا بەتى نەپسىتەن وەك بائىنى بچوك، وە ھەموو ھوكمەكانى ئەو وەرئەگىرئ، تىللا ئەو نەبىت كە ھەلەل نىبە بۆ مېرد ئەو ژنە بگىرەتەو كە تەلاقى بائىنى گەرەى داو ھەتا شوو بەكەرابەكى تر نەكاتەو، بەنىكەچىكى راست. وە پىارەكە بچىتە

ته‌لاق

لای بنِ ثَمَوی مذهبستی حلال کردنوهی بیټ بز میردی یه کمسی ^(۱). خوای گموره نه فرمووی: ﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾ (البقرة: من الآية ۲۳۰)، واته: نه گمر ته‌لاقی سیه مییشی‌دا، نیر حلال نییه بز میردی یه کم هفتا شوو نه کات به پیاونکی تر.

به پینی فرموده‌کی پیغمبر ﷺ که به ژنه‌کی (رفاعه‌ی فرموو: (لا حتی تذوق عسیلته و تذوق عسیلتک) رواه البخاری و مسلم ^(۲). واته: نایټ بگم‌ریتتوه بز لای میردی یه کممت. هفتا تم میرده‌ت همنگورینه کت نه چرئی و توش هی تو نه چرئی.

کیشی (هدم) روخاندن:

نوهی زانایان لسمری رنکوتون نه گمر نافرتهی ته‌لاق دراو به ته‌لاقی بائینی گموره شوی کرده، لهپاشاندا ته‌لاق درایوه و گم‌رایوه بز لای میردی یه کمسی دووای تمواو بوونی عیده‌کی به‌حلالی‌یه‌تیکی تازه نه گم‌ریتتوه بز لای، وه میرده‌کی خاوه‌نی سن ته‌لاق نعیټ لسمری، چونکه میردی یه کم کۆتایی به‌روایی یه کم هینا. جا نه گمر گم‌رایوه به (عقد) په‌یمانکی تازه سو په‌مانی روایی‌یه‌کی تازه پیک نه‌هینی به‌لام نافرتهی ته‌لاق دراو به ته‌لاقی بائینی بچوک کاتیک عیده‌کی تمواو بوویټ وشوویه‌کی تری کردیټتوه لهپاشاندا میردی تازهی ته‌لاقی بداتوه، وه لهپاشاندا بگم‌ریتتوه لای میردی یه کمسی، نعریش هر وهک بائینی گموره به روایی‌یه‌کی تازه نه گم‌ریتتوه لای و میرده‌کی سن ته‌لاقی نعیټ لسمری. لای نعی حنیفه و نعی یوسف. وه محمد و توریتهی نه گم‌ریتتوه لای بو ته‌لاقانمی که ماویتهی، وه وهک نوه وها نعیټ که نه گمر ته‌لاقی دایټ به ره‌جعی یا په‌یمانکی تازهی بز بستیتتوه دوای نوهی که به به‌ینونمی بچوک ده‌ست به‌رداری بوویټ.

تم کیشیه به روخاندن (الهدم) ناو نبریت: واته نایا میردی دوووم ته‌لاقی لسنی کم‌تره‌کان نبروخینن. وهک سن ته‌لاکه که نبروخینن یا نبروخینن؟! .

(۱) که نیمه پینی ده‌لین ماره به‌جاش.

(۲) البخاری (۵۲۶۰) و مسلم (۱۱۱/۱۴۳۳).

تەلاقی نەخۆش بە نەخۆشی سەرەمەرگ

سابت نەبوو نە لە قورئاندا نە لە سوننەتینکی ناشکرادا حوکمی تەلاقی نەخۆشیتا کە لەسەرەمەرگدا بیئت. بەلام سابتە لە صەحابووە کە عبدالرحمن ی کورپی عەوف (تەمەز) ی ژنی سەبەسە تەلاق دا لە کاتی ئەو نەخۆشیدە کە هەلنەساوە لێی، عەشان پەزای خۆی لێ بیئت کە مرد میراتی دا بە ژنەکی، وە فەرمووی: (من بعم کارە تۆمەتی ئەوی ناخەمە پال کە پای کردوو لەمافی ژنە کە لەمیراتا، بەلکو وێستوو بەپێی سوننەت کار بکەم، وە لە نینو عەوف خۆشیدە هاتوو و تۆبەتی: (ما طلقها ضاراً ولا فراراً) واتە بۆ ئەو تەلاق نەداوە توشی زیانی بکەم یا لە مافەکانی هەلبێم. واتە ئینکاری ئەو ناکات کە میراتی بدرتی.

وە ئەگەر ئەو کە عوسمانی کورپی عەفان خوا لێی پازی بیئت (أم البنین) کچی عوبەیدە کورپی حوصینی فەزازی تەلاق دا لە کاتیکدا چوار دەوری گیرابوو لە مائەو، جا کاتی شەهید کرا ژنەکی هات بۆ لای عەلی و پەسێ راگەیاندا. ئەویش میراتی بۆ دانا. وە فەرمووی: (وازی لێ هیناوە هەتا گەشتۆتە سەرەمەرگ تەلاقی داوە!).

لەسەر ئەو زانایان جیاوازی لە تەلاقی نەخۆش بە نەخۆشی سەرەمەرگ، حەنەفییەکان و تۆبەکان: ئەگەر کەسێکی نەخۆش، ژنەکی تەلاق دا بە تەلاقی بائین، وە لەو نەخۆشیدە هەلنەساوە و مرد ئەو ژنە میراتی نەگرت. . . بەلام ئەگەر دوا بەسەرچونی عێدەدی ژنە کە مرد ئەو میراتی ناکوو. وە هەر ئەو حوکمی هەبە پیاویک موبارەزە بکات لە گەڵ کەسێکدا یا بیری بۆ کوشتن لە تۆلەدا یا بیری بۆ پەجم کردن، ئەگەر لەو پوووە مرد یا کوژرا.

وە ئەگەر پیاویک ژنەکی سەبەسە تەلاق دا بە فەرمانی ژنە کە خۆی، یا بە ژنەکی ووت: نارهزوی خۆتە ئەویش خۆی هەلبژارد، یا خۆی (خولج کرد) لە پیاوە کە، پاشان ئەو پیاوە بیری ژنە کە هەر لە عێدەدا بیئت میراتی لێ ناگرت. وە جیاوازی نینوان ئەو دوو شیوەیە ئەوێ: کە تەلاقە کە لە شیوەی یە کەمدا لە کاتیکدا دەرچوو لە نەخۆشە کەو کە هەست ئەکات بەوی کە بۆیە تەلاقی ئەدات تا مافی لە میرات بفرۆتینی لەبەر ئەو بە جۆریک مامەتە لە گەڵدا ئەکرت کەبێتچوانە مەبەستەکی بیئت. هەر بۆیە ئەو مافی بۆ ئەچەسپێ کە پیاوەکی وێستوو بەتی بیفوتینی، لەبەر ئەوێ ئەو تەلاقە ناونراوە تەلاقی هەلناتوو. بەلام تەلاق دان لەشیوەی دوو مەدا ئەو هەلناتنی لێ دەرناکوی، لەبەر ئەوێ نافرەتە کە بۆخۆی فەرمانی کردوو بە تەلاق دان یا هەلی بژاردوو، و پەسێ پازی بوو، وە هەر وایە حوکم دەربارەي ئەو کەسێ کە دەوری گیراینت، یان لەپیزی جەنگدا بیئت و ژنەکی بەتەلاقی بائین تەلاق بەدات.

تەلّاق

نەھمد و ئىبىنئوئەبى لەيلا ووتويانە: مېراتى بەرنەكەيى دواى تەواو بوونى عىدەكەيشى بىمەرچى شوى نەكردىتتە،

ماليك و لەيس ووتويانە: مېراتى بەرنەكەيىت لە عىدەدا يىت يان نا، شوى كوردىتتە يان نا. شافىعى ووتويەتى: مېرات گر نايىت. لە (بداية المجتهد) دا ووتويەتى: هۆى ئىو جىاوازيى زانايان ئەويە: كە جىاوازيى يان هەيە لەسەر واجب بوونى عممەل كەردن بە (سد النرائع) واتە بەربەست كەردنى ئىو شتانەى كە هۆكارن بۆ حەرام و ناشەرى، ئەمىش بەوي كاتىك پىاوى نەخۆش بەوي تاوان بار ئەكەرت كە بۆيە ژنەكەى لەو نەخۆشىيەدا تەلّاق داوە بۆ ئەوي بەشە مېراتىيەكەى نەكەيى، جا هەر كام لە زانايان بە (سد النرائع) كار بكات ئەلەيت مېرات ئەگرى، وە هەر كەس كارى پى نەكات، ئەلەيت مېرات ناگرى. ئەمەش لەبەر ئەويە ئەم كۆمەلە ئەلەين: نەگەر تەلّاق كە كەوتبى پىتويستە بەھەموو ئەحكامەكانىيەو بەكەيى. چەنكە ئەوان وتىان: پىاوەكە مېراتى ناگرى نەگەر ژنەكە بەرى، وە نەگەرىش تەلّاقى نەكەوتبى ژن و مېردا بەئىيەكيان هەر ئەمىنەى بەھەموو ئەحكامەكانىيەو. وە لاينە بەرابەرەكيان هەر ئەبى يەكەى لەو دوو وەلامە بەداتەو، چەنكە گرانە بوترى: لە شەرعدا جۆرىك لە تەلّاق هەيە هەندى ئەحكامى تەلّاق و هەندى ئەحكامى ژن و مېردا بەئى تىدا هەيە، لەوش گرانتەر ئەويە بووترىت كە جىاوازيى هەيە لەنىوان تەلّاقى دروست و نادروستدا، چەنكە ئەبى بە تەلّاقى حوكم وەستاو هەتا دروست ئەيىت يا دروست نايىت، ئەمانە هەموو لەو شتانەن كە گرانە ووتنى لەشەرعدا. بەلام ئەوانەى ئەلەين مېرات ئەگرى تەنھا دلەيان بەوي خۆشە كە عەلى و عوسمان فەتوايان لەسەر داوە. هەتا مالىكەيەكان ئەلەين ئەو ئىجماعى صەحابەى لەسەرە. وە قەسەكيان بى مانايە چەنكە خىلاف لەودا لە ئىبىن زويىرەو بەناوبانگە.

وە ئەو كەسى كە راي وايە كە لە عىدەدا مېرات ئەگرى، لەبەر ئەويە كە عىدە لاي ئەو هەندىك لە ئەحكامى ژن و مېردا بەئى هەيە، وەك ئەوي بە تەلّاق دراوى رەجەى چواندو، وە ئەو كەتە لە عمر و عائىشەو ئەگىر ئەو. وە ئەوي مەرجى شوونەكەردنەوي داناوە بۆ گرتنى مېرات، لەبەر ئەويە كە ئىجماعى زانايانى لەسەر بىنويە كە ژنىك لە دوو پىاوا مېرات ناگرى، وە لەبەر ئەوي تاوانبار كەردنى پىاوا هۆيەكەيە بەلای ئەوانەى كە مېرات گرتىيان پىتويست كەردو.

ووتويەتى: وە جىاوازيى لەودا كە ژنەكە خۆى داواى تەلّاق بكات يا مېردەكەى فەرمانى خۆى دا بە دەست خۆى ئەمىش خۆى تەلّاق دا، ئەبو حەنىفە ووتويەتى: ئەسلەن ئەو مېراتگر نايىت.

تەلاق

وہ نەوزاعى تەلاق و خاوەنیتى لەیەك جیاكردۆتەوه ووتویەتى: بۆ خاوەنیتى (واتە بوون بە خاوەنى فەرمانى خۆى) میرات ناییت، بەلام بۆ تەلاق دراو نەیتت. وە مالىك نەوانەى هەموو وەك یەك داناوە هەتا ووتویەتى: نەگەر ژنەكە بمرى پیاوێكە میراتى ناگرى، بەلام نەگەر پیاوێكە بمرى ژنەكە میراتى نەگرى. ئەمەش زۆر پێچەوانەى نەوانەى (بداية المجتهد)^(١) - تەواو بوو.

ئەبىنوحەزم ووتویەتى: (تەلاقى نەخۆش وەك تەلاقى لەش ساغە، لەو نەخۆشىیەدا بمرى یا نەمرى هیچ جیاوازی نەیه). جا نەگەر تەلاقدانى نەخۆشەكە سەبەسى بێت یا ئاخىرىن تەلاقى بێت، یا پێش گواستەنەوى بێت، جا نەو پیاوێك بمرى یا ژنەكە پێش تەواو بوونى عەیدە بمرى، یا تەلاقەكەى تەلاقى پەجەى بێت و پیاوێكە نەدیگەر پیاوێكە هەتا مردبەى دواى تەواو بوونى عەیدە، ئەو ژنەكە میراتى بۆ نەیه لەهیچ كام لەو شێوانەى كەباس كرا، وە پیاوێكەش میراتى نەو ناگرى، وە هەرەهاى تەلاقى پیاوێكە ساغ بۆ ژنى نەخۆش، یا تەلاقى پیاوێكە نەخۆش بۆ ژنى نەخۆش، وە لەگەڵ نەوانەى سەرەوه هیچ جیاوازی نەیه. وە هەرەهاى بردراو بۆ كوشتن و ژنى حامىلەى بارگرا، وە لێرەدا خەلك جیاوازییان تێیدا هەیه^(٢).

(١) بداية المجتهد، (ج ٢ ص ٨٦-٨٧).

(٢) المحلى (ص ٢٢٣ ج ١٠).

(تفویض) پئی سپاردن و وه کیل گرتن له ته‌لاقدا

ته‌لاق مافی‌که له مافه‌کانی می‌رد، له‌بهر ئه‌وه بۆی هه‌یه خۆی ژنی خۆی ته‌لاق بدات، وه بۆی هه‌یه ته‌لاق‌دانه‌که بسپێری به ژنه‌که خۆی، وه بۆی هه‌یه که‌سینکی تر بگرتت به‌وه کیل بۆ ته‌لاق‌دانه‌که.

وه هه‌رکام له‌سپاردن و وه کیل گرتن مافه‌که‌ی لانا‌بات و پئی له به‌کاره‌یتانی ناگرتت هه‌ر کاتێ بی‌هوی، وه ظاهیری‌یه‌کان پێچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌ن و تو‌یانه: دروست نی‌یه بۆ پیاو ئه‌و کاره‌ بدات به‌ ده‌ست ژنه‌که‌یه‌وه که خۆی ته‌لاق بدات، یا که‌سینک بکات به وه کیل ته‌لاقی بدات،

ئیب‌نسو جه‌زم فەرمو‌یه‌تی: هه‌ر که‌س کاری ته‌لاق دان بدات به‌ده‌ستی ژنه‌که‌ی خۆیه‌وه ئه‌وته‌لاق‌دانه‌ی به‌سه‌ردا ناچه‌سپێ و ته‌لاق نادری؛ جا ئه‌و ژنه خۆی ته‌لاق بدات یان نا، چونکه خوای گه‌روه ته‌لاقی بۆ پیاو داناوه نه‌ک بۆ ژن.

دارشته‌کانی سپاردن (صیغ التفویض):

صیغه‌کانی پئی سپاردن ئه‌مانه‌یه:

۱- خۆت هه‌لبێژره.

۲- کاری خۆت به‌ده‌ستی خۆت بێت.

۳- خۆت ته‌لاق بده نه‌گه‌ر ئاره‌زوو نه‌که‌ی.

زانایان له‌م صیغه‌نهدا جیا‌وازی‌یان هه‌یه بۆ زۆر شتیه‌ چونه‌، وا له‌ خواره‌وه پوونی ئه‌که‌یه‌وه:-

(۱) خۆت هه‌لبێژره:

زانایان بۆ ئه‌وه چونه‌ که ته‌لاق به‌و صیغه‌یه نه‌که‌وی: چونکه‌ شه‌رع له‌ صیغه‌کانی ته‌لاق دای‌ناوه. وه له‌و باره‌یه‌وه خوای گه‌روه نه‌فهرمووی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأُزَاجِكُمْ إِن كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَرِزْقَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتَّعُكُمْ وَأَسْرَحُكُمْ سَرَا حاً جَمِيلاً وَإِن كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْراً عَظِيماً﴾ (الأحزاب: ۲۹). واته: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر به‌ ژنه‌کانت بلێ نه‌گه‌ر ژبانی دنیا و گوزه‌رانی خۆشتان ئه‌وی وهرن با خوا چی له‌سه‌ر داناوم بتان ده‌من و به‌شێوه‌یه‌کی جوان ته‌لاقتان بده‌م، وه نه‌گه‌ر ئێوه په‌زاهه‌ندی خوا و پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی و پوژی دوا‌پێتان ده‌وی، ئه‌وه خوا بۆ چاکه‌ کاره‌کانتان پادا‌شتینکی گه‌وره‌ی ئاماده‌ کردوه.

وه کاتێ ئه‌م نایه‌ته هاته‌ خواره‌وه پێغه‌مبه‌ر ﷺ چوه‌ لای عایشه‌ و پێی فەرموو: من له‌خواوه شتی‌کت پی رانه‌گه‌یه‌م له‌سه‌ر زمانی پێغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌وه، تۆش په‌له‌ مه‌که هه‌تا پرس به‌ باوک و

تەلاق

دایکت ئەگەریت، ئەمیش ووتی: ئەو شتە چۆنە ئەم نیرراری خوا؟ نیتەر ئایمەگەم بۆ خوێندەو. ووتی: لەبارەى تۆو ئەم نیرراری خوا پەرس بە بارک و دایکم بکەم؟... بەلکو من خواو پینغمبەرەگەم هەلنەبژێرم و پۆژی دواى، وە داوات لى ئەگەم ئەمە بەهێچ کام لە ژنەکانى تەرت رامەگەینە. فەرمووی: هەر کەسێکیان پەرسیارم لى بکات پەى ئەلیم. چونکە خوا ئەم ناردوم... هەتا کۆتایى .

پاشان هەموو خێزانەکانى پینغمبەر عایشە چى ووتبوو، ئەوانیش ئەویان ووت، وە هەموویان خواو پینغمبەر و پۆژی دواىیان هەلنەبژارد^(١) .

بوخارى و موسلىم و ئەبو داود و (ترمذى) و نسائى و ئىبنو ماجە ئەگێرنەو، لە عایشەو خوا لى پازى بىت کە فەرموویەتى: (پینغمبەر ﷺ هەلنەبژاردنى دایە دەست خۆمان، ئىمەش ئەومان هەلنەبژارد، نیتەر ئەمى بە هێچ دانەنا). وە لە زاراوەگەم موسلىم دا هاتوو: (کە پینغمبەر ﷺ هەلنەبژاردنى دایە دەست ژنەکان و تەلاقیش نەبوو).^(٢) لەو دا بەلگەم ئەو هەیدە ئەگەر خۆیان هەلنەبژاردایە ئەو ئەبوو تەلاق. وە ئەو زاراوەیە بۆ تەلاق دان بەکار نەهێنێرێ.

وە هێچ کام لە زانایان جیاوازی نەوێە لەو دا. لە کاتێکدا جیاوازییان هەیدە لەو دا کە چەند تەلاقى پەى ئەگەم ئەگەر ژنە کە خۆى هەلنەبژارد، هەندیکیان ئەلین تەلاقى پەجەمى پەتەگەم.

وە ئەو لە عومەر و ئىبنو مەسعود و ئىبنو عەبباسو گێرراوەتەو. وە وەمى عومەرى کورپى عبدالعزیز و ئىبنو ئەبى لەیلا و سوفیان و شافعی و ئەحمەد و ئىسحاقە.

وە هەندیکیان ووتیان: ئەگەر خۆى هەلنەبژارد تەلاقى باینى ئەگەم، ئەمەش لە عەلى کورپى ئەبى طالیبو ئەگێرێتەو، خوا لى پازى بىت، وە حەنەفییەکانیش گەفت بەو ئەو دا.

مالیکى کورپى ئەنەس فەرموویەتى: ئەگەر خۆى هەلنەبژارد هەر سێ تەلاقى ئەگەم، وە ئەگەر مێردەگەم هەلنەبژارد تەلاقى ئەگەم. حەنەفییەکان ئەویان بە مەرج دانارە لە کەوتنى تەلاق بەو سەفیدە ئەبى ناوى خۆى بەینى لە کاتى گەفتەگەیدا یا لە گەفتى ژنەگەدا، جا ئەگەر پەى بلیت: هەلنەبژێرە، ژنەگەش بلیت: هەلم بژارد ئەو باتلەو هێچى پەى ناکەم.

(١) البخارى (٥٢٦٣) ومسلم (١٤٧٥).

(٢) البخارى (٤٧٨٥) ومسلم (١٤٧٥) وأحمد (١٧٣/٦ و١٦٣/٦) وأبو داود (٢٢٠٣) والترمذى

(١١٧٩) و(٣٣١٨) والنسائى (١٦٠ و٥٦/٦) وابن ماجه (٢٠٢٥) و(٢٠٥٣).

(۲) كارت بە دەستی خۆت بیئت^(۱):

ئەگەر پیاورتك بە ژەكەمى خۆى بلیت: كاری خۆت بە دەستی خۆت بیئت، ژەكەمى خۆى تەلاق دا، ئەو بەك تەلاقی ئەكەمى، لای عومەر و عبداللەى كورپى مەسعود، وە مەزھەبى سۇفیان و شافىعی و ئەحمەدە. ئەگەر ئەو پیاورتك ھاتە لای ئىبنو مەسعود ووتى: شتەك كەوتە نیتوان مەن و ژەكەم لەو بەكەم دەكەم تە نیتوانیان. جا ژەكەم ووتى: ئەگەر ئەو بە دەستی تۆبە لەكاری مەن بە دەستی مەن بوايە. ئەمزانى چیم ئەكرد، ئەلئى مەنیش ووتم: بە ئەو بە دەستی مەن لە فەرمانى تۆ بە دەستی خۆت بیئت، ئەمیش ووتى: ئەو سەبەسى تەلاقم داى.

ئىبنو مەسعود پەتى ووت: مەن ئەو قەسە بە بەك تەلاق ئەزانم، وە تۆ لەپەشتەرى بۆى ھەتا لە عیئەدا بیئت، وە بە بەگم بە ئەمیری موسولمانان عومەر پەرسىاری لى ئەكەم، لە پاشاندا گەیشت بە عومەر و بەسەكەم بۆ گەپرايەو ئەمیش ووتى: خوا چى لەپیاوان بەكات. ئەو بە خوا پەتى داون ئەیدەن بە دەست ژەكەمیانەو. قور بە دەمى ژەكەمى. چیت پەتى ووت؟ ئەلئى ووتم: مەن بە بەك تەلاقی ئەزانم. وە مەردەكەمى لەپەشتەرى بۆى، ووتى: مەنیش ھەر وای ئەزانم، وە ئەگەر بەشىئە بەكەمى تەرى بزانیئ ئەو ئەزانیت كە نەت پەنكەو.

ھەنەفەئىيەكان ووتویانە: بەك تەلاقی بائین ئەكەمى، چونكە كاتى ئەيكاتە خاوەنى فەرمانى خۆى، ئەو كارە ئەو پەتووست ئەكات كە ئەو پەسارە دەسەلاتى بەسەرىدا نەمەنیت، وە كاتىكەش ژەكەمى ئەو بەقۇل كەرد بە ئارەزوى خۆى پەتووستە ئەو دەسەلاتى لەسەر لاچى، ئەو ھەش دروست ناییت لەگەل مەنەو بە توانای گەپرايەو بەدا.

(۱) واتە: ئەو كارەت كە بە دەست مەن، كە تەلاقە، دامە دەست خۆت.

ئايا نيازی پىارەكە ئىعتىبارى پىن ئەكرى يا نيازی ژنەكە؟:

شافىعى بۆ ئەو چوۋە كە نيازی مېترى ئىعتىبارى پىن ئەكرى. ئەگەر نيازی ۋە ھابوۋ گەفتى ژنەكە يەك تەلەق بېت ئەو يەك تەلەق ئەيىت، ۋە ئەگەر بەنيازى سۆيىسى ۋە بېت ئەو سى بەسى ئەيىت. ۋە بۆ پىارەكە ھەيە فرىسى بەدات لە ئەيىنى تەلەقكەدا، ۋە ھەرۋە ھە لە ژمارەكانىدا: لە ھەلپۇردندا يا لە بوۋنە خاۋەنى كارى خۇى.

بەلام جگە لە شافىعى بۆ ئەو چوۋە كە ئەگەر نىتى پىنى تەلەقنىك زياتر بېت ئەو چەندى نياز بوۋە ئەۋەندەي ئەكەۋى، چونكە خاۋەنى ھەر سىن تەلەقكەيە بە ئاشكرا، كەۋاتە ئەيىتتە خاۋەن تەلەق بە كىنايەتتەش ۋەك مېزىد. جا ئەگەر ژنەكە سى تەلەقى خۇىدا ۋە مېزىدەكەي بېت من لە يەك تەلەق زياتر بۆ دانەناۋە، گوۋى نادىرئ بە قەسكەي، ۋە ئەۋەي ژنەكە پىرارى داۋە ھەر ئەۋە ئەيىت، ئەمە مەزھەبى عوسمان ۋە ئىبىنو عومەر ۋە ئىبىنو عەبباسە، ۋە عومەر ۋە ئىبىنو مەسعود ۋە تويانە: يەك تەلەقى ئەكەۋىت ۋەك لە باسەكەي عبداللىمى كورى مەسعود دا باسمان كىرد.

ئايا كار دانە دەست ژن بەستراۋە بە كۆرەكەۋە؟ يا بەردەۋام ئەيىت:

ئىبىنو قودامە لە موغنىدا ۋە تويەتى: ھەر كاتنى پىار كارى ژنەكەي دايە دەست ژنەكەي ئەۋە بەردەۋام ھەر بەدەستى ئەيىت ۋە نابەستىتەۋە بو كۆرەۋە،

ھەر ئەۋەشىمان لە ئەلەيىمە گىپراۋە ئەۋە خوا لىنى رازى بېت، ۋە ئىبىنو ئىبىنو موندىر ۋە ھەكەمىش ھەر بەۋە گەفتىان داۋە،

ماليك ۋە شافىعى ۋە خاۋەن راکان ۋە تويانە: كار دانە دەستى ئافرەت ھەر لەۋ كۆرەدا ئەيىت كە پىارەكە پىنى ۋە تويە، ۋە لەدوۋاى ئەۋەي كە لەۋ مەجلىسە لەيەك جىبابونەۋە ئەۋ ئافرەتە تەلەقى بە دەست نىيە، چونكە ئەۋە ھەلپۇردنە كەۋاتە ھەر لە كۆرەكەدا ئەيىت، ۋەك ئەۋە ۋايدە پىنى بلىنى ھەلپۇرە. ۋە ئىبىنو قودامە قەسى يەكەمى پىتەش خستوۋە لەبەر ۋە ئەلى ﷺ لەبارەي پىارنىك كەكارى تەلەق دانى ژنەكەي دايە دەستى خۇى. فەرموى: دەسەلتى تەلەق دانەۋەي ھەيە ھەتارەك ۋە پەشىمان ئەيىتتەۋە. ۋە ۋە تويەتى: نىمە لە صەحابەكاندا موخالىفىك نادۆزىنەۋە بۆ ئەم قەۋلە، ۋە بەۋەش ئەيىتتە ئىجماع. ۋە لەبەر ئەۋەي ئەۋ كارە جۆرنەك ۋە كىل گرتنە لەتەلەق داندا. كەۋاتە بەردەۋام ئەيىت ۋەك ئەۋەي ئەۋ ۋە كەلەتى لەسەر بىنگانەيەك دانايىت ۋە ھايە.

پەشیمان بوونمەوی مێرد:

(ئیبنو قودامە) روتووبەتی: ئەگەر مێردەکە لەو دەسەڵات دانەویە پەشیمان بێتەوه، یان بلیت: ئەو دەسەڵاتە کە دامە دەستت هەلەم وەشانەوه ئەو بەتال ئیبتەوه، وە عطاء و موحاهید و شەعبی و نەخعی و ئەوزعی و ئیسحاق بەوه گەفتیان داوه.

بەلام زوهری و ئموری و مالیک و خاوەن رەئییەکان بۆ ئەو چوون کە پیاوێکە بۆی نییە پەشیمان بێتەوه، چونکە ئەو ئافرەتی کردۆتە خاوەنی ئەو دەسەڵاتە، کواتە بۆی نییە پەشیمان بێتەوه تێیدا. هەرەها روتووبەتی وە ئەگەر پیاوێکە چوو لە ئێنەکی، ئەو پەشیمان بوونمەویەتی، چونکە ئەو جۆریکە لە وەکیل گرتن، وە تەصروف کردن لەو شتەدا کەمەکیلی بۆ گرتووه، وە کالەتە بەتال ئەکاتەوه. وە ئەگەر ئێنەکە ئەو دەسەڵاتە کە دراوتە دەستی رەتی کردووه بەتال ئیبتەوه، وە کە چۆن وە کالەت بە هەلوەشانەوهی وەکیلی کردنەکە بەتال ئیبتەوه^(١).

(٣) ئەگەر حەز ئەکەمی خۆت تەلاق بەدە:

حەنەفیەکان روتویانە: هەر کەس بە ژنی خۆی ووت خۆت تەلاق بەدە وە بەنیازی تەلاق دانایەوه نەبوو، یا بە نیتی یەک تەلاقەوه، ئێنەکەش بلیت و خۆم تەلاق دا، ئەو تەلاقیکی رەجعی نەکەوت.

بەلام ئەگەر سێ بەسێ خۆی تەلاق دا، وە مێردەکەشی ئەوێ مەبەست بوو، هەر سێ تەلاقی نەکەوت، بەلام ئەگەر بە ئێنەکی بلیت: خۆت تەلاق بەدە، ئەویش بلیت: ئەوا خۆم بائین کرد، ئەو تەلاقی نەکەوت. وە ئەگەر بلیت خۆم هەلبژارد تەلاقی ناکەوت، بەلام ئەگەر پیاوێکە پێی بلیت: هەر کاتێک ئارەزووت کرد خۆت تەلاق بەدە. ئەو ئێنە بۆی هەیه لەو دانیشتنەدا و لەکاتی تەردا خۆی تەلاق بەدات. وە ئەگەر پیاوێکە بە پیاویکی ووت: ئێنەکم بۆ تەلاق بەدە. ئەو پیاوێ بۆی هەیه لەو دانیشتنەدا و دووای ئەو ئێنەکی بۆ تەلاق بەدات. بەلام ئەگەر پێی ووت: ئێنەکم بۆ تەلاق بەدە ئەگەر ئارەزوو ئەکەمی، بۆ ئەو پیاوێ هەیه هەر لەو دانیشتنە تاییبەتەدا ئێنەکی بۆ تەلاق بەدات.

(التوکیل) وەکیل گرتن:

ئەگەر کاری ئێنەکی دایە دەست کەسیکی تر دروستە، حوکمەکی وە کە حوکمی ئەو وایە کە دایبێتەوه دەستی ئێنەکی، لەوێدا کە کاری تەلاق دانای ئەو ئێنە بەدەستە لەو کۆرەداو دووای ئەو کۆرە.

(١) المغنی (ص ٢٨٨ ج ٨).

تەلّاق

وہ شافیعی موافقہ قہی لہسەر ئمہ کردووہ بۆ جگہ لہژنہ کہ لہبەرئمہوی وە کیل گرتنہ، جا پئی بلیت: فرمانی ژنہ کم دایہ دەستت، یا بلی: ئارەزووم دایہ دەست تۆ بۆ تەلّاق دانسی ژنہ کم، یا بلی ژنہ کم تەلّاق بدە، وەک یەکە. وە ھارەلانی ئەبی حەنیفە ووتویانہ: ئمہ کارە بەستراوہ بھو کۆرہوہ و بەس، چونکە جۆرئیکە لہ ھەلبژاردن وەک ئمہ وایہ پئی بلیت خۆت ھەلبژیرہ،

خاوەنی کتیبی (المغنی) ووتویەتی: لای ئیمہ ئمہ کارە وە کیل گرتنی تینکراپسہ. کھواتہ بەردەوامی ئەبیت، وەک وە کیل گرتن لہ فرۆشتندا، وە ئەگەر ئمہ کارە چەسپا، بۆی ھدیہ ئمہ ژنہی تەلّاق بدات بە مەرجیک مێردە کە وە کالەتە کە ھەل نەوہ شینیتتەوہ، یا نەچیتتە لای ژنہ کە، وە بۆ ئمہ وە کیل ھدیہ کە ئمہ ژنہ یەک تەلّاق بدات، یا دوو، یا سێ، وەک ژنہ کە، وە ئەبیت ئمہ کارە بجزیتتە دەست کەسێک کە دروست بیت بکری بە وە کیل ئمیش خاوەن عەقلە. وە مندال و شیت دروست نەبە کە ئمہ کارەیان بەریتتە دەست، وە ئەگەر ئمہ کارەیان پئی سپیرو تەلّاق کە دا، تەلّاق کە ناکوئ. وە خاوەن راگان ئەلین: دروستمە ئەکوئ^(۱).

بەستنەوی ئمہ صیغانە و گشتیتتی کردنی:

ئمہ صیغانە باس کران جاری وای ھدیہ تینکرا ئەبن، وەک ئمہوی کاری ژنہ کە ئەداتە دەست ژنہ کە، یا ژنہ کە خۆی ھەلبژیری پئی ئمہوی ببەستریتتەوہ بە ھیچمە کە لہ صیغە کە زیاد بیت. لہم حالەتەدا ژنہ کە بۆی ھدیہ کە خۆی تەلّاق بدات لہم دانیشتنەدا کە کاری خۆی دراوہتە دەستی و بەس، ئەگەر ژنہ کە ئامادە ی ئمہ کۆرہ بوو، وە ئەگەر لہوی نەبوو ئمہ مافە نەکوئتتە دەست ھەر لہم کۆرہدا کە بھوی زانیو بەس، تەنەت ئەگەر کۆتایی ھاتبی یا ئمہ کۆرہی کە تەلّاق کە تیندا درایە دەست گۆرابیت یا ئمہ کۆرہی کە ئافرەتە کە تیندا ئاگادار کراوہتەوہ و خۆی تەلّاق ئەدا ئیتر ئمہ مافە نامینتی دروای ئمہ، چونکە صیغە کە تینکراپسہ ھەر لہم کۆرہدا بۆی ھدیہ ئمہ کارە بکات، کاتئ ئمہوی لہ دەست چوو ئمہ مافە نامینتی.

وہ ئمہ حوکمە لہ حالەتیکەدا یە کە شتیکی وەھا نەبوئی کە بیتتە بەلگە بۆ گشتیتتی کردنی کار پئی سپاردنە کە، وەک ئمہ لہ کاتی عەقدی زەواجە کەدا کرا بیت. چونکە عەقل نایگری کە ئمہ کەسە ژنہ کە بکاتە خاوەنی ئمہ مافە کە خۆی تەلّاق بدات لہ ھەر مەجلیسی مارە کردنە کەدا، کھواتە حالەتە کە وای ئەگە یەنئ کە ئمہ صیغە بۆ گشتیتتی یە.

(۱) المغنی (ص ۲۹۲).

تەلّاق

وہ جاری واھدیہ نھو صیغانہ گشتی نھبن۔ وەك نھوہی بہ ژنەكەہی بلین خۆت ھەلبژێرە ھەر كاتێن نازەزووت كرد، یا كاری خۆت بە دەستی خۆت بیئت ھەر كاتێن رییستت، لەم شێوانەدا نھو ژنە بۆی ھەدیە خۆی تەلّاق بەدات ھەركاتێن رییستی، چونكە كەردویدیەتی بەخاوەنی مافی تەلّاق دانسی خۆی بە خاوەنیەتی گشتی، ئیتر بۆی ھەدیە نھو مافە بەكار بەینی و خۆی تەلّاق بەدات ھەر كاتێك بیئت.

وہ جاری واھدیہ نھو صیغانہ لەكاتیکی دیاری كراوایدە، وەك نھوہی تەلّاقەكانی بەداتە دەستی بۆ ماوہی سالیك، ئیتر بۆ نھو ژنە ھەدیە تەنھا لەو ماوہ دیاری كراوہدا خۆی تەلّاق بەدات و بەس، بەلام دواي تەبەرپوونی نھو ماوہیە نھو مافی نامینی لە تەلّاق دانسی خۆی دا.

(التفویض) پەن سپاردن كاتی پەیمانی ژن و میردایەتی و دووای پەیمانەكە:

دروستە كار پەن سپاردنە دەستی ژن لەكاتی پەیمان بەستنی ژن و میردایەتی دا یا دووای پەیمانەكە، بەلام بە مەرج دانراوہ لەكاتی ماوہ كەردنەكەدا لای ھەنەفیەكەن نھبن دەست پەن كەر ژنەكە بیئت، وەك نھوہی ژنەكە بە پیاوہكە بلیت: شوت پەن نەكەم بەمەرجێن كاری خۆم بە دەستی خۆم بیئت، ھەركاتێن رییستم خۆم تەلّاق بەدەم. پیاوہكەش بلیت: قەبوڵم كرد، ئیتر بەو قەبوڵ كەردنە زواجەكە تەوار نھبو پینك دئ، وە تەلّاق دانەكەشی دروست نھبیئت و ژنەكە نھو مافی ھەدیە خۆی تەلّاق بەدات ھەر كاتێن رییستی، چونكە قەبوڵ كەردنی پیاوہكە بۆ ژن ھینانەكە نھبیئت پاشان بۆ پەن سپاردنەكە.

بەلام نەگەر دەست پەن كەرەكە پیاوہكە بوو، وەك نھوہی بە ژنەكە بلیت: تۆم ماوہ كەرد لەسەر نھوہی كاری خۆت بە دەستی خۆت بیئت، ھەر كاتێن رییستت خۆت تەلّاق بەدی. ژنەكەش بلیت: قەبوڵم كرد، بەوہ ژن و میردایەتی تەوار نھبیئت، بەلام كار پەن سپاردنەكە دروست ناییئت، وە ژنەكە مافی نھوہی ناییئت خۆی تەلّاق بەدات.

وہ جیاوازی نھوان نھو دوو شێوہیش نھوہیە كە لەشێوہی یەكەمدا، پیاوہكە خۆی پەن سپاردنەكە قەبوڵ كەردووە دووای پینك ھاتنی پەیمانەكە، ئیتر ژنەكە كەردۆتە خاوەنی تەلّاق دووای نھوہی خۆی بوو تە خاوەنی بە تەوار بوونی پەیمانی ژن و میردایەتیەكە.

بەلام لە شێوہی دووہەدا، ژنەكە نەكاتە خاوەنی تەلّاق، پینش نھوہی خۆی بویتتە خاوەنی و پینش تەوار بوونی پەیمانی ژن و میردایەتی، چونكە (إيجاب) نھبیئت ھیچ بەدی نھەتاتووە (واتە تەنھا ئیجابی تەدایە).

تو حالاتنامی قاضی ژنی تیندا تہ لاق تہ دات

تو حالتنامی کہ قازی ژنیان تیندا تہ لاق تہ دات له نیجتهادی زانایانموه وه رگیاروه، چونکہ ده قینکی ناشکراو راست لو باره یانموه نه هاتوره، وه تمنها حالی خه لکی تیندا چاودیری کراوه بز نموی لیسر خه لک ناسان بکریت و دوور بیت له گرانی، وه به پی پی نموی که نیسلام ناینیکی ناسانو ری ناسان کوره. وا له خواروه تو حالتنامه روون نه که ینموه:-

تہ لاق دان لمبر نموی نفهقه:

نیمامی مالیک و شافیمی و نه حمد بز نموه چون که دروسته ژن و میرد له یهک جیابکرزنموه لمبر نموی نفهقه به حوکمی قازی ته گم ژنه که خوی داوای کرد، به مسرجی پیاره که مالتیکی ناشکرای نمبی، وه بز مزه به به کشیان نمانی لای خواروه یان کردو ته به لکه:-

۱- میرد موکه للهفه که ژنه که به چاکی پابگری یا بهر لالی بکات به باشی به پی پی فرمودی خوی گوره که فرمودی: ﴿فَامْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ﴾ (البقرة: من الآية ۲۲۹). وه بی گومان نموی نفهقه پیچوانمی پانگرتنی نمبی به چاکی.

۲- خوی گوره نه فرمودی: ﴿وَلَا تُسْكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَبُوا﴾ (البقرة: من الآية ۲۳۱)، پان مه گرن بز نموی زانینان پی بکات و ستمیان لی بکن.

وه پیغمبر (ﷺ) نه فرمودی (لاضرر ولاضرار)^(۱) واته: نه زیان کردن و نه زیان به خه لک که یانندن دروست نریه. جا چ زانیک بکات به ژن لهوه زیاتر نمبی که نهفهقه نه کیشری. وه لیسر قازی پیروسته تو زیانه نه هیلن.

۳- وه ته گم بریار درایت قازی ژن و میرد له یهک جیابکاتموه لمبر بوونی عدیبه به پیاره کوره، به راستی تو تازرو ستمی که به هوی نفهقه نه کیشانموه تووشی ژن نمبی زور زیاترو سخت تره له بوونی عدیبه پیاره که.

لمبر نموه له یهک جیا کردنموه یان لمبر نموی نفهقه له پیشتره.

وه حنه فیه کان بز نموه چون که نایت له یهک جیابکرزنموه لمبر نموی نفهقه، نیت هوی نموی تو نفهقه نه دانی بیت، یا کم دستی، یان نتوانی، به لکشیان بز نموه:-

(۱) له پیشموه تخریجی نم حدیسه باس کرا.

تہ لاق

۱- خوی گموره فرمویتمی: ﴿لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قَدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا﴾ الطلاق: ۷.

واته: با دہسلات دار بپہنی دہسلاتہ کی خوی نفہقہ بکیشیت، وہ نگہر خوا کسیتی دست کورت کرد، با لہوی خوا پہنی داوہ نفہقہ بکیشیت، چونکہ خوا داوا لہ کس ناکات زیاتر لہوی کہ پہنی داوہ، وہ خوی گموره دووای ہمروہ تنگانہ بک خوشی دیتن.

لہ تیماسی زوہری پرسرا دہربارہی پیارنک توانای نفہقہ کیشانی ژنہ کی نہیت: نایا لہ بک جیانہ کرتنہوہ؟ نموش فرموی: نارام نگہر لہ گہ لیدا، وجیایی ناخریتہ نیتوانیان، وہ نایمتہ کی پیتشووی خوتنہوہ.

۲- صحابہ کان دہولہ مند و تنگ دہستیان تیدا بوو، و نزانراوہ لہ کسیانہوہ کہ پیغمبر (ﷺ) ژن و میردیکی لہ بک جیا کرد پیتنہوہ لہ بر نہبوونی نفہقہ بہوی ہزاری و تنگ دہستیہوہ.

۳- خیزانہ کانی پیغمبر (ﷺ) داوای شتیکیان نہ کرد لہ پیغمبر (ﷺ) کہ نہی بوو، نموش ماوہ مانگن لہ بیان دوور کومتہوہ^(۱) نموش سزایک بوو بزیان، جا نگہر داوکردنی شتی لہ میرد کہ نہی بوو شیواوی سزا بیت، داوکردنی جیا بوونہوہ بہوی تنگ دہستیہوہ لہ پیتترہ کہ ستم بیت و ہر گویشی پہ نہدی.

۴- ووتویانہ: نگہر نہدانی نفہقہ لہ گہل دہسلات بووندا ستم بیت، نمہو نمہوہی ستمہ کی پہ لہبری فرزشتنی مالہ کہ بہتی بۆ نمہوہ نفہقہی لی دہرکری، یا بگری ہتا نفہقہی ژنہ کی نہ کیشیت، وہ نابہ لہ بک جیا بکرتنہوہ بۆ لہ بردنی نمہوہ ستمہ، کاتیک رنگای تر ہبیت بۆ لہ بردنی، وہ نگہر بوو شیویہ بیت نابہ قازی بوو ہزہ جیا بیان بکاتہوہ لہ بک، چونکہ جیا کردنہوہ و تہ لاق بیترترین حد لہ لای خوا لہ لایمن نمہوہ میردہی کہ خوی خواونہی نمہوہ مافہیہ، نیت قازی چۆن پنا تہباتہ بر نمہوہ جیا کردنہوہ لہ گہل نمہوہا کہ پیتوست نریہ، وہ تنہا رنگایہ کیش نریہ بۆ لہ بردنی نمہوہ ستمہ،

نمہوہ بۆ کسیتک توانای نفہقہ کیشانی ہبیت، بہ لام نگہر نمہوہ کسہ تنگ دست بوو نمہوہ ہیچ ستم لہ لایمن نمہوہ نہبوہ، چونکہ خوا لہوہ زیاتر کہ داوتن داوا لہ کس ناکات وہ لہ یاسای سالی ۱۹۲۰ برگی (۴) دا ہاتوہ: (نگہر میرد نفہقہی ژنہ کی نہ کیشا، نمہوہ نگہر

(۱) مسلم (۲۹/۱۴۷۸).

تەلاق

مالئىكى دىيارى ھەببو. ھوكم ئىدرىئ بىسىرىا بە نەفەقە كىيشان لىو مالىى، وە ئەگەر مالئىكى دىيارى نەببو وە نەشى وت كە دەست تەنگە يا دەست فراوانە، بەلام ھەر سوور بوو لىسىر نەفەقە نەدات، ئىو كاتە قازى يەكسىر تەلاقى نەدات. وە ئەگەر ئىدىدىعائى نەتوانىنى كرد، ئىو ئەگەر سابى نەكرد تەلاقى نەدات، وە ئەگەر سابى كرد ماوۋىەك مۆلەتى نەدات كە لىمانگ زىاد نەيىت ئەگەر ھەر نەفەقى نەكىشا تەلاقى نەدات).

بەرگى (۵): ئەگەر مېردە كە غائىب بوو غائىبى نرىك، ئىو ئەگەر مالئىكى دىيارى ھەببو ھوكمەكە بوو نەسەپن بىسىرىا كە نەفەقە لىو مالىى دەرېكرى، بەلام ئەگەر مالىى دىيارى نەببو قازى لىئى نەببورى بوو پرىگايانى كىزاندرارە وماوۋى بۆ دائىنى، ئەگەر شتىكى نەنارد بۆ ژنەكە كە بۆخۆى سەرف بكات، يا خۆى نەھاتەو نەفەقى بكىشى، جا ئىو كاتە قازى لىبرى ئىو پىاوه تەلاقى نەدات لىدوواى تىواو بوونى ماوۋەكە. بەلام ئەگەر پىاوه كە لىشوتىكى دوور بوو وە بە ناسانى بىردەست نەئەكوت، يا شوتى نادىيار بوو، يا وون بوو بوو، وە سابى بوو كە مالئىكى نىبە بكرى بە نەفەقى ژنەكى، قازى ئىو ژنى تەلاق نەدات. ئىو ھوكمە نەوانەش نەگرتىو كە گىرابن و تەنگە دەست بن.

بەرگى (۶): تەلاقدانى قازى لىبەر نەبوونى نەفەقە، بە تەلاقى رەجعى دائىنرى، و بۆ پىاوه كە نەيىت ژنەكى بگىرتىو كاتى كە چىسپا دۆلەمەند بوو و نامادىە نەفەقى ژنەكە بكىشى لى كاتى عىددەكەيدا بەلام ئەگەر نەچىسپا دۆلەمەند بوو، وە نامادەش نەيىت بۆ نەفەقەكىشان دروست نىبە گىرانەوى.

تەلاق دان بە ھۆى زىانەو:

ئىمامى مالىك^(۱) بۆ ئىو چوو كە ژن بۆى ھەببە داوا لى قازى بكات لى مېردەكى جىاي بكاتەو ئەگەر ئىدىدىعائى ئىو بكات كە پىاوه كى زىانى پىن ئەگە نەيىت زىانىكى وەھا كە ناتوانرى ژيان لىگەلىا بېرىتە سەر لىناو كەسانى وەك خۆيانا، وەك نەوى: لىئى بدات، يا قسى پىن بلىت يا نازارى بدات بە جوړىك كە تەھممول نەكرىت، يا زۆرى لى بكات بۆ كوردنى خراپە بە قسە يا بە كردهو.

(۱) ھەر وەكو نەوۋىە مەزھەبى ئىمام نەھمدىش، بەلام نەبو ھىنىفو شافىعى لىمەدا جىاوازن، وە رايان وا نىبە كە جىا بگرتىو لىبەر زىان، چونكە ئەكرى ئىو زىانە لىبىئ بە سەرزەنش كردن و ناچار نەكردنى ژنەكە بۆ گوئى رايەلى.

تەلّاق

جا ئەگەر دەعوای ژنەكە سابت بوو لای قازی بە بەلگەو شایەتی ژنەكە، یا دان پیندانانی مێردەكە، وە نازارەكە بەجۆرنەك بوو كە ناتوانی لەگەڵیدا ژیان بپریتە سەر لەناو هاو وێنە خۆیان وە قازیش نەیتوانی چاکیان بکات ئەو قازی تەلّاقی ئەدات بە تەلّاقی بائین.

وە ئەگەر نەیتوانی بەلگەو شایەت بەیئنی، یان مێرد دانێ بە شکایەتەكەیدا نەهینا. جا کاتێ ژنەكە چەند جار شکایەتی دووبارە کردووە و داوای جیابوونەوی کرد، وە لەلای مەحکەمە راستی داواکە سابت نەبوو، قازی ئەبێ دوو حەکم - نایبژیکەر - دابنێ بەسەرچە دوو پیاوی ژیری دادپەرورین، وە خێرەیان هەبیت بە حالتی ئەو ژن و مێردە، وە توانای چاک کردنی نیتوانیان هەبیت. وە وا چاکە لە کەس و کاری هەردوو لایان بن ئەگەر کرا. وە ئەگەر نەکرا لەکسانی تر، وە پێویستە لەسەر ئەو دوو حەکمە هۆی تینکچوونی ئەو ژن و مێردە بزانن، وە بەپێی توانایان یەکیان بگەنەو، بەلام ئەگەر نەیان توانی یەکیان بگەنەو و خراپەش لە هەردوکیانەو بوو، یا تەنها لە پیاوێکەو بوو، یا راستی یەکان دەرنەگەوتن. ئەبێ بریار بەدەن لە یەکیان جیابکەنەو بەتەلّاقی بائین^(۱)، بەلام ئەگەر خراپەكە لەلایەن ژنەكەو بوو، لەیەك جیانا کرێنەو بە تەلّاق، بەلگەو بە دامائین (خولع) لەیەك جیانه کرێنەو.

بەلام ئەگەر دوو حەکمەكە پایان یەك نەگەوت ئەبێ قازی فرمایان پێ بەدات كە دووبارە گەران و لیکۆلینەو بکەنەو، ئەگەر دووای ئەوێش هەر رێك نەگەوتن ئەبێ بیانگۆژی بە دوو حەکمی تر. وە لەسەر هەردوو حەکم پێویستە ئەوێ پای هەردووکیان لەسەری جینگەر بەرز بکەنەو بیگەیهنن بە قازی. وە پێویستە لەسەر قازی حۆکمەکیان جێ بەجێ بکات. وە بەنەرەتی هەموو ئەوانێش فرمودەو خۆی گەورە یە كە ئەفرمودی: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْعَثُوا حَكْمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكْمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا﴾ (النساء: من الآیة ۳۵)، واتە: وە ئەگەر ترسی ئەوەتان هەبوو ژن و مێردەكە لەگەڵ یەكدا تینک بچن، نایبژی كەرنەك لەکەس و کاری پیاوێکە و یەكێکیش لەکەس و کاری ژنەكە بنێرن بۆ لایان. ئەگەر ئارەزووی یەك كەوتنەویان هەبوو خوا یەکیان ئەخاتەو، وە خۆی گەورە ئەفرمودی: ﴿فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ﴾

(۱) ئەبو حەنیفە ئەحمەدو شافعی - لەیەكێ لە قەولەکانیدا - بۆ ئەو چۆن كە دوو حەکم ناتوانن تەلّاق بچن مەگەر مێردەكە پایان بسپێژێ. وە مالیک و شافعی روتیانە: ئەگەر بە باشیان زانی كە بریتی یا بێ بریتی رێکیان بچن دروستە، وە ئەگەر خولعیان بەباش زانی هەر دروستە، وە ئەگەر ئەو یەکیان كە لەلایەنی مێردەو یە تەلّاقی بە باش زانی تەلّاقی ئەدات، وە پێویستی بە ئیزنی مێردەكە نی یە لەو تەلّاقدا، ئەمە لەسەر ئەو دامەزراوە كە حەکم بێ نەك وەكێل.

تہلاق

(البقرة: من الآية ۲۲) واتہ: یا راگرتنی بہ چاکہ یا بمرہ لاکردنیتی بہباشہ. لم کاتعدا راگرتنی بہ چاکہ لہدست چوہ، کسوابن نموی ماوتہموہ بہ باشی بمرہ لاکردنہ. وہ پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (لاضرر ولاضرار) واتہ: نہ زیان کردن و نہ زیان پئی گہیاندن دروست نیہ.

وہ لہیاسای ژمارہ ۲۵ سالی ۱۹۲۹. برگہی (۶) دا ہاتوہ: (نہگمر ژ" نسدیدیعی نموی کرد کہ میتدہ کہی زبانی پئی نہگہینہ بہ شیتوہیہ کی وا کہ ناتوانی زبانی لہگہ لیدا بیڑتہ سر لہنار ہاو وینہکانی خوینا، دروستہ نو ژنہ داوا لہ قازی بکات کہ جیبیان بکاتوہ، وہ لہو کاتعدا قازی تہلاقیکی باتینی تہدات بہ مہرجیک زبانیہ کہ سابت بوو، وہ قازیش نہیتوانی ریکیان بجات. بہلام نہگمر داوای ژنہ کہ رت کرایموہ پاشان چہند جازیکی تر سکا لای کردوہ، وہ زبانیہ کمش سابت نمبو، قازی دوو حہکم تہنیری تو حوکم تہدا بو شیتوہیہ کی لہ برگہکانی (۷ و ۸ و ۹ و ۱۰ و ۱۱) دا روون کراوہتوہ.

برگہی (۷): وہ مہرجہ ہمدروو ناویژی کمرہ کہ دوو پیایوی دادپروہ بن لہ کس و کاری ژن و پیاوہ کہ بن بہ پیتی توانا، وہ نہگمر نموہ نہکرا با خہلکی تر بن لہ بینگانہ، وہ لہو کسانہ بن کہ ناگادارن بہ حالیان، وہ بہتواناش بن بۆ یہ کخستنہویان.

برگہی (۸): لہسر ناویژیکمرہ کان پیتوستہ کہ ہولتی زانینی ہوکاری نو تیکچوونہیان بدن و ہول بدن. کہ چاکیان بکمنموہ، جا نہگمر توانرا لہسر رتگہیہک بیت کہ ہمدروویان بریاری لہسر بدن نموہ بریار تہدن .

برگہی (۹): نہگمر ناویژی کمرہ کان نہیان توانی یہکیان بکمنموہ و خراپہ کہ لہ پیاوہ کموہ بوو یا لہمدروویکیانموہ بوو، یا بۆیان روون نمبوہوہ، دروستہ بریاری جیبونوہویان بدن بہ تہلاقیکی باتین.

برگہی (۱۰): نہگمر حہکمہکان ریک نہکوتن لہنیتوان خویناندا، نمب قازی فرمائیان پئی ہداتوہ بہ گہران و تہحقیق کردن، بہلام نہگمر ہمر جیاوازییان ہمبو کسانیکی تر نہکرتن بہ ناویژی کمریان.

وہ لہسر دوو حہکمہکہ پیتوستہ نموی بریاریان لہسر داوہ ہمرزی بکمنموہ بۆ لای قازی وہ لہسر قازیش پیتوستہ بہ پیتی نموہ حوکم بکات.

تهلاق دان بهۆی دیار نمبوونی میتردهوه:

تهلاق دان بهۆی دیار نمبوونی میتردهوه مزههبی مالیک و نهحمده^(۱)، بۆ لاپردنی زیان لیسر ژنهکه، وه بۆ ژنهکه ههیه که داوای جیابونموه بکات نهگهر میتردهکهی دیار نهبوو با مالیشی بن لی سرف بکات بهمهرجی نهوی:

۱- که دیار نمبوونی پیاو بهۆی بههانهیهکی قبول کرارهوه نهییت.

۲- نهو نافرته بهدیار نمبوونی توشی زیان ییت.

۳- نهو دیار نمبوونه بهس نهو شارهدا نهییت که خۆیان تیی دا جینشینن.

۴- سالتیک تپهری ژنهکه لهماوهی نهو سالددا ههر توشی زیان بووییت،

بهلام نهگهر غاییب بوونهکهی بههزیهکی مهقبولوه بوو: وهک نهوی چووینت فیری زانیاری ییت، یا بهکاری بازگانییهوه چووینت، یا کارمهند ییت لهدهرهوهی شارهکدا، یا سهریاز ییت له شویتیکی دورر، نهوه لهم حالهتانهدا دروست نهییه داوای جیابونموه بکات، وه ههروهها نهگهر غاییب بوونهکهی ههر لهو شویندها ییت که ژنهکه نیشتهجییه تیییدا.

وه ههروهها ژن مافی ههیه داوای جیابونموه بکات، بهۆی نهو زیانوه که پتی نهگات لهبهر دوری میتره لیوهی نهک بههۆی غاییب بوونی. وه ههر نهییت سالتیک تپهر ییت که زیان لیکموتنی ژنهکه بیته دی و ههست بهترس و تههایی بکات تیییدا، وه نهو ژنه لهخۆی بهترس که بهو ههزیوه بکهوتته حهرامهوه.

وه دانانی به سالتیک قسهیه که له نیمامی مالیکهوه^(۲)، وه ووتراوه: نهبن سنی سال ییت. وه نهحمده رای وایه: که کهمترین ماوه که دروسته نافرته تیییدا داوای جیابونموه بکات شمش مانگه، چونکه نهو پهری ماوهیه که ژن نهتوانن نارام بهگهری لیسر دیار نمبوونی میتره وهک لهپیتشهوه باس کرا، که عومهر پرسی له حهفصه و فهتوای حهفصه خوا لییان رازی ییت.

تهلاق دان بههۆی بهند کردنی میتردهوه:

وه نهوی دیتته ناو نهو باسهوه- لای مالیک و نهحمده- تهلاقدانه بههۆی بهند کردنی میتردهوه، چونکه گهرانی پیاو زیان نهتات له ژن، لهبهر دوری لیوهی. جا نهگهر حوکم درا بۆ ماوهی سنی

(۱) نیمامی مالیک رای وایه که نهوه تهلاقی بانینه، وه نیمامی نهحمده رای وایه که (فسخ) ههلوشاندهوهیه.

(۲) مهههست بهو ساله سالی مانگییه.

تەلەق

سال، يان زياتر، وه حوكمه كه حوكمی كۆتایی بوو، وه جی به جی كرا به سسر پیاوه كهدا و سالتیک زياتر تی پیری لمبردوامی جی به جی كردنی یوه، بۆ ژنده كه هدیه داوا له قازی بکات تەلەقی بدات لمبر زیان پی گهیشتنی بههژی دوور بوونی میترده وه لئی.

جا نه گهر نهوه چسپا قازی تەلەقی بایینی دهدات لای مالیک، وه لای نه حسد به هه لوه شاندهوه دائنریت. ئیبنو تهیمی ره ووتیهتی: لیسر نهوه حوکم دان لهبارهی نهو ژنانهوه كه میترده کانیان به دیل گیراییت یا بهند کراییت وه وینسی نهو دوانه وهك کسیتك كه گران بیست ژندهکی سوودی لی وه ریگرتت هر وهك حوکم دانه لهبارهی ژنی ون بووه به ئیجماع. نهما جیابونهوه بههژی عهیبهوه له پیشهوه باس کرا.

الخلع (دامالین)

ژیانی ژنو میردایمتی راناوہستی نیلا لسر خوشبویمستی و بزمزی و دوستایمتی و تیکہلی جوان نمیت، وہ ہرودہا بجمہیتانی نمو مافانہی کہ لسر ہرہکہ لہ ژن و میرد پتیرست کراوہ. جاری وا نمیت پیار ژنہکی خوی خوش نارت، یا ژنہکہ رقی لہ پیارہکہ نمیت.

وہ نیسلام لم حالتدا داوای نارام گرتن و دان بہخوذا گرتن نکات، وہ دارا نکات بہ چارہسمرکردنی نمو شتانہی لوانہیہ بویتہ ہزی نمو رق لس بوونہ، خوی گورہ نفمرمووی: ﴿وَعَاشِرُوهُمْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُمْ فَعَسَى أَنْ تَكَرَّهُوا شَيْئاً وَتَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْراً كَثِيراً﴾ (النساء: من الآية ۱۹). واتہ: با ہاوتیتان بو ژنہکانتان لسر رتزو خوشبویمستی دامزرت، جا نگہر رقتان لرتان بو نارام بگرن، لوانہیہ شتیک نیوہ لاتان ناخوش بیت، وہ خوا خیرتیکی زری تیدا دانایت

وہ لہ حدیسی صحیح دا ہاتوہ کہ نفمرمووی: (لا یفرک مؤمن مؤمنۃ، ان کرہ منها خلقاً رضی منها خلقاً آخر) ^(۱) واتہ: نابیت مسولمان رقی لہ ژنی مسولمان بیت، نگہر رقی لہ رپوشتیکی بیت لہ رپوشتیکی تری رازی نمیت،

بہلام جاری وا نمیت کہ رق و کینہ پورہ نمیتن و دوبرہکی توند و تیژ نمیت، بشیوہیک چارہکردنی زرد گران نمیت و توانای نارامگرتنی نامیتن، وہ نمو خوشبویمستی و سوز و رتزو ماف بجمہیتانہ کہ خیزانی لسر دامزراوہ نپروات. وہ ژبانی ژن و میردایمتی وای لس دیت نیت چارہسمر ناکری، لم کاتاندا نیسلام ری نکات بہ تاکہ چارہسرتک کہ نمیت ہر بی،

جا نگہر رق و کینہکہ لہلایمن پیارہکموہ بیت، نموہ تہ لاقی ہدمستہ، وہ تہ لاقیش مافیکہ لہ مافہکانیو بوہی ہدیہ بہکاری بہیتنی نمو سنورودا کہ خوا دایناوہ، بہلام نگہر رق و کینہکہ لہلایمن ژنہکموہ بو، نموہ نیسلام بہرہوای داناوہ بوہی کہ خوی لہو ژن و میردایمتیہ پزگار بکات بہرتگای دامالین (خلع)، نمویش بہوہ نمیت کہ چی لسو پیارہ وەرگرتوہ بہناوی ژن و میردایمتیہوہ بیداتموہ بو نموہ پدیوہندیان پچری و نمیتن، لسو بارہبموہ خوی گورہ فرمویمستی: ﴿وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُمْ شَيْئاً إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ﴾ (البقرة: من الآية ۲۲۹)، واتہ: دروست نیہہ بوٹان ہرچی پیکتان دایت بہژن لہ ماری و شتی و لرتی بستنموہ، مہگہر ژن

(۱) مسلم (۱۶۶۹).

تہلاق

و میزد ترسی ٹوہیان ہبیت کہ مافہکانی ژن و میزدایمتی جی بہجی ناکن، جا ٹو کاتھی ٹو ترستان ہبوو تاوان ٹیہہ بزبان لہودا کہ ژنہکہ ٹہیدات بہ میزدہکہ لہبری تہلاقدانہ،

وہ لہودرگرتنی بریتیڈا لہلایمن میزدہوہ راستی و عدالت ہہیہ، چونکہ ہر پیاوہکہ ماریہی داوہو مہسرفی ژن ہینان و شایی کردوہو نہفہقی کیشاوہ، وہ ژنہکہیہ کہ ہرامبہر ٹوانہ بین ٹمہکی ٹہکات و داوای جیابونہوہ ٹہکات، کواتہ عادلانہیہ کہ ہرچی وەرگرتوہہ بزوی بگیتتہوہ.

وہ ٹہگہر رق و کینہکہ لہ ہمدوکیانہوہ بوو: ٹوہ ٹہگہر پیاوہکہ داوای جیابونہوہی کرد ٹوہ تہلاقہ بدہستہو ہرچی بدووایدا ہات ٹہبن جی بہجی بکات. بہلام ٹہگہر ژنہکہ داوای جیابونہوہی کرد، خوٹھی بدہستہو ہرچی بدووایدا بیت لہسریمتی جی بہجی بکات.

ٹہلین دامالین لہسردہمی نہفامیدا رووی داوہ، ٹویش ٹوہ بووہ: کہ عامیری کوری (ظرب) کچہکھی خوی دا بہرازاکھی خوی کہ ناری عامیری کوری حاریٹ بووہ، کاتنی گواستویٹھیہوہو چوہتہ لای، کچہکہ لئی ہہلاٹوہ، ٹویش لای باوکی کچہکہ شکاتی لئی کردوہ، باوکیشی پنی ووتوہ: جیابونہوہی ژنہکٹ و مالہکشت لہسر کژناکہمہوہ ٹوہ لہ توم دامالی بہوہی چیت داوہتی بتدہمہوہ.

پیناسہی (خولع) دامالین:

ٹوہ دامالینہی ٹیسلام بہ رہوای داناوہ لہ دامالینی جلو بہرگموہ ہاتوہ، کہ لہبر دانہمالی، چونکہ ژن پزاشکی پیاوہو پیاریش پزاشکی ژن، خوای گمورہ نہفہرموی: ﴿هٰنْ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ﴾ (البقرہ: من الآیة ۱۸۷)، واتہ: ٹوان پزاشکن بو ٹیوہ وہ ٹیوہش پزاشکن بو ٹوان.

وہ بہ فیداش (واتہ سہریہا) نار ٹہبری چونکہ ژن بریتی ٹہدا بہ پیاوہکہ تا خوی پزگار بکات، زانایان بہوہ پیناسہیان کردوہ کہ (وازہینانی پیاوہ لہ ژن بہ بریتیہک کہ دہستی بکوئی).

بنہماکشی ٹوہیہ کہ بوخاری و نسائی لہ ٹیبنوعمبباسوہ ٹہگیتنہوہ کہ فہرمویمتی: ژنہکھی ثابتی کوری قہیسی کوری شہماس ہاتہ لای پینعمبہر ﷺ ووتی: ٹہی نیئراری خوا من لاریم

تهلاق

نهیسه لبره‌وشتو ثاینی میترده کم، به‌لام من ناسوپاسی و نینکاری نیعمه‌تم پنی ناخوشه له نیسلامدا^(۱).

لمبر نهوه نه‌موئی لئی جیابموره، پیغمببر ﷺ فرموی: باغه‌کی که له ماره‌ییدا وهرت گرتووه بۆی نه‌گیتیمه؟ ووتی: به‌لئی، پیغمببر ﷺ به پیاره‌کی فرموو: باغه‌که وهریگرهوه و ته‌لاقینی که ده.

له‌فزه‌کانی خولع دامالین:

وه زانایان رایان وایه که له دامالین دا نعییت به وتمو له‌فزی دامالین بووتری یا له‌فزی که له وشه‌یه پینک هاتبی، یا له فزیک تمو واتایه بیه‌خشی. وه‌ک وشه‌ی خۆ رزگارکردن و له‌جیاتی دان. جا نه‌گمر به له‌فزی دامالین نه‌بوو یا به له‌فزی که نه‌بوو تمو مانایه بیه‌خشی. وه‌ک نه‌وه‌ی بلیت: توم ته‌لاق دا بمرامبر بری نه‌ونده پاره، ژنه‌کمش قبولی کرد، نه‌وه ته‌لاق دانه له‌سمر مال نه‌ک دامالین. نیبنوقه‌ییم له‌م باسه کۆلیوه‌تمه‌وه ووتیمه‌تی: هرکس سه‌یری بنه‌ره‌تی په‌یمان‌ه‌کان و مه‌بسته‌کانی بکات جگه له له‌فزه‌کانی. وای داتمنی که دامالین هه‌له‌وه‌شاندنه‌ویه تیت به هر له‌فزی که بیت، هه‌تا به له‌فزی ته‌لاقیش بیت.

نهمش یه‌کی‌که له‌پرووه‌کانی هاره‌لانی نه‌جمه‌د. هه‌روه‌ها هه‌له‌بشارده‌ی نیبنو ته‌می‌یه‌یه، و له‌نیبنو‌عمباسی‌شموه نه‌قل کراره.

پاشان نیبنو ته‌می‌یه فرمویمه‌تی: هرکس حیساب بۆ له‌فزه‌کان بکات و له‌سریان بوه‌ستیت، وه له نه‌حکامی په‌یمان‌ه‌کاندا نیعتباری بۆ دانابی، نه‌وه نه‌گمر دامالین به‌له‌فزی ته‌لاق بووتری نه‌یکات به ته‌لاق. له‌پاشاندا نیبنوقه‌ییم تمم رایه پیش نه‌خات و نه‌لئی: بنه‌ماکانی شرع و نسله‌کانی شاهیدی نه‌وه‌ن که نه‌وه‌ی نه‌بین چاودیری بکری له په‌یمان‌ه‌کاندا حه‌قیقه‌ت و مانا‌کانی‌یمتی، نه‌ک شیوه‌کانی و له‌فزه‌کانی

وه نه‌وه‌ی نعیته به‌لگه‌ی نه‌وه، نه‌ویه که پیغمببر ﷺ به ثابتی کوری قه‌یسی فرموو: که ژنه‌کی له خولعا یه‌ک ته‌لاق بدات، وه له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا فرمانی دا به‌ژنه‌که تمنها به‌یه‌ک بی‌نوژی عیده بگرت، وه نهمش ناشکرایه که نه‌وه هه‌له‌وه‌شاندنه‌ویه، وه با به‌له‌فزی ته‌لاقیش بویت.

(۱) واته: تمو ژنه نه‌یده‌وست لمبر خراپی خوو ره‌فتاری لئی جیا بیتمه، به‌لکو لمبر ناشیرینی به‌کی قینی لئی بوو، وه پنی ناخوش بوو قینه‌کی وای لئی بکات که مافه‌کانی بفرموتین، مه‌بست به کوفریش ناسوپاسی میترده.

تہلاق

وہ ہنرہا خوی گورہ حوکی فیدیدی پیوہ بستوہ چونکہ فیدیدہ، وہ ناشکراشہ کہ فیدیدہ تائبت نیہ بہ لہزہ، وہ خوی گورہ لہفرتکی دیاری کراوی بڑ دانہناوہ. وہ تہلاقی فیدا وبریتی تہلاقیکی بستراویہ ناچیتہ ژر حوکمہکانی تیکرای تہلاقہ، ہر وہ گپرانہوہ عیددہی سی مانگ ناچیتہ نیو نہ حکامہکانیہوہ بہ سونہتی سابت^(۱).

بریتی لہ خولہا:

خولع - دامالین - وہک لہ پیشمو باس کرا-، لابردنی خواہنیتی نیکاحہ ہرامبر بہ مال کواتہ بریتی دان ہشیتی بنہرتیہ لہ دامالیندا، نہگہر بریتی نہیہتدی دامالینہکش نایہتدی، نہگہر پیارہ کہ بہ ژنہکی ووت: توم لہسر خوم دامالی، نینجا بین دہنگ بوو و ہیچی تری نموت. نموہ نایتہ دامالین، لہپاشاندا نہگہر نیہتی تہلاقی ہینابوو، نمہی بہ تہلاقیکی ردجعی، وہ نہگہر نیہتی ہیچی لی نہہینابوو ہیچ تہلاقی ہن ناکوی، چونکہ لہ لہزہکانی کینایہتہ کہ پیوستی ہنیہت ہیدہ.

ہرچی دروست بیت بکری بہمارہی دروستیشہ لہ خولہا بکری بہ بریتی:

شافعیہکان بڑ نموہ چون کہ بڑ دروست بوونی دامالین ہیچ جیاوازی نیہ لہسر مارہویہکہ بیت، یا لہسر ہندیکی، یا لہسر مالینکی تر، جا کہتر لہ مارہویہکہ بیت یا زورتر، وہ جیاوازی نیہ لہ نیوان نمودا کہ عدین بیت یا قمرز یا سوود لی وەرگرتن بیت.

وہ قاعیدہش نمویہ کہ: ہرچی دروست بیت بکرتہ مارہی دروستیشہ بکرت بہ بریتی لہ دامالیندا. ہمہنی گشتیہتی فرمودہی خوی گورہ کہ نہفرموی: ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ﴾ (البقرہ: من الآیة ۲۲۹) تاوان نیہ بزیان نمودا کہ ژنہکہ بریتی بدات بہ پیارہ کہ.

وہ چونکہ پیمانیکہ لہسر (بضع)، کواتہ لہ نیکاح نہچیت، وہ بہ مہرج گہراوہ لہ بریتی خولہا کہ دیار بیت و وەرگہراویت، لہگہل ہمور مہرجہکانی بریتدا، وہک توانای ہن دان و بوونہ خواہنیتی و شتی تر، چونکہ دامالین پیمانای نالوگورہ لہ کربن و فروشتن و مارہی نہچن، وہ نموش راستہ لہ خولعی صحیحدا.

بہلام لہ خولعی فاسیددا زانین ہمو شتہ دیاری نہکراوہ، جا نہگہر لہسر شتیکی نادیاری وہک جل و ہرگینکی دیاری نہکراو، خولعی لہگہلدا بکات، یا لہسر باری نمو رولاغہ، یان خولعی لہگہلدا بکات لہسر مہرجیکی فاسید، وہک نموی نہفہقی نہکیشی نہگہر دوگیان بوو، یا جن

(۱) زاد المعاد (ص ۲۷ ج ۴).

ته‌لاق

و شوینی بۆ دابین نه‌کات، یا لاسر (هزار) خولعی له‌گه‌لدا بکات بۆ ماوه‌یه‌کی دیاری نه‌کراو و نو جزره‌ شتانه، نه‌وه‌ لی‌ی جیا نه‌ییتوه‌و بائین نه‌ییت به (مهر المثل).

جیابونه‌وه‌که له‌بهر نه‌ویه‌ که خولع یا هه‌لوه‌شاندنه‌ویه، یا ته‌لاقه، جا نه‌گهر هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ ییت نیکاحه‌که فاسید ناییت به فاسیدیتری بریتییه‌که، وه هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌کشی هه‌روایه، چونکه هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌کان ره‌نگ دانه‌وی په‌یمانگانه، به‌لام نه‌گهر ته‌لاق ییت، ته‌لاق بئ بریتیش نه‌ییت، وه هه‌رچی بئ بریتی پینک ییت نه‌وه له‌گه‌ل بریتی فاسیدا چاکتر پینک دیت، وه‌ک نیکاح، به‌لکو له‌پینشته، وه له‌بهر به‌هیزی ته‌لاق و ته‌نینه‌وی.

نه‌ما گه‌رانوه‌ بۆ ماره‌یی هاو ورته (مهر المثل) له‌بهر نه‌ویه که کیشه‌ی تیکدانی بریتییه‌ک گه‌رانوه‌ی بریتییه‌که‌ی تره. وه شهمگه‌ش (بضع) دوا‌ی جیابونه‌وه‌ی ژن و میترد ناگه‌یررتنه‌وه، کهواته‌ واجبه‌ بریتییه‌که‌ی ره‌ت بکه‌رتنه‌وه، وه نه‌وه‌ی باسمان کرد هه‌رچی له‌وه‌ به‌جیت پیوانه‌ نه‌که‌رت لاسه‌ری، چونکه نه‌وه‌ی پایه‌ نه‌ییت له‌ شتیکیدا، نه‌زانین پئی زبانی نه‌یه‌ وه‌ک ماره‌یی، بۆ نه‌ونه:

نه‌گهر پیوانیک ژنه‌که‌ی دامالی لاسر نه‌وه‌ی که له‌ ده‌ستی ژنه‌که‌دا‌یه‌و نه‌شی زانی چی‌یه، نه‌وه به (مهر المثل) لی‌ی جیا نه‌ییتوه‌و نه‌ییتته ته‌لاقی بائین. وه نه‌گهر هیچی له‌ ده‌ستدا نه‌بوو نه‌وه له (الوسیط) دا هاتوه‌ که ته‌لاقیکی ره‌جعی نه‌که‌وی، به‌لام نه‌وه‌ی نه‌قل کراره له‌ کسانێ تره‌وه نه‌ویه که ته‌لاقی بائینی نه‌که‌وی به (مهر المثل).

به‌لام مالیکییه‌کان روتویه‌نه: دروسته دامالین به‌ مالی نادیار وه‌ک کۆرپه‌له‌ی زگی مانگار شتی تر، جا نه‌گهر کۆرپه‌له‌که له‌بار چوو نیتر هیچی ناکه‌وی و ده‌ست به‌رداریشی نه‌بی و نه‌ییت به بائین.

وه خولع دروسته به‌شتیک که وه‌سف نه‌که‌رابی چۆنه، وه به‌ به‌ری دارنک که پئ نه‌گه‌یشته‌بئ، وه به‌وه‌ی که به‌خێو کردنی مندا‌له‌که‌ی لی‌ بجات. به‌مانه‌ دروسته‌و مافه‌که‌ش بۆ پیوا‌ه‌که جی‌به‌جی نه‌بیت. وه نه‌گهر خولعی کرد به‌ شتیکی حه‌رام، وه‌ک عاره‌ق، یا شتیکی دزراو که بزانی دزراوه، هیچی ناکه‌وی و ده‌ست به‌رداریشی نه‌ییت به ته‌لاقی بائین و نه‌بئ ناره‌قه‌که بریژری و دزراوه‌که به‌رته‌وه‌ خاره‌نی، وه ژنه‌که له‌جیاتی نه‌وه شتیکی تری ناداتی، به‌ مه‌رجن پیوا‌ه‌که به‌ حه‌رامییتی نه‌و شتی زانیییت، جا ژنه‌که زانیییتی یانه‌ی زانیییت. به‌لام نه‌گهر ژنه‌که به‌ حه‌رامییتی نه‌و شتی زانیییتی بئ نه‌وه‌ی پیوا‌ه‌که بزانییت نه‌وه خوله‌که‌ی سابت نابئ به‌سه‌ردا.

زیادہ ودرگرتن له خولعدا لموهی که ژن له پیایوی ودرگرتوه:

جماوهری زانایان بۆ ئهوه چون که دروسته میترد لموه زیاتر ودرگری که ژنهکمی لهتی ودرگرتوه، بهپێی فرمودهی خوی گموره که نهفرموت: ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ﴾ (البقرة: من الآية ۲۲۹) واته: تاوان نییه بزیان لموهدا که ژنهکه نهیدات به میتردهکمی له بریتی تهلآقدانی. وه نهمش گشتییه کم و زۆر نهگرتوه.

بهیهقی له ئهبی سعیدی خودرییهوه نهگپرتوه که فرموهتی: خوشکینکم ژنی پیاریکی نهنصاری بوو. ناکۆکییهکهیان گهیانده لای پیغمبەر ﷺ پێی فرموو: ئهو باغدی که لیت ودرگرتوه بۆی نهگپرتوه؟ ژنهکه ووتی: بۆشی زیاد نهکم، نیت باغهکمی بۆ گپراوه به زیادهوه^(۱).

وه ههندێ له زانایان رایان وایه: دروست نییه پیاو لموهزیاتر ودرگری که داویمتی به ژنهکه، به پێی ئهوی (دارقطنی) گپراوهیهیهوه به نيسنادیکی صحیح: که ئهو زوبهیر ووتیهتی: که ئهو پیاو باغیکی کردبووه مارهیی. پیغمبەر ﷺ پێی فرموو: باغهکمی ئهدهیتوه که داوت پیت، ئهوش ووتی: بهتی بهزیادهوه، پیغمبەر ﷺ فرموو: زیاده ناییت، بهلام تمنها باغهکمی. ئهوش ووتی: بهتی باشه^(۲).

وه بنمهی جیاوازییهکه لهم کیشهیدا جیاوازییه لهتایبیت کردی گشتییت. ناییت به فرمودهی (آحاد). جا ئهوی که پێی وایه گشتییهتی ناییت بهو فرمودانی که (آحاد)ن تایبیت نهکرت، نهتی: ئهو زیادهیه دروست نییه، وه ئهوی بۆ ئهوه چوه که گشتییهتی ناییت به فرمودهی (آحاد) تایبیت ناگرێ، رای وایه که زیادهکه دروسته.

له (بداية المجتهد) دا هاتوه ووتیهتی: کسیتک ئهو بریتییه بچوونێ به بریتی مامهلهکانی تر، رای وایه که نهاندازی ئهو بریتییه دهگرتوه بۆ پهزامندی، وه کسیتک به پوالتی حدیسهکه کار بکات رای وایه لموه زیاتر پیت دروست نییه، وه بلیتی وانمزانێ که له بابی ودرگرتنی مالی خهلهکه بهناهدق.

(۱) البخاری (۵۲۷۳) والنسائی (۱۶۹/۶) والبيهقي (۳۱۴/۷) وه زانایانی حدیس نهلین

ئهم حدیسه لاوازه.

(۲) الدارقطني (۲۵۵/۳).

خولج بہ بن پیوستی:

خولج کاتی دروستہ کہ ہویک ہمیت پیوستی بکات، وہ ٹوہی پیاوہ کہ عہیب دار بیت لہرووی لاشوہ، یا رہوشی خراب بیت، یا مافی ژنہ کہ بہجی نہینئ، وہ ژنہ کہ ترسی ٹوہی ہمیت کہ سنورہ گانی خوا رانہ گری، لہو شتانی کہ لہسری پیوستہ لہ دؤستایہتی چاکو ہارژنی بہ شیوہ کی جوان. وہ روالہتی نایمہ کہ نیشانی نمدات.

بہلام نگہر ہویک نہیت ٹوکارہ پیوست بکات قعدہ غدیہ. ہمینی ٹوہی نہ حمدو نسائی نگہر نہوہ لہ حمدیسی ٹمبی ہورہ پرہوہ: (المختلعات هن المناقات)^(۱) واتہ: ٹو نافرہ تانی خولج نہکن ٹوان مونا فیقن. وہ زانایان بہ کہراہمتیان داناوہ.

خولج بہ رازی ہونی ژن و میژدہ:

خولج نہیت بہ رہ زامندی ژن و میژد ہمدوکیان بیت.

بہلام نگہر رازی ہون ٹموو لہنیتوان ہمدوکیاندا قازی ہوی ہدیہ ہمزور پیاوہ کہ رازی بکات بہ خولج، چونکہ ثابت و ژنہ کی کارہ کیان گہیانہ لای پیغمبر ﷺ و پیغمبر ﷺ زوری لی کرد کہ باغہ کی خوی قبول بکاتموہ و تہ لاقی بدات. وہ لہ حمدیہ کدا باس کرا.

ناکۆکی لہ لایمن ژنہ کموہ ہسہ ہؤ خولج:

شموکانی ووتیہتی: حمدیہ کانی ٹم ہسہ بہ روالہت وا دہر نہخن کہ تمنہا ناکۆکی لہ لایمن ژنہوہ ہسہ ہؤ دروستی خولج. وہ نیبنو موندیر ٹوہی ہہ لہ بژاردوہ کہ خولج دروست نیہ ہتا ناکۆکی لہ نیوان ہمدوکیاندا نہیت، وہ بہ روالہتی نایمہ کہ کاری کردوہ. وہ طاووس و (شعی) و کۆمہ لیک لہ تابعیہ کانیش ٹوہیان ووتوہ . . و کۆمہ لیک کہ یہ کیک لوانہ (طبری) یہ رلامی ٹوہیان ہموہ داوہ تہوہ: کہ مہبست ٹوہیہ نگہر ژنہ کہ ہدلسا بہ بہجی ہتانی مافی میژد ٹوہ نہیتہ ہوی رق و کینی میژدہ کہ ہوی، ہموہش سرینچی کردنہ کہ ندرتہ پال ژنہ کہ، وہ ٹوہی پشتگیری ٹم ہؤچوونہ نکات کہ نیعتیبار ہؤ رق و کینی میژد دانانوی ٹوہیہ کہ پیغمبر ﷺ پرسیاری لہ ثابت نہ کرد تو رقت لیہتی یان نا، کاتی ژنہ کی رای گہیانہ کہ رقی لیہتی.

(۱) أحمد (۲/۴۱۴) والنسائی فی السنن الکبری (۵۶۵۵).

حرامیہمی خراپہ کردن ہر امبہر ژن بۆ ئہوی خولع بکات:

حرامہ بۆ پیاو کہ نازاری ژنہکھی بدات، بہوی ہندی مافی لی قہدہغہ بکات، ہتا ژنہکہ تورہبیئت و داوای خولع بکات. جا نہگہر پیاو شتی وہای کرد ئہوہ خولعکہ باتلہ، وہ ئہو ہریتیہمی پیاوہکہ وہری گرتوہ رہت نہکرتتہوہ، با قازیش فرمانی ہن داییت.

وہ ہزیمش ئہوکارہ حرام کراوہ تاوہکو ژنہکہ زیانی جیابونہوہ لہ میرد و زیانی مالی نہکھوتتہ سہر، خوای گہورہ نہفرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرْتَفُوا النِّسَاءَ كَرَاهًا وَلَا تَعْضَلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ﴾ (النساء: من الآیة ۱۹).

واتہ ئہی ئہوکہسانہی ہر واتان ہینارہ دروست نیہہ ہوتان کہ ژنانی باوکہکانتان بہ میرات بگرن لہ کاتیکدا ئہوان پییان ناخوشہ، وہ دروست نیہہ ہوتان کہ زیان لہ ژنہکانتان بدہن، لہ کاتیکدا کہ ئیوہ رقتان لییانہ، وہ تہنگیان ہن مہچن بۆ ئہوی ہندیک لہو میراتہی کہ بہ مارہبی ہیتان داہن، دہستان بکھوتتہوہ، مہگہر تاوانیتیکی تاشکرا بکمن.

وہ بہپیہی فرمودہی خوای گہورہ کہ فرمویہمی: ﴿وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِذَا مُمِيتًا﴾ (النساء: ۲۰).

واتہ نہگہر ہتانہوی ژنیکی تر بہینن و ژنہکانتان تہلاق بدہن. نہگہر ئہو ژنہی تہلاقی ئدہن ہارنک زہرتان دابنہ بہ مارہبی ہیچیان لی وہرمہگرنہوہ، نایا ئیوہ بہ بوختان و تاوانی تاشکرا لہیان نسیئنہوہ؟

ہندی لہ زانایان رایان وہہایہ کہ خولعکہ دیتجہی بہلام تہنگ ہن چنیئہکھی حرامہ.

بہلام نیمامی مالیک رای وہہایہ کہ خولع کہ جہبجہی نہکری لہسر ئہوہ کہ تہلاقہ، وہ پیوستہ لہسر میردہکہ چی بدہلینکی لہ ژنہکہ وہرگرتوہ، بیگہرتتہوہ و بیاداتہوہ.

خولع دروستہ لہکاتی پاکیتی و ہن نوژیڈا:

خولع دروستہ لہ پاکیتی و ہن نوژیڈا، وہ نہبہستراوہ بہکاتہوہ، چونکہ خوای گہورہ بہ رہہایی ہاسی کردوہوہ نہبہستوتتہوہ بہ کاتیککی تاییہیہیہوہ، خوای گہورہ نہفرموی: ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَیْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ﴾ (البقرہ: من الآیة ۲۲۹). واتہ: تاوان نیہہ بۆ ژن و میردہکہ لہوہا کہ ژنہکہ ہریتی بدات و پیاوہکہ وہری بگرن.

وہ لہبر ئہوہ پیئہمبہر ﷺ حوکمہکھی بہ تیکراییڈا لہ خولعکہکھی ژنی ثابتی کوری قہیڈا، بہہن گہران و لیکھوتتہوہ بہ شوین حالی ژنہکدا، لہ کاتیکدا کہ ہن نوژی شتیکی دہگمن نیہہ

تەلەق

بە نىسبەت ژانامو. شافىعى ووتويدى: (وازەيتان لەكىشى حالتەكان لەگەل ھەلگرتنى شىۋى تىرىشدا، ئەچىتتە جىنگى گىشى بەتتى لە قەسدا. وە ئوبو پىنغەمبەر ﷺ ئەحوالى ژنەكەى نەپرسى كە بىن نوژنە يان نا.

وہ لەبەر ئوبى شىتك كە قەدەغى لى كرايىت تەلاق دانە لە بىن نوژىدا، بۆ ئوبى عىددە درۆژە نەكىشى بۆ ژنەكە، وە چونكە لىرەدا ژنەكە خۆى داواى جىابوونوبى كىرە، و خۆى دامالىوۋە رازىيە بە دىژەكىشانى عىددەكە.

خولع لە نىوان مېرەو بىنگانەيەكدا:

دروستە كىسىكى بىنگانە رىك بكموى لەگەل مېرەكدا كە ژنەكەى خولع بكا. وە ئوب كەسە بىنگانەيە ئەبىن پەيمان بەدات كە برىتى ئوب خولعە بەدات بە مېرەكە، نىتر بوبە جىابوونوبەكە پىتك دىت و ئوبكەسە برىتىيەكەى ئەكوتتە سەر كە بىدات بە مېرەكە. وە خولعەكە لەسەر رەزامەندى ژنەكە ناوەستى لەم شىۋەيدا چونكە مېرە خاۋەنى تەلاق خىستەكەيە لەلايەن خۆبەبە بىن ئوبى ژن رازى بىت، وە برىتىيەكە ئەچىتتە ئەستۆى ئوب كەسەى پەيمانەكەى داو.

وہ ئوبو ئوبو ووتويدى: ئوب شىۋەيە دروست نىيە چونكە گوبىتىيە، لەبەر ئوبى ئوبكەسە مالى خۆى بە فېرۆ ئەدات لە بەرامبەر شىتكدا كە ھىچ سودىكى بۆ ئوب نىرە، چونكە خاۋەنىيەكەى بۆ ئوب نايىت.

وہ ھەندىن لە زانايانى مالىكى ئوب كارەيان بەستۆتەو بەوۋە كە مەبەستى بەجى ھىتەنى بەرۆۋەندىيەك، يان لا بردنى خراپەيەك بىت، بەلام نەگەر مەبەست زىان گەياندن بىت بە ژنەكە ئوب دروست نىيە. لە كىتىبى (مواھب الجليل) دا ھاتوۋە:

(پىتۆستە ئوب بۆچونە بېستۆتەو بەوۋە كە ئوب بىنگانەيەى لەسەر خۆى پىتۆست ئەكات بەرۆۋەندىيەك بىتەدى، يا خراپەيەك لا برى كە بگىرەتتەو بۆ ئوب بىنگانەيە، وە مەبەست لىتى زىان گەياندن نەبىت بەژنەكە).

بەلام ئوبى نىستا خەلك ئەكىمەن لەم وولاتدا بوبى بىنگانەيەك گىرۆدە ئەكىمەن مەبەستيان تەنھا ئوبەيە كە نەفەقەى پىتۆست لا بىرن لەسەر تەلاقدر لەكاتى عىددەى تەلاق دراوۋەكدا، ئوبە نەبىت لە قەدەغە بوونەكەيدا جىاوازى نەبىت. وە لەودا كە تەلاقدر داواى كوتنى تەلاقكە سودمەند بىت، تىروانىن ھەيە.

خولج كاری ژن ئەداتە دەست خۆی:

جەماوەری زانایان بۆ ئەو چوون وە لەوانە چوار پێشواکان، کە پیاو کاتێک ژنەکی خولج ئەکا ئەو ژنە ئەبێتە خاوەنی خۆی و کاری خۆی بە دەست خۆی ئەبێت، وە پیاو کە ناتوانی بیگێرتە، چونکە ئەو ژنە مالتی داوێ بۆ ئەوێ لەو ژنەمێردایەتی بە رزگاری بێت. وە ئەگەر ئەو پیاو بێتوانیایە بیگێرتە، ئەتە کرا کە ژن بەو فیدیۆ بریتی بەی کە ئەیدات بە مێرد خۆی رزگار بکات. تەنانەت ئەگەر هەرچی لەو ژنە وەرگرتووێ بۆی بیگێرتە، ژنەکش قبوڵی بکات، بۆی ئەبێتە ژنەکی بیگێرتە، لەعیددەدا، چونکە دەست بەرداری بوو و تەلەقی بائینی لێی کەوتوو بە خۆی خولجەکە.

ئەگێرتە لە ئێبنو موسەیب و زوهری یەو: کە ئەو پیاو ئەگەر بێوێ بیگێرتە، ئەو شتێ کە لێی وەرگرتووێ بیداتەوێ شاهیدێک بگرێ بۆ گێرانەوێ.

دروستی ماره کردنەوێ بە پەزەماندی ژنەکە:

وە دروستە بۆ مێردە کە کەماری بکاتەو بە پەزەماندی خۆی لە کاتی عیددە کەیدا و سەر لە نوێ عەقدی بکاتەو.

خولج کردنی ژنی بچوکی خاوەن تەمیز:

حەنەفییەکان بۆ ئەو چوون کە ئەگەر ژنەکە تەمەن منداڵ و خاوەن تەمیز بوو (واتە ئەیتوانی چاکو خراپە لەیدەک جیا بکاتەو) وە خولعی کرد لە مێردەکی، یەک تەلەقی رەجعی ئەکەوێ، و مالتی ناکەوێتە سەر.

ئەمما کەوتنی تەلەقە کە لەبەر ئەوێ: کە قسە و عیبارەتی پیاو کە مانای ئەوێ بەستووەتی یەو بە قبوڵ کردنی ژنەکە، وە بەستەوێ کەش دروست بوو لەبەر ئەوێ قسە کە لەو کەسوێ دەرچوو کە ئەهلی ئەو بوو، وە ئەو شتەش کە تەعلیقەکی لەسەر بەستراو پەیدا بوو، کە قبوڵ کردنە لەلایەنی کەسیکەوێ کە ئەهلی ئەوێ، چونکە ئەهلی بەتو شایستەیی بۆ قبوڵ کردن بە تەمیز ئەبێت - وە ئەم ئافرەتەش لێردا خاوەن تەمیز - جا هەرکاتێک ئەو شتە هەبوو کە تەلەقەکی لەسەر تەعلیق کراو ئەو تەلەقە کە کەوتوو.

وە ئەمما ئەوێ کە مالتی لێ ناسەنێ: لەبەر ئەوێ کە منداڵە و ئەهلی ماڵ بەخشین ئەبێ، چونکە مەرجی ئەهلی بەت بۆ ماڵ بەخشین: ژیری و پێ گەشتەن، هەر وەها حیجری لەسەر ئەبێت - واتە پێی لێ نەگێرایت - بەهۆی گەوجی بەتێ یا نەخۆشی یەو.

ته‌لاق

به‌لام هژی ئه‌وی که ته‌لاقه‌که ره‌جعی ئه‌ییت: چونکه کاتیک ماژ سنندن دروست نه‌ییت ئه‌و ته‌لاقی روته و هیچی له جیاتی لی وهرناگیرئ، کهواته به ته‌لاقی ره‌جعی نه‌که‌وی.

خولع کردنی ژنی بچوکی بن‌تمیز:

به‌لام ژنی مندالی بن‌تمیز ئه‌و خولعه‌که‌ی له بنه‌ره‌تا به ته‌لاق ناکه‌وت، له‌بهر نه‌بوونی ئه‌و شته‌ی که ته‌لاقه‌که‌ی پی‌وه به‌ستراوه، که نه‌ویش قبول کردنه له‌و که‌سانه وه که نه‌هلی قبول کردن.

خولع کردنی ژنی هیجر له‌سهر دانراو:

روتویانه: نه‌گهر ژنه‌که هیجری له‌سهر دانرا‌بوو به‌هژی گه‌وجی‌یه‌تی‌یه‌وه، پی‌اوه‌که‌شی خولعی کرد له‌سهر مالتیک و قبولی کرد، ماله‌که‌ی ناسه‌ندری و ته‌لاقه‌که‌ی به ره‌جعی نه‌که‌وی، ههر وه‌ک بچوکیکی خاوه‌ن ته‌میز که نه‌هلی ماژ به‌خشین نی‌یه، به‌لام نه‌هلی قبول کردنه.

خولع کردن له نیوان سه‌ره‌رشته‌یاری ئافره‌تی مندال و می‌رده‌که‌یدا:

نه‌گهر خولع پیک هات له‌نیوان سه‌ره‌رشته‌یاری ئافره‌تی ته‌مهن بچووک و می‌رده‌که‌یدا، به‌و شیه‌ویه که می‌رده‌که بلیت به بارکی ژنه‌که: که‌چکه‌تم خولع کرد له‌سهر ماره‌یه‌یه‌که‌ی، یا له‌سهر هزار دینار له مالتی خۆی، وه باوکه‌که نه‌بووه زامنی بریتیه‌که و وتی: قبولم کرد، ته‌لاقی نه‌که‌وی، به‌لام ماله‌که‌ی له‌سهر ناکه‌وی نه‌هلی و نه‌هلی.

ئه‌ما که‌وتنی ته‌لاقه‌که چونکه ته‌لاقی هه‌له‌واسراو نه‌که‌وی ههر کاتئ پی‌اوه‌له‌واسراوه‌که په‌یدا بو، که لی‌ره‌دا قبول کردنی باوکه، په‌یدا بووه. ئه‌ما ئه‌وی که ماله‌که‌ی لی ناسه‌ندری، له‌بهر ئه‌ویه چونکه نه‌هلی ئه‌وه نی‌یه که بۆ خۆی ماژ به‌خشین. وه ئه‌وه که له باوکیشی ناسه‌ندری، چونکه نه‌بووه‌ته زامن، وه مادام نه‌بووه به زامن له‌سهری نی‌یه. ههر له‌بهر ئه‌ویه نه‌گهر بووه زامن لوتی ناسه‌ندری. وه وتراوه: ته‌لاقی ناکه‌وی له‌و حالته‌دا چونکه پی‌وه هه‌له‌واسراوه‌که قبول کردنی بریتی دانه. که نه‌ویش به‌جئ نه‌هاتوه. ئه‌م قسه‌یان ئاشکراو رۆشنه، به‌لام کار به‌قسه‌ی یه‌که‌م نه‌کری.

خولع کردنی ژنی نه‌خۆش:

جیاوازی نی‌یه له نیوان زانایان له‌سهر دروستی خولع کردنی ئافره‌تی نه‌خۆش، نه‌خۆشی‌یه‌ک که نه‌خۆشی مردن ییت. وه ئافره‌ته‌که‌ش بۆی هه‌یه خۆی دامالتی ههر وه‌ک ئافره‌تی له‌مش ساغ. به‌لام جیاوازی‌یان هه‌یه له نرخی دامالینه‌که‌دا که چهنده پی‌ویسته له‌سهر ژنه‌که بی‌دات به می‌رده‌که‌ی، له ترسی ئه‌وی نه‌ک ژنه‌که له‌بهر یارمه‌تی دان و ووستنی می‌رده‌که له‌به‌شی میرات گره‌کانی‌شی بداتی.

تەلەق

ئىمامى مالىك روتوبەتى: ئەر بىرىتىپە ئىمىن ئەۋەندى ئەر مېراتە نىيەت كە پىياۋە كە لە ژنە كەي نەگىر زىياترى پىندا حىراممۇ نىيەت رەت بىكرىتتە، و تەلەق كەش نەكەي، و مېرات گرتىش نامىنى لىنىۋانىندا نەگىر پىياۋە كە تەندروست بوو.

وە حەنبەلىيە كەن رايان وەك راي مالىكە: لەۋدا كە نەگىر ئەۋەندى مېراتە كەي يا كەم تر بوو ئەۋە دروستمۇ گەرانەۋى تىدا نىيە، بەلام نەگىر لەۋە زىياتر بوو ئەۋە زىيادە يە بەتالە.

شافىئى فەرەمۇيەتى: نەگىر ئافرەتە كە خۆي لى خولع كات بە ئەندازەي ماردەيى ھاو ورنەي خۆي (مەر المثل) ئەۋە دروستە. وە نەگىر لەۋە زىياتر بوو ئەۋە ئەۋە زىيادە يە لە سىرە كەي مائە كەي حىساب نەكەي و بە بەخشش دائىرەي.

بەلام حەنبەلىيە كەن ئەۋە خولعەيان بە لارە دروستە كە لە سىرە كەي مائە كەي زىياتر نىيەت، چۈنكە بەخششە، وە بەخشىنىش لە نەخۆشى مەرگدا وەك وەسىيەتە، وەسىيەتتە تەنھا لە سىرە كەي مائە دەرنەچىن بۆ يىگانە، مېزە كەش بوو خولعە نىيەتە يىگانە.

روتوبانە: وە نەگىر ئەۋە ژنە خولع كەرە نەخۆشە مرد لەكاتى عىددەدا. مېزە كەي لەسىرە كەي مېراتە كەي و بىرىتى خولعە كەو بەشە مېراتە كەي لە ژنە كە كاميان كەمتر بىن لەم سىرە يانە ئەۋە وەرنەگىرەت. چۈنكە جارى وا نىيەت كە ژن و مېزە كە رىك نەكەن لەكاتى نەخۆشى يە كەيدا بىرىتىپە كەي زۆرى بۆ ناو نەبات، زىياتر لەۋەش كە لە مېراتە كە نەيدىرتىن. جا لەبەر نىيەتتە بۆ مافى مېراتگەرە كەن ئەۋە ژنە، وە لەبەر رەت كەردنەۋى ئەۋە مەبەستەي كە ژن و مېزە كە لەسىرى يەك كەوتون. و تەمان: نەگىر لە عىددە كەدا مرد ئەۋە كەمترىن شت لەۋە سىيانە وەرنەگىر. بەلام نەگىر چاك بوۋە و نەمرد ھەمۇر ئەۋە بىرىتىپە كە ناۋى بىرەۋە بۆي، ئەي كەي، چۈنكە دەرنەكەي كە ئەۋە كارەي لە نەخۆشى مەردندا نەبۇە.

بەلام نەگىر ئەۋە ژنە كە دواي تەۋار بونى عىددە كە مرد ئەۋە پىياۋە كە بىرىتىپە كەي كە لەسىرى يەك كەوتون نەي كەي بەمەرجىن لە سىرە كەي مائە جىئاۋە كەي زىياتر نىيەت، چۈنكە ھوكمى وەسىيەت بۆ دائىرەت.

ئايا خولع تەلەق دائە يا ھەلۋە شاندىۋە:

جەمەۋەرى زانايان بۆ ئەۋە چۈن كە خولع تەلەقى بائىنە، بەپىرى ئەۋە كە لە پىتەۋە باس كرا لە فەرەمۇدە كەدا: (خذ الحديقة وطلقها تطليقة) واتە: باغچە كەت وەبگەرەۋە تەلەقىنى كەدە.

وە چۈنكە ھەلۋە شاندىۋە جىبابونەۋە يەك پىتەۋە نەكات كە مېزە كە ھىچ دەسەلات و ئارەزۋى تىدا نىيە، بەلام خولع نەگىر تەۋە بۆ ئارەزۋو، كەۋاتە ھەلۋە شاندىۋە نىيە .

ته‌لاق

وه همدی له نه‌لی زانست له‌وانه نه‌حمد و د‌ود، وه له صحابه نبین و عبباس و عوسمان و نبین و عومر بز نه‌و چون: که خولع هه‌لوه‌شاندنوه‌یه. چونکه خ‌وی گموره له کتیبه‌که‌یدا باسی ته‌لاقی کردوه‌و فرموویته‌ی: ﴿الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ﴾ (البقره: من الآیة ۲۲۹) واته: نه‌و ته‌لاقی گه‌رانوه‌ی تیا به‌جی دیت دو‌وجاره، پاشان باسی بریتی کردوه‌و. پاشان فرموویته‌ی: ﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾ (البقره: من الآیة ۲۳۰) واته: جا نه‌گه‌ر ته‌لاقی سیته‌می‌دا، بزى دروست ناییت د‌وی نه‌و همتا شو به کابرایه‌کی تر نه‌کات.

جا نه‌گه‌ر بریتی دان به ته‌لاق دابنریت، نه‌و نه‌و ته‌لاق دانیه که ژنه‌که بز می‌رد دروست ناییت نیلا د‌وی شو‌کردنیکی تر نییته، ته‌لاقی چ‌اره‌م نییته، وه نه‌و کۆمه‌له نه‌لین: که هه‌لوه‌شاندنوه‌ی کاتى دروسته که به‌ پ‌ازی بوونی همدو‌ولا بیته، به قیاس بز سر هه‌لوه‌شاندنوه‌ی سامه‌له.

نبینوه‌ییم فرموویته‌ی: نه‌وی نه‌بیته به‌لگه‌ی نه‌وی که خولع ته‌لاق نییه، نه‌ویه که خ‌وی گموره ته‌لاقی د‌وی گواستنه‌وه، نه‌و ته‌لاقی که ژماره‌کانی ته‌لاقی تم‌او نه‌کردبن، سى حوکمی بز ته‌رتیب کردوه که هیجیان له‌خولعا نین:

(یه‌کم) می‌رد شایسته‌تره بز گه‌رانوه.

(د‌وه‌م) نه‌و ته‌لاقی له‌سیانه‌که حساب نه‌کری، نیت د‌وی تم‌او بوونی ژماره‌که دروست ناییت بز نه‌و می‌رده، مه‌گه‌ر دو‌وی شو‌کردنوه‌ی نه‌ ن‌افره‌تمو چونه لای نییته.

(س‌ی‌ه‌م) عیده‌ی تیدا سى بن‌نوژی‌یه. وه به ده‌ق و نیجماعی زانایان سابت بووه که گه‌رانوه‌ی نییه له‌ خولعدا، وه به‌سووننه‌ت و وتی صحابه سابته که عیده‌ی خولع ک‌او یه‌ک بن‌نوژی‌یه، وه سابته به ده‌ق که خولع دروسته د‌وی دوو ته‌لاقیش، وه د‌وی نه‌و سى ته‌لاقیه‌کی نه‌کوی. نه‌مش زور ناشکرایه که خولع ته‌لاق نییه.

وه سه‌رنه‌جم‌ی نه‌و جیا‌وازی‌یه له‌وه‌دا ده‌رنه‌کوی که خولع به ته‌لاق دابنریت، جا همرکس به ته‌لاقی بزانی به ته‌لاقی بائینی داننن، وه‌نه‌وی به هه‌لوه‌شاندنوه‌ی بزانی به‌ته‌لاقی بائینی دانانیت، وه همرکس ژنه‌کی دوو ته‌لاق بدات له‌پاشاندا خولعی بکات له‌پاشاندا بی‌وی ماری بکاتوه بزى هیه با شویه‌کی تریشی نه‌کردیته‌وه، چونکه همدوو ته‌لاقیه‌کی بز حساب نه‌کری و خولعه‌که له‌وه‌.

وه همرکس خولع بکات به‌ته‌لاق ووتیته‌ی: نه‌وکسه بزى نییه ماری بکاتوه‌و بی‌گه‌رتیته‌وه همتا شویه‌کی تر نه‌کاتوه، چونکه به‌و خولعه سى ته‌لاقیه‌کی تم‌او کردوه.

نایا ئافرهتی خولع كراو تەلەقی پەن ئەگات؟ :

ئافرهتی خولع كراو تەلەقی پەن ناگات، بلیین خولع تەلەقە یا هەلەوشاندنەویە بەكسانە، وە هەردوکیان ژنەكە ئەكاتە بیگانە بەمیردەكە، وە كاتینكیش ژنەكە بووە بیگانە پەنی ئیتر تەلەقی پەن ناگات.

وہ ئەبو حەنیفە ووتیەتی: ئافرهتی خولع كراو تەلەقی پەن ئەگات، لەبەر ئەوە لای ئەو دروست نییە خوشکی ژنی تەلەق درار بە تەلەقی (البتة) - واتە قەطعی و پراوە - لەگەڵ ئەودا بەیترێ.

عیددەى ژنى خولع كراو:

بە سوننەت سابتە ژنەكە كە خولع كرابێ عیددەكەى یەك بێ نوێژییە، وە لە بەسەرھاتكەى ثابت دا، ھاتووہ كە پێنەمبەر ﷺ بە ثابتى فەرموو: (خذ الذي لها عليك و خل سبيلها) واتە: چیت لەسەرھەتی لێنى وەریگەرەو و بەرەلای بكە، ئەویش ووتی: بەئێ، پاشان فەرمانى بەژنەكە كرد كە یەك بێ نوێژی عیددە بكیشێ و بچیتتەوہ مالى باوكى). نەسانی بە سەندەتكە كە پیاوہ كانى جەنى باوہرن گێراویدەتىیموہ^(۱).

وہ عوئمان و ئیبنو عبدباس بۆ ئەوہ چوون، وە ھەروہا پاسترینی رېوايەتەكانە لە ئەحمەدەوہ، وە مەزھەبى ئیسحاقى كورپى راھمەدیہە، وە شێخى ئیسلام ئیبنو تەیمیہە، ئەوہى ھەلجێژاردووہ ووتیەتی: ھەرکەس سەیری ئەو گەفتە بكات، ئەبێنى بەپەنى بنەماكانى یاسای ئیسلامە: چونكە عیددە بۆیە داندرارە بە ماوہى سەن نوێژی، تاوہكو ماوہى گێرانەوہ درێژ بێت و مێردەكە بێبەكاتەوہ بتوانى لە ماوہى عیددەكەیدا بیگێرتتەوہ، جا ئەگەر گێرانەوہ نەبوو ئەو مەبەست ئەوہیە كە سەندالەدانى پاك بێتتەوہ لەسەندال وە ئەوہش یەك بێ نوێژی بەسە.

وہ ئیبنو قەسیم ووتیەتی: ئەوہ مەزھەبى ئەمیرى مۇسلمانان عوئمانى كورپى عەففانە خوا لێنى پازى بێت، وە ھەروہا مەزھەبى عبداللہ ی كورپى عومەر و روبەییە كچی موعەوویذ، و مامى كە یەكێ بوو لە گەرە پیاوانى سەحابە خوا لێیان پازى بێت، وە ئەو چوار سەحابەییە نازانرێ كە كەس لە خۆیان پێچەوانەیان بویتت، وە ھەروہا لەیسى كورپى سەعد ئەگێرتتەوہ لە نافیعەوہ مولای ئیبنو عومەر: كە خۆى گۆیى لە روبەییە كچی موعەوویزى كورپى عەفرا بوو كە بۆ ئیبنو عومەرى ئەگێراوہ كە خۆى خولع كرده لە مێردەكەى لەسەردەمى عوئمانى كورپى

(۱) النسانی (۶/۱۸۶).

تہ لاق

عہفاندا. جا مامی ہاتوہ بۆ لای عثمان و پنی وتوہ: کہ کچی موعویوئذ تمہرؤ خوی خولع کردوہ له میترده کئی، جا نایا لمویں پروات؟

عثمانیش فرمویہتی: با بجیتتوہ مالی باوکی و میراتی یدکتر ناگرن. و عیددہی لیسر نییہ. بہلام ناییت شوویکات ہتا بی نوئییہک نمشوات. له ترسی ٹوہی نک زگی پر بیت. عبداللہ ی کوپی عومریش فرموی: عثمان له نیمہ زاناترو چاک ترہ.

وہ لہنبی جعفری نہحاسوہ نقل کرادہ له کتیبی (الناسخ والمنسوخ) کہ ٹوہ نیجماعی صحابہی لیسرہ.

وہ مزہبی جمادری زانایان ٹوہیہ خولع کرا عیددہ کئی سن بین نوئییہ ٹگہر لو نافرہ تانہ بو کہ بین نوئی ٹہبون.

خراب بوونی پیار لہ گہل ژنہ کیدا (نشوز الرجل)

ٹگہر ژن ترسی خراب بوونی پیاری ہبوو. وہ ترسی ٹوہی ہبوو کہ پشتی تی بکا، لہبر نہخوشی یا لہبر تممن زوری، یا لہبر تیک چوونی روخساری، تاوان نییہ لیسریان ٹگہر رنک بکون له نیوان یدکدا، ہرچمنده لو ریکوتندا تہنازولی ژنہ کئی تیدا بیت له ہندین مافی، بۆ رازی بوونی میترده کئی. ہمینی فرمودہی خوی گورہ کہ ٹہفرموی: ﴿وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ﴾ (النساء: من الآیة ۱۲۸) واتہ: ٹگہر ژنیک ترسی خوبزل زانینی میترده کئی ہبوو ہسریا، یا ترسی ٹوہی ہبوو پشتی تی بکا، ٹوہ گوناح نییہ بۆیان کہ لہ گہل یدکدا رنک بکون، وہ رنکوتن بۆ ہمدولایان ہاشترہ.

بوخاری ٹہگیتتوہ لہعائیشوہ دہریارہی ٹم نایتہ ٹہفرموی: ٹوہ ژنیکہ کہ لای پیارنک بیت مندالی لی نہییت و بیہی تہ لاقی بدات و ژنی ہسہر بہیتی، ژنہ کش بلن: رام بگرو تہ لاقم سدہ، بہلام ژنیک تر بہیتنہ، جا تو نازادہ له نہفقہ و شومانوہ لہلام^(۱).

ٹہبوداد ٹہگیتتوہ لہعائیشوہ کہ سووہی کچی زہمعہ کاتی پیر بوو ترسی ٹوہی ہبوو کہ پیٹھمبہر ﷺ تہ لاقی بدات وتی: (ٹی نیررای خوا رڑہ ژہ کئی من بۆ عائیشہ). پیٹھمبہر ﷺ قبولی کرد.

(۱) البخاری (۵۲۰۶) ومسلم (۱۴/۳۰۲۱ و ۱۴).

تەلەق

عائیشە فەرمویمتى خۇاى گەمورە بۆ ئەمەم و ئەننى ئەمە، ئەم ئايەتمى ئارده خوارمە: ﴿وَإِن امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا﴾^(۱).

لە (المغني) دا ھاتتوۋە: ھەركاتى ئۇنەكە پىكەمەن بىكات لەگەل پىساۋكەيدا لەسەر ئەمەي كە ھىندىك لە نەفەقە يان لەلا خەتتى لى كەم بىكەتتەمە، يا ھەمەمەي واز لى بەھىتتى، ئەمە دروستە، وە بۆى ھەيە پەشىمانىش بىتتەمە.

ئەھمەد راي واپو لەبارەي ئەم پىساۋەمە كە لە ئۇنەكەي دىيار نايىت، وە بە ئۇنەكەي ئەلەتت: ئەگەر بەمە رازىت باشە ئەگىنا ئىتەر خەت ئەزانى، ئافرەتەكەش بلىت: رازى بووم، ئەمە دروستە وە ئۇنەكە بۆى ھەيە پەشىمان بىتتەمە ئەگەر بىمەي.

ئاكۆكى كەمەنمە لە نىوان ئۇن و مەتەدا:

ئەگەر ئاكۆكى كەمە نىوان ئۇن و مەتەدەمە پەمەي سەند ھەتا تەسى جىبابونەمەيەن لى ئەكەمە رىبانى ئۇنومەتەدەمەيە كەمە ناخۇشى و لەمەمە چوونەمە، ئەبەن ھاكەم دوو ئاۋبۇي كەمە بىتەرى تا سەمەيە ھالىان بىكات، وە ھەمەچى لە بەرژەۋەندى ئەوانە بىكات لە مانەمەي رىبانى ئۇنومەتەدەمەيە، يان كۆتايى ھىنانى. خۇاى گەمورە ئەفەرمەي: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْعُثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا﴾ (النساء: من الآية ۳۵) واتە: ئەگەر ئىۋە – سەمەشەتەرانى ئۇن و مەتەدە – زانىتان كە ئاكۆكى نىۋانىان سەمە ئەكىشى بۆ جىبابونەمە، ئەمە ئاۋبۇي كەمەنەك لەكەس و كەمە پىساۋەكەمە يەكىتىش لە كەس و كەمە ئۇنەكە بىتەرى بۆ لايان.

وە مەرجە كە ئەمە دوو ئاۋبۇي كەمە ئىرو پىگەشىتتوۋ دادپەروەمە موسولمان بىن.

بەلام مەرج نەيە لەكەس و كەمە رىبان بىن، ئەگەر لەكەس و كەمە رىبان ئەبەن ھەمە دروستە. وە ئەمە فەرمەندى لە ئايەتەكەدا ھاتتوۋە بۆ (ئەدب) پەسەندىيە، چوونەك ئەگەر لەكەس و كەمە رىبان بىن ئەمە دل نەمەت ئەبەن پەرىبان و ھالىان باشتە شارەزان و پەروادەكە باشتە ئەزانن لە كەسانى تە.

وە ئەبەن دوو ئاۋبۇي كەمە كەمە كەمە بىكەن كە بەرژەۋەندى تىتەدە بىت لە مانەمەي رىبانى ئۇنومەتەدەمەيە، يا كۆتايى ھىنان پەرىبان، بىن ئەمەي پەرىبەت بىكات پەزەمەندى ئۇنومەتەدەمەيە لەسەر بىت يان بىبان كەمە بە وەكىل.

(۱) أبوداود (۲۱۳۵).

ته‌لاق

نورهش رای عدلی و تیبنو عبباس و نبی سله‌می کوری عبدالرحمن و شیعی و نه‌خعی و سعیدی کوری جوبه‌یرو مالیک و نوزاعی و نيسحاق و تیبنومونذیره. که نهمه له باسیکی پیشتردا رابورده^(۱).

(الظهار)

پیناسه‌کمی:

(ظهار) له (ظهر) پینک هاتووه، که بریتی‌یه له‌وی پیار به ژنه‌کمی بلتیت: تۆ بۆ بۆمن وهک پشتی دایکمی.

وه له سهرده‌می نه‌فامی‌دا (ظهار) ته‌لاق بووه، به‌لام نيسلام هات و نمر حوکمی پوچه‌ن کرده‌وه، وه نمر قسه‌یدی وا لئ کرد که ژن حرام بکات له میترده‌تا که‌فاره‌تی نمر قسه‌یده نمدات.

که‌واته نه‌گمر کسینک بیسوی ژنه‌کمی به (ظهار) ته‌لاق بدا نمره همر (ظهار)ه، وه نه‌گمر ته‌لاقی بدا به مهبستی (ظهار) نمره ته‌لاقیه، جا نه‌گمر به‌ژنه‌کمی ووت: تۆ بۆمن وهک دایکم وایت وه مهبستی ته‌لاق بوو نمره ته‌لاق نییه به‌لکو همر (ظهار)ه و ته‌لاقی ژنی پین ناکوی.

تیبنوقه‌بیم ووتیه‌تی: نمره بۆیه وه‌هایه چونکه (ظهار) ته‌لاق دان بوو له‌سهرده‌می نه‌فامی‌دا، دوابی هه‌له‌وشایه‌وه س‌رایه‌وه، همر بۆیه دروست نیه گه‌رانه‌وه بکریت بۆ حوکمی مهنسوخ، وه هه‌روه‌ها له‌بهر نمره که نمره‌سی کوری صامیت به‌نیازی نمره‌وه نمره قسه‌یدی کرد که‌ته‌لاقی بدات وهک له‌پینشا وابوو، تیت حوکمی (ظهار)ی به‌سهردا درا نهک ته‌لاق، هه‌روه‌ها له‌بهر نمره ته‌لاق له حوکمی خۆیدا صهریحه، تیت دروست نه‌بوو بکریت به کینایه لهو حوکمدا که خوی گه‌وره به یاسای خۆی پوچه‌تی کردۆته‌وه، وه فرمان و حوکمی خوا له‌پینشتره و پینوست تره. -ته‌واو-

وه زانیان هه‌موو له‌سهر حهرامیتی ظهار کردن تیجماعیان هه‌یه، بۆیه ناییت کس به‌کاری به‌پینتی به‌پینی فرموده‌ی خوی گه‌وره که فرمودیه‌تی: ﴿الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْتُهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ﴾ (المجادلة: ۲) واته: نه‌وانه‌تان که له ژنه‌کانیان (ظهار) نه‌کن و نه‌یان چوینن به پشتی دایکیانه‌وه، له راستیدا نه‌وانه دایکیان نین، وه دایکیان تنها نه‌وانن که بوینن، به‌راستی نه‌وانه قسه‌یدی خراب و درۆ نه‌کن، وه به‌راستی خوا زۆر لئ خوش بووه لهو که‌سانه‌ی که هه‌ندیک سهرپینچی نه‌کن و خیرا تموبه نه‌کن.

(۱) نه‌ما (نشوز)ی ژن له باسی (نامۆژگاری کردنی ژن له کاتی (نشوز)دا قسه‌ی له‌سهر کرا.

تەلەق

وہ بنہمای ٹھوش ٹھویہ کہ سابتہ لہ (سنن)دا کہ ٹھوسی کورپی صامیت ظیہاری کرد لہ ژنہکھی کہ ناری خولہی کچی مالیکی کورپی ٹھعلہبہ بوو، کہ ہمر ٹھویش بوو موجدہلہی کرد لہ گہل پیٹغمبہردا ﷺ و سکاالی کرد لای خوای گمورہو خوای گمورہش سکاالاکھی بیست لہ سہرو حموت ناسمانوہ. وہ بہ پیٹغمبہری ووت: (ئہی نیرراوی خوا! ٹھوسی کورپی صامیت کاتنی منی ہیناوہ گمورہ کچیک بووم، ہہمووکس بہ ناواتمہوہ بوو، نیستاش چووم بہ سالو ناوسکم ہہلپاژاوہ، منی وہک کمنیزہکی خوی لی کردوہ. پیٹغمبہر ﷺ پئی فرموو: (ما عندي في أمرک شيء) واتہ: دہربارہی تو ہیچم پئی نییہ. ٹھویش ووتی: (دہ خویہ شکاتہکم ٹھہینمہ لای تو). وہ ٹھگتیرنہوہ کہ ووتیہتی: (من کومہتی مندالتی بچوکم ہدیہ، ٹھگہر بہجیران بہیتلم بوی لہناو ٹھچن، وہ ٹھگہر لای خوشم گلیان بدہمہوہ برسی ٹھبن).

نیر قورنان ہاتہ خواروہ لہو بارہینوہ. عاتیشہ فرمووی: سوپاس بو ٹھو خویہی کہ بیسہری ہہموو شتیکہ، خولہی کچی ٹھعلہبہ ہاتبوو شکاتی لای پیٹغمبہر نہ کرد ﷺ من لہ گزوشہکی مالہکدا بووم ہہندی قسمی تی نہٹھگہیشتم. کہچی خوای گمورہ ٹھم نایہتی ناردہ خواروہ: ﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ (المجادلة: ۱)

واتہ: بہراستی خوا بیسہری قسمی ٹھو نافرہتہ بوو کہ دہمہقالتی لہگہلدا ٹھکردی، دہربارہی میردہکھی و سکاالی لای خوانہکرد، وہ خوا قسہکانی ٹھبیستن، چونکہ خوا بیسہرو بینرہ.

نینجا پیٹغمبہر ﷺ بہ نافرہتہکھی فرموو: با ہہندہدیک نازاد بکات. ژنہکہ ووتی نییہتی! فرمووی: کہواتہ دوومانگ لہسر یہک بہرژو بیت ووتی: ئہی نیرراوی خوا ٹھو پیریککی پک کہوتیہ، توانای رژو گرتنی نہمارہ. فرمووی: دہبا شہست ہڈار تیر بکات. ووتی: ہیچی نییہ بیکات بہخیر. پیٹغمبہر ﷺ فرمووی: من بہ زہمیلہیک خورما یارمہتی ٹھدہم! ژنہکھش ووتی: منیش زہمیلہکھی تری ٹھدہمی. پیٹغمبہر ﷺ فرمووی: چاک ٹھکھیت، لہ جیاتی ٹھو شہست ہڈار تیریکمو بگہرپرہوہ لای ناموزاکت^(۱).

وہ لہ سوننہتدا ہاتوہ کہ سہلہمی کورپی صخری (بیاضی) (ظہار) ی لہ خیرانہکھی کرد بو ماوہی یہک مانگ، کہ رہمہزانیس بوو، لہپاشان یہک شو پینش تہواو بوونی مانگہکہ چوہ لای ژنہکھی. نینجا ہات بولای پیٹغمبہر ﷺ بوی گتیرایہوہ، پیٹغمبہر ﷺ پئی فرموو: سہلہمہ توو شتی وہا. ٹھلی خوشم ووتم: من و شتی وہا ئہی نیرراوی خوا؟ - دوچار وام ووت- وہ من لہبہر

(۱) أحمد (۶/۴۱۰) وأبوداود (۲۲۱۴ و ۲۲۱۵) وابن ماجہ (۲۰۶۳).

فەرمانى خوادا تارام گرم، جا خوا چۆن فەرمانى داره ودها حوكم بده. فەرمووى: بىنده يەك نازاد بكة. ئەلئى ووتم: بو زاتەى تۆى بەحق ناردووه به پىغەمبەر لەو ژنە زياتر هيچم نىرە وە كيشام به گەردنما، فەرمووى: دە دوو مانگ بەرژووو ببه لەسەر يەك. ئەلئى ووتم: نايأ بهۆى پۆژوووه ئەوم توش نەبووه؟ فەرمووى: دە تەشتىك خورما بده به شەست هەزار. ئەلئى: ووتم بو زاتەى به حق ناردووتى خۆمان بى پىخۆر بوين و هيچمان نىيه و شو هيچمان نەبووه بىخۆين. فەرمووى: بچۆ بۆ صدەقى بىنى زورەيق با بتەدەنئى، وە شەصت فەقىر خواردن بده لە سەبەتئىك خورما، لەپاشان ئەوى مايدوه خۆت و مندالەكانت بىخۆن. ئەلئى: چوم بۆنار قەومەكەم پىم ووتن: ئىوه تەنگى و پاي خراپتان بۆ دەرتەبىريم، بەلام لاى پىغەمبەر ﷺ پىچەوانەى ئەوه بووه، وە فەرمانى پى دام كە لە صدەقەكتان وەرگرم^(۱).

نایا ظهاری تايبەتە بە دایكەوه؟

جەماوەرى زانایان بۆ ئەوه چوون كە ظهاری تايبەتە بە دایكەوه، وەك ئە قورئانى پەرزەدا هاتوو، وە وەك ئە سوننەتدا هاتوو. جا ئەگەر پیاو بەژنەكەى ووت تۆبۆمن وەك پشتى دایكەى، بوقسەبە ظهاری دروست ئەبێت، بەلام ئەگەر ووتى: تۆ بۆ من وەك پشتى خوشكى، ئەوه نایبەت بە ظهاری. بەلام هەندى بۆ ئەوه چوون كە هەموو ئەوانەى بە پیاو ناشین قیاس ئەكرین لەسەر دایك. لەوانە حەنەفىيەكان و ئەوزاعى و شەورى و شافىعى لە يەكئى لە گەتەكانیدا، وە زەیدى كورەى عەلى، چونكە (ظهاری) لاى ئەمانە ئەوبە كە پیاو ژنەكەى بكات بەبەكئى لەو كسانەى كە پىرى ناشن بۆ هەمیشە بە خزمایەتى بێت یا ژنو ژغوازی یا بە هۆى شەرەه، چونكە هۆبەكەى حەرامىتى هەمیشەبێبە.

وە هەركەس بەژنەكەى بلیت: ئەو خوشكە یا دایكە بەشێوهى رێزو گەرەبى بەوه نایبەتە ظهاری.

(ظهاری) لە كام كەسەوه ئەبێت:

ظهاری لە پیاونكى ژیر و پىگەبشەتو موسلمانەوه ئەبێت نایبەت، لەوژنەكە كە پەیمانى ژنومىردا بەستبێت بەشێوهەكەى راست و دروست.

(۱) أحمد (۴۳۶/۵) وأبو داود (۲۲۱۳) والترمذی (۱۲۰۰) والحاكم (۲۰۳/۲) وابن خزيمة (۲۳۷۸).

(ظھاری) (مۆقت) کاتی:

ظیھاری کاتی ئەو یە ئەو یە کە پیاو (ظھار) لە ژنەکی بەکات بۆ ماو یەکی دیاری کراو. وەک ئەو یە پێی بلیت: (تۆ وەک پستی دایکمی بۆ من هەتا شەو)، لەپاش ئەو بەچیتەلای پێش ئەو یە ماو یە کە کۆتایی هاتبێ.

ئەو حوکمەکی حوکمی ظھاری مۆتەقە. (خطایی) و تۆیدی: زانایان جیاوازی ئەو دا ئەگەر ئەو پیاو سۆتندی خوارد واتە ظیھاری مۆقەتی کردو تا کاتەکی تەواو نەبوو نەچو لەلای خێزانی و سۆتندەکی نەخست.

مالیک و ئیبنونەبی لەیلا و تۆیانە: ئەگەر پیاوێک بەژنەکی ووت: (تۆ بۆ من وەک پستی دایکمی هەتا شەو) کەفارەتی ظیھاری ئەگەر تە سەر با نزیکیشی نەکات.

و بەشی زۆری زانایان و تۆیانە: هێچی ناکۆتە سەر هەتا سۆتندەکی نەخات و لەی نزیک نەیتەو.

و تۆیدی: شافیعی دووگفتی هەبە دەربارەي ظیھاری کاتی: لە قەولێکی دا ظیھاری کاتی ظیھار نی یە.

کاریگەری (ظھار):

کاتی پیاوێک ظیھاری کرد بەرامبەر ژنەکی و راست دەچوو، دووکار دانەمەزۆی لەسەری:

(کاری یەکەم) حەرامی بەتی چو نەلای ژنەکی هەتا کەفارەتی ظیھار نەدات. بەپێی فەرمودەي خوای گەورە کە فەرمودەي: ﴿مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَّاسًا﴾ (القصاص: من الایە ۳) واتە: پێش ئەو یە دەست لە یەک بەدەن.

و وەک چۆن چو نەلا حەرامە، تاو اش پێشەکی یەکانی حەرام نەبن، وەک ماچ کردن و باو ش پیا کردن و ئەو جۆرە شتانە. ئەمە رای جەماویری زانایانە.

بەلەم هەندێ لە ئەهلی عیلم بۆ ئەو چوون کە تەنها چوونە لا حەرامە، چونکە ئەو دەست لێدانەي کە لە نایەتە کە دا هاتوو کینایەبە بۆ چوونە لا.

(کاری دوویم) پێتۆست بوونی کەفارەت بە گەرانەو.

نایا گەرانەو چی یە؟ زانایان جیاوازی یان هەبە لەواتای گەرانەو لە ظیھار دا. کە چی یە؟ قەتادە و سەعیدی کۆری جو بەیرو نەبو حەرنی فە و هارەلەکانی و تۆیانە: (ئەو یە پیاو یە کە وستی بێی دەست

تهلاق

لهو ژنه بدات که (ظهار) حرامی کردوه) چونکه کاتن ویستی، نهوه گپراوهتهوه له ویستی وتهوه بۆ ویستی کردهوه، تیترا کاره که بکات یان نهیکات.

وه شافیعی ووتویهتی: بهلکو راگرتنی ژنه که یه دواي ظهاره که بۆ ماوه یه که بکری لهو ماوه یه دا تهلاق بدات، بهلام تهلاقی نه دات. چونکه چواندنی لهو ژنه به دایکی خزی نهوه پیویست نهکات که بائین بیته، و راگرتن پینچواندیته، جا نه گبر رای گرت نهوه گپراوهتهوه لهوهی ووتویهتی، چونکه گپرانوه له گفتم سه ریچی کردنه لهی .

مالیک و نه حممد ووتویانه: عزمو ویستی چونه لا کرا نهوه گپرانوه یه، با نه شچیتته لهی.

وه داود و شوعبه و ظاهر یه یه کان ووتویانه: گپرانوه دووباره کردنهوهی له فزی ظیهاره. چونکه کهفارهت لهی نهوان پیویست نایته به یه که جار همتا جاریکی تر دووباره ی نهکاتمهوه.

چوونەلای ژن پیش کەفارەت دان:

نەگەر پیاویەک چوو لە لای ژنەکەیی پیش ئەوێ کەفارەت بەدات ئەوێ حەرامە لەسەری وەک لە پیشەوێ باس کرا، کەفارەتی شێ نە لائەحییت و نە زیاد ئەبێت، بەلکۆ وەکو خۆی ئەمێننەوێ وەک کەفارەت ئەبێت.

سەلتی کۆری دینار ووتی: پرسیارم لە دە زانی ناینی کرد، دەربارەیی کەسێک چووبێتە لای ژنەکەیی پیش ئەوێ کەفارەت بەدات؟ ووتیانە: هەر یەک کەفارەتی ئەکەوێتە سەر.

کەفارەتەکەیی چووبێت؟ :

کەفارەتەکەش ئەمەبێ: تازاد کردنی بەندەبەک، نەگەر ئەوێ دوو مانگ بەرێژوو بون لەسەریەک، نەگەر نەیتوانی خواردن دان بە شەست هەژار. بەبەیی فەرمودەیی خۆی گەورە کە فەرمودی: ﴿وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسًا ذَلِكُمْ تُوعِظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسًا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا﴾ (المجادلة: الآیة ۴، ۳).

واتە: ئەوانەیی ژنەکانیان لەسەر خۆیان حەرام ئەکەن بە ژیهار کردن لێیان، لەپاشاندا ئەگەر ئەوێ ئەوێ ووتیانە، ئەبێ بەندەبەک تازاد بەکەن پیش ئەوێ بەچە لای بەک، ئەوێ حوکمی خۆبە بۆ ئەوێ کەسانە تا پەندی لێ وەرێگرنو نەگەر ئەوێ، وە خوا ناگادارە بێو کردەوانەیی ئەیکەن، جا هەرکەس ئەوێ بوو ئەبێ دوو مانگ لەسەر بەک بەرێژوو بێت پیش ئەوێ بەکەن بەبەک، جا هەرکەس نەیتوانی ئەبێ نانی شەست هەژار بەدات.

وە لە کەفارەتی ژیهاردا توندو تیژی بەکەیی زۆر کراوە بۆ پاراستنی پەبوەندی ژن و مێردایەتی، وە بۆ بەرگری سەتم کردن لەژن، چونکە پیاو کاتێ بێنی کە کەفارەتەکە گرانە لەسەری و ناتوانی بەجۆی بەینێ، ئەو کاتە پەبوەندی ژن و مێردایەتی رێز لێ ئەگرن و سەتم لە ژنەکەیی ناکات.

هەتوێشاندنەوێ (الفسخ)

هەتوێشاندنەوێ (عقد) پەیمان: پەچراندنی و کردنەوێ گری نێوان ژن و مێردە، جا جاری و ئەبێت کە هەتوێشاندنەوێ بەهۆی خەلەلێکەوێ ئەبێت کە لەپەیمانەکەدا ئەبێت، یا بەهۆی شتیکی کۆت و پەوێ ئەبێت کە پێ لەمانەوێ پەیمانەکە ئەگرن.

نۆنەیی هەتوێشاندنەوێ بەهۆی خەلەلوێ کە لە پەیمانەکەدا ئەبێت:

۱- نه‌گهر په‌یمان‌که کۆتایی هات و ده‌رکوت نو ژنمی ماره‌ی کردوه خوشکی شیرییستی،
نوه نو په‌یمان هه‌لشوه‌شیتتوه.

۲- نه‌گهر ماره‌بری کوپ و کچی تممن منداڵ باوک یا بایره نهبوو، له پاشاندا گهوریوون، نوه
هم‌دوکیان بزبان هه‌یه بریاری مانوه‌ی په‌یمان‌که بدن، یا کۆتایی پین بهینن، نوه‌ش پینی نه‌لین
هه‌لبژاردنی پین‌گه‌یشتن (خیار البلوغ)، جا نه‌گهر کۆتایی هینانی ژبانی ژن می‌ردایمی‌یان
هه‌لبژارد نوه هه‌لشوه‌شاندنوه‌یه بۆ عه‌قده‌که.

نووه‌ی هه‌لشوه‌شاندنوه‌ی کوت‌وپر بوسر په‌یمان‌که‌دا:

۱- نه‌گهر یه‌کێک له‌ژن و می‌رده‌که له‌نیسلام هه‌لگه‌راپوه و نه‌گه‌راوه سهر نیسلام، نوه په‌یمان‌که
هه‌لشوه‌شیتتوه به‌هۆی هه‌لگه‌رانوه‌ی کوت‌وپر.

۲- نه‌گهر پیاوه‌که موسلمان بو ژنه‌کی به‌کافری مایه‌وه موسلمان نهبوو، وه نو ژنه
موشریکیش بو، نو کاته په‌یمان‌که بۆ خۆی هه‌لشوه‌شیتتوه، به‌پینچه‌وانه‌ی نوه‌وه که‌ژنه‌که
کیتابی بیت، چونکه له‌و کاتدا عه‌قده‌که به‌صه‌حیحی هه‌ر تمه‌ینتتوه وه‌ک خۆی، چونکه
ماره‌کردنی کیتابی هه‌ر له‌نوه‌لوه‌ دروسته.

وه نو جیا‌نبوونوه‌یه‌ی که به‌فسخ ده‌بیت، وه‌کو نو جیا‌بوونوه‌یه‌ی نه‌یه که به‌ته‌لاق ده‌بیت،
چونکه ته‌لاق نه‌کریت به دوو به‌ش ته‌لاقی ره‌جعی و ته‌لاقی باتین، وه ته‌لاقی ره‌جعی کۆتایی
به‌ژبانی ژن و می‌ردایمی ناهینتی ده‌م و ده‌ست، به‌لام باتین کۆتایی پین ته‌هینتی ده‌م و ده‌ست.

به‌لام هه‌لشوه‌شاندنوه‌، به‌هۆیه‌کی کوت و پره‌وه بیت که بوسر په‌یمان‌که‌دا دیت، یا به‌هۆی
خه‌له‌لێکوه‌تی‌دا، هه‌ر کۆتایی دینی به‌ ژبانی ژن و می‌ردایمی ده‌م و ده‌ست.

وه له‌لایه‌کی تروه، جیا‌بوونوه‌ به‌هۆی ته‌لاقوه‌ ژماره‌ی ته‌لاقه‌کان کم نه‌کاتوه.

بۆ نمونه نه‌گهر پیاوه‌که به‌ته‌لاقی ره‌جعی ژنه‌کی ته‌لاق بدات و له‌پاشاندا له عیده‌که‌یدا
بیگه‌رتتوه، یا ماره‌ی کرده‌وه دووای کۆتایی هاتنی عیده‌که‌ی به‌ماره‌پرینی سه‌رله‌نووی، نوه نو
ته‌لاقی بۆ حساب نه‌کرێ و دووای نوه دوو ته‌لاقی زیاتر نابیت.

به‌لام جیا‌بوونوه به‌هۆی هه‌لشوه‌شاندنوه‌ ژماره‌ی ته‌لاقه‌کانی پین کم نابیتتوه، بۆ نمونه نه‌گهر
هه‌لشوه‌شاندنوه‌که به‌هۆی هه‌لبژاردنی بالقییه‌وه بیت له‌پاشاندا ژن و می‌رده‌که به‌ په‌یمان‌کی تازه
چونوه لای یه‌ک سی ته‌لاقی تازه‌ی نه‌بیت.

وه زانا حه‌مه‌فه‌یه‌کان و سستیان قاعیده‌و بنه‌مایه‌کی گشتی دا‌بین بۆ جیا‌کردنوه‌ی جیا‌بوونوه‌ی
ژن و می‌رد به‌ته‌لاق و جیا‌بوونوه‌یه‌ک که به‌هۆی هه‌لشوه‌شاندنوه‌وه بیت، ووتویه‌:

ته‌لاق

همسو جیابونمویه‌ک که له پیاره‌وه بوو، وه له‌وانه نهماندره که له‌ژنمویه بیته نموه ته‌لاقه، وه همسو جیابونمویه‌ک که بهه‌وی ژنمویه بیته و بهه‌وی میترده‌وه نه‌بیته، یا له پیاره‌وه بوو به‌لام وا زاندره که بهه‌وی ژنمویه بوو نموه هه‌لوه‌شاندمویه.

هه‌لوه‌شاندمویه به هوکمی قازی:

همندئ حالت هه‌یه کهه‌وی هه‌لوه‌شاندمویه ته‌یدا ناشکرایه و پیوستی به هوکمی قازی نییه، وه‌ک نموه‌ی پوون بیتموه کهژن و میترده‌که خوشک و برای شهری بن، له‌م کاته‌دا پیوسته له‌سهر ژن و میترده‌ پهمانه‌که هه‌لوه‌شیتنمویه له‌خو‌یانمویه.

وه همندئ حالت هه‌یه کهه‌وی هه‌لوه‌شاندمویه شارویه و دیار نییه و پیوستی به هوکمی قازی هه‌یه، وه‌ک نموه هه‌لوه‌شاندمویه‌ی که بهه‌وی مل نهدانی ژنی موشریکه‌که بز نیسلام کاتئ پیاره‌که‌ی موسلمان نه‌بیته، چونکه له‌وانه‌یه ژنه‌که سه‌رینجی نه‌کا له موسلمان بوون نموه کاته پهمانه‌که هه‌لوه‌شیتنمویه.

نه‌فرین کردن (اللعان)

پیناسه‌که‌ی:

لیعان له (لعنة) وه وه‌رگیاوه، چونکه نه‌فرین که‌ر له‌سو‌یندی پینجهم‌دا نه‌لیته که: (له‌عننتی خوای له‌سهر بیته نه‌گهر له درۆ‌زان بیته). وه روتراره که له‌عننت به معنای دوور کردنمویه دیت. وه بزیه ژن و میترده بهو ناوه ناسراون بهه‌وی سه‌رته‌نجامی نموه له‌عننتمویه که توش‌ی‌بان نه‌بیته له گوناح و دوور کهوتنمویه، وه له‌بهر نموه‌ی یه‌کینکیان درۆ نه‌کات، به‌وش له‌عننت لی‌کراو نه‌بیته، وه روتراره: له‌بهر نمویه که هه‌ریه‌که‌یان له‌ویتره دووانه‌کهوتنمویه به ته‌ئید کردنی حرام کردنه‌که.

وه حه‌قیقه‌تی نه‌فرین کردن نمویه: که پیاره‌که - کاتئ زیناکردنی دایه پاڤ ژنی خزی - چوارجار سو‌یند نه‌خوات که راست نه‌کات، وه له‌سهری پینجهم جاردا نه‌لیته (له‌عننت) نه‌فرینی خوام لی بیته نه‌گهر درۆ بکه‌م، وه ژنه‌کش کاتئ بیه‌وی پیاره‌که به‌درۆ بخاتمویه چوارجار سو‌یند نه‌خوات که نموه پیاره‌وه درۆ نه‌کات، سه‌ری پینجهم جار نه‌لیته خوا غزه‌م لی بگه‌ری نه‌گهر نموه پیاره‌وه راست بکات.

دانانی لیعان له‌یاسای ئیسلامدا:

كاتن پیاوێك تاوانی زیناکردن بداته پال ژنه‌كهی و ژنه‌كه دانای پینداننیت، وه پیاوه‌كش پشیمان نه‌بیتموه له‌و قسه‌یه به‌لام شاهیدی نه‌بوو، خوای گموره لیعانی بۆ داناون^(۱).

بوخاری گێڕایه‌تییه‌وه له ئیبنو عبباسوه خوا لێتیان رازی بیته: كه هیلالی^(۲) كوری نومییه تاوانی داوین پیسی دایه پال ژنه‌كهی خۆی، له‌گه‌ڵ پیاوێك كه‌ناوی شوره‌یكی كوری سه‌حما بوو. لای پیغمبهر ﷺ، پیغمبهر ﷺ فرموی شایهت بیته، یا داری تۆله ئه‌دری له پشته، هیلال ووتی: نه‌ی نیراوی خوا كه‌سیكمان پیاوێك به‌سه‌ر ژنه‌كه‌یه‌وه بیینیت راكین شایهت بگرن؟! پیغمبهر ﷺ هه‌رئوه‌ی دووباره نه‌كرده‌وه (البینه، والا حد فی ظهرک) واته: شایهت، ته‌گینا داری تۆله له پشته ئه‌دری. ئه‌ویش ووتی: به‌و زاته‌ی به‌ههق ئاردیته‌ی، راست نه‌كهم، وه خوا ئه‌وه ئه‌نیریتته خواره‌وه كه پشتمی پێ نه‌پارێزی له‌تۆله. ئیتر جبریل هاته خواره‌وه و ئه‌م فرموده‌یه‌ی خوای گموره‌ی هه‌تیابه خواره‌وه بۆ پیغمبهر ﷺ ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنْ غَضَبَ اللَّهُ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾ (النور: ۶-۹) واته: ئه‌و پیاوانه‌ی تاوانی زیناکردن ئه‌ده‌نه پال ژنه‌كانیان و شایهتیان نییه له‌خۆیان زیاتر، ئه‌بێ هه‌ر كه‌سه‌یان له‌بهرده‌م قازی دا چوار جار سوێند بخوات و بلیته: به‌وخوایه‌ی تاك و ته‌نها و بێ شه‌ریكه درۆ ناكهم له‌وه‌دا كه زینام داوته پالی، وه له‌سه‌ری پینجهم دا بلیته: نه‌فرینی خوام له‌سه‌ر بیته ته‌گه‌ر درۆیکهم، وه به‌و شایهتیه‌یه‌ی پیاوه‌كه ژنه‌كه سزای زینای له‌سه‌ر پیتوست ئه‌بێ و لاناچی مه‌گه‌ر ئه‌ویش له‌ به‌رابه‌ر شایهتیه‌یه‌كه‌ی ئه‌وه‌دا چوار جار سوێند بخوات و بلیته به‌و خوایه‌ی تاك و ته‌نها و بێ شه‌ریكه ئه‌و پیاوه درۆ نه‌كات، وه له‌سه‌ری پینجهم دا بلیته خوا غه‌زه‌م لێ بگه‌رێ ته‌گه‌ر پیاوه‌كه راست بكات.

(۱) ئه‌وه له‌مانگی شه‌عبانی سالی نۆیه‌می كۆچی دا بوو. وه وتراوه: له‌و سالددا بوو كه پیغمبهر

(درودی خوای له‌سه‌ر بێ) تیا وه‌فاتی كرد.

(۲) ئه‌و یه‌كهم پیاو بوو له ئیسلامدا كه لیعانی كرد.

تہ لاق

تینجا پیغمبر ﷺ چو بۆلای ژنه کمو هیلالیش هات، سوینده کانی خوارد وه پیغمبر ﷺ نهی فرمود: (إن الله يعلم أن أحدکما کاذب فهل منکما تائب^(۱))؟ واته: خوا نهمزانی یه کینکتان درۆ نهکات، تایا یه کینکتان تۆبه نهکات و پشیمان نهیتموه؟ پاشان ژنه کمش سوینده کانی خوارد، کاتی گه یشته سهری پینجهم، رایان گرت^(۲) و پیران روت: نهو سوینده یان سزا و ناگری دۆزه خ پیوست نهکات^(۳). تینبو عبباس و توبه تی: ژنه که راماو بئده نگ بوو، هتا وامان نهمزانی که پشیمان نهیتموه، له پاشاندا ووتی: سهری قوممه کم شوژ ناکم بهدرتژیایی رۆژگار، تینجا سویندی پینجهمینشی خوارد. پیغمبر ﷺ فرمودی: (سهری بکن نه گهر مندا له که ی چاره شیکی سمت شوژی قاچ نهستور بوو، نهوه له شوره یکی کوری سه حمایه). پاشان مناله که بهو شیویه بوو که پیغمبر ﷺ فرمودی، پیغمبر ﷺ فرمودی: نه گهر به حوکمی کیتابی خوا نه بوایه^(۴) من و نهو کارنکی ترمان بوو^(۵)

خاوهنی (بداية المجتهد) و توبه تی: به لام له پرووی ماناره لیعان بۆ نهویه، کاتیک چونه لا نهیته هۆی په یوست بونی خزمایه تی و نهسب، خه لکی به زهرورت پیوستی یان به رنگایه که نهو نهسبه ی پئ لابدن له خویان کاتی بۆ یان دهرکوت که نهو نهسبه خراب بوو هی خویان نییه. وه نهو رنگایش (لعان) نه فرین کردنه. همر بۆیه نه فرین کردن حوکمیکی سابت و چسپاوه به کیتاب و سوننهت و قیاس و ئیجماع. چونکه نهوه هیچ خیلانی تیدا نییه به گشتی.

نه فرین کردن چ کاتیک نهیته؟

نه فرین کردن به دوو شیوه نهیته:

(۱) نهوه به لگه له سهر نهوهی که کاتیک میرد تۆمه تی دایه پال ژنه کمی، وه نهی توانی به لگه بهیته نهوه سزای تۆمهت ههلبهستی له سهر پیوست نهی، وه که لیعان کرا نهو سزایمی له سهر لانه چی.

(۲) له مدها پسندیدی به تی نامۆژگاری کردن هدی به بۆ ژن و میرد پیش لیعانه که.

(۳) نامۆژگاری یان کرد که لیعانه که تموار نهکات نهویش رامار نریک بوو ئیعتراف بکات به لام پازی نهبوو به نابروچونی هۆزه کمی. وه له مدها به لگه نهوه هدی که تنها رامان کاری پئ ناکری.

(۴) مانای وایه که لیعان سزا له سهر ژن لانه دات. نه گینا پیغمبر (درودی خوی له سهر بی) سزای نهدا.

(۵) أحمد (۲۳۹/۱) و البخاری (۴۷۴۷) و أبو داود (۲۲۵۴) و الترمذی (۲۱۷۹) و ابن ماجه (۲۰۶۷).

(شێوهی یەكەم) پیاوه‌که تاوانی زیناکردن ئەداتە پاڵ ژنەكەیی، بەلام چوار شایەتی ناییت که شایەتی بەدن لەسەر قەسە کابرا.

(شێوهی دووهم) پیاوه‌که بلیت ئەوسکەیی لە من نییە.

جا لیعان کاتێک دروست ئەبێت لە شێوهی یەكەمدا، که بۆی رۆن بوو زینای کردووه، وهك ئەوهی ژنەكەیی بێنێنێ که زینا ئەکات، یان خۆی دانی پێدانا، و ئەویش لەدەلی چەقی که راست ئەکات. لەم حالئەمدا باشتر وایه که تەئاقی بەدات و ئەفرینی ئی ئەکات. بەلام ئەگەر لەزیناکردنەكەیی دلتیا نەبوو، ئەوه دروست نییە بۆ پیاوه‌که ئەو تاوانه بەداتە پالی. وه له حالئەتیکدا پیاوه‌که ئەتوانی بلیت سکه‌كەیی لەمن نەبە که ئەیددعا بەکات که ئەو هەر نەچۆتە لای لەوکاتەوه که ماری کردووه.

یان ئەیددعای ئەوه بەکات که کەمتر لە شەش مانگ ئەبێت ئەو سکه‌كەیی هەیه دەرێ چۆنە لای، یان بلیت زباتر لە سالتیکە ئەو سکه‌كەیی هەیه لە کاتی چۆنە لاوه.

حاکم بیریاری لیعان ئەدات:

بۆ ئەفرین کردن لەیه‌کتر ئەبێن دادوهر هەبێت، وه پێویستە لەسەری ئەمۆژگاری ژنەکه بەکات و بیری مردن و سزا و تۆلەیی خوایی بجاتەوه، وهك ئەوهی ئەو حەدیسه‌دا هاتووه که ئەبو داود و نەسانی و ئەبێنو ماجه گێپراویانەتەوه و ئەبێنو حیببان و حاکم بە صەحیح یان داناو: (أما امرأة أدخلت علی قوم من لیس منهم، فلیست من الله فی شیء، ولن یدخلها الله الجنة، وأیما رجل جحد ولده وهو ینظر إلیه، احتجب الله منه وفضحه علی رؤوس الأولین والآخرین)^(١) واتە: هەر تافره‌تیک مندالتیکی غەیره شەری بجاته نار هۆزێکەوه، خوا بێ بەشی ئەکات و نایخاتە بەهەشتەوه، وه هەر پیاویک مندالتەكەیی سەیری بەکات و ئەو بلیت مندالتی من نییە خوا خۆی نیشان نادات و تاپروی ئەبات لەبەرچاری سەرەتا و کۆتایی خەلکدا.

سەرچی بوونی ئاوه‌زو و پین گەیشتن:

وهك چۆن بوونی دادوهر بۆ ئەفرین کردن سەرجه، ئاواش ئاوه‌ز و پین گەیشتوبین له هەردوولادا پێویستە، وه ئەمه رای هەموو زانایانه.

(١) أبو داود (٢٢٦٣) والنسائي (١٧٩/٦) وابن ماجه (٢٧٤٣) وابن حبان (٤٠٩٦) والحاکم (٢٠٣/٢).

نهفرین کردن دواى شایهتی شاهیدهکان:

تهگمر میترده که شایهتی ههبوو لسهز زینا کردنی ژنهکمی نایا بۆی ههیه لیعان بکات؟

ئهبو حهئیفه و داود ووتویهانه: لیعان ناکات. چونکه لیعان کردن لهجیاتی شایهت دانراوه، به پهبی فرموده‌ی خوا گهوره که فرموده‌ی: «وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ» (النور: من الآیة ٦) واته: ئهو بیوانه‌ی تۆمهتی زینا ئه‌دهنه پال ژنهکانیان و خۆیان نه‌بیته کس نییه شایهت بیته.

وه مالیک و شافیعی ووتویهانه: بۆی ههیه لیعان بکات، چونکه شایهتهکان کاربگهریان نهبه له لابردنی ئهو منداله گومان لینهراوه.

نایا لیعان سوئنده یا شایهتییه؟

نیمام مالیک و شافیعی و جهماوه‌ری زانایان رایان وایه که لیعان سوئنده، هه‌رچه‌نده شایهتی داننی پهن ته‌لین، چونکه کس شایهتی بۆخۆی نادات، به‌پهبی فرموده‌ی بیغه‌مبیری مه‌زن ﷺ که له هه‌ندئێ ریوایه‌ته‌کانی ئیبنو عبباسدا هاتوه که فرموده‌ی: (لولا الأیمان لکان لی ولها شأن)^(١).

واته: نه‌گمر سوئنده‌کان نه‌ئهبوو له‌نیوان من و ئهو‌دا کارنکی تر ئهبوو.

وه ئهبو حهئیفه و هاوه‌له‌کانی بۆ ئه‌وه چون که لیعان شایهتی‌دانه، وه به‌لگه‌شیان فرموده‌ی خواى گهوره‌یه: «فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ» واته: ئه‌بئ هه‌ریه‌ک له ژن و میترده که چوار جار شایهتی بدات به خوا.

وه به‌پهبی حه‌دیه‌که‌ی ئیبنو عبباس که له بیغشه‌وه باس کرا ئه‌وه‌ی تیده‌ابوو: (فجاء هلال فشهد، ثم قامت فشهدت)^(٢) واته: هیلال هات و شایهتی‌دا، پاشان ژنه‌کش هه‌ستا و شایهتی‌دا.

وه ئه‌وانه‌ی رایان وایه که لیعان سوئنده ووتویهانه: نه‌فرین کردن درسته له نیوان هه‌موو ژن و میترده‌یکدا نازاد بن، یان کۆیله یا به‌کیتکیان کۆیله، بیته و ئه‌وه‌ی تریان نازاد، راست گۆزبن یا فاسق، یا به‌کیتکیان راستگۆ بیته و ئه‌وه‌ی تریان فاسق.

(١) ته‌خه‌ریعی ئه‌م حه‌دیه‌سه رابوو.

(٢) ته‌خه‌ریعی ئه‌م حه‌دیه‌سه رابوو.

وه ئه‌وانه‌ی بۆ ئه‌وه چون که شایه‌تی دانه ووتویه: نه‌فرین کردن (لعان) دروست نیه له‌نیوان ژن و می‌رددا هه‌تا بۆ شایه‌تی نه‌شین، ئه‌ویش به‌وه ئه‌ییت که هه‌ردوکیان موسلمان و نازاد بن. به‌لام نه‌گه‌ر هه‌ردوکیان کۆیله بن یا تۆله‌ی تاوانی بوختان کردنیان لێ سه‌ندرایه‌ت، لیه‌ان کردنیان دروست نیه. وه هه‌روه‌هایه نه‌گه‌ر یه‌کیکیان شیاری شایه‌تی بیته و ئه‌وی تریان شیوا نه‌ییت.

ئیه‌بو قه‌ییم ووتویه‌تی: ئه‌وه‌ی راست بیته (لعان) نه‌فرین کردنی ژن و می‌رد هه‌ردوو شیوه‌که نه‌گه‌رتنه‌وه هه‌م سوینه و هه‌م شایه‌تی، چونکه ئه‌و نه‌فرین کردنه شایه‌تی دانیه‌کی جه‌خت کراوه به‌سوینه‌و چه‌ند جاره کردنه‌وه‌ی، وه سوینه‌ی گه‌وره‌یه به له‌فزی (شایه‌تی) و به چه‌ند جار کردنه‌وه‌ی، چونکه حاله‌ته‌که وه‌هایه که پیوستی به ته‌نکید کردنه‌وه‌یه، هه‌ر بۆیه له لیه‌اندا ده جۆر ته‌نکید هه‌یه.

(یه‌که‌م) ووتنی له‌فزی شایه‌تومان.

(دووه‌م) سوینه‌و خواردنه‌که به یه‌کی له‌ناوه‌کانی خوای په‌روه‌ردگاره که کۆکه‌ره‌وه‌ی واتای ناوه جوانه‌کانی‌یه‌تی، ئه‌ویش ناوی (الله) یه که به‌رزو گه‌وره‌یه.

(سه‌ییم) ته‌نکید کردنه‌وه‌ی وه‌لامی سوینه‌وه‌که به‌وه‌ی که سوینه‌و له‌سه‌ر خوراوی پێ ته‌نکید نه‌که‌رتنه‌وه که ئه‌ویش (أَنْ) و (لام)، وه هه‌تانی وه‌لامه‌که به‌شیه‌وه‌ی (اسم فاعل) که (صادق) و (کاذب)، نه‌که به شیه‌وه‌ی فیه‌له‌که که (صدق) و (کذب) ده.

(چواره‌م) چوارجار دووپات کردنه‌وه‌ی ئه‌وه.

(په‌نجه‌م) دوعا کردنی له‌خۆی له‌سه‌ری په‌نجه‌م جاردا به نه‌فرینی خوا نه‌گه‌ر درۆ بکات.

(شه‌شم) پێ راگه‌یاندنێ له‌کاتی جاری په‌نجه‌م دا که ئه‌مه‌یان دۆزه‌خ پیوست نه‌کات و سزای دونه‌یا هه‌واشته‌ره له سزای پۆژی دواپی.

(حه‌وته‌م) دانانی لیه‌انه‌که به شیه‌وه‌یه‌که که سزاو تۆله پیوست نه‌کات له‌سه‌ر ژنه‌که، ئه‌ویش یا (په‌جم کردنه) یا گرتن، وه لیه‌ان کردنی ژنه‌که سزاو تۆله‌ی لێ دور نه‌خاته‌وه.

(هه‌شته‌م) ئه‌و نه‌فرین کردنه سزا له‌سه‌ر یه‌کیکیان پیوست نه‌کات، یا له دونه‌یادا ئه‌ییت، یا له پۆژی دواپی‌دا.

(نۆییم) هه‌ر دوو نه‌فرینکه‌ر له‌یه‌که جیا ته‌که‌رتنه‌وه و مالیان وێران ئه‌ییت و لێ‌یان تینک نه‌چه‌یت.

(ده‌ییم) په‌شتگیری ئه‌و جیا‌بونه‌وه‌یه‌و حه‌رام بوونیان بۆ هه‌تا هه‌تایه.

تەلەق

جا لە کاتێکدا ئەو (لیعانه) پلەو پایەیی بەو شێویە بێت، وا دانراوە کە سۆتند بێ لەگەڵ شایەتی، وە شایەتی بێت لەگەڵ سۆتندا، وە لیعانکەرە کە وەک شایەتی لێ دێت (چونکە قسە کەمی وەرئەگیرێ) جا ئەگەر ژنە کە پەشیمان بوووە شایەتی پیاوێ کە بەجێ دێت ژنە کە (حەد) تۆلێ لێ ئەسەنرێ و شایەتی کە سوودی ئەبێت.

وە سۆتندی پیاوێ کە بۆ دوو شتە: خستنی تۆلە لە کۆژ خۆی و پێوست کردنی لەسەر ژنە کە، وە ئەگەر ژنە کەش لیعانی کردو بەرپەرچی لیعانی پیاوێ کەمی دایووە بە لیعانی خۆی، ئەو کاتە لیعانی پیاوێ کە سوودی ئەوێ ئەبێت کە تۆلە لە کۆژ پیاوێ کە ئەخات، بێ ئەوێ پێوستی بکات لەسەر ژنە کە. کەواتە ئەفرین کردنە کە بەنێسبەت پیاوێ کەمی هەم شایەتی یە و هەم سۆتند.

چونکە ئەگەر سۆتندی پەتی بوایە، تەنھا بە سۆتندی ئەو حەد لەسەر ژنە کە بەجێ نایەت، وە ئەگەر شایەتی یەدان بوایە تەنھا بە شایەتی ئەو حەد بەجێ نایەت لەسەر ژنە کە.

جا ئەگەر ژنە کە لیعان ئەکات و پەشیمان بێتەو ئەو لایەنی شایەتی و سۆتندی پیاوێ کە بەهێز ئەبێت بە تەنکید کردنی خۆی و بە پەشیمان بوونەوێ ژنە کە، نێت ئەو بە لێگە یە کێ ئاشکرایە لەسەر راستگۆزی پیاوێ کە، هەر بۆیە تۆلە لە کۆژ پیاوێ کە ئەکەوێ و پێوست ئەبێت لەسەر ژنە کە. وە ئەوێش چاکترین حوکمە. ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ (المائدة: ۵۰). واتە: کێ هەبە لەخوا دادوەرتر بێ لە حوکمیا بۆ کەسانێک کە لە یاسای خوا بگەن و باوەریان پێی بێو یەقینیان هەبێ.

بەمەدا دەرئەکەوتت کە لیعان سۆتند و واتای شایەتی تێدایە، وە شایەتی یە و واتای سۆتندی تێدایە.

لیعانی کوێر و لال:

هیچ کام لە زانایان جیاوازی نییە لەوێدا کە دروستە کوێر لیعان بکات، بەلام بۆ لال جیاوازی یان هەبە. مالیک و شافیعی و وتویانە: ئەگەر لال لێتی تێبگەیت لیعان ئەکات، ئەبوحەنیفە رەحمەتی خۆی لەسەر بێت و وتویەتی: لیعان ناکات، چونکە شیاری شایەتی نییە.

کامیان دەست ئەکات بە لیعان کردن:

زانایان لەسەر ئەوێ رێک کەوتوون کە سوننەتە لە پێشاندا پیاوێ کە دەست پێبکات، وە پێش ژنە کە بکەوێ، بەلام جیاوازی یان هەبە لە واجب بوونی ئەو پێشکەوتنەدا.

ته‌لاق

شافیعی و کسان‌ی تر و وتویانه: پیوسته پیاره‌که پیش بکوی وه ته‌گمر ژنه‌که پیش کتوت بوی حساب ناکرئ، وه به‌لگمشیان نه‌ویه که نفرین کردن دانراوه بۆ له کۆل خستنی تۆله لیسر پیار، جا ته‌گمر ژنه‌که پیش کتوت، نه‌وه بۆ لاپردنی شتیکه که نه‌چسپاوه

به‌لام نه‌بو حنیفه و مالیک و وتویانه: ته‌گمر ژنه‌که له پیشموه ده‌ست پئی بکات دروسته و حساب نه‌کرئ. وه به‌لگمشیان نه‌ویه که خوی گموره له‌قورئاندا به (وار) ی عطف رسته‌کانی به‌ستوه به‌یه‌که‌وه، وه (وار) ی عطف یه‌ک بعدوای یه‌کدا پیوست ناکات به‌لکو بۆ کۆکردنوهی تینکرایه.

سهریپچی کردن له لیعان :

سهریپچی کردن له‌لیعان یا له‌ژنوهه ئه‌ییت یاله پیاره‌که‌وه. جا ته‌گمر پیاره‌که نه‌ی کرد، نه‌وه تۆله‌ی تۆمهت دانی زینای لی ئه‌سندرئ. به‌پئی فرموده‌ی خوی گموره: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ﴾ (النور: ۶) واته: نه‌و پیوانه‌ی تاوانی داوین پیسی نه‌ده‌نه پال ژنه‌کیان و شایه‌تیاں ئه‌یه جگه له خزیان نه‌وه هر یه‌که‌یان نه‌بی چوار جار شایه‌تی بدات و بلی که نه‌و له راستگزیانه. له‌و گه‌ته‌دا. جا ته‌گمر پیاره‌که شایه‌تی نه‌دا نه‌وه وه‌ک ییگانه‌ی لی دیت بۆ تاوان دانمپال ژن. وه به‌پئی نه‌وه له پیشموه باس کرا که پیغمبر ﷺ فرمووی: (الیینة أو حدٌ فی ظهرك) واته: شایه‌ت یا تۆله نه‌درئ له پشتت.

نه‌مه‌ش مه‌زه‌بی هر سئ پیشواکه‌یه.

وه نه‌بو حنیفه و وتویه‌تی: تۆله‌ی لی ناسندرئ. به‌لکو به‌ند ته‌کرئ هتا (لعان) نه‌فرین ته‌کات، یا خزی به‌درو ته‌خاتوه، جا ته‌گمر خزی به‌ درۆ خستوه نه‌وه حده‌دی تۆمهت دانه‌که‌ی ته‌که‌ویته‌ سهر. به‌لام ته‌گمر ژنه‌که نه‌فرین کرده‌که‌ی نه‌کرد: نه‌وه حده‌دی زینا‌کردنی لی نه‌درئ لای مالیک و شافیعی. وه نه‌بو حنیفه و وتویه‌تی: حده‌دی لی نادرئ، وه نه‌بی به‌ند بکریت هتا نه‌فرینه‌که ته‌کات یا دان به‌زینا‌کردندا نه‌نیت، ته‌گمر وتی پیاره‌که‌ی راست ته‌کات، حده‌دی لی نه‌درئ،

وه نه‌بو حنیفه ره‌زای خوی لی بیته به‌لگه‌ی بۆ نه‌وه فرموده‌ی پیغمبر ﷺ که فرموویه‌تی: (لا یجیل دم امرئ مسلم إلا باحدی ثلاث: زنا بعد إحسان، أو کفر بعد ایمان، أو قتل نفس بغير نفس) واته: خوینی هیچ موسلمانیک ره‌وانی‌یه به‌ یه‌کنی له‌م سیانه نه‌ییت: زینا کردن

ته‌لاق

دووی ژن هیتان و شووکردن. یا کوفر کردن دووی باوهر هیتان، یا به‌یکتی کوشتبئی، بئی نهوی نهوکسه کسی کوشتبئی^(۱).

وه لمبر نهوی خوین رشتن بههوی نکول و پشیمان بوونهوه هوکمیته بنهماکانی نیسلام رتهی نهکاتموه، چونکه له‌کاتیکدا زۆر له زانایان غه‌رامهی مالّ پیتوست ناکن بههوی پشیمان بوونهوه، نهوه له‌پیش تره که کوشتنموه به نکول کردن پیتوست ناییت.

نیبو روشد ووتویهتی: به گشتی بنهمای خوینه‌کان له یاسای نیسلامدا دامه‌زراوه لسه‌ر نهوه که ناییت خوین برپژئی بهشایهتی دادپه‌روه نه‌ییت یا به‌دان پیدانانی نهوکسه. له پیتوسته‌گانه که ناییت نم بنهمایه تایهت بکری به‌ناوینکی هاوبه‌ش. کهواته نه‌بو حه‌نیفه لم کیشه‌یهدا له پیتسترو نزیک‌تره له راستی‌یهوه این شاء الله. وه نه‌بو مه‌عالی له کتینه‌که‌یهدا (البرهان) دانی به به‌هیزی نم رایهدا هیتاوه، که شافیهییه.

جیاکردنهوی ژن و میژده لیعان که‌ره که :

نه‌گر ژن و میژده لیعیان کرد، جیا‌بوونهوه له‌نیوانیاندا دروست نه‌ییت به ته‌نکید، وه حه‌رام بوونیان له یه‌ک لاناچیت به‌هیچ جوژیک. له نیبو عبباسه‌وه، که پیغه‌مبیر ﷺ فرموویهتی: (الم‌تلعان إذا تفرقا لا یجتمعان أبدا)^(۲) واته: نه‌فرین که‌ران که له‌یه‌ک جیا‌بوونهوه هه‌رگیز یه‌ک ناگرنهوه. وه له عدلی و نیبو مه‌سه‌وه‌وه هاتوه که ووتویهانه: سوننه‌ت وا هاتوه که ژن و میژدی نه‌فرین‌که‌ر هه‌رگیز یه‌ک ناکه‌ونهوه^(۳). داره‌قوطني هه‌ردوکیانی گیتراوه‌ته‌وه. لمبر نهوه رق و کینه‌و پچه‌رانی وه‌ها روی داوه له‌نیوانیانا که بۆته هۆی دا‌برانی هه‌میشه‌یی، چونکه بناغهی ژنیان ژن و میژدایه‌تی نارامی و خۆشه‌وستی و به‌زه‌یی و دل‌سۆزی‌یه، وه نه‌و جۆزه که‌سانه‌ش نه‌و بناغهی‌یان روون کردوه. جا سزایان جیا‌بوونهوی هه‌میشه‌یی‌یه

وه زانایان جیا‌وازی‌یان هه‌یه له‌وه‌دا که نه‌گر پی‌اوه‌که خۆی به درۆبخاته‌وه، جه‌ماوه‌ر ووتویهانه: هه‌رنا‌ییت یه‌ک به‌گرنه‌وه هه‌رگیز، وه لمبر فرمووده‌کانی پیتشوو، وه نه‌بو حه‌نیفه ووتویهتی: نه‌گر پی‌اوه‌که خۆی به‌درۆ خسته‌وه داری تۆله‌ی لی نه‌دری، وه دروسته بۆی په‌یما‌نیکی تازه‌ی بۆ به‌یستیه‌ته‌وه. نه‌بو حه‌نیفه به‌لگهی نه‌ویه که نه‌گر خۆی به‌درۆخسته‌وه، هوکمی نه‌فرین کردن

(۱) ته‌خه‌یی نم حه‌دیسه پ‌ابورود.

(۲) الدارقطني (۳/۲۷۶).

(۳) الدارقطني (۳/۲۷۶-۲۷۷).

پوچمن ئه‌بیتسه، وه وهك چۆن ئه‌و مندالهی كه له‌گومان‌دا بوو لی‌ی پی‌ی ئه‌درتسه، به‌و شیتویه‌ش ژنه‌که‌ی بۆ نه‌گیریتسه، چونکه ئه‌وه‌زیه‌ی حه‌رام بوون پیتوست نه‌کات ئه‌ویه كه نازانری راستگۆکه‌یان ده‌ست نیشان بکری، له‌گه‌ن ئه‌وه‌دا كه یه‌کێکیان هه‌ر درۆ نه‌کن، جا کاتێ راستگۆ یا درۆزن ده‌رکه‌وت حه‌رام بوونه‌که لانه‌چیت.

چ کاتێک جیابوونه‌وه دروست نه‌بیت؟

جیابوونه‌وه دروست نه‌بیت کاتێ هه‌ردوکیان له‌ نه‌فرین کردنه‌که نه‌بنه‌وه، ئه‌مه لای مالیک، وه شافعی و تویه‌تی: کاتێ مێرده‌که له‌ نه‌فرین کردنه‌که‌ی بووه‌وه جیابوونه‌وه دروست نه‌بیت. ئه‌بوحنیفه و ئه‌حمه‌د و ئه‌وری رایان وایه: كه هه‌ر حاکم جیایان نه‌کاتسه.

ئایا ئه‌و جیابوونه‌ویه ته‌لاقه یان فسخه؟

جهماره‌ری زانایان رایان وایه كه ئه‌و جیابوونه‌وه‌ی به‌ یه‌کتر نه‌فرین کردن دروست نه‌بیت (فسخ) هه‌له‌وه‌شاندنه‌ویه.

وه ئه‌بوحنیفه رای وایه كه ئه‌و جیابوونه‌ویه ته‌لاقی بائینه، چونکه هۆیه‌که‌ی لای پیاوه‌که‌ویه، وه وادانانری كه له‌لایهن ژنه‌وه بیت. وه هه‌ر جیابوونه‌ویه‌ك به‌و شیتویه بیت ئه‌وه ته‌لاقه و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه نه‌یه، وه ئه‌م جیابوونه‌وه كه لێره‌دایه وهك جیابوونه‌وه‌ی ژنه له‌و پیاوه‌ی كه ناتوانی نزیکی ژن بکات. ته‌گه‌ر به‌ حوكمی حاکم بوو.

وه ئه‌وانه‌ی بۆ رای یه‌که‌م چوون به‌لگه‌یان حه‌رام بوونی هه‌میشه‌یه‌یه، كه له‌ مه‌حه‌رم نه‌چیت، وه ئه‌وانه رایان وایه كه هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه به‌نه‌فرین کردن مافی ژن نه‌فهوتینی له‌نه‌فهقه له‌ ماوه‌ی عیده‌که، وه هه‌روه‌ها شوین و جیگای، چونکه نه‌فهقه و شوین کاتێ ره‌وا نه‌بیت بۆ ژن كه له‌ عیده‌ی ته‌لاق‌دا بیت نه‌ك له‌ عیده‌ی هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه، وه ئه‌وه‌ی پشت‌گیری ئه‌وه نه‌کات، ئه‌ویه كه ئیبنو عبباس ره‌زای خوای لی بیت گێراوه‌یه‌یه له‌ باسی ئه‌و دوو‌کسه‌دا كه لی‌عانیان کرد كه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمو‌ی: ئه‌و ژنه نه‌ خواره‌مه‌نی نه‌بیت نه‌ شوین، چونکه ئه‌و دووانه نه‌ به‌ته‌لاق کاریان کردوه نه‌ پیاوه‌که‌ی مردووه (ئه‌حمه‌د و ئه‌بو‌داود په‌روایه‌تیان کردوه)^(١).

(١) أحمد (١/٢٤٥).

مندال ئىدرىئى بە داىكى :

ئەگەر پىيا ووتى ئومندالە ھى من ئىيەو نەفرىن كوردن تەواو بوو بەو كە ئو مندالەئى بەھى خۆى نەزانى، ئو نەسەبى لەسەر ئو پىياو نامىنى و نەفەقە كىنشانىشى لەسەر لائەچىت، وە مىراتىيەك ناگرن وئەدرىئ بە داىكى و لەگەل داىكىدا مىراتى يەكتر ئەگرن. بەپىئى ئوھى عمەرى كورپى شوعدىب گىپراوئەئىيەو لە باوكىيەو لە باپرەيەو كە فەرموئەئى: (پىغەمبەر ﷺ) فەرمانىدا لەبارەى مندالەى دوو نەفرىن كەرەكان كە لەگەل داىكىدا مىراتى يەك ئەگرن، وە ھەركەس تانەى داوئىن پىسى تى بگىرئ بەو مندالە ھەشتا دارى لى ئەدرىئ). ئەھمەد تەخرىجى كەردووە^(۱). وە ئوھى كە ئەم ھەدىسە پىشتىگىرى ئەكات ئو بەلگانەن كە وا ئەگەيەنن مندال بۇ جىنگا نوستەن، وە لىرەدا جىنگاى نوستن ئىيە، چونكە پىياو كە لە خۆى دوور ئەخاتەو،

وە ئەمما كەسىك ئو ئافرەتە بەو مندالە تانە لى بدات بە قازىف (تومەتچى) دائىرىئ و ھەشتا جەلدى لى ئەدرىئ، چونكە نەفرىن كوردن لەنار ئەوانەدايە كە (مەھسن) ژنىان ھىناوە يان شوويان كەردووە، وە پىچەوانەئى ئوھى لەسەر ئو ژنە سابت نەبوو، كەواتە ھەركەس بە كورەكەئى تانەى داوئىن پىسى لى ئەدا ھەددى تۆمەت ھەلبەستىنى لەسەر واجب ئەيىت، وە ھەركەس تانە لە مندالەكەشى بدات ھەر ھەددى لەسەر واجب ئەيىت، پىك وەك داىكى. ئەمە بە نىسبەت ئو ھوكمانەو كە پەيوەستە بە مندالەكەو. بەلام بە نىسبەت ئو ھوكمانەئى خوا داى ناوە بۇ ھەمەوان. ئومندالە وەھا مامەلەئى لەگەل ئەكرى وەك ئوھى كورپى كابران بىت بۇ ئىحتىيات جا زەكاتى ناداتى، وە ئەگەر كوشتى قىصاصى لە سەر ئىيە (وەك چۆن ئەگەر باوك كورپى خۆى كوشت قىصاصى لەسەر ئىيە) وە مەھرەمى لە نىوان ئو مندالەدا وە لە نىوان مندالەكانى تردا ھەر ھەيو ئەمىنى. وە دروست نايىت شايدەئى بۇ يەكترى بەن، وە بە نەسەب ناديار دانائى، دروست ئىيە كەسىكى كە بەناو كورپى خۆى بانگى بكات، وە ئەگەر پىياو كە خۆى بەدرۆ خستەو نەسەبى مندالەكەئى بۇ ئەچەسپى، وە بە نىسبەت مندالەكەو ھەموو شوئەوارى لىعان لائەچىت.

(۱) أحمد (۱/۲۴۵).

عیدہ

پیناسہ کھی:

عیدہ لہ (عدا و إحصاء) ہوہ وەرگیراوه: واتہ نمو پڑژانہی کہ نافرہت تہیان ژمیرئ لمرؤژانی بئ نوژئی و پاکی. وه عیدہ ناره بؤ نمو ماوہیہی کہ نافرہت تیندا چاوه پینسی تہکات و شور ناکاتہوہ دواي مردنی میردہ کھی یان جیابونہوہ لی.

وه عیدہ لہسردہ می نمانیشدا ہبوہ، بہینئ فرمودہی خواي گورہ کہ فرمودہتی: (وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ) (البقرة: من الآية ۲۲۸) واتہ: ژنانی تہ لاق دراو پینوستہ کہ چاوه پروانی بکمن بہ بئ شووکردنہوہ دواي تہ لاقہ کہ ماوہی سن پاکی یا سن بئ نوژئی بؤ عیدہ. وه بہینئ فرمودہی پیغمبر ﷺ کہ بہ فاطمہی کچی قہیسی فرمودہ: (إِعْتَلِي فِي بَيْتِ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ)^(۱) واتہ: لہ مالتی ئیبنوئوم مہکتوم عیدہ بکیشہ.

(۲) حکمتی دانانی:

ا- زانینی خارتنی مندال دان بؤ تہوی ناسبہکان تینکل نبن لہ گہل یہ کتردا.

ب- نامادہ کردنی ہلینک بؤ ژن و میرد بؤدووبارہ کردنہوہ ژنانی ژن و میردایمتی تہ گمر بؤیان دہرکوت و زانیاں خیری تیندایہ.

ج- گورہ کردنی کاری ژن و میردایمتی، کہ کاریکہ رنک ناکوئی بئ کؤمہ لیک پیاو نہیئت، وه ہلناوہ شیتہوہ بہ چاوه پروانی زؤر نہیئت، تہ گمر وھا نمبوایہ وک یاری مندالہ وورد کھی لی تہات رنک تہ خراو ہر لہو کاتمشدا تیک تہدراپوہ.

د- بڑوہندی لہو ژن و میردایمتی بہ پینک نایمت ہتا وکو خویان پانہیتن لہسر تہوہ، دہوام بہو پدیمانہ بدن بہ ناشکرا، جا تہ گمر شتیک رویدا پینوستی کرد کہ نمو یاسایہ ہلئوہ شینئ ودریاز بوون نریہ بؤ جئ بہجئ ہینانی شتہوی برددہوامیتی بہ گشتی ہمہ کہ ماوہیلک ژندہ کہ چاوه پروانی بکات کہ بہو چاوه پروانیہ دلی غمبار بیئت و نارہحتی و رنج بکیشی.

چؤرہ کانی عیدہ:

عیدہ چند جؤری ہدیہ:

۱- عیدہی ژنیک کہ بئ نوژئی ہسردا بیئت، تہوش سن بئ نوژئی بہ.

(۱) أحمد (۶/۴۱۴) ومسلم (۱/۴۸۰) وأبوداود (۲۲۹۰) والنسائي (۶/۲۱۰).

۲- عیدہی ژنیک کہ نومید براو بویتت له بینویتی نموش سن مانگه.

۳- عیدہی ژنیک کہ میدره کمی مردبج، نموش چوارمانگ و ده رۆژہ بمسرجج دوگیان نمیت.

۴- عیدہی ژنی دوگیان هتا زگه کمی دا تمنیت.

نعمه کورتهیه که له خواروه روونی نه که پنهوه:

وه ژنه که یا گوژراویه یا نه گوژراوتهوه.

عیدہی نافرہتیک که هیشتا نه گوژرایتتهوه:

نافرہتیک نه گوژرایتتهوه نه گمر ته لاق درا عیدہه کیتسانی لهسر نییه بهینی فرمودهی خوی گوره که نه فرموی: (یا ایها الذین آمنوا اذا نکحتم المؤمنات ثم طلقتموهن من قبل ان تمسوهن فما لکم علیهن من عده تغتوبها) (الأحزاب: من الآیة ۴۹) واته: نمی نوکسانی باوهرتان هیناوه نه گمر نافرتهی خاون باوهرتان ماره کرد له پاشاندا ته لاقتان دان پیتش نموی دهستیان لرتبدن، بزتان نییه عیدہه یان لهسر دابینن که بیکیشن.

بهلام نه گمر نه گوژراوه و میدره کمی بری نموه عیدہه لهسره وهک نافرتهی گوژراوه، بهینی فرمودهی خوی گوره که فرمویتهی: ﴿والذین یثوقون منکم ویذرُونَ أزواجاً یترصنَ بأنفسهنَّ اربعَةَ اشْهُرٍ وَعَشْرًا﴾ (البقرة: من الآیة ۲۳۴) واته: توانی نممرن له نیوهو ژنان بهجی دیلن نمو ژنانه نمبج چوار مانگ و ده رۆژ چارهروانی بکن، لهمال دهرنهچن و خویان نهراتننموهو شوونه کمنوه.

وه بزیه نمبج عیدده بکیشی با نهش گوژرایتتهوه، لهبر وهفاداری بو نمو میدره که مردوه و ناگاداری کردنی مافهکانی.

عیدہی ژنی گوژراوه:

بهلام ژنی گوژراوه یا لهو نافرتهانهیه که بینویتی نمینن، یا لهو نافرتهانهیه که نایبینن.

عیدہی نمو ژنمی که بینویتی نمینن:

جا نه گمر لهو ژنانه بوو که بینویتی نمینن نموه عیدده چارهروان کردنه کمی سن جار بینویتی بوونمو پاک بوونمویه، بهینی فرمودهی خوی بهرز که فرمویتهی: ﴿والمطلقات یترصنَ بأنفسهنَّ ثلاثة قروء﴾ (البقرة: من الآیة ۲۲۸) واته: ژنانی ته لاق دراو پیوسته که ماوهی سن بینویتی چارهروانی بکن و عیدده بکیشن. وه (قروء) کزی (قراءه) که مانای بینویتییه.

ته‌لاق

تیببو قه‌ییم ئو مانایه‌ی پیش خستوه و وتویه‌تی: له‌فزی (قرء) که له‌قسه‌ی یاسادانه‌ری نیسلاندا هاتوه به‌کار نه‌هاتوه نیللا بۆ بئ‌نوێژی نه‌بن، وه له هیچ شوێنیکدا له‌وه نه‌هاتوه که به‌کار هاتبی به مانای پاک بوونه‌وه، له‌بهر ئه‌وه ههر به‌و شیوه‌یه دابنری که له نایه‌ته‌که‌دا هاتوه باشتره به‌لکو نه‌بن هه‌روا بیته. چونکه پیغمبهر ﷺ به‌و ژنه‌ی فرموو که بئ‌نوێژی به‌رده‌وامی هه‌بوو: (دعی الصلاة أيام إقرائک)^(١) واته: واز له‌نوێژ کرد به‌ینه له پۆزانی بئ‌نوێژیت. پیغمبهریش ﷺ له خواره قسه‌ی کردوه و به‌زمانی نه‌هوه‌که‌ی قورئان هاتوته خواره‌وه، جا نه‌گهر شتیک هات له فرموده‌کانیدا دوو واتای هه‌بوو، به‌لام ئو ﷺ ههر به‌یده‌کی له واتاکانی به‌کاری نه‌هیتا، نه‌بی له‌هه‌موو قسه‌کانی تریشیدا ههر به‌و واتایه لیک بدرتته‌وه، نه‌گهر نه‌چه‌سپابوو به‌واتاکه‌ی تر به‌کاری هیتابن. وه ههر ئه‌وه‌ش نه‌یته لوغته‌ی قورئان که قسه‌مان له‌گه‌لدا نه‌کا پئی، با له قسه‌ی کهسانی تریشدا واتایه‌کی تری هه‌ییت، وه نه‌گهر چه‌سپا یاسادانه‌ری نیسلام ووشه‌ی (قرءی بۆ بئ‌نوێژی به‌کار هیتابوو، نیتر نه‌بی بزانه‌ی ئه‌وه زمانه‌که‌یته‌ی، وه نه‌بی هه‌رمه‌و شیوه‌یه دابنری له قسه‌کانیدا، وه به‌لگه‌ش بۆ ئه‌وه شیوه‌ی نایه‌ته‌که‌یه که نه‌فرموو: ﴿وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ﴾ (البقرة: من الآیة ٢٢٨)

واته: دروست نه‌یه بۆیان ئه‌وه‌ی خوا له منداڵدانیدا دروستی کردوه به‌شارنه‌وه.

وه ئه‌وه‌ش بئ‌نوێژی وسک بوونه لای لیک ده‌ره‌وه‌کانی قورئان به‌گه‌شتی، وه دروست کرایش له منداڵندا ههر ئو بئ‌نوێژه‌یه که هه‌یته‌ی، وه سه‌له‌ف و خه‌له‌ف هه‌روایان وتوه، وه که‌سیان نه‌ی وتوه ئو دروست کراره پاکبونه‌وه‌یه، وه هه‌روه‌ها خوای گه‌وره فرموه‌تی: ﴿وَاللَّائِي يَسْتَنِّ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ رُبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُولَاتُ الْأَخْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ (الطلاق: من الآیة ٤) واته: ئو ژنه ته‌لاق‌دراوه‌ی که هیوا بپراو بوون له‌بی نوێژی له‌بهر به‌تسه‌مه‌نی نه‌گهر گومانان هه‌بوو، نه‌تان نه‌زانی حوکمیان چۆنه؟ ئه‌وه عیده‌که‌یان سه‌مانگه، وه هه‌روه‌ها ئو ژنانه‌ش که له‌بهر منداڵی بئ‌نوێژ نه‌بوون. وه ئو ژنانه‌ی دووگیان عیده‌که‌یان تا ئه‌وکاته نه‌ییت که منداڵه‌که‌یان لی نه‌ییتته‌وه. جا خوای گه‌وره هه‌موو مانگیکی له به‌رامبهر بئ‌نوێژی‌یه‌ک داناوه، وه حوکمه‌که‌ی به‌ نه‌بوونی بئ‌نوێژی‌یه‌وه به‌ستوته‌وه نه‌ک به‌ نه‌بوونی پاک‌ی و بئ‌نوێژی‌یه‌وه. وه وتویه‌تی: خوای گه‌وره له شوێنیکێ تردا نه‌فرموو: ﴿فَطَلَّوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ﴾ (الطلاق: من الآیة ١) ماناکه‌ی ئه‌وه‌یه: کاتێ ته‌لاقیان به‌دن که به‌ره‌و عیده‌که‌یان

(١) البخاري (٣٢٥).

تەلەق

ئەچن - واتە لە پاکی بە کەدا كە چۈنە لای تېدا نەبوپ - نەك لە بىن نوپىدا. وە ئەگەر ئەو عىدەدە يەى كە ژنى تېدا تەلەق ئەدرى دوواى تەلەق كە هاتىپ، ئەو ي كە چاۋەرۋان ئەكرى دوواى ئەو يىت ھەر بىن نوپىدا، چۈنكە پاك بەرەو پاكى ناچى، چۈنكە خۆى لىناۋ پاكى دا ئەيىت، بەلكو بەرەو ھەيز ئەچىت لە دوواى ئەو ھالەتەى كە ئىستا تېدا يە.

كەم ترين ماوہ بۇ عىدە كىشان بەىن نوپىدا:

شافىعىيە كان ووتو يانە: كەمترينى ئەو ماوہ يە كە بكرى ئافرەتى ئازاد عىدەدى تېدا بكىشى بە بىن نوپىدا يە كان: سى و دوو رۆژ و ساتىكە، ئەمىش بەو شىۋە ئەيىت كە ئەو ژنە تەلەق ئەدرى لە كاتى پاكىدا، وە لەسر ئەو پاكى بە ساتىك ئەمىنىتەمە ئەو ساتەش بە يەك (قرء) ھىساب ئەكرى لەپاشاندا رۆژنەك بىن نوپىدا ئەيىت، لە پاشاندا پانزە رۆژ پاك ئەيىت، ئەمىش (قرء) دى، لەپاشاندا رۆژنەك بىن نوپىدا ئەيىت و پانزە رۆژ پاك ئەيىت، ئەمىش (قرء) سى يەم

جا كاتى پىنى نايە بىن نوپىدا سى يەم ئەو عىدەدە كەى تەواۋ بوو. بەلام لاي ئەبو ھەنىفە كەمترين ماوہ بۇ عىدەدە شەصت رۆژ، وە لاي دوو ھاولە كەى سى و نۆ رۆژ، وە عىدەدە لاي ئەبو ھەنىفە بە دە رۆژ بىن نوپىدا دەست پىن ئەكات، كە زۆرترين ماوہ بىن نوپىدا يە، لەپاشاندا بە پانزە رۆژ پاكى، دوواى ئەو دە رۆژى تر بىن نوپىدا و پانزە رۆژ پاكى، پاشان بىن نوپىدا سى يەم كە ئەمىش ھەر دە رۆژ، وە كۆى ئەم رۆژانە ئەيىت بە شەصت رۆژ. جا كاتىك ئەو ماوہ يە تەواۋ بوو و وتى عىدەدە كەم كۆتايى ھاتوۋە باۋەرى پىن ئەكرى بە سوتىد دان، ئىتر ھەلال ئەيىت بۇ پىاۋرىكى تر كە بىھىۋى مەرى بكات.

بەلام دوو ھاولە كەى بۇ ھەر بىن نوپىدا يەك سى رۆژيان داناۋ، كە كەمترين ماوہ بىن نوپىدا يە، وە بۇ ھەر يەك لەو دوو پاك بوونەو يە كە لەنىۋان سى بىن نوپىدا يە كاندا ئەيىت پانزە رۆژ، بەو كۆى رۆژە كان سى و نۆ رۆژ.

عىدەدى ئافرەتىك كە بىن نوپىدا ئەيىت:

وہ ئەگەر ژنە كە لەوانە يىت كە بىن نوپىدا يە بىسەردا نەيەت، ئەو (عدە) ماوہى چاۋەرۋانى بە كەى سى مانگە، وە بۇ ئافرەتى مەنالىش كە ھىشتا پىن نەگە شىتوۋە و بىن نوپىدا نەبوۋە ھەر سى مانگە، ھەرۋە ئافرەتى پىرىش كە بىن نوپىدا نايىت، ئىتر لەو پىن بىن نوپىدا نەبوپىن يا بوپىتى و بىراپىت يە كسانە. بەپىنى فەرمودەى خۋاى گەرە كە ئەفەر مەوۋى: ﴿وَاللّٰتِي يَنْسَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَاتِكُمْ اِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةَ اَشْهُرٍ وَاللّٰتِي لَمْ يَحِضْنَ وَاُولَاتُ الْاَحْصَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ (الطلاق: من الآيۃ ۴) رۋون كراۋە تەوہ.

ته‌لاق

تیببنو نبی هاشم لمتفسیره‌که‌یدا ته‌گیترتته‌وه له‌ عمری کوری سالمه‌وه له‌ توبه‌ی کوری که‌عبه‌وه که‌ فرمویه‌تی: و‌وتم: نه‌ی نی‌رراوی خوا کسانیک همن له‌ مدینه‌دا شتیک نه‌لین ده‌ریاره‌ی عیده‌ی ژنان خوا له‌ قورنانه‌دا باسی نه‌کردوه‌ه، ده‌ریاره‌ی بچوک و گموره‌ و‌دوگیان. نیتر خوی گموره‌ تم‌ نایه‌تی ناره‌ه خواره‌وه که‌ته‌فرموی: ﴿وَاللَّائِي يَنْسَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾^(۱) (الطلاق: من الآیة ۴) وه‌ یه‌کینکیان ماوه‌کی توبه‌یه که‌ سکه‌کی دابنه‌، جا همر کاتنه‌ داینا نیتر ماوه‌ی عیده‌که‌ی تم‌واو نه‌ییت.

به‌لام له‌غزی جمریر بهم‌ شتوبه‌یه‌یه: نه‌لنی و‌وتم نه‌ی نی‌رراوی خوا همنه‌ی له‌خه‌لکی مدینه‌ کاتنه‌ تم‌ نایه‌تی سوره‌تی به‌قهره‌ هاته‌ه خواره‌وه ده‌ریاره‌ی عیده‌ی ژنان وتیان: ده‌ریاره‌ی عیده‌ی ژنان چمنه‌ عدده‌یک ماوه‌ له‌ قورنانه‌دا باس نه‌کراوه‌ه، له‌وانه: عیده‌ی ژنی بچوک و ژنی به‌تممن که‌ له‌ بین‌نوژی چۆتبه‌وه و نافرته‌ی دوگیان، نه‌لنی: نیتر نه‌و نایه‌تی که‌ له‌باری ژنه‌ به‌تممنه‌کانه‌ویه هاته‌ه خواره‌وه که‌ نه‌فرموی: ﴿وَاللَّائِي يَنْسَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ﴾^(۲) (الطلاق: من الآیة ۴).

وه‌ له‌ سعیدی کوری جوبه‌یره‌وه ده‌ریاره‌ی نایه‌تی ﴿وَاللَّائِي يَنْسَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ﴾ (الطلاق: من الآیة ۴) و‌تویه‌تی: مه‌بستی نه‌و ژنانه‌یه که‌ هیوا براو بوون له‌ بین‌نوژی و بین‌نوژی نابن، یا نه‌و ژنانه‌ی له‌ بین‌نوژی چوونه‌وه، چونکه‌ نه‌مانه‌ هیجیان بین‌نوژی نایسن، وه‌ ده‌ریاره‌ی فرموده‌ی: (إِنْ ارْتَبْتُمْ) له‌ نایه‌ته‌که‌دا و‌تویه‌تی: مانای توبه‌یه ته‌گهر گوماتان هه‌بوو، نه‌وه چاوه‌روان کردنه‌که‌یان سه‌مانگه‌.

وه‌ له‌ موجه‌یده‌وه: ته‌گهر گوماتان هه‌بوو ونه‌تان زانی عیده‌ی نه‌و ژنه‌ی که‌ له‌ بین‌نوژی چۆتبه‌وه چنده‌یه‌، یان نه‌و ژنه‌ی که‌ همر بین‌نوژی نه‌بووه نه‌وه عیده‌ی نه‌وانه‌ سه‌ مانگه‌. که‌واته فرموده‌ی خوا: (إِنْ ارْتَبْتُمْ) واته: ته‌گهر پرسیارتان کرد ده‌ریاره‌ی حوکی نه‌و ژنانه‌ و حوکه‌که‌یتان نه‌تمزانی و گوماتان ته‌ی‌دا هه‌بوو نه‌وه خوا بۆی روون کردونه‌وه.

(۱) تفسیر القرطبی (۱۶۲/۱۸) والطبری (۹۳/۲۸) والدر المنثور (۲۰۱/۸) وأسباب النزول، للواحدی (۵۰۳).

(۲) بگهرتبه‌وه بۆ سه‌رچاوه‌کانی پیتشو.

حوكمى ژنى خاوهن بىن نوژى كاتيك بىن نوژى نەيىنى:

ئەگەر ژنىك تەلاق دراو لەوانە بوو كە بىن نوژى نەبوو، بەلام لەو ماوەيدا بىن نوژى نەيىنى لەمەدەتى خۆى، وە نەشى زانى ھۆبەكەى چىيە، ئەبىن سالتىك چاوەپروانى بىكات: نۆ مانگ چاوەپروانى ئەكات بۆ ئەو پاكى منداڵ دانى دەرکەوئ، چونكە نۆ مانگ بەشى زۆرى ماوەى دووگىانى ئافرەتە. جا ئەگەر لەو ماوەيدا دوگىان بوونى دەرئەكەوت، ئەو پاكى منداڵ دانى بەپروائەت ئەزاندرئ، پاشان عىددەى ژنى (آيسە) ھىوا براو ئەكىشئ كە سئ مانگە، ئەمە ئەو شىوئەيە كە عومەر رەزاي خواى لئ بيت حوكمى پئ كەردووە.

شافىعى ووتوئەتى: ئەو حوكمى عومەر بوو لەنئوان كۆچ كەران و يارمەتئەدەراندا (مەھاجرئن و أنصار) ئەوئەدەى بزائئن كەس لەوان ئئنكارى لئ نەكەردووە.

تەمەنى ھىوا بران :

زانايان جىاوازىيان ھىدە لە تەمەنى ھىوا بران لەبئ نوژى، ھەندئىكئيان ووتوئەتە: تەمەنى پەنجما سالتىيە، ئەوانى تر ووتوئەتە: ئەو تەمەنە شەست سالتىيە، بەلام ئەوئەى راست بيت ئەو تەمەنە ئەگۆرئ بە پئى ئافرەتان.

شىئخى ئىسلام ئىبنو تەيمىيە ووتوئەتى: ھىوا بران جىاوازە بەپئى جىاوازى ئافرەتان، وە سنورئكى نەيە كە ئافرەتان لەسەرى رئىكەون. وە مەبەستى ئايەتەكەش ئەوئە كە ھىوا برانى ھەموو ژنىك لە خۆئەوئەتەتى، چونكە ھىوا بران دژى بەھىوا بوونە، جا ئەگەر ژنىك ھىوا براو بوو لە بئ نوژى و بەتەمەى نەبوو، ئەو (آيسە) ھىوا براو بە چل سال بيت يان لەو سنوورەدا بيت، و ژنانى تر ھىوا براو نەبوئن ھەرچەند تەمەنىشيان پەنجما سال بيت^(۱).

عىددەى ژنى دووگىان :

وہ عىددەى ژنى دووگىان بەدانانى سەكەكەى كۆتايى دئت، نئتر تەلاق دراو بيت يا مئردەمرد و وەك يەكە، بە پئى فەرموئەى خواى گەورە كە ئەفەرموئى: ﴿وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ (الطلاق: من الآية ۴) واتە وە ژنە دوو گىانەكان عىددەكەيان كاتيك تەوار ئەيئت كە زگەكەيان دانا و مندالىيان بوو

لە (زاد المعاد) دا ھاتووە: فەرموئەى خواى گەورە: ﴿أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ ئەيئتە بەلگەى ئەوئە كە ئەگەر ئەو ژنە زگى پئ بوو بەدووانە عىددەكەى تەوار ئايئت ھەتا ھەموئەيان دانەئئت، وە

(۱) زاد المعاد ۱۰۶ ج ۴.

ثمیبتہ بەلگمی ئەوی کہ ئەگەر ژنیك پاك بوونەوی متدالذانی لەسەر بیټ عیددەكەمی دانانی سكه كەبیستی

وہ ثمیبتہ بەلگمی ئەوی کہ عیددەكەمی کۆتایی دیت بە دانانی سكه كەمی بە ھەر شیوہیەك بیټ، بە زیندوویی یا بەمردوویی بیټ، تەواو دروست بیټ یا ناتەواو، وە گیانی بەبەرا کراییت یان نا.

لە سوبەیعەئەئەسلەمییموہ کہ خیزانی سەعدی کورپی خەولە بووہ و لەوانە بووہ بەشداری شەری بەدربان کردووہ، پاشان کۆچی دوایی کردووہ لە (حجۃ الوداع) حەجی مال ناواییدا، ئەمیش زگی پر بووہ لۆئی ئەوندی پێ نەچووہ دوای مردنی سەعد مندالەکەمی بووہ، کاتێ لە زەستانی پاك بووہ خۆی پازاندوہ بۆ ئەوی کەسێک داوای بکات. ئەبو سەناہلی کورپی بەعکەک چوو بۆ مالیان - کہ پیارێک بوو لە بەنی عبدالدار - پێی ووت: ئەوہ چەبە بە خۆرازوویی ئەت بینم، لەوانەبە بتموئ شووبکەمی؟ سویند بەخو تۆ ناتوانی شووبکەمی ھەتا چوار مانگ و دە پۆژ تێ نەپەرێ بەسەرتا سوبەیعە ووتی: کاتێ ئەوی پێ و تەم جەکانم لە خۆم کۆکردوہ و ئیوارە چوم بۆ لای پیئەمبەرۆ ﷺ لەو بارەبەرە پرسیارم لێ کرد ئەمیش ﷺ فەتوای پێدام کہ من بەدانانی حەملەکەم عیددەکەم تەواو بووہ، وە فەرمانی پێدام کہ شووبکەم ئەگەر وێستم.

وہ ئیبنو شیباب ووتیوہتی: من بەخرابی نازانم ھەرکاتێ مندالەکەمی بوو شووبکات. ئەگەر لە زەستانییدا بیټ قەیناکە، بەلام ئەوی تێدایە ناییت مێردەکەمی بچی بەلایدا ھەتا پاك ئەمیبتەوہ. بوخاری و موسلیم و نەسانی و ئیبنو ماجە تەخریجیان کردووہ^(۱).

وہ زانیان فەرموودەمی خوای گەرە: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا﴾ (البقرۃ: من الآیة ۲۳۴) تاییبەت ئەکەن بەعیددەمی ئەو ژنانەمی دووگیان نین، وە فەرموودەمی خوای گەرە: ﴿وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ (الطلاق: من الآیة ۴) تاییبەت ئەکەن بە عیددەمی ژنانی دووگیان، کەواتە تاییبەتی دووہ پیچەوانەمی تاییبەتی یەکەم نەبە

عیددەمی ژنی مێرد مردوو:

ژنیك کہ مێردەکەمی بمرئ عیددەکەمی چوار مانگ و دە پۆژ، مادام دووگیان نەبوو، بەپێی فەرموودەمی خوای گەرە کہ ئەفەرمووی: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا﴾ (البقرۃ: من الآیة ۲۳۴) واتە: ئەوانەمی لە ئیوہ ئەمرن و ژنانیک بەچی

(۱) البخاري (۵۳۱۹/۵۳۱۸) ومسلم (۱۴۸۵) والترمذي (۱۱۹۴) والنسائي (۱۹۴/۶) وأحمد (۳۲۷/۴).

تہلاق

دہیلن، نمبئی نو ژنانہ چوار مانگ و دہ پڈژ چاوپروانی بکمن، لہمال دہرنہچن و خویان نپراژتئمہو شوو نہکمنہو. وہ نگمر پیارو ژنہکھی تہلاقدا بہ تہلاقی راجعی، پاشان مرد وہ ژنہکھی لہ عیددہدا بوو نو ژنہ لہدوای مردنی پیاروہکھی نمبئی عیددہ بکیشی، چونکہ کاتیک پیاروہکہ مردوہ ہر ژنی بوو.

عیددہی ژنیک کہ ہمیشہ بئ نوژ بیٹ :

نو جزوہ ژنانہ بہ بئ نوژ بوون عیددہ نہکیشن. پاشان نگمر لہ پیشموہ عادتہی بئ نوژئی ہبویئی نمبئی عادتہی خوی لہپیش چا بگری لہ بئ نوژئی و پاک بوونہوہدا، جا نگمر سئ بئ نوژئی ہسمردا رژیشت، نوہ عیددہکھی تمواو نمبیت، بہلام نگمر ہیوا براو بوو نوہ بہ سئ مانگ عیددہکھی تمواو نمبیت.

عیددہ لہ نیکاحی نادرستیشدا ہر پیوستہ:

نگمر کسینک بہہلہ چوہ لای ژنیک نوہ عیددہی لہسر پیوست نمبیت، چونکی چوونہلای بہہلہ وہک نو چوونہ لایہیہ کہ لہمارہ کردنی خزما روو ندا کہ پئی نمشی، جا بزبہ وہک چوونہ لای مارہکردن وہایہ لہ پیوست بوونی عیددہدا. وہ ہروہا عیددہکیشان پیوست نمبیت لہ نیکاحی فاسیددا نگمر بہراستی چوبیتہ لای. بہلام نگمر پیارنک زینا بکات لہگمل ژنیکدا نوہ عیددہ لہسر نو ژنہ پیوست نیہ، چونکہ عیددہ بڑ پاراستنی (نسب) خزمایہتیہ، وہ کسینک زینا بکات نمسبئی پئ ناگات، نمہہ رای حمنہفیہکان و شافیعیہکان و شورپیہ، وہ رای نمبوہکر و عومہریشہ،

وہ مالیک و تہجد و توویانہ: نو ژنمش عیددہی لہسرہ، بہلام تایا عیددہکھی سئ بئ نوژئیہ یا یہک بئ نوژئیہ کہ مندالذانی بہ پاکی دہرخا؟ نوہ دوو ریوایتن لہ تہجدوہ.

گڈرانی عیددہ لہ بئ نوژئیہوہ بڑ عیددہی مانگی:

نگمر پیارنک ژنہکھی تہلاق داو لوو ژنانہ بوو کہ بئ نوژ نمبوو، لہپاشاندا پیاروہکہ ہری و ہیشتا ژنہکہ عیددہکھی تمواو نمبوو، نوہ نگمر تہلاقہکہ راجعی بیٹ، نوہ پیوستہ لہسر نوہ ژنہ عیددہی میرد مردو بکیشی، کہ نموش چوار مانگ و دہ شوہ، چونکہ ہیشتا ژنہیہتی، وہ لمبر نوہی تہلاقی راجعی ژن و میتردایہتی لانابات، لمبر نوہ مہراتی یہکتر نگرن ہمرکامیان ہری لہ کاتی عیددہکدا.

بہلام نگمر تہلاقہکہ بائین بیٹ نوہ نوہ ژنہ عیددہی تہلاقہکہ بہ بئ نوژئی تمواو تہکات و عیددہکھی ناگڈرئی بڑ عیددہی میرد مردو، نوہوش بہہزی ہچراندنی پھیونندی ژن و

تەلاق

مىردايەتتە لىنىۋانىيانا لىم كاتىمە كە تەلاقە كە دراۋە، چۈنكى تەلاقى بائىن ژن و مىردايەتتى لائىمبات، ۋە مردنە كە روى داۋە لە كاتىكدا كە مىردى نىبۋە، لىبىر نىمە مىراتى يە كترى ناگرن، نەگەر يە كىنكىيان مرد لە عىددەى ژنە كىدا، مەگەر پىاۋە كە بە ھەلالتو دابىرى (ۋاتە تەلاقى داىنت تا مىرات نەگرن).

عىددە لە تەلاقى ھەلالتو:

تەلاقى ھەلالتو نىمە كە پىاۋىك ژنە كى لە كاتى سەمەرە مەگدا تەلاقى بدات بە تەلاقى بائىن بىن نىمەى ژنە كە رازى بىت، لىپاشاندا نىمە پىاۋە بىرت لە كاتىكدا كە ژنە كە لە عىددەدا بىت، نىمە لىم ھالەتەدا پىاۋە كە بە ھەلالتو لە مىرات دانەنرى، ھەر بۆيە مالىك و تۋوبەتتى: نىمە ژنە مىرات لىم پىاۋە نەگرن، ھەرچەندە دۋاى بە سەرچۈنى عىددە كەشى مرد بىن و شوۋبە كى تىرىشى كىردىت، لىبىر نىمەش نىمەى مامەلە لە گەل نىمە پىاۋەدا بىرى بە پىنچۋانەى مەبستە كى.

ۋە نىمە ھىنىفە و ھىمدا رايان وايە كە ھوكمە كە لىم ھالەتەدا نەگۈرى، ۋە عىددە كى بەدرىژتەرىن عىددە بۆى دانەنرى: عىددەى تەلاقى يا عىددەى مىرد مردو، جا نەگەر عىددە تەلاقى يە كە درىژتەرىن بو، نىمە عىددە يە تىمۋا نەكات، بەلام نەگەر عىددەى مىرد مردنە كە درىژتەرىن بو، نىمە رايان نىمىتە عىددەى،

ۋاتە نەگەر سىن بىن نىمەى يە كى بە چۋار مانگ و دە رۆژ زىاتەرى تىمۋا كىرد نىمە سىن بىن نىمەى يە كە نىمىتە عىددەى، بەلام نەگەر چۋار مانگ و دە رۆژە كە زۆرتەرىن بو لىم ماۋە يە كە سىن بىن نىمەى يە كى تىمدا تىمۋا نەكات، نىمە چۋار مانگ و دە رۆژە كە نىمىتە عىددە كى. نىمەش بۆ نىمەى ژنە كە لە مافى خۇى مەھروم نىمىت كە مىراتى پىاۋە كىيە، لە كاتىكدا پىاۋە كى رىستۋبەتتى بە تەلاقى لىم ھەل بىت.

ۋە لاي نىمە يۋسەف ژنى تەلاقى دراۋ لىم ھالەتەدا بە عىددەى تەلاقى عىددە نەكىشى، با ماۋە كەشى كەمتر بىت لە چۋار مانگ و دە رۆژ،

ۋە شافىعى لە ئاشكراتىرىن دوو بۆچۈنە كى پاي وايە: نىمە جۆرە ژنانە مىرات ناگرن ھەر ۋەك تەلاقى دراۋ بە تەلاقى بائىن لە كاتى ساغىدا، ۋە بەلگەشى نىمەى كە ژن و مىردايەتتىان كۆتايى ھاتۋە بە تەلاقى پىنشى مردنە كى، لىبىر نىمە ھۆى مىرات گىرتنە كە لاچۋۋە. ۋە گۈمانى فىرار كىردن بە ھىچ دانانرى، چۈنكى ھوكمە شەرىعى يە كەن نىمە سىرتىن نىمە بەھۆكارە رۋالتمەى يە كەن، نەك بە نىمەت و نىازە شارارە كەن. ۋە پىك كەموتون لىسەر نىمەى كە نەگەر لە كاتى نەخۇشى كەبىرادا دەست بەردارى يەك بۋون، نەجا ژنە كە مرد، پىاۋە كە مىراتى ناكىۋى،

ته‌لاق

وه ههروه‌ها عیدده له عیدده‌ی بئ‌نوژی‌یهوه نه‌گۆڤی به‌عیدده‌ی مانگی بۆ ئه‌و ئافره‌ته‌ی جارێک یا دووجار بئ‌نوژی نه‌ییت له‌پاشاندا له‌ بئ‌نوژی بچیتمه‌وه و هیوا برار بیت، ئه‌وه له‌م کاتدا پێسته له‌ سه‌ری به‌ عیدده‌ی سئ مانگ عیدده‌ بکیشی، چونکه‌ ته‌واو‌کردنی عیدده‌ به‌ بئ‌نوژی ناکریت، له‌به‌ر نه‌مانی بئ‌نوژی، وه‌ ته‌وانی ته‌واو‌ بکری به‌ ده‌ست پئ‌کردنه‌وه‌ی مانگه‌کان، وه‌ مانگه‌کان له‌ جیاتی بئ‌نوژی نه‌بن.

گۆڤانی عیدده‌ی مانگی بۆ عیدده‌ی بئ‌نوژی:

نه‌گه‌ر هاتوو ژنیک له‌ به‌ر مندالی یا گه‌یشتنی به‌ ته‌مهنی هیوا بران ده‌ستی کرد به‌ عیدده‌کیشان به‌ مانگ، له‌پاشاندا بئ‌نوژی بوو، پێسته له‌سه‌ری له‌ عیدده‌ی مانگی‌یهوه‌ بچن بۆ عیدده‌ی بئ‌نوژی، چونکه‌ مانگه‌کان له‌ جیاتی بئ‌نوژین کواته‌ ناییت ئیعتیباریان پئ‌ بکری له‌گه‌ل‌ بوونی ئه‌سه‌له‌که‌دا که‌ بئ‌نوژی‌یه. وه‌ نه‌گه‌ر عیدده‌ کیشانی به‌ مانگ ته‌واو بوو له‌پاشاندا بئ‌نوژی بوو پێسته‌ ئه‌یه له‌سه‌ری ده‌ست بکاتوه‌ به‌ عیدده‌کیشان به‌ بئ‌نوژی، چونکه‌ کاتی ئه‌وه‌ رووی‌داوه‌ عیدده‌که‌ی ته‌واو بووه‌.

وه‌ نه‌گه‌ر ده‌ستی کرد به‌ عیدده‌کیشان به‌ بئ‌نوژی یا به‌ مانگ، له‌پاشاندا ده‌رکوت که‌زگی پیره‌ له‌ کابرای می‌ردی، ئه‌وه‌ عیدده‌که‌ی نه‌گۆڤی بۆ عیدده‌ کیشانی ژنی دووگیان که‌ به‌دانانی زگه‌که‌ی عیدده‌ی ته‌واو نه‌ییت، وه‌زگ پڕبوونیش به‌لگه‌ی ئه‌ویه که‌ مندالدانی پا‌که له‌په‌ری برانه‌وه‌.

کۆتایی هاتنی عیدده‌که‌:

نه‌گه‌ر ژنه‌که‌ دووگیان بوو ئه‌وه‌ به‌ دانانی زگه‌که‌ی، عیدده‌که‌ی ته‌واو نه‌ییت، وه‌ نه‌گه‌ر عیدده‌که‌ی به‌مانگ بوو له‌و کاتوه‌ بۆی حیسابه‌^(۱) که‌ له‌یه‌ک جیا نه‌بنه‌وه‌ هه‌تا سئ مانگ ته‌واو نه‌کات، یا له‌وکاتوه‌ می‌رده‌که‌ی نه‌مرئ هه‌تا چوار مانگ و ده‌ رۆژ ته‌واو نه‌کات، به‌لام نه‌گه‌ر عیدده‌که‌ی به‌بئ‌نوژی بوو، ئه‌وه‌ به‌سئ جار بئ‌نوژی عیدده‌که‌ی ته‌واو نه‌ییت، ئه‌وه‌ش له‌ لایهن ژنه‌که‌ خۆسه‌وه‌ نه‌زانئ.

(۱) مه‌زه‌به‌ی مالیک و شافعی ئه‌ویه که‌ نه‌گه‌ر ته‌لاق له‌ناوه‌په‌ستی مانگا پوری دا ئه‌وه‌ باقی‌یه‌که‌ی عیدده‌ نه‌کیشی، پاشان دوو مانگ عیدده‌ نه‌کیشی به‌ حیسابی مانگ، پاشان مانگی سیه‌مه‌یش سی رۆژی ته‌واو عیدده‌ نه‌کیشی.

وه‌ ئه‌بو حنیفه‌ و تویه‌تی: باقی مانگی یه‌که‌م حیساب نه‌کری وه‌ ئه‌وه‌ش که‌ رۆژی‌وه‌ له‌ مانگی چواره‌م ته‌واوی نه‌کات ئیتر مانگه‌کان سی ته‌واو بن یا که‌مه‌تر بن.

نهییت ژنی عیدده‌کیش له‌مالتی میترده‌کمی نه‌چیتته‌دهر:

پیتوسته له‌سەر ژنی عیدده‌کیش که له‌و ماله نه‌چیتته‌دهر که ژنیانی ژن و میترده‌ایمتی تیندا برده‌تسەر، هه‌تا عیدده‌ی ته‌واو نه‌ییت، وه دروست نییه که خۆی به‌چیتته‌دهر، وه دروست نییه بۆ پیاره‌کمی که ده‌ری بکات، وه نه‌گەر ته‌لاقه‌که یان جیابونه‌وه که روی داو ژنه‌که له‌مالتی ژن و میتردی نه‌بوو پیتوسته هەر که زانی بگه‌رتتوه بۆ نه‌و ماله. خۆای گه‌وره ته‌فهرمووی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تَخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ﴾ (الطلاق: ١)

واته: نه‌ی پینغه‌مبەر نه‌گەر ریستتان ژنه‌کانتان ته‌لاقدا بده‌ن با له کاتیکدا بن که به‌رهو عیدده‌که‌یان نه‌چن - واته له پاک‌یه‌کدا که چونه لای تیا نه‌بووی - وه عیدده‌که‌یان نامار بکهن تا کاتی گه‌یرانه‌وه بزانی نه‌گەر ریستتان بیان گه‌یرنه‌وه، وه له‌په‌روه‌ردگارتان به‌رسن، نه‌و ژنانه ده‌ره‌که‌ن له خانوه‌کانیان، وه بۆ خۆشیان دروست نییه ده‌ریچن مه‌گەر تاوانیکی ناشکریان کردبێ^(١).

وه له فوره‌بعی کچی مالیکی کوری سینانه‌وه - که خوشکی نه‌بی سه‌عیدی خودرییه - که نه‌و هاتوه بۆ خزمه‌ت پینغه‌مبەر ﷺ داوای لیکردوه که بگه‌رتتوه بۆ ناو کس و کاری له به‌نی خودره، چونکه میترده‌کمی شوین به‌نده هه‌لاتوه‌کانی کهوتوه هه‌تا گه‌یشتۆته قه‌دوم، (جیگه‌یه‌که شمش میل له مه‌دینه‌وه دووره) نه‌وانیش گرتوویانه و کوشتیوانه، جا په‌رسیاری کرد له‌پینغه‌مبەر که نایا به‌جمه‌وه نا کس و کارم چونکه نه‌ خانووی خۆی بۆچی هه‌تشتوم نه‌ نه‌فه‌قه؟ نه‌لێ پینغه‌مبەر ﷺ فهرمووی: به‌لێ. نه‌لێ منیش چووم بۆ مالتی پینغه‌مبەر ﷺ یا بۆ مزگه‌وت، بانگی کردم یا فهرمانی کردو بانگ کرام بۆلای فهرمووی: چیت ووت؟ نه‌لێ: دووباره باسه‌که‌م بۆ گه‌یرایه‌وه ده‌ریاره‌ی میترده‌که‌م، فهرمووی له ماله‌که‌تدا پینغه‌روه هه‌تا نه‌و کاته ته‌واو نه‌ییت که له کتێبه‌کمی خوادا هاتوه، نه‌لێ: له ماله‌که‌مدا چوار مانگ و ده‌ شه‌و عیدده‌م کیشا. نه‌لێ: کاتی عوسمانی کوری عه‌فان بووه جینشین ناردی به‌ شوینمدا له‌و باره‌یه‌وه په‌رسیاری لیم کرد، منیش بۆم

(١) ئیبنو عبباس وتویهتی: تاوانی ناشکرا نه‌ویه که قسه‌ی ناشیرین به‌ کسه‌و کاری میترده‌کمی بلێ، جا کاتێ وای کرد دروسته له‌مال ده‌ریکری.

تہ لاق

گیترایسوہ، شویش له سدری پڑیشت و حوکی پی کرد، تہبوداد و نسائی و نیبنو ماجہ و (ترمذی) گیتراویانہ تہوہ وه (ترمذی) ووتویہتی: (حسن صحیح)^(۱)،

وه عومسر ژنہ میترد مردووہ کانی له بیاباندا تہ گیترایسوہو نہی تہیششت حج بکن تا عیددہ کہیان تہواو تہبوو. وه ژنی کۆچہری لہوانہ جیا تہ کرتتہوہ کاتی میتردی بمری و لہ گنل خیلہ کہی کۆچ تہ کات، تہ گمر کۆچہری بوون،

وه عایشہ و نیبنو عہیباس و جاییری کوری زید و حسن و عطاء پیچہوانی تہون، وه ہسر تہوش لہ عدلی و جاییرہوہ تہ گیترا تہوہ،

وه عایشہ فتوای تہدا کەژنی میترد مردوو لہ عیددہ کہیدا بچیتتہ دەر وه خۆی (ام کلشوم) ی خوشکی برد بۆ مکه بۆ عمرہ، کاتی تہ لہ میتردی کوژرا،

وه عبدالرزاق ووتویہتی: نیبنو جہریر پیتی راگہ یان دین و وتی: عطاء پیتی راگہ یان دم له نیبنو عہیباسوہ کہ فہرموویہتی: بۆیہ خوی گہورہ فہرموویہتی چوار مانگ و دہ رۆژ عیددہ بکیتشی، وه نہی فہرموویہ له مال تہوہ عیددہ بکیتشی، چونکہ بۆی ہدیہ له ہسر کوئی بیت عیددہ بکیتشی. وه تہبو داود له نیبنو عہیباسوہ دووبارہ تہ گیترا تہوہ کہ فہرموویہتی: تہو تاییتہ عیددہی ژنی لہناو کس و کاری دا نسخ کرد تہوہ، وه بی دہنگ بووہ له وه سیستہ کہیدا و تہ گمر نارہزو بکات تہ چیتتہ دەر بہ پیتی فہرموویہ خوی گہورہ: ﴿فَإِنْ خَرَجْنَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَا فِي أَنْفُسِنَا﴾ (البقرہ: ۲۴۰) واتہ: تہ گمر ژنہ کان بہ نارہزوی خۆیان چونہ دەر، - نیوہی وەرہسہ - گوناہتان ناگات لہوہ دا کہ بۆ خۆیان تہیکمن لہو شتانہی کہ روان. عطاء ووتویہتی: لہپاشاندا نایہتی میرات ہاتہ خوارہوہ سوکنا نسخ بۆوہ و ژن بۆی ہبوو لہ ہسر شویتیک عیددہ تہواو بکات^(۲).

جیاوازی زانایان له چونہ دہری ژن لہ کاتی عیددہ دا:

زانایان جیاوازی یان ہدیہ له چونہ دہرہوی ژن لہ کاتی عیددہ دا، حمدنہ فی یہ کان بۆ تہوہ چون کہ دروست نییہ ژنی تہ لاق دراو بہ تہ لاقی رہجعی و باتین بچیتتہ دەر لہ مال نہ شو نہ رۆژ.

(۱) أحمد (۴۲۰/۶) و أبوداود (۲۳۰۰) و الترمذی (۱۲۰۴) و النسائی (۱۹۹/۶) و ابن ماجة (۲۰۳۱).

(۲) أبو داود (۲۳۰۱) و النسائی (۲۰۰/۶).

تەلّاق

بەلام مېرد مردو بە پۆژ و ھەندى كاتى شو بۆى ھەيە بچىتە ډەر، بەلام ئىبىت شو ھەر لەمالتى خۇيدا بىننىتەمە، ووتويانە: جىاوازي نىوانيان ئەويە، ژنى تەلّاق دراو نەفەقى لەسەر مالتى مېردە كەيمتى، بۆيە دروست نىيە ۋەك ژن بچىتە ډەر، بە پىنچەوانى مېرد مردو ۋەكە چونكە ئو نەفەقى نىيە، كەواتە ئىبىت ھەر بچىتە ډەر بە پۆژ بۆ چاكردى حالتى خۇي.

ۋە ووتويانە: ئىبىت لەو مالتەدا ۋەمىنى كە لەكاتى جىابونەمە كەدا بەمالان و ژوورى ئو دائىمرا، ۋە ووتويانە: ئەگەر بەشە كەي لە خانووى مېردە كەي دا بەشى نەكرد، ياسىرات گرەكان لە بەشى خۇياندا ډەرىكەن، ئىبىت بىرات، چونكە ئومە عوززو بەھانەيە، ۋە مانەمە لەو مالتەدا خۇاپەرستىيە، خۇاپەرستىش بە بەھانە لە كۆل ئەكەي، ۋە لاي ئومان: ئەگەر نەيتوانى كرىنى ئو خانوۋە بدات لەبەر زۆرى كرىنى، بۆى ھەيە بگوزىتەمە بۆ خانوۋە كى تر كە كرىكى كەمتر بىت،

ئەم قەدەيشيان ئەو ئەگەيمەنى كە كرى خانوۋە لەسەر ژنە مېرد مېردە كەيە، ۋە مانەمە لە كۆل ئەكەي بەھۆى نەتوانىنى دانى كرىكى، ھەر بۆيە دانيان بەو ډا ناۋە كە ئو ژنە لە بەشە كەي خۇي لە مېراتى بەكەي دابنىشى ئەگەر بەشى بىكات، ئەمەش لەبەر ئەويە لاي ئومان ژنى مېرد مردو شوئنى دانىشتىنى لەسەر مالتى ئو مردوۋە نىرە، دوو گيان بىت يان نا، بەلكو پىتويستە لەسەرى شوو پۆژ لەو شوئەدا بىننىتەمە كە ژنە كەي تىدا بوۋە كاتى پىاۋە كە مردوۋە، مەگەر مېرات گرەكان بۆى بگوزىن، ئەگىنا ئو ژنە كرىنى خانوۋە كەي لەسەر ئىبىت،

ۋە بە مەزھەبى ھەنبەلى بەكان دروستە ژن بە پۆژ بچىتە ډەر، تەلّاق دراو بىت يان مېرد مردو بىت. ئىبىنو قودامە ووتويەتى: ژنى عىددە كىش بۆى ھەيە بچىتە ډەر بە پۆژ بۆ پىتويستى بەكانى، ئىتەر تەلّاق دراو بىت يا مېرد مردو. جايىر ووتويەتى: پورم سىن بەسى تەلّاق دراوۋو ئەچوۋ دار خورماكانى ئىبىرى، كەبىرايە كى توش بوۋ نەھى لى كەرد، ئىمىش بۆ پىنچەمبەرى ﷺ گىرايەمە، پىنچەمبەر ﷺ فەرەمۆي: (أخرجني فجنني ظلك لعلك أن تصدقي منه أو تفعلني خيراً) ^(۱) رواه النسائي و أبوداود واتە: بچۆ خورماكانت بپە بە ئومىدى ئەوي شىكى لى بەكى بە خىر يا كارتكى خىر بەكەيت.

ۋە مەجھىد ئەگىرتەمە ووتويەتى: چەند پىيارەك لە شەرى ئو ھوددا شەھىد كران، ژنەكانيان ھاتنە لاي پىنچەمبەر ﷺ ووتيان: ئەي نىرراۋى خوا ئىمە بەشەر ئەترىن، ناي ئىبىت بەشەر لاي بەكتر بىننىنەمە؟ كە پۆژ بۆۋە بچىنەمە مالتەكانى خۇمان؟ ئىمىش ﷺ فەرەمۆي: (تحدثن عند إحداكن حتى إذا أردتن النوم

(۱) مسلم (۱۴۸۳) و أبوداود (۲۲۹۷) والنسائي (۲۰۹/۶) وابن ماجه (۲۰۳۴).

تہلاق

فلتؤب كل واحدة إلى بيتها^(۱) واتہ: بہشو لہ مالتی یہ کینکتاندا دانیشن قسہ بکمن، کاتن رستستان بضمون ہر کہسہ بچیتتہوہ مالتی خوی،

نیت لہ مالتی خویدا نہیبت نابن بہشوہ بینیتتہوہ، بہشویش نہچیتتہوہ لہبر پیوستیہ کی زور نہیبت، چونکہ شو گومانی خراپہ کردنی تیدایہ، بہ پیچہوانہی رڑوہ کہ پیوستی تیدا بہجی دیت و ہولتی ژبانی تیدا نہدری و پیوستیہ کانی تی دا نہ کردی.

(حداد) ماتمی گرتنی ژنی عیدہ کیش:

پیوستہ لہسر ژن کہ ماتمی بگری بڑ میردہ مردوہ کی کاتی عیدہ کیشان، نوہش زانایان ہموو لہسری رتک کھوتون. بہلام جیاوازی یان ہدیہ لہ ژنی تہلاق دراودا بہ تہلاقی باتن. حنفیہ کان ووتویانہ: پیوستہ نویش ہر ماتمی بگری، بہلام جگہ لغوان بڑ نوہ چون کہ ماتمی لہسر نیہ، وہ لہ پیتشوہ باسی ماتم گرتنمان کرد لہبرگی یہ کمدا.

نہفہقی عیدہ کیش :

زانایان ہموو لہسر نوہ رتک کھوتون کہ ژنی تہلاق دراو بہ تہلاقی راجعی شایستہی نہفہقہ وشوتنی دانیشتنہ. بہلام جیاوازی یان ہدیہ لہ ژنی تہلاق دراو بہ تہلاقی (البتہ). نھبو حنیفہ ووتویمتی: نہفہقہ و جیگای بڑ ہدیہ وک تہلاق دراوی راجعی، چونکہ لہسریمتی عیدہ توار بکات لہ مالتی ژنو میردیدا، چونکہ ہندہ لہبر مافی نوہ پیارہ کہ لہسریمتی، نیت نہفہقی بڑ پیوست نہیبت، وہ نو نہفہقیہ دانندری بہ قہرزکی دروست لہ کاتی تہلاقہ کھوہ، وہ اناوہستی لہسر بازی بوونی و حوکمی قازی، وہ نو قہرزہ لہ کول ناکوی بدانہوہ یا گہردن نازاد کردن نہیبت.

نہجد فرمویمتی: ژنی تہلاق دراو بہ تہلاقی (البتہ). نہ نہفہقی بڑ ہدیہ نہ سوکنا، بہ پیہ حدیسہ کی فاطمی کچی قہیس: کہ میردہ کی تہلاقی (البتہ) ای دابو، پیغمبر ﷺ پیہ فرموو: (یس لك عليه نفقة) واتہ: نہفہقت لہسری نیہ.

وہ مالیک و شافیعی ووتویانہ: جیگای بڑ ہدیہ بہ ہموو شتوہیک و نہفہقی بڑ نیہ مہگر دوگیان ہیبت، چونکہ عائشہ و نبینوموسہیب نینکاری حدیسہ کی فاطمی کچی قہیسیان نہ کرد، مالیک ووتویمتی: گوتیم لہ نبینوشہاب بوہ نہیوت: ژنیک کہ تہلاق دراو بہ تہلاقی (البتہ) لہ مالہ کی ناکرتہ دہر ہتا عیدہی ہسمر نہچیت، بہلام نہفہقی نایبت، مہگر دوگیان ہیبت، جا نہگر دوگیان بو نہفہقی نہ کیشری ہتا سکہ کی دانہیبت، لہ پاشاندا ووتویمتی: وہ نم فرمانہ نیش لہسری نھرزین.

(۱) الشافعی فی الأم (۲۵۱/۵) و عبد الرزاق فی المصنف (۱۲۰۷۷).

به‌خێوکردن و له‌خۆ گرتن (المضانه)

ماناکی:

(حضانة) له (حضن)ه وه وه‌گیراوه، که باوه‌شه.

وه زانایان پیناسه‌یان کردوه: به‌وی که بریتیه له هه‌لسان به پاراستنی کوپ و کچی بچوک، یان نه‌فامیک که چاکو خراپه له‌یه که جیانه‌کاتوه و سه‌ره‌خۆ نه‌بێ له کاروباریدا، وه له‌خۆگرتنی به چاک کردنیته‌ی و پاراستنیته‌ی له‌و شتانه‌ی که زیان و تازاری پێ نه‌گه‌یمن، وه په‌روه‌رده کردنیته‌ی به په‌روه‌رده کردنی لاشه‌یی و ده‌رونی و ناوه‌زی، هه‌تا بتوانێ هه‌لبه‌ستی به کاره‌کانی ژیا‌نی و ناگای له‌و شتانه‌ی بێت که له‌په‌رساوه به‌رامبه‌ریان.

وه به‌خێوکردنی مندالی کوپ یا کچ پێوسته چونکه گوی نهدان پینی منداله‌که توشی له‌ناو چوون و ون بوون نه‌کات.

به‌خێوکردن مافیکه‌ی هاوبه‌شه:

به‌خێوکردن مافیکه‌ی بۆ مندال چونکه پێوستی به‌که‌سیکه هه‌یه سه‌ره‌رشتی بکات و بپارێزی و هه‌له‌سی به‌کاره‌کانی سه‌ره‌رشتی په‌روه‌رده کردنی بکات. وه مافی دایکه‌که‌شی‌یه‌تی که به‌خێوی بکات و سه‌ره‌رشتی بکات، به‌ پیتی فه‌رموده‌که‌ی پینغه‌مه‌به‌ر ﷺ که فه‌رمویه‌تی: (أنت أحق به) ^(١) واته: تۆ شایسته‌ تری بیه‌گرتنه لای خۆت.

وه مادام به‌خێوکردن ماف بێت بۆ مندال ئه‌وه زۆر له‌دایک نه‌کرت که به‌جینی به‌یتنی، نه‌گه‌ر وادانرا که ئه‌و منداله‌ پێوستی به‌و دایکه هه‌یه له‌و زیاتر که‌سی تر نییه به‌خێوی بکات، بۆ ئه‌وه‌ی مافی ئه‌و منداله‌ نه‌فوتنی له په‌روه‌رده‌کردن و سه‌ره‌رشتی کردندا، به‌لام نه‌گه‌ر وادانه‌را به‌وه‌ی منداله‌که که‌سیکی تری هه‌بوو جگه له دایکی وه‌ک نه‌نکی وه‌ پازیش بوو بیه‌گرتنه خۆی، وه دایکه‌که‌ پازی نه‌بوو بیه‌گرتنه خۆی، ئه‌و کاته مافی دایکه‌که نه‌فوتنی له به‌خێوکردندا به‌وه که خۆی فه‌وتاندویه‌تی، چونکه به‌خێو کردن مافی خۆیه‌تی.

دایک له‌ پێش توه بۆ مندال له‌ باوکی:

به‌رزترین شتیه له شتیه‌کانی په‌روه‌رده ئه‌وه‌یه که مندال له باوه‌شی دایک و باوکیدا په‌روه‌رده بکری، چونکه به سه‌ره‌رشتی هه‌ردووکیان و چاودێری کردنی جوانیان لاشه‌ی پێک دێت و ناوه‌زی گه‌شه نه‌کات و ده‌رونی پاک ته‌یه‌ت و تاماده ته‌یه‌ت بۆ ژیان.

(١) أحمد (٢/١٨٢)، وأبو داود (٢٢٧٦) والبيهقي (٥/٨) والحاكم (٢/٢٠٧).

تەلەق

جا ئەگەر شتېكى وا روى دا دايك و باوك ليهك جيا بوونموه مندال له نيوانياندا بوو، دايكى له پيش تره لهباوكى كه بىگريته لاي خوڭى، به مەرچى پىنگرىك لهدايكه كه يا نەبىت كه نەبەلنى لەپىشتىر بىت، يامندالە كه بەشيوهيك بىت خوڭى دايك و باوك هەلبىزىرى.

وه هۆى له پيش تر بوونى دايك ئەويه كه دايك تواناى سەربەشتى و بەختوكردن و شىر پىندانى هەيه، چونكه ئەو زاناتره له پەروەردە كردنداو بەتواناتره، وه ئەو خوڭراگرى و نارامى بەى كه لەو لايەنموه هەيهتى پىاو نىبەتى، وه ئەو كاتەى ئەو هەيهتى پىاو نىبەتى، هەر بۆيه دايك بە لەپىشتىر دانراوه لەبەر چاودىرى كردنى بەرژوهەندى مندالە كه. له عەبدوللاى كورپى عەمرهوه هاتوه كه ژىنىك ووتى: ئەى نىرراوى خوا ئەم كورپەم سەم جىنگو دەفر بوو بۆى، باو شەم چادر بوو بۆى، وه مەمكه گام ئاودەر بوو بۆى، كه چى باوكى ئەلئىت لىت نەسەنموه، پىغەمبەرىش ﷺ فەرمووى: (أنتِ أحق به ما لم تنكحي) تۆ شايسەتەرى پىى بەمەرچى شوو نەكەيتموه. ئەحمەدو ئەبو داودو بەيەهەقىو حاكم رىوايەتياىن كەردوه و حاكم بە صەحىحى گىراوه^(۱).

وه له يەحياىى كورپى سەعیدوه كه ووتووبەتى: گويم له قاسمى كورپى ئەمەد بووه ئەبوت: ئافرهتېكى ئەنصارى خىزانى عومەرى كورپى خەططاب بوو، كه عاصمى كورپى عومەرى لى بوو لەپاشاندا عومەر لى جيا بووه، دواى ئەوه عومەر هات بۆ (قبا) بىنى عاصمى كورپى يارى نەكرد لەدەورى مزگەوت، عومەر قۆلى گرتوو سوارى وولاغەكەى كردو لەنىوان دوو دەستەى خوڭدا داينا، نەنكى كورپە كه توشى بوو دەمەقالتىيى لهگەلدا كرد لەسەرى، هەتا چوئەلای ئەبو بەكرى صديق، عومەر ئەى ووت: كورپى خوڭە و ژنە كه ئەى ووت: كورپى خوڭە، ئەبويه كر بە عومەرى ووت: كورپە كه بەرەللا بكە بۆى، نىتر عومەر هىچى نەووت و مندالەكەى دايموه، مالىك رىوايەتى كەردوه له (موطأ) دا.

ابن عبد البر ووتووبەتى: ئەم حەدىسە بەناوبانگە له چەند رويه كى (متصل و منقطع) ه، وه، بەلام زانايان وەريان گرتوه.

وه لەهەندى له رىواياتدا ئەبو بەكر پىى ووت: دايك بەسۆزتره مېهەبانتره بە بەزەبى تره چاكره، كواته ئەو لەپىشتره بۆ مندالەكەى ئەگەر شوى نەكردبىتموه، وه ئەوى ئەبو بەكر ووتوبەتى كه ئافرهت مېهەبانتر و بەسۆزتره، ئەوه بۆته هۆ بۆ لەپىشتىر بوونى دايك بەمەندالە بچووكەكەى.

(۱) بروانە تەخرىبى حەدىسەكەى پىشوو.

رەڭ خەستى خاۋەن مافەكان لە بەختو كوردندا:

جا لە كاتىڭدا بەختو كوردن لەسەرەتاو بە دايك بىت، زانايان سەرغى ئەمەيان داو كە خزمایەتى دايك لە پىش خزمایەتى باوكەمە، وە رەڭ خەستى خاۋەن مافەكان لە بەختو كوردندا بەم شىۋە ئەبىت:

دايك: جا ئەگەر ھۆبەك رەڭ گرت، ئەدرى بە دايكى دايك، ھەرچەند بەرەو ژور بىت. لەپاشاندا ئەگەر رەڭگەرتەك ھەبوو بەختو كوردنەكە ئەچىت بە دايكى باوك، پاشان بە خوشكى باوك و دايكى. پاشان بە خوشكى دايكى، پاشان بە خوشكى باوكى، پاشان بە كچى خوشكى دايك و باوكى، ئىنجا كچى خوشكى دايكى. لەپاشاندا خوشكى دايك لە دايك و باوكىمە، ئىنجا خوشكى دايك لە دايكىمە، ئىنجا خوشكى دايك لە باوكىمە، ئىنجا كچى خوشكى باوكى. لەپاشاندا كچى براى دايك و باوكى، ئىنجا كچى براى باوكى، لەپاشان خوشكى باوك لە دايك و باوكەمە، لەپاشان لە دايكىمە، لەپاشان لە باوكىمە. لەپاشان خوشكى دايكى دايك، پاشان خوشكى دايكى باوك، پاشان خوشكى باوكى دايك، پاشان خوشكى باوكى باوك، بەشىۋەبەك دايكى و باوكى بەكە لە ھەمەيانا پىش بخرىت.

جا ئەگەر بە مندالە بچووكەكە خزمىك ئەبوو لەو مەھرەمانە، يا ھەبوو بەلام شىۋى ئەمە ئەبوو كەس بەختو بكات، ئەمە بەختو كوردنى ئەدرى بە خزمە پىشتى بە مەھرەمەكانى تر، لە پىساوان بەپىرى رەڭ خەستىيان لە مەراتدا.

ئەدرى بە باوك، لەپاش ئەمە باوكى باوكى ھەرچەند بەرەو ژور بى، لەپاشاندا بە براى باوك و دايكى، پاشان براى باوكى، پاشان كوپى براى باوك و دايكى، پاشان كوپى براى باوكى، پاشان مامى باوك و دايكى، ئىنجا مامى باوكى، ئىنجا مامى باوك و دايكى باوك، پاشان مامى باوكى باوك.

جا ئەگەر لە خزمەنى پىشتى كەس ئەبوو لە پىساوان كە بەختو كوردنەكە بەرەتتە دەست، ئەمە مامى بەختو كوردنەكە ئەچىت بە مەھرەمەكانى لەو پىساوانى كە خزمى پىشتى نىن.

جا لەپىشەمە ئەدرى بە باپەر لە دايكەمە، پاشان بە براى دايك، پاشان بە كوپى براى دايك، پاشان بە مامى دايك، لە پاشاندا بە خالى دايك لە دايك و باوكىمە، لەپاشاندا بە خالى لە باوكىمە، ئىنجا بە خالى لە دايكىمە، ئىنجا ئەگەر ئەمە منالە خزم و كەسى ئەبوو قازى كەسنىك دا ئەنەت كە سەرپەرشتى بكات.

تهلاق

وه نمو ريك خستنهش بويه بمو شيتوه دانراوه چونكه سمرپرشتي كردني مندال شتيكه همر نمين بكرت، وه نزيكترين كسپش به بهخيو كردني خزمه كاني بدتي، وه همدنيك له خزمان له همدنيكي تريان نزيكترن.

جا سمرپرشتيابه كان پيش نهخرين چونكه نموان له پيشمونه بؤ بينيني بمرژه وندي منداله كه، جا نه گمر نموان نمبون، يان همبون به لام رنگريان همبوو، نموه نهدري به خزمه كاني به پي بي دوروي و نزيكي يان، جا نه گمر خزم و كسي نمبوو حاكم ليپرسراوه بؤ داناني كسيك كه شياوبن بؤ بهخيو كردني.

مهرجه كاني بهخيو كردن:

به مهرج گيراه له (حاضنة) بهخيو كمره كه سمرپرشتي پمروده كردني منداله كه نهكات و هله نهمستي به كاره كاني، كه تواناو شايسته يي هله ساني همييت بمو كاره گرنگه، وه تواناو شايسته ييش كاتي بددي ديت كه نمو كسه چند مهرجي دياري كراوي تيدا همييت، نه گمر يهك مهرجيش لمواندي تيدا نمبوو نموه بهخيو كردنه كهي نه كموي، نمو مهرجانهش نهمانن:-

۱- ژيري: شيت و كهه ناوهز بهخيو كردنيان پي ناسپيري، چونكه نمو دووانه ناتوانن كاري خزيان بمرن بمپروه، جا كاري كسيكي تريان پي ناسپيري، چونكه كه سنيك شتيكي نمبوو لتي نابهخشي.

۲- پي گه يشتويي: چونكه مندال نه گمر چا كه و خراپهش له يهك جيا بكا توه همر پيويستي به كسيكي تر هديه كاري بمپروه بمرت، و بهخيو بكا، نير كاري كسيكي تري بؤ نابري بمپروه.

۳- تواناي پمروده كردن: كوتر، يا چاوكر، يا نافر تينيكي نهخوش كه نهخوشي گيره وي بيت و زياد بكا، يا نهخوشيك كه نهخوشيه كهي په كي خستبي، به خيو كردنيان پي ناسپيري، وه همروه ها نافر تينيكي به تهمن كه خوي پيويستي به كساني تر همييت سمرپرشتي بكن،

وه همروه ها ژنيك گوي نده ربوو به كار و باري مال و زور مالي بهجي نه هشتت، به شيتويهك ممرسي همبولمو گوي پي ندهانه و زور بهجي هيشتمندا كه زبان بممنداله كه بگات. وه همروه ها ژنيك له گمل كسيكدا دانيشتبي كه نمو كسه نهخوشي گيره وي پينه بيت، يا له گمل كسيكدا بيت كه رقي له مندال بيت، با خزميش بيت، چونكه بمو شيتويه چاوديري توارو بارو دوشي گونجاوي بؤ داين ناييت.

۴- دهست پاكي و رهوش جواني: چونكه نافر تي خراپكار دنيايي لي ناكري لسر مندالي بچوك، وه باوه ري پي ناكري كه بمريك و پيني نمركي سمرشاني بهجي بهيني، چونكه لموانه يه

تەلەق

ئەمۇ مىندالە لەسەر شىئەۋى ئەمۇ پەرۋەر دە بېيىت و خورپەۋىشتى ئەمۇ ژنە ۋەرىگىرى، ئىبنوقەيىم لەم مەرجە كۆلۈۋەتمە ۋە ۋوتۋىيەتى: (لەگەل ئەۋەدا كە راستى ئەۋىيە ئەدالەت بون مەرج نەيىە لە بەختۈكەردا ھەرچەندە ھارەلەكانى ئەھمەد و شافىئى ۋ جەگەلەۋان بەمەرجىيان دانارە، رەھمەتى خۇايان لى بېت،

ۋە بەمەرج دانانى ئەدالەت زۆر دۈۋەر، چۈنكە ئەگەر ئەدالەت بەكرىتە مەرجى بەختۈكەر، مىندالى جىھان لەنار ئەھىت، ۋە ئەبىتە بارىكى گران بەسەر نەتمەۋەر، چۈنكە ھەر لەم كاتەۋە ئىسلام ھاتۋەر، ھەتا پۆزى دۋايى بەسەردا دېت، مىندالى فاسقەكان لەناراياندا پەرۋەر دەبن، كەسش پىيان لى ناگى ئەدىادا لەگەل ئەۋەشدا ئەۋان بەشى زۆرن، كەي پۈۋى داۋە لە ئىسلامدا مىندال لەدايك ۋ باوك يا لەبەكىكىيان سەندارىتەۋە لەبەر فاسقى يان، ئەمۇ بەمەرج گرتنى ئەدالەتە لە بەختۈكەردا لەبەر گرانى ۋ كاركرن لە ۋولاتان ۋ سەردەمەكاندا بە پىتچەۋانەيەۋەر، ۋەكو دانانى مەرجى ئەدالەت ۋايە لە سەپەرشتىياري نىكاحدا، چۈنكە بە بەردەۋامى پۈۋ ئەدات لە ۋولاتان ۋ سەردەم ۋ دېھات ۋ يىبابانەكاندا، لەگەل ئەۋەشدا كە بەشى زۆرى ئەۋانەي سەپەرشتى ئەمۇ نىكاحە ئەكەن فاسقن، ۋە فاسقى ھەر ھەبۈۋە لەنىۋان خەلكدا. ۋە نە پىتچەمبەرۇ ﷺ نە كەسەك لە يارەكانى فاسقىكىيان قەدەغە نەكردۈۋەر لە پەرۋەر دە كەردنى مىندالەكەي، يا لە بەشۋەدانى ئەمۇ ئافرەتەي كە سەپەرشتى ئەكات.

ۋە داب ۋ نەرىت شايەتە كە ئەگەر پىيا لەفاسقەكانىش بىت ھەر ئاگاي لەكچەكەي ئەبىت ۋ بەرەلای ناكات ۋبە پەرۋش ئەبىت لەسەرخىر بۆى ۋ لەپىتئارۋىدا خۆى ماندۈۋەر ئەكات، ۋە ئەگەر پىتچەۋانەي ئەمەش ھەبىت ئەۋەر كەمە بەگۈرەي ئەۋەرە كە خەلك لە سەرى راھاتۋەر، ۋە ياسادانەرىش لەۋەدا بە ھۆكارى سەۋىتى پازى ئەبىت.

چۈنكە ئەگەر فاسق بەختۈكەردنى پىن نەسپىررى، ۋە ھەرۋەر سەپەرشتى نىكاحى پىن نەدرى، ئەۋەر پۈۋن كەردنەۋى ئەمە بۆ نەتمەۋەر ئىسلام لە گەنگەرتىنى شتەكان بۈۋەر، ۋە خەرىك بۈۋىيان بە نەقل كەردنى ۋ پىشتار پىشت كار پىن كەردنى پىش ئەخرا لەسەر زۆر لەمۇ شتەنەي كە نەقتىيان كەردۈۋەر كارىيان پىن كەردۈۋەر.

ئىتەر چۆن دەرۋستە ئەمۇ مافە گەنگە ۋون بىت ۋ بەپىتچەۋانەيەۋەر كار بەكرى، ۋە ئەگەر فاسق بۈۋن دۆى بەختۈكەردن بۈۋايە ئەۋەر زىناكەر ۋ عارەق خۆر ۋ ئەۋانەي گۈنەھى گەۋەر ئەكەن مىندالە بەچۈۋەرەكانىيان لى جىيا ئەكرايەۋەر ۋ ئەيان دان بە كەسانەتەر (ئىتەر خۈاش خۆى ئەزانى).

ته‌لاق

۵- نیسلامه‌تی: به‌خیٚوکردنی مندالی موسلمان ناچسپین بۆ دایه‌نی بیٚ باورهٚ، چونکه به‌خیٚوکردن، سهرپرشتی کردنه، وه خوا دای نهناره که کافر بیٚته سهرپرشتی‌کبری موسلمان: ﴿وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾ (النساء: ۱۴۱).

واته: خوا رینگایه‌ک دانانی که کافره‌کان ده‌سه‌لاتیان به‌سهر بنده چاکه‌کانی نه‌ودا هه‌بیٚت. به‌خیٚوکردنیش وه‌ک ویلایه‌تی نیکاح و سامانه، وه له‌بهر نه‌وی ترسی نه‌وه ئه‌بیٚت که نه‌وه دایه‌نه بیٚ باورهٚ نه‌وه منداله له‌سهر تاینه‌که‌ی خۆی پیٚ بگه‌یه‌نیٚت و له‌سهر نه‌وه تاینه گه‌وره‌ی بکات، که له‌دوواییدا گران ئه‌بیٚت بۆی وازی لسیٚ به‌ینی، که نه‌وه‌ش گه‌وره‌ترین زیانه ته‌گات به‌ مندالان، له فرموده‌دا هاتوه:-- (کل مولود یولد علی الفطرة إلا أن أبویه یهودانه أو ینصرانه أو یمجسانه)^(۱) واته: هه‌موو مندالان له‌سهر سروشت و باوره‌داری له‌ دایک ئه‌بیٚت، به‌لام دایک و باوکی یان نه‌ی کهنه‌ جوله‌که یا گاور یا مه‌جوسی).

وه هه‌نه‌فیه‌کان و ئیبنو قاسم له‌ مالیکیه‌کان و نه‌بو شه‌ور بۆ نه‌وه چون که به‌خیٚوکردن بۆ ئافره‌تی دایمن نه‌چسپین هه‌رچه‌نده نه‌وه دایه‌نه کافریش بیٚت و منداله‌کەش مسولمان، چونکه به‌خیٚوکردنه‌که له‌ شیر پیدان و خزمه‌ت کردنی منداله‌که تیٚ ناپه‌ری، وه هه‌ردووکیان له‌ ئافره‌تی کافره‌وه دروستن،

نه‌بو داود و نه‌سانی گه‌یٚراویانه‌ته‌وه: که رافعی کوری سینان موسلمان بوو، به‌لام ژنه‌که‌ی موسلمان نه‌بوو، هاته‌ لای پیٚتغمه‌بهر ﷺ ووتی: که‌که‌م - که له‌شیر برابوه‌وه- رافعی‌ش ئه‌بیٚت: که‌که‌م، پیٚتغمه‌بهر ﷺ فرمووی: خواجه هه‌یدایه‌تی بده، منداله‌که خۆی کیشا به‌لای باوکی‌سه‌وه، نه‌ویش باوه‌شی کردو بردی...^(۲)

هه‌رچه‌نده هه‌نه‌فیه‌کان رایان وایه که دروسته به‌خیٚوکردن له‌لایمن ئافره‌تی بیٚ باوره‌ریشه‌وه، به‌لام به‌مه‌رجیان داناره که‌نابیٚت (مرتدة) بیٚت واته له‌نیسلام هه‌لگه‌راپیٚته‌وه، چونکه له‌ نیسلام هه‌لگه‌راوه لای نه‌وان نه‌بیٚت به‌ند بکریٚ هه‌تا په‌شیمان ئه‌بیٚته‌وه و نه‌گه‌رته‌وه سهر نیسلام یاله به‌ندیدا نه‌مری، نیتر ماوه‌ی نایٚت مندالان به‌خیٚو بکات، جا نه‌گه‌ر په‌شیمان بووه‌وه و گه‌راپیته‌وه بۆ سهر نیسلام مافی به‌خیٚوکردنی بۆ نه‌گه‌رته‌وه.

(۱) أحمد (۲/۲۳۳) و البخاری (۱۳۸۵) و أبوداود (۴۷۱۴ و ۴۷۱۶).

(۲) به‌لام زانایان نه‌م فرموده‌یان به‌ لاواز داناره، وه ئیبن منذر و توه‌وتی: له‌وانه‌یه پیٚتغمه‌بهر ﷺ به‌هۆی دو‌عا که‌یه‌وه زانیبیٚتی که که‌که‌م باوکی هه‌لنه‌بژرت، نه‌مه‌ش تاییه‌ته به‌روه.

۶- ثەبىن ئىمۇ ئافرەتە شىۋى نە كەردىيىتەمۇ: چۈنكى ئەگەر ئىمۇ داىكە شىۋى كەردەمۇ مافى بەختىۋە كەردىنى نامىنى بەپىنى ئەمۇى عبدوللاى كورپى عومەر ئەگىرتەمۇ: (كە ژنىك ووتى: ئەمۇ نىتراۋى خوا ئەم كورەم سەم جىنگو دەفرى بوو، وە باۋەشم چادىرى بوو، وە مەمەم ئاۋدەرى بوو، كەچى باۋكى ئەلەيت لىت ئەسىنمەمۇ، پىنەمبەر ﷺ فەرمۇى: (تۆ شايستەترى پىنى مادام مىردت نە كەردىيىتەمۇ) ئەمەد و ئەبوداۋد بەبەھقى و حاكەم كە بە صەحىحى دانارە گىپراۋانەتەمۇ^(۱).

ئەم حوكمە بە نىسبەت ئىمۇ ئافرەتەنەيە كە شىۋىكەن بە بىنگانە بەلام ئەگەر شىۋى كەردەمۇ بەخەزمى مەحرەم بۆ مەندالەكە، وەك مامى، ئەمۇ بەختىۋە كەردىنى ھەر ئەمىنىن و ناكەمۇ، چۈنكى مام خاۋەنى مافە لە بەختىۋە كەردىنا، وە ئەۋەندە خەمەيىتىۋ پەيۋەندى ھەيدە بە مەندالەكەمۇ كە پالى پىتوۋە بىنى، ئەم مەندالەمۇ خۆشبوۋىت، و ئاگەي لە مافە كەنى بىت، بەوشىۋە ھارىكارى لە نىۋانىندا پەيا ئەمىت بۆ بەختىۋە كەردىنى.

بەلام بە پىتچەۋەنى بىنگانەمۇ، كە ئەگەر ژنەكە شىۋى پىن بىكات ئىمۇ پىساۋە مېھەربانى و سۆزى بەسەر ئىمۇ مەندالەدا نەبىت، وە نەشەپەيت كە داىكە كە خەرىك بىت بە كاروبارى ئىمۇ مەندالەمۇ، نىتەر ئىمۇ مەندالە جەمۇى مېھەربان و ھەناسەدانى سەروشتى و باروۋەخىكى وەھەي دەست ناكەمۇ تا تۋاناۋ بەھەكەنى تىپىدا گەشە بىكات.

ۋە ھەسەن و ئىنوحەزم رايان وایە كە بەختىۋە كەردىنى لىن نەسەندەرتەمۇ بە شىۋە كەردەمۇ ھەر شىۋەيەك بىت.

۷- ئازادى: چۈنكى بەندەمۇ كۆپلە مەشغولە بە كاروبارى گەۋرە كەيەمۇ و مەجالى بەختىۋە كەردىنى مەندالە نەيە. نىبەنوقەيىم فەرمۇيەتى: ئازادى بەمەرج دانان بەلگەي وای لەسەر نەيە كە دل پىنى ئارام بىت، وە ھاۋەلانى ھەرسى پىنشاۋەكە بەمەرجيان دانارە. وە مالىك رەھمەتى خاۋى لەسەر بىت دەربارەي ئازادىك كە مەندالە ھەبىت لە ژنى كەنيزەك ئەلەيت: (ئىمۇ داىكە لە پىتتەرە بۆ بەختىۋە كەردىنى بەلام ئەگەر فەرزەراۋ گۆنەرايەمۇ باۋكى لەپىتتەرە بۆى) ئەۋەش راستە.

كەرىمى بەختىۋە كەردىن:

كەرىمى بەختىۋە كەردىن وەك كەرىمى شىر پىدانى وایە، داىكە مافى ۋەرگەرتنى نەيە ھەتا ژنى مىردەدار بىت، يالە عەيدەدا بىت، چۈنكى يا نەفەقەي ژن و مىرداىەتى ھەيدە، يانەفەقەي عەيدە، ئەگەر ژنى

(۱) أحمد (۲/۱۸۲) و أبوداود (۲۲۷۶) و البيهقي (۵/۸) و الحاکم (۲/۲۰۷).

ته‌لاق

میرددار بیت یاله عیدده‌دا بیت، خوای گهوره نه‌فهرمویت: ﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضَعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ (البقرة: ۲۳۳).

واته: دایکه‌کان شیر نهدن به‌منداله‌کانیان دوو سالی تمواو، بۆ ئمو کوسانه‌ی نه‌یانموئ شیری تمواو بدن به‌منداله‌کانیان، وه لسه‌ر باوکی منداله‌که‌یه رۆزی و پۆشاک‌ی دایکی ئمو منداله بدات به‌باشی.

به‌لام دوا‌ی کۆتایی هاتنی عیدده‌که مافی وه‌رگرتنی کرئی به‌خیتوکردنی هدیبه وه‌ک چۆن مافی وه‌رگرتنی کرئی شیردانی نه‌بیت، به‌پیی فهرموده‌ی خوای گهوره که نه‌فهرموی: ﴿فَأَنْفُقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأَتَمُّوا بِبَيْنِكُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتْرَضِعْ لَهُ أُخْرَى﴾ (الطلاق: ۶)، واته: نه‌فه‌قه‌ی ژنه ته‌لاق دراوه‌کانتان بکیتشن له عیدده‌که‌یانا نه‌گهر دوگیان بوون هه‌تا سکه‌که‌یان دانه‌نین. جا نه‌گهر به‌کرئ شیریان دا به‌منداله‌که بۆتان، ئیوه‌ش کرئی‌یان به‌نی، وه با هه‌موولایه‌ک پیتکه‌وه پاورژ بکه‌ن به‌چاکه، وه نه‌گهر رنک نه‌که‌وتن لسه‌ر شیر‌پیدانی دایکه‌که با ژینکی تر شیری پین بدات.

وه جگه له دایکیشی هه‌رمافی وه‌رگرتنی کرئی به‌خیتوکردنی هدیبه، لمر کاتموه که به‌خیتوی نه‌کات، وه‌ک ئمو ژنه‌ی به‌کرئ نه‌گیرئ بۆ شیردان به‌مندالی شیره‌خۆر، وه وه‌ک چۆن کرئی به‌خیتوکردن و شیردان لسه‌ر باوکه، کرئی خانوو ناماده‌کردنیشی هه‌ر لسه‌ره، نه‌گهر ئمو ژنه خانویه‌کی خۆی نه‌بوو که منداله‌که‌ی تیدا به‌خیتو بکات.

هه‌روه‌ها کرئی خزمه‌تکاریشی لسه‌ره، یان په‌یدا کردنی، نه‌گهر دایکه‌که پتیستی پینی بوو و باوکه‌که به‌ده‌سه‌لات بوو. وه ئموه به‌پیتجه‌وانه‌ی نه‌فه‌قه‌ی تابه‌تی منداله له خواردن و پۆشاک و شوئنی نوستن و چاره‌سه‌رکردن و ئمو جوړه شتانه‌ی که له پتیستی‌یه سه‌ره‌کی‌یه‌کانن، و بی نیازیان لی‌ناکرئ، وه ئموکرئ‌یه پتیست نه‌بئ لمرکاتموه به‌خیتو که‌ره که ده‌ست نه‌کات به‌به‌خیتوکردنی، وه نه‌بیته قه‌رز له گه‌ردنی باوکه‌داو لاناچئ به‌دانه‌وه نه‌بیت یا به‌گه‌ردن نازادی.

به‌خیتو کردنی به‌خۆپایی:

نه‌گهر که‌سێک له خزماتی منداله‌که شیاری به‌خیتوکردنی مندال بوو، داوای کرد که به‌خۆپایی ئمو منداله به‌خیتو بکات به‌لام دایکی قایل نه‌بوو ووتی من هه‌ر به‌کرئ به‌خیتوی نه‌که‌م.

ئموه نه‌گهر باوکه‌که به‌ده‌سه‌لات بوو رۆزی لی‌نه‌کرئ که کرئ بدات به‌دایکه‌که‌مو منداله‌که نادات به‌مو که‌سه‌ی به‌خۆپایی به‌خیتوی نه‌کات، به‌لکو هه‌ر لای دایکی نه‌میتیتسه‌وه، چونکه به‌خیتوکردن و باره‌شی دایکی چاکتر، له کاتیکدا باوکیشی توانای کرئ دانی هدیبه.

به‌لام حوکه‌که‌ی جیاوازه له‌حاله‌تیکدا باوکه‌که‌که‌م ده‌ست بیت، چونکه‌ منداڵه‌که‌ ئهدریت به‌و کسه‌ی به‌خۆپای به‌خێوی نه‌کات له‌به‌رکه‌م ده‌ستی و نه‌توانینی بۆ جێ به‌جێ کردنی کرێکه‌ له‌گه‌ڵ بوونی کسه‌یک که‌ بێ کرێ به‌خێوی بکات و شیاوی به‌خێوکردنیشی بیت له‌خزمانی منداڵه‌که‌.

ئوه‌ نه‌گه‌ر نه‌فه‌قه‌ پێویست بیت له‌سه‌ر باوک. به‌لام نه‌گه‌ر منداڵه‌که‌ ماله‌یکه‌ی خۆی هه‌بوو که‌ له‌و ماله‌ نه‌فه‌قه‌ی نه‌کیشه‌را ئوه‌ منداڵه‌که‌ ئهدرێ به‌و کسه‌ی که‌ به‌خۆپای به‌خێوی نه‌کات له‌به‌ر پاراستنی سامانه‌که‌ی له‌لایه‌که‌وه‌، وه‌ له‌به‌ر بوونی کسه‌یک له‌خزمانی که‌ به‌خێوی نه‌کات له‌لایه‌که‌ی تروه‌.

به‌لام نه‌گه‌ر باوکه‌که‌ ده‌ستکورت بوو وه‌ منداڵه‌که‌ش سامانه‌یکه‌ی نه‌بوو، دایکه‌که‌ش قایل نه‌بوو بیه‌گریتوه‌ لای خۆی به‌کرێ نه‌بیت، وه‌ له‌ مه‌حه‌ره‌مه‌کانی خزمه‌یکه‌ی وای نه‌بوو بێ کرێ به‌خێوی بکات، ئه‌وکاته‌ زۆر له‌دایکه‌که‌ نه‌کرێ که‌ به‌خێوی بکات، وه‌ کرێکه‌ی قه‌رز شه‌بیت له‌گه‌ردنی باوکه‌که‌دا لاناچیت هه‌تا نه‌یداتوه‌ یا گه‌ردنی نازاد نه‌کرێ.

کۆتایی هاتنی ماوه‌ی به‌خێوکردن:

ماوه‌ی به‌خێوکردن کۆتایی دیت به‌وه‌ی که‌ منداڵه‌که‌ کوڕ بیت یان کچ پێویستی به‌ ئافه‌هت نه‌میتنی خزمه‌تی بکات، وه‌ بگاته‌ ته‌مه‌نی (تمییز) شه‌ت جیاکردنه‌وه‌ سه‌ربه‌خۆی، وه‌ هه‌ربه‌ک له‌ کوڕو کچه‌که‌ توانای بێ که‌ هه‌لبه‌ستی به‌ پێویستی به‌ سه‌ره‌که‌ی به‌کان، به‌م جۆره‌ که‌ خۆی نان بخوات و جل و به‌رگی خۆی له‌به‌ر بکات، و خۆی پاک بکاتوه‌ به‌ته‌نها. وه‌ نه‌مه‌ش ماوه‌یه‌که‌ی دیاری کراری نه‌یه‌ که‌ به‌کۆتایی به‌خێوکردنی کۆتایی بیت.

به‌لکه‌و به‌وه‌ دانمێرێ که‌ باش و خراب جیا بکاتوه‌ پێویستی به‌ کسه‌ نه‌بیت، جا کاتێ منداڵه‌که‌ باش و خراپی له‌یه‌ک جیا کرده‌وه‌ پێویستی به‌خزمه‌تی ئافه‌هت نه‌ماو، وه‌ خۆی به‌ ته‌نیا پێویستی به‌ سه‌رتاییه‌کانی خۆی به‌جێ هه‌نا، ئوه‌ به‌خێوکردنه‌که‌ی کۆتایی دیت. وه‌ ئه‌وه‌ی حوکه‌ی پێ دراهه‌ له‌مه‌زه‌به‌ی حه‌نه‌فی و نه‌وانێ تادا ئه‌وه‌یه‌ که‌: ماوه‌ی به‌خێوکردن کاتێ کۆتایی دیت که‌ منداڵه‌که‌ حه‌وت سالی ته‌مه‌نی ته‌واو کردبێ نه‌گه‌ر کوڕ بیت، وه‌ نه‌گه‌ر منداڵه‌که‌ کچ بوو به‌ته‌واو کردنی نۆ سال کۆتایی دیت، وه‌ بۆیه‌ ئه‌و زیاده‌یه‌شیان بۆ کچ داناهه‌ تاره‌کو به‌توانی له‌وماوه‌ییدا خۆپه‌وشتی ئافه‌هتان وه‌ به‌رگری له‌ به‌خێو که‌ره‌که‌یه‌وه‌.

هه‌لبژاردن ئه‌درتته ده‌ستی مندالی کوپو کچ دوای کۆتایی هاتنی ماوه‌ی به‌خێوکردن:

ئه‌گەر مندال به‌تەمەن گه‌یشتە حەوت ساڵ، یا گه‌یشتە تەمەنی تەمیزو به‌خێوکردنی کۆتایی هات، ئه‌وه ئه‌گەر باوک ڕێک کەوت له‌گه‌ڵ ئاواره‌ته به‌خێوکه‌ره‌که‌دا که‌لای یه‌کیکیان به‌یئیتسه‌وه ئه‌وه ڕێک که‌وتنه به‌جێ دێت.

به‌لام ئه‌گەر ناکۆک بوون و کێشه که‌وته نێوانیان، ئه‌وه منداله‌که ئاره‌زوی ئه‌درتته ده‌ست خۆی^(١) کامیان هه‌لنه‌بژیری لای ئه‌وه‌یان ده‌یئیتسه‌وه، جا هه‌ر کامیانی هه‌لبژارد ئه‌وه‌یان له‌ پێشتره‌ بۆی، به‌ پێی ئه‌وه‌ی ئه‌بو هه‌ره‌یه‌ ئه‌گێڕیتسه‌وه خوا لێی رازی بێت که‌ ووتویه‌تی: ژنی‌ک هاته‌ لای پێغه‌مبەر ﷺ ووتی ئه‌ی نێراوی خوا پیاوه‌که‌م ئه‌یه‌وێ کۆره‌که‌م ببات بۆ خۆی که‌ له‌ بیری ئه‌به‌ی عه‌نبه^(٢) ئای بۆ هێناوم، وه‌ به‌راستی سوودی پێی گه‌یاندم، پێغه‌مبەر ﷺ فەرمووی به‌مناله‌که: (ئه‌وه باوکه‌ته و ئه‌وه دایکه‌ته حه‌زده‌که‌یت لای کامیان بێت ده‌ستی بگره‌). ئه‌وه‌ش ده‌ستی دایکی گرت. وه‌ دایکیشی له‌گه‌ڵ خۆیدا بردی. ئه‌بو داود گێراویه‌تی سه‌وه^(٣).

وه‌ عومەر و عه‌لی و شوره‌یح به‌و پێیه‌ حوکمیان کردوه، وه‌ ئه‌وه‌ش مه‌زه‌به‌ی شافعی و حه‌نبه‌له‌یه‌که‌نه، به‌لام ئه‌گەر منداله‌که هه‌ر دوکیانی رێست یا که‌سیانی هه‌لنه‌بژارد، ئه‌وه‌ پشکیان بۆ ئه‌خری (قرعه) و یه‌کیکیان پێش ئه‌خری.

ئه‌بو حه‌نیفه‌ ووتویه‌تی: باوک شایسته‌ تره‌ بۆی. . وه‌ سه‌رپشک کردن دروست نییه‌، چونکه‌ ئه‌و منداله‌ خاوه‌نی قسه‌ی خۆی نییه‌ و باش و خراپی خۆی نازانی، له‌به‌ر ئه‌وه‌ له‌وانه‌یه‌ ئه‌وه‌یان هه‌لبژیری که‌ یاری له‌گه‌ڵدا نه‌کات و واز له‌په‌روه‌رده‌کردنی ئه‌هینی، وه‌ ڕۆی پێی ئه‌دات ئاره‌زووه‌کانی خۆی به‌جێ به‌یئیت که‌ ئه‌وه‌ش ئه‌یه‌تته‌ هۆی تێکدانی منداله‌که، وه‌ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی هێشتا نه‌گه‌یشتوه‌ته تەمەنی بالغی تاوه‌کو هه‌لبژاردنی پێی به‌دریت. وه‌ک ئه‌وه‌ی له‌ حەوت ساڵ

(١) به‌ مه‌رج گه‌راوه له‌ هه‌لبژاردن دانه ده‌ستی مندال:

أ- خاوه‌ن کێشه‌کان له‌سه‌ری شیاوبن بۆ به‌خێو کردن.

ب- منداله‌که که‌م عه‌قل نه‌یه‌ت. چونکه‌ ئه‌گەر که‌م عه‌قل بوو دایکه‌که له‌پێشتره‌ به‌ ده‌سته‌به‌ر کردنی با دوای پێگه‌یشتیشی بێت، چونکه‌ ئه‌و له‌و حالته‌دا وه‌ک مندال وایه‌ وه‌ دایک له‌ هه‌موو که‌س به‌ به‌زیی تره‌ بۆی، وه‌ زیاتر به‌رژه‌وه‌ندی یه‌کانه‌ی رانه‌گه‌ڕێ هه‌ر وه‌ک کاتی مندالی یه‌که‌ی.

(٢) بیری‌که‌ نزیکه‌ی میلیک له‌ مه‌دینه‌وه‌ دووره‌.

(٣) أبوداود (٢٢٧٧).

ته‌لاق

که‌متر بیتت وایه، مالیک ووتوویه‌تی: دایک له پیش تره بۆ وەرگرتنی همتا ددانی شیریی نه‌کموئ، نهمه به‌گوتری مندالتی نییرینموهیه، به‌لام کچیش نارزه‌ووی هه‌لبژاردنی ئهدرتته ده‌ست، وه‌ک کوپ لای شافیعی.

ئهبو حنیفه ووتوویه‌تی: بۆ کچ دایکی له پیش تره همتا شوو نه‌کات یا پئی ته‌گات.

وه مالیک ووتوویه‌تی: کچ دایکی له پیشتره بۆی همتا شوو نه‌کات و نه‌گوترترتوه بۆلای میزد.

وه لای حنبه‌ل‌یه‌کان: باوک له‌پیشتره بۆی که‌تمه‌ندی گه‌یشته نۆ سال، بن ئه‌وی خۆی هه‌لیان بژیری، به‌لام دایک شایسته‌تره پئی همتا ته‌مندی نۆ سالی.

وه له شمرعدا ده‌قیکی گشتی نییه یه‌کینکیان پیش ئه‌وی تریان بجات به‌تیکرایسی، وه هه‌روه‌ها ده‌قیک نییه که مندال خۆی هه‌لیان بژیری هه‌رگیز.

وه زانایان هه‌موو له‌سهر ئه‌وه رنک که‌وتن که هه‌چ کام له دایک و باوک دیاری نا‌کری بۆ مندال، به‌لکو مرزئی شه‌ره‌نگیزو توند‌رهو پیش کسه‌تیکی بی تاوان و داد‌په‌روه‌ر چاک نا‌خری، و ئه‌وی لی‌ره‌دا نیعتیباری پئی نه‌کری ئه‌وه‌یه که کامیان زیاتر توانای هه‌ییت پارێزگاری له‌و منداله‌ بکات.

جا نه‌گه‌ر هات و باوک گوتی نه‌ته‌دا به‌وه، یا توانای به‌خێو‌کردنی نه‌بوو، یا کسه‌س لی‌ی پازی نه‌بوو، وه دایکه‌که پێچه‌وانه‌ی ئه‌و بوو، ئه‌وه ئه‌و دایکه له پیشتره بۆ به‌خێو‌کردنی منداله‌که، وه‌ک ئیبنوقه‌ییم نیفاده‌ی داوه.

وه ووتوویه‌تی: جا هه‌ر که‌سه‌مان له‌پیشتر دانا بۆ به‌خێو‌کردنی منداله‌که به‌هه‌لبژاردنی منداله‌که خۆی، یا به‌ پشک، یا خۆی خۆی دانا، کاتی پیش نه‌خری که به‌رژه‌وه‌ندی منداله‌که‌ی تیدا بیت.

وه نه‌گه‌ر دایکه‌که یارێزگارت‌ر بوو له باوک‌که‌و به‌غیره‌ت‌ر بوو له‌و، ئه‌وه پیش باوک‌که‌که نه‌خری ئیتر گوی نادرته پشک یا هه‌لبژاردنی منداله‌که له‌م حالته‌دا، چونکه منداله‌که که‌م ناوه‌زه ده‌ست به‌تالی و یاری کردنی لا په‌سه‌ندتره، جا نه‌گه‌ر کسه‌تیکی هه‌لبژارد که یارمه‌تی بدا بۆ ئه‌وه گوی نادرئ به‌و هه‌لبژاردنه، وه ئه‌بێ لای کسه‌تیکی بیت که به‌سوودت‌رو باشتر بیت بۆی، وه شه‌ریعتیش له‌وه زیاتر هه‌لتا‌گری. پیغه‌مه‌به‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: (مروه‌م بالصلا‌ة لسبع، واضربوه‌م علی ترکه‌ها لعشر، و فرّقوا بینهم فی المضاجع)^(١).

واته: له حه‌وت سالی‌دا فه‌رمانیان پئی بکه‌ن بۆ نوێژ‌کردن و له ده‌سالی‌دا له‌سه‌ری لی‌زان به‌دن و شوێنی نوسته‌نیان له‌یه‌ک جیا‌بکه‌نوه.

(١) أحمد (٢/١٨٠) وأبو داود (٤٩٥) والترمذی (٤٠٧) والحاكم (١/١٩٧) والدارقطني (١/٢٣٠).

ته‌لاق

وه خوی گوره نه‌فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ (التحریم: ۶).

واته: نهی شو کسانهی باوره‌رتان هیتناوه خوتان و کس و کارتان بیاریزن له ناگرتک که سووتهمنی‌یه‌کی خه‌لک و بهره.

حسمن ووتویهتی: منداله‌کانتان فیر بکمن و پوره‌ده‌یان بکمن و فیری زانیاری تاینیان بکمن.

جا نه‌گمر دایکه‌که بیخاته فیرگه و قورئانی فیر بکات، به‌لام منداله‌که یاری تیکه‌لی هاوه‌له‌کانی لا خۆشتر بیت، وه بارکی یارمندی ده‌ری بیت بز بدلا‌ی‌یه‌که، نه‌وه شو دایکه لمیشتره بز بیجی هه‌لبژاردن و ببجی پشک خستن، وه همروها به پیچموانه‌شوه هروایه.

وه همکاتی یه‌کئی له‌دایک و بارکه‌که گوی‌یان نه‌دا به فرمانه‌کانی خوار پیغهمبر که بز کاروباری منداله‌که‌یان و نه‌وی تریان گوی‌ی پی‌دا، نه‌وه نه‌وه‌یان له‌پیش تره بز، وه ئیبنوقه‌سیم ووتویهتی: گویم له شیخه‌که‌م بو (ابن تیمیة) ره‌مندی خوی لئی بیت که نه‌ی ووت: دایک و باوکیک کیشه‌یان بو له‌سمر منداله‌که‌یان لای حاکمیک، نه‌ویش منداله‌که‌ی کرده سهریشک که یه‌کیتکیان هه‌لبژیری، نه‌ویش باوکی هه‌لبژارد، دایکی پیتی ووت: پرساری لسی بکه بزانه بزچی باوکی هه‌لبژارد، نه‌ویش پرساری لئی کرد، منداله‌که‌ ووتی: دایکم همموو پۆرتک نه‌منیری بز فیرگار فه‌قینکه لیم نه‌دا، به‌لام باوکم بهره‌لام نه‌کات یاری بکهم له‌گه‌ل مندالان، نیت حاکمه‌که دایمه‌ به‌دایکی و ووتی: تو شایسته تری بز.

ووتویهتی: شیخه‌که‌م ووتویهتی: نه‌گمر یه‌کئی له‌ دایک و باوکه‌که وازی له فیرکردنی منداله‌که هیتا وه وازی له‌وه‌هیتا که فرمانه‌کانی خوی فیر بکات، نه‌وه عاصی و سهرینچی‌کاره بز فرمانه‌کانی خوا، و سهرپرشتی کردنی پی ناسپیری، به‌لکو هر کسینک به‌ئهرکی سهرپرشتی هه‌لنستن له‌کاتی به‌خپۆکردندا، نیت شو کسه سهرپرشتی پی نادرئ، به‌لکو نیت یان ده‌ست هه‌لگری له سهرپرشتی کرده‌که‌و کسینکی تر دابنری که واجب به‌جی نه‌هینن، یا کسینکی تری نه‌خرتته پالی که به‌یه‌که‌وه نه‌و کاره بکمن. چونکه مهبست لیتره‌دا به‌جی هیتسانی فرمانه‌کانی خوار پیغهمبره‌که‌یه‌تی به‌پیتی توانا -ته‌واو-.

مندال له نیتوان دایک و باوکیا:

شافیعی به‌کان ووتوبانه:

نه‌گمر منداله‌که کور بوو، دایکی هه‌لبژارد ئه‌وه به‌شمو لای دایکی ئه‌بیتت به‌رژیش لای باوکی ئه‌بیتت له‌نوسینگه‌که‌ی دا، یاله شوئنی کاره‌که‌یدا، چونکه لیره‌دا مه‌بست به‌شی منداله‌که‌یه، وه به‌شی منداله‌که‌ش به‌و شیویه دیتهدی که‌باس کرا، به‌لام نه‌گمر باوکی هه‌لبژارد ئه‌وه به‌شمو به‌رژیش لای باوکی ئه‌مینیتته‌وه، به‌لام نابیی ریئی لی بگریئ سر له‌ دایکی بدات، چونکه ریئی لی گرتن پال پیوه نانه بۆ سه‌ریبچی و به‌چواندنی سیله‌ی ره‌حم، وه نه‌گمر منداله‌که‌ نه‌خۆش که‌وت دایکی له‌ پیشته‌ر که‌منداله‌که‌ی لا بمینیتته‌وه تا ناگاداری بکا، چونکه به‌نه‌خۆش که‌وتنی، وه‌ک ئه‌و منداله‌ی لی دیت که‌ پیوستی به‌که‌سیک هه‌یه سه‌ره‌رشتی بکات له‌به‌ر ئه‌وه دایکی له‌پیشته‌ر بۆی.

به‌لام نه‌گمر منداله‌که‌ که‌چ بوو، هه‌رکامیانی هه‌لبژارد ئه‌بێن شوو رۆژ لای بمینیتته‌وه، وه نابیی ریئی ئه‌وی ترسان بگریئ که‌ سه‌ر له‌منداله‌که‌ بدات، بئ ئه‌وه‌ی سه‌ره‌دانه‌که‌ی زۆر به‌جایه‌نیتت، چونکه جیابوونه‌وه‌ی ژن و میتره‌ ریئی له‌وه نه‌گرتی که‌ هه‌ره‌که‌یه‌ان زۆر له‌مالتی ئه‌وی تر یاندا بمینته‌وه، وه نه‌گمر که‌چه‌که‌ نه‌خۆش که‌وت دایکه‌که‌ له‌پیشته‌ر سه‌ره‌رشتی بکات له‌مالته‌که‌ی خۆی، هه‌تا چاک ئه‌بیتته‌وه، به‌لام نه‌گمر یه‌کن له‌دایک و باوکه‌که‌ نه‌خۆش که‌وت، کورپه‌که‌ی لای ئه‌وی ترسان بوو له‌و ئه‌سه‌ره‌رتته‌وه‌ ئه‌دری به‌و، وه نه‌گمر په‌شیمان بووه، و دووباره ئه‌وه‌ی یه‌که‌می هه‌لبژاردوه ئه‌گێردریتته‌وه بۆ لای چونکه هه‌لبژاردن به‌ ئاره‌زوی خۆبیتتی، وه چونکه جاری وا هه‌یه‌ حه‌ز نه‌کات ماوه‌یه‌ک لای یه‌کیکیان بیتت، وه ماوه‌یه‌ک لای ئه‌وی ترسان، له‌به‌ر ئه‌وه ئه‌بێن به‌ ئاره‌زوی ئه‌و بیتت وه‌ک چۆن له‌ خواردن و خواردنه‌وه‌دا به‌ ئاره‌زوی خۆبیتتی.

بره‌نی مندال بۆ ئه‌م لاو لا:

ئیبنو قه‌ییم ووتوبیتتی: نه‌گمر یه‌کن له‌ دایک و باوکه‌که‌ چون بۆ شوئنی‌ک به‌سه‌فه‌ر بۆ پیوستی کاری خۆیان له‌پاشاندا بگه‌رنه‌وه، و ئه‌وی ترسان سه‌فه‌ری نه‌ده‌کرد و نیشه‌جه‌ن بوو ئه‌وه نیشه‌جه‌نکه‌ له‌پیشته‌ر بۆ ئه‌و منداله‌، چونکه سه‌فه‌ر کردن به‌ مندالی بچوک -به‌تایبیتتی نه‌گمر شه‌ره‌خۆره‌ بیتت- زبانی پێن نه‌گه‌یه‌نیتت به‌و شیویه ئه‌ویه‌ان به‌گشتی باس کردوه و سه‌فه‌ری حه‌جیان له‌سه‌فه‌ری تر جیانه‌کردۆته‌وه، وه نه‌گمر یه‌کن له‌ دایک و باوکه‌که‌ به‌جیتت بۆ شارێکی ترو بیه‌وی له‌و شوئنه‌ جیگیر بیتت، وه شاره‌که‌و رتگاکه‌ مه‌ترسیان تیا‌داییتت یان یه‌کیکیان مه‌ترسی تیندا بیتت ئه‌وه ئه‌وه‌ی که‌ نیشه‌ جه‌نیه‌و سه‌فه‌ر نا‌کا له‌ پیشته‌ر به‌ منداله‌که‌، به‌لام نه‌گمر شاره‌که‌و رتگاکه‌ بئ مه‌ترسی بیتت دوو گه‌فتی له‌سه‌ره‌: که‌ دوو ره‌بوا‌بته‌ن له‌ نه‌حه‌ده‌وه ره‌حه‌متی خۆای له‌سه‌ری:

ته‌لاق

یه‌کهم: به‌خیتو کردنی ته‌سپیتروئ به باوک، بۆ ئه‌وه‌ی بتوانی منداڵه‌که‌ی په‌روه‌رده بکات و فیتری بکات، ته‌مه‌ش گه‌تی مالیک و شافیعی‌یه، و شوره‌یح حوکمی پتی کردوه.

دووه‌م: دایکه‌که له پیتشته بۆی.

وه گه‌تی سینه‌میشی له‌سه‌ره که ته‌لێت: ته‌گه‌ر بار کردوه‌که، باوکه‌که بوو، ئه‌وه دایکی شایسته‌تره بۆی، به‌لام ته‌گه‌ر دایکه‌که بوو وه بار کردنه‌که‌ی بۆ ئه‌و شاره بوو که ماره‌کردنه‌که‌ی تیندا کراوه ئه‌وه ئه‌و شایسته‌تره، به‌لام ته‌گه‌ر باری کرد بۆ شاریکی تر، ئه‌وه باوکه‌که شایسته تره بۆی. وه ته‌مه‌ش گه‌تی ته‌بوحنیفه‌یه.

وه له‌ئهبی حنیفه‌وه ره‌حه‌تی خوای له‌سه‌ر بیته ریوایه‌تیکی تر ته‌گه‌تر نه‌وه که ووتویه‌تی: ته‌گه‌ر بار کردنی دایکه‌که له شاره‌وه بۆ لادی بی، بار که‌که شایسته‌تره بۆی، به‌لام ته‌گه‌ر له‌شاره‌وه بۆ شاریوو، ئه‌وه هه‌ر دایکه‌که شایسته تره، وه ته‌مه‌ گه‌تانه وه‌ک ته‌بینیت هه‌موویان به‌لنگه‌یه‌کیان له‌سه‌ر نییه که‌دل دامه‌زرێتن.

بۆیه راستی ئه‌وه‌یه که سه‌یری به‌ره‌وه‌ندی منداڵ بکری کامه‌یان زۆر چاکتر بیته بۆی مانه‌وه یان بار کردن، ئه‌وه‌یان له‌به‌رچاو نه‌گه‌ری، چونکه مانه‌وه بار کردن هیچ کاریک ناکات.

ته‌مانه کاتیک هه‌موو به‌و شیره‌یه ته‌به‌ن که یه‌که‌تیکیان نه‌یه‌وی به‌و بار کردنه زیان به‌وی تریان بگه‌یه‌نیت و منداڵه‌که‌ی لی زه‌وت بکات، وه ته‌گه‌ر مه‌به‌ستی ئه‌وه بوو، وه‌لامی نادرته‌وه (و ته‌وفیق هه‌ر به‌ خواجه).

تۆله كان (الحدود)

پیتاسه گهی:

(حدود) كۆي (حد)ه (حد)یش له نسلدا به شتیك ئهوترترئ بیرهست بی له نیوان دوو شتا وه ئەلئین: به جیاکهرهوی شتیك ئەلئین له شتیکی تر، وه هەر لهوه بهین و سنوور له نیوان دووماڵ یان دوو زهوی دا پیی ئەلئین (حد).

وه له لۆغهتدا: به مانای (منع) نههیشتنه، وه بۆیه سزای سهرپهتچی به كان نار ئهبریت به (حدود)، چونکه زۆر جار دهبیته هزی بیرهست بوونی تاوانبار لهوهدا که نهگهریتسهو سهر ئهتوانهی که سزا دراوه لهسهری. وه حمد به خودی سهرپهتچی به گهش ئهوترئ، وه قهولی خوای گهرهش ههر لهوهیه که نهفرموی: ﴿تلك حدود الله فلا تقریوها﴾ واته: ئهو حوکمانه که خوا بۆی داناون سنوورهکانی خوان که حهلال و حهرام لهیهک جیا نهکهنهوه، جا ئیوه لییان نزیک مهبتهوه.

وه حمد له شعرعا تۆلهیه که دانراوه بۆ پاراستنی مافی خوا^(۱).

ئهو تاوانانهی تۆله و حهدیان بۆ دانراوه:

کیتاب و سونهدت چند سزایهکیان دانراوه، بۆ کۆمهلتی تاوانی دیاری کراو که پی-یان ئەلئین (جرائم الحدود) ئهو تاوانانهش ئهمانهن: (زینا کردن، تۆمهدت بارکردنی کهسیکی بی تاوان به زیناوه، دزی کردن، سهرخۆش بوون، سهپرکردن دژی نیسلام، ههلهگهپوانهوه له نیسلام، ستم و تهعهدهدا کردن).

جا ههرکهسی تاوانیک لهو تاوانانه بکات، تۆلهیهکی تایبهتی ههیه که شعرع بۆی دانراوه، سزای تاوانی زینا: دار لیدانه بۆ کوپ و کچ، و بهرهبارانه بۆ ژن و پیاو، خوای گهره فرمویهتی: ﴿وَاللّٰتِي يٰۤاْتِيْنَ الْفٰحِشَةَ مِنْ نِّسٰنِكُمْ فَاَسْتَشْهَدُوْا عَلَیْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَاِنْ شَهِدُوْا فَاَمْسِكُوْهُنَّ فِی الْبُیُوْتِ حَتّٰی یَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ یَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيْلًا﴾ (النساء: ۱۵).

واته: وه ئهوانهی که فاحیشه نهکهن له ژنانی ئیوه چوار شایهتی عادلای موسولمان له خۆتان

(۱) مهبست به مافی خوا واته: دانراوه بۆ بهرژهوهندی کۆمهلت و پاراستنی یاسای گشتی، چونکه مهبست له دینی خوادا ههر ئهویه، جا کاتیک مافیکی خوایی بیته کهواته خستن نویه تییدا، نه لهلایینی تاکهکانهوه نه لهلایینی کۆمهلهوه.

تَوَلَّه كَان (الحدود)

لَسْمِرِيَان بَكْرِن، جَا نَهْ كَمَر شَايَه دِيَان لَسْمِر دَان بَمُو كَارِه، نَمُوه ژَنَه زِينَا كَمَرِه كَان بَعْنَد بَكْمِن لَه مَالَه كَانَدَا تَا زَبَانِيَان كَوْتَايِي دِيْ بَه مَرْدِن، يَا نَمُوِي خَوَا رِنْگَايِي رَزْگَار بُوُونِيَان بُوْ دَا نَمْنِي وَه يِنْغَمْبِئِر ﷺ نَهْفِرْمُوِيْت: (خَذَا عَن يِ خَذَا عَنِي، قَدْ جَعَلَ اللهُ لَهِن سَبِيْلًا: الْبَكْرُ بِالْبَكْرِ جَلْد مَائَةٍ وَتَغْرِيْب عَام، وَالشَّيْبُ بِالشَّيْبِ جَلْد مَائَةٍ، وَالرَّجْمُ) وَاتَه: لِيْم وَه رِيْگَرِن، لِيْم وَه رِيْگَرِن، خَوَا رِنْگَايَه كِي بُوْ دَانَاوِن، كَوْرُ وَ كِچ سَعْد دَارُو سَالِيْكَ دُوْرخَسْتَنَمُوِه، وَ ژِن وَ پِيَاو سَعْد دَارُو بَمَرْدَه بَارَان كَرْدَنَه.

وَه سَزَاي تَاوَانِي (قَذَف) تَوَمَعَت كَرْدَنِي بِيْن تَاوَانِيْكَ بَه زِينَا هَشْتَا دَارَه. خَوَاي گَمُورَه نَهْفِرْمُوِي: ﴿وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوْهُنَّ ثَمَانِيْنَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوْا لَهُنَّ شَهَادَةً اَبْدًا وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ﴾ (النُّور: ٤) وَاتَه: وَه نَمَوَانِي تَاوَانِي دَاوِيْن پِيْسِي نَهْدَنَه پَالِ پِيَاوَان وَ نَاْفَرَه تَانِي دَاوِيْن پَاك بَمَبِيْن نَمُوِي چَوَار شَايَه تِي عَادِل بَهِيْتِن، نَمُوِه هَشْتَا قَمْچِي يَان لَسِي بَدَهِن وَ هَمَرْگِيْز شَايَه تِيَان لِيْ وَه رَمَه گَرِن، وَه نَمَوَانَه كَمَسَانِيْكَن كَه لَه فِرْمَانِي خَوَا دَه رِچُوْن.

وَه سَزَاي دَزِي دَه سَت بَرِيْنَه خَوَاي گَمُورَه نَهْفِرْمُوِي: ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوْا اَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ﴾ (المَائِدَة: ٣٨) وَاتَه: پِيَاوُو ژِن نَهْ كَمَر دَزِي يَان كَرْد، نَمُوِه - نِيْوِي قَازِي يَا كَارِيَه دَه سَت - دَه سْتِيَان بَرِيْن، لَه تَوَلَّي نَمُوِي بَه نَا حَق مَالِي خَه لَكِي يَان بَرْدُوِه وَه سَزَايَه كَه لَه لَايَمِن خَوَاوَه بُوْ يَان دَا نَرَاوَه بُوْ نَمُوِي كَمَسَانِي تَر نَمُو كَارَه نَه كَمِن، وَه خَوَاي گَمُورَه بَه دَه سَلَات وَ كَار دَرُو سَتَه.

وَه سَزَاي تَاوَانِي خَرَاپَه كَرْدِن وَ فَمَسَاد لَسْمِر زَهْوِي: كَوَشْتِن، يَا لَه دَارْدَان، يَا دُوْر خَسْتَنَمُوِيَه، يَا دَه سَت وَ قَاچ بَرِيْنَه پَاسَت وَ چَه پ، خَوَاي گَمُورَه نَهْفِرْمُوِي: ﴿اِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِيْنَ يُحَارِبُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهُ وَ يَسْعَوْنَ فِي الْاَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُقْتَلُوْا اَوْ يُصَلَّبُوْا اَوْ تُقَطَّعَ اَيْدِيَهُمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِّنَ الْاَرْضِ ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ﴾ (المَائِدَة: ٣٣) وَاتَه: سَزَاو تَوَلَّي نَمَوَانِي شَمْر نَه كَمِن دَرِي خَوَاو تَه جَاوَز نَه كَمَنَه سَمْر حُو كَمَه كَانِي خَوَاو حُو كَمَه كَانِي يِنْغَمْبِئِر كَمِي، وَه تَبِي نَه كَوَشْتِن خَرَاپَه لَسْمِر زَهْوِي بِلَاو بَكْمَنَمُوِه بَه كَوَشْتِن وَ دَزِيْن، نَمُوِيَه كَه نَه كَوُورِيْن، يَا نَه كَرِيْن بَه دَارْدَا، يَا دَه سَت وَ قَاچِيَان بَه پِيْچَدُوَانَمُوِه نَه بَرِيْ يَان شَار بَه دَر نَه كَرِيْن، نَمُو سَزَايَه كَه خَوَا دَايْنَاوَه بُوْ يَان سَمْر شُوْرِي يَه بُوْ يَان لَه دَنِيَا دَا، وَه لَه نَا خِيْرَه تَدَا سَزَايَه كِي گَمُورَه نَه دَرِيْن نَهْ كَمَر تَمُوْبَه نَه كَمِن.

وَه سَزَاي تَاوَانِي سَمْر خُوْش بُوُون، هَشْتَا قَمْچِي يَه، دَارَه يَا چَل كَه لَه دَاوِي يَدَا بَه دَرِيْ تَرِيْ بَاس نَه كَرِيْت لَه جِي ي خُوِي.

توله كان (الحدود)

وه سزای هدنگمرا نموه له نیسلام کوشتنه به پیتی فرموده که پیغمبر ﷺ که فرموده‌تی: (من بدل دینه فاقتلوه)^(۱) واته: هدرکسی ناینه کهی گۆزی بیکوژن.

وه سزای تاوانی ستم و تعدا کردن کوشتنه، به پیتی فرموده‌ی خوای گموره که نه فرمودی: ﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ (المحجرات: ۹)

واته: نه گمور دوو کۆمهل له موسلمانان چون به گۆز به کدا نیتوه -- نهی نیمانداران - ریتکیان بخنهوه به بانگ کردنیان بۆ قبولتی حوکم کردن به کتیبسی خواو سوننمتی پیغمبره کهی، جا نه گمور کۆمه لیتکیان رازی نه بوو بهوه ستم و زیاده روی کرد، نهوه شهر له گهل نهو کۆمه له یهدا بکمن که ستم و زیاده رویه که نه کات، همتا نه گمورتتهوه بۆ سر فرمانی خوا. جا کاتی گمرا یهوه نیتوهش به دادپهروه ری ریتکیان بخنهوه، وه نیتوه له ههموو کارتکتانا دادپهروه رین، چونکه خوا دادپهروه ورانی خوش نهی.

وه به پیتی فرموده‌ی پیغمبر ﷺ که فرموده‌تی: (انه ستكون بعدی هنات وهنات. فمن اراد ان يفرق امر المسلمين وهم جميع فأضربوه بالسيف كائناً من كان)^(۲).

واته: دواي من به لاو موصیبت روو نهدات جا هدرکس بیهوی موسلمانان لیک جیابکاتوه کاتی نهوان بهک بوون به شمشیر لیتی بدن هدرکسیتک بیت. عهده الهمتی نهو سزاو تۆلانه:

نهو سزایانه له گهل نهوه دا که بهدی هیننن بۆ بهرژوه ندی به گشتی به کان و پاریزه رن بۆ ناسایشی گشتی، سزایه کهی نهو په راست و عادلین.

چونکه تاوانی زینا کردن بیستین و ناشیرینترینی تاوانه کانه، وه هیرشه بۆ سرخه لک و شهرف و کهرامت، وه تینکده ری یاسای خیزان و ماله کانه، وه پی خوش کهره بۆ زۆر له شهر و خراپه کان که راگره کانی تاک و کۆمهل له ناو نهبن، وه قهواره ی نهتهوی نیسلام ناهیلن، له گهل نهوه شدا نیسلام

(۱) أحمد (۲۸۲/۱) والبخاری (۶۹۲۲) وأبوداود (۴۳۵۱) والترمذی (۱۴۵۸) والنسائی (۱۰۴/۷) وابن ماجه (۲۵۵۳).

(۲) مسلم (۱۸۵۲) وأبوداود (۴۷۶۲) وأحمد (۲۴/۴) والنسائی فی الکبری (۳۴۸۵).

تۆله كان (المحدود)

نیاحتیات و هوشیاری به کار هیئناوه بۆ چهسپاندنی ئهو تاوانه، چونکه چند مەرجییکی داناره بۆ چهسپاندنی، که خەریکه پهیدا بونیان ئەستەم بێت.

هەر بۆیه تۆلەیی زینا تۆلەیه که مەبەست لێی سەرزەنش و تەریق بوونەوه ترساندنه بۆ دوور کەوتنەوه لێی، زیاتر ئەوهی که مەبەست لێی جێبەجێ کردن و کارکردن بێت. وه تۆمەت دانە پالێ پیار و ژنی بێ تاوان به زینا لەو تاوانانەیه که پهیرهندی یه کانی نیوان ئەندامانی خێزان ئەپچرێتی و ژن و میژد له یهک جیانه کاتەوه، وه پایه کانی مالێ ئەپوختنی له کاتی کدا که مالێ خانە یه کەمه له پێکەینانی کۆمەلدا، به چاک بوونی مالێ کۆمەلێش چاک ئەبێت، وه به خراب بوونی خراب ئەبێت.

کەواته دانانی لێدانێ هەشتا قەمچی لەو کەسێ تاوانی تۆمەت هەلبەستێ ئەنجام ئەدات دوا ی ئەوهی که نەتوانی چوار شایهت بهیئنی پشتگیری بکەن لەو تۆمەتدا که هەلی بەستوه، ئەوپەری حیکمەت و پاراستنی بەرژوهەندی یه، بۆ ئەوهی کەرامەتی هیچ کەس بریندار نەکات و سومەعی خراب نەکات.

وه دزی کردن تەعدا کردنه بۆ سەرسامان و مالی خەلک و یاری پێ کردنه بەسامانی خەلک، که سامان خۆشەویست ترین شتە بۆ مرۆفـ

جا دانانی سزای دەست برین بۆ بکەری ئەو تاوانه تاوه کو خەلکی تر دوور کەوتەوه له کردنی ئەو تاوانه، و هەموو کەس دلتیا بێت له سامانه کە، و دلتیا بێت له خۆشەویست ترین و به نرختین شتێک که هەبەتی، لەو شتانه یه که به جێی شانازی ئەم شەرەعتە ئەژمێری،

وه بەراستی کاریگەری وەرگرتنی ئەو یاسایه دەرکەوتوه لەو وولاتاندا که به ناشکرا ئەو یاسایه ئەبەن بەرپۆه له گێرانهوی ناسایش و ناگاداری سامان و پاراستنی لەدەستی گالتهچی یان و ئەوانە ی له نایین و یاسا دەرچوون. وه یه کیتی سۆقیهت لەم دوا یی یاندا ناچار بوو که سزای دزی زیاد بکات دوا ی ئەوهی دەرکەوت کەتۆلە ی بەند کردن زۆری تاوانه که کەم ناکاتەوه، لەبەر ئەوه بریاری دا دز بکوژی به تەفەنگ که توندترین سزایه که بکری.

وه ئەوانە ی شەر ئەکەن دژی خوا و پێغه مەبره کە و هەولی بلاو کردنەوهی خراپه ئەدەن له سەر زهوی و داگیرسیئەری ناگری فیتنەن، و تیکدەری ناسایش و خۆشی کۆمەلێ، ناشوب ئەنێنەوه کار ئەکەن له سەر هەلگێرانهوی ئەو یاسایانە ی که هەن، نابێ سزا کە یان لەوه کەمتر بێت کە دەست و قاچیان بپری به پێچمانەوه، یا شارەدەر بکری.

تۆله كان (الحدود)

وه عاروق خواردن كه بير و هوشى نمو كسه لا نبات، وه كاتيك كسيك بيرو هوشى لدهستدا، نمو هممو دهبنگى و خراپه كارى يهك نهكات، جا كاتى دارى حدودى لى درا لسمر نمو كاره، نمودار لى دانمى پىگر نبيت لهدى كه بگيرتتوه بۆ نمو كاره لهلايهك و لهلايهكى ترهوه خهلكى ترى پى چاوترسين نهكرو، له كردنى نمو تاوانه.

بهجن هينانى تۆله كان واجبه:

بهجن هينانى تۆله كان كهلكى تىدايه بۆ خهلكى، چونكه پى لتاوانه كان نهگرو و تاوانباران نهترسيتن و ناهيتلى كس بير نمو شتانه بكاتوه كه ناروان، وه نبيته هوى بديهاتنى نمى و ناسايش بۆ هممو تاكتيك، نيت ترسى ناييت نه له گيانى نه له ماژ و ناموسى وه نه له سومعدو كرامت و نازادى.

نسائى و نيبنو ماجه له نهبى هورپه نهگيرنموه كه پىغمبر ﷺ فرمودتى: (حَدُّ يُعْمَلُ بِهِ فِي الْأَرْضِ خَيْرٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ مِنْ أَنْ يُمَطَّرُوا أَرْبَعِينَ صَبَاحًا) ^(١) في الحديث جرير بن يزيد بن جرير بن عبدالله البجلي وهو ضعيف منكر .

واته: تۆله يهك لغزهوى دا كارى پى بكرى و بهرپوه بپى چاكره بۆ خهلكى سمرزهوى لغوه چل بهياني بارانيان بهسردا ببارى.

نم حدودسه جهرى كورى يمزى كورى جهرى كورى عبداللاى بوجهلى تىدايه كه (ضعيف و منكره)

وه هدر كرده يهك بهريا كردنى تۆله كان بوهستينى نمو حوكمهكانى خواى پك خستوه و شهر كرده دژى خوا، چونكه نمو چسپانى تاوانمو بلاوبونموه خراپه يه.

نهحمد و ابوداود و حاكم كه بهصحيحى دناوه گيراوانتتوه كه پىغمبر ﷺ فرمودتى: (من حالت شفاعته دون حد من حدود الله فهو مضاد الله في أمره) ^(٢) واته: تكاى هدر كس يته هوى بهجن نههينانى حدوديك له حدوده كانى خوا، نمو نمو كسه دژى خوا و فرمانه كانيهتى.

جارى وا هديه هندنى كس بى ناگا نمى نمو تاوانمى تاوان بارىك نيكات، كسه يرى سزادانى نهكات بهزيبى پيدا ديتتوه، جا قورنان بپار نهدا كه نمو پىچوانمى تيمان و باوه، چونكه باوه

(١) النسائي (٧٦/٨) وابن ماجه (٢٥٣٨) وابن حبان (٤٣٨١).

(٢) أحمد (٧٠/٢) وأبوداود (٣٥٩٧) والحاكم (٣٨٣/٤).

تۆله كان (الحدود)

ئۇە پىئوست ئەكات كە مرۆف خۆى پاك و خاۋىن رابگرى لى تاوانە كان، وە ھەرۇھا باۋەر و بەرز كوردنەمۇ تاكە كەس و كۆمەن پىئوست ئەكات بۆ رەۋشتى بەرزو خوى چاك،

خوای گورە ئەفەرموۋى: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (النور: ۲).

واتە: زىناكەرى كچ و كور كە زەواجىان نە كەردىن ھەرىدە كەيان سەد قەمچى لى بەدەن، وە بەزەبى پىسا ھاتنەمۇ پىان ھەتتان نەننى واز لە سزادانىان بەيتىن يا سوكى بىكەن، ئە گەر تىئوھ باۋەر تان بەخوۋا رۆژى درابى ھەيدە، وە ئەبى كۆمەلنى لە باۋەر داران سزادانە كەيان بىيىن، بۆ نامۆزگارى و پەند ۋەرگرتن.

چونكە بەراستى بەزەبى ھاتنەمۇ بە كۆمەلدا زۆر گرنگترە لە بەزەبى ھاتنەمۇ بە تاكە كەسىكدا.

فَقَسَا لِيَزْدَجِرُوا، وَمَنْ يَكُ حَازِمًا فَلْيَقْسُ أَحْيَانًا عَلِيٍّ مِنْ يَرْحَمُ

واتە: توندو دل رەق بوو، بۆ ئۇەمۇ پەند ۋەر بىگرن و بترىن، چونكە ھەركەس قايم و ھوشيار بىن لە كارىدا، با ھەندىك جار دل رەق بىتت بەرامبەر ئۇ كەسى كە بەزەبى ھەيدە بۆى.

تكاكردن لە تۆلەدا:

ھەرۇھە كەس تەكا بەكات يا كارىك بەكات كە ھەددىك لە ھەددە كانى خوا يەك بىرئىت، چونكە بەرژ ۋەندى يەككى بەدى ھاتوۋ لىدەست ئەچىت، وە پال پىئوھ نانە بە خەلكمۇھ بۆ تاوان كەردن، وە رازى بوونە بەرزگار بوونى تاوانبارىك لە سەرەنجامى تاوانە كەى. ئۇ تەكايەش كاتىك قەدەغەيدە كە كارە كە بگاتە دەست ھاكەم، چونكە تەكاكردن لەو كاتەدا وا لە ھاكەم كە ئەكات واز لە ئەركە سەرەككى يەككى بەيتىن، وە دەرگاى پەك خەستنى تۆلە كان ئەكاتمۇھ.

بەلام پىئش ئۇەمۇ بگاتە لای ھاكەم قەيناكە تاوان بار داپۆشرى و لای ھاكەم تەكاي بۆ بىكرى.

ئەبو داۋد و نەسانى و ھاكەم كەبە ھەبەبى دانائە گىتاروايانەتەمۇ لە ھەدىسى ھەمەرى كورى شوەبەبەمۇ لە باۋەكىبەمۇ لە باپىرىبەمۇ كە پىئەمبەر ﷺ فەرموۋىتە: (تەافوا الحدود فىما بىئىنكم، فما بلغنى من حد فقد وجب)^(۱) واتە: لە يەكتر بېورن لە تۆلەدا، چونكە ھەرچى گەيشت بەمەن بەجىئەتئانى واجبە.

(۱) أبوداود (۴۳۷۶) والنسائي (۷۰/۸) والحاكم (۴/۳۸۲).

تۆله كان (الحدود)

وه نه محمد و خاوهن سونهن كان ته خريجيان كردوه، وه حاكيمش بصحيحى داناره له حديسى صوفوانى كورپى نوميبيدا كه پينغمبەر ﷺ كاتى رستى دهستى نوه بپرئى كه كراسه كفى لى دزى، خه لك تكايان بؤ كرد پينغمبەر ﷺ فرموى: نه تهبوو نمو تكايهتان كاتى بكردايه كه هيشتا نهتان هيناوه بؤ من^(۱).

وه له عايشهوه كه فرمويهتى: ژنيكى مهخزومى شتى لهمالان نهخواست و دووايسى نهى نهاده، پينغمبەر ﷺ فرمانى دا دهستى بپن، كس و كاره كفى هاتنه لاي نوسامى كورپى زهيد كه تكايان بؤ بكات، نموش هاته لاي پينغمبەر ﷺ تكاي بؤ كرد، پينغمبەر ﷺ فرموى: (يا اسامة، لا أراك تشفع في حد من حدود الله عزوجل) واته: نهى نوسامه، نهت بينم له حهده ديك له حهده كانى خواى گوره دا تكا بكى. له پاشاندا پينغمبەر چووه سمر دوانگه و ووتارتيكى داو فرموى: (إنما هلك من كان قبلكم بأنه إذا سرق فيهم الشريف تركوه، وإذا سرق فيهم الضعيف قطعوه. والذي نفسي بيده، لو كانت فاطمة بنت محمد لقطعتم يدها).

واته: نهوانى پيش تيره بويه لهناو چوون نه گهر دهوله مهنديك و خاوهن پله و پايديك دزى بكردايه وازيان لى تههيتنا، بهلام نه گهر همزاريك دزى بكردايه دهستيان نه بپرئى. بو زاتى گيانى منى بدهسته نه گهر فاطمه كچى موحه همد بوايه دهستم نه بپرئى) نيتر دهستى ژنه مهخزومى به كفى بپرئى. نه محمد و موسليم و نه سائى گيپراويانتهوه^(۲).

كهوتنى تۆله به (شبهة) گومان:

تۆله سزايه كه لهو سزايانهى زبان به لاشى تاوانبار و سومعهى نه گهيه نيته، وه دروست نيجه رهوا كردنى حورمهتى كس و بريندار كردنى نيلا به حوق نه نيته، نمو حقهش ناچسپى نيلا به به لگهيه كى وا نه نيته كه گومان رئى پى نه بات، چونكه نه گهر گومان رئى پى برد نموه رتگر نه نيته لهو به يقين و دلتيابيهى كه حوكمه كان له سهرى دانه سزوي. وه له بمر نهويه تهومت و گومان نيته ببارى نه بووه كارى پى نه كراوه، چونكه گومان جينگاي هه ليه. له نه بى هورپه پروه هاتوه كه فرمويهتى: پينغمبەر ﷺ فرمويهتى: (ادفعوا الحدود ما وجدتم لها مدفعاً) رواه ابن ماجه^(۳).

(۱) أبوداود (۴۳۷۶) والنسائي (۷۰/۸) والحاكم (۴/۲۸۳).

(۲) أحمد (۱۶۲/۶) مسلم (۱۶۸۸/۹۸) والنسائي (۸/۷۲-۷۵).

(۳) ابن ماجه (۲۵۴۵).

تۆله كان (الحدود)

واته: تۆله كان لابرن مادام رینگاتان بۆ دۆزییوه.

وه له عانیشموه که فرمووییهتی: پیغمبر ﷺ فرمووییهتی: (ادرأوا الحدود عن المسلمین ما استطعتم، فإن كان له مخرج فخلوا سبيله، فإن الإمام لأن یخطیء فی العفو خیر له من أن یخطیء فی العقوبة) رواه الترمذی^(۱).

واته: تۆله كان له موسلمانان دووربخمنوه ههتا نهتوانن، جا نهگمر رینگایهکی بۆ ههبوو نهوه بهرلهای بکمن، چونکه پیشهوا لهسی بوردهندا ههله بکات چاکتره بۆی لهوهی له سزادا ههله بکات، ترمذی گنپارهیهیهوه، و باسی نهوهی کردوه که نهو حدیسه به موقوفی هاتوه و وهقفه کهش راستره، وه روتووییهتی: لهچفند کسینکوه گنپراوهتهوه له سهحابهوه خوا لییان رازی بیته که نهوانیش وهک نهوهیان روتوه.

گومانه كان و بهشه کانی :

همنه فیه كان و شافیعییه كان، باسی گومانه کانیان کردوه و ههریه کهیان رای خۆی ههیه وا لهخوارهوه روونی نه کهینهوه:-

رای شافیعییه كان:

شافیعییه كان رایان وایه که گومان نه کرای بوسی بهشموه:

۱- گومان له شوتندا:

واته شوتنی کرداره که: وهک نهوهی پیاره که چو بیته لای ژنه کهی کاتی بئ نوێژ بووه یا بهرژوو بووه، یا له دوای دواوه چو بیته لای، نهوه شو بهه که لیتهدا لهجی کردوه حرامه که نهوستی.

چونکه نهو شوتنه پیاره خاوه نیهتی، وه مافی پیاره کهیه که بهجیته لای ژنه کهی، وه له کاتی کهدا پیاره بۆی نه بووه بهجیته لای ژنه کهی له کاتی بئ نوێژیدا یان له کاتی بهرژوو بوون یان له دواوه، بهلام نهوه که پیاره که خاوهنی جینگه کهیه و خاوهن مافه، لهسهر نهو شوتنه گومان دروست نه کات، وه بوونی نهو شو بهه یهش پیوست نه کات که حد لابری، نیتر بکمر باوهری بیته به ههلاک بوونی کردهوه که یان به حرام بوونی وهک یه که، چونکه بناغهی شو بهه که نه بهر باوهر نییه، بهلکو بناغه کهی شوتنی کرداره که یهو زال بوونی بکمره به سهریا لهروی شهعهوه.

۲- گومان له بکهردا:

(۱) الترمذی (۱۴۲۴).

تۆله كان (الحدود)

وهك نوره كەسپك بچپته لاي ژنيك كه بۆي كرابن به بويك لاسر نوره كه ژنيهتي، پاشان پوون بپيتموه كه ژنهكەي نويه. وه بناغەي نم شو بهديه گومان و زانيني بكمه كه به به شيوه يهك نوره كاره نهكات وا ئمزانيت كه حرام ناكات، جا بووني نمو گومانه لاي بكمه كه شو بهديهك دروست نهكات كه حدهده كەي له كۆل نهخات، بهلام نهگمر بكمه كاتن نمو كارەي كرديت زانپييتي به حرامی نمو شته، نوره شو بهيوه گومانی تندا نويه.

۳- گومان له لايهندا:

مەبەست لەمە گومانە لە حەلەل بوونی كردهكو حرامییهتی، وه بناغەي نم شو بهديهش جياوازی نيوان زانايانه لاسر كردهكه، جا هر شتيك كه زانايان جياوازيان ههبن لاسر حەلەلای يا حرامی نمو شته نوره جياوازی به كه گومانو حەددي پت لانهبرن، بۆ نمونه: نهو حەنيفة ماره كردنی ئافرهتی بهين سهرپرشت به دروست داناه،

وه مالیک بەدروستی داناه بئ شایەت، وه جهماوهري زانايان نمو ماره برينه بەدروست دانانين، وه نهغامي نمو ژن هيتانه نويه كه حد نويه لاسر چونه لا لمو ماره برينهدا كه جياوازی هديه لاسر دروستی بهكەي، چونكه جياوازی به كه نهبن به شو بهيوه حەدده كه لانهبات، با بكمه ريش باوهري واييت كه نمو كارە حرامه، چونكه باوهري نمو لهخزي دا كاريگهري نويه، مادام زانايان جياوازیيان هديه له حەلەلای و حرامی دا.

رای حەنفيه كان:

خەنەفي به كان رايان وايه كه گومان نهكړن به دوو بهشوه:

۱- گومان له كردهدا:

نەمەش شو بهيوه گومانە دەرەق كسانيك كارە كه يان لسن تيك چووييت، نهك نوانه لسيان تيك نه چوو بيت، وه نم گومانه نه چسپيت دەرەق كسپك كه حەلەلای و حرامی لسن تيك چووييت، وه بهلگه به كي بيسترو نهبيت كه حەلەلای دەرەق، بهلكو شتيك كه بهلگه نويه به بهلگه زانپوه، وهك كەسپك بچپته لاي ژنه سې بهسن تهلاق دراوه كەي يان بائينه كەي لاسر مالتك، له عيدهده كه يدا.

وه ليكدهانوهي نەمەش نويه كاتيك له بنهردا نيكاح نهماوه دەرەق حەلەل بوونه كه لاسر بووني پەك خەري حەلەلای شوته كه، كه تهلاقدا نه، بهلام نيكاح نەميتن دەرەق به جينگه كه، وه حرامی به كه لاسر ميترده كانه و بهس، وه نمو چوونه لايه حرامه و زنايه، و تۆله پيويست نهكات، مهگمر كابران ئيددعای نوره بكات كه ليني تيك چووه، و واي زانپوه كه حەلەله، چونكه

تۆله كان (الحدود)

گومانه كەي لەسەر جوړيك له بەلگه داناره كه نەویش مانەوێ نیکاحه لەمافی جینگادا و حەرامی نو ژنانه بۆ کەسانی تر هەتا لەعیددەدا بن، وە وای زانیووە حەلالی نیکاحه کەش هەر ماوەتەو، نەو هەرچەندە ناشی بۆ بەلگه له سەر راستی، بەلام چونکه گومانی نەوی هەیه که بەلگهیه، تۆلهی له کۆل نەخات وەك چۆن گومانه کانی تر تۆله له کۆل نەخەن. وە مەرج - بۆ بوونی گومان لەکاردا - نەوێه که لەبناغەدا بەلگه لەسەر حەرامی نەو شتە نەبیته، وە تاوانبار باوهری بەحەلالی نەو شتە بیته - بەلام نەگەر بەلگه هەبوو لەسەر حەرامی، یا باوهری بەحەلالی کاره که سەلیتێراو نەبوو، نەو شوپهه نییه له نەسلا. وە نەگەر چەسپا که تاوانبار بەحەرامی نەو شتە زانی بوو نەو تۆلهی لەسەر پیتوێسته.

۲- گومان له شوێنه که:-

وہ شوپههێ حوکمی شێ پێ نەوتی، وە هەر وەها شوپههێ (ملك)، وە نەم شوپههیه به جوړیکه که گومان له حوکمی شەرعدا هەبیته، دەربارە حەلالی و حەرامی، وە مەرجه بۆ نەم گومانه که له حوکمیک له حوکمه کانی شەرعهوه پەیدا بوویته، نەمەش بەدی دیت به بوونی بەلگهیه کی شەرعی که نەفی حەرامی بکات، وە نیعتیبار به گومانی بکەرە که نییه، کهوابێ یە کسانه که بکەر باوهری بەحەلالی بیته، یا حەرامییه که بزانی، چونکه گومانه که به بەلگهێ شەرعی چەسپاوه نەك به زانین و نەزانین.

کێ سزاکه بهجێ دیتنی؟ :

زانایان لەسەر نەو رێك کەوتوون که نەبیته حاکم یا جینگیره کەي نەو کاره بکەن، وە کەس بۆی نییه لهخۆیهوه نەو کاره بکات. طەحاوی لەموسلیمی کورێ یەسارهوه نەگێرتتەوه که فەرموویتهی: پیاریکی صەحابی نەو ووت: (زەکات و تۆلهو بەش کردنی مائی تالانی جەنگی و نوێژی هەینی نەبێ سولتان بیکات)

طەحاوی فەرموویتهی: نازانین کەسێک هەبیته له صەحابه پێچەوانەي نەو بوو بیته^(۱).

بەیههقی نەگێرتتەوه لهخاریجی کورێ زەیدەوه لەباوکیهوه، وە هەر وەها له نەبی زەنادەوه تەخریجی کردووه لەباوکیهوه لهو زانایانەوه که کۆتایی بۆ لای قسەي ئەمان دەبێ لەمەدینەدا که هەموویان ووتوویانە: (نابیت کەس تۆله بهجێ بهینی بەبێ سولتان نەبیته، مەگەر نەو کەسه تۆله له عەبده کەي یا کەنیزه که کەي بسینی که زینایان کردبێ)

(۱) بەلام نیبوو حەزم نەبیته: دوانزه صەحابی پێچەوانەي نەون.

تۆله كان (الحدود)

وه كۆمهلتى له پيشينان بۆ ئهوه چوون، لهوانه شافيعى، كه گموره ئهتوانى سزاي بهنده كهى خۆى بدات، وه بهلنگه پيشيان ئهويه كهله عهلىيموه خواى لى رازى بيت تهگيرنهوه كه كاره كهرتىكى پينغمبهر شتىكى لى روودا، پينغمبهر ﷺ فرمانى پىي كردم سزاي بدهم، منيش بۆى چووم سهيرم كرد بى نووتزه هاتمهوه به پينغمبهرم وت: فرموى: (إذا جفت من دمها فأقم عليها الحد، أقيموا الحدود على ما ملكت أيمانكم) رواه أحمد وأبو داود، ومسلم، و البيهقي، والحاكم^(١).

واته: كه خۆنى گيساوه تۆله لى بستينه، تۆله لهوكهسانه بستين كه بهندهوه كه نيزه كتانن، ئهبوحنيفه وتوتويهتى: گموره كه ئهبنى كيشه كه بهرزىكاتمهوه بۆلاى سولتان خۆى تۆله لى ناستينى.

داپۆشینی تاوان شرعی به :

جاری واتیهت كه داپۆشینی تاوانباران چاره سهرتىكى سهر كهوتوانهیه، بۆ ئهوه كهسانه توشى كردنى تاوان و گونا ئهبن، چونكه جارى وا ئهتیهت كه تاوانه كه یان كرد پهشیمان ئهبنهوه و توبهیه نه صوح نه كمن و دهست به ژيانىكى پاك و خاوتن نه كمن.

لهبهر ئهوه ئيسلام داپۆشینی داناه لهسهر ئهوه تاوانبارانه توشى تاوان ئهبن، وه پهله نه كردن له دهرخستنى كاره كه یان، له سعیدی كورپى موسه بیهوه كه وتویهتى: پىم گه شتوه كه پينغمبهر ﷺ به پیاوێكى بهنى ئهسله مى فرمووه كه پىيان ئهوت همززال، كه هاتبووه لای شكاتى له پياراك نه كرد زىناى كردبوو، ئهوهش پيش ئهوى ئایهتى: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً﴾ (النور: ٤) بیهته خوارهوه. (يا هزال لو سترته بردائك كان خيراً لك)^(٢).

واته: ئهوى همززال نه گهر به كراسه كهت دات پۆشیاوه دهرت نه خستایه بۆ تۆ چاكتر بوو.

یه حیایى كورپى سعید وتویهتى: ئهوه حدیسهم له كۆرنگدا تهگيرايهوه كه یهزىدى كورپى نوعه مى كورپى همززالى ئهسله مى تیدا بوو، یهزید وتی: همززال باپهروه مهوه ئهوه حدیسهش ههقه. وه ئیبنو ماجه له ئیبنو عبباسهوه تهگيرتسهوه خوا لى رازى بیت كه پينغمبهر ﷺ فرمویهتى: (من ستر عورة أخيه المسلم ستر الله عورته يوم القيامة، ومن كشف عورة أخيه كشف الله عورته حتى يفضحه في بيته)^(٣).

(١) أحمد (٩٥/١) ومسلم (٣٤/١٧٠٥) وأبو داود (٤٤٧٣) والبيهقي (٢٢٩/٨) والحاكم (٣٦٩/٤).

(٢) أبو داود (٤٣٧٧ و ٤٣٧٨) ومالك في (الموطأ) (١٦٤٠).

تۆله كان (الحدود)

واته: هر كس عهبيى برايه كى موسلمانى داپوشى خوا له رۆزى قيامتدا عهبيى دانپوشى، وه هر كس عهبيى برايه كى موسلمانى بلاوكرده وه، خوا عهبيى دهر نه خار له ماله كى خۆيدا نابروي ثبات.

وه نه گهر داپوشىنى ناوا شتىكى پسهند بيت، ثبى شايهتى دانيشى پىچوانهى (أولى) چاكر بيت كه سرچاوه كى كپراههتى تهزربه، چونكه شايهتى دان له پلهى مندوبدايه له لايمن كردنوه، وه كپراههتى تهزربه، له لايمنى وازهينانوه، نهوش به نيسبت كسيكوه ناوايه كه خوى نه گرتبى به زيناوهو ريسوا نه بوين پى، به لام نه گهر حالته كه گهيشتبوه بلاو بوونوهو ريسوا بوونى، ثموكاته پيويسته شايهتى دانه كه باشر بيت له شايهتى نهدانه كه، چونكه نهوى ياسادانهرى نيسلام مدهستىيهتى چۆن كردنى زهوى به له تاوان و داوین پيسى، نهوش به تۆبو پشيمان بوونوهوى تاوانباران و سزادانيان به جى ديت، جا كاتيك حالتهتى چاوپنۆكى له زيناواو گوى نهدان پىو بلاو بوونوهوى دهر كوتوه، نيتر نهو چۆن كردنى زهوى به كه مدهسته به هوى تۆبوه نيحتماليكه نه بوونكه كى دهر كوتوه، جا هر كس نهو حالتهتى هبى نهوى پيويسته هوى كى تريان جى به جى بيت بۆ چۆن كردنه كه، كه نهوش سزادانه،

به پىچوانهى كسيكوه كه جارنك يا چهند جار زينا بكاتو له ترسا خوى بشارتتهوهو پشيمان بيتهوه، لهم حالتهدا پسهنده شاھيد داپوشى.

موسولمان نهى گوناھى خوى داپوشى:

بهلكو پيويسته له سر موسلمان خوشى كه خوى داپوشى و نابروي خوى نهبا به باس كردنى نهو تاوانهى كه نهيكات، يان دان پيدانانى لاي حاكم بۆ نهوى سزاي بدات له سرى.

نيسامى ماليك له (الموطأ) دا نه گيرتتهوه له زهيدى كورى نه سلمهوه كه پيغمبر ﷺ فرمويته: (يا أيها الناس، قد آن لكم أن تنتهوا عن حدود الله من أصاب شيئاً من هذه القاذورات فليستر بستر الله، فإنه من يُبد لنا صفحته، نُقم عليه كتاب الله).

واته: نهى خهلكينه: نيتا كاتى نهو هاتوه، واز له حدهد كانى خوا بهتن . . هر كس تووشى شتىك بوو لهو شته پيسانه، با خوى به پردهى خوا داپوشى، چونكه هر كس راستى خوى دهر خات بۆ مان به پيى كتيبى خوا تۆلمى لى نهستين.

تۆله نهيته بریتی و كفارهت بۆ تاوانه كان :

بهشی زۆری زانایان رایان وایه که تۆله له یه کینک سهندرا نهيته بریتی و كفارهتی نمو تاوانهیی که کردوویهتی، وه له رۆژی دواییدا له سهری سزا نادرین، به پیتی نهوهی بوخاری و موسلیم گپراویانهتموه له عوبادهی کورپی صامیتهوه که ووتوویهتی: له کۆرینکدا له خزمستی پیغمبهردا ﷺ دانیشتبووین فرمووی: (تبايعوني على أن لا تشرکوا بالله شيئاً، ولا تزنوا، ولا تسرقوا، ولا تقتلوا النفس التي حرم الله إلا بالحق فمن وفى منكم فأجره على الله، ومن أصاب شيئاً من ذلك فعوقب به فهو كفارة له. ومن أصاب شيئاً من ذلك فستره الله عليه، فأمره إلى الله إن شاء عفا عنه و إن شاء عذبه)^(۱).

واته: موبایعم بکمن لسهر نهوهی که هیچ شتیك نهکنه هاوبهش بۆ خوا و زینا و دزی نهکمن و کهسێك نهکوژن که خوا حرامی کردبێ مهگهر بههق، جا ههرکس پهیمانکهی برده سر نهوه پاداشی لسهر خوايه، وه ههرکس تاوانیکی کرد لهو تاوانانه و لهپاشان سزا درا لسهری نهوه نمو سزایه نهيته بریتی تاوانهکه، وه ههرکس تاوانیکی کرد لهو تاوانانه و خوا دایچۆشی بۆی، نهوه کاری بدهست خوايه، ئارهزو بکات لینی خۆش نهيته و ئارهزو بکات سزای نهداث،

وه بهجیهتانی تۆله ههرچنده بریتیه بۆ تاوانه كان له گهل نهوهشدا ههرهشهیه بۆ نهوهی کس نویری کاری وها بکات کهواته بریتی و ههرهشهیه بهیهکهوه.

بهجیهتانی تۆله لهزهوی جهنگدا (دار الحرب):

کۆمهلتی له زانایان بۆ نهوه چوون که تۆله له زهوی جهنگدا بهجی نههینری وهک چۆن له زهوی نیسلامدا بهجی نههینری بن جیاوازی، چونکه فرمان به بهجیهتانی فرمانی گشتیه، تابهت نییه به جینگایهک جگه لهجینگایهکی تر.

وه نمو زانایانهی بۆ نهوه چوون

مالیک و لهیسی کورپی سهعهده و نهبوحنیفه و جگه له نهبوحنیفه ووتویانه: نهگهر سهرلشکرتک زهویهکی بن باوهرانی داگیر کرد، ناییت لهو سهریازگهیدا تۆله لسهر هیچ کام له سهریازه كان بهجی بهینیت، مهگهر لهبردهم میسر یا شام یا عیراقا بیته، لهو کاتهدا تۆله لهناو سهریازگهکهیدا جی بهجی نهکات،

(۱) البخاري (۴۸۹۳) و مسلم (۱۷۰۹).

تۆله كان (الحدود)

بهلگه ئه مانهش ئهويه كه تۆلسمندن لهو شومندا پان به سزاداره كهوه ئه نيت كه رابكات بو
وولتاي بي باوه پان، وه ئهويه له پيشه، چونكه ئهوه حهدينه كه له حهده كاني خوا، كه قهدهغه
كراوه له كاتي جهنگدا جي به جي بگرت، له ترسي ئهويه شتي روو بدات كه لهو خراپتر ييت. وه
ئه حهده و ئيسحاقى كورې راهويه و ئهوزاعى و گه ليكي تر له زانايانى ئيسلام دانيسان بهوه دا ناوه
كه ناييت لهزهوى دوشمندا تۆله جي به جي بگرت، وه ئهجماعى صهابهشى له سه ره، وه ئه بو
مىحجهدنى شه قهفى خوا لىي رازى ييت خوى پى راگير نه نه كرا له خواردنهوى عارهق، وه له جهنگى
قادسيه دا خواردى يه وه، سه ركردى سوپا كه، كه سه عدى كورې ته بى وه قعاص بوو به ندى كردو
فرمانى پيئونه كردى دا، جا كاتي همدوو سوپا كه دا يان به يه كدا ئه م شيعره ي ووت:

كفا حزناً أن تطرد الخيل بالقنا وأترك مشدوداً علي وثاقيا

ئه ونده خهفته به سه كه ئه سپه كان به نيزه وه راو بنرين، و منيش به جي به يترم به به ندى كراوى.
پاشان به خيزانه كهى سه عدى ووت: به ره ئام بكه، په يمان ييت نه گهر خوا به ساغى گيرامى يه وه
بىمه وه قاچه كام به موه ناو په يه ونده كهوه، وه نه گهر كوژراشم ئه وه به زه يى تان پيمدا دىتموه،

ئه وريش كردى يه وه، خوى هه لدايه سه ريشتى ئه سپى كهى سه عدى كه ناوى (البلقاء) بوو ره مى كهى
گرته ده ست و هاته ده ره بو جهنگ، به شيوه يه كه جهنگا كه سه عدى و سوپا كهى ئه سلامى پى
سه ركه وتوو بوو هه تا وا يان نه زانى فرشته يه و هاتوه بو ياره ته ييان، كاتي دوژمن شكا
گه رايه وه و پيئونه كاني كرده وه قاچى، خيزانه كهى سه عدى به سه ره اته كهى بو سه عدى گه راره،
سه عدى به به لاي كرد و سوئدى خوارد سزاي نه دات له بهر خاترى ئه وه كاره ساته ي به سه ره دوژمنى
هه تا كه سوپاي مو سلمانانى پى به هيز بوو، ئه بو مىحجهدنىش دواى ئه وه تۆبه ي كرد له عارهق
خوارد وه.

جا دوا خستى حه ده كه يا خستى له بهر به رزه وه ندى به كهى به هيز بوو، كه خيزى زۆتر بوو بو
خوى و بو مو سلمانان وه كه له وهى حه ده كه به جى به يترى.

قهدهغه كردنى تۆله به جيه ينان له مزگوتدا له بهر پاراستنى له پيس بوون:

ئه بو داود گه راره ته يه وه له سه كيمى كورې حيزامه وه خوا لىي رازى ييت كه ووتوو ته ي:
(بىغه مبه ر ﷺ نه ي ته هشت له مزگوتدا كهس بكوژرتمه وه و هونراوى تيدا بووترى و تۆله تيدا
به جي بى) ^(۱).

(۱) أبوداود (۴۴۹۰).

ئايا قازى بۆى ھىدە بە زانستى خۆى حوكم بدات:

ظاھىرىيەكان رايان وايە كەلسەر قازى فەرزە بە زانستى خۆى حوكم بدات لەخوژن و تۆلە و سامان و زىنا و سزادا، جا پىش ئىمەى بىتتە قازى زانبىتتى يا پاش ئىمە يەكسانە، وە ئىمە حوكمى بە زانستى قازى بىتت بەھىزترە، چونكە ئىمە جۆرە حوكمانە بەراستى و دلتىابونە لىتى. پاشان بە ئىعتىراف كوردنى تاوانبار، پاشان بە شايت، چونكە خواى گمورە ئىفەرمووى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ﴾ (النساء: ۱۳۵).

واتە ئىمە ئىمە كەسانەى بارەرتان ھىتاوہ لەسەر دادپەروەرى پايسدارىن و لەبەر رەزامەندى خوا شايتى بەدەن.

وہ بەپىتى فەرموودەى پىتغەمبەر ﷺ (من رأى منكم منكراً فليغيره بيده، فإن لم يستطع فليسلمه... الخ)^(۱)

واتە: ھەر كەس لە ئىوہ كارىكى خرابى بىنى با بە دەستى بىگۆرئى، ئەگەر نەيتوانى بەزمان ... تا دوواى فەرموودەكە.

كەواتە بە صحىحى ھاتوہ كە قازى ئەبئى عدالەت جئ بەجئ بكات، وە ئىمە عدالەت نىرە كە واز لە ستمكار بەپىتى لەسەر ستمەكەى نەيگۆرئى، وە بە صحىحى ھاتوہ كە لەسەر قازى فەرزە ھەر خرابەكارىيەك كە زانبوەتى بىگۆرئى بە دەستى خۆى، وە ھەر خاوەن مافىك مافى خۆى بداتى، ئەگىنا ئىموش ستمكارە.

بەلام جەماوہرى زانايان رايان وايە كە بۆ قازى نەبە بە زانين و ناگادارى خۆى حوكم بكات، ئەبوەكر خوا لىنى رازى بىتت فەرموويتى: (لو رأيت رجلاً على حد لم أحده حتى تقوم البينة عندى) واتە: ئەگەر پىارۆكەم بىنى لەسەر تاوانىك بوو كە شىاوى تۆلەيە تۆلەى لى ناسەنم ھەتا شايتىك شايتى نەدا لە سەرى لای من،

چونكە قازى ھەر وەك كەسانى تر وايە دروست نىبە ئىمە شتى ئەبىنى بئ لىت ھەتا بەتواوى بۆى روون نەبىتتەوہ، بە بەلگە و شاھىد. وە ئەگەر قازىيەك تاوانى زىناكردنى داہە پال كەسنىك بەوہ كە خۆى چاوى لى بوو بەلام بەلگەى تەواوى نەبوو لەسەر ئىمە كارە، ئىمە بە (قاذف) تۆمەت چى ئەزمىرئى و ئەبئى تۆلەى لى بەسەندرى جا كاتىك لەسەر قازى حەرام كرايىت ئىمە ئەبىزائىت بىلىت، ئىمە كار پىن كوردنى لەپىنشتەرە كە حەرام بىتت، بنەماى ئىمە رايەش فەرموودەى خواى گمورەيە

(۱) أحمد (۱۰/۳) ومسلم (۷۸/۴۹) وأبو داود (۱۱۴۰) وابن ماجه (۱۲۷۵).

تَوَلَّهَ كَانَ (الحدود)

که فدرموویتهی: ﴿فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ فَأَوَّلْتِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمْ الْكَافِرُونَ﴾ (النور: ۱۳) واته: جا کاتیک شایهتیا نهمیتنا وه لسمر قسه که یان نمانه لای خوا خویان دروزنن.

تارهق (الحمر)

پله پله حرام بوونی تارهق:

خه لکی تاره قیان نه خواره وه، هتا نموکاتهی پیغمبر ﷺ کۆچی کرد له مه ککوه بۆ مدینه، پرسیار له لایمن موسلمانانومه زور بوو، ده ربارهی تارهق و قومار کاتیی زیان و خراپهی نمو دووانه یان بۆ ده رکوتبوو، جا خوای گموره نم نایه تهی ناره خواره وه: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا﴾ (البقرة: ۲۱۹).

واته: پرسیار لسی نه کم ن ده ربارهی حوکی تارهق و قومار، تۆش پیریان بلی زیان و گوناھی گموره یان تیدایه و هندی سوودی هدی بۆ خه لک، به لام گونا هه که یان گموره تره له سو ده که یان. واته له کردنی نمو دوواندا گونا هه کی گموره هدی چونکه زبانی ماددی و نایه یان تیدایه. وه چمن سوو دیشیان تیدایه. که سو ده کان ماددین. تهریش قازانج کردنه به هۆی بازرگانی کردن به تاره قه وه، وه بده ست هیتانی سامانه به بی ماندر بوون به هۆی قوماره وه.

له گه ل نهمه شدا تای ترازوی خراپه که یان قورستره نمو سو دانهی که تیداندایه، وه نهمش پارسه نگ دانومه بۆ لایه نی حرامی نه ک به تهاوی حرام کردن. له پاش نمو حرام بوون هاته خواره وه له کاتی نو تژدا، به شیه وه کی شینه یی بۆ نمو کسانهی که خویان پیوه گرتبوو وه دایان نابوو به به شیک له ژبانیان. خوای گموره نه فدرمووی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ﴾ (النساء: ۴۳).

واته: نهی نمو کسانهی باوه رتان هیتا وه بسمر خۆشی نزیک نو تژ مه کون، بۆ نهوی بزانه له نو تژه کدا چی نه لین.

وه هۆی هاتنه خواره وهی نم نایه تهش نمو بووه که پیارتک نو تژی کردوه به سمر خۆشی ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ ی بهم شیه وه خوتندۆتوه: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ أَعْبُدُوا مَا تَعْبُدُونَ...﴾ هتا کۆتایی سو ره ته که - بی نهوی (لای) (نافیسه کان) بلی له کاتی خوتندنه وه - وه نهمش پی شه کی به ک بووه بۆ حرام کردنی به تهاوی،

له پاش نهمانه حوکی خوا هاته خواره وه به حرام کردنی به تهاوی. که نه فدرمووی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجَسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ، إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنِ

ذَكَرَ اللَّهُ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿المائدة: ٩١﴾.

واته: نهی نمو کسانهی باوهرتان هیناوه بهراستی ناروق خواردن و قومار کردن و بت پهرستن و فال گرتنموه، نموانه هممووی گوناوه و شتیکی پیسن و له جوان کردنی شهیتانن، جا لسیان دورکمونوه به هیوای نموی سرکمونوین به بهدهشت، بهراستی شهیتان نهیموی بههزی عاروق و قوماروه دوژمنایهتی و رق و کینه بخاته نیوانتان، وه لهیادی خوا دورتان بخاتموه وه همروه ها له نویژکردن، جا نایا نینوه دووای نهمانه وازیان لسی ناهینن.

لهم نایتمدا ناشکرایه که خوای گهوره قومار و بتپهرستی و فال گرتنموهی عطف کردوژتموه بیژ سمر عاروق، وه بهسمر همموویاندا نهم حوکمانهی داوه:

١- رجس: واته چهپهل و پیسه و لهلای خاوه نانی عقل بیژلی کراوه.

٢- له کردهوی شهیتانه وه له پازاندنموه بیری خراپی بهتی.

٣- جا کاتی بمو شیویه بیّت واجبه دوری لی بکری بیژ نموی ناده میزاد ناماده بی بیژ رزگار بوون و سرکمون.

٤- ویستی شهیتان به جوانکردی بیژ خواردنموهی عاروق و قومار کردن بیژ نمویه که ناده میزاد بکمونته نار دوژمنایهتی و کینه و رقموه له گهل کسانن ترا، نهمش فساد و خراپه یه کی دنیاوییه.

٥- همروه ها ویستی شهیتان بیژ خواردنموهی عاروق و قومار بیژ رنکرتنه له یادی خواو بیژ ناگاگردنه له نویژ، نهمش خراپه یه کی تری نایینییه.

٦- هممو نموانه وا پیویست نهکا که ناده میزاد دهست بهرداری نهم شته پیسانه بیّت.

وه نهم نایتمه دووا نایتم بووه که هاتوژته خواروه ده ریاری حوکمی ناروق، که فرمان نهکات به حرام کردنی به شیویه کی قهطعی و براوه. وه عهبدی کوری حومید له عهطاء هوه تهخریحی کردوه که وتویتمی: یه کم شت که هاته خواروه ده ریاری حرام بوونی ناروق نایتمی: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا﴾ (البقرة: ٢١٩).

جا هندی کس ووتیان: لهبر سووده کمی نه یخوتینموه، وه هندیکی تر وتیان: شتیکی گوناهی تیذا بیّت بین سووده. له پاشاندا نایتمی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ﴾ (النساء: ٤٣) هاته خواروه، هندی کس وتیان: نهی خوتینموه و له مالته دانهشین، هندیکی تر وتیان: خیر له شتیکیدا نیه له مو که رنگری له نیوان نیه نویژ کردن له گهل موسلماناندا. نیت نایتمی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ

تَوَلَّه كَان (الحدود)

رَجَسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ، إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنتَهُونَ؟
(المائدة: ٩٠) هاته خوارهوه.

تیر لیتی قده غه کردن، نهوانیش ده ستیان هه لگرت.

نم حرام کردنش دووای جهنگی نه حزاب بووه. له قه تاده وه نه گیترنموه که خوا ناره قی حرام کرد له سوړه تی مائیده دا دووای جهنگی نه حزاب، جهنگی نه حزابیش سالی چواره م یا پینجه می کۆچی بووه

وه نیبنو نیسحاق باسی نموی کردوه که حرام بوونی عارهق له جهنگی بنی نهضیردا بووه که له سالی چواره می کۆچی دا پووی داره له سر رای بهیتر. دو میاطی له سپره کهیدا ووتوویستی: حرام بوونی نارهق له سالی حوده بیییده سالی ششمی کۆچی بوو.

توند و تیژی کردنی نیسلام له حرام بوونی عارقدا:

وه حرام کردنی نارهق پښک ته کموی له گهل ناموزگاری به کانی نیسلامدا که مهبستی بهدی هینانی ناده میزاد و کسایه تیجه کی بهیتره له لاشه و دهرن و بیرو هوشیدا، وه هیچ گومانی تیندا نییه که نارهق شخصییهت لازه نکات و راگره کانی ناهیلن، به تایبتهی ژیری و عهقل، شاعیریک نه لئی:

شربت الخمر حتی ضل عقلي كذلك الخمر تفعل بالعقول

واته: عارهقم خواره وه تا عه قلم لی وون بوو، عارهق هر نموه کاریه تی له گهل عه قله کاند.

جا کاتی ژیری نه ما ناده میزاد نه ییته ناژه لیک کی درنده، وه نمونده شهر و خرابی لی روو نهدات که سنوری نییه، تیر کوشتی و دشمنایه تی و خرابیو بلا و بوونموی نهیته یه کانی خه لک و خیانهت کردن به نیشتیمان و همموو نه مانه له شوته نواره کانی عارهق خوارده.

وه نمو شهرانهش ته گات به خودی ناده میزاد، وه هاوه لانی و دراوسنی بانی، وه به همموو نمو کسانمی به خته خرابه که بیان نه بیان باته نزیکی میوه. له عه لیک میوه خوا لیتی رازی بیته: که له گهل حمزه می مامیدا بووه، دور و شتری پیری هه بووه ویستویه تی (اذاخر) که پروه کیک کی بون خوشه - لیسان باریکات له گهل زه رنگرکی جوله که یه کداو بیفروشیتته وه به زه رنگره کان بون نموی به نرخه که می شایی فاطمه ره زای خوی لی بیت پینک بهیته - کاتی ویستی بی گوزرتته وه - وه حمزه می مامی ناره قی نه خواره وه له گهل هندی نه نصاری دا، که نیزه کیک کی له گهلدا بوو گورانی بون

تۆله كان (الحدود)

ثبوت، كهنيزه كه كه هونراويه كي ووت كه بو هونراويه هاني حمزه دا^(۱) كه هردوو ووشتره كهوه سربري و له جگمه كانيان بخوات، حمزه جوشار بمرزايي به كسي سمر پشتياني سري و جگمه كانيانى دههيتنا، كاتى عدلى نهوى بينى لاي ناخوش بوو خوئى پى نه گيا و شكاتى له حمزه كرد لاي پيغمبەر ﷺ، پيغمبەر ﷺ چوو بو لاي حمزه، عدلى و زهيدى كورپى حارثى له گه لدا بوو، لى توره بوو، دهستى كرد به لومه كردنى، حمزه ش تهاو سمرخوش بوو چاره كانى سورمه لگمرا بوو. تهماشاي پيغمبهرى كرد ﷺ وه بئو بوانى كه له گه ليدا بوون ووتى: تيوه چين؟ مدگم تيوه بهرى بار كم نين پيغمبهر ﷺ كاتى زانى سمرخوشه پاشوپاش گمرايوه خوئى توانى له گه لى بوون چوونه دهروه^(۲).

تا توهيه ناكاره كانى عارهق كاتى يارى به عدلى ئو كسانه ته كات كه نه بخوئووه هوشى بان له دست نهدات، هم له بهر توهيه كه شمرع ناوى ناره داىكى پيسى به كان. له عبدوللاى كورپى عمهروه كه پيغمبهر ﷺ فرمودى تى: (الخرم أم الحبانث)^(۳) واته: نارهق داىكى شته پيسه كانه.

وه له عبدوللاى كورپى عمهروه. كه فرمودى تى: (عارهق داىكى داوئن پيسى به كانه و گموره ترين گوناوه، همركس خواردي يسه واز له نوئىژ دى نن و سووارى داىكى و پورى نه ييت) طبه رانى له (الكبير) دا له حديشى عبدوللاى كورپى عمهردا گمرايوه يسه^(۴). وه له حديشى نينو عبباس دا هاتوه به له فزى (همركس خواردي يسه سواري داىكى نه ييت)^(۵).

پيغمبهر ﷺ وهك چون كردو به تى به داىكى تاوانه پيسه كان، ناواش ته تكيدي حراميتى كردوه و نه فرينى له نارهق خوئ و توانى په يوه نديان به عارهقوه هديه كردوه، وه به دهه چوون له باوه رى داناره. له نه نه سهوه هاتوه كه پيغمبهر ﷺ (له عارهقدا نه فرينى لده كس كردوه: ئو كسى ناره كى نه گرى، ئو كسى داواى گرتنى ناره كى نه كات، ئو كسى نه بخواتموه، ئو كسى هه لینه گرى، ئو كسى بوئ هه لته گرن، ئو كسى تى نه كات، ئو كسى نه يفرؤشى، ئو

(۱) بخاري (۳۰۹۱) مسلم (۲/۱۹۷۹).

(۲) البخاري (۳۰۹۱) ومسلم (۲/۱۹۷۹).

(۳) صحيح الجامع (۳۳۴۴) والسلسلة الصحيحة (۱۸۵۴).

(۴) مجمع الزوائد (۲۷۲/۵).

(۵) مجمع الزوائد (۶۷/۵) وصحيح الجامع (۳۳۴۵).

تۆله كان (الحدود)

كەسەى نرەكەى تەخوات، ئەو كەسەى ئەيكەرى، ئەو كەسەى بۆى ئەكەرن). ئىبنو ماجە و (ترمەنى) رىوايەتەىيان كەدوۋە وە (ترمەنى) و تۆۋىەتەى: (ەدەئ غەرىب)^(۱)

وە لەئەبى ھورەپرەو كە پەئغەمبەر ﷺ فەرمۆۋەتەى: (لاىزنى الزانى حەن يىزنى ھو مؤمن، ولايسرق السارق حەن يسرق ھو مؤمن، ولايشرب الخمر حەن يشربها ھو مؤمن) رواه أحمد و البخاري ومسلم وأبو داود و الترمذي و النسائي^(۲).

واتە: زىناكەر كاتەى زىنا ئەكات بىن باوەرە، وە دز كاتەى دزىيەكەى ئەكات بىن باوەرە، وە تارەق خۆر كاتەى تارەق تەخوات بىن باوەرە،

وە سزاي ئەوانەى لەم دونيا ئەئۆنەموە دانراوە بەوەى كە لەم دونياى دىكەدا لىتى بىن بەش دەبن، چونكە پەلەيان كەدوۋە بۆ شىتەك كە وەختى ئەھاتوۋە، بۆىە سزا ئەدەرىن بە بەش بران، پەئغەمبەر ﷺ فەرمۆۋەتەى: (من شرب الخمر في الدنيا ولم يتب، لم يشربها في الآخرة، وإن دخل الجنة)^(۳) واتە: ھەركەس لەدونىادا عارەق بئواتەموە و تۆبە ئەكات ھەتا ئەمەرى، لە رۆژى دوايىدا لىتى ناخواتەموە، با بچىتە بەھەشتىشەوە.

ھەرام بوونى تارەق لە ئاينى مەسىھىدا:

وہك چۆن لە ئىسلام دا تارەق ھەرامە لە ئاينى مەسىھىشدا، ھەھەرامە. وە كۆمەلەى قەدەغەكەرنى ئەو شتانەى كە ئادەمىزاد مەست ئەكەن داواى فەتوايان كەد لەكۆمەلەى ئە زانايانى ئاينى مەسىھى لە مەيسر، ئەوانىش وەلامىيان دايدەو كە ئەمە كورتەكەيدەتى:

(بەراستى كىتەبە ئاسمانىيەكان ھەموريان فەرمانىيان كەدوۋە بە ئادەمىزاد كە دووربەكۆرتەموە لەم شتانەى سەرخۆشكەرن) وە ھەروەھا سەرزكى كەنىسەى سورى ئورپوئەكەسى بەلگەى ھىناوەتەموە لەسەر ھەرام كەرنى سەرخۆشكەرنەكان بە دەقەكانى كىتەبى موقەدەس. پاشان و تۆۋەتەى: بەكورتى ھەموو ئەو شتانەى سەرخۆش كەرن لەھەموو كىتەبە ئاسمانىيەكاندا ھەرامن، ئىتەر ئەو شتە لەتەرنى دوستكراپەن يا لەشتەكانى تر وەك جۆ و خورما و ھەنگوین و سىو و شتى تر وەك بەكە.

(۱) الترمذي (۱۲۹۵) وابن ماجه (۳۳۸۱).

(۲) أحمد (۳۶۷، ۴۷/۲)

(۳) أحمد (۴۷۹، ۳۶۷/۲) والبخاري (۲۴۷۵) ومسلم (۵۷) وأبو داود (۴۶۸۹) والترمذي (۲۶۲۵)

والنسائي (۶۵، ۶۴/۸) وابن ماجه (۳۹۳۶).

تۆله كان (الحدود)

وه له شايه ته كانى (العهد الجديد) لهو باره يهوه قسهى (پولس) له نامه كهيدا كه ناردويستى بۆ خهلكى (أفسس) (۸۵): خوتان سهرخوش مه كمن بهو عاره قسهى كه نه يسته هۆى بى نابرويى و سو كيمتى).

وه ههروه ها قهده غهى كردوه له تى كه لى سهرخوش له (إكوه: ۱۱) وه دانى بهوه دا ناوه كه سهرخوشه كان ميراتى فرشته كانى ناسمان ناگرن (غلاة: ۲۱- إكوه: ۶: ۹: ۱۰).

زيانه كانى ناروق :

وه گۆژارى (التمدن الإسلامى) كه به پينوسى (دكتور عبدالوهاب خليل) هه موو ئهو زيانه دهرونى و لاشه يى و رهوشتي يانهى كه له عاره قدايه وه ئهو شويتنهواره خراپانهى كه لى پيدا ئه بى له تاك و كۆمه لدا كورت كردۆ تهوه و توره يه: نه گهر پرسيارمان بكر دايه له هه موو زانايان ئيتى چ زانايانى تايى بيت، يا پزىشكى، يا رهوشتى، يا كۆمه لايستى، يا نابورى، وه پايان وه ريگرين ده رياره ي به كار هيتنانى سهرخوشكهره كان ئه وه وه لامى هه مويان يهك ئه بوو: وه لامى: كه ئه وىش قهده غه كردنى خو خهريك كردنه بهو شتانهوه به شيتوه يه كى قه طعي و براهيى، چونكه زيانى گهروه و گران ئه به خشن.

زانايانى تايى ئه لىن: به راستى ئهو شتانه حه رام كراون، وه ته نه ها له بهر ئه وه شه كه دا يكى هه موو كرده وه ناپه سندو حه رامه كانن. وه زانايانى پزىشكى ئه لىن: به راستى سهرخوشكهره كان له گهروه ترينى مه ترسى يه كانه كه هه ره شه له جوړى ئاده ميزاد نه كات، نهك ته نه ها به وه ي راسته وخو ژ توشى يان نه كات له زيانه ژاراوى يه كان و هيجى تر، به لكو به سه ره غامه ناله باره كانيشى، چونكه رنكا خو شكهرى مه ترسى يه كه كه زيانى كه مه تر نى يه له وانى تر، ناگادارين ئه وىش نه خو شى سيله،

وه ناروق لاشه سست و لاواز نه كات و واى لى نه كات بهر گرى و تواناى كه مه تر بيت بهرام بهر زور له نه خو شى يه كان به گشتى، وه كار نه كات له هه موو ئه ندامه كانى لاشه ي ئاده ميزاد به تا يبه تى جگهر، وه ههروه ها عاره ق زوو تى كه ده رو له ناويه ره بۆ كۆ ئه ندامى ده مار. هه ره بزيه به دوور نازاندرى كه له گرنگ ترينى ئهو هه زكارانه بيت كه نه بى به هۆى زور له نه خو شى يه كانى ده مار، وه له گهروه ترينى پالپيو نه ره كانه بۆ شيتى يه تى و نه گبه تى و تاوان كردن، ته نه ها بۆ ئه وانه نا كه به كارى نه هيتن و بهس، به لكو بۆ نه وه كانى دوواى ئه وانيشه، كه واته هۆى به ده ختى و نه دارى و ته نگه ده ستى يه، وه ميكرۆبى هه ژارى و نه بوونى و سه رشوړى يه، وه له ناو هيج كۆمه لى كه دا بلاو

تۆله كان (الحدود)

نەبۆتەمە ئىللا لە ناوی بردون: لە پوی ماددی و مەعنەوییمە، وە لە پوی لاشەیی و پوی روحییمە، وە لە پوی جەستەیی و عەقلىیمە.

وە زانایانی ئەخلاقى ئەلئین: بۆ ئەوەی ئادەمیزاد پارێزگاری ژیری و گەورەیی و پاکییەتی و شەرف و پیاوەتی و جوامیری خۆی بکات ناییت شتیک وەرگریی که ئەو سیفەتە جوانانەیی لهدەست بدات.

وە زانایانی کۆمەڵناسی ئەلئین: بۆ ئەوەی کۆمەڵی مەرفایەتی لەو پەری یاسایی و پێک و پێکیدا بێت پێویستە تێک نەدری بە چەند کردەریەک که زیان بەو یاسایە ئەگەینە، ئەو کاتە ئازاوە سەر ئیشتیواوی بلاوبییتەمە — که ئەوەش جیایی و پەرتەوازیی دروست ئەکات — وە ئەو جیایی و پەرتەوازیی بەش دوژمنان سوودی لێ وەرئەگرن.

وە زانایانی ئابوری ئەلئین: هەموو درهەمێک کەسەرفی بکەین بۆ سوودی خۆمان ئەوە هێزە بۆ خۆمان و بۆ نیشتمانمان، وە هەر درهەمێک سەرفی بکەین بۆ ئەوەی زیانمان پێ بگەینە، ئەوە خسارەتێکە لە خۆمان و نیشتمانمان، ئەو ئەم ملیۆنەها دینارە که بەخۆپایی ئەرۆات لە پیتناری خواردنەوی سەرخۆشکەران بەهەموو جۆرەکانییمە که ئەبێتە هۆی دواکوتنمان لە پوی مالتی و پەوشتی و پیاوەتیمانمە؟!

جا لەسەر ئەو بنەرەتە ئەبیین که عەقل و هۆش پالمان پێوە ئەنیت بۆ دورکوتنمە لە خواردنەوی ئارەق و ئەو شتانەیی ئادەمیزاد سەرخۆش ئەکەن، وە ئەگەر حکومەت بێسوێ پای زانایانی شارەزاو پەسپۆر لەو مەوادیدا وەرگریی ئیمە بەسین بۆ حکومەت بۆ ئەو ماندو بوونە زۆرە لەو پێگایەدا، وە ئەلامە کەمان بۆ هیناوەتەمە بێ ئەوەی زەحمەتێک بکێشێ یان فەلسیتک سەرف بکات، چونکە زانایان هەموو لەسەر زیان بەخشی ئارەق پێکن، وە حکومەت لە گەل پێک دیت، گەلیش لە حکومەتەکەیی ئەوئ که زەرەرو زسانی لێ دوور بخاتەمە، چونکە ئەو بەرپرسە بەرامبەر ژێردەستەکانی.

وە بەقەدەغە کردنی عارەق و ئەو شتانەیی ژیری و هۆش ئەبەن ئەندامانی کۆمەڵ جەستەیی ساغ و بەتوانایان ئەبیت، و خاوەنی وەرە بەهێزو عەقلى پێگەیشتو ئەبن، وە ئەمەش لە گەرنگترین ئەو هۆکارانەییە که ناستی تەندروستی و ولات بەرز ئەکاتەمە، وە هەروەها کۆلەکەیی یەکەمە بۆ بەرزکردنەوی ناستی کۆمەڵایەتی و پەوشتی و ئابوری، چونکە ماندو بوونی گەلێ لە وەزارەتەکان سوک ئەکات، بەتایبەتی وەزارەتی داد جا ئەوانەیی که زۆر هاتوو چۆ ئەکەن بۆ کۆشکە داگایی بەکان

تۆله كان (الحدود)

و بۆ زیندانه كان كەم ئەبنە، دواى ئەو زیندانه كان چۆل ئەبنو ئەبنە چەند شوئیتك سوودی یان لی وەرئەگیرئ بۆ چارەسازى به كۆمەلایەتى به كان.

ئائەویە شارستانیەت و ئاوەدان کردنە، وە ئائەویە راپەڕین. وە ئائەویە هوشیاری و پێشكەوتن. وە ئەویە تەرازو بۆ بەرەو پێش چوونی نەتەویە كان. ئائەویە هاوبەشى کردن و هاوکاری کردن به خۆی و حەقیقەتى.

واتە هەموومان هاوبەشى و هاوکاری بکەین لەسەر لا بێردنی زەرەرو زیان. وە دەرگای کارکردنی به پەلەو جەدی بەرەم هێنەر فراوانە: ﴿وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾ (التوبة: ۱۰۵) واتە: وە بێئ - ئەى مەد - ئیو کار بکەن، بە زویى خواو پێغەمبەرەو باوەردارەن کارەكانتان ئەبینن. (ووتاری گۆفاره كە تەواو بوو).

ئەو زیانانەى باسکران سابتى کردووە بەشێوەیەك كە رێتى گومانکردنی تێدا نەماوە، كە زۆر لەدەولتە پێشكەوتووە كانى وەها لى کردووە كە دژایەتى خواردنەوى ئارەق و جگە لەو لەمادەه سەرخۆشكەرە كانى تر بکەن.

وە لەپێش هەموو ئەو دەولتەنەویە كەهەولئى قەدەغە کردنی ئەو شتانەى داوە ئەمریکا بوو.

لە كۆتیی (تەنقیحات) ی ئەبو ئەعلاى مەودریدا هاتووە:

حکومەتى ئەمریکا ئارەقى قەدەغە کردووە، وە دورى خستۆتەو لەوولاتە كەیدا، و هەموو هۆیە كانى شارستانی هاوچەرخى بەكارهێنارە، لە گۆفارو محاضرە، و وێنەو سینەما بۆ ناشرین کردنی خواردنەوى ئارەق و دەرخستنی زەرەرو زیان و خرابى به كانى.

وە ئەوى دەولت سەرفى کردووە لە پرۆیاگەندە دژى ئارەق داينەتین كە لە (۶۰) ملیۆن دۆلار زیاترە، وە ئەو كۆتیب و پەخشنامانەى كە بەلاوى کردونەو دژى ئارەق (۱۰ بلیۆن) لاپەرە تەگرتەو، وە ئەو پرە پارەى كە تەحەمولى کردووە لەپێناوى جێ بەجێ کردنی یاسای قەدەغە کردن لەماوەى چوارده ساڵدا لە (۲۵۰) ملیۆن جۆنەیه) كەمتر نى، كە (۳۰۰) كەسى تیا دا ئەبەدام كراو، وە ۳۳۵ و ۵۳۲ كەسى تێدا زیندانى كراو، وە غەرامە سەندن گەشتۆتە (۱۶) ملیۆن جۆنەیه، وە بايى (۴۱۴) ملیۆن جۆنەیه سامان دەستى بەسەردا گىراو، بەلام هێچ كام لەمانە سویدیكى نەبوو بۆ نەتەوى ئەمرىكى تەنها ئەو نەبیت كە حەزو ئارەزویمان زۆرتر بوو بۆ عارەق و زیاتر سەركێش بوون لە خواردنەویدا.

هەتا سالى (۱۹۳۳) حكومەت ناچار بوو ئەو یاسایەى لا بێردو ئارەقى رەوا كرده وە لە وولاتە كەیدا بە نازادى. (قەسەمى ئەبو ئەعلا تەواو بوو).

تۆلەكان (الحدود)

بەپراستی ئەمەریكا بەتەواوی نەتوان بوو لەوێی کە عەرەق قەدەغە بکات لە گەل ئێو هەموو هەول و تێ کۆشانه لەسەر بە کەس کە دای لە پیناوی دا، بەلام ئێو ئیسلامی کە نەتەوێ کەس لەسەر بناغەسێ تاین پەڕوەردە کردوو، و لەدەروونی ئەندامەکانیدا باوەری راستەقینەسێ چەقاندوو، و ریزدانی زیندو کردۆتەو بە نامۆژگاری بە باشەکان و پەپەرەوی و چاولی کردنی جوان، هیچ کام لەوانەسێ نەکردوو کە باس کرا.

و ئەو نەوێ نەدەش خۆی مانوو نەکردوو، بەلام تەنها ووشە بەک بوو کە لە خراوە هات، ئیتەر هەموو دەروێنەکان وە ئامیان دایوو بە تەواوی و بە گەشتی.

بوخاری و موسلیم لە ئەنەسێ کوری مالیکەو ئەگێرنەو خوا لێی پازی بێت کە فەرەوسێتی: ئیمە ئارەقمان نەبوو، جگە لە (فضیح) کە ئیوێ وای پێ ئەلین^(١)، ئەلئ: من بە پێوێ وەستابووم ئێو فەضیحەم ئەدا بە ئێو طەحە و بە ئێو ئەیوب و چەند پیاوێک لە یارەکانی پێغەمبەر ﷺ لە مالتی خۆمان، لەوکاتدا پیاوێک هات ووتی: ئایا هەواڵە کەتان پێ گەیشتوو؟ ووتمان: نە، ووتی: ئارەق حەرام کرا، ئینجا ووتی: ئەسێ ئەنەس ئێو کۆپە ئانە برێژە، ئەلئ: ئیتەر پرسیاریان لێ نەکردوو نەگەرانیو سەری دواي هەواڵی پیاوێ کە^(٢). بەپراستی باوەر ئارا ئەکات لە خاوەنە کەسێ.

ئارەق چێیە؟

ئارەق ئێو شتە ئاوە کێیە ناسراوانەسێ کە بە رێگای هەلەتەن و ترشان ئامادە نەکرێ لەهەندێ دانوێلە یا میو، بەگۆراندنی ئێو نەشار شەکرەسێ کە تیاپەتی بە کحول بەهۆسێ هەندێ گیانەوێ بەچاوە نەبێنراوەو کە توانای پێژاندنی چەند ماددە بەکێ تیاپەتی هەسێ کە بوونیان لە کرداری ترشانە کەدا زۆر پێویستە، وە بۆیە بەزمانی عەرەبی پێی ئەوتری (الخمر) چونکە ئاوەزی ئادەمیزاد ئەگۆرێ و داینەپۆشێ و هەستی تێک ئەدات. ئانەوێ پێناسە کردنی ئارەق لە رۆی پزیشکییەو.

و هەموو ئێو شتەسێ کە هۆش ئەبەن بە ئارەق دانهێرن، ئیتەر ئەوشتەسێ کە لێی دروست نەکرێ هیچ حیسابی بۆ ناکرێ، کەواتە هەرچی شتێک هۆش ببات لە هەر جۆرێک بێت بە پێی شەرە ئارەق، وە حوکمی ئارەق وەر ئەگرێ، لە ترێ بێت یا لە خورما یا لە هەنگوین یا لە گەنم یا لە جۆ یا لە هەر شتێکی تر بێجگە لەمانە بەکسانە، چونکە ئەمانە هەموویان ئارەقن و قەدەغە کراون،

(١) کە لە خورما دروستیان ئەکرد بێ ئەوێ ناگری بەرکەوێ.

(٢) البخاری (٥٥٨٢) ومسلم (٥٤/١٩٨٠).

تۆلەكان (الحدود)

لەبەر بوونی زبانی تاییبەتی و گشتی، وە لەبەر ئەوەی ئادەمیزاد لە یادی خواو نوێژ دور ئەخەنە، وە لەبەر ئەوەی دوژمنایەتی و رق و کینه ئەخەنە نێوان خەلک.

یاسادانەری ئیسلام جیاوازی ناکات لە نێوان ئەو شتانەی لە یەك ئەچن و جیاوازی ناکات لە نێوان خواردنەمۆیەکی ھۆشبەر و خواردنەمۆیەکی تری ھۆشبەر، و کەمیتک لە جۆرتکیان ھەڵاڵ بکات و کەمیتک لە جۆرە کەمی تریان ھەرام، بە لکو وەك یەك سەیریان ئەکات، وە ئەگەر کەمی جۆرتکیانی ھەرام کردبێ ئەو کەمی لە جۆرە کەمی تریش ھەرام کردووە، وە بەراستی دەقەکان لەو بارە یەوہ ناشرکراو ھەیحین، کە لێکدانەوہر گومان تی کردن ھەلناگرن:

۱- ئەحمەد و ئەبو داود لە ئیبنو عومەرەوہ ئەگێرنەوہ کە پیغمبەر ﷺ فرمویبەتی: (کل مسکر خمر، وکل خمر حرام) ^(۱).

واتە: ھەموو ھۆش بەرێک ئارەقەو ھەموو ئارەقەتیکیش ھەرامە.

۲- وە بوخاری و موسلیم ئەگێرنەوہ کە عومەری کوری (خطاب) خوا لی پی پازی بیئت لەسەر دوانگە پیغمبەر ﷺ ووتاری ئەداو ئەیفەرموو: (ئەو خەلکینە: بە راستی ھەرام بوونی ئارەق ھاتۆتە خواروہ، کە لە پینچ شت دروست ئەکری لە تری و خورما و ھەنگوین و گەم و جۆ، ئارەقیش ئەوہیە کە ھۆشی ئادەمیزاد بەرێت) ^(۲).

ئەوہی گەرەو موسلمانان و تویبەتی قسە یەکی جیا کەرەوہیە، چونکە ئەو زانتر بووہ بەزمانی عەرەبی و شارەزاتر بووہ لە یاسای ئیسلام، وە ئەقل نەکرارە کە ھیچ کام لە ھەحابە پیچوانەنی ئەو بوویت لەو قسە یەدا کە و تویبەتی.

۳- وە موسلیم لە جابیرەوہ ئەگێرنەوہ: کە پیانکی یەمەنی لە پیغمبەری ﷺ پرسی دەربارە شەراپیتک کە لە یەمەن ئەخورایەوہ لە زورپەت - کابە - و گەنمە شامی دروست ئەکرا، پێزان ئەووت: (الزیر) پیغمبەر ﷺ فرموی: (أمسکر هو؟) قال: نعم، فقال ﷺ: (کل مسکر حرام . . إن علی اللہ عھداً لمن یشرب المسکر أن یسقیہ من طینة الخبال) قالوا: یارسول اللہ وما طینة الخبال؟ قال: (عرق أهل النار) أو قال: (عصارة أهل النار) ^(۳).

(۱) أحمد (۲/۲۹، ۳۱) وأبو داود (۳۶۷۹).

(۲) البخاري (۴۶۱۹) ومسلم (۳۰۳۲/۳۲، ۳۳).

(۳) أحمد (۳/۳۶۱) ومسلم (۷۲/۲۰۰۲) والنسائي (۳۲۷/۸).

تَوَلَّهَ كَان (الحدود)

واته: (تایا نمو شمریته هۆشبره)؟ ووتی: به لسی، پیغمبەر ﷺ فەرمووی: (هەموو هۆش بەرێک حەرامە . . بەراستی خوا پەیمانێ داوە هەرکەس هۆشبر بخواتمۆه (طینة الخبال)ی دەرخوارد بدات) ووتیان: ئەمێ نیراوی خوا (طینة الخبال) چییە؟ فەرمووی: (تارەقی دۆزەخییەکانە) وە لە رێوایەتییکی تردا فەرمووی: (گوشراوی دۆزەخییەکانە).

٤- لە سونەندا هاتوووە لە نوعمانی کورێ بەشیرەووە کە پیغمبەر ﷺ فەرمویەتی: (إِنَّ مِنَ الْعَنْبِ خَمْرًا، وَإِنَّ مِنَ التَّمْرِ خَمْرًا، وَإِنَّ مِنَ الْعَسَلِ خَمْرًا، وَإِنَّ مِنَ الشَّعِيرِ خَمْرًا)^(١).

واته: لەتێرێ ئارەق دروست ئەکریت، وە لە خورما ئارەق دروست ئەکریت، وە لە هەنگوین ئارەق دروست ئەکریت وە لە گەم ئارەق دروست ئەکریت، وە لە جۆ ئارەق دروست ئەکریت.

٥- وە لە عاتیشموه (خوا لیتی رازی بێت) ووتویەتی: (كُلْ مَسْكَرَ حَرَامٍ، وَ مَا أُسْكِرَ الْفَرْقُ مِنْهُ فَعَلَّ، الْكُفَّ مِنْهُ حَرَامٌ)^(٢). واته: هەموو هۆش بەرێک حەرامە، وە هەرچی ئەوەندە (فرق)^(٣) (تێک لێی خەلک سەرخۆش بکات ئەو پێ چنگێکیش لێی هەر حەرامە.

٦- وە ئەحمەد و بوخاری و موسلیم لە ئەبی موسای ئەشعەرییەو ئەگێرنەووە کە فەرمویەتی: وۆتم ئەم نیراوی خوا: دوو شمریته هەبوو لەیەمەن دروستمان ئەکرد (بتع) کە لەمەنگوینە کاتێ هەلدێ و ئەبێ بە خەمر، وە (مزر) کە لە زورپرات و جۆیە ئەکرێ بە شەراب هەتا هەلدێ و ئەبێ بە خەمر ئە بوموسا ئەلێت پیغمبەر ﷺ قسە کورت و پڕمانای پێ درابوو فەرمووی: (كُلْ مَسْكَرَ حَرَامٍ)^(٤). واته: هەموو هۆش بەرێک حەرامە.

٧- وە لەعەلویسەوخوا لیتی رازی بێت کە پیغمبەر ﷺ (جعة)ی لسی قەدەغە کردبوین (جعة)ش بپڕیە کە لە جۆ دروست ئەکرا. ئەبوداود و نەسانی گێراویانەتمۆه.

ئەوێش رای جومهوری زانایانی فیهقییە لەصەحابو تایبەیی و زانایانی ولاتانە، وە مەزەبێ ئەهلی فەتوایە، وە هەرۆهە مەزەبێ موحەممەدە لە هاوێلانی ئەبی حەنیفە و فەتوایش لەسەر ئەوێ دراو.

(١) أحمد (٤/٢٦٧) وأبوداود (٣٦٧٧) والترمذي (١٨٧٢) وابن ماجه (٣٣٧٧).

(٢) أحمد (٦/١٣١) وأبوداود (٣٦٨٧) والترمذي (١٨٦٦).

(٣) (فَرْقُ): بێوانیە کە ١٦ ریتل ئەگریت.

(٤) أحمد (٤/٤٠٢) والبخاري (٤٣٤٣) ومسلم (١٧٣٣/٧٠).

تۆله كان (الحدود)

وه كمشيش جياواز نمبووه لهمانندا جگه له فوقههاكانى عىراق و ئىبراهيمى نهخمعىو سوفيانى شمورى و ئىبنوثمبى لهيلا و شورىك و ئىبنوشىبريمه و همموو فوقههاكانى كوفه، وه بهشى زورى زانايانى بهصره و شمبى حنيفه، چونكه نهمان وتورىانه: كم و زورى نمو نارهقه حرامه كده ترى دروست نه كرى. بهلام نمو نارهقهى كه لهشتى تر دروست نه كرى نموندهى حرامه كه نادهمىزادى پى سرخوش بيت، بهلام كمىك كه نادهمىزاد پى سرخوش نهبيت حلاله، نمو رايش بمتووى پىچوانهى نمو بهلگانهيه كه له پيشموه باس كرا.

وه له نهمانته عىلميه كه باسى بهلگهكانى نمو زانايانه بكهين، وا به كورتى نموئى ئىبنوروشد له (بداية المجتهد) دا روتوويهتى نهيهتين: جهمارهى فوقههاى حيجاز و جهمارهى زانايانى حديث وتورىانه: كم و زور نمو شتانهى كه هوش نهمن حرامه.

وه عىراقىيهكان و ئىبراهيمى نهخمعى لهتاييهيهكان، وه سوفيانى شمورى و ئىبنوثمبى لهيلاو شورىك و ئىبنوشىبريمه و تهبوحنيفه و همموو فوقههاى كوفه بهشى زورى زانا بهصرىيهكان وتورىانه: نمو حرامه له شهرايه هوش بهركاندا تمنها هوش بردنهكهيه، نك شهرايهكه خوى. وه هوى جياوازي زانايان بهرنگار بوونهوى فرمودهكان و قياسهكانن لهم بهشدا. حيجازىيهكان بو سملاندنى بو چوونهكهيان دوو رىنگايان هديه:

(رىنگاى يه كم): نمو نه شمرو فرمودانهى لهم بارهيهوه هاتوون.

(رىنگاى دووه م): ناو نانى همموو شهرايهكان به (شم).

له بهناويانگترين نمو نه شمرايه كه حيجازىيهكان دهستيان پىنووه گرتووه، نمويه كه ماليك گىپراويهشمبويهوه له ئىبنوشىهابهوه له شمبى سهلممى كورى عبد الرحمنوه له عايشمويه فرمويهتى: له پىغممبريان پرسى لهبارهى شهراى (بتع) و (نبىذى) ههنگوين؟ فرمووى ﷺ: (كل شراب أسكر فهو حرام) واته: همموو خواردنموهيك هوش بهرىت و سرخوش بكا نمو حرامه. بوخارى تهخرمى كردووه.

وه يه حياى كورى موعين وتوويهتى نم فرمودهيه راسترين فرمودهيه كه له پىغممبروهوه گىپراويتموه دهبارهى حرامى هوشمبى^(۱).

(۱) أحمد (۹۶/۶ و ۹۷) والبخاري (۵۵۸۵) ومسلم (۶۷/۲۰۰).

تَوَلَّهَ كَان (الحدود)

وه هدر له عايششوه كه موسليم تهخرمجي كردوه له ئيبنوعومرهوه كه پيغمبسر ﷺ فرموديتي: (كل مسكر خمر، وكل خمر حرام) ^(۱). واته: هممو هؤش بمرنك نارهقمو هممو نارهقيتكيش حرامه. نممه دوو فرموده ي صحيحن:

يه كهميان هممويان لسري رنك كوتون.

بهلام دووهميان نيمامي موسليم بهتنيا به صحيحى داناوه.

وه (ترمذي) و نهبوداود و نسائي تهخرمجان كردوه له جابري كورئ عبدوللاوه كه پيغمبسر ﷺ فرموديتي: (ما أسكر كثيره فقليله حرام) ^(۲) واته: هرچي بههؤي زؤر لئ خواردنوه ناده ميزاد پئي سرخؤش ببئ، كهمه كمشي حرامه. نممش دهقته كه جياوازي زاناياني لسره.

بهلام رنكاي دووم له بهلگه هينانوه كه كه هممو شرابه كان پريان نموتري (خمر) لهم بارهيشوه نموان - نهلى حيجاز - دوو رنكايان هديه.

يه كهميان: له رووي سلماندي ناره كانوه به رنكاي دهرهيتان (اشتقاق).

وه دووهميان: له رووي بيستنوه.

نوهي له رووي دهرهيتانوهيه، نموان ووتويانه: ناشكرايه لاي زمانوانه كان عارهق بؤيه پري نموتريت (خمر) چونكه هؤش نهبات و ميتشك دانهپوشي، لهبهر نموه پنيويسته وشه ي (خمر) له لؤغتا به هممو نمو شتانه بووتريت كه هؤش نمبن.

نم رنكايه له سابت كردني ناره كاندا جياوازي هديه تيايدا له نيوان نوصولي به كاندا، وه لاي خوراساني به كانيش پهسند نيه.

بهلام رنكاي دووم كه له رووي بيستنوهيه نموان ووتويانه: بهراستي هرچهنده بؤ نيمه سلينراو نيه كه (نبيذ) هكان له لؤغتا پريان بوترئ سرخؤشكمر (خمر) نموه له شرعدا پريان نموتري (خمر). وه بهلگه شيان بؤ نموه حمديسه كسي ئيبنوعومره كه له پيشوه باس كرا، وه هروره باهوي نمبي هورپره گيتراريتي يوه كه پيغمبسر ﷺ فرموديتي: (الخمر من هاتين الشجرتين: النخلة و العنبه) ^(۳) واته: نارهق لهم دوو درهخته يه: دارخورما و دارميوه.

(۱) مسلم (۷۵/۲۰۰۳) والدارقطني (۲۴۹/۴).

(۲) أبوداود (۳۶۸۱) والترمذي (۱۸۶۵) وابن ماجه (۳۳۹۳).

(۳) أحمد (۲/۲۷۹) ومسلم (۱۳/۱۹۸۵) وأبوداود (۳۶۷۸) والترمذي (۱۸۷۵) وابن ماجه (۳۳۷۸).

تۆلهكان (الحدود)

وه همرهها بهوى ئيبنوعومر گيٲراويهتى بهوه كه پيغهمبەر ﷺ فرمويەتى: (إِن مِنَ الْعَنْبِ خَمْرًا، وَإِنْ مِنَ الْعَسَلِ خَمْرًا، وَمِنَ الزَّبِيبِ خَمْرًا، وَمِنَ الْخَنْطَةِ خَمْرًا. وَأَنَا أَنَهَاكُمَ عَنِ كُلِّ مَسْكَرٍ)^(۱). واتە: لە تری عارەق دروست ئەكړی، وه له هەنگوین تارەق دروست ئەكړی، وه له میوژ تارەق دروست ئەكړی، وه له گەم تارەق دروست ئەكړی.. وه من هەموو هۆشبەریكتان لی قەدەغە ئەكەم). ئەوانە پالېشتی حیجازی یەكانه له حەرام كوردنی (نبیذ) هكاندا، بەلام كوفی یەكان بۆ بۆچونەكەیان ڕوالتەتی ئەم فرمودەى خویان بەدەستەوه گرتووه كه ئەفرموی: ﴿وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا﴾ (النحل: ۶۷) واتە: وه له نیعمەتەكانی ئیتمەیه بۆ ئیوه ئەوى كه وهی له بەرى دار خورماو تری، و ئەیکەن بە شەرابی هۆشبەر – ئەمە پیتش حەرام بوونی – و خواردنی باش.

وه بەچەند فرمودەیهك كه لەو بابەدا گيٲراویانەتەوه، همرهها بە قیاسی مەعنوی. جا بەلگە هیتانەویان بە ئایەتەكە ئەویە كه ئەلین: وشەى (السکر) هۆشبەرە، جا ئەگەر ئەو شتە خوددی خۆی حەرام بوایە خوا بە رۆزی چاك نارى ئەتەبرد.

وه ئەو ئەثرانەى كه پشتیان پێ بەستووه لەم بەشەدا بەناویانگرتینیان لای ئەوان حەدیسەكەى ئەبى عمونی ئەقەفییە، له عەبدوللای كورپ شەدەدەوه، له ئیبنوعەبباسەوه، له پيغهمبەرەوه ﷺ كه فرمويەتى: (حرمت الخمر لعینها، والسكر من غیرها)^(۲). واتە: تارەق بەهۆی خودی خۆی حەرام كراوه بەلام جگە له عارەق ئەوانی تر هۆشبەری یەكەیان حەرام كراوه.

روتویانە: ئەم دەقە بۆچونی تر هەلناگړی و نابێ بەشیتوێكى تر لێك بدەرتەوه، بەلام حیجازی یەكان بە لاویان داناو، چونكە هەندئ لە گيٲرەوه كانی له جیاتی (والسكر من غیرها) (والمسکر من غیرها) یان گيٲراوه تەوه.

وه لەو ئەثرانە حەدیسەكەى شورەیکى كورپ سەمەكی كورپ حەریه بە ئیسنادی خۆی له ئەبى بەردەى كورپ نیارەوه روتویەتى: پيغهمبەر ﷺ فرمويەتى: (إني كنت نهيتكم عن الشراب في الأوعية، فاشربوا فيما بدا لكم ولا تسكروا) خرجه الطحاري^(۳).

(۱) أحمد (۲۶۷/۴) وأبوداود (۳۶۷۷) والترمذي (۱۸۷۲) وابن ماجه (۳۳۷۹) من حديث النعمان بن بشير.

(۲) والنسائي (۳۲۱/۸) وأحمد (۲/۲۵).

(۳) ابن أبي شيبة (۵۱۸، ۴۶۹/۷).

تۆله كان (الحدود)

واته: من له پيشموه خواردنموى شهرابى ناو كوپه له و مشكهم لى قده غه كردبون، جا له هر شتيكدا پيتان باشه بيخونموى، بهلام خوتان سرخوش مه كمن.

وه نه گيژنموى له نيبنو مسعوده وه كه ووتويه تى: (من وهك تيوه نامادهى حرام بوونى (نيبىذ) بووم، له پاشاندا نامادهى حلال بوونموى بووم، بهلام تيوه له بيران چوتموى من له بيم ماوه.

وه له نهبى موساوه كه فرمويه تى: پيغمبهر ﷺ من و موعاذى نارد بؤ يه من، پيمان ووت تى نيرراوى خوا: له يه من دوو جوړ خواردنموى هديه كه له گم و جوړ دروستى نه كمن: يه كنيان پتى نه لىن: (الزر). توى تريان پتى نه لىن: (البتع). كاميان بخونموى؟ پيغمبهر ﷺ فرموى: (اشربا ولا تسكرا) أخرجه الطحاوي أيضاً^(۱).

واته: له همدوكيان بخونموى بهلام خوتان سرخوش مه كمن.

جگه له وانه چهند نه شرتكى تريان باسكردوه لهو باره وه. بهلام بهلگه هيتانموى يان له پروى (نظر) تى روانين و بير كردنموى نمويه كه ده لىن: قورئان ده رى خستوه كه هوى حرام بوونى نارهق نمويه كه له يادى خويان دوور نه خاتموى و دوژمنايه تى و ناكوكى نه خاته نيوانموى، وه كه نه فرموى: (إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ) (المائدة: ۹۱).

نمو هويهش له نه ندازه كدا دروست نه بى كه سرخوشكمر بى، نهك له كه متر له وه دا، كه واته پتويسته هر نمو نه ندازه حرام بيت، مه گمر نموى ئيجماعى زانايانى له سر بيت كه كم و زورى حرامه.

ووتويانه: وه نمو جوړه قياسه نه خرته پال دهق. هر وه ها نمو جوړه قياسه كه شمرع ناگادارى نهكات له سر هوى داپوشينه كه كه تيايه تى. بهلام زاناکانى نم دواييه له نه هلى (نظر) ووتويانه:

بهلگى حيازي يه كان له رنگى بيستنموى به هيتتره و بهلگى عيراقيه كان له رنگى قياسموى ناشكراتره، جا نه گمر نمو شته بمو شيوه به بيت كه ووتويانه نموه جياوازي يه كه نه گم پتسموى بؤ بوونى جياوازي يان له زال كردنى نه شمر به سر قياسدا، يا زال كردنى قياس به سر نه شمر دا نه گمر بهره نگارى يهك بوونموى، نه مدهش كيشه يه كه جياوازي له سر هديه.

(۱) شرح مشكل الآثار (۴۹۷۳) والنسائي (۳۰۰/۸) وابن حبان (۵۳۷۷) وابن أبي شيبة (۱۰۰/۸).

توله كان (الحدود)

بهلام راستی نمویه نه گمر (اثر) ده قیسی چهسپار بوو، پیوسته زالبکری بمسمر پیتواندا (القیاس). بهلام نه گمر له فزه که روالته که بیوچونی تری هه لگرت نموه لیره دا بیر کردنمونه تیتیدا له گوماندا یه:

که نایا همدووکیان بخاته پال یه که بموهی له فزه که به شیوه یه که لیکبدا نموه که له گهل قیاسه که دا ریک بی؟ یا روالته می له فزه که زال بکات بمسمر نموده که قیاسه که پیوستی نه کات؟ نمممش نه گوری به پی پی به هیزی له فزه که له فزه ناشکراکان، وه به پی به هیزی قیاسینک لهو قیاسانمی که برامبهری نموستی. وه نمو جیاوازی به نادوزرتنمونه به سروشت و سه لقی می عه قلی نمیت، وه که چون قسمی شیعو پدخشان به عه قل له قسمی تر جیا نه کرتنمونه، وه له وانمشه سه لقیه کان وه که یه که بن تیتیدا.. همر بویه جیاوازی لهم جوړه دا زوره، ههتا زور له خه لکی وتویانه: (کل مجتهد مصیب) واته: هممو (مجتهد) همول دهریک راستی پینکاره له بوچونه که یدا.

قازی ووتوبه می: نموهی بزم رونه - خواش نه زانی - فرموده که می پیغمبر ﷺ که فرموبه می: (کل مسکر حرام) همرچنده له وانیه مهبستی نمو نه ندازه به بیت که هوش نه بات نه که جوړی شرابه که، بهلام نموهی دهرنه که می نمویه حرامی یه که به سترئ به جوړئ شته که وه زاتره بمسمر گوماندا لهوهی به سترئ به نه ندازه که وه، چونکه جیگای نمویه لهو قیاسه بهو شیوه به که کوفی یه کان لیکیان دا وه تموه به رهنگاری بیتمونه، چونکه دورنمی یه که یاسادانر که می سرخوشکه مریش حرام بکات له گهل زوره که یدا له بهر نه هیشتنی به هانه بو کردنموهی دهرگای حرام، همره ها له بهر ته نکید کردن تیتیدا، همرچنده زیانه که همر له زوره که دا یه.

وه به راستی به نیجماع سابت بووه له چونه می شرعموه که جنسی نارقه که به پی شرع که جوړی نارقه که حرامه نه که چندی می، که واته پیوسته همرچی شتیک عیلمه می نارقه می تیتیدا بیتد بخرتنه پال نارقه، وه نموهی بلیت جیاوازی هدیه له سریمه می به لگه بینیتمونه.

نممو همرچنده نموان دان نانین به صحیحی فرموده که می پیغمبر ﷺ که فرموبه می: (ما أسکر کثیره فقلیله حرام)^(۱) چونکه نه گمر دانیان پیتدا بنایه نه بیان نه متوانی خوینی لئ دهریاز بکن چونکه ده قیکم له شوتنیتکدا یه که خیلانی له سره، وه دروست نیسه ده قه کان به قیاسه کان موعاره زوه دژایه می بکرتن، وه همره ها شرع رای گه یاندوه که نارقه زیان و سوودی هدیه. خوی گموره فرموبه می: «قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ» (البقرة: ۲۱۹).

(۱) أبوداود (۳۶۸۱) والترمذی (۱۸۶۵) وابن ماجه (۳۳۹۳) من حدیث جابر.

تۆله كان (الحدود)

وه قياس وابوو نه گهر كۆكردهنموه له نيتوان لابردي زيانه كمو بووني سوډه كهدا مهبست بوايه، كه زۆره كمي حرام بكرت و كمه كمي حلال بكرت.

بهلام كاتى شرع حوكمي زيانه كمي زالكرده بسمر سوډه كهيدا له ئاره قدا، وه كمي و زۆرى قده غه كرد، پتويسته كار بهوشيوهيش بيت له ههموو ئهوشاندا كه هۆى حرام بووني ئاره قى تيدا بيت، مه گهر جياوازيه كى شرعى له ودا سابت بيت.

وه زانايان پرك كموتون كه شهربهت دروستكردن حلاله نه گهر گۆراني بسمردا نه هاتى به پى فرمووده كمي پيغمبهر: ﷺ (فانتبذوا، وكل مسكر حرام) واته: شهربهت دروست بكرنو بزائن ههموو هۆشبهرك حرامه.

وه به پى ئهوى سابته كه پيغمبهر ﷺ شهربهتيان بۆ دروست نه كرد، بهلام پۆرى دووم و سۆبهم ئهوى پۆراند. له ممشدا جياوازي يان ههيه له دوو كيشه دا.

يه كه ميان: ده باره ئهوى قاپ و قاچاخانه شهربهتى تيدا دروست نه كرت.

دووم: له دروستكردي شهربهت له دوو شت بهيه كموه وهك: خورماي كان و گهيو، ياخورما و ميوز - قسه كمي قازى تهاو بوو.

گرنگترين جۆره كانى ئارهق:

ئارهق بهچهند ناوتكى جياجا له بازاره كاندا ههيه، وه ئهكرت بهچهند بهشموه به پى بووني پۆرى سهدى كحول تيدا. بۆ نمونه: براندى، ويسكى، روم، ليكيو جگه لهوانه، وه پۆرى كحول تياندا نه گاته ۴۰% لهسدا چل هتا ۶۰% لهسدا شست. بهلام پۆره كه له جن، و هولاندى، و جنيفادا نه گاته ۳۳% هتا ۴۰%. وه ههتاي جۆرى ترى وهك: بورت، شرى، و ماديرا. پۆرى كحول تياندا ۱۵% هتا ۲۵%. وه عارهقه سووكه كان وهك كلارت، وه هوك، و شيمانياو، برجاندى، پۆرى كحول تياندا ۱۰% هتا ۱۵%. وه جۆرى بيه سوك له ۲ هتا ۹% كحولى تيدا به وهك: ئيل، و بورترو ئيستوت و ميونغ و شتى تر، وه گه لىك جۆرى ترى ههيه كه ههر ئهوى پۆره به دوايى كحولى تيدا به وهك (بوظه، و، قهصب كه بوويت به خمرو گه لىكى تر.

خواردنهوى شهربهت پيش گۆراني و بووني بهخمرو:

دروسته خواردنهوى شراييك كه نه گۆراني به پى هديسه كمي ئهوى هوره به لاي ئهوى داود و نسانى و ئهينوماجه و تويهتى: كاتى زانيم پيغمبهر ﷺ به پۆره بۆكاتى بهريانگى شهربهتكم بۆ برد كهله (دباء) كه دووا دروستم كردبوو، كاتى بۆم هينا سهيرم كرد بلقى ههتسدا فرمووى:

تۆله كان (الحدود)

(إضرب بهذا الحائط، فإن هذا شراب من لا يؤمن بالله و اليوم الآخر)^(۱). واته: بیده بسو دیواره‌دا، چونکه نموه خواردنموی کهسیکه که باوه‌ری به‌خواو رۆژی دواپی نه‌ییت.

وه نه‌حمد ته‌خریعی کردوه له ئیبنو عومره‌وه، ده‌رساره‌ی شریعت که فرمویه‌تی: (هدتا شه‌تان نه‌ی بردوه لئی بخۆروه وتیان: شه‌یتانه‌که که‌ی نه‌یبات؟ فرمویه‌تی: له سئیم رۆژدا)^(۲).

وه موسلیم و جگه لهو ته‌خریعیان کردوه له حدیسی ئیبنوعه‌بباسوه (که خۆی شریعتی بۆ پیغمبر ﷺ دروست کردوه لممیوژ که نمو رۆژوه به‌یانی و دواپی به‌یانی لئی نه‌خواردوه همتا ئیواره‌ی سئیم. پاشان نه‌ی دا به‌خزمه‌تکاره‌که‌ی که بیخواتموه یان بیژنتی)^(۳).

نمو داود ووتویه‌تی: مانای نموی نه‌یدا به‌ خزمه‌ت کاره‌که‌ی نمویه که په‌له‌ نه‌کریت نموه‌ک خراب بیئت، گومانی خراب بوونیشی دواپی سئ رۆژ نه‌ییت. وه موسلیم و جگه لهو ته‌خریعیان کردوه له حدیسی عاتیشمه (که خۆی نیوه رۆژه‌ک شریعتی بۆ پیغمبر ﷺ دروست کردوه، کاتی ئیواره‌هاتوه و نانی ئیواره‌ی خواردوه لئی خواردۆتموه، جا نه‌گمر زیاده‌ی لئی بمایتموه نه‌پرشت، پاشان شو شریعتی بۆ پیغمبر دروست کردوه، جا که به‌یانی نمبۆوه له‌گه‌ل نانی به‌یانی لئی خواردۆتموه، وه وتویه‌تی: به‌یانی و ئیواره‌ قاپه‌کانی شوژدوه)^(۴).

وه نم حدیسه پیچموانه‌ی حدیسه‌که‌ی ئیبنوعه‌بباس نییه که له‌پیشمه‌ه باس کرا نمو رۆژوه به‌یانی و دواپی به‌یانی همتا ئیواره‌ی سئیم لئی خواردۆتموه، چونکه سئ رۆژه‌که زیاده‌یه‌که که پیچموانه‌ی نم حدیسه‌یان نییه، وه همدوو حدیسه‌که‌ش له صحیح دا هاتون.

وه نموی زانراوه له سیره‌تی پیغمبره‌وه ﷺ که همرگیز ناره‌قی نه‌خواردۆتموه، نه له‌پیش بوونی به پیغمبر و نه له‌دواپی. به‌لام شه‌را به‌که‌ی لهو شریعتانه بووه که تیک نه‌چوهو نمبوه به‌ خمر وه‌ک له حدیسه‌کاندا به‌تاشکرا دیاره.

(۱) أبوداود (۳۷۱۶) والنسائی (۳۲۵/۸) وابن ماجه (۳۴۰۹).

(۲) ابن أبي شيبة في (المصنف ۳۹۱۰).

(۳) أحمد (۲۳۳/۱) ومسلم (۷۹/۲۰۰۷).

(۴) أحمد (۱۲۴/۶) ومسلم (۸۵/۲۰۰۵) وأبوداود (۳۷۱۱) والترمذي (۱۸۱۷).

ئارەق كاتىك بېيتىمۇ بە سرگە:

لە (بداية المجتد) دا ووتويەتى: زانايان ھەموو ئىجماعيان ھەدە لەسر ئەو كە ئارەق كاتىك لەخۆيەو بېيتىمۇ بە سرگە دروستە بخورتىمۇ، وە جياوازي ھەدە لەودا ئەگەر بە قەصد بىكرتت بە سرگە لەسر سى گەفت:

۱- حرامە.

۲- كەراھەتى ھەدە.

۳- خواردنمۇ پەوايە.

ھۆى جياوازي بە كەشىيان بەرەنگار بوونى قياسە لەگەل ئەشەردا، وە جياوازي بە كە لە ماناو تىگەيشتنى ئەشەردە كەيە. ئەويش بەوې كە ئەبو داودو موسليم و (ترمذى) تەخرىجيان كەردوۋە لە ھەدىسى ئەنەسى كورپى مالىكەو كە ئەبو طەلھە پەرسىارى لە پىغەمبەر ﷺ كەرد، دەريارەى چەند ھەتتوتك كە ئارەقيان بە ميرات بۆ مائىتتەو؟ فەرموۋى: (بېرئىنە) ووتى: ئەى نەيكەمەو بە سرگە؟ فەرموۋى (نە).

جا ھەركەس لەو نەھىشتەنە وا تىبگات كە بۆ بەستنى دەرگاي بەھانەيە ئەو نەھىشتەنە كەي بە كەراھەت دانارە، وە ھەركەس ئەو نەھىشتەنە بەين عىللەت تى بگا ئەو بە حرام كەردنى دانارە. وە لەوۋە دەرتە كەمۇ كە ديسان حرام كەردن نىيە لەسر مەزھەبى ئەوې راي وە ھايىتت كە قەدەغە كەردن ناگەرتتەو بە تىكچونى ئەو شتەى قەدەغە كراو.

وە ئەو قياسەى كە دژايمتى ئەكا لەوې كە سرگە كە بە حرام دا بىرى، ئەوېە كە بە زەرورەت لە شەرعدا زاندارەو كە ھوكمە جياوازيە كان بۆ شتى جياوازي لە خودى خوياندا، وە خودى ئارەق خودى سرگە نىيە، وە سرگەش بە ئىجماعى زانايان ھەلالە، جا ئەگەر خودى ئارەقە كە گۆرا بۆ خودى سرگە كە پىتوستە كە ھەلال بىتت بە ھەر شىئە يەك گۆرا بىتت.

سپكەرە كان (المخدرات)

ئا ئەو ھوكمى خوا بوو دەريارەى ئارەق، بەلام ئەو شتانەى تر جگە لەخواردنمۇە كان كە ھۆش ئەبەن وەك: بەنج و ھەشىشە و جگە لەمانە لە ماددە سپكەرە كان، ھەموويان حرامەن، چونكە ھۆش بەرن. جا لە ھەدىسە كەى موسليم دا كە لە پىشەوە باسكرا ھاتوۋە كەد پىغەمبەر ﷺ فەرموۋيەتى: (كل مسكر خمر، و كل خمر حرام) واتە: ھەموو ھۆش بەرتك ئارەقە و ھەموو ئارەق تىكىش حرامە.

تۆله كان (الحدود)

پرسیار کرا له موفتی دیاری میصری شیخ عبدالمجید سلیم، ره‌حهتی خوای لی بیت، ده‌بارهی حوکمی شرع بۆ نمو شتانهی سڤکمرن و ئاده‌میزاد پیتی موعتاد نه‌بی پرسیاره‌کش لهم بارانه‌وه بوو:

۱- به‌کارهیتانی شته سڤکمره‌کان.

۲- بازرگانی کردن پیرانه‌وه‌وه وەرگرتنیان بۆ قازانجی تیجاری.

۳- چاندنی خه‌شخاش و هه‌میشه به‌مه‌به‌ستی فرۆشتن یا ده‌رهیتانی سڤکمره‌که تێباندا بۆ به‌کارهیتان یا بۆ بازرگانی.

۴- نمو قازانجی له‌و پێگایه‌وه به‌ده‌ست هاتبێ نایا هه‌لاله یا حهرامه؟

به‌رێزی بهم شتیه‌ی لای خواره‌وه وه‌لامی دانوه:

(۱) به‌کارهیتانی ماده‌ه سڤکمره‌کان:

به‌پراستی کس گومان ناکات که به‌کارهیتانی نهم ماده‌دانه حهرامن، چونکه نه‌بسه هۆی زیان گه‌یاندن به‌ لاشه‌ی ئاده‌میزاد و خراپه‌یه‌کی زۆریان به‌دواوه‌یه، چونکه نه‌مانه هۆش و بیر تیک نه‌دن و لاشه‌ له‌ناو نه‌بن، وه‌ چهنده‌ها زیان و خراپه‌ی تریان هه‌یه، که ناکرێ شریعت ری‌ بدات به‌ به‌کارهیتانی، له‌گه‌ڵ نه‌وه‌دا که شتی تری حهرام کردوه زیان و خراپه‌ی له‌مانه‌ که‌مترو سوکتره، وه‌ له‌بهر نه‌ویه هه‌ندێ له‌ زانا هه‌نه‌فه‌یه‌که‌کان ووتویه: (هه‌رکس بلیت هه‌میشه هه‌لاله‌ زنده‌یه و تازه‌ ده‌هینره له‌ نایندا).

نهمه له‌و زانایانه‌وه به‌لگه‌یه له‌سه‌ر حهرامیته‌ی ناشکرای نمو شتانه، جا له‌بهر نه‌وه‌ی به‌شی زۆری نهم ماده‌دانه هۆش و عه‌قل‌ نه‌شارنه‌وه‌وه دای نه‌پۆشن، وه‌ ناره‌زو و خۆشیه‌کی وا نه‌ده‌ن به‌و کسه‌نهی به‌کاری نه‌هیتن که پالیان پیتوه نه‌نیت بۆ خواردن و به‌رده‌وام بوون له‌سه‌ری، نه‌چنه ناو نمو شتانه‌ی خوای گه‌وره حهرامی کردوون له‌ کتێبه‌که‌یدا که قورئانی پیرۆزه له‌سه‌ر زمانی پێغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌وه ﷺ، نه‌وانیش ناره‌ق و هۆش به‌ره‌کانن.

شیخی نیسلام نیبنوته‌یه‌یه له‌ کتێبه‌که‌یدا (السیاسة الشرعية) شتیکی فه‌رموه که نهمه کورته‌که‌یه‌تی: به‌پراستی هه‌میشه حهرامه، نه‌بی نه‌وه‌ی که نه‌یخوات تۆله‌ی لی به‌سهندری وه‌ک چۆن تۆله له‌ ناره‌ق خۆر نه‌سهندری، وه‌ هه‌میشه پێسته له‌ عاره‌ق له‌و پوه‌وه که هۆش و میزاج نه‌شیرۆتنی، هه‌تا نیره‌موکی و سه‌رشۆری و چهنده‌ها خووره‌هشتی خراپ و ناشیرین له‌پیاو‌دا دروست نه‌کات، وه‌ هه‌روه‌ها ئاده‌میزاد دوور نه‌خاته‌وه له‌ یادی خوار نوێژ، نه‌میش نه‌چیتته ناو نمو شتانه‌ی که خوار پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی حهرامیان کردوه له‌ ناره‌ق و سه‌رخۆشکه‌ر له‌ له‌فزا یا له‌مه‌عنادا.

تۆلەكان (الحدود)

ئەبو موساي ئەشعەرى خۇا لىي رازى بىت فەرموئەتى: و تەم ئەي نىزراوى خۇا چى ئەفەرموئەتى دەربارەي ئەو دو شەرابەي دروستمان ئەكرد لە يەمەن (البتح) كە لە ھەنگوئەن دروست ئەكرا ھەتتا ئەگۆرا، و (المزر) كە لە گەئەشەئەنى دروست ئەكرا ھەتتا ئەگۆرا؟ ئەلئى: پىئەمبەر ﷺ ووشەي پىمانا كۆتايى ھىئەرى پىي درابو فەرموئەتى: (كل مسكر حرام) رواه البخاري ومسلم^(۱). واتە: ھەموو ھۆش بەرىك حەرامە.

وہ لە نوعمانى كورى بەشەرەوہ خۇا لىي رازى بىت ووتوئەتى: پىئەمبەر ﷺ فەرموئەتى: (إن من الخنطة خمرأ، ومن الشعير خمرأ، ومن الزبيب خمرأ، ومن التمر خمرأ، ومن العسل خمرأ، وأنا أنهى عن كل مسكر) رواه أبو داود وغيره^(۲).

واتە: ئەو شەرابەي لە گەئەم و جۆو ميوئۇ و خورما و ھەنگوئەن دروست ئەكەرت و ئەگۆرئەت ئارەقە، و ھەمەو ھۆش بەرىكتان لىي قەدەغە ئەكەم.

وہ لە ئىبىنو عومەرەوہ خۇا لىي رازى بىت ووتوئەتى: پىئەمبەر ﷺ فەرموئەتى: (كل مسكر خمر، وكل مسكر حرام)^(۳).

واتە: ھەموو ھۆش بەرىك ئارەقە و ھەموو ھۆش بەرىكئەش حەرامە.

وہ لە رىوايەتئەكى تردا ھاتوئە فەرموئەتى: (كل مسكر خمر، وكل خمر حرام) رواه مسلم^(۴).

واتە: ھەموو ھۆش بەرىك ئارەقە ھەموو ئارەقەئەش حەرامە.

وہ لە عائىشەوہ خۇا لىي رازى بىت پىئەمبەر ﷺ فەرموئەتى: (كل مسكر خمر وما أسكر الفرق منه فملا الكف منه حرام).

واتە: ھەموو ھۆش بەرىك حەرامە، وە ھەرچى ئەوئەندەي (فرق) يك لىي خەلك سەرخۆش بەكات ئەوہ پى بە چىگئەش لىي ھەر حەرامە.

(ترمذى) ووتوئەتى: ھەدىسئەكى ھەسەنە^(۵).

(۱) البخاري (۴۳۴۳) ومسلم (۱۷۳۳/۷۰).

(۲) تەخرىجى ئەم ھەدىسە باس كرا.

(۳) أحمد (۱۶/۲) ومسلم (۷۴/۲۰۰۳) وأبو داود (۳۶۷۹) والترمذى (۱۸۶۱) والنسائي (۵۵۸۵).

(۴) تەخرىجى ئەم ھەدىسە باس كرا.

(۵) تەخرىجى ئەم ھەدىسە باس كرا.

توله كان (الحدود)

نیبنوسوننی له پیغهمبیرهوه ﷺ نهگیریتتهوه لهچهند رویهکموه که فرموویتهی: (ما أسکر کثیره فقلیله حرام)^(۱) صححه الحافظ. واته: هرچی زۆر لێ خواردنوهی پیاو سرخۆش بکات کمیشی هر حرامه،

وه له جابیرهوه خوی لێ رازی بیت که پیاویک پرسی له پیغهمبهر ﷺ دهبارهی خواردنوهیهک له وولاتهکهیاندا که له گهغهشامی دروستیان نهکرد و پێیان نموت (المز)، فرموی: (أمسکر هو؟) واته: نایا هۆش نهبات و مهست نهکا؟ کابرا ووتیهتی بهتێ، فرموی: (کل مسکر حرام، إن علی الله عهداً لمن يشرب المسکر أن يسقيه من طینة الخبال، قالوا: یارسول الله وما طینة الخبال؟ قال: (عرق أهل النار) أو قال: (عصارة أهل النار) رواه مسلم^(۲) .

واته: ههموو هۆشبهرتک حرامه، بهراستی خوی گموره پهیمانیککی لهسر خۆی داناوه که هرکس له دنیا دا هۆشبهر بخواتهوه (طینة الخبال)ی دهخوارد بدات، ووتیان: تھی نیرراوی خوا (طینة الخبال) چیه: فرموی: (نارهقی دۆزهخیانه) وه له رویاوهتیککی تر دا فرموی: (گوشراوی دۆزهخیانه).

وه له نیبنوعهیباسوه خوا لێ رازی بیت پیغهمبهر ﷺ فرموویتهی: (کل مُخْمَرٍ وکل مسکر حرام) رواه أبوداود^(۳) .

واته: ههمو نارهق و هۆشبهرتک حرامه.

وه فرمووده لهم بارهیهوه زۆرهو بهلیشاوه. پیغهمبهر ﷺ به وشه پر ماناکانی که پتی درابوو ههموو نهماندی کۆکردۆتتهوه که میتشکی نادهمیزاد دانهپۆشی و هۆشی نهبات، وه هیچ جیاوازی نهخستۆته نیوان جۆرتک و جۆرتکی ترهوه، ههموهها جیاوازی نیه که بخورت یان بخورتتهوه، هر حرامه.

وه عارهق جاری وا ههیه نهکرت به پینخۆر، وه حمشیشهش نهتوانی بتوئرتتهوه به ناو و بخورتتهوه، نیتر بهوشیویه عارهق نهخورت و نهخورتتهوه، حمشیشمش نهخورت و نهخورتتهوه، وه ههمویان حرامن، و پهیدا بونیان دواي سهردهمی پیغهمبهر پێشواکانی نیسلام هیچ ری لهوه ناگرت که بچنه ناو گشتی بهتی فرموودهکانی پیغهمبهر ﷺ دهبارهی هۆشبهرهکان، چونکه له

(۱) أحمد (۹۱/۲) وابن ماجه (۳۳۹۲) والدارقطني (۴/۲۶۲)، من حدیث ابن عمر.

(۲) تخریجی نهم حدیسه باس کرا.

(۳) أبوداود (۳۶۸۰).

تۆلەكان (الحدود)

دوای سەردەمی پێغەمبەر ﷺ چەند ھۆشبەریك پەیدا بوو کە ھەمویان چوونە ناو ووشە پەرماناكانی قورئان و سوننەت. کورتە قسە کە ئیبنو تەیمی بە کۆتایی ھات.

وہ چەندەھا جار قسە کردووہ لەو بارە یەوہ پەھەمتی خۆی لێ بیت لە فەتاواکانیدا کە ئەمە کورتە کە یەتی:

«ئەم ھەشیشە نەفرین لێ کراوہ لە خۆی و لەوانە ئەبجۆن و بە ھەلالی دەزانن، کە ئەبیتتە ھۆی رقی و تورپیی خۆی گەورە و تورپیی پێغەمبەرە کەمی و بارەرداران، وە ئەو کەسە ئەخاتە بەر سزای توندی خۆی گەورە، چەندەھا زەرەر و زیان ئەگرتتەوہ بۆ سەر ئاینی مەرۆش و عەقل و خوڕەوشتی. ھەرەھا میزاج تیک ئەدات ھەتا خەلکینکی زۆر پێی شیت بوون، وە ئەو ئەندە سوکیەتی و نەفس نزمی بەجی ئەھیلێ لە بچۆرە کەیدا کە عارەق بەجی نایێتی.

چونکە ئەو خراپانە لە ھەشیشەدا ھەبە لە عارەقدا نییە، کواتە ئەم لەبیتتەرە کە حەرام بیت، وە موسلمانان ھەموو لەسەر ئەو ئەو کە سەرخۆشکەر لەوانەدا حەرامە.

جا ھەرکەس ئەو بە پەوا بزانییت و بێت ھەلالە ئەبێ داوای لێ بکری تۆبە بکا و پەشیمان بیتتەوہ، ئەگینا ئەبێ بکوژریت بە ھۆی ھەلگەرانەوہ لە ئیسلام، وە نایێ نوێژی لەسەر بکری و لەگۆرستانی موسلمانان بنیژریت، وە ھەرەھا کەمێ لە ھەشیشەش ھەر حەرامە بەپێی ئەو دەقانی کە ھاتوون دەربارە ی حەرامی عارەق و ھۆش بەرەکان - تەواو -.

وہ بە داوای شینخی ئیسلامدا قوتایی بە لیکۆلەرەوہ کەمی ئیبنو قەسیم پەھەمتی خۆی لێ بیت پریشتووہ و لە (زاد المعاد) دا کە ئەمە کورتە کە یەتی فەرمووەتی: بەراستی عارەق ھەموو سەرخۆشکەرەکانی تریش ئەگرتتەوہ، تراوین یا وشک، گوشرابیت یا کولاو بیت، پاروی ناپەواو گوناھیش ئەگرتتەوہ - مەبەستی ھەشیشە - چونکە ئەمانە ھەموو خەمرن بە دەقی فەرموودە ی نیراوی خوا ﷺ کە راست و ریک و ناشکرایە و سەندە کەمی جێ تانە نییە و مەتەنە کەشی کورت و شی نە کراوہ نییە، چونکە فەرموودە ی: (کل مسکر خمر) ^(۱) بە صحیحی ھاتوہ.

وہ بە صحیحی ھاتووہ لە یارەکانی پێغەمبەرەوہ ﷺ خویان لێ پازی بیت، کە لە ھەموو کەس زیاتر شارەزای قسە مەبەستی پێغەمبەر بوون ﷺ کە ھەرچی عەقل دا بپۆشی ئەو خەمرە.

لەسەر ئەو ئەگەر لەفزە کەمی پێغەمبەریش ﷺ ھەموو ھۆشبەریکی نەگرتایەوہ ئەو قیاسی راست و ریک کە ئەسڵ و فەرعی تیدا یە کسانە لە ھەموو لایەنیکوہ، حوکمی ئە کرد بە یە کسان

(۱) تەخریجی ئەم ھەدیسە رابورد.

تۆله كان (الحدود)

بوونى همموو جۆره هۆشبهره كان، كمواته جيا كردنموه لهنيتوان جۆرىك و جۆرىكى تردا، جيا كردنموه لهنيتوان نمو شتاندا كه له يهك نهچن له همموو روويه كموه - تمواو -.

خاوهنى (سبل السلام) شرحى (بلوغ المرام) ووتويهتى: بپراستى همرچى شتىك هۆشى برد له همرچى شتىك بوو حرامه، با خواردنموهش نه ييت، وهك حهشيشه.

وه له (حافظ ابن حجر) وه نقل كراوه كه همركس ووتى: (حهشيشه سهرخۆش كمر نويه بهلكو سركمه، تاوانىكى گمورهى كردوه، چونكه حهشيشه نمو زهوق و خۆشىيه نهبهخشيت كه عارهق نه ييهخشيت.

وه له (ابن البيطار) وه نقل كراوه كه - يه كىكه له پزىشكه كان - نمو حهشيشهى كه له ميسردا ههيه زۆر سهرخۆشكمره، نه گمر ناده ميزاد نمودهى دره مېتك يان دوو دره مې لى بھوات. وه حهشيشه سيفاتى پيسى زۆر زۆره، ههندى له زانا يان (۱۲۰) زىانى تاينى و دونيا يى يان ليوه ژماردوه، وه همر نمو سيفاته پيسانى كه لهدا ههيه له نه فيونيشدا ههيه كه پيسترو زىانى زۆر تره. قسه كى (ابن البيطار) تمواو بوو.

وه نمو شىخى نيسلام و قوتاييه كى (ئىبنو قهيم) و جگه لهوان له زانا يان دهريارهى حهشيشه ووتوبانه هه قىكه كه بهلگى له سر هاتووو ناده ميزاد دلنيا نه كمن.

جا كاتىك بپراستى روون بووه كه دهقه كانى (كىتاب و سوننت) حهشيشه نه گرنموه، نمو ديسان نه فيونيش نه گرنموه، كه زانا يان دهريان خستوو زىانى له حهشيشه زۆر تره، وه نمو زىانانى له حهشيشموه پيدا نمبن له نه فيونيشموه زياتر پيدا نمبن وهك له پيشموه له (ابن البيطار) وه نهقل كرا.

وه ههروه ها نمو دهقانه همموو نمو سركمرانه ده گرتموه كه تازه داها تون و لهوو پيش نيزانرا بوون، چونكه ههروهك عارهقن كه له ترى دروست نه كرى لهو دا كه نمانهش همرعهقل و مېشك دائه پۆشن، وه نمو زىان و خراپانه يان تىدايه كه له عارهقدا همن، وه له عارق زۆر تر خراپه يان ههيه وهك له حهشيشدايه. بهلكو خراپتر و گموره تره، وهك بهچاوى خۆمان نهمرۆ نه ييينى وه به گوئ نه ييستن.

وه ناكرى كه شمريعهتى نيسلام هيج لهو سركمرانه رهواو حهلال بكات، وه همركس گفى حهلالى همرچى يهك له مانه بدات نمو لهو كسانهيه كه درۆ له سر خرا ههله مبهستى، يا شتىك دهريارهى خوا نه لىن كه ناگايى يان بهسريا نيه .

تۆلەكان (الحدود)

وہ لہ پینشموہ ورتمان: ہندی لہ زانا حدنہ فی بیدکان ورتویانہ: (إن من قال بجل الحشيشة زنديق، مبتدع) واتہ: ہمرکس فتوی دا بدحلالاتی حمشیشہ زندیق و تازہ داہینمرہ لہ تایندا.

جا نہ گمر کسیتک گفٹی حدلالتی حمشیشہ بدات، زندیق و موبتدیع بیت نموہ کسسی کہ گفٹ نندا بہ حدلالتی شتیک لہم سرکمرانی کہ تازہ داہاتون و زیانیان زۆرترو خراپہ کہیان گمورہ ترہ، دیسان زندیق و موبتدیعہ، بەلکو لہ پینشترہ.

وہ چۆن شریعتی نیسلام شتیک لہم سرکمرانہ حدلال نہ کات کہ نمویسری زیان نہ گہینن بہم نہتوہیہ بہ تاک تاک و بہ کۆمەن، لہروی ماددی و تەندروستی و رەوشتی یوہ، وک لہ پرسیارہ کەدا ہاتوہ. لہ گەنل نموہ دا کہ بناغمو بنچینہی شریعتی نیسلامی دامەزراوہ لہسر ہینانی بەرژوہ وندی یہ پوختہ کان و نہہیلانی زەرەر زیانہ کان.

وہ چۆن خوی گمورہی زاناو کار دروست عارہ قینک حرام نہ کات کہ لہ ترئی یہ بۆ نمونہ: بہ زۆرو کەسی یوہ، لہبەر نمو زیانانی کہ تیایہتی، وہ لہبەر نموہی گہمہ کەسی پالتیوہ نمرہ بۆ زۆرہ کەسی و ہۆبہ کہ بۆی بەلام شتیک رەوا نہ کات لہ سرکمرہ کان کہ نمو ہممو زیان و خراپہ یی تیندایہ، بەلکو زیانہ کانی لہ عارہق زۆرترو گمورہ ترہ بۆ سەر لاشہ و تاوہز و تاین و رەوشت و میزاج؟ نمو قسہ یہ کەس نایکات مہ گمر یہ کئی نەزان بیت سەبارەت بہ نیسلام، یان زەندیقینکی بیدعەچی بیت وک لہ پینشموہ باسکرا. کواتہ بہ کار ہینانی نمو سرکمرانہ بہمەر شتوہ یەک بیت بہ خواردن و خوراندنموہ بیت، یا بہ بۆن کردن بیت یا بہ دەرزی بیت حراممو ہیچ جیاوازیان نی یہ، وہ نەمەش شتیکنی ناشکراو دیارہ.

(۲) بازرگانی کردن بہ ماددہ سرکمرہ کان و کردنیان بہمژیک بۆ قازانجی بازرگانی:

بہ راستی لہ پیغمبەرہوہ ﷺ فرمودہی زۆر دہ بارہی حرامی فرۆشتنی عارق ہدیہ، لہوانہ نموہی کہ بوخاری و موسلیم لہ جابیرہوہ خوا لسی رازی بیت نہ گیترنموہ کہ پیغمبەر ﷺ فرمودیہتی: (إن الله حرم بيع الخمر، والميتة، والخنزير، والأصنام)^(۱). واتہ: بہ راستی خوا فرۆشتنی تارہق و شتی مردارہوہ بوہ ہرازو پەیکمرہ بتی حرام کردوہ.

وہ ہدروہا فرمودہی زۆر لہ پیغمبەرہوہ ﷺ ہاتوہ کہ نەمہ نہ گہینن کہ ہمر شتیک خوی گمورہ حرامی کردبئی سوودی لی وەر بگیتی کرین و فرۆشتن و خواردنی ترخہ کەشی ہمر حرامہ.

(۱) البخاری (۲۲۳۶) و مسلم (۷۱/۱۵۸۱).

تۆله كان (الحدود)

وه له وه لامى پرسىياري يه كه موه بۆمان ده ركوت كه ناوى (خمر) تارهق ئمو سركه رانه نه گريتموه به پىي شمع وه كو چون ئه وهى كه هاتوه له باره ي حرامى كرين و فروشتنى ئمو شتانه ي كه خوا حرامى كردون، ئبيته به لگه له سر حرامى كرين و فروشتنى ئمو سركه رانه ش.

وه ئمو كاته به تمواوى روين نه ييمتوه كه بازرگاني كردن به مادده سركه رانه وه كردنيان به پيشه يه كه سوودو قازانج به يئنى حرامه، جگه له وهى كه ئموه يارمه تي دانه له سر شتيك كه گومان ني به له حرام بوونه كه يدا به پىي به لگه ي قورئان كه نه فرموي: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ (المائدة: ٢) واته: هاوكارى بكم له نيوان خوتانا له سر كرده وهى چاك و له خواترسان، وه هاوكارى مه كم له سر شتيك كه گونا هو سه ريئچى و ده رچوون بى له سنورى خوا. له بهر ئموه حقه ئه وه يه كه جومهورى زانايان بۆى چوون له حرام كردنى فروشتنى شه ربه تى ترى بۆ ئمو كه سانه ي نه يكمه ن به تارهق، وه ههروه ها پوچهل كردنى ئمو مامه له يه چونكه يارمه تي دانه بۆ سه ريئچى كردنى خواى گه و ره .

(٣) چاندى خه شخاش و حه شيشه به مبه سته ي فروشتن و ده ره يئاني ماده سركه رانه كانيان بۆ به كار هينان يا بۆ بازرگاني كردن پيئانه وه .

به راستى چاندى حه شيشه و ئه فيون له بهر ده ره يئاني ماده سركه رانه كه يان بۆ به كار هينان يان بۆ بازرگاني كردن پيئانه وه بيگومان حرامه له بهر چه ند هۆيهك:

يه كه م: به پىي ئمو حه ديسه ي هاتوه كه نه بو داود و جگه له و گيتر اويانه تموه له ئيبنوعمير به سوه له پيغه مبه و ره ﷺ كه فرمويه تي: (إِنْ مَنْ حَبَسَ الْعَنْبَ أَيَّامَ الْقَطَافِ حَتَّى يَبِيعَهُ مَنْ يَتَّخِذُهُ خَمْرًا فَقَدْ تَقَعَّمَ النَّارَ)^(١). واته: به راستى كه سيك ترى كاتى ليكردنه وهى لى نه كاتوه بۆ ئه وهى بي فروشى به و كه سانه ي كه نه يكمه ن به تارهق ئموه كه توۆته ناگه و ره . جا ئه مه به لگه يه بۆ حرامى چاندى حه شيشه و ئه فيون بۆ مبه سته ي ناوبراو، به به لگه ي ده قى حه ديسه كه .

دووه م: ئمو كاره يارمه تيدانه له سر سه ريئچى كردنى فرماني خوا، ئه و يش به كار هيناني ئمو سركه رانه يه يان بازرگاني كردنه پى يانه وه، وه وه كه له پيشه وه باس مان كرد يارمه تي دان له سر گونا هو سه ريئچى يه .

سه هم: چاندى ئمو شتانه بۆ ئمو مبه سته ره زامه ندى يه له جووتياره كانه وه به به كار هينانيان له لايه ن خه لكه وه و بازرگاني پيوه كردنيان، وه رازى بو نيش به خراپه هه ر خراپه يه .

(١) مجمع الزوائد (٤/٩٠).

تَوَلَّه كَان (الحدود)

نهمش لهبر نمويه ٲينكاري خراپه كردن بدل؁ كه بريٲٲيه له رق و كينه لهو خراپه يه بدل؁ فرزه لهسر همموو موسلمانيك لههمموو كاتيكدا؁ بهلكو له صحيحه كهي موسليما هاتوه له ٲٲغهمبهره وه: ﴿اِنْ مِنْ لَمْ يَنْكُرِ الْمُنْكَرَ بِقَلْبِهِ؁ لَيْسَ عِنْدَهُ مِنَ الْاِيْمَانِ حَبَةٌ خَرْدَلٍ﴾^(١).

واته: همركهس ٲٲنكاري خراپه نهكات بدل؁ دهنكه خمرده ليك باهر له دليا نيهه.

وه همروه ها چاندني حهشيشمو نهفيون سهريٲٲي به لهرويه كي تريشهوه؁ دواي نموي (ولي امر) سهريهرشي كهي موسلمانان قدهه غهي نهكات؁ بهيٲٲي نمو ياسايانهي كه دانراون بو نموه؁ چونكه گوي رايه لي ولي نممر لهو شتهدا كه سهريٲٲي كردن نهبيٲ له خواو ٲٲغهمبهره كهي ٲٲٲسته به نيجماعي موسلمانان؁ وهك نيمامي نموهوي رهجهٲٲي خواي لي بيٲ باسي كردوه لهشهرحي موسليم دا لهبشي گوي رايه لي نميره كان.

همروه ها نم روهي دوايي نموتري لهبارهي حمرامي بهٲٲي بهكارهيناني سهركره كان و بازرگاني كردن ٲٲٲانموه.

(٤) نمو سووهي لهو رنكايهوه بهدهست دٲٲ:

لهوهوه كه باس كرا زانيمان كه كرٲن و فروشٲٲني (مخدرات) سهركره كان حمرامه كهواته نرڅه كهشيان هم حمرامه:

يه كهم: به ٲٲٲي فهرموده ي خواي گوره كه فهرمويهٲٲي: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ (البقرة: ١٨٨).

واته: با ههنديكتان مالي ههنديكتان وهرنه گرنٲ و نهخوات بههوي شٲٲي باٲل و ٲوچموه. ماٲ وهرگرٲٲيش به باٲل لهسر دوو شيوهيه:-

١- وهرگرٲٲني به سٲهم؁ يان به دزي؁ يا بهخيانهٲ؁ يابه داگير كردن؁ و نمو شيوانه.

٢- وهرگرٲٲني بهرينكايه كه قدهه غه بيٲٲ؁ وهك بردهنموي به قومار؁ يا به رنكهي عهقه حمرامه كان؁ وهك سوود (ربا)؁ وه وهك كرٲن و فروشٲٲني نمو شٲٲانهي كه خوا سووده كهي حمرام كردوهوه؁ وهك ناروق كه سهركره كانيش نهگرٲٲموه وهك كهمني لهمو ٲٲٲ باسكرا. بهراستي نممانه همموويان حمرامان با بهرزامهندي خاوهنه كشي بيٲٲ.

(١) مسلم (٨٠/٥٠).

تۆلهكان (الحدود)

دووم: بهیچی ئهو فرمودانهی كه هاتوون ده‌ریاره‌ی حرام كردنی نرخى ئهو شتانهی كه خوا حرامى كردووه وەرگرتن لى‌زان. وهك فرموده‌ی: (إِنَّ اللَّهَ إِذَا حَرَّمَ شَيْئًا حَرَّمَ ثَمَنَهُ) رواه ابن أبي شيبة عن ابن عباس^(١).

واته: به‌پرستی خوا نه‌گهر شتیکی حرام کرد نرخه‌کشی حرام نه‌کات.

وه له (زاد المعاد) دا هاتووه كه نهمه ده‌قه‌كه‌یه‌تی: جه‌ماوه‌ری زانایان ووتویانه: نه‌گهر تری فرۆشرا به كەسێك نه‌یكرد به تاره‌ق نرخه‌كه‌ی حرامه، به پینچوانه‌ی ئه‌وه‌وه كه بفرۆشری به كەسێك بۆ خواردن. وه هه‌روه‌ها چەك نه‌گهر بفرۆشری به كەسێك كه له‌گه‌ڵ موسلمانیتكدا به‌هنگن ئه‌وه نرخى ئه‌و چه‌كه حرامه، به‌لام نه‌گهر بفرۆشری به‌كه‌سێك جه‌هادی پى بكات له‌ رێی خوا دا نرخه‌كه‌ی هه‌لاله و له شته پاكه‌كانه.

وه هه‌روه‌ها قوماشی حه‌ریر: نه‌گهر بفرۆشری به‌كه‌سێك كه له‌به‌رى بكات و له‌به‌ركردنی بۆی حرام بیته، ئه‌ویش نرخه‌كه‌ی حرامه، به پینچوانه‌ی ئه‌وه‌وه نه‌گهر بفرۆشری به كەسێك كه بۆی هه‌لال بیته - ته‌واو - .

جا نه‌گهر ئه‌و شتانه‌ی سوود وەرگرتن لى‌زان هه‌لال بیته كاتیک فرۆشرا به كەسێك كه له سه‌رپینچی خوا دا به‌کاربان به‌یتنی - به‌پى‌رای جه‌ماوه‌ری زانایان، كه هه‌قیشه - نرخه‌كه‌یان حرام بیته به‌پى‌ئهو به‌لگانه‌ی باس کران و جگه له‌وانیش ئه‌وه نرخى ئه‌و شته‌ی سوود وەرگرتن لى‌ حرام بیته، وهك سه‌رکه‌ره‌كان، زۆر له‌پیشه‌ره بۆ حرام بوونی.

وه كاتیک كه نرخى ئه‌و (هه‌درات)ه حرام بیته، ئه‌وه پيسه‌و سه‌رف كردنی له‌رێی خوا دا - وهك سه‌ده‌قه و هه‌ج - وهرناگیرى، واته ئه‌و كەسێ سه‌رفی نه‌کات پاداشتی له‌سه‌ر وهرناگیرى.

موسليم له‌ ئه‌بو هورەیره‌وه نه‌گه‌یترته‌وه خوا لى‌پا‌زی بیته كه پینچمه‌به‌ر ﷺ فرموده‌یه‌تی: (إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى طِيبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طِيبًا، وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمْرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ) فَقَالَ تَعَالَى: ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَأَعْمَلُوا صَالِحًا﴾ (المؤمنون: ٥١) وَقَالَ تَعَالَى ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾ (البقرة: ١٧٢).

ثم ذكر الرجل يطيل السفر أشعث أغبر، يد يده إلى السماء يارب . . يارب . . ومطعمه حرام، ومشربه حرام، و ملبسه حرام، و غني بالحرام، فأتى يستجاب لذلك؟^(٢).

(١) ابن أبي شيبة (١٠١/٦).

(٢) مسلم (١٠١٥) والترمذي (٢٩٨٩).

تۆله كان (الحدود)

واته: خوای گموره پاکو شتیکیش پاک نهییت وهری ناگریت، وه خواج فرممانیکی کردوه به پیغمبهرکانی نمو فرمانهشی کردوه به موسلمانهکان، خوای گموره فرمویتتی: نهی نیراوهکان یۆزی چاک و حهلال بچۆن و کردهوهی چاک بکمن) وه نهفرمویتتی: (نهی نمو کسانهی باورهتتان هیناوه لهو خواردنه حهلالانه بچۆن که بیخان بهخشیون و سوپاس گوزاری خوا بکمن نهگهر نیوه تمنها نمو نهپرستن). لهپاشاندا باسی کابرایهکی کرد که سهفرهکهی دورو دریت نهکات، و قره هالوزاوه خو لاوی، دهست بهرز نهکاتوه بز ناسمان و نهلتی: نهی پهروهردگار. نهی پهروهردگار. وه خواردنی حهرامه و خواردنوهی حهرامه و پۆشاکهی حهرامه و به حهرام بهخیتو کراوه، جا چۆن نمو کسه پارانهوهی گیرا نهییت و لی وهرنهگیریت.

وه لهو فرمووده یهدا هاتوه که تیمامی نهحمد له موسنده کهیدا له نیبنومسعودهوه خوا لیتی پازی بیت گیراوه نهییموه که پیغمبهر ﷺ فرمویتتی: (والذي نفسي بيده لا يكسب عبدٌ مالاً من حرام، فينفق منه، فيبارك له فيه، ولا يتصدق فيقبل منه، ولا يترکه خلف ظهره إلا كان زاده في النار، إن الله لا يمحو السيء بالسيء، ولكن يمحو السيء بالحسن، إن الخبيث لا يمحو الخبيث)^(۱).

واته: بهو زاتهی گیانی منی بدهسته هیچ کس مالینک له حهرام پهیدا ناکات، پاشان لیتی سهرف بکات و خوا لیتی پیروز کات، یا بیدات به صدهقه و لیتی وهرگیری، وه دواي خۆی بهجی بهیلتی نیللا نمو ماله نهییتته خۆراکی لهناو دۆزهخدا، چونکه خوای گموره خراپه به خراپه ناسریتتهوه، بهلکو خراپه بهچاکه نهسریتتهوه، بهراستی شتی پیس پیسی ناسریتتهوه.

وهله کتیبی (جامع العلوم و الحكم) ی نیبنورهجیبی حنبهلی فرموودهی زۆرو چند نهسریتکی صهابه (خوا لیتی پازی بیت) هاتوه لهو بارهیموه. لهوانه نهویه که نهبو هوپهیره له پیغمبهرهوه ﷺ نهگیریتهوه که فرمویتتی: (من كسب مالاً حراماً فتصدق به لم يكن له اجرٌ وكان إصره - يعني إثمه وعقوبته- عليه)^(۲). واته: ههرکس مالینکی حهرامی پهیدا کردو کردی به صدهقه، پاداشتی لهسر وه ناگری، بهلکو تاوان و سزای لهسر نهییت.

وه لهوانه نهوهی که له مورسه لهکانی (قاسم بن خیمرة) دا هاتوه، که پیغمبهر ﷺ فرمویتتی: (من أصاب مالاً من مآثم فوصل به رجمه، أو تصدق به، أو أنفقه في سبيل الله، جمع ذلك جميعاً ثم قذف به في نار جهنم)^(۳).

(۱) أحمد (۱/۳۸۷).

(۲) ابن حبان (۳۳۶۸).

(۳) تهذيب الكمال (۱۱۸) وسیر أعلام النبلاء (۵/۲۰۳).

تۆله كان (الحدود)

واته: هر كس مالتىكى حرامى بدهست هيتنا، جا سيله رهمسى پى بهجى هيتنا، يا كرى بهخير، يا له رى خوادا سرفى كرد، نوانه همموى لسريهك كۆ نه كرتسه له پاشاندا فرى ندرتته ناو ناگرى دۆزه خموه.

وه له شرحى (أربعين النووي) (مُلّا علي القاري) دا هاتوه كه پينغمبىر ﷺ فرمودىتى: (إنه إذا خرج الحاج بالنفقة الخبيثة، فوضع رجله في الغرْز - أي الركاب - وقال ليبيك، ناداه ملك من السماء، لا ليبيك ولا سعديك، وحجك مردود عليك)^(١).

واته: كاتى حاجيهك به نهفهقى حراموه دهرجيت بۆ حج كاتى قاچى خسته سر جى پى زينه كمو ووتى: (ليبيك) واته خوايه وه نامى بانگوازه كمت ندهمهوه، فرشتهيهك له ناسمانوه بانگى نهكات: (لا ليبيك ولا سعديك) واته نه پاداشتى وه نام دانوه كمت بۆ هديه و نه خۆشبهختى، وه حجه كمت ندرتتهوه بسمر و چاوتا.

نم فرمودانه كيه كتر بههيز نه كمن نعبه بهلنگى نموى كه خوا نه صدهقه نه حج نه هيچ خيريك له مالى حرام وه ناگرى. وه هر لمبر نمويه زانايانى حنهقى برياريان داوه كه نهفهقى حج له مالى حرام حرامه.

وه كورتى نموى ووتومانه:-

يه كه م: بهكارهيتانى حمشيشه و نهفيون و كۆكايين و نمو جوړه سركرانه حرامه.

دووم: بازرگاني پتوه كردنيان و كردنيان به پيشهيهك كه قازانچ رابكيتشى هر حرامه.

سئهم: چاندى نهفيون و حمشيشه بۆ دهرهيتانى ماده سركره كاني بۆ بهكار هيتان يا بازرگاني پتوه كردنيان حرامه.

چوارم: نمو قازانچى له بازرگاني نمو ماددانوه بدهست ديت حرام و پيسه، وه سرف كرديشى لمو كردهوه چاكاندها كه هوى نزيك بونمويه له خوا حراموهر ناگرى.

هرچنده دريژم به باسه كم داوه لمو بارهيوه كه لوانديه بيتته هوى بيتزاري و ماندر بوون، بهلام نموم بهباشتر زانى بۆ روون كردنموى حق و دهرخستنى راستى، تاوه كو نمو گومانه لاجچن كه لاي نمانه كان دروست بووه، وه بۆ نموى بزائرى كه فتوادان به حلالسى نمو ماده سركرانه قسمى پرو پوچن و سر لس شيواندى سرليشيتواوانه. وه لهوشدا كه وتومه پشتم بهستوه يا ههلم بژاردوه له كيتابى خواو سونمتى رهوانه كراوه كى و قسمى نمو زانايانديه كه له گملا بناغى

(١) الأصبهاني في الترهيب والترهيب (١٠٤٩) وجمع الزوائد (١٠/٢٩٢).

تۆله كان (الحدود)

شهرىعتى ئىسلامى پىرۆز رېتك كوتتووه. باسه كه كۆتايى هات، سوپاس بۆ خوا كه نيشان دهري رېنگاي راسته. وه درودى خوا لىسر پىنغمبىرى مەزن و يارو يادهرانى بيت به گشتى.

(حد) تۆلى تارهق خۆر

زانايان هەموريان لىسر ئەوه رېتكن كه تۆله سەندن له تارهق خۆر پىتويسته، وه لىسر ئەوهى كه تۆله كەى (جَلْد) لىدانه.

بهلام جياوازيان هديه لىسر چەندىتى:

حەنفى يەكان و مالىكى يەكان بۆ ئەوه چوون: كه ئەبىن هەشتا قەمچى لى بدرى، وه شافىعى بۆ ئەوه چووه، كه ئەبىن چل قەمچى لى بدرى، وه له ئىمامى ئەحمەدەوه، دوو رىوايەت هەيه. وه له (المغنى) دا هاتووه كه دوو رىوايەتى لىسر:

يەكەم: ئەويه كه حەدده كه هەشتا قەمچى يە.

مالىك و ئەورى و ئەبو حەنەفە و شوئىن كەوتوانى له زانايان هەر ئەويان ووتووه، چونكه ئىجماعى صەحابە لىسر ئەو رايەيه، چونكه ئەگىر ئەوه كه عومەرى كورى خەططاب رايئى بى خەلك كرد دەربارەى حەددى تارهق؟ عبدالرحمنى كورى عەوف ووتى: (وهك سوكتىنى تۆله كانى لى بكه كه هەشتا داره) ئىتر عومەر هەشتا قەمچى له تارهق خۆر ئەدا و بۆ خالىد و ئەبى عوبەيدەشى نوسى له شام كه لىسر ئەوه كارىكەن.

وه ئەگىر ئەوه كه عەلى خوا لىتى رازى بيت له رايئۆه كەدا ووتى: ئەگەر سەرخۆش بىن قسەى بىن جى ئەكات، وه ئەگەر قسەى بىن جىنى كرد: درۆ تۆمەت هەلئەبەستى، كەواتە تۆله كەى تۆلى تۆمەت چى يە). كه هەشتا قەمچى يە، جوزجانى و (دارقطنى)، جگە لەوان گىر رايانەتەوه^(۱).

وه رىوايەتى دووم له ئەحمەدەوه: ئەويه كه تۆلى عارهق خۆر چل قەمچى يە، ئەوش هەلئۆزاردەى ئەبى بەكرو مەزەبى شافىعى يە، چونكه عەلى چل قەمچى دا له وه لىدى كورى عوقبە، لەپاشاندا فرموى: پىنغمبەر ﷺ چل قەمچى داوه له تارهق خۆر، وه هەر وه ها ئەبویدەكر، بهلام عومەر هەشتا دارى لىداوه. وه هەموريان سوننەتن، وه من ئەويانم لاخۆشتره) موسلىم رىوايەتى كردووه^(۲).

(۱) مالك في الموطأ (۲/۸۴۲) ودارقطني (۳/۱۵۷).

(۲) مسلم (۱۷۰۷/۳۸).

تۆله كان (الحدود)

وله نمنسوه كه فرمويهتى: پياوتكيان هيتا بۆ لاي پينغمبهر ﷺ عارهقى خواردبۆوه، به نعمل دورى چل نعملى ليدا، لهپاشاندا هيتايان بۆلاي نموبهكر، نمويش ههروههاى لىنكرد. لهپاشاندا هيتايانه لاي عوممر نيتر عوممر راوتى بهخهلك كرد دهريارهى تۆلهى ناروق خۆر، نيبوعومرف فرمووى: كهمرتيني تۆلهكان ههشتايه. نيتر عوممر ههشتا قهمنى ليدا^(۱).

وه كارى پينغمبهر ﷺ حوججهيه و دروست نيهه وازى لى بهينرنت بۆ كارى كسينكى تر، وه نيجماعيش پىك نايهت لىسر شتىك پينچوانهى كارى پينغمبهر ﷺ بيت وههروهها پينچوانهى كارى نموبهكر و عدلى بيت، كهواته نمو زيادهيهى عوممر لىسر نموه دائهمنى كه سزادانتيكه دروسته نيمام بيكات نهگمر وههاى بمباش زانى. وه نموي پارسنكى نمو قسهيه نعداتوه نمويه كه عوممر له پياوى بههتيز كه سرگمرم بيت له شراب خواردنمهدا ههشتا قهمنى نعدا، و پياوى لاوازش نهگمر نموي لى رويدايه چل قهمنى، بهلام فرمان به كوشتنى ناروق خۆر كاتى دوباره بۆوه كارنكه (منسوخ) سيراوهتموه.

له قوبهيسى كورى ذونهيموه كه پينغمبهر ﷺ فرمويهتى: (من شرب الخمر فاجلدوه، فان عاد فاجلدوه، فان عاد فاجلدوه، فان عاد فاقتلوه- في الثالثة أو الرابعة-) واته: ههركمس ناروقى خواردوه قهمنى لى بدن، نهگمر دوبارهى كردهوه قهمنى لى بدن، نهگمر دوبارهى كردهوه بيكوژن- لىسرى سنهم جاردا ياچارهم جاردا-.

وه جارتىك پياوتكيان هيتا ناروقى خواردبۆوه دارى لى دا، لهپاشاندا ههه هيتايانموه نهجارهشيان دارى لى دا، لهپاشاندا ههه هيتايانموه دارى لى دا، كوشتنى لايرد ﷺ، نمويش روختهيك بوو.

تۆله بهچى سابت نمبى ؟ :

تۆله بهيهكىك له دوو شت سابت نمبى :-

۱- دان پيدا نان: واته عارق خۆره كه نيعتراف بكات كه ناروقى خواردۆتموه.

۲- بهشايهتى دووشايهتى راست گۆ.

وه زانايان جياوازيان ههيه لمهدا كه تۆله به بۆن بچسپن:

(۱) أحمد (۳/۱۸۰) ومسلم (۱۷۰۶/۳۵) وأبوداود (۳۳۷۹) والترمذي (۱۴۴۳).

تۆله كان (الحدود)

مالیکییه کان بۆ ئهوه چوون که تۆله پیوست ئه بیئت نه گهر دوو شایهتی راست گو شایهتی به دن لای حاکم که بۆنی ده می هاتوه، چونکه بۆن به لگه یه لاسر خوارده نه وه، وهک به لگه یه تی ده نگ و نوسین.

وه ئه بو حنیفه و شافعی بۆ ئه وه چوون که به بۆنی ده م تۆله ناچه سپین، له بهر بونی گومان چونکه چهند بۆنیک له یهک نه چن، وه تۆله کانیش به گومان لائمه برین، وه له بهر ئه وه له وانیه تیکه لای کرایه تی یا به زۆر ده ر خواردی درایه تی، وه له بهر ئه وه ی چهند شتی تر هیه جگه له ئارهق که بۆ نیان له ئارهق نه چیته. وه ئه سلیش رزگار بونی مرۆقه له سزادان، وه یاسا دانهریش چاوه ری یی لابر دنی حه دده کانه.

مه رجه کانی به جی هیتانی حه د:

چهند مه رجیک هه ن بۆ جی به جی کردنی حه ددی ئارهق خواردن که ئه مانه ی لای خواره یه:

۱- ژیری: چونکه ژیری جی به ستنی ته کلیفه، وه شیت لاسر ئارهق خواردن سزا نادرئ، وه ههروه ها کهم ئاوه زو نه قام.

۲- پی گه یشتویی: نه گهر مندال ئارهق بخوات حه ددی لاسر نی یه و سزا نادرئ، چونکه ته کلیفی لاسر نی یه.

۳- ئاره زوو: نه گهر که سیک به زۆر ئارهقی ده ر خوارد درا حه ددی لاسر نی یه، ئیتر ئه و زۆر لی کرده نه هه ره شه ی کوشتن بیته، یا لی دانی زۆر بیته، یا مان له ناو بردن بیته، چونکه زۆر لی کردن گوناھی لاسر لابر ده. پیغه مبه ر ﷺ فرمویه تی: (رفع عن أمّتي الخطأ والنسيان، وما استكرهوا عليه) واته: تاوان لاسر نه ته وه کهم هه لگه را وه به هۆی هه له و له ییر چوون، وه ئه وه ش که به زۆر پییان کرا وه. جا کاتیک گونا هه که هه لگه را بیته ئه وه تۆله ی لاسر نی یه، چونکه تۆله به هۆی گونا هه سه ربه ئیچی یه.

وه ناچار بوونیش نه چیته بازنه ی زۆر لی کرا وه، جا نه گهر که سیک ئاری ده ست نه که موت و زۆر زۆر تینوی بوو که ترسی له ناو چوونی لی نه کرا، وه ئارهقی ده ست که موت، ئه وه بۆی هیه ییخوا ته وه. وه ههروه ها که سیک برسی بوو برسی یه کی زۆر که ترسی مردنی لی نه کرا، چونکه له و کاتدا ئارهق پیوستی یه و ژبانی لاسر ئه وه ستی پیوستی به کانیش قه ده غه کرا وه کان په وا نه کهن.

خوای گه ره فرمویه تی: ﴿فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (البقرة: ۱۷۳) واته: جا هه ر کهس پیوستی ناچار ی کردن بۆ خوار دنی شتیک له و قه ده غه کرا وانه، بئ ئه وه ی ستم بکات له خوار دنه که دا زیاد له پیوستی یه که ی خۆی، وه بئ ئه وه ی له سنووری خوا

تۆله كان (الحدود)

دەرچن لهویدا که بۆی رهوا کراوه، نهوه هیچ تاوانی لهسر نییه لهویدا، چونکه بهراستی خوا لێ بووردهیه بۆ بندهکانی و میهرهبانه پیتان.

وه له (المغنی) دا هاتوره: (که عبیدوللای کوری حوذافه رۆمییهکان بهدیل گرتیان، ستمکاره کهی سمرکرده کهیان له ژورنکدا بهندی کرد که ئاوکی لێ بوو تیکه کراو به تارهق، وه ههروهها گوشتی بهرازی برژاو، بۆ نهوهی له گوشتی بهرازه که بخوات و تارهقهکش بخواتهوه، سێ رۆژ لهو ژووردها بهجیتی هیشت، ئهو کاره نهکرد، پاشان دهریان هیتنا له ترسی مردنی ووتی: سویند بهخوا، خوا بۆی حهلال کردبوم چونکه من ناچار بوم، بهلام من لهوانه نهبوم که تیهوه خۆش کم به ناینی نیسلام.

۴- پێزانین بهوه که ئهو شتهی نهبخواتهوه سهرخۆشکهره. چونکه نهگهر کهسێک تارهقی خواردهوه نهیزانی تارهقه، نهوه لێی ئهبورری بههۆی نهمینه کهی و حد لهسهری جی بهجی ناگری، بهلام نهگهر کهسێک هۆشیاری کردهوه پێی ووت، وه ئهو ههر بهردهوام بوو لهخواردنهوه کهی، نهوه ئهو کاته بههانهی ناییت، لهبهر لاجوونی نهمینه کهی و سوربوونی لهسر سهرپێچی بهکه دواي زانیشتی، کهواته شیاری سزا نهییت و حهدهی لهسر بهجی دیت.

وه نهگهر شتیکی خواردهوه که زانیان لهسهری جیاواز بوون که سهرخۆشکهر بیته، نهوه حهدهی لهسر بهجی نایته، چونکه جیاوازی گومانه، وه حهدهه کانی به گومان لانهترین.

وه ههروهها حد بهجی نایته لهسر کهسێک تاوی کالی ترسی خواردهوه نهگهر تیک چوو وه ههلهت و کهفی فری دا، که زانیان ئیجماعیان لهسر حرامیه کهی هیه نهگهر ئهو کهسه به حرامیه کهی نهمینه، وه که نهوهی که لهخاکی کافراندا بیته یان تازه موسلمان بیته، چونکه نهمینه دانهدری بهیه کهی لهو بههانهی که تۆله لانهین، بهپێچوانهوهی کهسێکهوه که لهخاکی نیسلامدا بیته، وه تازه موسلمانیش نهیته، چونکه ئهو حهدهی لهسر بهجی دیت و به نهمینه کهی وازی لێ ناهینری، چونکه نهوه له پێوستی یهکانی نایینه که نهیته بیزانیت.

به مهرج نهگرتنی نازادی و نیسلامتی له بهجی هیتانی حهدها:

نازادی و موسلمان بوون مهرج نین بۆ بهجی هیتانی تۆله، بهندهیه که نهگهر تارهقی خواردهوه سزانهدری، چونکه ئهو تهکلیفانهی خوا فرمانی پێ کردون و ئهوانه قهدهغه کردون نهویش نهگرتنهوه.

مهگهر هندی شت نهیته که ئهو ناتوانی پیتان ههلبسیت چونکه بهکاروباری گهوره کهیهوه خهریکه، ئهو شتانهش وه نوێژی هینی و نوێژی جماعت.

تۆله كان (الحدود)

وه خواى پاك و بى گمرد فرماني داوه به دوركوتنموه له تارهق، نمو فرمانمش بهرو پوي نازاد و كۆيله كراوه، وه گرانش نويه لهسر بنده كه لى دوور بكموتنموه، وه زبانه كمشي چنده نه گات به نازاد، كۆيلهش نموندهى پى نه گات، وه ليره دا جياوازي نى به نىوانياندا تمنها له سزادا نه ييت، چونكه سزاي بنده نيوي سزاي پياوي نازاده، نمو شيوهيه تۆله كمي بيست قممچى نه ييت ياچل قممچى: به پى جياوازي زانايان له دانانى سزادا.

وه وهك چون نازادي مخرج نويه له به جى هيتانى حمدا، همروه ها ئيسلامه تيش مخرج نويه، وه خاوهن كتيبه كان له جوله كه و گاور كه ره گزنامى نمو ولاته ئيسلامى يانه يان هديه و له گه لياندا نئين وهك قبطى به كان له ميسردا، وه همروه ها نمو خاوهن كتيبه نى كه به پىمانى كاتى و نيمان له گمرد موسلماناندا نئين وهك بى گانه كان، نمو جورانه حمديان لهسر به جى نه هينترى نه گمرد له ولاتى ئيسلامدا تاره قيان خارده وه، چونكه چى بى نيميه بى نوانيشه، وه چى لهسر نيميه لهسر نوانيشه.

وه لهبر نمو تارهق له تاينه كمي نوانيشدا حرامه، وهك له پيشموه ناماژه مان بى كرد، وه لهبر شوتنموه خراپه كانى و زهرو زبانه زره كمي له ژيانى گشتى و تا به پىدا، وه ئيسلام نه يوي نمو كۆمه له بيارى كه له ژىر سبهرى نالاي ئيسلامدان، وه نه يوي به جورنك تا گادارى يان بكات پاك و به هيز و يه كگرتوبن، كه لازى له هيچ لايه كمه نه چيسته ناربان، نه له لايىنى موسلمانانده، وه نه له لايىنى جگه له موسلمانانده، وه نيمه مزه مبي جماوه رى زانايانه، وه نمو هديه كه ناييت كهس لى لادبات.

به لام حنه فى به كان - خوا لى يان رازى ييت - رايان وايه كه تارهق هم چنده به مال دانانترى لاي موسلمانانده كان لهبر نمو ئيسلام حرامى كردوه، به لام لاي خاوهن كتيبه كانى تر مال و نرخی هديه، جا هر موسلمانيك لى يان برزنى نمو نرخته كمي بدات به خاوهنه كمي، و خواردنموه تاره قيش لاي نومان پوايه، نيمهش فرمانمان پى كراوه كه واز له خويان و تاينه كه يان به ينين، جا لهسر نيمه سزا نيه لهسر نمو كسمى كه نه بخواتنموه له خاوهن كتيبه كان. وه واى دابنين كه حراميش ييت له كتيبه كانيانا، نيمه وازيان لى نه ينين، چونكه خويان باوه ريان به حراميش نويه، وه مامه لى نيمهش له گه ليان به پى نمو هديه كه باوه ريان پى به تى نهك به پى هق كه هديه.

به كار هيتانى تارهق بى درمان كردن:

خهك له سهرده مى نه قامىدا پيش ئيسلام تاره قيان بى چاره كردنى نه خوشى نه خوارده وه، وه كاتى ئيسلام هات لى قدهغه كردن كه تداوى پى بكن و حرامى كرد.

تۆله كان (الحدود)

ئىمامى ئەھمەد و موسلىم و ئىبۇداود و (ترمىزى) لە طارىقى كوپى سوئىدى جوعفىيەو ئەگىرئەو ئە ئو پىرسىارى لە پىنغەمبەر ﷺ كىرەو، دەريارەى عارەق، ئەمىش ﷺ لىنى قەدەغە كىرە ئەمىش و توتوئەتى: مەن تەنھا بۆ دەرمان دروستى ئەكەم) پىنغەمبەر ﷺ فەرموئەتى: (ئە لىس بدو، و لكەنە دا) ^(۱). واتە: بەراستى ئارەق دەرمان نەيە بەلكو دەرە.

ئىبۇداود لە ئىبو دەردائەو ئەگىرئەو ئە پىنغەمبەر ﷺ فەرموئەتى: (ئەن اللە أنزل الداء و الدواء، فجعل لكل داء دواءً، فتداووا، ولاتداووا بحرام) ^(۲). واتە: خوا دەرە و دەرمانى نارەو، وە بۆ مەرھەردىك دەرمانىكىشى داناو، ئىوئەش دەرمانى نەخۆشە كاتتان بىكەن، بەلام بەحرام دەرمان مەكەن.

وہ ہندى جار لە پىش ئىسلامدا ئارەقىان نەخوارەو بۆ خۇپاراستن لە سەرماى تاوو ھىوا ئىسلام لەوئەش رى لى گرتەن.

ئىبۇداود گىراوئەتىيەو ئە دەيلىمى ھىمىرى پىرسىارى لە پىنغەمبەر ﷺ كىرە ووتى: ئەى نىرراوى خوا ئىمە لە وولاتىكى ساردا ئەژىن و كارى گران ئەكەن، وە ئىمە لە گەم شىراىتك دروست ئەكەن و ئەى خۇنئەو بۆ ئەوئە ھىزمان تىدا بىت بۆ كارە كانمان و بەرامبەر سەرماى وولاتە كەمان؟ پىنغەمبەر ﷺ فەرموئەتى: (ئەل يىسكەر؟) واتە: ئايا سەرخۆش كەرە؟
ووتى: بەلى.

فەرموئەتى: دە لى ئى دورىكەنئەو.

كابرا ووتى: خەلك وازى لى ناھىتىن.

فەرموئەتى: (فەن لم يتركوه فقاتلوهم) واتە: ئەگەر وازىان لى نەھىتا دۇيان بىگن ^(۳).

وہ ہندى لە زانايان رىيان دارە تەداوى بە ئارەق بىرەت، بەمەرجە دەرمانى ھەلالى ئىو دەرە دەست نەكەوتە كە لەجەبى ھىرامە كە بىت، وە بەكار ھىنەرە كە بۆ خۆشى بەكارى نەھىتى، وە لەو ئەندازە بەش زىاتر بەكار نەھىتى كە پىزىشكە كە بۆ دىارى ئەكات، وەك چۆن رىيان داوہ ئارەق بۇرئەتە لە ھالەتى ناچارى دا، وە زانايان نمونە ئەوشىوانەيان ھىتاوئەتەو، بەو ئەگەر كەسىك پاروئەك بىگىرئەتە قورگى خەرىك بىت بىگنە و ھىچ نەبىت بىكات بەسەريا جگە لە ئارەق، يا

(۱) مسلم (۱۹۸۴/۱۲) و أبوداود (۳۸۷۳) و الترمذى (۲۰۴۷) و أحمد (۳۱۷/۴).

(۲) أبوداود (۳۸۷۴).

(۳) أبوداود (۳۶۸۳).

تۆله كان (الحدود)

كەسنىڭ خەرىكەت بېرىش ۋە سەرما ھېچى دەست نەكەت، خۇي لەمردن پىي پزگار بىكات جگە لە پىئالەيەك ئارەق يا قومىنەك، يا كەسنىڭ توشى تەنگو چەلمەي دلى بىيەت و خەرىكەت بىي بىرەت، ۋە خۇي بزانىت يا پزىشك پىي پابگەيەننىت كە ھىچ شتىك نىيە ئەم مەترسىيەي لەسەر لاپەرىي جگە لە خوارنەمەي ئەندازەيەكى دىارى كراو لە ئارەق نەيىت. ۋە ئەمە لەبەشى ئەم پىيوسىيەيەكە قەدەغە كراوە كان پەوا ئەكەن.

تۆلەي زىناكردن (حد الزنا)

۱- ئىسلام بانگەوازي ژنەيتنان و شوكردى كىردوۋە بايەخى پىئادوۋە، چىونكە ھەر ئەم سەلامەتتىن رىنگايە بۆ شىكاندى غەرىزەي جنسى، ۋە چاكتىن ھۆيە بۆ نامادە كىردى ئەمەيەك كە ژن و مېرد ھەلسەن بە پەروەردە كىردىيان و چاودىرى كىردىيان، ۋە بەچاندنى سۆزەكانى خۇشەمىستىو مېھرەبانى و چاكيەتى و بەزەيى و پاك داوتىنى و شەرەف و سەرىلندى و نەفس بەرزى. تاوۋەكو ئەم ئەمەيش بىتوانى ھەلسەن بە كارو بارى خۇي، و ھاوبەشى بىكات بە ھەولەكانى خۇي لەبەرز كىردەمەي ژانانا.

۲- ۋە ۋەك چۆن چاكتىن شىوازي داناوۋە بۆ سەرف كىردى غەرىزە رىنگىشى كىردوۋە لەمەر ھەلسە كىوتىك جگە لەرېنگاي شەرى، ۋە وروژاندنى ئەم غەرىزەيەي بەمەر ھۆيەك لە ھۆيەكان بىت قەدەغە كىردوۋە، ھەتا لانەداۋ دەرەنچەن ئەم مەنەجەي كە بۆي دانراۋە.

جا بۆيە بەرگى كىردوۋە كە تىكەلى ژن و پىياو و سەما كىردن و وىنە گىرتى سەرنج پاكىش و گۆرانى وتى خراب و سەيركردى گومان لىكراۋ، ۋە ھەموو ئەوانەي كە غەرىزە ئەمورۇژتەن و بەرە داۋىن پىسى بانگەواز ئەكەن، بۆ ئەمەي ھۆكارەكانى لاوازي ۋە تەشەنە نەكاتە ناۋ ماڭ و خىزانەمە.

۳- ۋە زىناي داناوۋە بە تاۋانىكى ياسايى كە شىواي گەورەتتىن سزايە چىونكە سەرەنجامى خرابى ھەيدو سەرنەكىش بۆ زۆر لە خرابەم تاۋانەكان.

پاشان پەيۋەندىيە پىس و بەرەمەرەلاكان و (إتصال جنسى) ناشەرى، لەم شتانەيە كە ھەرەشەي لەناۋبىردى كۆمەل و بىرانەمەي ئەكات، لەگەل ئەۋەشدا كە يەككىكە لە تاۋانە پەست و ئابرو بەرەكان. خۋاي گەورە ئەفەرموتت: ﴿وَلَا تَقْرُبُوا الزَّوْجَ إِذْهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا﴾ (الاسراء: ۳۲) واتە: نرىك مەكەنەمە لە زىناۋ لە ھۆكارەكانى، بۆ ئەمەي نەكەنە ناۋى، چىونكە بەپراستى زىنا كىردەمەيەكى ئەمەمەر ناشىرىن و پىستىن رىنگايە.

تۆلەكان (الحدود)

۴- چونكە زىنا ھۆيەكى راستمۇخۆيە بۆ بلاوبونمۇي نەخۆشىيە ترسناكەكان كە لاشمى ئادەمىزاد لەنار ئەبنو بە ويراسەت نەقل ئەبن لەباوكانمۇە بۆ مندالان و مندالى مندالان، وەك نەخۆشى زوھمىرى و سىلان و قورحە.

۵- وە زىنا يەككىكە لە ھۆيەكانى تاوانى كوشتن، چونكە غىرەت شىتىكى سروسشىيە لە مەرقۇدا، وە كەم وايە پىياوى بەرپىزىيان ئافرەتى داوۋىن پاك ھەمىيەت رازى يىت بە لادانى جنسى، بەلكو پىياو ھىچ وەسىلەيەك نادۆزىتمۇە كە ئەر نەنگ و عارەي پى بشواتمۇە كە گەيشتۇە بە خۆي يا بەكەس و كارى جگە لە خۆي پشتن.

۶- وە زىنا ياساى مال تىك ئەدات و قەوارەي خىزان ئەھىيىتتە لەرزە پەيۋەندى ژنو مېردايەتى ئەپچىرتىنى، كە لەمۇە پەروەردەي مندالەكان خراب ئەيىت و ئەيىتە ھۆي: پەرتەمۇەزە بوون و لادان و تاوان كەردن.

۷- وە لە زىنادا رەگمۇ و بنەمالە وون ئەيىت، وە ئەيىتە ھۆي تاپۇكەردنى سامان بۆ جگە لە خاۋەنەكانى لەكاتى مېرات بەردندا.

۸- وە لە زىنادا ھەلخەلمەتاندنى مېردى تېدايە بە شىتك كە ھى خۆي نىرە، چونكە جارى وا ھەيە لە ئەنجامى زىناكە مندال دروست ئەيىت، ئىتر پىياۋەكە مندالنىك بەخىو ئەكات كەمەندالى كەسىكى ترە.

۹- زىنا پەيۋەندىيەكى كاتىيە ھىچ ئەنجامىكى باشى نىيە، بەلكو كارنىكى ئازەئىيانى پوتە مەرقۇي پاك دوورى لى ئەكات.

كورتى قسە ئەمۇەيە كە بە كەردەۋە سابت بوۋە بە شىئەيەك كە رىنگاى گومانى تېدا نىرە كە زىنا گەۋرەتەرىن زەرەرو زىانى لى ئەكەۋرەتەمۇە، وە لەگەۋرەتەرىنى ھۆكارەكانە بۆ فسادو ھەلۋەشاندىنى خورەۋشت، وە ھۆيە بۆ گۆزنامەۋى كوشندە تەرىن دەردو نەخۆشى، وە پالتەرە بەلاۋەكانمۇە بۆ ژن نەھىتان و دۆست گرتن، ئىنجا گەۋرەتەرىن ھۆيە بۆ رابواردن و دەست بلاۋى و داۋىن پىسى.

لەبەر ئەوانە و گەلى شتى تر نىسلام سزاي زىناى بە توندتەرىن سزا داناۋە.

جا ئەگەر ئەم سزايە توند و تىژ دەرنەكەۋىت، ئەۋە شۆنەۋارى تاۋانەكە زۆر لەۋە زىان گەيەنەرتە بۆ سەر كۆمەل.

ۋە نىسلام بەراۋرد ئەكات لە نىۋان ئەۋە زىانەي ئەكەۋىتتە سەر تاۋانبار و ئەۋە زىانەي ئەكەۋىتتە سەر كۆمەل، وە ھوكم بەكەردنى سوكتەرىيان ئەكات، وە ئانەۋەيە دادپەروەرى.

تۆله كان (الحدود)

وه گومان لموهدا نيه كه زبانی سزای زیناکهر هاسهنگ ناکرئ بهو زیانهی که نه کموتسه سهر کۆمهله له بلاو بوونهوی زیناو داوین پیسی و برهردان به گوناھو خراپه کاری.

بهراستی سزای زیناکهر نه گهرچی خودی تاوانباره که پیی زهره رمه مند نهی به لام له بهجی هینانیدا پاراستنی گیان و ناموسی تیدایه، وه ناگاداری کردنی نهو خیزانانیهی که خشتی یه که من له دروست کردنی کۆمهله دا. به چاک بوونی خیزانه کان کۆمهله چاک نهییت و به خراپ بوونیشیان خراپ نهی.

بهراستی نهتموه کان به خوره و شتی چاک و داب و نهریتی بهرزی یانهوه همن، ههروه ها به پاک راگرتیان له پیسی و ئالوده بون و خاوتنی یان له شوپوونهوه و پستی بهتی. له گهله نه مهشدا نیسلام - له لایه کی ترهه - وه کۆن ژن هینان و شوکردنی رهوا کردوه چهند ژنهشی رهوا کردوه بوئ نهوی له حهلالدا بی نیازی هه بی له حرام، وه بوئ نهوی بههانه نه میتنی بوئ تاوانباران.

وه به راستی نیسلام نیحیاتی کردوه (واته ژیری و هوشیاری به کار هیناوه) له جی بهجی کردنی نهو سزایه دا به قهدهر نهوی که زیانکارانی پی چاوترسین کردوه.

۱- جا لهو نیحیاته نهویه که حهده کانی لابرده به شو بهوه گومان، وه هیچ حهده دیک جی بهجی ناکرئ نیلا دواي دنیا بو نیکی تهواو نهییت له رودانی تاوانه که دا.

۲- وه بو سابت کردنی نهو تاوانه چه سپاندنی نهی چوار شایهتی پیاری راستگۆ داد پهروه هه بی، وه شایهتی ئافرهتی تیدا وهر ناگیرئ، وه ههروه ها شایهتی فاسق.

۳- وه نهییت هه موو نهو شایهتانه به چاو کرداری زیناکه یان بینیییت وه میل له نار کلداندا، وه وه ک گوریس له نار بیدا، وه نهوش سابت بوونی گرانه.

۴- وه نه گهر وا دابنیتن که سیانیا بهو شیویه شایهتی بهدن به لام چواره میان به پیچوانه نی توان، یا یه کیکیان په شیمان بووه وه له شایهتی یه که ی نهوه حهده دی (قذف) تۆمهت هه لبهستیان لهی نه درئ.

جا نهو نیحیاته که نیسلام دایناوه له چه سپاندنی نهو جهرمه یه دا به جوړکه که چه سپاندنی نهو جهرمه یه به شیویه کی قهطعی و براوه رت نه کاتمه که واته نهو سزایه له ترساندن و تۆقاندنهوه نزیکتره، وه له سابت کردن و جی بهجی کردن

وه له وانیه که سینک بلتت: نه گهر حهده لهو شتانه بییت که به ده گمن جی بهجی بکرئ، له بهر گرانی چه سپاندنی به لگه کانی، نهی که واته نیسلام بوچی دایناوه؟

توله‌کان (الحدود)

وله‌امه‌کمی وهک وتمان: نمویه که نیسلام کاتن سختی و توندو تیژی تاوانه که تیبسنی نه‌کات هزار حیسابی بۆ نه‌کات پیش نموی نه‌جام بدرت. که نمدهش جورنکه له همره‌شه به نیسبت نمو تاوانموه که پالنمر و هانده‌ری زۆری هدیه بۆ کردنی، به تایبته‌تیش که غمریزه و خۆی جینسی له غمریزه به‌هیزه‌کانه، نه‌گمر به‌هیزترینیان نه‌ییت به گشتی، وه گونجاره که نمو غمریزه به‌هیزه سزای به‌هیزی به‌روپو بکریت، چونکه نموه له هۆیه‌کانی به‌رگری‌یه له هه‌لچونی نمو غمریزه‌یه.

حرام کردنی زینا به شینه‌یی و پله پله:

زۆر له‌زانایان رایان وایه که دانانی سزای زینا پله پله بووه وهک له حرام بوونی تاره‌ق دا پروی داوه، وه وهک له‌دانانی رۆژو گرتیشدا همر به‌و شته‌ویه بووه.

جا سزای زینا کردن له سه‌ره‌تاوه نازاردان بوو له‌سه‌ره‌تاوه فرمان بووه به سه‌ره‌نش و همره‌شه کردن. خوای گموره نه‌فهرموئ: ﴿وَالَّذَانِ يَأْتِيَانَهَا مِنْكُمْ فَادُّوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا﴾ (النساء: ۱۶).

واته: وه نمو دووانمی که نه‌کونه تاوانی زیناوه له ئیوه، نازاریان بدن به لیدان و همره‌شه کردن، جا نه‌گمر تۆبه‌یان کردو پشیمان بوونموه و خۆیان چاک کرد وازیان له‌بهن.

پاشان حوکه‌کمی پله پله به‌رز بووه بۆ به‌ندکردن له مالاندا. خوای گموره نه‌فهرموئ: ﴿وَاللَّاتِي يَأْتِيَنِ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةٌ مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا﴾ (النساء: ۱۵).

واته: نموانمی که داوین پیسی نه‌کن له ژنانی ئیوه، نموه داوای چوار شایه‌تی عادل له موسولمانان بکن له‌سمریان، جا نه‌گمر شایه‌تی‌یان دا له‌سمریان، نموه له ماله‌کاندا به‌ندیان بکن هه‌تا نه‌مرن یاخوار پنگایه‌کی تریان بۆ نه‌کاتموه.

له‌پاش نموه فرمانی خوا جی‌گیر بوو، وه پنگای بۆ کردنموه، وه سزای زیناکه‌ری کوپ و کچی کرد به سعد دار، وه سزای زیناکه‌ری پیاو و ژنی دانا به په‌جم کردنیان هه‌تا مردن.

وه نمو شینه‌یی و پله پله‌یه‌ش له‌بهر نمبوو تا کۆمه‌ل به‌رز بکاتموه، وه به نهمی و میهره‌بانی به‌رو پاک و پاک داوینی بدرت، وه بۆ نموی نمو گواستنمویه کارکی گران نه‌ییت له‌سمر کۆمه‌ل و له‌تاینه‌که‌یاندا ته‌نگی نه‌ییت، وه به‌لگه‌شیان حدیسه‌کمی عوباده‌ی کوپدی صامیته که

تۆله كان (الحدود)

وتتويبهتى پىنغمبەر (ﷺ) فرموده‌ی: (خذوا عني، قد جعل الله لهن سبيلاً: البكر بالبكر جلد مئة و نفي سنة، و الشيب بالشيب جلد مئة و الرجم) رواه مسلم، و أبو داود، و الترمذي^(۱).

واته: لهمنى وهرىگرن، خوا رېئى بۆ كرده‌وه: كور به كچ سهد دار و سالتك دهره‌دهر كرده، پياو به ژن سهد دارو سهدنگ باران كرده.

وه ئيمه نه‌بينن كه روالتمى همدوو نايه‌ته‌كه‌ى سوپه‌تى (النساء) كه له پىنشموه هاتن باسى حوكمى (سحاق و لواط) لى‌خشاندن و نىريازى نه‌كات، كه حوكمه‌كه‌يان جيايه له حوكمى زينا كه دانراوه له سوپه‌تى نوڤدا.

جا نايه‌تى يه‌كه‌م دهر باره‌ى لى‌خشانده له نىوان ژناندا (سحاق)

﴿وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسَكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتَ أَوْ يُعْمَلَ لَهُنَّ سَبِيلًا﴾ (النساء: من الآية ١٥)
وه نايه‌تى دووم دهر باره‌ى نىريازى يه:

﴿وَالَّذَانِ يَأْتِيَانَهَا مِنْكُمْ فَأَذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرَضُوا عَنْهُمَا﴾ (النساء: من الآية ١٦)

١- واته وه نمو ژنانه‌ى فاحشه نه‌كه‌ن كه (سحاق) ه نويش لى‌خشاندى ژنه له‌گه‌ل ژندا. چوار پياو به شايدت بگرن له‌سريان، نه‌گه‌ر شايه‌تىيان دا له‌سريان، له ماله‌كاندا به‌نديان بگه‌ن به شيوه‌يك نمو ژنه ته‌هاو دوور بيته نمو ژنه‌وه كه لى‌خشانده‌كه‌يان له‌گه‌ل يه‌ك كرده‌وه، همتا نه‌مرت، ياخوا رىنگايه‌كيان بۆ نه‌كاتمه‌وه به دهرچوون نمو تاوانه به تۆبه، يان به شوكردينان، كه نيتر پىنوستىيان به سىحاق كرده نه‌مىتى.

٢- وه نمو دوو پياوه‌ى كه فاحشه نه‌كه‌ن كه (لواط) ه تاوانى نىريازى نه‌كه‌ن واته يه‌كىيان له دوواوه نه‌چىته لاي نمو تريان، پاش سابت بوونى به شايه‌تيدان نازاريان بدن و لىيان بدن، جا نه‌گه‌ر تۆبه‌يان كرد پىش نمو نازاريان بدن و تۆله‌يان له‌سره به‌جى به‌ينن، وه خويان پاك كرده‌وه كرده‌وه‌كانيان چاك كرد وازيان لى به‌ينن و تۆله‌يان به‌سردا جى به‌جى مه‌كه‌ن.

(١) أحمد (٣١٣/٥) ومسلم (١٢/١٦٩٠) وأبو داود (٤٤١٥) والترمذي (١٤٣٤) وابن ماجه (٢٥٥٠).

تۆلهكان (الحدود)

ئەمۇ زىنایەى كە ئەيىتتە ھۆى (حد) تۆلە:

ھەممو (اتصال) جوت بوونىكى جىنسى كە لەسر بناغەيدەكى ناشەرى بىت، بە زىنا دائىمىرەت و سزا بېرىار دراوہ كەى ئەكەوتتە سەر لەمۇ پەوہە كە تاوانىتە لەمۇ تاوانانە كە تۆلەيان بۆ دانراوہ.

وہ ئەمۇ زىنایەش كە تۆلە پىتوست ئەكات ئەمۇبە كە سەرى زەكەرى پىارو - يا بە ئەندازەى ئەمۇ ئەگەر قرتابوو - وون بىت لەنار لەشىكى ھەرام كراودا، كە جەى ئارەزوى مرؤف بىت بە سروش، جگە لە نىكاحى شوبهە، با نار ھاتنەوشى لەگەلدا ئەيىت.

بەلام ئەگەر خۇشى وەرگرتن لە ژنىكى بىنگانەى ھەرام بىت لە شوتنەكانى ترى جگە لە ناو لەشى، ئەمۇ تۆلە دانراوہ كە بۆ زىنا پىتوست ناكات، ھەرچەندە ئەمۇ كارەش پىتوست بە ھەرەشەمۇ تۆقانەن ئەكات.

لە تىببو مەسعودوہ خوالەى پازى بىت فەرمووتى: پىارۆك ھاتە لای پىغەمبەر (ﷺ) ووتى: ژنىكم لە خوار شاروہە گرت تىر لەگەلئا رام بوارد ھەتا پەھەت بووم، بەلام زىنام لەگەل ئەكرد. وە مەن وام لەبەر دەستدا چىم لى ئەكەى بە ئارەزوى خۆت لىم بەكە. عومەر پىى ووت:

خو داى پۆشيبووى ئەگەر خۆت داپۆشايە، پىغەمبەر (ﷺ) ھىچ وەلامى نەدايمو، پىاروہە رۆشت، پىغەمبەر ﷺ كەسىكى نارد بە شوتنى دا وبانگى كرد، پاشان ئەمۇ ئايەتى بۆ خوتنەوہ كە ئەفەرمووى:

﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُدْهَبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرِي لِلذَّاكِرِينَ﴾ (ھود: ۱۱۴)

واتە: نوپۆ بە تەواترىن شىوہ جەبەجەى بەكە لە دولای پۆژدا بەيانى و ئىوارە، وە لەكاتەكانى شەودا. بەراستى كەدوہە چاكەكان گوناھە پىشووہكان ئەشواتەمۇ، وە ئەمە پەندو ئامۆزگارى بە بۆ ئەوانەى پەند وەرئەگرن.

پىارۆك لەمۇ كۆمەلە وتى: ئەى ئىراوى خو ئەمۇ تايبەت بەو، يا بۆ گشت كەسىكە؟! فەرمووى: بۆ گشت كەسىكە. موسلىم و ئەبو داود و ترمذى گىتپاويانەتەمۇ^(۱).

(۱) مسلم (۲۷۶۳) و أبو داود (۴۴۶۸) و الترمذى (۳۱۱۲) و ابن حبان (۱۷۲۸).

بەشەكانى زىناكەران :

زىناكەر: يا كور ئەيىت يا كچ، يا ژن يا پىيا، وە ھەرىەكەيان حوكمى تايىبەت بە خۆى ھەيدە.

(حد) تۆلەى كور و كچ

زانايان لەسەر ئەو رېك كەوتون كە كور و كچى نازاد نەگەر زىنا بىكەن سەد دارىيان لى ئەدرى، وەك يەك، بەپىى فەرموودەى خواى گەورە كە لە سورەتى نووردا ھاتووە: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْشَهِدَ عَدَاؤُهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (النور: ۲)

واتە: كور و كچى زىناكەر سزای ھەرىەكەيان سەد قەمچى يە، وە با بەزەى پىيا ھاتنەويان نەتان گرى لە جى بەجى كورنى حوكمى خوادا كە ھەدەدە كە بوەستىنن يان سوكى بىكەن. نەگەر ئىوہ باوہرتان ھەيدە بە خواو بە رۆژى دوايى، وە با كۆمەلەكە لە باوہرداران ئامادەى سزادانىيان بن، لەبەر نامۆزگارى و پەند وەرگرتن.

دارلەيدان و دوورخستەوہى زىناكەر لە يەك كاتدا :

زانايان ھەرچەندە رى كەوتون لەسەر پىتويست بوونى دار لىدانى زىناكەر، بەلام جىاوازىيان ھەيدە لەوہدا كە دوور خستەوہى لە گەلدا بيت:

۱- شافىعى و ئەھمەد ووتويانە: دارلەيدان و شاربەدەر كورنى سالتىك لەسەر زىناكەر كۆتە كرتەوہ. بەپىى ئەوہى بوخارى و موسلىم لە ئەبى ھورەيرە و زەيدى كورى خالىدەوہ گىپارايانەتەوہ: كە پىيارىكى دەشتەكى ھاتە لای پىنغەمبەر (ﷺ) ووتى: ئەى نىراوى خوا داوات لى ئەكەم بە خوا كە ھەر بە كىتەبەكەى خوا حوكم بىكەى، لایەنكەى تىرش - كە لەو زانا تر بوو - ووتى: بەلى بە كىتەبى خوا حوكمان بىكو رىم بەدە با من قسە بىكەم. پىنغەمبەر (ﷺ) فەرمووى: بلى. ئەمىش ووتى: كورەكەم كرى گرتە بووہ لای ئەم كابرايە و زىناى لە گەل ژنەكەىدا كردوہ، وە پىم راگەيدەنراوہ كە ئەبى كورەكەم رەجم بىكەى، وە من سەد سەر مەرم داوہ بىم كابرايە و مندالەكەش. دوايى پىسارم لە ئەھلى عىلم كردوہ، پىيان وتم لەسەر كورەكەت سەد داروہ سالتىكىش دوورخستەوہ، وە لەسەر ژنى ئەو كابرايەش سەنگ بارانە. پىنغەمبەر (ﷺ) فەرمووى: بەو زاتەى گىيانى منى بە دەستە بە كىتەبەكەى خوا حوكمتان ئەكەم، - مندالەكو مەرەكان نەگەرئەوہ بۆخۆت. وە ئەبى كورەكەت سەد دارى لىبەدرى و سالتىك دوورخستەوہ - ئەى ئونەيس - پىيارىك بوو لەھۆزى ئەسەلم - بچۆ بۆ لای ژنى ئەو كابرايە، نەگەر ئىعترافى كرد رەجى بىكە.

توله‌کان (الحدود)

نه‌لن: چوو بۆ لای ژنه‌که ئیعترافی کرد. پینغممبەر (ﷺ) فرمانی دا په‌جیان کرد^(۱).

وه بوخاری ته‌گپرتتوه له نه‌بی هوپه‌په‌وه که پینغممبەر حوکمی کردوه له‌سەر که‌سێک که (مُحَصَّن) نه‌بویه واته کور بویه یا کچ - وه زینای بکردایه، به‌جی‌به‌جی کردنی حد له‌سهری و نه‌فی کردنی سالتیک^(۲).

وه موسلیم ته‌خریجی کردوه له عوباده‌ی کورپ صامیتتوه که پینغممبەر (ﷺ) فرموویه‌تی: (خذوا عني، خذوا عني، قد جعل الله لهن سبيلا: البكر بالبكر جلد مائة و نفي سنة، و الثيب بالثيب جلد مائة و الرجم).

واته: له منی وه‌ریگرن، له منی وه‌ریگرن، وا خوا پینگای بۆ کردنوه: کور به کچ سد داری لی ئهدری و سالتیک دوورخستتوه، پیار به ژن سد داری لی ئهدری و به‌رده‌باران.

وه خوله‌فای راشدین ئهو دوورخستتوه‌یان کردوه و که‌سێش ئینکاری لینه‌کردوه. ئهو بکر خوا لئی پازی بی خه‌لکی دورته‌خستتوه بۆ فهده‌ک، وه عومەر خوا لئی پازی بیته‌ بۆ شام، وه عثمان خوا لئی پازی بیته‌ بۆ میسر، وه عه‌لی خوا لئی پازی بیته‌ بۆ به‌سه‌ره‌.

وه شافعی‌یه‌کان رایان وایه که ته‌رتیب نه‌یه له نیتوان لێدان و دوورخستتوه‌دا ئهو ئهمیره‌ ناره‌زوی خزیه‌تی کامیان پیش ته‌خات.

وه به‌ مەرجیان داناره که دوورخستتوه که بۆ ماوه‌یه‌ک بیته‌ که‌نوێژی تیدا کورت بکرتتوه، چونکه مه‌به‌ست ئهو دوورخستتوه‌یه غه‌ریب بوونه له‌کس و کار و نیشتمان، وه له‌ ماوه‌یه‌کدا که که‌متر بیته‌ له‌ ماوه‌ی نوێژی تیدا کورت کردنوه حوکمی ئهو شاره‌ی هه‌یه، وه نه‌گه‌ر حاکم رای وابوو که زیاتر دووربخرتتوه، بۆی هه‌یه بیسکات.

وه نه‌گه‌ر ژنه‌که دوور بخرتتوه، به‌بێ مه‌حره‌م دوور ناخرتتوه، یا له‌گه‌ڵ می‌رده‌دا، وه نه‌گه‌ر له‌گه‌لیا نه‌چوو به‌ کرێ نه‌بیته‌ نه‌بی کرێی بداتن، وه ئهو کرێ‌یه‌ش هه‌ر له‌ مالتی ژنه‌که ئهدریت.

۲- مالیک و ئه‌وزاعی و وتویانه: پیتوسته‌ کورپ زیناکه‌ری نازاد دوور بخرتتوه، به‌لام کچی زیناکه‌ری نازاد دوورخستتوه‌ی له‌سەر نه‌یه، چونکه ئافره‌ت عه‌وره‌ته‌.

۳- وه ئهو حه‌نیفه‌ و وتویه‌تی: دوورخستتوه و لێدان له‌سەر که‌سێک کۆناکرتتوه مه‌گه‌ر حاکمه‌که به‌ به‌رژوه‌ندی بزانتن، ئهو کاته بۆی هه‌یه هه‌ردووکیان دووربخاتتوه چهنده رای له‌سەر بیته‌.

(۱) البخاری (۶۸۵۹) و مسلم (۱۶۹۷ و ۱۶۹۸).

(۲) أحمد (۴۵۳/۲) و البخاری (۶۸۳۳).

تۆلمى (مُحَصَّن) ژن و پياو

بهلام (المحصن الشيب) ژن و پياوى زيناكمر كه لهوه پيش زهواجيان كردى، زانايان لىسر لهوه رىكنن كه نهگەر زينايان كرد پىويسته (رجم) بهرد باران بگرتن، همتا تهمرن، پياو بيتت يان ژن، وه بهلگهشيان نهمانهى لاي خوارهويه:

۱- له نهى هورپيرهوه كه فرمويىتى: پياويك هاته لاي پىغمبهر (ﷺ) كه له مزگوت بوو، هارارى له پىغمبهر (ﷺ) كردو ووتى: نهى نىرراوى خوا، من زىنام كردوه، پىغمبهر (ﷺ) پووى لى وهرگىترا. كابرآ چوار جار قسهكەى دووباره كردهوه. كاتى چوار جار شايهتى لىسر خوى دا. پىغمبهر (ﷺ) بانگى كردو پىي فرموو: (تۆ شىتتيت)؟ ووتى: نه، فرمووى: (ژنت هىناوه) ووتى: بهلى. پىغمبهر (ﷺ) فرمووى: (پىيەن ره جى بكنن) نىبنو شىهاب ووتويىتى: نهو كەسى گوى لى جابىر بووه بوى گىتراموه كه جابىر ووتويىتى: من لهو كسانه بووم كه ره جىيان كرد، له (مصلى) نوژگه كه بهرد بارانمان كرد، كاتى بهرده كانى بهركموت ههلهات و له (الحرّة) گرتمانوه، لهوى بهرد بارانمان كرد همدوو شىخ بوخارى و موسلىم لىسرى رى كوتون^(۱).

وه نهوه بهلگهيه لىسر نهوه كه (إحصان) ژن هىنانى پياو و شوكردى ژن به يەكجار دان پىانان سابت نهى، وه وهلام دانوه به بهلى دان پىانانه.

۲- وه له نىبنو عەبباسوه كه ووتويىتى: جازىك عومەر ووتارى ندا فرمووى: (خوای گهروه حمدى ناردوه به حەق و كىتیبى ناردۆته خوارهوه بوى، وه لهوى كه بوى نىرراوته خوارهوه نايهتى رهجه. نىمه خوتندومانهتوه و لىتى تى گەيشتوین، وه پىغمبهر (ﷺ) ره جى كردوه و نىمش رهجمان كردوه. وه من ترسى نهوم ههيه پاش ماوهيهكى زۆر كسىك بلىت: نىمه رهجم له كىتبهكەى خوادا نابىنن، جا گومرا بىن به وازهىنان له فەرزىك كه خوا نارديستىيه خوارهوه، چونكه رهجم كردن حەقه لىسر نهو كەسى كه زىنا نهكات له ژن و پياو نهگەر (مُحَصَّن) بيتت،^(۲) كاتىك بهلگه بىيت لىسرى يا نهفرته كه دوگىيان بوو، يا خوى دانى پىدانان. سوئند به خوا نهگەر لىسرى نهبوويه خەلك بلىن: عومەر له كىتیبى خوادا شتى زياد كردوه نه نوسىيهوه) همدوو شىخ و نهبودوو (ترمذى) و نهسانى به كورتى و به درژى گىراوانهتوه^(۳).

(۱) البخاري (۶۸۱۵ و ۶۸۱۶) ومسلم (۱۶۹۱/۱۶).

(۲) واته: نهگەر پياو بيتت ژنى هىنابى، وه نهگەر ژنىش بيتت شوى كردى.

(۳) البخاري (۳۸۷۲) ومسلم (۱۵/۱۶۹۱) وأبوداود (۴۴۱۸) والترمذى (۱۴۳۱).

تۆله كان (الحدود)

وه له (نبيل الأوطار) داهاتوه: كه سنگ باران كردنى ژن و پياوى زيناكر واجبه و ئىجماعى لىسره، وه لىبه حردا له ده رچوووه كانموه (خوارج) گىپراوه تموه كه ووتويانه: واجب نىيه. وه همروه ها ئىبىنو عىره بى لىيانموه نه گىپرتتموه.

وه همروه ها له همدى موعىزىلموه نه گىپرتتموه وهك نمىزام و هاوه له كانى، و هىچ پالپشتىك نىيه بۆيان نموه نىبى كه ده لىن چونكه له قورئاندا باسى نه كراوه، وه نموه قسه يمش پوچه له.

چونكه به سوننىتى موعىواتىر چىسپاره و زانايان لىسرى ئىجماعيان هىيه، وه به ده قى قورئانىش چىسپاره، به پىنى حدىسه كى عومىر كه له ناو كوّمه لى صحابه دا ووتويىتى: لموه نايمتانهى ها تونه خواره وه بۆ سىر پىنغمبىر (ﷺ) نايمتى ره جم بووه، جا ئيمه خوئندومانىتموه و لىتى تى گىشتون، وه پىنغمبىر (ﷺ) به پىنى نموه نايمته ره جمى ژن و پياوى زيناكبرى كردوه، و ئيمش دوواى نموه ره جممان كردوه^(۱)،

وه سىرئانموه نايمت سىرئانموهى حوكمه كى ناگرتتموه. وهك نموه داود ته خرىكى كردوه له حدىسى ئىبىنو و عىباسموه.

وه نه حمد و طمبىرئانى له (الكبرى) دا ته خرىمان كردوه له حدىسى ئىبى نومامى كورى سهلموه له عىجمانى پورىيموه كه ووتويىتى: لموه نايمتانه كه خواى گموره نارديه خواره نموه نايمتمش بووه كه فرموويىتى: (الشيخ و الشيخة إذا زنيا فارجمهما البتة بما قضا من اللذة)^(۲) واته: ژن و پياوى به تممن همركاتىك زىنايان كرد ره جميان بكمى به قه طعى و به بى گىرانموه به هوى نموه كاروه كه كردويانه.

وه ئىبىنو حىببان له صحىحه كهيدا ته خرىكى كردوه له حدىسى نوبى كورى كه عبموه به له فزى: سوپه تى نه حزاب نموه ندهى سوپه تى به قمره نمبوو، وه نايمتى (الشيخ و الشيخة.. الخ) تىدا بوو^(۳).

(۱) ته خرىكى نموه حدىسه رابوورد.

(۲) أحمد (۱۸۳/۵) وجمع الزوائد (۲۶۵/۶) والطبراني في المعجم الكبير (۴۵۵/۲۵) وتلخيص الحبير (۵۸/۴).

(۳) ابن حبان (۴۴۲۸).

مهرجه کانی (إحصان)^(۱):

نمبئی ژن و پیاوی زیناکمری (محسن) که شیاوی رجم کردن بن بهؤی زیناوه نم مهرجانمی لای خواروهیان تیدابیت:

۱- تکلیف: واته نمو کسمی که کردهوی زیناکه نهکات پین گیشتو و ژیر بیت. چونکه نهگمر نمو کسمه شیت بوو یا مندال بوو حمددی لی نادری. بدلکو نهتوقینری و تعزیر نهکری.

۲- نازادی: چونکه نهگمر پیاوه که و ژنه که کزله بوون رجمیان لسمر نابیت بهپیتی فرمودهوی خوی گوره که دهریارهوی تولمی که نیزه فرمودهتی: ﴿فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ﴾ (النساء: ۲۵).

واته: نهگمر که نیزه که کان زینایان کرد نیوهی نمو سزایهیان لسمره که لسمر نافرتهانی نازاد دانراوه.

وه وهک ناشکرایه رجم کردن بش بش ناکری (کهواته هر لسمریان نیه).

۳- چونه لا له نیکاحی صحیحدا: واته: نمو کسمی که زیناکمی کرده پیتش زیناکه ژنی هینابن بشیوهیهکی صحیح وه چوبیتته لای، با ناویشی نههاتیتتهوه.

بهلام نهگمر چونه لاکه له نیکاحیکی حرام و فاسیددا بوویت، نموه (الإحصان)ی پین بهدی نایدت وه مانوهی زواجه که سابت نابن بؤ مانوهی سیفتی (إحصان)، جا نهگمر یدک جار به دروستی ژنی هینابیت و چوبیتته لای ژنه کهی و له پاشاندا پیوهندی ژن و میترا دیهتی بیان بچراییت، دواي نموه زینا بکات له کاتیکدا که ژنی نهییت نموه هر به (محسن) نهژمیرری و رجم نهکریت. وه هرروهها نافرتهیش نهگمر میتدی کرد، پاش نموه تهلاق دراو به تهلاق دراوی زینای کرد، هر به (محسنه) نهژمیرری و رجم نهکریت.

(۱) (إحصان) له قورئاندا هاتوره بهمانای نازادی (فعلیهن نصف ما علی المحصنات من العذاب) سورة النساء.

واته: ژنه نازادهکان. وه بهمانای پاک دارینی: (والذین یرمون المحصنات) سورة النور. واته ژنه پاک دارینهکان. وه به مانای زواج کردن: (والمحصنات من النساء) سورة النساء. واته ژنه شوکردهکان.

موسلمان و بئباوه پرده كسانن له حددا :

وه وهك چۆن تۆله له سسر موسلمان پئويست ئههيتت كاتئ چسپار سابت بوو كه زيناى كردوه، ههروهها پئويسته له سسر ذيمى و هههنگهراوه له ئيسلام.

چونكه كافرى ذيمى ئهو حوكمانهئى بسسر موسلماناندا ئهروات بسسر ئهروشدا ئهروات، وه چسپاره كه پئغهمبهر (ﷺ) دوو جولهكهئى (مُحصن)ى رهجم كردوه كاتئ زينايان كردوه.

وه هههنگهراوهش له ئيسلام، حوكمى ئيسلام ئههگرتهوه، وه هههنگهراوهكه دهري ناكات لهوى كه حوكمى ئيسلام بسسريا جئ بهجئ بكرئ.

له ئيبنو عومرهوه: كه جولهكه ژن و پياوئك له خوزيان هئنا بو لاي پئغهمبهر (ﷺ) كه زينايان كردبوو.

پئغهمبهر (ﷺ) پئى فرمبون: (له نامهكهئى خوتاندا چئ ئههينن؟)

ووتيان: پوريان رهش ئهكرئت و ئابرويان ئهبرئت.

پئغهمبهر (ﷺ) فرمووى: (درو ئهكمن. رهجم كردنى تئدايه، ئهروات بههئن و بيهخوتنهوه ئهگهراست ئهكمن).

جا خوتنهركئى ئهرواتيان هئنا له خوزيان و خوتندى بهوه كاتئ گهشته سسر ئهو شوئنه دهستى خسته سسر، پئريان ووت: دهستت بهرزكهروه، ئهروش دهستى بهرزكروه ووشهكانى ئهدهوشا بهوه، ووتئ: - يان ووتيان- ئهئى موحههد: به راستى رهجم كردنى تئدايه، بهلام ئيمه له نئوان خوماندا شاردهبوومانوه) پئغهمبهر (ﷺ) فرمانى دا رهجهيان كردن.

ئيبنو عومر ئهئئ: چارم ئئ بوو پياوهكه خۆئى ئهدا بسسر ژنهكهدا له بهردهكان ئهئ پاراست. بوخارى و موسليم گئپراوانتهوه.

وه له پريوايهتهكهئى ئيسامى ئههمدها هاتوه: (كه خوتنهركيان هئنا له خوزيان كوئر بوو پئريان ئهوت ئيبنو سوريا)^(١).

وه له جابهرى كورئى عبدالله وه ووتويهئى: پئغهمبهر (ﷺ) پياوئكئى ئهسلىمى و پياوئكئى جولهكهئى رهجم كردوه. ئههمد و موسليم گئپراوانتهوه^(٢).

(١) أحمَد (٥/٢) والبخاري (٧٥٤٣) ومسلم (٢٦/١٦٩٩).

(٢) أحمَد (٣/٣٢١) ومسلم (١٧٠١).

تۆله كان (الحدود)

وه له بهرپاتی کوری عازیبوه فرموویته: (بیایوکی جولهمی پورپهش کراوی حد لئیدراویان بهلای پیغمبردا ﷺ تئیهراوند، نهویش بانگی کردن و پئی فرموون: (نایا تۆلهی زینا له کتیبه کهتاندا بهو شیویه نهینن؟) ووتیان: بهلئی (جا بیایوکی له زانایانی جولهمه بانگ کردو پئی فرموو: تو نمو خوییهی تموراتی بۆ موسا ناره خوارهوه، تۆلهی زینا له کتیبه کهتاندا بهو شیویه نهینن؟)

ووتی: نه. وه نهگهر بهو شیویهش سویندت نهدامایه تۆلهی رهجم کردنم پئی رانه نه گه یاندی. بهلام زینا له نار گموره کاتماندا زۆر بووه. وه نینه نهگهر گموره کهمان بگرتایه وازمان لئینههینا، وه نهگهر بیه دهسه لاتمان بگرتایه تۆلهمان لئینهسند. نیت ووتمان: (وهرن با لسه شتیک رنک بکومین لسه گموره بیه دهسه لات بهجی بهینن. نیت پورپهش کردن و دارلیدانمان دانا له جی رهجم کردن.

پیغمبر (ﷺ) فرمووی: (اللهم اني اول من احيا امرك إذ امتوه).

واته: خوییه من یه کم کسم نمو فرمانت زیندو نه کهموه کاتی نهمانه مراندویانه. نیت فرمانی دا ره جیان کرد.

جا خوی گموره نهم نایهتهی ناره خوارهوه:

﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزَنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخِرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا﴾ (المائدة من آية: ٤١).

واته: نهی رهوانه کراو با تۆ غه مبار نهکات نمو کسانهی که پهله نهکمن له نینکاری پیغمبرایهتیت نمو مونا فیک و دوو روانهی که نیسلامهتی دهردهخن له کاتیکدا دلایان خالی ره له نیسلام، چونکه بهراستی من سمرت نهخه بهسره نماندا. ههروهها تۆ غه مبار نهکات پهله کردنی جولهمه بۆ نینکاری پیغمبرایهتیت، چونکه نهوان زۆر گوئی نهگرن بۆ درۆ، وه رازین بهوی که نهچاره کانیان ههلیشهستن، نهوانه گوئی نهگرن و جاسوسی نهکمن بۆ کۆمه لئیکی تر که ههر نههاتونه لای تۆ، کسانیک که وشهکانی تمورات نهگۆرن دوی نهوی که لئیی تئ نهگمن، نهلئین بهو کسهی که نهینئین بۆ پرسیار کردن: برۆن بۆلای محمد، نهگهر فرمانی پئی کردن به پورپهش کردن و دار لیدان — ههروهک خویان گۆریوانه — نمو وهری بگرن، بهلام نهگهر فهتوی بۆ دان به رهجم کردن نمو خۆتانی لئ لادهن و رازی مهن.

تَوَلَّاهُ كَانَ (الحدود)

پاشان خوی گموره نم نایمتانمی ناردہ خواروہ: ﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ (المائدة: ۴۴).

﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ (المائدة: ۴۵).

﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (المائدة: ۴۷).

بمیرا، وتوبیتی: نم نایمتانہ همسویان دہریارہی بن باوہران ہاتونہ خواروہ. نہ محمد و موسلیم و نمبو داود گیتراویانہتموہ^(۱).

رای زانایان :

خاوهنی (البحر) نیجماعی زانایان نہ گیتراوتموہ لسمر تموی کہ بن باوہری جنگی نہ گمر زینا بکات نمبن داری حمددی لی تہدری.

بہلام بز رجم کردنیان. شافیعی و نمبو یوسف و قاسمیہ کان بز تموہ چون کہ نمبن پیاری کافری (محسن) رجم بکری نہ گمر پیگہ یشتو (بالخ)، و زیر، و نازاد بیت، وہ بہ شیوہیہ کی دروست بمپی پی باوہری خوی ژنی ہینایت.

وہ نمبو حنیفہ محمد و زہیدی کوری علی و ناصر و نیمام یحیا بز تموہ چون: کہ بن باوہر داری حمددی لی تہدری و رجم ناکری، چونکہ نیسلامہتی مرجیتکہ لہ مرجہ گانی (الإحسان) لای نمان. وہ پیغمبر (ﷺ) دو جولہ کہ کمی بہ پی پی حوکی تمورات کہ خویان لسمری تہریشتن رجم کرد.

وہ نیمام یحیا وتوبیتی: (کافری ذیمی وہ کافری حرپی وایہ لہ جیاوازی رای زانایاندا.

وہ مالیک وتوبیتی: کافری ذیمی تۆلہی لسمر نیہ.

بہلام کافری حرپی کہ داوی نمانی کردوہ، عیترہ و شافیعی و نمبو یوسف بز تموہ چون کہ تۆلہسندنی لسمرہ و حمددی لی تہدری.

بہلام مالیک و نمبو حنیفہ و محمد بز تموہ چون: کہ حمددی لی تہدری.

وہ نیبنو (عبدالبر) زیادہ روی کردوہ و پک کومتنی زانایانی نہقل کردوہ لسمر تموی کہ مرجی (الإحسان) کہ رجم کردن پیویست نہکات نیسلامہتیہ.

بہلام بہ شوین تمودا ہاتوہ کہ شافیعی و نہ محمد تموہ بہ مرج دانایتن.

(۱) أحمد (۲۸۶/۴) و مسلم (۲۸/۱۷۰۰) و الترمذی (۴۴۴۸).

تۆلەكان (الحدود)

وه لهناءو ثمو كسانهدا كه ئيسلامهتى دائمنين به مهرج بۆ رهم كردنى زيناكەرى (محسن) رهبهعه شىخى مالىك- و هندنئى له شافيعىيه كانه^(۱).

كۆكردنەوى دار ليدان و رهم كردن :

ئيبنو حمزم و ئيسحاقى كورپى راهوبه و له تايبيعه كانه و حسنى بهصرى بۆ ثموه چوون: كه پياوى زيناكەرى (محسن) سدا دارى لى ئدري، له پاشاندا سنگ باران نه كرى همتا ئمري. وه دارليدان و رهم كردنى لىسر كۆنه كرىتهوه.

به لگه شيان ثموه به كه عوبادهى كورپى صاميت گىراويه تى بهوه: پىغمبەر (ﷺ) فرموويته: (خذوا عني، خذوا عني، قد جعل الله لهن سبيلا: البكر بالبكر جلد مائة و نفي سنة، و الشيب بالثيب جلد مائة و الرجم). رواه مسلم، و أبو داود، و الترمذي.

وه له عه لويه هاتوه خوا لئى رازى بيت: كه شوراخى له رۆزى پىنج شههدا داركارى كرد و لىرۆزى ههينى رهم، وه فرموويته: به كىبه كهى خوا داركارى نه كهه و به فرموودهى پىغمبەر (ﷺ) رهمى نه كهه.

وه ئهبو حنيفه و مالىك و شافيعى و تويانه: زيناكەرى (محسن) دار ليدان و رهم كردنى لىسر كۆناكرىتهوه، به لكو ثموه پىويسته تهنها رهم كردنه.

وه له نه ههدهوه دوو قسه نه گىر نهوه:

يه كه ميان: ههردو كيانى لىسر كۆنه كرىتهوه. كه ئههش راست ترين قسه يهتى و (خرقى) يش ههلى بژاردوه.

دووه ميان: ههردو كيانى لىسر كۆناكرىتهوه، به پى بۆچونى جهماور، وه ئههش ئيبنو حاميد ههلى بژاردوه.

وه به لگه شيان ثموه بوو كه پىغمبەر (ﷺ) ماعيز و نافره ته غاميدى به كه و دوو جوله كه كهى سنگ باران كرد و دارى له كه شيان نه دا.

وه به پى ئموه كه به نونهيسى ئهسلمى فرموو: (فان اعترفت فأرجهما)

واته: نه گهر دانى پيدانا رهمى بكه، وه نهى فرموو داريشى لى بده، وه ئههش ناخرى دوو فرمانه كه بوو، چونكه ئهبو هوربه ربه گىراويه تى بهوه - وه ئمو درهنگ موسولمان بوو بوو- كهواته

(۱) نيل الأوطار.

تۆلهكان (الحدود)

ئەمدىيان (ناسخ) سېرەھەي دوو ھەددەكەي پېشموە بووە كە دار لىئدان و رەجم كوردن بووە بەسەر يەكەو.

لەپاشاندا ئەبو بەكر و عومەر لە سەردەمى خەلافتياندا ھەر رەجىيان كوردووە و ھەردوكيان لەسەر كەس كۆنە كوردۆتەو.

وہ شىخى دەھلەوى راى واىە كە ھەدىسەكەي عوبادەو ھەدىسەكەي ئەبو ھورەيرە موعارىزى يەك نىن و ناسخ و مەنسوخىش نىن، بەلكو ئەو كارە بە دەستى ھاكەم، وە ووتوئەتتى: ئەوہى لاي من ديار و رۆشن بىتت ئەوہىە كە دروستە بۆ ئىمام (ھاكەم) دارلىئدان و رەجم كوردن بەسەر يەكەو بەجى بەھىتى، بەلام وەھا پەسەندە كە تەنھا رەجمە كە بكات، لەبەر ئەوہى پىنغەمبەر (ﷺ) خۆى تەنھا رەجمى كوردووە.

ھىكەمەت لەمەشدا ئەوہىە، كە سەنگ باران كوردن سزايەكە بەسەر گىاندا دىتت، وە ئەسلى كۆتايى ھاتنەكە كە پىتوستە پىتى دىتتە جى، ئىتەر دار لىئدان سزايەكە زىادەيە رىنگا دراوہ بە نەكردنىشى.

ئەوہىە لاي من مەبەستى ئەوہ كە تەنھا رەجم كوردن بىتت.

مەرجەكانى (حد) تۆلە :

بە مەرج گىراوہ بۆ جى بەجى كوردنى ھەددى زىنا ئەمانى خواروہ:

۱- ژىرى (عقل).

۲- پىن گەشىتسى (بلوغ).

۳- نارەزوو (اختيار).

۴- زانىن بە ھەرامىەتتى.

چونكە مەندال و شىت و زۆرلىكراو تۆلەيان لىئناسەندى، بە پىتى ئەوہى عانىشە گىراوہى پىموە خوا لىتى رازى بىتت كە پىنغەمبەر (ﷺ) فەرموئەتتى: (رفع القلم عن ثلاث: عن النائم حتى يستيقظ و عن الصبي حتى يحتلم و عن المجنون حتى يعقل). رواه أحمد و أصحاب السنن و الحاكم، وقال: صحيح على شرط الشيخين و حسنه الترمذي^(۱).

(۱) أحمد (۱۰۰/۶-۱۰۱) و أبوداود (۴۴۰۳) و الترمذي (۱۴۲۳) و النسائي (۱۵۶/۶) و ابن ماجة (۲۰۴۱) و ابن حبان (۱۴۲) و الحاكم (۵۹/۲).

تۆله كان (الحدود)

واته: پیتوس (تهكلیف) لیسر سئ كس هه لگیواوه: لیسر نوستوو ههتا هه لئهنسئ له خو، وه لیسر مندال ههتا پئ نه گات و بالق ده بئ، وه لیسر شیت ههتا فام نه کاتوهو چاك ئه بیتهوه.
وه نهما زانین به حرامیته چونکه تۆله وا به دووای کردنی حرامهوه، وه ئهو کسه که نهیزانی بیته حرامی نه کردوه.

وه پیغهمبهر (ﷺ) دووباره ی کردهوه به ماعیز و پئی فرموو: نایا ئهزانی زینا چیه^(۱)؟
وه نه گئیرنوه که جاریه یه کی رهش پیستیان برده لای عومر خوا لئی پازی بیت، ووتیان: نهمه زینای کردوه. ئهوش چند قامچی یه کی لئدا و پئی فرموو: هیچ و پوج زینات کردوه؟
ئهوش ووتی: له گه ل غموش دا کردومه به دوو درهم.
عومر فرمووی: ئیوه پاتان چیه؟ علو عثمان و عبدالرحمن ی کوری عوفی لایوو. علی خوی لئ پازی بیت فرمووی: پام رایه ره جمی بکهیت.
وه عبدالرحمن فرمووی: منیش پام رای براکته.
عثمان فرمووی: من وای تی نه گم که زینا کردن به شتیکی سوکه له ئهزانی و به خرابی نازانی.
وه تۆله ی خواش لیسر کسه یکه که زانایته به فرمانی خوا.
عمر فرمووی: راست نه کهیت.

حد بدچی سابت ئه بئ:

تۆله به یه کئ لهم دوو شته نه چه سپئ:

۱- دان پئدانان (اعتراف).

۲- بوونی شایهت.

چه سپاندنی حد به دان پئدانان:

دان پئدانان وهك ووتویانه سهروه ری به لگه کانه وه پیغهمبهر (ﷺ) دانپئدانانی ماعیز و نافرته غامیدی یه که ی وه رگرت.

وه کس له پیشهواکانی ئیسلام لهوه دا جیاوازی یان نییه، هه رچهنده جیاوازن له ژماره ی جاره کانی ئهعتیرافه کهدا که تۆله ی پئ ئه سه پئ به سدر زینا کهردا.

(۱) أبوداود (۴۴۲۸).

تۆله كان (الحدود)

ماليك و شافيعى و داود و طهبرى و ثبو ثور و توربانه: بۆ سهپاندى تۆله يك جار ئيعتراف كردن بسسه. به پىتى ئهوى ئهبو هورپهريه و زهيدى كورپى خاليد گيتراويه تهوه كه پىنغمبهر (ﷺ) فرمويده تى:

(أغذُ يا أنيسُ على امرأة هذا، فان اعترفت فارجمها)

واته: بپۆ تونهيس بۆ لاي ژنى ئهبو كابرايه، نه گهر دانى پىدانان ره جى بكه. ئيتىر باسى ژماره ئيعترافه كانى نه كردهوه.

وه لاي حنه فقيه كان: ئه ئيت چوار جار ئهبو كهمه دانى پىندا بنيت له چوار كۆرى جيا جيا دا.

وه مذهبى نه محمد و نيسحاق وهك حنه فقيه كانه به لام ئه مان كۆرى جيا جيا به مارج دانانين، وه مذهبى يه كهم له پىشتره.

په شيمان بوونهوه له ئيعتراف تۆله له كۆل نه خات :

شافيعى يه كان و حنه فقيه كان و نه محمد بۆ ئهوه چون په شيمان بوونهوه له ئيعتراف تۆله له كۆل نه خات، به پىتى ئهوى ئهبو هورپهريه گيتراويه تى يهوه كه لاي نه محمد و (ترمذى) هه يه.

كاتى ماعيز ههستى كرد بهرده بارانه كهمى زيادى كرد راي كرد ههتا به لاي كابرايه كدا هه پىرى لاشه بولگمى و شترىكى به دهستهوه بوو، كيشاى به ماعيزدا، وه خهلكه كهم دهستيان كرد به بهرد باران كردنى ههتا گيانى ده رچوو، ئهويهان بۆ پىنغمبهر (ﷺ) گيترايهوه فرموى: (هلا تر كتموه!!).

واته ئهوى بۆ واژتان لى نه هيتنا؟! (ترمذى) فرمويده تى: فرمويده يه كى (حسن). وه له چنده رويه كى تر يشهوه له ئهبى هورپهريهوه گيتراوه تهوه.

وه ئهبو داود و نه سائى ته خريجيان كردهوه له حديسى جابيره وه بهو شتيره يه، وه ئهوى زياد كردهوه كاتى بينى بهرده كانى بهركموت هاوارى كرد: خهلكينه به گيترايهوه بۆ لاي پىنغمبهر (ﷺ) چونكه هوزه كهم كوشتميان و فريريان دام، وه پىريان را گه يانلوم كه پىنغمبهر (ﷺ) نام كوژى. ئيمهش له كۆلى نه بوينهوه ههتا كوشتمان. كاتى گهراينهوه بۆ لاي پىنغمبهر (ﷺ) ئهوه مان پىن را گه ياند فرموى: (نه ته بوو واژى لى بهيتن و بۆمى بهيتنمهوه!!)^(۱).

(۱) أبو داود (۴۴۲۰) والنسائي في الكبرى (۷۲۰۷).

كسيتك دان بنى به زينا كردن له گمّل ژنيكدا و ژنه كه نينكارى لى بكاات :

نه گمّر پياوتك بليت زينام له گمّل فلانه ژندا كردوو و ژنه كه نينكارى كرد، ئموه تمنها پياوه كه حمددى لى ئهدرى، وه ژنه كه حمددى لى ئهدرى، به پى ئموه ئه حمد و ئموه داود له سههلى كورپى سههده وه گيتراويانه ئموه: كه پياوتك هاته لاي پينغممبەر (ﷺ) ووتى: زينام له گمّل فلانه ژندا كردوو - نارى ژنه كهى هيتا - پينغممبەر (ﷺ) ئاردى به دوواى ژنه كندا، لهو باره ئموه پرسىارى لى كرد، ئموه نينكارى لى ئه كرد، پينغممبەر (ﷺ) حمددى له كابرا داو ژنه كهى واز لى هيتا^(۱).

وه ئموه حمددهش حمددى ئموه زينا به بوو كه پى لى ئه ئابوو، نهك حمددى (قذف) تۆمەت ههلبهستن بۆ ژنه كه وهك ماليك و شافيعى بۆ چوون.

وه ئموه زاعى و ئموه حەنيفة و وتريانه: تمنها حمددى (قذف) لى ئهدرى، چونكه نينكارى كردنى ژنه كه ئهبيتته شوبهه و بههانه.

وه ئموه رايه بهرپرچ دراوه ئموه بهوى كه نينكارى كردنى ژنه كه له زينا كرده كه ئيعتيرافى پياوه كه پوچەل ناكاتموه.

وه هاده روى به كان و حمد، وه له شافيعى بشموه ته گيتر ئموه، كه بۆ ئموه چوون ئموه كسه حمدى زينا و قهذفى لى ئهدرى.

به پى ئموه ئموه داود و نەسائى گيتراويانه ئموه له ئيبنو عبباسوه (كه پياوتك له هۆزى به كرى كورپى له يث هاته لاي پينغممبەر (ﷺ) دانى بهودا نا كه چوار جار زيناي له گمّل ژنيكدا كردوو، پينغممبەر (ﷺ) سەد دارى لى ئدا، - وه ئموه هيتا ژنى نه هيتابوو - له پاشاندا داواى بهلگه لى ئه كرد له سەر ژنه كه. ژنه كه ووتى: ئه نى نيرراوى خوا درۆ نهكات. پينغممبەر (ﷺ) ههشتا دارى ترى لى ئدا به حمددى تۆمەت ههلبهستن^(۲).

نەسائى و وتريهتى: ئهم حمدىسه مونكه ره، وه ئيبنو حيبان و وتريهتى: (بهلگه هيتانموه پى پوچەله).

سابت بونى زينا به شايعت :

تاوانبار كردن به زينا شوئتموارى خراپى هديه بۆ سەر پياو و ژن، ئهيان خاو كهرامهتيان ناهيتلى، وه نەنگ و عار نهخاته شوين خويان و خيزانه كانيان و نوه كانيان. هەر بۆيه ئيسلام زۆر

(۱) أحمد (۳۳۹) وأبوداود (۴۴۶۶).

(۲) أبوداود (۴۴۶۷) والنسائي في الكبرى (۷۳۴۸).

تۆله كان (الحدود)

توند وتیژه له سابت کردنی نمو تاواندهدا همتا ری لهوانه بگری که بی تاوانه كان تاوانبار نه کمن - هر له خویانموه یان لمبر بچوکتین دل یتشاندن - به ننگ و عاری پوژگارو پرسوایی همیشی، جا لمبر نموه بۆ شایهت دان لهسر زینا نم مدرجانی داناه:

یه کم: نمبی شایهته كان چوار کس بن - به پیچوانهی شایهتی دان لهسر مافه کانی تر- خوی گموره فرموویته: ﴿وَاللَّاتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا﴾ (النساء: ۱۵).

واته: نمو نافره تانه له نیهه فاحیشه نه کمن، داوی چوار شایهت بکمن لهسر یان، جا نه گمر شایهتی یان دا، نموه له ماله کاندایه بندیان بکمن همتا نممرن، یا خوی گموره رنگایه کیان بۆ نه کاتموه.

وه همروه ها فرموویته: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ﴾ (النور: ۴). واته نموه نمو کسانهی تاوانی داوین پیسی ندهنه پال بین تاوانان و چوار شایهت ناهیتن لهسر، همتا داریان لی نه دن، جا نه گمر که متر له چوار کس بن لی یان وه رنگایه.

نایا نه گمر که متر له چوار کس شایهتی یان دا سزا ندرتن؟ :

حمنه فییه كان و مالیک، وه همروه ها بۆ چوونی بهیتر له مزه بی شافیعی و نه حمددا نمویه که ووتویانه: به لئی. چونکه عوممر خوا لئی رازی بیت نمو سیانی سزادا که شایهتی یان لهسر موغیره دا نوانیش: نمو به کره و نافع و شیبلی کوری مه عبده بوون.

وه ووتراوه: سزای (قذف) نادرتن، چونکه مدهستیان شایهتی دانه نک قزفی نمو کسه. وه نم بۆ چونه دوا خراوه لای شافیعی ییه كان و حمنه فییه كان و مزه بی ظاهری.

دووم: پی گهیشتوی (بلوغ) به پی خوی فرمووده ی خوی گموره: ﴿وَاسْتَشْهَدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ...﴾ (البقرة: ۲۸۲).

واته: داوی دوو شایهتی پیوای موسولمانی پی گهیشتوی ژیر بکمن، جا نه گمر دو پیو نه بوو، با پیو ریک و دوو ژن بن لهوانی که لی یان رازین بۆ شایهتی دان.

جا نه گمر نمو کسه پی گهیشتوو نه بوو شایهتی وه رنگایه، چونکه له پیوان نییه، وه لهو کسانهش نییه که کس به شایهتی ییه که یان رازی بیت، با به شیهه کیش بیت که شایهتی ریک و پیک بدات. وه به پی فرمووده ی پیغه مبر (ﷺ) که فرموویته: (رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ، عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَبْلُغَ، وَ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَ عَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَفِيْقَ).

تۆلەكان (الحدود)

واتە: پېنوس و تەكلىف لەسەر سىيان ھەلگىراوھ: لەسەر منداڵ ھەتا پىن ئەگات و بالغ ئەبىن وە لەسەر خەوتو ھەتا ھەلئەستىت، وە لەسەر شىت ھەتا چاك ئەمىتتەوھ.

وہ منداڵ شىاوى سەرپەرشتى كردنى مالى خۆى نىيە، كەواتە چۆن شايتى لەسەر كسى تر ئەدات. چونكە شايتى لە بەشى (ولايە) سەرپەرشتى كردنایە.

سەبەم: ناوھز - عەقل - چونكە شايتى شىت و كەم ناوھز وەرنەگىرئ لەبەر فرمودەكەى پىنشوو، وە ئەگەر منداڵ شايتى لى وەرنەگىرئ لەبەر كەم ناوھزى ئەو وەرنەگرتنى شايتى شىت و ئەفام لە پىنش ترە.

چوارەم: (عدالة) دادپەرورەى: بە پىنى فرمودەى خواى گەورە كە فرمويەتى: ﴿وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ﴾ (الطلاق: من الآية ۲).

واتە: دوو كەسى عادل و دادپەرور لە خۆتان بکەن بە شايتە.

وہ ھەر وھا فرمويەتى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ﴾ (الحجرات: ۶).

واتە: ئەى ئەو كەسانەى باوھرتان ھىناوھ ئەگەر فاسقێك شتىكى پىن راگەياندن لى بکۆلئەوھ، ئەك كۆمەلێك گىرۆدە بکەن بە ئەزانى. جا لەدووايشدا پەشىمان بن لەو كارەى كردوتانە.

پىنجەم: نىسلامەتى: واتە شايتەكە ئەبىن موسولمان بىت جا يەكسانە شايتى لەسەر موسلمان بەدات يا لەسەر جگە لە موسلمان، وە ئەمەش پىنشەوايانى تايىن لەسەرى رىنكەن.

شەشەم: بە چاويىن: واتە بە چارى خۆى بىنىبىتى فرجى پىاوھكە لەناو فرجى ژنەكەدا وەك مىل لەناو كلداندا، يا وەك پەت لەناو بىردا، چونكە پىئەمبەر (ﷺ) فرمويى: بە ماغىز: (لەوانەى ماچت كەردىت، يا نىشارەتت كەردىن، يا سەبىرت كەردىت) ووتى: ئەئ ئەى نىرراوى خوا. پىئەمبەر (ﷺ) بەبىن پىئەج و پەناو بە ئاشكرا پرسىارى لىكرد كە ئايا ئەو كارەت لەگەلدا كەردووه؟ ئەويش ووتى: بەلئى^(۱).

فرمويى: وەك چۆن مىل لە كلداندا ون ئەمىت، وە وەك پەت لە بىردا؟ ووتى بەلئى.

وہ بۆيە سەبىر كەردن رەواكراوھ لەم ھالەتەدا لەبەر پىنوستى شايتىيەكە وەك چۆن بۆ پزىشك و سامان رەواكراوھ.

(۱) أبوداود (۴۴۲۸) دارقطنى (۱۹۶/۳).

تۆله كان (الحدود)

حومتهم: به تاشكرا وتن: وه نمبى به تاشكراو راست و پړك بوتړى به له فزى داخل كردن، نهك به كيانايدت وهك له حديسه كى پيشموه دا باس كرا.

هشتم: نهبيت همموريان له يهك كوردا شايتى بدن. جه ماوه رى زانايان رايان وايه كه مصرجى نم شايتى دانه نمويه كه له يهك كوردا بيت، و جياوازي له كات و شوين دا نهبيت، جا نه گمر جيا به جيا هاتن و شايتى يان دا لى يان وهرنا گيرى.

وه شافيعى يه كان و ظاهرى يه كان و زهيدى يه كان رايان وايه نموه مصرج نيه بؤ شايتى داند. وه نه گمر هاتن به يه كمويه يا به جيا جيا له يهك كوردا، يان له چهند كورتيكى جيا دا شايتى يان دا، نمويه لى يان وهرنه گيرى، چونكه خواى گموره باسى شايتى داندى كرده و باسى كورى نه كرده ووه، وه له بهر نمويه هممو شايتى يه كى وهرنگراو وهرنه گيرى كاتى له گه ل يه كدا پړك بكوم، با له چمند كورى جيا جيا شدا بن، هم وهك هممو شايتى دانتيكى تر.

نهم: نيرينه يى: وه به مصرج گيراوه له شايتى كانى زنادا كه هممويان نمبى پيار بن، وه شايتى ژنان لهم بشهدا وهرنا گيرى.

وه ثيبنو حمزم راي وايه له شايتى زنادا شايتى دوو ژنى موسلمانى دادپه روه وهرنه گيرى له جوى هم پياوړك. بموه شايتى كان نمبى سى پيار و دوو ژن، يا دوو پيار و چوار ژن، يا پياوړك و شمش ژن، يا هشت ژن پياويان له گه لدا نهبيت.

دهيم: ماوه زورى بسردا نه چييت: به پى قسه كى عومر كه فرمويه تى: همر كومه لى كى شايتى يان دا له سر تاوانتيك كه توله پيوست بكات نمو كاته شايتى يان نهدا كه نيشه كه كرا نمويه شايتى يان له رق و كينموه داوه و لى يان وهرنا گيرى.

جا نه گمر شايتى كان شايتى يان دا له سر زيناكردن كى دوواى نمويه ماويه كى زورى بسردا چوبيت و كون بوويت، نمويه نمو شايتى يان لى وهرنا گيرى لاي حمنه فى يه كان.

وه بهلگه شيان نمويه نه گمر كسيك پروداو يكي بينى ناره زوى خويتمى شايتى نهدات له بهر خوا، يان داي نمپوشى، جا نه گمر بى دهنكى لى كرد هدا كون نمبيت نمويه وا دياره لايمنى دا پوشينى هه لپژاردوه، جا نه گمر دوواى نمويه هات شايتى بسردا نمويه بهلگه يه له سر نمويه كه رق و كينه هلى ناوه له سر نمو شايتى يه. وه ورتنى نمويه شايتى لى وهرنا گيرى، له بهر تومت و رق و كينه، همر وهك عومر فرموى، وه نه قلىش نه كراوه كس تينكارى نمو قسه يى كرد بيت، وه بموه بووه ته نيجماع.

تۆله كان (الحدود)

ئەوش كاتىك واپە كە بەھانە يەك نەبوويىت پرى گرتىمى لە دووا خستنى شاھىيە كە. جا ئەگەر بەھانە يەكى ئاشكرا ھەبوو بۆ دووا خستنى شاھىيە كە وەك دورى شوئە كە لە قازىيە، يا نەخۆش كەوتنى شاھىيە كە ئەم جۆرە شتانە، لەم كاتاندا شاھىيە كە وەر دەگىرى و پوچەل نايىتەمە بە كۆن بوون.

وہ ھەندىيە كان كە ئەم مەرجەيان دانارە ماوھيان دانەناوہ بۆ كۆن بوون، بەلكو دارىانەتە دەست قازى كە خۆى ماوھى بۆ دابنى بەپىنى بارو زروفى ھەر ھالەتە كە لەبەر گرانى ماوہ دانان و لەبەر جىاوازى بەھانە كان.

وہ ھەندى لە ھەندىيە كان ماوھى كۆن بوونيان بە مانگىك دانارە، وہ ھەندىيە كان بە شەش مانگ.

بەلام جەماوھرى زانايانى ماليكى و شافىعى و ظاھىرى و شىعى زەيدى، كۆن بوون لايان نايىتە ھۆى وەر نەگرتنى شاھىيە كە بەھەر ھۆيە كە يىت.

وہ ھەندىيە كان دوو رايان ھەيە: يەككىيان وەك راي ئەبو ھەنەفە، وە راکەى تر وەك راي جەماوھرى زانايان.

تاي قازى بۆى ھەيە بە زانستى خۆى ھوكم بەدات؟ :

ظاھىرىيە كان رايان واپە كە لەسەر قازى فەرزە بە زانستى خۆى ھوكم بەدات لەخوئىن و تۆلە و مال و ناموس و ھەدەدە كاندا. جا ئەوش پىش بوونى بە قازى زانبيىتى يا دوواى بوونى بە قازى، وە بەھىترىن ھوكم ئەويە كە بە زانستى خۆى دايبىتى، چونكە راستىيە كە بى گومانە، پاشان ئەوي بە ئىعتراى يىت، پاشان ئەوي بە شاھىيە كە يىت، چونكە خواى گەورە ئەفەر مووى:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ﴾ (النساء من الآية: ۱۳۵)

واتە: ئەى ئەم كەسانەى باوھرتان ھىناوہ ھەدالەت بەرپا بکەن و بە ھەق شاھىيە كە بەدەن بۆ خوا.

وہ بە پىنى فەر موودەى پىنەمبەر (ﷺ) كە فەر موويەتى: (من رأى منكم منكراً فليغيره بيده، فإن لم يستطع فبلسانه..)^(۱)

واتە: ھەر كەس لە ئىتوہ خراپە كارى يەكى يىنى با بە دەستى بىگۆرەت، جا ئەگەر نەيتوانى با بە زمان بىگۆرەت.

(۱) أحمد (۱۰/۳) ومسلم (۷۸/۴۹) وأبو داود (۱۱۴۰) وابن ماجه (۱۲۷۵).

تۆلەكان (الحدود)

وہ بہ صحیحی ہاتوہ کہ قازی لیسریمتی بہ عدالت و دادپوروری بچولیتتوہ، وہ نئمہ عدالت نیریہ واز لہ ستمکار بہینتی لیسر ستمکاری بہ کئی بہینتتوہ و نہی گۆری.

وہ بہ صحیحی ہاتوہ کہ فہرہ لیسر قازی ہعمو کارنکی خراپہ بہ دەستی خۆی بگۆری کاتنی پئی بزانی، وہ ہمرکس مافی خۆی بداتی، نەگینا تەویش نەیتتہ ستمکار.

بہلام جہماورہ زانایان رایان وایہ کہ قازی بۆی نیریہ بہ زانینی خۆی حوکم بدات. نەبوہ کر خوا لئی رازی بیت فرموویمتی: (نەگەر پیارنک لیسر تاوان بینم کہ حد پیوست بکات حددی لی نادەم ہتا شایمتی نەدری لہ سەری لای خۆم)، وہ لەبەرئەوہی قازی وەک نەندامیتی تری کۆمەلە دروست نیریہ نەوہ بینیریتی بیلیت ہتا شایمتی تەواوی نەیتتہ.

وہ نەگەر قازی تاوانی زینای دایہ پاڵ کسینک بہوہی بہ چاوی خۆی لئی بینیبوو، لہ کاتینکا بەلگہی تەواوی پئی نەبوو لیسر نەوہی کہ نەبوت نەوہ بہ (قازف) نەژمیریۆ حددی (قذف) ی بەسردا نەسپین کہ ہشتا دارہ. جا نەگەر حرام بیت لیسر قازی نەوہی نەیزانیت بیلیت، نەوہ کار پئی کردنی لہ پیش ترہ بۆ نەوہی حرام بیت لیسری.

وہ بناغہی نەم رایەش فرموودہی خۆی گورہیہ کہ فرموویمتی: ﴿فَاِذَا نَمُ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ﴾ (النور: ۱۳). واتہ: وہ نەگەر چوار شایمتی عادلین نەہینا لیسر قسہ کەیان نەوانہ لای خوا خۆیان درۆزن.

نایا حد بہ دوگیان بوون (حامیلہی) سابت نەبۆ؟ :

جہماورہ بۆ نەوہ چوون کہ سک پربوونی روت تۆلہی پئی ناچسپین، بەلکو نەیتتہ نیتتہ یا شایمت ہمیتتہ، بەلگہشیان بۆ نەوہ نەو فرموودانہیہ کہ ہاتن دہربارہی لاچوونی حد بہ گومان.

وہ لہ عەلویہوہ (رہزای خۆی لی بیت) نەگپرنەوہ کہ بہ ژنیکی دوگیانی نەفرموو:

(نایا زۆرت لی کرا؟) ووتی: نہ. تەویش فرمووی: (لەوانہیہ پیارنک لہ کاتی نووستندا ہاتبیتتہ پالت).

ووتویانہ: وہ چسپاندنی حد نەگپرنەوہ لہ عومەرہوہ کہ قسہی ژنیکی وەرگرت کاتنی ووتی: خوم قورسہ و پیارنک ہاتوتہ سەرم، وہ تا نیتتہ نەم زانیوہ کئیہ.

بہلام مالیک و ہارہلہکانی ووتویانہ: نەگەر ژنیکی دوگیان بوو وہ نەزانرا کہ میردی ہمیتتہ، وہ نەشانرا کہ زۆری لی کرابیتتہ نەوہ حددی لی نەدری.

تَوَلَّهَ كَان (الحدود)

وتوریانه: نه گمر نافره ته که ئیددعای نموی نه کرد که به زور وای لئیکراوه، نموه پیوسته
نیشانه یکه بینیت که بیسملیتنی راست نه کات، وهک نموه کچ بیت و لمو کاتدا خوننی لی بیت، یا
خوی ناشکرا بکات به شوینواری زور لئیکردنه که،
همروها نه گمر ئیددیعای ژن و میردایمتی کرد، نموه لئی وهرناگیرئ هدتا شایمت لیسر نموه
نهیتنی.

وه بز منزهبه کشیان قسه کئی عوممریان کردو ته بدلگه که فرمویمتی: (پرجم پیوسته
لیسر هر کسیتک که زینا بکات له ژن و پیاو، نه گمر موحصن بیت: کاتنی شایمت همبوو، یا
سک پریوون همبوو، یا ئیعتراف کردن همبوو).
وه عدلی فرمویمتی:

(ئی خه لکینه زینا دوو زینایه: زینای نهیتنی و زینای ناشکرا. زینای نهیتنی نمویه که
شایمت شایمتی لیسر بدات، وه شایمته کان یه کم کس بن که بهره بارانی بکن، وه زینای
ناشکرا نمویه دوو گیان بیت، یا ئیعتراف بکات.

وتوریانه: نموه قسمی صحابهیه، وه دهرنه کتووه که کس پیچوانمی نمو قسه یه بووینت
لیسرده می نمواندا، وه بموه نهیتته (إجماع).

لاچونی حد به دهرکوتنی شتیک که پاکیمی و بهرانت حدقی نه کات:

نه گمر له پیاره کدا یا له ژنه کدا شتیک دهرکوت که ته نکیدی نموه بکات که زینا له هیچ
کامیانوه پروی ندادوه، وهک نموه نافره ته که کچینی نهرژی بیت، یا فرجی داخراو بیت، یا
پیاره که نالمتی پیاره تی برایت یا نهینه توانی بهیته لای ژنان، نموه حنده که له کول نه کورت.
چونکه پیغمبر (ﷺ) عدلی نارد بز کوشتنی پیارتک که زور نهچوه لای ژنیک. نموش چو
بینی له ناو ناوتکدا خوی نمشورئ عدلی دهستی گرت و هینایه دهره له ناوه که که بیکورئ،
سهری کرد گونی برابوو، وازی لئیمینا و گمراپوه بز لای پیغمبر (ﷺ) و پئی راگیاندا.

مندال به شمش مانگی له دایک نهیت:

نه گمر نافره تیک میردی کرد و پاش شمش مانگ مندالتیکی تمواری بوو نموه حدهدی
زینا کردنی لیسر نییه

مالیک و تویمتی: پیم گهیشتوره که عثمانی کورپی عهفان ژنیکیان هینا بز لای که دوای
شمش مانگ له شوو کردن مندالتیکی تمواری بوو بوو. نموش فرمانی دا بهره باران بکرت.

تۆله كان (الحدود)

عدلی كوپرى ئىبى طالب ووتى: تۆلى لىسىر ئىبى، چونكى خىواي گموره فرموويىتى: **بِحَوْلِهِ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا** (الاحقاف: من الآية ١٥).

واته: وه ماوهى حملله كى و لىشیر برینموه كى سى مانگه.

وه هروره فرموويىتى: **«وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ»** (البقرة: من الآية ٢٣٣).

واته: دايكه كان لىسیرانه دور سالى تمواو منداله كانیان به خیتو بکن بۆ تمو كسانى ئىيانموى ماوهى شیردان تمواو بکن.

كواته حمل به شىش مانگیش ئىبىت، لىبىر تموه ره جى لىسیر نایىت، جا عثمان ناردى به دوواي ژنه كىدا، سىبرى كرد ره جم كرابوو.

كاتى به جى هینانى تۆله (حد):

له (بداية المجتهد)^(١) دا هاتوو ووتوىتى: به لام كاته كى جمماوه رى زانایان لىسیر تمون كه نایى به جى بهینرى كاتى گىرمای زۆر و سىرمای توند، وه هروره ها بسىر نه خوشیشدا به جى نایىت.

وه كۆمه لىكى تر ووتوىتانه لىو كاتانه شدا به جى دىت - نه محمد و نىسحاق نىمىدان وتوو- وه حىدىسه كى عومىریان كوردۆته به لنگه كه حىددى له قودامه داوه له كاتى نه خوشىدا. ووتوىتى: وه هۆى جىاوازی لىسیر تم ملىسه لىبه به رىنگار بوونى روالته له گىل ماناو مدهومى حد، ئىرىش تمويه كه نایىت تمو كىسى حىدده كه به جى نه هینى گومانى زۆرى بىت كه گىانى حد لىدراوه كى له دهست بچىت.

جا هر كىس به شىويه كى تىكرايى و بى جىا كوردنموه سىبرى فرمانى به جى هینانى تۆله بكات تموه نه لىت نه خوشیش حىددى لى ئىدرى. وه هر كىس سىبرى ماناو مدهومى بكات له تۆله دا نه لىت نه خوش تۆلى لى ناسه ندرى همتا چاك نه بىتموه. وه هروره ها به بۆ كاتى زۆر گىرم و ساردىش.

شوكانى فرموويىتى: له (البحر) دا نىجماعى زانایان گىترواوه تموه لىسیر تموه كه كوپ و كچ مؤلت ئىدرىن همتا گىرمای زۆر و سىرمای زۆر لانه چىت، و نه خوشیش نه گىر هىواي چاك

تۆله كان (الحدود)

بوونموه لى بگري، بهلام نه گمر هيو ابراو بوو، نموه هادي و هاوه له كانى شافيعى و وتويانه: به پدلى دارخورما كه پيى نموتري (عشكول) لى نمدري نه گمر بهرگى بگري.

ناصر و موته يسه بالله و وتويانه: له نه خوشيه كهيدا لى نادري، با هيو ابرو ايش بيت له چاك بوونموه، وهوا دهرته كموي قسمى يه كممه به پيى حديسه كمى نمى نومامى كورى سهلى كورى حنيف كه له مو دووا ديت:

بهلام رهجم كراو نه گمر نه خوش بوو نموه عيره و شافيعى و حنه فويه كان و ماليك بز نموه چون كه نه خوش بيت يا هر شتيكى تر بيت مؤلت نادري، چونكه مبهست له ره جمه كه له ناو برد نيته.

وه ميروزي و تويته: له كاتى گمرامى زور و سمرامى زوردا دووا نه خري، وه ههروه ها له كاتى نه خوشيدا، جا زيناكمى به بريارى خوى چسپايى يا به شايت يه كسانه.

(الاسفراينى) و تويته: تنها بز نه خوشى دووا نه خري، بهلام له كاتى گمرامى و سمرامى دم و دهست رهجم نه كرى، يا نموكاتى تاوانه كمى نه چسپي به شايت نهك به دان پيدانان، يا به پيچوانموه.

وه دووگان رهجم ناكري هتا سكه كمى لى نه بيتموه و منداله كمى شير نمدات نه گمر كمى نمبو شيرى بداتى.

وه له عدلى موه فرمو يته: كه نيزه كيتكى پيغمبر (ﷺ) زيناى كرد، فرمانى پيغام كه دارى حددى لى بدم، نهلى كاتى چوم سهيرم كرد تازه زهستانه، ترسام نه گمر داركارى بكم بيكوزم، بز پيغمبرم (ﷺ) گيراه فرموي: (چاكت كرد وازت لى هينا. وازى لى بهينه هتا چاك نه بيتموه)

نه حمد و موسليم و نمبوداد و (ترمذى) كه به صحىحى داناوه ريوايتيان كردوه^(۱).

چال هه لكندن بز رهجم كراو :

فرمووده كان كه هاتورن جياوازن ده باره هه لكندن چال بز بهرد باران كراو، هه نديكيان به صراحت باسى هه لكندن چال نهكات بوى، وه هه نديكيان باسى ناكات.

نيمامى نه حمد و تويته: بهشى زورى فرمووده كان هاتورن كه چالى بز هه لئاكندري،

(۱) أحمد (۱/۱۵۶) و مسلم (۳۴/۱۷۰۵) و ابوداود (۴۴۷۳) و الترمذى (۱۴۴۱).

تۆلهكان (المحدود)

وه لهبهرئەوهی فرموودهكان جیاوازییان تێدایه، زانایانیش جیاوازن لیسری مالیک و ئهبو حمیفه ووتویانه: چالی بۆ ههڵناکهنری.

وه ئهبو ئهمر ووتویستی: چالی بۆ ههڵنهکهنری.

وه ئهگێرئەوه له عهلییموه خوا لێی رازی بیست: کاتی فرمائی دا به رهجم کردنی شوراخی ههمدانی هینایه دهرهوهو چالینکی بۆ ههڵکهند و خستییه ناوی، وه خهڵگ دهوریان داو بهرد بارانیان نهکرد.

بهلام شافیعی: نارهزوی داوته دست رهجم کهر. وه گێراوهتهوه لێیموه که ووتویستی تهنها بۆ نافرته چال ههڵنهکهنری.

وه عیتره بۆ ئهوه چون که پهمنده چال بۆ پیار ههڵکهنری هتا ناوکی، وه بۆ ژن هتا مەمکهکانی.

وه پهمنده جلهکانی پتوه توند بکری به شتویهک که شرمگهی دهرنهکهوی لهکاتی تهپ و تل و ههلسوپانی کاتی لهناو چالدا نهبیست.

وه زانایان لیسر ئهوه رینکن که ژن به دانیشتنهوه نهبیست رهجم ناکری، بهلام بۆ پیار جهماوهی زانایان لیسر ئهوهن که به پتوه رهجم نهکری.

وه مالیک ووتویستی: پیاریش به دانیشتنهوه.

ههندیکی تر ووتویانه: پیتشوا نارهزوی خزیمتی

نامادهبونی نیمام و شایهتهکان له کاتی رهجم کردنهکهدا: ^(۱)

له (نیل لأوطار)دا ووتویستی: خاوهنی (البحر) له عیتره و شافیعییموه گێراوهتییموه که نیمام لیسری نییه که نامادهی رهجم کردن بیست، وه ئهوش ههقه، لهبهر نهبونی بهلگهیهک که پتویست بوونی بگهیهنی.

(۱) ئهبو حمیفه بۆ ئهوه چوهه که شایهت یهکهم کس نهبیست لهرهجم کردنی زیناکهری (محسن) نهگهر ههمدهکه به شایهتی دان سابت بوو - وه ئهبنی نیمام مهجپوری بکات لیسر ئهوه، چونکه ئهو کاره ههرهشی تێدایه له ناسانکاری و هاندانیشی تیا به بۆ سابت کردن - بهلام نهگهر ههمدهکه به ئیعتراف سابت بوو پتویسته لیسر نیمام یان جینگهکهی که دست بکات به رهجم کردن.

تَوَلَّه كَان (الحدود)

وه به پئی نوهی له حدیسه کھی ماعزدا باس کرا که پینهمبهر (ﷺ) فرمانی دا به رهجم کردنی ماعیز و خۆی له گه لیاندا نهچوو. وه زیناکش به تیقراری خۆی چسپا وهک له پیتشمه باس کرا. وه همروهها نامادهی رهجم کردنی ژنه غامیدییه که نهبوو (ﷺ) وهک هندی ته لین.

له (التلخیص) دا ووتیهتی: له هیچ رنگایه کی دوو حدیسه کدا نههاتوه که خۆی (ﷺ) نامادهی هیچ کامیان بوویت، به لکو له هندی رنگادا به لگی ئهوه هیه که ناماده نهبووه، وه شافیعی نوهی ته تکید کردوه.

وه ووتیهتی: وه ئه ما ژنه غامیدییه که له سونهی ئه بی داود و جگه لهودا به لگه هیه که ناماده نهبویت.

وه نهگهر ئهوه بریار بدری دهرته کوی که پیوست نیه شاهد و نیمام نامادهی رهجم کردنه که بیت.

بهلام لهبارهی پسهندیتهیهوه، ئیبنو دهقیقی عید باسی نوهی کردوه که زانایان به پسهندی نهران نیمامه که خۆی دهست بکات به رهجم کردنه که نهگهر زینا کردنه که به نیهترافی خۆی چسپاییت، وه شایهتهکان دهست نهکن به رهجم کردن کاتی زینا کردنه که به شایهت چسپابوو.

نامادهبوونی کۆمه لیک له موسلمانان له کاتی حهده کدا:

خوای گهوره فرموویهتی: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (النور: ٢)

واته: کور و کچی زیناکار که لهوه به پیتش زهواجیان نهکردین، ههریه که یان سهه داری لوبدهن، وه نایت بهزه یوتان پیااندا بیتمه له حوکمی خوادا، نهگهر ئیوه باوهرتان به خوا و پۆزی دوابی هیه، وه با بۆ سزادانه که یان کۆمه لیک له موسلمانان ناماده بن.

وه زانایان ئه نایهتیه یان کردۆته به لگه بۆ نوهی که پسهنده کۆمه لیک له موسلمانان جی بهجی کردنی حهده که بیینن.

بهلام جیاوازی یان هیه له ژماره ی ئه کۆمه لهدا، ووتراوه: چوار کسه، وه وتراوه: سه کسه، وه وتراوه: دوو کسه، وه وتراوه، حهوت کس و زیاتر.

چۆنیمتی دارلیدان:

ئەبو حەنیفە و شافعی بۆ ئەو چوون ئەبى لە ھەموو شونئىكى بدرى جگە لە شەرمگەى (فرج) و دەم و چاوى و سەرى.

مالىك و تۆبەتى: پىاو رپوت ئەكرتەو كاتى لىدانى ھەموو تۆلەكان، وە ھەرەھا لای شافعی و ئەبى حەنیفەش، جگە لە تۆلەى (قذف) وە بە دانىشتەو لىتى ئەدرى ئەك بە پىتو^(۱).

ئەووى رەھمەتى خواى لىپىت و تۆبەتى:

ھاوئەلەكانمان و تۆبەت: ئەگەر قامچى بەكارھات ئەبى قامچىبەكى مام ناوئەندى پىت لە قەوارەدا، لەنپوان دارى تەر و دار دەستدا. وە ئەگەر بە پەلى دارخورما لىتى درا ئەبى سوکەلە پىت لە نپوان ووشك و تەردا پىت، وە لىدانەكەش ئەبى مام ناوئەندى پىت دەستى ئەوئەندە بەرزەكاتەو لەسەرى تىرەپىت، وە ئەوئەندەش نزمى ئەكاتەو، بەلكو ئەبىت بەرزكردنەو بەكى مام ناوئەندى پىت.

مۆلتە دانى كۆر و كچى زىناكەر:

كۆر و كچى مۆلتە ئەدرىن ھەتا گەرمای زۆر و سەرمای زۆر لائەچىت، وە ھەرەھا ئەخۆش ئەگەر ھىواى چاك بوونەوى لى ئەكرا بەلام ئەگەر ھىواى چاك بوونەوى لى ئەنەكرا. ھاوئەلەكانى شافعی و تۆبەت:

بە پەلى دارخورما لىتى ئەدرى ئەگەر بەرگەى بگرى.

ئەبو داود و كەسانىتر لە پىاوتكى ئەنصارىبەو ئەگىرئەو: كە پىاوتك لەوان توشى ئەخۆشەبەكى گران بوو ھەتا واى لىكرد پىستەكەى نوسا بە تىسقانەكەبەو. رۆزتك جارىبەبەك ئەچىتە لای ئارەزوى ئەجولتى و ئەى گرى و زىناى لەگەل ئەكا.

كاتى خەلك ئەچنە سەردانى بزىان ئەگىرئەو و ئەلى: پىسارم بۆ بەكن لای پىغەمبەر (ﷺ) كە مەن زىنام كەردە لەگەل جارىبەبەكدا، ئەوانىش بۆ پىغەمبەریان (ﷺ) گىرايەو، و ووتیان: كەسمان ئەبىنپوئە ئەوئەندە وىران پىت، ئەگەر ھەلى بگرىن بىھىتىن بۆ لات تىسكەكانى لىك ئەبىتەو، ھەر پىستەكە و تىسقانەكەى ماو.

پىغەمبەر (ﷺ) فەرمانى دا سەد شول بە بەكەو بىستەن و بەك جار پىتى لىتەن.

(۱) (بداية المجتهد ج ۲ ص ۴۱۰).

نایا حمد لیڈراو خوتنی ہدیہ تہ گھر مرد؟:

کاتنی حمد لیڈراو ہجرت بہ لیدانہ کہ خوتنی نیہ.

نمودی لہ شرحی موسلیم دا ووتویہتی: زانایان هممور لیسر نمون تہ گھر یہ کیتک حمدی شرعی لیسر پیویست بوو نیمام یا جہلاد حمدی شرعی لیڈراو مرد نہ خوتنی ہدیہ نہ کہفارت، نہ لیسر حاکم نہ لیسر جہلادہ کہ، وہ نہ لہ (بیت المال) دا.

نمودی لہ پیتشہوہ باس کرا حوکمی تاوانی زینا بوو، ماوہ تموہ باسی ہمدی کی تر لہ تاوانہ کان و حوکمہ کانیان بکہین لممبو دوا:

(۱) کردہوی نتموہی لوط:

ہپراستی تاوانی (لواط) نیبازی لہ گمورہ ترین تاوانہ کانہ، وہ لمو فاحیشتہ پیس و تیک دہرانہ یہ کہ تیکدہری خو و رہوشت و سروشت و دین و دونیایہ، بہ لکو تیک دہری ژیان خوشیمتی، وہ خوی گمورہ لیسر نمو تاوانہ نمویہری سزای داوہ. زہوی رچوان بہ نتموہی لوطموہ، وہ ہمد بارانی کردن بہ قوری ووشکموہ بوو لمتولہی نمو کردہوہ پیسہیان دا. وہ نمودی کرد بہ قوربان کہ تہ خوتندرتموہ بڑ نمودی بیہ بہ پندو ناموزگاری. خوی پاک و بی گمرد فرموویہتی: ﴿وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ، إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ، وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنْفُسٌ يَتَّبِعُونَ، فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَأَنْظَرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ﴾ (الأعراف: ۸۰-۸۴)

واتہ: نئی محمد باسی نیڈراوی خوا لوط بکہ کاتنی بہ نتموہ کمی ووت: نایا تیتوہ نمو کردہوہ پیس و ناشیرینہ تہ کم؟ کہ کس لم جیہاندا پیتش تیتوہ نئی کردوہ. تیتوہ تہ چنہ لای پیساوان لمبر ہموہس و نارہ زوی خوتان و واز تہینن لہ ژنہ کانتان کہ خوا بڑی حلال کردن، بہ لکو تیتوہ ہر نتموہی کی زیادہرو و دہرچون لہ سنوری خوا. وہ ولامی نتموہ کمی لوط بہ تمنہا نمو بوو کہ روتیان: تہمانہ دہریکن لہ شاروچکہ کہتاندا، چونکہ تہمانہ کسانیکن کہ خویان پاک رائہ گرن، جا تیتمش لوط و تہوانہی لہ گہ لیا بوون لہ کس و کاری رزگارمان کردن، جگہ لہ ژنہ کمی، چونکہ لموانہ بوو کہ لہناو چوون، وہ بارانمان نارد ہمسریاندا لہ ہمد، سہیرکہ سہرہجمی تاوان باران چون بوو.

وہ خوی گمورہ فرموویہتی: ﴿وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ، وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هُوَ لِي بِبَنَاتِي

توله كان (الحدود)

هَنْ أَطَهَّرْ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزَوْنَ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ، قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ قَالَ لَوْ أَنِّي لِي بِكُمْ قُوَّةٌ أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ، قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصْلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِنَّا أَمَرْنَاكَ أَنَّهُ مَصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ، فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَابًا مِنْ سَجِيلٍ مَنْضُودٍ، مُسَوِّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿هود: ٧٧-٨٣﴾.

واته: کاتن فرشته نیراوه کاتمان هاتنه لای لوط پمژاره دای گرت به هاتنیان، چونکه نهی نمرانی که نموانه نیراوی خوان، ترسا لسمریان له قومه کمه، وه وتی: نمریو پوزنکی رهش و گرانه، وه نمتوه کمه به پهله هاتن بز لای که فاحیشه بکن له گمل میوانه کانیدا، وه له پیش نموهشدا نموان زور کردهوی پیس و ناشیرینیان نه کرد، جا لوط پهی ووتن: نهی نمتوه کم نموه کچه گانه ماره یان بکن چونکه نموان پاک ترن لهوی نمتانوی، جا لهخوا بترسن و نابروم مبعین لای میوانه کاتم. نایا بیارتکی ژیرتان تیدا نیه؟ ووتیان: تو زوو زانیوته که نیمه ناروزمان له هینانی کچه کانت نیه، وه بهراستی تو چاک نمرانی نیمه چیمان نومت، کاتیک قومده که هر سوربون لسمر کردنی فاحیشه کمو هیچی تریان قبول نه کرد، لوط پیتانی وت: نه گمرو تواناو دهسه لاتم نمبوو به سمرتانا، یان خیتیکم نمبوو بم پارتری له نیه، نم نه هیشته نموهی که نمتانوی بیکن.

نموانیش ووتیان: نهی لوط نیمه نیراوی پمروردگاری تزین، ناردرینی تا قومده کمت لمانا بهرین، وه نموان دهستیان پیت ناگات، دهچو لم دئیه خوت و کس و کارت له بشی کوتایی شهودا، وه کستان ناوړه مده نموه بز دواوه، نیلا ژنه کمت نه پیت که خیانتی لی کردی بهوی کوفرو دوو پویی بهوه وه نمو سزاو لمانا چونه به قومده کمت نه گات بهویش نه گات، وه کاتی لمانا چونیشیان به یانی به، نایا به یانی نریک نیه؟ کاتیک فرمانی نیمه هات به عذاب دئیه که یانمان سمره خوار کردهوه بهرمان به سردا باراندن له قوری رهقی پتمو، که به ریزو یمک له دواوی یمک بوو، نیشان کرابوون لای خوا به نیشانه به کی زانراو که وهک بهردی سمر زهوی نمبوو، وه نمو دئ یانهی که توشی نمو عذابه بوون دوور نیه له ستمکارانموه.

وه پیغمبر (ﷺ) فرمانی دواوه به کوشتنی نموانمی نمو کاره نه کمن و لمعنمتی لی کردوون.

تۆلهكان (المجود)

أبو داود و (ترمذی) و نسائی و ئیبنو ماجه نه گیترنهوه له عیكرمهوه له ئیبنوععباسهوه كه پیتغمبهر (ﷺ) فرموویهتی: (من وجدتموه یعمل عمل قوم لوط، فاقتلوا الفاعل و المفعول به) (۱).

واته: ههر كهستان بینی کاری نهتمهوهی لوطی نه كرد، بكره و كاریتكره و بكرهون (ههردهوكیان).
وه لهفری نسائی نه فرمووی: (لعن الله من عمل عمل قوم لوط، لعن الله من عمل عمل قوم لوط، لعن الله من عمل عمل قوم لوط) (۲).

واته: سێ جار فرموویهتی نهفرینی خوا لهو كسهی كردهوهی نهتمهوهی لوط نهكات.
شهركانی وتیهتی: چهنده پیتیهسته ئه كسهی كه ئالاره لهو تاوانه پسته و سوكهوه به شیوهیهك سزا بدری كه بیهته پهنده عیبهت بۆ ههموو كس، وه به جۆرتك تهعزیه بدریت كه ئارهزوی ئه فاسقه یاخی بوانه بشكیتنی. وه ئه كسهی داوین پیسی ئه نهتمهویه دووباره بكاتوه كه كس له جیهاندا پیتش ئهوان نه یكردوه، شایستهی ئهویه كه سزایهکی وهها توندو تیژ بچیتنی كه وهك سزای ئهوانه وایته كه خوا كرنی به ناخی زهویدا و گهوره و بچووكی لهین دههیتان.
وه بۆیه نیسلام ئهوانه توندوتیژی نهكات له سزای ئه تاوانه لهبهر شوینمهواره خراپهكانی و زیانهكانی بهتی له تاكو كۆمهلهدا.

ئه زیانانهش به كورتی باس نهكین كه له كتیبهی (الاسلام و الطب) دا هاتوه:

۱- نهمانی ئارهزوه بهرامبهر به ئافرهت:

سروشتی نیربازی وههیه پیاو دوور نهخاتمهوه له ژن، وه جاری وا ههیه كه توانای چوونه لای ژنی نامینتی، بهوش گرنگ ترین وهزفه له وهزفهكانی ژن هیتان پهك نهخات، ئهوش خستنهوهی ئهویه.

نهگه وادانرا كه پیاریکی وهها ژن بهیتنی، ئهوه ئه ژنه نهیتته قوریانی، نه ئارامی دهست نهكهوی وه نه ئه خویشویستی و بهزهیهیه كه بناغهی ژبانی ژن و مێردایهتییه، ئه كاته ژبان بهسهر نهبات به ئازاره نهشكهغبه به ههلواسراوی، چونكه نه خاوهن مێرده وه نه ئازادیشه.

(۱) أحمد (۱/۳۰۰) و أبوداود (۴۴۶۲) و الترمذی (۱۴۵۶) و ابن ماجه (۲۵۶۱).

(۲) النسائی فی الکبری (۷۳۳۷).

تۆله كان (الحدود)

۲- كارتى كوردنى بۆ سەر (أعصاب):

ئەخۇرەۋىشە پىسە لەگەل دەروندا ئەجەنگى، ۋە كار ئەكاتە سەر (أعصاب) دەمارەكانى بە تايىبەتى، يەككى لە سەرەنجامەكانى توشبۇونە بە ۋەرچەرخانى دەرونى لە خو و رەۋىشى ئەمۇ كەسەدا، ئەمۇ كاتە لە ناخى دىلمۇ ۋا ھەست ئەكاتە كە بۆ ئەمۇ دروست نەبۇوہ پىيار بىت، ئىنجا ئەمۇ ھەستە نەبى بە (شۇۋ) دەگەمنى، كە بە ھۆى ئەمۇ ھەست و شعورى نىربازە كە ۋەر ئەچىرخى بە شىۋەيەكى غەرىب، ئىتر ئارەزوى ئەبىت بۆ نەۋى رەگەزەكەى خۇى، ۋە بىرە پىسەكانى رۇئەكات بەرەو ئەندامى زاۋۇتىيان.

لەمۇ ھە ئەتوانى ھۆى راستەقىنەت بۆ دەرىكەمۇى لە زىادە رەۋى كوردنى ھەندى لە لاۋە رەۋىش نەمەكان لە خۇ پارازاندەمۇ ۋە لاساىى كوردنەۋى ژنان بەۋى نارايىشى جۇراو جۇر ئەكەن ۋە ھەمۇ ئەدەن خۇيان بە دىمەنىكى جوان دەرىخەن، كۆلمىيان سۇر ئەكەن ۋە بۇيان ھەلئەگەن ۋە بە لەنجۇلار ئەرۇن ۋە گەلئى خۇرەۋىشى تر كە ھەمۇمان ئەى بىنن لە ھەمۇ شۇتتىكدا، ۋە زۇر جار بەرچاۋمان ئەكەۋىت.

كەتتە پەزىشكىيەكان زۇر رۇداۋى سەبىيان سابت كەرووہ كە پەيۋەندىيان بەمۇ (شۇۋ) ھە ھەيە مەن لىرەدا باسى ناكەم.

كارەكە ھەر بەۋە ناۋەستى كە نىرباز تۋوشى ۋەرچەرخاندنى دەرونى ئەبىت، بەلكو شتى تىرش ھەيە كە لەم كارە ناشىرىنەۋە پەيدا ئەبىت، لە لاواز كوردنى ھىزەكانى دەرونى سەۋىشى لەمۇ كەسەدا، ۋە تۋوش بۇونى بە چەندەھا نەخۇشى عەسەبى ۋە نەفسىيەۋە، كە لەزەت و خۇشى ژيانى لى لەدەست ئەداۋ سىفەتى مەۋقايەتى ۋە پىاۋەتى لى دائەمەلئى، ۋە چەند بىرىنىكى ۋىراسى تىيا زىندو ئەكاتەۋە، ھەرۋەھا چەند دەردىك تىيا سەر ھەلئەدا كە شاراۋە بۇون ۋە ئەمۇ فاحىشەيە دەرىيان ئەخاتەۋە ۋاى لى ئەكاتە كە زال بىن بەسەرىدا.

ۋە نەمۇنى ئەمۇ نەخۇشىيە عەسەبىيە نەفسىيانەش: نەخۇشىيە گىرەۋەكان و (الماسوشىة) و (الفىتەشزم) ۋە جگە لەۋانەش.

۳- كارتى كوردنى لە مېشك :

ۋە لەگەل ئەۋانەشدا نىربازى ئەبىتە ھۆى خراب بۇونىكى زۇر لە ھاسەنگى عەقلى مەۋۇ ۋە شەۋەننىكى گەشى لە ئەندىشەياۋ مەبىن لە تىروانىنىداۋ لاۋازەكى ئاشكرا لە عەقلى ۋە نىرادەيا. ئەۋەش ئەگەرتتەۋە بۆ كەمى رۇاندنى ئەمۇ مادە ناۋەكىيانەى كە غۇدەى دەرقى ئەيان پەزى ۋە

تۆله كان (الحدود)

هدروها نمو غوددانهی لیسر گورچیله كانن، وه جگه لهوانهش كه نیربازی کاریگهری راستهوخزبان ته نه کاو پاشان کارو نمرکه کانی نمو غوددانه نهمیتوی و خراب تمبی.

وه تۆ خۆت نهمینی كه په یوه ندییه کی بههیتزو غهرب ههیه له نیوان (نیورستانیا) و نیربازی دا، همر بۆیه نیرباز دوچاری گهوجی بهتی و چهپۆلهیی و په رتهوازهیی بیرو ون بوونی عمقل و شاره زایی نهییت.

۴- نهخۆشی سوهدا:

کاری نهتموهی لوط یا هزیه بۆ پهیدا بوونی نهخۆشی سوهدا، یا نهمیت به هۆکار تکی بههیتز بۆ دهرخستن و زیندو بوونموهی نمو نهخۆشی به.

وه دۆزراوه تموه كه نمو کاره پیسه هۆیه کی زۆر کاریگه ره لیسر نمو نهخۆشی به له پرووی زیاد بوونی بهمه، وه له پروی ئالۆزاندنی دیارده کانی بهمه، نمو ههش ته گه رتهتموه بۆ (شدو ذی وه زلفهیی نمو کاره زشت و ناپه سهندهو کاریگهری خرابی بۆ سه ر ده ساره کانی لهش.

۵- ئارهزو نهشکاندن به نیربازی:

نیربازی نهخۆشی به کی شازه وه رینگاکهشی بهس نییه بۆ تیرکردنی سۆزی جینسی، چونکه له بنه رتهدا دووره له ژن و میردایه تی کردنی سروشتی، هه لئاستی بهرازی کردنی کۆمه لهی ده ساره كان، زۆر تهنگ هه لته چنی به جیهازی ماسولکهیی، کاریگهری خرابی ههیه بۆ سه ر هه موو بهشه کانی لهش.

ئه گه ر نهمه سهیری فسیولوجی جیماع و نمو وه زلفه سروشتی بهی كه نهمدا مه کانی تهناسولی تهنجامی نهمه ن کاتی جیماع کردن بکهین، و بهراوردی بکهین له گه ل نموی كه پروو نهمه ن له (لواط) نیربازی دا، نهمین جیاوازی به کی دوور ههیه له نیوانیاندا، جگه له شیاو نه بوونی نمو شویتنمو نه گونجانی بۆ نمو وه زعه شازه.

۶- شل بوونموهی ماسولکهی کۆم و په چراندنیان:

ئه گه ر له پرویه کی تره وه سهیری کاری نهموهی لوط بکهی نهمینی هۆیه كه بۆ دراندنی ماسولکهی کۆم و له ناوچونی چنراوه کانی و شل بوونموهی ماسولکه کانی و کهوتنی هه ندی له به شه کانی، به شیه هیه ک توانای راگرتنی پیسایی نامیتن، همر بۆیه نهمینی نمو داوین پیسانه هه میشه پیسن بهو ممواده بۆگه نه كه لییان ده رته چنی بی نمو ههستی پنی بکهن.

۷- په پوهندی نیربازی به خو و ره شتهوه:

نیربازی فسادیکي رهوشتی و نهخوشییه کی دهرونی ترسناکه، نهیینی همموو نوو کسانه ی نوو سیفته یان هدیهد بدرهوشت و فاسیدن، ناتوانن چاکو خراپه له یهک جیا بکهنهوه، ریستیان لاواز و ویردانیکیان نییه که بیان گیریتتهوه، یه کییک لهوان مانیعی نریه و سل ناکاتوه که په لاماری منداال و بچوک بدات وهک درنده و توندو تیژی به کار بهیینی بۆ نهوی غمریزه فاسیده که ی خوی تیر بکات و چاری نهترسی له نهغامدانی نوو تاوانانه ی که زوریان لی نهیستی و نه یان خویتنهوه له رۆژنامه گهرۆکه کاندایو جگه لهوانیش، وه درپژهی نوو روداوانه را له دادگاکان و کتیبه پزشکی به کاندایه.

۸- کاری نهتموی لوط و په پوهندی به تهندروستی گشتییهوه :

وه نوو کاره لهسر همموو نهوانه شوه تی گلاره کانی تووشی سنگ توندی و دلته تمپو داخوریان نهکات، وه حالتیکي لاوازی گشتی یان بهسرا نهیینی که روبه پوریان نهکات بۆ توش بوون به چهنده ها نهخوشی جوړاوجوړوه.

۹- کارتیکردن له نهندامه کانی زاووزی (تناسل):

همروه ها نوو کاره مهلبنده کانی دابه زانندی سهره کی له لهشدا لاواز نهکات و گیانداره منموییه کانی لهناو نهبات و کار نهکاته سر پینکهیتانی مواددی منی، وه پاش ماوهیه کی کم کاره که نهگات بهوی که توانای بنیات نانی نهوی نامینیت، که نهوش حوکم نهکات به قرتیکموتن برانهوی لیواط کهره کان.

۱۰- گرانمتا و دوستاریا:

وه نهتوانین بلین: که کاری نهتموی لوط جگه لهوانهش هۆیه بۆ تووش بوون به گرانمتا و دوستاریا و گه لی نهخوشی پیسی تر که نهگوزرنهوه به ریگای پیس بوون به مواددی پیسایي که جزه ها میکروبی تیدایه که پرین له چهنده ها هۆی دهرده نهخوشی.

۱۱- نهخوشیه کانی زینا:

شاراوه نییه که نوو نهخوشی یانه ی به هۆی زیناوه بلاونهبمهوه لهوانه یه به هۆی (لواط) يشمهوه بلاو بینمهوه، وه تووشی نوو کسانه بیته که نوو کاره نهکمن و هیرشیکي بهپهله بکاته سهریان و گیانیان برزینتی و رۆحیان بهچنی.

تَوَلَّهَ كَان (الحدود)

لموهوه که باس کرا حیکممتی یاسای نیسلامان بۆ رۆن نهییتوه له حرام کردنی کاری نتموهی لوطدا، همروه ها وردی حوکه کانی نیسلامان بۆ ناشکرا نهییت له سزادانی نمو کساندا که لهو کارهوه نهگلین، وه له فرمان کردنی به لهناو بردنیان و رزگار کردنی جیهان له شهریان.

رای زانیان دهربارهی حوکهی لوط :

وه له گمڵ نیجماعی زانیان لهسهر حرامیتی نمو تاوانه، وه لهسهر واجب بوونی گرتنی تاوانباران به توندی، جیاوازیان ههیه له دانان و تهقدیر کردنی نمو سزایهی که بریار دراوه بۆیان. وه بوون به سۆ مزهدب:

۱- مزهدبی نموانی نهلین سزاکهیان کوشتنه به شیوهیهکی رهها:

۲- وه مزهدبی نموانی نهلین حدههکی حمدی زینایه. کوپ داری حددی لی تدری و پیاو پهجم نهکری.

۳- مزهدبی نموانی نهلین نهی (تعزیر) سزا بدرین.

(مزهدبی پهگم):

هاره له کانی پیغمبهر و (ﷺ) ناصر و قاسمی کوپی نیبراهیم و شافیعی له وتهیهکی دا رایان نمویه: که تولی کوشتنه با ژنیشی نههیناییت، نیتر بکهو بیت یا کار پین کراو بیت پهکسانه. وه بهلگهشیان نموانی لای خوارهویه:

۱- له عیکرمیهوه له نیبنو عبباسوه که ووتویهتی: پیغمبهر (ﷺ) فرموویهتی: (من وجدتموه یعمل عمل قوم لوط فاقتلوا الفاعل والمفعول به) رواه الخمسة إلا النسائي^(۱).

واته: همکهسیتکتان بینی کاری نتموهی لوطی نهکرد بکهو و کار پین کراو بکوژن.

خاوهنی (النیل) ووتویهتی: حاکم و بهیههقیش تهخریحیان کردوه^(۲).

وه (حافظ) ووتویهتی: پیاوه کانی جوی باوهرن بهلام جیاوازی تیندا ههیه.

۲- وه له عدلییهوه پهزای خوی لی بیت هاتوه که نمو کسهی پهجم نهکرد نمو کارهی بکردایه. بهیههقی تهخریحی کردوه.

(۱) تهخریحی نمو حدیسه رابوورد.

(۲) الحاکم (۳۵۵/۴) والبیهقی (۲۳۲/۸).

تۆله كان (الحدود)

شافيعى ووتويمتى: بئو ئىمه ئوكسه رجم توكهين كه ئو كاره بكات ژنى هيتاييت يا ژنى نهيتاييت.

۳- وه له ئبو بهكروه رەزاي خواي لى بيت هاتوو كه ئو خەلكى كۆكردوه دەربارهي پيارتك كه وهك ژن ئەچورنە لاي. ئىنجا پرسىياري له هاوئلانى پىغمبەر (ﷺ) كرد، وه توندترینيان له روى قسەوه ئو كاته عدلى كورپى ئەبى طاليب بوو رەزاي خواي لى بيت ووتى: (ئبو تارانىكه هيچ نەتموئيك نەي كرووه جگه له يەك نەتموئ نەييت، وه خۆتان ئەزانن خوا چى بەسر هيتان، لەبەرئووه رامان وايه كه بيسوتىنن به ناگر). جا ئەبوئەكر نوسى بۆ خاليدى كورپى وه ليد فرمانى پىن كرد بيسوتىننى به ناگر.

بەيهقى تەخرىجى كرووه، وه له ئيسنادەكەيدا (إرسال) هەيه وه شوكانى ئيفادەي داوه كه ئم حديسانە به هەموويان هەلئەستقن كه بكرىتە بەلگه.

وه ئەوانه جياوازيان هەيه له چۆنيتى كوشتنى ئو كەسى ئو كارە ئەكات. له ئەبوئەكر و عدلىمەوه ئەگىرنەوه: كه رايان وابوو به شمشير بكوژى، له پاشاندا بسوتىنرى، لەبەر زلى تاوانەكەي.

عومەر و عثمان بۆ ئووه چون كه ئەبى ديوارتكى بەسەردا بروختىنرى.

ئىبنو عبباس بۆ ئووه چوووه كه لەسر بلندترین خانوى شارووه فرپى بدرىتە خواریوه.

بەغوى له شيعبى و زوهرى و مالىك و ئەحمەد و ئيسحاقمەوه ئەگىرنەوه كه ئەبى (رجم) سەنگ باران بكرىت.

وه له نەخەعەيمەوه ئەگىرنەوه: كه ئەگەر راست بوایه زىناكەر دوو جار رەجم بكرایه، ئووى كرووهي نەتمووى لوطى ئەكرد دوجار رەجم ئەكرا.

وه (منذري) ووتويمتى: ئەبو بەكر و عدلى و عبدالله ي كورپى زويتر و هيشامى كورپى عبدالملك ئو كەسانەيان ئەسووتاند كه ئو كارەيان ئەكرد

(مەزەهەبى دووهم):

سەعيدى كورپى موسەيب و عەطائى كورپى ئەبى رەباح و حەسەن و قەتادە و نەخەعەي و ئوورى و ئوزاعى و ئەبو طاليب و ئىمام يەحيا و شافيعى له وتەيەكيدا بۆ ئووه چوون كه حەددى ئو كەسه وهكو حەددى زىناكەر، كورپى دارى حەددى لى ئەدرى و سالىك دەرتەكرى، وه پياو رەجم ئەكرىت.

وه بدلگه بیان هیناوه تیموه بهمانه لای خواره وه:

۱- نمو کاره جوړتکه له جوړه کانی زینا چونکه داخل کردنی فرجیتکه له فرجکدا، کهواته همدوکیان بکمره کارپن کراو نهچنه ژیر گشتیتی نمو بدلگانهی هاتوه دهربارهی زیناکمری (محسن) و زیناکمری (بکر) دا، وه پشتگیری نهمه نکات فرموده ی پیغمبر (ﷺ) که فرموده تی: (إِذَا آتَى الرَّجُلُ الرَّجُلَ فَهُمَا زَانِيَان)

واته: نهگمر پیاو بچیتته لای پیاو بؤ داوین پیسی همدوکیان زیناکمرن^(۱).

۲- نهگمر وا دابنری بدلگه هاتوه کان دهربارهی سزای زیناکمر نایان گرتتوه، نمو به رنگای قیاس همر نهچنه پال زیناکمر.

(مزهبی سی بهم):

نمو حنیفمو مونه بیدد بالله و مرتضی و شافعی له قولیکدی دا بؤ نمو چون که بکمری نمو کاره نارواپه (تعزیر) سزا بدری، چونکه کاره که زینا نیبه و حوکمی زینا نایگرتتوه.

وه شوکانی مزهبی نمو کسانه پیش نهخات که نه لاین بکوژری، وه مزهبی دواپی به لاواز داناوه چونکه پیچموانه بدلگه کانه، وه موناقه شمی مزهبی دووه می کردوه و ووتویه تی: به راستی نمو بدلگانهی که هاتون بؤ کوشتنی بکمره کار پین کراو به په های تابهت کمرن بؤ گشتی رمتی بدلگه کانی زینا که جیاوازی نکات له نیوان کوپو پیادا نهگمر وادابنری که شمولی نهوانه نه کمن که تاوانی نهتموهی لوط نه کمن، همروه ها نمو بدلگانه پوچهل کمره ون بؤ نمو قیاسه باسکراوه نهگمر وا دابنری شولیان ناکمن، چونکه نمو قیاسه ثیعتیباری نامیتن، وه کو له (أصول) دا بریار دراوه^(۲).

(۲) دهست پیر (لإستمناء):

به دهست ناوی خو هینانموه پیچموانهی نهدهب و خوړه وشتی جوانه که نه بیته تاده میزادی لسنر بیته وه زانایان جیاوازی بیان هیده له حوکمه کهیدا:

همندیکیان نه لاین به گشتی حرامه.

وه همدیکیان نه لاین له همدی حالتدا حراممو له همدی حالتی تردا پیویسته.

(۱) البیهقی (۸/۲۳۳).

(۲) چونکه قیاس دروست نری به له کاتیکدا که (نص) دهقی کیتاب و سوننت هییت.

توله‌کان (المحدود)

وه همدیگیان بز نوه چون که کهرامتی هدیبه.

نوانهی بز حرامیتی چون مالیکییه‌کان و شافیعییه‌کان و زیدییه‌کان.

وه به‌لگشیان بز حرامیتی نوه‌یه که خوی گوره فرمانی داوه به پاراستنی (فرج) له همدو حالتیکدا تیللا به نیسبت خیرانی خوی و کنیزه‌ک نمین.

جا ته‌گهر کسیتک لهو دوانه دهرچوو به دست ثاری خوی هینایوه، نوه لهو زیاده‌په‌وانیه که تنی نهمین لهو شتی که خوا حدالی کرده بزیان بز شتیک که خوا حرامی کرده لیسریان. خوی گوره نه‌فرمودی: ﴿وَالَّذِينَ هُمْ يَفْرُوهُمْ حَافِظُونَ، اِلَّا عَلَىٰ اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ، فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعَادُونَ﴾ (المؤمنون: ۵-۷)

واته: وه نوه کسانهی پاریزگاری شهرمگیان نه‌کمن لهو شتانهی که خوا حرامی کرده، مه‌گهر بز ژنه‌کانیان نهمیت، یا بز کنیزه‌که‌کانیان، نوه لهواندا لومه‌کراو نین که خوشی‌یان لی وهریگرن، جا همرکس هوتلی خوشی وهرگرتن بدات به جگه له ژنه‌کمی یا کنیزه‌که‌کمی، ونوه لهو کسانیه که حدال تمجاوز نه‌کمن بز حرام.

به‌لام نوانهی بز نوه چون که له همدی حالتدا حرامو له همدیگی تردا پیوسته. همدییه‌کان که ووتویانه: دست پهر کردن پیوسته نه‌گهر ترسی توش بوونی زیناکردن همدو بمین نوه کاره لیسر بنهمای: (نه‌خامدانی سوکترینی دوو زیان).

وه ووتویانه: حرامه نه‌گهر بز ناره‌زو وروژاندن و خوشی بیت،

وه ووتویانه: قهیناکه نه‌گهر کسیتک زوری بز هاتبن، نه ژنی همدیت نه کنیزه‌ک نهمیش به مهبستی نوه که خوی دامرکینیتتوه.

به‌لام حنجه‌لییه‌کان ووتویانه: نوه کاره حرامه، مه‌گهر کسیتک نوه کاره بکات له ترسی توش بوون به زینا، یا له تفندروستی خوی بترسی، وه نه ژنی همدیت نه کنیزه‌ک و توانای ژن هینانیشی نهمیت، نوه کسانه بزیان هدیبه نوه کاره بکنن و هیچیان لیسر نیبه.

به‌لام نیبنو حزم پای وایه که دست پهر شتیک ناشیرینو گوناھی تیدا نیبه، چونکه پیوا دست بدات له فرجی خوی به دستی چمپ په‌وایه به پای هممووان، وه ته‌گهر دست لیدان په‌وا بیت، له په‌واییه‌که زیاتر شتیک تر نیبه نوه نهمیت که ناو بینیتتوه، نوه کارهش حرام نیبه له نسللا به پینی فرموده‌ی خوی گوره که فرمودی: ﴿وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَیْكُمْ﴾ (الأنعام: من الآیة ۱۱۹). واته: وه به‌راستی خوی پاک و بینگهر همدو نوه شتانهی بز پون کردونفتوه که لیسری حرام کردون.

تۆله كان (الحدود)

وه نمو كاره لمو شتانه نيه كه خوا حرام بوونه كمي بۆ رون كردوينموه، كهواته حدلاله بهيبي فرموده‌ی خواي گموره: ﴿خلق لكم مافي الأرض جميعا..﴾

واته: هرچي له زهوي دايه خوا بۆ نيوه دروست كردوه سوودي لئوه ريگرن.

وه وتويهتي: بۆيه مه كروهه چونكه له رهوشته جوانه كان و خوه چاكه كاني ئاده سيزاد نيه.

وه بۆمان گيتراره توره كه خهلك قسهيان له دهست پهر كردوه جا كۆمه لئيك به خراپيان داناوه كۆمه لئيكيش به رها.

وه لهوانه‌ي به خراپيان داناوه نيبنو عومر و عطاء بووه.

وه لهوانه‌ي به رهايان داناوه نيبنو عهيباس و حسمن و هندی له گوره پياواني تاييبي بوون.

حسمن ووتويهتي: له كاتي غمزادا كه دور نه كهوتنموه له ماله كانيان نمو كارهيان نه كرد.

موجاهيد ووتويهتي: نموانه‌ي پيش تيمه به گهغه كانيان نمووت نمو كاره بكن له بمر داوتن

پاكي.

وه حوكمي نافره تيش لمو كارهدا وهك حوكمي پياوه.

(۳) لئوخشاندن (سحاق):

لئوخشاندن به راي هممو زانايان حرامه، به پيبي نموه نه محمد و موسليم و نمو داود و (ترمذي) گيترايانه توره كه پينغمبهر (ﷺ) فرموديه تي: (لاينظر الرجل إلى عورة الرجل، ولا المرأة إلى عورة المرأة، ولايفضي الرجل إلى الرجل في ثوب واحد، ولا تفضي المرأة إلى المرأة في الثوب الواحد)^(۱).

واته: ناييت پياو سهيري شمرمگه پياو بكات، و ناييت ژن سهيري شمرمگه ژن بكات، وه ناييت پياو به روتي له گهل پياودا دانيشن له ناو جليتكدا، وه ناييت ژن به روتي له گهل ژندا دابنيشن له ناو جليتكدا

لئيك خشانديش چونه لايه بي داخل كردن، له بمرنموه سزاداني هيه نهك حد وهك نمو وايه پياوتك باوهشي بكات به ژنيكدا به بي داخل كردن له شمرمگهيدا.

(۱) أحمد (۶۳/۳) ومسلم (۳۳۸) وأبوداود (۴۰۱۸) والترمذي (۲۷۹۳).

(۴) چوونه لای ناژهڭ :

زانایان همموو لیسر ئهوه کۆن که چوونه لای ناژهڭ حرامه. وه جیوازییان هیه له سزای ئهوه کسانهی ئهوه کاره ناشیرینه نهکمن.

له جایه کوری زهیدهوه نهگێرنهوه که ووتویهتی: هرکس بجیته لای ناژه لیک ئهبی تۆلهی زیناکردنی لیسر بهجی بهینری.

وه له عدلییهوه نهگێرنهوه که فرموویهتی: نهگهر ئهوه کهسه (عصن) واته ژنی هینابوو ئهبی رهجم بکریته.

وه له حدسهنوه نهگێرنهوه که فرموویهتی: ئهوه کاره وهک زیناکردن وههیه.

وه ئهبو حنیفه و مالیک و شافعی له قسهیهکی دا و موئهییهد بالله و ناصر و نیمام یهیا بۆ ئهوه چوون که پیوسته ئهوه کهسه تهنها سزا بدری چونکه ئهوه کاره زیناکردن ئیه.

وه شافعی له قسهیهکی تری دا بۆ ئهوه چووه که ئهبیته ئهوه کهسه بکوژریته بهینی ئهوهی عمری کوری ئهبی عمر گێراویهتییهوه له عیکره مهوه له ئهبنو عبباسوه که پیغمبهر (ﷺ) فرموویهتی: (من وقع علی بهیمة فاقتلوه و اقلوا البهیمة) رواه أحمد، و أبو داود، و الترمذی، و قال: لا نعرفه إلا من حدیث عمر و بن أبي عمرو^(۱).

واته: هرکس چووه لای ناژه لیک بیکوژن و ناژه له کمش بکوژن

وه (ترمذی) و ئهبو داود گێراویانتهوه له حدیسی عاصمهوه، له ئهبی روزینهوه، له ئهبنو عبباسوه که ووتویهتی: (من أتى بهیمة فلاحه علیه) و ذکر انه أصح^(۲).

واته، هرکس و چووه لای ناژه لیک ههدهی زیناکردنی ناکووته سهر.

وه ئهبنو ماجه نهگێرنهوه له ئهبنو عبباسوه که پیغمبهر (ﷺ) فرموویهتی: (من وقع علی ذات حرم فاقتلوه، و من وقع علی بهیمة فاقتلوه و اقلوا البهیمة)^(۳)

واته: هرکس زینای له گهمل مهحره می خۆی کرد (ئهوه ئافرهتهی پیی حرامه)، بیکوژن، وه هرکس لاقهی ناژه لای کرد بیکوژن و ناژه له کمش بکوژن.

(۱) أحمد (۱/۲۶۹) و أبوداود (۴۴۶۴) و الترمذی (۱۴۵۵).

(۲) أبوداود (۴۴۶۵) و الترمذی (۱۴۵۵).

(۳) ابن ماجه (۲۵۶۴).

تۆله كان (الحدود)

شەوكانى ووتوبەتى: فەرمۇدەدە كە بەلگەيە بۆ ئەۋەي ئاژەلەكە بىكوژرى، ھۆكەشى ئەۋەيە كە ئەبو داود و نەسائى گىپراۋانەتەۋە: بە ئىبىنو عەبباس ووترا: ئاژەلەكە بۆچى ئەبىن بىكوژرى؟ ووتى: من رام واىە شتىكى ناشىرىن بىتت كە گۆشتەكەي بىجورى، و ئىشى واشى لى كرايىتت. وە لەپىتەمۇە باس كرا كە ھۆيەكەي ئەۋەيە كە ئەلەين: ئەۋە واو واى لى كراۋە^(۱).

وہ عەلى و شافىعى لە يەكەنك لەقسەكانىدا بۆ ئەۋە چوون كە گۆشتى ئەۋە ھەيوانەي ئەۋە كارەي پىن كراۋە ھەرامە، وە بۆ ئەۋە چوون كە ئەبى سەر بېرى.

وہ قاسمىيەكان و شافىعىيەيەكان لە قەسەيەكدا، ھەرۋەھا ئەبو ھەنىفە ئەبو يوسىف بۆ ئەۋە چوون كە كەپراھەتى ھەيە گۆشتەكەي بىجورى بە كەپراھەتى تەنزىھى.

وہ لە (البحر)دا ووتوبەتى: ئەبى ئاژەلەكە سەرىپى ھەرچەندە لەۋ ئاژەلەنەش بىتت كە گۆشتىيان ناخورى. بۆ ئەۋە بەچكەيەكى ناتەۋارى نەبىتت، وەك گىپراۋەتەۋە كە شوۋائىك لاقەي ئاژەلەيىكى كەردوۋە ئەۋە ئاژەلە بەچكەيەكى ناتەۋارى بوۋە -تەۋار-.

ووتوبەتى: بەلام ئەۋە ھەدىسەي كە پىتغەمبەر (ﷺ) نەھى كەردوۋە لە سەرىپىنى ئاژەل بۆ خواردن نەبىتت، ئەۋە (عام) گۆشتىيەۋە بە ھەدىسى ئەم باسە تايىبەت ئەكرى -تەۋار-^(۲).

(۵) زىنا لەگەل كەردن بە زۆر

ئەگەر ئافرەتەيىك بە زۆر زىناي لەگەل كرا ئەۋە ھەددى لەسەر نايىتت، چۈنكە خۋاى گەۋرە نەفەرمۇي: ﴿فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ﴾ (البقرة: من الآية ۱۷۳).

واتە: جا ھەر كەس ناچار بوۋ بۆ خواردننى شتىك لەۋ ھەرام كراۋانە، بەبىن ئەۋەي ستم بىكات لە خواردەنەكەدا لە پىتۋىستى خۆي زىاتر، وە بەبىن ئەۋەي تى پەپرى لە سنوورى خۋا لەۋەدا كە بۆي پەۋا كەردوۋە، ئەۋە تاۋانى لەسەر نىرە.

وہ پىتغەمبەر (ﷺ) فەرمۇيەتى: (رُفِعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأُ وَالنَّسِيَانُ، وَ مَا اسْتَكْرَهَا عَلَيْهِ)^(۳).

واتە: ھەلۋە لەبىر چۈنەۋە لەسەر نەتەۋەكەم لاپراۋە، وە ھەرۋەھا ئەۋەش كە زۆرىان لى بىكرى لەسەرى.

(۱) ئەۋە باس كەردەش بۆ كەسانىكى تر سەرنج پاكىتەشە.

(۲) نىل الأوطار (ج ۷ ص ۹۰۰).

(۳) تەخرىجى ئەم ھەدىسە پابوورد.

تۆلهكان (الحدود)

وه لىسمردهسى پىتغەمبەردا (ﷺ) ئافرەتەنك بە زۆر لاقىمى كرا حدودى لىسمر لاپرا.

وه ژنىك هاته لاي عومىر و بۆي باس كرد كه زۆرى تىنو بووه داواي ناوي له شوانىك كىردووه
ئەمىش ناوي ئەداوەتىن هەتا پەي ئەدا لە گىيانى خۆيدا - ئافرەتەكەش ئەم كارەي كىردووه، -
عومىر فەرموئەتى: (ئەي عەلى رات چىيە؟) ئەمىش فەرموئەتى: ناچار كراوه، شتىكى دايبە و
وازي لى هيتنا.

وه يەكسانە لەمەدا زۆر بۆهيتانەكە بە ناچار كىردن بىت - واتە زال بىت بە سەرياو تەمەدداي
لى بىكات - يان بە ترساندن و هەرەشە كىردن بىت و ژنەكە خۆي ناچار بىت خۆي بەدا بە دەستووه، وه
كەس لە ئەهلى عىلم لەمەدا جىياوازي نەيە، بەلام جىياوازييان هەيە لە پىتويست بوونى مارهىي بۆ
ژنەكە.

ماليك و شافىعى بۆ ئەوه چوون كە مارهىي پىتويست ئەيىت. وه ماليك له (الموطأ)دا
ئەگىرتەتەوه لە ئىبنو شىهابووه كە عبدالمالك ي كورى مروان حوكمى دا بۆ ژنىكى زۆر لىكراوه بە
مارهىيەكەي لىسمر ئەم كەسەي كە چۆتە لاي.

وه ئەبو حەنئىفە ووتوئەتى: مارهىي ناكەوي.

له (بداية المجتهد)دا ووتوئەتى: (هۆي جىياوازي زانايان ئەويه كە: ئايا مارهىي لە جىياتى
چوونە لايە يا بەخششەيكە؟ هەر كەس بلىت لە جىياتى چوونە لايە ئەوه لە حەرامى و حەلالىدا
پىتويستى ئەكات، وه هەر كەس بلىت بەخششەيكە لە پىارەوه بۆ ژن كە خوا تايبەتى كىردووه بۆيان لە
حەرامىدا پىتويستى ناكات.

وه پاكەي ئەبو حەنئىفە راست تره.

(٦) هەلە كىردن لە چوونە لادا:

ئەگەر ژنىكيان گواستەوه بۆ پىاوتەك كە ژنى خۆي نەبوو، وه پىزان ووت ئەوه ژنەكەي خۆتە،
ئەمىش چووه لاي و واى زانى ژنەكەي خۆتەتى ئەوه تۆلەي لىسمر نايىت، بە راى هەموو زانايان.

وه هەر ئەم حوكمەي هەيە ئەگەر پىي نەوتىرئ ئەوه ژنەكەتە، بەلام لىسمر جىنگەكەي ئافرەتەتەي
بىنى واى زانى ژنەكەي خۆتەتى چووه لاي، يان بانگى ژنەكەي خۆي كىرد كە چىيە كىتىكى تر چو
بۆلاي، ئەمىش واى زانى ژنەكەيەتى كە بانگى كىردووه چووه لاي.

ئەوه ئەم پىاوه لەهەموو ئەوانەدا حدودى لىسمر نەيە.

تۆله كان (الحدود)

وه همروه هايه حوكم له همموه ههلهيه كدا له چوونه لاي ره وادا، به لام ههله كردن له چوونه لاي حرام كراودا، نهوه حمد پيويست نهكات، جا همركس ژنيكي حرامى بانگ كرد بۆ جينگاكي و به كينيكي تر هات نهويش چوه لاي واي زاني نهويه كه بانگي كردوه نهوه حمدي لمسره، به لام نه گهر نافرته تيكى حرامى بانگ كرد، وژنه كهي هات بۆ لاي نهويش بچيته لاي و وا بزاني نافرته حرامه كديه كه بانگي كردوه، نهوه حمدي لمسر نيه، ههرچهنده گوناهاار بووه به نيهتتباري نهويه كه به نيهدت و گوماني حرامهوه چۆته لاي.

مانهوي كچيتي :

وه مانهوي پهردهي كچيتي به شوبهه دائه نري دهربارهي نهوه كسمي شايهتي لمسر دراوه به زينا كردن، لاي نهبي حنيفه و شافيعي و نهحمد و شيعه زهيديه كان. جا نه گهر چوار كس شايهتتباراندا لمسر نافرته تيك به زينا كردن، وه كۆمهلتى ژني جيتي باهر شايهتتباراندا كه هيتشتا كچه نهوه نهوه نافرته تۆلهي ناكهوتته سر لمسر شوبهه، وه شايهتتكانيش تۆلهيان ناكهوتته سر.

(۷) چوونه لا له نيكاحينكدا كه جياوازي لمسر ههيتت:

وه تۆله پيويست ناييت له نيكاحينكدا كه جياوازي ههيتت له نيوان زاناياندا لمسر دروستيتي نهوه نيكاحه، وهك زواجي مرتعه و ژن به ژن و ماره به جاش و نهوه ژن هيتانسي شايهت يا سهريهرشتي كهرى تيدا نهيتت، وه هيتانسي خوشكيتك كه خوشكه كهي له عيدهوي ته لاقى بائيندا بيتت، وه هيتانسي ژني پينجهم كه ژني چواره مي له عيدهوي ته لاقى بائيندا بيتت.

چونكه جياوازي له نيوان زاناياندا لمسر دروستي نهوه ژن هيتانه به شوبهه دائه نري له چوونه لا دا، وه تۆلهش به شوبهه كان لانه نريت، به پينجهوانسي زاهيرييه كانهوه، چونكه نه مان پايان وايه تۆله و حمده له همموه چوونه لايه كدا پيويسته، نيت نيكاحه كهي باتل بن يا فاسيد بيتت.

(۸) چوونه لا له نيكاحي باتل دا :

همموه ژن هيتانينك كه زانايان نيجماعيان هديه لمسر پوچهلتى يهتي نهوه نيكاحه، وهك هيتانسي ژني پينجهم زياد لمسر چوار ژن، يا هيتانسي نافرته تي خاوهن ميهد، يا عيدهه كيشي كسيكي تر، يا هيتانسهوي ژني سه بهسي ته لاق دراو پيش نهويه شويه كي تر بكاتهوه، نه گهر چوونه لايان تياكرا نهوه زينا يو حمد پيويست نه كهن، و هيج نيهتتبار بۆ نيكاحه كه دانانري و شوتهواري نيهيه.

.....

- ۱ باسی شاردنوهی مردوو (الجنازئ)
- ۱ نارام گرتن له کاتی نهخوشیدا.....
- ۳ سردان له نهخوش.....
- ۶ تداوی کردن (التداوی).....
- ۹ چارهسەر کردن به دوعا.....
- ۱۰ قدهغه کردنی نوشته نوسین.....
- ۱۱ نایا دروسته نمو دوعایانهی له کیتاب و سوننهتدا هاتوون ههلتواسرین به خودا...
- ۱۲ ههلتنهاتن له تاعون و نهچونه ناو شاری تاعون لی دراو.....
- ۱۴ خرابی ناروات خواستی مردن.....
- ۱۵ چاکیتی تممن درژی له گهل کردوهی چاکدا.....
- ۱۶ نهگهر کمستیک لسهره مهراگدا بوو چی بکرتت.....
- ۲۱ پسهندی پارانهوو ووتنی (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) له مردنه کهدا.....
- ۲۲ گریان لسهر مردوو.....
- ۲۴ شیوهن (النياحة).....
- ۲۵ ماتمهی گرتن بۆ مردوو (الإحداد علی الميت)....
- ۲۵ پسهندی خواردن دروست کردن بۆ کسو و کاری مردوه که...
- ۲۸ تممینی ناده میزاده کانی نهتهوی نیسلام.....
- ۲۹ ناماده کردنی مردوو بۆ شاردنوه.....
- ۳۱ چۆنی بهتی شۆردنی مردوو.....
- ۳۳ ته بهموم پی کردنی مردوو، کاتی نه بوونی ناو.....
- ۳۵ کفن کردن.....
- ۳۸ نوژ لسهر مردوو.....
- ۴۱ شیوهی سلاوات دان لسهر پیغه ممبر صلى الله عليه وسلم و جینگه کهی.....
- ۴۵ نوژ کردن لسهر زیاتر له یلک تهرم.....
- ۴۶ تهواندی نوژیان لسهر نه کرتت و تهواندی نوژیان لسهر ناکرتت.....
- ۴۷ نوژ لسهر مندالی له بارچوو (سقط).....

۴۹	كەسپىك لە جەنگدا بىرىندار بىكرىتە مېنىتتەمە.....
۵۰	نوژىڭ كۆردن لەسەر كەسپىك لەتۆلەدا بىكوژرىت (حد).....
۵۱	نوژىڭ كۆردن لەسەر كافىر.....
۵۸	چى كىراھەتى ھەيدە لە گەل تەرمدا بىكرىتە.....
۶۴	ناشتى مردو (الدفن).....
۶۹	چى سونمەتە لە گۆز بىكرىتە.....
۷۶	قەدەغەيدى دانىشتن لە سەر گۆز و پالپىتوھ دانى و بەسەريا رۆزىشتى...
۷۸	ناشتى زياتر لە يەك مردو لە گۆزىكدا.....
۸۱	چاكيىتى ناشتى مردو لە گۆزىستاندا.....
۸۶	پرسەو سەرەخۆشى.....
۸۸	دانىشتن بۆ پرسەو سەرەخۆشى.....
۸۹	سەردانى گۆزىستان.....
۹۱	چوونە سەر قەبرىستان بۆ ئافەرتان.....
۹۶	بەخشىنى پاداشت بۆ پىنغەمبەر ﷺ.....
۹۷	لەپىرسىنمەوى ناو گۆز.....
۱۰۴	گىيانەكان لە كويى جى گىر نەين.....
۱۰۸	يادى خوا (الذکر).....
۱۰۹	سنورى ياد كۆردنى زۆر.....
۱۱۶	يادى خواكۆردن و ژماردى بە پەنجە چاكتە لە تەسبىح.....
۱۱۷	ترساندى ئادەمىزاد لەمەوى لە كۆزىكدا دانەنىشت سالاوات.....
۱۱۸	دوعا كۆردن.....
۱۲۴	پارانمەوى باوك و پۆزۇوان و پىبوار و سەم لىكرا.....
۱۲۷	ذىكەرەكانى بەديانىان و ئىتواران.....
۱۳۱	يادەكانى كاتى نوستن (أذكار النوم).....
۱۳۳	پارانمەوى لە خەم ھەلسان (دعاء الإنتباه من النوم).....
۱۳۵	ذكرى پۆشاك لەبەر كۆردن.....
۱۳۶	دوعاى كاتى داكەندى جىل رەبەرگە.....

تۆله كان (الملود)

- ۱۳۷ زىكره كانى كاتى چوونه مال.....
- ۱۳۷ زىكرى بينىنى نعو مالى كه دل خوش كمره.....
- ۱۳۸ زىكر كردن له كاتى سىر كردنى ناوتنه دل.....
- ۱۴۳ زىكر كردن له كاتى قهرزارىدل.....
- ۱۴۵ لئو پارانهوه كۆكهرهوانى پىتغممبىر ^{صلى الله عليه وسلم}.....
- ۱۵۱ چى هاتوه ده رياره سىر كمره.....
- ۱۵۶ دو عاكانى سىر.....
- ۱۶۰ سورابونى كشتى له كاتى شىپۆل و تىكچونىدل.....
- ۱۶۱ حج.....
- ۱۶۵ مەرجه كانى واجب بوونى حج.....
- ۱۷۰ حج كردنى نافرهت.....
- ۱۷۴ مەرجه كانى حج كردن له جى كسانى.....
- ۱۷۵ صروره نيه له نىسلامدا.....
- ۱۷۸ حجه كى پىتغممبىر ^{صلى الله عليه وسلم}.....
- ۱۸۶ كات و شوتن (المواقىت).....
- ۱۹۲ جوړه كانى نىحرام.....
- ۱۹۷ (التلبىة) لىبك كردن.....
- ۱۹۹ چى رهايه بۆ موحرىم بىكات.....
- ۲۰۶ نعو شتانهى له كاتى نىحرامدا حرامن.....
- ۲۱۶ سزى رها كردنى نهچى.....
- ۲۲۱ حهره مى ملىننه.....
- ۲۲۵ سورانهوه به دهورى كه عبه دا (الطواف).....
- ۲۲۸ مەرجه كانى تواف.....
- ۲۳۱ سووننه ته كانى سورانهوه.....
- ۲۳۲ قهره بالقى كردن بۆ سىر بهرده رشه كه.....
- ۲۳۷ پىسندى خواردنهرى نارى زهمزم.....
- ۲۳۹ پىسندى پارانهوه لاي (الملتزم).....

۲۴۰ (سعی) بدهله پزیشتن و پاگردنی نیوان صفا و مهره
۲۴۸ پزیشتن بهرو عمره فات
۲۴۹ وهستان له عمره فده
۲۵۵ به لیشار هاتنه خوارده له عمره فده (إفاضة)
۲۵۷ کاره کانی پزوی قوریانی
۲۶۶ شهر مانوه له مینا
۲۶۷ قوریانی کردن
۲۷۰ بهشه کانی قوریانی
۲۷۳ خواردن له گوشتی قوریانی
۲۷۳ سرتاشین یا کورت کردنه
۲۷۶ تموافی لئی بوونمه له حج (إفاضة)
۲۷۸ عومرد
۲۸۲ حوکمی تموافی مال تاوایی
۲۸۳ چۆنیمتی حج کردن
۲۸۶ پمسهندی زوو گهرا نموده
۲۸۹ داپزیشینی که عبده
۲۹۱ پمسنندی باریمست کردن بو سن مزگوته کان
۲۹۴ فمزبلته کانی شاری ممدینه
۲۹۶ (الزواج) ژن هیتان و میتره کردن
۲۹۸ هاندان له سر ژن هیتان و میتره کردن
۳۰۳ حیکممتی ژن هیتان و میتره کردن
۳۰۷ حوکمی ژن هیتان و شوو کردن
۳۱۰ پرو وهر گپران له ژن هیتان و هزکانی
۳۱۱ هه لپژاردنی خیتان
۳۱۶ هه لپژاردنی میتره
۳۱۷ خوازینی (الخطبة)

تۆلەكان (المحدود)

۳۲۷ پەيمانى ژن و ميتردايمتى (عقد الزواج)
۳۲۷ مدرجه كانى (ايجاب و قبول)
۳۳۳ مدرجى شيوه پەيمانه كه (شرط صفة العقد)
۳۳۴ ژن هينانى كاتى (زواج المتعة)
۳۳۷ ماره كوردنى ئافرهت له كاتى كندا ميترد نى يمى هديه ته لاقى بدات..
۳۳۹ ماره كوردنى حەلال كوردنوه (ماره به جاش) ..
۳۴۴ ئەو شيوه ماره كوردنەى مدرجى له گەلدایە.....
۳۴۹ ژن به ژن (شغار)
۳۵۱ مدرجه كانى دروستى ژن هينان.....
۳۵۷ عەقدى زەواجى شه كلى.....
۳۵۷ مدرجه كانى بيك هاتنى پەيمانى ژن و ميتردايمتى ..
۳۶۳ مدرجه كانى بەدى هينانى پەيمانه كه:
۳۶۳ ئەو ئافره تانەى حەرامن لەسەر پياو.....
۳۶۸ ئەوانەى بەهۆى شيردانەوه حەرام ئەبن.....
۳۸۳ حەرام كراوه كاتى يەكان.....
۳۹۱ زينا كوردن و ژن و ميتردايمتى.....
۳۹۸ هينانى ئافرهتى خاوەن كتيبه ناسمانيه كان (أهل الكتاب) ..
۴۰۱ هينانى ئافرهتى صايىنى.....
۴۲۳ سەرپەرشتىكارى ژن و ژن خوازى.....
۴۳۹ وه كىل گرتن له ژن هينان و شوو كوردندا ..
۴۴۲ (كفاءة) هاوتايى له ژن و ميتردايمتى دل.....
۴۵۳ مافە كانى ژن و ميتردايمتى.....
۴۵۴ ماره يى.....
۵۶۷ جيهازى بوبوك.....

تۆلەكان (الحدود)

۵۶۸ نەفەقە كېتىشان
۴۸۲ ئىمۇ مافانەي كە ماددى نىن
۴۹۶ سۆتىند خواردن لە چوونەلای ژن (إبلاء)
۴۹۸ مافی مېرد بەسەر ژنە كە يەمۇد
۵۰۹ (التبرج) خۆ دەرخستق
۵۲۲ خۆ جوانكردنى پىيار بۆ ژنە كەي
۵۲۲ ھەدىسە كەي ئومۇ زەرەع
۵۲۵ ووتاردان لە پىتش مارە كوردند
۵۲۸ پارانمەي پىتش مارە بېرىن
۵۲۹ گۆرانى ووتن لە كاتى ژن ھىناندا
۵۳۱ ناموزگارى كوردنى بوك
۵۳۳ ناھىنگ گىتران (نانى شايى و زە مارەند)
۵۳۶ ھىنانى غەيرى مەسولمان
۵۴۰ تەلاق
۵۴۶ تەلاق تەنھا مافی پىيارد
۵۴۶ كى تەلاقى ئە كەي
۵۰۲ چ ئافرەتىك تەلاقى لەسەر ناكەي
۵۵۴ تەلاق بەچى ئە كەي
۵۵۸ شايدەت گرتن لەسەر تەلاق
۵۶۱ بەجى ھىنان و ھەلۋاسىن
۵۶۴ تەلاق دانى سوننەتى و بىدئەتى
۵۶۹ ژمارەي تەلاقەكان
۵۷۴ تەلاقى بىراوہ (البتة)
۵۷۶ تەلاقى رەجعى و بائىن

تۆلەكان (المحدود)

۵۸۱ تەلاقى نەخۆش بە نەخۆشى سەرەمەرگە.....
۵۸۴ (تفويض) سپاردن و وهكىل گرتن له تەلاقدا.....
۵۹۱ ئەر حالاتانەى قاچى ژنى تىدا تەلاق ئەدات.....
۶۰۷ الخلع (دامالين)
۶۱۲ خراب بوونى پىياو له گەل ژنە كهيدا (نشوز الرجل).....
۶۱۴ (الظهار) بەژن ووتن تۆ بۆمىن وهك پشتى داىكى.....
۶۱۹ هەتوەشاندىمۆه (فەسخ).....
۶۲۱ نەفرىن كردن له يەكتەر (لعان).....
۶۳۲ عىددە.....
۶۴۶ بەخىتو كردن (الحضانة).....
۶۶۰ تۆلەكان (المحدود).....
۶۷۵ ئارەق (الخمر).....
۶۹۳ ئىدرات.....
۷۰۵ تۆلەى ئارەق خۆر (حد شارب الخمر).....
۷۱۱ تۆلەى زىنا كردن (حد الزنا).....
۷۱۹ تۆلەى (مُحَصَّنٌ) ژن و پىياو.....
۷۴۶ كەردمۆهى نەتمۆهى (لوط).....
۷۵۱ لوتخشاندىن (سحاق).....

